

**TELLİZADE VEHBÎ VE
URFÎ-İ ŞİRAZÎ DİVANI ŞERHİ
(TENKİTLİ METİN-İNCELEME)**

Mehmet Akif GÖZİTOK

**Doktora Tezi
Türk Dünyası Edebiyatları Anabilim Dalı
Prof. Dr. Selami ECE
2017
Her Hakkı Saklıdır**

**ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK DÜNYASI EDEBİYATLARI
ANABİLİM DALI**

Mehmet Akif GÖZİTOK

**TELLİZADE VEHBÎ VE URFÎ-İ ŞİRAZÎ DİVANI ŞERHİ
(TENKİTLİ METİN-İNCELEME)**

DOKTORA TEZİ

**TEZ YÖNETİCİSİ
Prof. Dr. Selami ECE**

ERZURUM-2017

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TEZ BEYAN FORMU

**TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
BİLDİRİM**

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddelerine göre hazırlamış olduğum “Tellizade Vehbî ve Urfî-i Şirazî Divanı Şerhi (Tenkitli Metin-İnceleme)” adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıyı kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin basılı ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

Tezim sadece Atatürk Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.

Tezimim 3 (üç) yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

15.06.2017

Mehmet Akif GÖZİTOK

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TEZ KABUL TUTANAĞI

TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Prof. Dr. Selami ECE danışmanlığında, Mehmet Akif GÖZİTOK tarafından hazırlanan bu çalışma 15./06/2017 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Türk Dünyası Edebiyatları Anabilim Dalı'nda Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan	: Prof. Dr. Turgut KARABEY	İmza :	
Jüri Üyesi	: Prof. Dr. Veyis DEĞİRMENÇAY	İmza :	
Jüri Üyesi	: Prof. Dr. Selami ECE	İmza :	
Jüri Üyesi	: Doç. Dr. Melike GÖKCAN	İmza :	
Jüri Üyesi	: Yrd. Doç. Dr. Ahmet TOPAL	İmza :	

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. .../.../2017

Enstitü Müdürü
Doç. Dr. Rıfat KÜTÜK

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	V
ABSTRACT	VI
KISALTMALAR DİZİNİ	VII
TRANSKRİPSİYON ALFABESİ	VIII
ÖN SÖZ.....	X
GİRİŞ	1
ŞERH VE ŞERH LİTERATÜRÜ.....	1
A. ŞERH	1
B. ŞERHLERİN GAYESİ VE YAZIM SEBEPLERİ.....	3
C. ŞERHİN ADABI.....	5
Ç. ŞERHLERİN METODU.....	6
D. ŞERHİN TARİHİ SÜRECİ.....	7
E. ŞERH LİTERATÜRÜ TASNİFİ DENEMESİ	12
BİRİNCİ BÖLÜM.....	16
ŞAİR VE ŞÂRİH	16
1.1. ŞAİR: URFÎ-İ ŞİRAZÎ'NİN HAYATI, ESERLERİ, EDEBÎ ŞAHSİYETİ.16	
1.1.1. Hayatı.....	16
1.1.2. Eserleri	21
1.1.2.1. Divan.....	21
1.1.2.2. Mahzenü'l-Esrar.....	22
1.1.2.3. Mecma'ı'l-Ebkar	22
1.1.2.4. Şirin ü Ferhad.....	22
1.1.2.5. Risale-i Nefsiyye.....	23
1.1.2.6. Sakiname	23
1.1.3. Edebî Şahsiyeti	23
1.2. ŞERH MÜELLİFİ TELLİZADE VEHBÎ'NİN HAYATI VE ESERLERİ .24	
1.2.1. Hayatı.....	25
1.2.2. Eserleri	25

1.2.2.1. Tercüme-i Fütuhu'ş-Şam	25
1.2.2.2. Şerh-i Dibace-i Subhu'l-Cemalet (Yusuf u Züleyha)	25
1.2.2.3. Şerh-i Divançe-i Urfî	25
1.3. TÜRK EDEBİYATINDA URFÎ-İ ŞİRAZÎ ŞERHLERİ	26
1.3.1. Şerhleri Belirlenen Şârihler	29
1.3.1.1. Tellizade Vehbî Efendi (ö. 1076/1666'dan sonra).....	29
1.3.1.2. Mevlevî Neşatî Dede (ö. 1085/1674).....	30
1.3.1.3. Derviş Adnî Dede (ö. 1100/1689).....	32
1.3.1.4. Vakanüvis Abdurrahman Abdî Efendi (ö. 1102/1691).....	33
1.3.1.5. Sahaf Ahmed Rüşdî Efendi (ö. 1111/ 1700).....	34
1.3.1.6. Rodosîzade Muhammed Efendi (ö. 1113/1701)	35
1.3.1.7. Himmetzade Abdî Efendi (ö. 1122/1710).....	42
1.3.1.8. İsmail Hakkı Bursevî (ö. 1137/1725).....	47
1.3.1.9. Arpaeminizade Sâmî Efendi (ö. 1146/1734).....	48
1.3.1.10. Neylî Mirzazade b. Muhammed İstanbulî (ö. 1161/1748).....	48
1.3.1.11. Derviş Ömer Nüzhet Efendi (ö. 1196/1781).....	49
1.3.1.12. Müstakimzade Süleyman Efendi (ö. 1202/1788).....	51
1.3.1.13. Yanyalı Süleyman Efendi (ö. ?).....	51
1.3.1.14. Trabzonî Murtaza Efendi (ö. ?).....	52
1.3.1.15. Nurullâh Harezmî (ö. ?)	53
1.3.1.16. Sadık Efendi Etba'ından Bir Zat (ö. ?).....	55
1.3.2. Şerh Mecmualarında Rastlanan Şârihler.....	56
1.3.2.1. Nev'izade Ataî (ö. 1045/1635).....	56
1.3.2.2. İsmetî (ö. 1076/1665).....	57
1.3.2.3. Şeyhülislam Minkarîzade Efendi (ö. 1088/1678)	58
1.3.2.4. Nâbî (ö. 1124/1712)	58

1.3.2.5. Etmekçizade ve Nazirî (ö. ?).....	59
1.3.2.6. Kürküzade (ö. ?).....	59
1.3.2.7. Ebu Sa'id (ö. ?)	60
1.3.2.8. Mansurî Emin Efendi (ö. ?).....	60
1.3.2.9. Bolu Müftüsü (ö. ?).....	61
1.3.3. Şerhi Belirlenemeyen Şârihler	61
1.3.4. Şârihi Belirlenemeyen Şerhler	62
1.3.4.1. Şerh-i Divan-i Urfî	63
1.3.4.2. Şerh-i Gazeliyyat-ı Urfî.....	64
1.3.4.3. Şerh-i Kaside-i Urfî.....	65
1.3.4.4. Kaside-i İlmiyye Şerhi	66
1.3.4.5. Şerhu Ebyati min Şi'ri Urfî fi Medhi'n-Nebî.....	66
1.4. TÜRK EDEBİYATINDA URFÎ-İ ŞİRAZÎ.....	68
İKİNCİ BÖLÜM	90
İNCELEME	90
2.1. ŞERHİN YAZILIŞ SEBEPLERİ.....	90
2.2. ŞERH METODU	91
2.3. KULLANILAN DİL VE ANLAMBİLİMSEL MALZEME	103
2.3.1. İktibaslar	103
2.3.2. Ayet ve Hadisler	104
2.3.3. Kelam-i Kibar ve Darb-ı Meseller	106
2.3.4. Tazminler	107
2.3.4.1. Türkçe Tazminler	107
2.3.4.2. Farsça Tazminler	108
2.4. TELMİHAT	109
2.5. EDEBÎ SANATLAR.....	112
2.6. ŞERHTE GEÇEN GRAMER TERİMLERİ	112
2.7. ÜSLUP - DİL - İMLA	118

2.7.1. Esere Ait Kelime Yazım Özellikleri.....	119
2.7.2. Eklerin Yazımı.....	119
2.7.2.1. Yapım Ekleri.....	119
2.7.2.2. Çekim Ekleri.....	121
2.7.3. Şerhteki (Arkaik) Türkçe Söz Varlığı.....	125
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	135
TENKİTLİ METİN	135
3.1. NÜSHALAR VE TAVSİFLERİ.....	135
3.1.1. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi T 3912 (İ Nüshası)	135
3.1.2. Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi Bölümü 3410 (E Nüshası).....	136
3.1.3. Süleymaniye Kütüphanesi Hüsnü Paşa Bölümü 685 (HP Nüshası).....	137
3.1.4. Süleymaniye Kütüphanesi Hafid Efendi Bölümü 369 (HE Nüshası).....	139
3.1.5. Süleymaniye Kütüphanesi Tercüman Bölümü 102 (T Nüshası)	140
3.2. NÜSHA ŞECERESİ	141
3.3. METİN TENKİDİNDE TAKİP EDİLEN YOL	143
3.4. TENKİTLİ METİN.....	145
SONUÇ.....	935
KAYNAKÇA	937
ÖZGEÇMİŞ.....	950

ÖZET

DOKTORA TEZİ

TELLİZADE VEHBÎ VE URFÎ-İ ŞİRAZÎ DİVANI ŞERHİ
(TENKİTLİ METİN-İNCELEME)

Mehmet Akif GÖZİTOK

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Selami ECE

2017, 950+XI sayfa

Jüri: Prof. Dr. Selami ECE (Danışman)
Prof. Dr. Veyis DEĞİRMENÇAY
Prof. Dr. Turgut KARABEY
Doç. Dr. Melike GÖKCAN
Yrd. Doç. Dr. Ahmet TOPAL

Bu çalışmada, XVII. yüzyıl şerh edebiyatımızın bir ürünü olan ve 1076/1666 yılında Urfalı Tellizade Vehbî tarafından yazılan *Şerh-i Divan-i Urfî* isimli eser üzerinde durulmuş ve söz konusu eser bir giriş ve üç bölümde çeşitli alt başlıklar altında incelenmiştir. Çalışmanın Giriş kısmında şerhlerin tanımı, gayesi, adabı, metodu, tarihî süreci ve tasnifi üzerinde duruldu. “Şâir ve Şârih” isimli Birinci Bölüm’de, şâir Urfî-i Şirazî ve şârih Tellizade Vehbî’nin hayatları, eserleri, edebî şahsiyetleri üzerinde duruldu; Türk edebiyatında Urfî-i Şirazî’nin şiirlerini şerh eden şârihler ve eserleri hakkında bilgiler verildi; Urfî-i Şirazî’nin Türk edebiyatındaki izleri Urfî’den etkilenen şairlerin şiirlerinden hareketle gösterilmeye çalışıldı. “İnceleme” isimli İkinci Bölüm’de *Şerh-i Divan-ı Urfî*, pek çok alt başlık altında tafsilatlı bir şekilde incelendi. “Tenkitli Metin” isimli Üçüncü Bölüm’de ise öncelikle eserin nüshaları tanıtılıp tavsif edildi, şeceresi çıkarıldı; eserin dil ve imla özellikleri üzerinde ayrıntılı bir şekilde duruldu, metnin tesisinde takip edilen yol belirtildi ve son olarak da metnin beş ayrı nüshadan tenkidi yapıldı.

Anahtar Kelimeler: Urfî-i Şirazî, Şerh, Şerh-i Divan-i Urfî, Şerh Literatürü, Tellizade Vehbî.

ABSTRACT**Ph. D. DISSERTATION****TELLIZADE VEHBİ AND SHARH [COMMENTARY] OF
THE URFI-I SHİRAZİ DİWAN
(TEXT CRITICISM-ANALYSIS)****Mehmet Akif GÖZİTOK****Advisor: Prof. Dr. Selami ECE****2017, Page: 950+XI****Jury: Prof. Dr. Selami ECE (Danışman)
Prof. Dr. Veyis DEĞİRMENÇAY
Prof. Dr. Turgut KARABEY
Doç. Dr. Melike GÖKCAN
Yrd. Doç. Dr. Ahmet TOPAL**

Sharh-i Diwan-i Urfi, a literary work in our commentary (sharh) literature, which was written by Tellizade Vehbî from Urfa, in 1076/1666, was analyzed under various subtitles including one introduction and three different sections. Related suggestions about classification of commentators were propounded by focusing on the history, method, morals, purpose and definition of commentary in the Introduction Section; lives of poet Urfî-i Shirazi and commentator (shareh) Tellizade Vehbî, their literary works and literary identities were presented in the First Section, named “Poet and Commentators”, information about commentaries and commentators that commented poems of Urfî-i Shirazi in Turkish Literature was presented; additionally commentators whose commentaries could not be determined and commentaries whose commentators could not be determined were elaborately mentioned; influences of Urfî-i Shirazi on the Turkish literature were depicted in direction of poems of the poets, who were influenced by Urfî; the literary work was elaborately analyzed under different subtitles in the Second Section, named “Analysis”; finally in the Third Section, named “The Text with Critique”, firstly copies of the literary work were introduced and described, the stemma of the literary work was presented, methods that were used to create the text were determined and a text critique was made using five different copies of the literary work.

Key Words: Urfî-i Shirazi, Commentary, Sharh-i Diwan-i Urfi, Literature of Commentary, Tellizade Vehbî.

KISALTMALAR DİZİNİ

AKMY	: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları
AÜEFY	: Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları
Bkz.	: Bakınız
Çev.	: Çeviren
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
E.T.	: Erişim Tarihi
İA	: İslam Ansiklopedisi
İSAM	: İslam Araştırmaları Merkezi
KATÜ	: Karadeniz Teknik Üniversitesi
KTBY	: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları
SBE	: Sosyal Bilim Enstitüsü
TAE	: Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü
TDK	: Türk Dil Kurumu
TDVY	: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları
vr.	: Varak
Yay.	: Yayınları

TRANSKRİPSİYON ALFABESİ

ا : a, e, ā

ب : b, p

پ : p

ت : t

ث : ṡ

ج : c, 

چ : 

ح : ħ

خ : ħ

د : d

ذ : ẓ

ر : r

ز : z

ژ : j

س : s

ش : š

ص : š

ض : ẓ, ɖ

ط : ṭ

ظ : ẓ

ع : ʿ

غ : ğ

ف : f

ق : ḳ

ك : k, g, ğ, ñ

ل : l

م : m

ن : n

و : v, ũ

ه : h, e, a

ی : y, ĩ

ˆ : Vâv-ı ma'dûle

ء : ʾ

â : Elif-i maksûre ve elif-i med

[[ ]] : Tahminî çıkarmalar

< > : Tahminî ilaveler

ÖN SÖZ

Her edebî eser, içinden çıktığı cemiyetin düşünce yapısının, hislerinin, hayatı algılayış biçiminin en muşahhas örneği olup cemiyetin kültürel hafızasını bünyesinde barındıran gizli hazineleridir. Fakat bu hazineler, bir müessirin eseri olduğundan, müessirinin yüksek ilim ve kavrayışı ya da iktiza-yı hal kullanmış olduğu mecazî, işarî, remzî dilden katman katman perdelidir. Bu yüzden herkes bu perdeleri açmaya muktedir olamaz, zira bu perdeleri açıp bu hazinelerin künhüne varmak belirli bir maharet ve istidada sahip olmayı gerektirir. Bu noktada devreye şerhler ve “gönlü şerha şerha” olmuş “kalbi inşirah” edilmiş şârihler girerler. Zira onlar, “perde açıcı” olarak meşrep ve tıyneti, bilgi birikimi, donanımı, zeka ve kavrayış düzeyi, yaşadığı kültürel ortamı ve olaylara bakış açısı bu hazineleri anlamaya müsait olmayanlara bu hazinelerin/edebî eserlerin müşkil olan yerlerini izah eder, müphem mefhum ve mazmunlarını tavzih ederler. Ortaya konulan bu şerhler sayesinde insanlar, camla elması birbirinden tefrik edebilir ve bu nispette de sahip oldukları hazinelerin kıymetini kavrarlar.

İşte ifade ettiğimiz bu gayenin yüzlerce ürününden sadece biri olan ve hayatı hakkında edebiyat tarihlerinde herhangi bir bilgiye tesadüf edemediğimiz Urfalı Tellizade Vehbî tarafından 1076/1666 yılında yazılan *Şerh-i Divan-i Urfi* isimli eser, her ne kadar kendisi Fars olsa da klasik Türk edebiyatımıza en büyük tesiri yapan Urfi-i Şirazi'nin cevherini ve kıymetini göstermesi açısından hayli önemli bir eserdir. Böylesi mühim bir eseri tozlu kütüphane raflarından kurtarıp, okuyup yazılı hale getirmek; bilim dünyasına tanıtmak ve kıymetlerini göstererek şerh edebiyatımızın her geçen gün artan müktesabatına bir katkıda bulunmuş olmak ise bizim tek bahtiyarlığımızdır.

Bu çalışmanın Giriş Bölümü'nde şerhlerin tanımı, gayesi, adabı, metodu, tarihî süreci ve tasnifine değinildi. “Şâir ve Şârih” isimli Birinci Bölüm'de, şâir Urfi-i Şirazi ve şârih Tellizade Vehbî'nin hayatları, eserleri, edebî şahsiyetleri üzerinde duruldu; Türk edebiyatında Urfi-i Şirazi'nin şiirlerini şerh eden şârihler ve eserleri hakkında bilgiler verildi; Urfi-i Şirazi'nin Türk edebiyatındaki izleri Urfi'den etkilenen şairlerin şiirlerinden hareketle gösterilmeye çalışıldı. “İnceleme” isimli İkinci Bölüm'de *Şerh-i Divan-ı Urfi*, çeşitli alt başlıklar altında tafsilatlı bir şekilde incelendi. “Tenkitli Metin” isimli Üçüncü Bölüm'de ise öncelikle eserin nüshaları tanıtılıp tavsif edildi, şeceresi çıkarıldı; eserin dil ve imla özellikleri üzerinde ayrıntılı bir şekilde duruldu, metnin

tesisinde takip edilen yol belirtildi ve son olarak da metnin beş ayrı nüshadan tenkidi yapıldı.

Eserin yazımı boyunca her ne kadar doğru olanı bulmak adına elimizden geleni yaptıksa da şüphe yok ki biz, hatasız eser yazacak müessir, telif yapacak müellif değiliz. Bu sebeple, çalışmada bir takım eksikliklerin, gözden kaçmış bazı kısımların ve hatalarımızın olması kaçınılmazdır. Nitekim hocam Prof. Dr. Selami Ece'nin *Hüsnüne Aşk Olsun* isimli eserinin ön sözünde de belirttiği gibi “Yanlış ve yanılığın Allâh'ın Âlim-i Mutlak olduğunun ikrarıdır.”. Yapılacak düzeltme, ihtar ve tenkitlerden memnuniyet duyacağımızı ve hatalarımızı, büyük bir zevkle tashih edeceğimizi gönülden beyan ediyoruz.

Hint şairi Tagore, “Aleve aydınlığı için teşekkür et, fakat tükenmeyen bir sabırla gölgede durarak lambayı tutanı unutma.” diyor. Biz de varlıklarıyla, görüş ve önerileriyle, öğrettikleriyle önümüzü aydınlatan insanların isimlerini burada anmak ve onlara teşekkür etmek istiyoruz. Öncelikle araştırmalarımız esnasında karşılaştığımız engel ve zorlukların aşılmasında çok kıymetli görüş ve önerilerini esirgemeyen, her problemimizde yardımlarına müracaat ettiğimiz ve bizi tükenmez bir sabırla karşılayan hocam Prof. Dr. Selami ECE'ye; eserlerinden istifade ettiğimiz tüm ilim adamlarına; desteğini hiçbir zaman eksik etmeyen dostlarımız Uzman Ensar KARAGÖZ, Yrd. Doç. Dr. Oğuzhan EKİNCİ ve Arş. Gör. Muhammet Emin ALTINIŞIK'a; bu tezin takipçisi ve destekçisi olan TÜBİTAK'a teşekkürü bir borç biliriz.

GİRİŞ

ŞERH VE ŞERH LİTERATÜRÜ¹

A. ŞERH

Arapça (شرح) (şaraha) sülasî kökünden gelen şerh (شرح) kelimesi, lügatlarda ilk olarak “açma, yarma, ayırma”² manalarına gelmektedir. İstilahî olarak ise “keşfetmek ve beyan etmek”³; “müşkil ü mübhem ü mahfî makûlesini keşf ü izhâr eylemek, kesmek, açmak, fehm eylemek”⁴; “esrârî keşf ve tefsîr, müşkil meseleleri açıklama, müphem sözü açıklamak, ortaya çıkarmak, aydınlatmak, sözü anlamak”⁵; “açmak, beyân etmek, tefsîr etmek, tevzîh etmek, tebyîn etmek, ta‘bîr etmek, rûşen etmek, anlatmak, âşikâre etmek”⁶; “açıklamak, anlatmak, beyan; yorum, tercüme açıklama, tanımlama”⁷; “genişletme, bast etme, yayma, kesme, açma, arz etme, îzâh, beyân, tevsî‘, tafsîl, te’vîl, tefsîr”⁸ etmek; “bir metnin sırlarını, ince dikkatler gerektiren ifadelerini, içinde barındırdığı nükteleri açıklama ve yorumlama; bu yolda yazılan kitap”⁹ anlamlarına gelmektedir. Bu çalışmanın da mahiyetini açıklar olması açısından ‘ağyârını mâni efradını câmi‘ son bir tanımla ifade edilecek olursa şerhler, “bir kitâbın ibaresini yine o lisânda veyâ bir lisân-ı âharda tafsîl ve izâh ederek, müşkilâtını açma, bir kitâbın ibâresini kelime-be-kelime açıp izâh ederek yazılan kitâb”lardır.¹⁰

Batı dillerinde ‘commentary, commentaire, erläuterung’ şeklinde karşılanan ‘şerh’ mefhumunun bizde kavram ve metod olarak ilk kaynağı -diğer tüm

¹ ‘Edebiyat’ kelimesi yerine ‘Literatür’ kelimesinin kullanılma sebebi, mevzunun sadece edebî şerhlerle sınırlandırılmamasıdır.

² Şemseddin Sâmî, *Kamus-i Türkî*, Alfa Yayınları, İstanbul 1998, 773; Serdar Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlük*, Dağarcık Yayınları, 1995, 437; İsmail Parlatur, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Yargı Yayınevi, Ankara 2009, 1573.

³ Ahterî Mustafa Karahisarî, *Ahterî-i Kebir*, Matbaa-i Amire, İstanbul 1310, I/434; Vankulu Mehmet Efendi, *Lügat-i Vankulu*, (<http://www.kamus.yek.gov.tr/>) (E.T.:18.02.2017)

⁴ Mütercim Asım Efendi, *El-Okyanusu'l-Basit fi-Tercemeti'l-Kamusi'l-Muhit*, (<http://www.kamus.yek.gov.tr/>) (E.T.:18.02.2017).

⁵ Ali Ekber Dihuda, *Lugatname* (<http://www.parsi.wiki/fa/wiki/topicdetail/8525da34ef7249a2bd8e27ef520b62db>) (E.T.:18.02.2017).

⁶ Mertol Tulum, *17. Yüzyıl Türkçesi ve Söz Dağarcığı*, TDK Yay., Ankara 2011, 1638.

⁷ F. J. Steingass, *A Comprehensive Persian-English Dictionary*, (<http://dsalrv02.uchicago.edu/cgi-bin/philologic/search3advanced?dbname=steingass&query=%D8%B4%D8%B1%D8%AD&matchtype=exact&display=utf8>) (E.T.:18.02.2017).

⁸ Mehmed Bahâeddin, *Yeni Türkçe Lügat*, Akçağ Yay., Ankara 1997, 412.

⁹ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, Maarif Matbaası, İstanbul 1943, III/217.

¹⁰ Sâmî, 422.

medeniyetlerde de görüldüğü gibi- kutsal kitabımız Kur'an-ı Kerim'dir.¹¹ Önceleri her türlü metnin açıklanmasında/şerhinde kullanılan *tefsir* (تفسير) kelimesi, köken olarak “فسر” veya “سفر” kelimelerinden gelmektedir. Lügatte ‘kapalı bir şeyin üzerindeki perdenin kalkması ve belli olması; keşfetmek, ortaya çıkarmak, üzerindeki örtüyü açmak, beyan etmek, açıklamak, anlaşılır hale getirmek’ gibi manalara gelen tefsir ilmi, terim olarak ise sarf, nahiv ve belagat gibi dil bilimlerinden; esbab-ı nüzul, nasih-mensuh, muhkem-müteşabih gibi Kur'an ilimlerinden; hadis ve tarih gibi rivayet ilimlerinden; mantık ve fıkıh usulü gibi yöntem bilimlerinden yararlanarak Kur'an'ın manalarını açıklama işidir.¹²

Dikkatle bakıldığı zaman *şerh* ve *tefsir* kelimelerinin hem lugavî hem de ıstilahî manalarının müteradif -farklı kökten gelmelerine rağmen anlamlarının aynı- oldukları görülmektedir. Şu kadar bir farkla ki *tefsir*, ilim olarak sadece Kur'an-ı Kerim'e hasredilmişken Kur'an-ı Kerim haricindeki ilmî, dinî, felsefî ve edebî metinlerin izahı içinse -aralarında nüanslar bulunmakla birlikte- *şerh*, *hâşiye*, *hâmiş*, *ta'lik(ât)*, *telhîs* gibi isimlendirmeler kullanılmıştır.¹³ *Hâşiye*, *hâmiş*, *telhîs*, *ta'lik(ât)* ile *şerhin* ortak yanı “açıklama gerektiren kelimeyi, mısraı, beyti, ibareyi, cümleyi ya da metni anlaşılır kılmak amacıyla açıklamayı esas almalarıdır”.¹⁴ Yoksa *hâşiye*, *hâmiş* ve *ta'lik(ât)* bir kitabın derkenarına, satır arasına veya sayfa altına düşülmüş çoğu kısa açıklamalar¹⁵, *telhîs* ise -*muhtasar* da denen- bir eserin özet halinde yeniden kaleme alınması olarak kabul edilir.¹⁶ Yine *hâşiye*, *hâmiş*, *telhîs*, *ta'lik(ât)* çoğunlukla ilmî ve dinî eserlere yapılan izahlarda kullanılırken edebî eserlerin izahında pek tercih edilmezler.

¹¹ Metin Akar, *Su Kasidesi Şerhi*, TDVY, Ankara 1994, 13.; Tunca Kortantamer, “Teori Zemîninde Metin Şerhi Meselesi”, *Ege Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, VIII, İzmir 1994, 2.

¹² Abdülhamit Birışık, “Tefsir”, *DİA*, XL/281; B. Carra de Vaux, “Tefsir”, *İA*, XII/117; İsmail Cerrahoğlu, *Kur'an Tefsirinin Doğuşu ve Buna Hız Veren Âmiller*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1968, 7; Muhammed Coşkun, *Bereketzâde İsmâ'il Hakkı'nın Envâr-ı Kur'an Tefsiri ve Diğer Tefsir Yazıları*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi SBE Enstitüsü, Sakarya 2008, 85; Muhsin Demirci, *Tefsir Tarihi ve Usulü*, Bahattin Dartma (Ed.), Anadolu Üniversitesi, Eskişehir 2013, 57; Davut Aydın, *Tefsir Tarihi, Çeşitleri ve Konulu Tefsir*, Işık Yay., İstanbul 2004, 17; Ekrem Gülşen, “19.Yüzyılda Bir Osmanlı Valisi: Giritli Sırrı Paşa ve Tefsir Anlayışı”, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.XII, S.22, 2010/2, 169.

¹³ Cumhuriyet Ün., *Kilisli Mustafa Rûhî Efendi'nin Rûhu's-Şurûh'u*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Trakya Üniversitesi SBE, Edirne 2007, ii; Mine Mengi, “Metin Şerhi, Tahlili ve Tenkidi Üzerine”, *Divân Şiiri Yazıları*, Akçağ Yay., Ankara 2000, 74.

¹⁴ Metin Akar, *Su Kasidesi Şerhi*, TDVY, Ankara 1994, 13.

¹⁵ Tefvîk Rüştü Topuzoğlu, “Haşiye”, *DİA*, 1997, XVI/419-422; Sedat Şensoy, “Ta'likât”, *DİA*, 2010, XXXIX/508-510.

¹⁶ İsmail Durmuş, “Muhtasar”, *DİA*, 2006, XXXI/57-59.

Şerh mefhumunun hem lugavî hem ıstılahî manalarını, benzeştiği diğer izah türleriyle ortak ve ayrı yönlerini belirttikten sonra şunu açıkça ifade etmek gerek ki eskilerin ‘şerh’ mefhumundan anladığı ile bugün ‘şerh’ mefhumundan anlaşılan aynı değildir. Eskiler, metin etrafında yapılan her türlü “açma, anlama, açıklama, kapalılıkları ve metnin problemlerini giderme, tahlil, düzenleme, itiraz, tenkit, tashih, ifadeleri daha vasıflı hale getirme, bölümlendirme, dönemle irtibatlandırma, tamamlama” gibi çalışmalarının tümüne *şerh* demektedirler.¹⁷ Örnek vermek gerekirse İstanbul Üniversitesi TY 3516 numarada ve Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi Bölümü 2829 numarada kayıtlı *Şerh-i Yusuf u Züleyha*’lar, her ne kadar bir şerh olarak isimlendirilseler de eserler incelendiğinde görülecektir ki bunlar, beyitlerin birebir tercümesini veren eserlerdir.¹⁸ Yine tez konumuz olan Tellizade Vehbî’nin şerhi de ikinci ciltten sonra şerhten ziyade tam manasıyla tercümeğe dönüşmektedir. Bu sebeple ‘şerh etme’nin bazen tercüme etmek manasına gelebileceğini göz önünde bulundurmak gerekir. Nitekim Ömür Ceylan da bu minval üzere şunları söylemektedir: “Kendisinden önce üretilmiş bol miktarda Arapça ve Farsça metnin mirasçısı olan Osmanlı edebî kültüründe şerh, daha çok çeviri amaçlı bir karakter arz etmektedir.”¹⁹ Bir örnek daha verecek olursak büyük allame Taftazanî’nin *Şerhu’l-Akaid* isimli eseri, kendinden önceki ilim ve fikir hareketlerine, daha önce mevcut olmayan, yeni sayılabilecek hiçbir unsur getirmemiş; sadece daha evvel var olan fikir ve hususları daha iyi ve güzel bir şekilde derleyip özetlemiştir.²⁰ Fakat Taftazanî buna şerh demekte bir beis görmemiştir. Buradan anlıyoruz ki eskiler, metnin etrafında yapılan her türlü çalışmaya şerh demektedirler.

B. ŞERHLERİN GAYESİ VE YAZIM SEBEPLERİ

Telif olunan her eserin gayesi, muhatabına bir şeyler anlatmak ve anlaşılmasıdır. Aynı zamanda her müellif, telif ettiği eserinin başka bir kitaba ihtiyaç duyulmadan anlaşılmasını ister. Fakat gerek müellifin yüksek ilim ve kavrayış düzeyine sahip olması

¹⁷ İsmail Kara, *İlim Bilmez Tarih Hatırlamaz: Şerh ve Haşiye Meselesine Dair Birkaç Not* (2.bs.), Dergah Yay., İstanbul 2013, 15.

¹⁸ İsmet Şanlı, “Molla Cami’nin Yusuf u Züleyha’sının Bilinmeyen İki Türkçe Şerhi”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages Literature and History of Turkish or Turkic*, 5/1 Winter 2010, 1328-1345.

¹⁹ Ömür Ceylan, *Tasavvufî Şiir Şerhleri*, Kitabevi, İstanbul 2000, 34.

²⁰ Kara, 46.

gerek iktiza-yı hal kullanmış olduğu mecazî, işarî dil ve gerekse de okuyucunun eseri tam manasıyla anlayacak maharet ve istidada sahip olmaması, eserde bazı hususların anlaşılmasına ya da müessirinin kastettiğinden başka anlamların çıkarılmasına sebep olabilir. Çünkü anlamak, şahsın meşrep ve tıynetine; bilgi birikimi, donanım, zeka ve kavrayış düzeyine; yaşadığı kültürel ortama ve olaylara bakış açısına göre değişebilmektedir ki bu da eserden istifadeyi şahsî/indî kılmakta, okurun anladığı ile müellifin söylediği arasında bir frekans farkı meydana getirmektedir. Bu frekans farkını ortadan kaldırmak hiç olmazsa en aza indirmek maksadıyla ya bizzat müellifin kendisi ya da eseri anladığına inan(ıl)an, gerçek manada ilmî donanıma²¹ sahip olan zevat, anlaşılması müşkil olan yerleri izah eden, müphem mefhum ve mazmunları aydınlatan eserler kaleme almak zorunda kalmışlardır.

Katip Çelebi, *Keşfü'z-Zünun*'un giriş kısmında niçin şerh yapılır sorusunun cevaplarını üç madde halinde vermektedir. Bunların ilki, bizim de yukarıda ifade ettiğimiz gibi, yazarın düşünce ve ifadedeki üstün ve özel kabiliyeti dolayısıyla ince manaları maksada delalet eden veciz, öz ve yoğun bir şekilde dile getirmesi, ama okuyucuların yazarla bu konuda aynı seviyede olmamasıdır. İkicisi, zaten açık ve biliniyor olduğu düşüncesi ile veya bir başka ilim dalını ilgilendirdiği için bazı ön bilgilerin verilmemesidir. Üçüncüsü ise lafzın birden fazla anlama yorulacak tarzda, mecazlı, kinayeli bir üslupla yazılmış olması ve metnin yazarının insan olması hasebiyle yanılması, bir takım bilgileri karıştırması, önemli noktaları dile getirmeyi unutması ya da tekrara düşmesidir.²² Bunun haricinde XVII. yüzyıldan sonra özellikle Arapça ve Farsça yazılmış edebî metinlerdeki anlaşılması güç mazmun, mefhum ve edebî sanatların okuyucu tarafından idrak edilebilmesi ve yabancı dil öğrenme metodu olarak şerhlerin kullanılması, şerhlerin yazım sebepleri arasında sayılabilir.

²¹ “Buradaki donanım sadece zihni yeterlilik ve maddî bilgi ile sınırlı değildir, aynı zamanda manevî bir irtibat, mensubiyet/intisap (initiation) ve kabiliyettir. Tefsir usûlü kitaplarında müfessirin (şârihin) taşıması gereken şartlar arasında vehbî (kesbedilmiş değil Yüce Allâh tarafından ihsan edilmiş) ilim sahibi, âbid ve zahit olmak gibi manevî özelliklerin de zikredilmiş olmasına bu çerçevede bir daha dikkat çekmek münasip olur.” (Kara, 20.) “Ayrıca, şerh etmek için kalbin inşirah olması gerekir.” (Selami Ece, *Hüsnüne Aşk Olsun* (2.baskı), Eser Yayıncılık, Erzurum 2017, I)

²² Katip Çelebi, *Keşfü'z-Zunûn an Esâmi'i'l-Kütübi ve'l-Funûn*, (Çev. Rüştü Balcı), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2016, I/38; M. Ali Yekta Saraç, “Şerhler”, *Türk Edebiyatı Tarihi*, KTBY, İstanbul 2006, II/123.

C. ŞERHİN ADABI

Hiç şüphe yok ki ahlakî ve edebî yönü ihmal edilen her iş kendi olmaktan çıkar; ilim filime, bilim dilime dönüşür. Bu sebeple hangi iş olursa olsun o işin adabı, ahlakı, erkani neyi gerektiriyorsa o yapılmalıdır. Bundan müstağni olmayan şerhler de kendi içinde belirli ahlakî kurallar bütünü ihtiva etmektedir. Bunlardan ilki şerh yazımından öncesi ile ilgilidir. Neredeyse bütün şerhlerin dibacesinde şu ibare yer alır: “Âlim bir dostumun/talebelerimin, bu kitabı okuyanların/meslektaşımın/devlet adamının.... bu metnin/kitabın meselelerini açmam, zor/muğlak kısımlarını açıklamam ıstılahlarını açıklamam/tarif etmem istikametinde ısrarlı arzularını yerine getirmek için bu şerhi/eseri yazdım”.²³ Bu şârihin ilmindeki büyüklüğün mütevazılığına da yansımalarının bir belgesidir, çünkü hiçbir şârih gövde gösterisi olsun diye bir eseri şerh etmez.

Şerh adabı ile ilgili önemli bir başka hususa dikkat çeken Katip Çelebi’ye göre şârih, imkanı dahilinde ve donanımının müsaade ettiği kadarıyla metni açıklamaya çalışmalı fakat eser sahibine karşı insafli olmalı, itiraz edilmesi gerekiyorsa bunu yumuşak ve üstü kapalı bir dille ifade etmeli; eserin müellifine hakaret etmeden hatta itirazlarına adres göstermeden yapmalı ve bunları müstensih hataları olarak yorumlamalıdır.²⁴ Buna örnek olarak *Fusûs* şârihi Ahmet Avni Konuk’un üslubunu göstermek isteriz. ‘Firavun’un imanı’ bahsinde ilkin kendinden önceki şerhlerin görüşlerini özetleyen daha sonra da kendi görüşünü zikreden Ahmet Avni Konuk, pek çok şârihi tenkit eden Bâlî Efendi’nin izahlarını maddeler halinde yazar ve bunlara ciddi tenkitler yönelir. Fakat Konuk, bu eleştirilerinin akabinde “fakir gibi ezillanın ekâbirin

²³ Kara, 28. Mesela Neşatî, *Şerh-i Kasâyid-i ‘Urfî* isimli Urfî şerhinin dibacesinde şöyle der: “Bu fakîr-i dilfigâr Neşatî-i bîmişkârdan, üstâd-i sihr beyânun ebyât-i müşkilesinün şerhi bir maḥdûm-i bülend ḳadrün dest-yârî-i ḥâhişle bu üslûb üzere menâşsa-i zuhûrda cilvekeş olmuştur.” (Neşatî, *Hall-i Müşkilât-i Ba’zı- Ebyât-i Urfî*, Süleymaniye Kütüphanesi Lala İsmail Bölümü 521, 1^b) Yine Urfî şârihi ve tezimizin konusu Tellizade Vehbî de bu minvalde şunları ifade eder: “İşbu dîvânçe-i ‘Urfî’i intihâb idüp şerh itmege ṭab‘-i vâlâter âdem sebeb bu olmuştur ki kendü yâr-i şâdıkımız u düst-i muvâfıkımız u öz hemşehrimüz Mevlânâ ‘Abdu’r-raḥmân eş-şehîr bi-ḥazret-i Dürri Efendi er-Ruhâvî ki sipehsâlâr-i erbâb-i ma‘ârif olduğına dâ’imâ lâlî-i dürer-i kelâmlarıyla gûş-i dil ü câna muvaşşah u müzeyyen olmak üzere idi ve ‘ale’d-devâm mezâkire vü mebâhiş-e ma‘ânî isârlarından münfek olmadığımız binâen bu şiddiklarına teveccüh-i tām ile ḥitâb idüp buyurdılar ki “Naḳd-i vaḳt-i eyyâmı taẓyî‘ itmemek için *Dîvânçe-i ‘Urfî*’yi şerḥ itseñüz ḡâyet ile münâsib u ma‘ḳûl olurdu.” (E 78^a, İ 3^b)

²⁴ Çelebi, 39; Saraç, 124.

mütâalât ve münakâşâtına karışmak handeâver bir hâl ise de” sözleriyle mahviyet gösterip kendisini Bâlî Efendi karşısında küçültür (büyültür).²⁵

Şerh adabı ile ilgili bir başka önemli husus ise şârihin eserine koyacağı isimdir. Daha çok ilmî şerhlerde karşılaşılan bu durum, şârihin şerh edilen eserden daha kapsamlı bir eser ortaya koymasına rağmen çalışmasına mütevazı bir isim koymasındır. Mesela Ebu Davud’un *Sünen*’ine 14 ciltlik hacimli bir şerh yazan Azimabadi’nin şerhine ‘talik’ adını vermesi bu hususun en güzel örneğidir.²⁶ Yine Ahmed Cevdet Paşa’nın *Belagat-i Osmaniye*’sini şerh eden el-Hac İbrahim Efendi’nin *Şerh-i Belagat*’ı da bu adabın işleyişini görmek açısından hayli önemlidir. İbrahim Efendi, Cevdet Paşa’nın ders notlarından ibaret olan eserinden daha mufassal bir eser ortaya koyarak mevzuya Ahmed Cevdet Paşa’dan daha vakıf olduğunu göstermesine rağmen eserine *Şerh-i Belagat* adını vermiştir.²⁷

Ç. ŞERHLERİN METODU

Bir metni izah etmeyi gaye edinen klasik edebî metin şerhlerinde genel olarak tek bir usûlden bahsetmek mümkün değildir. Çünkü şerhin mensur ya da manzum olması, şerhin metodunu belirleyen en önemli faktördür. Eğer şerh mensur olacak ise umumen tatbik edilen şerh metodu şöyledir: Önce şerh edilecek metin/ibare verilir; ardından bu metinde/ibarede geçen kelimelerin anlamları tek tek belirtilerek bunların etimolojik ve filolojik hususiyetlerine değinilir.²⁸ Eğer nüsha farklılıkları varsa bunlar gösterilir ve gerekirse farklı şair ya da lügatlardan şahitler getirilir. Daha sonra müellifin şerh edilen metinde/ibarede ne anlatmak istediği açıklanır, bunların anlam dünyaları, telmihatı Kur’an-ı Kerim’den, hadis-i şeriflerden, divanlardan veya kıssalardan hareketle tasrih edilir.²⁹

²⁵ Kara, 55.

²⁶ Kara, 52.

²⁷ Kara, 54.

²⁸ “Şerhler usûl olarak belirli bir mantık silsilesini takip eder. Ele alınan metnin türlü yönlerden incelenmesi esastır. Arapça-Farsça metinlerin şerhinde ilk dikkat edilen husus metnin Osmanlı Türkçesi’ne düzgün bir şekilde çevrilmesidir. Bazı şârihler bu çeviriyi doğrudan vererek bir nevî tercüme usûlünü takip etseler de (Ör: Şem’î-*Şerh-i Mantıku’t-Tayr*) bazıları metni Türkçe’ye çevirmeden önce dilbilgisi, söz varlığı, belâgat, retorik, nüsha farkları vb. yönlerden incelemekte ve bu yolla her yönden mana bütünlüğüne ulaşmayı hedeflemektedir (Ör: Sûdî-i Bosnevî- *Şerh-i Divan-ı Hafız*).” (Ozan Yılmaz, *16. Yüzyıl Şârihlerinden Sûdî-i Bosnevî ve Şerh-i Gülistan’ı (İnceleme-Tenkitli Metin)*, Marmara Üniversitesi TAE, İstanbul 2008, 7.)

²⁹ Mengi, 75; Yılmaz, *16. Yüzyıl Şârihlerinden Sûdî-i Bosnevî ve Şerh-i Gülistan’ı*, 12;

Manzum şerhlerde ise sadece metin/ibarenin anlamının manzum olarak verilmesi amaçlanır. Eğer şerh edilen metin de manzum ise bu sefer beytin anlam bütünlüğüne sadık kalındığı gibi çoğu zaman aynı vezinde söylenir. Bu bakımdan edebî şerhlerdeki temel gaye, “şerh edilen metnin edebî kıymetini ortaya koymaktan ziyade, şerh edilen metni anlaşılır kılmak yani ‘şâirin (veya münşînin) karnındaki manâ’yı açığa çıkarmak ve bu yoldan eğitici/öğretici bir fayda teminidir. Kısacası şârih, önce ‘bi’l-ibâre’ manayı açığa çıkarmaya ve sonra ‘bi’l-işâre” ve ‘bi’d-delâle’ manalara ulaşmaya çalışır. Bu usul, genel hatlarıyla Arap, Fars ve Türk edebiyatlarındaki şerhlerde müşterektir. Müşterekliğin sebebi yukarıda belirttiğimiz gibi *şerhin* kaynağının *tefsir* olması ve dinî kültür birliğidir.”³⁰

D. ŞERHİN TARİHİ SÜRECİ

Şunu açıkça ifade etmek gerekir ki şerh ve şerh edebiyatı, sadece İslam ilim ve kültür muhitine ait bir tür değildir. İlk semavî metinden bu zamana pek çok dinî, felsefî, ilmî ve edebî eserlerin şerh edildiğini görmek için kütüphane kataloglarına bir bakış kafi gelecektir. Bu hususta İsmail Kara, şerh ve haşiye literatürünün sadece İslam ilim ve kültür havzasına ait bir hadise olmadığını; semavî kitaplar ve kutsal metinler başta olmak üzere dinî, felsefî ve hikemî eserler, kanunlar, kurucu siyasî metinler ve hukukî mevzuat ile neşideler/şiirler ve nutuklar hemen her kültür muhitinde anlaşılacak, sahiplenilecek, zamana ve zemine göre uyarlanıp sürdürülebilmek için şerh ve haşiye türünün konusu edildiğini ifade eder.³¹

Nitekim yapılan araştırmalara bakıldığında Hintlilerde Kutsal Veda metinlerinin daha iyi anlaşılması için çeşitli şerhler/lügatlar yazıldığına³²; Tevrat ve İncil’in daha iyi anlaşılması için de pek çok tefsir/şerh yazıldığına tesadüf ederiz.³³ Yine Yunan

³⁰ Ün, iii.

³¹ Kara, 15

³² Abidin İtil, *Sanskrit Kılavuzu*, Ankara 1963, 1.

³³ “Yahuhudilik’te kutsal metinler ve dinî literatür denilince öncelikle başta Tevrat olmak üzere Ahd-i Atîk, Yahudilerce Şifahî Tora (Torah) diye adlandırılan Mişna ve Talmud ile kutsal kitabın tefsiri kabul edilen midraşik literatür anlaşılmaktadır.” (bkz. Ömer Faruk Harman, “Yahûdilik”, *DİA*, 2013, XLIII/199.) İncil şerhlerinden sadece birisi için bkz. John R. Dummelow, *A Commentary on the Holy Bible*, The Micmillian Company, New York 1909.

Antikitesinde klasik felsefenin Aristo ve Eflatun şerhleri üzerinden yürüdüğünü hatta felsefe yapmanın neredeyse şerh yazmak demek olduğunu belirtmekte fayda var.³⁴

İlkçağ'da Grek, Mezopotamya ve Mısır kültür havzalarında teşekkül eden ve bütün Ortaçağ boyunca güçlü bir şekilde devam eden şerh kültürünün ve birikiminin özellikle İslamiyetten sonra yapılan tercümelemlerle İslam dünyasına geçtiği görülmektedir.³⁵ Nitekim bu şerh ve tercüme kültürü, Araplardan sonra Selçuklu ve Osmanlı'ya intikal etmiştir. Her medeniyetin imkanı dahilinde katkıda bulunduğu bu ortak şerh literatüründe kimin daha fazla katkıda bulunduğu ve bu katkının ne düzeyde olduğu bu çalışmanın kapsamını aşacağı için sadece değinmekle yetinecek; İslam dünyasındaki şerh literatürünün panoramasını çizmeye çalışacağız.

Hilmi Ziya Ülken'in ifadesine göre İslam dünyasındaki ilk şerh ve tercüme faaliyetleri Hz. Ömer döneminde Müslümanların Mısır'ı zaptetmesi ve İskenderiye Kütüphanesi'ndeki eserlerin şerh ve tercümesiyle başlar.³⁶ Aristo ve bütün takipçileri, Oklides, Hippokrates, Calinos, Platinos, Batlamyos ve daha nice bu dönemde şerh ve tercüme edilmiştir. Hatta İskenderiyeli Yahya en-Nahvî, Grammatikos ve Aristo'nun eserlerine yazdığı Yeni Eflatuncu gözle yapılmış şerhleri ile meşhurdur.³⁷ Bağdat'ın fethiyle İskenderiye'den Bağdat ve Antakya'ya kayan şerh ve tercüme havzası Hint ve Fars kökenli eserleri de şerh ederek sahip olduğu zenginliği daha da artırır. Daha sonra bu havzaları önce Buhara, Semerkant, Endülüs daha sonra Şam ve Anadolu takip eder ve nihayetinde Anadolu Selçuklu devletine kadar bu kültür silsilesi devam eder ve binlerle ifade edilebilecek şerhler ve tercümelemler yazılır.³⁸

Önceki dönemlerden farklı olarak Anadolu Selçukluları döneminde daha çok Farsçadan şerh ve tercümelemler yapıldığı görülür. Bu dönemden sonra hem Türkçe eser yazımı artmıştır hem de Farsçadan hızlı bir şekilde şerh ve tercüme faaliyetlerine girişilmiştir. İlmî şerhlerin önemli bir miktarda artış gösterdiği bu geçiş döneminden XVII. yüzyıla kadar daha çok ilmî şerhlerin ağırlık kazandığı görülmektedir. Kütüphane

³⁴ Kara, 15. Bu noktada Alfred North Whitehead şu cümlesini de belirtmeden geçemeyeceğiz: "... *batı felsefesi Platon'a düşülmüş dipnotlardan ibarettir.*" (*Process and Reality*, Free Press, New York 1979, 39)

³⁵ Bekir Karlıağa, "Grek Düşüncesinin İslâm Dünyasına Girişi ve Yol Açtığı Yeni Fikrî Eğilimler", *İslâm, Gelenek ve Yenileşme*, İSAM Yayınları, İstanbul 1996, 45.

³⁶ Hilmi Ziya Ülken, *Uyanış Devrinde Tercümelemlerin Rolü*, Ülken Yayınları, İstanbul 1997, 38.

³⁷ Ülken, 42.

³⁸ Ülken, 118-120.

katalogları incelendiğinde başta temel hadis ve fıkıh kitapları olmak üzere esma-i hüsnaların, evrad ve dua mecmualarının; kelim, fıkıh ve akaidle ilgili eserlerin, siyerlerin, hilye-i nebilerin vb. daha pek çok sayıda dinî telifatın yanı sıra dil, gramer, felsefe, coğrafya ve astronomi gibi sahalarda yazılmış nice eserlerin de şerh edildiği görülecektir.³⁹ Bu dönemde belagattan *Miftâhu'l-Ulûm*'un, matematikten *Hülâsatu'l-Hisâb*'ın, geometriden *Eşkâlü't-Te'sîs*'in, fizikten *Hidâyetü'l-Hikmetü'l-ayn*'ın, astronomiden *El-Mulahhas fi'l-Hey'e*'nin, tıptan *El-Kanûn*'un pek çok şerhine tesadüf edilmektedir.⁴⁰ Bunlara ilaveten daha çok medreselerde okutulan eserlerden fıkıh alanında *Hidâye*, *Ferâiz*, *Fıkhu'l-Ekber*, *Fıkhu'n-Nafî*, *Kasîdetü'l-Emâlî*; kelâmda *Gurerü'l-Ahkâm*, *Akâidü'l-Adûdiyye*; tıpta *Fusûl-i Bukrât*, *Muğnî*, *Mûciz*; kimyada *Şüzûr*, *Mükteseb*; mantıkda, *İsagocî*, *Tehzîb*, *Metâli*, *Telhîs*; gramerde *Emsile*, *Bina*, *Maksûd*, *Avâmil*, *İzhâr*, *Kâfiye* gibi önemli ilmî eserlerin Türkçe, Arapça, Farsçada sayısız şerhleri vardır.⁴¹ Çünkü şerhler kadim dünyada sadece ilmî-talimî bir telif faaliyeti değil aynı zamanda ilim yolcusu olmanın bir gereği, hoca-talebe münasebetlerinin tabîi ve hatta zarurî bir uzantısı olarak medreselerde bir eğitim-öğretim metodu olarak kullanılmaktaydı.⁴²

XVI. yüzyıldan itibaren sayılarında artış gözlenen edebî şerhler, XVII. yüzyıldan sonra zirveye çıkmış, ilmî şerhlerle beraber kütüphane kataloglarında hayli yekûn tutmuştur. Şerh yazımındaki bu sayısal artış, pek çok oryantalist tarafından anlaşılammış, İslam ilim ve kültürünün XII. asırdan, İmam-ı Gazalî'den sonra durağanlaştığına/gerilediğine; yeni şeyler üretmekten ziyade ezberciliğe ve taklide düşüldüğüne; böylece ortaya konulan eserlerin orijinalitesinin tamamen kaybolduğuna; müelliflerin birbirlerinin eserlerine 'şerh'ten başka bir şey yazmadığına yorulmuştur.⁴³ Bu vahim hata, daha sonraları Müslüman ve Türk bilim adamlarına da sirayet etmiş ve bu Müslüman alimler, bu sekiz yüzyıllık süreci özgün fikirlerin olmadığı, söyleyeceği yeni hiçbir sözü olmayan sözde alimlerin sadece öncekilerin sözlerine etimolojik tahlil yaptığı bir dönem olarak değerlendirilmiş ve bu fikir ciddi ciddi kabul görmüştür.⁴⁴ Fakat oryantalistlerin bu yanlı(ş) değerlendirmelerini çürütmeye şu örnek kafidir.

³⁹ Ceylan, 20.

⁴⁰ Saraç, "Şerhler", II/123-124. Ceylan, 24.

⁴¹ Yılmaz, 16. Yüzyıl Şârihlerinden *Sûd-i Bosnevî ve Şerh-i Gülistan*'ı, 8-9.

⁴² Kara, 16, 32.

⁴³ Kara, 64.

⁴⁴ Ayrıntıları için bkz. Kara, 61-95.

Hüseyin Vassaf'ın 1343/1924 yılında yazdığı *Sefîne-i Evliya-yı Ebrar Şerh-i Esrar-ı Esmar* isimli eser, isminden de anlaşıldığı üzere *Esrar-ı Esmar* isimli eserin şerhidir. Muhammed Sâmî Es-Sünbülî tarafından kaleme alınan *Esrar-ı Esmar*, 54 sayfalık bir eser olmasına rağmen onun şerhi *Sefîne-i Evliya-yı Ebrar Şerh-i Esrar-ı Esmar*, toplamda 5 cilt ve 2483 sayfadır. Umarız telif eserlerine, mütevazılıklarından şerh diyebilen insanların mahviyetini, bu cihetle anlayabiliriz.

Aslî konumuza geri dönecek ve dikkatimizi edebî şerhlere teksif edecek olursak görürüz ki yukarıda da ifade edildiği üzere XVI. yüzyıldan itibaren sayılarında yavaş yavaş artışlar gözlenen edebî şerhler, XVII. yüzyıldan sonra zirveye çıkmış, şerh literatürümüzde en az ilmî şerhler kadar büyük bir yekun tutmuştur. Bu şerhler, divandan mesneviye, gazelden kasideye, mısradan bende kadar her türden ve her hacimde olabilmektedir.

Edebiyatımızda en çok şerh edilen edebî metinlerin başında Mevlana'nın *Mesnevî*'si gelmektedir. Nitekim bunların ilki, Mu'inî'nin *Mesnevî*'nin birinci cildini 1436 yılında iki cilt halinde manzum olarak şerh etmesidir. Daha sonra çoğunluğu XVII. yüzyılda olmak üzere Abdullah Bosnavî'nin, Abdülmecid-i Sivasî'nin, İsmail Hakkı Ankaravî'nin, Adnî Recep Dede'nin, Sirozlu Hasan Zarifi, Bosnalı Mustafa, İsmail Hakkı Bursevî'nin, İlmî Dede Bağdadî'nin ve daha ismini burada sayamadığımız pek çok *Mesnevî* şârihinin şerhleri kütüphanelerimizde mevcuttur.⁴⁵ Mevlana'nın bu büyük eserinden başka Sa'dî'nin *Gülistân*'ı, *Bostân*'ı; Molla Câmî'nin *Bahâristân*'ı, *Yûsuf u Züleyhâ*'sı; Şebüsterî'nin *Gülşen-i Râz*'ı; Firdevsî'nin *Şehnâme*'si; farklı şairlerin kaleme aldıkları *Pendnâme*'ler gibi ahlakî, didaktik ve tasavvufî mesnevilerin de XVII. yüzyıldan sonra çokça şerh edildiği görülmektedir.

Bu dönemde mesnevilerin yanı sıra Arap edebiyatının klasik dönemine ait *Muallakatu's-Seb'a*, *Divan-ı İbnü'l-Fâriz*, *Divan-ı İmrü'l-Kays*, *Divan-ı Ebî Mihcen es-Sakafî*, *Divan-ı Hazreti Alî*, *Divan-ı Ka'b ibni Züheyr*, *Divan-ı Mütenebbî*, *Makâmât-ı Harîrî* gibi eserler⁴⁶ ve yine Fars edebiyatının klasikleri sayılan ve edebiyatımızı çok fazla etkileyen büyük şairlerin *Divan-ı Hâfiz*, *Divan-ı Urfî*, *Divan-ı Sâib*, *Divan-ı Şâhî*, *Divan-ı Hüsrev-i Dihlevî*, *Divan-ı Şevket-i Buhârî*, *Divan-ı Mollâ Câmî* gibi eserler

⁴⁵ Bu şârihlerin tamamı ve ayrıntılı bilgileri için bkz. İsmail Güleç, *Türk Edebiyatında Mesnevi Tercüme ve Şerhleri*, Pan Yayıncılık, İstanbul 2008.

⁴⁶ Yılmaz, 16. Yüzyıl Şârihlerinden *Sûdî-i Bosnevî ve Şerh-i Gülistân*'ı, 9.

üzerine kütüphanelerimizde yüzlerce şerh mevcuttur. Yine klasik Arap ve Fars şairlerinin sadece kaside ve gazellerine yapılmış şerhlerin sayısı yukarıda ifade ettiğimiz eserlere düşülen şerhlerden geri kalır değildir. Arap şairlerin şiirlerinden *Kasîde-i Bürde*, *Kasîde-i Tantaraniyye*, *Kasîde-i Münferice*, *Kasîde-i Ta'îyye*, *Kasîde-i Hamriyye*, *Kasîde-i Mîmiyye*, *Kasîde-i Nûniyye*, *Kasîde-i Bür'e*, *Banet Suad*; Fars şairlerinin şiirlerinden *Kasaid-i Urfi*, *Gazeliyyat-ı Urfi*, *Gazeliyyat-ı Hafız*, *Gazeliyyat-ı Saib* gibi kaside ve gazellere düşülen şerhler de pek çoktur.

Bu dönem şerh literatürünün önemli bir başka alanı ise Türkçe eserlere yapılan şerhlerdir. Çoğunlukla tasavvufî/dinî olan bu eserlerle ilgili pek çok müellif farklı şerhler kaleme almıştır. Şerh edilen bu metinlerin en başında Yunus Emre'nin *Çıkdım erik dalına...* diye başlayan şathiyesi gelmektedir. Bununla birlikte Hacı Bayram-i Velî, Niyazî-i Mısırî, Eşrefoğlu Rumî, Hasan Sezaî, Şeyh Üftade, Sünbül Sinan, Aziz Mahmud Hüdayî, Sun'ullâh Gaybî vb. tasavvuf büyüklerinin Türkçe yazılmış ilahileri, gazelleri, beyitleri, mısraları pek çok şârih tarafından şerh edilmiştir.⁴⁷

Edebiyat geleneğimizin önemli bir unsuru olan bu şerh geleneği, XIX. yüzyıldan itibaren Batı ile münasebetlerin artması neticesinde eski önemini yitirse de asla ortadan kaybolmamıştır. Bu döneme kadar klasik bir mahiyete sahip olan şerh yazımının, XIX. yüzyıldan sonra *tahlil*, *tedkik* ve *analiz* kavramlarının devreye girmesiyle birlikte mahiyet ve isimlendirilmesinde değişiklikler yaşanmıştır. XX. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren, bilhassa yazı inkılabından sonra, artan kültürel kopukluğu önlemek, klasik eserlerdeki mazmun ve mefhumların anlaşılması sağlamak için şerhler kaleme alınmıştır.⁴⁸ Bunların başında Ferid Kam, Agah Sırrı Levend, Ali Nihat Tarlan gibi şârihlerin şerhleri gelmektedir. Şerh yazımındaki bu dönüşüm 1960'lı yıllardan sonra devam etmiş ve eski metinlere yönelik Yapısalcı, Psikoanalitik gibi modern yöntemlerle beraber daha klasik mahiyette şerhler kaleme alınmıştır.

Tarihsel süreç içerisindeki gelişimini genel hatlarla göstermeye çalıştığımız şerh literatürü, bu kadardan ibaret değildir. Zira insan fıtratı kendisini ve evreni anlama ve

⁴⁷ bkz. Ömür Ceylan, *Tasavvufî Şiir Şerhleri*, Kitabevi, İstanbul 2000.

⁴⁸ "Altı asır bir milletin ruhu üzerinde gelişip ona hakim olan, kütüphaneler dolusu eser veren bir edebiyat, incelenmeğe değer ve bu, neslimiz için, mukaddes bir vazifedir sanırım. İyice bilmeden, sathî bir görüşle bir sanati mahkûm etmek, fikrî bir faciadan başka bir şey değildir. Evet, bu edebiyatı anlamak güçtür. Büyük bir kültür zenginliğine muhtaçtır. Bu kültürü elde edip bu sanat mahsullerini avucu içine almak yüksek tefekkürün verdiği yüksek zevke erişmek demektir. Bu büyük nimetin külfeti de büyüktür." (Ali Nihad Tarlan, "Metinler Şerhine Dair", *Edebiyat Meseleleri*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1981, 84.)

anlamlandırma ihtiyacıyla mukayyet olduğu için şerh etme gayreti de son bulmayacaktır.

E. ŞERH LİTERATÜRÜ TASNİFİ DENEMESİ

Her bilimsel disiplin için geçerli olan ve aynı disiplin içerisinde dahi genel geçer bir kabule dayanmayan sınıflandırma çabaları, konumuz açısından da bir sorunsal oluşturmaktadır. Günümüze kadar şerhlerin tasnifi mevzusunda çok az fikir ileri sürülmüş olup ileri sürülen bu fikirler arasında da bir ittifak söz konusu değildir. Bu yüzden ortaya konan tasnif denemeleri şahsî düşünce ürünü olarak kalmıştır. Fakat bilimsel yöntem, bir noktada tasnif demektir. Bu sebeple de edebiyat teorimizin gelişmesi için bazı tasnif denemelerinin yapılması elzemdir. Biz de bir şeyin en iyisini yapamıyorsan tamamını da terketme ilkesinden hareketle bir tasnif denemesinde bulduk. Hiç şüphe yok ki tasnif denemesi pek çok yönüyle eleştiriye açıktır ve yapılacak tenkitler daha iyisini yapmamız için yol gösterici ve faydalı olacaktır.

Şerhle alakalı çalışmalarda şerhleri belirli bir tasnife tabi tutan üç isme tesadüf edildi. Bunlar: Ozan Yılmaz,⁴⁹ Atabey Kılıç,⁵⁰ İsmail Güleç.⁵¹

Ozan Yılmaz, şerh literatürünü iki başlık altında tasnif etmektedir:

1. Tasavvufi Şerh Edebiyatı
2. Klasik Şerh Edebiyatı

Atabey Kılıç ise şerhleri biraz daha girift bir tasnife tabi tutar:

1. Şerh metoduna göre
  - A. Geleneksel
  - B. Hall-i Müşkilat ve Benzeri veya Tercüme Yakin Şerhler
  - C. Modern Şerh

⁴⁹ Yılmaz, *16. Yüzyıl Şârihlerinden Sûdî-i Bosnevî ve Şerh-i Gülistan'ı*, 9.

⁵⁰ Atabey Kılıç, "Dağılmış İncileri Toplamak: Şerh Tasnifi Denemesi", *Prof. Dr. Abdülkadir Karahan Anısına I. Uluslararası Klasik Edebiyat Sempozyumu Kitabı*, 12-13 Nisan 2007, İBB, İstanbul 2008, ss. 363-369.

⁵¹ İsmail Güleç, "Dağılmış İncileri Toplamaya Yardım Etmek: Şerh Tasnifi Meselesine Küçük Bir Katkı", *III. Klâsik Türk Edebiyatı Sempozyumu (Prof. Dr. Cem Dilçin Adına)*, 13 Şubat 2009, Kayseri -Bildiriler-, 4/6 (Prof. Dr. Cem Dilçin Adına - Şerh/Annotation), ss. 174-193.

- a. Bilimsel Esaslı, Teorik Zemine Dayalı Olanlar
  - b. Geleneği Bazı Eklemelerle Devam Ettirenler
2. Şerh edilen eserin manzum ya da mensur oluşuna göre
- A. Manzum Eser Şerhleri
  - B. Mensur Eser Şerhleri
3. Şerh edilen eserin diline göre:
- A. Farsça
  - B. Türkçe
  - C. Arapça
4. Şerh edilen eserin muhtevasına göre
- A. Edebî eserler
  - B. Dînî Eser Şerhleri
  - C. Tasavvuf
  - D. Diğer Bilimlerle Alakalı Şerhler

İsmail Güleç ise Atabey Kılıç'ın tasnifine bazı ilavelerde bulunur ve *Mesnevî* şerhlerine uyarlayarak şu şekilde bir tasnif yapar:

1. Metoda göre:
  - A. Geleneksel Şerhler:
    1. Mufassal Şerhler:
    2. Muhtasar Şerhler/Tefsirî Tercüme:
  - B. Yeni Şerhler
2. Amacına Göre
  - A. Metin merkezli
  - B. Şârih merkezli
3. Biçimine göre

A. Manzum Şerhler

B. Mensur Şerhler

4. Şerh edilen metne göre

5. Bir veya birkaç beyt

6. Dibace

Yukarıdaki tasnif denemeleri ışığında yaptığımız sınıflandırmaya göre klasik şerhler, dillerine bakılmaksızın temelde dört ana başlık altında tasnif edilebilir. Eğer ihtiyaç hasıl olursa kendi içinde manzum ya da mensur oluşuna ya da dillerine göre sınıflandırılabilir. Şerhleri metod farklarına göre tasnif etmek yanlış olacaktır zira bütün şârihlerin farklı metod ve üslupla yaptıkları her türlü eseri, şerh olarak kabul ettikleri görülmektedir. Örneğin tercüme yapan da mufassal şerh yazan da eserine ‘şerh’ demekle bir beis görmemektedir. Bu sebepten metod, şârihe has bir tutumdur ve tasnife tabi tutulacak ayırıcı bir özellik değildir. Bu bakımdan her hangi bir beyite yapılan şerh de en az bir divana yapılan şerh kadar şerh denmeye layıktır. Bu yüzden şerhler metod veya üsluba göre tasnif edilmedi

Aşağıdaki tasnif denememize ihtiyaç duyulması halinde şerhlerin dili de eklenebilir. Bu durum, musannife ve tasnif edeceği malzemeye bağlıdır. Eski tasnif denemelerine nazaran daha kolay uygulanabilir tasnif teklifimiz şu şekildedir:

1. Dinî Şerhler: Dinî ilimlerden fıkıh, kelam, tefsir, akaid gibi konuları işleyen eserlerin şerhleridir.

a. Manzum Dinî Şerhler: Kuloğlu Hacı İlyas, *Bâğ-ı Behişt* (Kur’an tefsiri); Şemsî Paşa ve Devletoğlu Yusuf’un *Vikâye Şerhleri*, *Deli Birader Gazalî*, *Miftâhu’l-Hidâye*; Nahifî, *Şerh-i Şâfi*; *Manzum Hadis-i Erbain Şerhleri*, *Manzum Esmâ-i Hüsnâ Şerhleri* vb.

b. Mensur Dinî Şerhler: el-Mağnisavî, *Şerhu’l-Fıkhu’l-Ekber*; Muhammed Mekkî, *Ferâiz Şerhi*; Mollâ Hüsrev, *Dürerü’l-Hukkâm fî-Şerhi Gureri’l-Ahkâm* vb.

2. İlmî Şerhler: Medreselerde okutulan dinî derslerin haricindeki belagat, gramer, kanun tıp vb. ilimlere ait şerhler.

A. Manzum İlmî Şerhler: Ebû Alî Hüseyin b. Abdillâh b. Alî b. Sînâ, *el-Elfiyye* (el-Kânûn fi't-Tıbb şerhi); Ebû Alî Hüseyin b. Abdillâh b. Alî b. Sînâ, *el-Kâfiyetü'ş-Şâfiye* (*el-Kâfiye* ve *eş-Şâfiye* şerhi), İbn Cezeri, *Tayyibetü'n-Neşr* vb.

B. Mensur İlmî Şerhler: Kırımî Abdüsettar Efendi, *Mecelle Şerhi*; es-Semerkandî *Eşkâlü't-Te'sis*; es-Seyyid Şerif Cürcanî, *Ferâizi's-Secâvendî*, *Emsile* ve *Bina* Şerhleri; Manzum Sözlük Şerhleri vb.

3. Tasavvufî Şerhler: Muhtevası tam manasıyla tasavvuf olan eserlerin şerhleridir. Burada kastedilen tasavvuf neşvesi ile yazılmış eserler değil kendisi tasavvufun kaynağı olan metinlerdir. *Füsûsu'l-Hikem*, *Fütûhatu'l-Mekkiye* gibi.

a. Manzum Tasavvufî Şerhler: Fahreddin-i Irakî, *Lemaât* (Füsûs'un manzum şerhi)

b. Mensur Tasavvufî Şerhler: Şeyh Ömer Gürânî, *Şerh-i Müntehabât-ı Fütûhât-ı Mekki*; Sadreddin Konevi, *Şerhü'l-Füsûs* ve *Şerhü Risaleti'l-Vücut*; Ahmed Avni Konuk, *Füsûsu'l-Hikem Şerh ve Tercümesi*

4. Edebî Şerhler: Beyitten, bende, gazelden kasideye, divandan mesneviye tasavvufî mahiyette olsun olmasın tüm edebî eserlerin şerhleridir.

a. Manzum Edebî Şerhler: Muîni, *Mesnevî-i Murâdiyye*; Adnî Receb Dede, *Nahl-i Tecellî* (Mesnevî Şerhi); Abdullah Bosnavî, *Lemâhât-ı Lemeât-ı Bahrü'l-Mesnevî* vb. Abdullah Bosnavî, *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî*

b. Mensur Edebî Şerhler: Tellizade Vehbî, *Şerh-i Divan-i Urfî*; Sudi, *Şerh-i Divan-i Hafız* ve *Şerh-i Gülistan, Bostan*; Abdülganî en-Nablusî, *Şerhu Divan-ı İbni'l-Fârız*, Müstakimzade, *Divan-i Hz. Alî*; Yunus Emre, Niyazî-i Mısrî, Sünbül Sinan Şerhleri, İsmail Hakkı Bursevî, *Şerh-i Muhammediye*.

BİRİNCİ BÖLÜM

ŞAİR VE ŞÂRİH

1.1. ŞAİR: URFÎ-İ ŞİRÂZÎ'NİN HAYATI, ESERLERİ, EDEBÎ ŞAHSİYETİ

1.1.1. Hayatı⁵²

XVI. yüzyılda başlayan Hind akımının kurucularından ve en önde gelen şairlerinden biri olan Urfî'nin asıl adı Seyyidî Muhammed Hasan, lakabı ise Cemaleddin'dir.⁵³ Doğum tarihi hususunda ittifak olmamakla beraber bütün tezkireciler onun 36 yaşında vefat ettiğinde hemfikirdirler ve bundan hareketle Urfî'nin 963/1556 yılında Şiraz'da dünyaya geldiğini belirtmektedirler.⁵⁴ Dedesi Çadırbağ denmekle meşhur Cemaleddin Seyyidî, babası ise Şiraz'da idarî (şer'î) ve hukukî (örfî) görevler üstlenen Zeynelabidin Ali Belevî'dir ki Urfî, babasının mesleğine nisbetle "Urfî" mahlasını kullanmıştır.⁵⁵ Eğitimine de Şiraz'da başlayan Urfî, aklî ve naklî ilimleri tedris etmekle yetinmeyip sanatkar fitratına uygun olarak nesih hat ve musikide kendini yetiştirmiş, dönemin ünlü şairlerinden Tarhî-i Şirazî, Kadrî-i Şirazî ve Molla Gayretî gibi şair ve ediplerin şiir meclislerinde bulunmuştur.⁵⁶ Şiraz'da bulunduğu sırada Mevlana Hüseyin Kâşî'nin himayesinde olan Urfî, edebî ve ilmî faaliyetleri destekleyen

⁵² Urfî'nin hayatı konusunda en kapsamlı çalışmalar Urfî Külliyyat'ını tahkikli olarak neşreden Muhammed Veliyyu'l-Hak El-Ensârî'nin (Muhammed Veliyyu'l-Hak El-Ensârî, *Külliyyat-i Urfî-i Şirazî I-III*, İntişarat-i Dânişgah-i Tahran, 2000/1378, I/111-119), Rıza Kurtuluş'un (Rıza Kurtuluş, "Örfî-i Şirâzî", *DİA*, İstanbul 2007, XXXIV/96-97), Edward G. Browne'nun (*A Literary History of Persia*, IV, Cambridge 1959, 245-249), Mohammed Shafi'nin (Mohammed Shafi, "Örfî", *İA I-XII*, MEB Yayınları, İstanbul 1964, IX/481-482) ve P. E. Losensky'nin (P. E. Losensky, "Urfî", *The Encyclopaedia of Islam I-XIII*, Leiden 2000, X/892) çalışmalarıdır. Bunlar dışında bizatihi gördüğümüz, okuduğumuz ve müracaat ettiğimiz başka kaynaklar da mevcuttur. Fakat bu eserler, yukarıda belirtilen eserlerin özeti mahiyetindeki bilgi tekrarları olduğundan ayrıca referans gösterilmedi. Bu eserler şunlardır: Allame Şibli Numanî, *Şi'rü'l-Acem ya Tarih-i Şu'ara vü Edebiyat-i İran*, Tahran, 1363, 66-111; Rızazade Şafak, *Tarih-i Edebiyat-i İran*, Şiraz 1352/1973, 370; Abdulkadir İbn-i Mülük Şah, *Müntehabatü't-Tevarih I-IV*, (Çev. Sir Wolseley Haig), Delhi 1986, III/392-393; Said Nefisî, *Tarih-i Nazm u Nesr der İran u der Zeban-i Farisî*, trhs., I/417-418; Annamaria Scimmel, "Örfî", *Dictionary of Oriental Literatures*, Jiri Becka (Ed.), London, trhs, III/147; Seyyid Naimuddin, "Some Unkown Qasides of Urfî of Shiraz", *Islamic Culture*, 1956/October, 1-2; Ali Nihad Tarlan, *İran Edebiyatı*, İstanbul 1944, 120-121; Ozan Yılmaz, *Urfî'nin Kasidelerine Yapılan Türkçe Şerhler*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gaziantep Üniversitesi SBE 2004, 11-13; Necip Fazıl Duru, "Şiraz'dan Hindistan'a Örfî'nin Sergüzeşti ve Klasik Türk Şiirinde Örfî-i Şirâzî", *bilig*, 26, Ankara 2003, ss.117-145; S. Çaldak, K.Yoldaş (Haz.), *Neşatî, Şerh-i Müşkilât-i Bazı Ebyât-ı 'Urfî*, Kubbealtı Yay., Malatya 2000, 9-10.

⁵³ Ensârî, 111; Kurtuluş, 96; Browne, 242; Shafi, 481; Losensky, 892.

⁵⁴ Ensârî, 111; Kurtuluş, 96.; Browne, 242; Shafi, 481; Losensky, 892.

⁵⁵ Ensârî, 112; Kurtuluş, 96; Browne, 242; Shafi, 481; Losensky, 892. Kaynaklarda gençliğinde Seydî mahlasını kullandığı da yazılıdır. bkz. Shafi, 481.

⁵⁶ Ensârî, 112; Kurtuluş, 96; Browne, 242; Shafi, 481; Losensky, 892.

Safevî hükümdarları I. Tahmasb ile I. Abbas'ın şiir meclislerinde bulunmuş ve bu meclislerde okunan Baba Figanî'nin gazellerinden etkilenecek gazeller yazmıştır.⁵⁷

Kaynakların aktardığına göre yirmi yaşında geçirdiği çiçek hastalığı sebebiyle çehresi harap olan Urfî, oldukça gururlu, haşin, kavgacı ve mütekebbir bir mizaca sahipti.⁵⁸ Çevresiyle iyi ilişkiler kuramayan Urfî, muasır şairlerle -özellikle Vahşî-i Bafkî (ö. 991/1583) ile- yaşadığı husumet nedeniyle 993/1585 yılında Şiraz'dan ayrılır. Urfî'nin Şiraz'dan Hindistan'a gidişinin sebepleri arasında Hint-Türk imparatorluğunun şairlere fazlaca önem vermesi, Ekber Şah'ın Sultan Baykara gibi şairler ve alimler meclisleri kurması ve buradaki şuara ve ulemaya fazlaca ihsan ve himmet etmesi de zikredilir.⁵⁹ Urfî, 993/1585 yılında Cirun Limanı'ndan gemi ile Ahmednagar'a gelmiş oradan da Fethpûr-Sikri'ye 19 Rebiülevvel 993/10 Mart 1585 tarihinde vasil olmuştur. Orada Ekber Şah sarayının önde gelen şairlerinden Feyzî-i Hindî ile mülaki olduktan sonra Afganlılara karşı muharebe halinde olan Ekber Şah'ın yanına Attok'a Feyzî ile birlikte gider. Daha sonra Feyzî, kendisini sarayın melikü'ş-şuarası Mesihuddin Ebü'l-Feth Gilanî'yle tanıştırır. Onun aracılığıyla sanat sever kumandan Abdurrahim Han-i Hanan'a intisap eden Urfî ondan pek çok ihsan görür ve onun vesilesi ile Ekber Şah'a ve Şehzade Selim'e yakınlık sağlar.⁶⁰ Keşmir seferi münasebetiyle yazdığı *Kaside-i Keşmiriyye*'yi Ekber Şah'a sunan Urfî, Şah'ın hizmetine geçerek hayatının sonuna kadar sarayda kalır. Urfî-i Şirazî, 36 yaşında Şevval 999/Ağustos 1591 tarihinde dizanteriden⁶¹ ölmüş ve Lahor'a defnedilmiştir. Fakat 30 yıl sonra İtimadi'd-devle'nin veziri Mir Sabir İsfahanî tarafından kabri Necf'e nakledilerek orada defnedilmiştir.⁶²

Urfî'nin meşrebi hakkında da pek çok farklı rivayet vardır. Bazıları onun mülhid olduğunu, bazıları şi'a-i isna aşere olduğunu ifade etmekte bazıları ise onun sünniliğine

⁵⁷ Ensarî, 112; Kurtuluş, 96; Browne, 242; Şafî, 481; Losensky, 892.

⁵⁸ Ensarî, 117, 118; Şafî, 481; Losensky, 892; Fatma Tulga Ocak ve Hüseyin Daniş, Urfî'nin İran edebiyatında saldırgan micazı ve keskin dili ile meşhur olduğunu ve de mağrur bir kişilik olması hasebiyle İran'da pek sevilen bir şair olmadığını belirtirler. Hüseyin Daniş, Urfî'nin şiirlerinde, Sa'dî, Enverî, Ebu'l-Ferec, Hakanî gibi büyük İran şairlerinden daha üstün bir şair olduğunu terennüm etmesinden İranlıların rahatsız olduğunu ve sevmediğini dillendirir. bkz. Hüseyin Daniş, "Urfî", *Yolların Sesi*, 26, İstanbul 1935, 478.; Fatma Tulga Ocak, "Nef'î ve Eski Türk Edebiyatındaki Yeri", *Ölümünün Üçyüzlü Yılında Nef'î*, AKMY, Ankara 1991, 24. Browne ise Urfî'nin Şii olmadığı için sevilmediğini ima eder. Nitekim delil olarak da Urfî'nin Şii şairlerin isimlerinin yazılı olduğu *Mecalisu'l-Mü'minin*'de yer almamasını gösterir. bkz. Browne, 249; Ensarî, 115.

⁵⁹ Ensari, 112, 113; Kurtuluş, 96; Browne, 246; Şafî, 481; Losensky, 892.

⁶⁰ Ensari, 113; Kurtuluş, 96; Browne, 246; Şafî, 481; Losensky, 892.

⁶¹ Bazı kaynaklara göre Urfî, şair Feyzî tarafından zehirlenmiştir. Bu rivayetler için bkz. Ahmet Hulusi Rizeli, *Terceme-i Sergüzeştname-i Urfî-i Şirazî*, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu 2071.

⁶² Ensari, 113; Kurtuluş, 96; Browne, 242; Şafî, 482; Losensky, 892.

hükmetmektedirler. Bu yüzden vefatına düşülen tarihler dahi farklılık göstermektedir. Örneğin onun mülhid olduğuna inanan Molla Abdulkadir Bedayunî onun vefatına “دشمن خدا” (düşmen-i Hudâ) (h. 999) tarihini düşerken bir başka şair de “هادئ کلام عرفی شیرازی” (Hâdî-i kelâm Urfî-i Şirazî) (h. 999) şeklinde bir tarih düşmüştür.⁶³

Bunun yanısıra Urfî'nin meşrebi hakkında Anadolu'da bir de Kızılbaşlık iddiası vardır. Onun şiirlerinde kullanılan bazı ibare, mazmun ve mefhumlar, görünüş itibari ile şeriate aykırı durduğundan bazı şahıslar onun hakkında Kızılbaş, mülhid olduğu dedikodusunu çıkarmışlardır. Kendi ülkesinde de bu tür ithamlara maruz kalan Urfî-i Şirazî'yi, özellikle XVII. yüzyılda ülkemizde ciddi bir şekilde Kızılbaş olarak niteleyenlerin hatta onun mülhidliğine kail olanların sayısının pek çok olduğunu, Tellizade Vehbî'nin ikinci cilde yazdığı dibaceden anlamaktayız. Vefatının ardından Osmanlı topraklarında artan popüleritesiyle bu dedikodular daha da artmıştır. Buna karşılık, XVII ve XVIII. yüzyıllarda pek çok şârihin Urfî'nin şeriate aykırı görünen şiirlerini şerh ederek onu şeriat dairesine almaya çalıştığı görülmektedir. Nitekim Urfî'nin şiirleri üzerine yazılan şerhler incelendiğinde görülecektir ki bu şerhlerin çoğunluğu onun zahiri şer'e muvafık olmayan şiirleri üzerine yapılmıştır. Bu şârihlerden birisi de Muhammed bin İbrahim Tellizade Vehbî'dir. *Urfî Divanı Şerhi* isimli eserinin dibacelerinde özellikle bu husus üzerinde durur ve uzun uzun çeşitli delillerle Urfî'nin Kızılbaş olmadığını ifade eder. Yine şerhte nerede şeriate aykırı görünen bir söz varsa orada “bakın bu sözde Urfî şunu demek istedi, Kızılbaş/münkir değildir”, “bakın bu beyit/mısra onun ahiret inancını teyid eder” nevinden sözler sarf ederek Urfî'yi şeriat dairesine çekmeye çalışır.

Tellizade Vehbî Urfî'nin Kızılbaşlılığı hususunda şerhin dibacesinde şunları söylemektedir:

“Fî'l-ḥaḳîḳa ‘Urfî-i Şîrâzî ḥazretleri ‘aşrınıñ ferîdi bir vücûd-i kâmil u merd-i ‘ârifi bi'l-lâhi olduğına rey b ü gumân yoḳdur zîrâ ki bunıñ kelâm-i dürebârında olan pîçâpîç me‘ânî vü şanâyi‘-i şer‘iyye ve teşbîhât u isti‘ârât u kinâyât u mazmûnât herkesüñ kelâmında bulunmaz ve hem gâyetle **İslâm’ı ve i‘tikâdı muḳkem** vücûd-i şîrîn kimesne olduğına şübhe yoḳdur zîrâ ki bu ḥaḳîr, ḳaşâ'idüñ ekşerine müṭâla‘a itdüm ve ḥâlâ

⁶³ Ensarî, 115, Çaldak, Yoldaş, 10.

ğazeliyyätünüñ nişfini daħi şerħ idüp nişf-i āħirine şurū‘ eyledüm aşlā **umūr-i āħireti inkār idecek bir sözine rāst gelmedüm.** Belki tā’ife-i ħukemānuñ firāk-i dāllenüñ **münkir oldukları eşyayı** cümleten kendüsi ebyātında **işāret idiyor ve işbāt idiyor** ħāşā ki bu cins merd-i kāmilüñ ‘aķidesinde **ħalel vāķi’ ola.** Nihāyet ba’zı zāhid-i ħuşklar kelām-i dürbārında vāķi’ olan mażmūnāt-i ħarībeye ‘adem-i ittılā‘ dan sīnelerinde āteş-i ħıķd u ħased ħaleyān idüp dirler ki ‘Urfī, **Ķızılbaş’dur** -ħāşā ve kellā- **Çehār Yār-i Güzīn sevmez,** eger seveydi lābud bir maħallda zıkr iderdi feemmā dīde-i inşāf ile nigerān olunsa bu da‘vayı iden aħmaķlar ne ķadar lāya‘ķılāne cevāb dimişlerdür ve illā **Ķızılbaş olduğına delīlüñ eger budur ki ħāk-i Şīrāz’da zuhūr itmişdür, ol tarafuñ ādemi cümleten Ķızılbaş’dur** dirsen bi-Rabbi’l-Ka‘be bu cevābı diyen şahş-i bāṭlu’l-vücūda bi-ħasbe’ş-şer‘ ta‘zīr-i belīġ lāzım gelür zīrā ki ħāk-i Şīrāz’dan bu ķadar evliyā ve bu ķadar ‘ulemā ve bu ķadar meşāyiħ ve bu ķadar mü’ellif ve bu ķadar muşannif zuhūr idüp dīn-i İslām’a revnaķ virmişlerdür ve ‘alā’l-ħuşuş *Meşābih-i Şerīf* ün şāriħlerinden Mażharu’d-dīn Şīrāzī gibi vücūd-i şerīf ve Şeyħ Sa‘dī gibi vücūd-i kāmil ve Ĥāce Ĥāfız gibi vücūd-i pürçüd cümleten ħāk-i Şīrāzdan zuhūr itmişlerdür ve eger **delīlüñ budur ki niçün bir sözinüñ lafzı, Çehār Yār-i Güzīn’i zıkr itmemişdür** cevāb budur ki cā’iz ki bir yerde degil on yerde zıkr itmiş ola feemmā kendüsinden soñra **tā’ife-i Revāfize’nüñ** ellerine dīvānçesi girüp lafz-i Çehār Yār-i Güzīn’i kelām-i dürerbārlarından **iħrāç itmiş** olalar ve cā’iz ki şarāħaten olamayup **kināyeten** dimiş ola ve cā’iz ola ki ħiç zıkr itmemiş ola mücerred Çehār Yār-i Güzīn’i zıkr itmedüğine bināen Ķızılbaş olduğına ħükm olunmaķ lāzım gelince Ĥāce Ĥāfız-i Şīrāzī ħazretleri ki beyne’n-nās Lisānū’l-Ġayb vü Tercemetü’l-Esrār dimekle şöħret virmiş iken aña daħi Ķızılbaş diyelüm zīrā ki Ĥāce Ĥāfız daħi aşlā Çehār Yār-i Güzīn’i zıkr itmemişdür. İmdi ‘azīz-i men, insāni kāmilü’l-vücūda elzem olan budur ki *“El-mü’minü ‘alā’ş-şalāħ”* diyüp ħüsn-i i‘tikād şāħibi ola -ħāşā ve kellā- az ve çok vücūdında cevher-i ķābiliyyet olup ve üns ü idrāk şāħibi olan kimesne Çehār Yār-i Güzīn’e buġ u ‘adāvet ide. Belki cān u gönülden muħıbb-i şādıķ olup bende-i fermānberi olur.” (E 256^a-E 257^a, İ 76^a)

Tellizade Vehbî Efendi, dibace dışında şerhte de yeri geldikçe Urffî'nin iman ve itikadına delil olabilecek beytleri/mısraları sıralar ve Urffî'nin mülhid veya Kızılbaş olmadığına delil olarak kullanır:

Kesî ki rû-yi vey ez kıble geşte der dem-i merg کسی که روی وی از قبله گشته دردم مرگ
Ma'nâ budur ki her şol bir kimesnenüñ ki yüzi vaqt-i mergde kıble-i İslâm'dan bergeşte ola. Ya'nî nefes-i âhırde “*Allâhumme 'âfinâ kablehu*” den taḥvîl idüp 'aḳâ'id-i bâḫile üzere ola.

Bedân ki der reh-i dil rûy ber ḳafâ kerdest بدان که در ره دل روی بر قفا کردست
Ma'nâ budur ki taḥḳîḳ bil ki ol âdem, gönül yolunda yüzini ḳafâsı üzerine itmişdür. Ya'nî, hevâ-yi nefsine tâbi' olup gönli ârzû itdügi yollarda zevḳ ile gitmekden yüzünü yuḳaru ḳafâsına ḫoḡrı ḳaldırup gitmişdür dimekdür ve ‘**Urffî'nüñ bu beytinden fehm olan budur ki i' tîḳâd-i şaḫîḫ üzere ehl-i kıble olduḡın beyândur.**

Moşt zâḡî bûd destânî vu coz ḫârî nebûd مشت زاغی بود دستانی و جز خاری نبود
Ma'nâ budur ki bir avuç ḳara zâḡ idi ve bir alay bîḫûde ḫikâyet idi ve ḫârdan ḡayrı nesne yoḳ idi. Ya'nî murâd, ol 'âlem-i mişâlde bâḡ-i mecâzı daḡı bu ḫâlde gördüm dimekdür. ‘**Urffî'nüñ bu beytinden 'aḳâ'id-i İslâmiyyesi muḫkem olduḡı fehm olunur zîrâ ki cehele-i nâs beyninde “El-mecâzu ḳanḫaratu'l-ḫaḳîḳati”** diyüp dilberperest olmaḡı ḫâşâ maḫbûb-i ḫaḳîḳatüñ taḳarrubına vesîle iddi'â iderler feemmâ 'Urffî, bâḡ-i mecâzı böyle ḫaḳâretle beyân itdügi yerindedür zîrâ ki ehl-i şer' olup 'aḳâidesi muḫkem olan merd-i kâmilü'l-vücûd, mecâz ḳanḫara-i ḫaḳîḳat olup dilberperest olmaḡ ḫaḳîḳatüñ taḳarrubına vesîle olduḡına ḳâ'il degildür belki maḫabbet-i mâsivâ 'adem-i maḫabbet-i İlâhiyye'ye sebebdür dirler.

Gunâh-i ehl-i maḫabbet be coz rehâyi nîst گناه اهل محبت بجز رهایی نیست
Ma'nâ budur ki ehl-i maḫabbet olan şaḫsuñ gunâhı ḫalâş olmaḡdan ḡayrı yoḳdur. ‘**Urffî'nüñ bu beytinden münkir-i su'âl u cevâb olmaḡ fehm olunmaz belki su'âl u cevâba muḳirr u mu'terif olması fehm olunur.** Ya'nî murâdı budur ki evḳâtını

maḥabbet-i maḥbūb-i ḥakīkatde geçiren ‘āşīkuñ bed ü nīkinden su’āl olunmaz dimekdür zīrā ki anlaruñ zerre kadar emr-i maḥbūba muḥālefetleri yoḡdur, olduđı şüretde dađı kemāl-i maḥabbetlerine bināen ‘afv olunur dimekdür.

1.1.2. Eserleri

1.1.2.1. Divan

Urfi ilk divanını, 996/1588 yılında tertip etmiştir. Bu divanda 26 kaside 270 gazel ve tamamı 700 beyite tekabül eden kıt’a ve rubailer yer almaktaydı. Ölüm döşeginde iken düzenlenmesi ve yeniden tertip edilmesi için şiiirleri Abdurrahman Han-ı Hanan’a göndermiştir. Abdurrahman Han-ı Hanan da bu şiiirleri şair Muhammed Kasım İsfahanî’ye vererek tertibini istemiştir. İsfahanî ilk divandan farklı olarak mesnevileri de dahil edip bir *Külliyat* cem’ etmiştir ki bunun toplamda beyit sayısı 14000’e tekabül etmektedir. Molla Abdubakî en-Nihavendî de Urfi’nin terceme-i halini yazarak bu külliyyatın mukaddimesine eklemiştir.⁶⁴ *Risale-i Nefsiyye*’nin de dahil edildiği bu *Külliyat*, 1880’de Kanpûr’da Gulam Hüseyin Cevahiri’nin neşri ile basılmıştır (Tahran 1960, hş.1357/1978). Bu *Külliyat*’ın tahkikli neşirleri ise Muhammed Veliyyülhak Ensarî (Tahran hş.1378/1999) tarafından yapılmıştır.⁶⁵

Urfi, tüm bu *Divan* tertiplerinden başka 6.000 beyitlik bir *Divan* tertibini de gemiyle Fethpûr-Sikri’ye giderken denize düşürerek kaybetmiştir. Bunu *Divan*’ındaki şu gazelin mısralarından öğrenmekteyiz:

Raşad-i şer‘-i hüner çun neşved maḥv ki men   رصد شرع هنر چون نشود محو که من

Şeş hezār āyet-i aḥkām-i hüner bāḥteem   شش هزار آیت احکام هنر باخته ام

Gofte ger şod zi kefem şükr ki nāgofte be cāst   گفته گر شد ز کفم شکر که ناگفته به جاست

Ez du sād genc yekī moşt guher bāḥteem⁶⁶   از دو صد گنج یکی مشت گهر باخته ام

Nitekim Tellizade Vehbî de şerhte Urfi’nin *Divan*’ının kaybolduğunu ve yeniden bir *Divan* tertip ettiğini belirtir:

⁶⁴ Kurtulmuş, 96; Shafi, 481; Losensky, 892.

⁶⁵ Kurtulmuş, 96.

⁶⁶ “Hüner şeriatinin hükümleri mahvolmasın ki ben hünerin ayetlerinin altı bin beytini kaybettim. Eğer söylenen [altı bin beyit] elimden gittiyse şükr olsun ki söylenmemiş [sözler] yerindedir. İki yüz hazineden bir avuç güheri kaybetmişimdir [ne çıkar.]”

“[...] deryā-yi sefer iderken şuya ğark olmuş bu def’a tekrār yeñiden başlamış altı biñ beyt dañi söyleyüp ittiñād-i dīvān zūhūra getürmiş. İşte bu beytde ve bu ğazelde ol aħvāle işārāt vardur.” (HE 37^b, İ 22^a, E 120^a, HP 119^b)

1.1.2.2. Mahzenü'l-Esrar

Nizamî-i Gencevî'nin *Mahzenü'l-Esrar*'ını taklitle mesnevisini yazmışsa da kendisine has mazmunlar kullanmaya çalıştığı bu eserini tamamlamaya ömrü vefa etmemiştir.⁶⁷

1.1.2.3. Mecma'u'l-Ebkar

Hem Türk hem de İran edebiyatında pek çok şair tarafından kendisine öykünülen büyük şair Nizamî'nin (ö. 611/1214-?) *Mahzenü'l-Esrar* adlı eserine nazire olarak yazılan 1355 beyitlik bu eser, aruzun Recez bahrinden *Müfte'ilün Müfte'ilün Fâ'ilün* vezniyle yazılmıştır. Klasik mesnevi tertibine uygun olarak tevhid, tahmid, naat ve miraciyye bölümleri ile başlayan bu mesnevi birbirinden bağımsız, alegorik kısa tasavvufî hikayelerden meydana gelir. Bu hikayelerde Cüneyd-i Bağdadî ve Rabia Hatun gibi mutasavvıfların hallerinden yola çıkılarak vahdet-i vücud düşüncesi terennüm edilir. Urfî, bu eserinde kaside ve gazelleri kadar olmasa da mecaz ve istiarelerle süslenmiş müphem bir dil kullanmıştır. Şekil ve muhteva bakımından kemale erdirilememiş bir mesnevi görünümündeki bu eser, Muhammed Kasım İsfahanî'nin tertip ettiği *Külliyat* içerisinde yer almaktadır.⁶⁸

1.1.2.4. Şirin ü Ferhad

Nizamî'nin (ö. 611/1214-?) *Hüsrev ü Şirin* isimli mesnevisine nazire olarak yazılan bu 435 beyitlik eser, aruzun Hecez bahrinden *Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ülün* vezniyle yazılmıştır. Urfî'nin bu eserinde klasik mesnevi tertibinin dışına çıktığı görülür. Klasik tertibe göre başta bulunması gereken tevhid eserin sonunda, münacatlar ise eserin başında yer alır. Şair eserin girişinde söz tahtını Gence'den Şiraz'a taşıdığını söyleyerek Nizamî ile boy ölçüşür. Urfî'nin eseri yazmaktaki maksadı, ne *Ferhad ile Şirin*'in aşk macerasını anlatmak ne de Şirin'in güzelliğini tasvir etmektir. O, bu eserinde olaylarla ilgilenmemiş daha çok tasavvufî olarak Nizamî-i Gencevî'nin

⁶⁷ Kurtulmuş, 96.

⁶⁸ Çaldak, Yoldaş, 15.

Ferhad u Şirin'ini tanzir etmeye çalışmıştır fakat kendisine has mazmunlar kullanmaya çalıştığı bu eserini de tamamlamaya ömrü vefa etmemiştir.⁶⁹

1.1.2.5. Risale-i Nefsiyye

Manzum ve mensur karışık yedi sayfalık tasavvufî bir risale olan eser, şairin kendi nefis muhasebesini yaptığı; kendinden hareketle okuyucuya mesajlar verdiği, dönemine göre oldukça sade bir dille yazılmış bir eserdir. Bu eser kütüphane kayıtlarında *Nefs-i Nefis* olarak da geçmektedir.⁷⁰

1.1.2.6. Sakiname

Bazı edebiyat tarihçileri tarafından *Divan*'da yer alan bir mesnevi olarak da kabul edilen *Sakiname*, şarabın insan üzerindeki etkilerinden bahseden, her beyti 'gel ey saki' nidasıyla başlayan aruzun Mütekarib bahrinin *Fe'ûlün Fe'ûlün Fe'ûlün Fe'ûlün* vezniyle yazılmış 65 beyitlik bir eserdir.⁷¹

1.1.3. Edebî Şahsiyeti

Küçük yaşlardan itibaren Sa'dî-i Şirazî'nin *Divan*'ını elinden bırakmayan hatta bir nüshasını da istinsah eden; daha sonra Safevî hükümdarları I. Tahmasb ve I. Abbas'ın şiir meclislerinde okunan Baba Figanî gazellerinden etkilenen Urfî, başlangıçta kendine has bir üslup ortaya koyamamıştır. Müzik, hüsn-i hat, tıp, kelam, fıkıh gibi pek çok ilim dalında kendini yetiştiren Urfî, özgün bir üslup kazanmak için gayret göstermiştir. Muasırları nazarında bilgili, kültürlü, alim, arif, zeki, nüktedan, hazır cevap olmasının yanı sıra bir o kadar da mağrur ve mütekebbir olarak tavsif edilen Urfî manzumelerindeki anlam bütünlüğü ile yeni bir eda, mecaz ve teşbihlerindeki canlılığıyla özgün bir üslup geliştirmeyi başarmıştır. Bunun farkında olan Urfî kendini Enverî, Hakanî, Nizamî ve Sa'dî gibi büyük sabık şairlerden daha iyi olduğunu iddia etmiş ve bu minvalde şiirler kaleme almıştır.⁷²

Sebk-i Hindî akımının kurucusu ve en önemli şairlerinden olan Urfî-i Şirazî'nin şiirlerinde kısa vezinleri ve redifleri sıkça kullandığına; gazelin bütünlüğünü bozan beyit merkezli bir şiir anlayışına sahip olduğuna; konuşma diline ait sözcüklere sıkça yer verdiğine; lafızdan ziyade manayı ve hayali önemseddiğine; hikmetli söz söyleme

⁶⁹ Çaldak, Yoldaş, 15-16.

⁷⁰ Çaldak, Yoldaş, 16.

⁷¹ Çaldak, Yoldaş, 16.

⁷² Şafi, 481.

çabası içerisinde olduğuna; söz ve ses tekrarlarına sıkça başvurduğuna; yeni orijinal yapı ve terkipler oluşturduğuna; somutlaştırma, alışılmamış bağdaştırma ve duyular arası geçiş içeren ifadeler ve tezat, paradoks, örneklemeye sıkça yer verdiği; ince ve nazik bir dil için arkaik kelimeler kullandığına; orijinal mazmun ve hayal oluşturabilmek için mısra ve beyitin belagat tarafını çoğu zaman ihmal ettiğine tesadüf edilmektedir. Tüm bunların yanı sıra Urfî şiirinin bir de illetli yanı vardır ki bu ise tettebbu-i izafat, ta'kid, ibham, iğrak, guluv gibi belagata aykırı unsurların şiirinde sıkça görülmesidir.

Kasidelerinde “[...] güzel hayal ve ibareler varsa da istiareler üzerinde o kadar ısrar eder ki okuyucu çoğu zaman kastedilen anlamı göremez.” Hatta kasideleri o kadar “[...] fikir ve his yoğunluğuna sahiptir ki memduh bu kasidelerde adeta kaybolur.” “Gazellerinde başlıca muvaffakiyeti ise felsefî fikirleri ve yüksek idealleri şiir halinde ifade etmesinden [...]” gelmektedir.⁷³ Bu bakımdan özellikle Urfî'nin kasidedeki üslubu kendinden sonra gelen pek çok Fars ve Türk şairi etkilemiştir.⁷⁴ Urfî'nin, “durağanlaşmış şiir lisanına yeni birçok tabirler ve edalar” ilave etmesi ve “şuaranın o zamana kadar alışmış oldukları bedî beyan tarzını bir tarafa bırakıp görkemli, tumturaklı ve manaca çok sanatlı bir ifadeyi onun yerine ikame etmesi” başka şairler tarafından örnek alınmasına sebep olmuştur.⁷⁵

1.2. ŞERH MÜELLİFİ TELLİZADE VEHBÎ'NİN HAYATI VE ESERLERİ

Klasik Türk Edebiyatı'mızın biyografik kaynakları olan tezkirelerde ve edebiyat tarihlerinde; ulema ve meşayih terceme-i hallerinin bulunduğu pek çok eserde yaptığımız taramalarda asıl adı Muhammed, babasının adı İbrahim olan Vehbî mahlaslı, Telli lakaplı hiçbir şahsa tesadüf edilemedi. Vehbî mahlasını kullanan 25 şahıs tespit edildi. Fakat bunlardan hiçbirisinin eserleri arasında *Şerh-i Divan-i Urfî*, *Terceme-i Fütuhu's-Şam*, *Şerh-i Dibace-i Yusuf u Züleyha* gibi eserler bulunmamaktadır. Şu an için hakkında edinebildiğimiz bilgiler, şerhin dibacelerinden elde edilmiştir.⁷⁶ Bunun dışında hiçbir malumat bulunamadığı için Vehbî Efendi'nin hayatı ve eserleri ancak buradaki bilgilerden hareketle yazıldı.

⁷³ Çaldak, Yoldaş, 12.

⁷⁴ Çaldak, Yoldaş, 13.

⁷⁵ Daniş, 478. Duru, 120.

⁷⁶ (E 76^b-78^b, İ 3^b-4^b)

1.2.1. Hayatı

Asıl adı Muhammed olan Tellizade Vehbî'nin babasının ismi İbrahim'dir.⁷⁷ Lakabı Telli mahlası ise Vehbî'dir.⁷⁸ Şimdiki adı Şanlıurfa olan Ruha'da dünyaya gelmiştir.⁷⁹ Doğum tarihi hakkında herhangi bir bilgiye sahip değiliz fakat şerhin yazımına 15 Şevval 1076/10 Nisan 1666'da başlanmasından hareketle⁸⁰ Tellizade Vehbî'nin XVII. yüzyılın ilk çeyreğinde doğmuş olabileceğini tahmin ediyoruz. Eserlerinden ve şerh üslubundan Arapça ve Farsça'yı çok iyi bildiğini anladığımız Tellizade Vehbî, entelektüel donanıma sahip bir münevverdir.

1.2.2. Eserleri

1.2.2.1. Tercüme-i Fütuhu's-Şam

Hicrî II. asırda yaşamış büyük İslam tarihçilerinden İmam Muhammed El-Vakidî'nin (ö. 207/822) kaleme aldığı ve halife hazret-i Ömer dönemindeki gazaları anlatan *Fütuhü's-Şam* isimli eserin bir tercümesi olan bu eser, 1075/1665 yılında Arapçadan Türkçeye tercüme edilmiştir.⁸¹ Kataloglarda yapılan ayrıntılı taramalara rağmen Tellizade Vehbî'ye ait bir *Fütuhu's-Şam* tercümesine şu an için tesadüf edilemedi.

1.2.2.2. Şerh-i Dibace-i Subhu'l-Cemalet (Yusuf u Züleyha)

Tercüme-i Fütuhu's-Şam ile aynı yılda, 1075/1665, yazılan bu eser Fars şiirinin en büyük üstatlarının sonuncusu sayılan Molla Camî'nin (ö. 898/1492) *Yusuf u Züleyha* mesnevisinin dibacesi *Subhu'l-Cemalet*'e yapılan bir şerhtir.⁸² Kütüphanelerde henüz eserin bir nüshasına tesadüf edilemedi.

1.2.2.3. Şerh-i Divançe-i Urfî

“İnceleme” bölümünde üzerinde ayrıntılı bir şekilde durulacağı için burada sadece adını anmakla iktifa ediyoruz.

⁷⁷ “[...] bu ḥaḳīr faḳīr ḳalīlū'l-bizā'e Muḥammed bin İbrahim [...]” (E 77^b, İ 4^a)

⁷⁸ “[...] el-mulaḳḳab bi-laḳab Telli el-muḥalleş bi-maḥlaşu'l-Vehbî” (E 77^b, İ 4^a). Ayrıca Hafid Efendi 369 numaradaki nüshanın sonunda derkenara düşülen notta lakabının “Tellizade” olduğu yazılıdır: “Müe'llifihi Muḥammed bin İbrāhim el-mulaḳḳab bi-Tellizāde 1075”

⁷⁹ “[...] yār-i şādīḳımız u düst-i muvāfiḳımız u öz hemşehrimüz Mevlānā 'Abdu'r-raḥmān eş-şehīr bi-ḥazret-i Dürri Efendi er-Rehāvī [...]” (E 78^a, İ 4^a)

⁸⁰ “[...] hicret-i Nebevî'nün sene biñ yetmiş altı Şevvāl'inün nişfında 'Urfî-i Şīrāzī ḥazretlerinün ḡazeliyyatinün şerhine şurū' eyledüm [...]” (E 77^b, İ 4^a)

⁸¹ “[...] bu dā' iyyeden evvel ḥazret-i 'Ömer rażiya'l-lāhu anḥ ḥazretlerinün zamān-ı ḥilāfetlerinde vāḳi' olan ḡazavātı müştamil olan Kitābu Fütūḥu's-Şām'ı lisān-ı 'Arabî'den Türkî'ye terceme itmek daḥi vāḳi' olmuş idi [...]” (E 78^a, İ 4^a)

⁸² “[...] Mollā 'Abdu'r-raḥmān Camī ḥazretlerinün Yūsuf u Züleyhā nāmında olan kitābınun Dībāce-i Şubḥu'l-Cemālet'ine şerḥ vāḳi' olmuş idi [...]” (E 76^b, İ 4^a)

1.3. TÜRK EDEBİYATINDA URFÎ-İ ŞİRAZÎ ŞERHLERİ

Kısaca belagat ve feshattan uzaklaşmadan yeni, orijinal ve girift mazmunlarla, ince hayallerle; fikir ve düşünceden ziyade duygu ve hayal dünyasının şiire müphem ve hikmetlice yansıtılması olarak tanımlanan sebk-i Hindî akımı⁸³, her ne kadar İranlı şairler tarafından başlatılsa da Hint ve Türk edebiyatında daha büyük bir ilgi görmüştür. Ortaya çıkışı Hint-Türk devletinin üçüncü hükümdarı ve Babür'ün torunu olan Ekber Şah (948/1542-1013/1605) döneminde başlayan ve onun birleştirici politikaları sayesinde Arap, Fars ve Türk medeniyetlerinin Hindistan medeniyetiyle mezc edilmesi sonucunda meydana getirilen bu tarzın ilk nüveleri, İran'da Hafız-ı Şirazî'de (ö.792/1390), Hindistan'da ise Baba Figanî (ö. 925/1519) ve Feyzî-i Hindî'de (ö.1004/1595) görülmüştür.⁸⁴ Bu yeni sebk-in Türk edebiyatına intikali ise XVII. yüzyılın ilk çeyreğinde olmuştur.⁸⁵ İlk defa Nefî'yle (ö.1044/1636) görülen bu sebk⁸⁶, Ramî (ö.1049/1640), Fehim-i Kadim (ö.1058/1648), Cevrî (ö.1065/1654), Şehrî (ö. 1070/1660), Vecdî (ö.1071/1661), İsmetî (ö.1076/1665), Na'ilî-i Kadim (ö.1077/1666), Nedim-i Kadim (ö.1081/1670), Neşatî (ö.1085/1674) Şeyh Galib (ö. 1213/1798) gibi önde gelen şairlerin yanı sıra müteakip dönemlerde yaşayan daha birçok şair ve edibi etkilemiştir.

Bu yeni sebk-in kurucularının ve en meşhur temsilcilerinin başında hiç şüphesiz Urfî-i Şirazî gelmektedir. Osmanlı ve Hindistan'da gördüğü ilgiyi kendi ülkesi İran'da görmeyen Urfî-i Şirazî, Saib ve Şevket-i Buharî ile birlikte edebiyatımızda en çok okunan sebk-i Hindî akımı şairidir.⁸⁷ Ülkemizde diğer sebk-i Hindî şairleri ile kıyaslanamayacak kadar ilgi görmüş; şiirleri edebiyat mahfillerinde uzun uzun münazara konusu edilmiş; bunlar üzerine onlarca şerhler yazılmış başka bir sebk-i Hindî

⁸³ Ali Fuat Bilkan, "Sebk-i Hindî", *DİA*, İstanbul 2009, XXXVI/253-255; İsrail Babacan, *Klasik Türk Şiirinin Son Baharı Sebk-i Hindi*, Akçağ Yay., Ankara 2012, 105; Tarlan, *İran Edebiyatı*, 119; Halil Toker, "Sebk-i Hindi (Hind Üslubu)", *İlmi Araştırmalar*, 2, İstanbul 1996, 147; Süleyman Çaldak, "'Urfî-dânlar Arasında 'Urfî'nin Bir Beytinde Geçen 'Abes' Kelimesi Üzerine Tartışmalar'", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.15, S.1, Elazığ 2005, 72.

⁸⁴ Çaldak, "'Urfî-dânlar Arasında...'", 72-73.

⁸⁵ Bu konuda Türk edebiyatı tarihçileri arasında ittifak vardır. bkz. Fatma Tulga Ocak, "XVII. Yüzyılın İlk Yarısında Divan Edebiyatı ve Sebk-i Hindi", *Türkler*, Ankara 2002, 11/734-736.; Fuat Köprülü, *Divan Edebiyatı Antolojisi*, İstanbul 1934, 324; Haluk İpekten, *Nâilî-i Kadîm Hayatı ve Edebî Kişiliği*, AÜEFY Ankara 1973, 72; Ömer Okumuş, "Hind Üslubu (Sebk-i Hindi)", *Fen-Edebiyat Bilimleri Araştırma Dergisi*, 17, Erzurum 1989, 111; Toker, 147; Duru, 119.

⁸⁶ Hatta Fatma Tulga Ocak, Sebk-i Hindi'nin Nefî tarafından başlatıldığını dahi belirtmektedir. bkz. Ocak, "XVII. Yüzyılın İlk Yarısında Divan...", 736.

⁸⁷ Browne, 241.

şairi yoktur. Hatta XVII. yüzyılda Urffî ve şiirleri üzerine mütehasşıs lar türemiş, bu mütehasşıslara ‘Urfîdân’, ‘Urfîşinâs’ gibi sıfatlar verilmiştir.⁸⁸

Hiç şüphe yok ki Urffî, sebk-i Hindî’nin tesiriyle olsa gerek yaşadığı dönemde bile kolayca anlaşılacak bir şair değildir. Daha önce denenmemiş bir üslubun en önemli temsilcisi olan Urffî, girift hayal gücüyle yeni mazmunlar kurmuş, eşyanın tabiatını bambaşka muhayyileler içinde değıştiren derin ve hikmetli şiirler terennüm etmiş, dili çok yüksek seviyede kullanmaya gayret göstermiş güçlü bir şairdir. Bu yüzden onun şiirlerini anlamak için oldukça geniş bir entellektüel birikime ve şiir alt yapısına hatta biraz da şair olmaya ihtiyaç vardır. Nitekim bu hakikati gören Türk şairleri de Urffî’nin şiirini anlamak ve anlatabilmek için sayısız şerhler yazmıştır. İyi derecede Farsçası ve gerçek manada ilmi yeterliliğı olan kimseler -özellikle Mevlevî şairler- *Urffî Divanı*’nın anlaşılması müşkil olan mısralarını/beyitlerini izah eden, müphem mefhum ve mazmunları aydınlatan eserler kaleme almışlardır. Başlangıçta böyle bir zaruretle kaleme alınan şerhler, daha sonraları şârihin şiir bilgisini ve Farsça seviyesini göstermeye çalıştığı entelektüel bir uğraş a dönüşmüştür. Nitekim Urffî şiirlerini şerh ederek, ‘Urfîşinâs’lık ve ‘Urfîdân’lık payesini alabilmek, dönem edebiyat mahfillerinin en büyük ödülleri arasında görülmüştür. Bunun haricinde kaside nazım şeklinin ustada sayılan Urffî’nin naat ve tevhidlerini şerh etmeyi dinî bir vecibe addeden şârihler de mevcuttur.

Tellizade Vehbî’nin şerhinin dibacelerinden, XVII. yüzyılda Urffî’nin Kızılbashlığı ve mülhidliğı hakkında ciddi söylentiler bulunduğunu öğrenmekteyiz. Gerek şiirlerinin zahirî manalarının şeriate aykırı görünmesi gerek *Divan*’da Çehar Yar-i Güzin’den hiçbir şekilde bahsedilmemesi döneminde Urffî’nin Kızılbashlığına delalet olarak görülmüştür. Tellizade Vehbî bu söylentilerin hepsini çeşitli delillerle çürütüp zahirî batıl görünen beyitleri de şeriate muvafık bir hale getirmiş ve Urffî’nin mülhid ya da Kızılbash olmadığına kanıtlamaya çalışmıştır.⁸⁹ Haksız yere isnad edilen bu Kızılbashlık/mülhidlik iddialarının Urffî’yi şerh edenlerin sayısını artırıcı bir etkiye sahip olduğu kanaatindeyiz.

⁸⁸ Bu Urfîdânlar ve tartışmaları için bkz. Süleyman Çaldak, “‘Urfî-dânlar Arasında ‘Urfî’ nin Bir Beytinde Geçen ‘Abes’ Kelimesi Üzerine Tartışmalar”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.15, S.1, Elazığ 2005, 71-84.

⁸⁹ bkz. “Şair: Urfî-i Şirazi’nin Hayatı”

Yaptığımız araştırmalara göre ilki XVII. yüzyılda olmak üzere XIX. yüzyıla kadar Urfi-i Şirazi'nin Şiirleri zerine çeşitli vesilelerle irili ufaklı pek çok Şerh yazıldığı görülmüştür. Bu Şerhler çoğunlukla cmi'inin meşrebine göre cem' edilen *Şerh Mecmuaları* içerisinde kendilerine yer bulmuşlardır. Bazen sadece Urfi-i Şirazi Şiirlerinin bulunduğu *Urfi Şerhi Mecmuaları* olduğu gibi bazen de diğer İrani Şairlerin Şiirlerinin de izah edildiği Şerh mecmualarında Urfi Şiirleri Şerhine rastlamak mümkündür.

Ayrıntılı olarak yaptığımız taramalarda doğrudan Şerhine ulaşabildiğimiz on altı Şârih vardır. Bunların beşi hacimli müstakil eserler kaleme almışlardır. Bunlar, Urfi'nin sadece kasidelerini Şerh eden Sahaf Ahmed Rüşdi ve mer Nüzhet Efendi; sadece gazeliyatını Şerh eden Tellizade Vehbi ve çeşitli nazım Őekillerini muhtevi Şerhler yazan Süleyman Yanyalı, Neyli ve Vakanüvis Abdi Efendi'dir. Bunların dışında henüz eserlerinin aidiyeti kesinleşmese de Ahmed Sabih, Urfi'nin gazellerine, Seyyid Hakim Mehmed Efendi ise kasidelerine hacimli müstakil bir Şerh yazmışlardır.

Bunlardan ayrı olarak risale de denilebilecek bazı Şerhlere tesadüf edilmektedir. Bunların bazıları sadece naat ve tevhit türünde kasidelere yazılmış Şerhlerdir, bazıları ise müşkil görülen ebyata düşülen Şerhlerdir. Bu Şerhlerin tamamı mecmualar içinde bulunmaktadırlar. Urfi heveslilerinin oluşturduğu bu Şerh mecmuaları aynı zamanda dönemin münevverlerinin entellektüel birikimi ve edebiyat mahfillerinin ilm seviyesi hakkında bilgiler sunmaktadır.

Aşağıda lm tarihlerine göre sıralanan Şârih ve Şerhler dört sınıfa tasnif edildi: *Şerhleri Belirlenen Şârihler* başlığında kütüphanelerde eserleri bulunan müellifler ve eserleri; *Şerh Mecmualarında Rastlanan Şârihler* başlığında müstakil bir Şerhine tesadüf edilemeyen fakat mecmualarda isimlerine rastlanan Şârihler; *Şerhleri Belirlenemeyen Şârihler* başlığında Şerhi olduğu biyografik eserlerde kayıtlı olan fakat kütüphanelerde nüshasına tesadüf edilemeyen Şârihler; *Őârihleri Belirlenemeyen Şerhler* başlığında ise kütüphanelerde müellifi meçhul olan Şerhler beyan edilecektir.

1.3.1. Şerhleri Belirlenen Şârihler

1.3.1.1. Tellizade Vehbî Efendi (ö. 1076/1666'dan sonra)

Şerh-i Divan-i Urî-i Şirazî isimli bu şerh, *Urî Divanı*'nın sadece gazeliyatına yazılmış bir şerhtir. Bazen ayrıntılı ama çoğunlukla çeviri hüviyetindeki bu şerhe 15 Şevval 1076/20 Nisan 1666 tarihinde başlanmıştır. İki cilt olarak yazılan bu eserde toplam 420 gazel şerh edilmiştir. İlerleyen bölümlerde ayrıntılı bir şekilde incelenecektir.

Dibace:

“Dürer-i hâmd u şenâ vü ğurer-i şükr ü du‘â sezâvâr Zât-ı vâcibu'l-vücûda olsun ki nev‘-i benî Âdem'i, cins-i maḥlûḳ üzerine tafḍîl idüp buyurdı ki ‘*Veleḳad kerremnâ benî Âdeme*’ bu rıḳ‘ a ol nev‘ den ba‘zı efrâdı kesb-i ma‘rifet-i İlâhiyye [...]”

Başı:

Ey nüh felek zi ḥuşe-i şun‘-i to dâneî ای نه فلک زخوشه صنع تو دانه

“ ‘ای’ (ey) ḥarf-i nidâ, münâdâ Zât-i Bârî Te‘âlâ. ‘دانه’ (dâneî)’de olan ‘ء’ (hemze) yâ‘-i vaḥdet içündür. Münâdî, ‘Urî’dür ve ma‘nâ-yi mıṣra‘ budur ki ey ol Zât-i bîmişlüne ṭoḳuz felek senüñ şun‘ uñ ḥuşesinde bir dânedir.”

Sonu:

Teğâful kon ki bâ ‘Urî teğâful mîkoned kârî تغافل کن که با عرفی تغافل میکند کاری

“Ma‘nâ budur ki teğâful it ki ‘Urî’yle teğâful lâzım bir iş ider dimekdür. Ya‘nî murâd, maḥbûbla olan mu‘âmelesin beyândur.”

Nüshaları:

Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi Bölümü 3410, 76^b - 257^a

Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Hüsnü Paşa Bölümü 685, 74^a - 438^a

Süleymaniye Kütüphanesi Tercüman Bölümü 102, 216 varak

Süleymaniye Kütüphanesi Hafid Efendi 369, 217 varak

İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY 3912, 3^b-129^a

1.3.1.2. Mevlevî Neşatî Dede (ö. 1085/1674)

Klasik Türk edebiyatının XVII. yüzyılda yetiştirdiği büyük şairlerden biri olan Neşatî, Edirneli olup hayatı hakkında geniş bilgi bulunmamaktadır. Doğum tarihi tam olarak bilinmeyen ve asıl adı Ahmed olan Neşatî, Gelibolu Mevlevîhanesi'nde Ağazade Şeyh Mehmed Dede'ye intisap etmiştir.⁹⁰ 1085/1674 yılında vefat eden bu büyük Mevlevî şairi, Urfî-i Şirazî'nin çoğunluğu kasidelerinden olmak üzere 91 anlaşılması güç beyitini izah ettiği *Şerh-i Müşkilât-i Bazı Ebyât-ı 'Urfî* ya da *Şerh-i Müşkilât-i Urfî* isimleriyle bilinen bir şerh yazmıştır.⁹¹

Dibace:

“Dîvân-i ‘Urfî ki her beyt-i keyfbağışı renginma‘nâ ile bir cām-i yâkūtrendür ki la‘l-i âfitâb anuñla hemseng olmadan dūr u şebçerâğ-i baħr-i nilgün-i felek hem elmâspâşdur ki cevherşinâsân [...]”

Başı:

İkbâl-i kerem mîgezed erbâb-i himem rā اقبال کرم میگزد ارباب همم را

Himmet neħored nişter-i ârî vü ne‘am rā همت نخورد نیشتر آری و نعم را

“İkbâl-i kerem himmet erbâbını ısıtır. Himmet ârî vü ne‘am nişterini yemez. Ya‘nî erbâb-i himmetüñ cenâbları ol mertebeden ‘âlîdür ki bir şâhibkeremüñ dilbeste-i ihsânı olup keremine dâ‘im ikbâl ile [...]”

Sonu:

‘Azâb-i dūzahāşāmān be âteş çun koned İzed عذاب دوزخ آشامان باتش چون کند ایزد

Meger der sine-i âsūdegān endāzed İşān rā مگر در سینه آسودگان اندازد ایشان را

“Dūzah datmış kimesnelere ‘azâbı âteş ile niçe ider Cenâb-i Bārî? Meger âsūde olanlar sinesine ata anları. Ya‘nî ‘aşq dūzahını dadup ülfet eyleyen ‘uşşâka Cenâb-i Bārî ‘azâb itmek murâd idince [...]”

⁹⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. Mahmut Kaplan (Haz.), *Neşatî Divanı*, Akademi Kitabevi, İzmir 1996.

⁹¹ T. Karabey, M. Atalay (Haz.), *Neşatî: Şerh-i Bazı Kasâid-i 'Urfî*, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yay. Erzurum 1999; S. Çaldak, K. Yoldaş (Haz.), *Neşatî, Şerh-i Müşkilât-i Bazı Ebyât-ı 'Urfî*, Kubbealtı Yay., Malatya 2000. Ayrıca lisansüstü tez olarak da çalışılmıştır: Sengül Toprak, *Neşatî'nin Şerh-i Kasa'id-i Örfî'si*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ege Üniversitesi SBE, İzmir 1998; Ozan Yılmaz, *Urfî'nin Kasidelerine Yapılan Türkçe Şerhler*, 410-437.

Nüshaları:

- Almanya Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları Ms.or.oct. 986, 189^b-205^b
- İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı YZ 430 K, 224^b-249^a
- İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY 3059, 12^a-13^b (eksik)
- İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY 3059, 41^b-50^a
- İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY 3636, 41^b-51^b
- İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY 3655, 68 varak
- İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY 3912, 141^b-156^a
- Mısır Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları Mecâmi-i Türkî 23, 91^a-93^b
- Mısır Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları Mecâmi-i Türkî Talat 29, 91^a-94^b
- Mısır Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları Mecâmi-i Türkî Talat 49, 91^a-127^b
- Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu A 4168, 78^a-83^a
- Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu FB 45, 18 varak
- Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi 1698, 19^b-23^b
- Süleymaniye Kütüphanesi Hüsnü Paşa 685, 9^b-27^b
- Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi 3410, 54^b-72^b^a
- Süleymaniye Kütüphanesi Hamidiye 1466, 75^a-92^b
- Süleymaniye Kütüphanesi Lala İsmail 521, 1^b-9^a
- Süleymaniye Kütüphanesi Lala İsmail 729, 28^b-42^b
- Süleymaniye Kütüphanesi Lala İsmail 731, 41^a-53^b
- Süleymaniye Kütüphanesi Nafiz Paşa 1446, 17 varak
- Süleymaniye Kütüphanesi Nafiz Paşa 1514, 71^b-82^b
- Süleymaniye Kütüphanesi Reşid Efendi 812, 198^b-219^b
- Vatikan Kütüphanesi Türkçe Yazmaları Turco 294, 73^a-79^b

1.3.1.3. Derviş Adnî Dede (ö. 1100/1689)

Selanik vilayetine bağlı Serez’de (Siroz) doğan ve asıl ismi Receb olan Derviş Adnî Dede’nin doğum tarihi bilinmemektedir. İyi bir tahsil gördükten sonra bir müddet imam-hatiplik yapan Receb Dede, alim ve kamil bir zattır. Serez Mevlevihanesi şeyhi Ramazan Dede’ye intisap eden eden Derviş Receb Dede, kısa sürede şeyhinin takdirini kazanmış ve önce imam-hatip olarak görevlendirildikten sonra halifelik icazetini almış, Belgrad Mevlevihanesi’ne postnişin olmuş ve 1100/1689 yılında burada vefat etmiştir.⁹² Yukarıda da ifade edildiği üzere Mevlevî şairleri Urfi-i Şirazî şiirlerine ayrı bir ilgi duymuş onun genellikle naat ve tevhit türündeki kasidelerini şerh etmişlerdir. Nitekim Adnî Dede’nin şerh ettiği şiir de kaside nazım şekliyle yazılmış bir tevhittir.

Dibace:

“Ḥamd-i bīpāyān Cenāb-i Vācibu’l-vücūd ḥazretine ki ḥurūf-i ‘āliyyātı ḳalem-i a‘lā ile şahīfe-i levḥ-i nūna taṣṭīr idüp pertev-i envār u ḥadīṣ-i zāt u şifātla sine-i erbāb-i taḥḳīḳi teşrīḥ ve ḳulūb-i aṣḥāb-i yaḳīni tenvīr eyledi [...].”

Matla:

Ey metā‘-i derd der bāzār-i cān endāḥteī ای متاع درد در بازار جان انداخته

Gevher-i her sūd der ceyb-i ziyān endāḥteī گوهر هر سود در جیب زیان انداخته

“endāḥteī” (endāḥteī) lafzında ‘ى’ (yā) ḥitāb maḳāmına ḳā’im ‘ء’ (hemze) taḳdīr olunup her maḥalde beyte münāsib ma‘nāya aḥz olunup ‘انداخته’ lafzını māvażı‘a lehinden şarf eylemek müstahsendür [...].”

Makta:

Mest-i zevḳ-i ‘Urfiem kez naḡme-i tevḥīd-i ū مست ذوق عرفی ام کز نغمه توحید او

Lezzet-i āvāze der kām-i cihān endāḥteī لذت آوازه در کام جهان انداخته

“Tecrīd ḳabīlindendür ki fenn-i bedī‘ de mezḳūrdur ki İlāhā senūñ tevḥīdūñ naḡmesiyle müterennim olduğundan ‘Urfi’nüñ zevḳ-i derūni mestiyem ki āvāze-i tevḥīdūñ lezzetini mezāḳ-i cāna vü kām-i cihāna baḥş eylemişdürsen. [...].”

⁹² Ayrıntılı bilgi için bkz. Zehra Göre, *Adnî Receb Dede, Hayatı ve Eserleri*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi SBE, Konya 2004.

Nüshalar:

İzmir Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları 1883, 49 varak

Mısır Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları 88, 52^a-?

Mısır Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları Talat 26, 25^a-31^b

Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi 3410, 17^b-25^b

Süleymaniye Kütüphanesi Hüsnü Paşa 658, 1^b-9^a

1.3.1.4. Vakanüvis Abdurrahman Abdî Efendi (ö. 1102/1691)

Edebiyat ve tarih alanlarında önemli eserler vermiş olan Vakanüvis Abdî Efendi'nin asıl adı Abdurrahman'dır ve İstanbul'un Anadoluhisar semtinde doğmuştur. Osmanlı Devleti'nin ilk vakanüvisi olan Abdî Paşa, farklı memuriyetlerde bulunmuş ve 1691 yılında Sakız'da vefat etmiştir. Arapça ve Farsça pek çok eser şerh eden katip ve şair Abdî Efendi⁹³ *Urî Divanı*'nın da hem kasidelerini hem de bazı gazellerini şerh etmiştir.

Dibace:

“[eksik] ... ile kıadr u i‘tibâr buldılar ve ol zamânda şu‘ârâ-yi nâmîden h̄âce Hüseyin Senâyî ve Seyyîd Muḥammed Necefî ve Cinânî-i Geylânî vesâ‘ir ki ḥakîm-i müṣârun ileyh ḥâzretlerinüñ ḥizmet-i şerîflerinde olmağun [...]”

Başı:

Ey metâ‘ -i derd der bâzâr-i cân endâḥteî ای متاع درد در بازار جان انداخته

Gevher-i her sūd der ceyb-i ziyân endâḥteî گوهر هر سود در جیب زیان انداخته

“ ‘ey’ (ey) Fârisî’de elifüñ kesresiyle ḥarf-i nidâdur ve münâdâ muḳadderdür, taḳdîr-i kelâm ‘ey ân kes ki’ dimekdür. Murâd, ḥâzret-i Ḥudâ’dur celle şānuhu ve ‘متاع درد’ (metâ‘ -i derd) izâfet-i beyāniyyedür ve derdden maḳşūd ‘aşḳ-i ḥakîḳîdür. [...]”

⁹³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Müjgan Cunbur, “Abdî Paşa”, *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*, AKMY, Ankara 2002, I/27; Fahri Çetin Derin, *Abdurrahman Abdî Paşa Vekayi-nâmesi*, Çamlıca Yay., İstanbul 2009.

Sonu:

Kesî ki ez elem-i ‘aşq bîdimâg şevd کسی که از الم عشق بی دماغ شود

‘ Aceb ki hemreh-i cānān be gešt-i bāg şevd عجب که همراه جانان بگشت باغ شود

“Maḥşūl-i beyt: Bir kimesne ki yāḥud şol kimesne ki elem-i ‘aşqdan bîdimâg ola ‘acebdür cānān ile bile seyr-i bāgda olur.”

Nüshaları:

Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi 3287, 278 varak

Süleymaniye Kütüphanesi Hamidiye 1155, 423 varak.

1.3.1.5. Sahaf Ahmed Rüşdî Efendi (ö. 1111/ 1700)

Sahaflık yaptığı için Sahaf Rüşdî adıyla da tanınan şairin asıl adı Ahmed'dir. 1047/1637-38 yılında Mostar'da doğmuş, 1055/1645-46 yılında İstanbul'a getirilerek Galata Sarayı'na alınıp yetiştirilmiştir. Daha sonra İstanbul Sultan Ahmed Han Medresesi'nde müderris Mirza Mehmed Efendi ile dostluk kuran Ahmed Rüşdî Efendi, bir süre burada çalıştıktan sonra padişahın musahibi Mustafa Paşa asitanesine intisap ederek nedimlerinden olmuştur. 1096/1685 yılında Kazdağı'ndaki Çan kazasına kadı tayin edilen şair, buradaki kadılık görevinde iken 14 Zilkade 1111/3 Mayıs 1700'de vefat etmiştir.⁹⁴ Hakkında bilgi veren tüm eserler *Divan*'ından başka bir eseri olmadığını belirtmektedirler. Yaptığımız araştırmalara göre Ahmed Rüşdî Efendi'nin İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY 3501 numarada 224 varaklık *Şerh-i Divan-i Urfî-i Şirazî* isiminde bir şerhi mevcuttur. Kiblezade Mahmud tarafından 1154/1741 yılında istinsah edilen bu şerhte, Urfî'nin kasidelerinin tamamı şerh edilmiştir.

Başı:

Ey metâ‘ -i derd der bāzār-i cān endāḥteī ای متاع درد در بازار جان انداخته

Gevher-i her sūd der ceyb-i ziyān endāḥteī گوهر هر سود در جیب زیان انداخته

⁹⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. Abdülkerim Abdülkadiroğlu (Haz.), İsmail Belig, *Nuhbetü'l- Âsâr li-Zeyli Zübde'ti'l Eş'âr*, Ankara 1985, 153; *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, “Rüşdi”, Dergah Yayınları, İstanbul 1990, 7/366.; Hatice Ekici, *Sahhaf Rüşdi ve Divanı'nın Tenkitli Metni*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Balıkesir Üniversitesi SBE, Balıkesir 2006, 2-7.

“Ma‘ nā-yi beyt şöyledür ki ey Cenāb-i Hāḡ, sen derd metā‘ ını cān bāzārına bırakmışsın her fā‘ide gevherini ziyan ceybine bırakmışsın. Ya‘ nī, senüñ metā‘ -i derd-i ‘ aşkuñ cān ile alınur ‘ āşıḡ [...]”

Sonu:

‘ Ahd-i ḡadīm rā be ezel dest mīdehed عهد قدیم را بازل دست میدهد

Kez şevḡ-i vaşl-i ‘ aşr-i to kerdest iḡtilām شوق وصل عصر تو کرده ست احتلام کز

“Ma‘ nā-yi şaḡiḡ budur ki ‘ ahd-i ḡadīme ezelde el virür senüñ ‘ aşruñ vaşlı şevḡinden iḡtilām ola. Ya‘ nī devr-i vaḡtle ḡaşılı senüñ ‘ ahdünde ve zamānuñda birbirine zevḡ ü şevḡ vardur ki [...]”

1.3.1.6. Rodosîzade Muhammed Efendi (ö. 1113/1701)

Bursalı Mehmed Tahir’in *Osmanlı Müellifleri* adlı eserinde Muhammed b. Muhammed Rodosîzade’nin Aydın’ın Ayasluḡlu ilçesinde doğduḡu; tahsilini İstanbul’da yaptıḡı, 1701 yılında vefat ettiḡi ve Eyüp Mezarlığı’nda *Heşt Biḡişt* yazarı Mevlana İdris-i Bitlisî’nin yaptırdıḡı İdris Köşkü’ne defnedildiḡi bilgisi yer almaktadır.⁹⁵ Çeşitli alanlarda pek çok haşiye ve şerh yazan Rodosîzade, Urfi’nin dört kasidesine şerh yazmıştır. Ayrı ayrı zamanlarda yazılmış olan bu şerhler, çeşitli şerh mecmualarında bir araya getirilmiştir. Bu şerhlerden bazıları Mustafa Paşa’ya sunulmuştur.

a. Kasīde-i Nevruziyye der sitâyiş-i Mir Ebu’l-Feth⁹⁶

Dibace:

“Ḥamd-i bīpāyān u şenā-yi firāvān ol Ḥālīḡ-i zemīn u āsumān ve Rezzāḡ-i ins ü cān cenābına sezāvār u şāyāndur ki nüh ḡāḡ-i lāciverdgün-i āsumānī ḡulmīḡ-i kevākib ile ibdā’ ve zerrīngüy-i āfitāb-i ‘ ālemḡābī [...]”

⁹⁵ Bursalı Mehmed Tāhir, *Osmanlı Müellifleri*, İstanbul 1333, I/315.

⁹⁶ Bu kaside şerhi, Ali Yıldırım tarafından neşr edilmiştir bkz. Ali Yıldırım, “Rodosî-zade’nin Kaside-i Nev-rûziyye Şerhi”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.9, S.1, Elazığ 1999, s.217-239.

Matla:

Çehreperdāz-i cihān raḥt keşed çun be ḥamel   چهره پرداز جهان رخت کشد چون بحمل

Şeb şevved nīmruḥ u rüz şevved müstaḳbel   شب شود نیم رخ و روز شود مستقبل

“‘Çehreperdāz’ (çehreperdāz) muşavvir u naḳḳāş ma‘nāsınadır. Bu maḥalde isti‘āre ʔarıḳiyle āfitābā itlāḳ olunmuşdur. ‘جهان’ (cihān)’a izāfeti, lāmiyyedür. ‘رخت کشد’ (raḥt keşed), “naḳl eyleye” dimekdür ve muşavvirler [...]”

Makta:

Bād ḥaşm-i to derūnḥaste çu ez tevbe gunāh   باد خصم تو درون خسته چو از توبه گناه

To birūn tāḥte ez ḥilm çu ez ‘ilm u ‘amel   تو برون تاخته از علم و عمل

“Ḥaşmuñ derūnḥaste olup günbegün ‘ademe yüz ʔutsun tevbeden gunāh ma‘düm olursa ve sen de maḥz-i ḥilmden tecessüm idüp zḥūr eyle ‘ilmden ‘amel zḥūr eyledügi gibi. Ya‘nī ḥaşm-i siyehderūn, şeb kutāh oldıḡı gibi zevāde olsun [...]”

Nüşaları:

Ankara Üniversitesi DTCF Kütüphanesi Üniversite A 301, 26^b-45^b

İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Kütüphanesi Şevket Rado Yazmaları 534, 14^a-22^b

İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Kütüphanesi Şevket Rado Yazmaları 263, 84^b-89^a

İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı YZ 430 K, 196^a- 224^a

İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY 3059, 14^b-30^b

İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY 3059, 51^b-62^a

İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY 3064, 11^b-30^a

İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY 3074, 23^b-38^b

İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY 3636, 9^b-22^a

İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY 9724, 1^b-6^b

İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY 3912, 181^b-198^a

Mısır Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları Mecâmi-i Türkî Talat 11, 30^a-44^b

Mısır Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları Mecâmi-i Türkî Talat 26, 1^b-4^a

- Millet Kütüphanesi Ali Emiri Manzum 374, 1^b-5^a
- Süleymaniye Kütüphanesi Halet Efendi 179, 19^a-32^a
- Süleymaniye Kütüphanesi Halet Efendi 180, 30^b-52^a
- Süleymaniye Kütüphanesi Halet Efendi 727, 11^a-18^a
- Süleymaniye Kütüphanesi Hüsnü Paşa 685, 42^b-52^b
- Süleymaniye Kütüphanesi Lala İsmail 519, 17^b-29^b
- Süleymaniye Kütüphanesi Lala İsmail 520, 16^b-28^a
- Süleymaniye Kütüphanesi Lala İsmail 728, 196^b-212^a
- Süleymaniye Kütüphanesi Lala İsmail 731, 65^b-93^b
- Süleymaniye Kütüphanesi Nafiz Paşa 1514, 228^a-240^a
- Süleymaniye Kütüphanesi Tercüman 42, 83^b-100^b
- Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar 4332, 1^b-4^b
- Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi 2792, 1^b-21^b
- Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi 3330, 326^b-337^a
- Süleymaniye Kütüphanesi Reşid Efendi 812, 174^b-198^a
- Süleymaniye Kütüphanesi Reşid Efendi 813, 27^a-35^b
- Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi E.H. 1602, 52^a-61^b
- Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi R. 1906, 1^b-14^a

b. Kasîde der tarîf-i Keşmiriyye

Dibace:

“Her sünbüldeste-i ‘anberbūy eṣer ki pāymerdī-i ḥāme ile zūhūr eyler poṣt u pāzede-i ferāmūṣī kılınması muḳarrerdür. Meger dest-i yerā‘e ile çīde olunduḳda zertār-i besmele ile beste oluna ki dā‘imā [...]”

Matla:

Her sūhte cānī ki be Keşmīr der āyed هر سوخته جانی که بکشمیر در آید

Ger murg-i kebābest ki bā bāl u per āyed گر مرغ کباب است که با بال و پر آید

“Her yanmış cān ki Keşmīr’e gele eger kebāb olmuş murğ ise de bāl u pere gelür. Ya‘nī Keşmīr’ün leṭāfet-i āb u hevāsı bir vecihle ṭerāvetbaḥşdur ki her sūhte cān ol mevzi‘-i dilguşāya gelse farazā kesb u terāvet u [...]”

Makta:

Miāyed u mīsūzed ez īn reşk ki Keşmīr می آید و می سوزد از این رشک که کشمیر

Çun yāft ki āyed be kocā ber eşer āyed چون یافت که آید بکجا بر اثر آید

“Urḫī bu reşkle yanup geliyor ki Keşmīr ‘Urḫī’nūn ne yere geleceğini niçe fehm eyledi ki ardına düşüp gele. Ya‘nī ‘Urḫī, āsitāne-i Ḥudāvend’e yüz tutup gelmekte lâkin bu ğayret ile derūni sūzāndur ki Keşmīr daḫi ardına düşmiş dergāh-i Ḥudāvend’e geliyor.”

Nūshaları:

Ankara Üniversitesi DTCF Kütüphanesi Üniversite A 301, 1^b-9^b

İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Kütüphanesi Şevket Rado Yazmaları 534, 1^b-5^b

İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı YZ 430 K, 250^a-262^a

İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY 3064, 1^b-9^b

İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY 3074, 2^b-9^b

İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY 3636, 1^b-6^b

İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY 9724, 6^a-11^a

İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY 3912, 161^b-167^b

Mısır Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları Mecâmi-i Türkî Talat 11, 12^a-18^b

Mısır Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları Mecâmi-i Türkî Talat 26, 1^b-4^b

Millet Kütüphanesi Ali Emiri Manzum 374, 5^a-10^b

Süleymaniye Kütüphanesi Halet Efendi 179, 12^a-18^a

Süleymaniye Kütüphanesi Halet Efendi 180, 1^b-11^a

Süleymaniye Kütüphanesi Halet Efendi 727, 18^a-21^a

Süleymaniye Kütüphanesi Hüsnü Paşa 685, 28^b-33^a

Süleymaniye Kütüphanesi Lala İsmail 519, 1^b-6^b

Süleymaniye Kütüphanesi Lala İsmail 520, 1^b-6^b

Süleymaniye Kütüphanesi Lala İsmail 728, 173^b-180^a

Süleymaniye Kütüphanesi Lala İsmail 731, 95^b-106^a

Süleymaniye Kütüphanesi Aşır Efendi 428, 109^a-112^b

Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi 2792, 22^a-31^a

Süleymaniye Kütüphanesi Reşid Efendi 812, 220^a-229^b

Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi R. 1906, 22^b-28^a

Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi E.H 1602, 61^b-70^a

c. Kasîde der medh-i Ali (Kasîde-i İlmiyye)

Dibace:

“Ḥamd-i biḥād u şenā-yi lāyu‘ ad ol tārīkhāne-i ḳālīb-i insānīyi ināre-i ḳandīl ḳılıp
ḳuvvā vü ḥavāş ile rūşen u tābnāk iden Vāhibu‘l-‘aṭāya ki cenābına sezādur ki sāde
levḥ-i ‘aḳlı merātib-i isti‘dād üzre ḳābil-i şuver-i irfān itmegin istifāde-i ‘ulūma [...]”

Matla:

Ey murtefi‘ zi nisbet-i zāt-i to şān-i ‘ilm ای مرتفع ز نسبت ذات تو شان علم

Kilk-i guherfeşān-i to raṭbu‘l-lisān-i ‘ilm کلک گهر فشان تو رطب اللسان علم

“Ey memdūḥ! Zāt-i şerīfūne intisābdan ‘ilmüñ ḥāl u şānı bülendür. Ya‘nī, ‘ilmde olan
irtifa‘-i şān, zāt-i şerīfūne intisābdandır ve guherfeşān olan ḳalemüñ raṭbu‘l-lisān-i
‘ilmdir. Ya‘nī zebān-i ‘ilm ḥāme-i guherpāşuñla ter zebāndur [...]”

Sonu:

Tā dilşikāf-i cehl basiṭ u mürekkebest تا دلشکاف جهل بسیط و مرکبست

Zaḥm-i delīl-i ḳaṭ‘ u tiġ-i zebān-i ‘ilm زخم دلیل قطع و تیغ زبان علم

Bādā hidāyet-i to ki mi‘mār-i dānişest بادا هدایت تو که معمار دانشست

Tiġ-i zamīr-i cevheriyān rā fesān-i ‘ilm تیغ ضمیر جوهریان را فسان علم

“Tā kim zaḥm-i delīl-i kaṭ‘ ve tīg-i zebān-i ‘ilm ceh-i baṣīṭ u cehl-i mürekkebūn dilşikāfī ola. Ya‘ nī, bu iki nev‘ zaḥmresān ālet ile iki dürlü cehlūn dilleri yarılmadadır. Senūn mi‘ mār-i dāniş olan hidāyetin cevherīlerin tīg-i zamīrlerine [...]”

Nüshaları:

Ankara Üniversitesi DTCF Kütüphanesi Üniversite A 301, 10^a-26^a

İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Kütüphanesi Şevket Rado Yazmaları 534, 6^a-10^b

İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Kütüphanesi Şevket Rado Yazmaları 263, 89^a-99^b

İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı YZ 430 K, 275^a-285^a

İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY 3059, 3^b-11^b

İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY 3064, 40^b-49^b

İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY 3074, 10^a-16^b

İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY 3636, 24^b-30^b

Mısır Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları Mecâmi-i Türkî Talat 11, 18^b-24^b

Millet Kütüphanesi Ali Emiri Manzum 374, 10^a-13^b

Süleymaniye Kütüphanesi Halet Efendi 179, 1^b-6^b

Süleymaniye Kütüphanesi Halet Efendi 180, 11^b-21^a

Süleymaniye Kütüphanesi Lala İsmail 519, 6^b-11^b

Süleymaniye Kütüphanesi Lala İsmail 520, 6^b-11^b

Süleymaniye Kütüphanesi Lala İsmail 728, 181^a-188^b

Süleymaniye Kütüphanesi Lala İsmail 731, 129^a-138^b

Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi 2792, 39^b-49^a

Süleymaniye Kütüphanesi Reşid Efendi 812, 240^a-249^a

Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi R. 1906, 29^b- (eksik varak)

ç. Kasîde der medh-i hazret-i velâyetpenâh

Matla:

Demî ki leşker-i ğam şaf keşed be h'ünhârî دمی که لشکر غم صف کشد بخونخواری

Dilem be nâle dehed manşib-i 'alemdârî دلم بناله دهد منصب علمداری

“Bir demde ki leşker-i ğam h'ünhârlığa şaf çeke dilüm ol vaq̄tde nâleye 'alemdârlıq manşibını virdi. Ya'ni, dil daği nâleyi 'alemdâr eyler hâşılı ğamuñ q̄albe hücümü vaktinde –beyt-i Mantıqî- *Şimdengirü yâhû seni ey şabr u taħammül / Sulţân-i ğamuñ q̄albe hücüm itdi sipâhı [...]*”

Makta:

Ĥasûd-i câh-i to bād ez raħmet-i İzed حسود جاه تو باد از رحمت ایزد

Çunân ba'îd ki nâkûsiyân-i zunnârî چنان بعید که ناقوسیان زناری

“Senüñ cāhuña hasûd olan nâkûs u zunnâr erbâbı olan kefere, raħmet-i Ĥudâ'dan ba'îd oldukları gibi olsun.”

Nüşhaları:

İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Kütüphanesi Şevket Rado Yazmaları 534, 11^a-14^b

İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı YZ 430 K, 262^a- 274^a

İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY 3059, 32^b-40^b

İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY 3064, 31^b-38^b

İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY 3074, 17^a-23^b

İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY 3636, 1^b-6^b

İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY 3636, 31^b-38^a

İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY 3912, 167^b-173^b

Süleymaniye Kütüphanesi Halet Efendi 179, 7^a-12^a

Süleymaniye Kütüphanesi Halet Efendi 180, 21^b-30^a

Süleymaniye Kütüphanesi Lala İsmail 519, 12^a-17^a

Süleymaniye Kütüphanesi Lala İsmail 520, 12^a-16^a

Süleymaniye Kütüphanesi Lala İsmail 728, 189^b-199^a

Süleymaniye Kütüphanesi Lala İsmail 731, 1^b-11^a

Süleymaniye Kütüphanesi Nafiz Paşa 1514, 240^a-244^a

Süleymaniye Kütüphanesi Tercüman 42, 83^b-88^b

Süleymaniye Kütüphanesi Reşid Efendi 812, 229^a-238^b

Süleymaniye Kütüphanesi Reşid Efendi 813, 23^b-27^a

Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi R. 1906, 15^b-21^a

1.3.1.7. Himmetzade Abdî Efendi (ö. 1122/1710)

Bayramiyye tarikatı şeyhlerinden Himmet Efendi'nin oğlu olan Şeyh Abdullah Efendi, 1050/1640 tarihinde İstanbul'da doğmuştur ve babasına nisbetle Himmetzade olarak anılır. Abdî mahlasını kullanan Abdullah Efendi, ilm tahsilinden sonra çeşitli camilerde vaizlik görevini ifa etmiştir.⁹⁷ Urffî'nin naat ve tevhid olan dört kasidesine şerh yazmıştır.

a. Kasîde der tevhîd-i Bârî (Kasîde-i Endâhteî)

Dibace:

Açsun dir iseñ bāb-i ‘aṭāyî fātih̄ Olsun dir iseñ feyz-i İlâhî sānih̄

Meşrūh ola dirseñ dil-i saḥtuñ ‘Abdî İhlāş ile ol na‘at-i nebîyi şāriḥ̄

Matla:

Ey metā‘-i derd der bāzār-i cān endāḥteî ای متاع درد در بازار جان انداخته

Gevher-i her sūd der ceyb-i ziyān endāḥteî گوهر هر سود در جیب زیان انداخته

“ ‘ey’ (ey), ḥarf-i nidādur. Maḳām ḳarīnesiyle münādā taḳdīr olunup dimek ola ki ey Bārî-i Hudā, ‘aşḳ u maḥabbetüñ derdi metā‘ ını ‘uşşāḳuñ cānı bāzārına atmışsındur. Bu manā‘ mışra‘-i evvelüñ ve şāninüñ mübtedā ve ḥaber olduklarına göredir. [...]”

⁹⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. Nuri Özcan “Abdî, Himmetzade”, *DİA*, 1988, I/74.; Ömer Bayram, *Himmetzade Abdî ve Gencine-i İ‘câz İsimli Mesnevîsi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Fatih Üniversitesi, İstanbul 2000.

Makta:

Mest-i zevk-i ‘Urfiyem kez nağme-i tevḥīd-i ū مست ذوق عرفی ام کز نغمه توحید او

Lezzet-i āvāze der kām-i cihān endāḥteī لذت آوازه در کام جهان انداخته

“Eger ‘او’ (ū) zamīri, ‘Urfī’ye ircā olunur ise ‘توحید’ (tevḥīd), ‘او’ya bīizāfetdūr ve eger ḳarīne-i maḳāmiyye ile Bārī’ye rācī olur ise izāfetledūr. ‘ذوق’ (zevk), ḥaḳīḳī lisānla datmaktır ya‘nī ma‘ṭūmāt u meşrūbātuñ ḥalāvet u ḥumūziyyetinden keyfiyyet [...]”

Nüshaları:

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, II. Mahmud Kitaplığı 1168, 1^b-5^b

Mısır Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları Mecâmi-i Edeb-i Türkî Talat 100, ?

Mısır Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları Mecâmi-i Türkî Talat 23, 79^a-82^b

Millet Kütüphanesi Ali Emiri Şeriyeye 111, 166^a-167^b

Süleymaniye Kütüphanesi Aşir Efendi 428, 75^b-79^b

Süleymaniye Kütüphanesi Lala İsmail 518, 1^b-6^b

Süleymaniye Kütüphanesi Lala İsmail 731, 12^b-21^b

Süleymaniye Kütüphanesi Tercüman 42, 50^b-57^a

Süleymaniye Kütüphanesi Reşid Efendi 737, 46^b-52^a

Süleymaniye Kütüphanesi Reşid Efendi 813, 1^b-5^b

Süleymaniye Kütüphanesi Şehid Ali Paşa 1356, 1^b-4^a

Türk Dil Kurumu El Yazması ve Nadir Eserler Kütüphanesi A66, 1^b-23^b

Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi Yazma Eserleri 193, 26^a-28^{b98}

⁹⁸ Ömer Bayram, Süleymaniye Kütüphanesi Laleli 731’de kaside şerhlerinin bir nüshası olduğunu söylemektedir. Belirtilen eser bir tefsirin ikinci cildir. Büyük ihtimalle Bayram, Lala İsmail’le Laleli’yi karıştırmış olmalıdır. bkz. Bayram, IX, VIII.

b. Kasîde der sitâyiş-i Hazret-i Resûl

Matla:

İq̄bāl-i kerem miġzed erbāb-i himem rā اقبال کرم میگذرد ارباب همم را
Himmet neġored nişter-i āri vü ne‘ am rā همت نخورد نیشتر آری و نعم را

“ ‘İq̄bāl’ (iġbāl), if‘āl bābından maşdardur ve fā‘iline muzāfdır. ‘Āri’nüñ ‘ne‘am’a atf-i tefsirîdür. Serdefter-i şu‘arā ‘Urfî-i suġenpîrâ ol şāhibmazmûn u edâ bu na‘at-i şerîfe, ‘himem’ (himem) lafzıyla serâġâz u [...]”

Makta:

Medġ-i to konem girye zi iġlâş ne ez ‘ilm مدح تو کنم گریه ز اخلاص نه از علم
Ez bütkede çun āverem āhû-yi harem rā از بتکده چون آورم آهوی حرم را

“Bu beyt iştilâh-i kavm üzere mebnîdür. İştilâhlarında böyledür ki bir kişi Ĥaġdan ġayrı her nereye gönül virüp aña i‘tibâr u meyl-i küllî iderse ol şey’ aña büt meşâbesinde olup kemâl-i i‘tibârından ġüyâ [...]”

Nüşaları:

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Kütüphanesi II. Mahmud Kitaplığı 1168, 5^a-10^b

Mısır Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları Mecâmi-i Türkî Talat 11, 72^a-84^a

Mısır Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları Mecâmi-i Türkî Talat 23, 78^b-84^b

Süleymaniye Kütüphanesi Aşir Efendi 428, 79^b-87^a

Süleymaniye Kütüphanesi Lala İsmail 518, 6^b-17^a

Süleymaniye Kütüphanesi Lala İsmail 731, 22^b-29^a

Süleymaniye Kütüphanesi Tercüman 42, 57^a-68^a

Süleymaniye Kütüphanesi Reşid Efendi 737, 52^b-63^b

Süleymaniye Kütüphanesi Reşid Efendi 813, 5^b-13^a

Süleymaniye Kütüphanesi Şehid Ali Paşa 1356, 4^b-7^b

Türk Dil Kurumu El Yazması ve Nadir Eserler Kütüphanesi A66, 23^b-40^a

Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi Yazma Eserleri 193, 29^a-33^b

c. Kasîde-i diger der sitâyiş-i Hazret-i Resûl

Matla:

Āmed āşüfte be h̄ābem şebî ān māye-i nāz آمد آشفته بخوابم شبی آن مایه ناز

Be revîş mihrfirāz u be nîgeh şabrgudāz بروش مهر فراز و بنگه صبر گداز

“‘Urfî-i Şîrâzî ol nükteverānuñ mümtāz u serfirāzı risāletpenāh ‘aleyhi efdālu’ş-şalavāt hazretlerini ‘ālem-i mişâlde “āşüfte” ya‘ nî şüret-i bîhuzurî vü ğazabda müşāhede idüp bā‘ iş-i ğazabnākî-i cenābların yine kendilerinden [...]”

Makta:

Tā gehî rev be firāz āred u gāhî benişîb تا گهی رو بفرز آرد و گاهی بنشیب

Behr-i iḥdāş-i ḥavādiş-i felek dā’iresāz بهر احداث حوادث فلک دائره ساز

Peyker-i ḥaşm-i torā ḥāk bored ser benişîb پیکر خصم ترا خاک برد سر بنشیب

Düşmen-i cāh-i torā dār koned rev be firāz دشمن جاه ترا دار کند رو بفرز

“‘(tā) şarîḩe-i du‘ ādur, ‘دائره ساز’ (dāiresāz) devvār ma‘nāsınadır. Ba‘de edā’-i maşlahatu’n-na‘at ber ḳānūn-i ḳaşıdeperdāzān ‘Urfî-i suḩendān ḩazret-i memdūhuñ ḩaşm-i bîaşl u bednesline du‘ ā [...]”

Nüşalar:

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Kütüphanesi II. Mahmud Kitaplığı 1168, 10^b-16^b

Mısır Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları Mecâmi-i Türkî Talat 11, 47^a-56^b

Mısır Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları Mecâmi-i Türkî Talat 23, 84^b-88^a

Süleymaniye Kütüphanesi Aşir Efendi 428, 87^b-92^a

Süleymaniye Kütüphanesi Lala İsmail 518, 17^a-25^a

Süleymaniye Kütüphanesi Lala İsmail 731, 40^a-52^b

Süleymaniye Kütüphanesi Tercüman 42, 68^a-77^a

Süleymaniye Kütüphanesi Reşid Efendi 813, 13^a-19^a

Süleymaniye Kütüphanesi Şehid Ali Paşa 1356, 7^a-9^a

Türk Dil Kurumu El Yazması ve Nadir Eserler Kütüphanesi A66, 40^a-80^b

ç. Kasîde-i diger

Matla:

Ey merâ ber ziştî-i a' māl-i nevmîdî guvâh ای مرا بر زشتی اعمال نومیدی گواه

Dürem ez hüsn-i ' amel çun rüsefîdî ez gunâh دورم از حسن عمل چون رو سفیدی از گناه

“ (ey) aşlında egerçi lisân-i ehl Furs'da ħarf-i nidâdur lâkin bu maħalde edât-i te'essüf ü tefeccü' olan 'ey, vây'dan muħaffefdür. 'زشتی' (ziştî)'de olan 'ی' (yâ) maşdariyye, 'ء' (hemze), izâfet içündür 'نومیدی' (nevmîdî)'de [...]"

Makta:

Tâ esîrân-i maħabbet râ be cevlângâh-i düst تا اسیران محبت را بجولانگاه دوست

İhtimâl-i secde kerden muzmer est ender cibâh احتمال سجده کردن مضممر است اندر جباه

İhtimâl-i rüsefîdî dür bād ez duşmenet احتمال رو سفیدی دور باد از دشمنت

Coz be dergâh-i to sâyed çehre der 'ozr-i gunâh جز بدرگاه تو سایید چهره در عذر گناه

“ (tâ) şarîte-i du' âdur. Ba' de edâ'-i maşlahatu'n-na' at bedĥ-h-i peygâmberiye du' â-i 'aleyh idüp dir ki tâ ki cevlângâh-i düstlara maħabbet esîrleri cebhelerinde secde-i ta' zîm itmek ihtimâli vardur senün [...]"

Nüshalar:

Mısır Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları Mecâmi-i Türkî Talat 23, 88^a-91^b

Süleymaniye Kütüphanesi Aşir Efendi 428, 93^b-97^b

Süleymaniye Kütüphanesi Lala İsmail 518, 25^a-31^b

Süleymaniye Kütüphanesi Lala İsmail 731, 54^b-64^a

Süleymaniye Kütüphanesi Tercüman 42, 77^a-83^b

Süleymaniye Kütüphanesi Reşid Efendi 737, 63^b-70^a

Süleymaniye Kütüphanesi Reşid Efendi 813, 19^a-23^b

Süleymaniye Kütüphanesi Şehid Ali Paşa 1356, 9^a-12^b

Türk Dil Kurumu El Yazması ve Nadir Eserler Kütüphanesi A66, 80^b-93^a

1.3.1.8. İsmail Hakkı Bursevî (ö. 1137/1725)

Edebiyatımızın en velûd müelliflerinin başında gelen İsmail Hakkı Bursevî, 1063/1652 Aydos'ta doğmuştur. Babası Mustafa Efendi'dir. Uzun süre Bursa'da yaşadığı ve orada vefat ettiği için Bursevî nispetiyle meşhurdur. Küçük yaşlardan itibaren başladığı tahsilini Edirne'de tamamlayan Bursevî, daha sonra İstanbul'a gelir ve Celvetî şeyhlerinden Osman Fazlî Efendi'ye intisap eder. Çeşitli şehirlerde postnişinlik ve vazilik görevlerinde bulunan ve 1135/1722-23 yılında Bursa'ya dönen Bursevî, 1137/1725 yılında burada vefat eder.⁹⁹ Şerh yönü en az telif yönü kadar güçlü ve pek çok eserin şârihi olan İsmail Hakkı Bursevî, Urfî-i Şirazî'nin iki beytini *Şerh-i Du beyt-i Urfî-i Şirazî* ismiyle şerh etmiştir. Hüseyin Vassaf'ın *Sefîne-i Evliya*'sından haberdar olduğumuz bu şerh¹⁰⁰, dönemin “Urfidân”larının üzerinde uzun uzun mülahazalarda bulunduğu “abes” kelimesini içeren iki beytin şerhidir. Anlaşılan o ki İsmail Hakkı Bursevî, dönemin “abes” tartışmalarına katılmaktan geri durmamış, bu tartışmaların müdahillerinden biri olmuştur.¹⁰¹

Ez bes şeref-i gevher-i to münşî-i taqdîr از بس شرف گوهر تو منشی تقدیر

Ān rûz ki bogzâştî iqlîm-i kâdem rā آن روز که بگذاشتی اقلیم قدم را

Tâ hükm-i nuzûl-i to der in dâr nuvişttest تا حکم نزول تو در این دار نوشتست

Şad reh be ‘abeş bâz tırâşîde kâlem rā صد ره بعبث باز تراشیده قلم را

“Urfî-i nüktesencün kâşîde-i na‘atiyyesinden bu du beyt-i pürsan‘ atda mezâk-i şüfiyye üzere [...]”

Nüshaları:

Bursa İnebey Kütüphanesi Yazma Eser Kütüphanesi Genel 745, 123^a-124^b

Mısır Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları Mecâmi-i Türkî Talat 65, 255^b-257^a

Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi Yazma Eserleri 938, 65^b-67^b

⁹⁹ Hayatı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ali Namlı, *İsmâil Hakkı Bursevî (Hayatı, Eserleri, Tarikat Anlayışı)*, İnsan Yay., İstanbul 2001.

¹⁰⁰ Osmanzade Hüseyin Vassaf, *Sefîne-i Evliya I-V*, Kitabevi, İstanbul 2011, III/87.

¹⁰¹ Bu tartışmalar için bkz. Süleyman Çaldak, “Urfî-dânlar Arasında ‘Urfî’nin Bir Beytinde Geçen ‘Abes’ Kelimesi Üzerine Tartışmalar”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.15, S.1, Elazığ 2005, 71-84.

1.3.1.9. Arpaeminizade Sâmi Efendi (ö. 1146/1734)

XVIII. yüzyılın büyük sebki Hindî şairlerinden olan Sâmi Efendi'nin asıl adı Mustafa'dır. Arpaemini Osman Efendi'nin oğlu olan Sâmi Efendi, babasına nispetle Arpaeminizade diye anılmaktadır. Pek çok devlet memuriyetinde bulununan Sâmi Efendi, musiki ve hat alanlarında ustalık göstermiş ve kendine has bir şikest-talik çeşidi geliştirmiştir. 1146/1734 yılının Şevval/Mart ayında vefat eden Sâmi Efendi'nin,¹⁰² sebki Hindî akımının en önde gelen şairi Urffî'nin şiirleri ile ilgilenmemiş olması pek mümkün görünmemektedir. Nitekim yaptığımız taramalarda Sâmi Efendi'nin onun bir kıta'sına şerh yazdığını Fatma Sabiha Kutlar'ın eserinden öğreniyoruz.¹⁰³ Tesadüf edebildiğimiz tek nüshası Süleymaniye Kütüphanesi Yahya Tevfik Bölümü numara 300'de ki *Divan*'ın 112^b-113^a varakları arasındadır:

Başı:

Ender ĩn bezm ez du kes şermendeem der dām-i kesb اندر این بزم از دوکس شرمنده ام در دام کسب
 Ān ki bīrūnem keşed ba' d ez ẓadem keş-i menest آنکه بیرونم کشد بعد از قدم کفش منست
 Evvel ez bālānişin-i ĥod ki ba' d ez vey menem اول از بالانشین خود که بعد از وی منم
 Ba' d ez ĩn ez zīr-i dest-i ĥod ki hem naqş-i menest بعد از این از زیردست خود که هم نقش منست

“Bu bezmdeki murād, ‘ālemdür. İki kimesneden şermendeyem dām-i kesb-i me‘āşda oña. Beni taşra çeker pāyumdan şoñra keşūmden. Ya' nī, ġayret-i akrāndan nāşī dām meşābesinde [...]”

1.3.1.10. Neylî Mirzazade b. Muhammed İstanbulî (ö. 1161/1748)

XVIII. yüzyılın ilim ve irfan sahibi şairlerinden olan Neylî'nin asıl adı Ahmed olup 1084/1673 yılında İstanbul'da doğmuştur. Babası, Sultan IV. Mehmed döneminin tanınmış alimlerinden ve İstanbul kadılarında Mirza Mehmed Efendi, dedesi Habib Beg'dir. Babasının isminden dolayı Mirzazade diye anılan Neylî, soylu bir aileden gelmenin yanı sıra ilme olan istidadıyla küçük yaşlarda ilim, irfan ve faziletiyle tebarüz

¹⁰² Ayrıntılı bilgi için bkz. Fatma Sabiha Kutlar, *Arpaemini-zade Sâmi Dîvânı: Tenkitli Metin-İnceleme-Özel Adlar Dizini I-II*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi SBE, Ankara 1996, 21-23.

¹⁰³ Kutlar, 125.

etmiş bir zattır ve 1161/1748 yılında vefat etmiştir.¹⁰⁴ Çeşitli kaynaklarda Arapça tasnifat ve telifat, haşiye ve fıkıh konusunda altmışa yakın çalışmaları olduğu zikredilmesine rağmen hayatı ve eserleri hakkındaki hiçbir çalışmada Mısır Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları Mecâmi-i Edeb-i Türkî 87 numarada kayıtlı *Şerh-i Kasaid-i Urfî* isimindeki eserinden bahsedilmemektedir. Söz konusu eserden *Mısır Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu*'ndan haberdar olduk.¹⁰⁵ Buradaki tanıtım yazısı ayrıntılı bir şekilde verilmediği için sadece başlangıç kasidesine ulaştığımız bu şerh, 174 varaktır.¹⁰⁶

ای متاع درد در بازار جان انداخته Ey metâ' -i derd der bâzâr-i cân endâhteî

گوهر هر سود در جیب زیان انداخته Gevher-i her sūd der ceyb-i ziyân endâhteî

1.3.1.11. Derviş Ömer Nüzhet Efendi (ö. 1196/1781)

Babasının ismi Abdullah olan Urfalı Derviş Ömer Nüzhet Efendi, küçük yaştan itibaren naklî ve aklî ilimleri tedris etmiş; tedrisini müteakip Koca Ragıp Paşa'nın Halep ve Rakka valilikleri zamanında mühürdarlık ve devatdarlık vazifelerinde bulunmuştur. Aklî ve naklî ilimlerin yanı sıra ilm-i nücûm da öğrenen Ömer Nüzhet Efendi'nin Arapça ve Farsça eserlere yazılmış pek çok şerhi bulunmaktadır.¹⁰⁷ Bunlardan biri de *Urfî-i Şirazî Divanı*'nın kasidelerine yazmış olduğu *Zübdetü'l-İlham* isimli şerhtir.¹⁰⁸

Dibace:

“Ĥamd-i biĥadd u ŗenâ-yi lâyu' ad ol nâzım-i umūr-i ĩaŗide-i icâd u mürettib-i tesbî' i seb' a ŗedâd cellâ ŗâne ĥazretlerine sezâdur ki zebân-i ŗu' ârâyı mecrâ-yi zulâl-i ĥikmet u ĩulüb-i buleġâ-yi maĥzen-i cevâhir ' ibret eyledi [...]"

¹⁰⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. Bursalı, II/274.; Atabey Kılıç, *Ahmed Neylî Divanı*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ege Üniversitesi SBE, İzmir 1994, 1-46.; Yine ayrıca bkz. Halil Baltacı, *Ahmed Neylî Efendi ve Fazlu'l-Vehbî Adlı Eseri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi SBE, İstanbul 2000, 2-5.

¹⁰⁵ *Mısır Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu (1870-1980)*, Mısır 1990, III/53. (3142. eser)

¹⁰⁶ Bu eseri temin etmek için hayli uğraştık fakat ülkeler arası gerginlik nedeniyle hiçbir şekilde bu esere ulaşamadık. Neylî'nin bu şerhine ait nüshalar olabileceğini düşündüğümüz eserler için “Şârihi Belirlenmeyen Şerhler” başlığına bakınız.

¹⁰⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. Bursalı, II/460.; Mahmut Karakaş, *Bir Mutasavvıf Şair Ömer Nüzhet ve Eserleri*, Şanlıurfa Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yay. 2012.

¹⁰⁸ Bu eser, Mahnaz Roohi Maleky tarafından Fatma Sabiha Kutlar Oğuz danışmanlığında doktora tezi olarak çalışılmaktadır.

Başı:

Sefīde dem ki zedem āstīn be şem‘-i şu‘ūr سفیده دمکه زدم آستین بشمع شعور

Şinīdem āyet-i estefteḥū ez ‘ālem-i nūr شنیدم آیت استفتحو از عالم نور

“‘زدم استین’ (sefīde dem) şabāḥ vaḳti ve zebān-i ‘urefāda zamān-i feyẓdur. ‘زدم استین’ (zedem astīn) māḳlūbāt dandır aşlı ‘آستین زدم’ (āstīn zedem)’dür. Zarūret ve vezn için ḳalb olunmuşdur. [...]”

Sonu:

Ey ḫā’irān-i sidre-i himmet meded konīd ای طائر آن سدره همت مدد کنید

Kān ‘andelīb-i ḳuds be gülşen der āverem کان عندلیب قدس بگلشن در آورم

“Ey himmet sidresinūn murgān-i bülend āşiyānı olan evliyā’u’l-lāh baña meded ve teveccūh-i derūn buyurduñuz ki ol ḳuds u nezāfetin ‘andelibi olan ‘Urfī’yi rengin nuḡumı gülşene getüreyüm. [...]”

Nüshaları:

Avusturya Milli Kütüphanesi Yazmaları Mixt. 1016, 166 varak

Fransa Bibliotek Supplement Turc 376, 204 varak

İstanbul Ünivetsitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY 3001, 81 varak (eksik)

Konya Yazma Eser Kütüphanesi 442, 79^b-118^b

Mısır Milli Kütüphanesi Edeb. Talat 136, 302 varak

Mısır Milli Kütüphanesi Edeb. Talat 86, 361 varak

Millet Kütüphanesi Ali Emiri Edebiyat 210, 46 varak

Millet Kütüphanesi Ali Emiri Şeriyeye 111, 155^a-179^b (eksik)

Süleymaniye Kütüphanesi Hafid Efendi 370, 291 varak

Süleymaniye Kütüphanesi İzmirli 3491, 97 varak (birinci cilt)

Süleymaniye Kütüphanesi İzmirli 3496, 79 varak (ikinci cilt)

Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi H.816, 330 varak

1.3.1.12. Müstakimzade Süleyman Efendi (ö. 1202/1788)

Türk edebiyatının her alanında pek çok eser kaleme alan velûd müelliflerimizden Müstakimzade Süleyman Efendi, 1131/1719 yılında İstanbul'da doğmuştur. Babası Beyazıt Medresesi müderrislerinden Mehmed Emin Efendi'dir. Dedesi Müstakim Efendi'ye nispetle Müstakimzade olarak anılır. Alim ve kamil bir zat olan Süleyman Efendi, küçük yaştan itibaren aklî ve naklî ilimleri tedrisin yanı sıra hüsn-i hatt sanatı ile de ilgilenmiş çeşitli hocalardan hat meşk etmiştir. Nakşibendî şeyhlerinden Şeyh Mehmed Emin Tokadı'ye istisap etmiş ve yedi yıl hizmetinde bulunmuştur. 1202/1788 yılında vefat etmiştir.¹⁰⁹ Arapça ve Farsçaya oldukça hakim olan ve pek çok Farişî ve Arabî eseri şerh eden Müstakimzade'nin, Urfi-i Şirazî'nin bir beytini şerh ettiğini Hüseyin Vassaf, *Sefîne-i Evliya*'sında ifade etmektedir.¹¹⁰ Nitekim yaptığımız katalog taramalarında eserin iki nüshasına ulaşıldı. Şerh edilen beyit şudur:

Dil-i hasûd-i to elmâs eger beyâ dâred دل حسود تو الماس اگر بیا دارد

Be dest-i 'ahd-i şehîd-i cefâ şevved meksûr بدست عهد شهید وفا شود مکسور

“Bu beyt-i ğarrâ Urfi-i ma' rûfuñ Dîvân'unda na' at-i şerîf olmak üzere ibnâ vü istinbâ-yi me'âl olunmakla eger müşkilâtdan 'add olunmadıysa müfîdû'l-ğayr ..? hâtır-i ka'în böyle [...]"

Nüshaları:

Mısır Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları Mecâmi-i Türkî Talat 837, 162^a

Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Y 4404, 264^b

1.3.1.13. Yanyalı Süleyman Efendi (ö. ?)

Hayatı hakkında henüz hiçbir bilgiye sahip olmadığımız Yanyalı Süleyman Efendi, *Şerh-i Divan-i Urfi* ismiyle Urfi'nin kasidelerine şerh yazmıştır. Bilinen ve sonu eksik olan eserin 285 varaklık tek nüshası, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TR 9603 numarada bulunmaktadır.¹¹¹

Dibace:

¹⁰⁹ Hayatı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Emrah Bilgin, *Devhâtü'l-Meşâyih ve Zeylleri (İnceleme-Tenkitledi Metin-Dizin)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi SBE, Erzurum 2016.

¹¹⁰ Vassaf, II/97.

¹¹¹ Bu eser, Mustafa Yasin Başçetin tarafından İsrail Babacan danışmanlığında doktora tezi olarak çalışılmaktadır.

“El-ḥamdulī’l-lāhi Rabbu’l-‘ālemīn ve’ş-şalātu ve’s-selāmu ‘alā seyyidū’l-kāffetū’l-ümem ve’l-mürselīn ve ālihi ve aşḥābihi ecma‘īn. Ma‘lūm ola ki қаşā’id u eş‘ār-i lālīnīşār-i ‘Urfī-i Şīrāzī ‘aleyhi’r-raḥmetihi’l-Bārī mütercim-i ḥaḳīr pürtaḳşīr medīne-i Yanya ve cümle bilād-i Arnavud [...]”

Başı:

Ey metā‘ -i derd der bāzār-i cān endāḥteī ای متاع درد در بازار جان انداخته

Gevher-i her sūd der ceyb-i ziyān endāḥteī گوهر هر سود در جیب زیان انداخته

“ (endāḥteī) (‘انداخته’) lafzında yā’-i ḥiṭāb maḳāmında ḳā’im bir ‘ء’ (hemze) taḳdīr olunup ve her maḥālde beyte, münāsib ma‘nāya aḥz olunur. ‘انداخته’ lafzınıñ [...]”

Sonu:

“ (hān) (‘هان’) tenbīh içündür, āgāh ol dimekdür. ‘سمند’ (semend) ...? āt muḥarref-i rāh-i rāstdan ber‘aks olmağa dirler. ‘میتازی’ (mītāzī) alıyorsun dimekdür. Maḥşūl-i beyt: Bu beyt-i keenne bālāda taşīr u taḥrīr olunan ‘روشین’ (rūşīden) ‘atf-i ‘inān idüp tarz-i āḥirle cilveger [...]”

1.3.1.14. Trabzonî Murtaza Efendi (ö. ?)

Hakkında Anadolu Kuzatı eşrafından bir zat olduğundan başka herhangi bir bilgiye sahip olmadığımız Trabzonî Murtaza Efendi, Urfi-i Şirazi’nin çoğunluğu naat olan 14 kasidesini şerh etmiştir.¹¹²

Dibace:

Yā Rabbi mu‘cizāti Ḳur‘ān-i Kerīm Müşkillerimizi tamām āsān eyle

Şerḥ itmege қаşā’idüñ ‘Urfī’nüñ Bed’ itdi ḳalem tamāmın iḥsān eyle

Başı:

İḳbāl-i kerem miḡezed erbāb-i himem rā اقبال کرم میگذرد ارباب هم را

Himmet neḥored nişter-i ārī vü ne‘am rā همت نخورد نیشتر آری و نعم را

¹¹² Neşri için bkz. Yılmaz, *Urfi’nin Kasidelerine Yapılan Türkçe Şerhler*, 129-334.

“Maḥşūl-i beyt: Keremūñ iḳbāli ya‘nī keremūñ teveccūhi erbāb-i himemi ışıırır. Ya‘nī ‘arż-i iḫtiyāca ḳomaz zīrā himmet didikleri şıfat-i celīle-i lā vü ne‘am nişterin yemez. Ya‘nī redd u ḳabūl nişterine [...]”

Sonu:

Leb bebendem ki der ḫarīḳ-i sükūt لب ببندم که در طریق سکوت

Edebem rehnumā firistādī ادبم ره نما فرستادی

“Tariḳ-i sükūnda edebi baña rehnumā gönderdüñ lebümü goftugūdan bend ideyüm dimekdür. Temmet.”

Nüshaları:

İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı YZ 430 K, 1^b-151^a

Süleymaniye Kütüphanesi Reşid Efendi Kitaplığı 812, 1^b-133^a

Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi E. H. 1602, 1^b-51^b

1.3.1.15. Nurullâh Harezmî (ö. ?)

Hayatı hakkında herhangi bir bilgiye tesadüf edemediğimiz şârih, Urffî'nin iki kasidesini şerh etmiştir.

a. Kasîde der tevhîd-i Bârî (Kasîde-i Endâhteî):

Dibace:

“Ba‘d ez ḫamd u şenā vü Ḥudāvend-i Hakīm u Ḳadîr ve pes ez durūd-i Peygāmber-i Ḥalīm u Ḥabîr ‘aleyhi ve ‘alā ālihi ve şaḫbihi sellema’l-lâhu Semî‘u’l-başîr. Kemterin bende-i ḫaḳîru’t-taḳşîr fakîru ila’l-lâh Nūru’l-lâh Ḥ̄ārezmî [...]”

Matla:

Ey metā‘-i derd der bāzār-i cān endāhteî ای متاع درد در بازار جان انداخته

Gevher-i her sūd der ceyb-i ziyān endāhteî گوهر هر سود در جیب زیان انداخته

“Nâzım, iftitâh-i kelâmını tevḥīd-i Bārī’de ‘izz-i isme menşâ’-i maḥlûkâtdan inşâ’ eyledi ki ‘aşk u maḥabbetdür. Kemâ hūden bi’ş-şu’ arâ ‘*Küntü kenzen maḥfiyyen fe-ahḥebtu en u‘rafe’* aña nâṭıkdur [...]”

Makta:

Mest-i zevk-i ‘Urfiyem kez nağme-i tevḥīd-i ü   مست ذوق عرفی ام کز نغمه توحید او

Lezzet-i âvâze der kām-i cihān endāhteī   لذت آوازه در کام جهان انداخته

“Nâzım, kendüsini iltifât ṭarīqiyle ğāyet i‘tibār itmiş ve anuñ zevkından bir zāt tecrīd itmekle anı bülbüle teşbīhe bir sebīl-i isti‘āre bi’l-kināye aña taḥyīl-i nağme işbāt itmiş. Ya‘nī, ‘Urfi zevkinüñ pürmest-i bülbülüym ki [...]”

Nüshalar:

Mısır Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları Mecâmi-i Türkî Talat 26, 32^a-60^a

Süleymaniye Kütüphanesi Halet Efendi 727, 1^b-5^a

Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi E.H 1602, 70^a-76^b

b. Kasîde der sitâyiş-i Hazret-i Resûl:

Dibace:

“Nâzım, ibtidâ erbâbı medḥ idüp şâniyen kendü ol zümrede uluvv-i himmet u ḥaseb ..? u nesebde akrân ve emşâlınden ve sâhet-i feşâḥatda çevgân-i belâğat u beyâniyle çâpuksuvâr u turktâz ve me‘ânî-i [...]”

Matla:

İqbâl-i kerem miğezed erbâb-i himem rā   اقبال کرم میگزرد ارباب هم را

Himmet neḥored nişter-i ārī vü ne‘am rā   همت نخورد نیشتر آری و نعم را

“Aşl-i nüşha-i meşhûre kelîme-i ‘Arī’ (ārī) yerinde ‘لا’ (lā)’dur lâkin kaç nüşha manzûr oldu ‘nem’ (nişter-i ārī vü ne‘am) meşṭûr ve bu nüşha marazı, nâzım degildür zîrâ ki bu ta‘bîr şâniyen vâkı‘ olmuşdur. Ba‘zı zann ile tevehhüm itmiş ki [...]”

Makta:

Medḥ-i to konem girye zi ihlāṣ ne ez ‘ilm مدح تو کنم گریه ز اخلاص نه از علم

Ez bütkede çun āverem āhū-yi harem rā از بئکده چون آورم آهوی حرم را

“Senüñ medhüñi ihlāṣdan tekdīr iderüm ve ‘ilmden istemem. ‘İlminüñ müte‘ allıķātı çok olmak sebebiyle ta‘addud u keşret iktizā ider ki münāfi-i vaḥdetdür. Buña binā’en nāzım der ki bütḥāneden getüreyim āhū-yi ḥaremi ki anuñ maķāmı [...]”

Nüshalar:

Mısır Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları Mecâmi-i Türkî Talat 26, 60^a-90^a

Süleymaniye Kütüphanesi Halet Efendi 727, 5^a-11^a

1.3.1.16. Sadık Efendi Etba‘ından Bir Zat (ö. ?)

Kudemanın mahviyetini gösterir mücessem bir numune mahiyetindeki bu meçhul şârih, tâbi olduğu zatın isminin anılmasını kendi ismine tercih etmiştir. İsmi dahi bağışlamayan meçhul şârih, Urfî’nin kasidelerinden izaha muhtaç gördüğü beyitleri şerh etmiştir.¹¹³

Dibace

“Bu faķir-i ‘adīmu’l-bizā‘e ba‘zı evķāt fā’izu’l-berekātla şā‘ir-i māhirāferīn ‘Urfī-i nezāketāyīnün ma‘nāsını terkīm eyledüğüm ebyāt-i müşkilelerinden bir iki beytine lāyıḥ-i ḥāṭır-i fātır olan me‘ānī veliyyü’l-ni‘am [...]”

Matla:

Bā izdiḥām cāh-i to bālā-yi lāmekān با ازدحام جاه تو بالای لامکان

Te’kīd der ‘umūm-i melā kerd rūzigār تأکید در عموم ملا کرد روز کار

Burhān-i dehrsüz-i ‘itāb-i to mīgozeşt برهان دهرسوز عتاب تو میگذشت

Teslīm der şubūt ḥalā kerd rūzigār تسليم در ثبوت خلا کرد روزیگار

“Pūşide degildür ki ḥükemā mekānda iḥtilāf eylediler ba‘zıları bu‘ud, mücerred didiler ba‘zıları cism-i maḥvīnün [...]”

¹¹³ Neşri için bkz. Yılmaz, *Urfî’nin Kasidelerine Yapılan Türkçe Şerhler*, 382-475.

Makta:

Dādend be kūy-i to reheş Hızr u Mesîh دادند بکوی تو رهش خضر و مسیح

Kez dār-i şifā-yi quds çu merhem-i riş کز دار شفای قدس چو مرهم ریش

“Hâşıl-i ma‘nâ budur ki ‘Urî bir gice kendi zulmeti üzere dâğ-i dil-i dūrendîşūñ şiddet-i veca‘ından feryād u fiğān ile ağladı da merhem-i rişî dār-i şifā-yi qudsdan taleb eyle deyü Hızr u Mesîh [...]”

Nüshalar:

İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı YZ 430 K, 151^a- 195^a

Süleymaniye Kütüphanesi Reşid Efendi 812, 133^b-173^a

Ahmed Hulusi Rizeli'nin Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu 2071 numaradaki *Terceme-i Sergüzeştname-i Urî-i Şirazi* isimli tercümesi, şerh olarak isimlendirilmediği için sadece ismini anmakla iktifa ediyoruz.

1.3.2. Şerh Mecmualarında Rastlanan Şârihler

Yukarıda ismini saydığımız şârihlerden başka müstakil bir şerhine tesadüf edemediğimiz fakat şerh mecmualarında isimleri anılan, şerhleri iktibas edilen; çeşitli vesilelerle Urî'nin şiirleri üzerine kafa yormuş, haşiyeler düşmüş bazı zevat vardır ki isimlerinin geçtiği yerler ve varsa beyit/ler hakkındaki yorumları şöyledir:

1.3.2.1. Nev‘izade Ataî (ö. 1045/1635)

VXII. yüzyılın büyük şairlerinden Nev‘izade Ataî'nin de dönemin “abes” tartışmalarına katılmış olduğunu Mustafa isimli bir Urîdân'ın ‘abes’ kelimesi üzerine söylenen sözleri derlediği mecmuadan öğrenmekteyiz. Bu mecmuada “abes” kelimesi üzerine şunları söylemiştir:

“[...] Hâzret: ‘İlmiyyede a‘yân-i şâbite ‘âleminde ‘âlem-i şehâdete nüzûluñ hükmi şebt olunup nüzûluñdan evvel eyyâm-i fetret u dâlâl-i câhiliyyetde muqtezâ-yi hevâ üzere ‘ibâdet-i hâcer ü şecer ‘ilmu’l-lâhda şâbit idi zuhûra gelüp senüñ şeref-i kudûmuñla mürtefi‘ oldı. ‘Efera’eyte men itteħaze ilâhehu hevâhu [...]’ ilâ kavlihi [...]”

*tezekkerūn*¹¹⁴ ve'l-ḥāşıl 'بعث' (be 'abes)'<ün> 'ب' (bā)'sı, bā'-i ta' diyyedür. Ma'nā, صد ره عبث باز تراشیده قلم ' (Çend bār be rāh-i 'abes) dimekdür. Zā'ide olsa 'عبث تراشیده' (Şad reh 'abes bāz tırāşide qalem rā) dimekle mevzūn ve ma'nā ḥāşıl olurdu. Zā'ide ma'nāsı virilse senūñ ḥük-m-i nüzūluñ yazılınca niçe kerre 'عبث تراشیده' (abes tırāşide) oldu dimenūñ ḳubḫı zāhir olduğundan ḳaṭ'-i naẓar memdūḫa şeref müteḫaḳḳıḳ olmaz. - mışra': Qalem-i şun'da ḫaṭā n'eyler. 'بعث' (be 'abes) lafzından 'tecrübe' ma'nāsını aḫz itmek te'vīl-i biūṭā'ıldür ve 'گذاشتی' (gozāştī) lafzını 'geçürdün' dimekle tefsīri, ḫandefermā-yi hebnāqa ve nāḳil olduğı gibi 'bereketefzā' ta'birinūñ burūdeti māye-i irtī'ad her mefzūl u fāzıldur. [...]"¹¹⁵

1.3.2.2. İsmetî (ö. 1076/1665)

Hakkında ayrıntılı bilgilere sahip olmadığımız XVII. yüzyıl şairlerinden İsmetî de "abes" tartışmalarına katılarak hayli girift izahlarda bulunmuştur. "Abes" mecmuasında kayıtlı olan izahı şu şekildedir:

"Zāt-i Bārī celleti 'azametihî kār-i 'abeşden ve her emrde te'emmül ü tecrübe emşālî simāt-i noḳşāndan münezzeḫ ve müte'ālī olup bu mezkūrāt-dan birini bilā-te'vīl zāt-i Kerīm için işbāt itmek küfr-i maḫz olmağın ḳıṭ'a-i sālifenūñ zāhiri icāb-i küfr itdiği bişübhedür. Hemān bir vechle te'vīl ḳabūl idüp itmemesindedür. Pes ḳıṭ'a-i sālifenūñ ḳā'ili eger lafz-i 'عبث' ('abes)'den maḫalinde taḫrīr ü beyān olduğı üzere 'abes-i ḫaḳīḳī murād iderse ol taḳdīr üzere ma'nāsı, 'Gevher-i girānmāye-i zāt-i Risāletpenāhuña bu şeref besdür ki ḫadīs-i şerīfūñ olan 'Evvelü mā ḫalāqa'l-lāhu rūḫi'¹¹⁶ mışdāḳınca rūḫ-i muṭaḫharanūñ ḫilḳatına irāde-i ezeliyye ta'alluḳında maḳşad-i aşlī raḫmet-i 'ālemiyān olmañ için 'ālem-i vücūdı teşrīfūñ iken irāde-i ḳadīme-i ilāhiyye rūḫ-i mükerrēmūñūñ ḫalḳ u icādına ta'alluḳ itmekle iḳlīm-i ḳıdemden gozār itdigün

¹¹⁴ "أَفَرَأَيْتَ مَنْ اتَّخَذَ إِلَهَهُ هَوَاهُ وَأَصْلَهُ اللَّهُ عَلَى عِلْمٍ وَخَتَمَ عَلَى سَمْعِهِ وَقَلْبِهِ وَجَعَلَ عَلَى بَصَرِهِ عَشَاوَةً فَمَنْ يَهْدِيهِ مِنْ بَعْدِ اللَّهِ أَفَلَا تَتَذَكَّرُونَ" (Heva ve hevesini tanrı edinen, bilgisi olduğı halde Allāh'ın şaşırttığı, kulağını ve kalbini mühürlediği, gözünü perdelediği kimseyi gördün mü? Onu Allāh'tan başka kim doğru yola eriştirebilir? Ey insanlar! Anlamaz mısınız?) Casiye, 45/23.

¹¹⁵ *Mecmu'a-i Şerh-i Ba'zı Kasâid-i Urfi*, Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi Bölümü 3410, 51^b-52^a; *Mecmu'a-i Neḫise ve Bazı Ebyat u Kaside*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY 3912, 133^b-134^a

¹¹⁶ "اول ما خلق الله روحى" (Benim ruhumdan önce yaratmadı Allāh ....)

vağtten sa‘âdetle nüzûl ve bi‘şetüñ hengāmına gelince ābā vü ümmehâtdan ve sâ’il-i vücûd u zât-i bināzîrûñ olmağçün maqşûd-i aşlî olmayan efrād-i hulkuna da irāde ta‘alluğ itmişdür, dimek olup küfürden hâlâş olur. El-hâşıl, kıt‘a-i merķūmenüñ kâ’ili bir vech üzere yâ tabi‘at terkîb taħammüli olduğı vech-i şer‘î üzre murādını te’vîle kâdir olmaz ise bilā-şek kâfirdür, olursa isā’et-i edeb itmesiyle mazhar-i lev m ü ‘iṭāb olur, tekfîr olunmaz. Eger bir ṭarîķ ile te’vîl-i şer‘iye kâdir olmazsa bilā-şek kâfirdür.”¹¹⁷

“[...] Ey Hüdāvend, Niçün bu bende-i za‘îf-i kemisti‘dād kim ola ki evşāf-i kerîme-i zātuñı edā vü beyāna kâdir ola belki tîrendāz-i hayā vü edeb işābet itdügi murğ-i evşāf-i zātuñı ya‘nî serlevħa-i safħa-i zamîr itdügi nu‘üt-i zātuñı evc-i ta‘bîrden atup ‘aql-i fa‘‘ālî bile kühünü beyāndan hissemend itmemişdür?”¹¹⁸

1.3.2.3. Şeyhülislam Minkarîzade Efendi (ö. 1088/1678)

Dönemin önemli devlet adamlarından Şeyhülislam Minkarîzade Efendi, bir akşam yemeğe davet ettiği Neşatî Efendi’ye “Urfî”nin bütün beyitleri çözülmüş müdür?” diye sorar. Neşatî de çoğunun halledildiğini söyler. “Abes” kelimesin geçtiği beyitin nasıl izah edildiğini soran Minkarîzade’ye Neşatî, Ahund-ı Kazvinî ile İsmetî’nin yorumlarını nakleder. Bu yorumları beğenmeyen Şeyhülislam, bu mısranın “istifhâm” ile yorumlanması halinde sıkıntının ortadan kalkacağını belirtir. Bunu duyan Neşatî çözümü çok beğenir ve kalkıp Şeyhülislam’ın elini öper, şerhinde de bunu özetle ifade eder. Mecmuadaki kaydı şu şekildedir:

“[...] lafz-i ‘عبث’ (‘abes’)i te’vîle ihtiyâc yok istifhâm ile ma‘nâ hâşıl olur. [...]”¹¹⁹

1.3.2.4. Nâbî (ö. 1124/1712)

Edebiyatımızın büyük şairlerinden Nâbî’nin “abes” tartışmasına girişi ise bir hayli ilginçtir. “Abes” mecmuasının câmi‘i Mustafa isimli zat, 1100/1701 yılının Ramazan

¹¹⁷ *Mecmu’a-i Şerh-i Ba’zı Kasâid-i Urfî*, Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi Bölümü 3410, 52^a; *Mecmu’a*, Süleymaniye Kütüphanesi Lala İsmail 729, 31^a; *Mecmu’a-i Şerh-i Ba’zı Kasâid-i Urfî*, Süleymaniye Kütüphanesi Reşid Efendi 812, 202^a; *Mecmu’a-i Nefise ve Bazı Ebyat u Kasîde*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY 3912, 134^a.

¹¹⁸ *Mecmu’a-i Şerh-i Ba’zı Kasâid-i Urfî*, Süleymaniye Kütüphanesi Reşid Efendi 812, 213^a-213^b; Neşatî, *Şerh-i Müşkilât-ı Ba’z-ı Ebyât-ı Urfî*, Süleymaniye Kütüphanesi Lala İsmail 521, 8^a; *Mecmu’a-i Nefise ve Bazı Ebyat u Kasîde*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY 3912, 134^a.

¹¹⁹ Neşatî, *Şerh-i Müşkilât-ı Ba’z-ı Ebyât-ı Urfî*, Süleymaniye Ktp. Lala İsmail 521, 3^a; *Mecmu’a-i Şerh-i Ba’zı Kasâid-i Urfî*, 52^b; *Mecmu’a-i Nefise ve Bazı Ebyat u Kasîde*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY 3912, 134^b-135^a

ayında Halep'e gider ve orada Nâbî ile karşılaşır. Bir sohbet esnasında kendisine Urffî'nin, içinde "abes" kelimesinin de geçtiği, müşkil beyitleri sorulan Nâbî, şunları söyler:

"[...] 'منشى تقدير' (münşî-i taqdir)'den murâd, levh-i maḥfûzı taḥrîre me'mûr olan melekdür. Bu taqdirce, 'abeşden küfr lâzım gelmez [...] Ve ba'zı Furşşinâs erbâb-i ma'ârifden istimâ' olundı ki 'abeşbâz bir cins tîz qalemtırâşuñ ismidür. Bu taqdirce daḥi maḥzûr ref' olur. [...]"¹²⁰

1.3.2.5. Etmekçizade ve Nazirî (ö. ?)

İsimlerini Murtaza Trabzonî'nin şerhinden öğrendiğimiz Etmekçizade ve Nazirî, dönemin "zurefa-yı selefinden" olup şerh mecmualarında isimleri geçen şârihlere dendir. Trabzonî, Urffî şiirlerini şerh ederken bu iki şarihten istifade ettiğini belirtmesine rağmen bu şerhlerden herhangi bir alıntı yapmaz.¹²¹

1.3.2.6. Kürkçüzade (ö. ?)

Hayatı hakkında herhangi bir bilgiye sahip olmadığımız Kürkçüzade, Neşatî'nin dahi kendisinden istifade ettiği bir zattır. Neşatî'nin şerhinden iktibas ettiği kısım şöyledir:

"[...] Bu cevher-i zât âbâma olan ittişâl u ta'alluḫ cihetindendir sürülmişdür ebr sebebiyle bu dürr egerçi 'سر يم' (ser-i yem)'i ya'nî bu benüm zâtumda olan cevher ya'nî dünyâya meyl itmeme babalaruma ittişâl ve ta'alluḫ şerefündendir. Bu 'در' (dür)'den murâd kendüdür ve 'دریا' (deryâ)'dan murâd, âbâdur. Hâşılı egerçi âbâma galebe çaldım ise de anlara ittişâl ü ta'alluḫ cihetindendir. Meselâ ebr ki deryâdan bir niçe qatre aḫz eyler ve yine deryâya yaḡup dehânbâz olan şadeflere düşüp, dür hâşıl olur, ḥaḫîqate nazar olunsa, ol dür olan qatre yine deryâdandır ve "aşındurmak" ebrüñ deryâya vâşıl

¹²⁰ *Mecmu'a-i Şerh-i Ba'zı Kasâid-i Urffî*, Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi Bölümü 3410, 52^b; *Mecmu'a-i Neşise ve Bazı Ebyat u Kasîde*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY 3912, 134^a-134^b.

¹²¹ Yılmaz, *Urffî'nin Kasidelerine Yapılan Türkçe Şerhler*, 37, 54, 194.

olup aḥz eyledükde gūyā ki ser-i deryāyı aşındurmuşdur. Hāşılı dūr, egerçi isti‘ dād cihetiyle deryāya ğalebe kıldıysa yine deryāya ittişāl ü ta‘ alluḫ cihetindendir. [...]¹²²

1.3.2.7. Ebu Sa‘id (ö. ?)

Hayatı hakkında herhangi bir bilgiye sahip olmadığımız bu zatın ismini, yukarıda bahsi geçen “abes” mecmuasından öğrenmekteyiz. “Abes” kelimesi üzerine şunları yazdığı kayıtlıdır:

“[...] Beyt-i evvelüñ ma‘nāsı taḥrīr ü beyān olundığı üzere olup beyt-i şāniye merhūndur. ‘Gevher-i zāt-i mükerrümüñe bu şeref yeter ki ol gün ki ya‘nī ol dem ki ‘ālem-i kıdemi geçürdüğüñde ‘münşī-i taḫdīr’ bu ‘āleme şeref-i nüzülūñ ḥükmünü yazınca.’ ‘صدره’ (şad reh) demek keşretten kināyetdür, ya‘nī niçe kerre ḥāmeyi bīhūde, fā’idesüz tırāş itmiş ola dimekdür. İmdi fī’l-ḥaḫīḳa ‘عبث’ tecrübe ile ta‘bīr olunmaḫ maḫall-i i‘tirāzdur, bīşübhe ‘عبث’ kendi ma‘nāsınadır.”¹²³

1.3.2.8. Mansurî Emin Efendi (ö. ?)

Hayatı hakkında herhangi bir bilgiye sahip olmadığımız Mansurî Emin Efendi, aynı mecmuada şu beyti şerh etmiştir:

‘Azāb-i dūzaḫāşāmān be āteş çun koned İzed عذاب دوزخ آسامان باتش چون کند ایزد

Meger zi sīne-i āsūdegān endāzed İşān rā مگر ز سینه آسودهگان اندازد ایشنرا

“Dūzaḫ datmış kimesnelere ‘azābı āteş ile niçe ider Cenāb-i Bārī meger āsūde olanlarıñ sīnesine ata anları. Ya‘nī ‘aşḫ dūzaḫını ve edeb-i ülfet eyleyen ‘uşşāḫa Cenāb-i Bārī ‘azāb itmek murād idince ider zīrā ol ‘uşşāḫ āteş içine düşünce zevḫyāb olur meger ol ‘uşşāḫı ‘aşḫ dūzaḫında āsūde vü rāḫat olmuş kimesnelerüñ sīne içine ḳoya ol ‘aşıklar daḫi rāḫat olalar ve dūzaḫāşām olan ‘aşıklararıñ rāḫat olmağı kendülere ğazābdur. Cenāb-i Bārī bu vecihle ‘azāb eyleye demek olur. -Allāhu a‘lem bi’ş-şavāb-”¹²⁴

¹²² *Mecmu‘a-i Şerh-i Ba‘zı Kasâid-i Urfi*, Süleymaniye Kütüphanesi Reşid Efendi 812, 199^b; Neşatı, *Şerh-i Müşkilât-ı Ba‘z-ı Ebyât-ı Urfi*, Süleymaniye Kütüphanesi Lala İsmail 521, 2^a.

¹²³ *Mecmu‘a-i Şerh-i Ba‘zı Kasâid-i Urfi*, Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi Bölümü 3410, 51^b; *Mecmu‘a-i Nefise ve Bazı Ebyat u Kasîde*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY 3912, 133^b.

¹²⁴ *Mecmu‘a-i Nefise ve Bazı Ebyat u Kasîde*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY 3912, 173^b.

1.3.2.9. Bolu Müftüsü (ö. ?)

Yine aynı mecmuada ismi geçen bir diğer zat da dönemin Bolu müftüsüdür. Şerh ettiği beyit ve şerhi şudur:

چراغ مهر نمی میرد ای فلک یک صبح

برویم ار نگشادی دریچه بیداد

Berevīm er neguşādī deriçe-i bīdād

“Ey felek eger bir şabâh zulum penceresin benim yüzüme açmazsañ güneş çerâğı söyünmez zîrâ âh itmezem ki güneşin yüzü âhımuñ dūdından mestür ola ve nûrı zâ’il ola. -Allâhu a‘ lem bi’ş-şavâb-”¹²⁵

1.3.3. Şerhi Belirlenemeyen Şârihler

Yukarıda ayrıntılı olarak verdiğimiz listede Urffî-i Şirazî’nin manzumelerini şerh eden on altı şârihi, şerh mecmualarında şerhlerine tesadüf ettiğimiz zevatı ve şerhlerinin bulunduğu kütüphaneleri belirttik. Bunun dışında biyografik kaynaklardan öğrendiğimize göre Ahmed Sabih¹²⁶ ve Hakim Seyyid Mehmed Efendi¹²⁷ de Urffî’nin şiirlerini şerh etmişler. Bursalı’nın beyanına göre Ahmed Sabih Urffî’nin *Divan*’ına;¹²⁸ Hakim Seyyid Mehmed Efendi ise Urffî’nin kasidelerine şerhler yazmışlardır.¹²⁹

Şu ana kadar tespit edebildiğimiz şerhlerin hiçbirisi bu zatlara ait olmasa da - aşağıda ayrıntıları ile açıklanacak olan- şârihi belli olmayan şerhlerin ikisinin bu zatlara

¹²⁵ *Mecmu’â-i Nefise ve Bazı Ebyat u Kasîde*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY 3912, 174^a.

¹²⁶ İstanbul Kumkapı’da doğan Ahmed Sabih’in doğum tarihi net değildir. Babasının adı Kumkapılı Hacı Hüseyin; biraderi ise müneccimbaşı ve müderris olan Abdullah Efendi’dir. Küçük yaştan itibaren iyi bir tahsil görmüştür ve el sine-i selasede şiir yazacak kadar Arapça ve Farsça’ya vakıftır. Nakşibendî şeyhi Tokatlı Muhammed Emîn Efendi’nin müritlerinden olan Ahmed Sabih, 1198/1789 senesinde vefat etmiştir. Mezarı Üsküdar’dadır. Nuri Akbayır (Haz.), *Mehmed Süreyya, Sicill-i Osmanî I-VI*, Tarih Vakfı Yurdu Yayınları, İstanbul 1996, V/1409-1410; Bursalı, II-2/286.

¹²⁷ Asıl adı Mehmed olan Seyyid Hakim, doğum tarihi net olmamakla beraber İstanbul’da doğmuştur. Babası Gedikpaşa Mahallesi Camii imamı Bıçakçızade Seyyid Halîl Efendi’dir. Dönemin önemli zatlarından Arapça ve Farsçayı talim etmiştir. Hat sanatı ile de meşgul olan Seyyid Hakim, nesih ve sülüsü İsmail Efendizade Abdullah Efendi’den meşk etmiş icazetini Suyolcuzade Mehmed Necîb Efendi’den almıştır. Çeşitli devlet memurluklarında bulunmuş 5 Recep 1184/25 Ekim 1770 tarihinde vefat etmiştir. bkz. Yakup Poyraz, *Seyyid Mehmed Efendi (Hâkim) Yaşamı, Edebî Kişiliği ve Divânı Üzerinde Bir Araştırma (İnceleme-Metin)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi SBE, Samsun 2008, 11-22.

¹²⁸ Bursalı, II-2/286. *Ahmed Sabih Divanı*’nı doktora tezi olarak hazırlayan Vicdan Özdingiş, Ahmed Sabih’in hayatını araştırırken *Osmanlı Müelliflerini* görmüş -hatta metnini dahi tezine tamamen aktarmış- olmasına rağmen Bursalı’nın “Şâ’ir-i şehîr Urffî’nin divanını şerh eylemiştir.” ibaresini atlamış, eserleri kısmında dahi söz konusu bu şerhi anmamıştır. bkz. Vicdan Özdingiş, *Sabih Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Divanının Tenkidli Metni*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi SBE, Konya 1998, 10, 15.

¹²⁹ Bursalı, C.II/142.

ait olması, ihtimal dahilindedir. Nitekim *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmaları Kataloğu*'nu hazırlayan Fehmi Edhem Karatay¹³⁰, söz konusu kütüphanede Revan Bölümü 1906 numaraya kayıtlı bulunan 310 varaklık *Şerh-i Divan-i Urfi*'nin Bursalı'dan hareketle Ahmed Sabih'e ait olabileceğini ifade eder.¹³¹ Fakat Fehmi Edhem Karatay, bu eseri müstakil bir eser zannetmektedir. Oysa bu eser bir mecmuadır ve bu mecmuanın 1^b-29^b varakları arasında Rodosîzade'nin kaside şerhleri; 221^b-310^b varakları arasında -sebebini aşağıda ayrıntılı olarak belirttiğimiz- Neylî'ye ait olabileceğini düşündüğümüz *Divan ve Sakiname* şerhi; 221^b-310^b varakları arasında ise Urfi'nin gazeliyatının sondan eksik şerhi bulunmaktadır. Gazellerin şerhine çoğu zaman divan şerhi¹³² denmesinden hareket ederek müellifi meçhul bu son eserin (221^b-310^b), *Osmanlı Müellifleri*'nde "Şa'ir-i şehir Urfi'nin divanını şerh eylediği" kayıtlı olan Ahmed Sabih'e ait olabileceğini tahmin ediyoruz. Bu bir tahmindir ve hiç şüphe yok ki eser üzerine ayrıntılı bir çalışma yapılırsa şerhteki malzemenin ve üsluptan şârihine dair malumatlar elde edilebilir.

Boşta kalan tek hacimli eser olması bakımından da Süleymaniye Kütüphanesi Hamidiye Bölümü 1154 numarada bulunan 142 varaklık eserin, Hakim Seyyid Mehmed Efendi'ye ait olma ihtimali bulunmaktadır.

1.3.4. Şârihi Belirlenemeyen Şerhler

Bu saydığımız şerh ve şârihlerden başka müellifi henüz tespit edilemeyen bazısını sadece tahminlerle nispet edebildiğimiz şerhler de mevcuttur ki bu eserlerin sayısı beştir. Söz konusu şerhlerin kime ait olduğunun tespitini zorlaştıran unsur, bu şerhlerin başdan ya da sondan eksik olmasıdır. Bunun yanı sıra müstensihlerin dönemin iyi bilinen eserlerini istinsah ederken bunların kime ait olduğunu belirtme gereği duymamaları, telifin hangi yazara ait olduğunun tespitini imkansız kılmaktadır.

¹³⁰ Fehmi Edhem Karatay, *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmaları Kataloğu I-II*, İstanbul 1961.

¹³¹ Karatay, II/83. Şunu ifade etmek gerek ki Fehmi Edhem Karatay, bu eseri dibacede şârihi yazılı olmayan ve Mustafa Paşa'ya sunulmuş müstakil bir eser olarak görmekte, Mustafa Paşa'ya verilmiş olmasından hareketle eserin Ahmed Sabih'e ait olabileceğini ifade etmektedir. Oysa bu eser müstakil bir eser değil bir mecmuadır ve eserin başında yer alan dört kaside şerhi Rodosîzade'ye aittir. Daha sonra gelen kısım Urfi'nin kaside ve gazellerinin şerh edildiği farklı iki eserdir.

¹³² Örneğin tezimizin konusu Tellizade Vehbî şerhi de gazeliyatın şerhi olmasına rağmen kataloglarda divan şerhi olarak geçmekte, hatta şârih sadece gazeliyyatı şerh etmesine rağmen eserinden dibace ve hatimede "*Şerh-i Divan-i Urfi, Şerh-i Divançe-i Urfi*" gibi isimlerle bahsetmektedir. bkz. (E 78^a, İ 3^b)

1.3.4.1. Şerh-i Divan-i Urffî

Urffî-i Şirazî'nin divanının şerh edildiği ve müellifi henüz meçhul olan bu eserin iki nüshası bulunmaktadır. Bunların ilki Süleymaniye Kütüphanesi Lala İsmail Bölümü 519 numarada kayıtlıdır ve 196 varaktır. Bu nüsha Halifezade İsmail Şakir¹³³ tarafından yazılmıştır ve yazımı 18 Rebi'ü'l-evvel 1166/23 Ocak 1753 Cumartesi günü ikindiden önce bitmiştir. Müellifine dair hiçbir bilgi bulunamayan bu şerh, tamdır.

Bu şerhin bir diğer nüshası ise Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Revan Bölümü 1906 numarada kayıtlı 310 varaklık bir mecmuanın 30^b-220^b varakları arasında bulunmaktadır. Bu mecmuanın başında Rodosîzade Muhammed Efendi'nin üç kasidesinin şerhi mevcuttur (1^b-28^b). Dördüncü kaside şerhinin dibacesi mevcut olmasına karşın metnin yazılı olduğu varaklar kopmuştur (29^b). Rodosîzade'nin kaside şerhlerini müteakip söz konusu divan şerhi gelmektedir ki 30^b varağında başlamakta 220^b'de bitmektedir.

Yukarıda ifade ettiğimiz gibi eser üzerine ayrıntılı bir çalışma yapılırsa şerhteki malzemedен ve üsluptan şârihine dair malumat elde edilebilir. Fakat biz, bu eserin hem Mısır'daki şerhle aynı beyitle başlıyor olmasından hem de dibacesinin oldukça ağdalı bir Arapça girişle başlamasından hareketle Neylî'ye ait olabileceğini tahmin ediyoruz. Zira Neylî, "Arapça ilimlerde öne çıkmış", "Arapça tasnifat ve telifat, haşiye ve fıkıh konusunda altmışa yakın" eser vermiş bir zattır.¹³⁴ Bu tahminimizin doğruluğu/yanlışlığı Mısır'daki şerhin görülmesi ile ortaya çıkacaktır.

Dibace:

"Elhâmdulî'l-lâhi'l-lezî muhyinî min tevâtiri ne' mā'îhi ve tedvînihi kavā'ide'l-Fursi bi keremihi ve elfâfihi ve's-şalātu ve's-selāmu 'alâ Rasūlihi Muḥammedin seyyidi'l-' Arabi ve'l-' Acemi ve 'alâ ālihi ve aşhābihi [...]"¹³⁵

Başı:

Ey metā'-i derd der bāzār-i cān endāḥteī ای متاع درد در بازار جان انداخته

Gevher-i her sūd der ceyb-i ziyān endāḥteī گوهر هر سود در جیب زیان انداخته

¹³³ Eserin zahriyesinde bir başka yazı ile "Bā ḥaṭṭ-i Çınārîzāde İsmā'îl Efendi" yazılıdır.

¹³⁴ Sadık Erdem, *Neylî ve Dîvân'ı*, AKMY, Ankara 2005, 10-11.

¹³⁵ Bu dibace Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Revan Bölümü 1906'daki nüshada yoktur.

“Ey şol dillere merkūz olan, derd metā‘ını cān bāzārında bırakmışsın zirā bu cān bāzārıdır bunda metā‘-i derd alınur. Pes ‘درد’ (derd)’den murād, maḥabbetu’l-lāhdur. Her fā’idenūñ gevherinde ziyān yaḫasında bırakmışsın. [...]”

Sonu:

Ki gülgeşt-i āteş konem çun Ḥalīl که گلگشت آتش کنم چون خلیل
Şevved şu‘ le-i fevvāre selsebīl شود شعله خواره سلسبیل

“Ḥazret-i Ḥalīl gibi gülgeşt-i āteş eyleyem şād u revānum şu‘le ola çün selsebīl gibi. Ḥāfız’uñ “گلگشت مصلا را” (gülgeşt-i muşallā rā) deyü āsāyişde vāki‘ olur Şīrāz’da bir müferreḫ seyrāngāh imiş ‘Urfī daḫi [...]”

1.3.4.2. Şerh-i Gazeliyyat-ı Urfī

Urfi-i Şirazi’nin gazellerinin şerh edildiği müellifi meçhul bu eser Topkapı Sarayı Kütüphanesi Revan Bölümü 1906 numarada kayıtlı mecmuanın 221^b-310^b varakları arasında bulunmaktadır. Bu şerhten önce ilkin Rodosîzade Muhammed Efendi’nin kaside şerhleri (1^b-29^b) ve akabinde ise bizim Neylî’ye ait olduğunu tahmin ettiğimiz divan şerhi (30^b-220^b) gelmektedir. Söz konusu bu gazeliyat şerhi, ا (elif) revili gazellerin şerhi ile başlar (221^b), د (dâl) revili gazellerin ilkinin şerhinde biter (310^b).

Yukarıda ifade ettiğimiz üzere gazellerin şerhine ekseriyetle divan şerhi de denmesinden dolayı müellifi meçhul bu şerhin Ahmed Sabih’e ait olabileceğini düşünüyoruz. Şerhin bir başka nüshası bulunması halinde şerhteki malzemeden ve üsluptan hareketle şârihine dair daha nesnel malumatlar elde edilebilir.

Başı:

Tuḫfe-i merhem negīred sīne-i efkār-i mā تحفه مرهم نگیرد سینه افکار ما
Sāye-i gül ber netābed gūşe-i destār-i mā سایه گل برنتابد گوشه دستار ما

“Bir tuḫfe merhem aḫz eylemez bizüm mecrūḫ olan ḥāṭırımız gülūñ gölgesi bizüm destārımız gūşesi üzere yaldamaz. Bir ādem başına gül şoḫmaḫ, feraḫdan nāşīdür biz de ise şādīlik müyesser degildür dimekdür. [...]”

Sonu:

Merev be medrese k'āncā ħired müvesvis şod مرو بمدرسه کآنجا خرد موسوس شد

Der ān maḳām şinīdem ki zer heme mis şod در آن مقام شنیدم که زر همه مس شد

“Medreseye gitme ol maḳalde ‘aql vesvese idici olur ol maḳāmda. Ya‘nī ol medresede işitdüm ki altun dökili baḳır olur. İ‘tikādātı ‘ālemün i‘tikādından maḳbūl olduğu cümleñ ma‘lūmudur. [...]”

1.3.4.3. Şerh-i Kaside-i Urñ

Urñ-i Şirazî'nin kasidelerinin, naat ve tevhid içerikli terkib-i bentlerinin şerh edildiği 142 varaklık bu şerh, Süleymaniye Kütüphanesi Hamidiye Bölümü 1154 numarada kayıtlıdır. Eserde ne bir itmam tarihi ne müstensih ne de müellif ismi geçmektedir. Hatta eserin ortalarına doğru metnin şerh kısmının sonradan doldurulmak üzere boş bırakıldığı görülmektedir. Zannediyoruz ki buna sebep, eserin iki renk mürekkeple yazılmasıdır. Kolaylık olsun diye önce şerh metnine boşluk bırakarak beyitleri surh mürekkeple yazan müstensih, daha sonra şerhi tamamlamaya fırsat bulamamıştır. Şarihini tahmin edemediğimiz tek bir hacimli şerhin geriye kalmasından dolayı, bu şerhin Seyyid Hakim Mehmed Efendi'ye ait olabileceğini düşünmekteyiz.

Baş:

İḳbāl-i kerem miḡzed erbāb-i himem rā اقبال کرم میگزد ارباب هم را

“Keremün teveccühi himmet şāhiblerini ışıır. Ya‘nī bir kimse ğayrı kimseye iḥsān eylediği zamānda ol ğayrı kimse iḥsān mu‘āmelesinde şenā ider ammā iḥsān, himmet şāhiblerini ışıır ve daḫi ḳabūl itmezler. [...]”

Sonu:

Zi maḫzen-i ħiredet rīziş-i cevāhir-i medḫ ز محزن خردت ریزش جواهر مدح

Senün ‘aḳluñ maḫzeninden medh-i cevāhirün rīziş

Be ceyb-i dāmen-i arz u semā mübārek bād بجیب دامن ارض و سما مبارک باد

Arz u semā dāmeninün ceybine mübārek olsun.”

1.3.4.4. Kaside-i İlmiyye Şerhi

Müellifi meçhul kaside şerhlerinden birisi Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi Bölümü 3410 numaranın 1^b-8^b varakları arasında bulunmaktadır. Sultan III. Ahmet'e (taht yılları 1703-1730) sunulan ve uzun bir dibaceye sahip olan bu risalede, şarihe dair bir bilgi bulunmamaktadır.

Dibace:

“Elḥamdu li'l-lâhi Rabbi'l-‘âlemîn ve’ş-şalâtu ‘alâ nebiyyihi Muḥammedin Seyyidü'l-Mürselîn ve ‘âlâ âlihi ve şaḥbihi ecma‘în. Ve ba‘de bir dem ḥareme bir vaḳt sa‘âdet-i ḳarîne şeref [...]”

Başı:

Ey murtefi‘ zi nisbet-i zât-i to şân-i ‘ilm ای مرتفع ز نسبت ذات تو شان علم

Kilk-i guherfeşân-i to raḥbu'l-lisân-i ‘ilm کلک گهر فشان تو رطب اللسان علم

“ ‘ای’ (ey) ḥarf-i nidâdur münâdâsı tazîm nüktesi ḳaşdıyla maḥzûfdur. ‘رطب اللسان’ (raḥbu'l-lisân) vaşf-i terkîbdür ve ‘Arabî’dür ziyâde zıkr-i cemîleden kinâyedür. ‘مرتفع’ (mürtefi‘) daḥi ‘Arabî’dür [...]”

Sonu:

Eyledim çünki böyle şerḥ-i bedî‘ Ḳullanup anda naḥv ile şarfı

Didi târiḥini bir ehl-i beyân Hele şerḥ-i ḳaşîde-i ‘Urfî

1.3.4.5. Şerhu Ebyati min Şi‘ri Urfî fi Medhi’n-Nebî

Pek çok şârihin şerh ettiği kasidelerin başında gelen ve dönemin şair ve şârihlerinin üzerinde hayli münazaralar yaptığı; “İkbâl-i kerem...” diye başlayan naat-i şerifin şerhi olan ve elimizdeki bütün şerhlerden farklı bir şerh de *Mısır Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu*’nda kayıtlıdır.¹³⁶ Baş kısmı eksik olan bu şerhte, şarihe dair bir malumat bulunmamaktadır.

¹³⁶ *Mısır Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu (1870-1980)*, Mısır 1990, III/8. (2956. eser)

Başı:

تقدير بيك ناچه نشانيد دو محمل Taḳdīr be yek nāḳe niṣānīd du maḥmil

“تقدير (taḳdīr)’den murād, tecellī-i irāde-i ezeliyye-i ilāhiyyedür. [...]”

Yukarıda bahsi geçen isimler dışında kataloglara kayıtlı başka şârihlerin de olduğu görülmüştür. Bu kayıtlarla ilgili yaptığımız araştırmalarda bazı şârihlere atfedilen şerhlerin yanlış kaydedildiğine şahit olduk. Doğru bilinen bu yanlışları düzeltmek ve literatüre katkıda bulunmak hasebiyle bunlara yer vermek istiyoruz. Bu kayıtların ilki, yazmalar.gov.tr’nin Süleymaniye Kütüphanesi Tercüman Kitaplığı numara 42’deki Urfî şerhini, Salahî Abdullah Uşşakî’ye atfetmesidir.¹³⁷ Söz konusu eseri incelediğimizde eserin Himmetzade Abdî’ye ait olduğunu gördük. Aynı internet sitesindeki ikinci hatalı kayıt, Topkapı Sarayı Kütüphanesi Revan Bölümü 1906 numarada kayıtlı 310 varaklık şerhle aynı kütüphanenin Harem Köşkü Bölümü 816 numarada kayıtlı 330 varaklık şerhin Ahmed Sabih adına kayıtlı olmasıdır. Oysa bu şerhlerden ilkinin müellifi henüz belli olmayıp ikincisi ise Derviş Ömer Nüzhet Efendi’dir. Yine aynı sitede bir başka hatalı kayıt ise Mustafa Paşa’ya atfedilen kayıttır. Bu hata ise *Mısır Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu*’ndan kaynaklanmaktadır. Katalogu hazırlayan/lar, Rodosîzade’nin ismini belirtmediği ve Mustafa Paşa’ya sunduğu kasidenin dibacesinden hareketle eseri Mustafa Paşa’ya hamletmişlerdir.¹³⁸

Bunların dışında yine İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi katalogu, Nadir Eserler Kütüphanesi TY 3636, 3064, 3059, 3074 numaralardaki Urfî şerhlerini Muhammed Mecdî’ye ait olarak göstermektedir. Fakat söz konu eserleri incelediğimizde bu şerhlerin Rodosîzade ve Neşatî’ye ait olduğu görüldü. Hataya sebep ise eserin 24^a varağına kurşun kalemle yazılmış olan “*Li-Muhammed Mecdî-i Edirnevî 1085*” ibaresidir. Oysa bu şerh Rodosîzade’nin şerhidir, Mecdî Efendi’ye ait bir şerhten henüz haberdar değiliz. Belli ki diğer nüshalar da bu ibareden hareketle kataloga hatalı kaydedilmiştir.

¹³⁷ Ozan Yılmaz, YKB Sermet Çifter Kütüphanesi 193/2 numaradaki şerhi de bu zata ait gösterir fakat o eser de Himmetzade’ye aittir. bkz. Ozan Yılmaz, “Klasik Şerh Edebiyatı Literatürü”, *TALİD*, 5, 9, 2007, 291.

¹³⁸ *Mısır Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu (1870-1980)*, Mısır 1990, III/60. (3172. eser)

Süleymaniye Kütüphanesi Hafid Efendi 369 numarada kayıtlı *Şerh-i Gazeliyyat-ı Urfî* isimli eser, kataloglarda Tilkizade Mehmed b. İbrahim ismine kayıtlıdır. Oysa tezimizin de bir nüshası olan ve Tellizade Vehbî'ye ait bu eser kataloglara yanlışlıkla Tilkizade diye kaydedilmiştir.¹³⁹ Nüzhet'lerin karıştırılıp da Üsküdarî Nüzhet'e atfedilen şerhlerin tamamı Urfalı Ömer Nüzhet'e aittir.

Fehmi Edhem Karatay'ı referans alarak¹⁴⁰ Topkapı Sarayı Müzesi Emanet Hazinesi bölümü 1602 numardaki şerh mecmuasını Mesnevîhan Kâmî Efendi'ye (ö. 987/1579) veya Kâmî-i Edirnevî'ye (ö.1136/1724) atfedenler bulunmaktadır. Fakat söz konusu bu eseri incelediğimizde, bunun sadece bir tahmin olduğunu ve şerhin hiçbir şekilde Kâmî isimleri ile alakası olmadığını, aksine buradaki şerhlerin Rodosîzade Muhammed ve Nurullâh Harezmi'ye ait oldukları görüldü. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY 957 numaradaki *Şerh-i Nevruziyye*'nin de Kâmî'ye ait olmadığını Rodosîzade'ye ait olduğu belirlendi.

1.4. TÜRK EDEBİYATINDA URFÎ-İ ŞİRAZÎ

Edebiyatımızda telifte bulunan pek çok müellifin eserlerini taradığımızda bazı ediplerimizin Urfî-i Şirazî'nin şiirlerine tahmisler ve nazireler yazdığına; mana ihtibasında bulduklarına şahit olundu. Bunun yanı sıra bazı ediplerimizin de çeşitli vesilelerle Urfî-i Şirazî'nin şiirlerinden bahsettikleri görülmektedir. Özellikle sebki Hindî'nin ülkemizde büyük bir ilgi uyandırmasıyla Urfî'nin popülartitesi de -bilhassa XVII. yüzyılda- zirveye ulaşmıştır. Hatta XVII. yüzyıldan sonra yazılan tezkirelerin hemen hepsinde terceme-i hali verilecek şairin şiir söylemek kudretine göre Urfî-i sâni, Urfî-i Rûm gibi nitelendirmelere mazhar olduğu görülmektedir.¹⁴¹ Mesela *Tezkire-i Rıza*'da Ali isimli bir şair için "müellefâtı dahi kasâid ve gazeliyyâtı gibi bîşümâr ve beyne'n-nâs Urfî-i sâni deyi şöhretşi'âr idi" denmektedir.¹⁴²

Şu an için tespit edebildiğimiz kadarıyla Urfî-i Şirazî'den ilk bahseden, onun şiirlerine nazireler yazan şairimiz Nefî'dir. O, Farsça *Divan*'ında Urfî'nin

¹³⁹ Bu kayıt pek çok bilim adamını da yanıltmış, çalışmalarda bu yanlış bilginin tekrar edilmesine sebep olmuştur.

¹⁴⁰ Karatay, II/84.

¹⁴¹ Filiz Kılıç, *XVII. Yüzyıl Tezkirelerinde Şair ve Eser Üzerine Değerlendirmeler*, Akçağ Yay., Ankara 1998, 308-309.

¹⁴² Es-Seyyid Rıza, *Tezkire-i Rıza*, İkdâm Matbası, Desaadet 1316, 11.

اقبال کرم میگزرد ارباب هم را اقبāl-i kerem mīgezred erbāb-i himem rā

همت نخورد نیشتر آری و نعم را Himmet neḥored nişter-i ārī vü ne‘ am rā¹⁴³

matla’lı meşhur naatına

در فتنه اجازت دهم ار پای قلم را Der fitne icāzet dehem er pāy-i ḳalem rā

بر فرق فریدون شکند ماه علم را Ber farḳ-i Ferīdūn şikened māh-i ‘alem rā¹⁴⁴

matla’lı naatıyla nazire yazmıştır.¹⁴⁵

Yine Nef‘î, *Farsça Divanı*’ndaki Urfî’ye nazire olan bir başka naatının bir beytinde Urfî’nin fikir yönüne de vurgu yapar ve ondan övgüyle bahseder:

زهی دولت که عرفی را مسلم شد در اندیشه Zihî devlet ki ‘Urfî rā müselleḡ şod der endişe

که با کلکش کند سجده لوای خان خانانش Ki bā kilkeş koned secde livā-yi Ḥān-i Ḥānāneş¹⁴⁶

Süleyman Nazif, vaktiyle Nef‘î tarafından istishab olunmuş ve Nef‘î’nin el yazısıyla haşiye yazılı, mührü vurulu bir *Urfî Divanı*’nı amcazadesi Ali Emîrî Efendi’nin ‘irfan-i millete’ vakfettiğini ve üzerinde “Şehirde bundan mükemmel *Divan* görmedim. *Sakiname*’si yoğidi. Anı dahi aşağısına yazdım. (Ve biraz aşağıda da yine o yazı ve siyah mürekkeple) Nef‘î-i fakîr”, ibaresinin mestur olduğunu belirtmektedir ki bu vesika bize Nef‘î’nin Urfî hayranlığını tam manasıyla göstermektedir.¹⁴⁷ Bu eser Millet Kütüphanesi Ali Emiri Farsça Bölümü 403 numarada kayıtlı Urfî *Divan*’ıdır.

¹⁴³ “Keremin ikbali (teveccühü) himmet erbabını ısıtır, himmet evet ve hayır neşterini yemez.”

¹⁴⁴ “Kalemin ayağına eğer fitnede izin verirsem, alem ayını Ferīdūn’un başı üzerinde yarar.”

¹⁴⁵ Nef‘î, *Dîvân-ı Fârisî*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Bölümü TY 3064, 61^b. Fatma Tulga Ocak, Nef‘î’nin Farsça *Dîvân*’ındaki on altı kasidenin çoğunun Urfî’ye nazire olarak yazıldığını belirtmektedir. (Fatma Tulga Ocak, “XVII. Yüzyıl Şâiri Nef‘î ve Kaside”, *Türkbilig*, 3, 2002, 67) Oysa bu bilginin düzeltilmeye ihtiyacı vardır. Nef‘î’nin yazdığı naatlar Urfî’ye naziredir, diğerlerine nazire demek zor. Bunu Haluk İpekten de teyit etmektedir: “Nef‘î, Urfî’nin dört kasidesini tanzir etmiştir.” (Haluk İpekten, *Nâilî-i Kadîm Hayatı ve Edebî Kişiliği*, Atatürk Üniv. Edb. Fak. Yay., Ankara 1998, 71) Bu minvalde Süleyman Nazif de şunları belirtmektedir: “Nef‘î na’tlarında Urfî’yi, kasidelerinde Enverî’yi taklit eder.” (Süleyman Nazif, “İran Edebiyatının Edebiyatımıza Tesiri”, *Edebiyat-ı Umûmiyye Mecmuası*, 9 Mart 1918, 111/58-27, 519.) Ayrıca Süleyman Nazif, bu nazireyi Urfî’ninkinden daha güzel bulur: “Her iki kasideyi tetkik ettim. Nef‘î’nin azâmet-i beyânı huzûrunda hayrân u mebhût olmakla beraber, Erzurumlu beni, Şirazlı kadar i‘cab ve teshir etti. Nef‘î’yi cidden tebcil edelim.” (Süleyman Nazif, 9 Mart 1918, 111/58-27, 520)

¹⁴⁶ “Ne büyük devlet ki Urfî’ye düşüncede teslim oldu ki onun kalemine Hân-ı Hânân’ın bayrağı secde etmiştir.”

¹⁴⁷ Duru, 128-129; Fatma Tulga Ocak, “XVII. Yüzyıl Şâiri Nef‘î ve Kaside”, 64.

Bunun dışında Nefî kasidelerinde çeşitli vesilelerle Urfî-i Şirazî'den ve diğer Fars şairlerinden hareketle kendinin şiir kuvvetinden bahsetmekte hatta şiir gücünün onları dahi geçtiğinden dem vurmaktadır. Mesela Sultan Murad Han'ı övdüğü kasidesinde fahriye bölümüne gelince kendini tutamaz ve kendine Urfî-i Rûm dendiğini belirtir:

İktizâ etdi biraz yâve anunçün neyleyim
 Yohsa dâ'im böyledir bana *hitâb-i rûzgâr*
Urfî-i Rûm Enverî-i asr u Hâkânî-i ahd
 Feyzî-i mu'ciz-dem-i vahy-iktisâb-ı rûzgâr

K.17/30-31

Yine kendisine Urfî-i Rûm denmesine şaşırılmaması gerektiğini, Urfî gibi meşhur olmasına bir mani olmadığını ve en az onun kadar seçkin bir şair olduğunu şöyle ifade eder:

Urfî-i Rûm idüğüm cümle ederler teslîm
 Görseler ger bu kasîdem büleğâ-yi A'câm

K.50/66

Devletinde n'ola *Urfî gibi* meşhûr olsam
 Var mı bir bencileyin şâ'ir-i pâkîze-edâ

K.18/81

Esasında Nefî sadece bir Urfî takipçisi olarak anılmak istenmez. Pek çok mısrasında Urfî ve diğer Fars şairlerini geçtiğini terennüm eder:

Nazâketde metânetde kelâmım benzemez aslâ
 Ne *Urfî'*ye ne Hâkânî'ye bu bir *tarz-ı âherdir*

K.20/36

Okundukça bu şi'r-i dil-peziîrim bezm-i âlemde
Eder zinde revân-ı Urfî-i merhûm u mağfûrî

K.35/45

Kalır mı yâ Urfî’den söz seylemede Nef’î

Hoş-lehçe ise ger o *pâkîze-edâdır* bu

G.100/7¹⁴⁸

Şunu açıkça ifade etmek gerekir ki “Nef’î, Fârisî’ye ne kadar muktedir bir şâir olursa olsun, Türkçedeki mertebe-i kemâline yükselemez. Çünkü ötekinde mukallit, berikinde mûciddir.”¹⁴⁹ “O, bizim büyük bir şâirimiz, medâr-i iftihârımızdır fakat üstâdları olan şuarâ-yı Acem’le arasında bir mukâyese te’sîs etmekten zâtına olan hürmetimize hürmeten ictinâb etmeliyiz.”¹⁵⁰

Bir Nef’î takipçisi ve taklitçisi olan¹⁵¹ Râmî (ö.1049/1640) de Urfî’yi tanır ve şiirlerinde ondan bahseder hattâ Nef’î’nin Urfî-i Rûmluk iddiasını hem tasdik eder hem teşrik:

O *tab’-ı pâk* ile *Urfî-i Rûm* olduğuna hâlâ

Acem’de Rûm’da teslîmi vardur cümle yârânun

K.30/92

Urfî-i Rûm’em mukarrer mülk-i nazm içre bugün

Sözüme şâhid bu da’vâda lisânumdur benüm

Kıt’a.11/2¹⁵²

XVII. yüzyılın önemli şairlerinden Fehim-i Kadim (ö. 1057/1647) de Urfî’yi haylice seven, okuyan ve şiirlerinden bahseden şairlerdendir. Hatta kendisinin 1047/1637 yılında bir *Urfî Divan’ı* istinsah ettiğini *Divan*’ındaki Farsça tarih manzumesinden öğrenmekteyiz:

‘Azîz-i dehr kon yâ Rab çü şod târîḫ-i itmâmeş عزیز دهر کن یا رب چو شد تاریخ اتمامش

Birün âmed kunûz-i Urfî çün Yûsuf zi çâh-i kil¹⁵³ برون آمد کنوز عرفی چون یوسف ز چاه کلک

Farsça Şiirler. IV

¹⁴⁸ Metin Akkuş, *Nef’î Dîvânı*, Akçağ Yay., Ankara 1993.

¹⁴⁹ Süleyman Nazif, 9 Mart 1918, 111/58-27, 519.

¹⁵⁰ Süleyman Nazif, 9 Mart 1918, 111/58-27, 520.

¹⁵¹ Erdal Hamami, *Râmî Dîvânı*, KTBY, Ankara 2001, 6.

¹⁵² Fatma Zehra Kavukçu, *Râmî Dîvânı*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Uludağ Üniversitesi SBE, Bursa 2000.

¹⁵³ “(Urfî’yi) dünyanın azizi kıl ya Rab! Onun (divanının yazımının) itmamına tarih oldu bu: Yusuf gibi Urfî’nin hazineleri kalem kuyusundan dışarı çıktı.”

Urfî şiiirlerine beslediği derin muhabbet ve ihtiramı kasidelerinden birinde açıkça ifade eder:

Merhaba *şî 'r-i Urfî-i Şirazî*
 Ki odur turfa keyf-i ruhânî
 Şî'ri *büthane-i nezâketdür*
 Tab'ı *mir'ât-ı sûret-i Mânî*

K. XVII/42-43

Fakat Fehîm'in diğer şairlerin aksine kendine bir üstünlük atfetmediğini sadece Urfî ve diğer sebk-i Hindî şairleri gibi olmaya çalıştığını, onları geçmek gibi bir iddiasının da bulunmadığını manzumelerinden rahatlıkla anlayabiliyoruz:

Yâ *Urfî'yem* yâ Hâkânî disem bu tab' ile câ'iz
 Geh *itdüm* Rûm u Mısr'ı *gıpta geh* Şirâz u Şirvân'a

K. VII/58

Yâ *Urfî'dür* yâ Tâlib yâ Fehîm üstad-i kâmindür
 Selis ü âşinâ bir şâir-i şî'r-i garîb olsa

G.CCLIV/5¹⁵⁴

Yine XVII. yüzyıl şairlerinden Şehrî'nin (ö. ö.1071/1660) de *Divan*'ında Urfî'den bahsettiği, onun şiiirlerinden haberdar olduğu görölmektedir. Öyle ki Urfî'nin kendi şiiirlerini görse onu kıskanacağını belirtir:

Sühan-ı derdnâk-i *Urfî'den*

Şehrî *her vechile habîr* benem

G.100/8

Göreydi tâzegî-i nutk-ı şûhumı *Urfî*

Rûh-i necâbete eylerdi *gurre-i tahsîn*

K.1/12¹⁵⁵

¹⁵⁴ Tahir Üzgör, *Fehîm-i Kadîm, Hayatı, Sanatı, Dîvân'ı ve Metninin Bugünkü Türkçesi*, AKM Yayınları, Ankara 1991.

¹⁵⁵ Şener Demirel, *17. Yüzyıl Şairlerinden Şehrî (Malatyalı Ali Çelebi) Hayatı, Sanatı, Divanının Tenkitli Metni ve Tahlili*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Fırat Üniversitesi SBE, Elazığ 1999.

Na'îlî-i Kadim (ö.1077/1666), Klasik Türk şiirinin yeni bir tarza evrilmesinde en başta gelen şairlerdendir. sebk-i Hindî akımının ve doğal olarak da Urffî'nin tesiri altında kalan Nailî'nin üslubunda, özellikle gazellerinde bu tesiri görmek mümkündür. Nitekim Nailî, *Divan*'ındaki iki kasidede Urffî'den övgüyle bahseder:

Huld-ı i'cazdır el-hak *dil-i Urffî* ki henüz

Tâzedir nütfe-i endîşe-i gevher-zâyı

K.V/28

Ol hoş-nüvîs münşî-i *Urffî-tabî'atin*

Zannım budur ki olmaya âlemde hemseri

K.XX/29¹⁵⁶

Büyük Mevlevî şairlerden Neşatî Dede (ö. 1085/1674), *Urffî Divanı* şârihlerinden biri olması hasebiyle Urffî'nin şiirleri üzerine kafa yormuş ve onun şiirlerinin müşkil kısımlarını izah eden bir şerh kaleme almıştır. Bu sebeple Urffî'nin şiirini en iyi tanıyanların başında gelmektedir. *Divan*'ında çeşitli vesilelerle pek çok kez Urffî'nin ismini anan Neşatî, kendisinin zamanının Urffî'si olduğunu ve Urffî'ye denk şiirler yazdığını iddia eden beyitler kaleme almıştır:

Urffî-i mu'cize-perdâz-ı zamânem ki ider

Şi'rüme reşk ü hased nâdire-sencân Fehîm

K/9-29

Benem ol âlem-ârâ şâ'ir-i Urffî-tabîat kim

Hayâlüm olmada revnak-rübâ-yı nazm-ı Hâkânî

K/13-31

Hudavendâ zamânunda benem ol şâ'ir-i yektâ

Ki nazmum olmada *eş'âr-ı Urffî* ile *hem-pâye*

K/10-40

Neşatî'nin bazı manzumeleri ise tıpkı Şehrî gibi Urffî ve diğer Fars şairlerinin kendi şiirlerini görmeleri halinde kıskanacaklarını ifade eder bir tarzdadır:

¹⁵⁶ Haluk İpekten, *Nâilî Divânı*, Akçağ Yayınları, Ankara 1990.

Bu hoş edâyile şî'rüm ki *reşk-i Urfî*'dür
Şikest iderse n'ola kadr-ı nazm-ı Selmân'ı

K/11-34

Benem ki *bîm-i zuhûrumla Urfî-i Şîrâz*
Diyar-ı Hinde gidüp oldı *rû-be-râh-ı 'adem*

K/21-36

Rûh-i *Urfî* kim Neşâtî *dâğ dâğ-ı reşkdür*
Dil-harâb-ı hâme-i ma'nî-tırâzundur senün

G/74-5

Hatta Neşâtî, kendisinden o kadar emindir ki Urfî'yi anlamamanın anahtarının kendi hayallerini anlamak olduğunu dile getirmiştir:

Olmayan *nakş-ı hayâlümle* Neşâtî *âşinâ*
Resm-i *kilk-i Urfî-i Şîrâz bilmez neydügin*

G/96-6¹⁵⁷

XVII. yüzyılın önemli şairlerinden biri olan Mezakî (ö. 1087/1676) de yine Urfî-i Şirazi'yi dilinden hiç düşürmeyen isimlerdendir. Mezakî, Urfî ile o kadar hemdem olmuştur ki kendisine yaşadığı dönemde Urfî-i sâni denmiştir. Nitekim Güftî de *Teşrifâtü 'ş-Şuarâ'* da ondan ikinci Urfî olarak bahseder:

Oldı ol mefhar-ı sühan-dânî
Mülket-i Rûm'a *Urfî-i sâni*¹⁵⁸

Tıpkı Nef'î gibi Mezakî de *Divan*'ında kendisinin Urfî-i Rûm olduğunu ve hatta Urfî ve arkadaşlarının yazdığı şiirlerini okusalardı, kendisini kıskanıp övecüklerini ifade eder:

Nazm-ı bülend-ahterüne *reşk ider*
Urfî ile Muhteşem-i rûzgâr

K.4/32

¹⁵⁷ Mahmut Kaplan, *Neşâtî Divan*, Akademi Kitabevi, İzmir 1996.

¹⁵⁸ Kâşif Yılmaz, *Güftî ve Teşrifâtü 'ş-Şuarâsı*, AKMY, Ankara 2001, 218.

Görseler ger bu kasîdem bana *reşk eylerdi*

Urfî vü Tâlib ile Muhteşem-i Kâşânî

K.9/71

Akl-ı kül kîlk-i sühan-küsterüme *reşk eyler*

Kalem-i *Urfî* ile hâme-i Vassâf degül

G.265/6

Tâlib ü *Urfî* degül Enverî vü Hâkânî

Görseler nazmumu *tahsîn idelerdi* her-bâr

K.10/63

Asrın *Urfî*'si olduğunu her fırsatta ifade eder:

İrdi sıyt-ı sühanüm hitta-i Şîrâza dahi

Urfî-i Rûm idüğüm añladı yârân-ı 'Acem

K.17/72

Mezâkî-veş n'ola makbûl-i erbâb-ı kemâl olsañ

Bu *asrun* biz dahi bir '*Urfî-i devrânıyuz* cânâ

G.2/7

Ey Mezâkî rû-şinâs-ı şehr-i nazm olsam n'ola

Urfî-i mu'ciz-dem-i Rûmum ki Şîrâzum budur

G.122/10

Ey Mezâki var iken eş'âr-ı pür-sûzun senün

Rûmda hiç nazm-ı *Urfî-i 'Acem añılmasun*

G.352/9

Bende hatm oldı sühan-küsterî-i tarz-ı cedîd

Gerçi kim Tâlib ile *Urfî mukaddem geldi*

K.11/24

Bu minvalde pek çok beyti olan Mezakî'nin memduhunu överken de Urffî'nin şiir gücünden istifade ettiğini görmekteyiz:

Ne Tâlib itmege *kâdir olur vasf-ı hümayınıñ*

Ne hûd *Urffî* gibi bir şâ'ir-i şöhret-şi'âr eyler

K.8/95

Memdûhına bir böyle senâ itmedi gitdi

Ne Tâlib ü ne *Urffî* ne Selmân-ı zamâne

K.12/79

Sebk-i Hindî'nin aşırı abartma yönüne şiirlerinde çokça yer veren Mezakî'ye göre Urffî'nin şiirleri kendinden sonra okunmaz olmuştur:

Okunmaz oldu gazeller miyân-ı meclisde

Ne nazm-ı '*Urffî* vü Tâlib ne şi'r-i Bâkî var

G.89/5¹⁵⁹

İsmi edebiyat dünyamızda pek bilinmeyen Nazif (ö. 1106/1693) de şiirlerinde Urffî-i Şirazî'den bahsetmekte, ondan üstün şiirler kaleme aldığından dem vurmaktadır:

Ne *Urffî*'yem ne Tâib *vasf-gûy-i çâr-i yârim ben*

Direm kim kasr-ı şi'rim hüsn-i çâper-i erkân gösterün

K.2/37

Kânûn-ı pertev-i meh-i mecmu'a-i Nazîf

Urffî vü Enverî'de aranmış bulunmamış

G.147/7¹⁶⁰

Yine aynı dönemin pek bilinmeyen şairlerinden olan Nakşî (ö.1114/1702) de *Divan*'ında kendisinin zamanının Urffî'si olduğundan dem vurur, Urffî'nin hayatta olsa şiirini tahsin edeceğini belirtir:

¹⁵⁹ Ahmet Mermer, *Mezâkî: Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanının Tenkidli Metni*, AKMY, Ankara 1994.

¹⁶⁰ Murat Darıcık, *Nâzîf Divanı*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Cumhuriyet Üniversitesi SBE, Sivas 2006.

Tab‘-ı pür-zûr ile gûyâ Kahramân-ı ‘âlemem
Görse tahsîn ü pesend eylerdi Urfî Enverî

K.VI/49

Nazm-âver-i Urfî-i zamânsun Nakşî
Kılduñ yine rûh-ı şu‘arâ-yı selefi şâd

G. XLIV/5¹⁶¹

XVII. yüzyılın en mühim şairlerinden biri olan Nâbî'nin (ö. 1124/1712) de Urfî'nin şiirleriyle meşgul olduğunu ve bunların manaları üzerine kafa yorduğunu yukarıda ifade ettiğimiz ‘abes’ kelimesine yaptığı izahattan anlamaktayız. Bunun haricinde Nâbî, Urfî'nin

Kûy-i ‘aşk est u heme dâne vü dâm est ĩncâ کوی عشقست و همه دانه و دامن و دامست اینجا
Cilve-i merdum-i âzâde ĥarâm est ĩncâ¹⁶² جلوه مردم آزاده حرامست اینجا
matla‘lı beş beyitlik gazeline şu mısralarla başlayan bir tahmis yazmıştır:¹⁶³

Şehr-i ĥüsn est ki sermâye be kâm est ĩncâ شهر حسنست که سرمایہ بکامست اینجا
Mâye-i dâd u sited bâde vü câm est ĩncâ¹⁶⁴ مایه داد و سید باده و جامست اینجا

Nâbî, yine *Hayriyye*'nin *Matlab-ı Hüsn-i Kelam-i Mevzun* babında Urfî'yi ve bazı Fars şairlerini şu sözlerle methetmiştir:

“Şu‘arâ-yı Acem'ün Dîvânı

Hüsn-i tabîr ü ma'ânî kânı

Tâlib ü Sâ'ib ü Urfî vü Selîm

¹⁶¹ Emrah Ayhan, *Nakşî Divanı*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi TAE, İstanbul 2000

¹⁶² “Her (buğday) tanesi ve tuzağın yeri aşk mahallesi olan burası, başıboş insanların cilve (etmesinin) haram olduğu bir yerdir.”

¹⁶³ Şerife Ördök, *Nâbî'nin Farsça Divançesi (İnceleme-Türkçeye Çeviri-Tenkitledi Metin)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Nevşehir Üniversitesi SBE, Nevşehir 2012, 163. Süleyman Nazif, Nâbî'nin bu ve benzeri tahmisleri hakkında şunları söyler: “Merhumda bir de garip bir merak varmış: Bir çoğunu değme Acem şairlerinin tanzir etmeye cür'et edemeyeceği bir takım gazelleri tahmis etmek, her iki mısra'a ördüğü üç yama o kadar sırtır ki insanın keşke üstadımız -hiffet mi, taklit mi ne diyelim-bu halleri göstermeseydi diyeceği geliyor.” (Süleyman Nazif, 9 Mart 1918, 111/58-27, 521)

¹⁶⁴ “Sermayesi gönül muradı olan güzellik şehridir burası, alışverişin sermayesi şarap ve kadeh olan bir yerdir burası.”

Feyzî-i Hind ü Nazîrî vü Kelîm
 Tâzegûyân-ı zamanda Şevket
 Mâ'ni-i tazeye virdi suret"¹⁶⁵

Türkçe Divan'ında Urfî'den ve bazı Fars şairlerinden bahis açan Nâbî, memduhu Kara Mustafa Paşa'nın Urfî ve Sa'ib'i kolaylıkla anlamasını, onun ilmî muktesebatının yüksekliğine yorumlar ve Mustafa Paşa'ya övgülerini şu beytiyle ifade eder:

Ana Allâh bir âlî tabîat eylemiş ihsan
 Ki beyt-i Sâ'ib ü *Urfî*'ye bîpervâ *virür ma'nâ*

C.I, K/Tarih.16/21

Mezakî'de de görüldüğü üzere çoğu XVII. yüzyıl şairleri Memduhlarını överken Urfî'yi anlamalarını övgüye layık bir ölçüt olarak görürler. Nâbî'nin kasidelerindeki tavsiflerinin bir unsuru olan bu vasıf, memduhu Musahib Mustafa Paşa'yı överken de görülmektedir:

İtmiş üstâd-ı ezel *Urfî* vü Hâkânî'den
 Feyz ile *mertebe-i tab'-ı şerîfin* berter

C.I, K. 9/44

XVIII. yüzyıldan itibaren Türk şairler, Urfî ile kendilerine kıyas bile etmeyip ondan üstün olduklarına kanaat getirmişlerdir. Bu yüzyıldan sonra Osmanlı şairi, Fars şairi karşısında özgüvenli bir tavır takınır. Bu özgüvenin ilk örneklerini bu yüzyılın en yenilikçi ve önemli şairlerinden biri olan Nedîm'de (ö.1143/1730) görmek mümkündür:

Dedi kim ey hüner-âmüz-ı Zahîr ü *Urfî*
 Ne durursun ele al hâme-i sihr-efşânı

K.20/5

Benim ol gûy-rübâ kim ser-i meydanımda
 Ser-i *Urfî* vü Nazîrî *ham-ı çevgâna* gelir

K.16/38

¹⁶⁵ Mahmut Kaplan, *Hayriyye-i Nâbî*, AKMY, Ankara 1995, 258.

Bununla birlikte Nedîm, Urffî'nin büyük bir şair olduğunu dolaylı yollarla, çeşitli vesilelerle söyler ve bu büyük şairin hakkını teslim eder. Bunun ilk örneği Nedîm'in 1140/1727 yılında Üsküdar'daki Fener Bahçesi'nin tamiri için yazdığı bir tarih manzumesinde karşımıza çıkmaktadır. Nedîm, bahçenin en güzel vasfını Urffî'nin yapabileceğini işaretle şu beyti söyler:

Bunu seyr etmeden gitdi cihandan neyleyim *Urffî*

Ki *Keşmîriyyesin bârî edeydi âteşe ilkâ*

Tarih.7/15¹⁶⁶

Nedîm de tıpkı Nâbî gibi kasidelerinde memduhuna Urffî bile senin vasfında aciz kalırdı diyerek Urffî'nin şiir gücünü kullanmaktadır. Nedîm'in şu beyiti bu imgenin sadece bir örneğidir:

Sen ol sadr-ı mu'azzamsın ki görse *haşmetin Urffî*

Ederdi çün girîban çâk vasfı hân u hâkânı

K.31/8¹⁶⁷

Sebk-i Hindî'nin edebiyatımızdaki en önemli temsilcilerinden Arpaeminizade Sâmi Efendi (ö.1146/1734), bir Urffî şârihi olarak onun şiirinden fazlasıyla istifade etmesine rağmen, *Divan*'ında sadece bir kere alaycı bir tavırla Urffî'nin adını anar:

Pây-i taht-i suhanumda olamaz *haçlet ile*

'*Urffî zânû-zede-i sandelî-i pindârî*

K.8/83¹⁶⁸

Son dönem Klasik Türk Edebiyatı'nın en büyük şairlerinde Şeyh Galib (ö. 1213/1799), Urffî'yi bilen, ondaki cevherden haberdar olan bir zattır. Nitekim *Divan*'ında yer alan ve

Sâkî ver ol piyâle-i elmâsa ferr ü tâb

Elmâs içinde mevc ura ammâ ki lâî-i nâb

¹⁶⁶ Muhsin Macit, *Nedîm Dîvânı*. Akçağ Yay., Ankara 1997.

¹⁶⁷ Ali Fuat Bilkan, *Nâbî Dîvân'ı I-II*, MEB Yay., İstanbul 1997.

¹⁶⁸ Fatma Sabiha Kutlar (Haz.), *Arpaemîni-zade Mustafa Sâmi, Dîvânı*, Ankara 2004.

mısralarıyla başlayan *Sâkînâme*'si,¹⁶⁹ Urfi'nin *Sâkînâme*'sini andırmıyor değildir:

Beyâ sâkî ān teşnegî rā besenc بیا ساقی آن تشنگی را بسنج

Pes ez ārzū-yi dil-i mā merenc¹⁷⁰ پس از آرزوی دل ما مرنج

Yukarıda belirttiğimiz üzere XVIII. yüzyıldan itibaren Türk şairleri, büyük bir özgüvene sahip olarak kendilerini pek çok Fars şairinin üzerinde görmekteydiler. Bu husus, Şeyh Galib'de kendisini şu beyitlerle dışa vurmaktadır:

Kasîde semtin ihyâ etmedir sâyende maksûdu

Ferâmuş etdirem şâirlere Urfi-i sehârî

K.15/33¹⁷¹

Benzer bir durum, Sümbülzade Vehbî'de (ö.1224/1809) de karşımıza çıkmaktadır. Muasırlarından hiç de farklı olmayan bir edayla Urfi'den çok büyük bir şair olduğunu *Türkçe Divan*'ında dile getiren Sümbülzade Vehbî'nin şu beyitleri buna örnek teşkil etmektedir:

İşitmiş cânib-i Şîrâz'a azmim şerm edip Urfi

Hemân Sa'dî vü Hâfız ile girmiş zîr-i gabrâya

K.29/56

Hicâb edip beni Şîrâz'da görünce hemân

Derûn-ı hâke nihân oldu '*Urfi-i fehhâr*

K.50/85

Gitdim isbât-ı vücûd etmek için *Şîrâz'a*

Eyledim *Urfi-i fehhâr* ile *gavgâ-yı sühan*

K.50/102

Ol Hüsrev'im ki tab'ımın iklîm-i nazmda

Urfi vü Muhteşem gibi var niçe *çâkeri*

¹⁶⁹ Muhsin Kalkışım, *Şeyh Gâlib Divânı*, Akçağ Yay., Ankara 1994.

¹⁷⁰ "Gel ey sâkî, bu susamışları tart sonra bizim gönlümüz arzusundan incitme"

¹⁷¹ Muhsin Kalkışım, *Şeyh Gâlib Divânı*, Akçağ Yay., Ankara 1994.

Tutdu serinde Şevket ü Hâkânî-i zamân

Dîvânım oldu cümlesinin *zîb-i efseri*

K.39/36-37¹⁷²

Hatta yazdığı kasidelerin birine “Harf-endâzî-i Urffî” (Urffî’ye laf atma) ismini veren Sümbülzade Vehbî, iki kasidesinde *Urffî Divanı*’ndan tefe’ül yaparak bunları kasidesine ilave eder:

Tefe’ül eyledim âsâr-ı nazm-ı *Urffî*’den

Bu kıt’a çıkdı hemân hasb-i hâl-i nâ-hemvâr

Cihân beğestem ü derdâ ki hiç şehr ü diyâr

Nedideem ki fîrûşende baht der bâzâr

Zi mancûnik-i felek seng-i fitne mîbârid

Men eblehâne gürîzem der âbgîne hisâr

K.50/45-47

Buldu gül-geşt-i musallâsında Şîrâz’ın beni

Nahl-i tab’ımdan kopardı *Urffî*-i fehhâr gül

Ben de telmîh eyledim ta’rîz ile bu mısra’ın

Bûlbûlî ez bâğ-ı mâ bi’grifte der minkâr gül

K.38/35-36

Yukarıda isimlerini andığımız şairlerinin haricinde *Divan*’larında Urffî-i Şîrazî’den bahseden pek çok şair mevcuttur. Bunların bir kısmı “Urffî’nin şiir çevrelerince kabul görmüş adından yararlanmak suretiyle, genel duyguları harekete geçirerek, kendi şairliklerine/şiirlerine dikkati çekerler. Bu anıslarda şairlerin, Urffî’yi okumuş olup olmadıkları genellikle belli ve önemli de değildir.”¹⁷³ Bu durumu Râmî bir kasidesinde şöyle dile getirir:

¹⁷² Ahmet Yenikale, *Sümbülzade Vehbî Divanı*, (E-Kitap), Kültür Turizm Bakanlığı Kültür Eserleri, 2012.

¹⁷³ Duru, 121.

Elinde her biri *Dîvân-ı Urfî* gezdirir dâim
 Görenler zann ide tâ kim *mezâyâsın* bilür anın
 K.18/130¹⁷⁴

Bu şairlerin çoğu ondan üstün olduğundan dem vururken bazıları da memduhunu övmeye Urfî'nin bile çaresiz kalacağı imgesinden hareketle şiirlerinde Urfî'yi anar. Sayısı hayli fazla olan bu şiirlerin tamamını buraya yazmayacak, sadece örnek olması açısından birer beyit şahit göstermekle iktifa edeceğiz.

Bu “daha az bilinen” şairler de tıpkı Nâbî ve Mezakî gibi büyük şairlerin yaptıklarına benzer şekilde memduhunu överken Urfî'den istifade etmişlerdir. Memduhlarını vasfetmede Urfî'nin bile çaresiz kalacağını belirterek memduhu yücelten ve Han-ı Hanan seviyesine çıkartan bu şairlerin beyitleri şu şekildedir:

Urfî irfanın iderdi vasf Şevket şevketin
 Birisi yazmazdı bundan gayrısın dîvânına
 Nevres-i Kadîm, K.2/24¹⁷⁵

Reva midur ki *evsâf-ı celîlünde hamûş* olsun
 Bu ahdün Enverîsi *Urfî-i meşhûrî* Selmânı
 Yenişehirli Avnî, K.23/62¹⁷⁶

Edâ-yı hak ne mümkün padişâhum vasf-ı pâkinde
 Eğer *Urfî* vü Nefî *çâresüzdür* 'ac-z-i ikrarı
 Subhizade Azîz, K.41/35¹⁷⁷

O hâkân-ı mu'azzam kim anun *vasfında âcizdür*
 Hezârân Enverî vü *Urfî* vü Nefî vü Hâkânî

Muvakkitzade Mehmed Pertev, Tarih.7/25¹⁷⁸

¹⁷⁴ Fatma Zehra Kavukçu, *Râmî Dîvânı*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Uludağ Üniversitesi SBE, Bursa 2000, 110.

¹⁷⁵ Hüseyin Akkaya, *Nevres-i Kadîm and his Turkish Dîvân (Nevres-i Kadîm ve Türkçe Dîvânı)*, Harvard University, 1996.

¹⁷⁶ Lokman Turan, *Yenişehirli Avni Bey Divanı'nın Tahlili Encümen-i Şuara ve Batı Tesirinde Gelişen Türk Edebiyatına Geçiş*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi SBE, Erzurum 1998.

¹⁷⁷ Sadık Erdem, *Subhi-zade Azîz ve Dîvân'ı*, Fakülte Kit., Isparta 2001.

Hatâ etmem eger *Urfî*'ye şer'i etmesem nisbet

Benim *memdûhumu* görseydi söylerdi belîğâne

Vakanüvis Ahmed Lütfî, K.48/5¹⁷⁹

“Bir güzelsin ki *senün vasfını* tasvîre sezâvâr degül Hâfız u Tâlib kalem-i
'*Urfî* vü Sâ'ib emel-i Sâhib ü Tâ'ib dahı tahrîrine kâtib olamaz [...]"

Vahyî, Bahr-i Tavîl/35¹⁸⁰

Bu şairler içinde *Urfî*'ye üstünlük iddiasında bulunanların sayısı da az değildir:

Tâze-nevâ-yı *Urfî*-i Şîrâzı itdi pest

Nâmî sarîr-i kilk-i bedâyi'-beyânumuz

Nâmî, G.166/7¹⁸¹

Ben ne *Urfî*'yim ne Hâkânî ol üstâd degilim

Nâtıkamdan *ders alır eslâf-ı an zuhrü'l-gıyâb*

Eşref Paşa, K/ XXII/48¹⁸²

Urfî olurdu *muhayyere-dârım* Nedîm gulâm

Meşhûdı olsa Şevket-i nazm içre şânımız

Faik Ömer Efendi, K/XXXIV/16¹⁸³

Yetişeydi zamânıma *Urfî*

Ger *geleyidi* yanıma *Urfî*

¹⁷⁸ Mehmet Ulucan, *Muvakkit-zade Mehmed Pertev-Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri, Divanı'nın Tenkitli Metni ve Tahlili*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Fırat Üniversitesi SBE, Elazığ 2005.

¹⁷⁹ Özlem Düzlü, *Divânçe-i Vak'a-nüvis Ahmed Lütfî*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi SBE, Sakarya 2008.

¹⁸⁰ Hakan Taş, *Vahyî Divanı ve İncelenmesi*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi SBE, İstanbul 2004.

¹⁸¹ Ahmet Yenikale, *Ahmet Nâmî Divanı ve İncelemesi*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi SBE, İstanbul 2002

¹⁸² Gülçin Tanrıbuyurdu, *Eşref Paşa Divanı*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kocaeli Üniversitesi SBE, Kocaeli 2006.

¹⁸³ Arzu Coşkunyürek, *Fâik Ömer Efendi: Hayatı, Edebi Şahsiyeti, Eserleri ve Divanı'nın Tenkidli Metni*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Muğla Üniversitesi SBE, Muğla, 2007.

Istılâh ile 'örfü ser-tâ-pâ

Hayretinden ederdi nâ-peydâ

Mirzâzade Sâlim, Mesnevî.36/15-16¹⁸⁴

Eger şeh-bâz-ı tab'um 'âleme açsa per-i i'câz

Hezâran Sâ'ib ü *Urfî* vü Hassâmı şikâr eyler

Vahyî, K.6/12

Çeşm-i şeh-beyt-i şî'r-i *Urfiye*

Sürme-i İsfahândur hâmem

Vahyî, K.10/18¹⁸⁵

Şimdi benim o şâ'ir-i mu'ciz ki *nazmıma*

Hem-denk olur mu Hâfız u *Urfî* vü Enverî

Hanyalı Nurî, K.10/10

Sîm ü zer olmadıkça tabî'at ne key müfid

Nesh et velev kemâl ile *Urfî* vü Şevket'i

Hanyalı Nurî, K.15/11¹⁸⁶

Dîvânım idüp *imtiyâz şî'rim* iderlerdi *niyâz*

A'câm u Rûm ehl-i Hicâz *Urfî* ile Nef'î Lebîd

Antepli Aynî, K.6/35

Şevket'den *ince fikretim* çokdur *sühanda dikkatim*

Urfî'ye gâlib kuvvetim bu lutfi Yezdân eyledi

Antepli Aynî, K.8/11¹⁸⁷

¹⁸⁴ Adnan İnce, *Mirzâ-zade Mehmed Sâlim, Dîvân*, Ankara 1994.

¹⁸⁵ Hakan Taş, *Vahyî Divanı ve İncelenmesi*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi SBE, İstanbul 2004.

¹⁸⁶ Abdullah Aydın, *Hanyalı Nûrî Osman ve Divanı*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi SBE, Ankara 2009.

¹⁸⁷ Mehmet Arslan, *Antepli Aynî Divanı*, Kitabevi Yay., İstanbul 2004.

Galib u *Urfî* vü Nef'î'ler kalur *bî-menfa'at*

Pür-belâgat tuysalar *bu tavr-ı üstâdâneyi*

Zaik, G.101/12¹⁸⁸

Hayâl-i Şevketâsâ mevc urur bahr-i safâ bunda

Ki *Urfî* hükm ile Pertev ben itmeme pek tehî da'vâ

Muvakkitzade Pertev, Mukattat. IV/11¹⁸⁹

Bu şairler arasında *Urfî*'den üstün olduğunu iddia edenler olduğu gibi tevazuyu elden bırakmayanlar da mevcuttur. Bu bakımdan *Urfî* gibi olmaya çalışan hatta *Urfî-i Rûm*, *Urfî-i sâni* olduğunu iddia eden şairlerin sayısı da az değildir:

Lehce-tırâz-ı *Urfî-i Şîrâz* olup Sa'îd

Âteş-zebân-ı pey-rev-i pîr olmak isterin

Said Giray, G.128/8¹⁹⁰

Nesîm-i lutf esüp bir nev-bahâr açdı yine tab'um

Donatsun gülleriyle türbet-i *Urfî-i sehhârî*

Halet, K.2/28¹⁹¹

Ruhsat olsa hâme-i *mu'ciz-beyân-ı tab'ıma*

Urfî vü Nef'î gibi fahriyyede pûyân olur

Hâzık, K.5/8¹⁹²

Eylesem *Urfî-i Şîrâz* ile bahs olmaz 'aceb

Ki virüp lutf-ı Hudâ bâde-i 'irfân bana

Nigârî, G.29/6¹⁹³

¹⁸⁸ Mehmet Karatürk, *Zâik Divanı*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Selçuk Üniversitesi SBE, Konya 2009.

¹⁸⁹ Mehmet Ulucan, *Muvakkit-zade Mehmed Pertev-Hayati, Edebî Kişiliği, Eserleri, Divanı'nın Tenkitli Metni ve Tahlili*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Fırat Üniversitesi SBE, Elazığ 2005.

¹⁹⁰ Saadet Karaköse, *Said Giray Divanı*, Denizli 2001.

¹⁹¹ Çetin Derdiyok, *Hâlet Efendi Divançesi (İnceleme-Metin-Tıpkıbasım)*, Karahan Kitabevi, Adana 2005.

¹⁹² Hüseyin Güfta, *Erzurumlu Şair Hâzık*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2001.

¹⁹³ Azmi Bilgin, *Nigârî Dîvânı*, İstanbul 2004.

Es'ad katı irha-yı inân-ı suhen itdin

Urfî gibi bir şâ'ir-i ferzâne misin sen

Esad Efendi, G/CLXXIX/5

Çü Es'ad tab'ı üstâdın Sıfâhân-ı ma'ânîdir

Misâl-i *Urfî-i Şîrâzî*'dir *ebyâtının tarzı*

Esad Efendi, G/CCXXXVIII/5¹⁹⁴

Gazelde Şevket-i Rûmum *kaside* de *Urfî*

Muhayyelât-ı rubâide sâni-i Hayyâm

Eşref Paşa, K.XIX/66

Hâsılı şimdi benim *nâzım-ı sâhibhamse*

Hükm eder *Urfî-i Rûm* olduğumu 'örf-i Acem

Eşref Paşa, K.XX/177¹⁹⁵

Yok *nazîri* hele *Rûm* içre Vesîm'in şimdi

Var ise *Urfî-i Şîrâzî* ya Hâkânî'dir

Abbas Vesim, G.58/7

Meta'-ı ma'rifet ra'ic değil bazar-ı âlemde

Vesîm-i mu'cize-gû tut ki *Urfî* yâ Kemâl olmuş

Abbas Vesim, G.131/4¹⁹⁶

Ki benim nâtika-pîrâ-yı mü'eddâ-yı vücûd

Sâni-i Urfî-i yektâ-yı tûvânâ-yı vücûd

Mehmed Şakir, K. 5/96

¹⁹⁴ Ali Kemal Şaş, *Esad Efendi Divan'ının Yeni Harflere Çevirisi ve İçerisindeki Çekimli Fiillerin Yapı Bakımından İncelenmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), KATÜ SBE, Trabzon 2009.

¹⁹⁵ Gülçin Tanrıbuyurdu, *Eşref Paşa Dîvânı*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kocaeli Üniversitesi SBE, Kocaeli 2006.

¹⁹⁶ İbrahim Halil Tuğluk, *Abbas Vesîm Efendi; Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği Divanı'nın Tenkitli Metni ve İncelemesi*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi SBE, Ankara 2007.

Gûş iden fark itmesün Şâkir *bu nazm-ı dil-keşünü*
Nâzımı *Urî-i bâhemtâ* mıdır *yektâ* mıdır?

Mehmed Şakir, K. 37/24¹⁹⁷

Tarihsel süreçle birlikte sebki Hindî akımı her ne kadar tesir gücünü kaybetse de Urî'nin şiiri, Tanzimat Dönemi şairleri üzerinde de etkili olmuştur. Urî'den etkilenen dönemin ünlü şairlerinden ilki, Namık Kemal'dir. Namık Kemal'in şiirine Urî'nin tesirinin çok fazla olduğunu belirten Süleyman Nazif, onun Urî hayranlığını ise şöyle ifade eder:

“Namık Kemâl Bey Urî'nin ziyâde meftûnlarındandır. Mahdûmları Alî Ekrem Beyefendi ile diğeri âşinâlarının rivâyet ve şahâdetini merhûmun muharrerâtı da te'yîd ve tevsîk eder. Henüz yirmi üç yaşlarında iken Kânî Paşazade Rifat Bey merhuma yazdığı bir mektupta Urî'nin üç beyti münderiçtir. Diğeri yazılarında da Şâir-i Şîrâzî'den sık sık nakl-i ebyât ettiği görülür. Zâtını idrâk etmiş olanların rivâyetine nazaran muhâverâtında da Urî'den mahabbetle bahseder ve münâsebet düştükçe ebyâtını okurmuş.”¹⁹⁸

Namık Kemal, Leskofçalı Galib'e yazdığı bir mektubunda ise teşbihlerinde Urî'yi taklit ettiğini açıkça ifade etmiştir: “[...] Esâsen iltizâm ettiğim meslek Feyzî yoludur; fakat, bütün ıstılâhât-ı işrâkiyyeye hasrederek teşbih-i şâirânenen mahrûmiyyetini istemediğimden ekser yerlerinde, *Urî* ve Nefî'nin *teşbihâtına* ve bazı cihetlerinde Şevket'in hayâlâtını taklîd eyledim.”¹⁹⁹

Bir Urî hayranı olan ve gençliğinde Urî *Divan*'ından seçtiği iki yüze yakın beyiti ezberleyen Süleyman Nazif²⁰⁰, Tanzimat'ın habercilerinden Yenişehirli Avnî Bey'in Urî'den “mesrûk” bir beyitinin olduğunu fakat talebesi Muallim Naci'nin bu sirkati teşhir ettiğini bildirir. Süleyman Nazif, II. Dönem Tanzimat şairlerinden olan Muallim

¹⁹⁷ Fatih Cersel, *Mehmed Şâkir Gâlib Efendi Dîvânı*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi SBE, Sakarya 2009.

¹⁹⁸ Duru, 121-122.

¹⁹⁹ M. Kayahan Özgül, *Leskofçalı Galip Hayatı ve Eserleri*, KTBY, Ankara 1987, 154.

²⁰⁰ Duru, 122.

Naci'nin de şu beytini Urîî'den harfîyen tercüme ettiğini fakat üstadı Avnî Bey'den ihtiyatlı davranarak aslını da gösterdiğini belirtir:²⁰¹

Ez tazallum bes ki kerdem dādḥ'āhān rā dilār از تظلم بس که کردم داد خواهانرا دلیر

Reşk-i şahrā-yi kıyāmet sāḥtem kūy-i torā²⁰² رشک صحرای قیامت ساختم کوی ترا

Belagat-i Osmaniye müellifi ve *Saib Divan'ı* şârihi Ahmed Cevdet Paşa (ö. 1140/1895), gençlik dönemlerinde medrese derslerinden başka *Urîî ve Feyzî Divanı*'nı hususî ders olarak okuduğunu daha sonraları da Şevket ve Urîî divanlarını mütaala etmek üzere klasik Türk şiirinin müteahhirin şairlerinden Süleyman Fehim Efendi'nin (ö. 1262/1846) Karagümrük'teki evine gittiğini ifade eder.²⁰³ Nitekim bu okumalar daha sonra bir *Saib Divanı* şerhine dönüşmüştür. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY 5593 numaradaki müelliflerinin hattı olan *Saib Divanı Şerhi*'nin 'kaf' harfine kadar olan kısmı Süleyman Fehim Efendi'nin, devamı ise Ahmed Cevdet Paşa'nındır. Üstadının ömrü şerhi tamamlamaya vefa etmeyince Ahmed Cevdet Paşa'nın devam ettiği bu şerhin diğer nüshaları, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY 5594 ve Beyazıt Kütüphanesi Veliyüddin Efendi Bölümü 3302 numaralarında bulunmaktadır.

Dönemin velûd müelliflerinden Şemsettin Sâmî ise diğer şairlere nazaran Urîî-i Şirazî'den etkilenmemiş olup *Kamusu'l-A'lam*'da Urîî'nin ortaya koyduğu üslubu pek beğenmediğini şu sözlerle ifade etmiştir:

“Şu'arâ miyânında büyük bir sît u şöhret kazanmış ve kudemâ-yı şu'âranın mesleğine muğâyir yeni bir çığır açmış ise de çok istiâreler kullandığından maksadı teşbîhâtın içinde kaybolur. Binâen'aleyh, her ne kadar metin, ma'nîdar bazı eş'ârı var ise de, umûmiyet üzere âsârı, zevk-i selîm ashâbı 'indeinde makbûl değildir.”²⁰⁴

Şemsettin Sâmî'nin bu görüşlerinin tamamen İran tezkirecilerinden aktarma olduğuna inanan Süleyman Nazif, "Urîî-i Şirazî'nin *Divan*'ını görmüş olduğuna pek

²⁰¹ Süleyman Nazif, "İran Edebiyatının Edebiyatımıza Tesiri", *Edebiyât-ı Umûmiyye Mecmuası*, 16 Mart 1918, III/59-28, 536.

²⁰² “Adalet isteyenleri sızlanmamdan o kadar cesaretlendirdim ki senin mahallenin kıyamet sahrasını kısındırarak (bir yer) yaptım.” Muallim Naci'nin şiirlerini kontrol ettiğimizde böyle bir şiiri göremedik. İhtimaldir ki gazete sayfalarında kalmıştır.

²⁰³ Ahmet Cevdet Paşa, *Tezâkir*, 40-*Tetimme*, TTK Yayınları, Ankara 1995, 13.

²⁰⁴ Şemsettin Sâmî, *Kâmusu'l-A'lâm*, İstanbul 1306, IV/3143.

ŕüpheliyim. Eğer okumuŕ ve zevkine, mezââyâsına îsâl-i vukuf etmiŕ olsaydı, velev naklen ve tercemeten olsun, ‘âsârı zevk-i selîm ashâbı indinde makbul değildir’ demekten tevakki-i nefis ederdi.’” diyerek Sâmi Efendi’ye sert bir tepki vermiŕtir.²⁰⁵

---

²⁰⁵ Duru, 121.

İKİNCİ BÖLÜM

İNCELEME

2.1. ŞERHİN YAZILIŞ SEBEPLERİ

Tellizade Vehbî Efendi, *Şerh-i Divançe-i Urfi*'yi “yâr-i sâdıkı ve öz hemşehrîsi” Urfalı Abdurrahman Dürrî Efendi'nin “Vakit nakdini zayi etmemek için *Divançe-i Urfi*'yi şerh etseniz ne kadar münâsib u ma'kul olurdu”²⁰⁶ şeklindeki teşviki ile 15 Şevval 1076/20 Nisan 1666 tarihinde yazmaya başlar.²⁰⁷ Böylece “erbâb-ı maârif”in nazarında makbul olmayı ve şerhi, onların meclislerinde kıraat edildikçe hayr dua ile yad edilmeyi umar.²⁰⁸ Urfi-i Şirazi'nin kasideleri ve gazelleri üzerinde günlerce kafa yoran Vehbî Efendi, en nihayet Urfi'nin gazellerini şerhte karar kılar ve elindeki *Urfi Divanı*'nda bulununan 420 gazelin şerhine başlar ve şerhi taşınması kolay olsun diye iki cilt olarak yazmaya karar verir.²⁰⁹ Böylece kendinde mevcut olan *Urfi Divanı*'ndaki 420 gazelin yarısını ilk ciltte diğer yarısını da ikinci ciltte şerh eder. 15 Şevval 1076/20 Nisan 1666 tarihinde başladığı ilk cildi iki ay gibi kısa sürede 15 Zilhicce 1076/18 Haziran 1666 tarihinde bitirir ve aynı gün ikinci cildin şerhine başlar.²¹⁰ İkinci cildin ne zaman bittiğine dair elimizde herhangi bir vesika bulunmamaktadır.

Şârih Tellizade Vehbî Efendi'nin pek çok divan arasından Urfi-i Şirazi'nin *Divan*'ını seçmesinin sebeplerinin başında Abdurrahman Dürrî Efendi'nin ricası

²⁰⁶ “[...] Nakd-i vaqt-i eyyâmî tazâyî' itmemek için *Divânçe-i 'Urffî*'yi şerh itseñüz gâyet ile münâsib u ma'kul olurdu.” (E 78^a, İ 4^a)

²⁰⁷ “[...] hicret-i Nebvî'nün sene biñ yetmiş altı Şevvâl'inün nişfinda ‘Urffî-i Şîrâzî hâzretlerinin gâzeliyyatınun şerhine şurû' eyledüm.” (E 78^a, İ 4^a)

²⁰⁸ “[...] bu teklîfâtı irtikâb itmekden murâd u maqsûd budur ki nazar-ı erbâb-ı ma'ârifde maqbûl olup meclis-i pürfeyzlerinde kıra'at olunduğça bu haķîr-i pürtaķşîri bir du'â-yi hayrîla yâd ideler tâ ki anlarun tîr-i du'âları şaşt-i hulûşiyetden pürtâb olup hedef-i icâbete vâsıl olduğda sebeb-i âhîr reş gunâhımız öle [...]” (E 77^b, İ 4^a)

²⁰⁹ “[...] iki cild olmasına sebeb oldur ki erbâb-ı mütâla'aya âsân olur, koyunda gezdirmesi kolay olur zîrâ ki bir cild olsa gâyetle hacmi ziyâde olup şaķîl olurdu fe emmâ bizde olan divânçenün gâzeliyyâtın hesab eyledüm kâmil dört yüz yigirmi gâzel çıķdı ve iki yüz on gâzelün şerhine daķı şurû' olunsa gerek” (E 77^b, İ 4^a)

²¹⁰ “*Divânçe-i 'Urffî-i Şîrâzî* hâzretlerini şehr-i Şevvâl'ün nişfinda şerh itmege şurû' itmiş idüm. El-ħamdulillâhi el-Melikü'l-Vahhâb şehr-i Zî'l-ħicce'nün nişfinda divânçe-i mezbûrun nişfinun şerhinün itmâmı müyesser olup nişf-i şânîsinün şerhine şurû' vâķi' oldı [...]” (E 255^b, İ 76^a)

gelmektedir.²¹¹ Bununla beraber Urff'nin büyük bir şair olması ve şiirinde şerhe muhtaç pek çok kinaye ve istiarat bulunması; erbabının dahi bu nükte ve mazmunları anlamakta güçlük çekmesi gibi sebepler de Tellizade Vehbî'nin *Urffî Divanı*'nı şerh etmesinde etken olmuştur.²¹² Kendisi de söz konusu eserden daha çok kimsenin istifade edilebilmesi için bu şerhi yazmıştır.²¹³

Bunun haricinde Urff'nin, bazı şiirlerinin zahirî manalarının şeriata aykırı görünmesinden hareketle XVII. yüzyılda ciddi bir şekilde 'Kızılbaş' olarak nitelendirildiğini, hatta onun mülhidliğine kail olanların bulunduğunu Tellizade Vehbî'nin ikinci cilde yazdığı dibaceden anlamaktayız. Tellizade Vehbî, bu dibacesinde Urff'nin Kızılbaş olduğu iddialarını çeşitli delillerle çürütür. Dibacenin yanı sıra şerhte de şeriata aykırı görünen hususlarda "bakın bu sözde Urffî şunu demek istedi, Kızılbaş/münkir değildir", "bakın bu beyit/mısra onun ahiret inancını teyid eder" nevinden ifadeler kullanır. Eserin bütününe hakim olan bu tutum, okuyucuda Vehbî Efendi'nin eserini sanki Urff'nin Kızılbaş/mülhid olmadığını kanıtlamak için kaleme aldığı izlenimini oluşturmaktadır. Bu konuda ayrıntılı bilgiler "Urff'nin Kızılbaşlılığı Meselesi" başlığı altında ayrıca değerlendirilecektir.

2.2. ŞERH METODU

Tellizade Muhammed Vehbî Efendi'nin *Urffî-i Şirazi Divanı*'nın sadece gazellerine yazmış olduğu bu şerh, her "شود" (şod), "باشد" (bâşed) manasını bilen çoluk çocuğun oyuncağı olup da Urff'inşinâslık davasına düşmesinler diye "gayet müfîd u muhtasar" bir şekilde yazılmıştır.²¹⁴ Çünkü Vehbî Efendi'ye göre belagat ehlinin

²¹¹ "[...] sâ'ir devâvîn-i ferbihden işbu dīvānçe-i 'Urffî'yi intihâb idüp şerh itmege tab'-ı vâlâter âdem sebeb bu olmışdur ki kendü yâr-ı şâdıkımız u düst-ı muvâfıkımız u öz hemşehrimüz Mevlânâ 'Abdu'r-rahmân eş-şehîr bi-hâzret-i Dürrî Efendi er-Ruhâvî [...] bu şiddîklarına teveccüh-i tām ile hitâb idüp buyurdılar [...]" (E 78^a, İ 4^a)

²¹² "[...] Fî'l-vâkı' bi-kaşr-i ebyât-i dürerbârında vâkı' nikât-i 'acîbenüñ fetihî ba'zî erbâb-i kemâle müte'assir göründüğüne bâ'is [...] bu haķîr daħi murâd idindüm ki nev 'arûs-i pürümüz kelâm-i belâgat-i memdühlarınuñ ruhsâre-i gülgüna bunda tutuķ şafaķ renge ref' idüp [...]" (E 78^a, İ 4^a)

²¹³ "[...] ve ba'de bir nice gün kaşâ'idlerine müfâla'a idüp kelâm-i gevher-i eşerlerinde olan nikât-i ğarîbenüñ muzâfinün ma'ânî'i nisbetihî bi-ķadri'l-ımkânî ittilâ'ı evmerere ķadduhu bi'l-meṭba'î'l-keḷâmî bi-nükedi pervâz yerine şâhbâznihâd 'ammî nejadum meyl idüp işṭifayâd ârzûsın üzerine iltizâm idindi." (E 78^a, İ 4^a)

²¹⁴ "[...] her "شود" (şod), "باشد" (bâşed) ma'nâsın fehm iden eṭfâle bâzîçe olup 'Urffî-şinâslık da'vâsına düşerler. Bu töhmetlerden ötüri taḥķîķ-i ma'ânîsinde itnâb olunmayup cânib-i icâza meyl olundu." (HE 5^b, HP 75^b, E83^a, İ6^a)

indinde sözü uzatmaktansa (itnâb) meramı ifade edecek şekilde özetle söylemek (îcâz) daha makbuldür. Hatta bu yüzden Mevlana Sürurî, *Şerh-i Divan-ı Hafız*'da ve Lâmi Çelebi, *Şerh-i Dibace-i Gülistan*'da sözü fazlaca uzatmış (tekellüf) kelamın çokluğundan erbâb-ı mütaalaya usanç ve can sıkıntısı vermişlerdir.²¹⁵ Bu sebeplerden Vehbî Efendi de şerhini, kolayca anlaşılacak ve okuyucuyu kesret-i kelimadan usandırmayacak bir tarzda kaleme almaya çalışmıştır. Yine eserin tamamında beyitlerin tasavvufî manalarına hiçbir şekilde değinmeyen Tellizade Vehbî, tasavvufun kâl değil hâl ilmi olduğunu belirterek suiistimalleri önlemek amacıyla beyitlerin tasavvuf manasını erbabına malum diyerek izah etmemiştir.²¹⁶ Çünkü Vehbî Efendi'ye göre şerh edilen eserde tasavvuf konusuna girmek, tasavvuf vadisini o şerhle sınırlandıracağı ya da özdeşleştirileceği için tehlikelidir. Mesela Sürurî, Hafız-ı Şirâzî'nin *Divan*'ını tasavvuf merkezli şerh etmiştir. Ancak zamanla Sürurî'nin şerhi, tasavvufu ilgilenenlerin baş ucu eseri haline gelmiş artık tasavvuf mevzuları bu eserde aranır olmuştur.²¹⁷ Bu yüzden tasavvuf vadisine girmeyen Vehbî Efendi, sadece Urî'nin bazı beyitlerinin zahirî manasının şeriate aykırı görünmesini önlemek için iyi niyetle te'vil etmiş ve şeriat terazisine muvafık kılmıştır.²¹⁸

Yukarıda belirttiğimiz tüm bu hususlar, başlangıç kısmındaki iki tevhidin haricindeki bütün kısımlarda uygulanmıştır. Öyle ki şerh, ikinci ciltten itibaren bir bir tercüme hüviyetine bürünmeye başlamıştır. Şerhin üslubu ve metodundaki dönüşümlerin daha iyi anlaşılabilmesi için şerhten bazı kesitler sunmanın faydalı

²¹⁵ “[...] erbâb-i belâgat yanında itnâb-i kelâmdan îcâz-i suhen makbûl olduğuna şerh-i mezbûr daği müfîd ü muhtaşar vâkı' olmuşdur. Zîrâ ki Mevlânâ-yi Sürurî hazretleri h̄'âce Hâfız-ı Şîrâzî'nün *Divânçe*'sinüñ şerhinde çok teklîfe düşüp iltizâm-i mâlâyelzem itmişlerdür. Vekezâlik Mevlânâ Lâmi' hazretleri daği *Şerh-i Dibâce-i Gülistân-i Şeyh Sa'dî-i Şîrâzî* hazretlerinde daği bu tekellüfe düşmişlerdür ki kesret-i kelâmuñ şemeresinden erbâb-i mü'tâlâ' aya taşdı'e vü fütür hâşıl olmasun deyü şerh-i mezbûrda ihtîşâren şurû' vâkı' olundu.” (E 78^b, İ 4^a)

²¹⁶ “[...] cild-i evvelde aşlâ vâdî-i taşavvufa meyl olmamışdur ancak iktizâ itdügi zamân “Taşavvuf ma'nâsı erbâbına ma'lûm” dinilüp me'âl-i ma'nâsı beyân olunmuşdur zîrâ ki taşavvuf hâldür kâl degildür eger taşavvuf mücerred söz olaydı niçe erbâb-i hîl vardır ki kelâm-i taşavvufa şurû' itdügi vaqt Şeyh Muhyî'd-dîn ile Bâyezîd-i Bisâmî hazretlerini ebkem iderdi.” (E 256^a, İ 76^a)

²¹⁷ “[...] egerçi Mevlânâ Sürurî hazretleri h̄'âce Hâfız-ı Şîrâzî'nün kelâm-i durerbârlarında meydân-i taşavvufa esbnihâdların irkâz itmişlerdür fe emmâ iltizâm-i mâlâyelzem ihtiyâr itmişlerdür zîrâ ki mücerred Sürurî'ye nazâr itmekle taşavvufdan dem vurmağ tavr-i 'aqlıdan ba'iddür.” (E 256^a, İ 76^a)

²¹⁸ “Buña binâ'en bu hâkîr taşavvuf vâdisine meyl itmedüm fe emmâ 'Urî-i Şîrâzî hazretlerinüñ ba'zî ebyât-i durerbârlarınüñ me'ânî-i zâhiresi aḥkâm-i mîzân-i şerî'at-i muḥahharaya çendân muḥâbiğ olmamasıyla hâkîr u ḳalîlül-bizâ'e bi ḥasbi'l-îmkân ol ebyâtları ḥüsn-i vech üzere te'vîl idüp mîzân-i şerî'ate muvâfiğ itmişizdür.” (E 78^b, İ 4^a)

olacağı kanaatindeyiz. Mesela başlangıçta yer alan tevhid türündeki iki gazelin şerhleri haylice uzundur:

ای نه فلک زخوشه صنع تو دانه Ey nüh felek zi hūşe-i şun‘-i to dāneī

“ای” (ey), harf-i nidā, münādā Zāt-i Bārī Te‘ālā “دانه” (dāneī)’de olan “ء” (hemze), yā-i vahdet içindir. Münādī ‘Urfī’dür ve **ma‘nā-yi mışrā’ budur ki** ey ol Zāt-i bīmīşlüne tokuz felek senūñ şun‘uñ hūşesinde bir dānedür. “نه فلک” (nüh felek) mübtedā, “دانه” (dāneī)’de lafzı aña haberdür ve “خوشه” (hūşe) şalkım ma‘nāsınadır. Der vaşf-i şī‘riyyesi budur ki “hūşe” lafzını edā itdükden sonra “dāne” lafzın irād itmişdür. Zīrā ki “hūşe”, “dāne”i müstelzemdür ve harf-i nidāyı getürmekden murād-i şerīfleri budur ki kemāl-i ‘iştānıñ hiçābından taḥkīr-i nefis idüp kendü vücūd-i hādīşlerin Zāt-i kadīm Bārī Te‘ālā ile taḥarrübden men‘ itmekdür zīrā ki hādīşüñ ittiḥādı kadīmle bu dār-i fenāda müyesser degildür. Egerçi Ḥaḳ Te‘ālā ḥazretleri buyurmuşlardır ki “*Naḥnū aḳrabu ileyhi min ḥabli’l-verīd*”²¹⁹. Feemmā bu kelām-i dürebārda vāqī‘ olan taḥarrübden murād, ḳurb-i ma‘nevīdür ve’l-aḳrebu şūrī degildür. Veyāḥud Zāt-i Bārī Te‘ālā ‘ibādına kemāl-i taḥarrübünden numāyān olmaduğına bināen harf-i nidāyı irād itmişlerdür. Meşelā Zāt-i insāna vechinden aḳreb nesne yoḳ iken yine kendüye ḳarīb olmaz. Bu taḳdīrce yine ‘adem-i ru’yet muḳarrer ve münādīyle münādā beyninde olan fāşıla-i bu‘d bāḳī feemmā “ای هفت زمین زخوشه” (Ey heft zemīn zi hūşe-i şun‘-i to dāneī) dimeyüp “ای فلک” (ey felek) dimesinden murād-i ‘Urfī nedür? Ma‘a zalike ki “hūşe” vü “dāne”nüñ maḥall-i vücūdını zemīndir. Allāhu a‘lem murād-i şerīfleri bu ola ki be mezḥeb-i ‘ulemā-yi eflākiyye deverān üç kısımdu. Biri Reḥavī ve biri Dülānī ve biri Ḥamā’ilī ve kürre-i arz bu deverān-i şelaşenüñ vasaḫında vāqī‘ olmuşdur. Bu taḳdīrce netīce-i muḳaddeme bu ola ki “nüh felek” lafzı zemīni daḫi müfīddür. Bilā-‘akis ve “hūşe” ve “dāne” zemīnde bulunduğ gibi felekde daḫi bulunur. Meşelā nücümāt dāne menziline benātü’n-na‘ş ve Pervīn ve Mīhr ü Māh hūşe numāyişinde ola ve ḥaḳīḳat-i ma‘nā bu

²¹⁹ “وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ” (ve biz, ona, şah damarından daha yakınız) Kāf, 50/16.

ola ki ey ol Zāt-i bīṣebīh ü bīnazīr sen bir ṣānī‘ -i pürkemālsin ki toḡuz felek bu ḡadar nücümāt u kevākibāt u sūrādīḡāt u burūcāt u ŧems ü māhla ve heft zemīn bu ḡadar cibāl u buḡūrle ve bu ‘aẓīm ṣānla senüñ ŧun‘ uñ ḡırfetinüñ ḡuṣesinüñ yanında bir dāne-i ḡaḡīrū‘l-cism menzilindedür. Ne mertebe ṣānī‘ -i bīmīṣl olduḡın buña ḡıyās oluna.

Der cenb-i Kibriyā-yi to ‘arṣ āṣiyāneī ۰ در جنب کبریای تو عرش آشیانه

“در” (der) ḡarfdur, “جنب” (cenb) yan ma‘ nāsınadır. “ی” (yā)-yi kibriyā kelimedendür, ‘aẓīmet ma‘ nāsına ve “عرش” (‘arṣ) luḡatde büyük taḡt ma‘ nāsınadır ve bir nesnenüñ üstine daḡı dirler. “آشیان” (āṣiyān) yuva ma‘ nāsınadır ve **ma‘ nā-yi mıṣrā‘ budur ki** ey Bārī Hudā, senüñ Zāt-i bīmīṣlūñüñ ‘aẓīmet-i ṣānı yanında ‘arṣ-i ‘aẓīmu‘ṣ-ṣān bir yuva menzilindedür ve ‘arṣ-i ‘aẓīmu‘ṣ-ṣānuñ ‘ıẓam-i ṣānı ḡaḡḡında āṣārda böyle vāḡı‘ olmuṣdur ki semā-yi evvel semā-yi ṣānīñüñ ‘aẓīmetine nisbet bir el miḡdārıdır ve semā-yi ṣānī, ṣālīṣe nisbet kezālīk ve semā-yi ṣālīṣ, rābī‘ ine nisbet kezālīk semā-yi rābī‘, ḡāmīse nisbet kezālīk semā-yi ḡāmīṣ, sādīse nisbet kezālīk ve semā-yi sādīṣ, seb‘ a nisbet kezalīk ve semā-yi seb‘, ‘arṣa nisbet kezālīk ve netīce-i ‘ıẓam-i arṣ-i ‘aẓīmu‘ṣ-ṣān muḡaddimededen ḡıyās oluna. ḡulāṣa-i ma‘ nā-yi murād-i ‘Urfī budur ki ḡaḡ Te‘ālā ḡazretleri kelām-i ḡadīmīnde buyurmuṣlardur ki “*Er-raḡmānu ‘ala‘l-‘arṣi‘stevā*”²²⁰ evvelā lafz-i istevāda ‘ulemā-yi müfessirīñüñ ḡıl u ḡālī çoḡdur velākin ḡavl-i meṣḡūr budur ki bu lafz, yā “‘alā”yla ta‘ diyye eyler veyā “ilā” ile ta‘ diyye veyāḡūd ilā ile yā illā ta‘ diyye eyler ve ilā itdüḡi zamān ḡaṣd-i mefhūm olur ki lafzla niteki ḡaḡ Celle Celālūḡu buyurmuṣdur ki “*Huve‘l-lezī ḡalāḡa lekum mā fī‘l-arzī cemī‘an ṣümme‘stevā ile‘s-semāi fesevvāhunne seb‘a semāvātīn ve ḡuve bikulli ṣeyin ‘alīm*”²²¹ ve ‘alā ile ta‘ diyye itdüḡi zamān isti‘lā ma‘ nāsınadır “*Er-raḡmān ‘ala‘l-‘arṣi‘stevā*” gibi eḡerḡi Zāt-i Bārī Te‘ālā gibi ḡıyām u ḡu‘ūddan ve ḡareket u sükūndan ve meci‘ ü zehābdan beri ve cümle mekānda mevcūd u mekāndan ḡālī

²²⁰ “الرَّحْمٰنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوٰی” (Rahman, arṣa istiva etmiṣtir.) Taha, 20/5.

²²¹ “هُوَ الَّذِي خَلَقَ لَكُمْ مَا فِي الْاَرْضِ جَمِيعًا ثُمَّ اسْتَوٰى اِلَى السَّمَاءِ فَسَوَّيْهُنَّ سَبْعَ سَمٰوٰتٍ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيْمٌ” (O öyle bir Hâlık-i Kerīm'dir ki yeryüzünde ne var ise hepsini sizin için yarattı. Sonra da semaya teveccüh edip onları yedi sema olarak tasfiye buyurdu, O her şeyi bihakkin bilicidir.) Bakara, 2/29.

feemmā ehl-i sünnet ve'l-cemā'at olana lāzım olan budur ki bu cins āyāt-i müşābihātuñ ma'nā-yi zāhirīsine īmān u i'tikād idüp keyfiyyet-i istivādan bahş itmeye. Tā ki “*Ellezīne fī-ķulūbihim zeyğun feyettebi'üne mā teşābehe minhu*”²²² kelām-i şerīfinūñ māşadaķı olmaya muħaşşıl kelām-i murād olan **ma'nā budur ki** 'arş-i 'azīmü's-şān bu ķadar 'azīm şānla senūñ Hümā-yi Zāt-i bīnazīrligūñ yanında bir āşiyāne-i murğ menzilindedür. Bu taķdīrce 'azīmet-i Zāt-i vācibu'l-vücūdun ne mertebe 'azīm olduğı bundan ķıyās oluna ve maħallerde mezleķa-i aķdām olacaķ yerlerdir. Teveğğulūñ 'ālemi yoķdur. Bu ķadar taħķīķ kāfidir. (İ 5^{a-b}, E 79^b, HP 71^b, HE 2^b)

Bu şerh tarzı, tevhid olan ilk iki gazelin tüm beyitlerinde devam eder. Bu ilk iki gazelin şerhi, sanki 'ilmî yetersizliğinden mütevellit muhtasar yazmış' denmesi ihtimalini ortadan kaldırmak için bu kadar uzatılmış gibi görünmektedir. Nitekim rüşdünü ilk iki gazelin şerhi ile ortaya koyan şârih, bu tarz bir şerhin okuyucuyu usandıracağını düşündüğü için daha sonraki gazelleri daha muhtasar şerh eder ama ikinci ciltte yaptığı gibi işi tercümeyle dönüştürmez. Muhammed Vehbî Efendi, ilk iki gazelden sonra, önce mısrayı yazar daha sonra bilinmeyen kelimelerin anlamlarını belirtir ve 'ma'na-yı mısra' diyerek beytin anlamını verir:

Āh ki ṭabl-i ceng zed ānki be gāh-i āştī آه که طبل جنگ زد آنکه بگاه آشتی

Ma'nā-yi “آه که” (āh ki), bu maħalde vāveylā ve dirīğ dimekdür. “آنکه” (ānki), ol kimse ki ma'nāsınadır. “بگاه” (be gāh)'da olan “ب” (bā), zarfdür. “آشتی” (āştī)'de olan “ی” (yā) maşdardür. “آشتی” (āştī), barışmaķ ma'nāsınadır. **Ma'nā-yi mısra'** budur ki vāveylā ki ceng naķķāresin urdı ol maħbūb ki barışıklık vaķtinde.

Ĉaşnī-i elem dehed luṭf-i sitemgudāz rā چاشنی الم دهد لطف ستم گداز را

“گداز” (gudāz), erimek ma'nāsınadır. **Ma'nā-yi mısra'** budur ki elem lezzetin virürdi sitem eridici olan luṭfı. Ya'nī, sitemūñ vücūdı ki luṭfuñ vücūdı yanından zā'il olurken bizüm maħbūbımız bir ṭurfe maħbūbdür ki 'uşşāķla barışmaķ murād idüp luṭf itdüğü

²²² “الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ رِغْفٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ” (Artık kalplerinde eğrilik bulunan kimseler fitne aramak ve onu te'vil arzusunda bulunmak için o kitaptan müteşābih ayetlerin peşine düşerler.) Āl-i İmrān, 3/7.

zamān daḥi pürşīve ile luḥf ider ki ol luḥfi, elem lezzetin virürdi. Vāveylā bizlere ki bu şıfatla muttaşif olan maḥbūb bizümle ceng itmek ḫablin urdı. Var başımuza gelen aḥvāli bundan kıyās eyle. Murād, kemāl-i mübālağadır. (İ 9^b, E 91^b, HP 85^b, HE 13^{a-b})

Bazı beyitlerin şerhinde kelimelerin anlamlarını verdikten ve gramatikal açıklamalar yaptıktan sonra, önce mısranın takdirini verir, sonra anlamına geçer:

Ma‘nā-i rūşen zi dil mīcūşedem ‘Urfī velī معنى روشن زدلم میجوشدم عرفی ولی

Ma‘nā-yi “معنی” (ma‘nā), lafzdan müstefād oluna dirler. “روشن” (rūşen), vāzıḫ ma‘nāsınadır. “جوشد” (cūşed), ḫaynamaḫ dimekdür. ‘Urfī, zātını gā’ib menziline tenzıl idüp ḫiḫāb ider ey ‘Urfī dimekdür. Lafz-i “ولی” (velī) ‘illetdür mışrā‘-i şānīye. **Taḫdīr-i mışrā‘ budur ki** ای عرفی معنای روشن زدلم میجوشدم اما (ey ‘Urfī Ma‘nā-yi rūşen zi dilem mīcūşedem ammā). **Ma‘nā-yi mışrā‘ budur ki** vāzıḫ olan ma‘nālar gönlümden cūş u ḫurūş ider feemmā. (İ 7^{a-b}, E 85^b-86^a HP 78^b, HE 8^a)

Sāye-i gül ber netābed gūşe-i destār-i mā سایه گل برنتابد گوشه دستار ما

“سایه” (sāye), gölge ma‘nāsınadır. “نتابد” (netābed), çapmaz dimekdür, düşmemekden kināyetdür. “گوشه” (gūşe), ḫaraf ma‘nāsınadır ve “دستار” (destār), şarıḫ dimekdür. **Taḫdīr-i mışrā‘ budur ki** سایه گل بر گوشه دستار ما نتابد (Sāye-i gül ber gūşe-i destār-i mā netābed). **Ma‘nā-yi mışrā‘ budur ki** gülün gölgesi bizüm destārimuz üzerine düşmez. Ya‘nī moşt-i dest-i ālāmdan ol mertebe perīşān olmışdur ki gül taḫınmağa mekān ḫalmayıpdur ki ārāyiş-i destār itdügimüz zamān sāyeefken ola. Ḥalḫuñ destārı gibi degüldür bizüm destārimuz. (İ 7^b, E 86^a HP 79^a, HE 8^a)

Bazen de yukarıda belirttiğimiz hususlara ilaveten varsa nüsha farklılıklarını gösterir, anlamın hangisinde daha vazih olduğunu beyan eder:

مگر در سینه آسودگان اندازد ایمانرا **bir nüshada** مگر در سینه آسودگان اندازد ایشانرا

Meger der sīne-i āsūdegān endāzed īşān rā Meger der sīne-i āsūdegān endāzed īmān rā

Ma‘nā-yi mışrā‘ budur ki ol düzahāşāmları meger āsūde olan ‘uşşāḫuñ sīnesine ata zīrā ki anlaruñ sīnesinde olan ḫarāret-i āteş, düzāḫdan ziyādedür dimekdür. Bu

ma‘nā, cümlesinden maḳbūldür feemmā evvelki ‘ibāret üzre virdügümüz ma‘nādan şoñra bu ‘ibārete rāst gelindi. “در سینه” (der sīne-i) olmaḳ üzere ma‘nā virülürse ḫatādur zīrā **ma‘nā-yi mıṣrā‘ böyle olur ki** düzaḫāşām olanlara Ḥaḳ Te‘ālā ‘azāb itmege ḳādir olmaduđına bināen meger bi‘z-żarūrī düzaḫāşāmlaruñ sīnesine ĩmān atup lāyıḳ-i cennet ide. Bu **ma‘nādan** Ḥaḳ Te‘ālā ḫāzretlerine naḳş vārid olur ḫāşā ve kellā ḳāziyye böyle degildir feemmā “از سینه” (ez sīne-i) olsa ma‘nā vāziḫ olup kelām müstaḳīm olur. Bu taḳdīrce **ma‘nā-yi mıṣrā‘ budur ki** meger āsūde olanlaruñ sīnesinden ĩmānı ata. (İ 17^a, E 108^b HP 106^b -107^a, HE 28^b)

Tellizade Vehbī, pek çok beyitte kelimelerin harekelendirilmesi üzerinde durarak okunuş farklılıklarını göstermiş ortaya çıkan anlam farklılıklarına işaret etmiştir:

عرفی ببین فسردگی کشت ماهتاب عرفی ببین فسردگی کشت ماهتاب

“فسرده” (fisurde), toñmaḳ ma‘nāsınadır. “فسردگی کشت” (fisurdegī geşt/kişt), lafzında iki ma‘nā mülāḫaza olunur. Ma‘nā-yi evvel **feth-i kāf** ile “گشت” (geşt) oldı dimek. Ma‘nā-yi şānī **kesr-i kāf-i ‘Arabiyle** “کشت” (kişt) ekin dimek ola çimenistāndan kināye ola **ma‘nā-yi mıṣrā‘ budur ki** ey ‘Urfī, efsurdeligi ve perişānlığı gör ki māhitāb oldı. Ya‘nī, māḫ ṭulū‘ idüp ortalıḳ cümle āşikār görünmege başladı. (İ 9^a, E 89^b, HP 83^b, HE 11^b)

در خمار معجز افتد عیسی از درمان ما در خمار معجز افتد عیسی از درمان ما

“خمار” (ḫumār/ ḫumār), **bi-kesri’l-ḫā** yüze örtülen bürüncege dirler ve **bi-żāmmi’l-ḫā** sekr-i bādeden şoñra ifāḳat bulup bitāb u ṫāḳat olmağa dirler. “معجز” (mu‘ciz), ism-i fā‘ ildür, ‘aciz virici dimekdür. “افتد” (ufted), fi’l-i muzāri‘dür, düşer ma‘nāsınadır. **Ma‘nā-yi mıṣrā‘ budur ki** ‘aciz virici ḫumārda düşer ‘İsā ‘aleyhi’s-selām bizüm dermānımızdan Ya‘nī, ḫāzret-i ‘İsā ki ṫebābetde mordeler iḫyā itmek ile ma‘rūf u meşhūr iken bizüm vücūdımızda olan emrāzuñ ve ‘ilel-i ma‘nevīnūñ def‘ine dermān mülāḫazasından ḫumār-i ‘acize düşüp bitāb ḳalır. Şu‘ūbet-i ‘ilelimüzi var bundan ḳıyās eyle. Me‘āl-i ma‘nā, kemāl-i mübālağadır. (İ 6^b, E 84^b, HP 77^{a-b}, HE 6^b)

Şârih eklerin çeşitli fonksiyonlarından hareketle de mısraya değişik manalar vermektedir:

Āsūdegī-i sāye-i dīvār furūşend آسودگی سایه دیوار فروشند

Ma‘nā budur ki dīvār gölgesinüñ rāḥatlığın şatarlar dimekdür. “بخورشید” (be ḥurşīd)’de olan “ب” (bā), **zarf olduğu zamān** ya‘nī rüz-i kıyāmetdeki güneş maḥlūkuñ başı üzerine yakın gelüp ehl-i maḥşer kemāl-i ḥarāretten ter içine mustağrak olduğu zamān senüñ ḥayrān şodegānuñ ḥalkā sāye-i dīvār şatar dimek ola yāḥud “ب” (bā), **şıla için ola** ol zamān ma‘nā böyle dimek olur ki ey maḥbūb, senüñ ḥayrān şodegānuñ rüz-i cezāya bir ḥarāretle gelürler ki ḥurşīd-i kıyāmet ol ḥarārete tākāt getüremez bu def‘a ḥayrān şodegān ḥurşīd-i kıyāmete dīvār gölgesinüñ rāḥatlığın şatarlar dimekdür. (İ 27^b, E 134^b, HP 135^b, HE 50^a)

Şârih bazen beyitten çıkabilecek başka anlamları da tek tek okuyucuya sunar:

Lebet be ḥande merā mīkoşed çi bed baḥtem لبت بخنده مرا میکشد چه بد بختم

Ma‘nā-yi mışrā‘ budur ki ey maḥbūb, senüñ tudağūñ gülme ile beni öldürür ne yaramaz baḥtlıyam ki

Ki dāde ḥöy ecel baḥt-i men Mesīhā rā که داده خوی اجل بخت من مسیحارا

Ma‘nā-yi mışrā‘ budur ki ecel ki terin virmişdür benüm baḥtum ḥazret-i ‘İsā’ya. Bu **beyitte iki ma‘nā vardır**. Evvelā biri budur ki benüm baḥtum şol ‘ālī mertebe baḥtdur ki ‘uluvv derecesine nazar itdügi zamān kemāl-i ğayretinden Mesīḥ, ecel terleri döker. Feemmā ey maḥbūb, sen pürḥande ile onu helāk idersün ‘acabā ben senüñ yanūnda ne bedbaḥtam ki Mesīḥ’e bu ḥāleti virürsen anı helāk idersin ve **ikinci** ma‘nā budur ki senüñ gülmeñde ‘acabā ne ḥālet ve ne te’şīr vardır ki beni ḥande ile helāk eyledüñ. Bu def‘ā, Mesīḥ beni iḥyā itmek murād itdügi zamān şu‘ūbet-i iḥyādan ecel terlerin döker, ‘acabā ben ne bedbaḥtam ki Mesīḥ’e şemşīrden katlı olan mordeleri iḥyā itmek āsān iken ben ḥod ḥandeden helāk olmuşam niye beni iḥyā itmege kâdir olmuyor dimekdür. Ya‘nī murād, kemāl-i mübālağa üzere te’şīr-i ḥande-i maḥbūbı medḥdür. (İ 14^b, E 102^b, HP 99^b, HE 23^b)

Ama bunu yaparken mananın müvecceh ve şeriate uygun olmasına özen göstermektedir. Yoksa tekellüfatla çeşitli manalar vermenin mümkün olduğunu ifade eder.²²³

Buraya kadar özetle ifade edip göstermeye çalıştığımız şerh metodu ilk cildin sonlarına doğru değişmeye başlamakta, şerh yerini, yavaş yavaş bir tercümeyle bırakmaktadır. Özellikle ikinci ciltten sonra ise artık yapılan işe şerh demek pek mümkün değildir. Zira ilk ciltte yapılan kelime tahlilleri, yan anlamlar ve gösterilen nüsha farklılıkları, ikinci ciltte tamamen terk edilmektedir. Hatta izaha muhtaç kısımların hemen hepsi erbabına malum denilerek açıklanmamaktadır:

چند بر بستر از آن چشم فسونساز افتم   Çend ber bister ez ân çeşm-i fusûnsâz uftem

Ma' nâ budur ki ol fusûnsâz olan gözden niçeye dek döşek üzerine düşeyüm?

تکيه بر بالش نشتر کنم و باز افتم   Tekye ber bâliš-i neşter konem u bâz uftem

“**Ma' nâ budur ki** bâliš-i neşter üzerine dayanayum ve girü yine düşeyüm dimekdür. Ya' nî murâd, maḥbûbuñ çeşm-i fusûnsâzından bîmâr olup şâhibfirâş olduğım beyândur.” (İ 114^b, T 159^a, HP 390^a)

بگو تیغ از چه شربت آب دادی   Begû tiğ ez çi şerbet âb dādî

Ma' nâ budur ki ey maḥbûb, söyle ki kılıcuña kaṅgî şerbetden şu virdüñ ki?

که از هر زخم لذت میتراود   Ke ez her zaḥm lezzet mîterâved

Ma' nâ budur ki her zaḥmdan lezzet zuḥûr ider. (İ 96^a, T 181^b, HP 335^a, HE 172^b)

Şârih, şerh etmeyince en azından beytin yahut mısranın anlamı daha aşikar görülebilsin diye çoğu zaman Farsça metinde olmayan kelimeler ilave ederek okuyucunun manayı daha kolay anlamasını sağlıyor. Mesela aşağıda **bold** olarak yazılmayan kelimeler şârihin ifade ettiğimiz bu eklemelerini göstermektedir:

²²³ “Ve bu beyte tekellüfatla ğayrı ma' nâlar daḥi virmek kâbildür fe emmâ müvecceh olan ma' nâ budur ki beyân olundu” (HE 8^b, HP 79^b, E 86^b İ 7^b). “Tekellüfle ğayrı ma' nâlar virmek daḥi mümkündür. Fe emmâ müvecceh olan ma' nâ bu idi ki beyân olundu.” (HE 8^a, HP 78^b, E 85^b İ 7^a)

Çun rāz-i fitne bāz nekerded ki çeşm-i ū چون راز فتنه باز نگردد که چشم او

Ma' nā budur ki fitnenüñ gizli olan rāzı niçesi gerüye dönüp aşikār olmasun ki ey maḥbūb senüñ çeşmüñüñ

Şikufte der dilem elmās u rīze mişikened شکفته در دلم الماس و ریزه میشکند

Ma' nā budur ki benüm gönülüm gülistānında şāḥ-i elmāslar şikufte olmuşdur ki dırāhtınuñ dibine rīzesin şındırup döker. (İ 47^b, E 184^a, HP 192^a, HE 92^b)

Çoğu zaman beytin yahut mısranın üzerine bina edildiği anlam örgüsü bile izah edilmeyip bunlar erbabına malumdur denerek olduğu gibi bırakılmaktadır:

Şad kavlı be yek zezeme tayy mikonem imşeb صد قول بیک زمزمه طی میکنم امشب

Ma' nā-yi mısrā' budur ki yüz dāne kavli bir zezeme itmekle dürerem bu gice. Ya' nī, bu gice şol meretebe mesrūr olup zevk itseñ gerek ki ancak olur ḥattā yüz dāne kavli bir zezemeyle edā itsem gerek. **Şavlı u 'amel ve şavt u kār u naş cümle bunlar, 'ilm-i müsīkārūñ erbābına ma' lūmdur.** (İ 24^b, E 126^a, HP 126^b, HE 42^b)

Ber dil-i Pervīz genc-i şāyegān āyed girān بر دل پرویز گنج شایگان آید گران

Ma' nā budur ki Pervīz'üñ gönli üzerine genc-i şāyegān ağır gelür dimekdür. Ya' nī murād, vaşl-i Şīrīn, gence alınmak mümkün olmaduğın beyāndur ve **aḥvāl-i Şīrīn ve kışsa-i Pervīz erbābına ma' lūm.** (İ 125^a, T 199^b, HP 422^b)

Ki dūş-i Kūhken ārāmghāh-i Gülgūn şod که دوش کوهکن آرامگاه گلگون شد

Ma' nā budur ki Ferhād'üñ omuzu Gülgūn'üñ ārām idecek mekānı oldu dimekdür. Ya' nī murād, maḥabbetden me'yūs olmaduğın beyāndur. **Gülgūn'la Kūhken'üñ aḥvāl-i erbābına ma' lūm.** (İ 75^b, E 254^b, HP 276^b)

Bazen tercüme bile öylesine geçiştirilmektedir ki Farsça ibarenin neredeyse tamamı, tercümede de kullanılır:

سر به زانوی غمگسار کشی *Ser be zānū-yi ġamgusār koṣī*

Ma‘nā budur ki **ser be zānū-yi ġamgusār** olduğum hâlde helâk idersen dimekdür.
Ya‘nî murād, ‘aşqdan havf itdügin beyândur. (İ 128^b, T 212^b, HP 433^a)

عرفی برو از میگذه ما که کس اینجا *‘Urfî berev ez meykede-i mâ ki kes ĩncâ*

Ma‘nā budur ki **ey ‘Urfî, berev** bizüm ġamhānemüzden ki kimesne bu ġamhānede.
(HE 166^a, İ 95^b, T 70^b, HP 327^a)

Hatta bazen beyit tercüme dahi edilmiyor, anlamı malum denerek geçilebiliyor:

عرض جنت کم ده ای رضوان که در بازار عشق *‘Arz-i cennet kem deh ey Rıḍvân ki der bâzâr-i ‘aşq*

میوه تلخ و دل پژمرده در کار هست *Mîve-i telḫ û dil-i pejmurdeî der kâr hest*

Ma‘nâsı ma‘lûm. (HE 93^b, İ 48^a, E 185^a, HP 193^a)

جنس دین را چه کساد آمده عرفی در پیش *جنس دین را چه کساد آمده عرفی در پیش*

Ki be coz morde zi hâfız neḥired Qur’ân rā *Cins-i dîn rā çî kesâd âmede ‘Urfî der pîş*

ma‘nâsı erbâbına ma‘lûm. (HE 17^b, İ 11^b, E 95^b, HP 91^a)

Vehbî Efendi, bazen ibarelerinden bir şey anlayamadığı beytlere/mısralara rast gelince açık bir şekilde ibarelerden bir şey anlamadığını ifade ederek anlamını Urfîşinaslara havale eder:

عنان همنفسی و غم شمار از دوست *‘İnân-i hemnefesî vu ġam-i şumâr ez düst*

Ma‘nâ-yi mısrâ‘ budur ki hemnefes olmaḫ ‘inâmî ve ġam şaymaḫ düstdan

که نیست حوصله کوه غم گیاهی را *Ki nîst havşala-i kûh-i ġam giyâhî rā*

Ma‘nâ-yi mısrâ‘ budur ki ki yoḫdur ġam taġınuñ havşalası bir ota. **‘İbâret ma‘nâsı** işte budur ki beyân olındı me’âl-i ma‘nâ şıḥḥâti üzere bu ḫaḫîre numâyân olmaduġına erbâb-i zekâvete mufevvez olındı egerçi te’vîl idüp ma‘nâ virmek mümkün idi feemmâ *“El-ma‘nâ mâyustefâdu mine’l-lafzi”* fâ’idesi ol tekellüfden bizi men‘ idüp bu ḫadarca zaḫmetimüzi ‘Urfîşinâş olan yârâna sipâriş eyledi. (HE 26^b, İ 16^b, E 106^b, HP 104^a)

Ki bâver dâşt hergiz k'ân tezelzül mîkoned kârî که باور داشت هرگز کان تزلزل میکند کاری

Ma' nâ budur ki hergiz anı inandılar ki tezelzül lâzım bir iş ider dimekdür. **Bu beyt mebniyyi 'ala'l-hikâye olmak vardır zîrâ ki ma' nâ-yi 'ibâretten bir hoşça vâzih ma' nâ fehm olunmuyor tekellüfâtıyla olan ma' nâ bu haķîrûñ yanında çendân maķbûl degildir.** (HE 217^b, İ 129^b, T 215^a, HP 434^b)

Şârih bazen bir gazelin birkaç beyti aynı konuyu aynı minval üzere işleyince şerh etmeyip beyiti/beyitleri atlıyor:

'Urfî to gorg şev eger inân şobân şevend عرفی تو گرگ شو اگر اینان شبان شوند

Ma' nâ budur ki ey 'Urfî, sen daği ķurd ol eger bu yârânlar çübân olurlar. Ya' nî murâd, maħlûk-i zamânedede olan yârânlaruñ aĥvâlin beyândur. **Bu ġazelüñ birkaç beytin yazmaduķ zîrâ ki ol beytler daği yârân-i zamânenüñ aĥvâlin beyân idiyor. Bu ķadar ile iktifâ olundu.** Allâhu Te'âlâ ĥazretleri cümlemizi bu cins münâfiķ yârândan ĥıfz ide. (HE 152^b, İ 88^b, T 44^a, HP 310^a)

Bazen de o mısranın/beytin kendi nüshasında bulunmayışından veya o mısranın/beytin ibaresinin düzgün görülmeyişinden beytin/mısranın atlandığı görülmektedir:

Āhû-yi ĥarem nîst ki ez dâm ber ârem اهوئ حره نیست که از دام بر آرم

Ma' nâ budur ki ĥarem-i Ka'be'nüñ āhûsı degildir ki kendüsini dâmdan ĥalâş idüp yuķaru getüreyüm dimekdür. Ya' nî murâd, dâm-i ġamdan âzâd olmamağı taleb itdüġin beyândur. **Bu ġazelin bir beyti daği var idi feemmâ 'ibâreti dorost olmaduğına beyân olunmadı.** (HE 213^b, İ 117^b, HP 398^b)

āvâre-i kesîst آواره کسبست

Ma' nâ budur ki bir kimsenüñ āvâresidür. Bu mışra' uñ **nışfi bizüm dîvânce**de bulunmaduğına **ma' nâsı ancaķ bu ķadar beyân olundu, ma' zür buyrula.** (HE 106^a, İ 53^b, E 200^a, HP 210^b)

مینهد مرهم ولی در صحن باغم میگذرد مینهد مرهم ولی در صحن باغم میگذرد

Ma' nâ budur ki merhem çor feemmâ bu def a şaħn-i bâğda beni âzârde idüp dişler. Ya'n murâd, kendüyle itdügi mu'âmeleyi beyândur. **Bu ğazelüñ maħta'ı bulunmaduğına beyân olunmadı.** (HE 164^b, İ 93^b, T 68^b, HP 325^b)

Bütün bunların yanı sıra şârih tevazuyu hiçbir zaman elden bırakmıyor. Mahviyet göstererek “Bu beyte bu hakîr böylece ma'nâ verdi eger erbâb-ı zekâvetün bundan ma'kûl/iyüce/a'lâ ma'nâları dahi var ise ne güzel” der ve beyte verdiği manada iddialı olmadığını açık yüreklilikle ifade eder:

مروتست که گویند در کمند تو باد مروتست که گویند در کمند تو باد

Ma' nâ budur ki mürüvvet midür ki diyeler ey maħbûb, senüñ kemendüñde olsun. **İstifhâm-i inkârîdür,** mürüvvet degildür dimekdür. Ya'nî ey maħbûb, senüñ kemendüñe her baş lâyıç degildür zîrâ ki kemendüñ mertebesi fitrâkuñ mertebesinden 'âlîdür buña binâen ki fitrâk eyerde olur feemmâ kemend dâ'imâ maħbûbuñ miyânında benddür. İmdi bu taqđirce ey maħbûb, her ser-i bîdevlet lâyıç mîdur ki senüñ kemendüñde ola, lâyıç degildür dimekdür. Murâd-i şân, maħbûba ta' zîmdür. **Bu beyte eger bundan ma'külce bir ma' nâ virürlerse ne güzel, bu haħîr ancak bu kadar kâdir oldum.** (HE 144^a, İ 84^b, T 27^b, HP 300^b)

2.3. KULLANILAN DİL VE ANLAMBİLİMSEL MALZEME

2.3.1. İktibaslar

Bütün ilmî ve edebî eserlerde olduğu gibi şerhlerde de iktibaslardan fazlasıyla istifade edilmiştir. Çünkü iktibaslar bir görüşün delilleri yahut açıklayıcıları mahiyetindedirler. Tellizade Vehbî Efendi'nin şerh metodunun bir parçası olarak da düşünülebilecek olan iktibaslar, eserin geneline yayılmış ayet, hadis, beyit, kelam-ı kibar gibi parçalardan oluşmaktadır. Beytin/ibarenin anlaşılması için oldukça önemli olan bu iktibaslar hem şerhi daha anlaşılır kılmış hem zenginleştirmiş hem de şerhin akıcılığına katkıda bulunmuştur. Bu iktibasları aşağıdaki başlıklar altında değerlendirmek mümkündür.

2.3.2. Ayet ve Hadisler

Metnin çeşitli yerlerinde Kur'an-ı Kerim'den iktibaslar yapılmıştır. Şârih, yapılan yorumu desteklemek veya beyitin üzerine inşa edildiği anlam dünyasını izah için ayet iktibaslarına sıkça başvurur. Bu ayet iktibaslarından bazıları şöyle örneklendirilebilir:

Ger numūd-i küfr dāred şāhid-i ĩmān-i mā گر نمود کفر دارد شاهد ایمان ما

Ma' nā-yi mişrā' budur ki eger küfr görünmesin tutasarsa bizüm ĩmānımız maḥbūbī. Ya' nī bi-ḥasbi'z-zāhir çeşm ehl-i şerī' atde bizüm ĩmān u i' tiḳādımız maḥbūbı şūret-i küfrde görünecek olursa bu görünüşden biz ḥacāletdeyüz feemmā ḥaḳīḳat üzre nazār olunacak olursa söz meşşāta ḳudretüñ ḥāme-i şūret arasındadır ki **“Huve'l-lezī yuṣavvirukum fī'l-erḥāmi keyfe yeşā'u”**²²⁴ kelām-i şerīfinüñ mazmūn-i münīfince çeḥre-i maḥbūb ĩmānımız bu şūret üzere taşvīr eylemiş. Māḥaşal ma' nā budur ki evāmir-i ĩlāhī'ye 'adem-i imtişālimizden şāhid-i ĩmānımızuñ vechi şūret-i küfrde görünüyor ḥalḳa feemmā dīde-i inşāfla nazār olursa **“El-kulli mine'l-lāh”**²²⁵ ve **“Huve ḥāliḳu kulli şeyin”**²²⁶ (HE 7^a, İ 7^a, E 84^b, HP 77^b)

Bāng-i 'heyhātī' zi dil ber dāştem kez ger miyeş بانگ هیهاتی ز دل برداشتم کز گرمیش

Ma' nā budur ki **“heyhāt, heyhāt limā tū'adūne”**²²⁷ şadāsını gönülden eyle çeküp ḳaldurdum ki ol şadānuñ ḥarāretinden. (HE 213^a, İ 117^b, T 167^a, HP 397^a)

Ḥadd-i men nīst ki bāşem 'erini' gūy velī حد من نیست که باشم ارنی گوی ولی

Ma' nā budur ki **“Erini enzur ileyk”**²²⁸ kelāmını dimek benüm ḥaddüm degildür feemmā. (HE 77^a, İ 40^b, E 167^a, HP 171^a)

²²⁴ “هُوَ الَّذِي يُصَوِّرُكُمْ فِي الْأَرْحَامِ كَيْفَ يَشَاءُ” (Sizi, rahimlerde dilediği gibi şekillendiren O'dur.) Âl-i İmran, 3/6

²²⁵ “الْكَلِّ مِنَ اللَّهِ” (Her şey Allāh'tandır.)

²²⁶ “هُوَ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ” (O her şeyin yaratıcısıdır.) Enam, 6/102

²²⁷ “هَيْهَاتَ هَيْهَاتَ لِمَا تُوعَدُونَ” (Heyhat, size va'dedilen şeye heyhat) Mü'minün, 23/36.

²²⁸ “رَبِّي أَنْظِرْ لِيَالِي” (Rabbim! Bana Kendini göster) A'raf, 7/143

Bunun haricinde metinde iktibas edilen ayetlerin varak numaraları şöyledir: İsrâ 17/70 (E 76^b) (İ 3^b); Zuhuf 43/32 (E 76^b) (İ 3^b); A‘raf 7/179 (E 76^b) (İ 3^b), 7/43 (HE 2^a) (E 79^a), 7/143 (E 88^b) (HE 10^b) (HP82^a); Zâriyat, 51/56 (E 77^a) (İ 3^b); Zümer 39/9 (E 77^a) (İ 3^b), 39/53 (HP 74^a) (HE 3^b); Fecr 89/28 (E 77^b) (İ 4^a); Rahman, 55/26 (E 77^b) (İ 4^a); Kâf 50/16 (HE 2^a) (E 79^a) (HP 71^b) (İ 4^b); Bakara 2/29 (HE 2^a) (E 79^a) (HP 71^b) (İ 4^b), 2/186 (HP 74^a) (HE 4^b) (E 82^a), 2/97 (HP 278^b) (İ 67^b) (HE 127^a); Âl-i İmrân 3/7 (HP 71^b) (İ 4^b), 3/18 (E 80^b) (HP 72^b) (HE 2a) (İ 4^b), 3/6 (HP 78^a) (E 85^a); İnfıtar 3/1-3 (E 80^b) (HP 72^b) (HE 2^a) (İ 4^b); Enbiyâ 21/22 (HP 73^b) (HE 3^b) (E 81^a); Hicr 15/49-50 (HE 3^a) (İ 4^b) (E 81^b) (HP 73^a); Enam 6/102 (HP 78^a) (E 85^a); Fetih 48/29 (İ 76^a) (E 255^b)

Şârih, konuyu iyice açıklamak ve mısranın anlamını aktarabilmek için çoğu zaman Hz. Peygamber’in hadislerinden de iktibaslar yapmaktadır. Böylece hem öne sürdüğü iddialar desteklenmekte hem de mısranın anlaşılması için gerekli alt yapı göz önüne serilmektedir. İktibas edilen hadislerden bazılarını, uygulamayı görmek açısından burada örnek verelim:

مهری بلب نهد نفس عذرخواه ما مührî be leb nihed nefes-i ‘özrh‘âh-i mā

Ma‘nâ-yi mısrâ‘ budur ki bizüm ‘özrh‘âh olan nefesimiz tudağa bir mühr-i sükût koya. Ya‘nî, **“İnne’l-lâhe yeğbelu’t-tevbeti ‘an ‘ibâdihî mâlem yuğargır”**²²⁹ hadîs-i şerîfiniñ muqtezâsınca sebab-i âmurziş gunâh olacak tevbe, bizlerden şadır olmayup lisân mün‘aqid olup bîtevbe intikâl ideñ işte bed olan bu hâldür ve illâ gayrı hâlimüzden havfum yokdur. Haqq Te‘âlâ hazretlerinden recâ iderüz ki cümle ümmet-i Muhammed’i sū‘-i hâtimedan Habîb’i hürmetine hıfz ide, âmîn. (HE 22^b, HP 97^b, E 101^a, İ 13^b)

مردم گیا نیافت ز آب و زمین خویش Merdum giyâ neyâft zi âb u zemîn-i h‘îş

Ma‘nâ budur ki halk benüm âb u zemînümde daği ot bulmamışdur dimekdür. Ya‘nî **“Ed-dünyâ mezra‘atü’l-âhireti”**²³⁰ olmağ üzere dihkân-i vücûdum za‘îf u nâtevân

²²⁹ “إِنَّ اللَّهَ يَقْبَلُ تَوْبَةَ عَنِ عِبَادِهِ مَا لَمْ يُغْرَعْ” (Şüphesiz kulları can çekişmeye başlamadığı sürece Allâh kullarından tevbelerini kabul eder), Tirmizî, *Daavât* 98; İbni Mâce, *Zühd*, 30.

²³⁰ “الدنيا مزرعة الآخرة” (Dünya ahiretin tarlasıdır.) Ali el- Kârî, *el- Esrâr*, 206. H.N: 205

olup fırsat elden gitdi feemmā henūz giyāhsuz pāyesinde olan a‘ māl-i şālihayı halk āb u zemīnūmden görmemişdür dimekdür. Murād, kesr-i nefis idüp bī‘ amel olduğın beyāndur. (T 129^a, HP 369^a, HE197^a, İ 107^b)

Bunlar dışında metinde geçen hadislerin varak numaraları şöyledir: E 76^a, İ 3^b, E 76^b, İ 4^a; HE 21^b, HP 97^b, E 101^a; E 112^a, HE 31^a, HP 110^a; E 121^a, HE 38^a, HP 120^b, İ 22^a; E 225^b, İ 75^b, T 149^b, HP 382^a; İ 112^a, HE 208^a

2.3.3. Kelam-i Kibar ve Darb-ı Meseller

Şerh içerisinde, deyim, atasözü, kelam-ı kibar kabilinden bazı Arapça mensur ibareler de bulunmaktadır. Bu ibareler de hem şârihin anlatımını güçlendirmek hem de mananın okuyucunun aklında daha kalıcı olması amacıyla yapılır. Mesela

Rūbeh ez bīcigerī rem koned ez pīşe-i mā روبه از بیجگری رم کند از پیشه ما

Ma‘ nā-yi mīşrā‘ budur ki dilki bizüm mīşemizden firār itdügi cigeri olmayup havf itdügindendür ve illā bizden kendüye āfet yetişmek ihtimāli yoқdur. Ya‘ nī, rūbehşifat olan a‘ dālar bizüm mehābetimüze tākāt getüremeyüp mīşe-i himāyetimüzden firār itdüklerine sebep *“El-ḥā’inu ḥā’ifun”*²³¹ muқtezāsınca cigersüz olduklarıdır ve illā bizlerden kendülerine āfet gelmez. (HE 29^a, İ 17^b, E 109^b, HP 107^b)

Moşt zāğī būd destānī vu coz ḥārī nebūd مشت زاغی بود دستانی و جز خاری نبود

Ma‘ nā budur ki bir avuç çara zāğ idi ve bir alay bīhūde ḥikāyet idi ve ḥārdan ḡayrı nesne yoқ idi. Ya‘ nī murād, ol ‘ālem-i mişalde bāğ-i mecāzı daḥi bu ḥāle gördüm dimekdür. ‘Urfī’ nūñ bu beytinden ‘aḳā’id-i İslāmiyyesi muḥkem olduğı fehm olunur zīrā ki cehele-i nās beyninde *“El-mecāzu ḳanḫaratu’l-ḥaḳīḳati”*²³² diyüp dilberperest olmağı ḥāşā maḥbūb-i ḥaḳīḳatūñ taḳarrubına vesīle iddi‘ ā iderler feemmā ‘Urfī, bāğ-i mecāzı böyle ḥaḳāretle beyān itdügi yerindedür zīrā ki ehl-i şer‘ olup ‘aḳīdesi muḥkem olan merd-i kāmīlū’l-vücūd, mecāz ḳanḫara-i ḥaḳīḳat olup dilberperest olmaḳ ḥaḳīḳatūñ taḳarrubına vesīle olduğına ḳā’il degildür belki maḥabbet-i māsivā

²³¹ “الخائن خائف” (Hainler korkaktır.)

²³² “المجاز قنطرة الحقيقة” (Mecaz, hakikatin kantarıdır)

‘adem-i maḥabbet-i îlâhiyye’ye sebebdür. (HE 114^a, İ 57^a, E 209^a, HP 221^a)

Bunlar dışında metinde atasözü, kelim-i kibar nevinden sözlerin bulunduğu varak numaraları şu şekildedir: T 33^a, HP 303^b, T 32^b, HE 146^a; İ 5^b HE 3^b, HP 73^a, E 81^a; E 179^b, E 88^a, HP 186^a.

2.3.4. Tazminler

Tellizade Vehbî Efendi, konuyla irtibatlı bazı Türkçe ve Farsça manzum parçaları da şerhe dahil etmeyi ihmal etmemiştir. Böylece mananın okuyucuya daha kolay geçmesini ve söylenenin akılda daha kalıcı olmasını sağlanmaya çalışılmıştır. Çünkü vezinli ve kafiyeli söz, nesre nazaran daha kolay ezberlenir ve daha kalıcı olur. Bu sebeple şerhte manzum parçalardan az da olsa istifade etmiştir. Şerhte iki yerde Türkçe beyit, iki yerde de Farsça birer beyit ve mısra yazmıştır. Bunlardan Türkçe olanlarının birisi Şeyh Şüşterî’ye ait olarak kaydedilmiş diğerinin ise müellifi belirtilmemiştir. Farsça şiirlerin ikisi de Sa‘di-i Şirazi’ye ait olmasına rağmen biri Mevlana’ya atfedilmiş diğerinin müellifi ise belirtilmemiştir.

2.3.4.1. Türkçe Tazminler

تا یکی پیش بری بدعت شیادان را Tā yekī piş berī bid‘at-i şayyādān rā

Ma‘nā-yi mısrā‘ budur ki niceye dek öğüne iletessen şayyādlaruñ bid‘atini. Ya‘nī derūnuñı mekr u tezvīrātıyla siyāh idüp birūnuñı hile-i imān u i‘tikādıyla perdaḥ itmekden bārī bir muğbeçe maḥbūbıyla mey nūş idüp böyle i‘tikādı zāyi‘ eyle ki bu cins imān u i‘tikādın rūz-i cezādan saña fā’ide yoḡdur dimekdür.

<Mısrā‘>

Bunda meyden bīnaşīb anda riyāsından ḥacil

Zāhid-i nādāmı gör dünyāda gam ‘uqbāda gam

(HE 16^b-17^a, İ 11^b, E 95^a HP 89^b)

غافل ز زیر پرده گمانش که آدمست Ġāfil zi zīr-i perde gumāneş ki ādemīst

Ma‘nā budur ki zīr-i perdeden ġāfildür böyle gumān ider ki bu bir ādemdür. Ya‘nī, ‘Urffī’nūñ şüretin ve eşkāl-i hāy u hūyın gören böyle kıyāş ider ki bunlar bir alay

z̄irūh şeylerdür feemmā pes-i perdeden haberi yokdur. Bunlar bir alay eşkāl u şuverdür ki verā-yi perde-i gaybide taḥrīk idiyorlar ve Şeyḫ Şüṣṣṣerī ḫazretlerinin ‘ibret-i ‘ālem için ṭaliblerine icād itdūgi z̄ill-i ḫayālūn ḫaḫḫında buyurmuşlardur ki

Cümle taḥrīk pes-i perdede üstāduñdur

İḫtiyārī mi şanursın ḫarekātın şuverūñ

ve ‘Urfī’ñün murādı-i şerīfleri bu beytde ḫakikat-i eşyā şābit olduğın beyāndur. (HE 81^b, İ 42^a, E 172^a HP 177^b)

2.3.4.2. Farsça Tazminler

ḫurşid rā ziyān neşved ez zevālhā خورشید را زیان نشود از زوالها

Ma‘ nā-yi mışrā‘ budur ki güneşe zevāllerden ziyān olmaz. Ya‘ nī, ‘aşık-i şādıklarūñ dilleri gāhī bir olur ki merātib-i ‘āliyyeden zelle sebebiyle sākıt olup ḫaziz-i ḫacālete düşerler feemmā düşmekden anlara noḫşān gelmez zīrā ḫurşid-i ‘ālemtābı görmez misen ki her gün evc-i felekden pest zevāle düşer ve yine nūrına ziyān gelmeyüp kemākān ṭulū‘ eyler. Ṭarīḫ-i ‘aşquñ erbābına böyle ḫālātlar çok vāḫi‘ olur nitteki ḫazret-i Mollā Rūmī²³³ buyururlar ki

-Beyt-

Gehī ber ṭārem-i a‘ lā nişīnem گهی بر طارم اعلا نشینم

Gehī ber puşt-i pāy-i ḫod ne bīnem²³⁴ گهی بر پشت پای خود نه بینم

(HE 32^b, İ 18^b, E 113^b, HP 113^a)

Efsāneī zi gevher-i nāyāb goftenest افسانه ز گوهر نایاب گفتنست

Ma‘ nā budur ki bulunmayan gevherden bir alay efsāne söylemekdür ğarāzum. Ya‘ nī ḫaḫīḫat, gevher-i nāyāb pāyesindedür sözile ele girmez dimekdür zīrā buyurmuşlardur ki (HE 94^b, İ 48^b, E 186^a, HP 195^a)

Ḳadem bāyed ender ṭarīḫat ne dem²³⁵ قدم باید اندر طریقت نه دم

²³³ Bu beyit Hazret-i Mevlānā’ya deĝil, Sadī-i Şirāzī’ye aittir. Bu hakikat HP’ye de derkenar edilmiştir: “Bu beyt Sa‘ dī merḫūmuñdur.”

²³⁴ (Bazen en yüce kubbelerin üstünde otururum bazen kendi ayağımın önünü (adımımı) göremem.) Sadi, *Gülistan*, İstanbul 1302, 74.

²³⁵ (Tarikat içre adım lazımdır söz deĝil.) Sadi, *Bostan*, İstanbul 1305, 22

2.4. TELMİHAT

Şüphe yok ki şerhler, aynı zamanda metni dönemi ile irtibatlandırma çabasının bir ürünüdür. Bu sebeple şerhlerde edebiyat tarihi, edebî kurallar, mazmunlar ve klasik şiirin hayal dünyasıyla ilgili birtakım bilgiler bulunmak zorundadır. Nitekim Tellizade Vehbî'nin eserinde de bu tarz bilgiler mevcuttur. Bunların sayısı fazla olmamakla birlikte kayda değer niteliktedir. Mesela şerhte neredeyse hiçbir telmih unsurunun temas ettiği husus, ehli bilir denilerek anlatılmaz. Eserde geçen ve ayrıntısı ile verilen tek hikaye, Burhan-i Hakem'in hikyesidir. Hikayenin geçtiği beyit ve şerhi şöyledir:

Der hūn keşed īn mes'ele Burhān-i Ḥakem rā در خون کشد این مسئله برهان حکم را

Ma'nā-yi mışrā' budur ki bu taşarruf mes'elesinüñ eşkālınüñ ḥalli Burhān-i Ḥakem'ün bağrını hūn ider. **Burhān Ḥakem'ün hikāyeti budur ki** Şāh 'Abbās'ün zamānında bir kimesne varmış ki Ḥaḫ Te'ālā celle şenāhu ḥazretleri kemāl-i luḫfundan ol ādeme şol kadar zekāvet ü ferāset ü ma'ārif u 'ulūm-ı şeyy iḥsān itmiş ki 'aşrınıñ ferīdi geçinürmiş ve ne kadar müşkilāt-i 'ulūm-i ġarībe varsa onu mülāḥaza ile iğlākın izāḥ iderlermiş ve ferāseti bu mertebe imiş ki birgün Şāh 'Abbās'la at başı at başına berāberce seyrāna giderlerken bir dāne faḫīr ādeme rāst gelürler ki arḫasında bir yük odun getirüp şehre doğru gidiyor. Şāh 'Abbās, Burhān-i Ḥakem'den su'āl ider ki *“Ey Burhān, fī'l-ḫaḫīḫa, bu oduncıñ ḫālī bizlerden yegdür zīrā ki ašlā dūnyāda bir ta'alluḫı yok; ḫazīne vü cebeḫāne vü 'asker sevdāsında degildür ancaḫ kendü 'iyālinüñ nafaḫasınıñ ḫaydın çeker. N'olaydı ki bizler daḫi bunuñ gibi bir ādem olayduḫ?”* diyüp Şāh bu oduncıñ ḫāline ziyādesiyle reşk ider. Ba'de Burhān-i Ḥakem, ol oduncıya im'ān nazarıyla baḫup Şāh 'Abbās'a dir ki *“Şāh'um sen bu ādemün ḫāline reşk idiyorsın feemmā bu oduncu evine varup bu gice ḫalduḫı gibi 'alā's-şabāḫ vefāt idüp helāk olsa gerek zīrā ki bu oduncıñ vechinüñ ba'zī 'alāmetleri ölmege delālet ider.”* Fī'l-vāḫi' şāh, ādem taḫayyüd itdürdi, şabāḫ ol oduncıñ leşini dīvāne getirüp Burhān'ün arḫasına ḫil'at-i fāḫire geydirüp ferāseti ve zekāveti cümleñüñ ma'lūmı olup 'āleme münteşir oldı ve Şāh'ün dīvānında ittifaḫ idüp adını Burhān ḫoydular ve her ne müşkil olsa gelüp Burhān Ḥakem'den su'āl

iderlerdi feemmā mezhebinde daḥi aşla bir daḥl idecek yeri yoğ imiş zīrā ki muḥibb-i Çehār Yār-i Güzīn -rıḍvāna'l-lāhu Te'ālā 'aleyhim ecmā'īn- imiş ve nefsu'l-emr tā'ife-i Revāfīz -la' anehumu'l-lāh- cūhhellerinden ḥāşā ve kellā ḥāzret-i Ebābekirü'ş-şiddīk ve ḥāzret-i 'Ömerü'l-Fārūk'ı sevmezler ve illā tā'ife-i 'Acem'üñ büleğaları ve füşehāları ve 'ulemāsı var, bāb-i ma'ārifi Çār Yār-i Güzīn -rıḍvāna'l-lāhu Te'ālā 'aleyhim ecmā'īn- ḥāzretlerine maḥabbetleri kemāl üzeredürler. Cümleden biri evvelā işte Burhān Ḥakem ki muḥibb-i çār Yār-i Güzīn olmasa Ḥaḳ Te'ālā ḥāzretleri bu mertebe zekāvet ve ferāset iḥsān itmezdi ve ḥuşūşan ki ḥāzret-i Risāletpenāh -şalla'l-lāhu 'aleyhi ve sellem- ḥāzretleri ḥadīs-i şerīfnde buyurmuşdur ki *"İttekū ferāsetihi'l-mü'mini fe-enne yenzuru be-nūru'l-lāh mā naḥnu fīhi"*²³⁶ budur ki Burhān-i Ḥakem bir böyle vücūd-i şerīf iken bu mes'elenüñ ḥallī kendüyi ḳana çeker. Ya'nī endişe itmekden bağı ḥūn olur yine bu mes'eleyi ḥall idemez. Murād mübālağa üzere baḥş-i dil u 'aşḳda taşarruf olmaduğın beyāndur. (HE 37^b, İ 22^a, E 120^a, HP 119^b)

Bundan başka bir diğēr hikaye ise Urfī'nin başından geçen ve bir gazele konu olan hikayedir ki şāriḥ söz konusu gazeli şerh ederken bu hikayeyi özet bir şekilde beyan eder:

عمر در باخته را بار دگر باخته ام عمر-i der bāḫte rā bār-i diğēr bāḫteem

Ma'nā budur ki bu oynanmış 'ömri bir ğayrı kerre daḥi oynanmışam dimekdür. Ya'nī murādı budur ki cemī' eş'ārı ki altı biñ beyt idermiş dirlər: Deryā-yi sefer iderken şuya ğark olmuş bu def'a tekrār yeñiden başlamış altı biñ beyt daḥi söyleyüp ittihād-i dīvān zuhūra getürmiş işte bu beytde ve bu ğazelde ol aḫvāle işārāt vardur. (HE 37^b, İ 22^a, E 120^a, HP 119^b)

²³⁶ "اتقوا فراسته المؤمن فانه ينظر بنور الله ما نحن فيه" (Müminin ferasetinden sakın! Çünkü o Allāh'ın nuruyla bakar.) Tirmizî, *Tefsiru'l-Kur'an*, 16; Suyûtî, *el-Cāmiu's-Sağir*, I/24)

Bunun dışında nazım şekillerinin isimlendirilmesi hususunda da bazı noktalarda bilgiler verilmiştir. Mesela müzeyyel gazel ve kıt'a nazım şekillerinin tanımları beyitlerin şerhi esnasında verilmiştir:

Her çi 'Urfī ḥ'āhed ān ḥ'āhem gozīd هر چه عرفی خواهد آن خواهم گزید

Ma' nā budur ki her nesne ki 'Urfī taleb idüp ister, ben daḥi anı ihtiyār itmek isterem. **Bu dört ebyāta kıt'a dırler ki ma' nā dördünden ḥāşıl olur.** Ya' nī, yine henüz [...] (İ 68^b, E 237^b, HP 255^b)

Ez ān zamān ki cihān meclisest u şāh çerāğ از آن زمان که جهان مجلس است و شاه چراغ

Ma' nā budur ki ol zamāndan beri ki cihān bir meclis pāyesindedür ve şāh çerāğ menzilindedür. Ya' nī murād, şāhuñ 'aşrını ve zamānını medḥdür ve **bu aşl gazel, zımnındaki bir kimesneyi medḥ ideler ol gazele gazel-i müzeyyel dırler ve memdüḥi olan Şāh Ekber'dür ki beyān ider [...]** (HE 207^a, İ 111^b, T 147^b, HP 380^b)

Klasik şiirimizi anlamamıza yardımcı olacak bazı edebî malzemelere de şerhte yeri geldikçe değinilmiştir:

Ki müy-i bister-i sincāb ber men niş miğergedd که موی بستر سنجاب بر من نیش میگردد

Ma' nā budur ki sincāb döşegüñ müyü benüm üzerüme niş olur. Ya' nī vücūdum ne mertebe mecrūḥ olmaḥ vardur ki **bister-i sincāb bu kadar nāzik ve mülāyim nesne iken baña niş gibi gelür dimekdür.** Murād, vücūdunda olan cerāḥātuñ çoḡluğın beyāndur. (HE 120^a, İ 60^a, E 215^b, HP 229^b)

Bī āfitāb mīve-i Ṭübā şevved lezīz بی آفتاب میوه طوبی شود لذیذ

Ma' nā budur ki güneşsüz şecer-i Ṭübā'nuñ mīvesi lezīz olur zīrā 'Ādetu'l-lāḥ budur **ki mīve cinsi, rengi māhitābdan alur ve lezzeti āfitābdan alur** feemmā mīve-i şecer-i Ṭübā bunlaruñ terbiyetine muḥtāc degıldür. Ya' nī murād, şemā'il-i ḥüsn-i maḥbūb, terbiyete muḥtāc olmaduğın beyāndur. (HE 178^b, İ 22^a, T 96^b, HP 344^b)

Şeb der miyān-i 'Īsâ vü ħorşîd ħâ'ilest   شب در میان عیسی و خورشید حائلست

Ma' nâ budur ki gice ħazret-i 'Īsâ ile güneşüñ ortasında ħâ'il olmışdur. Ya' nî 'Īsâ'dan murād, maĥbûbuñ leb-i mu' cizbeyāni ve ħurşîdden murād envār-i ruĥsārî ve '**ala'l-ħuşûş ki mekân-i 'Īsâ āsumân-i çehârimde ħurşîd ile biledür.** [...] (HE 87^a, İ 45^b, E 178^b, HP 185^b)

2.5. EDEBÎ SANATLAR

Şerhte sadece iki edebî sanat gösterilmiştir. Bunlar istifham-i inkarî ve leff ü neşr sanatlarıdır. Bunların haricinde bir başka edebî sanata tesadüf edilemedi.

Çun neî āgeh ki nākūs-i ki u zunnār-i kîst   چون نه آگه که ناقوس که و زنار کیست

Ma' nâ budur ki çünkü vâkıf degilsen ki bu çaldığımız nākūs kimüñ nākūsıdır ve bağladığımız zunnār-i maĥabbet kimüñ zunnārıdır? Ya' nî murād, zâhid-i ta'âne daĥldür ki bilmedüğüñ eşyāya ta'n itme dimekdür ve **leff ü neşr-i ġayr-i mürettebdür.** **Nākūs desteye nisbet ve zunnār miyāna nisbet.** Ma' nâ-yi taşavvufîsi erbâbına ma' lümdür. (HE 91^a, İ 46^b, E 182^b, HP 190^a)

Mürüvvetest ki ġuyend der kemend-i to bād   مروتست که گویند در کمند تو باد

Ma' nâ budur ki mürüvvet midür ki diyeler ey maĥbûb, senüñ kemendüñde olsun. **İstifhām-i inkārîdür,** mürüvvet degildür dimekdür. Ya' nî ey maĥbûb [...] (HE 144^a, İ 84^b, T 27^b, HP 300^b)

2.6. ŞERHTE GEÇEN GRAMER TERİMLERİ

Klasik şerhlerin özelliklerinden biri de ele alınan metnin gramer açısından değerlendirilmesidir. Neredeyse bütün şerhlerde görüldüğü üzere şârih, mısranın yahut beytin anlamını vermeden önce metnin kelime tahlilini yapar ve cümlelerin gramatikal özelliklerinden bahseder. Bu tahliller sırasında kullanılan kelimelerin hemen hepsi bir gramer terimidir. Bu kelimelerin, metnin daha iyi anlaşılması açısından önemli

olduğundan metinde geçen gramer terimlerinin alfabetik sıraya göre bir listesini vermenin ve tanımlarını yapmanın faydalı olacağı kanaatindeyiz.²³⁷

Ammā-yı tafşīliyye: Kendinden sonra gelen ibare/cümle hakkındaki etraflı bilgi, uzun açıklamalar yapmak için kullanılan “ammā” kelimesidir.

Örnek: “عرفى” (‘Urfī) mübtedā, “تمام معصيت” (tamām-i ma‘ şiyet) haberdür. Zamīr-i “او” (ū), rāci‘dür mübtedāya. “معصيت” (ma‘ şiyet), gunāh ma‘ nāsınadır. “اما” (ammā) bi-fethi’l-elif, **ammā-yı tafşīliyyedür.** (HE 3^a, İ 5^b, E 81^b, HP 74^a)

Cem‘: Çokluk.

Örnek: “زخمها” (zaḥmhā), **cem‘** olduğına bināen “فتحها” (fethhā) daḥi **cem‘** vāқи‘ olmuşdur. Zīrā kavā‘id-i külliyyedendür ki **cem‘**, **cem‘e** muḳārin “*İnkisāmu aḥād ila’l-aḥād*” lāzım gelür. (HE 7^{a-b}, İ 7^a, E 85^a, HP 78^a)

Elfāz-ı müterādife: Eş anlamlı kelimeler.

Örnek: “عصمت” (‘işmet), gunāhdan müberrā olmağa dirler ve “ناموس و ننگ” (nāmūs u neng), **elfāz-ı müterādifedendür** ki ikisi daḥi bir ma‘ nāya gelür. (HE 7^b, İ 7^a, E 85^b, HP 78^b)

Esmā-yı işāret: İşaret sıfatı.

Örnek: “كوى” (kūy), maḥalle ma‘ nāsınadır, “اين” (īn), **esmā-yı işāretdür** ḳarībe. (HE 9^a, İ 8^a, E 87^b, HP 80^b)

Fā‘il: Fiili meydana getiren.

Örnek: “مبیرد” (mībored) fi‘ linūñ **fā‘ili**, “ناز” (nāz)’dur. (HE 13^a, E 91^a, HP 85^b)

“ساید” (sāyed) fi‘ ilinūñ **fā‘ili**, “كلاه فخر” (külāh-i faḥr)’dur. (HE 30^b, İ 18^b, E 111^b, HP 109^b)

²³⁷ Bu bölümde ele alınan gramer terimleri anlamlandırılırken şu kaynaklardan yararlanılmıştır: Nevzat Özkan (Haz.), *Ahmet Cevdet Paşa-Fuat Paşa, Kavâ‘id-i Osmâniyye*, TDK Yay., Ankara 2000; Nevzat Özkan (Haz.), *Ahmet Cevdet Paşa, Medhal-i Kavâ‘id*, Ankara: TDK Yay., 2000; Gülден Sağol vd. (Haz.) *Ahmet Cevat Emre, Türkçe Sarf ve Nahiv Eski Lisân-ı Osmâni Sarf ve Nahiv*, TDK Yay., Ankara 2004; Leylâ Karahan, Ülkü Gürsoy ((Haz.), *Tâhîr Ken‘ân, Kavâ‘id-i Lisân-ı Türkî*, TDK Yay., Ankara 2004; M. Nazif Şahinoğlu, *Farsça Grameri Sarf ve Nahiv*, Kitabevi, İstanbul 1997.

Fi' l-i maḥzūf: Fiilin düşürölerek ortadan kaldırılması.

Örnek: “هدایتی” (hidāyetī)’de olan “ی” (yā), vaḥdet içündür ve “هدایت” (hidāyet), **fi' l-i maḥzūfuñ** mef'üludur. (HE 5^b, İ 6^a, E 83^a, HP 76^a)

Fi' l-i muzāri': Geniş zaman.

Örnek: “افتد” (ufted), **fi' l-i muzāri' dür**, düşer ma' nāsınadır. (HE 6^b, İ 6^b, E 84^b, HP 77^b)

Fi' l-i muḳadderi: Takdir edilmiş fiil.

Örnek: “مرحبا” (merḥabā)'nuñ naşbı **fi' l-i muḳadderiyledür**. (HE 9^a, İ 7^b, E 87^a, HP 80^b)

Ḥaber: İsim cümlelerinde mübtedâ (özne) ile birlikte cümlemin çatısını oluşturan ana öge, yüklem.

Örnek: “نه توسن سپهر” (Nüh tevsen-i sipih ...) cümlesi mübtedâ, “در دواست” (Der dev est) cümlesi **ḥaberdür**. (HE 3^a, İ 5^a, E 80^a, HP 72^a)

-Muḳaddem ḥaber: Eğer haber mübtedâdan önce gelirse mukaddem haber olarak adlandırılır.

Örnek: “هست” (hest) lafzı, **muḳaddem ḥaberdür** ve “عان بهانه” (‘inān-i bahāneī) lafzı mu'aḥḥer mübtedâdur. (HE 4^b, İ 5^b, E 82^a, HP 74^a)

Ḥāl: Fiil meydana gelirken fâil veya mef'ülün veya ikisinin birlikte durumunu belirten müştak veya müştâka te'vil edilen nekre kelime veya cümle.

Örnek: “غافل” (ġāfil), “غفل” (ġafele) bābından **ḥāldür** ve ‘bīḥaber’ dimekdür. (HE 11^a, İ 9^a, E 89^a, HP 83^a)

Ḥarf-i cerr: Arapça'da, önüne geldiği ismi mecrûr eden (esreleyen) harflerin genel adı. Bu harfler “cârr”, cerr ettiği isimse “mecrûr” adını alır.

Örnek: “از” (ez) **ḥarf-i cerrdür**, “من” (min) ma' nāsınadır. (HE 4^b, İ 5^b, E 82^a, HP 74^a)

Ḥarf-i istiṣnâ: İstisnâ belirtmekte kullanılan edatların genel adı.

Örnek: “الا” (illā), **ḥarf-i istiṣnâdur** ba' de kelām-i mücib vāki' olmuştur, müsteṣnâ olan ḳudretdür. Müsteṣnâ minhu olan Zāt-i Bārī Te'âlâ (HE 3^a, İ 4^a, E 80^b, HP 72^b-73^a)

Ḥarf-i nidā: Seslenme edatı

Örnek: “ای” (ey) **ḥarf-i nidā**, münādâ Zāt-i Bārī Te‘âlâ (HE 1^b, İ 3^a, E 78^b, HP 70^b)

Ḥarf-i Zā'id: Arapça'da, bir kelimeyi oluşturan aslî harflerin dışındaki ziyade harfler manasına geldiği gibi kelime ya da cümlede yer alan ancak anlama bir katkısı olmayan “با” (bā) “در” (der) gibi edatlar için de kullanılan terim. Farsça şerhlerde çoğunlukla ikincisine tesadüf edilir.

Örnek: “در بیابان” (der beyābān)'da olan “در” (der), zarf olmadan zā'id olmak münāsibdür. (HE 14^b, İ 10^a, E 92^b, HP 87^a)

“در كعبه” (der Ka'be)'de olan “در” (der), zarf olmağdan zā'id olmak münāsibdür.

(HE 15^a, İ 10^a, E 93^a, HP 87^b)

‘İllet: Kendinden önce gelen ibareyi açıklayan, cümleyi başlatan bağlaç.

Örnek: Lafz-i “که” (ki), “افکند” (efkend)'e ‘illetdür. (HE 5^b, İ 6^a, E 83^a, HP 75^b)

Lafz-i “ولی” (velī) ‘illetdür mışrā‘-i şāniye. (HE 7^b, İ 7^b, E 86^a, HP 78^b)

İsm-i fā'il: Eylemi gerçekleştiren, özne.

Örnek: “قادر” (kādīr), **ism-i fā'ildür**. (HE 3^a, İ 5^a, E 80^b, HP 72^b)

“معجز” (mu'ciz), **ism-i fā'ildür**, ‘aciz virici dimekdir. (HE 6^b, İ 6^b, E 84^b, HP 77^b)

İsm-i mef'ül: Fâilin yaptığı fiillerden etkilenen.

Örnek: “معمور” (ma'mūr), **ism-i mef'üldür**, ābādān olmak ma'nāsınadır. (HE 6^a, İ 6^b, E 83^b, HP 76^a)

İstifhām-i inkārī: Olumsuz soru yoluyla olumlu anlamı kastetmektir.

Örnek: “Ma'nā budur ki mürüvvet midür ki diyeler ey maḥbūb, senüñ kemendüñde olsun. **İstifhām-i inkārīdür**, mürüvvet degildür dimekdir.” (HE 144^a, İ 84^b, T 28^b, HP 300^b)

“Ma‘nā budur ki kim güli ayağı altında görüp ayağını ilerü koydı, **istifhām-i inkārīdūr** ki koymadı dimekdür.” (HE 154^a, İ 89^a, T 46^b, HP 311^b)

İstifhām-i ikrārī: Olumsuz soru sorma yoluyla var olan olumlu bir anlamı yinelemektir.

Örnek: “در جواب نماند” (der cevāb nemānd) **istifhām-i ikrārīdūr**. Ma‘nā-yi mısrā‘ budur ki ma‘rifet öğrenici ‘aql cevābda qalmadı. (HE 5^b, İ 6^a, E 83^a, HP 75^b)

İzmārun qable’z-zikr: Bir isimden önce onunla ilgili zamiri zikretmek ve daha sonra o zamiri açıklamaktır.

Örnek: Zāmīr-i “ش” (şīn) **izmārun qable’z-zikrdūr**, “گامی” (gāmī)’ye rāci‘dür, “نهیب” (nehīb), bu maḥalde ta‘zīm u ri‘āyet ma‘nāsına olmaḡ münāsibdür. (HE 22^a, İ 13^b, E 101^b, HP 98^a)

“آبش” (ābeş)’de olan zāmīr-i “ش” (şīn), **izmārun qable’z-zikrdūr**, şahrā-yi maḥabbete rāci‘dür. (HE 75^b, İ 40^a, E 165^a, HP 169^b)

Lāzım: Nesne almayan fiil.

Örnek: “بسوخت” (besūḡt) fi‘li, müte‘addī olmaḡ da cā’iz **lāzım** olmaḡ da cā’iz. (HE 54^a, İ 29^b, E 139^b, HP 141^b)

Maşdar: İş, oluş, hareket bildiren eylem.

Örnek: “آفریدن” (āferīden), **maşdardur** yaratmaḡ ma‘nāsınadır. (HE 3^a, İ 4^a, E 80^b, HP 72^b-73^a)

“آموزی” (āmūzī)’deki “ی” (yā), **maşdardur**. (HE 5^b, İ 6^b, E 83^b, HP 76^a)

Mübtedā: İsim cümlesinde özne görevindeki unsur.

Örnek: “Mübeyyin-i hey’et fā’il olmaḡ üzere ve “نه توسن سپهر” (Nüh tevsen-i sipihr ...) cümlesi **mübtedā** [...]”(HE 3^a, İ 5^a, E 80^b, HP 71^b)

- **Mu’ahḡer mübtedā**: İsim cümlesinde haberden (yüklem) önce gelen özne, devrik cümlede özne ögesi.

Örnek: “هست” (hest) lafzı, muḳaddem ḫaberdür ve “عان بهانه” (‘inān-i bahānei) lafzı mu’ahḫer mübtedādur. (HE 4^b, İ 5^b, E 82^a, HP 74^a)

Münādâ: Ünlem cümlesinde kendisine seslenilen.

Örnek: “ای” (ey) ḫarf-i nidâ, **münādâ** Zât-i Bārî Te‘âlâ [...] (HE 1^b, İ 3^a, E 78^b, HP 70^b)

Münādî: Ünlem cümlesinde seslenen.

Örnek: “دانه” (dānei)’de olan “ء” (hemze), yâ-i vahdet içündür. **Münādî** ‘Urfî’dür. (HE 1^b, İ 3^a, E 78^b, HP 70^b)

Müte‘addi: Nesne alan geçişli fiil.

Örnek: Fi‘il-i “أسوده” (āsūde), **müte‘addî** olmaḫ da cā’izdür. (HE 24^a, İ 15^a, E 103^b, HP 100^b)

“بگذارد” (begodāzed) fi‘ili gāḫ **müte‘addi** ve gāḫ lāzım olmaḫ ḫā‘ideye zarar virmez. (HE 147^b, İ 15^a, T 86^a, HP 304^a)

Naşb: Arapça bir kelimenin son harfinin meftuh (üstün) okunmasıdır.

Örnek: “مرحبا” (merḫabā)’nuñ **naşbı** fi‘il-i muḫadderiyledür, taḫdîr-i kelām “Ci’te merḫaben” (HE 9^b, İ 7^b, E 86^b, HP 80^b)

Şıla: İlgi zamirinden sonra gelerek onu açıklayan yapı.

Örnek “بآفریدن” (be āferiden)’de “ب” (bā), **şıla** içündür. (HE 3^a, İ 4^a, E 80^b, HP 72^b-73^a)

“بتزوير” (be tezvîr)’deki “ب” (bā), **şıla** içündür. (HE 5^b, İ 6^a, E 83^b, HP 76^a)

Tâ-yı ḫitâb: Seslenme edatı olan ت (ta).

Örnek: “صنعت” (şun‘et) lafzındaki “ت” (tâ), **tâ-yi ḫitâb**dur. (HE 2^b, İ 5^a, E 80^a, HP 72^a)

“حکمتت” (ḫikmetet)’üñ **tâ-yi şānisi**, **ḫitâb**dur. (HE 3^a, İ 5^a, E 80^b, HP 73^b)

Te’kîd: Pekiştirme.

Örnek: “حيف” (ḫayf)-i şānî, **te’kîd**dür. (HE 25^b, İ 17^a, E 105^b, HP 103^a)

“مگو” (megū)-yi şānî, “مگو” (megū)-yi evvele **te’kîd** vāḫi‘ olmuşdur. (HE 73^a, İ 39^a, E 162^b, HP 166^b)

Vaşf-i terkībī: Başlangıçta belirtili isim tamlamasıyken, izafetin kaldırılması suretiyle genel anlamlı bir sıfat tamlaması haline gelen terkip.

Örnek: “صواب دشمن” (şavābdüşmen) **vaşf-i terkībī**dür. “گناه دوست” (gunāhdūst) dađi kezâlik bu tağdırce. (HE 3^b, İ 5^b, E 81^a, HP 73^b)

“اندوه پیشه” (endūhpīşe), **vaşf-i terkībī**dür ve ma^c nāsı ğam şan^c atlı dimekdür. (HE 11^a, İ 8^b, E 89^a, HP 83^a)

Yā-i vağdet: Sonuna geldiği kelimeye bir anlamı katan ی (yâ) harfi.

Örnek: “دانه” (dānei)’de olan “ء” (hemze) **yā-i vağdet** içündür. (HE 1^b, İ 3^b, E 78^b, HP 70^b)

“هدایتی” (hidāyetī) de olan “ی” (**yā**), **vağdet** içündür. (HE 5^b, İ 6^a, E 83^b, HP 76^a)

Zarf: Bir fiilin, bir sıfatın veya başka bir zarfın anlamını değiştirerek daha belirli duruma getiren kelime türü ya da ek. Belirteç.

Örnek: “در تنگنای” (Der tengnāy ...) mışrā^c ı **zarfdur**, “وسعتگه زمانه” (Vus^c atgeh-i zemāne..) mübtedā. (HE 3^a, İ 5^a, E 79^b, HP 72^a)

“بکف” (be kef)’deki “ب” (bā), **zarfdur**. (HE 3^a, İ 5^a, E 80^a, HP 72^b)

Zamir-i şîn: Farsça bitişik zamirlerden III. teklik şahıs zamiri “ش” (şîn).

Örnek: “ریختس” (riĥteş) lafzında olan **zamir-i şîn**, “ش” (**şîn**), ‘Urfī’ye rāci‘ olmağdan şaneme rāci‘ olmağ münāsibdür.” (HE 54^b, İ 29^b, E 140^b, HP 142^a)

“**Zamir-i şîn**” (şîn), izmārun ħable’z-zikrdür.” (HE 69^b, İ 38^b, E 159^a, HP 162^a)

2.7. ÜSLUP - DİL - İMLA

Eserin üslup, dil ve imla hususiyetlerini birbirinden farklı zamanlarda dolayısı ile farklı imlalarla yazılmış beş nüshadan göstermek pek mümkün görünmemektedir. Çünkü pek çok ek ve kelimenin imlası kendi içinde dahi tutarlı değilken bir başka nüsha ile aynı olması mümkün değildir. Bu sebeple bu bölümde eserin yazıldığı dönemin özelliklerini gösteren genel imla ve dil hususiyetleri ortaya konacaktır ve bunda da en sağlam ve tutarlı görünen HP’den istifade edilecektir.

2.7.1. Esere Ait Kelime Yazım Özellikleri

a. Türkçe kelimelerin imlasında çoğu zaman bir tutarlılık yoktur. Aynı nüsha içerisinde hatta aynı varakta kelimeler farklı imlalarla yazılabilmektedir. Özellikle ق, س, ص, ت, ط, ک, چ, ج ve ب, پ seslerinin çoğunlukla birbirinin yerine kullanıldığına tesadüf etmekteyiz.

Örnek: طودق tudak (HP 218^b), دودق (dudağ) şeklinde (HP 372^a); طوز tuz (HP 107^a), دوز (duz) şeklinde (HP 208^b); طارتمق (tartmak) (HP 230^a), دارتمق (dartmak) (HP 378^b) şeklinde yazıldığı görülmektedir. طامر tamar, طاش taş vb. kelimeler de aynı şekilde farklı imla ile yazılmıştır.

b. Osmanlı sarfında Türkçe kelimeler Farsça kelimelerle izafet yapılmazken eserde bunun birkaç örneğine tesadüf etmekteyiz.

Örnek: şîşe-i varlığı (HP 424^b), gölge-i Şîrîn (HP 168^a), şîşe-i gönülüm (HP 174^a)

c. Eser mensur bir metin olmasına rağmen kontraksiyonların çokluğu dikkat çekicidir.

Örnek: نولیدی n'olaydı (HP 211^b), (HP 245^b); نوله n'ola (HP 345^b) نيلسون n'eyesün (HP 133^b)

2.7.2. Eklerin Yazımı

2.7.2.1. Yapım Ekleri

- İsimden İsim Yapım Ekleri

a. -İlk: Bu ekin kullanılmasında kalınlık incelik uyumu gözetilmemektedir. “لق” şeklinde görüldüğü gibi “لك” haline de tesadüf etmek mümkündür. Aynı kelimenin farklı ekle de yazıldığı vakidir:

Örnek: ارسلانلق arslanlık (HP 107^b); راحتلق rāhatlık (HP 117^b); راحتلك rāhatlık (HP 124^a); پاکلك pāklık (HP 429^b)

b. -cI: Çoğunlukla “جی” şeklinde yazılan bu ek bazen de “چی” şeklinde yazılabilmektedir.

Örnek: طوتجی tutucu (HP 135^a); دوكجی dökücü (HP 137^b); بكچی bekçi (HP 84^a), امزكچی emzikçi (HP 308^a)

c. **-II:** Çoğunlukla “لى” şeklinde yazılsa da “لو” olarak da yazılı olduğuna tesadüf edilmektedir.

Örnek: گزلى gizli (HP 328^a) گزلى gizlü (HP158^a); گزلى gözli (HP 224^b)

ç. Eserde “سز” şeklinde yazılı olan bu ek, bu yüzyılda “-sUZ” şeklinde yuvarlaktır.

Örnek: دردسز derdsüz (HP 226^b)

Eserde bunların haricinde kalan isimden isim yapım ekleri **-cUk**, “جق”; **-dAş**, “داش”; **-ncl**, “نجى” şeklinde imlalıdır.

Örnek: اوینجق oyuncak (HP 348^a); یولداش yoldaş (HP 375^a), قارنداش qarındaş (HP 284^b); بیرنجى birinci (HP 411^a), ایکنجى ikinci (HP 314^a)

- İsimden Fiil Yapım Ekleri

a. **-IA:** Bu ekin imlası vokalli ve vokalsiz olarak “له, ل” şeklinde yazılmaktadır.

Örnek: باشلى başladı (HP 380^b), باشله başla (HP 173^a),

b. **-Al:** Bu ekin imlası voklasiz olarak “ل” şeklinde yazılmaktadır.

Örnek: چوغلدى çoğaldı

- Fiilden Fiil Yapım Ekleri

a. **-n:** Bu ekin imlası bazen “ین” şeklinde vokalle bazen de “ن” şeklinde vokalsizdir.

Örnek: صاقتوب şaқınup (HP 162^b), devinüp (HP 172^a)

b. **-r:** Bu ekin imlası “ر ور” şeklinde hem vokalle hem de vokalsiz görülebilmektedir vokalsizdir.

c. **-mA:** Bu ek kalın seslerde “ما” şeklinde ince seslerde “مه” şeklinde gösterilmiştir.

Örnek: قالمایوب qalmayup (HP 75^a) گلمه یوب (gelmeyüp) (HP 113^a)

Bunlar dışında kalan fiilden fiil yapım ekleri **-I**, “ل”; **-ş**, “ش”; **-dUr**, “در”; şeklinde çoğunlukla vokal kullanılmayarak yazılmıştır.

Örnek: دوشرمشدر doşurmiş (HP 421^b); قارشمش qarışmış (HP 391^a); دوشورمهکده doşurmişdür (HP 74^a), düşürmege (HP 166^b); دوندردى döndürdi (HP 383^a)

- Fiilden İsim Yapım Ekleri

Eserde, fiilden isim yapım ekleri olan **-mAk**, “مک, مق”; **-mA**, “م”; **-ş, -Iş**: “ش”; **-m**, “م, وم”; **-Icl**, “جی”; **-dUğ, -dUğ**, “دک, دق” şeklinde çoğunlukla vokalsiz olarak yazılmışlardır.

Örnek: باقش (HP 345^a); gülmesi (HP 345^a); ایتمک (HP 352^a); yapmaق (HP 336^b); باقش (HP 152^a); اولوم (HP 236^a); اولمسندن (HP 257^b); قالدردجی (HP 412^a); یاندقدنصره (HP 87^b); ایتدکدنصره (HP 70^a); itdükdən sonra (HP 70^a); yandıqdan sonra (HP 87^b)

- Sıfat Fiil Ekleri

Eserde, sıfat fiil ekleri **-An**, “ان, ن” ve **-dUk**, “دک, دق” şeklinde hem vokalli hem vokalsiz; **-mAz**, “ماز, مز” kalınlık-incelik uyumuna göre bazen vokalli bazen vokalsiz; **-AcAk**, “جک, جق” ve **-mIş**, “مش” vokalsiz olarak yazılmıştır.

Örnek: قوریمش (HP 355^b); دوشمش (HP 355^b); توتان (HP 206^a); گلهن (HP 123^b); یاراماز (HP 336^b); گوردک (HP 122^a), گوردی (HP 89^b); چاپاچق (HP 105^a); گیده جک (HP 105^a); بلمز (HP 381^b); بلمز (HP 358^a); یاراماز (HP 336^b); گوردک (HP 122^a), گوردی (HP 89^b); چاپاچق (HP 105^a); گیده جک (HP 105^a); بلمز (HP 381^b); بلمز (HP 358^a)

- Zarf Fiil Ekleri

Eserde, zarf fiil ekleri **-ArAk**, “رق, رک” ve **-AcAk**, “جک, جق” kalınlık-incelik durumuna göre vokalsiz; **-IncA**, “نجه” ve **-mAdAn**, “مدن” şeklinde vokalsiz yazılmıştır.

Örnek: اعلایارق (HP 224^a); دیشله یرک (HP 306^b); گلنجه (HP 98^a); وارنجیه (HP 110^a); اوفورمدن (HP 241^a); اورجق (HP 256^a); ایدجک (HP 256^a)

2.7.2.2. Çekim Ekleri

-Hal Ekleri:

a. Yükleme Hali: Eserde yükleme hali bazen “ی” ve “ء” ile gösterilmiştir bazen de yalın halde konmuştur.

Örnek: عالمی (HP 431^a); کندی (HP 371^a); شیشه (HP 265^a); باده (HP 261^a); ایدجک (HP 256^a)

b. Yönelme Hali: Eserde yönelme hali “ه, ا” şeklinde imlalıdır fakat kaynaştırma harfleri “ی” ve “ن” ile birlikte kullanıldığı da vakidir.

Örnek: جانہ cāna (HP 148^a); کیمسہ یہ kimseye (HP 148^a) باکا baña (HP 148^b)

c. Bulunma Hali: Metindeki imlası “ده” şeklindedir.

Örnek: پردہ yerde (HP 149^a)

ç. Ayrılma Hali: Metindeki imlası “دن” şeklindedir.

Örnek: جمالندن cemālinden (HP 149^a)

d. İlgi Hali: Yerine göre “ک, م, نک” şeklinde imlalıdır.

Örnek: آتشی hüsnuñ āteşi (HP 149^a); بنم طوداغم benüm tudağum (HP 149^a); دلک dilüñ (HP 149^a)

e. Vasıta Hali: Metindeki imlası “له” şeklindedir.

Örnek: سوزله sözle (HP 164^b)

f. Eşitlik Hali: Metindeki imlası “جه” şeklindedir.

Örnek: تقدیرجه taqdirce (HP 174^b)

g. Yön Hali: Metindeki imlası “اره, ارى, ارو” şeklindedir.

Örnek: طشره taşra (HP 175^b); اچرو içerü (HP 403^b)

- İyelik Ekleri

1. Tekil: م جانم cānum (HP 84^b)

2. Tekil: ک نازک nāzuñ (HP 85^b)

3. Tekil: بین ذوقین zevķin (HP 118^a)

1. Çoğul: مز زخمم muz zaħmımız (HP 156^a)

2. Çoğul: کز باشکز başuñuz (HP 190^b)

3. Çoğul: لری سوزلری sözleri (HP 199^b)

- Bildirme Ekleri:

1. Tekil: ایدرم iderem (HP 216^a)

2. Tekil: ادرسن idersen (HP 269^a)

3. Tekil: ايدر ider (HP 271^a)

1. Çoğul: ايدرز iderüz (HP389^b) veyahut ايده وز idevüz (HP417^b)

2. Çoğul: ايدرسكز idersünüz (Bu çekim eserde yoktur) veyahut ايتوره سز itüresiz (HP 274^b)

3. Çoğul: ايدرلر iderler (HP 433^b)

- Zaman Ekleri:

a. Geniş Zaman:

1. Tekil: ايدرم iderem (HP 236^a)

2. Tekil: ادرسن idersen (HP 269^a)

3. Tekil: ايدر ider (HP271^a)

1. Çoğul: ايدرز iderüz (HP389^b)

2. Çoğul: ايدرسكز idersünüz (Bu çekim eserde yoktur.)

3. Çoğul: ايدرلر iderler (HP 414^b)

b. Şimdiki Zaman:

1. Tekil: ايده يورم idiyorum (HP 123^a)

2. Tekil: اده يورسن idiyorsun (HP160^a)

3. Tekil: ايده يور idiyor (HP113^b)

1. Çoğul: ايده يورز idiyoruz (HP 236^a)

2. Çoğul: ايده يورسكز idiyorsuñuz (Bu çekim eserde yoktur)

3. Çoğul: ايده يورلر idiyorlar (HP 243^b)

c. Görülen Geçmiş Zaman:

1. Tekil: ايتدم itdüm (HP 248^b)

2. Tekil: ايتدك itdün (HP 280^a)

3. Tekil: ایتدی itdi (HP 280^a)

1. Çoğul: ایتدک itdük (HP 298^b)

2. Çoğul: ایتدکز itdüñüz (HP 138^b)

3. Çoğul: ایتدیلر itdiler (HP 142^a)

ç. Anlatılan Geçmiş Zaman

1. Tekil: ایتمشم itmişem (HP 174^b)

2. Tekil: ایتمشسن itmişsen (HP 94^a)

3. Tekil: ایتمش itmiş (HP 103^b)

1. Çoğul: ایتمشدک itmişdük (Bu çekim eserde yoktur)

2. Çoğul: ایتمشدکز itmişdüñüz (Bu çekim eserde yoktur)

3. Çoğul: ایتمشدیلر itmişdiler (Bu çekim eserde yoktur)

d. Gelecek Zaman:

1. Tekil: ایده جکم idecegüm (HP 103^b)

2. Tekil: ایده جکسن ideceksen (Bu çekim eserde yoktur)

3. Tekil: ایده جک idecek (HP 104^a)

1. Çoğul: ایده جکز idecegüz (Bu çekim eserde yoktur)

2. Çoğul: ایده جکسکز ideceksüñüz (Bu çekim eserde yoktur)

3. Çoğul: ویرهجکلرین vireceklerin (HP 134^b)

e. İstek Kipi:

1. Tekil: ایده ایم ideyüm (HP 355^a)

2. Tekil: ایده سن idesen (HP 355^b)

3. Tekil: ایده ide (HP 286^b)

1. Çoğul: ایده لم idelüm (HP 280^a)

2. Çoğul: ایدہ سز idesüz (Bu çekim eserde yoktur)

3. Çoğul: ایدہ لr ideler (HP 213^a)

f. Şart Kipi

1. Tekil: گچدمسه geçdümse (HP 393^a)

2. Tekil: اولورسان olursañ (HP 386^b)

3. Tekil: ویره جک اولورسه virecek olursa (HP 388^b)

1. Çoğul: ایدہ جک اولورسق idecek olursaq (HP 409^b)

2. Çoğul: ایتسکز itseñüz (E 78^a)

3. Çoğul: گورسه لr görseler (HP 363^b)

g. Gereklilik Kipi

1. Tekil: ایتسم کرکدر itsem gerekdür (HP 371^a)

2. Tekil: ایتسن کرکدر itsen gerekdür (HP 385^b)

3. Çoğul: چکدرسه لr کرکدر çekdirseler gerekdür (HP 119^a)

2.7.3. Şerhteki (Arkaik) Türkçe Söz Varlığı

Aldamak: Kandırmak, aldatmak.

“Ma‘ nā budur ki **aldamak** güldestesi maḥbūbuñ nigāhınuñ elindedür.” (HE 110^a, İ 55^a, E 205^a, HP 216^a)

“Ma‘ nā budur ki pinhānca yandur tā ki kimesne seni merhemle **aldamayalar** dimekdür.” (HE 187^a, İ 103^a, T 111^b, HP 355^b)

Ancılayın: Onun gibi, o kadar, öyle.

“Ma‘ nā budur ki maḥbūbuñ derd-i ‘aşqında **ancılayın** nāle vü feryād iderem ki kemāl-i te‘şīrinden derdüñ gözinden qan tamlar.” (HE 73^b-74^a, İ 38^b, E 163^b, HP 167^a)

“Ma‘ nā budur ki **ancılayın** mest-i cemāl olmışdur ki gice tā seḥere varıncaya dek” (HE 105^a, İ 53^b, E 199^a, HP 209^a)

Ayruk: 1. Başka, diğer, gayrı 2. Bundan sonra, artık.

“Ya‘nī, **ayruk** meclisde kadehgīrlık idüp bāde nūş itmezem.” (HE 18^a, İ 12^a, E 96^b, HP 91^b)

“**Ayruk** havfuñ olmayup ğamla hemhāne olup müttehid ol dimekdür.” (HE 25^b, İ 15^b, E 105^a, HP 102^b)

Bilece: 1. Böylece 2. İle.

“Ma‘nā budur ki eger ‘ādeti ve kânūnı bir nevbette **bilece** terk itmek lāyık degilse niçe vaqt olur ki?” (İ 116^b, T 164^b, HP 395^a)

Bizcileyen: Bizim gibi.

“Ya‘nī merhem daħi **bizcileyin** mecrūh ola tā ki bizüm zaħmımız ayruk şihhatpezīr olmadan kalsun dimekdir ve daħi” (HE 116^b, İ 58^b, E 211^b, HP 224^{a-b})

Bolay ki: Ola ki, belki, maşallāh.

“Ya‘nī, hevāya pervāz iderler bu dā‘iye üzere ki **bolay ki** biz bu maħbūbuñ toğanınuñ şikāri olayduq” (HE 122^a, İ 61^a, E 218^a, HP 232^a)

“Ma‘nā budur ki cem‘ eyle egerçi bu cān u dil dūstuñ yanında bir şey’e degmez feemmā elden getür **bolay ki** makbūle giçe dimekdür” (HE 179^b, İ 100^a, T 97^b, HP 346^a)

Buncılayın: Bunun gibi, böyle.

“Ma‘nā budur ki **buncılayın** bir nāzuñ şikārgāhında bir zebūn şikāri neylesün ki?” (İ 124^a, T 196^a, HP 420^a)

“Ma‘nā-yi mışrā‘ budur ki bir kimse aşlā **buncılayın** bir dāği devrānuñ gönlüne koymamışdur.” (HE 18^b, İ 11^b, E 96^b, HP 92^a)

Bunuñ birle [ki]: Bununla birlikte, mamafih.

“Ma‘nā budur ki heriflerüñ cümle naqd ümmīdi bizüm kīsemüzde mevcūddur **bunuñ birle**” (İ 117^b, T 190^b, HP 415^b)

“Ma‘ nā budur ki **bunuñ birle ki** bir niçe ‘ömrdür ki benüm bigānemdür feemmā yine” (HE 214^b, İ 123^a, T 168^b, HP 399^a)

Burmak: 1. Bükme, çevirmek 2. İncinmek, mükedder olmak.

“Ma‘ nā budur ki ey ‘Urfī, pīr olan baħtuñ cevri bizüm pençemüzi **burdı** feemmā” (İ 118^a, T 173^a, HP 402^a)

Çapmak: Yağmalamak.

“Ma‘ nā budur ki ey ‘Urfī, benüm va‘ z u naşihatümün nūrınun eşerince **çapma** ki” (HE 92^b, İ 48^a, E 184^a, HP 192^a)

“Ma‘ nā budur ki benüm gönlüm ol maħbūbuñ şikārgāhına niçe **çapsun** ki” (HE 148^a, İ 86^a, T 35^a, HP 304^b)

Çebelemek/Çepelemek: Çabalamak.

“Ya‘ nī murād, maħbūbuñ bir zaħmınun ārzūsiyla henüz ħūn içinde **cebeleyüp** el ayak urduğın beyāndur.” (HE 143^a, İ 84^a, T 25^b, HP 299^b)

“Ma‘ nā budur ki ħan içinde hoş **çepelerem** ki maħbūb beni oğ ile buncılayın urdı. Bu def‘ a” (HE 56^a, İ 31^a-31^b, E 142^b, HP 144^b)

Dükeli: Hep, hepsi, herkes, bütün.

“Ma‘ nā budur ki bu **dükeli** ‘ālem u ‘ādemo ki istimā‘ idersen ‘aşğdur.” (HE 132^a, İ 79^a, T 6^a, HP 285^b)

Ekinistān: Ekinlik

“Ma‘ nā-yi mişrā‘ budur ki vefā **ekinistānı** gāyetle ‘azīz olur ey vaşl nesīmi.” (HE 51^a, İ 18^a, E 135^b, HP 137^a)

Eñlik: Allık

“Ya‘ nī, ħazret-i Yūsuf‘un cemālinün leñāfetin var bundan kıyās it ki Züleyhā‘nuñ ħüsni, güzelliğe hūrān-i bihiştün gāyretāveri iken yine **eñlik** sürüp kendü kendüyi Yūsuf‘a ‘arz iderdi ki bolayı ki Yūsuf kendüye meyl ide dimekdür.” (İ 69^b, E 240^b, HP 259^{a-b})

Epssem: Sessiz, ses çıkarmayan, susan

“Ma‘ nā-yi mışrā‘ budur ki velâkin **epssem** ol ki sükütdurlar şâhidler bu mekânda” (HE 30^a, İ 18^a, E 111^a, HP 109^a)

Gedelec: Ok kuburu, sadak, tirkeş

“Ya‘ nî, merg daği ebedî olan ‘ömre nâ’il olayum deyü ol kirişmenüñ oğını alup **gedelecine** koydı zîrâ ki merge daği rûz-i cezâda merg vardur.” (HE 154^b, İ 66^b, T 47^a, HP 312^a)

Giçerek: Geçce.

“Ma‘ nâ budur ki baht kocadur **giçerek** çiyner.” (İ 66^b, E 234^a, HP 251^b)

İlgar itmek: Atla hücum etmek, ılgarlamak.

“Ya‘ nî, ey fevc-i ‘aşk niçe zamân idi ki vücûdumuz sipâhı senüñ şerr u şûruñdan emîn olmışdı.364 Feemmâ yine hücum idüp üstümüze **ilgar itdüñ.**” (HE 21^a, İ 13^b, E 100^a, HP 96^b)

İmdengirü/Şimdengirü: Bundan böyle, bundan sonra, şimdiden sonra.

“Ma‘ nâ budur ki hattâ niçeye dek ‘ömr ğamla endişede giçe **şimdengirü**” (HE 209^b, İ 113^a, T 151^b, HP 384^a)

“Ma‘ nâ budur ki ey ‘Urfî, benüm gönlümden **imdengirü** ârâm u kararî taleb itme zîrâ ki ol gitdi ki ayruğ ben” (İ 115^a, T 159^a, HP 391^a)

Ķarañu: Karanlık.

“Ma‘ nâ budur ki ey ‘Urfî, maħbûbuñ evşâf-i cemîlesin hecrüñ **Ķarañu** gicesinde söyleme.” (HE 94^b, İ 49^a, E 187^a, HP 195^b)

Ķırbana: Sadak, yay kabı.

“Ma‘ nâ budur ki mergüñ vücûdı sâkin olmağdan ötüri ol kirişmenüñ oğını **Ķırbana** koydı.” (HE 154^a, İ 89^a, T 47^a, HP 312^a)

Ḳonşı: Komşu.

“Ma‘ nā budur ki fitneyle **ḳonşı** olduğımı kimüñ pehlūsından dutayum dimekdür.”

(İ 115^a, T 159^b, HP 390^b)

Ḳonşılık: Komşuluk.

“Ya‘ nī ey maḥbūb, her şol dāğ-i derūn ki eyü olmak vaḳtinde senüñ urduğūñ dāğūñ **ḳonşılığından** ki tazelēnüp yine pürçerāḫat olmaya ol cins dāğdan merhem çok yegdür dimekdür” (İ 70^a, E 240^b, HP 259^b)

“Ma‘ nā budur ki senüñ derd-i ğamuñdan şehīd olan ‘uṣṣāḳa yakın **ḳonşılık** tutarlar dimekdür.” (HE 159^a, İ 91^b, T 57^b, HP 318^b)

Nenüñ gibi: Ne gibi, nasıl.

“Ya‘ nī, eger bizlere cevr u cefā silsilesin felek taḫrīk itmeyecek olursa bu def‘ a çerḫ durmayup taḫrīk ider. **Nenüñ gibi?**” (HE 72^a, İ 38^b, E 161^b, HP 164^b)

Niçesi: Nasıl, ne surette.

“Ma‘ nā budur ki ḫalkūñ göñli senden **niçesi** kebāb olur.” (HE 145^b, İ 84^b, T 31^a, HP 302^a)

“Ma‘ nā budur ki şarāb küpü ḳaynayup cūş u ḫurūşa geldi söyle göreyüm imdi tevbe **niçesi** şikest olmaz ḫuşūşen ki” (HE 163^b, İ 93^a, T 65^b, HP 323^b)

Oğuz: Sade dil, bön, ahmak.

“Ma‘ nā budur ki dāmda biñ dāne gedik var iken ben yine sādēdil olup **oğuz** olduğumdan gör ki” (HE 76^b, İ 40^b, E 166^b, HP 171^a)

Oñulmaḳ: Şifa bulmak, yara kapamak.

“Murād, kemāl-i mübālağā üzere maḥbūbuñ dāğınıñ te‘şīrin beyāndur ki hemsāyesi olan **oñulmuş** dāğı yine pürçerāḫat ider.” (İ 70^a, E 240^b, HP 259^b)

Öykünmek: İmrenmek.

“Ma‘ nā budur ki benüm bütüñ ‘ aşkına **öykünmegüm** bilürem ki ‘ aybdur feemmā” (HE 139^a, İ 82^a, T 19^{a-b}, HP 294^a)

Şağlamak: Sağlamlaştırmak, sağlama bağlamak.

“Ma‘ nā budur ki bilmiş idi ki **şağlamağı** ben kimden dutaram dimekdür.” (İ 114^b, T 159^b, HP 391^a)

Şalaca: Tabut, sedye.

“Ma‘ nā budur ki ey yārān-i hemnişin olan kimesneler, benüm **şalacamı** ol maḥbūbuñ maḥallesinden iletmeñüz getürüñ” (HE 186^b, İ 102^a, T 111^a, HP 355^b)

Şavık/Şavuk: Soğuk.

“Ma‘ nā budur ki dūzaḥuñ cigerinden **şavık** āh ҡalkar.” (İ 70^b, E 242^b, HP 262^a)

“Ma‘ nā budur ki ‘ acebdür ki benüm **şavık** olan yüzüm şuyından bir gönül cūşa geldi.” (İ 74^b, E 251^b, HP 273^a)

Şancılanmak: Takmak, saplamak, batırmak.

“ریشه” (rişe), teberüñ başına **şancılan** yelege dirler.” (HE 11^b, İ 9^a, E 89^b, HP 83^a)

Şuvarmak: Sulamak, su vermek.

“Ya‘ nī ey dīde, baña beş on ҡatre göz yaşı dökmele çok da minnet itme ki maḥbūbuñ maḥalleside olan köpekleri ‘ uşşāk, āb-i dīdeleriyle **şuvarurlar** dimekdür.” (HE 50^a, İ 28^a, E 135^a, HP 135^b)

“Ya‘ nī, eger bizüm vücūdımız naḥli mīvedār olmazsa ğam degildür zīrā ki yaş aқıdur gözümüz, āb-i dīdemüz ile **şuvaruruz**” (HE 62^a, İ 34^a, E 149^b, HP 152^a)

Şındırmak: Kırmak.

“Ma‘ nā-yi mısrā‘ budur ki ben ve şeb-i ğamda efğan-i sīneyi **şındırmak**.” (HE 33^b, İ 20^a, E 115^a, HP 114^a)

“Ma‘ nā-yi mışrā‘ budur ki andan ötürî ṭālî‘ üme şükr iderem ki ayagumda olan her bir dikenî bir gülistānda **şındırdı**.” (HE 44^b, İ 24^b, E 128^a, HP 128^a)

Sevkec: Dayanak, söykünecek yer.

“شيداد” (şayyād), ol **sevkece** dirler dīvāruñ altını bir hoşca sevk itmeyüp ancak üstine perdaḥ ile söve eyler.” (HE 16^b, İ 11^b, E 95^a, HP 89^b)

Sıñarlamak: Aşağı görmek, hakir görmek.

“Ma‘ nā-yi mışrā‘ budur ki bu ṭaleb devesini bu merḥalede bu gice **sıñarlaram**.” (HE 43^a, İ 24^b, E 126^b, HP 127^a)

Sögmek: Sövmek.

“Ma‘ nā budur ki ğamḥāne-i sīneden ol cān-i ğamendīşi **söğerek** yukaru getürürem dimekdür.” (HE 213^{a-b}, İ 117^b, T 168^b, HP 398^a)

Süpürlemek: Süpürmek.

“Ma‘ nā budur ki ez beski ğam ğubārı sīneden henüz **süpürlememişken**” (HE 136^a, İ 80^b, T 13^a, HP 290^b)

Şor: Tuzlu.

“Ma‘ nā-yi mışrā‘ budur ki **şor** olan yerlere bu mertebe esinmek neden ötürî?” (HE 51^a, İ 28^a, E 136^a, HP 137^b)

Tiziye: Çabucak, hızlıca derhal, hemen

“Ya‘ nī, bendeki ata ‘ inān virüp ḥaşmuñ üstine sürüp elinüñ birin şalacak olursa mecāl virmeyüp ḥaşmuñ başını **tiziye** kıparup terkiye bağlar dimekdür” (İ 29^a, E 233^a, HP 250^b)

Tuluğ: Tulum.

“Ma‘ nā-yi mışrā‘ budur ki ol āteş bādesinden mest olanlaruñ sāgarlarinuñ dibinde kıalan şarābuñ **tuluğıdır**.” (HE 52^b, İ 68^b, E 233^a, HP 139^b)

Uğurlamak: Çalmak, sirkat etmek.

“Ma‘ nā budur ki gönül, nigāhdan uğurlaya ve gönülden cān **uğurlaya** ve ben cāndan **uğurlayam** dimekdür. Ya‘ nī murād, nigāhdā maḥbūbda olan ḥalāveti beyāndur.” (İ 115^b, T 163^b, HP 394^b)

“Ma‘ nā budur ki ol kimsenüñ ki tudağından merhemüñ adını nezāket **uğurlaya** bu mertebe ḥayretzede olan şahş” (HE 102^b, İ 52^a, E 169^b, HP 205^b)

Uricı: Dikici.

“Ma‘ nā budur ki bizüm göñlimüzüñ ḫapusınuñ perde **urıcısıdur.**” (HE 87^a, İ 45^a, E 178^b, HP 185^a)

Uşacık: 1. Küçük çocuk, tıfıl, 2.Ufacık

“Ma‘ nā-yi mısrā‘ budur ki şādlık fitnesinüñ ḫavfindan **uşacıklar** gibi cemi‘ ‘ ömrde” (HE 35^a, İ 20^b, E 117^a, HP 116^b)

Üşüp: Üşüşüp.

“Ya‘ nī, ey megeşşifat olan a‘ dālar benüm şehd-i kelāmumuñ reşkinden başıma **üşüp** beni yelpāzeeye muḥtāc itmeñüz ki kemāl-i istiğnāmdan bāl-i Cebre’ıl mirrūḫa olursa yine elüme alup megesrānlık itmezem [...]”(HE 39^b, İ 23^a, E 122^b, HP 122^b)

Ütmek: 1. Oyunda kazanmak. 2. Yararlanamak.

“Ma‘ nā budur ki ola ki her nesneyi ki bizden **ütüp** iletmişdür bir naḫş da kendüsinden girü iletelüm dimekdür” (İ 119^a, T 174^a, HP 402^a)

Üyez: Sivrisinek, at sineği, eşek sineği, tatarcık, büvelek.

“Ma‘ nā-yi mısrā‘ budur ki merkebe ḫanat virür ve dizgine **üyez** ider.” (HE 27^b, İ 17^a, E 107^a, HP 105^a)

Yaluñuz: 1. Yalnız. 2. Biricik.

“Ma‘ nā budur ki beski bir ‘ ālemüñ cümle derd ü elemiñi ‘ aşḫda **yaluñuz** çekerem ḫattâ” (İ 121^b, T 184^b, HP 411^a)

Yarlıganmak: Bağışlanma, mağfiret olunma.

“ve “ استغفار ” (istigfâr), **yarlıganmak** ma‘nâsınadır.” (HE 8^b, İ 7^b, E 86^b, HP 80^a)

Yaykamak: Yıkamak.

“Ma‘nâ budur ki ol nâmenüñ raqamını ben qatre-i eşkümlle **yaykamadum** dimekdür.”
(HE 195^a, İ 106^b, T 125^a, HP 365^b)

Yedgenmek: Birinin kılavuzluğunda gitmek.

“Böyle yola sâlik olan rehrevânlaruñ kârı, dâ’imâ lağziş-i gâmdur ve illâ râstrülük da‘vâsında olup her qademde sürçmeyen râhrev bu küydan murâd almayup **yedgenmişdür**” (HE 10^a, İ 8^a, E 88^a, HP 81^b)

Yeg/Yegrek [Yig/Yigrek]: 1. Daha iyi, üstün, baskın. 2. Tercih edilir.

“Ma‘nâ budur ki **yegrek** olan oldur ki yârânum olan rindler beni şarâbla helâk ideler”
(HE 126^b, İ 75^a, E 255^a, HP 126^b)

“Ma‘nâ budur ki râhrev olanlara **yegrek** olan oldur ki bir tozuñ ardından tütalar.”
(HE 175^b, İ 98^b, T 90^a, HP 340^b)

Yeldürmek: Koşmak, koşuşturmak

“Ma‘nâ budur ki ol biten şeyüñ köki **yeldügi** hâlde yine bizüm çamurımızdadur” (HE 87^b, İ 45^b, E 178^b, HP 185^a)

Yelek: Okun tüyleri

“Ma‘nâ-yi mışrâ‘ budur ki oqa **yelek** dikdi yâya kiriş bağladı.” (HE 31^b, İ 19^a, E 113^a, HP 111^b)

Yelmede olmak [yilmek] : Koşmak, acele yürümek, ardınca koşmak.

“Ma‘nâ budur ki ey maħbûb, senüñ zaħmuñı yemiş cânlar henûz arduñca **yelmededüler.**” (HE 187^b, İ 103^b, T 113^a, HP 357^a)

Yunmaqlıg: Yıkanmaklık.

“Ma‘ nā-yi mışrā‘ budur ki ‘Urfī hikāye **yunmaqlıgı** sükūnluga şatdı” (HE 29^b, İ 17^b, E 110^a, HP 108^a)

Yuqu: Uyku.

“Ma‘ nā-yi mışrā‘ budur ki sen **yuqunuñ** mesti olmışsın ve maħmile āteş düşmişdür.” (HE 53^b, İ 29^b, E 139^a, HP 141^a)

“Ma‘ nā budur ki fitnenüñ gözinde **yuquyu** şındırdı.” (HE 60^a, İ 32^b, E 146^b, HP 149^a)

Yügürdmek: 1. Koşmak. 2. Koşturmak.

“Belki bād-i şābādan ziyāde **yügürdüp** gelürdi ki bize sitem ü cefā eyleye” (HE 73^b, İ 39^a, E 63^a, HP 167^a)

“Ya‘ nī, ol āhū ki maħbūbuñ kemendinde bađlu ola ve maħbūb ğayrı şikār ardınca at kaldırıp **yügürddükden** şoñra [...]” (İ 68^a, E 235^b, HP 253^b)

Yüñülcek: Hafif.

“Ma‘ nā-yi mışrā‘ budur ki ey ‘Urfī ol maħbūbuñ **yüñülcek** elli olan zülfünüñ kemendi tutucıdır.” (HE 49^a, İ 27^b, E 134^a, HP 135^a)

“Ma‘ nā-yi mışrā‘ budur ki derd ü elem yükünden **yüñülcek** sermāyeli bil ol bir şehid ki” (HE 53^b, İ 29^b, E 139^a, HP 140^b)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TENKİTLİ METİN

3.1. NÜSHALAR VE TAVSİFLERİ

Yazma eser kütüphanelerinde ve kataloglarında yapılan ayrıntılı taramalar neticesinde şu an için eserin beş nüshasına ulaşılabildi. Bunların biri İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi T 3912 numarada diğerleri ise Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Esad Efendi Bölümü 3410, Hüsnü Paşa Bölümü 685, Hafid Efendi Bölümü 369 ve Tercüman Bölümü 102 numaralarında bulunmaktadır. Bu eserlerin ilk üçü şerh mecmuası, diğer ikisi ise müstakil eserlerdir.

Bu eserlerin nüsha tavsifleri şöyledir:

3.1.1. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi T 3912 (İ Nüshası)

Kütüphane kataloglarına *Gülistan Dibacesi Şerhi* ismiyle kayıtlı olan bu eser, Urfî şerhlerinin bir araya getirildiği bir şerh mecmuasıdır ve bu mecmuada *Gülistan Dibacesi Şerhi* bulunmamaktadır. Anlaşılan o ki bu hataya sebep, 3^a varağına kurşun kalemle yazılı *Gülistan Dibacesi Şerhi* ibaresidir.

Mecmuanın Adı: *Mecmua-i Nefise ve Ba'zı Ebyât u Kasîde*

Cilt ebadı: 220x164 mm.

Yazı ebadı: 170x115 mm.

Kırmızı meşinle kaplı mukavva cildinin etrafı yaldızlı zencireklerle dönülmüş; her iki daffesinde yaldızlı üstten ayırma şemşesi bulunan; şemşeleri yaldızlı tiğlerle süslü; salbeksiz, şirazeli, miklepsiz ve sırtı yıpranmış bir cilde sahip bu eser, 236 varak ve her varak yer yer değişiklik göstermekle beraber çoğunlukla 31 satır ve rekabelidir. Kağıdı su yollu, aharlı saman renginde olup eser, siyah mürekkeple; başlıklar surhle yazılıdır ve ayrıca şerh edilen beyitlerin üstü de surhle çizilidir. Eserin ilk 7 ve son 29 varığı boştur. Numaralandırma 7. varaktan sonra başlamaktadır. 1^b-2^b varakları arası Urfî-i Şirazî'nin hayatı ile alakalı bazı kayıtlar ve tarihler bulunmaktadır. 3^b-129^a varakları arası Tellizade Vehbî'nin *Şerh-i Divançe-i Urfî*'si; 134^b-135^a varakları arası Mustafa isimli bir zatın çeşitli şârihlerin 'abes' kelimesi üzerine yazdıkları şerhleri derc

ettiği kısa bir bölüm; 141^b-153^b varakları arası Neşatî'nin *Hall-i Müşkilat-i Urfî*'si ve 181^b-198^a varakları arası Rodosîzade Muhammed Efendi'nin üç Urfî kasidesi şerhi bulunmaktadır. Bu bölümlerin ilki talik yazı ile ikinci ve üçüncüsü Divanî hususiyetleri gösteren şikeste-talik yazı ile dördüncüsü ise şikeste-talik yazı ile yazılmıştır.

Şerh-i Divançe-i Urfî'nin kayıtlı olduğu kısım Seyyid Yahya İbrahim tarafından Zilhicce 1118/Mart-Nisan 1707'de yazılmıştır. Diğer bölümler farklı kalemle yazılmıştır ki müstensih ve istinsah tarihlerine dair herhangi bir bilgi yoktur. *Şerh-i Divançe-i Urfî* kısmının başı, sonu, ferağ kaydı şu şekildedir:

Başı:

“Dürer-i hamd u şenâ vü gurer-i şükr ü du‘ â sezāvâr Zât-i vâcibu'l-vücûda olsun ki nev‘-i benî Âdem'i, cins-i maḥlûḫ üzerine tafḏîl idüp buyurdı ki “Veleḫad kerremnâ benî Âdeme”.”

Sonu:

Teḡāful kon ki bā ‘Urfî teḡāful mîkoned kārî تغافل کن که با عرفی تغافل میکند کاری

Ma‘nâ budur ki teḡāful it ki ‘Urfî'yle teḡāful lâzım bir iş ider dimekdür. Ya‘nî murâd, maḥbûbla olan mu‘âmelesin beyândur.

Ferağ Kaydı:

“Temmetü'l-kitâb bi-‘avni'l-lâhi el-Melikü'l-Vehhâb ‘an-yedi'l-‘abdu'l-faḫîr es-Seyyid Yaḫyâ İbrâhîm. Li-sene şemâni ‘oşr u mi’e vü elf, fi-şehri Zî'l-Ḥicce-i Şerîf 1118”

3.1.2. Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi Bölümü 3410 (E Nüshası)

Bu eser, Urfî-i Şirazî şerhlerinin bir araya getirildiği bir şerh bir mecmuasıdır. Mecmuanın câmi'i ve cem' tarihi belli değildir.

Mecmuanın Adı: *Mecmua-i Şerh-i Ba'zı Ebyât Urfî*

Cilt ebadı: 180x135 mm.

Yazı ebadı: 150x100 mm.

Eseri elektronik ortama aktaranlar, kapağın resimlerini bu nüshanın dijitalılleri arasına koymadığı için cilt özellikleri hakkında herhangi bir bilgi veremiyoruz. Eser 258 varak ve her sayfa 23 satırdır. Kağıdı su yollu, filigransız, aharlı, saman rengindedir. 1^b ve 76^b’de müzehhep bir serlevha mevcuttur ve bu sayfalar içi altınla yaldızlanmış tek kuzulu cetvelle çevrilidir. Diğer sayfaların tamamında basit formda surhle çizilmiş ince bir cetvel vardır. Hattı, şikeste-taliktir. Metin siyah mürekkeple, başlıklar surhle yazılmış, şerh edilecek metnin üstü de surhle çizilmiştir. Eserin 1^b-17^b varakları arasında şârihi meçhul *Kaside-i İlmiyye* şerhi vardır. 17^b-25^b varakları arası Derviş Adnî Dede’nin bir Urffî kasidesi şerhi vardır. 26^b-51^a varakları arası meçhul şârihlerin Urffî şiirlerine yaptıkları şerhler; 51^a-54^a varakları arası Mustafa isimli bir zatın bazı şârihlerin ‘abes’ kelimesi üzerine yazdıkları şerhleri derc ettiği kısa bir bölüm ve 54^b-75^a varakları arası Neşatî’nin *Hall-i Müşkilat-i Urffî*’si bulunmaktadır. 76^b-257^a varakları arasında ise Tellizade Vehbî’nin *Şerh-i Divançe-i Urffî*’sinin ilk cildi bulunmaktadır. Eserin müstensihî de istinsah tarihi de belli değildir. *Şerh-i Divançe-i Urffî*’nin kayıtlı olduğu kısmın başı, sonu şu şekildedir:

Baş:

“Dürer-i hamd u şenâ vü ğurer-i şükr ü du‘ â sezâvâr Zât-i vâcibu’l-vücûda olsun ki nev‘-i benî Âdem’i, cins-i maḥlûḫ üzerine tafḏîl idüp buyurdı ki “Veleḫad kerremnâ benî Âdeme”.”

Sonu:

“Çehâr Yâr-i Güzîn ḥürmetine cümlemüze ḥüsn-i i‘ tiḫâd müyesser idüp dünyâ vü âḫiretde ṭarîḫ-i müstaḫîmde şâbitḫâdem olan ḫullarından eyleye. Âmin, bi-ḥürmetihi seyyide’l-mürselîn. Divânçe-i mezbûruñ nişf-i şânîsinüñ şerḫine şurü‘ olundu. Mütevekkilen bi’l-lâhi’l-Melikü’l-Vahhâb. Fî-evâsıṭ-i şehr-i Zî’l-ḫicce-i şerîfe 1076.”

3.1.3. Süleymaniye Kütüphanesi Hüsnü Paşa Bölümü 685 (HP Nüshası)

Bu eser de Urffî-i Şirazî’nin manzumelerine yapılan şerhlerinin bir araya getirildiği bir şerh mecmuasıdır ve bu mecmuanın da câmi‘i ve cem‘ tarihi belli değildir.

Cilt ebadı: 220x164 mm.

Yazı ebadı: 170x115 mm.

Eseri elektronik ortama aktaranlar, kapağın resimlerini bu nüshanın dijitalılleri arasına koymadığı için cilt özellikleri hakkında herhangi bir bilgi veremiyoruz. Eser 436 varak ve her sayfa 19 satırdır. Serlevhasız, cetvelsiz ve kağıdı su yollu, filigransız, aharlı, saman rengindedir. Hattı, şikeste-taliktir. Metin, siyah mürekkeple başlıklar ve şerh edilen metin surhle yazılmıştır. Zahriyede ve 1^b’de bir Farsça bir gazel ve kıta vardır 2^a’da Mustafa Paşa’nın oğlu Hasan Hakkı Efendi’ye ait 1304 tarihli bir temellük kaydı vardır. Eserin 2^b-9^a varakları arasında Derviş Adnî Dede’nin bir Urfî kasidesi; 9^b-27^b varakları arası Neşatî’nin *Hall-i Müşkilât-i Urfî*’si; 28^b-67^b varakları arası Rodosîzade Muhammed Efendi’nin dört kaside şerhi ve 68^a-69^b varakları arası mantık ilmine dair bir küçük risale bulunmaktadır. 70^b-436^a varakları arasında ise Tellizade Vehbî’nin *Şerh-i Divançe-i Urfî*’sinin dibaceleri eksik iki cildi bir arada bulunmaktadır. 3 Şaban 1159/21 Ağustos 1746 tarihinde istinsahı biten eserin müstensihisi belli değildir. *Şerh-i Divançe-i Urfî*’nin kayıtlı olduğu kısmın başı, sonu şu şekildedir:

Başı:

Der Beyân-i Münâcât

ای نه فلک ز خوشه صنع تو دانه Ey nüh felek zi hūşe-i şun‘ -i to dāneī دانه

“ای” (ey) harf-i nidā, münādâ Zāt-i Bārī Te‘ālâ “دانه” (dānei)’de olan “ء” (hemze) yā-i vaḥdet içündür. Münādī ‘Urfî’dür ve ma‘nā-yi mışrā‘ budur ki ey ol Zāt-i bîmişlüne toğuz felek senüñ şun‘ uñ hūşesinde bir dānedir.

Sonu:

تغافل کن که با عرفی تغافل میکند کاری Teğāful kon ki bā ‘Urfī teğāful mīkoned kārī

Ma‘nā budur ki teğāful it ki ‘Urfī’yle teğāful lāzım bir iş ider dimekdür. Ya‘nī murād, maḥbūbla olan mu‘āmelesin beyāndur.

Ferağ Kaydı:

“Fī 3 Şabān 1159”

Fevaid Kayıtları:

“Bu kitāb sirkat olunmuşdı şu ḥarāb çok senelerden şoñra tāriḥ-i ātīde yine şahḥāfda bulunup iştirā kıldı. Ḥasan Ḥaḫḫı”

Temellük Kaydı:

“Şāhib u mālik īn kitāb-i müşārun ileyh Şuruhi Muştafā Paşa Merhūmzāde Haşan Haqqı Vālī-i Selānik 1304.”

3.1.4. Süleymaniye Kütüphanesi Hafid Efendi Bölümü 369 (HE Nüshası)

Müellifin Adı: Tellizade Muhammed bin İbrahim (ö. 1076/1666'dan sonra)

Eserin adı: *Şerh-i Divançe-i Urfi*

Telif tarihi: 1076/1666

Cilt ebadı: 200x130 mm.

Yazı ebadı: 150x70 mm.

Koyu kırmızı meşinle kaplı mukavva cildinin etrafı, yıldızlı çift cetvel içinde yine yıldızlı zencirekle çevrili; her iki daffesinde de kenarları oval içi boş, dikdörtgen bir yazma şemşesi bulunan; salbeksiz, şirazeli, miklepli bir cilde sahip bu eser, 217 varak, her varak 25 satır ve rekabe kayıtlıdır. Serlevhasız, cetvelsiz ve kağıdı su yollu, filigransız, aharlı, koyu saman renginde olup eser siyah mürekkeple başlıklar ve haşiyeler surhle yazılıdır. Ayrıca şerh edilen beyitlerin üstü de surhle çizilidir. Yazısı nesih hususiyetleri gösteren talikdir. Müstensihi Muhammed bin Mustafa, istinsah tarihi ise 3 Rebiülevvel 1285/24 Haziran 1868'dir. Zahriyede Muhammed Hafid İhsan Raci Efendi'ye ait vakıf kaydı ve mühür vardır.

Başı:

ای نه فلک ز خوشه صنع تو دانه Ey nüh felek zi hūşe-i şun^ç-i to dāneī

“ای” (ey) harf-i nidā, münādā Zāt-i Bārī Te^ç ālā “دانه” (dānei)'de olan “ء” (hemze) yā-i vaḥdet içündür. Münādī ‘Urfi'dür ve ma^ç nā-yi mısrā^ç budur ki ey ol Zāt-i bīmişlüne tokuz felek senüñ şun^ç uñ hūşesinde bir dānedir.

Sonu:

تغافل کن که با عرفی تغافل میکند کاری Tegāful kon ki bā ‘Urfi tegāful mīkoned kārī

Tegāful it ki ‘Urfi'yle tegāful lāzım bir iş ider dimekdür. Ya^ç nī murād, mu^ç āmelāt-i

faḥşını beyāndur.

Ferağ Kaydı:

“Eş-şerḥu Dīvānçe-i ‘Urfī bi-‘avni’l-lâhi’l-meliki’l-vahhâb ‘an-yedi’l-faḫîr Muştafâ bin Muḥammed ğafera’l-lâhu lehumâ. Fî-yevmi’s-selâsi min Rebî‘u’l-evvel sene ḥamse ve şemânî ve mi’eteyn ve elf 1285.”

3.1.5. Süleymaniye Kütüphanesi Tercüman Bölümü 102 (T Nüshası)

Müellifin Adı: Tellizade Muhammed bin İbrahim (ö. 1076/1666’dan sonra)

Eserin adı: *Şerh-i Divançe-i Urfî*

Telif tarihi: 1076/1666

Cilt ebadı: 120x80 mm.

Yazı ebadı: 100x60 mm.

Eseri elektronik ortama aktaranlar, kapağın resimlerini bu nüshanın dijitalılleri arasına koymadığı için cilt özellikleri hakkında herhangi bir bilgi veremiyoruz. Toplamda 215 varak, her varak 17 satır ve rekabelidir. Her sayfası çift çetvel içi altınla yaldızlanmış, filigransız, aharlı açık saman renginde olup eser siyah mürekkeple, başlıklar surhle yazılıdır. Ayrıca şerh edilen beyitlerin üstü de surhle çizilidir. Yazısı nesihdir. Eser baştan eksik olup ۳ revili gazellerin şerhi ile başlar. Müstensihî belli olmayan eser 1135/1722-23’ yılında istinsah edilmiştir.

Başı:

خمير مایه آسایشست درد خمر
Ḥamîr-i mâye-i âsâyişest derd-i ḥumar

Ma‘ nâ budur ki ey tālib, şarābuñ derdi rāḫatlıguñ māyesinüñ ḥamîridür. Bu taḫdîrce

Sonu:

تغافل کن که با عرفی تغافل میکند کاری
Teğāful kon ki bā ‘Urfî teğāful mîkoned kārî

Teğāful it ki ‘Urfî’yle teğāful lâzım bir iş ider dimekdür. Ya‘nî murād, mu‘āmelât-i faḥşını beyāndur.

Ferağ Kaydı:

“El-ḥamduli’l-lâhi Te‘ālâ Dīvānçe-i ‘Urfî temām oldı. Fî-1135”

3.2. NÜSHA ŞECERESİ

Tellizade Vehbî Efendi'nin iki ayrı cilt olarak kaleme aldığı *Şerh-i Divançe-i Urfî* isimli eserinin şu ana kadar tespit edebildiğimiz 5 nüshasından üçü E, İ ve HP şerh mecmualarına, diğer ikisi HE ve T ise müstakil eserler olarak istinsah edilmişlerdir. Mecmualarda bulunan bu nüshalardan İ tam; E'de ikinci cilt yok ama hem ilk cildin hem de ikinci cildin dibacesi var; HP'de ise dibaceler yok fakat iki cildin tamamı da bir arada mevcuttur. Diğer taraftan HE'de dibaceler yok ama iki cilt bir aradadır. T ise ikinci ciltten başlamasına ve baştan da eksik olmasına rağmen 215 varak olması sebebiyle ikinci cilt olarak istinsah edildiği izlenimi uyandırmaktadır. Tüm bunlardan hareketle şunu söyleyebiliriz ki bir 'Urfidan', Urfî şerhlerini içeren bir mecmua oluşturdu ve bu oluşturduğu mecmuaya Tellizade Vehbî'nin de şerhini kaydetti. Böylece Tellizade Vehbî'nin şerhi hem iki cilt olarak müstakilen istinsah edildi hem de Urfî şerhi mecmualarının bir parçası olarak çoğalmaya başladı. Nitekim eldeki nüshalar ve farklılıkları da bunu kanıtlar mahiyettedir. Bu sebeple nüshaları iki ayrı gruba ayırmak gerekmektedir: 1. Mecmualar Vasıtasıyla Çoğalanlar 2. Müstakil Şerh Olarak Çoğalanlar

Böylece mevcut nüshaları da iki grubu ayırmamız mümkün olur:

1. Mecmualar Vasıtasıyla Çoğalanlar: İ, E, HP
2. Müstakil Şerh Olarak Çoğalanlar: HE, T

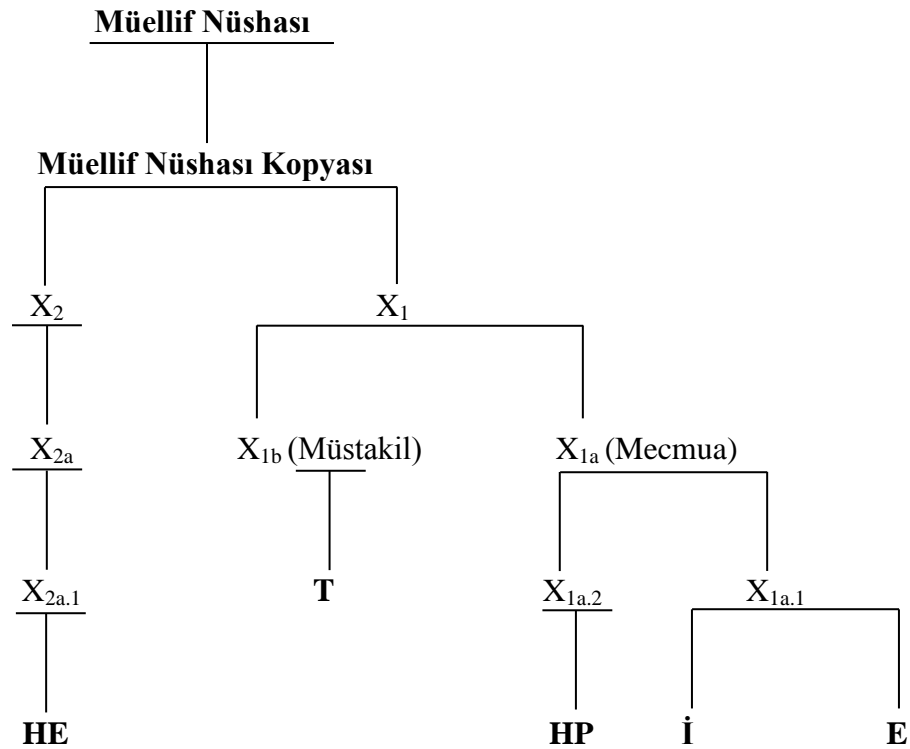
Bu dış ayırmadan başka tenkitli metin oluşturulurken karşılaşılan nüsha farklılıklarından, benzerliklerinden hareketle de şunları söyleyebiliriz:

1. HE'de diğer nüshalardan farklı olarak pek çok gazel ve şerhi bulunmamaktadır. Bu da HE'nin tamamen başka bir nüshadan istinsah edildiğini gösterir. Şunu da belirtmek lazım ki HE'de ki atlamalar müstensihinin hatası sayılacak hatalar değildir, HE'nin istinsah edildiği eserin hatalarıdır. Zira HE'nin müstensihi, istinsah ettiği eseri öyle birebir kopya etmiştir ki hatayla önceki müstensihinin yazımda kaldığı yeri hatırlamak için düştüğü notu da metne dahil etmiştir: “ما تشنه لب و چشمه حیوان (Mā teşneleb u çeşme-i hayvān)'a şurū' olındı.” (HE 97^a). Bu sebeple HE de

onun istinsah edildiği eser de problemlili ve eksik nüshalar olarak görünmektedirler.

2. “karanlı”, “duz”, “ter”, “dutarlar” kelimelerinin imlası İ, E, HP ve T’de neredeyse aynıdır. Fakat HE’de bu kelimeler “karanu”, “tuz”, “der”, “tutarlar” şeklindedir. Bu da bu üç nüshasının farklı gruplara ait olsalar da aynı koldan geldiğini gösterir.
3. Yine T ve HP’nin derkenarlarındaki notların dahi aynı olması bu nüshaların grupları ayrı dahi olsa aynı koldan geldiğine kanıttır. Örneğin HP 435^b’nin derkenarındaki kayıt, T 212^a’da da aynıdır: “Ba^c zı nüshada “ار كنى قيمت” (er konī kıymet) vāqī’ olmuştur ma^c nāsı ma^c lūm.” Bu da iki nüshanın da aynı koldan geldiğini gösterir bir başka kanıttır.
4. İ ve E’nin, içinde buldukları mecmuadaki şerhlerin aynı olması ve diğer farklılıklarının birebir aynı olması bir nüshadan istinsah edildiklerini göstermektedir.

Buraya kadar ifade ettiğimiz bütün hususlar göz önünde bulundurulduğunda nüsha şeceresini şöyle oluşturmak mümkündür:

3.3. METİN TENKİDİNDE TAKİP EDİLEN YOL

1. Tenkitli metin oluşturulurken İstanbul Üniversitesi nüshası **İ**, Süleymaniye Kütüphanesi Hüsnü Paşa bölümü nüshası **HP**, Esad Efendi bölümü nüshası **E**, Tercüman Bölümü **T**, Hafid Efendi bölümü nüshası **HE** şeklinde kısaltıldı tüm nüshalar metin içinde (**X 123^{a-b}**) şeklinde gösterildi.

2. Eldeki nüshaların hiçbirisi tam olmadığı için herhangi bir nüsha esas alınamamış, metin tüm nüshalardan istifade edilerek hazırlanmıştır.

3. Tenkitli metinde tahminî ilaveler < > ile; tahminî çıkarmalar [[ ]] ile gösterildi. Örnek: “şehîd-i ‘aşk olanlar[[1]]<uñ>” → “şehîd-i ‘aşk olanlaruñ”

4. Rivayete uygun olup fakat tek bir nüshada bulunan ibareler hangi nüshadan eklendiyse |⁺ | işareti ile gösterildi.

Örnek: Sadece **İ** nüshasında ve kontekse uygun olan “ey maḥbûb” ibaresi şu şekilde gösterildi: “|⁺ ey maḥbûb| bāl u per [...]”

5. Tenkitli metin oluşturulurken büyük-küçük harf kullanımına riayet edildi, mısraların ilk kelimeleri ve özel isimler büyük harflerle yazıldı; noktalama işaretleri kullanıldı.

6. Metin bir Farsça eserin şerhi olması hasebiyle Farsça beyitlerin okunuşu da kaynak dile uygun telaffuz edildi. Türkçede “küned, güft, büzürg sühen tü vb.” kelimeler Farsça telaffuzuna yakın “o ve u” sesleriyle transkribe edildi. Örneğin “سخنوران که ترا خوش کلام میگفتند” mısraı “Suḥenverān ki torā ḥoşkelām miḡoftend” şeklinde okundu.

Fakat artık Türkçeleşmiş olan gül, gülzâr, zülf, bülbül vb. kelimeler ise Türkçeleştirilmiş imlası ile yazıldı. Örneğin içinde bülbül ve gül geçen şu Farsça mısra “من بلبل آن گل که گلابش همه خونست” “Men bülbül-i ān gül ki gilābeş heme ḥūnest” şeklinde okundu.

7. Yine Farsça beyitlerin okunmasında vezin gereği bazı fiillerin başına gelen emir kipleri, istek kipleri yahut olumsuzluk eki başına geldiği kelimenin ilk sesine göre birleştirildi. Örneğin “بگذار” (begozār) çekimli fiili vezin gereği “bogzār”; “بشنو” (beşnev) çekimli fiili vezin gereği “bişnev”; “منما” (menumā) olumsuz emir kipi vezin gereği “munmā” şeklinde okundu.

8. Hem şerhte hem de Farsça beyitlerde izafet kesresi daima “-i, -yi” şeklinde yazıldı.

9. Vâsıf-ı terkebîlerin, hal eklerinin ve muzarî fiillerle yapılan sıfatların yazımında kelimenin etimolojik yapısını göstermek gayesiyle kullanılagelen (-) işareti kullanılmadı. Bunun tek istisnası Arapça ibarelerin yazımındadır ki bunların miktarı az olduğu için terk edilmedi.

10. Tüm metin boyunca yâ-yi nisbet, yâ-yi vahdet ve izafet kesresi olan (î); “همه” (heme), “او” (û), “و” (u/vü) gibi ibarelerin yerine göre bazen açık bazen kapalı olarak okunmaları gerekmektedir. Fakat bunlar olduğu gibi bırakıldı. Çünkü mesela “همه” (heme) “روبه” (rûbe) gibi sonu ة ile biten kelimeleri bazen vezin için “hemeh”, “rûbeh” şeklinde okumak gerekmektedir. Yine “عرفى آن” (Urfî ān) ibaresi pek çok yerde ikinci hecesi açık okunacak şekilde, vezne uygun olarak yazılmıştır ki bu ibare ancak “Urfiy ān” şeklinde okunursa vezne uyar. Fakat ifade ettiğimiz şekillerde okumak zaten oldukça problemlili olan transkripsiyon sahasını daha da problemlili hale getirecektir. Karışıklığa mahal vermemek için bunlara müdahale edilmedi.

11. Türkçe kelime ve eklerin yazımı ise önceki bölümde “Üslup-Dil-İmla” başlığı altında ayrıntılı bir şekilde ifade edildiği üzere yazılmıştır.

12. Metnin tesisinde şârihin uyguladığı metoda sadık kalındı. Şârih eseri mısra mısra şerh ettiği için öncelikle şerh edilen mısra, Farsça fontla sağdan sola yazıldı; Latin harfli karşılığı hemen karşısında, şerhi ise hemen altında gösterildi.

13. Nüshaların bazılarında “ى” ile gösterilen hemzeler metinde tutarlılık olması için “ء” olarak gösterildi.

14. Metinde geçen Arapça ve Farsça iktibasların ve ibarelerin okunuşları metinde, Arap harfleriyle yazımı ve anlamları ise dipnotta gösterildi.

3.4. TENKİTLİ METİN

(E 76^b) (İ 3^b) Dürer-i hamd u şenâ vü ğurer-i şükr ü du‘â sezâvâr Zât-i vâcibu’l-vücûda olsun ki nev‘-i benî Âdem’i, cins-i maḥlûḫ üzerine tafḏîl idüp buyurdı ki “*Veleḫad kerremnâ benî Âdeme*”²³⁸. Bu rıḫ‘a ol nev‘den ba‘zı efrâdı kesb-i ma‘rifet-i İlähiyye itdükleri muḫtezâsınca sâ‘ir efrâd-i cehelenüñ fevḫine tercîḫ idüp buyurdı ki “*Verefa‘nâ ba‘zêhum fevḫe ba‘zın derecâtin*”²³⁹ vü vaşf-i cehelede buyurdılar ki “*‘Ulâ ‘ike ke’l-en‘âmi bel hüm aḫall*”²⁴⁰. Fî’l-ḫaḫîḫa ḫil‘at-i fiṭrât-i insâniyyede ‘illet-i ğâ‘iyye menziline olan idrâk Zât-i bîçündür. Zîrâ ki delîl-i iddi‘âmuz budur ki “*Ve mâ ḫalaḫtu’l-cinne ve’l-inse illâ li-ya‘budün*”²⁴¹. ‘Li-ya‘rufün” demek üzre tefsîr olunmuşdur ve ḫuşşen ki “*Ḳul hel yestevî’l-lezîne ya‘lemüne ve’l-lezîne lâ-ya‘lemün*”²⁴² naşş-i ḫâṭı‘ımuñ şemşîr-i âbdârı miyân-i dâna vü nâdânda olan rişte-i menâzi‘eyi ḫaṭ‘ itmişdür. Geldik, merâtib-i idrâk dördtür. Bârî Te‘âlâ daḫi mütevâfıt ḫalk eylemişdür. Zîrâ ki şaḫş-i ‘âlim, rütbe-i ‘ilmine göre idrâk itmişdür. Feemmâ ol sebeb-i icâd-i kevn ü mekân vü bâ‘iş-i imtiyâz-i küfr ü imân ve ‘illet-i ḫilḫat-i riḫabeyn-i âsumân u bâdî-i tekvîn-i dūzaḫ u cinân a‘niy bihi ḫabîb-i Ḥudâ ḫazret-i Muḫammed Muştafâ ḫazretlerinüñ merâtib-i ‘ulûm-i seniyyelerinüñ idrâki, cümle maḥlûḫâtdan a‘lâ vü ezyed olduğına şekk ü şübhe yoḫdur zîrâ ki Zât-i Bârî’ye vücûd-i şerîfleri itdüğü taḫarrubı cins-i beşerden bir merd itmemişdür. Bu ğüne taḫarrub eyleyen cânib-i Âdem’e ri‘âyet idüp buyurdılar ki “*Mâ ‘arafnâke ḫaḫḫen* (E 77^a) *ma‘rifetike şümme’l-emşelü ba‘de’l-emşel*”²⁴³ gerek enbiyâ vü gerek evliyâ gerek meşâyîḫ gerek ‘ulemâ gerek şu‘arâ-yi İslâmiyye herkes dânişlerine göre meydân-i idrâk-i Zât-i Bârî Te‘âlâ’da esb-i ṭabî‘atlarına ‘inân virüp yemîn ü yesâre cevelân itmişlerdür. Feemmâ yine keyfiyyet-i Zât-i vâcibu’l-vücûdı ḫaḫîḫati üzre fehm ü idrâk itmedüklerine binâen “*Mâ ‘arafnâke*” hadîş-i

²³⁸ “وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ” (Andolsun ki, Biz âdemoğullarını mükerrer kıldık.) İsrâ, 17/ 70.

²³⁹ “وَرَفَعْنَا بَعْضَهُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ” (Biz, bazısını bazısına üstün kıldık derecelerde) Zuhuf, 43/32. Müellif bu ayeti diğere benzer ayetlerle karıştırmış “بَعْضُهُمْ” (ba‘zêhum) kelimesini “بَعْضُكُمْ” (ba‘zêkum) şeklinde yazmıştır. Ayrıca “فِي الدَّرَجَاتِ” (fî’l-derecât) ibaresinde ki “فِي” de bu ayette yoktur. Kelimeler düzeltilmiştir.

²⁴⁰ “أُولَئِكَ كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ” (İşte bunlar hayvanlar gibidirler, hatta daha da aşağı.) A‘raf, 7/179.

²⁴¹ “وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ” (Ben cinleri ve insanları ancak bana ibadet etsinler diye yarattım.) Zâriyat: 51/56.

²⁴² “قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ” (Hiç bilenlerle bilmeyenler müsavi olur mu?) Zümer, 39/9.

²⁴³ “ما عرفناك حق معرفتك ثم الامثل بعد الامثل” (Biz seni hakkınca bilemedik önceden de sonradan da) Mehmet Yılmaz, *Edebiyatımızda İslâmî Kaynaklı Sözler (Ansiklopedik Sözlük)*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1992, 117.

şerîfin delîl idinüp ‘adem-i ‘irfanlarına mu‘terif olmuşlardır. Fî’l-ḥaḳîka Zât-i Bârî Te‘âlâ’yi ne ma‘denden ve ne kândan olduğu mücerred dürer-i kelâm u irâdât-i Îlâhiyye vâsıtasıyla fehm olunmak lâzım gelse şu‘arâ-yi ‘Acemûn müte’ahḫir neslinden ‘Urfî-i Şîrâzî ḥazretleri idrâk iderdi. Zîrâ ki Zât-i Bârî Te‘âlâ’nuñ evşâfi ḥaḳḳında ol mertebe tekupû idüp kelîmât irâd itmişdür ki kemâl-i feşâhat u belâgâtda nice erbâb-i dânişe ma‘nâsının idrâki müte‘azzir görünmişdür. Feemmâ yine ‘adem-i idrâkine muḳarrer olup ḳaşâ’idinüñ bir maḫalinde buyurmuşlar ki

من كه باشم عقل كل را ناوك انداز ادب

مرغ اوصاف تو از اوج بيان انداخته

Bu taḳdîrce Zât-i Bârî Te‘âlâ kelâm ile fehm olınacak degildür velîkin insân-i kâmilü’l-vücûda elzem olan budur ki sâ’ir cehele-i nâsuñ vücûd-i nâmevcûdlarında vücûd-i maḳrûnların yed-i rişteyle imtiyâz itdüreler tâ ki “*El-mevtü şerbetün külli insānu şaribehu*”²⁴⁴ kelâm-i dürer-bârınıñ sâfî meclis-i ḫarâbî zümre-i “mütü” iderek gûş-i cāna “*İrci’î ilâ rabbiki*”²⁴⁵ nağmesin vâsıl idüp dâr-i fenâyı ‘âlem-i beḳâyâ rihlet muḳarrer olduḳda kendülerüñden soñra nâm-i ‘âlemgîrlere şaḫîfe-i rûzigârda bâḳî olup elsine-i erbâb-i ma‘ârifde mezkûr ola. Fî’l-ḥaḳîka ibtidâ-yi ḫilḳat-i Âdem’den bu âna gelinceye dek vâḳi‘ olan mevtâyı ‘add eylesek ḫadd u ḫaşrdan mütecâvizdür. Feemmâ gürûh-i erbâb-i ma‘ârif-i ḫaḳîḳat üzre nazâr olınmak olursa sâ’ir cehele-i nâsuñ mevtâsı gibi degildür. Gerçi zâhirde cevher-i ma‘ârif ile meşḫûn olan vücûd-i şerîflerin muḳtezâ-yi (E 77^b) “*Küllü men ‘aleyhâ fânin*”²⁴⁶ âyetinüñ taḫt-i arzın medfûn etmişlerdür. Feemmâ yine kemâl-i îmân u i‘tikâdlarına binâen cân ile rûz u şeb sa‘y idüp itdükleri te’lîfât ü taşnîfât sebebi ile “*El-mü’minü lâ yemûtune bel yanḳulüne min dâri’l-fenâ ilâ dâri’l-beḳâ*”²⁴⁷ feḫvâsına vâsıl olmuşlardır²⁴⁸ ve nâm-i şerîfleri ilâ inḳirâzü’d-devrân kütüb-i nefîselerinde mestûr u mezkûrdur. Feemmâ ismi-erbâb-i cühel, lâşe-i vücûdlarına ‘adem-i sebḳat idüp bivücûd oldukları gibi elsine-i enâmda daḫi mehcûr u maḳhûr olmuşlardır. İmdi ‘azîz-i men, meslek-i erbâb-i kemâle sâlik olan şaḫş-i kâmilü’l-‘ayyâra elyaḳ budur ki yâ Zât-i Bârî Te‘âlâ’ya (İ 4^a) muta‘allıḳ ve yâḫûd

²⁴⁴ “الموت شربة كل انسان شاربته” (Ölüm şerbettir, bütün insanlar onu içicidirler.)

²⁴⁵ “إزجعي إلى ربك” (Dön rabbine.) Feer, 89/28

²⁴⁶ “كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ” (Yeryüzünde bulunan her şey fanidir.) Rahman, 55/26

²⁴⁷ “الْمُؤْمِنُ لَا يَمُوتُ وَلَا يَمُوتُونَ بَلْ يَنْقُوتُونَ مِنْ دَارِ الْفَنَاءِ إِلَى دَارِ الْبَقَاءِ” (Müminler ölmez bilakis yokluk âleminden varlık âlemine intikal eder.) Abdullah Uçman (Haz.), *Eşrefoğlu Rûmî, Müzekki'n-Nüfus*, İnsan Yayınları, İstanbul 1996, 481.

²⁴⁸ olmuşlardır: olmuşdur İ

şifât-i İlahiyye'ye muta'allık ve yâ 'ulûm-i şer' iyye muta'allık ve yâ 'ulûm-i nakliyyeye muta'allık min eyne vechi kâne bir nesne te'lîf ide tâ ki kendüden şoñra dest-i zemânedede zer-i destefşârı gibi maqbûl u merğüb olup hâtırnışân ola. Bu haķır faķır ħalîlül'bizâ'e Muħammed bin İbrahim el-mulaķķab bi-laķab Telli el-muħalleş bi-maħlaşu'l-Vehbî ħafere'l-lâhu lehu ve'l-vâlidiyye ve'l-üstâdehu ve aħsenu ileyhim ve ileyh daħi 'aql-i ķaşırınca meslek-i erbâb-i kemâle sâlik olmaķ iddi'âsına düşüp hicret-i Nebevî'nün sene biñ yetmiş altı Şevvâl'inün nişfinda 'Urfî-i Şirâzî ħazretlerinin ħazeliyyatının şerħine şurû' eyledüm ve ħuşuşan ki bu dâ' iyyeden evvel ħazret-i 'Ömer rażıya'l-lâhu anh ħazretlerinin zamân-i ħilâfetlerinde vâķi' olan ħazavâtı müştemil olan *Kitābu Fütūhu 'ş-Şām'* lisan-i 'Arabi'den Türkî'ye tercüme itmek daħi vâķi' olmuş idi ve Mollâ 'Abdu'r-raħmân Câmî ħazretlerinin *Yūsuf u Züleyhâ* nâmında olan kitâbının *Dîbâce-i Şubhu'l-Cemâlet* e şerħ vâķi' olmuş idi ve bu teklîfâtı irtikâb itmekden murâd u maķsûd budur ki nazâr-i erbâb-i ma'ârifde maqbûl olup meclis-i pürfeyzlerinde ħıra'at olunduķça bu haķır-i pürtaķşiri bir du'â-yi ħayrla yâd ideler tâ ki anlaruñ tîr-i du'âları şaşt-i ħulûşıyyetden (E 78^a) pürtâb olup hedef-i icâbete vâsıl olduķda sebep-i âħir reş gunâhımız öle zîrâ ki Haķķ Subħâne ve Te'âlâ ħazretleri “*Veateynâhu min-küllî şey'in sebeben*”²⁴⁹ buyurmuşlardur ve sâ'ir devâvîn-i ferbihden işbu dîvânçe-i 'Urfî'i intihâb idüp şerh itmege tab' -i vâlâter âdem sebep bu²⁵⁰ olmuşdur ki kendü yâr-i şâdıķımız u dût-i muvâfıķımız u öz hemşehrimüz Mevlânâ 'Abdu'r-raħmân eş-şehîr bi-ħazret-i Dürri Efendi er-Ruhâvî²⁵¹ ki sipehsâlâr-i erbâb-i ma'ârif olduķına dâ'imâ leâlî-i dürer-i kelâmlarıyla güş-i dil ü câna muvaşşah u müzeyyen olmaķ üzere idi ve 'ale'd-devâm mezâķire vü mebahîşe-i ma'ânî isârlarından münfek olmadıķımıza binâen bu şiddîķlarına teveccüh-i tām ile ħitâb idüp buyurdılar ki “*Naķd-i vaķt-i eyyâmı tazyi' itmemek için Dîvânçe-i 'Urfî'yi şerħ itseñüz ħâyet ile münâsib u ma'ķül olurdu.*” Vaķtâ ki dürer-i dehân-i ħazret-i Dürri Efendi'den işbu dürer-i kelâm-i neşâyiħ-i memdüh şimâħ-i sem'iyâne işgâ olduķda bi't-ṭabi' taraf-i şer' -i zîvere meyl vâķi' olup çonîn nuṭķ u beyânları ħayâtpetzîr oldu ve ba' de bir nice gün ķaşâ'idlerine muṭâla'a idüp kelâm-i gevher-i eşerlerinde olan nikât-i ħarîbenün muzâfinün ma'ânî'i nisbetihi bi-ķadri'l-imkânî itṭılâ'ı evmerere ķadduhu bi'l-meṭba'î'l-

²⁴⁹ “وَأَتَيْنَاهُ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ سَبَبًا،” (Her şeyin sebebini ona verdik.) Müellif “وَأَتَيْنَاهُ مِنْ” (Veateynâhu min) ibaresini “وَجَعَلْنَا لِكُلِّ” (veca'alnâ li-kullî) şeklinde yazmıştır. Tamir edildi.

²⁵⁰ bu: - HE

²⁵¹ er-Ruhâvî: ez-Zehâvî HE

kelâmi bi-nüketi pervâz yerine şâhbâznihâd ‘ammî nejadum meyl idüp iştifayâd ârzûsın üzerine iltizâm idindi. Fî'l-vâki' bi-kaşr-i ebyât-i dürebârında vâki' nikât-i ‘acîbenüñ fethi ba'zı erbâb-i kemâle müte' assir göründigüne bâ' iş keşret-i şumûl-i ma'ânisi ve kılllet-i efkâr-i nâzirîdür. Buña binâen bu haķır dağı murâd idindüm ki nev 'arûs-i²⁵² pürümüz kelâm-i belâgat-i memdühlarınuñ ruhsâre-i gülgüna bunda tutuķ-i şafaķ rengi ref' idüp müşâhede-i (E 78^b) cemâl-i levh-i tev'emleri dâmân-i dil tebâyi-i erbâb-i ma'ârifî avâze-i

Ġulâm-i nergis-i mestâne-i toem ki nihed غلام نرگس مستانه توام که نهد

Hezâr şîve-i mestî be tab' -i hüşyârî هزار شیوه مستی بطبع هوشیاری

mazmûnunuñ neşvesin qoya nefsu'l-emr dîde-i inşâf ile nazâr olunsa kelâm-i ‘Urfî’de olan bülend pervâzlık meĥâric-i ma'ânî vü ‘ibârât-i ġarîbeye vü kinâyât-i ‘acîbeye vü isti'ârât u teşbihât u şanâyî'-i şî'riyyeye vü mübâlaġât u mezâmîn bir aĥaduñ kelâmında yoķdur. Feemmâ erbâb-i belâgat yanında itnâb-i kelâmdan icâz-i suĥen maķbûl olduğına şerh-i mezbûr dağı müfîd ü muĥtaşar vâki' olmuşdur. Zîrâ ki Mevlânâ-yi Sürûrî ĥâzretleri ĥâce Hâfız-i Şîrâzî'nün *Divânçe*'sinüñ şerhinde çok tekellüfe düşüp iltizâm-i mâlâyelzem itmişlerdür. Vekezâlik Mevlânâ Lâmi' ĥâzretleri dağı *Şerh-i Dîbâce-i Gülistân-i Şeyĥ Sa' dî-i Şîrâzî* ĥâzretleri²⁵³ dağı bu tekellüfe düşmişlerdür ki keşret-i kelâmuñ semeresinden erbâb-i mü'tala'a<ya> taşdî'e vü fütür ĥâşıl olmasun deyü şerĥ-i mezbûrda ihtîşâren şurû' vâki' olundu. Mütevekkilen bi'l-lâhi'l-meliki'l-vahhâbi ve ileyhi'l-merci' u ve'l-me'âbi.

(HE 1^b, HP 70^b)

Bismi'l-lâhi'r-rahmâni'r-rahîm

Der Beyân-i Münâcât

(mef'ûlü / fâ' ilâtü / mefâ' ilü / fâ' ilün)

Ey nüh felek zi hüşe-i şun'-i to dâneî ای نه فلک زخوشه صنع تو دانه

“ey” (ey) ĥarf-i nidâ, münâdâ Zât-i Bârî Te'âlâ (İ 4^b) “dâne” (dânei)'de olan “ء” (hemze) yâ-i vaĥdet içündür. Münâdî ‘Urfî’dür ve ma'nâ-yi mışrâ' budur ki ey ol Zât-i bîmişlüñe toķuz felek senüñ şun' uñ hüşesinde bir dânedir.²⁵⁴ “نه فلک” (nüh felek) mübtedâ, “dâneî” lafzı aña

²⁵² nev'arûs-i: 'arûs-i İ

²⁵³ ĥâzretleri: - E

²⁵⁴ u ma'nâ-yi mışrâ' budur : - E; senüñ: sulûk İ

Nüşaların hiçbirinde beyiti özetleyen bağlama formelinde bir tutarlılık yoktur. Mesela HP'de “ma'nâ-yi mışrâ' budur ki” şeklindeki olan ibare, HE'de “ya'nî”, HE'de bazen “ya'nî” bazen “ma'nâ budur ki” şeklindedir. Bu nüsha farklılıklarının gösterilmesi dipnot sayısını beş katına çıkaracağından ve bu

haberdir ve “خوشه” (hūşe) şalkım ma‘ nāsınadır. Der vaşf-i şî‘ riyyesi budur ki “hūşe” lafzını edā itdükdən şöra “dāne” lafzın ĩrād itmişdir. Zĭrā ki “hūşe”, “dāne”i müstelzemdir ve ĥarf-i nidāyı getürmekden murād-i şerifleri budur ki kemāl-i ‘iştānının ĥicābından taĥkĭr-i nefis idüp kendü vücūd-i hādĭşlerin Zāt-i ĥadĭm Bārĭ Te‘ālā ile taĥarrübden men‘ itmekdür zĭrā ki hādĭşün ittiĥādı ĥadĭmle bu dār-i fenāda müyesser degildür. Egerĥi (E 79^a) Ĥaĥ Te‘ālā ĥazretleri buyurmuşlardur ki “*Naĥnū aĥrabu ileyhi min ĥabli’l-verĭd*”²⁵⁵. Feemmā bu kelām-i dürebārda vāĥi‘ olan taĥarrübden murād, ĥurb-i ma‘nevĭdür ve’l-aĥrebu şūrĭ degildür. Veyāĥūd Zāt-i Bārĭ Te‘ālā ‘ibādına kemāl-i taĥarrübünden numāyān olmaduđına bināen ĥarf-i nidāyı ĩrād itmişlerdür.²⁵⁶ Meşelā Zāt-i insāna vechinden aĥreb nesne yok iken yine kendüye ĥarĭb olmaz.²⁵⁷ Bu taĥdĭrce yine ‘adem-i ru’yet muĥarrer ve münādĭyle münādā beyninde olan fāşla-i bu‘d bāĥĭ feemmā “*ای هفت زمین ز خوشه صنع تو دانه*” (Ey heft zemĭn zi hūşe-i şun‘-i to dānei) dimeyüp “*ای فلك*” (ey felek) dimesinden murād-i ‘Urfĭ nedür?²⁵⁸ Ma‘a zalike ki “hūşe” vü “dāne”nüñ maĥall-i vicdānı zemĭndür. Allāhu a‘lem murād-i şerifleri bu ola ki be mezĥeb-i ‘ulemā-yi eflākiyye deverān üç kısımdur.²⁵⁹ Biri Reĥavĭ ve biri Dülānĭ ve biri Ĥamā’ilĭ ve kürre-i arz (HP 71^a) bu deverān-i şelaşenün vasaĥında vāĥi‘ olmuşdur. (HE 2^a) Bu taĥdĭrce netĭce-i muĥaddeme bu ola ki “nüh felek” lafzı zemĭni daĥi müfĭddür.²⁶⁰ Bilā-‘akis ve “hūşe” ve “dāne” zemĭnde bulunduđı gibi felekde daĥi bulunur. Meşelā nücümāt dāne menziline benātü’n-na‘ş ve Pervĭn ve Mihr ü Māh hūşe numāyişinde ola ve ĥaĥĭĥat-i ma‘nā bu ola ki ey ol Zāt-i bişebĭh ü bĭnazĭr sen bir şāni‘-i pürkemālsin ki toĥuz felek bu ĥadar nücümāt u kevākĭbāt u sürādĭĥāt u burücāt u şems ü māhla ve heft zemĭn bu ĥadar cibāl u buĥūrla ve bu ‘azĭm şānla senün şun‘ uñ ĥĭrfetinün hūşesinün yanında bir dāne-i ĥaĥĭrū’l-cism menzilindedür.²⁶¹ Ne mertebe şāni‘-i bĭmişl olduđın buña ĥıyās oluna.

bađlayĭş formelinin manaya doğrudan bir etkisi bulunmadığından metin tenkidi boyunca bu farklılık gösterilmeyecek; metin boyunca “ma‘nā-yi mişrā‘ ve ma‘nā budur ki” ibareleri kullanılacaktır.

²⁵⁵ “*وَتَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ*” (ve biz, ona, şah damarından daha yakınız), Kāf, 50/16. Müellif “*وَتَحْنُ*” (ve naĥnū) ibaresini “*اننى*” (innĭ) şeklinde yazmıştır. Tamir edildi.

²⁵⁶ ‘ibādına: ‘ibādete E, ĩ

²⁵⁷ ĥarĭb: ĥurb E, ĥarĭr HE

²⁵⁸ ru’yet: ru’yetde E; münādā beyninde: مفاد ikisinden E; ey: - E

²⁵⁹ bu ola ki: budur ki ĩ

²⁶⁰ müfĭddür: muĥayyeddür HP

²⁶¹ cism: necm E

Der cenb-i Kibriyā-yi to ‘arş āşiyāneī²⁶² در جنب کبریای تو عرش آشیانه

“در” (der), zarfdur, “جنب” (cenb), yan ma‘nāsınadır.²⁶³ “ی” (yā)-yi kibriyā kelimedendür, ‘azîmet ma‘nāsına ve “عرش” (‘arş) luğatde büyük taht ma‘nāsınadır ve bir nesnenüñ üstine daħi dirler.²⁶⁴ “آشیان” (āşiyān), yuva ma‘nāsınadır ve **ma‘nā-yi mışrā**‘ budur ki ey Bārī Hudā, senüñ Zāt-i bîmişlüñüñ ‘azîmet-i şānı yanında ‘arş-i ‘azîmü’ş-şān bir yuva menzilindedür ve ‘arş-i ‘azîmü’ş-şānuñ ‘izām-i şānı haqqında āşārda böyle vāķi‘ olmuşdur²⁶⁵ ki (**E 79^b**) semā-yi evvel semā-yi şānīnüñ ‘azîmetine nisbet bir el miqdārıdır ve semā-yi şānī şālîşe nisbet kezâlık ve semā-yi şālîş rābî‘ine nisbet kezâlık semā-yi rābî‘ hāmîse nisbet kezâlık semā-yi hāmîs sādise nisbet kezâlık ve semā-yi sādîs seb‘a nisbet kezâlık ve semā-yi seb‘ ‘arşa nisbet kezâlık ve netîce-i ‘izām-i arş-i ‘azîmu’ş-şān muqaddimeden kıyās oluna.²⁶⁶ Hülâşa-i ma‘nā-yi murād-i ‘Urfī budur ki Hâk Te‘ālâ hazretleri kelām-i qadîmde buyurmuşlardur ki “*Er-raḥmānu ‘ala’l-‘arşi’stevā*”²⁶⁷ evvelā lafz-i istevāda ‘ulemā-yi müfessirīnüñ (**HP 71^b**) kıl u kâlî çoqdur velâkin²⁶⁸ kavlı-i meşhūr budur ki bu lafz, yā “alâ”yla ta‘diyye eyler veyâ “ilâ” ile ta‘diyye veyâhud ilâ ile yā illâ ta‘diyye eyler ve ilâ itdügi zamān kaşd-i mefhūm olur ki lafzla niteki Hâk Celle Celālühü buyurmuşdur ki “*Huve’l-lezī ḥalaqa lekum mā fī’l-arzī cemī’an şümme’stevā ile’s-semāi fesevvăhunne seb‘a semāvātīn ve hūve bikulli şeyin ‘alīm*”²⁶⁹ ve ‘alâ ile ta‘diyye itdügi zamān isti‘lâ ma‘nāsınadır “*Er-raḥmān ‘ala’l-‘arşi’stevā*” gibi egerçi Zāt-i Bārī Te‘ālâ gibi kıyām u ku‘üddan ve hareket u sükûndan ve meci’ ü zehâbdan beri ve cümle mekânda mevcûd u mekândan ḥālî feemmâ ehl-i sünnet ve’l-cemā‘at olana lâzım olan budur ki bu cins āyât-i müşābihātuñ ma‘nā-yi zāhîrîsine îmān u itikâd idüp keyfiyyet-i istivâdan bahş itmeye. Tâ ki “*Ellezīne fī-ḥulūbihim zeyḡun feyettebi‘üne mā teşābehe minhu*”²⁷⁰ kelām-i şerîfinüñ mâşadaķı (**HE 2^b**) olmaya muḥaşşıl kelām-i murād olan

²⁶² E استانه: آشیانه

²⁶³ der zarfdur: derecelerindür E

²⁶⁴ büyük: bunuñ HE; taht: tahtına HE; - E; ma‘nāsınadır: dirler HE; dirler: -HE

²⁶⁵ ‘izām-i şānı: - HE

²⁶⁶ rābî‘ine: tâ seb‘e dek HP

²⁶⁷ “الرَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى” (Rahman, arşa istiva etmiştir) Taha, 20/5.

²⁶⁸ velâkin : velâkin E

²⁶⁹ “هُوَ الَّذِي خَلَقَ لَكُمْ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا ثُمَّ اسْتَوَى إِلَى السَّمَاءِ فَسَوَّيَهُنَّ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ” (O öyle bir Hâlık-i Kerîm'dir ki yeryüzünde ne var ise hepsini sizin için yarattı. Sonra da semaya teveccüh edip onları yedi sema olarak tasfiye buyurdu, O her şeyi bihakkin bilicidir.) Bakara, 2/29.

²⁷⁰ “الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ رِيزٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ” (Artık kalblerinde eğrilik bulunan kimseler fitne aramak ve onu te'vil arzusunda bulunmak için o kitaptan müteşâbih olanına...) Âl-i İmrân, 3/7.

ma‘nā budur ki ‘arş-i ‘azîmü’ş-şān bu kadar ‘azîm şānla senüñ Hümā-yi Zāt-i bīnazīrligüñ yanında bir aşıyāne-i murğ menzilindedür.²⁷¹ Bu taqđırce ‘azîmet-i Zāt-i vācibu’l-vücüdun ne meretebe ‘azîm olduğı bundan kıyās oluna (İ 5^a) ve maḥaller de mezleḳa-i aḳdām olacaḳ yerlerdür.²⁷² Teveḡḡulüñ ‘ālemi yoḳdur. Bu kadar taḥḳîḳ kâfidür.

در تنگنای کوچه شهر جلال تو   Der tengnā-yi kūçe-i şehri Celāl-i to

“تنگنای” (tengnāy), dar ma‘nāsınadır. “کوچه” (kūçe), bucaḳ ma‘nāsınadır, “جلال” (celāl), ululuḳ ma‘nāsınadır.²⁷³ **Ma‘nā-yi mıṣrā‘** budur ki yā Rabbī, senüñ ululuḡuñ şehrinüñ bucaḡınıñ darlığında

وسعتگه زمانه کهن کارخانه   Vus‘ atgeh-i zemāne kohen kārḫānei

“وسعت” (kohen), eski ma‘nāsınadır. “کارخانه” (kārḫāne), şānāyi‘ olacaḳ mekāna dirler. “وسعت” (vus‘ at), büyük ma‘nāsınadır. **Ma‘nā-yi mıṣrā‘** budur ki bu dünyānuñ büyüklüğü bir köhne kārḫānedür. “در تنگنای” (Der tengnāy ...) mıṣrā‘ ı zarfdür, “وسعتگه زمانه” (Vus‘ atgeh-i zemāne..) mübtedā, “kohne” (HP 72^a) kārḫāne ḡaber vāḳi‘ olmuşdur.²⁷⁴ (E 80^a) Ya‘nī yā Rabbī senüñ Celāl’üñ şehristānı ol meretebe büyükdür ki bu dünyānuñ büyüklüğü ol şehri Celāl’üñ dar olan bucaḡınıñ yanında bir eski köhne kārḫāne meşābesindedür.²⁷⁵ ‘İzam-i şehristān-i Celāl-i Bārī Te‘ālā bundan fehm oluna.²⁷⁶

پروازگاه طائر صنعت کجا بود   Pervāzgāh-i ṭā’ir-i şun‘ et ḳocā buved

“پرواز” (pervāz), ḳanat açmaḳ ma‘nāsınadır. “طائر” (ṭā’ir), uçucu ma‘nāsınadır. “صنعت” (şun‘ et) lafzındaki “ت” (tā), tā-yi ḡitābdür. Muḡāṭab, Bārī Te‘ālā ḡazretleridür ve bu ḡazel, münācāt olduğına bināen cümle ḡitāb, Zāt-i Bārī’yedür. Ta‘accüb ṭarīḳi üzere su‘āl vāḳi‘ olmuşdur. **Ma‘nā-yi mıṣrā‘** budur ki yā Rabbī senüñ şun‘ uñ murḡınıñ ḳanat açup ṭayarān idecek mekānı ḳanğı yirdür?

²⁷¹ hümā: hemān E

²⁷² mezleḳa: mezelle HE

²⁷³ Bu cümleler İ’de yoktur.

²⁷⁴ Bu cümle HE’de yoktur.

²⁷⁵ büyükdür: ‘azîmdür HE; köhne: - HE

²⁷⁶ bundan fehm oluna: ne meretebedür ‘aḳl oluna HE

جایی که دارد از دو جهان آشیانه Cāyī ki dāred ez du cihān āšiyāneī

“جایی” (cāyī)’deki “ی” (yā), vahdet içindir. Lafz-i “که” (ki), kāf-i ta’līldür. **Ma’ nā-yi mışrā’** budur ki bir yeri ki iki cihāndan dünyā vü āhīretūn vus’atından bir āšiyānedür²⁷⁷. Mulaḥḥaş ma’ nā budur ki yā Rabbī senūn murğ-i şun’uñun ‘izam-i şanı ne mertebedür ki dünyā vü āhīretūn zemīnīnūn vus’atından bir āšiyāne dutmuştur ve қанат ачуп pervāze geldügi maḥal pervāz idecek mekānūn vus’atını bundan қıyās eyle ki dünyā vü āhīretūn vus’ati kendūnūn yanında bir āšiyāne menzilindedür.²⁷⁸

نه توسن سپهر سراسیمه در دواست Nüh tevsen-i sipihr serāsīme der devest

“نه” (nüh), ṭoқuz dimek ma’ nāsınadır.²⁷⁹ “توسن” (tevsen), serkeş olan at ma’ nāsınadır ve “سپهر” (sipihr), gök ma’ nāsınadır. “سراسیمه” (serāsīme) baş çezginmek ma’ nāsınadır ve “دو” (dev) “دویدن” (devīden)’den taḥfīf olunmuşdur yilmek (**HE 3^a**) ma’ nāsınadır ve “serāsīme”yi “sipihr”e şıfat ṭutmaқ ma’ nā-yi ḡalaṭdur. Belki “tevsen”den ḥāl vāқи’ olmuşdur.²⁸⁰ Mübeyyin-i hey’et fā’il olmaқ üzere ve “نه توسن سپهر” (Nüh tevsen-i sipihr ...) cümlesi mübtedā, “در دواست” (Der dev est) cümlesi ḥaberdir.²⁸¹ **Ma’ nā-yi mışrā’ (HP 72^b)** budur ki āsumānūn ṭoқuz dāne tevsen-i serkeşi serāsīme oldukları ḥalde ḥareket itmekdedürler.

تا حکمتت گرفته بکف تازیانه Tā ḥikmetet girifte be kef tāzyāneī

“تا” (tā) lafzı, ḥattā ma’ nāsına olmaқ da el virür ve intihā-yi ḡāyet ma’ nāsına da el virür.²⁸² “حکمتت” (ḥikmetet)’ün tā-yi şānīsī, ḥitābdur. “گرفته” (girifte), ṭutmuş dimekdür ve “کف” (kef), el içi ma’ nāsınadır. “بکف” (be kef)’deki (**E 80^b**) “ب” (bā), zarfıdır ve “تازیانه” (tāzyāne), қамçı ma’ nāsınadır. **Ma’ nā-yi mışrā’** budur ki yā Rabbī tā ki senūn ḥikmetūn kefinde bir tāzyāne ṭutmuşdur.²⁸³ Ya’ nī āsumānūn bu ṭoқuz dāne serkeş olan tevsen felegi tā zemzeme-i sūre-i “*‘İza’s-semā’u’n-feṭarat ve iza’l-kevākibu’n-teşerat*”²⁸⁴ istimā’ edinceye dek ḥavfi tāzyāne-i emrūnden bir ān u sā’at қarār itmege cür’et idemeyüp her biri me’mūr olduğı

²⁷⁷ āšiyānedür: āšiyāne ṭutmuşdur HE

²⁷⁸ ma’ nā: - HE, - E

²⁷⁹ dimekdür: ma’ nāsınadır HE; ma’ nāsınadır: - İ

²⁸⁰ at ma’ nāsınadır: ata dırlar HE; çezginmek: خیرکنم HE, çevrilmek E, İ; taḥfīf olunmuşdur: muḥaffedür HE; “دو” (dev) “دویدن” (devīden)’den taḥfīf olunmuşdur yilmek ma’ nāsınadır: - E

²⁸¹ mübtedā, der dev est cümlesi: - E

²⁸² lafzı: - HE

²⁸³ ḥikmetūn kefinde: ḥikmetinūn kefinden E

²⁸⁴ “إِذَا السَّمَاءُ انْفَطَرَتْ ﴿١﴾ وَإِذَا الْكُوَاكِبُ انْتَبَرَتْ ﴿٢﴾ وَإِذَا الْبِحَارُ فُجِّرَتْ ﴿٣﴾” (Gök yarıldığı zaman, Yıldızlar döküldüğü zaman, Denizler kaynayıp fişkırtıldığı zaman) İnfitar, 3/1-3

hizmet üzere şeb u rüz sa' y idüp deverân itmek üzeredürler ve felegün toköz olması ' ulemâ-yi Eflâkiyye mezheblerine göredür ve illâ ' indi ehlü'ş-şer' semāvât yedi olduğu naşş-i қаtı' la şābitdür ve şarafeynün delâ'ili irād olmaq lâzım gelse sāmī'e taşdī' hāşıl olur. Bu kadar kifāyet ider.

ذات تو قادرست بايجاد هر محال   Zāt-i to Qādir est be icād-i her muḥāl

“قادر” (qādir), ism-i fā' ildir. “يجاد” (icād), zuhūr ma' nāsınadır. “محال” (muḥāl), zammü'l-mīm şu' ubet ile vücūda gelen nesneye dirler ve bi-fethi'l-mīm min-küllü'l-vücūh vücūda gelmeyen nesneye dirler.²⁸⁵ Ve lafz-i “هر” (her) heme ma' nāsınadır, ihāta-i efrād içindir. ' Arabide olan külli gibi.²⁸⁶ **Ma' nā-yi mısrā'** yā Rabb senün Zāt-i bīşebihün her muḥāl eşyāyı ketm-i ' ademden vücūda getürmek murād eylese ān-i vāhidde qādirdür.²⁸⁷ Kemāl-i kudretine nisbet āsāndur feemmā.

إلا بأفريدن چون خود یگانه   İllā be āferīden-i çun ḥod yegāne

“إلا” (illā), ḥarf-i istiḥnādur ba' de kelām-i mūcib vāki' olmuşdur, müsteşnā olan kudretdür. Müsteşnā minhu olan Zāt-i Bārī Te'ālā (**HP 73^a**) ḥazretleridür.²⁸⁸ “بأفريدن” (be āferīden)'de “ب” (bā), şıla içindir. “أفريدن” (āferīden), maşdardur yaratmaq ma' nāsınadır.²⁸⁹ “چون” (çun), mişl ma' nāsınadır. “خود” (ḥod), kendün dimekdür.²⁹⁰ “یگانه” (yegāne), vāhid ma' nāsınadır ki bīnazir dimekdür. **Ma' nā-yi mısrā'** budur ki senün Zāt-i bīnazirün gibi bir Zāt'ı yaratmağa qādir degildir. Me'āl-i murād-i ' Urfi-i Şirāzī ḥazretleri budur ki (**HE 3^b**) ya' nī yā Rabbī senün Zāt-i pākün bir qādir-i icād-i külli şeydür ki maḥlūqātuñ kudretine nisbet her ne meretebe muḥāl olan eşyā var ise murād-i şerīfün anūñ icādına ta' alluḥ itdügi zamān ān-i vāhidde (**E 81^a**) vücūda getürmekde qādirsen feemmā kendü Zāt-i bīşerikün gibi bir Zāt'ı vücūda getürmege qādir degilsen. Zīrā ki kendü kelām-i şerīfünde buyurduñ ki “*Leyse kemişlihi şey'un*”²⁹¹ ve yine (**İ 5^b**) bir maḥalde buyurduñ ki “*Şehid Allāhu ennehu lā ilāhe illā huve*”²⁹² fi'l-ḥaḳīka āyetinün mazmūn-i şerīfince şerīk-i vācibü'l-vücūd mūmteni'

²⁸⁵ zammü'l-mīm: nazīmü'l-' amīm HE

²⁸⁶ Bu cümle E'de yoktur. ' Arabide olan külli gibi: - HE

²⁸⁷ eylese: - HP

²⁸⁸ ḥazretleridür: celle şānedür H

²⁸⁹ maşdardur: muşavver E

²⁹⁰ kendün: kendü E

²⁹¹ “لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ” (Ona benzer hiçbir şey yoktur) Şirā, 42/11

²⁹² “شَهِدَ اللَّهُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ” (Allāh, kendisinden başka hiçbir ilāhın olmadığına şahittir) Âl-i İmrān, 3/18.

olduğına reyb ü gumānımız yokdur.²⁹³ ‘Ale’l-ħuşuşuña ‘adem-i şerīki ħaħķında buyurmuşlardur ki “*Lev kâne fīhimā ālihētun illā’llāhu lefese detā*”²⁹⁴ egerçi erbāb-i feţānet ‘Urfī’nüñ bu beytine ħayrı ma‘nālar dağı virmişler feemmā ma‘nā-yi müvecceh bu idigi taħrīr olundu zīrā ħavā‘id-i külliyyedendür ki “*El-ma‘nā māyustefādu mine’l-lafzi*”²⁹⁵ ve illā te’vīlāt u teklīfātla verilen ma‘nā çendān maħbūl degildir. Zīrā eger bu ħazel maħall-i münācāt olduğına bināen ma‘nā-yi şer‘in beyān itmege elyaħ u ensebdür.²⁹⁶

‘ Afvet şavābdüşmen u ħilmet gunāhdüst ²⁹⁷ عفوت صواب دشمن و حلمت گناه دوست

“عفو” (‘afv), gunāhdan geçmek ma‘nāsınadır. “ت” (tā), ħitābdur. “صواب” (şavāb) kelām-i rāst söylemege dirler, murād-i evāmiru’l-lāha imtişāl itmekdür.²⁹⁸ “دشمن” (düşmen), ħod ma‘lūm ve “حلم” (ħilm), yavaşlık ma‘nāsınadır ve “گناه” (gunāh), ħod cümleñüñ ma‘lūmu ve “دوست” (düst) ħod dostdur. “عفوت” (‘afvet) mübtedā, “صواب دشمن” (şavābdüşmen) ħaber ve dađı kezālik “حلمت” (ħilmet) ve “گناه دوست” (gunāh(HP 73^b)düst) dađı mübtedā ve ħaber ve “صواب دشمن” (şavābdüşmen) vaşf-i terkībīdür.²⁹⁹ “گناه دوست” (gunāhdüst) dađı kezālik bu taħdīrce. **Ma‘nā-yi mısrā‘** budur ki yā Rabbi senüñ ‘afvuñ şavāba düşmendür ve ħilmüñ gunāha düstdur. Ya‘nī “*Ta‘arrufu’l-eşyā bi-ezđādihā*”³⁰⁰ feħvāsınca ħaħķ Te‘ālā ħazretlerinüñ dünyā vü āħiretde şıfat-i ‘Afuvv ve Ġafūr’la muttaşıf olduđıñuñ ma‘lūmlıđına sebep gunāh-i ‘uşāt-i ümmet-i merhūmedür. Zīrā ki eger cism-i gunāh mün‘adim olsa bir elden ümmet merhūm ve ma‘şūm olmak lāzım gelürdi bu def‘a şıfat-i ‘afv nā-ma‘lūm olurdi.³⁰¹ Bu ‘illete bināen ‘afvuñ zātı, şavābuñ vücūdunu kendüye düşmen tutarız. Zīrā ki şavāb, ‘afvuñ ‘adem-i iştiħārına bā‘iş oluyor. Feemmā ħilmüñ gunāhı kendüne düst tutarız ki gunāhuñ (HE 4^a) vücūdı sebep-i iştiħār zāt-i ħilm olmuşdur. Ol (E 81^b) ecilden gunāhuñ vücūduna muħabbeti ziyādedür. ‘Urfī’nüñ bu beytinden murādı, ħaħķ Te‘ālā ħazretlerinüñ ‘afv u ħufrānına kemāl-i ümīdlerin ve ħüsn-i i‘tikādlarını beyāndur.³⁰² Feemmā mezħebi ber-ħaħķ beyne’l-

²⁹³ maħalde: -HE; fi’l-ħaħīħa: - HE

²⁹⁴ “لَوْ كَانَ فِيهِمَا آلِهَةٌ إِلَّا اللَّهُ لَفَسَدَتَا”، (Eğer yerde ve gökte Allāh’tan başka ilāhlar olsaydı, kesinlikle ikisinin de düzeni bozulurdu) Enbiyā, 21/22

²⁹⁵ “المعنا ما يستفاد من الفظ،” (Mana, lafızdan istifade edilen şeydir.)

²⁹⁶ ensebdür : enseb oldu E

²⁹⁷ ع ثواب : صواب E

²⁹⁸ şavāb: - E, şevāb İ; evāmiru’lāha: emru’l-lāha E

²⁹⁹ şavāb : şevāb E, İ

³⁰⁰ “تعرف الاشياء باضدادها،” (Eşyanın bilinmesi, zıddıyladır”

³⁰¹ mün‘adim : muħaddem E; şıfat: minnet E

³⁰² u: - E

ḥavf ve'r-recā' olmak gerek. Zīrā ki bir maḥalde ḥazret-i Bārī Te'ālā³⁰³ buyurmuşlardır: “Ve-izā se'eleke 'ibādī 'annī fe-innī³⁰⁴, “Enā'l-ḡafūru'r-raḥīm ve enne 'azābī huve'l-azābu'l-elīm³⁰⁵ ḡufrānına ḥüsn-i i'tikād güzel feemmā 'azābından daḡi iḥtirāz lāzımdur i'tikādına göre mışrā' -i şānīde buyururlar ki³⁰⁶

هر گام چیده عاطفتت دام و دانه 'āḫīfetet dām u dāneī

Ma'nā-yi pürbeyān olmuşdur ve “گام” (kām), kāf-i 'Arabiyle murād ma'nāsınadır.³⁰⁷ “چیده” (çīde) düşürmüş dimekdir.³⁰⁸ “عاطفت” ('āḫīfet), şefkat ma'nāsınadır. “ت” (tā), ḫitābdur. “دام و دانه” (dām u dāne), ḫod erbāb-i ḫīlenūn ma'lūmlarıdır. 'İbārāt-i mışrā' da taḫdīm u te'ḫīr vardır.³⁰⁹ Zīrā ki eger bu 'ibārāta ma'nā virilse **ma'nā-yi mışrā' (HP 74^a)** budur ki her düşürülmüş murād senūn şefkatūn bir dām u dānedür. Bunda ma'nā fehm itmek erbāb-i muḫāla'ayı tekellüfe düşürür. Feemmā **taḫdīr-i mışrā'** budur ki “عاطفتت دام و دانه هر گام چیده” budur ki “آḫīfetet dām u dāneī her kāmçīde est). **Ma'nā-yi vāzīḫ** budur ki yā Rabbī senūn şefkatūn cümle murādāt u maḫşūdātuñ dām u dānesin düşürmüşdür. Ya'nī erbāb-i zū'l-ḫacāt murḡ-i murādlarını şayd³¹⁰ idüp ele getürmek arzūsiyla nice yüz biñ dām u dāne-i ḫiyel ḫurmuşlar. Feemmā senūn dest-i şefkatūn kemāl-i merḫametinden cümle murādātların iḫsān idüp ol ḫurdukları dām-i dāne-i ḫīleyi bi'l-küllīye ref' idüp düşürmüşdür. Zīrā ki 'afvuñ şavāb-i düşmen, ḫilmūn ḡunāh-i düst olduḡı bu ma'nāya delīl kāfīdür.³¹¹

عرفی تمام معصیت اما بدست او 'Urfī tamām-i ma'şiyet ammā be dest-i ū

“عرفی” ('Urfī) mübtedā, “تمام معصیت” (tamām-i ma'şiyet) ḫaberdür. Zamīr-i “او” (ū), rāci'dür mübtedāya. “معصیت” (ma'şiyet), ḡunāh ma'nāsınadır. “اما” (ammā) bi-fethi'l-elif ammā-yi tafşīliyyedür. Lafz-i “تمام” (tamām) bu maḥalde 'aynü's-şey ma'nāsınadır ve bu mışrā', su'āl-i muḫadderden cevāb vāḫi' olmak üzredür. Su'āl-i (**E 82^a**) sâ'il bu ola ki 'acabā şavāb u ma'şiyet itmekde 'Urfī nicedür? Dedikde buyurmuşlardır ki bu mışrā' ı ya'nī 'Urfī, 'ayn-i

³⁰³ Te'ālā: - E

³⁰⁴ “وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَابْيِّنْ لَهُمْ” (Kullarım sana Beni sorarlarsa, bilsinler ki Ben,) Bakara, 2/186.

³⁰⁵ “أَنَا الْغَفُورُ الرَّحِيمُ وَأَنَّ عَذَابِي هُوَ الْعَذَابُ الْأَلِيمُ” (Gafūr(günahları çok bağışlayan)ım, Rahīm (onlara çok merhamet eden)im, Bununla beraber, azabım da çok acıklı bir azabdır) Hicr, 15/49-50.

³⁰⁶ Bu cümle E'de yoktur.

³⁰⁷ Tüm nüshalarda “her beyān” şeklindedir. Anlam bütünlüğü açısından “pürbeyān” tercih edildi.

³⁰⁸ düşürmüş: düşermek E

³⁰⁹ 'ibārāt-i mışrā' da: 'İbārāt HP

³¹⁰ şayd: şabr HP

³¹¹ şavāb: şevāb E

ma'şiyetdür feemmâ ol 'Urfî'nün elünde (HE 4^b)

Hest ez 'ināyet-i to 'inān-i bahāneī هست از عنایت تو عنان بهانه

“hest” (hest), var ma' nāsınadır. “عنایت” ('ināyet), luḫf u hidāyet ma' nāsınadır. “از” (ez) ḫarf-i cerrdür, “-den”³¹² ma' nāsınadır. “تو” (to) zamīr-i ḫiṭābdür. “عنان” ('inān), dizgin ma' nāsına “بهانه” (bahāne), sebeb ma' nāsınadır. “اما بدست او” (ammā be dest-i ū), zarfdür. “hest” (hest) lafzı muḫaddem ḫaberdür ve “عنان بهانه” ('inān-i bahāneī) lafzı mu'ahḫer mübtedādür. **Ma' nā-yi mışrā'** budur ki senün 'ināyetünden 'inān-i bahāne vardur. Ya' nī, me'āl-i ma' nā budur ki yā Rabb 'Urfî'nün vüçudı gūyā gunāhuñ (HP 74^b) ve ma'şiyetün vüçudı gibi olmışdur.³¹³ Feemmā senün dāmān-i mağfiretünden dest-i ümīdin kaṭ' itmemişdür. Zīrā ki 'inān-i kelime-i şahādete teşebbüs itmişdür. Ümīdvārdur ki sebeb-i āmurziş-i gunāhına bahāne ola 'ale'l-ḫuşuş “*Lā taḫnetū min raḫmeti'l-lāhi inna'l-lāhe yağfiru'z-zunūbe cemi'ān innehu huve'l-gafūru'r-raḫīm*”³¹⁴ buyurduñ.

Der-Beyān-i Tevḫīd³¹⁵

(mefā' ilün / fe' ilātün / mefā' ilün / fe' ilün)

Beyā ki der çemen-i intizār āb nemānd بیا که در چمن انتظار آب نماند

“beyā” (beyā), emr-i 'Urfî'dür me'mūr olan, elṭāf-i İlähiyyedür.³¹⁶ Egerçi bi-ḫesabi'z-zāhir her rütbe-i emr mertebe-i me'mūrdan a'lā gerekdür.³¹⁷ Zīrā ki insān māfevḫinde olana emr itmekte kādır olamaz. Belki mādūnunda olana kādır olur. Feemmā bu maḫalde emr, du'ā ma' nāsınadır. “*İhdinā's-(İ 6^a) şırāṭa'l-mustaḫīm*”de vāḫi' olan emr gibi. Niteki Hüseyn-i Vā'iz ḫazretleri *Tefsīr-i Cevāhir*'inde emre yigirmi beş ma' nā virmişlerdür. Lafz-i “که” ki “beyā” (beyā)'ya 'illetdür. “در” (der), zarfdür. “چمن” (çemen), ḫod ma'lüm. “انتظار” (intizār), ārzūyla gözetmek ma' nāsınadır. “آب” (āb), ḫod ma'lüm. “نماند” (nemānd), ḫalmanı dimekdür. **Ma' nā-yi mışrā'** budur ki ey elṭāf-i İlähiyye gel ki çemen-i intizārda şu ḫalmanı.

³¹² -den: min HE

³¹³ gūyā: - HE

³¹⁴ “لا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا إِنَّهُ هُوَ الْعَفُورُ الرَّحِيمُ” (Allāh'ın rahmetinden ümit kesmeyin! Çünkü Allāh bütün günahları bağışlar. Şüphesiz ki O, çok bağışlayan, çok esirgeyendir) Zümer, 39/53

³¹⁵ der beyān-i tevḫīd: fī't-tevḫīd HP; ve eyzān HE

³¹⁶ 'Urfî: - E; olan: - HE

³¹⁷ rütbe-i: - HE

Ya' nī ey luṭf-i İlâhî, gel yetiş ki bu vücūdumuzun çemen-i intizârında âb kalmayup harâbe olmağa yüz tutuyor. Niteki çemen-i zâhirîde âb olmayınca pejmurde olduğu gibi mâḥaşal ma' nâ budur ki (E 82^b) elṭâf-i İlâhiyenün vücūdunu taleb itmekdür.³¹⁸

جمال شاهد امید بی نقاب نماند³¹⁹ Cemâl-i şâhid-i ümmîd bîniḳâb nemând

“جمال” (cemâl) herkesün ma' lûmı. “شاهد” (şâhid), maḥbûb dimekdür. **Ma' nâ-yi mıṣrâ'** budur ki ümmîd, maḥbûbunun çehresi niḳâbsuz ḳalmadı.³²⁰ Ya' nī, cemî' zamânda murâdımız ḥuşûle gelmemişdür. Belki cümle evḳâtda cemâline niḳâb taḳınup biz dilfigârlara müşâhede-i cemâlin müyesser itmemişdür.³²¹

ز بسکه چشمه امید نم نداد بیرون³²² Zi beski çeşme-i ümmîd nem nedâd birün

“بسکه” (beski) çok ki (HP 75^a) dimekdür.³²³ “چشمه” (çeşme), ḥod ma' lûm. “نم” (nem), yaş ma' nâsınadır. “نداد” (nedâd)'da olan “ن” (nün) nefy içündür. “نداد” (nedâd), virmedi (HE 5^a) ma' nâsınadır.³²⁴ “بیرون” (birün), taşra dimekdür.³²⁵ **Ma' nâ-yi mıṣrâ'** budur ki çeşme-i ümmîd çokdan taşraya yaş virmedi. Ya' nī murâd u maḳşûdumuz çeşmesini ḥayli zamân oldı ki âb-i ḥuşûl-i ümmîd ile cârî olmadığından mâ' adâ.³²⁶

فرب تشنه لبان نیز با سراب نماند فرب تشنه لبان نیز با سراب نماند

“فرب” (firîb), aldamaḳ ma' nâsınadır.³²⁷ “تشنه” (teşne) şusuz dimekdür. “لب” (leb), dudak ma' nâsınadır ve ‘Arabînün teşniyesi, Fârisînün cem'î menzilindedür.³²⁸ “نیز” (nîz), daḥi ma' nâsınadır. “با سراب” (bâ serâb)'da olan “با” (bâ), ma' a ma' nâsınadır ve “سراب” (serâb),

³¹⁸ mâḥaşal: muḥaşşal E

³¹⁹ لقا: نقاب E

³²⁰ nikâbsız: liḳâsız E

³²¹ belki: - E; müşâhede: - E

³²² بیرون: بیرون HP

³²³ çok ki: çünkü HE

³²⁴ ma' nâsınadır: dimekdür HE

³²⁵ birün: birün HE

³²⁶ murâd: - HE; ḥaylî: ḥiyel HP

³²⁷ aldatmaḳ: yaldamaḳ HP; yalamaḳ HE

³²⁸ dudak: tutaḳ HP; dudak ma' nâsınadır: zâhir HE; ‘Arabînün teşniyesi: ‘Urfî'nün teşnelebân dimesi E; ḡayrının teşniyesi HE

Temmuz faşında beyābānlarda Şu renginde g r nen nesneye dirler ve “نمآند” (nemānd), ĥod ma l m.³²⁹ **Ma n -yi mışr ** budur ki teŐneleberi ser bla fir fte itmek daĥi  almadı. Ya n   aŐŐan olanları ser bla Şu diye yaldırdı  feemm  ĥal   eŐme-i  m dimizde ne yaŐlık  aldı ve ne teŐneleb na g sterecek ser b  aldı.³³⁰ Bi l-k llye ĥuŐk u y bis oldu. Me al-i m r d-i Őer f-i  Urf  budur ki ey Maĥb b, bid yet sen n r h-i intiz runda ol mertebe tekup  id p  m d Őin  olduĥ da ki  eŐme-i v c dumuzda eşer-i  b-i ĥay t  almayup ĥuŐkleb  aldıĥ.³³¹ Ve bu g zeliyy t  Urf  de v ki  olan kin y t  ve isti ar t  ve teŐb h t  ve Őan yi  -i Ői riyyeleri ve tefenn ni f l  ib r t  ve m b laĥat   ala l-infir d  taĥ k  itmek l zım gelse S r r  ve Ĥ ce Ĥ fız dan ziy de olmak l zım gel r.³³² Bu def a serrişte-i me al ta v l-i kel m id p n zire, fut rd r  olur z r  ki bu *D v n e-i  Urf *yi mu ala a iden erb b-i zek nu  bu mertebe ta v l-i kel m id p iltiz mu m l yelzem itmege r z ları yoĥdur.³³³ Serrişte-i ma n ya v k f olduĥları (**HP 75^b**) gibi teziyye-i (**E 83^a**) mez y -yi ma n ya v Őil olup kin y t, isti ar t Őan yi  -i Ői riyyeyi fehm iderler bu a bin en biz daĥi Őerĥinde iĥtiŐar iĥtiy r edind k.³³⁴ Ve S r r  gibi meyd n-i taşavvufa daĥi esbnih d  al nej dumuzu irk z itmed k z r  ki taşavvuf ĥ ld r m cerred  alle ma l m olur nesne degildir. Eger taşavvuf  al olaydı nice erb b-i ĥiyel vardur ki kel m-i taşavvufa Őur  itdigi zam n Ĥ zret-i Őeyĥ Muĥyi d-d n bin  Arab  ĥ zretleri ve Őeyĥ  Abdu l- adir Geyl n  ĥ zretlerini ebkem iderdi. Feemm   azıyye  yle degildir. “* adem b yed ender  ar kat*”³³⁵ (**HE 5^b**) ne dem³³⁶ buyurmuşlardur ve Őerĥ-i mezb re daĥi S r r  ile *Őerĥ-i G list n-i L m * gibi her “ nd” (Şod), “ aŐed” (b Őed) ma n sın fehm iden e f le b zi e olup  Urf Őin slik da  v sına d Őerler. Bu t hmetlerden  t ri taĥ k -i ma an sında i n b olunmayup c nib-i ic za meyl olundu.³³⁷

³²⁹ Şu renginde: - E

³³⁰ yaldırdı : yaldırdıĥ HP

³³¹ bid yet: hid yet HE, - E;  m d-i  Őin :  m d-i  teŐ E,  ; olduĥ da: oldum HE;  almayup:  almadı HE

³³² ve bu: diyu  

³³³ ta v l-i kel m: - E; - HP

³³⁴ mez y -yi: ma n -yi HP; iĥtiy r: - HE; edind k: itd k HE

³³⁵ ender  ar kat:  ar kde E

³³⁶ “ دم بايد اندر طريقت نه دم” (Ayak gerekdir tarikatte s z deĥil), Sa d , Bostan

³³⁷ bu t hmetlerden  t ri taĥ k : - HE; ma an sında: ma n sında E

Kudām mes'ele 'aşq-i to der miyān efkend کدام مسأله عشق تو در میان افکند

“کدام” (kudām), ځانځي ma'nāsinadur ve “مسأله” (mes'ele), “عشق” (aşq) ĥod cümleñüñ ma'lūmı. “تو” (to), ĥitābdur. “میان” (miyān), orta dimekdür. “افکند” (efkend), bırağdı ve **ma'nā-yi mısrā'** budur ki ځانځي mes'ele senüñ 'aşquñ ortalıĝa bırağdı ki³³⁸

Ki 'aql-i ma'rifetāmūz der cevāb nemānd که عقل معرفت آموز در جواب نماند

Lafz-i “که” (ki), “افکند” (efkend)'e 'illetdür. Cevher-i 'aql, ĥod erbābına ma'lūm.³³⁹ “معرفت” (ma'rifetāmūz) vaşf-i terkībīdür ve 'aqluñ şıfatıdır ve “در جواب نماند” (der cevāb nemānd) istifhām-i ikrārīdür. **Ma'nā-yi mısrā'** budur ki ma'rifet öğrenici 'aql cevābda ځalmadı.³⁴⁰ Ya'nı ey maĥbūb, Senüñ 'aşquñ 'acabā ځanځي miyān-i meclis-i 'uşşāka tarĥ itdi ki ol mes'elenüñ ĥall-i eşkālīñüñ cevābında ma'rifetāmūz olan 'uqūl müteĥayyir ځalmadılar belki cümlesi 'adem-i 'irfānlarına mađar u mu'terif (**HP 76^a**) oldılar.³⁴¹ Ĥall-i cevāb-i mes'ele-i 'aşqda 'aql-i ma'rifetāmūz ki bu şürete girince 'aql bilā-ma'rifet mebhūt olmađ evlā bi't-tarīkdür.³⁴²

Hidāyeti ki be tezvīr-i ümmetān 'inād هدایتی که بتزویر امتان عناد³⁴³

“هدایتی” (hidāyeti) de olan “ی” (yā) vaĥdet içündür ve “هدایت” (hidāyet), fi'l-i maĥzūfuñ mef'ūlidür. Tađdīr-i kelām, “کن هدایتی” (kon hidāyeti) dimekdür.³⁴⁴ Ma'nā-yi “هدایت” (hidāyet), ĥod (**E 83^b**) erbābına ma'lūm. “بتزویر” (be tezvīr)'deki “ب” (bā), şıla içündür.³⁴⁵ “تزویر” (tezvīr), ĥile ma'nāsinadur. “امت” (ümmet), bölük (**İ 6^b**) ma'nāsinadur. “عناد” ('inād), serkeş dimekdür ve **ma'nā-yi mısrā'** budur ki yā Rabbi! 'Inād olan ümmetüñ mekr ü ĥilelerine hidāyet eyle ki³⁴⁶

³³⁸ ortalıĝa: ortalıĝına HE

³³⁹ aql: - HE

³⁴⁰ öğrenici: öğredici HE

³⁴¹ 'irfānlarına: 'areflerine E; Bu cümle HE'de yok.

³⁴² ĥall-i cevāb-i mes'ele-i 'aşqda 'aql-i ma'rifet-āmūz ki: - HE; mebhūt: mebhüre E

³⁴³ E تزویر: بتزویر

³⁴⁴ tađdīr: tađrīr E “کن هدایتی” (Hidayette olun)

³⁴⁵ şıla: vāşıla E, İ

³⁴⁶ 'Inād olan ümmetüñ: 'Inād-i ümmetenüñ HE

امید معرفت آموزی از کتاب نماند Ümīd-i ma' rifetāmūzī ez kitāb nemānd

Ma' nā-yi "امید" (ümīd), ma' lūm, "معرفت" (ma' rifet), ḥod erbābına zāhir.³⁴⁷ "آموزی" (āmūzī)'deki "ی" (yā), maşdardur.³⁴⁸ Ma' nā-yi "آموز" (āmūz), beyān olunmuşdur. "کتاب" (kitāb), maşdardur, mektüb ma' nāsına kitābī olanlara ma' lūmdur. **Ma' nā-yi mışrā'** budur ki kitābdan ma' rifet öğrenmek ümīdi qalmadı. Ya' nī erbāb-i zekāvet ve eşnāf-i belāhet bir elden tarīḳ-i kesb-i ma' ārif-i terk idüp nehc-i celb-i ma' āşa sālīk olmuşlardır.³⁴⁹ Ya Rabbī sen bunlara bir hidāyet iḥsān eyle ki tezvīrāt u telbīsātı terk idüp kesb-i ma' ārif-i İlāhiyye itmege meyl ü maḥabbet ideler zīrā ki tezvīrāt-i ümmet bu nesaḳ üzre gider ise bi'l-küllīye aḥkām-i kütüb-i semāviyye nāma' lūm olur. (HE 6^a)

عنایت تو چنان زد صلاى معمورى İnāyet-i to çunān zed şalāy-i ma' mūrī

"چنان" (çunān), ancılayın dimekdür. "زد" (zed), urdı ma' nāsınadır. "صلاى" (şalāy)'daki "ی" (yā) kelimedendir. "صلاى" (şalāy), bāng-i da' vetdür. "معمورى" (ma' mūrī)'deki "ی" (yā), maşdardur.³⁵⁰ "معمور" (ma' mūr), ism-i mef' ūldür, ābādān olmaḳ ma' nāsınadır. **Ma' nā-yi mışrā'** budur ki yā Rabb senūñ 'ināyetūñ ancılayın urdı ma' mūrılıḳ şalāsın ki³⁵¹ (HP 76^b)

که در دیار محبت دل خراب نماند³⁵² Ki der diyār-i maḥabbet dil-i ḥarāb nemānd

Ma' nā-yi mışrā' budur ki maḥabbet diyārında bir ḥarāb gönül qalmayup cümleden ma' mūr u ābādān olurlar. Ya' nī dest-i sitem-i 'aşḳdan ḥarāb olmuş gönüllere deryā-yi merḥametūñ temevvüc idüp mü'ezzīn-i 'ināyetūñ ma' mūr olmaḳ şalāsın ancılayın ḥoş elḥānla virdi ki iḳlīm-i maḥabbetūñ diyārlarında aşlā bir ḥarābe gönül qalmayup ma' mūr u ābādān olmadukları ḥalde sezāvār-i sarāy-i ma' rifetūñ olmuşlardır.³⁵³

تہ پیالہ حسن تو را مه کنعان³⁵⁴ Teh-i piyāle-i ḥüsn-i torā meh-i Ken' ān

"تہ" (teh), fazla dimekdür.³⁵⁵ "پیالہ" (piyāle), erbābına ma' lūm. "مه کنعان" (meh-i Ken' ān), ḥazret-i Yūsuf'dan kināyedür. **Ma' nā-yi mışrā'** budur ki senūñ ḥüsn-i bīnazīrūñ

³⁴⁷ Ma' nā-yi ümīd ma' lūm: ümīd zāhir HE; ümīd ma' lūm E

³⁴⁸ maşdardur: maşdariyyedür İ

³⁴⁹ zekāvet: زكادره E, İ

³⁵⁰ maşdardur: maşdariyyedür HE

³⁵¹ urdı: virdi E, İ

³⁵² دل : حل HE

³⁵³ olmadukları: oldukları İ

³⁵⁴ نه : تہ E

³⁵⁵ Teh: nüh İ

piyâlesinüñ dibini meh-i Ken‘ân (E 84^a)

چنان کشید که رشی بافتاب نماید

Ma‘nâ-yi “چنان” (çunân), ma‘lûm. “کشید” (keşîd), çekdi dimekdür. Lafz-i “که” (ki), “کشید” (keşîd)’e ‘illetdür. “رشی” (reşhî)’deki “ی” (yâ), vaḥdet içündür. “رشح” (reşḥ), sızıntı ma‘nâsınadır. “بافتاب” (be âfitâb)’daki “ب” (bâ), şıladur. “آفتاب” (âfitâb), güneş dimekdür. **Ma‘nâ-yi mışrâ‘** budur ki ancılayın çekdi ki âfitâba bir reşḥa kalmadı. Ya‘nî, ḥazret-i Yûsuf’uñ revnaḡ-i ruḥsârına sebep senüñ cemâl-i bînaẓîrünüñ ḥüsn-i piyâlesinüñ dibini nûş itmekdür.³⁵⁶ Teh-i piyâleyi nûş eylemek ile cemâl-i ḥazret-i Yûsuf ‘aleyhi’s-selâm bu letâfeti bulunca nişfini veyâḥud ru‘bını nûş itdügi zamân ne şûrete girdiği bundan kıyâs oluna.³⁵⁷ Mertebe-i ḥüsn-i maḥbûb-i ḥaḡîḡat ḥod ta‘rif ü tavşîfden münezzeḥ ve muḡaddes olduğı bundan fehmi oluna. Bu def‘a dîde-i âfitâb-i envâr-i cemâl meh-i Ken‘ân’ı letâfetde görünce ârzü itdügi ol teh-i piyâleden bârî olmazsa bir reşḥa nûş idüp ben daḡi kemâl-i cemâl iddi‘â ideyüm. Bînaşîb olup kendüye kalmadı.

بده بدست عنانت عنان عرفی را

“بده” (bedeh), emrdür. Aḡvâl-i emr (HE 6^b) beyân olunmuşdur.³⁵⁸ “بده” (bedeh), vir dimekdür. (HP 77^a) “بدست” (be dest)’de, “ب” (bâ), şıladur. “دست” (dest), el ma‘nâsınadır. “عنان” (‘inân), ḥod ma‘lûm. **Ma‘nâ-yi mışrâ‘** budur ki yâ Rabb ‘Urfî’nüñ ‘inân-i îḡtiyârını dest-i ‘inâyete teslîm eyle.

مبین که نیم قدم در ره صواب نماید

“مبین” (mebîn) yerine “مگو” (megû) da olsa câ’izdür. “مبین” (mebîn), görme dimekdür. “نیم” (nîm), yarım ma‘nâsınadır. “قدم” (qâdem), ayaḡ dimekdür. “ره” (reh), yol dimekdür. “صواب” (şavâb), ḥod ma‘lûm. **Ma‘nâ-yi mışrâ‘** budur ki görme ki yarım qâdem ṡarîḡ-i şavâbda kalmadı. “نیم قدم” (nîmqâdem), ṡarîḡ-i şavâba ‘adem-i meyliden kinâyettür. Ya‘nî yâ Rabbî dime ki ‘Urfî bizüm evâmirimize imtişâl idüp ṡarîḡ-i müstaḡîme meyl ü maḡabbet idüp tekupü itmedi.³⁵⁹ Niçün ‘inân-i îḡtiyârını dest-i ‘inâyetimüze teslîm iderüz, ḡoy âvâre vü sergerdân ḡalsun zîrâ ki ‘Urfî-i biçâre her ne ḡadar ‘âşî vü güneḡkâr ise yâ Rabbî senden

³⁵⁶ ḡüsn-i: ḡüsnî HE, ḡüsnî HP

³⁵⁷ ‘aleyhi’s-selâm: - HP, -E; bulınca: - HE

³⁵⁸ aḡvâl-i emr beyân olunmuşdur: - HE, aḡvâl beyân olunmuşdur E

³⁵⁹ ‘Urfî bizim: - İ

recâsı budur ki ‘inân-i ihtiyârını dest-i ‘inâyetüñe virüp varṭa-i ḍalâletden sāht-i hidâyete çekesen.³⁶⁰

Ġazel 1

(E 84^b)

İbtidâ-yi Ġazeliyyât fî Ḥarfi'l-Elif³⁶¹

(fâ'îlâtün / fâ'îlâtün / fâ'îlâtün / fâ'îlün)

Nüşdârü neşe'-i 'illet nihed der cân-i mā نوشدارو نشأ علت نهد در جان ما

“نوشدارو” (nüşdârü), bir ma' cünüñ ismidür. “نشأ” (neşe'), keyfiyyet dimekdür. “علت” ('illet), ḥod ma' lüm. “نهد” (nihed), ḳor ma' nâsınadır. **Ma'nâ-yi mıṣrâ'** budur ki nüşdârü didikleri ma' cün 'illet neşesin ḳor bizüm cânımuza. Ya' nî, ḥavâṣṣ-i nüşdârü bu idi ki yedikden ṣoñra vücûdda olan 'ileli ve emrâzı def' idüp ṣıḥḥata mübeddel ide. Feemmâ biz yedüġimiz zamân def'-i 'illet itmeyüp belki cânımızda neşe'-i 'illeti ziyâde iderdi. Zîrâ ki bizüm vücûdımızda olan 'illet, 'ilel-i ma'nevîdür, şürî degildür ki nüşdârü ile def' ola dimekdür.

Der ḥumâr-i mu'ciz ufted 'İsâ ez dermân-i mā در خمار معجز افتد عیسی از درمان ما

“خمار” (ḥumâr), bi-kesri'l-ḥâ yüze örtülen bürüncege dirler ve bi-zâmmi'l-ḥâ sekr-i bâdeden ṣoñra ifâḳat bulup bitâb u ṭâḳat olmaġa dirler.³⁶² (**HP 77^b**) “معجز” (mu'ciz), ism-i fâ'ildür, 'aciz virici dimekdür. “افتد” (ufted) fî'l-i muzâri'dür, düşer ma' nâsınadır. Lafz-i “عیسی” ('İsâ), fâ'ildür, ḥazret-i 'İsâ ḥod ma' lüm. **Ma'nâ-yi mıṣrâ'** budur ki 'aciz virici ḥumârda düşer 'İsâ 'aleyhi's-selâm bizüm dermânımızdan.³⁶³ Ya' nî, ḥazret-i 'İsâ ki ṭebâbetde mordeler iḥyâ (**HE 7^a**) (İ 7^a) itmek ile ma' rûf u meṣḥûr iken bizüm vücûdımızda olan emrâzıñ ve 'ilel-i ma'nevîñ def' ine dermân mülâḥazasından ḥumâr-i 'acze düşüp bitâb ḳalur. Şu' übet-i 'ilelimüzi var bundan ḳıyâs eyle. Me'âl-i ma' nâ, kemâl-i mübâlaġadır.

Mâ ḥacel ammâ suḥen der san'at-i meṣṣâṭa est ما خجل اما سخن در صنعت مشاطه است

“مشاطه” (meṣṣâṭa), muṭlaḳ müzeyyen idiciye dirler. **Ma'nâ-yi mıṣrâ'** budur ki biz, ḥacâletdeyüz feemmâ söz, meṣṣâṭanıñ san'atındadır.

³⁶⁰ ḳalsun: gezsun İ

³⁶¹ ibtidâ-yi: evvel-i H

³⁶² bi-kesri'l-ḥâ: fethi'l-ḥâ HP; ḥumâr bi-kesri'l-ḥâ: - İ

³⁶³ 'aleyhi's-selâm: - HP, - E, - İ

گر نمود کفر دارد شاهد ایمان ما Ger numūd-i küfr dāred šāhid-i īmān-i mā

Ma' nā-yi mışrā' budur ki eger küfr görünmesin tatarsa bizüm īmānımız maḥbūbī ya' nī bi-ḥasbi'z-ẓāhir çeşm ehl-i şerī'atde bizüm īmān u i'tikādımız maḥbūbī şüret-i küfrde görünecek olursa bu görünüşden biz hacāletdeyüz.³⁶⁴ Feemmā ḥaḳīḳat üzre naẓar olunacak olursa söz meşşāta ḳudretün ḥāme-i şüret arasındadır ki “*Huve'l-lezī yuşavvirukum fī'l-erḥāmi keyfe yeşā'u*”³⁶⁵ kelām-i şerīfinün maẓmūn-i münīfince çehre-i maḥbūb īmānımız bu şüret üzere taşvīr eylemiş. Māḥaşal ma' nā (**E 85^a**) budur ki evāmir-i İlāhī'ye 'adem-i imtişālimizden şāhid-i īmānımızuñ vechi şüret-i küfrde görünüyor ḥalka feemmā dīde-i inşāfla naẓar olursa “*El-kulli mine'l-lāh*”³⁶⁶ ve “*Huve ḥālīḳu kulli şeyin*”³⁶⁷

آب روی شمع را بیهوده نتوان ریختن Ābrūy-i şem' rā bīhūde netvān rīḫten

Ma' nā-yi mışrā' şem' uñ ābrūyini bīhūde yere dōkmek mümkin degıldür.

صد شب یلداست در هر گوشه زندان ما Şad şeb-i yeldāst der her gūşe-i zindān-i mā

(**HP 78^a**) “şeb-i yeldā”, gāyetle uzun gıceye dirler. **Ma' nā-yi mışrā'** budur ki bizüm zindānımızuñ her bir gūşesinde yüz dāne şeb-i yeldā vardır.³⁶⁸ Ya' nī, sā'ir erbāb-i dünyā gibi şem' i yaḳup da ögünde bir alay mālāya' nī kelāmlar söyleşerek şem' i boş yere yandurup ābrūyın dōkmezüz, belki ḥücre-i derūnımızda şem' -i ümmīdimüzi yandurup ögünde yüz dāne şeb-i yeldā gibi olan efkār-i daḳīḳayı gūşe-i zindān-i dilden iḥrāc idüp ābrūy-i şem' i bu mülāḥaza sebebiyle dōkerüz.

زخمها برداشتیم و فتحها کردیم لیک Zaḫmhā ber dāştīm u fetḥhā kerdīm līk

“زخمها” (zaḫmhā), cem' olduğına bināen “فتحها” (fetḥhā) daḫi cem' vāḳi' olmuştur. Zīrā ḳavā' id-i (**HE 7^b**) külliyyendür ki cem' , cem' e muḳārin “*İnḳisāmu aḥād ila'l-aḥād*”³⁶⁹ lāzım gelür: “*Rekibe'l-ḳavmu devvābihim*”³⁷⁰ gibi. Her bir zaḫm muḳābelesinde bir fetḥ vardır ve **ma' nā-yi mışrā'** budur ki yaralar yukaru ḳaldurduḳ ve daḫi fetihler itdük. Feemmā

³⁶⁴ görünmesin: numūnesin HE

³⁶⁵ “هُوَ الَّذِي يُصَوِّرُكُمْ فِي الْأَرْحَامِ كَيْفَ يَشَاءُ” (Sizi, rahimlerde dilediği gibi şekillendiren O'dur.) Âl-i İmran, 3/6

³⁶⁶ “الْكُلُّ مِنَ اللَّهِ” (Her şey Allāh'tandır.)

³⁶⁷ “هُوَ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ” (O her şeyin yaratıcısıdır.) Enam, 6/102

³⁶⁸ bir: - HE

³⁶⁹ “انقسام احاد الى الاحاد” (Vaz' ilminde bir kural: Birebir eşleşme yoluyla)

³⁷⁰ “ركب القوم دوابهم” (O kavim onların hayvanlarına bindi.)

Hergiz ez ḥūn-i kesī rengīn neşod dāmān-i mā هرگز از خون کسی رنگین نشد دامان ما

Ma' nā-yi mışrā' budur ki ašlā bir kimsenūñ ḡanından bizūm etegimüz ālūde olmadı. Ya' nī, çengāl-i efkār-i daḡika ile itdügimüz zaḡmları yine kendi vücūdumuza idüp bir alay ma' ānīleri ve mazmūnātı şehristān-i dilden feth idüp zuhūra getürmişüzdür.

Çeşm eger bāzest eger pūşīde ez hem nogsiled چشم اگر بازست اگر پوشیده از هم نگسلد

“نگسلد” (pūşīde), örtülmüş dimekdür. “باز” (bāz), açık ma' nāsınadur bu maḡalde ve “پوشیده” (pūşīde), örtülmüş dimekdür. **Ma' nā-yi mışrā'** budur ki göz gerek açıḡdur gerek örtülüdür birbirinden kesilmez. (E 85^b)

Āmed u reft-i naẓar der dīde-i ḡayrān-ii mā آمد و رفت نظر در دیده حیران ما

Ma' nā-yi mışrā' budur ki naẓaruñ gelmesi ve gitmesi bizūm ḡayrān olan gözimüzde ya' nī bizūm 'ayn-i 'ibretimizde te'emmül ile baḡmak ašla munḡaṡı' olmaz. Dā'imā maşnū'āt-i İlähiyye'ye 'ibret ile naẓar idüp (HP 78^b) Şāni'-i bīnazīrūñ kemāl-i ḡudretinden ḡayrān ḡaluru. Sā'ir erbāb-i zāhirūñ dīdelerinūñ ḡilāfınca ki ancak gözleri açıḡ olduḡı zamān eşyānuñ ru'yetine ḡādir olur ve illā pūşīde olduḡı vaḡt bir nesnenūñ idrākine tevānā degillerdür.³⁷¹ Feemmā bizūm çeşmimizde pūşīde ile āşikār berāberdür.

Nī zi 'işmet pāk dāmānīm kez nāmūs u neng نی ز عصمت پاک دامانیم کز ناموس و ننگ

“عصمت” (işmet), ḡunāhdan müberrā olmaḡa dirler ve “ناموس و ننگ” (nāmūs u neng), elfāz-i müterādifedendür ki ikisi daḡı bir ma' nāya gelür ve sā'irlerinūñ ma' nā-yi luḡavīleri erbābına ma' lūm. **Ma' nā-yi mışrā'** budur ki biz 'işmetden pāk dāmān degilüz 'ār u nāmūsdan ötüri

Mīkoned ālūdegī perhīz ez dāmān-i mā میکند آلودگی پرهیز از دامان ما

“آلودگی” (ālūdegī)'de olan “ی” (yā), maşdardur.³⁷² “آلودگی” (ālūdegī), ḡunāh ma' nāsınadur. “پرهیز” (perhīz) ictināb idüp şaḡınmaḡa dirler.³⁷³ “دامان” (dāmān), etek ma' nāsınadur. **Ma' nā-yi mışrā'** budur ki ālūdegī bizūm dāmānımızdan iḡtirāz eyleye. Ya' nī, biz beşer olduḡumuz muḡtezāsınca ālūdedāmān olduḡumuza 'ayb itmeyūñüz.³⁷⁴ Zīrā ki biz ma' şūm degilüz ki

³⁷¹ zāhirūñ: zāhir E, İ

³⁷² maşdardur: vaḡdet içindür deyn degildür yā maşdariyyedür HE

³⁷³ ictināb idüp: - HE

³⁷⁴ itmeyūñüz: eylemeñüz E, İ

gunāh bizden perhīz idüp dāmenimüze el uzatmaya. Belki vücūdumuz ālūdelik ile taḥmīr olunmuşdur.³⁷⁵ (HE 8^a) Tekellüfle ğayrı ma‘nālar virmek daḥi mümkindür. Feemmā müvecceh olan ma‘nā bu idi ki beyān olundu.³⁷⁶

معنى روشن زدل میجوئدم عرفی ولی³⁷⁷ ‘Urḫī velī

Ma‘nā-yi “معنى” (ma‘nī), lafzdan müstefād oluna dirler. “روشن” (rūšen), vāzih ma‘nāsınadır. “جوشد” (cūshed), kaynamaq dimekdür. ‘Urḫī, zātını ğā’ib menziline tenzīl idüp ḫiṭāb ider ey ‘Urḫī dimekdür. Lafz-i “ولی” (velī) ‘illetdür mışrā‘-i s̄āniye.³⁷⁸ Taḫdīr-i mışrā‘ budur ki ای (ey ‘Urḫī Ma‘nā-yi rūšen zi dilem mīcūshedem ammā). **Ma‘nā-yi mışrā‘ (İ 7^b)** budur ki vāzih olan ma‘nālar (E 86^a) gönlümden cūş u ḫurūş ider feemmā (HP 79^a)

در سیاهی مینگنجد چشمه حیوان ما Der siyāhī mīnegonced çeşme-i ḫayvān-i mā

“مینگنجد” (siyāhī)deki “ی” (yā), maşdardur. “سیاه” (siyāḥ), kara dimekdür. “مینگنجد” (mīnegonced), şıgmaz ma‘nāsınadır. “چشمه حیوان” (çeşme-i ḫayvān), āb-i ḫayāt dimekdür ve **ma‘nā-yi mışrā‘** budur ki siyāhılıqda şıgmaz bizüm çeşme-i ḫayvānımız. Ya‘nī midād-i zulmetrengle āb-i ḫayāt menziline olan dūrer-i mażmūnāt-i rūšen-i numāyişimiz edā olmuyor.³⁷⁹ Murād, mübālağadır ki qalem ü mürekkebūn taḫrīriyle kelām u irādāt-i İlahiyye’müz ḫalāş olmaq ihtimāli yoqdur. Belki qalem u midād, fenāpezīr olur feemmā bizüm rūšen olan kelāmımız yine dīġ-i s̄ineden cūş u ḫurūş itmek üzeredür.³⁸⁰

Ġazel-i Dīġer 2³⁸¹

(fā’ilātün / fā’ilātün / fā’ilātün / fā’ilün)

تحفه مرهم نگیرد سینه افکار ما Tuḫfe-i merhem negīred s̄ine-i efkār-i mā

Ma‘nā-yi mışrā‘ budur ki dermānuñ a‘lāsını bizüm efkārımız s̄inesi ṭutmaz. Ya‘nī keşret-i sūrāḥ-i ğamdan bir mertebeye gelmişdür ki merhem qabūl idecek yer qalmayup ğırbāle dönmişdür, devāpezīr olmaqdan qalmışdur.³⁸² Murād, mübālağa üzere zaḫmın beyān

³⁷⁵ biz: -E; taḥmīr: taḥmīl E

³⁷⁶ müvecceh: olan E, teveccüh HE

³⁷⁷ بیرون: زدل E

³⁷⁸ s̄āniye: s̄ānīden HE. Bu cümle İ’de yoktur.

³⁷⁹ olan dūrer-i: olundur E; midād: murād E, İ

³⁸⁰ olur: olup E; dīġ: دك HE; s̄ineden: sefīneden E; midād: murād İ

³⁸¹ ġazel-i dīġer 2: velehu HE, - HP, -İ

³⁸² ğırbāle: ğayr nāle E

itmekdür.

سایه گل برنتابد گوشه دستار ما Sāye-i gul ber netābed gūşe-i destār-i mā

“سایه” (sāye), gölge ma‘nāsınadır. “نتابد” (netābed), çapmaz dimekdür, düşmemekden kināyetdür. “گوشه” (gūşe), taraf ma‘nāsınadır ve “دستار” (destār), şarık dimekdür. **Taḳdīr-i mıṣrā‘** budur ki سايه گل بر گوشه دستار ما نتابد (Sāye-i gül ber gūşe-i destār-i mā netābed). **Ma‘nā-yi mıṣrā‘** budur ki gülün gölgesi bizüm destārimuz üzerine düşmez. Ya‘nī moşt³⁸³-i dest-i ālāmdan ol mertebe perişān olmuştur ki gül taḳınmağa mekân ḳalmayıpudur ki ārāyiş-i destār itdügümüz zamān sāyeefken ola.³⁸⁴ Halkuñ destārı gibi degüldür bizüm destārimuz.

باعثی دارد رواج سبحة کو تزویر کو Bā‘iṣī dāred revāc-i subḥa kū tezvīr kū

“باعثی” (bā‘iṣī) de olan “ی” (yā), vaḥdet içündür. “باعث” (bā‘iṣ), sebep ma‘nāsınadır. **(HE 8^b)** “رواج” (revāc) u “رایج” (rāyic), ikisi daḥi geçici dimekdür, şöhretden kināyetdür.³⁸⁵ “سبحة” (subḥa), tesbīḥ ma‘nāsınadır. “کو” (kū), “که او” (ki ū), taḳdīrinedür ve zamīr-i ū mübtedādür, “باعث” (bā‘iṣ)’e rāci‘dür ve lafz-i “تزویر” (tezvīr), ḥaberdür.³⁸⁶ “تزویر” (tezvīr), ḥīle vü riyā ma‘nāsınadır **(HP 79^b)** ve āḥir-i mıṣrā‘daki “کو” (kū), ḳanı dimekdür.³⁸⁷ Ve **ma‘nā-yi (E 86^b) mıṣrā‘** budur ki subḥanuñ revācı bir sebep ṭutar ki ol sebep tezvīr u riyādür, ḳanı ol tezvīr ü riyā olan sebep ki

تا ببندد صد گره بر رشته زنار ما Tā bebended ṣad girih ber rişte-i zunnār-i mā

“گره” (girih), düğüm ma‘nāsınadır. “رشته” (rişte), bu maḥalde ip dimekdür. “زنار” (zunnār), ruhbānlar beline bağladığı nesneye dirler. Fī‘l-ḥaḳīḳa zunnār bir ip imiş ki yüz dāne düğümü olurmuş. **Ma‘nā-yi mıṣrā‘** budur ki ḥattā yüz dāne düğüm bağlaya bizüm zunnārımızuñ riştesinüñ üzerine. Ya‘nī, tā ki bizüm zunnārımız daḥi tesbīḥ revāc olduğu gibi revāc ola. Fī‘l-vāḳi‘ ba‘zı erbāb-i riyā, meclis-i gürüh-i menāşibda ol iri tesbīḥleri şadālandırarak şol mertebe çevirürler ki bāzār-i tesbīḥfurūşāna revāc virürler.³⁸⁸ Ve bu beyte tekellüfātla ḡayrı

³⁸³ Bu kelime tüm nüshalarda “موشت” şeklinde yazılıdır. Böyle bir kelimeye sözlüklerde tesadüf edemedik. Anlam bütünlüğü açısından “yumruk” manasına gelen “مشت” (moşt) olduğu düşünülerek tamir edildi.

³⁸⁴ muşt-i dest-i ālāmdan: muşt-i dest olan E

³⁸⁵ rāyic: - HE

³⁸⁶ taḳdīrinedür: muḥaffedür HE

³⁸⁷ tezvīr ḥīle vü riyā ma‘nāsınadır: - HE; āḥir-i mıṣrā‘daki: āḥir maşdardur ki HE

³⁸⁸ menāşibde: münāsibde E, İ

ma' nalar dağı virmek kabildür feemmā müvecceh olan ma' nā budur ki beyān olındı.³⁸⁹
Veşā 'ir şanāyi' -i şı' rıyyeler, erbābına ma' lūmdur.

Mā leb-i ālūde behr-i tevbe nuğşāyīm līk ما لب آلوده بهر توبه نگشاییم لیک

“لب” (leb), tudağ ma' nāsınadır.³⁹⁰ “بهر” (behr), ecl dimekdür. “نگشاییم” (nuğşāyīm), açmazuz dimekdür. “لیک” (līk), ammā ma' nāsınadır, mışrā' -i şānīye mute' allıkdür. **Ma' nā-yi mışrā'** budur ki ālūde olan lebi tevbeden ötüri açmazuz ammā

Bāng-i 'i şyān mīzened nāķūs-i istiğfār-i mā بانگ عصیان میزند ناقوس استغفار ما

Bu mışrā' uñ zāhirine göre ma' nā budur ki gunāh şadāsın urur bizüm istiğfārımız nāķūsı.³⁹¹

Bu ma' nādan me'āl fehmi olunmadığı zāhirdür. Zīrā mışrā' -i şābıķda buyuruyor ki ālūde olan gunāh lebmüzi tevbeden ötüri açmazuz. Murād, lafz-i tevbenüñ kemāl-i şānına ta' zımdür.

Güyā ki lafz-i tevbe bir zāt-i 'ālī rütbedür ki bizüm leb-i ālūdımız anı tekellüm itmege müsta' id degıldür. Bu def' a nāķūs-i istiğfār (**HP 80^a**) 'i şyān şadāsın urmağ mışrā' -i şānīnün ma' nāsına munāķızdur. Taķdīr-i mışrā' -i şānī budur ki

بانگ استغفار میزند ناقوس عصیان ما (Bāng-i istiğfār mīzened nāķūs-i 'i şyān-i mā) demek ola. “ناقوس” (nāķūs), deyr ü şavme' ede

çalınan boynuzda dirler ve “استغفار” (istiğfār), yarlığanmağ ma' nāsınadır.³⁹² **Ma' nā-yi mışrā'** budur ki istiğfār şadāsın urur bizüm 'i şyānımız nāķūsı (**E 87^a, HE 9^a**) ya' nī egerçi zāhirede

lebmüzi tevbe itmege guşāde itmezüz.³⁹³ Feemmā ma' nāda yarlığanmağ āvāzın urur bizüm 'i şyānımız nāķūsı. Māhaşal ma' nā budur ki şūret-i zāhirde 'adem-i tevbemüze baķup nāķūs-i

'i şyān olduğımuza dağl u ta' arruz itmeñüz dimekdür. Bu beyite bu haķīr böylece ma' nā virdi eger erbāb-i zekāvetün bundan ma' ķül ma' naları dağı var ise ne güzel.³⁹⁴

Āteşefrüz-i teb-i 'aczm hergiz kes nedīd آتش افروز تب عجزیم هرگز کس ندید

“افروز” (efrüz), ziyālandırmağ ma' nāsınadır. “تب” (teb), ısıtma dimekdür. “عجز” ('acz), çāresizlik ve za' iflik ma' nāsınadır. “هرگز” (hergiz), aşlā dimekdür. **Ma' nā-yi mışrā'** budur ki çāresizlik ve za' iflik ısıtmasınun āteşini ziyālandırıcıyuz bunun birle yine aşlā (**I 8^a**) kimesne görmedi.

³⁸⁹ ğayrı ma' nalar dağı virmek kabildür: virilen ğayrı ma' nāsı dağı kabildür HE

³⁹⁰ Bu cümle HE'de yoktur.

³⁹¹ urur: evvelā E, İ, virür HE

³⁹² şavma' a: şevāmi' E ; yarlığanmağ: yarlıgamağ E

³⁹³ urur: virür HE; ya' nī: - E

³⁹⁴ zekāvetün: - E, İ. Bu cümle HE'de yoktur.

جوش تبخال شفاعت بر لب زنهار ما Cūş-i tebhāl-i şefā‘ at ber leb-i zinhār-i mā

“تبخال” (tebhāl), ḥarāret-i ısıtmadan tudağa çıkan uçuga dirler. “جوش” (cūş), bu maḥalde zuhūr ma‘nāsınadır. “شفاعت” (şefā‘ at), recāya dirler. “زنهار” (zinhār), bu maḥalde feryād u âmān ma‘nāsınadır ve **ma‘nā-yi mışrā‘** budur ki şefā‘ at tebhālınūñ zuhūrını bizüm feryād u âmānımız tudağında aşlā kimesne görmedi.³⁹⁵ Ya‘nī, ḥarāret-i ‘aşkuñ teb-i ‘aczinūñ āteşefrūzı olmuştur. Bizüm vücūdımız bunuñ birle yine cūş-i tebhālī bizüm lebizümde aşlā kimse görmemiştir. Zīrā ekşiryā ‘ādetu’l-lāhi Te‘ālā bunuñ üstine cārī olmamıştır ki leb üzere tebhālūñ zuhūrından sonra ısıtma ferāgat ider. Gūyā ki tebhāl ḥammālınūñ (**HP 80^b**) ref ini maḥmūmdan recā ider.

مرحبا ای چاره آسان میگزایی کار خلق Merḥabā ey çāre āsān mīguşāyī kār-i ḥalq

“مرحبا” (merḥabā)’nuñ naşbı fi‘l-i muḥadderiyledür, taqdīr-i kelām “*Ci‘te merḥaben*”³⁹⁶ dimekdür ve ma‘nāsi, feraḥ u sürūr u şādlık dimekdür. “خلق” (ḥalq), maşdardur, bi-ma‘nāi maḥlūḳ ve **ma‘nā-yi mışrā‘** budur ki ey vücūd-i çāre merḥabā, hoş geldūñ maḥlūḳuñ kārını āsān açarsuñ.³⁹⁷

ناخنی بس تیز داری رخنه درکار ما Nāḥunī bes tīz dārī raḥne-i derkār-i mā

“ناخنی” (nāḥunī)’deki “ی” (yā), vaḥdetdür ve “ناخن” (nāḥun), dirnaḳ ma‘nāsınadır. “بس” (bes), çok dimekdür. “تیز” (tīz), keskin ma‘nāsınadır. (**E 87^b**) “داری” (dārī)’deki “ی” (yā), ḥiṭābdur. “رنه” (raḥne), gedik dimekdür ve **ma‘nā-yi mışrā‘** budur ki nāḥunuñi gāyetle çok keskin idersūñ bizüm kārımıza bir raḥne için. Ya‘nī çāre, sā‘ir ḥalḳuñ kārında olan ‘uḳde-i müşkilleri ḥall itmek murād itdigūñ zamān āsān vech üzere fetḥ idüp ve vāşıl-i murād idersūñ (**HE 9^b**) feemmā bizüm kārımıza geldüğüñ zamān nāḥunlaruñi neşter-i sertiz gibi idüp bir raḥne açmağa sa‘y idersin.³⁹⁸ Me‘āl-i ma‘nā ṭālī‘ den şekvādur.

ساکن میخانه ما باش عرفی زانکه هست Sākin-i meyḥāne-i mā bāş ‘Urfī zānki hest

Ma‘nā-yi mışrā‘ budur ki ey ‘Urfī, bizüm meyḥānemüzūñ sākini ol, ol sebebeden ötürü ki vardur

³⁹⁵ tudağında: tudağından E, İ

³⁹⁶ “جنت مرحبا” (Hoş geldin)

³⁹⁷ kārını: işini HE; cennet: حبيب E

³⁹⁸ ḥall itmek murād itdigūñ zamān āsān vech üzere fetḥ idüp ve vāşıl-i murād idersūñ fe emmā bizim kārımıza geldüğüñ: - E, - İ; zamān: - HP

چشمه نور و صفا در سایه دیوار ما Çeşme-i nūr u şafā der sāye-i dīvār-i mā

Ma' nā-yi mışrā' budur ki nūr u şafā çeşmesi vardır bizüm dīvārımızuñ gölgesinde. Murād, kendü sâkin olduğı meyhāneyi ta' rīfdür.

Ġazel-i <Dīger> 3³⁹⁹

(fe' ilātün / fe' ilātün / fe' ilātün / fe' ilün)

کوی عشقت همه دانه و دامست اینجا Kūy-i 'aşqest heme dāne u dārest ĩncā

“کوی” (kūy), maħalle ma' nāsınadır. “این” (ĭn), esmā-yi işāretdür qarībe.⁴⁰⁰ **Ma' nā-yi mışrā'** budur ki maħalle-i 'aşqdur bunda cümle dāne vü dāmdur. Ya' nĭ, bu kūy-i 'aşqda ašlā dām u dāneden ħālĭ bir mekān yoħdur. Belki her bir ħadem başına biñ dāne dām u dāne ħurulmuşdur. Bu taħdĭrce

جلوه مردم آزاده حرام ست اینجا Cilve-i merdum-i āzāde ħarāmest ĩncā

“جلوه” (cilve), guşādeħātĭr olmaħ (**HP 81^a**) üzere şaġa şola reftār idüp ħĭrāmānĭ ħĭrāmānĭ şalınmaġa dirler. “آزاده” (āzāde), ħĭbĭr nesnede 'alāħası olmayana dirler.⁴⁰¹ **Ma' nā-yi mışrā'** budur ki āzāde olan şaħsuñ bu kūy-i 'aşqda cilve itmesi ħarāmdur. Ya' nĭ, 'aşqla 'alāħa vü ta'alluħı olmayan ħuşk zāhid-i bĭmezāk bu maħalle-i 'aşqda cevelān itmesün ki reftār itmenüñ ħarĭķini bilmeyüp dām-i belāya giriftār olur.⁴⁰²

هر که بگذشت درین کوی به بند افتادست Her ki bogzešt derĭn kūy be bend uftādest

Ma' nā-yi mışrā' budur ki her kim ki bu kūy-i 'aşqda geċelāzım bend-i belāya dūşmişdür.

طائر بی قفس و دام کدامست اینجا Tā'ir-i bĭħafes u dām kudārest ĩncā

“و دام” (u dām)'da olan “و” (vāv), 'ař ĭçündür. **Ma' nā-yi mışrā'** budur ki ħafessüz ve dāmsuz murġ, bu kūy-i 'aşqda ħaŋısıdır? Ya' nĭ, bu kūyda olan murġlar daħi fāriġ u āzāde degildür. Belki dām u ħafes belāsına mübtelādur. Murġ, tã'ir ki bu ħāle dūşünce yā insān geċdüġi zamān bend-i belāya giriftār olsa ba'ĭd olmaz.⁴⁰³

³⁹⁹ ġazel 3 : - HP, -ĭ, maħla' HE

⁴⁰⁰ qarībe: - HP, ħarye HE

⁴⁰¹ Bu cümle E'de yoktur.

⁴⁰² vü: - E; ħuşk: - E, -HP; bĭmezāk: نچراق HE

⁴⁰³ tã'ir : - HE; bend-i belāya: bend u belāya E

آنکه هر گام نلغزید درین کوی برفت⁴⁰⁴ Ān ki her gām nelağzīd derīn kūy bereft

“لغزید” (lağzīd), sürçmege dirler. **Ma‘nā-yi mışrā‘** budur ki ol kimse ki bu kūy-i ‘aşqda her bir adımda sürçmedi kim gitti zīrā āna (**E 88^a**)

صنعت راه روان لغزش گامست اینجا Šan‘at-i rāhrevān lağziš-i gāmešt īncā

Ma‘nā-yi mışrā‘ budur ki bu kūy-i ‘aşqda yola gidenüñ (**HE 10^a**) šan‘atı ayağı sürçmeklikdür. Ya‘nī, bu kūy-i ‘aşq gāyetle ḥaṭarnāḳ mekāndur. Böyle yola sālīk olan rehrevānlaruñ kārı, dā‘imā lağziš-i gāmdur ve illā rāstrūlīḳ da‘vāsında olup her ḳademde sürçmeden rāhrev bu kūydan murād almayup yedgenmişdür.⁴⁰⁵

از حرم ذکر بت ای دیر نشین خاص منست Ez ḥarem zīkr-i büt ey deymišīn-i ḥāš menest

“از حرم” (ez ḥarem)’den “در حرم” (der ḥarem) olmaḳ vāzīḥdur. **Ma‘nā-yi mışrā‘** budur ki Harem-i Ka‘be’de büt zīkr itmek ey deyrde oturan kimesne baña maḥşūşdur. (**HP 81^b**)

الله الحمد که این زمزمه عامست اینجا Šā‘al-lāhi’l-ḥamd ki īn zemzeme ‘āmešt īncā

Ma‘nā-yi mışrā‘ budur ki Allāh’a ḥamd olsun ki bu zemzeme bu kūy-i ‘aşqda ‘āmdur. Ya‘nī Beytü’l-ḥarem’de büt zīkri memnū‘ iken banā maḥşūş idi feemmā bu kūy-i ‘aşquñ ḥāşşasın gör ki ol zemzeme-i zīkr-i büt bunda ‘ām olup herkes zīkr-i büt itmek üzeredür. Sā‘ir nikāti vü kināyātı vü isti‘ārātı erbābına ma‘lūmdur, beyāna ḥācet yoḳdur.⁴⁰⁶

بر در عشق مچین معرکه ای عقل فضول⁴⁰⁷ Ber der-i ‘aşq meçīn ma‘reke ey ‘aql-i fużūl

“مچین” (meçīn), düşerme dimekdür. **Ma‘nā-yi mışrā‘** budur ki ey fużūl olan ‘aql, ‘aşquñ ḳapusunda ma‘reke itme zīrā ki

طفل را شیوه بازیچه حرامست اینجا Ṭıfl rā šīve-ī bāzīçe ḥarāmešt īncā

Ma‘nā-yi mışrā‘ budur ki uşağa oyun şīvesi ḥarāmdur burada.⁴⁰⁸ Ya‘nī, ey ‘aql-i bü’l-fużūl bu kūy-i ‘aşqda sen ṭıfl menzilindesüñ, saña şīve-i bāzīçe da‘vāsın itmek düşmez. Senüñ şīveñ ve hünerüñ ancaḳ ma‘āş u kesb kūyındadır. Fī’l-vāḳi‘ kār-i ‘aşqda ‘aqluñ (**İ 8^b**) ‘alāḳası yoḳdur. ‘Aqluñ hüneri, vādī-i ḥikmetdedür, ancaḳ her kim burada ‘aqla uyarsa zarar eyler.

⁴⁰⁴ HE کویه رفت, HP کوبد رفت : کوی برفت

⁴⁰⁵ sürçmeden: sürçmeyen HP, HE; yedgenmişdür: bed gitmişdür HP, gitmişdür HE

⁴⁰⁶ Bu cümle HE’de yoktur.

⁴⁰⁷ E زمزمه : معرکه

⁴⁰⁸ uşağa oyun: uşağa uyup oyun E, İ

عشرت بزم تو زانست که محنت برماست   İşret-i bezm-i to zānest ki miḥnet ber māst

“بزم” (bezm), meclis ma‘nāsınadır. “تو” (to), ḥiṭābdur maḥbūba. **Ma‘nā-yi mıṣrā‘** budur ki ey maḥbūb senüñ bezmüñüñ ‘ıyş <u> ‘işreti andan ötürdür ki cevır ü miḥnet bizüm üzerimüzedür zīrā ki

صبح آن ناحیه وقتست که شامست اینجا   Şubḥ-i ān nāḥiye vaḳtest ki şāmešt ĩncā

Zamir-i “آن” (ān), meclis-i ‘işrete rāci‘dür. “وقتست” (vaḳtest) yerine “وقتت” (vaḳtīst) olsa yāy-i vaḥdetle ma‘nā daḥi vāzih olur. **Ma‘nā-yi mıṣrā‘** budur ki ol nāḥiyenüñ şubḥu şabīḥü’l-cemāl bir vaḳt olur ki bu kūy-i (**E 88^b**) ‘aşḳda şām, zülmet-i me‘āl şüretindedür. Ya‘nī murād, kūy-i ‘aşḳuñ ḥālātın beyān itmekdür zīrā vaḳt olur ki (**HE 10^b**) şā’ir ḥalḳuñ ‘ıyş u ‘işret itdügi şubḥlar bu kūy-i ‘aşḳda vālih (**HP 82^a**) u ḥayrān olan ‘uşşāḳa şām-i zülmet gibi siyāh olur.

شوق موسی که چه آن مه چو بر آید بر بام   Şevḳ-i Mūsā ki çī ān meh çu ber āyed ber bām

“بام” (bām), ṭam ma‘nāsınadır. “آن” (ān), ism-i işāretdür. “آن مه” (ān meh)’den murād maḥbūbdur ve **ma‘nā-yi mıṣrā‘** budur ki ḥazret-i Mūsā’nuñ şevḳi nedür ki maḥbūb bām üstine çıḳa gele. Ya‘nī ḥazret-i Mūsā, keşret-i cezebāt-i ğalebe-i şevḳden vādi-i Eymen’deki “İnnī ānestu nāran”⁴⁰⁹ mu‘āmelesin görüp bītāb u ṭaḳāt olduğına “Rabbī erinī enzur ileyke”⁴¹⁰ nağmesin serāġāz eyledi.⁴¹¹ Feemmā yine ru’yet-i cemāl müyesser olmayup cevāb-i “len terāni”⁴¹² ile nevmīd oldılar. Buña bināen buyurdılar ki

شعله طور کمندافکن بامست اینجا   Şu‘le-i Ṭūr kemendefken-i bāmešt ĩncā

Ma‘nā-yi mıṣrā‘ budur ki Ṭūr-i Sīnā’nuñ şu‘lesi kemendefken bāmdur bu kūy-i ‘aşḳda. “کمند” (kemend), uzun rişteye dirler, bülend mekānlara bend idüp çıḳmaḳ ecli içün. Ya‘nī, bu kūy-i ‘aşḳda olan maḥbūb, bām üstine çıḳup ‘uşşāḳ-i dilfigārlara ‘arz-i cemāl itdügi vaḳt şu‘le-i Ṭūr bunuñ yanında kemendefken bām pāyeside olur. Mübālaġa ile kūy-i ‘aşḳuñ ḥālātın medḥdür.

عشق بنشست ز پا در ره جویابی قرب   Aşḳ benşist zi pā der reh-i cūyāyī-i ḳurb

“جویابی” (cūyāyī)’de olan “ی” (yā), maşdardur. “جویا” (cūyā), aramak ma‘nāsınadır. **Ma‘nā-**

⁴⁰⁹ “إِنِّي أَنَسْتُ نَارًا،” (Ben bir ateş görüyorum) Taha, 20/10

⁴¹⁰ “رَبِّ أَرِنِي أَنْظُرْ إِلَيْكَ،” (Rabbim! Bana kendini göster, sana bakayım) A’raf, 7/143.

⁴¹¹ şevḳ: - E; serāġāz: sırā āġāz HE

⁴¹² “لَنْ تَرِيَنِي” (Sen beni göremezsın) A’raf, 7/143.

yi mışrā' budur ki 'aşk ayakdan oturdı ta'arrub yolunu arama'lıkta. Ya' nī, bu 'aşk-i mecāzī ma' şūkhuna ta'arrub hāşıl itmek için şol mertebe tekupū itdi ki keşret-i deverāndan ayağında ref'tara mecāl kalmayup bitāb u tākāt olduğı halde otura kıldı. Feemmā

زاغ اندیشه همان کبک خرامست اینجا Zāg-i endīşe hemān kebk-i hīrāmest īncā

“اندیشه” (endīşe), efkār ma' nāsınadır. **Ma' nā-yi mışrā'** budur ki endīşe qarğası hīrām idici keklik gibidür bu kūy-i 'aşkda. Ya' nī, bizüm olduğımuz kūy-i 'aşkda endīşe zāgı, kebk düri gibi hīrām idüp ref'tar ider. Kebk-i hīrām ile (**HP 82^b**) zāg-i siyāhuñ münāsebeti yok iken bizüm kūy-i 'aşkuñ havāşından bu şürete girmişdür var bizüm 'aşkla sā'ir 'aşkuñ farkını (**E 89^a**) bundan kıyās eyle.

سر توحید در آن خلقه رسد پخته بگوش Sırr-i tev'hīd der ān hālka resed puhte be gūş

“پخته” (puhte), pişmiş dimekdür ve puhte, hāldür sırr-i tev'hīdden. “خلقه” (hālka)'dan murād, meclis-i zīkr-i zāhirīdür ve “رسد” (resed), fi' il-i muzāri' dür, yetişür dimekdür.⁴¹³ **Ma' nā-yi mışrā'** budur ki tev'hīdüñ esrārı (**HE 11^a**) puhte olduğı hālde ol meclisde kulağa yetişür. Ya' nī, zīkr-i zāhirīnüñ ve tev'hīd-i şūrīnüñ sırrı vāzıh olduğı halde yine ol meclis-i zīkrde mevcūd olanlaruñ kulağına vāşıl olur zīrā anlaruñ 'alākaları zīkr-i zāhiriyle olduklarına bināen sırr-i tev'hīdi daği tīz fehm iderler.⁴¹⁴ Feemmā

سر این مسأله مگشای که خامست اینجا Sırr-i īn mes'ele megşāy ki hāmest īncā

“این” (īn), ism-i işāretdür, tev'hīde işāretdür ve “مگشای” (megşāy), nehydür açma ma' nāsına ve “خام” (hām), nāpuhte dimekdür. **Ma' nā-yi mışrā'** budur ki bu mes'ele-i tev'hīdüñ sırrını açma ki bu kūy-i 'aşkda hāmdur. Ya' nī, bu kūy-i 'aşkda vālih u hayrān olan 'uşşākuñ yanında ol sırr-i tev'hīd hāmdur, vuzūha yetmemişdür.⁴¹⁵ Zīrā bunlaruñ 'alākası ancak zāt-i vāhidiyledür ve illā sırr-i tev'hīdiyle degildür.

عرفی از هر دو جهان می رمد الا در دوست 'Urfī ez her du cihān mīremed illā der dūst

Ma' nā-yi mışrā' budur ki 'Urfī dünyā vü āhireden kaçar lākin dostuñ kabusından firār itmez. Ya' nī, iki cihāndan daği murād u maqşūdı yokdur ancak 'alākası, maḥbūbladur.⁴¹⁶

⁴¹³ hālka'dan: hālka HE; fi' il-i muzāri' dür: - E, HP; ve resed: der sırr E

⁴¹⁴ tīz: ne ise E, İ

⁴¹⁵ vuzūha: vücūda HE, h'āce E, İ

⁴¹⁶ maḥbūbladur: maḥbūb-i ezelīdür HE

Heme cā vaḥṣī ez ānest ki rārest īncā همه جا وحشی از آنست که رامست اینجا

“وحشی” (vaḥṣī)’deki “ی” (yā), maṣdar, “وحشی” (vaḥṣī), mūnis olunmamağa dirler. **Ma’ nā-yi mıṣrā’** budur ki cümle yere vaḥṣīlik ‘Urfī’ dendür nedir ki bu kuy-i ‘aşqda rāmdur. Ya’ nī vüçūd-i ‘Urfī hiçbir mekānda mü’enneset idüp qarār itmez belki vaḥṣī şüretinde (**HP 83^a**) numāyān olur feemmā bu kūyda rām u muṭī’ u münkād u teslīm olmışdur.⁴¹⁷

Ġazel-i <Dīger> 4⁴¹⁸

(mef’ ulü / fā’ ilätü / mefā’ ilü / fā’ ilün)

Dādem be çeşm-i ü dil-i endūhpīşe rā دادم بچشم او دل اندوه پیشه را

Zamir-i “و” (ū), maḥbūba rāci’ dūr. “اندوه پیشه” (endūhpīşe), vaṣf-i terkībīdūr ve ma’ nāsı ğam şan’ atlı dimekdür. **Ma’ nā-yi mıṣrā’** budur ki ğam şan’ atlı olan gönlümi maḥbūbuñ gözine virdüm.

Ġāfil ki zūd mī şikened mest-i şīşe rā غافل که زود می شکند مست شیشه را

“غافل” (ġāfil), “غفل” (ġafele) bābından hāldür ve bīḥaber dimekdür.⁴¹⁹ **Ma’ nā-yi mıṣrā’** budur ki bīḥaber olduğum (İ 9^a) hāldeki serhoş şīşeyi tiz şındırur. Ya’ nī, şīşe-i dilümi maḥbūbuñ mestşifat olan çeşm-i şehlāsına mā’ il olup virdüm feemmā ol mestdür şīşe-i dilümi tiz şikeste ider.

Ey müdde’ ī mekūş ki muḥkem girifte est ای مدعی مکوش که محکم گرفته است

Ma’ nā-yi mıṣrā’ budur ki ey da’ vā idici çalışma ki (**E 89^b**) muḥkem olduğü hālde tutmuşdur.

‘Aşq-i hemīşe dāmen-i ḥüsn-i hemīşe rā عشق همیشه دامن حسن همیشه را

Ma’ nā-yi mıṣrā’ budur ki dā’ im olan ‘aşq, bākī olan ḥüsnüñ etegini. Ya’ nī, bizüm ‘aşqımız ol ‘aşq (**HE 11^b**) degildür ki ḥüsnüñ zevāliyle kendü daḥi zā’ il ola. Belki bizüm ‘aşqımız ‘ale’ d-devāmdur, fenāpezīr olmayan ḥüsnüñ dāmenin tutmuşdur.⁴²⁰ Bu taqdirce, ey müdde’ ī

⁴¹⁷ mü’enneset: ḥod ünsiyyet E, İ

⁴¹⁸ ğazel 4: maṭla’ HE, - HP

⁴¹⁹ “Ġafele bābından” şeklinde okuduğumuz bu kelime grubu, tüm nüshalarda “فعل دادمدن” şeklinde yazılıdır. Siyak u sibaktan hareketle ve anlam bütünlüğü açısından “غافل” (ġāfil), “غفل” (ġafele) bābından” üzere tamir edildi.

⁴²⁰ fenāpezīr: fenā HP

imdi bîhûde yere bizi ‘aşğdan men’ itme, gel bu kûşîş-i bîfâ’ideyi ferâğat eyle ve illâ

در بیستون بصورت شیرین نگاه کن⁴²¹   Der Bîsutûn be şûret-i Şîrîn nigâh kon

Ma’ nâ-yi mîşrâ’ budur ki kûh-i Bîsutûn’da cemâl-i Şîrîn’e nazâr eyle gör ki

تا حسن چون بسنگ فرو برده ریشه را⁴²²   Tâ ħüsn çun be seng-i furû borde rişe rā

Ma’ nâ-yi mîşrâ’ budur ki ħattâ ħüsn taşuñ niçe içine iletmişdür rişesin.⁴²³ “rişe” (rişe), teberüñ başına şancılan yelege dirler. Öyle ki üstâd baltacılaruñ ‘âdeti budur. Ya’ nî ey müdde’î, ‘aşğıñ te’şîrini var bundan kıyas eyle ki bîçâre Ferhâd-i dilfigâr hevâ-yi ‘aşğ-i Şîrîn ile kûh-i Bîsutûn’u kendîde itdügü zamân teberi (**HP 83^b**) şevkle şöyle çalardı ki tâ rişesine varıncaya dek ħamîre girer gibi tağa otururdu.⁴²⁴ Ahvâl-i Bîsutûn’ı ve şûret-i Şîrîn’i ve sa’y-i Ferhâd’ı taĥkîk için bu beyti buyurlar ki ma’ lûm, ġarîb olsun⁴²⁵

فرهاد را چه ذوق که او با وجود دل   Ferhâd rā çî zevk ki u bâ vücûd-i dil

Ma’ nâ-yi mîşrâ’ budur ki Ferhâd’a ne zevk ki gönül vücûdıyla. Ya’ nî, zevk u şevk-i Ferhâd’ı bundan mülâhaza eyle ki bu vücûd-i zâhirî ile degil belki gönül vücûdıyla

در کار نقش سنگ کند تیشه را   Der kâr-i naqş-i seng koned kend tişe rā

“kend” (kend), nûnuñ sükûniyla kesmeden ħalan âlete dirler.⁴²⁶ “tیشه” (tişe), ħod keser dimekdür. **Ma’ nâ-yi mîşrâ’** budur ki taşî naqş itmek kârında keserini kend ider. Ya’ nî, ol mertebe sa’y u iġdâm iderdi kûhkenlikdeki tişesi, kend olurdu. Yine kendü ferâğat itmeyüp muĥkem çalışırdu.

عرفی ببین فسردگی کشت ماهتاب   ‘Urfî bebîn fisurdegî-i kişt-i mâhitâb

“فسرده” (fisurde), ÷oñmağ ma’ nâsinadur.⁴²⁷ “فسردگی کشت” (fisurdegî geşt/kişt), lafzında iki ma’ nâ mülâhaza olunur. Ma’ nâ-yi evvel fetĥ-i kâf ile “گشت” (geşt), oldı demek. Ma’ nâ-yi şânî kesr-i kâf-i ‘Arabiyle <“کشت” (kişt)> ekin demek ola, çimenistândan kinâye ola ve **ma’ nâ-yi mîşrâ’** budur ki ey ‘Urfî, efsurdeligi ve perişânlığı gör ki mâhitâb oldı.

⁴²¹ E; beşûret : beşûret şûret HE   در بیستون کوه که بصورت شیرین نگاه کن : در بیستون بصورت شیرین نگاه کن

⁴²² E, İ   که عشق : تا حسن

⁴²³ taşımuñ: ü eşküñ E, İ; içine: alçağa HE;

⁴²⁴ tâ rişesine: karşısına HE

⁴²⁵ ma’ lûm ġarîb olsun: - HP, - E, - İ

⁴²⁶ alana: âlete E, HE

⁴²⁷ Bu cümle HE’de yoktur.

(E 90^a) Ya‘nī, māh ṭulū‘ idüp ortalık cümle āşikār görünmege başladı.

امشب که در بغل بنهادیم شیشه را ımşeb ki der bağal benihādīm şīşe rā

“بغل” (bağal), kıoltuğ ma‘nāsınadır. **Ma‘nā-yi mışrā‘** budur ki bu gice ki şīşe-i bādeyi bağalımuza kıoyduğ. Ya‘nī, ağıyār vākıf-i hāl olmasun deyü pinhānce (HE 12^a) şīşe-i bādeyi kıoltuğımuza alup bu tedārıki itdük.⁴²⁸ Feemmā ṭālī‘ imizüñ fusurdeligini gör ki māhitāb ṭulū‘ idüp āşikār göründük ve yāhud ma‘nā böyle dimek ola ki ey‘Urfī māhitābuñ çemenistānuñ fusurdeligin gör ki bu gice varup çemen kenārında bāde nüş itmek murādımız idi.⁴²⁹ Ṭālī‘ imüzden çemen dağı fusurde oldı. Feemmā ma‘nā-yi evvel bundan (HP 84^a) müvecceh olmağ lāyığdur.

Ġazel-i <Dıger> 5⁴³⁰

(mefā‘ ilün / mefā‘ ilün / mefā‘ ilün / mefā‘ ilün)

Giriftem ĩnki şeb der h‘āb sāzem pāsbāneş rā 431 گرفتَم اینکه شب در خواب سازم پاسبانش را

“پاسبان” (pāsbān), bekçi ma‘nāsınadır ve zāmir-i “ش” (şin), maḥbūba rāci‘dür.⁴³² “سازم” (sāzem), düzem dimekdür ve ba‘zı nüşhalarda “کردم” (kerdem), vāki‘ olmışdur. Feemmā “سازم” (sāzem), “کردم” (kerdem) lafzından münāsibdür ve **ma‘nā-yi mışrā‘** budur ki bu kaçdı itdüm ki bu gice h‘ābda düzeyim maḥbūbuñ pāsbānlarını. Ya‘nī, maḥbūbuñ kıapusında olan derbānları uyğuya salayım feemmā

ادب کی میگذارد تا بیوسم آستانش را 432 Edeb key miğozāred tā bebūsem āsitāneş rā

“آستان” (āsītān), eşik ma‘nāsınadır.⁴³³ **Ma‘nā-yi mışrā‘** budur ki edeb kaçan terk ider ki hattā ki ben maḥbūbuñ āsitānesin būs ideyim? İstifhām-i inkārīdür, kıoymaz dimekdür. Ya‘nī, pāsbānları uyğuya şaldığum tağdırce dağı maḥbūbuñ kıademi degdigi mekānı būs itmek baña naşib olmaz zīrā ki bu def‘ā edeb māni‘ olup kıoymaz, kemāl-i mübālağadır.⁴³⁴

صبا از کوی لیلی گر وزد بر تربت مجنون 433 Sabā ez kūy-i Leylā ger vazed ber turbet-i Mecnūn

Ma‘nā-yi mışrā‘ budur ki şabā rüzigārı eger Leylā’nuñ maḥallesinden Mecnūn’uñ mezārınuñ

⁴²⁸ pinhānce: nihānce HE, bu tedārıki itdük E

⁴²⁹ dimek: - HE

⁴³⁰ ġazel 5: maṭla‘ H, -HP

⁴³¹ E گرفتَم : گرفتَم

⁴³² pāsbān bekçi ma‘nāsınadır ve: - HE; zāmir-i şin maḥbūba rāci‘dür: -E

⁴³³ Bu cümle E ve İ’de yoktur.

⁴³⁴ kıademi: kıaddi HE; degdigi: - E, - İ

üstine esecek olursa

Koned âteşfeşân çun şem^ç mağz-i ustuh^āneş rā کند آتشفشان چون شمع مغز استخوانش را
 “مغز” (mağz), beyin ma^ç nāsınadır. “استخوان” (ustuh^ā), kemik dimekdir. Zāmir-i “ش” (şīn) maḥbūba rāci^ç dür. **Ma^ç nā-yi mısrā^ç** budur ki şem^ç gibi âteş saçıcı eyler Mecnūn’uñ kemiklerini. Ya^ç nī, te^ç şīr-i ‘aşkı var bundan kıyās eyle ki Leylā’nuñ maḥallesinden rüzgār maḥbūbunuñ mezārda olan ustuh^āñlarına bu ḥālātī virince şıḥḥatī^ç ‘āleminde ru^ç yet-i cemālī ne gūne te^ç şīr itdūgi ḥod ma^ç lūmdur.⁴³⁵

Ber āyed cān zi ten vān zūlf micūyed çu ān murğī برآید جان ز تن وان زلف میجوید چوآن مرغی
 “مرغی” (murğī)’deki “ی” (yā), ḥarf-i vaḥdet (**E 90^b**) içündür. “جوید” (cūyed) ister ma^ç nāsınadır.⁴³⁶ “چو” (çu), mişl ma^ç nāsınadır. **Ma^ç nā-yi mısrā^ç** budur ki cān, tenden yukaru gelüp ve daḥi ol zūlfi ṭaleb eyler ol kuş gibi.

Ki ez dāmī şevēd āzād u cūyed āşiyāneş rā که از دامی شود آزاد و جوید آشیانش را
 Zāmir-i “ش” (şīn), murğā (**HP 84^b**) rāci^ç dür. **Ma^ç nā-yi mısrā^ç** budur ki bir duzağdan ḥalāş (i^{9^b) olup da yuvasın ārzū ider. Ya^ç nī, zūlf-i maḥbūb, murğ-i rūḥımuza āşiyāne menzilindedür ve ḥālā ḳafes-i tende giriftār olmuşdur.⁴³⁷ Āzād olup āşiyān-i ḳadīmın ṭaleb (**HE 12^b**) eyler dimekdir. Sā^ç ir şānāyi^ç -i şī^ç riyyeleri, ḥod erbābına zāhirdür.}

Zi ğayret piç u tāb uftāde der reghā-yi cān-i men ز غیرت پیچ و تاب افتاده دررگهای جان من
 “رگ” (reg), ṭamar ma^ç nāsınadır.⁴³⁸ “پیچ و تاب” (piç u tāb), büküm dimekdir. “غیرت” (ğayret), ḥod erbābına ma^ç lūm. **Ma^ç nā-yi mısrā^ç** budur ki benüm cānum ṭamarlarında ğayretten piç u tāb düşmişdür. Bu endişeden öturi ki

Hemānā dest-i ümmīd-i kesī dāred ‘ināneş rā همانا دست امید کسی دارد عنانش را
 “کسی” (kesī) |**HP⁺** “مبادا” (mebādā) taḳdīrindedür], bu maḥalde olmaya ki dimekdir. “همانا” (hemānā) (kesī)’deki “ی” (yā), vaḥdet içindür ve zāmir-i “ش” (şīn), maḥbūba rāci^ç dür. **Ma^ç nā-yi mısrā^ç** budur ki olmaya ki bir aḥdūñ ümmīdi eli maḥbūbuñ ‘inānın ṭuta. Ya^ç nī, ‘aşḳda kemāl-i ğayretimüz bundan kıyās olsun ki maḥbūbımuzañ ‘inānına bir kimsenüñ dest-i ümmīdi vāşıl

⁴³⁵ ru^ç yet: rüyda E, İ

⁴³⁶ ister: isti^ç ānet E, İ

⁴³⁷ murğ-i rūḥımuza: rūḥ murğımuza E, İ

⁴³⁸ Bu cümle HE’de yoktur.

olduğın bile istemezüz degil ki dest-i zāhīrisin ʔuta. Murād, kemāl-i mübālağadır.⁴³⁹

Zi neng-i ān ʔadem hergiz be rūy-i āsitān nenhed ز ننگ آن قدم هرگز به روی آستان ننهد

Ma‘nā-yi mıṣrā‘ budur ki bizüm maḥbūbımız ʔademini eṣiginüñ yüzüne aṣlā koymaz bu ‘ārdan ötüri ki

Ki nāgeh ṣeb nihān būsīde bāṣem āsitāneṣ rā ⁴⁴⁰ که ناگه شب نهان بوسیده باشم آستانش را

“آستانش” (āsitāneṣ)’de olan zamir-i “ش” (ṣīn), maḥbūba rāci‘dür. **Ma‘nā-yi mıṣrā‘** budur ki ‘ala’l-ğafle pinhān olduğı ḥalde āsitānesini öpmiṣ olam. Ya‘nī, bizüm maḥbūbımız ne mertebe pürnāz u ‘ālīnejāddur ki bu mülāḥazalardan ötüri ʔademini āsitānına vaz‘ itmeyüp kendü kendüyi iṣerüye atar.⁴⁴¹ Bu ihtimāl üzere ki belki gice nihānīce bu āsitāneyi būs itmiṣ ola, ne lāzım anuñ būs itdüğı mekāna ʔadem başmaḥ.⁴⁴² <Murād> kemāl-i istiğnā-yi maḥbūbı beyān itmekdür.⁴⁴³

Dilem gom geṣt u ğamhā-yi cihān ‘Urfī ṭalebkāreṣ ⁴⁴⁴ دلم گم گشت و غمهای جهان عرفی طلبکارش
“ṭalebkāreṣ” (ṭalebkāreṣ)’de (**HP 85^a**) olan zamir-i “ش” (ṣīn), “دل” (dil)’e rāci‘dür. **Ma‘nā-yi mıṣrā‘** budur ki ey ‘Urfī benüm gönlüm itdi ve cihānuñ ğamları ol iten gönlümü arıyor.

Be dunbāl-i ğam uftem tā meger yābem niṣāneṣ rā ⁴⁴⁵ بدنبال غم افتم تا مگر یابم نشانش را

Zamir-i “ش” (ṣīn), yine göñle rāci‘dür.⁴⁴⁴ “دنبال” (dunbāl), ense ma‘nāsınadır. (**E 91^a**) **Ma‘nā-yi mıṣrā‘** budur ki ğamuñ ardına düşdüm tā meger ben daḥi ol iten gönlümden bir niṣān bulayum. Ya‘nī, cem‘iyyet-i ālām u ğamuñ siteminden bitāb u ṭāḩat olup benüm göñlüm firār eyledi.⁴⁴⁵ Bu def‘a cem‘iyyet-i ğam göñlümsüz ārām itmediklerine bināen başladılar göñlümi arayup bulmağa, ben daḥi bir niṣānın bulmaḥ için ğamuñ ardına düşdüm. Murād, ğamla göñlünüñ kemāl-i ittiḩādın beyāndur.⁴⁴⁶

⁴³⁹ Bu cümle E’de yoktur.

⁴⁴⁰ HP تا که: ناگه

⁴⁴¹ mertebe: mertebedür

⁴⁴² ʔadem: - HP, -E, - İ

⁴⁴³ beyān itmekdür: beyāndur HE

⁴⁴⁴ yine: - HP, - E, - İ

⁴⁴⁵ cem‘iyyet: cemi‘de E, İ

⁴⁴⁶ beyāndur: beyān idüp demiṣdür E

Ġazel-i <Dīger> 6⁴⁴⁷

(müfte' ilün / mefā' ilün / müfte' ilün / mefā' ilün)

خیز و بجلوه آب ده سرو چمن طراز را   Ĥīz u be cilve āb deh serv-i çementīrāz rā
 “ب” (bā), sebebiyyedür. “طراز” (tırāz), mişl ma' nāsınadır. **Ma' nā-yi mışrā'** budur ki ey maḥbūb
 kalk ve cilve vü reftār itmek sebebiyle serv-i çementīrāz olan kāmētūñe āb-i leṭāfet vir de

آب و هوا زیاده کن باغچه نیاز را   Āb u hevā ziyāde kon bāğçe-i niyāz rā
Ma' nā-yi mışrā' budur ki niyāz bāğçesinūñ āb u hevāsın ziyāde eyle. Ya' nī, ey maḥbūb sen
 kalkup ol serv meşābesinde olan kadd-i kıyāmethīz ile cilve idecek olursañ 'uşşākuñ niyāzı
 bāğçelerinūñ āb u hevāsın daḥi ziyāde idersen. Sā'ir isti'ārātı ve şanāyi' -i şı'riyyesi erbābına
 zāhirdür.

صورت حال چون شود بر تو عیان که میبرد   Sūret-i ḥāl çun şevved ber to 'ıyān ki mībored
 “چون” (çun), kaçan dimekdür. **Ma' nā-yi mışrā'** budur ki şūret-i aḥvāl saña nice ma' lūm olur
 ki iletür

ناز تو جنبش از قلم پرده گشای راز را   Nāz-i to cunbiş ez qalem perdeguşāy-i rāz rā
 “میبرد” (mībored) fi' ilinūñ fā'ili, nāzdur. “جنبش” (cunbiş), ḥareket ma' nāsınadır. “پرده گشای”
 (perdeguşāy-i rāz), çehreguşāy-i rāz) “چهره گشای” (perdeguşāy-i rāz), vāzıhdur. **Ma' nā-yi mışrā'** budur
 ki ey maḥbūb senūñ nāzuñ rāz perdesin açıcı olan qalemdeñ ḥareketi. Ya' nī (HP 85^b) ey
 maḥbūb-i pürnāz ü 'ālīnejād 'uşşāq-i nātevānuñ şūret-i aḥvāl-i perīşānı saña ne yüzden
 ma' lūm olur ki senūñ nāzuñ qalemdeñ daḥi ḥareket iletmemişdür, lisānyıla aḥvālimüz beyān
 itmege ḥod aşlā kādır degilüz. Kemāl-i te'şīr-i nāz-i maḥbūbı mübālağa üzere beyān
 itmekdür.

آه که طبل جنگ زد آنکه بگاہ آشتی   Āh ki ṭabl-i ceng zed ānki be gāh-i āştī
 “آه که” (āh ki), bu maḥalde väveylā ve dirīğ dimekdür. “آنکه” (ānki), ol kimse ki
 ma' nāsınadır. “بگاہ” (be gāh)'da olan “ب” (bā), zarfdur. “آشتی” (āştī)'de olan “ی” (yā)

⁴⁴⁷ Ġazel 6: eyzān HE, - HP

maşdardur. “آشتی” (āštī), (E 91^b) barışmak ma‘nāsınadır.⁴⁴⁸ **Ma‘nā-yi mısrā‘** budur ki vāveylā ki ceng naḳḳāresin urdı ol maḥbūb ki barışıklık vaḳtinde.⁴⁴⁹

چاشنی الم دهد لطف ستم گداز را   Cāşnī-i elem dehed luḫ-i sitemgudāz rā

“گداز” (gudāz), erimek ma‘nāsınadır. **Ma‘nā-yi mısrā‘** budur ki elem lezzetin virürdi sitem eridici olan luḫi.⁴⁵⁰ Ya‘nī, sitemüñ vüçüdü ki lutfuñ vüçüdü yanından zā’il olurken bizüm maḥbūbımız bir ṭurfe maḥbūbdur ki ‘uşşāḳla barışmak murād idüp luḫ itdüğü zamān daḫi pürşīve ile (HE 13^b) luḫ ider ki ol luḫi, elem lezzetin virürdi.⁴⁵¹ Vāveylā bizlere ki bu şıfatla muttaşif olan maḥbūb bizümle ceng itmek ṭablın urdı.⁴⁵² Var başımuza gelen aḫvāli bundan kıyās eyle. Murād, kemāl-i mübālağadır.

تا حرم فرشتگان از دل و دین تهی شود   Tā ḥarem-i ferişteğān ez dil u dīn tehī şevod

(İ 10^a) “تا” (tā), bu maḥalde ḥattā ma‘nāsınadır. “حرم” (ḥarem), ḥāne dimekdür. “تهی” (tehī), boş ma‘nāsınadır. **Ma‘nā-yi mısrā‘** budur ki ḥattā feriştelereñ ḥaremleri gönülden ve dīnden boş ola.⁴⁵³

رخصت جلوه بده حمله نشین ناز را⁴⁵⁴   Ruḫşat-i cilvei bedeh ḥacleşin-i nāz rā

“رخصت” (ruḫşat), izn ma‘nāsınadır.⁴⁵⁵ “حمله” (ḥacle) gerdek çadırına dirlir. “نشین” (nişin), oturmak dikemdür. “حمله نشین” (ḥacleşin), vaşf-i terkibidür maḥbūbuñ şıfatıdır. **Ma‘nā-yi mısrā‘** budur ki nāz (HP 86^a) ḥacleşini olan vüçüdüña ey maḥbūb bir cilve ruḫşatın vir tā ki feriştelere meftūn-i cemālün olup da ‘aşḳunda dilden vü dīnden çıkarlar. Kemāl-i mübālağa üzere maḥbūbı medḫdür ve sâ’ir ḳaşdları erbābına ma‘lumdur.⁴⁵⁶

⁴⁴⁸ Bu cümle HE’de yoktur.

⁴⁴⁹ barışıklık: barışmak E

⁴⁵⁰ lezzetin virürdi: lezzeti virdi E

⁴⁵¹ ya‘nī sitemüñ vüçüdü ki: yine sitemüñ vüçüdına E

⁴⁵² şıfatla: şıfatda E; urdu: urur E

⁴⁵³ dīnden: düstdan E, - HE

⁴⁵⁴ نشین: - HE

⁴⁵⁵ izn: - HP

⁴⁵⁶ Bu cümle HE ve E’de yoktur.

Ey ki guşūd çeşm-i cān der taleb-i haḳīḳatī⁴⁵⁷ ای که گشود چشم جان در طلب حقیقتی
 “حقیقتی” (haḳīḳatī)’de olan “ی” (yā) nisbiyyedür.⁴⁵⁸ **Ma‘nā-yi mışrā‘** budur ki ey ol kimse ki
 haḳīḳate mensūb olan talebde cān gözini guşāde itmişdürsen

Ṭarf-i niḳāb ber fiken perdegī-i mecāz rā⁴⁵⁹ طرف نقاب برفکن پردگی مجاز را
 “طرف” (ṭarf), ṭaraf ma‘nāsınadır.⁴⁶⁰ “پردگی” (perdegī), perde ardında olana dirler. **Ma‘nā-yi
 mışrā‘** budur ki mecāz perdesinüñ ardında olan maḥbūba niḳāb ṭarfin bıraḳ. Ya‘nī, ey ṭālib-i
 maḥbūb-i haḳīḳat olan sālīk, murāduñ maḥbūb-i haḳīḳate vuşūl ise bu mecāz perdesinde
 oturan maḥbūb-i dünyāya nazār itmeyüp gözünne niḳāb çek dimekdür.⁴⁶¹

Şerbet-i nāz rā koned telḥ be kām-i dilberān شربت ناز را کند تلخ بکام دلبران
 “تلخ” (telḥ), acı dimekdür.⁴⁶² **Ma‘nā-yi mışrā‘** budur ki (E 92^a) nāz şerbetin maḥbūblaruñ
 dimāğında telḥ eyler.

‘Urfī eger beyān koned çāşnī-i niyāz rā عرفی اگر بیان کند چاشنی نیاز را
Ma‘nā-yi mışrā‘ budur ki ‘Urfī eger beyān idecek olursa niyāz lezzetin. Ya‘nī, ‘uşşakuñ
 niyāzlarında olan lezzeti ve çāşnī eger ‘Urfī haḳīḳati üzere beyān idecek olursa bu def‘a
 ṭannāz olan dilberlerüñ dimāğlarında nāz şerbeti telḥ görünüp başlar kendüleri daḥi niyāz
 itmege.⁴⁶³ Murād, kemāl-i mübālağadır.⁴⁶⁴

Ġazel-i Diger 7

(mef‘ülü / fā‘ilātü / mefā‘ilü / fā‘ilün)

Her dem zened heves be çerāğ-i diger merā هر دم زند هوس بچراغ دگر مرا
Ma‘nā-yi mışrā‘ budur ki vücūd-i heves her dem beni bir çerāğa urur.⁴⁶⁵ Ya‘nī, hevā vü heves
 didikleri şahş pervāne-i vücūdumı her nefesde bir çerāğsıfat olan maḥbūbuñ āteşine urur.⁴⁶⁶

⁴⁵⁷ - ای که

⁴⁵⁸ Bu cümle HE’de yoktur.

⁴⁵⁹ HE پرده گی, E پرده که: پردگی

⁴⁶⁰ Bu cümle HE’de yoktur.

⁴⁶¹ vuşūl: duḥūl E; haḳīḳate: haḳīḳīye HE; gözünne: yüzeñ HE

⁴⁶² Bu cümle HE’de yoktur.

⁴⁶³ def‘a: vaz‘ HE; ṭannāz: tannāz E, İ

⁴⁶⁴ Bu cümle E ve İ’de yoktur.

⁴⁶⁵ urur: virür HE; Bu cümle E ve İ’de yoktur.

⁴⁶⁶ şahş: muşahḥaş HE; urur: virür HE

Feemmā

رِسْوَا كَنْد بِشَكْوَه دَاغ دِگَر مَرَا رüsivā koned be şekve-i dāg-i diger merā

(HE 14^a) **Ma'nā-yi mışrā'** budur ki bir ğayrı maḥbūbuñ 'aşkınuñ dāg şekvāsıyla beni rüsvāy-i 'ālem (HP 86^b) ider. Ya'nī, her maḥbūba heves bizi meyl itdürür.⁴⁶⁷ Feemmā lābud birinüñ giriftārı olup dāg-i 'aşkından şikāyet itdügümüz vaqt 'āşık olduğumuz cümleñün ma'lūmı olup rüsvāy oluruz dimekdür.

هر محرمی که میکنم از وی سراغ دوست هر maḥremī ki mīkonem ez vey surāg-i düst

“محرمی” (maḥremī)'de olan “ی” (yā), yāy-i vaḥdetdür. “سراغ” (surāg), su'al ma'nāsınadır.⁴⁶⁸

Ma'nā-yi mışrā' budur ki her bir maḥrem rāzum olandan ki düstuñ su'ālını iderem.

محتاج میکند بسراغ دِگَر مَرَا Muḥtāc mīkoned be surāg-i diger merā

Ma'nā-yi mışrā' budur ki bir āḥir su'āle beni muḥtāc ider. Ya'nī, maḥbūb benden mufāraḳat idüp rüygerdān olmuşdur. Her maḥremden ki mekān-i düst su'al iderem cevāb-i şāfī virmeyp bir āḥir maḥremden daḥi beni su'āla muḥtāc ider. Ya'nī murād, maḥbūbuñ kendünden mufāraḳatin beyān ider.⁴⁶⁹

محتاج شمع طورم و هر دم هجوم شوق Muḥtāc-i şem' -i Ṭūr'am u her dem hucūm-i şevḳ

”شمع“ (Ṭūr), maḥal-i münācāt-i ḥazret-i Musā 'aleyhi's-şalāvati ve's-selāmdur.⁴⁷⁰

(şem')'den murād, tecellī-i envārdur. **Ma'nā-yi mışrā'** budur ki Ṭūr'uñ şem'inüñ muḥtācıyam ve her nefes şevḳuñ hucūmı

آلوده میکند بچراغ دِگَر مَرَا Ālüde mīkoned be çerāg-i diger merā

Ma'nā-yi mışrā' budur ki ālüde eyler beni ğayrı çerāğıyla. Ya'nī, ārzū-yi maḥabbet-i maḥbūb-i ezeli iderem feemmā ğalebe-i şevḳ beni bu şüret maḥbūblarınüñ cemāli çerāğıyla ālüdedāmān eyler dimekdür.

⁴⁶⁷ her: bir HP

⁴⁶⁸ ma'nāsınadır: - İ

⁴⁶⁹ ya'nī murād, maḥbūbuñ kendünden mufāraḳatin beyān ider: ya'nī var maḥbūbuñ mufāraḳatilerinden kıyās eyle E

⁴⁷⁰ 'aleyhi's-şalāvati ve's-selām: - HP, -E

Gū bŷy-i gŷl besŷz dimāġem ki dādeend گوی بوی گل بسوز دماغم که داده اند

(E 92^b) “گو” (gū), “گوی” (gŷy)’dan muħaffedŷr, sŷyle dimekdŷr.⁴⁷¹ “دماغ” (dimāġ), rāyiħa ŷemm idecek maħale dirler. **Ma‘nā-yi mıŷrā‘** budur ki gŷlŷn rāyiħasına dimāġımı yandur deyŷ sŷyle ki virmıŷlerdŷr

Ez behr-i bŷy-i dŷst dimāġ-i diger merā از بهر بوی دوست دماغ دگر مرا

Ma‘nā-yi mıŷrā‘ budur ki baħa dŷstuħ rāyiħasın almadan ŷtŷri ġayrı dimāġ.⁴⁷² Ya‘nī bu gŷl-i zāhirī olan maħbŷbānı istiŷmām itmeden dimāġum sŷħte olursa ġam degil zīrā ki dŷstuħ rāyiħasın ŷemm itmek iħŷn baħa baŷka bir dimāġ-i ma‘nevī virmıŷlerdŷr dimekdŷr.⁴⁷³ (HP 87^a)

‘Urfī nevā mecŷ ki ħarīfān ne bŷlbŷlend عرفی نوا مجو که حریفان بلبل اند

Ma‘nā-yi mıŷrā‘ budur ki ey ‘Urfī, nevā isteme ki ħarīfler bŷlbŷl degillerdŷr. Ya‘nī, kendŷnı naġmeperdāz kıyās idŷp ve sāmī‘ olan yārānı bŷlbŷl zann idŷp āheng-i nevā itme. (HE 14^b)
Bu mŷlāħazalara bināen

Her dem mekoŷ be naġme-i zāġ-i diger merā هر دم مکش بنگمه زاغ دگر مرا

Ma‘nā-yi mıŷrā‘ budur ki her dem bizi bir ġayrı zāġuħ naġmesi ile helāk itme. Ya‘nī, ey ‘Urfī senŷn niġamuħ naġme-i zāġ gibidŷr. İmdi bizleri bu naġme-i zāġla helāk itme dimekdŷr.⁴⁷⁴ Ve sā‘ir ŷanāyi‘-i ŷi‘riyyesi ħod erbābına ma‘lŷmdur ve murādı, taħķīr-i nefis itmekdŷr.⁴⁷⁵

Ġazel-i <Diger> 8⁴⁷⁶

(fā‘ilātŷn / fā‘ilātŷn / fā‘ilātŷn / fā‘ilŷn)

‘Aŷķ kŷ tā der beyābān-i cunŷn āred merā عشق کونادر بیابان جنون آرد مرا

“در بیابان” (der beyābān)’da olan “در” (der), zarf olmadan zā‘id olmaķ mŷnāsibdŷr.⁴⁷⁷ **Ma‘nā-**

⁴⁷¹ gŷy’dan muħaffedŷr: -HP, - E, - İ

⁴⁷² dimāġ: dimāġ virmıŷler HE

⁴⁷³ ma‘nevī virmıŷlerdŷr dimekdŷr: ma‘nevīdŷr HE

⁴⁷⁴ itme: - HP

⁴⁷⁵ Bu cŷmle HE’de yoktur.

⁴⁷⁶ ġazel 8: velehu eyzen HE, - HP,

⁴⁷⁷ der zarf olmadan zā‘id olmaķ mŷnāsibdŷr: der zarfdur E

yi mışrā‘ budur ki qanı ‘aşq ki beni şahrā-yi cünūna götüre

تشنه سازد بر لب دریای خون آرد مرا Teşne sāzed ber leb-i deryā-yi ħūn āred merā

“تشنه” (teşne), şusuzlığa dirler.⁴⁷⁸ **Ma‘nā-yi mışrā‘** budur ki teşne düzdügi ħâlde beni qan deryāsınuñ ħudağına götüre. Ya‘nī, qanı bu şıfatlı ‘aşq ki beni bu vādīye götüre.⁴⁷⁹ İstifhām-i inkārīdür, böyle ‘aşq yoqdur dimekdür. Murād, kemāl-i ‘aşqı beyān idüp taleb-i ‘aşq itmekdür.⁴⁸⁰ (İ 10^b)

از می طامات خوش لایعلقم مطرب کجاست Ez mey-i tāmāt-i hoş lāya‘ kılem muṭrib kocāst

“طامات” (tāmāt), ħīle vü mekr ma‘nāsınadır. “خوش” (hoş), bu maħalde ‘acīb dimekdür. **Ma‘nā-yi mışrā‘** budur ki mey-i tāmātdan ‘acīb lāya‘ kııl olmuşam muṭrib-i hoşāvāz nerdedür ki⁴⁸¹

تا به هوش از نغمه های ارغنون آرد مرا Tā be hūş ez nağmehā-yi arğanūn āred merā

“هوش” (hūş), ‘aql ma‘nāsınadır.⁴⁸² “ارغنون” (arğanūn), bir sāzdur ki şandık gibi olup biñ miqdārı sesi ile kürek mişāl çekdüklerinde envā‘-i şadā ile sāmī‘ine lezzet-i ‘azīme ħāşıl olur⁴⁸³ ve **ma‘nā-yi mışrā‘** budur ki ħattā beni arğanūnuñ nağmelerinden ‘aqla getüre. Ya‘nī, keşret-i şurb-i mey-i tāmātdan lāya‘ kııl olup bīşu‘ūr oldum.⁴⁸⁴ ‘Acabā muṭrib-i hoşelĥān nerdedür ki arğanūnuñ nağmesinden ben mesti bīdār idüp yine (**E 93^a**) ‘aqla getüre dimekdür.⁴⁸⁵

در بهشتم کن خدایا تا بمانم شرمسار Der bihiştem kon Ĥudāyā tā bemānem şermsār

“بمانم” (bemānem) de cā‘iz (**HP 87^b**) “نمانم” (nemānem) de cā‘izdür.⁴⁸⁶ ‘Urĥī’nün bu beytinde bir nice ma‘nā mülāħaza olur, cümlesin beyān iderüz. Erbāb-i zekāvet qanğısın müvecceh görürlerse fehuve’l-murād. **Ma‘nā-yi mışrā‘** budur ki ey Bārī Ĥudāyā, beni cennete idĥāl eyle ħattā ħicāb itdigüm ħâlde qalayum. Ya‘nī, kemāl-i ‘işyānumdan cennete lāyık degilem,

⁴⁷⁸ Bu cümle HE’de yoktur.

⁴⁷⁹ şıfatlı: şan‘ atlı HE

⁴⁸⁰ itmekdür: dimekdür E, İ

⁴⁸¹ mey: - E; nirdedür ki : yerine dirler ki HE

⁴⁸² Bu cümle HE’de yoktur.

⁴⁸³ Bu cümle HP ve E’de “Arğanūn bir sāzuñ ismidür” şeklindedir.

⁴⁸⁴ keşret-i şurb-i mey-i tāmātdan: keşret-i şarab ve tāmātdan HE

⁴⁸⁵ ben mesti bīdār: beni mest-i bīdār E; dimekdür: - HE

⁴⁸⁶ cā‘izdür: - HE

eger luṭf idüp qoyacaḡ olursañ şermsār olduḡum ḡâlde cennetde ḡalurum ve illā eger ‘adl idüp gunāhum miḡdārı baña ‘azāb idecek olursañ⁴⁸⁷

ترسم از شرم گنه دوزخ برون آرد مرا Tersem ez şerm-i güneḡ dūzaḡ birün āred merā

Ma‘nā-yi mışrā‘ budur ki ḡorḡaram ki gunāḡ ḡicābından dūzaḡ u cehennem, beni ṡaşra götüre. Ya‘nī dūzaḡ, ḡicāb (**HE 15^a**) idüp diye ki ben böyle gunāḡkārı nice ḡabül iderem deyüp beni ṡaşra ata. Bu def‘ a ehl-i maḡşer yanında ḡicābdan ḡorḡaram ki ne cennete lâyıḡ ve ne cehennem ḡabül idiyor. ‘Acabā bu ne cins-i ādem diyeler ve “نمانم شرمسار” (nemānem şermsār) olmaḡ üzere **ma‘nā budur ki** eger beni cennete bu gunāḡımla idḡāl itmeyüp muḡābelesinde ‘azāb idecek olursañ ḡorḡaram ki dūzaḡ beni bu şermsārılıktan ḡalāş idüp ṡaşra götüre. Ya‘nī, cennete sezāvār olmadıḡum ḡâlde beni ḡoysuñ şermsār ḡaluram ve illā ḡoymayacaḡ olursañ muḡteżā-yi ḡükmün budur ki ‘uṡāt-i ümmete gunāḡları miḡdārı dūzaḡda yandüḡdan şoñra ayruḡ biḡunāḡ olup lâyıḡ-i biḡişt olurlar, bu def‘ a güneḡden daḡı şermsār olmazlar.⁴⁸⁸ Bu beyte bu ḡaḡır ancaḡ bu ḡadar ma‘nā virmeḡe ḡādir oldu, daḡı münāsib ma‘nā var ise ne güzel.⁴⁸⁹ Ve māḡaşal ma‘nā kemāl-i ‘iṡyānın beyān itmekdür.⁴⁹⁰

Mīberem endīşem der Ka‘be ez deyr-i muḡān میبرم اندیشه ام در کعبه از دیر مغان⁴⁹¹

“در کعبه” (der Ka‘be)’de olan “در” (der), ḡarf olmaḡdan zā‘id olmaḡ münāsibdür.⁴⁹² **Ma‘nā-yi mışrā‘** budur ki deyr-i muḡāndan endīşe beni Ka‘be’ye iletiyor feemmā (**HP 88^a**)

Mībered bārī nemīdānem ki ḡun āred merā می برد باری نمیدانم که چون آرد مرا⁴⁹³

“باری” (bārī), bu maḡalde belī ma‘nāsınadır. **Ma‘nā-yi mışrā‘** budur ki iletür belī feemmā bilmezem ki nice götürür beni. Ya‘nī, ḡālā sākin-i deyr-i muḡān olup nāmeşrū‘ olan ef‘ālī mürtekib olmuşdur feemmā endīşemüz bizi yine Ka‘be-i şerī‘ate iletür velākin ne şüretde götüreceḡin bilmezüz, şüret-i şalāḡda mı (**E 93^b**) şüret-i fesādda mı? Bu emr-i ḡaybīdür, bundan ḡaberimüz yoḡdur dimekdür.

⁴⁸⁷ cennete: - HE

⁴⁸⁸ ḡükmün budur ki ‘uṡāt-i ümmete gunāḡları miḡdārı dūzaḡda yandüḡdan şoñra ayruḡ: - E, -İ

⁴⁸⁹ Bu cümle HE, E ve İ’de yoktur.

⁴⁹⁰ māḡaşal ma‘nā kemāl-i ‘iṡyānın beyān itmekdür: māḡaşal kelām-i ‘iṡyānın beyān itmekdür E, -HE

⁴⁹¹ E, İ می برد: می برم

⁴⁹² ḡarf olmaḡdan zā‘id: ḡarfdür, zā‘id olmak HE

⁴⁹³ E, İ می برد: می برد

آنکه می خواهد که غم آتش زند در خانه اش   Ānki miḥāhed ki ġam āteş zened der ḥāneeş

Zamir-i “ش” (şīn), evvel-i mışrā‘ da olan “آنکه” (ānki)’ye rāci‘dür. **Ma‘nā-yi mışrā‘** budur ki ġam evine āteş ursun ister ben ādeme

گو بعشرت خانه از بهر سکون آرد مرا   Gū be ‘işrethāne ez behr-i sūkūn āred merā

Ma‘nā-yi mışrā‘ budur ki söyle ki beni ‘işrethānesine sākin olmadan öturi götürsün. Ya‘nī, evine eliyle āteş urmağ lāzım degildür beni ‘işrethānesine iletsün varduğum gibi vücūdumda olan āteş ḥānumānın yaqub evini bād-i fenāya virür. Ya‘nī murād, vücūdunda olan āteş-i ‘aşkı mübālağa üzere beyāndur.

گر بنالم عرفی از عقل و خرد معذور دار   Ger benālem ‘Urfī ez ‘aql u ḥired ma‘zūr dār

“خرد” (ḥired), yine ‘aql ma‘nāsınadır.⁴⁹⁴ **Ma‘nā-yi mışrā‘** budur ki ey ‘Urfī, eger ben ‘ağldan nāle idecek olursam ma‘zūr tūt. Ya‘nī ‘adem-i ‘ağlımdan nāle vü feryād idersem beni ma‘zūr gör ki (**HE 15^b**)

من به این وادی نه خود آیم جنون آرد مرا⁴⁹⁵   Men be īn vādī ne ḥod āyem cunūn āred merā

Ma‘nā-yi mışrā‘ budur ki ben bu vādīye kendüm gelmezem beni cunūn getirür. Ya‘nī, bu vādī-i ‘aşğda itdügüm irtikābāt kendi ihtiyārumla degildür, ma‘zūr tūt, bu vādīye beni ġalebe-i cünūn-i ‘aşğ götürür dimekdür.

Velehu eyzen 9⁴⁹⁶

(fā’ilātūn / fā’ilātūn / fā’ilātūn / fā’ilūn)

گر بود با دل سر پیوند گیسوی ترا   Ger buved bā dil-i ser peyvend-i ġīsū-yi torā

“با دل” (bā dil)’de olan “ب” (bā), ma‘a ma‘nāsınadır. “پیوند” (peyvend), muttaşıl dimekdür. **Ma‘nā-yi mışrā‘** (**HP 88^b**) budur ki eger senūñ zūlfūñ ittişāli olaydı gönle

از چه میپوشد ز چشم هر نفس روی تو   Ez çī miḫüşed zi çeşmem her nefes rüy-i torā

Ma‘nā-yi mışrā‘ budur ki neden öturi her nefesde yüzüñi benüm gözümünden örterdi.⁴⁹⁷ Ya‘nī, eger ey maḥbūb, senūñ zūlfūñle benüm gönlümün āşinālığı olaydı mäh-i vechüñi benüm

⁴⁹⁴ ‘ağl ma‘nāsınadır: ‘akıllı ma‘nāsına E

⁴⁹⁵ HE بدین: به این

⁴⁹⁶ velehu eyzen 9: ve eyzen HE, -HP

⁴⁹⁷ neden: benden HP, bundan E

gözümden zülfüñ dağılıp hıfz itmezdi.⁴⁹⁸ Feemmā zülfüñ, yüzüñe niķāb olup göz görmege māni' oluyor.

Mīdeheh ṭavr-i to ey bedhū guvāhī gū mebāş میدهد طور تو ای بدخو گواهی گو مباش

Ma' nā-yi mışrā' budur ki ey bedhūy olan dilber senüñ ṭarz u ṭavruñ şāhidlik virür söyle olmasun (İ 11^a)

Cāme-i hūnīn be maḥşer koşte-i hūy-i torā جامه خونین بمخسر کشته خوی ترا

Ma' nā-yi mışrā' budur ki rüz-i maḥşerde qanlı cāme, hūyuñ helāk itdügüne.⁴⁹⁹ Ya' nī ey maḥbūb, (E 94^a) senüñ hūy-i bedūñ şehīd itdügi 'uşşāka hiç lāzım degildür ki cāme-i hūnīnle maḥşere geleler eger sen inkār-i qatl idecek olursañ ṭarz u ṭavruñ şehādetlik ider ki bunları sen qatl eylemişen. Murād, hūy-i maḥbūbı mübālağayla zemmdür.

Hāṭirem ber porsiş-i rüz-i cezā hem cem' nīst خاطر بر پرسش روز جزا هم جمع نیست⁵⁰⁰

"روز جزا" (rüz-i cezā)'dan murād, kıyāmet günüdür, "پرسش" (porsiş), su'āl ma' nāsınadır.⁵⁰¹

Ma' nā-yi mışrā' budur ki benüm hāṭirum kıyāmet gününde daḥi su'āl u cevāba cem' degildür. Bu 'illet içündür ki

Beski mībinend merdum der miyān rüy-i torā بسکه می بینند مردم در میان روی ترا

Ve ba' zı nüshada "بوی تورا" (būy-i torā) vāķi' olupdur femmā ma' nāya "روی تورا" (rüy-i torā) vāzıḥdur.⁵⁰² **Ma' nā-yi mışrā'** budur ki çok ḥalk senüñ yüzüñi görürler ortalıkda.⁵⁰³ Ya' nī, dünyāda hāṭirum cem' olmaduğundan mā' adā āhiretde daḥi cem' degildür. Bu ğayretten ötüri ki bu kadar maḥlūq senüñ cemālūñi görüp baña raķīb olmaķ lāzım gelür. Murād, kemāl-i mübālağadır.⁵⁰⁴

Ez tazallum beski kerdem dādḥāhān rā dilīr از تظلم بسکه کردم دادخواهانرا دلیر

(HP 89^a) "دلیر" (dilīr), şecā' at dimekdür. **Ma' nā-yi mışrā'** budur ki tazallum itmekden güc

⁴⁹⁸ dağılıp: dağılmayup E; vechūñi: vechūñe E, vechūñle HE

⁴⁹⁹ rüz-i: - E

⁵⁰⁰ HE تست: نیست

⁵⁰¹ Bu cümle HE'de yoktur.

⁵⁰² olupdur: olmuşdur İ

⁵⁰³ çok ḥalk: çokluk HE

⁵⁰⁴ olmaķ lāzım gelür. Murād, kemāl-i mübālağadır: - E

görenleri (HE 16^a) çok dilîr idüp⁵⁰⁵

Reşk-i şahrâ-yi kıyâmet sâhtem kūy-i torā رشک صحرای قیامت ساختم کوی ترا

“رشک” (reşk), hased ma^ç nâsınadır.⁵⁰⁶ **Ma^ç nâ-yi mısrâ^ç** budur ki seniñ maħalleñi kıyâmet şahrâsınıñ maħsûdı düzdüm. Ya^ç nî ey maħbûb, senden ħavf idüp kūyuñda kimse dâdh^çâh olmağa cür^çet itmezlerdi.⁵⁰⁷ Feemmâ tazallum itdügümi görünce cümle dâdh^çâh olan ^çuşşâğ, kūyuña cem^ç olurlar. Bir mertebe keşret ü izdiĥâm oldı ki bu def^ç a şahrâ-yi kıyâmet bu galebeyi görüp kūyuña hased itmege başladı. Murâd, kemâl-i mübâlagadır.

Vaqt-i morden çun ser-i ^çUrfî giriftî der kenâr وقت مردن چون سر عرفی گرفتى درکنار

“giriftî” (giriftî) de olan “ی” (yâ), maħbûba ĥiĥâbdur.⁵⁰⁸ **Ma^ç nâ-yi mısrâ^ç** budur ki ölmek vaqti çünkü ^çUrfî’nün başını kenârında tutduñ ey maħbûb. Ya^ç nî ĥâlet-i nez^ç maħalli merĥamet idüp iltifâten ^çUrfî’nün başını çünkü kenârıña alduñ⁵⁰⁹

Kâş miğalĥid u mîbûsîd zânû-yi torâ کاش میغلطید و می بوسید زانوی ترا

Ma^ç nâ-yi mısrâ^ç budur ki kâşki yuvarlanup seniñ dizüñi bûs ideydi. Ya^ç nî, ol vaqt-i nez^ç de bârî bu kuvvete mâlik olaydı ki yuvarlanup zânûñi bûs itmek ^çUrfî’ye müyesser olaydı.

Ġazel-i Dîger 10⁵¹⁰

(fâ’ilâtün / fâ’ilâtün / fâ’ilâtün / fâ’ilün)

Ez ĥayât ĩn yek nefes dârem ber efken perde rā از ĥiyât ĩn yek nefes dârem ber afken perde rā

(E 94^b) **Ma^ç nâ-yi mısrâ^ç** budur ki ĥayâtumdan ancağ bir nefes bâķi ħalmışdur, luĥf idüp cemâlünñden niķâbı ref^ç idüp

Şerbet-i dîdâr deh ĩn cân be leb âverde rā شربت دیدار ده ĩn jan bלב آورده را⁵¹¹

Ma^ç nâ-yi mısrâ^ç budur ki dîdâr şerbetin vir bu cânı ĥudağa getürmiş ĥasteye. Ya^ç nî ey maħbûb, seniñ derd-i ^çaşkuñdan ^çUrfî bu ĥâle gelmişdür.⁵¹² Yine cemâlünñi kendüye ^çarz itmeyüp niķâbpüş olmışsın luĥf idüp ref^ç-i niķâb (HP 89^b) it de şerbet-i ru^çyet-i dîdârıñla

⁵⁰⁵ delîr: zıkr HE

⁵⁰⁶ ma^ç nâsınadır: dimekdür HE

⁵⁰⁷ ya^ç nî: - HE; dâdh^çâh: hevâ E

⁵⁰⁸ giriftî: گرفتن HE

⁵⁰⁹ maħalli: - E, - İ

⁵¹⁰ ġazel-i dîger 10: velehu eyzen HE, - HP

⁵¹¹ از رده: آورده HE

⁵¹² derd-i ^çaşkuñdan: derd u ^çaşkuñdan E, İ

bunu ihyā eyle ve illā helāk olmak muqarrerdir.

چون بجورت خو گرفتہ لطف کمتر کن کہ نیست

Ma' nā-yi mışrā' budur ki ey maḥbūb çünki senüñ cevr ü cefāña alısup ḥūy tıtdum, bārī luṭfuñı az eyle ki yoḡdur.

لذت ازشهد و فاز هر ستم پرورده را

Ma' nā-yi mışrā' budur ki sitem zehriyle perverde olan vücūda vefā şekerinden lezzet. Ya' nī, biz senüñ cevr ü sitemüñ zehrinden nūş itmege alısmışızdır, vefā şehdinden lezzet almak ihtimālimiz yoḡdur. Sā'ir teşbihātı, erbābına ma' lūmdur.

باز چشم خون فشان کرد آن نگاه گرم آه

Ma' nā-yi mışrā' budur ki yine benüm gözümü ḡan saçıcı itdi maḥbūbuñ ol ḡarāretli baḡışı vāveylā ki (HE 16^b)

چون تسلی سازم این شیون بیاد آورده را

Ma' nā-yi mışrā' budur ki nice tesellī düzeyüm bu şīven ü mātemi ḡatırına getürmiş gözümü.⁵¹³ Ya' nī, bu ḡünfeşān olmuş gözümün giriyesin ben 'acabā ne yüzden iskān ideyüm ki maḥbūbuñ kendüye sābıḡda itdügi nigāhlarını ḡatıra getürüp şīven ü māteme serāḡaz eyledi.⁵¹⁴ Ya' nī murād, mübālaḡa üzere te'sīr-i nigāh-i maḥbūbı beyāndur.

گر بگویم لذت زخمی که بر جانم زدی

Ma' nā-yi mışrā' budur ki ey maḥbūb eger cānuma urduḡuñ ol zaḡmuñ lezzetini diyecek olursam

خون بجوش آید ز غیرت صید بسمل کرده را

ḡün be cūş āyed zi ḡayret şayd-i bismil kerde ra (bismil kerde), tamām boḡazlanmıḡa dirler. **Ma' nā-yi mışrā'** budur ki bismil kerde olan şikāruñ ḡanı ḡayretten cūşa gelür. Ya' nī bismil kerdenuñ ḡanı ḡurumışken lezzet-i zaḡm-i maḥbūbı beyān idecek olursam ḡayretten cūş u ḡurūşa gelüp ārzū-yi lezzet-i zaḡm-i maḥbūb iderdi. Murād, mübālaḡa üzere lezzet-i zaḡmı beyāndur.

⁵¹³ bu şīven: - HE

⁵¹⁴ olmuş: - E, - İ

Veh çi zaḥmest īn behil ‘Urfī ki rīzem ḥūn-i ḥod⁵¹⁵ وه چه زخمست این بهل عرفی که ریزم خون خود⁵¹⁵
Ma‘nā-yi mīṣrā‘ budur ki āh bu ne ṭurfe zaḥmdur (**E 95^a**) ey ‘Urfī ḳoy ki ben kendi ḳanımı
 dökeyüm zīrā ki

Zindegānī telḥ bāṣed zehr-i ḥasreṭhorde rā زندگانی تلخ باشد زهر حسرت خورده را

Ma‘nā-yi mīṣrā‘ budur ki dirilmeklik acı olur ḥasret zehrini yiyene. Ya‘nī, bir vücūd ki
 dā‘imā maḥbūbuñ firāḳ u ḥasreti zehrini ekl ide böyle acı zindegānīlikden helāk
 (İ 11^b) olmaḳ yegdür.⁵¹⁶ Buña bināen imdi ey ‘Urfī, ḳoy bu zaḥmla ben kendü ḳanımı
 dökeyüm. Murād, mübālaḡa üzere zehr-i ḥasreṭhorde olduḡın beyāndur.

Ġazel-i Dīġer 11⁵¹⁷

(fe‘ ilātūn / fe‘ ilātūn / fe‘ ilātūn / fe‘ ulūn)

Bā yekī muġbeḳe mey nūṣ u bebāz īmān rā با یکی مغبچه مینوش و بباز ایمان را

Ma‘nā-yi mīṣrā‘ budur ki bir muġbeḳe ile ṣarāb iḳūp daḡi īmānı oyna ve illā

Tā yekī piṣ berī bid‘ at-i ṣayyādān rā تا یکی پیش بری بدعت شیادان را

Ba‘zı nüṣhada “سنعت شیاد” (san‘ at-i ṣayyād) daḡi vāḳi‘ olmuṣdur.⁵¹⁸ (ṣayyād), ol sevkece
 dirler dīvāruñ altını bir ḥoṣca sevk itmeyüp ancaḳ üstine perdaḡ ile söve eyler. **Ma‘nā-yi
 mīṣrā‘** budur ki niceye dek öġüne iletesen ṣayyādlaruñ bid‘ atini. Ya‘nī derūnuñı mekr u
 tezvīrātıyla siyāh idüp birūnuñı ḫile-i īmān u i‘ tiḳādıyla perdaḡ itmekden bārī (**HE 17^a**) bir
 muġbeḳe maḥbūbıyla mey nūṣ idüp böyle i‘ tiḳādı zāyi‘ eyle ki bu cins īmān u i‘ tiḳādın rüz-i
 cezādan saña fā‘ide yoḳdur dimekdür.

<Mīsrā‘>

Bunda meyden bīnaṣīb anda riyāsından ḫacel

Zāhid-i nādānı gör dünyāda ġam ‘uḳbāda ġam

İn mezārīst ki ṣad ḳun to derū medfūnest این مزاریست که صد چون تو درو مدفونست

Ma‘nā-yi mīṣrā‘ budur ki bu dār-i dünyā bir mezārdur ki yüz dāne senūñ gibi vücūd-i

⁵¹⁵ E واه : وه ; HE بر بزم : ریزم

⁵¹⁶ u ḥasreti: - E, - İ

⁵¹⁷ ġazel-i dīġer 11: maṭla‘ HE, - HP

⁵¹⁸ san‘ at: ṣıfat E, İ

şāhibda‘ vā bunuñ içinde medfūn olmışdur.⁵¹⁹

که تو امروز برو طرح کنی ایوان را Ki to imrūz berū tarḥ konī eyvān rā

Ma‘nā-yi mıṣrā‘ budur ki, ki bugün sen ol mezār-i dūnyāda eyvān bināsın tarḥ idiyorsın bu ne kadar ḥamākat olduğı ḥod ma‘lūm-i (HP 90^a) ‘izzetdür. Māḥaşal ma‘nā, dūnyānuñ fenāpezīr olduğın beyāndur.

جمله در کشتی نوحند حریفان در خواب Cümle der keṣtī-i Nūḥ’end ḥarīfān der ḥ‘āb

Ma‘nā-yi mıṣrā‘ budur ki yārānlar ḥ‘āb-i rāḥatda olduğı ḥālda cümlesi ḥazret-i Nūḥ’uñ gemisindedürler.

ورنه هرگز نه نشانید قضا طوفان را Verne hergiz nenişānīd ḳazā ṭūfān rā

Ma‘nā-yi mıṣrā‘ budur ki yoksa ḳazā vü ḳader Ṭūfān-i Nūḥ’ı āşlā sākin itmezdi. Ya‘nī, iskān-i Ṭūfān’a sebep (E 95^b) ḥarīfānuñ keṣtīde ḥ‘āb-i nāzda olmalarıydı ve illā ḳıyāmete varıncaya dek Ṭūfān-i Nūḥ, sākin olmağ ihtimāli yok idi. Murād, mübālağa üzere ḥazret-i Nūḥ’a tābi‘ olan ḥarīfleri medḥ idüp ṭarīḳ-i enbiyāya tābi‘ olmağa terğībdür.⁵²⁰

چون اثر در تو کند عشق که اعجاز مسیح Çun eṣer der to koned ‘aşḳ ki i‘ cāz-i Mesīḥ

Ma‘nā-yi mıṣrā‘ budur ki ey zāhid-i ḥuṣḳ, ‘aşḳ-i maḥbūb sende nice eṣer ider ki ḥazret-i Mesīḥ’uñ mu‘cīzesi

مorde را جان دهد آدم نکند حیوان را Morde rā cān dehed ādem nekoned ḥayvān rā

Ma‘nā-yi mıṣrā‘ budur ki ölmüşe cān virür feemmā ḥayvānı ādem eylemez. Ya‘nī, ey zāhid sen bir ḥayvānşīfāt kimesnesen, bu ‘aşḳ, i‘ cāz-i Mesīḥ pāyesindedür ancak morde iḥyā ider ve illā seni ādemşīfāt itmege ḳādir degıldür. Murād, zāhid-i ḥuṣḳı mübālağa üzere zemmdür.

بحث ما رد و قبول بت ترسا بچه است⁵²¹ Baḥṣ-i mā redd u ḳabūl-i büt-i tersābeçe est

Ma‘nā-yi mıṣrā‘ budur ki bizüm baḥşimiz maḥbūb-i tersābeçenuñ redd u ḳabūlidür ve illā⁵²²

ورنه در کفر زبونی نبود ایمان را Verne der küfr zebūnī nebuved īmān rā

Ma‘nā-yi mıṣrā‘ budur ki yoksa küfrde īmāna zebūnluk olmaz. Ya‘nī, bizüm baḥşimiz ey

⁵¹⁹ mezārdur: firāzduur ki

⁵²⁰ olmalarıydı: olaydı HE; tābi‘ olan: ṭālib olan E

⁵²¹ HE بچه :بچه

⁵²² tersābeçenuñ: HE ترسا بچه

müdde‘î maḥbûb-i tersâbeçenûñ kabûl idüp redd itmemeği içündür.⁵²³ Bu itdügimiz ef‘âl[ler] yoksa küfrûñ ne vücûdı vardır ki bizüm îmânımız ol küfrde zebûnluğ göstere. Murâd, büt-i tersâbeçeye mübtelâ olduğın beyân itmekdür.⁵²⁴ (HE 17^b)

جنس دین گرچه کساد آمده عرفی در پیش Cins-i dîn gerçi kesâd âmede ‘Urfî der pîş

(HP 91^a) Ma‘nâ-yi mîşrâ‘ budur ki ey ‘Urfî cins-i dîn gerçi sâbıqda kesâd olduğı hâlde geldi ki

که بخرمهره ز حافظ نخرند ندایمان را⁵²⁵ Ki be ḥarmuhre zi ḥâfız ne ḥirend îmân rā

Ma‘nâ-yi mîşrâ‘ budur ki ḥâfız-i îmân olandan bir ḥarmuhreye bile îmânî şatun almazlar. “حافظ” (ḥâfız) münâsebetiyle “قران را” (Qur‘ân rā) olsa daḥi el verir. Ya‘nî, ey ‘Urfî, zamân-i sâbıqda egerçi cins-i dîn böyle kesâd üzere vâkı‘ olmuş ki ḥarmuhre kadar i‘tibârî yok imiş. Feemmâ El-ḥamdulî‘l-lâhi Te‘âlâ⁵²⁶, bizüm zamânımızda şol kadar revâcda vü i‘tibârdadır ki ancak olur. Ya‘nî murâd, kendü ‘aşrında olan revâc-i dîn-i İslâm’ı medḥ idüp sâbıqda kesâd olan dîni zemm itmekdür. Birkaç nüşhada bu beyt böyle vâkı‘ olduğına ma‘nâ böylece virildi velâkin ba‘zî nüşhada daḥi böyle vâkı‘ olmuş:

جنس دین را چه کساد آمده عرفی در پیش که بجز مرده ز حافظ نخرد قرآن را

Ki be coz morde zi ḥâfız neḥired Qur‘ân rā Cins-i dîn rā çi kesâd âmede ‘Urfî der pîş

ma‘nâsı erbâbına ma‘lûm.⁵²⁷

Ġazel-i Dîger 12⁵²⁸

(fâ‘ilâtün / fâ‘ilâtün / fâ‘ilâtün / fâ‘ilün)

گریه بر جوشانم و شویم دل دیوانه را Girye ber cüşânem u şüyem dil-i dîvâne rā

Ma‘nâ-yi mîşrâ‘ budur ki ağlamağı yukaru cüş itdürürem de dîvâne olan (E 96^a) gönli yuyaram bundan ötüri ki⁵²⁹

⁵²³ tersâbeçenün: HE ترسا بچه

⁵²⁴ tersâbeçenün: HE ترسا بچه

⁵²⁵ E, İ بخرمهر, HP بجزمهره: بخرمهره

⁵²⁶ Te‘âlâ: - HP;

⁵²⁷ Cümle HE, E ve İ’de yoktur.

⁵²⁸ Ġazel-i dîger: velehu eyzen HE, - HP

⁵²⁹ gönli: HE گوكها

Tā konem āraiyş ez behr-i şanem bütĥāne rā تا کنم آرایش از بهر صنم بتخانه را

Ma' nā-yi mışrā' budur ki ĥattā şanemden ötüri bütĥāneyi bezeyüm. Ya' nī, āb-i girye ile dīvāne olan gönümün telvīşātın pāk idüp āraiyş ideyüm ki ĥattā şanemşifat olan maĥbūbuñ ħarārgāhı olmağa sezāvār ola. Niçe ki bütĥāneye şanem koyduĥları zamān pāk idüp āraiyş-i bütĥāne itdükleri gibi.

Key be ān şevĥ ez vişāl-i şem' keredd kāmran کی به آن شوق از وصال شمع کردد کامران

“ن” (ān)'dan “این” (īn) olsa daĥi vāziĥdur. **Ma' nā-yi mışrā'** budur ki bu şevĥ ile şem' üñ vişālinden kaçan murād ĥāşıl ider? İstifhām, inkār içündür, itmez dimekdür.

Bāl eger ez şu' le-i āteş buved pervāne rā بال اگر از شعله آتش بود پروانه را

(HP 91^b) **Ma' nā-yi mışrā'** budur ki pervānenün ħanadı eger āteşün şu' lesinden olursa daĥi. Ya' nī pervāne, şem' üñ vişālīne şol ħadar t̥ālīb u rāĥıbdur ki kemāl-i şevĥinden eger ħanadları şu' leden daĥi olursa yine şem' üñ cemālīne tolanmadan kām almayup dolanmaĥı ferāġat itmez. Ya' nī murād, pervānenün şem' e kemāl-i maĥabbetin mübālağa üzere beyāndur.⁵³⁰

Ez bisāt-i 'aşĥ u bāzār-i ezel ber çideem از بساط عشق و بازار ازل بر چیده ام

Ma' nā-yi mışrā' budur ki 'aşĥuñ bisātından ve ezelün bāzārından (İ 12^a) düşermişem. Mışrā' -i şānī, su'āl-i muĥaddere cevābdur, ne şey' düşerdik buyuruyor ki

İn nigāh-i ĥayret u ĩn girye-i mestāne rā این نگاه حیرت و این گریه مستانه را

Ma' nā-yi mışrā' budur ki bu ĥayretle baĥmaĥı ve bu mestāne aĥlamasını. Leff u neşr-i müretteb olmaĥ da cā'iz ve ĥayr-i müretteb olmaĥ da cā'iz.⁵³¹ Ya' nī, vücūdum bu nigāh-i ĥayretle ve bu girye-i mestāne ile ālūde olduĥı bāzār-i (HE 18^a) ezeldendür ve ibtidā-yi bisāt-i 'aşĥı düşürdükleri zamāndandır.⁵³² Ya' nī, ĥādiş degildür.

Bāz der bezmī ĥadeĥ ĥırem be leb k'āncā mudām باز در بزمی قدح گیرم بلب کانجا مدام⁵³³

Ma' nā-yi mışrā' budur ki giru bir meclisde ĥadeĥ t̥utarum t̥udaĥla ki ol meclisde mudām

⁵³⁰ kemāl-i maĥabbetin mübālağa: maĥabbetin kemāl üzere E, İ

⁵³¹ ve ĥayr-i müretteb olmaĥda cā'iz: - E, - İ

⁵³² bāzār-i ezeldendir: bāzār-i ezel-i izāldendür HP

⁵³³ HE مدح: قدح

ساقی از آتش لبالب میکند پیمانہ را ساقی ez âteş lebaleb mîkoned peymâne rā

Ma' nā-yi mıṣrā' budur ki sāḳī âteşden lebaleb eyleye peymāneyi. Ya' nī, ayruḳ meclisde ḳadehḡirlik idüp bāde nūş itmezem. Meger ol meclisde nūş idem ki sāḳī-i meclis peymāne-i âteşden lebaleb idüp (**E 96^b**) şuna. Ya' nī murād, kemāl-i mübālağadur ve sâ'ir şanāyi' -i şî' riyyesi erbābına ma' lūmdur, beyāna ḥācet yoḳ.⁵³⁴

عشق را بدنم کردی پنبه بر آتش میپاش عشق rā bednām kerdī penbe ber âteş mepāş

Ma' nā-yi mıṣrā' budur ki 'aşḳı rüsvāy eyledüñ, âteş üstine penbe şaçma. Ya' nī, ḥarāret-i 'aşḳa tākāt getüremeyüp vüçüdüñ penbesin nār-i 'aşḳa urma tā ki şu' lenenüp 'āşıḳ olduḡuñ (**HP 92^a**) herkesüñ ma' lūmı olup 'aşḳı bednām idersen çünki da' vā-yi 'aşḳ iderseñ bārī⁵³⁵

شعله نوشی کن بهل بازیچه پروانه را Şu' lenüşī kon behil bāzīçe-i pervāne rā

Ma' nā-yi mıṣrā' budur ki âteşnüşluk eyle pervāne bāzīçesin terk it.⁵³⁶ Ya' nī pervāne, taḥammül-i ḥarāret-i 'aşḳ itmeyüp kendüyi âteş-i şem'e urmaḡla niçe bednām-i 'aşḳ idüp rüsvāy oldıysa sen daḡi ebleh olmaḳ lāzım gelür.⁵³⁷ Ya' nī murād olan, ketmān-i 'aşḳdur.⁵³⁸

نالہ کردم ز جورش گفت خامی کاشنا Nālei kerdem zi cevreş goft ḥāmī k'āşinā

Ma' nā-yi mıṣrā' budur ki maḥbūbuñ cevrenden bir nāle itmezem, maḥbūb dedi ki ḥāmuşsun ki āşinā

رنجه کردد چون بیازارد کسی بیگانه را Rence keredd çun biyāzāred kesī biḡāne rā

Ma' nā-yi mıṣrā' budur ki incinür mi bir kimse, biḡāneyi nice rencide ider? İstifhām-i inkārīdür, ya' nī ey 'āşıḳ sen bizüm cevrimüzden niçün nāle vü feryād idersen? Ma' lūm oldı ki henüz nāpuḡte imişsen zīrā ki maḥbūblar iltifāt itdüḡi 'āşıḳlarına cevri iderler ve illā biḡāne olana selām daḡi virmezler dimekdür.⁵³⁹

پاره دل می خورم عرفی ز قربانگاه عشق Pāre-i dil mi ḡorem 'Urfī zi ḳurbāngāh-i 'aşḳ

Ma' nā-yi mıṣrā' budur ki ey 'Urfī ḳurbān zebḡ idecek mekānından mezḑūḡ olan 'uşşāḳuñ

⁵³⁴ erbābına: ehline HE

⁵³⁵ urma: virme E, İ

⁵³⁶ pervāne: pervāz E, İ

⁵³⁷ ebleh: öyle HE, E, İ

⁵³⁸ olan: - HE

⁵³⁹ olana: olan kimseye HE

gönlünüñ parçasını yerem zîrâ ki

Murğ-i âteşhâre coz aḡgar nedâned dâne rā مرغ آتشخواره جز اḡگر نداند دانه را

Ma' nâ-yi mısrâ' budur ki âteş yiyici murğ, közden ḡayrı dâne bilmez. Ya' nî, ben murğ-i âteşhâre gibiyem benüm dânem aḡgar renginde olan göñül pâreleridür. Ya' nî murâd, mübâlaḡa üzere ḡunâşâm olduḡın beyândur.⁵⁴⁰

Ġazel-i Dîġer 13⁵⁴¹

(mefâ' îlün / mefâ' îlün / mefâ' îlün / mefâ' îlün)

Zi vaşleş yâftem zevġi ki nubved intikâm ân rā زوصلش یافتم ذوقی که نبود انتقام آن را⁵⁴²

Ma' nâ-yi mısrâ' budur ki maḡbûbuñ vaşlından bir zevġ (**HE 18^b**) buldum ki aşlâ ol zevġe intikâm olmaz.

Kesî herġiz çonîn dâġi be dil ninhâd devrân rā کسی هرġز چنین داغی بدل نهاد دوران را⁵⁴³

Ma' nâ-yi mısrâ' budur ki bir kimse aşlâ buncılayın bir dâġı devrânüñ göñlüne ḡoymamışdur. (**HP 92^b**) (**E 97^a**) Ya' nî, devrânüñ kârı budur ki 'âşık, ma' şûġuñ vaşlından zevġ u kâm almaya feemmâ ben vaşl-i ma' şûġdan bir zevġ u bir kâm aldum ki devrân baña biñ cefâ itse daḡı intikâm almaġ ihtimâli yoġdur ve bu zevġ almaġ sebebiyle devrânüñ göñlüne bir dâġ virdüm ki aşlâ bir 'âşık virmege ḡâdir degildür.⁵⁴⁴

Be süy-i âfitâb ez nâz nuġşâyed nâzar lîkin بسوی آفتاب از ناز نگشاید نظر لیکن

Ma' nâ-yi mısrâ' budur ki bizüm maḡbûbımız, güneş ḡarafına doġrı gözini nâz u istiġnâdan açmaz. Ya' nî, âfitâba tenezzül idüp baġmaz velîkin

Koned şad şîve zâyi' tâ bered yek zerre îmân rā کند صد شیوه ضایع تا برد یک ذره ایمان را

Ma' nâ-yi mısrâ' budur ki yüz dâne nâz u şîveyi zâyi' eyley 'âşıġuñ bir zerre îmânını iletinceye dek.⁵⁴⁵ Ya' nî, işte bir bu şıfatlı maḡbûba giriftâr olmışız, "Allâhumme 'âfinâ"⁵⁴⁶.

⁵⁴⁰ murâd: - HE

⁵⁴¹ ġazel-i dîġer: velehu eyzen HE, - HP

⁵⁴² آن: - HE

⁵⁴³ تنهاده: نهاد HE

⁵⁴⁴ bir kâm: kâm HE; virdim: urdum HE; virmege: urmaġa HP, HE

⁵⁴⁵ zâyi': zâ'il E, İ

⁵⁴⁶ اللهم عافنا (Allâh'ım bizi affet); olmışız: olmışlardur E, İ

Murād, mübālağa üzere maḥbūbı medḥdür.

Çonin dilmorde menşin ey ki naḫd-i firşatī dārī چنين دل مرده منشين اى كه نقد فرصتى دارى

Ma' nā-yi mışrā' budur ki ey firşata mensüb olan naḫdi dutan kimesne buncılayın gönlün öldügi ḥalde oturma.⁵⁴⁷

Der-i meyḥāne zen k'āncā furūşend āb-i ḥayvān rā در ميخانه زن كانجا فروشند آب حيوان را⁵⁴⁸

Ma' nā-yi mışrā' budur ki meyḥānenün kapusın ur ki ol ḫapuda āb-i ḥayvān şatarlar.⁵⁴⁹ Ya' nī murād, mübālağa üzere meyḥāneyi medḥdür. Ma' nā-yi taşavvufisi erbābına ma' lūmdur.

Eger sākī to bāşī bā dil-i cem' ez laḫed ferdā اگر ساقى تو باشى با دل جمع از لحد فردا

Ma' nā-yi mışrā' budur ki ey maḥbūb eger sākī-i meclis sen olup bādeyi senün destünden nüş idersem mezārdan cem' iyyet-i ḫāṭır üzere yarın

Be dīvān-i cezā ārem şarābālūde dāmān rā بديوان جزا ارم شراب آلوده دامان را

Ma' nā-yi mışrā' budur ki şarābla ālūde olduḡı ḥalde etegümi dīvān-i cezāya getürürem. Ya' nī, rüz-i cezāya bu ḥāl üzere gelürem eger baña ' itāb olunursa ki niçün bāde nüş eyledün? Cevāb virürem ki işte bu maḥbūbuñ elinden nüş itdüm. (HP 93^a) Bu def' a saña baḫup inşāf iderler ayruḫ baña ta' arruz olunmaz.⁵⁵⁰ Ya' nī murād, mübālağa üzere maḥbūbı medḥdür.⁵⁵¹

Be baḫşā ḫalk rā yā Rab ceḫim iḫtā' -i men gerdān ببخشا خلق را يا رب جحيم اقطاع من گردان

Ma' nā-yi mışrā' budur ki yā Rabbī ' uşāt-i maḥlūḫı maḡfiret eyle (İ 12^b) de dūzaḫı benüm maḫtū' um it zīrā ki

Mesenc a' māl-i zişt-i men ki tāḫat nīst mīzān rā مسنج اعمال زشت من كه طاقت نيست ميزان را

(E 97^b) **Ma' nā-yi mışrā'** budur ki benüm zişt olan olan a' mālūmi ve ḫabīḫ olan ef' ālūmi ṭartma ki mīzānuñ tāḫati yoḫdur.⁵⁵² Ya' nī, gunāhum şol (HE 19^a) mertebedür ki eger sencide olmaḫ lāzım gelse ihtimāldür ki mīzān tāḫat getürmeye. Bu taḫdīrce hemān dūzaḫı benüm

⁵⁴⁷ mensüb: manşüb E; naḫdi: - E; öldügi: oldıḡı E

⁵⁴⁸ HE مزوشند: فروشند

⁵⁴⁹ ur ki: da dur ki E, İ

⁵⁵⁰ ayruḫ: - HE

⁵⁵¹ Bu cümle HE'de yoktur.

⁵⁵² ḫabīḫ olan: - HE

maḳtū‘ um idüp sā’ir ‘uṣātı ‘afv eyle. Murād, taḫḫīr-i nefis idüp mübālağa üzere gunāhın beyān itmekdür.⁵⁵³

To bā in ğamze çun āyī be şayd endāhten şāyed تو با این غمزه چون آبی بصید انداختن شاید

Ma‘nā-yi mıṣrā‘ budur ki ey maḫbūb şikār atmağa sen çünki bu ğamze ile gelesen lāyıkdur ki⁵⁵⁴

Ki der dil nāḫun-i şāhīn ḫaled kebk-i ḫırāmān rā که در دل ناخن شاهین خلد کبک خرامان را

Ma‘nā-yi mıṣrā‘ budur ki kebk-i ḫırāmānuñ gönülünde şāhīnuñ ırnağı ırnalar. Ya‘nī, ey maḫbūb sen bu ğamze ile ve bu şīve ile destüñe şāhīn alup şikār ḫaşduñ itdügün zamān henüz şāhīn elünden çıkmamışken kebk-i ḫırāmān senüñ şayduñ olmağ arzūsiyla gönülünü çengel-i şāhīn<e> ḫalīde eyler ki ‘acabā bu maḫbūbuñ şikārı olmağ devleti baña naşīb olur mu?⁵⁵⁵ Ya‘nī murād, mübālağa üzere leḫāfet-i ğamze-i maḫbūbı medḫ itmekdür.⁵⁵⁶

Hemān ‘aşḫī ki ez vey ber Ḥalīl āteş gülistān şod همان عشقی که از وی بر خلیل آتش گلستان شد

Ma‘nā-yi mıṣrā‘ budur ki hemān bir ‘aşḫdur ki ḫazret-i İbrāhīm’ün üstine ol ‘aşḫdan āteş-i Nemrūd gülistān oldı feemmā

Kunūn deryā-yi āteş mīkoned ber men gülistān rā کنون دریای آتش میکند بر من گلستان را

Ma‘nā-yi mıṣrā‘ (HP 93^b) budur ki imdi deryā-yi āteş eyler benüm üstüne gülistānı. Ya‘nī, ḫazret-i Ḥalīl’ün üstine āteş-i Nemrūd gülistān olmağa sebeb ‘aşḫ idi feemmā bende olan ‘aşḫ, gülistānı baña āteş deryāsı eyler. Mübālağa üzere te’şīr-i ‘aşḫı beyān itmekdür.⁵⁵⁷

Ḥoşem bā nākesihā-yi ḫod ey ‘Urfī ki ḫatl-i men خوشم با ناکسیهای خود ای عرفی که قتل من⁵⁵⁸

“nākes”, bīkes dimekdür. **Ma‘nā-yi mıṣrā‘** budur ki ey ‘Urfī kendi bīkeslikleriyle ḫoşḫālem ki beni ḫatl itmek

⁵⁵³ murād, taḫḫīr-i nefis idüp mübālağa üzere gunāhın beyān itmekdür: murād, taḫḫīr-i nefsdür mübālağa ile HE

⁵⁵⁴ atmağa: itme ki E

⁵⁵⁵ destüñe şāhīn: destüñe sen şāhīn HE; baña naşīb olur mu: baña naşīb idüp olur mu HE

⁵⁵⁶ ya‘nī murād, mübālağa üzere: - HE

⁵⁵⁷ beyān itmekdür: beyāndur HE

⁵⁵⁸ Tüm nüshalarda, “nākesihāy” kelimesi “nākesihāy” şeklindedir. Vezne uyması için “nākesihāy” şeklinde tamir edildi.

Peşimān ez peşimānī nekerd ān nāpeşimān rā پشیمان از پشیمانی نکرد آن نا پشیمان را
 “پشیمان” (peşimān), işi itdikden soñra nādīm olmağa dirler.⁵⁵⁹ **Ma‘nā-yi mışrā‘** budur ki
 peşimānlıqdan peşimān itmedi ol nāpeşimān olan maħbūbı. Ya‘nī, bizüm maħbūbımız bir
 bedhūdur ki ašlā bed’ itdigünden peşimān olmağ ihtimālī yoğdur. Bīkes olduğuma hoşnūd
 (**E 98^a**) oldum ki beni qatlı itmek peşimānlığuñ vüçüdından kendüyi peşimān itmedi. Buña
 bināen ki benüm qanımı kendüden da‘vā ider kimsem yoğdur ki kendi daħi itdüğine peşimān
 ola ve olduğı şüretde yine nādīm olmağ ihtimālī yoğdur. Mübālağa üzere maħbūbuñ
 bedhūylığın beyāndur.⁵⁶⁰ Bu haqīr, bu beyte böyle ma‘nā virdüm eger erbāb-i zekāvet bundan
 iyüce bir ma‘nā daħi virürlerse ne güzel.⁵⁶¹

Ġazel-i Dīger 14⁵⁶²

(meḥ’ülü / fā’ ilātü / meḥā’ ilü / fā’ ilün)

Rüşen şod āfitāb çerāğeş zi dāğ-i mā روشن شد آفتاب چراغش ز داغ ما
Ma‘nā-yi mışrā‘ budur ki maħbūbuñ āfitāb gibi olan çerāğı, bizüm dağımızdan
 rüşen (**HE 19^b**) oldı. Ya‘nī, maħbūbuñ çerāğ-i āfitābınuñ rüşenā olmasına sebep bizüm
 derün-i sīnemüzde olan dāğlardur.⁵⁶³ Bu def’ a

Ez dāğ-i mā begīr ḥesāb-i çerāğ-i mā از داغ ما بگیر حساب چراغ ما

Ma‘nā-yi mışrā‘ budur ki bizüm çerāğımızuñ ḥesābını bizüm dāğımızdan tut. Ya‘nī, bizüm
 dāğımızuñ rüşenālıgınuñ te’şīrine bu mertebe ola çerāğımız ne qadar ziyādār olduğınuñ
 ḥesābın var bundan kıyās eyle (**HP 94^a**) dimekdür.⁵⁶⁴ Ya‘nī murād, mübālağa üzere
 derününda olan dāğlarıñ rüşenālığın beyāndur.

Mā ḥār u gül zi çeşme-i zehr āb mīdehīm ما خار و گل ز چشمه زهراب میدهیم⁵⁶⁵

Ma‘nā-yi mışrā‘ budur ki biz ḥāra ve güle zehr çeşmesinden şu virürüz. Bu taqđırce

⁵⁵⁹ Bu cümle İ, E ve HE’de yoktur.

⁵⁶⁰ Bu cümle HE’de yoktur.

⁵⁶¹ Bu cümle HE’de yoktur.

⁵⁶² Ġazel-i dīger: velehu eyzen HE, - HP

⁵⁶³ sebep: - E, - İ

⁵⁶⁴ ziyādār: ziyād E, - İ

⁵⁶⁵ HP جا خار

كوثر حلاوتی نرساند بباغ ما كevşer ḥalāvetī neresāned be bāg-i mā

Ma' nā-yi mışrā' budur ki kevşer bizüm bāgımuza bir lezzet yetiştirmez. Ya' nī, biz vücūdumuz bāgında olan ḥār güle maḥbūbuñ sitem zehrinūñ çeşmesünden şu virmege i' tibār itmemişüzdür. Āb-i kevşer bu bāga ḥalāvet virmege qādir olmaz. Murād, mübālağa üzere zehr-i sitem itdügün beyāndur.⁵⁶⁶

محمل بسومات روان کن که یافتی⁵⁶⁷ Maḥmil be Sümenāt revān kon ki yāftī

Ma' nā-yi mışrā' budur ki hevedci deyr ü kenāyis tarafına togru revān eyle ki bulasın.

ای کعبه رو که گم شده در سراغ ما Ey Ka' berev ki gom şodei der surāg-i mā

Ma' nā-yi mışrā' budur ki ey Ka' be'ye giden kimesne ki sen bizi su'āl itmede ol yolda itmişen.⁵⁶⁸ Ya' nī, bizi aramaqdan ötüri maḥmil-i vücūduñi rāh-i Ka' be-i zāhirīde gomgeşte itmişdürsen.⁵⁶⁹ Murāduñ bizi bulmaq ise Sümenāt tarafına gel ki bizi anda bulursun. Ma' nā-yi taşavvufīsi erbābına ma' lūmdur.

در خواب غفلتیم ولی از چراغ حسن Der ḥ'āb-i ḡafletīm velī ez çerāg-i ḥüsn

(E 98^b) **Ma' nā-yi mışrā'** budur ki bizler ḥ'āb-i ḡafletdeyüz fecemmā maḥbūbuñ ḥüsnünün çerāğından

دود کرشمه چرخ زند در دماغ ما Dūd-i kirişme çarḥ zened der dimāg-i mā

Ma' nā-yi mışrā' budur ki kirişme ve ' işve tütüni bizüm dimāgımızda çarḥ urur.⁵⁷⁰ Ya' nī, biz ḥ'āb-i ḡafletde olduğumuz şüretde daḡi maḥbūbuñ (İ 13^a) çerāg-i ḥüsnün kirişmesi duḡāni yine bizüm dimāgımızda çarḥ urup gitmez.⁵⁷¹ Mübālağa üzere maḥbūbla ittihādın beyāndur.

بی فیض نور اگر نشوند اهل انجمن Bī feyz-i nūr eger neşevend ehl-i encumen

Ma' nā-yi mışrā' budur ki eger ehl-i meclis feyz-i nürsuz olmazlarsa.⁵⁷² Ya' nī, zūlmet (HP 94^b) ile müteḥammil olmayup rüşenālīga muḥtāc olursa şabr itsünler ki

⁵⁶⁶ zehr-i sitem: zehr u sitem E, İ

⁵⁶⁷ کن: - HE

⁵⁶⁸ kimesne: kimse HE

⁵⁶⁹ ya' nī bizi aramaqdan: ya' nī murāduñ bizi aramaqdan HE

⁵⁷⁰ çarḥ urur: cezm ola E

⁵⁷¹ çerāg-i ḥüsnün: çerāg senün HE, - E

⁵⁷² olmazlarsa: olmaz ise HE

پروانه را بسینه درآید چراغ ما⁵⁷³ Pervāne rā be sīne der āyed çerāġ-i mā

Ma‘nā-yi mışrā‘ budur ki bizüm çerāġımız pervānenüñ sīnesiyle gelür. Ya‘nī, mübālaġā idüp dir ki muhtāc-i şem‘ olduğumuz zamān pervāne sīnesi üzerinde bize şem‘ getirür. Aşlā yine (**HE 20^a**) per u bālin yandırılmaz. Murādı, kemāl-i mübālaġadur.

هر چند کز فراغت ما غم خورد حسود Her çend kez ferāġat-i mā ġam ħored ḥasūd

Ma‘nā-yi mışrā‘ budur ki bizüm ferāġatımızdan ḥasūd her ne kadar ġam yirse

احباب را نصیب مباد از فراغ ما Aḥbāb rā naşīb mebād ez ferāġ-i mā

Ma‘nā-yi mışrā‘ budur ki yārāna bizüm ferāġımızdan naşīb olmasun. Ya‘nī bize düşmen olup ḥased iden kimse ferāġımızdan her ne kadar ġam yirse bizüm düstlarımıza ferāġımızdan naşīb olmasun. Ḥaşūd, ḥod maḥşūdı olan şaḥşdan fāriġ olup ḥalāş olduğına ġam yimez belki şād olur.⁵⁷⁴ Muḥālī, muḥāle ta‘līḳ itmekdür. Me‘āl-i ma‘nā budur ki egerçi ferāġhorlıġ [[ve]] ḥacālet ma‘nāsına daḥi gelür feemmā bu maḥalde ḥalāş ma‘nāsına olmaḡ münāsibdür.⁵⁷⁵ Ḥasūd bizüm vücūdımızdan fāriġu‘l-bāl olduğına ġamnāk olduğça yārāna bizüm vücūdımızdan fāriġ olmaḡ naşīb olmasun. Ḥasūda ġam yimek ihtimāli yoġ, aḥbāba daḥi ferāġ ihtimāli yoġ dimekdür.

عرفی خجل مباش که شناخت روزگار ‘Urfī ḥacel mebāş ki neşnāḥt rūzigār

Ma‘nā-yi mışrā‘ budur ki ey ‘Urfī ḥacel olma ki rūzgār añlamadı.

گلبنگ عنده زستان زاغ ما⁵⁷⁶ Gülbāng-i ‘andelīb zi dastān-i zāġ-i mā

Ma‘nā-yi mışrā‘ budur ki bülbülün şadāsını bizüm zāġımızuñ ḥikāyetinden. Ya‘nī, ey ‘Urfī sen ġamnāk olma ki rūzigār, (**E 99^a**) bülbül naġmesiyle zāġ destānın temeyyüz itmege kâdir olmadı.⁵⁷⁷ Qāziyye öyle degildür, belki bizüm zāġımız bir ḥoşelḥān ile destānsērā olmışdur ki naġme-i bülbülden temeyyüz itmege imkānı (**HP 95^a**) yoġdur.⁵⁷⁸ Kemāl-i mübālaġadur murādı.

⁵⁷³ HE بستۀ بسینه

⁵⁷⁴ ferāġımızdan: ferāġatımızdan HE; düstlarımıza: düstlarımızdan E; naşīb olmasun, ḥaşūd, ḥod maḥşūdı olan şaḥşdan: - HE;

⁵⁷⁵ Bu cümle İ’de yoktur.

⁵⁷⁶ زستان: زستان

⁵⁷⁷ temeyyüz: - HE

⁵⁷⁸ öyle: ile HE

Ġazel-i Dīġer 15⁵⁷⁹

(mefā' ilūn / mefā' ilūn / mefā' ilūn / mefā' ilūn)

Dilem der Ka' beī rū kerd ü himmet cūyed ez dilhā دلم در کعبه رو کرد و همت جوید از دلها

Ma'nā-yi mışrā' budur ki benüm gönüm bir Ka'be'ye yüzün döndürdi ve himmet ister gönüllerden ki

Ki h'āhed māned ez pey Ka' behā der ṭayy-i menzilhā که خواهد ماند از پی کعبه ها در طی منزلها⁵⁸⁰

Ma'nā-yi mışrā' budur ki ṭopuqlar iz itmekden ḳalmaḳ ister ol Ka'be'nūn menāzilini ṭayy itmede. Ya'nī, benüm gönüm ṣol bir Ka'be'ye müteveccih olup erbāb-i dilden vuşūlune himmet ṭaleb eyler ki sūr'at-i refār ile menāzilin ḳaṭ' itmek lāzım gelse yine ṭayy-i menāzil itmeyüp ṭopuqlar iz itmekden ḳalur. İşte bir böyle Ka'be'ye müteveccih oldum dimekdür.

To Eflāṭündilī endiṣe rā ḳin bercebīn mefken تو افلاطون دلی اندیشه را چین برجین مفن⁵⁸¹

Ma'nā-yi mışrā' budur ki sen bir Eflāṭun gönüllisen endiṣeyi büküm olduġı ḳāde alnuña biraḳma

Der ān vādī ki coz ḳayret nedāned ḳāll-i müṣkilhā در آن وادی که جز حیرت نداند حل مشکلیها

Ma'nā-yi mışrā' budur ki ol vādide ki ḳayretten ġayrı nesne bilmez, müṣkilleri ḳāll itmege. Ya'nī, ey Felāṭunil olan kimesne, her ṣol mekāndaki 'uḳūd-i müṣkilleri ancaḳ dest-i ḳayret ḳāll itmege ḳādir ola. Bu taḳdīrce āḳir ṣeyle ḳāll itmek endiṣesine dūṣüp niçün alnuña efkār bükümün biraḳırsın. Teslīm-i ḳazā vü ḳader ol dimege (HE 20^b) işāretdür.⁵⁸²

Bebāyed ṣurṭa vü sa'y-i mu'allim dil meband eknūn بیاید شرطه و سعی معلم دل مبد اکنون

“شرطه” (ṣurṭa), muvāfiḳ rūzigāra dirler. **Ma'nā-yi mışrā'** budur ki bād-i ṣurṭaya ve mu'allimūn sa'yine gönül baġlama imdi ki

Ki ez ṭuġyān-i deryā teh-i ābest sāḳilhā که از طغیان دریا درته آبست ساحلیها

Ma'nā-yi mışrā' budur ki deryānuñ ṭuġyānından sāḳiller cümle ṣuyuñ dibine batmışdur.

⁵⁷⁹ ġazel-i dīġer: velehu eyzen HE, - HP

⁵⁸⁰ HE, E, İ بی: پی

⁵⁸¹ HE چین در چین: چین برجین

⁵⁸² dimege işāretdür: dimekdür HE

Ya' nî, ayruḡ bād-i şurṭādan ve sa'y-i milāḡdan iř geĉmiřdür.⁵⁸³ Zîrā dünyāda ḡuru mekān ḡalmadı ki bād-i şurṭa ile sa'y-i mu'allim ile necāta ĉıġmaḡ mümkin ola. Ortalık tūfān-i Nūḡ'a (HP 95^b) döndi. Ya' nî murād, kemāl-i mübālaḡa üzere deryā-yi 'aşḡuñ tuḡyānuñ (E 99^b) beyān itmekdür.⁵⁸⁴

Be dil toḡm-i ḡamî mîkār u miĉin dāne-i eşki ⁵⁸⁵ بدل تخم غمی می کار ومی چین دانه اشکی

Ma' nā-yi mıřrā' budur ki ḡama mensüb olan toḡum ḡönle ek ve ḡözyařına mensüb olan dāneyi düşer ki

Ki diḡḡān-i vefā cem' āvered zīn kişte ḡāřılḡā ⁵⁸⁶ که دهقان وفا جمع آورد زین کشته حاصلها

Ma' nā-yi mıřrā' budur ki vefā köylüsü cem' olduḡı ḡāilde bu ekinden maḡřüller getüre.⁵⁸⁶

Ya' nî, mezra'a-i dilde toḡm-i ḡam eküp āb-i dīde-i nedāmetle řuvarmaduḡça kiřzār-i ümīdden dāne maḡřül ḡaldurmak iḡtimāli yoḡdur öyle ki diḡḡān-i vefā olanlaruñ 'ādetleri böyledür. Vesā'ir řanāyi' -i şi' riyyesi erbābına ma' lümdür.

Miřālī ḡüyemet 'āmmiřifat berdār ezān nef' ī ⁵⁸⁷ مثالی گویمت عامی صفت بردار ازان نفعی

Ma' nā-yi mıřrā' budur ki 'āmmiřifat olduḡum ḡāilde řaḡa bir miřāl söyleyeyim, bu def' a sen ol miřālden nef' ḡaldur. Ol miřāl budur ki

Cemāl-i Ka' be netvān did ṡayy nākerde menzilḡā ⁵⁸⁸ جمال كعبه نتوان دید طی ناکرده منزلها

Ma' nā-yi mıřrā' budur ki cemāl-i Ka' be'yi ḡörmek mümkin degıldür menāzilin ḡaṡ' itmeden. Ya' nî, ārzū-yi Ka' be murād iden ḡācıyya lāzımdur ki ḡarāret-i vādī-i Hicāz'a ve neřter-i sertiz (İ 13^b) ḡār-i Muḡeylān'a mütahāmmil ola ve illā mücerred endīře itmekle Ka' be-i maḡřūd ele girmez dimekdür.⁵⁸⁸ Murād, bu dār-i dünyāda cefāsuz nesne olmaduḡın

⁵⁸³ Bu cümle HE'de yoktur.

⁵⁸⁴ ya' nî murād, kemāl mübālaḡa üzere deryā-yi 'aşḡuñ tuḡyānuñ beyān itmekdür: mübālaḡa deryā-yi 'aşḡuñ şuyını beyāndur HE

⁵⁸⁵ HP, E, İ ⁵⁸⁵ چین می چین

⁵⁸⁶ maḡřüller: maḡřülüñ HE

⁵⁸⁷ İ ⁵⁸⁷ عار صفت: عامی صفت

⁵⁸⁸ ḡār: - E, İ

beyāndur.

Eger bā mīr-i maḥmil remzī ez deyr-i muḡān gūyem اگر بامیر محمل رمزی از دیرمغان گویم

Ma' nā-yi mışrā' budur ki eger emīr-i Ḥāc olan deyr-i muḡānuñ aḥvālinden bir iṣāret diyecek olursam bu def' a⁵⁸⁹

Ceres bugṣāyed u nāḡūs ber bended be maḥmilhā جرس بگشاید و ناقوس بر بندد بمحملها

Ma' nā-yi mışrā' budur ki çañı açup maḥmillere nāḡūs bağlar. Ya' nī, Ka' be'yi terk idüp ṭarīḡ-i deyr-i muḡāna (**HP 96^a**) sālīk olur. Ma' nā-yi taṣavvufīsi erbābına zāhirdür.⁵⁹⁰ Ve kezālik ṣanāyi' -i ṣi' riyyeleri daḡi ehline ma' lūmdur. Ya' nī murād, mübālaḡa üzere deyr-i muḡānı medḡdür.⁵⁹¹

Ḥarābāt-i muḡānest īn ki mi' mārān-i eyvāneṣ خرابات مغانست این که معماران ایوانش

Ma' nā-yi mışrā' budur ki ḡālā bu sākin olduğumuz mekān ḡarābāt-i pīr-i muḡāndur ki bu ḡarābenüñ eyvānuñ mi' mārānı binā' itdükleri zamān

Ḥoy-i pīṣānī-i Rūḡu'l-ḡudus rīzend ber gilhā خوی پیشانی روح القدس ریزند برگلها

Ma' nā-yi mışrā' budur ki bu eyvānuñ çāmūrlarınun üstine ṣu yerine Rūḡu'l-ḡudus'un (**HE 21^a**) alınun terini dökerlerdi. Ya' nī, bu ḡarābe ṣūretinde görünen deyr-i muḡānuñ eyvānı binā olındıḡı zamān bu vādī üzere binā olınmıṣdı. (**E 100^a**) Ya' nī murād, kemāl-i mübālaḡa üzere deyr-i muḡānı medḡdür.⁵⁹²

Ḥudārā ḡānḡāh-i kohne rā ṣūfī be rindān deh خدا را خانقاه کهنه را صوفی برندان ده

Ma' nā-yi mışrā' budur ki Allāhu Te' ālā için olsun ey ṣūfī-i nāṣāf köhne olan müsāfirḡāneleri rindlere vir ki⁵⁹³

⁵⁸⁹ emīr-i Ḥāc olan deyr-i muḡānuñ: emīr-i Ḥāc olan kimseye deyr-i muḡānuñ HE

(**HE 21^a**)'nın derkenarında o sayfada herhangi bir yere iṣāret konmamıṣ bir ḡaṣiye mevcuttur. ḡaṣiyenin bu beyitle münasebeti olduğü için buraya aktarıyoruz: “*Yuḡarıdaki bīdīl su 'āl geldī ki deyr-i muḡān ne olacaḡ ger emīru'l-ḡāc āña teveccūh iderdī eger bir adını sır söylesem. İṣte böyledür. Güyā su 'āl-i muḡāddereye cevābdur.*”

⁵⁹⁰ taṣavvufīsi: - E, - İ

⁵⁹¹ Bu cümle HE'de yoktur.

⁵⁹² üzere deyr-i muḡānı medḡdür: üzeredür E, İ

⁵⁹³ te' ālā: - HP, HE

که ایوانها بسازند و بیارایند محفلها Ki eyvānhā besāzend ü beyārāyend maḥfilhā

Ma' nā-yi mışrā' budur ki eyvānlar binā ideler ve meclisler müzeyyen ideler. Ya' nī, bu ḥarābe olan ḥānḳāhuñ ne şerīf mekān olduğın sen fehm itmezseñ bārī gürūh-i rindāna vir ki gör ḥānḳāhı ne şūrete ḳorlar. Ya' nī murād, şūfiye daḥl itmekdür ve ḥānḳāhı medḥdür.

Çu ḥūnālūde ferdā ḥīzem u ber gird-i dil gerdem 594 چو خون آلوده فردا خیزم و بر گرد دل گردهم

Ma' nā-yi mışrā' budur ki ḳanla ālūde olduğum ḥālde ḳünki yarın mezārından ḳalkup göñlüm ta' alluḳ itdüğü maḥbūb-i ḳātilūñ eṭrāfına dolanam⁵⁹⁵

شهیدان محبت را ز حسرت خون شود دلها Şehīdān-i maḥabbet rā zi ḥasret ḥūn şevved dilhā

Ma' nā-yi mışrā' budur ki maḥabbetūñ şehīdlerinūñ göñülleri ḥasretten ḳan olur. Ya' nī, beni maḥbūb ḳatlı itmişdür, (HP 96^b) ḳātilüm ma' lūmdur. Rūz-i cezāda daḥi maḥbūbla mu' āmelem olsa gerek.⁵⁹⁶ Buña bināen bu def' a şehīdān-i maḥabbetūñ göñülleri taḥassür çekmekden ḳan olur ki n'olaydı ki bizi daḥi maḥbūb ḳatlı itmiş olaydı feemmā ne fā'ide bizüm ḳātilimüz bir emr-i ma' nevīdür görünmez.⁵⁹⁷ Bu ḥaḳīr, bu beyte böylece ma' nā virdüm eger erbāb-i zekāvet bundan a' lā ma' nā virürlerse ne güzel ve bizüm nüḣhada bu ḡazelūñ maḳṭa' ı olmadığına bināen taḥrīr olunmadı.⁵⁹⁸

Ġazel-i Dīger 16⁵⁹⁹

(mef' ūlū / fā' ilātū / mefā' ilū / fā' ilün)

ای فوج عشق تاخته بر سپاه ما Ey fevc-i 'aşḳ tāḥteī ber sipāh-i mā

Ma' nā-yi mışrā' budur ki ey 'aşḳ gürūhı bizüm 'askerimüz üzerine ḳapduñ.⁶⁰⁰ Ya' nī, ey fevc-i 'aşḳ niḳe zamān idi ki vücūdumuz sipāhı senūñ şerr u şūruñdan emīn olmuşdı.⁶⁰¹

⁵⁹⁴ HE خزم, E خیزم: خیزم

⁵⁹⁵ HE mezārından: mezārdan

⁵⁹⁶ HE, İ mu' āmelem: muḳātelem

⁵⁹⁷ HE - ne:

⁵⁹⁸ HE - E; Bu cümle HE'de yoktur.

⁵⁹⁹ HE, - HP ḡazel-i dīger: velehu eyzen

⁶⁰⁰ HE çapduñ: cāyduñ

⁶⁰¹ HE, - İ senūñ: - E, - İ

Feemmā yine hücūm idüp üstimūze ılġar itdūñ.⁶⁰²

وی موج حسن ریخته بر نگاه ما Vey mevc-i ħüsn riḥteī ber nigāh-i mā

Ma' nā-yi mışrā' budur ki ve ey ħüsn mevc-i bizüm nigāhımız üzerine döküldüñ. Ya' nī, ey deryā-yi ħüsnüñ mevc-i niçe zamān idi ki dīdemüz ṭūfān-i ḥayāletden āsūde olmışdı.⁶⁰³

(E 100^b) Feemmā gelüp mevc-i ħüsnüñ dökmeñ ile yine bizi bir alay ince ince ḥayālāta düşürdüñ. Sā 'ir kināyātı ve şanāyi' -i şī' riyyesi erbābına ma' lūmdur.⁶⁰⁴

در گرمی آفتاب گدازست زینهار⁶⁰⁵ Der germī āfitābgudāz est zīnhār

Ma' nā-yi mışrā' budur ki ışıcaqlıķda güneşi yandırıcıdır şaķın ki

ای سایه هما بگریز از کلاه ما Ey sāye-i humā begorīz ez kulāh-i mā

Ma' nā-yi mışrā' budur ki ey humā gölgesi, bizüm külāhımızdan firār eyle. Ya' nī, vücūdımızda olan ḥarāreti var bundan kıyās it ki başımızda olan külehüñ ḥarāreti güneşi eridici ola.⁶⁰⁶ Ya' nī murād, mübālaġa üzere vücūdunda olan āteş-i 'aşķı beyāndur.⁶⁰⁷

(HE 21^b)

افتاده ایم درین چاهی که تا ابد⁶⁰⁸ Uftādeīm der bun-i çāhī ki tā ebed

Ma' nā-yi mışrā' budur ki bir kıyunuñ dibine düşmüşüzdür ki tā ebedü'l-ibāde varıncaya dek (HP 97^a)

تحت اثری زبیم نبیند بچاه ما Tahte'ş-şerā zi bīm nebīnd be çāh-i mā

Ma' nā-yi mışrā' budur ki tahte'ş-şerā didikleri zemīn ḥavfindan bizüm düşdüġümüz çāha nażar idüp göremez.⁶⁰⁹ Ya' nī, düşdüġümüz çāhuñ derinliġin var bundan kıyās it ki yedinci kıat yerüñ altında olan tahte'ş-şerā, ḥavfundan egilüp ol çāha nażar idemez. Murād olan kemāl-i mübālaġadur.⁶¹⁰

⁶⁰² ılġar: yılġar HP

⁶⁰³ ey: - HE; āsūde: alūde HE

⁶⁰⁴ kināyātı: ġunāhını HP; şanāyi' -i şī' riyyesi: şanāyi' i E, İ

HE nüshasında müstensih satır atlamış ve hataen bir sonraki beyitin anlamını eklemiştir. Cümle HE'de şu şekildedir: "Sā 'ir kināyātı şıcaqlıķda güneşi yandırıcıdır şaķın ki"

⁶⁰⁵ mısra: - HE

⁶⁰⁶ başımızda: ḥaṭırmuzda E; külehüñ: külāhuñ HE, kelāmuñ E, İ

⁶⁰⁷ üzere: - HE

⁶⁰⁸ چاهی: چاهی E, HE

⁶⁰⁹ göremez: göre HE

⁶¹⁰ Bu cümle HE'de yoktur.

Ten der libās-i ʿiṣmet u dil der palās-i küfr⁶¹¹ تن در لباس عصمت و دل در پلاس کفر

Maʿnā-yi mıṣrāʿ budur ki vücūd pāklik libāsında ve gönül küfür palāsında. Yaʿnī, zāhirimiz şüret-i şalāḥda vü bāṭınımız şüret-i fesādada

Ez gāze lālegün şode rüy-i siyāh-i mā از غازه لاله گون شده روی سیاه ما

Maʿnā-yi mıṣrāʿ budur ki aqlıktan lāle rengine dönmişdür bizüm siyāh olan yüzümüz. Yaʿnī murād, taḥkīr-i nefis itmekdür.

Hān ey seḥāb-i girye furū rīz germ u telḫ هان ای سحاب گریه فرو ریز گرم و تلخ

Maʿnā-yi mıṣrāʿ budur ki agāḥ ol ey ağlamak buludı germ u telḫ olan göz yaşını aṣāğa tōk

Bāṣed zi bām-i Kaʿbe berūyed giyāh-i mā باشد زبام کعبه بروید گیاه ما

Maʿnā-yi mıṣrāʿ budur ki ola ki bu girye sebebiyle Kaʿbe bāmından bizüm (İ 14^a) otumuz bite. Yaʿnī, giryemüz vāsiṣasıyla bām-i Kaʿbe-i dilde murādımız giyāhı bitmek recāsındayuz.⁶¹² Murād, girye itmege terġībdür.⁶¹³

Īn tūtiyā be çeṣm-i melāʾik resāndenīst این توتیا بچشم ملائک رساندنیست

Maʿnā-yi mıṣrāʿ budur ki bu tūtiyā melāʾikūn gözine yetiṣdürmekdür murād olan ve illā (E 101^a)

Bes nīst tā ḥevālī-i leb dūd-i āh-i mā بس نیست تا حوالی لب دود آه ما

Maʿnā-yi mıṣrāʿ budur ki bes degildür tā ḥevālī-i lebe varıncaya dek bizüm dūd-i āhımız. Yaʿnī, dūd-i āhımız tūtiyāsın tā çeṣm-i melāʾikeye vāṣıl idinceye dek āh itmekden fāriġ olmazuz ve illā ḥevālī-i lebe vāṣıl itmek hüner degildür. Yaʿnī murād, mübālaġa üzere dūd-i āhın beyāndur.⁶¹⁴ (HP 97^b)

Gird-i ḥesābgāh-i kıyāmet ki mībored گرد حسابگاه قیامت که میبرد

Maʿnā-yi mıṣrāʿ budur ki ḥesābgāh-i rüz-i kıyāmetün eṭrāfın kim iletıyordu?

Gerd-i ġamet eger ne niṣīned zi rāh-i mā گرد غمت اگر نه نشیند ز راه ما

Maʿnā-yi mıṣrāʿ budur ki eger senūn ġamuñ tozu oturmıyadı bizüm yolımızdan. Yaʿnī,

⁶¹¹ HE دین: دل

⁶¹² giyāhı: gunāhı HE

⁶¹³ itmeġe: - HE

⁶¹⁴ murād mübālaġa üzere dūd-i āhın beyāndur: yine murādı mübālaġadur HE

hesābgāh-i kıyāmete kimesne yol iletüp bulmağa qādir olmaz idi. Eger senūñ gamuñdan hāşıl olan tozlar, bizüm vardığımız yolda oturmasa nihāyet ol toz delīl olup halkı iletür. Ya'nī murād, kemāl-i mübālağadır.⁶¹⁵

عرفى همين بدست كه هنگام باز يافت عرفى همين بدست كه هنگام باز يافت

Ma'nā-yi mışrā' budur ki ey 'Urfī yaramaz olan bu hāldür ki hālet-i nez' vaqtinde

مهرى بلب نهد نفس عذرخواه ما مهرى بلب نهد نفس عذرخواه ما

Ma'nā-yi mışrā' budur ki bizüm 'özrh'āh olan nefesimüz tudağa bir mühr-i sükūt qoya. Ya'nī, *"İnne'l-lāhe yeqbelu't-tevbeti 'an 'ibādihi mālem yuğargır"*⁶¹⁶ hadīs-i şerīfinūñ muqtezāsınca sebab-i āmurziş gunāh olacaq tevbe, (HE 22^a) bizlerden şadır olmayup lisān mün'aqid olup bītevbe intikāl ideñ işte bed olan bu hāldür ve illā gayrı hālimüzden havfum yoğdur. Haqq Te'ālā hazretlerinden recā iderüz ki cümle ümmet-i Muhammed'i sū'-i hātmeden Habīb'i hürmetine hıfz ide, āmīn.

Ġazel-i Dīger 17⁶¹⁷

(mef' ūlū / mefā' ilū / mefā' ilū / fe' ūlūn)

زان لب همه دشنام بود ملتمس ما زان لب همه دشنام بود ملتمس ما

Ma'nā-yi mışrā' budur ki ol tudağdan cümle söğüş olur bizüm recāmuz.⁶¹⁸

آرای همه بر زهر نشیند مگس ما آرای همه بر زهر نشیند مگس ما

Ma'nā-yi mışrā' budur ki belī cümle zehr üzerine oturur bizüm megesimüz. Ya'nī, maḥbūbuñ lebinden bizüm iltimāsımız dā'imā duşnām olur. Tāli' imüzdendür ki gayrī halkuñ megesi şehd u 'asel üstine qonar, bizüm meges-i recāmuz zehr üstine oturur dimekdür.

آن كعبه روانيم كه صد قافلة درد آن كعبه روانيم كه صد قافلة درد

Ma'nā-yi mışrā' budur ki ol Ka'be'ye gidiciyüz ki yüz dāne derd ü elem kār vānı

⁶¹⁵ Bu cümle HE'de yoktur.

⁶¹⁶ "إِنَّ اللَّهَ يَقْبَلُ تَوْبَةَ عُنْ عِبَادِهِ مَالِمُ يُغْرُغْرُ" (Şüphesiz kulları can çekişmeye başlamadığı sürece Allāh kullarından tevbelerini kabul eder), Tirmizî, *Daavât* 98; İbni Mâce, *Zühd* 30.

⁶¹⁷ Ġazel-i dīger: velehu eyzen HE, - HP

⁶¹⁸ söğüş: serkeş E, İ

Mestend ez āşūb-i şadā-yi ceres-i mā مستند از آشوب صدای جرس ما

Ma‘nā-yi mışrā‘ budur ki bizüm ceresimüzün āvāzesinün āşūb (**E 101^b**) u ğavġasından (**HP 98^a**) mest olmuşlardır.⁶¹⁹ Ya‘nī, ceresimüzün şadāsından derd u elem kārvanı bu hāle gelince var bizüm derd ü elemimizi bundan kıyās eyle dimekdir.⁶²⁰ Ya‘nī murād, mübālağa üzere vücūdında olan derdi beyāndur.⁶²¹

می نوش و میندیش درین کوچه که شبها Mey nūş u meyendīş derin kūçe ki şebhā

Ma‘nā-yi mışrā‘ budur ki bāde nūş eyle ve endīşe eyleme bu bucağda ki giceler⁶²²

ساغر زده با محتسب آید عسس ما Sāġar zede bā muħtesib āyed ‘ases-i mā

Ma‘nā-yi mışrā‘ budur ki piyāle urdıġı hālde muħtesible gelür bizüm ‘asesimiz.⁶²³ Ya‘nī, ey bāde nūş iden ħarīf muħtesibden ve ‘asesden ħavf idüp iħtirāz etme ki anlar daħi sencileyin sermest olmuşdur.⁶²⁴ Mest, mesti ħod tutmaq iħtimālī yoğdur dimekdir.

گل روید و خندد بگلستان و بگلین Gül rüyed u ħanded be gülistān u be gülbün

Ma‘nā-yi mışrā‘ budur ki gül biter ve daħi güler gülüstāna da ve gül dirāhtına da

چون باغ ارم نیست هوای قفس ما Çun bāġ-i İrem nīst hevā-yi kafes-i mā

Ma‘nā-yi mışrā‘ budur ki cennet bāġçesinün hevāsı gibi degildür bizüm kafesimiz bāġçesinün hevāsı. Ya‘nī, bizüm kafesimizün hevāsınun leṭāfetin bundan fehm it ki bunuñ güli bitdüġi zamān gülüstāna ve gülbüne ħande iderek biter.⁶²⁵ Mübālağa üzere hevā-yi kafesi medħdür.⁶²⁶

در عرش نهیب ادبش باز ندارند Der ‘arş nehīb-i edebeş bāz nedārend

Zamīr-i “ش” (şin) izmārı ḳable’z-zıkrdür, “گامی” (gāmī)’ye rāci’dür, “نهیب” (nehīb), bu

⁶¹⁹ ceresimüzün: çañımızun HE

⁶²⁰ kārvanı: kārbanı E, İ

⁶²¹ Bu cümle HE’de yoktur.

⁶²² bu: - HP; giceler: - HE, - HP

⁶²³ urdıġı: devürdüġi E, İ

⁶²⁴ olmuşdur: - HE

⁶²⁵ güli: gibi E, İ

⁶²⁶ Bu cümle HE’de yoktur.

maḥalde ta' zīm u ri' āyet ma' nāsına olmaḵ münāsibdür.⁶²⁷ **Ma' nā-yi mısrā'** budur ki 'arşda anuñ edebi nehībini girüye döndürmezler.⁶²⁸

Gāmī ki şevved germ 'inān-i feres-i mā گامی که شود گرم عنان فرس ما

Ma' nā-yi mısrā' budur ki bizüm atımuñ 'inānı ki bir adım, germrefār ola. Ya' nī, esbnihādımuza 'inān-i ruḥşat virüp cevelān itdügi zamān ziyāde seri' ü's-seyr (**HE 22^b**) olduḡına bināen eger 'arşa ḳademin ḳoyacaḵ olursa edebin ri' āyet idüp (**HP 98^b**) girüye red itmezler.⁶²⁹ Murād, kemāl-i mübālaḡa üzere germrefār olduḡın beyāndur.⁶³⁰ Bu ḥaḳīr bu beyte ancaḵ böyle ma' nā virdüm, erbāb-i zekāvet eger bundan maḳbül bir ma' nā virürlerse ne güzel.⁶³¹

Binşiste be zevḳī ki şad āşüb-i ḳıyāmet بنشسته بدتقی که صد آشوب قیامت

Ma' nā-yi mısrā' budur ki bir zevḳiyle oturur ki ḳıyāmetün yüz dāne fitne vü ḡavḡası

Ez şehd-i ḡam-i ü neremāned meges-i mā از شهد غم او نرماند مگس ما

Ma' nā-yi mısrā' budur ki ol maḥbūbuñ ḡaminuñ şekerinden bizüm megesimüzi ürküdemiz. Ya' nī, vücūdumuz megesi maḥbūbuñ şehd-i ḡamina ol mertebe (**E 102^a**) zevḳle ḳonmuşdur ki bu ḥāletleri görse daḡı uçmaḵ ihtimāli yoḳdur. Ya' nī murād, ziyāde mübālaḡadur.

'Urfī ḥaleb-i kām revā nīst u gerne عرفی طلب کام روانیست و گر نه⁶³²

Ma' nā-yi mısrā' budur ki ey 'Urfī maḥbūbdan murād istemek cā'iz degildür yoḳsa⁶³³

Deryā-yi eşer mevc zened ez nefes-i mā دریای اثر موج زند از نفس ما⁶³⁴

Ma' nā-yi mısrā' budur ki te'sīr itmek deryāsı bizüm nefesimüzde mevc urur.⁶³⁵ Ya' nī, maḥbūbdan kām ārzusuyla nefes açsaḵ eşer itmesine şübhe (**İ 14^b**) yoḳdur nihāyet ḡāyet 'āşıḳ-i şādıḳ olana ārzū-yi kām itmek revā degildür dimekdür.⁶³⁶

⁶²⁷ Bu cümle HE'de yoktur.

⁶²⁸ edebi: benī E

⁶²⁹ edebin: evin E

⁶³⁰ murād: - E, - İ

⁶³¹ Bu cümle İ, HE ve E'de yoktur.

⁶³² طلب کام: طلب کام

⁶³³ Bu cümle İ'de yoktur.

⁶³⁴ Bu mısra İ'de yoktur.

⁶³⁵ mevc: fevc E, İ

⁶³⁶ ḡāyet: - HP, - HE

Ġazel-i Dīġer 18⁶³⁷

(mefā' ilün / fe' ilätün / mefā' ilün / fe' ilün)

Be gāh-i cilve ez ān tāft rū-yi zībā rā بگه جلوه از آن تافت روی زیبا را

Ma' nā-yi mışrā' budur ki cilve vaġtinde maġbūb-i zībā olan yüzüni ol sebebden döndürdi ki

Ki cān zi ŧevġ nemāned der āstīn-i mā rā که جان ز شوق نماند در آستین ما را

Ma' nā-yi mışrā' budur ki cān ŧevġinden bizüm yeñimüzde daġı ħalmaya. Ya' nī maġbūb, müzeyyen olan cemāliyle cilve idüp refār itdüġi vaġt bizüm ħarafimuza gelince yüzüni döndürürdi tā ki iŧtiyāġ-i ru'yet-i dīdāriyla cānımız ŧevġinden vücūdımızda degil belki āstīnimüzde bile ħalmayup bundan müfāraġat ide.⁶³⁸ Ya' nī murād, mübālaġa üzere cilve-i maġbūbı medġdür. (HP 99^a)

Naġar be cān u dil ān pürġurūr nuġşāyed نظر بجان و دل آن پرغرور نگشاید

Ma' nā-yi mışrā' budur ki ol pürġurūr olan maġbūb cān u dilden ötüri göz açmaz. Ya' nī, cān u dil ġāretine tenezzül idüp baġmaz zīrā ki

Ki seyl dīde nebīned metā' -i yaġmā rā که سیل دیده نه بیند متاع یغمارا⁶³⁹

Ma' nā-yi mışrā' budur ki seyl ġören kimesne metā' -i yaġmāsın ġörmez. Ya' nī, bizüm maġbūbımız seyl çoġluġında olan dīn ü ġmān ġāretine ġözi alıŧmıŧdur. Bu def ā dil ü cān ġāreti anuñ yanında bir ħatre miŧālindedür ol sebebden dil ü cāna ol pürġurūr olan maġbūb naġar idüp baġmaz.⁶⁴⁰ Ya' nī murād, mübālaġa üzere ġurūr-i maġbūbı medġdür.⁶⁴¹

Ümīd-i maġfīret īn bes merā ki bāz imrüz امید مغفرت این بس مرا که باز امروز

Ma' nā-yi mışrā' budur ki baña maġfīret ümmīdi bu yeter ki girü bugün

Zi men keŧīd ġamet intīġām-i ferdā rā زمن کشید غمت انتقام فردا را

Ma' nā-yi mışrā' budur ki senüñ ġamuñ benden çekdi yarınuñ intīġāmın.⁶⁴² Ya' nī, rüz-i⁶³⁷ ġazel-i dīġer: velehu eyzen HE, - HP⁶³⁸ bundan: bedenden E, İ⁶³⁹ E : که نه⁶⁴⁰ bu def ā dil ü cān ġāreti anuñ yanında bir ħatre miŧālindedür. Ol sebebden: - HE⁶⁴¹ ġurūr-i maġbūbı medġdür: - E, - İ. Bu cümle HE'de yoktur.⁶⁴² çekdi: ħıġdı E, İ

cezāda dūzaḥdan maġfūr olacaġuma ümmīdim budur ki (HE 23^a) maḥbūb senūñ ġamuñ baña āḥiretde (E 102^b) olacaġ ‘azābları dūnyāda cümlesin eyledi, iki cihānda ḥod ‘azāb olmaġ iḥtimālî yoġdur. Buña bināen maġfirete ümīdvār olmuşam dimekdür.⁶⁴³ Murād, mübālaġa üzere ġam-i maḥbūbı beyāndur.⁶⁴⁴

Be ĩn cemāl çu āyī birūn be mu‘ ciz-i ‘aşġ ⁶⁴⁵باين جمال چو آيی برون به معجز عشق

Ma‘nā-yi mısrā‘ budur ki ey maḥbūb bu ḥüsnle ve cemāl ile çünki ‘aşġuñ perdesinden taşra gelesen

Zi kām-i ḥalk berem lezzet-i temāşā rā ز کام خلق برم لذت تماشا را

Ma‘nā-yi mısrā‘ budur ki maḥlūkuñ dimāġından temāşā lezzetin iletürem. Ya‘ nī, bu leṭāfetle cemālūñi temāşā idenler ṭākat getürmeyüp lāya‘ kıll oldukları ḥālde yıķılıp yaturlar. Bu def‘ a ben varup dimāġlarından lezzet temāşası cem‘ idüp düşürürem tā ki anlar ifākat bulup hūşa geleler ve illā lezzet-i (HP 99^b)temāşāyı almaduġça kıyāmete dek lāya‘ kıll yaturlar. Murād, kemāl-i mübālaġa üzere cemāl-i maḥbūbı medḥdür.⁶⁴⁶

Lebet be ḥande merā mīkoşed çı bed baḥtem لبت بخنده مرا می کشد چه بد بختم

Ma‘nā-yi mısrā‘ budur ki ey maḥbūb senūñ ṭudaġuñ ġülme ile beni öldürür ne yaramaz baḥtlıyam ki

Ki dāde ḥöy ecel baḥt-i men Mesīhā rā که داده خوی اجل بخت من مسیحا را

Ma‘nā-yi mısrā‘ budur ki ecel ki terin virmişdür benüm baḥtum ḥazret-i ‘İsā’ya.⁶⁴⁷ Bu beyitte iki ma‘nā vardır. Evvelā **biri** budur ki benüm baḥtum şol ‘ālī mertebe baḥtdur ki ‘uluvv derecesine nazār itdüġi zamān kemāl-i ġayretinden Mesīḥ, ecel terleri döker. Feemmā ey maḥbūb sen pürḥande ile onu helāk idersüñ ‘acabā ben senūñ yanuñda ne bedbaḥtum ki Mesīḥ’e bu ḥāleti verirsen anı helāk idersen ve **ikinci** ma‘nā budur ki senūñ ġülmeñde ‘acabā ne ḥālet ve ne te’şir vardır ki beni ḥande ile helāk eyledüñ. Bu def‘ ā, Mesīḥ beni iḥyā itmek murād itdüġi zamān şu‘ūbet-i iḥyādan ecel terlerin döker, ‘acabā ben ne bedbaḥtam ki Mesīḥ’e şemşīrden kıtlı olan mordeleri iḥyā itmek āsān iken ben ḥod ḥandeden helāk

⁶⁴³ dūzaḥdan: - HP, - HE; ümmīdvār olmuşam: ümīdim oldur HE

⁶⁴⁴ Bu cümle HE’de yoktur.

⁶⁴⁵ E, İ جوانی: چو آيی

⁶⁴⁶ Bu cümle HE’de yoktur.

⁶⁴⁷ terin: neden HP

olmuşam niye beni ihyā itmege kâdir olmuyor dimekdür. Ya' nî murād, kemāl-i mübālağa üzere te'şîr-i hānde-i maḥbûbı medḥdür.⁶⁴⁸

Çu Yūsufem gozered ber bihişt ber şaf-i hūr چو یوسفم گذرد بر بهشت بر صف حور

Ma' nā-yi mıṣrā' budur ki çünki benüm Yūsuf gibi olan maḥbûbum hūrîler şafında cennet üzerine (**E 103^a**) geçecek olursa

Nişān dehem be to her gām şad Züleyhā rā نشان دهم بتو هر گام صد زلیخارا

Ma' nā-yi mıṣrā' budur ki her bir adımında saña yüz dāne Züleyhā'nuñ nişānın virürem.⁶⁴⁹

Ya' nî, cemāl-i ḥazret-i Yūsuf'a Züleyhā nice ta'aşşuḡ idüp mā'il oldıysa benüm maḥbûbumuñ (**HE 23^b**) her bir adımında yüz dāne hūrî ta'aşşuḡ idüp meftün-i cemāli olur dimekdür.⁶⁵⁰ Murād, mübālağa (**HP 100^a**) üzere ḥüsn-i maḥbûbın medḥdür.⁶⁵¹

Eger icāzet-i 'Urfî işāre fermāyî اگر اجازت عرفی اشاره فرمایى

Ma' nā-yi mıṣrā' budur ki ey maḥbûb eger 'Urfî'ye icāzet işāretin buyıracak olursañ. Ya' nî, ey maḥbûb 'Urfî tekellüme cür'et idemiyor eger izn virecek olursañ⁶⁵²

Tehî konem zi guher genc-i remz u ĩmā rā تهى کنم زگهر گنج رمز و ایما را

Ma' nā-yi mıṣrā' budur ki remz u ĩmā ḥazīnesin dürr ü cevher-i kelāmdan boş idüp cümlesin vücūda getirüp nişār iderem dimekdür.⁶⁵³ Murād, emr-i maḥbûba kemāl-i imtisālin (**İ 15^a**) beyāndur.⁶⁵⁴

Ġazel-i Dıġer 19⁶⁵⁵

(fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün)

Bāz mātem nev şod ĩn cān-i belāfersüde rā باز ماتم نو شد این جان بلا فرسوده را

⁶⁴⁸ murād, mübālağa: - HE

⁶⁴⁹ yüz dāne: yüz tatar E

⁶⁵⁰ ta'aşşuḡ: naḡş E, HE

⁶⁵¹ Bu cümle HE'de yoktur.

⁶⁵² idemeiyor: idemeyüp E, HE

⁶⁵³ iderem: iderdim E, İ

⁶⁵⁴ emr: - HE

⁶⁵⁵ ġazel-i dıġer: velehu eyzen HE, - HP

Ma' nā-yi mışrā' budur ki yine mātem yeñi oldı bu belā doñdurıcı cāna⁶⁵⁶

وه که از دل برکشید این آه دود آلوده را Veh ki ez dil ber keşīd īn āh-i dūdālūde rā

Ma' nā-yi mışrā' budur ki āh u ḥayf ki bu dūdālūde olan āhı gönülden yukaru çekdi.⁶⁵⁷ Ya' nī murād, mātemzede olup yine āh-i dūdālūde çekdiklerin beyān itmekdür.⁶⁵⁸

آفتاب حسن او جایی که گردد پرده سوز آفتاب حسن او جایی که گردد پرده سوز

Ma' nā-yi mışrā' budur ki maḥbūbuñ ḥüsni güneşi ki bir yerde perde yandurıcı ola

از تماشا مست سازد دیده نگشوده را Ez temāşā mest sāzed dīde-i nuşşūde rā

Ma' nā-yi mışrā' budur ki temāşādan mest düzer açılmamış gözi.⁶⁵⁹ Ya' nī, bizüm maḥbūbımız āfitāb-i cemāline dā'imā niķāb urur. Eger āfitāb-i cemālinūñ ḥarāreti ol niķābuñ bir yerin sūhte idüp envār-i ḥüsni zemīne vāķi' olacaķ olursa seyr u temāşāsında açılmamış gözler serḥoş olur açık olan göz ne ḥāle girdügin var bundan kıyās eyle dimekdür. Ya' nī murād, mübālağa üzere cemāl-i maḥbūbı medḥdür.

داستان عاقبت سوزی نداری هرزه چند⁶⁶⁰ Dāsītān-i āfiyetsūzi nedārī herze çend

Ma' nā-yi mışrā' budur ki rāḥatlık yandurıcı ḥikāyetūñ yoķdur niceye dek bu herze. Ya' nī, ey güyende olan kimesne (**E 103^b**) 'āfiyetsüz olacaķ (**HP 100^b**) kelāmlaruñ var ise gel berü edā eyle ve illā bu herzegüylüğü ferāgat idüp⁶⁶¹

رو بخاموشی فروش این قصه بیهوده را Rev be ḥāmūşī furūş īn kışsa-i bīhūde rā

Ma' nā-yi mışrā' budur ki bu kışsa-i bīhūdeyi var sükūnluga şat. Ya' nī, böyle ḥayīde kelām söylemeden sükūt itmek yegdür dimekdür.

ما نمیدانیم شید از بام دیر اویختیم Mā nemīdānīm şeyd ez bām-i deyr āviḥtīm

Ma' nā-yi mışrā' budur ki bir ḥīle bilmezüzdür ki deyrūñ damından aşmışuzdur.

خرقه از دود آتسخانه ها اندوده را Ḥırķai ez dūd-i āteşhānehā endūde rā

Ma' nā-yi mışrā' budur ki āteşhānelerūñ tütüninden bulaşmış bir ḥırķayı. Ya' nī, sā'ir

⁶⁵⁶ cāna: ḥāne E, İ

⁶⁵⁷ āhı: āh ki E, İ

⁶⁵⁸ ya' nī murād: ma' nī-i murād E

⁶⁵⁹ düzer: dururuz E, durur HE

⁶⁶⁰ عاقبت: عاقبت HP, E, İ

⁶⁶¹ bu: - HP

(HE 24^a) şūfī-i şeyyād gibi erbāb-i dünyā huzūruna varduğu zamān hırka-i şalāhla varup tenhāsında olduğu vaqt hırka-i fesādla otura. Hāşā biz öyle degilüz, ancak bir hırkaya mālīküz anı daḥi bām-i deyrden āvīhte itmişüzdür. Murād olan, şūfī-i şeyyāda daḥl idüp kendi bīriyā olduğın beyāndur.

‘Aşķem ez şuġl-i şanem bā ehl-i dūzaḥ yār kerd عشقم از شغل صنم باهم دوزخ یار کرد

Ma‘nā-yi mısrā‘ budur ki ‘aşķ beni büte meşġul olmadan ehl-i cehennemle dūst eyledi. Ya‘nī ‘aşķ, beni bütperest eyledi tā ki bu maḥbūberest olduğum sebebinden vāşıl-i cehennem olup ehl-i dūzaḥla āşinā olam ve ‘aşķuñ böyle itmekden murādı budur ki

Tā be dāġ-i men besūzed merdum-i āsūde rā تا بداغ من بسوزد مردم آسوده را

Ma‘nā-yi mısrā‘ budur ki ḥattā benüm dāġumla rāḥat olan ḥalk, sūhte olalar.⁶⁶² Fī‘il-i “آسوده” (āsūde), müte‘addi olmaḥ da cā‘izdür. Ya‘nī, benüm vücūdumda olan dāġ-i ‘aşķuñ āteşine nisbet ehl-i dūzaḥa, āteş-i cehennem rāḥatlık gelürdi. Bu def‘ā ‘aşķ getürüp beni anlar ile āşinā eyledi ki ḥattā benüm dāġum āteşiyile ol biĉäreler sūhte olmaġa başlayalar.⁶⁶³ Murād, kemāl-i mübālaġa üzere dāġ-i ‘aşķınuñ ḥarāretin beyāndur.⁶⁶⁴

‘Urfī ez ālūdegī ġam nīst menşīn nāümīd عرفی از آلوده گی غم نیست منشین ناامید

(HP 101^a) **Ma‘nā-yi mısrā‘** budur ki ey ‘Urfī gunāhkār olmaḥdan ġam yoġdur nāümīd olduğın ḥālde oturma. Ya‘nī keşret-i zünüb sebebiyle Ḥaḥ Te‘ālā (E 104^a) ḥazretlerinüñ deryā-yi maġfiretinden kaṭ‘-i ümīd idüp me‘yūs oturma zīrā ki

Dest-i raḥmet dūst dāred dāmen-i ālūde rā دست رحمت دوست دارد دامن آلوده را

Ma‘nā-yi mısrā‘ budur ki Ḥaḥ Te‘ālā ḥazretlerinüñ raḥmeti eli dūst tutar gunāhkar olan etegi.⁶⁶⁵ Ya‘nī raḥmet-i Ḥaḥ gunāhı ne sebeble dūst tutduğın “عفت صواب دشمن...” (‘Afvet şavāb-i dūşmen ...)” beytinde beyān olınmışdur.

Ġazel-i Dīġer 20⁶⁶⁶

(fe‘ilātün / fe‘ilātün / fe‘ilātün / fe‘ilün)

⁶⁶² ḥattā: rāḥatı E, İ

⁶⁶³ beni: - E, - İ

⁶⁶⁴ ‘aşķınuñ: ‘aşķuñ E, İ

⁶⁶⁵ ḥazretlerinüñ: - HP, HE

⁶⁶⁶ ġazel-i dīġer: velehu eyzen HE, - HP

Heme cüyend bihişt u men-i bîbâk āncā همه جویند بهشت و من بیباک آنجا

Ma' nā-yi mışrā' budur ki cümle benî Ādem cenneti isterler ve bîbâk ben ol mekânı isterem⁶⁶⁷

Ki fezāyed elemî ber dil-i şad çâk āncā که فزاید المی بر دل صد چاک آنجا

Ma' nā-yi mışrā' budur ki şad çâk olan gönül üzerine bir elem ziyāde ola ol yerde. Ya' nî, halk rāhat olmak için Hâk Te' ālâ'dan cennet taleb iderler feemmā ben şol mekânı isterem ki dil-i derdālūduma bir elem daği ziyāde ola, ben rāhat olmağdan maḥzūz degilem.⁶⁶⁸ Murād, mübālağa üzere derdāşinā olduğın beyāndur.

Ey bihişt ez çemen-i kūy-i gülî şermet bād ای بهشت از چمن کوی گلی شرمتم باد⁶⁶⁹

Ma' nā-yi mışrā' budur ki ey cennet bir gülşifat olan maḥbūbuñ (**HE 24^b**) maḥallesinden saña ḥicāb vāqi' olsun ki zirā ki

Ki neyāsūd kesî-i bîdil u ġamnâk āncā که نیاسود کسی بیدل و غمناک آنجا

Ma' nā-yi mışrā' budur ki bir gönülsüz ü pürğam olan kimesne ol cennetde rāhat olmadı.⁶⁷⁰ Ya' nî, bi'l-farz insân ġamnâk olup elemzede olduğı hâlde cennete daği girse rāhat olmak ihtimāli yoğdur.⁶⁷¹ Feemmā bizüm maḥbūbımızuñ maḥallesine girse cümle ġamlardan ferāmūş idüp rāhat olur. Murād, mübālağa üzere kūy-i maḥbūbı medḥdür.⁶⁷²

Key der ān bādiye sāyend ḳadem-i sūḥtegān کی در آن بادیه ساینده قدم سوختگان⁶⁷³

(**HP 101^b**) **Ma' nā-yi mışrā'** budur ki āteş-i 'aşğdan (**İ 15^b**) sūḥte olan kimesneler ḳademini ol şaḥrāya ḳaçan sürerler ki⁶⁷⁴

Ki ne bā şu' le sitized ḥass u ḥāşāk āncā که نه باشعله ستیزد خس و خاشاک آنجا

Ma' nā-yi mışrā' budur ki ḥass u ḥāşāk ol şaḥrada āteş-i şu' le ile 'inād itmeye. Ya' nî, sūḥte-i āteş-i 'aşğ olan rāḥrevl-her şaḥrāya ḳadem sürmezler belki ol şaḥrāya važ' -i ḳadem iderler ki ol şaḥrānuñ çevrî u çübî şu' le ile yanmada 'inād ideler.⁶⁷⁵ Ya' nî murād, kemāl-i mübālağa

⁶⁶⁷ bîbâk ben: ben bîbâk HE, E, İ

⁶⁶⁸ iderler: eylerler E, İ

⁶⁶⁹ E, İ گل از:

⁶⁷⁰ ol: evvel HE

⁶⁷¹ cennete: fitne E

⁶⁷² ḳamlardan ferāmūş: ḳamların bertaraf E. Bu cümle HE'de yoktur.

⁶⁷³ HP که کی

⁶⁷⁴ şaḥrāya: - HP

⁶⁷⁵ her şaḥrāya ḳadem sürmezler belki: - HE, E

üzere rāhrev-i ‘aşq piyādelerüñ (E 104^b) kuvvet-i kademlerin beyāndur.

جانب صیدگهی میکشدم شوق که نیست Cānib-i şaydgehī mīkeşedem şevk ki nīst

Ma‘nā-yi mışrā‘ budur ki şevk beni bir şikār olunacaq mekāna çeker ki degildir.

سر آهوی حرم لایق فتراک آنجا Ser-i āhū-yi Ḥarem lāyık-i fitrāk āncā

Ma‘nā-yi mışrā‘ budur ki Ḥarem-i Ka‘be’nün āhūsınun başını terkiye bağlamağa lāyık degildir. Ya‘nī, āhū-yi Ḥarem’e ta‘zīm vācib iken şevk beni çekdügi şaydgāhda ol āhū-yi Ḥarem şikār olup başı fitrāka aşılmağa lāyık degildir.⁶⁷⁶ Murād budur ki ben şayd olunacak mekānda āhū-yi Ḥarem’ün vücūdı ve i‘tibārı yoğdur dimekdür. Mübālağa üzere şaydgehin medhdür.⁶⁷⁷

طلب خون شهیدان که کند از تو بحشر Ṭaleb-i hūn-i şehīdān ki koned ez to be ḥaşr

Ma‘nā-yi mışrā‘ budur ki rūz-i ḥaşrde şehīdlerün qanını senden kim taleb itmege kādirdür?⁶⁷⁸

تیغ کین گر کشد این غمزه بیباک آنجا Tīg-i kīn ger koşed īn ġamze-i bībāk āncā

Ma‘nā-yi mışrā‘ budur ki eger ol ḥaşrde senün ḥavfsuz olan ġamzeñ ey maḥbūb ġazab u kīn kılıncın çekecek olursa senden taleb-i hūn-i şehīdān itmege kim kādır olur, olmaz dimekdür. Ya‘nī, mübālağa üzere tīg-i ġamze-i maḥbūbı medhdür.

طرفه رسمی متعارف شده در شهر وصال Ṭurfe resmī mute‘ārif şode der şehr-i vişāl

Ma‘nā-yi mışrā‘ (HP 102^a) budur ki maḥbūblaruñ vişāli şehrinde bir ṭurfe ‘ādet meşhūr olmuş ki āşla bir ‘ādete beñzemez ol ‘ādet budur ki (HE 25^a)

که شمارند هنر شیوه امساک آنجا Ki şumārend hūner şīve-i imsāk āncā

Ma‘nā-yi mışrā‘ budur ki nāz u şīve-i imsāk itmegi ol şehr-i vişālde hūner ‘adediyorlar. Ma‘a-zālik ki aşl-i şīvenün keşret u vefreti şehr-i vişālde lāzımdur. Ya‘nī, maḥbūblaruñ ‘ādetleri birbirine muḥālif olduğın mübālağa üzere beyādur.⁶⁷⁹

در مزارى که منم خفته چو ماتمزده گان Der mezārī ki menem ḥofte çu mātemzedegān

Ma‘nā-yi mışrā‘ budur ki ol bir mezārda ki ben anda yaturam mātemzedeler gibi

⁶⁷⁶ Bu cümle E’de yoktur.

⁶⁷⁷ Bu cümle HE’de yoktur.

⁶⁷⁸ kim: - HE

⁶⁷⁹ mübālağa üzere: - E, HE

غم و اندوه فشانند بسر خاک آنجا Ġam u endūh feṣānend be ser-i ḥāk āncā

Ma' nā-yi mıṣrā' budur ki ġam u endūh ol mezārūm olan mekāna gelüp başlarına toprak saçarlar. Ya' nī, ġamla şol mertebe āşinālīgum ve ittiḥādīgum vardur ki ben öldükden şoñra daḥi yine mezārūm üzere gelüp benden ötürü mātem iderek başlarına toprak şavururlar. Murād, mübālağa üzere ġamāşinā olduğın beyāndur.⁶⁸⁰

ساقیا دفن کن از بعد هلا کم جای سākīyā defn kon ez ba' d helākem cāyī

Ma' nā-yi mıṣrā' budur ki ey sākī öldükden şoñra beni bir mekāna defn eyle ki

که بود سایه فکن بر سر من تاک آنجا Ki buved sāyefiken ber ser-i men tāk āncā

(E 105^a) **Ma' nā-yi mıṣrā'** budur ki gölge bıraқııcı ola üzüm çubuğı ol defn olduğum yire.

Ya' nī, mübālağa üzere şarābāşinā olduğın beyāndur.

عرفی و میکده و می من و بز می که مدام 'Urfī vü meykede vü mey men u bezmī ki mudām

Ma' nā-yi mıṣrā' budur ki 'Urfī ve meyḥāne ve şarāb, ben ve bir meclis ki mudām.⁶⁸¹ Ya' nī,

'Urfī'nüñ murād u maқşūdı meyḥāne ve şarābdur feemmā benüm murādum şol bir meclisdür ki 'ale'd-devām

زهر چشمست بخاصیت تریاک آنجا Zehr-i çeşmest be ḥāşiyet-i tiryāk āncā

Ma' nā-yi mıṣrā' budur ki tiryāk-i Fārūq didikleri 'ilāc, ḥāşiyette zehr gözlidür. Ol ben ārzū itdügüm (HP 102^b) bezmde ve yāḥud mudāmdan murād, şarāb ola. Bu taқdīrce **ma' nā böyle ola ki** şarāb-i tiryāk ḥāşiyette bile yine ben ārzū itdügüm bezmde zehr gözlidür. Murād, ārzū itdügü bezmüñ şiddetin mübālağa üzere beyāndur.

Ġazel-i Dīger 21⁶⁸²

(mef' ūlü / fā' ilātü / mefā' ilü / fā' ilün)

بادا بشارت ای دل محنت شناس ما Bādā beşāret ey dil-i miḥnetşinās-i mā

Ma' nā-yi mıṣrā' budur ki ey bizüm miḥnet añlayıcı olan göñlimüz müjde olsun ki⁶⁸³

⁶⁸⁰ üzere : - HE

⁶⁸¹ ben: bize E

⁶⁸² ġazel-i dīger: velehu eyzen HE, - HP

⁶⁸³ olan: - HP

K'āyed ġamī be kenden-i šehr-i herās-i mā کاید غمی بکندن شهر هراس ما

Ma' nā-yi mīšrā' budur ki bizüm ħavfımız šehrini qazmadan ötürü bir ġam ötürü bir ġam geliyor.⁶⁸⁴ Ya' nī, ey dil-i miḥnetsinās senüñ ġamdan ne ħavfuñ var idi ki 'acābā ben ġama šabr idebilir miyem idemez miyem deyü endīše iderdün; müjde olsun ki ol ħavfuñ šehrini ħarāb itmege bir ġam geliyor.⁶⁸⁵ (**HE 25^b**) Ayruq ħavfuñ olmayup ġamla hemḡāne olup mütteḡid ol dimekdür. Murād, mübālaġa üzere ġamāšinā olduġın beyāndur.⁶⁸⁶

Ey ḡoşdilī besüz ki vaqt-i melāmetest ای خوش دلی بسوز که وقت ملامتست

Ma' nā-yi mīšrā' budur ki ey göñül ḡoşlıġı yan ki melāmet vaqtidür.

Ez āteş-i 'inān-i dil-i bīherās-i mā از آتش عنان دل بیهراس ما

Ma' nā-yi mīšrā' budur ki bizüm ħavfsuz olan göñlimüzüñ 'inānınuñ āteşinden. Ya' nī ey ḡoşdillik, bu vaqt melāmet olmaḡ vaqtidür, senüñ zamānuñ degildür. Sen bizüm bīherās göñlimüzüñ āteş-i 'inānından ayruq yanup maḡv-i vücüd eyle dimekdür. Murād, mübālaġa üzere ḡoş olmadan me'yūs olduġın beyāndur.

Ey 'ıyş telḡ şev ki zi cām-i qabül-i 'aşq ای عیش تلخ شو که ز جام قبول عشق

(**E 105^b**) **Ma' nā-yi mīšrā'** budur ki ey 'ıyş acı ol ki 'aşquñ qabüli cāmından

Mest-i tebessümeḡ leb-i iltimās-i mā مست تبسمت لب التماس ما

Ma' nā-yi mīšrā' budur ki bizüm iltimāsımızuñ tudaġı maḡbūbuñ tebessümünden (**İ 17^a**) serḡoş olmuşdur. Ya' nī, ey vücüd-i 'ıyş ayruq sen telḡ görünürsen zīrā ki 'aşq-i maḡbūb bizi redd (**HP 103^a**) itmeyüp qabül eyledi ve ol qabül bādesinüñ peymānesinden bizüm recāmuz lebini daġı sermest eyledi.⁶⁸⁷ Senüñle bāzārimuz qalmadı sen bu bādenüñ lezzetinüñ yanında telḡ görünürsen.⁶⁸⁸ Murād, 'ıyşı zemm idüp bāde-i tebessüm-i maḡbūbı medḡdür.

Ez behr-i 'aql nevhāġer īmān u dīn ki kū از بهر عقل نوحه گر ایمان و دین که کو

Ma' nā-yi mīšrā' budur ki 'aqlardan ötürü īmān u dīn nevhā iderler ki qanı

⁶⁸⁴ šehrini: şöhreti E, HE

⁶⁸⁵ ġamdan: ġamuñ HP; ne: - İ, HE, E; ben ġama: ibn-i ġama HE

⁶⁸⁶ olduġın beyāndur: ol dimekdür HE

⁶⁸⁷ ayruq: idüp E; sen: - E

⁶⁸⁸ bāde: mādde HE

آن شحنة که داشت ازین پیش یاس ما آن شحنة کی دāset ezīn piş yās-i mā

Ma‘nā-yi mīşrā‘ budur ki ol zābiṭ ki bundan evvel bizüm yāsımuṣı tutardı. Ya‘nī, ḥālā bī‘ aql olduğımuza bināen īmān u dīn bīkes ḡalup ‘iṣyāna mađlūb olduğlarına ‘aqluñ mātemin idiyorlar ki eger Őimdi ‘aql mevcūd olaydı, bizi bu vartadan ḡalāş iderdi.⁶⁸⁹ Murād, ḡalebe-i bāde-i ‘aşkla ‘aqluñ zāyi‘ olduğın beyāndur.⁶⁹⁰

از شهردل بلند شد افغان که حیف حیف Ez Őehr-i dil būlend Őod efgān ki ḡayf ḡayf

“حیف” (ḡayf)-i Őānī, te’kīddür. **Ma‘nā-yi mīşrā‘** budur ki göñül Őehrinden feryād u fiđān būlend oldı dirīđ u ḡayf

زین قصرهای عیش سلامت اساس ما Zīn ḡaşrhā-yi ‘ıyş-i selāmet esās-i mā

Ma‘nā-yi mīşrā‘ budur ki bu bināsı selāmet olan ‘ıyşımuş köşklerinden. Ya‘nī, ḡaşr-i ‘ıyş u ‘işretimüz ḡarābe olmağa yüz tūduđına Őehr-i dilden ḡayf (**HE 26^a**) ḡayf efgānı geliyor. Murād, ḡaşr-i ‘ıyşınuñ ḡarābe olduğın beyāndur.

ای دل بریز باده عشرت که میدهند Ey dil berīz bāde-i ‘işret ki mīdehend

Ma‘nā-yi mīşrā‘ budur ki ey göñül ‘işret Őarābın dök ki virürler

لبریز کرده از می اندوه کاس ما Lebrīz kerde ez mey-i endūh kās-i mā

Ma‘nā-yi mīşrā‘ budur ki ḡam bādesinden tūdađına varıncaya dek mālāmāl olduğın ḡalde bizüm kāsımuṣı. Ya‘nī ey göñül, ayruḡ Őarāb-i ‘ıyşā rāđıb olma ki bāde-i ḡamla kāsımuṣı pür itdiler. Murād, bāde-i ‘ıyşdan (**HP 103^b**) (**E 106^a**) ḡaṭ‘-i ümīd itdüğın beyāndur.

ای جان بسوز جامهٔ راحت که میکنند Ey cān besūz cāme-i rāḡat ki mīkonend

Ma‘nā-yi mīşrā‘ budur ki ey cān yandur rāḡatlık cāmesin ki iderler

از شعله تاروپود حریرش لباس ما Ez Őu‘ le tārūpūd-i ḡarīreş libās-i mā

Zāmīr-i “ش” (şīn) izmārī ḡable’z-zikrdür, libāsa rāci‘dür. **Ma‘nā-yi mīşrā‘** budur ki bizüm libāsımuş ḡarīrinüñ tārūpūdın Őu‘ leden iderler. Ya‘nī, atma vü arđacı Őu‘ le-i āteşden olan libāsı giyen vücūda ayruḡ rāḡatlık libāsın giymenüñ münāsebeti yođdur. İmdi ey cān, sen dađı rāḡatlık libāsın sūhte eyle. Murād, mübālađa üzere rāḡatdan ba‘īd olduđın beyāndur.

⁶⁸⁹ idiyorlar: eyliyorlar E

⁶⁹⁰ bāde: - E

عرفی ستم پذیری ما بین که در ازل 'Urfī sitempezīrī-i mā bīn ki der ezel

Ma' nā-yi mışrā' budur ki ey 'Urfī bizüm sitem qabül itmekligimüzi gör ki ezel-i āzālda

میرفت بر زبان محبت قیاس ما Mīreft ber zebān-i maḥabbet qiyās-i mā

Ma' nā-yi mışrā' budur ki maḥabbetüñ dili üzerine gitdi bizüm qiyāsımız. Ya' nī ey 'Urfī, biz anuñçün dünyāda sitem qabül edici olduq ki 'ālem-i ezelde maḥabbet-i maḥbūb bizi lisānına getürüp kendi muḥiblerinden qiyās itmişdür. Murādı, 'ālem-i ezeleden maḥabbetle zühūr itdügin beyāndur.

<Ġazel>-i Dīger 22⁶⁹¹

(mefā' ilün / fe' ilātün / mefā' ilün / fe' ilün)

بر آورم بدل و جان درسرایی را Ber āverem be dil u cān der sarāyī rā

Ma' nā-yi mışrā' budur ki dil ile vü cān ile bir sarāy yukaru getüreyüm ki

که آورم بدرون وی آشنایى را Ki āverem be derūn-i vey āşināyī rā

Ma' nā-yi mışrā' budur ki ol sarāyuñ içine bir āşināyī getürem. Ya' nī, cān u dil ile sa'y idüp vücūdum ḥarābesinde bir sarāy-i ālī binā ideyüm ki āşināyī götürmege lāyık ola. Murād, ḥarābe-i vücūdunuñ ta' mīrine sa' yin beyān itmekdür.

چو جان و دل همگی سد راه غیر کنم⁶⁹² Çu cān u dil hemegī sedd rāh-i ğayr konem

Ma' nā-yi mışrā' budur ki çünki cān u dili cümleden ğayrınıñ yolına sedd idem. Ya' nī, binā idecegüm sarāya ki āşināyī da' vet itdügüm vaqt biġāne daḥi gelmesün deyü cān u dili **(HP 104^a)** sedd-i rāh itmek lāzım gelince bu def' a⁶⁹³

بحیرتم که چه سازم نثار باری را Be ḥayretem ki çi sāzem nişār-i yārī rā

(HE 26^b) Ma' nā-yi mışrā' budur ki ḥayretdeyem ki ne düzeyüm bir dostuñ nişārına. Ya' nī, düst ḥāneme geldügi zamān pāyine nişār idecek nesnem qalmaduġına ḥayrete varmışam zīrā ki ancak bir cān u dile mālīk idem anı daḥi biġāne gelmesün deyü sedd-i rāh eyledüm.⁶⁹⁴ Murād, mübālaġa üzere muḥaddem-i yāre ta' zīmi **(E 106^b)** beyāndur.

⁶⁹¹ ġazel-i dīger: velehu eyzen HE, - HP

⁶⁹² اکنیم: کنم

⁶⁹³ sarāya: sarāy İ, E

⁶⁹⁴ ḥāneme: cānuma HE, yanuma İ, E,

Birün konem ğam u bezm ez ʔarab konem sersebz ⁶⁹⁵ برون کنم غم و بزم از طرب کنم سرسبز

Ma' nā-yi mışrā' budur ki ğamı ʔaşra ideyüm de meclisi şafādan ʔazelendüreyüm zīrā ki

Ki meyl nīst be bīgāne āşināyī rā که میل نیست به بیگانه آشنایی را

Ma' nā-yi mışrā' budur ki āşinānuñ bīgāneye meyli yoğdur. Ya' nī, mādāmki bizüm vüçüdümüzda ğam bāķī olduğça meclisde şafā olup meclis sersebz olmaz zīrā ki ğam u ʔarab birbirine bīgānedür.⁶⁹⁶ Āşinānuñ ħod bīgāneye meyli yoğdur. Ol sebebden biz daħi āşināmuz olan ğama meclis-i ʔarabdan sersebz olsun deyü ʔaşra itdük. Murādı, ğamla kemāl-i ittiħādın beyāndur.

Be girye mest-i te bessüm konem lebeş v'ānki بگریه مست تبسم کنم لیش و آنکه

Ma' nā-yi mışrā' budur ki ağlamak sebebiyle maħbūbuñ ʔudağın te bessüm itmekden (İ 16^b) mest ideyüm de bundan şoñra

Birün dehem cigerālūde mācerāyī rā برون دهم جگرآلوده ما جرای را

Ma' nā-yi mışrā' budur ki ħūn-i cigerle ālūde olan ol bir mācerāyī ʔaşra vireyim. Ya' nī, evvelā başlayam ağlamağā tā ki benüm giryeme bağarak te bessüm itmekden lebleri mest olup redd-i cevāba kādır olmaya.⁶⁹⁷ Bu def' ā başlayayum ol miyānımızda vāķi' olan mācerā-yi cigerālūdeyi taķrīr itmege. Ya' nī murād, maħbūbla mu'āmele idecegin mübālağā üzere beyāndur.

Ġnān-i hemnefesī v' u ğam-i şumār ez dūst عنان همنفسی و غم شمار از دوست

Ma' nā-yi mışrā' budur ki hemnefes olmağ' Ġnānı ve ğam şaymağ' dūstdan

Ki nīst ħavşala-i kūh-i ğam giyāhī rā که نیست حوصله کوه غم گیاهی را

(HP 104^b) **Ma' nā-yi mışrā'** budur ki ki yoğdur ğam ʔağınuñ ħavşalası bir ota.⁶⁹⁸ Ġbāret ma' nāsı işte budur ki beyān olındı me'āl-i ma' nā şıħħāti üzere bu ħaķīre numāyān olmaduğına erbāb-i zekāvete mufevveż olındı egerçi te'vīl idüp ma' nā virmek mümkin idi feemmā "El-ma' nā māyustefādu mine'l-lafzi"⁶⁹⁹ fā'idesi ol tekellüfden bizi men' idüp bu

⁶⁹⁵ İ سرسبز: سرسبز

⁶⁹⁶ sürbsüz: serbeser E; vüçüdümüzda: vüçüda müjde HE

⁶⁹⁷ benüm: - HP

⁶⁹⁸ ğam: - HP

⁶⁹⁹ "المعنى ما يستفاده من اللفظ" (Mana, lafızdan istifade edilen şeydir.)

ğadarca zaħmetimüzi ‘Urfiñāş olan yārāna sipāriş eyledi.⁷⁰⁰

چه آرزوست که عرفی بیان کند یا رب Çi ārzüst ki ‘Urfī beyān koned yā Rab

Ma‘nā-yi mışrā‘ budur ki ne ārzūdur ki ‘Urfī beyān ider yā Rab

روان کنید بتحصيل این دعایی را Revān konid be taħşil īn du‘āyī rā

(HE 27^a) **Ma‘nā-yi mışrā‘** budur ki bu ārzūnuñ ħuşūlüne bir du‘ā gönderüñüz. Ya‘nī, ey yārān-i şafā ‘Urfī’ñüñ bu ārzūsunuñ ve bu murādınuñ ħuşūlüne sizler daħi bir du‘ā idüñüz zīrā ki du‘ā, sebeb-i ħuşūl-i murādāt olduđına şübhe (E 107^a) yokđur. Murād, ħuşūl-i ārzūsı için yārāndan istimdād taleb itmekdür.

<Ġazel>-i Dīđer 23⁷⁰¹

(mef‘ülü / fā‘ilātün / mef‘ülü / fā‘ilātün)

نه مهر دوست خواهم نه کین دشمنان را Ne mihr-i düst ħāhem ne kīn-i düşmenān rā

Ma‘nā-yi mışrā‘ budur ki ne düstuñ maħabbetin isterem ve ne düşmenüñ kīnesin. Ya‘nī, ikisinden daħi ārzūm ve ictinābum yokđur feemmā⁷⁰²

یک طور دوست دارم بی مهر و مهربان را Yek ṭavr düst dārem bīmīhr u miħribān rā

Ma‘nā-yi mışrā‘ budur ki bir gūne düst ṭataram ki düsta maħabbetsüz ola. Ya‘nī, bir ‘ādeti kendüme düst itmişem ki ol ‘ādet, düsta maħabbetsüz görünür. Murād, mübālağa üzere ‘ādetinüñ muħālif olduğım beyāndur.

غم میکشد عنانم من هم شتاب دارم Ġam mīkeşed ‘inānem men hem şitāb dārem

Ma‘nā-yi mışrā‘ budur ki ġam benüm ‘inān-i iħtiyārumı çeker ben daħi ardınca gitmekle ‘acele iderem.

از ما دعا بگوئید یاران شادمانرا Ez mā du‘ā begüyid yārān-i şādimān rā

Ma‘nā-yi mışrā‘ budur ki bizden du‘ā söyleyüñüz şādmān olan (HP 105^a) yārāna. Ya‘nī, sulṭān-i ‘aşqun ħükmiyle biñ ālām u ġumüm gelüp bizüm ‘inānımızdan yapulup biz daħi şitāb iderek ardınca revān olduğ feemmā bizi ne mekāna götüreceğın bilmezüz.⁷⁰³ İmdi bizden nifāk üzere olan yārāna selām u du‘ā idüñ. Murād, ġamla ittihādın beyāndur.

⁷⁰⁰ olmaduđına: olduđına E; mufevvez: tevfiż E; işte: - HE

⁷⁰¹ ġazel-i dīđer: velehu eyzen HE, - HP

⁷⁰² ictinābım: - HE

⁷⁰³ şitāb: şitābān E

Mestāne ger betāzem men‘em mekon ki tevfiḳ مِسْتَانِه گَر بَتَازَم مَنَعَم مَكْن كِه تَوَفِیْق

Ma‘nā-yi mıṣrā‘ budur ki mestāne olduğum hâlde çapacaḳ eger olursam beni men‘ itme ki tevfiḳ⁷⁰⁴

Per mīdehed be merkeb pey mīkoned ‘inān rā پَر مِیْدِهْد بَمَرْكَب پِی مِیْكَند عِنَانَرَا

Ma‘nā-yi mıṣrā‘ budur ki merkebe ḳanat virür ve dizgine üyez ider. Ya‘nī, ey şūfī bene şerhoş olduğum hâlde ṭarīḳ-i ‘aşḳa çapa çapa gidecek olursam sen beni men‘ itme ki kâdir degilsen zīrā ki tevfiḳ-i Ḥaḳ murād idince merkebe ḳanat virüp uçurur ve ‘ināna daḥi sür‘at-i irkāz-i feresden üyez eyler. Ya‘nī murād, ḳuvvet-i tevfiḳi beyāndur.

Goftem be gūş-i tevfiḳ ey düşmen-i muruvvet گُفْتَم بَغُوش تَوَفِیْق ای دِشْمَن مَرُوت

Ma‘nā-yi mıṣrā‘ budur ki tevfiḳuñ ḳulaḡına didüm ey mürüvete düşmen olan tevfiḳ

Tā key firāḳ-i ḥırmen īn mūr-i nātevān rā تَا كِی فِرَاق خَرْمَن اِیْن مُور نَاتَوَانَرَا

Ma‘nā-yi mıṣrā‘ budur ki ḥattā niçeye dek bu za‘īf ḳarıncaya firāḳ ḥırmeni? Ya‘nī ey tevfiḳ, luṭf idüp (E 107^b) muruvvet eyle ben nātevāna, yoksa benüm vüçüdüm mūr-i za‘īf pāyesindedür. Bu ḥırmen-i firāḳı çekmek ile ḥalāş itmek ihtimālüm yokdur. Ya‘nī, bār-i ḥırmen-i firāḳı götürmede tevfiḳden isti‘ānet ṭaleb itdügün beyāndur.⁷⁰⁵ (HE 27^b)

Goftā muruvvet īnist kez pā der āverīmeş گُفْتَا مَرُوت اِیْنِسْت كَز پَا دَر اَوْرِیْمِش

Ma‘nā-yi mıṣrā‘ budur ki bu def‘ā tevfiḳ dedi ki muruvvet oldur ki ben ol mūrı ben ol mertebe dolandurayum ki ayaḳdan getüreyüm

Tā ānçi cūyed ez ḡayr ez ḥod beyāyed ān rā تَا اَنْچِه جُوید از غَیْر از خُود بِيَايد اَنْرَا

Ma‘nā-yi mıṣrā‘ budur ki (HP 105^b) ḥattā ol nesneyi ḡayrdan ister anı kendüden bulsun. Ma‘nā-yi taşavvufīsi erbābına ma‘lūmdur. Murād olan budur ki insān ‘ālem-i kübrādur, her ne murād iderse yine kendü vüçüdında bulur dimekdür.

Āvāregīst rehber der vādī-i maḥabbet اَوَاْرِه گِیْسْت رَهْبِر دَرُوَادِی مَحَبَّت

Ma‘nā-yi mıṣrā‘ budur ki āvārelikdür ḳılavuz şaḥrā-yi maḥabbetde zīrā ki

⁷⁰⁴ çapacaḳ: çıkacaḳ E; çı ḥayf HE

⁷⁰⁵ bār-i ḥırmen-i firāḳı götürmede: - HE

طوفان بود معلم دریای بیکران را ٲufān buved mu' allim deryā-yi bikerān rā

Ma' nā-yi mışrā' budur ki intihāsuz deryāda ٲufān mu' āllim olur. Ya' nī, vādī-i maḥabbete  adēm  oyduġuñ vaqt rehber sevdāsında olmaz zīrā ki rehber ġayrı Őaḥrālarda olur.⁷⁰⁶ Bu vādī-i maḥabbetūñ  ılavuzu ancak āvāre vū sergerdān olmaqlıkdur ve kenārsuz olan deryā-yi 'aŐda daġı mellāḥ u mu' āllim ārzūsunda olma zīrā ki mellāḥuñ hūneri sā'ir deryāda (**İ 17^a**) olur feemmā bu 'aŐ deryāsında mu' allim u mellāḥ olan  ufāndur ki ān-i vāḥidde keŐtī-i vūcūdı maġribden maŐrıġa iletür.⁷⁰⁷ Murād, mūbālaġa ũzere ḥālāt-i 'aŐkı beyāndur.

عرفی بگیتی از خلد آمد که باز گردد  Urfī be ġitī ez ḥuld āmed ki bāz gerded

Ma' nā-yi mışrā' budur ki  Urfī cennetden dār-i dūnyāya bu ũmmīdle geldi ki yine ġirū cennete ġide feemmā

غافل که تازه پرواز گم سازد آشیانرا⁷⁰⁸ ġāfil ki tāzepervāz gom sāzed āŐiyan rā

Ma' nā-yi mışrā' budur ki bundan ġāfildür ki yeñi uġan murġ niĉe yuvasın kec bulur. Bunuñ daġı sā'ir ma' nīsi erbāb-i taŐavvufa ma' lūmdur.⁷⁰⁹

Ėazel-i Dīġer 24⁷¹⁰

(mefā' ilūn / mefā' ilūn / mefā' ilūn / mefā' ilūn)

بجز نیش بلا مرهم مبادا سینه ریشانرا  e coz niş-i belā merhem mebdā sīneriŐān rā

Ma' nā-yi mışrā' budur ki sīnesi yāre olan  uŐŐāġa dermān, belā neşterinden ġayrı olmasun

عداوت با دل من باد زهر آلوده ریشانرا  Adāvet bā dil-i men bād zehrālūde riŐān rā

(**E 108^a**) **Ma' nā-yi mışrā'** budur ki yāresi zehrālūde olan  uŐŐāġuñ 'adāveti benūm ġōñlūmle olsun.⁷¹¹ Ya' nī, (**HP 106^a**) derd-i 'aŐđdan sīne mecrūh olan  uŐŐāġa merhem itmek lāzım gelse ġayrı 'ilāc itmeñüz,  oy anlaruñ merhemi yine neŐter-i belā olsun. Eger merhem-i niŐ-i belāya Őabr itmeyüp 'adāvet iderlerse baña itsünler zīrā ki ben daġı ol ġürūhdanam, kendülerine zarar Őanmazam. Murād, mūbālaġa ũzere derd-i 'aŐġa taḥammūl itmege

⁷⁰⁶  adem: - HP

⁷⁰⁷ maḥabbetūñ  ılavuzu: maḥabbetde  ılavuzuñ E

⁷⁰⁸ HP پرواز سازد گم : پرواز گم سازد

⁷⁰⁹ Bu cümle HE'de yoktur.

⁷¹⁰ ġazel-i dīġer: velehu eyzen HE, - HP

⁷¹¹ ġōñlūmle: ġōñlūme E, İ

tergîbdür.⁷¹²

Be men bigānegān rā key dil-i hemsoḥbeti māned بمن بیگانگان را کی دل هم صحبتی ماند

Ma' nā-yi mışrā' budur ki maḥbūbuñ bigānesiyle hemsoḥbet olmağ gönli baña niçe beñzer ki

Ki ber men soḥbet-i ğam mīkoned bigāne ḥ'ışān rā که بر من صحبت غم میکند بیگانه خویشانرا

(HE 28^a) **Ma' nā-yi mışrā'** budur ki benüm üzerüme gelince ğam soḥbetin ider bigāne üzerine gelince kādım ḥaşm soḥbetin ider. Bu tağdırce bigāneyle hemsoḥbet olduğı gönli nice baña beñzer, beñzemez dimekdür. Murād, maḥbūbuñ ağıyārla yār olup kendüyle bigāne olduğın beyāndur.

Demī şad çeşme bitābi zi dil mizāyed u şādem دمى صد چشمه بیتابی زدل میزاید و شادم

Egerçi bu nüshada “بیتابی” (bitābi), vāki' olmuşdur feemmā bu minvāl üzere bu mışrā' a ma' nā virmek ğāyetle rakīkdür. Allāhu a'lem 'ibāret-i şaḥīḥ “چشمه پرتاب” (çeşme-i pürtāb) dimek ola.⁷¹³ **Ma' nā-yi mışrā'** budur ki gönülden her nefesde yüz dāne çeşme-i pürḥarāret doğar ve ben yine şādam ki⁷¹⁴

Ki muḥkem nīst imān-i maḥabbet şabrkişān rā که محکم نیست ایمان محبت صبر کیشانرا

Ma' nā-yi mışrā' budur ki ki muḥkem degildür maḥabbetüñ imāni şabr mezhebinde olanlara. Ya' nī, āteş-i maḥabbete şabr itmedüm ki her bir nefes alduğça yüz dāne çeşme-i pürḥarāret doğuyor gönülden. Bu def' a mezheb-i şabr dutanlar bu işe kâ'il olmayup dirler ki insān 'aşığ olduğı vaqt gerekdür ki ḥarāret-i 'aşğa daḥi müteḥammil ola. Bu da'vā üzeredürler feemmā ben buña şādam ki bu şabr mezhebinde olanlarıñ (HP 106^b) bu da'vālarına maḥabbetüñ (E 108^b) imān u i'tikādı muḥkem degildür. Zīrā ki maḥabbet bunı taḥkīk bilmişdür ki kendünün āteşine kimesne şabr itmege kādır degildür. Bu ḥaḳīr bu beyte ancak böyle ma' nā virdüm eger erbāb-i zekāvet bundan a'lā bir ma' nā virürlerse ne güzel. Ya' nī murād, mübālağa üzere ḥarāret-i āteş-i maḥabbeti beyāndur.⁷¹⁵

⁷¹² tergîbdür: ziyādesiyle tergîbdür HE

⁷¹³ 'ibāret-i şaḥīḥ: - HE

⁷¹⁴ pürḥarāret: pürḥarāb HP

⁷¹⁵ Bu beyite HP'de şu şekilde bir derkenar düşülmüştür: “Ya' nī bir demde bīkarārlıqdan yüz bınar gözden akar lākin bu ḥāl ile mesrūrum zīrā aña şabr şaḥīblerinün imāni muḥkem degildür 'aşğda. Ya' nī, 'aşğda şabr maḥbūl degildür belki dā'imā sa'y u vişāle gerekdür. Taḳriri ba'zu'l-fuzelā”

Ne bā men bā yekī ez ehl-i dil ḥod dūstī mīkon نه بامن با یکی از اهل دل خود دوستی میکنم

Ma' nā-yi mīšrā' budur ki benümle degil bārī kendü ehl-i dillerüñden biriyle dūstluḡ ve āšinālıḡ eyle zīrā ki ey maḥbūb

Velī der kār hest āḥir ser-i zūlf-i perišān rā ولی در کار هست آخر سر زلف پریشانرا

Ma' nā-yi mīšrā' budur ki āḥiru'l-emr perišān olan zūlfüñ başı kārda olmaḡa bir gōñli var. Ya' nī, ey maḥbūb zāhiri bu ḥüsn ü zībā ve zūlf-i perišān kıyāmete dek gitmez lābüdd zā' il olup sā' ir ḥalḡ gibi derkār olursan bārī vaḡtinde bir dūst ve bir āšinā peydā eyle dimekdür. Murād, maḥbūbāna naşıḡatdur.

‘Azāb-i dūzaḡāšāmān be āteḡ ḡun koned İzed عذاب دوزخ آشامان به آتش چون کند ایزد

Ma' nā-yi mīšrā' budur ki dūzaḡı nūḡ iden vüçüdlara ‘acabā ḡazret-i Allāḡ āteḡ ile ‘azābı nice ider. Ya' nī ol āteḡ-i ‘aḡḡla sūḡte olan gürüḡ-i ‘uḡḡāḡuñ cehennemi (**HE 28^b**) ḡu yerine def' - i ḡarāret itsün deyü nūḡ iderler. Bu ḡıfatla muttaḡıf olan ‘uḡḡāḡa nār u dūzaḡla ‘azāb olmaḡ mümkin degildür.⁷¹⁶

مگر در سینه آسودگان اندازد ایمانرا مگر در سینه آسودگان اندازد ایشانرا

Meger der sīne-i āsūdegān endāzed īḡān rā Meger der sīne-i āsūdegān endāzed īmān rā

Ma' nā-yi mīšrā' budur ki ol dūzaḡāšāmları meger āsūde olan ‘uḡḡāḡuñ sīnesine ata zīrā ki anlaruñ sīnesinde olan ḡarāret-i āteḡ, dūzaḡdan ziyādedür dimekdür. Bu ma' nā, cümlesinden maḡbūldür feemmā evvelki ‘ibāret üzre virdüḡimüz ma' nādan (**HP 107^a**) ḡoñra bu ‘ibārete rāst gelindi.⁷¹⁷ (İ **17^b**) “در سینه” (der sīne-i) olmaḡ üzere ma' nā virülürse ḡatādur zīrā **ma' nā-yi mīšrā'** böyle olur ki dūzaḡāšām olanlara ḡaḡ Te' ālā ‘azāb itmeḡe ḡādir (**E 109^a**) olmaḡuḡına bināen meger bi'z-zarūrī dūzaḡāšāmlaruñ sīnesine īmān atup lāyık-i cennet ide.⁷¹⁸ Bu ma' nādan ḡaḡ Te' ālā ḡazretlerine naḡḡ vārid olur ḡāḡā ve kellā ḡazıyye böyle degildür feemmā “از سینه” (ez sīne-i) olsa ma' nā vāzıḡ olup kelām müstaḡım olur.⁷¹⁹ Bu taḡdīrce **ma' nā-yi mīšrā'** budur ki meger āsūde olanlaruñ sīnesinden īmānı ata. Ya' nī dūzaḡāšām olan ‘uḡḡāḡa āteḡ ile ‘azābı ‘acabā niḡe ider zīrā ki bunlar dūnyāda āteḡ-i ‘aḡḡla vüçüdlarını sūḡte

⁷¹⁶ mümkin: - HP

⁷¹⁷ rāst gelindi: rāst gelmiş idi E

⁷¹⁸ der sīne-i olmaḡ üzere ma' nā virülürse ḡatādur zīrā ma' nā-yi mīšrā' böyle olur ki dūzaḡāšām olanlara ḡaḡ Te' ālā ‘azāb itmeḡe: - E, - İ

⁷¹⁹ naḡḡ: ba' z E

itmişlerdür. Kemāl-i ĩmān u i' tikiādlarına bināen nār-i cehennem bunlara te'sīr itmeyüp āsūdehāldürler.⁷²⁰ Hıuşūşan ki mü'min-i kāmili āteş-i dūzaħa yandurmaduđı ħadīs-i şerīfle şābitdür feemmā çunki ħazret-i Allāh bu tã'ifenüñ 'azābın murād itdüđi zamān meger evvelā sīnelerinden nūr-i ĩmānı zã'il ide tã ki āteş-i dūzaħ bunlaruñ vüçüdlarına te'sīr eyleye. İşte bu ħaķır bu beyte böylece ma'nā virdüm eger erbāb-i zekāvet bundan maķbül bir ma'nā dađı virürlerse ne güzel.⁷²¹

Berev 'Urfī zi kūy-i bīgamān ber müjde-i merhem برو عرفی زکوی بیغمان برمژده مرهم

Ma'nā-yi mışrā' budur ki ey 'Urfī bīgam olanlaruñ maħallesinden git merhem müjdesinüñ üzerine zīrā ki

Ki ĩncā bā nemek hem nīst luḡfī sīnerīşān rā كه اينجا با نمک همه نيست لطفی سينه ريشانرا

Ma'nā-yi mışrā' budur ki bu bīgamlar maħallesinde tuzuñ dağı sīnerīş olan 'uşşāka bir luḡfi yoķdur.⁷²² Ya'nī ey 'Urfī, bunlar derd ü ğam çekmemişlerdür ki ehl-i derdüñ ħālātına vāķıf olup zaħmına merhem ideler belki bu maħallenüñ tuzunuñ dağı fã'idesi (**HP 107^b**) vü luḡfi yoķdur sīnesi mecrüh olanlara, bu taķdīrce senüñ bu maħallede sākın olmađuñ bīfã'idedür. Bu maħalleden çıķup derdüñe merhem eyle.⁷²³ Murād, mübālađa üzere bīgam olan tã'ifeyi zemmdür.

Ġazel-i Dīđer 25⁷²⁴

(fe' ilātün / fe' ilātün / fe' ilātün / fe' ilün)

Goft u gūy-i ğam-i Ya'ķüb buved pīşe-i mā گفت وگوى غم يعقوب بود پيشه ما

Ma'nā-yi mışrā' budur ki bizüm kārımız ħazret-i Ya'ķüb'uñ ğamınuñ goft ü gūyudur.⁷²⁵ Ya'nī dā'imā eglencemüz (**E 109^b**) ħazret-i (**HE 29^a**) Ya'ķüb'uñ ğamınuñ efsānesiydi.

Būy-i pīrāhen-i Yūsuf buved endīşe-i mā بوى پيراهن يوسف بود اندیشه ما

Ma'nā-yi mışrā' budur ki endīšemüz ħod ħazret-i Yūsuf'uñ gömleginüñ rāyihāsıydı. Ya'nī, endīšemüzde bu ħālet vār idi ve pīšemüzde bu ħālet murād idi, bizi sã'ir ħalka niçe kıyās

⁷²⁰ nār: - HP

⁷²¹ Bu cümle HE'de yoktur. eger erbāb-i zekāvet: - HP, - E

⁷²² maħallesinde tuzuñ: - E

⁷²³ derdüñe: vardır ki E, İ

⁷²⁴ ğazel-i dīđer: velehu eyzen HE, - HP

⁷²⁵ ğamınuñ: ğamuña HP; - E, - İ

iderler. Murād, mübālağa üzere endiše vü pişesin medhdür.

اندران بیشه که با شیر و بیم آفت نیست⁷²⁶ Enderān biše ki bā šir u veyim āfet nīst

Ma' nā-yi mışrā' budur ki ol mişedeki bizler ol mişede arslanlık iderüz, ol mişede havf u āfet yokdur.

روبه از بیجگری رم کند از پیشه ما Rūbeh ez bīcigerī rem koned ez piše-i mā

Ma' nā-yi mışrā' budur ki dilki bizüm mişemizden firār itdügi cigeri olmayup havf itdügindendür ve illā bizden kendüye āfet yetişmek ihtimāli yokdur.⁷²⁷ Ya' nī, rūbehşifat olan a' dālar bizüm mehābetimüze tāqat getüremeyüp mişe-i himāyetimüzden firār itdüklerine sebab "El-ḥā' inu ḥā' ifun"⁷²⁸ muḳtezāsınca cigersüz olduklarıdır ve illā bizlerden kendülerine āfet gelmez.⁷²⁹

کوهکن صنعت ما داشت ولی فرق این بس Kūhken şan' at-i mā dāşt velī fark' in bes

Ma' nā-yi mışrā' budur ki kūhken daḥi bizüm kārımızu dutdı feemmā bizümle anuñ farkı bu yeter ki

قوت بازوی دل می طلبد تیشه ما Ḳuvvet-i bāzū-yi dil miṭalebed tişe-i mā

Ma' nā-yi mışrā' budur ki gönül bāzūsunuñ ḳuvvetin taleb eyler bizüm tişemüz. Ya' nī, Ferhād daḥi da' vā-yi (HP 108^a) 'aşk-i Şirīn idüp kūhkenlik iderdi feemmā vüçüdünüñ ḳuvvetiyle ururdu tişesini velâkin biz gönül bāzūsunuñ ḳuvvetiyle ururuz, tişe-i vüçüdla gönülün ḥod farkı çokdur.⁷³⁰ Murād, mübālağa üzere ḳuvvet-i bāzūzusın medhdür.

در دل ما غم دنیا غم معشوق یکیست Der dil-i mā ḡam-i dünyā ḡam-i ma' şūḳ yekīst

Ma' nā-yi mışrā' budur ki bizüm gönlimüzde dünyānuñ ḡamıyla ma' şūḳnuñ ḡamı birdür.

باده گر خام بود پخته کند شیشه ما Bāde ger ḥām buved puḥte koned şīşe-i mā

Ma' nā-yi mışrā' budur ki bāde eger cig olacaḳ olursa bizüm şişemüz anı pişirür.⁷³¹ Ya' nī,

⁷²⁶ HP, HE ویم و بیم

⁷²⁷ E'de iki satır atlanmış. Bir üstteki 'havf' kelimesinden bir sonraki mısradaki geçen 'havf' kelimesine atlanmışdır.

⁷²⁸ "الخائف خائف" (Hainler korkaktır.)

⁷²⁹ himāyetimüzden: ḥayātımızdan HP

⁷³⁰ da' vā-yi 'aşk-i Şirīn: 'aşk-i Şirīn da' vāsını HE

⁷³¹ anı: - HP

şîşe-i kâlbimüzde bir harâret ve bir hâşşa vardır ki bâde-i ğam-i maḥbûb ve mey-i elem-i dünyâ ol şîşeye nâpuḥte oldukları hâlde (E 110^a) dâhil olduğu gibi puḥte olup zarar virmeden qalurlar.⁷³² Zîrâ ki zarar, bâdenüñ ḥamuñda olur puḥtesinde olmaz.⁷³³ Ya' nî murâd, mübâlağâ üzere şîşe-i kâlbînüñ hâşşesin beyândur. (HE 29^b)

عرفی افسانه تراشی بخموشی بفروخت عرفی افسانه تراشی بخموشی بفروخت

Ma' nâ-yi mısrâ' budur ki 'Urfî hikâye yunmaqlığı sükûnluga şatdı. Ya' nî, bîma' nâ olan ḥâyîde kelâmları söylemekden ferâğat idüp sükûnluk ihtiyâr eyledi.

الله الحمد که آزاد شد از پیشه ما Li'l-lâhi'l-ḥamd ki âzâd şod ez pişe-i mâ

Ma' nâ-yi mısrâ' budur ki Allâh'a ḥamd olsun ki 'Urfî bizüm kârımızdan fâriğ u âzâde oldı. Ya' nî, kendüyi ğâyet menziline tenzîl idüp du'â ider ki El-ḥamdu li'l-lâhi 'Urfî jâjgüylükden âzâde oldı.⁷³⁴ Murâd, bîma' nâ kelâm söylemekden sükût itmek evlâ oldıñın beyândur.

Ġazel-i <Diğer> 26⁷³⁵

(mefâ' ilün / mefâ' ilün / mefâ' ilün / mefâ' ilün)

بدیر آ از حرم زاهد که می برقع گشود اینجا Be deyr ā ez Ḥarem zâhid ki mey burqa' guşud ĩncâ

Ma' nâ-yi mısrâ' budur ki ey şüfî-i zâhid Ḥarem tarafından deyre gel ki mey-i 'aşq yüzünde olan perdeyi açdı (İ 18^a) bu deyrde.

از آنجا آنچه میجویی بمیخواران نمود اینجا Ez āncâ ānçi mîcüyî be meyḥorân numūd ĩncâ

Ma' nâ-yi mısrâ' (HP 108^b) budur ki ol nesneyi ki sen Ḥarem'den ṭaleb iderdüñ bu deyrde ol nesnelere cümleden şarâb nüş idenlere görüñdi. Ya' nî, ey zâhid Ḥarem'de ṭaleb itdügüñ murâdâtuñ cümlesi bu deyrde olan bâdenüşlara görüñdi. Ma' nâ-yi taşavvufîsi erbâbına ma' lümdur.

همان ژنگی که اینجا در دل اسلامیان بینی Hemân jengî ki ĩncâ der dil-i İslâmiyân bînî

Ma' nâ-yi mısrâ' budur ki hemân ol bir pas ki sen ehl-i İslâmuñ göñlünde görürdüñ Ḥarem'de

⁷³² dünyâ: ma' şuḥ HE

⁷³³ zarar: - E

⁷³⁴ Bu cümle E'de yoktur. âzâde: - HE

⁷³⁵ ğazel-i diğer: velehu eyzen HE, - HP

مغان را نیز بود اما صفای می زدود اینجا⁷³⁶ Muḡān rā nīz buved ammā şafā-yi mey zudūd ĩncā

Ma' nā-yi mışrā' budur ki bu deyrde sākin olan muḡānlaruñ daḡı var idi feemmā şafā-yi şarāb silüp açdı.⁷³⁷ Ya' nī, Harem'de olan İslāmīleruñ hātırlarında olan jeng-i efkār, bu deyrde sākin olan muḡānlaruñ daḡı āyīne-i ḡalblerinde ol jeng var idi feemmā şayḡal-i bāde-i maḡabbet ol jengi giderüp ḡalblerin şāf eyledi.⁷³⁸ Murād, şayḡal-i bāde-i 'aşḡ-i İlāhi hātırdı olan jeng-i efkār-i dūnyāyı giderdüḡün beyāndur.

بیا در زمره رندان درآ بیبک و می درکش⁷³⁹ Beyā der zümre-i rindān der ā bībāk u mey der keş

(E 110^b) **Ma' nā-yi mışrā'** budur ki ḡavfsuz olduḡuñ ḡālde rindleruñ ḡürūhunuñ ārzūsıyla gel de şarāb nūş it zīrā ki

که بد مستی نمیداند بجز آواز عود اینجا Ki bedmestī nemīdāned be coz āvāz-i 'ūd ĩncā

Ma' nā-yi mışrā' budur ki bedmestlik 'ūd didikleri sāzuñ āvāzından ḡayrısın bilmez bu meclisde.⁷⁴⁰ Ya' nī, bu bizüm zümre-i rindānda bādenüş itmekden ḡavf itmege bedmest olduḡuñ şüretde daḡı ancak istimā' ideceḡuñ āvāz, 'ūddur ve illā sā'ir bezmde sermest olup bir alay fuḡşıyyāt irtikāb iden bedmest gibi olmazsuñ. Murād, bāde-i zümre-i (HE 30^a) rindānı medḡdür.

محبت شمع بزم قدس و ما پروانه از بیرون محبت شمع بزم قدس و ما پروانه از بیرون

Ma' nā-yi mışrā' budur ki maḡabbet meclis-i ḡudsiyānuñ şem' i meşābesindedür ve bizler taşradan (HP 109^a) ol şem' üñ pervānesi gibiyüz.⁷⁴¹ Feemmā ḡarābet bundadır ki⁷⁴²

چه حالست این نمیدانم چراغ آنجا و دود اینجا Çi ḡālest ĩn nemīdānem çerāḡ āncā vü dūd ĩncā

Ma' nā-yi mışrā' budur ki bu ne ḡarīb ḡāldür bilmem ki çerāḡ anda ola ve tütüni bunda ola. Ya' nī, şem' -i maḡabbetüñ envāryıla meclis-i ḡudsiyān pürnür olup müzeyyen olmuşdur ve bizüm ol bezme vuşūla isti' dādımız olmaduḡına bināen pervāneşıfat vücūdımız taşradan ol şem' e dolandıruruz. Feemmā işte ḡarābet bundadır ki şem' , bezmüñ içinde ola ve dūdı

⁷³⁶ مغان (muḡān) مغان را: مغان را HP, مغایر E; مغناز HE. Vezin ve anlam bütünlüğü gereği bu kelimenin مغان (muḡān) olduğu kanaatindeyiz.

⁷³⁷ silüp: süküt HE; açdı: eyledi HP

⁷³⁸ jeng-i efkār: jeng ü efkār İ; ḡalblerinde: ḡalblerine HE

⁷³⁹ Tüm nüshalarda “بیا در زمره” ibaresi “بیاد زمره” şeklinde geçmektedir. Anlam bütünlüğü açısından “بیا در زمره” şeklinde tamir edildi.

⁷⁴⁰ ḡayrısın: ḡayrın E

⁷⁴¹ meclis-i ḡudsiyānuñ şem' i: meclisinde ḡudsiyānuñ şem' i E, İ

⁷⁴² ḡarābet: 'azābda E, İ

taşrada ola. Murād, mübālağa üzere te'şīr-i āteş-i şem'î beyāndur ki kendü bezmün içinde olup hārāreti taşrada olanlara eşer ide.

Be her sū mīrevem bū-yi çerāğ-i koşte mī āyed بهر سو میروم بوی چراغ کشته می آید

Ma' nā-yi mısrā' budur ki her cānibe ki giderem ölmüş çerāğun rāyihāsı gelür.

Meger vaqtı mezār-i koştegān-i 'aşk buved ĩncā مگر وقتی مزار کشتگان عشق بود اینجا

Ma' nā-yi mısrā' budur ki meger zamānıyla 'aşkuñ koştelerinün mezārīstānıydı bu mekān. Ya'nı, bu deyr-i dünyānuñ her ne tarafına tekupū itdümse her varduğum mekāndan bād-i şarşar-i 'aşkıyla şem'-i vücūdların ifnā vü maḥv (E 111^a) itmiş 'aşıklarun rāyihaları gelür. Bundan ma'lūm oldı ki bizüm zamānımızdan evvel daḥi da'vā-yi 'aşk iden erbābuñ mezārīstānı olmuş imiş bu deyr-i dünyā. Murād, derd-i 'aşkla zamān-i sābıqda daḥi şehīd olan 'uşşākuñ keşretin beyāndur.

Nevāyī nağme-i Manşūr 'Urfī nağz mīdānī نوایی نغمه منصور عرفی نغز میدانی

Ma' nā-yi mısrā' budur ki ey 'Urfī Manşūr'un 'ene'l-ḥaḳḳ' didügi nağmeyi a'lā bilüp fehm idersen feemmā

Velī ten zen ki ḥāmūşend erbāb-i şehūd āncā ولی تن زن که خاموشند ارباب شهود اینجا

Ma' nā-yi mısrā' budur ki velākin epsem ol ki sükūtdurlar şāhidler bu mekānda.⁷⁴³ Ya'nı ey 'Urfī, Manşūr'un (HP 109^b) 'ene'l-ḥaḳḳ' demekden murādı ne olduğın sen daḥi a'lā bilürsen ve şaḳınup ol nağmeyi icrā itmege şāhidler bu mekānda sükūtdadurlar.⁷⁴⁴ Manşūruñ böyle demekden murādı, bu idi ki bir alay erbāb-i zāhir gelüp kendünün küfrüne şehādet idüp dāra çekdürdiler tā ki 'azāb-i dünyādan ḥalāş olup maḥlūb u mergūbuna vāşıl ola.⁷⁴⁵ Feemmā sen 'ene'l-ḥaḳ' didüğüñ vaqt ey 'Urfī, kimse gelüp küfrüne şehādet itmezler, bu taḳdīre epsem olmañ yegdür. Murād, mübālağa üzere (HE 30^b) kendüyle Manşūr'un farkını beyān itmekdür.

Ġazel-i <Dīger> 27⁷⁴⁶

(mefā' ilün / fe' ilātün / mefā' ilün / fe' ilün)

⁷⁴³ sükūtdurlar: sükūtlar E, İ

⁷⁴⁴ icrā: edā E

⁷⁴⁵ u mergūbuna: - HP, E

⁷⁴⁶ ğazel-i dīger: velehu eyzen HE, - HP

نداد نور شراری چراغ هستی ما Nedād nūr-i šerārī çerāğ-i hestī-i mā

Ma‘nā-yi mışrā‘ budur ki bizüm varlığımız çerāğı bir šerāruñ nūrın virmedi. Ya‘nī bir šerārenüñ ziyāsı kadar bizüm šem‘-i vücūdumuz ziyādār olmadı. Murād, šem‘-i vücūdi bīnūr olduğın beyān idüp hālinden şikāyetdür.

گلی نه چید ز شاخی دراز دستی ما Gülü ne çid zi şāhī dırāzdestī-i mā

Ma‘nā-yi mışrā‘ budur ki dırāzdestliğimizden ne fā‘ide ki bir şāh-i gülden bir gül-i murād düşürüp rāyihāsın almağa kâdir olmaduk. Murād, bahtından šekvādur.

عنایت صمدی رد کفر ما نکند Īnāyet-i Šamedī redd küfr-i mā neked

Ma‘nā-yi mışrā‘ budur ki hāmdede mensüb olan tevfiğ u ‘ināyet bizüm küfrümüzi reddeylemez ol vaqt ki (İ 18^b)

اگر کمال پذیرو صنم پرستی ما Eger kemāl pezir u šanemperestī-i mā

(E 111^b) **Ma‘nā-yi mışrā‘** budur ki eger kemāl qabül idecek olursa bizüm šanemperest olmaqlığımız. Ya‘nī qavā‘id-i külliyyedendür ki “*‘İzā tecāvezü’ş-şey’ ‘an ḥaddihi el-‘aḫsi ilā zıddihī*”⁷⁴⁷. Māḥaşal ma‘nā, erbāb-i taşavvufa ma‘lumdur.

سر فتادگی ما بعرش میساید Ser-i futādegī-i mā be ‘arş mīsāyed

Ma‘nā-yi mışrā‘ budur ki bizüm düşmekliğimiz başını ‘arşa sürer.

کلاه فخر بلندی ر بوده پستی ما Kūlāh-i faḫr-i bülendī rubūde pestī-i mā

“ساید” (sāyed) fi‘ilinüñ fā‘ili, “کلاه فخر” (kūlāh-i faḫr)’dur. **Ma‘nā-yi mışrā‘** budur ki bizüm (HP 110^a) alçaqlığımız yücelik faḫrınıñ kūlāhın qapmışdur. Ya‘nī, bizüm meskenetde olup serpişefken olduğumuz mütekebbir ve mütecebbir olanlaruñ başlarından iftiḫār kūlāhın qapup bizüm başımıza vaz‘ idüp başımızı ‘arşa berāber itmişdür. Öyleki ḥadīş-i šerīf de vāqī‘ olmuşdur ki “*Men tevāze‘e refe‘ahu-l-lāhu ve men tekebbere važa‘ahu-l-lāhu*”⁷⁴⁸ bu taqḍirce murādi tevāzu‘ itmege terğibdür.

ز نیم مستی ما زآن کرشمه میسازد Zi nīmestī-i mā zān kirişme mīsāzed

Ma‘nā-yi mışrā‘ budur ki kirişme ol sebebden ötürü bizüm nīmest olmaqlığımızdan raḫş

⁷⁴⁷ “اذا تجاوز الشيء عن حده العكس الى ضده” (Bir şey haddini aşınca zıddına dönüşür.)

⁷⁴⁸ “من تواضع رفعه الله ومن تكبر وضعه الله” (Kim büyüklenirse, Allāh onu alçaltır, kim de mütevazı olursa Allāh onu yüceltir) İbn Māce, “Zühd”, 16.

ider ki

Ki çeşm-i şāhid-i ‘aşkest nimmestī-i mā که چشم شاهد عشقست نیم مستی ما

Ma‘nā-yi mısrā‘ budur ki bizüm nimmestligimüz ‘aşkuñ maḥbūbunuñ gözidür. Ya‘nī, şāhid-i ‘aşkuñ çeşmi nice nimmest olduğu vaqt kirişme vü şive bāzīçesin iderse kezâlik bizüm çeşmimiz daḥi nimmest olduğu şüretde öyle kirişme ider.⁷⁴⁹ Murād, mübālağa üzere mest olduğu vaqt itdügi kirişmeyi beyāndur.

Demī ki ‘aşk betāzed be ḳalb-i mā ‘Urfī دمی که عشق بتازد بقلب ما عرفی

Ma‘nā-yi mısrā‘ budur ki bir nefes ki ‘aşk bizüm ḳalbimize çepe ey ‘Urfī ol vaqt

Be tāc-i ‘arş nişined ḡubār-i hestī-i mā بتاج عرش نشیند غبار هستی ما

Ma‘nā-yi mısrā‘ budur ki ‘arşın tācina oturur bizüm varlığımız tozu. Ya‘nī ‘asker, pādīşāh ‘aşkuña bizüm vücūdımız sipāhınıñ ḳalbine sürdügi dem varlığımızdan ḳaṭ‘ idüp tozımızı ‘arşa çıkarur. Murād, mübālağa üzere ‘aşkuñ tuḡyānı (E 112^a)(HE 31^a) vaḳtinde maḥv-i vücūd itdügin beyāndur.⁷⁵⁰

Ġazel-i Dīger 28⁷⁵¹

(mef‘ūlu / fā‘ilātün / mef‘ūlu / fā‘ilātün)

Şeb tā seḫer konem ‘acz tā busem āsitān rā شب تا سحر کنم عجز تا بوسم آستانرا

“عجز” (‘acz), bu maḥalde feryād u efgān ma‘nāsına olmaḳ münāsibdür. **Ma‘nā-yi mısrā‘** budur ki ḥattā eşigüñi būs itmek için gice tā şabāḫa varıncaya dek ‘acz iderem. (HP 110^b)

Āḫir sipārişī kon bīderd pāsban rā آخر سپارشی کن بیدرد پاسبانرا⁷⁵²

Ma‘nā-yi mısrā‘ budur ki āḫiru’l-emr ey maḥbūb ol derdsüz olan bekçüñe bir tenbīh eyle ki ben āsitānı būs itmege geldigüm zamān baña māni‘ olmasun.⁷⁵³ Murād, mübālağa üzere iştıyāḳ-i būs-i āsitāne-i maḥbūbı beyāndur.

Kīn rā be mihr mefrūş ey ‘aşk-i düst-i düşmen کین را بمهر مفروش ای عشق دوست دشمن

Ma‘nā-yi mısrā‘ budur ki ey düşmeni düst ṭutan ‘aşk ‘adāveti maḥabbete şatma.

⁷⁴⁹ ider: - E, - İ

⁷⁵⁰ vaḳtinde: fırsatında HP

⁷⁵¹ Ġazel-i dīger: velehu eyzen HE, - HP

⁷⁵² کن: - HP

⁷⁵³ ben: biz E; geldigüm: geldük E; baña: bize E

Zīn bihterek ferā gīr yārān-i ḥurdedān rā زین بهترک فرا گیر یاران خرده دانا

Ma' nā-yi mısrā' budur ki ḥurdedān olan yārānı bundan eyüce yuḡaru ṭut. Ya' nī, kemāl-i mübālağa idüp dir ki ey 'aşḡ, sen düşmeni düst ḡann itdün ki varup 'adāveti ṡatup maḡabbet alıyorsan feemmā ḡazıyye öyle degildür. Eger yārān-i ḥurdedānuñ ḡaṡırlarını gözedürsen maḡabbeti ṡatup 'adāveti al zīrā ki aña erbāb-i 'aşḡla 'aşḡuñ kārı dā'imā kīn ü 'adāvet üzere olduḡı cümleñüñ ma'lūmlarıdır. Bu sebebden ötürü ki 'uṡṡāḡuñ 'adāvetinüñ lezzeti maḡabbet lezzetinden elezz ü maḡbūldur. Mübālağa ḡaṡd olunduḡı zamān bu beyte böyle ma' nā virmek münāsıbdür ve illā mübālağa murād olmayınca ma' nāsı ḡod erbābına ma'lūmdur.⁷⁵⁴

Tā key furūšem āḡır bīsūd gevher-i mihr تا کی فروشم آخر بیسود گوهر مهر

Ma' nā-yi mısrā' budur ki maḡabbet gevherini āḡır niceye dek fā'idesüz bey' ideyüm.

Her çend gofte bāšem men düstem ziyān rā هر چند گفته باشم من دوستم زیانرا

Ma' nā-yi mısrā' budur ki her ne ḡadar dimişsem ki ben ziyāna düstam. Ya' nī, ṡutayum ki benden bu edā ṡadır olmuş ki ben bey' ü ṡirāda (**E 112^b**) ziyān itmegi severem feemmā tā be key gevher-i maḡabbeti her nādāna fā'idesüz bey' ideyüm, itmezem dimekdür. Murād, gevher-i maḡabbeti her nādāna bey' itmemegi beyāndur. (**HP 111^a**)

Men bülbül-i biḡıstem ammā derīn ḡülistān من بلبل بهشتم اما درین گلستان

Ma' nā-yi mısrā' budur ki ben cennet bülbüliyem feemmā bu ḡülşen-i dünyāda

Der rüz-i bed nihādem bunyād-i āṡiyān rā در روز بد نهادم بنیاد آشیانرا

Ma' nā-yi mısrā' budur ki kem ḡünde vaṡ' eyledim yuvamuñ bināsını. Ya' nī, 'ālem-i ervāḡda iken ḡülbin-i cennetde naḡme iden 'andelīb idüm feemmā bu ḡülşen-i bīṡebāt dünyāya ḡelüp kem ḡünde āṡiyān vaṡ' eyledüm.⁷⁵⁵ Murād, dünyādaki ḡālinden ṡekvādur. (**HE 31^b**)

Pervā-yi koṡtenem nīst ammā be mevsim-i ḡül پروای کشتنم نیست اما بموسم گل

Ma' nā-yi mısrā' budur ki helāk olmadan ḡavfum yoḡdur feemmā mevsim-i ḡülde

Āb u hevā-yi ḡülşen āteṡ koned 'inān rā آب و هوای گلشن آتش کند عنانرا

Ma' nā-yi mısrā' budur ki ḡülşenüñ āb u hevāsı 'inān-i iḡtiyāri āteṡ eyler. Ya' nī, mevsim-i

⁷⁵⁴ zamān: - E; mübālağa murād olmayınca ma' nāsı: ṡaḡte'l-lafz ma' nā murād olunursa HE

⁷⁵⁵ naḡme iden 'andelīb: naḡme-i 'andelīb HE

faşl-i bahārda ārzū-yi vü vuşlat-i gül ‘inān-i ihtiyārımı āteş gibi pürharāret itmese helāk olmadan benüm pervām yok (İ 19^a) idi. Dünyānuñ bu miñnetin qabūl itmekden erbāb-i dile helāk olmağ bir ni‘metdür feemmā āb u hevā-yi gülşen māni‘ oluyor.⁷⁵⁶ Murād, mübālağa üzere āb u hevā-yi gülşene iştiyākın beyāndur.

بشنو ترانه عشق ای بلبل محبت   Bişnev terāne-i ‘aşq ey bülbül-i maħabbet

Ma‘nā-yi mışrā‘ budur ki ey maħabbet bülbüli ‘aşkuñ terennümātın işt daħı

بیدار ساز گوشت در خواب کن زبانا   Bīdār sāz gūşet der ħ‘āb kon zebān rā

Ma‘nā-yi mışrā‘ budur ki qulağunuñ uyanıx it ve dilünü uyğuda eyle. Ya‘nī, terāne-i ‘aşq serāğāz olunduğı vağt ey bülbül-i maħabbet sen sükūt idüp istimā‘ it ki anuñ vüçüdü olduğı mekānda seni kimse gūş itmez zīrā ki ‘aşq aşldur ve sen anuñ fer‘isüñ aşluñ yanında fer‘ün vüçüdü olmaduğın beyāndur.

عشقم ببست و افکند در پیش درد و محنت   ‘Aşqem bebest u efkend der piş-i derd u miñnet

Ma‘nā-yi mışrā‘ budur ki ‘aşq beni bağladı ve derd ü miñnetün (E 113^a) öğüne bırağdı. (HP 111^b)

سلطان شکار لاغر بخشد ملازمان را   Sulṭān şikār-i lāğar bağşed mülāzımān rā

Ma‘nā-yi mışrā‘ budur ki pādişāh za‘īf olan şaydı qabūl itmeyüp ‘ādet budur ki mülāzımlarına virür. Ya‘nī, ‘aşq beni bir şikār-i ferbiħ zann idüp giriftār-i kemend eyledi bu def‘a gördi ki ben kendüye lāyıq degilem götürüp mülāzım dergāhı olan derd ü miñnete bağladı ki aluñ bu şikār sizüñ olsun. Murād, giriftār-i derd ü miñnet olduğın beyāndur.

عرفی نکرده سیری در دست معرفت لیک   ‘Urfī nekerde seyrī der dest-i ma‘rifet līk

Ma‘nā-yi mışrā‘ budur ki ‘Urfī ma‘rifetün elinde bir seyr itmedi lâkin⁷⁵⁷

بنشانند پر بناوک بر بسته زه کمانرا   Binşānd per be nāvek ber beste zih kemān rā

Ma‘nā-yi mışrā‘ budur ki oğa yelek dikdi yāya kiriş bağladı. Ya‘nī, ‘Urfī dest-i ma‘rifetle bir kām almağa qādir olmaduğına bināen ayruğ tīr u kemāna el urup murādın bunuñla almağa başladı. Murād, ma‘rifet sebebiyle murādı ħāşıl olmaduğın beyāndur.⁷⁵⁸

⁷⁵⁶ miñnetin: maħabbetin E, İ

⁷⁵⁷ seyr: esir HP

⁷⁵⁸ sebebiyle: ile İ, E

Ġazel-i <Dġger> 29⁷⁵⁹

(mef' ūlū / fā' ilātū / mefā' ilū / fā' ilūn)

Ez beski der mu' āreze dīdem mişālḥā از بسکه در معارضه دیدم مثالها

Ma' nā-yi mışrā' budur ki ḥaşımla mu' āreze itmekde çok mişāller gördüm.

عاجز شدم ز کشمکش احتمالها Āciz şodem zi keşmekeş-i ihtimālḥā

Ma' nā-yi mışrā' budur ki (HE 32^a) 'āciz oldum ihtimāllerüñ keşmekeşinden. Ya' nī, ḥaşımla mu' ārezeye şurū' itdigüm zamān bu kelāmuñ bu ma' nāya daḥi şumūlı var. Yok bu ma' nāya daḥi gelür deyü bu ihtimāliyyāt-i 'aqliyyenüñ keşmekeşinden 'āciz olub furūmānde ḳaldum. Fī'l-vāḳi' mu' āreze de bu aşıl ihtimālāt çok taşavvur olunur tā ilzām-, ḥaşm idecek cevāblar ḥāzır oluncaya dek. Murād, ḥaşımla mu' āreze itdügin beyāndur.

Bā ān ki ḥiç maṭlab-i mümkin revā neşod با آن که هیچ مطلب ممکن روا نشد

Ma' nā-yi mışrā' budur ki bunuñ birle ki bunca mu' ārezeden mümkinü'l-ḥuşūlı olan maṭlab (HP 112^a) aşlā ḳabūlı olmadı.⁷⁶⁰

Dil ḥoş nemikonīm meger ez muḥālḥā دل خوش نمیکنیم مگر از محالها

Ma' nā-yi mışrā' budur ki göñli ḥoş itmeyelüm meger ḥuşūlı muḥāl şeylerden ḥoş ideyüm. Ya' nī, bunca mu' ārezeden murādımız (E 113^b) bu idi ki ḥuşūlı mümkin olan maṭlabımız vücūda gele çünki gelmedi bārī imdengirü biz daḥi muḥāl olan eşyādan göñlimüzi ḥoş idelüm. Murād, maṭlūbunuñ vücūda gelmedügin beyāndur.

Āncāst berg-i 'ıyş ki her sū feşāndeend آن جاست برگ عیش که هر سو فشانده اند

Ma' nā-yi mışrā' budur ki berg-i 'ıyş ol yerdedür ki her cānibe şaçmışlardur.Pervānehā-yi sūḥte perhā vü bālḥā پروانه های سوخته پرها و بالها⁷⁶¹

Ma' nā-yi mışrā' budur ki sūḥte olan pervāneler ḳanatların ve ḳuyruḳların. Ya' nī, māye-i 'ıyş u 'ışret ol şem' şıfat olan maḥbūbuñ bezmindedür ki gürūh-i 'uşşāḳ pervāneveş vücūdları per ü bālin ol şem' üñ her ṫarafına şaçmış olalar. İşte berg-i 'ıyş ancak öyle mekānda bulunur ve illā ḡayrı yerde bulunmaḳ mümkin degildir. Murād, berg-i 'ıyşuñ her mekānda bulunmadügin

⁷⁵⁹ ġazel-i dġger: velehu eyzen HE, - HP⁷⁶⁰ birle ki: - E, - İ⁷⁶¹ پر: پر HP

beyāndur.

مشغول درد عشق چو مستان عشق باش Meşğul derd-i ‘aşq çü mestān-i ‘aşq bāş

Ma‘nā-yi mışrā‘ budur ki mestler gibi derd-i ‘aşq mestinūn meşğūli ol. Ya‘nī, hālāt-i ‘aşqdan behremend olup feyż almak isterseñ dā’imā derd-i ‘aşqa meşğul ol ve illā

همدرد و همنشین عنان نیست حالها Hemderd ü hemnişin ‘inān nīst hālhā

Ma‘nā-yi mışrā‘ budur ki hemderd olana ve hemnişin olana ve hem‘inān olana hālāt-i ‘aşqdan behre vü feyż yokdur. Fī’l-ḥaḳīka şāhibderd olan ‘uşşāq-i biçāreler ile ḥātırlarıyçün olan hemderdūn ecri ve mertebesi bir degildir. Murād, rütbe-i ‘āşīq-i derdnākı beyāndur ve derd-i ‘aşqa terğībdür. (HP 112^b)

در ملک عشق هر که شفا یابد از مرض Der mülk-i ‘aşq her ki şifā yābed ez maraž

Ma‘nā-yi mışrā‘ budur ki ‘aşkuñ (HE 32^b) mülkünde her kim ki maraždan şifā bula

رسوای خلق گردد و گویند سالها Rusvā-yi ḥalq gerded ü gūyend sālḥā

Ma‘nā-yi mışrā‘ budur ki maḥlūkuñ rusvāyı olur ve nice yıllar söylerler. Ya‘nī, mülk-i ‘aşkuñ ḥāşşası budur ki şaḥīḥu’l-cism olan varduğı gibi biñ dāne maraža mübtelā ola ve illā marīz varup şifapezīr olunca ‘ādete muḥālif olduğına bināen ḥalq içinde bednām olup söylerler. (İ 19^b) Murād mülk-i ‘aşkuñ ḥavāşşın beyān itmekdür.

صد ره گشود پرده و نشناخت چشم عقل Şad reh guşūd perde vü neşnāht çeşm-i ‘aşq

(E 114^a) **Ma‘nā-yi mışrā‘** budur ki şad nevbet perde açıldı vü ‘aql gözi yine añlamadı.

با آن که آشنا شده بود از مثالها Bā ān ki āşinā şode būd ez mişālḥā

Ma‘nā-yi mışrā‘ budur ki bunuñ birle ki mişāllerden āşinā olmışdı. Ya‘nī, maḥbūbuñ cemālinde olan perde-i ḥicāb yüz kerre guşāde olup bizlere ‘arz-i cemāl itmek murād eyledi feemmā yine dīde-i ‘aql ḡalebe-i şevḳinden cemāli temāşā idüp añlamadı. Egerçi bundan evvel cemāli görmiş degil idi ki tīz yine ref‘-i ḥicāb olduğü gibi fehm ide.⁷⁶² Feemmā mişāllerden istimā‘ itmeden yine biraz āşinālığı var idi. Murād, ru’yet-i cemāl olduğın beyāndur.

⁷⁶² bundan: birinden E

Geh geh futed zi tāk-i dil-i dūstān velī گه گه فتد ز طاق دل دوستان ولی

Ma‘nā-yi mışrā‘ budur ki vaqt vaqt olur ki dūstlaruñ gönülleri tākından aşığa düşer feemmā bu düşmekden

Huṣṣid rā ziyān neşevēd ez zevālhā خورشید را زیان نشود از زوالها

Ma‘nā-yi mışrā‘ budur ki güneşe zevāllerden ziyān olmaz. Ya‘nī, ‘aşık-i şādıklarūñ dilleri gāhī bir olur ki merātib-i ‘āliyyeden zelle sebebiyle sākıt olup hażiz-i hacālete düşerler feemmā düşmekden anlara noqşān gelmez zīrā huṣṣid-i ‘ālemtābı (**HP 113^a**) görmez misen ki her gün evc-i felekden pest zevāle düşer ve yine nūrına ziyān gelmeyüp kemākān tūlū‘ eyler. Ṭarīk-i ‘aşkuñ erbābına böyle hālātlar çok vāki‘ olur niteki hażret-i Mollā Rūmī⁷⁶³ buyururlar ki

-Beyt-

Gehī ber t̄ārem-i a‘ lā nişīnem گهی بر طارم اعلا نشینم

Gehī ber pušt-i pāy-i ḥod nebīnem⁷⁶⁴ گهی بر پشت پای خود نه بینم

Murād, hālāt-i ṭarīk-i ‘aşkı beyāndur.

‘Urfī dıger der encumen-i bīgamān nişist عرفی دگر در انجمن بیغمان نشست

Ma‘nā-yi mışrā‘ budur ki ‘Urfī gayrı ayruḡ ğamsuzlar meclisinde oturdı.

Kez cām-i Cem şarāb konem der sifālhā گز جام جم شراب کنم در سفالها

Ma‘nā-yi mışrā‘ budur ki Cem’uñ cāmından şarābı qaldırıp sifāllere qoyām.⁷⁶⁵ Ya‘nī, cām-i Cem’uñ zevqin ve kıymetin ‘aşık-i ğamnāklar bilür ve illā bīderd olanlar anuñ qādrin fehm itmezler. Aña bināen ben daḥi bāde-i cām-i Cem’den qaldurup sifāller içine qoydum. Murād, bīğamları (**HE 33^a**) zemmdür.

<Ġazel-i> Dıger 30⁷⁶⁶

(mefā‘ ilün / fe‘ ilātün / mefā‘ ilün / fe‘ ilün)

Be zehr teşnelebem bā şeker çi kār-i merā بزهر تشنه لیم با شکر چه کار مرا

⁷⁶³ Bu beyit Hazret-i Mevlānā’ya deġil, Sadī-i Şirāzī’ye aittir. Bu hakikat HP’ye de derkenar edilmiştir: “Bu beyt Sa‘ dī merḥūmuñdur.”

⁷⁶⁴ Bazen en yüce kubbelerin üstünde otururum bazen kendi ayaġımın önünü (adımımı) göremem.

⁷⁶⁵ “Sifāllere” ibaresi HP’de “sākīlere”, HE ve E’de “ساقلره” (sākılara ?) İ’de ise “صاقسلره” şeklindedir. Siyak u sibak ve anlam bütünlüğü açısından kelime “sifāllere” şeklinde tamir edildi.

⁷⁶⁶ ġazel-i dıger: velehu eyzen HE, - HP

Ma' nā-yi mıṣrā' budur ki ben zehre (E 114^b) teşneleb olmuşam şekerle benüm ne işüm var?

دراز باد شیم با سحر چه کار مرا   Dırāz bād şebem bā seher çi kār-i merā

Ma' nā-yi mıṣrā' budur ki benüm gicem uzun olsun vaqt-i seherle benüm ne k̄arum var?

Ya' nī, 'āşık-i şādıkuñ arzūsı maḥbūbuñ zehr meşābesinde olan firākıdır ve illā şehd-i luṭfin temennā itmezler ve kezâlik gicelerinüñ daḥi uzun olduğın recā iderler zīrā ki 'āşık-i şādıklarun ekşeriyyā mu'āmeleleri gice vāқи' olduğına şabāhla anlarun işleri yoḫdur. Murād, arzū-yi 'āşık-i şādıķı beyāndur.

مرا نشاط تماشا بس از بهشت وصال   Merā neşāt-i temāşā bes ez bihişt-i vişāl

Ma' nā-yi mıṣrā' budur ki maḥbūbuñ vişāli cennetinden baña ancak temāşā itmek zevķi yeter.

Ya' nī, arzū-yi vişāl itmeyüp temāşā-yi dīdāra k̄anā' at iderüz zīrā ki

بقیمت کم و بیش ثمر چه کار مرا   Be kıymet-i kem ü biş-i semer çi kār-i merā

Ma' nā-yi mıṣrā' budur ki (HP 113^b) mīvenüñ ziyāde vü noḫşān bahāsiyla benüm ne işüm var?⁷⁶⁷ Ya' nī, dīdār mīvesinüñ bahāsi arzū-yi vişāl mīvesinüñ kıymeti çok, bunlar baña lāzım degildür hemān mīve olsun da bahāsmuñ su'āliyle işim yoḫdur dimekdür.⁷⁶⁸

ز بهر کاوش دل اهل درد نیش طلب   Zi behr-i kāviş-i dil ehl-i derd niş taleb

Ma' nā-yi mıṣrā' budur ki ehl-i derd olan 'āşıklar, neşter taleb iderler gönüllerinde olan cerāḫatı kazımaḫtan ötürü feemmā⁷⁶⁹

من و نگاه تو با نیشتتر چه کار مرا   Men u nigāh-i to bā nişter çi kār-i merā

Ma' nā-yi mıṣrā' budur ki baña senüñ nigāhuñ yeter neşterle benüm ne işüm var? Ya' nī ey maḥbūb, sâ'ir ehl-i derd kāviş-i dil için neşter taleb iderler feemmā benüm vücūdumda olan cerāḫatı dişmege neşter lāzım degildür, senüñ nigāhuñ kifāyet ider.⁷⁷⁰ Murād, mübālağa üzere nigāh-i maḥbūbı medḫdür.⁷⁷¹

ز ناز شربت کوثر نمی چشیدم آه⁷⁷²   Zi nāz şerbet-i kevşer nemiçeşīdem āh

Ma' nā-yi mıṣrā' budur ki kevşer didikleri ḫavzuñ şerbetini nāz u istignā itdügümden

⁷⁶⁷ vü: - E, İ

⁷⁶⁸ çok: - E, - İ; da: - E, - İ

⁷⁶⁹ cerāḫatı: cerāḫāti HP

⁷⁷⁰ cerāḫatı dişmege neşter lāzım degildür, senüñ nigāhuñ kifāyet ider: - HE

⁷⁷¹ murād mübālağa üzere: - HE

⁷⁷² HE همیشه هم, HP نجسیدم: نمی چشیدم

tatmadum.

Be âteş-i dil u dâğ-i ciger çi kâr-i merâ   باتش دل و داغ جگر چه کار مرا

Ma' nâ-yi mışrâ' budur ki gönül âteşiyle vü ciger dâğıyla benüm ne kârum var? Evvelâ (E 115^a) lafz-i “آ” (âh)'ı mışrâ' -i şāniye müte' allık itsek ma' nâ müstākīm olmaduğı katı zâhirdür zîrâ ki didügi şerbet-i kevşeri nâz u istiğnâmdan tenezzül idüp tatamadum.⁷⁷³ Bu def â âh idiyor tatmaduğına. Kelâmda tenâkuz vâқи' oldu lâkin **ma' nâ-yi şahîh** budur ki şerbet-i kevşerüñ nâz u istiğnâsından lafz-i âh'ı tatmadım. Ya' nî, âb-i kevşer bir böyle laţîf nesnedür, def' -i harâret-i (İ 20^a) âteş-i dil idermiş âh ' acâbâ (HE 33^b) ol kevşer baña naşîb olur mı demek benden vâқи' olmadı zîrâ ki benüm âteş-i dil ile ve dâğ-i cigerle kârum yokdur ki âb-i kevşere ihtiyâcum ola.⁷⁷⁴ (HP 114^a) İşte bu haķîr bu beyte böylece ma' nâ virdüm. Eger erbâb-i zekâvet bundan ma' kûl bir ma' nâ virürlerse ne güzel. Murâd, mübâlağa üzere kemâl-i istiğnâsın beyândur.

Men u şikesten-i efgân-i sine der şeb-i ğam   من و شکستن افغان سینه در شب غم

Ma' nâ-yi mışrâ' budur ki ben ve şeb-i ğamda efgân-i sineyi şındırmaķ. Ya' nî, benüm kârum budur ki şeb-i ğamda efgân-i sineyi serâğâz idem ve illâ

Be nâğmesencî-i murğ-i seher çi kâr-i merâ   بنگمه سنجی مرغ سحر چه کار مرا

Ma' nâ-yi mışrâ' budur ki seher murğunuñ nâğme dartmaķlığıyla benüm ne işüm var?⁷⁷⁵ Ya' nî, nağme-i murğ-i seheri istimâ' a hâcet yokdur, ben kendi sînemüñ feryâd u figânuñ ğüş iderem. Murâd, şeb-i ğamda itdigü nâle vü figânı beyândur.

Çerâ zi 'Urfî-i cānbâz cān nemîtalebî   چرا ز عرفی جانباز جان نمیطلبی

Ma' nâ-yi mışrâ' budur ki cān oynayıcı 'Urfî'den ey maħbûb sen niçün cān taleb itmezsün?

Fedâ-yi tiğ-i to cānem be ser çi kâr-i merâ   فدای تیغ تو جانم بسر چه کار مرا

Ma' nâ-yi mışrâ' budur ki ey maħbûb senüñ kılıcuña benüm cānum fedâ olsun baş ile benüm ne işim var? Ya' nî, başda benüm 'alâķam yokdur, cānum ve başum tiğüñe fedâ olsun. Murâd, mübâlağa üzere maħbûba teslîm olduğın beyândur.

⁷⁷³ katı: ziyâde E

⁷⁷⁴ âteş-i dil: âteş-i dilber E, İ

⁷⁷⁵ ne: - HP

<Ġazel-i> Dīġer 31⁷⁷⁶

(mefā' ilūn / fe' ilātūn / mefā' ilūn / fe' ilūn)

Menem ki yāfteem zevġ-i ōḡbet-i ġam rā مڻم كه يافته ام ذوق صحبت غمرا

Ma' nā-yi mīṣrā' budur ki ġamuñ ōḡbetinūñ zevġini ben ki bulmuṣam.⁷⁷⁷ Ya' nī, ōḡbet-i ġamdan zevġ almak ancaġ baña maḡṣūṣdur ġayrınıñ kārı degildir.⁷⁷⁸

Be ōḡḡ-i 'ıyd dehem va' de ōām-i mātem rā بصبح عيد دهم وعده شام ماتمرا⁷⁷⁹

Ma' nā-yi mīṣrā' budur ki mātem ġicesine bayram ġündüziyle va' de virürem. Ya' nī, ōeb-i mātem müjde idüp va' de virürem ki ġam çekme bunuñ muġābilesinde (**E 115^b**) ōḡḡ-i 'ıyd olup elbetde 'ıyṣ u 'iṣrete nā'il oluruz. Murād, 'usrdan ōoñra yusrā olacaġın beyāndur.

(HP 114^b)

Zi lāf-i ōabr besī nādīmīm ṡa' ne mezen زلاف صبر بسی نادميم طعنه مزن

Ma' nā-yi mīṣrā' budur ki ōabr itmek lāfindan çok nādīm olmuṣuzdur ey maḡbub bizlere ṡa' ne urma

Mürüvveti ki melāmet belāst mülzem rā مروتی كه ملامت بلاست ملزمرا

Ma' nā-yi mīṣrā' budur ki ilzām olan ādeme bir mürüvvet ki ol mürüvvet, melāmet-i belādur. Ya' nī, ey maḡbūb evvelā bizler lāf u da' vā itdük ki senūñ cevr ü cefāña ne vecihle olursa ōabr u taḡammül iderüz didik.⁷⁸⁰ Bu def' ā ōabra ṡāġat ġetürmedüġümüzden ötürü itdüġümüz lāfdan nādīm olup mülzem olduġ. İmdi sen bir mürüvvet idüp bizlere cefā itmegi ferāġat idince ḡaġıġatde ol mürüvvet bizlere rüsvāylık belāsı olur zīrā ki da' vāmuzuñ 'uhdesinden ġelememiṣ olduġ. (**HE 34^a**) Nihāyet sen inṣāf u mürüvvet itmiṣ olduñ ol ḡacālet bizlere yeter. Murād, cefā-yi maḡbūba ōabr olunmaduġın beyāndur.

Be lezzet-i ebed ez zaḡm-i ü dilā müjde بلذت ابد از زخم او دلا مزده

Ma' nā-yi mīṣrā' budur ki ey ġoñül ol maḡbūbuñ saña urduġı zaḡmdan ebedi' olan lezzetiyle saña müjde olsun zīrā ki

⁷⁷⁶ ġazel-i dīġer: velehu eyzen HE, - HP⁷⁷⁷ Bu cümle İ ve E'de yoktur.⁷⁷⁸ zevġ almak: ölmek HE; Bu cümle E'de yoktur.⁷⁷⁹ Bu mısra İ ve E'de yoktur.⁷⁸⁰ olursa: olup HP

Ki dād biēserī infī‘ āl merhem rā که داد بی اثری انفعال مرهم را

Ma‘nā-yi mısrā‘ budur ki merhem münfa‘ il olmaqlıq virdi eşer itmezsizlik. Ya‘nī, ol zaħme her ne kadar merhem iderlerse eşer idüp ‘ilācpeżir olmağ ihtimāli yoğdur.⁷⁸¹ Hattā ‘adem-i te‘şir merhemi haçil itmişdür. Bu tağdırce ol zaħmuñ ebedī olan lezzetiyle ey gönül, saña müjde olsun. Murād, zaħm-i maħbüb devāpezir olmaduğın beyāndur.

Hevā-yi bāğ-i maħabbet beğāyeti germ est هوای باغ محبت بغایتی گرم است

Ma‘nā-yi mısrā‘ budur ki maħabbet bāğçesinüñ hevāsı bir mertebe ısıcağdur ki

Ki hiç sebze nedidist rüy-i şebnem rā که هیچ سبزه ندیدست روی شبنم را

Ma‘nā-yi mısrā‘ (HP 115^a) budur ki aşlā cins-i sebze ve ot cinsinüñ yüzini görmemişdür. Ya‘nī şebnem, ekşeriyā sebze ve ota düşerken bu bāğüñ harāretin var bundan kıyāş (E 116^a) it ki bu bāğüñ sebze ve oti şebnem ne olduğın bilmez degil ki yüzün görmek.⁷⁸² Murād, mübālağa üzere harāret-i bāğ-i maħabbeti beyāndur.⁷⁸³

Qabül-i ‘aşğ ‘inānem girift u ‘Urfī bored قبول عشق عنانم گرفت و عرفی برد

Ma‘nā-yi mısrā‘ budur ki ey ‘Urfī ‘aşğüñ qabüli benüm ‘inān-i ihtiyārumı tıutup ilette.

Be ħalveti ki taşavvur nebüd maħrem rā بخلوتی که تصور نبود محرما

Ma‘nā-yi mısrā‘ budur ki bir ħalvete ki maħrem dağı ol ħalvetde taşavvur degil idi. Ya‘nī, ‘aşğ beni redd itmeyüp belki qabül idüp bir mekāna ilette ki ol mekānda maħremleürñ bile vücüdları taşavvur olunmazdı degil ki bigāneler vāşıl ola.⁷⁸⁴ Murād, ‘aşğüñ kendüyle olan mu‘āmelesin beyāndur.⁷⁸⁵

<Ġazel-i> Dığer 32⁷⁸⁶

(mef‘ ülü / fā‘ ilātü / mefā‘ ilü / fā‘ ilün)

Ez nev nuvişt u dād dil-i āremide rā از نو نوشت و داد دل آرمیده را

Ma‘nā-yi mısrā‘ budur ki diñlenmiş olan gönle yeñiden yazup virdi.

⁷⁸¹ her ne kadar merhem iderlerse: merhem yoğdur iderlerse E, İ

⁷⁸² görmek: göremeñ/k HP

⁷⁸³ mūrād: - HP

⁷⁸⁴ maħremleürñ: maħremüñ E, İ

⁷⁸⁵ Bu cümle İ ve E’de yottur.

⁷⁸⁶ ġazel-i dığer: velehu eyzen HE, - HP

غم نامهای شسته و صد ره دریده را Ġam nāmhā-yi šoste vü şad reh derīde rā

Ma‘nā-yi mısrā‘ budur ki yüz kerre yırtılmış ve yıkanılmış olan ġam nāmelerini.⁷⁸⁷ “نوشت” (nuvišt) fi‘ilinün fā‘ili, “محبوب” (maḥbūb) olmağ da cā‘iz “غم” (ġam) olmağ da cā‘iz. Ya‘nī, ey maḥbūb benüm gönüm senün cev̄r ü cefāndan biraz biraz āremīde olup rāḥat olmışdı feemmā yine yeñiden ol yüz nevbet paralanmış ve maḥv olmuş ġam defterlerin yazup bize virdün tā ki yine cev̄r (HE 34^b) ü cefāya ibtidā idüp şurū‘ idesen. Murād, yine maḥbūbuñ kendüye cefā itmege başladuğın (İ 20^b) beyāndur.

شادم که در طپیدن خاصی فکنده ام Şādem ki der ṭepīden-i ḥāşṣī fikendeem

Ma‘nā-yi mısrā‘ budur ki şādam ki bir ḥāşṣu‘l-ḥāşṣ olan maḥbūbuñ ġamınıñ çabalamasından bırakmışdur. (HP 115^b)

هر ذره از وجود دل آرمیده را Her zerre ez vücūd-i dil-i āremīde rā

Ma‘nā-yi mısrā‘ budur ki āremīde olan gönün vücūdundan her zerre.⁷⁸⁸ Ya‘nī, vücūd-i dilimi bir ḥāş maḥbūbuñ ġam-i ‘aşqında çabalamağdan zerre zerre idüp yirlere dökmişemdür. Murād, maḥbūb-i ‘ālīcenāba ta‘aşşuğ itdüğün beyāndur.

الماس ریزه کس نخرد در دیار عشق Elmāsrize kes neḥired der diyār-i ‘aşq

Ma‘nā-yi mısrā‘ budur ki elmāsuñ ḥurdalarını diyār-i ‘aşqda kimse şatun almaz zīrā ki

کانجا بتوتیا نبود صلح دیده را K‘āncā be tütüyā nebuved şulḥ-i dīde rā

Ma‘nā-yi mısrā‘ budur ki ol diyār-i ‘aşqda tütüyāyla bile gözün şulḥı vü aşınalığı (E 116^b) olmaz. Ya‘nī, elmāsrize rüşenālıqda bu kadar maḥbūl u zīqıymet iken bile yine diyār-i ‘aşqda kimse i‘tibār idüp şatun almaz ve kezālik ol diyārda sākin olan ‘uşşākuñ dīdelerinün tütüyāya daḥi ihtiyācları yoğdur zīrā ki dīdelerinün tütüyāya ihtiyācı olduğı zamān diyār-i ‘aşquñ ḥākinden alup gözlerine tütüyā gibi çekerler.⁷⁸⁹

آورده ام بکف سر زلفی که بر دلم Āverdeem be kef ser-i zülfi ki ber dilem

Ma‘nā-yi mısrā‘ budur ki kef-i destime bir zülfüñ başımı götürmişem ki gönüm üzerine

شب کرده صبح عافیت نادمیده را Şeb kerde şubḥ-i ‘āfiyet-i nādemīde rā

⁷⁸⁷ yıkanılmış: E, نیقولنمش HE بیغلمش

⁷⁸⁸ gönün: gönlin HP, HE

⁷⁸⁹ diyār-i ‘aşqda: ‘aşqda İ, E; daḥi: - E, - İ; diyārda: diyāra HE

Ma' nā-yi mısrā' budur ki henūz tūlū' itmeyen rāhatlık şabāhı aḥşam itmişdür. Ya' nī, bir maḥbūbuñ ser-i zūlfini ele getürüp giriftarı olmuşam ki siyāhlıgınuñ kemāl-i te'sīrinden nādemīde olan 'āfiyet şabāhımı benüm üzerüme aḥşam şüretinde karanlık gösterür.⁷⁹⁰ Murād, mübālağa üzere maḥbūbuñ zūlfünün siyāhlıgını beyāndur.

عرفی بزیر تبع مشو مضطرب که هست عر فی بزیر تبع مشو مضطرب که هست

Ma' nā-yi mısrā' budur ki ey 'Urfī maḥbūbuñ kılıcı altında şakın ıztırāb (HP 116^a) idüp çabalama ki vardır⁷⁹¹

اجر دگر شهید بخون ناطیبده را عر-i diger şehīd be ḥūn nāṭapīde rā

Ma' nā-yi mısrā' budur ki kana bulanmayan şehīdüñ başka ecri vü şevābı vardır. Ya' nī, ey 'Urfī eger murāduñ şaḥīḥ şehīd olmaḡsa zīr-i tīg-i maḥbūbda ıztırāb idüp ḥūn ile ālūde olma zīrā ki ıztırāb itmek katlden ikrāha delālet ider bu def' a ecr ü şevāb noḡşān olmaḡ (HE 35^a) lāzım gelür.⁷⁹² Hemān teslīm olup ḡazāya rızā göster. Murād, tīg-i sitem-i maḥbūba teslīm olmaḡa terḡībdür.

<Ġazel-i> Dīger 33⁷⁹³

(mefā' ilūn / fe' ilātūn / mefā' ilūn / fe' ilūn)

چرا خجل نکند چشم اشکبار مرا چرā ḡacel nekoned çeşm-i eşkbār merā

Ma' nā-yi mısrā' budur ki gözyaşı yaḡdırıcı gözini niçün ḡacel itmez? Zīrā ki

که آرزوی دل آورد درکنار مرا Ki ārzū-yi dil āverd der kenār merā

Ma' nā-yi mısrā' budur ki ārzū-yi dil olan murādımı kenāruma getürdi. Ya' nī, çeşm-i eşkbārum beni memnūn idüp ḡacel itse vechi vardır zīrā ki ağlayu (E 117^a) ağlayu murād-i maḡşūdımı ḡaşıl idüp vücūda getürdi.⁷⁹⁴ Murād, girye ile murādınıñ ḡuşūlini beyāndur.

براه عشق نگیرم زشوق بال و پری Be rāh-i 'aşḡ negīrem zi şevḡ bāl u perī

Ma' nā-yi mısrā' budur ki 'aşḡuñ yolunda şevḡden bir kanat ve kıyruḡ tütaram tā ki

⁷⁹⁰ karanlık: karanlık HE, HP

⁷⁹¹ çabalma: çepeleme E

⁷⁹² ḡūnile: ḡavfile HE, E

⁷⁹³ ḡazel-i dīger: velehu eyzen HE, - HP

⁷⁹⁴ ağlayu: - HE

Ki ne piyāde şumārende ne suvār merā که نه پیاده شمارنده نه سوار مرا

Ma' nā-yi mışrā' budur ki beni ne yayan ḥesāb ideler ve ne atlı ḥesāb. Ya' nī, menāzil-i şehr-i 'aşkı kaç' itmekde şevkūmden bir bāl u per peydā ideyüm tā ki piyādelik ve suvārlik zahmetinden rehā olup ṭayarān iderek rāh-i 'aşkı ṭayy ideyim.⁷⁹⁵ Mübālağa üzere rāh-i 'aşqda olan iştiyākın beyāndur.⁷⁹⁶

Figān zi neş'e-i dūnhimmetī kezīn şādem فغان ز نشأ دون همتی کزین شادم

Ma' nā-yi mışrā' budur ki dūnhimmetlik neş'esinden feryād u figān olsun ve yine bundan şādam ki

Ki hīç kām neyāred be intizār merā که هیچ کام نیارد بانتظار مرا

(HP 116^b) **Ma' nā-yi mışrā'** budur ki hīç bir murād beni intizāra getürmez. Ya' ni, dūnhimmet olan kimesnelerdür murādından ötüri intizār çekenler ve illā şāhibhimmet olan vücūdlar aşla murāduñ ḥuşūli için intizār çekmezler zīrā ki beni aşlā bir murād-i intizāra getürmemişdür, cemī' zamānda istiğnā üzere geçmişdür evkātum. Murād, kemāl-i 'ālīhimmetliğin beyāndur.

Ne rām-i merdum-i ehlem ne şayd-i mürşid-i şehr نه رام مردم اهلم نه صید مرشد شهر

Ma' nā-yi mışrā' budur ki ne ehl olan ādeme rāmam ve ne mürşid-i şehre şikāram. Ya' nī, bu iki gürūha daḥi ta'alluḳum ve ihtiyācum yoḳdur feemmā⁷⁹⁷

Nişistem ki nesimī koned şikār merā نشسته ام که نسیمی کند شکار مرا

Ma' nā-yi mışrā' budur ki oturmuşam ki bir ḥoş rāyiḥa beni şikār ide. Ya' nī, beni ancak rāyiḥa-i maḥbūb şikār ider yoḳsa merdum-i ehl ile mürşid-i şehr şayd itmege ḳādir olmazlar. Murād, herekse dilbend olmaduğın beyāndur.

Zi bīm-i fitne-i şādī çu küdekān heme 'ömr زبیم فتنه شادی چو کودکان همه عمر⁷⁹⁸

Ma' nā-yi mışrā' budur ki şādlik fitnessinüñ ḥavfindan uşacıḳlar gibi cemī' 'ömrde

Ġamet girifte der āğūş u der kenār merā غمت گرفته در آغوش و در کنار مرا

Ma' nā-yi mışrā' budur ki (İ 21^a) senüñ ğamuñ ḳucağında ve kenārında (E 117^b) ṭutmuşdur

⁷⁹⁵ şehr-i: şahrā-yi HE, - E, -İ; tā ki: - E, İ; ṭayarān iderek rāh-i 'aşkı ṭayy ideyim: - HE

⁷⁹⁶ mübālağa üzere rāh-i 'aşqda: - HE

⁷⁹⁷ ve ihtiyācum: - HE

⁷⁹⁸ - HE: چو کودکان همه عمر

beni. Ya' nî, ey maḥbûb senûn ğamuñ beni gör ne mertebe maḥabbet (HE 35^b) idüp sever ki şādılığın fitnesinden baña bir zarar lâhık deyü dâ'imâ beni uşaq gibi kucagında vü omuzunda götürüp hıfz ider. Mübālağa üzere ğamāşinā olduğın beyāndur.

Beyā be mülk-i 'adem yā çunān bekon 'Urfî بیا بملک عدم یا چنان بکن عرفی

Ma' nā-yi mışrā' budur ki ey 'Urfî bu dünyâyı terk idüp 'ālem-i 'ademe gel veyāḥud öyle eyle ki

Ki bîgamî neşināsed derîn diyār merā که بیغمی نشناسد درین دیار مرا

(HP 117^a) **Ma' nā-yi mışrā'** budur ki ğamsızlık bu diyārda bizi anlayup bilmeye. Ya' nî, ey 'Urfî bu bîşebāt olan zevk-i dünyāya gönül virüp kalma 'ālem-i 'ademe gel ki anuñ zevki bākîdür veyāḥud gelmeyüp bir niçe gün kalduğın şüretde daḥi bārî öyle hareket eyle ki aślā rāḥatlık bizüm vücūdumuzı bilmeyüp āşinālık itmesün.⁷⁹⁹ Kemāl-i mübālağā üzere rāḥatdüşmen ve ğamdüst olduğın beyāndur.

Ġazel-i Dîger 34⁸⁰⁰

(mef' ūlū / fā' ilātū / mefā' ilū / fā' ilūn)

Ez nāle-i şebāne eşer bordeim mā از ناله شبنه اثر بردهایم ما

Ma' nā-yi mışrā' budur ki bizler gicenūn nāle vü feryādından eşeri iletmişüzdür. Ya' nî, ekşeriyā sitemdīdelerūn nāle vü feryādınūn te'şīri gice olur feemmā biz nāleden ol eşeri ref' itmişüzdür zīrā ki bizüm nālemüzūn hergiz te'şīri yoğdur.⁸⁰¹

Nāmūs-i giryehā-yi seḥer bordeim mā ناموس گریه های سحر بردهایم ما

Ma' nā-yi mışrā' budur ki seḥer aġlamalarūn nāmūsını bizler iletmişüzdür. Ya' nî, seḥer vaḳti olan giryē ḥuşūl-i murādāta sebeb iken bizüm murādımız ḥuşūle gelmedüğünden giryē-i seḥerūn 'ırz u nāmūsın berbād itmişüzdür.⁸⁰² Murād, nāle-i şebāniyle vü giryē-i seḥeriyle murādınūn ḥuşūle gelmedüğün beyāndur.

Bād-i murād ger nevezed dembedem çi bāk باد مراد گر نوزد دمبدم چه باک

Ma' nā-yi mışrā' budur ki murād rüzigārı eger nefesbenefes esmeyecek olurse ne ğam

⁷⁹⁹ eyle: it HP

⁸⁰⁰ ğazel-i dîger: velehu eyzen HE, - HP

⁸⁰¹ hergiz: - HP, - HE

⁸⁰² vaḳti: vaḳtinde HE

Keştī zi mevc-i ḥayr bederbordeīm mā کشتی ز موج خیر بدربردهایم ما

Ma' nā-yi mıṣrā' budur ki gemiyi ḥayr mevcinden ṭaşra iletmişizdür. Ya' nī, eger murādımız rūzigārı vezīde olmayacak olursa ḡamnāk olmazuz zīrā ki bizler keştī-i vücūdımızı deryā-yi ḥayruñ mevcinden ṭaşra çıķarmıṣuzdur, rūzigār-i murāda ihtiyācımız yokdur. Mübālaḡa üzere 'adem-i ihtiyācın (E 118^a) beyān idüp rūzigār-i murāda istiḡnāsın beyāndur. (HP 117^b)

Rāhī ki Ḥızr dāşt zi serçeşme dūr būd راهی که خضر داشت ز سرچشمه دور بود⁸⁰³

Ma' nā-yi mıṣrā' budur ki ol bir yolu ki ḥazret-i Ḥızr ṭutdı serçeşmeden ırāķ idi feemmā

Lebteşnegī zi rāh-i digeḡ bordeīm mā لب تشنگی ز راه دگر بردهایم ما

Ma' nā-yi mıṣrā' budur ki lebteşneligi bizler ḡayrı yoldan (HE 36^a) iletmişizdür. Ya' nī, ḥ'āce Ḥızr ki çeşme-i āb-i ḥayāta teşneleb olup yola iletđi, ol yol ḡāyetle ırāķ yoldur herkes varmaḡa ķādir degildür feemmā bizler teşnelebligī serçeşme-i āb-i ḥayāta ḡayrı yoldan iletđük.⁸⁰⁴ İhtimāldür ki Ḥızr daḡi bizüm varduḡımız yolu ḡörmemişdür. Murād, teşneleb olup serçeşme-i maķşūda vāşıl olduḡın beyāndur.

Sūd-i metā' -i mā çi buved kez diyār-i 'ömr سود متاع ما چه بود کز دیار عمر⁸⁰⁵

Ma' nā-yi mıṣrā' budur ki bizüm metā' imuzuñ fā'idesi ne olur ki 'ömür diyārından

Mujgān-i ḥuşķ u dāmen-i ter bordeīm mā مژگان خشک و دامن تر بردهایم ما

Ma' nā-yi mıṣrā' budur ki ķuru kirpik ü yaş etek iletmişizdür bizler.⁸⁰⁶ Ya' nī, diyār-i 'ömrden bizüm metā' imuz eşķ-i nedāmetden ḡālī olup ḥuşķmujgāndur ve āb-i 'iṣyāniyla ter olan dāmendür.⁸⁰⁷ Bāzār-i rūz-i cezāda böyle metā' bey' itmenüñ fā'idesi ḡod ma' lümdur. Murād, ḡunāhına mu' terif olduḡın beyāndur.

Sermā-yi 'āfiyet neşināsīm kez ezel سرمای عافیت نشناسیم کز ازل⁸⁰⁸

Ma' nā-yi mıṣrā' budur ki rāḡatlık şavuḡın añlamazuz ki ezelden

⁸⁰³ HP ماهی: راهی

⁸⁰⁴ çeşme-i āb-i ḥayāta teşneleb olup: teşneleb-i āb-i ḥayāta olup E, İ

⁸⁰⁵ - HP چه

⁸⁰⁶ kirpik: kiprik HP, E, İ

⁸⁰⁷ metā' imuz: metā' imuzuñ E, İ

⁸⁰⁸ سرمایة: سرمای

Der germ seyr-i ‘aşk be ser bordeim mā در گرمسیر عشق بسر بردهایم ما

Ma‘nā-yi mısrā‘ budur ki ısıcağdan ‘aşkuñ seyrini başına iletmişüzdür bizler. Ya‘nī, bizler rāhatlık āb u hevāsın fehm itmek ihtimālimüz yoğdur zīrā ki ezel-i āzāldan ‘aşkuñ seyr ü sülükın cümleden faşl-i Temmüz’da başa iletmişüzdür.⁸⁰⁹ Murād, āb u hevā-yi ‘āfiyet görmeyüp evkātı harāret-i āteş-i ‘aşkdan geçdügin beyāndur.

Ḥāmī nereft ‘Urfī vü geštīm baḥr u berr خامی نرفت عرفی و گشتیم بحر و بر

Ma‘nā-yi mısrā‘ budur ki ey ‘Urfī berr ü baḥrı seyr ü (HP 118^a) seyāḥat idüp dolanduk feemmā yine vücūdımızda olan ḥāmlık gitmedi imdi

Benşin ki ābrū-yi sefer bordeim mā بنشین که آبروی سفر بردهایم ما

(E 118^b) **Ma‘nā-yi mısrā‘** budur ki qarār idüp otur ki seferün yüzi şuyını iletmişüzdür bizler. Ya‘nī, sefer itmek ile vücūdında olan nāpuḥteligüñ ‘adem-i izālesin beyāndur.

Velehu eyzen 35⁸¹⁰

(mef‘ülü / fā‘ilätü / mefā‘ilü / fā‘ilün)

Te’şir kerde be siyāset nigāh rā تأثیر کرده سیاست نگاه را

Ma‘nā-yi mısrā‘ budur ki ey maḥbūb ḥattā sen bizlere siyāset itmek murād idüp şemşir-i nigāhuñ keskin eyledün bu def a⁸¹¹

Şad minnet est ber dil-i ‘aşık gunāh rā صد منت است بردل عاشق گناه را

Ma‘nā-yi mısrā‘ budur ki ‘aşıkuñ göñli üzerine gunāhuñ yüz dāne minneti var. Ya‘nī gunāh, ‘aşıka minnet idüp dir ki eger ben olmayaydum maḥbūb saña (HE 36^b) siyāset idüp nigāh-i ğazabla bağmaz idi, var baña du‘ā it ki maḥbūbuñ saña nazār itmesine sebeb benüm vücūdumdur.⁸¹² Mübālağa üzere gunāhdan (İ 21^b) memnün olduğın beyāndur.

Ey rüy-i ğam siyāh ki ez şerm-i giryeem ای روی غم سیاه که از شرم گریه ام⁸¹³

Ma‘nā-yi mısrā‘ budur ki ey ğam, yüzün siyāh olsun ki ağlamak ḥicābından benüm

⁸⁰⁹ başa iletmişüzdür: - HP

⁸¹⁰ velehu eyzen: - HP

⁸¹¹ ḥattā: - E, - İ

⁸¹² eger: - E; it ki: eyle ki E

⁸¹³ HE شدم: شرم

بر پشت پای دوخته چشم سیاه را Ber pušt-i pāy dūhte çeşm-i siyāh rā

Ma' nā-yi mısrā' budur ki çeşm-i siyāhumı ayağum üstine dikmişdürsen. Ya' nī, ey rüy-i ğam, siyāh ol ki ağlamak hiçābından maḥbūbuñ yüzüne nazar itmege kadir olmaduğuma dā'imā pušt-i pāyuma dikerem çeşm-i siyāhumı.⁸¹⁴ Murād, hacāletden maḥbūbuñ cemāline nazar idemedügin beyāndur.

تلخی بعیش او نرساند ملال من Telḥī be 'ıyş-i ū neresāned melāl-i men

Ma' nā-yi mısrā' budur ki benüm melāletüm maḥbūbuñ 'ıyş u 'ışretine bir acılığı yetüştürmez. Ya' nī, benüm ğamnāk olduğumdan maḥbūbuñ zevkine vü şafāsına zarar yoğdur zīrā ki

از ماتم گدا چه زیان عید شاه را Ez mātem-i gedā çı ziyān 'ıyd-i şāh rā

Ma' nā-yi mısrā' budur ki gedānuñ mātēminden pādīşāhuñ (HP 118^b) bayramına ziyān yoğdur. Ya' nī, ol maḥbūb pādīḥūsn(?)dür ki bir gedānuñ mātēmizde vü muşibettede olduğundan aña ğam u elem sirāyet itmez.⁸¹⁵ Murād, 'aşıkuñ ğamından ma'şūka nesne olmaduğın beyāndur.

فردا بخلق تا بنمایم عطای دوست Ferdā be ḥalq tā benumāyem 'aṭā-yi dūst

Ma' nā-yi mısrā' budur ki yarın rüz-i kıyāmetde ḥattā maḥlūka göstereyüm dūst baña itdügi iḥsānı da bu def' a

ثابت کنم بخوبیش دو عالم گناه را Şābit konem be ḥıṣ du 'ālem ğunāh rā

Ma' nā-yi mısrā' budur ki iki 'ālemüñ (E 119^a) ğunāhını kendüme şābit ideyüm. Ya' nī, ümīdim budur ki rüz-i cezāda maḥbūb-i ḥakīkat, kemāl-i luṭfundan ben ḳulına şol kadar luṭf u iḥsān u mağfıret in'ām ide ki iki 'ālemüñ ğunāhı kadar ğunāhum olursa daḥi yine 'afv idüp mağfūr olam veyāḥud iki 'ālemde olınan ğunāhları ben üzerüme alup ḳabül iderüm ḳoy maḥlūq-i 'ālem ma'şüm olsunlar ve baña itdügi keşret-i luṭf muḳābelesinde ben daḥi üzerüme alduğum ğunāhları 'afv itdirüp ma'şüm u mağfūr oluram. Mübālağa ḳaşd olunca bu ma' nā evvelkinden maḳbūldur. Murād, Ḥaḳḳ Te'ālā ḥazretlerinüñ luṭf u iḥsānına kemāl-i ḥüsn-i i'tiḳādın beyāndur.⁸¹⁶

⁸¹⁴ dikerem: dokerem E

⁸¹⁵ pādīḥūsdür: yāre ḥüsn HE, bāde mest İ, E

⁸¹⁶ beyāndur: beyān itmişdür E

هر گه رهم فتاد بصحراى معرفت Her geh rehem futād be šaḥrā-yi ma'rifet

Ma'nā-yi mışrā' budur ki her vaḳt (HE 37^a) ki yolum ma'rifet šaḥrāsına ki düşdi.

با برق در معامله دیدم گیاه را Bā berḳ der mu'āmele دیدem giyāh rā

Ma'nā-yi mışrā' budur ki otu berḳle mu'āmele de gördüm. Ya'nī, šaḥrā-yi ma'ārifde bir ḥālet vardur ki otuñ āteşiyle āşinālıđı olmaz iken ol šaḥranuñ otlarını āteşle yandırmađa ḳādir olmayup ḥüsn-i mu'āmele itmege başlar. Kemāl-i mübālađa üzere šaḥrā-yi ma'rifeti medḥ idüp ṭarīḳ-i ma'firete terğīb itmekdür.

عرفى طمع مدار مدار از خوى دوست⁸¹⁷ 'Urfī ṭama' medār mudārā zi ḥū-yi düst

Ma'nā-yi mışrā' budur ki ey 'Urfī maḥbūbuñ (HP 119^a) ḥūyından mudārā itmegi ṭama' ṭutma. Ya'nī, maḥbūbuñ ḥūyına girüp ṭabī'atı üzere mu'āmele iderem ayruḳ baña cevr ü cefā itmezler, şaḳunup bu ṭama' da olma ki ṭā'ife-i maḥbūbān gāyetle bedḥū olurlar, neseḳ-i vāḥid üzere gitmezler belki bir luṭf itdükleri zamān muḳābelesinde biñ cevr iderler. Nihāyet hemān sen

در دل نگاه دار سراسیمه آه را Der dil nigāhdār serāsime āh rā

Ma'nā-yi mışrā' budur ki serāsime olduđı ḥālde āhı gönülde ḥıfz eyle. Ya'nī, lafzlarına (E 119^b) mağrūr olup şaḳın āh itmegi gönülden çıkarma ki maḥbūblar saña ol ḳadar serāsime āhlar çekdireseler gerekdür ki ancak olur. Murād, ḥūy-i maḥbūbla mudārā olmaduđın beyāndur.

<Ġazel>-i Diğer 36⁸¹⁸

(mef'ülü / mefā'ülü / mefā'ülü / fe'ülün)

در باغ طبیعت نفسردیم قدم را⁸¹⁹ Der bāğ-i ṭabī'at nefeşrdīm ḳadem rā

Ma'nā-yi mışrā' budur ki ṭabī'at bāğçesinde ayağımızı şıḳmaduđ. Ya'nī, bāğ-i ṭabī'atda murād üzere geşt ü gozār idüp keşret-i seyrāndan ayağımızı rencide itmedik feemmā

چیدیم و گذشتیم گل شادی و غم را Çidīm u gozeştīm gül-i şādī vü ğam rā

Ma'nā-yi mışrā' budur ki şādılıḳ gülünü ve ğam gülünü düşürdük ve geçdik. Ya'nī, ikisinde

⁸¹⁷ مدارا - HE

⁸¹⁸ ğazel-i diğer: velehu eyzen HE, - HP

⁸¹⁹ E نفسرویم: نفسردیم

daği arzūmuz almadı cūmlesin gōrdük ve geçirdik. Murād, am u ādīde arzūmuz almadı.

نوبت بمن افتاد بگوئيد که دوران   Nevbet be men uftād begūyīd ki devrān

Ma‘nā-yi mīṣrā‘ budur ki nevbet baña dūṣdı söyleñüz ki devrān

آرایشی از نو بکنند مسند جم را   Ārāyiṣī ez nev bekoned mesned-i Cem rā

Ma‘nā-yi mīṣrā‘ budur ki Cem’ūñ taḡtına yeñiden bir zīnet eylesün. Ya‘nī, devrān-i feleke söyleyñüz ki iklīm-i suḡende mesnedniṣīn olup Cemlik da‘vāsın iden u‘ārālaruñ nevbetleri munariṣ olup ḡālā ol salṡanat bize intiqāl eyledi. İmdi mesnede bir ḡoṣca ārāyiṣ virüp müzeyyen eylesün. Murād kezālik, kendūñuñ ḡurūcın beyāndur.

در بحث دل و عشق تصرف نتوان کرد   Der baḡṣ-i dil u ‘aṣḡ taṣarruf netevān kerd

(HP 119^b) **Ma‘nā-yi mīṣrā‘** budur ki gōñlūñ ve ‘aṣḡuñ birbiriyle mübāḡeṣe ve mücādele itmelerinde taṣarruf itmege bir kimse (HE 37^b) ādir degildür zīrā aña bunuñ ikisi daği birer emr-i ma‘nevī ṣeydür ve kezālik mübāḡeseleri daği emr-i ma‘nevīdür. Emr-i ma‘nevīde taṣarruf idüp ḡükme itmek, muḡāldür zīrā ki taṣarruf itmek ancaḡ gōrūnen eṣyāda olur buña bināen buyururlar ki

در خون کشد این مسئله برهان حکم را   Der ḡūn keṣed īn mes‘ele Burhān-i ḡakem rā

Ma‘nā-yi mīṣrā‘ budur ki bu taṣarruf mes‘elesinūñ eṣkālīnūñ ḡalli Burhān-i ḡakem’ūñ baḡrını ḡūn ider. Burhān ḡakem’ūñ (İ 22^a) ḡikāyeti budur ki Ṣāḡ ‘Abbās’uñ (E 120^a) zamānında bir kimesne varmıṣ ki ḡaḡ Te‘ālā |HE⁺ celle ṣenāhu| ḡazretleri kemāl-i luṡfundan ol ādeme ṣol adar zekāvet ü ferāset ü ma‘ārif u ‘ulūm-i ṣeyy iḡsān itmiṣ ki ‘aṣrınıñ ferīdi geinürmiṣ ve ne adar müṣkilāt-i ‘ulūm-i ḡarībe varsa onu mülāḡaza ile iḡlāḡın īzāḡ iderlermiṣ ve ferāseti bu mertebe imiṣ ki bir gūn Ṣāḡ ‘Abbās’la at baṣı at baṣına berāberce seyrāna giderlerken bir dāne faḡīr ādeme rāst gelürler ki arḡasında bir yūk odun getürüp ṣehre doḡrı gidiyor.⁸²⁰ Ṣāḡ ‘Abbās, Burhān-i ḡakem’den su‘āl ider ki “*Ey Burhān, fī’l-ḡaḡīa, bu oduncıñuñ ḡālī bizlerden yegdür zīrā ki aṣlā dūnyāda bir ta‘alluḡı yoḡ; ḡazīne vü cebeḡāne vü ‘asker sevdāsında degildür ancaḡ kendü ‘iyālīnūñ nafaḡasınıñ aydın eker.*⁸²¹ N’olaydı ki bizler daği bunuñ gibi bir ādem olayduḡ?” deyüp Ṣāḡ bu oduncıñuñ ḡālīne ziyādesiyle reṣḡ

⁸²⁰ iḡlāḡın: i‘ lāmın E, İ

⁸²¹ bu: bunuñ gibi E, İ

ider.⁸²² Ba‘ de Burhân-i Hâkem, ol oduncıya im‘ân nazarıyla bakıp Şâh ‘Abbâs’a dir ki “Şâh’um sen bu âdemüñ hâline reşk idiyorsun feemmâ bu oduncu evine varup bu gice *kalduğı gibi* ‘alâ’s-şabâh vefât idüp helâk olsa gerek zîrâ ki bu oduncınuñ (HP 120^a) *vechinüñ ba‘zı ‘alâmetleri ölmege delâlet ider.*” Fî‘l-vâkı‘ şâh, âdem taqayyüd itdürdi, şabâh ol oduncınuñ leşini dîvâne getürüp Burhân’uñ arkasına hîl‘at-i fâhire geydirüp ferâseti ve zekâveti cümleñ ma‘lûmı olup ‘âleme münteşir oldı ve Şâh’uñ dîvânında ittîfâk idüp adını Burhân koydular ve her ne müşkil olsa gelüp Burhân Hâkem’den su‘âl iderlerdi (HE 38^a) feemmâ mezhebinde daği aşla bir dağl idecek yeri yoğ imiş zîrâ ki muhibb-i çehâr (E 120^b) Yâr-i Güzîn -rıdvâna’l-lâhu Te‘âlâ ‘aleyhim ecmâ‘în- imiş ve nefsu’l-emr tâ‘ife-i Revâfiz - la‘anehumu’l-lâh- cühhellerinden hâşâ ve kellâ hazret-i Ebâbekirü’s-şiddîk ve hazret-i ‘Ömerü’l-Fârûk’ı sevmezler ve illâ tâ‘ife-i ‘Acem’üñ büleğâları ve füşehâları ve ‘ulemâsı var, bâb-i ma‘ârifî çâr Yâr-i Güzîn -rıdvâna’l-lâhu Te‘âlâ ‘aleyhim ecmâ‘în- hazretlerine mağabbetleri kemâl üzeredürler.⁸²³ Cümleden biri evvelâ işte Burhân Hâkem ki muhibb-i çâr Yâr-i Güzîn olmasa Hağ Te‘âlâ hazretleri bu mertebe zekâvet ve ferâset ihsân itmezdi ve huşuşan ki hazret-i Risâletpenâh -şalla’l-lâhu ‘aleyhi ve sellem- hazretleri hadîş-i şerîfde buyurmuşdur ki “*İttekû ferâsetihi’l-mü’mini fe enne yenzuru be nûru’l-lâh mâ nahnu fîhi*”⁸²⁴ budur ki Burhân-i Hâkem bir böyle vücûd-i şerîf iken bu mes’elenüñ hallî kendüyi kana çeker. Ya‘nî endîşe itmekden bağı hûn olur yine bu mes’eleği hall idemez. Murâd mübâlağa üzere bahş-i dil u ‘aşğda taşarruf olmaduğın beyândur.

الماس بود طعنه شنو از جگر ما Elmâs buved ta‘ neşinev ez ciger-i mâ

Ma‘nâ-yi mışrâ‘ budur ki elmâs ta‘ ne işidici olur bizüm cigerimüzden. Bu tağdîrce

بيهوده بزهر آب مده تیغ ستم را Bîhûde be zehrâb medeh tîğ-i sitem râ

Ma‘nâ-yi mışrâ‘ budur ki ‘abeş yere sitemüñ (HP 120^b) kılıcına zehrle şu virme. Ya‘nî ey mağbûb, elmâs ki zehr-i kâtil iken bizüm cigerimüz zehrlikde elmâsa ta‘ ne ider. Bu tağdîrce sen bîhûde yire tîğ-i sitemüñi zehrle şu verirsen ki bizüm cigerimüzi mecrûh idesüñ, ol tîğ bizüm cigerimüze kâr itmez. Murâd, mübâlağa üzere cigerinüñ elmâsşifat olduğın beyândur.

⁸²² reşk ider: reşk idecek E, İ

⁸²³ âdem taqayyüd: âdem ta‘yîn HE; tâ‘ife: tevâ’if E, İ

⁸²⁴ “اتقوا فراسته المؤمن فانه ينظر بنور الله ما نحن فيه” (Müminin ferasetinden sakının! Çünkü o Allâh’ın nuruyla bakar.) Tirmizî, *Tefsîru’l-Kur’an*, s.16; Suyûtî, *el-Câmiu’s-Sağîr*, C.1, s.24)

Der ravza çu bā in dehen-i telh behandem در روضه چو با این دهن تلخ بخندم

Ma' nā-yi mışrā' budur ki ravza-i cennetde çünki bu acı olan ağızla gülecek olursam

Bes gavta ki der zehr dehem bāğ-i İrem rā بس غوطه که در زهر دهم باغ ارم را

Ma' nā-yi mışrā' budur ki bāğ-i İrem'e çok ıalmaq virürem zehrde. (E 121^a) Ya' nī mestem, 'aşqdan telh olmuş dehānumla eger ravza-i cinānda hānde idecek olursam kemāl-i hālāvetine bāğ-i İrem reşk idüp çeşme-i zehre çok (HE 38^b) gavtalar itse gerek. Bu ümīdlige ben dağı bir acılık peydā ideyüm tā ki hānde itdügüm zamān bende dağı bu hālāvet zühür ide. Murād, mübālağa üzere zehrhandeliginde olan hālāveti beyāndur.

Mā secdeber-i sāye-i dīvār-i kuniştīm ما سجده بر سایه دیوار کنشتیم⁸²⁵

Ma' nā-yi mışrā' budur ki bizler kenīsānuñ dīvārınuñ gölgesinüñ secdesin ileticiyüz. Bu tađdırce⁸²⁶

Ez bīdebān pors hāremgāh-i şanem rā از بی ادبان پرس حرماگاه صنم را

Ma' nā-yi mışrā' budur ki maħbūbuñ hāremgāhını ziyāret itmeğligi bīdeblerden su'āl eyle. Ya' nī, bizüm hāremgāh-i şaneme duğul itmege isti' dādımız yokdur anı bīdeblerden su'āl eyle. Bizler ancak dīvār-i kuniştüñ sāyesin bilirüz. Murād, tađkīr-i nefis idüp zāhid-i huşq olana ta' arruz itmekdür.

'Urfī ğam-i dil ger taleb-i cān koned ez to عرفی غم دل گر طلب جان کند از تو

Ma' nā-yi mışrā' budur ki ey 'Urfī eger gönül ğamı senden cān taleb idecek olursa⁸²⁷

Zinhār ber efşān u merencān dil-i ğam rā زنهار برافشان و مرنجان دل غم را

(İ 22^b) **Ma' nā-yi mışrā'** (HP 121^a) budur ki meded yuğaru şaş ve rencide itme ğamuñ gönlüni. Ya' nī, eger ğam senden isterse ihmāl itmeyüp çıkarup teslīm eyle ve illā ihmāl idecek olursañ ğamuñ gönli senden rencidehātır olur. Murād, mübālağa üzere ğama teslīm olduğın beyāndur.

<Ġazel>-i Dīger 37⁸²⁸

(mef' ūlū / fā' ilātū / mefā' ilū / fā' ilün)

⁸²⁵ HE کنسیم: کنشتیم

⁸²⁶ kenīsānuñ: kenīsüñ HP

⁸²⁷ taleb: - HP

⁸²⁸ ğazel-i dīger: velehu eyzen HE, - HP

Der nevbahār bāde nenūşed kesī çerā در نو بهار باده ننوشد کسی چرا

Ma' nā-yi mışrā' budur ki faşl-i nevbahārda bir kimse bādenūş itmez, niçün?

Mey der piyāle zühd furūşed kesī çerā⁸²⁹ می در پیاله زهد فروشد کسی چرا

Ma' nā-yi mışrā' budur ki mey piyālede ola, bir kimse niçün zühd şatar?⁸³⁰ Ya' nī, ta' accüb tarīki üzere dir ki faşl-i nevbahārda erbāb-i 'aşq niçün mey nūş itmezler ve bāde piyālede müheyyā ola, erbāb-i riyā niçün zühd (**E 121^b**) şatarlar?⁸³¹ Murād, faşl-i nevbahārda bāde nūş itmege terğībdür.

Murğān çonin be şevk ü bahārān çonin be zevk مرغان چنین بشوق و بهاران چنین بذوق

Ma' nā-yi mışrā' budur ki bülbüller ve sâ'ir murğlar buncılayın şevkle nağmeperdâzlıkda ola ve bahārlar daği envā'-i şukūf ile buncılayın zevkde ola bu hāleteleri müşāhede itdikden şoñra

Hemrāh-i bülbülān nehurūşed kesī çerā همراه بلبلان نخروشد کسی چرا

Ma' nā-yi mışrā' budur ki bülbüllerle hemrāh olduğı hālede bir kimse niçün cūş u ħurūş itmez? Murād, bahārı medħdür.

Serrişte-i mu'āmele der dest-i kısmetest سر رشته معامله در دست قسمتست

Ma' nā-yi mışrā' budur ki mu'āmelenüñ serriştesi kısmet-i Ĥağ'uñ yed-i ħudretindedür. Bu tağdırce⁸³²

Bā düşmenān be mihr becūşed kesī çerā با دشمنان بمهر بجوشد کسی چرا

Ma' nā-yi mışrā' budur ki düşmenlere maħabbet itmekle bir kimse niçün cūş itmez.⁸³³ Ya' nī (**HE 39^a**) çünki cümle eşyā 'ālem-i ezelde maħsūm olduğdan şoñra lāzım olan insāna budur ki düşmenine daği 'arz-i maħabbet eyleye. Murād, teslīm-i ħazā vü ħader olup herkesle (**HP 121^b**) maħabbet üzere olmağa terğībdür.

⁸²⁹ HE زهر: زهد

⁸³⁰ mey piyālede: bāde-i mey piyālede İ; zühd: zehr HE

⁸³¹ zühd: zehr HE

⁸³² yed-i ħudretindedür: yokdur tendür HE

⁸³³ cūş: ħuş E

Çun dembedem ‘ināyet-i tevfiḳ mümkin est چون دمبدم عنایت توفیق ممکن است

Ma‘nā-yi mışrā‘ budur ki çünki nefesbenefes ‘ināyet-i tevfiḳ mümkindür. Böyle olunca

Der tengnā-yi sa‘y nekūşed kesī çirā در تنگنای سعی نکوشد کسی چرا

Ma‘nā-yi mışrā‘ budur ki sa‘yuñ tar olan mekânında bir kimse niçün çalışmaz? Ya‘nî, dembedem ki tevfiḳ-i İlâhî bulup ‘ināyet-i Hamîdiyye’ye nâ’il olmak mümkin iken ‘acâbâ ṭâlib olan kimse niçün sa‘y idüp bulmaz? Huşûşan ki Feyyâz’da buhl yokdur.⁸³⁴ Murâd, sa‘yla ‘ināyet-i tevfiḳ bulunduğın beyândur.⁸³⁵

Şad düşmenem be hûn bihil u koşte düst hem صد دشمنم بخون بجل و کشته دوست هم⁸³⁶

Ba‘zı nüshada “بجل” (bihil), yerine “سجل” (sicil) vâқи‘ olmuş ve “کشته” (koşte) yerine “تشنه” (teşne) vâқи‘ olmuş.⁸³⁷ Feemmā ikisinüñ daḫi ‘ibâretinüñ zâhirine göre ma‘nā-yi müstaḳîm idemedüm. Velâkin **me‘âl-i ma‘nā** budur ki yüz dâne ḳanuma düşmen olan kimesne ḳanımı baña ḫelâl idüp düstum olmuşdur. Bu taḳdîrce

În biḫumār-i bâde nenūşed kesī çerā این بی خمار باده ننوشد کسی چرا

Ma‘nā-yi mışrā‘ budur ki bu ḫumârsuz olan şarâbı niçün bir kimse içmez? Ya‘nî, sâ’ir bâdenüñ ḫâlî budur ki sekr (E 122^a) ile ḫumârî vaḳtinde fitneengîz olup eski ‘adâvetleri ve kohne mâcerâları ḫâṭıra getürüp meclisde bîn dâne fitne vü fesâda bâ’iş olur feemmā bu bâdenüñ ḫâşşasın gör ki yüz dâne ḳanlı düşmenlerüm ḳanımı ḫelâl idüp benümle hemmeclis olup düst olmuşlardur.⁸³⁸ Murâd, içdüğü bâde-i ḫavâşşın beyân itmekdür. İşte bu ḫaḳîr bu beyte böylece ma‘nā virdim, erbâb-i zekâvet bundan a‘lâ bir ma‘nā daḫi virürlerse ne güzel.⁸³⁹

Hem düstîst ‘Urfî vü hem ref‘-i düşmeni هم دوستیست عرفی و هم رفع دشمنی⁸⁴⁰

Ma‘nā-yi mışrā‘ budur ki ‘Urfî bu ḫaşlet hem düstluḳ itmekdür ve hem düşmenligi ref‘

⁸³⁴ Feyyâz’da yokdur: ḳıyâmetde E

⁸³⁵ Bu cümle E’de yoktur.

⁸³⁶ Beyit E’de yoktur.

⁸³⁷ Ba‘zı nüshada بجل (bihil) yerine: - E

⁸³⁸ meclisde: - E

⁸³⁹ Bu cümle İ, HE ve E’de yoktur.

⁸⁴⁰ HP, E دشمن : دشمنی

itmekdür. Böyle (HP 122^a) olunca

عيب غنيم و دوست بپوشد کسی چرا 'Ayb-i ğanīm u dūst bepūşed kesī çirā

Ma' nā-yi mışrā' budur ki düşmenüñ 'aybını vü dūstuñ 'aybını gördüğü zamān bir kimse niçün örtmez? Ya' nī, fī'l-vāķi' dūstuñ 'aybına vāķıf olup setr itdügün zamān dūstlığı daħi ziyāde olur⁸⁴¹. Düşmenüñ 'aybına muṭṭali' olup pinhān itdügün vaķt ḥaz idüp senüñle olan düşmenliği bu iş sebebiyle varup ref' olur.⁸⁴² Nefsü'l-emr, settāru'l-'uyüb olmağ güzel (HE 39^b) sıfat olduğın beyāndur.

Ġazel-i <Dīġer> 38⁸⁴³

(mefā' ilün / fe' ilātün / mefā' ilün / fe' ilün)

چراغ عشق بگلخن بود دلیل مرا 'Çerāġ-i 'aşķ be golħan buved delīl merā

Ma' nā-yi mışrā' budur ki 'aşķuñ çerāġı golħana delīl olur baña.⁸⁴⁴ Ya' nī, 'aşķ beni golħan tarafına delīl olup iletür.

بکشت گلشن خود میبرد خلیل مرا Be geşt-i gülşen-i ḥod mībered Ḥalīl merā

Ma' nā-yi mışrā' budur ki benüm Ḥalīl'ümi kendü gülşenüñ seyrine iletür. Ya' nī, çerāġ-i 'aşķ ḥazret-i Ḥalīl'i |HE⁺ 'aleyhi's-selām| gülşen cānibine doġrı delālet idüp iletür bize delīl olduğı vaķt golħana doġrı delālet ider.⁸⁴⁵ Murād, vücūdında olan 'aşķuñ 'adem-i te'sīrin beyāndur.

ز باغ وصل ثمر خواهم آن قدر که دهند Zi bāġ-i vaşl semer ḥ'āhem ān ķadr ki dehend

Ma' nā-yi mışrā' budur ki maḥbūbuñ vaşlı baġçesinden mīveyi ol ķadar isterem ki virürler ve illā⁸⁴⁶

کجا نظر بکثیراست و یا قلیل مرا Kocā nażar be keşīrest u ķalīl merā

Ma' nā-yi mışrā' budur ki aza ve çoġa nażar itmezem. Ya' nī, bāġçe-i vaşldan benüm murādum mīve ṭaleb itmekdedür, virsünler daħi azına ve çoġına nażar itmezem zīrā ki mīve-i

⁸⁴¹ itdügün zamān dūstlığı daħi ziyāde olur: - E, - İ

⁸⁴² düşmenüñ 'aybına muṭṭali' olup: - E; ḥaz idüp: ḥıfz idüp İ, E, ḥaṭṭ idüp HE

⁸⁴³ ġazel-i dīġer: velehu eyzen HE, - HP

⁸⁴⁴ Bu cümle HE'de yoktur.

⁸⁴⁵ iletür bize delīl olduğı vaķt külħana doġrı delālet ider: - E, - İ

⁸⁴⁶ ol ķadar: olunur E, İ

vaşluñ azı ve çoğı olmaz. Murād, bāğ-i vaşldan mīveh̄'āh (İ 23^a) olduğın beyāndur.⁸⁴⁷(E 122^b)

رو ای مگس بمگس ران مساز محتاجم Rev ey meges be megesrān mesāz muḥtācem

Ma' nā-yi mışrā' budur ki ey meges yūri beni bir mirrūhiye muḥtāc itme⁸⁴⁸

که منفعل نکند بال جبرئیل مرا Ki munfa' il nekoned bāl-i Cebre'īl merā

Ma' nā-yi mışrā' budur ki beni ḥāzret-i Cebre'īl'ün (HP 122^b) ḳanādıyla munfa' il eylemez.

Ya' nī, ey megesşifat olan a' dālar benüm şehd-i kelāmumuñ reşkinden başıma üşüp beni yelpāzeyeye muḥtāc itmeñüz ki kemāl-i istiğnāmdan bāl-i Cebre'īl mirrūḥa olursa yine elüme alup megesrānlık itmezem ve munfa' il daḥi olmazam ki Cebre'īl gibi mirrūḥayı elime almaduğuma.⁸⁴⁹ Murād, mübālağā üzere 'ālīcenāb olduğın beyāndur.

علاج تشنگیم خون دل بود ورنه 'İlāc-i teşnegiyem ḥūn-i dil buved verne

Ma' nā-yi mışrā' budur ki benüm şusuzluğumuñ ' ilācı gönül ḳanıdır yoksa

ز روی لب گذرد نهر سلسبیل مرا Zi rüy-i leb gozered nehr-i selsebīl merā

Ma' nā-yi mışrā' budur ki benüm dudağumuñ yüzinden geçer selsebīl didikleri ırmağ. Ya' nī, benüm teşneliğüme ' ilāc ḥūn-i dil nüş itmekdür yoksa eger şu içmeğle def' olaydı nehr-i selsebīl dā'imā benüm dudağumuñ ögünden aḳup gider.⁸⁵⁰ Murād, ḥarāret-i ' aşğdan teşnedil olan ' uşşāka ' ilāc ancak çēşme-i vişālden olur yoksa ğayrı şulardan olmaduğın beyāndur.⁸⁵¹

چه گونه باورم آید ز اهل حسن وفا Çigüne bāverem āyed zi ehl-i ḥūsn vefā

Ma' nā-yi mışrā' budur ki şāhibḥūsn olan maḥbūblardan vefā gelmege baña niçe inanmağ gelür ki

که کرد حسن تو ملزم بصد دلیل مرا Ki kerd ḥūsn-i to mülzem be şad delīl merā

Ma' nā-yi mışrā' budur ki senüñ ḥūsnüñ yüz dāne delīl ile beni ilzām eyledi. Ya' nī, ey maḥbūb sen beni inandırmağ (HE 40^a) istiyorsañ ki bizler ' aşığ-i şādıkımız olana dā'imā vefādārılık idüp cevr ü cefā itmezüz feemmā ḥūsnüñ yüz dāne delīl getürüp beni mülzem

⁸⁴⁷ mīveh̄'āh: mīveh̄'ān HE

⁸⁴⁸ mirrūhiye: مرده حیه E

⁸⁴⁹ a' dālar: a' vānlar HE

⁸⁵⁰ nüş: ḥuş E

⁸⁵¹ ' uşşāka ' ilāc: ' uşşāk E

idiyor ki şakunup sözine i‘timād itmege bunlarda vefā olmaz. Bu cevābdan şoñra ayruķ ey maħbūb cevābına inanmaķ iħtimālüm yoķdur, biħūde yere efsūn itme.⁸⁵² Murād, erbāb-i ħüsnüñ vefādār olmaduđın beyāndur.

Dilem zi cevr-i ħasīsān elem keşed verne دلم زجور خسیسان الم کشد ورنه

Ma‘nā-yi mışrā‘ budur ki benüm göñlüm ħasīslerüñ (HP 123^a) (E 123^a) cevrinden elem çeker yoķsa

Nemīgezed sitem-i merdum-i aşıl merā نمیگزدم ستم مردم اصیل مرا

Ma‘nā-yi mışrā‘ budur ki merdum-i aşıl u nesībün |HP⁺ dilsüz| sitemi beni dişlemez. Ya‘nī, bedaşl u dūntabī‘at olan ādemlerüñ cevr ü cefāsından benüm ħatırüm perīşān olmaz zīrā ki anlaruñ baña cefā itmege istiħkākları yoķdur feemmā aşılzāde olanlar ve ‘ālīnihād olanlar eger baña sitem idecek olursa rencideħatır olmazam zīrā ki kendü aķrānlarumdur ve hemsitemleri dağı yine iltifāt yüzündendür.⁸⁵³ Murād, bedaşl olanlardan cefā gördüğin beyāndur.

Fiğān zi cilve-i cennet ki bā seħāvet-i ‘aşķ fiğān زجلوه جنت كه با سخاوت عشق

Ma‘nā-yi mışrā‘ budur ki ey maħbūb senüñ ħüsnüñüñ cilvesinden feryād u fiğān olsun ki ‘aşķuñ seħāvetiyle yine⁸⁵⁴

Zi ber feşānden-i cān mīkoned baħīl merā زبر فشاندن جان میکند بخیل مرا

Ma‘nā-yi mışrā‘ budur ki cānı yuķaru şaçmadan beni baħīl eyler. Ya‘nī, ey maħbūb senüñ cilve-i ħüsnüñden fiğān olsun ki vücūdumda olan ‘aşķuñ seħāvetiyle cilveñüñ üzerine cānumı çıķarup nişār idiyorum yine baña baħīl deyüp iltifāt itmiyor. Murād, mübālağa üzere cilve-i maħbūbı medħdür.

⁸⁵² efsūn: efsūn E

⁸⁵³ bed aşl u dūn: bu aşl-i dūn HE; aşılzāde olanlar: aşılzādeler olanlar HP, HE

⁸⁵⁴ HE’de bu mısraya derkenarda şü şekilde bir ħaşıye düşülmüş: “*Senüñ ħüsnüñüñ cilvesinden ki ‘aşķuñ seħāvetiyle canımı nişār idiyorum lâkin cilveñ beni ħicāba koyup baħīl eyler. Bir mertebededür ki cānum işār olmağa bir şey’ degildir. Cilveñ uğrunda öyle olduğdan şoñra ħicābından gördüm ki işüm hevādur. İmsāk itdüm, çıķarup nişār eyledüm.*”

كجاست عرفی مجنون كه تازیانه او Kocāst ʿUrfī-i Mecnūn ki tāzyāne-i ū

Maʿnā-yi mıṣrāʿ budur ki Mecnūn olan ʿUrfī ne yerdedür ki anuñ ʕaçıısı⁸⁵⁵

ز کوی عشق براند هزار میل مرا Zi kūy-i ʿaşq berāned hezār mīl merā

Maʿnā-yi mıṣrāʿ budur ki ʿaşkuñ maḥallesinden beni biñ mīl ʕaşra süre.⁸⁵⁶ Yaʿnī, kūy-i ʿaşqdan niçe bir sergerdān olayum.⁸⁵⁷ ʕatı ʿUrfī-i Mecnūn ki beni tāzyāniyla bu kūy-i ʿaşqdan hezār mīl ʕaşra sürüp kendü gibi beyābānlarda Mecnūnşifat geşt u gozār ideyüm.⁸⁵⁸ Murād, kūy-i ʿaşqdan baʿīd olmasını ʕaleb itmegi beyāndur.

Ġazel-i <Dīger> 39⁸⁵⁹

(müfteʿ ilün / mefāʿ ilün / müfteʿ ilün / mefāʿ ilün)

می کش و مست عشوه کن نرگس می پرست را Mey keş u mest-i ʿıṣve kon nergis-i meyperest rā
(HP 123^b) (HE 40^b) **Maʿnā-yi mıṣrāʿ** budur ki ey maḥbūb, şarābı nūş eyle de meyperest olan nergis ʕeşmüñi ʿıṣvenüñ serḥoşı eyle. Yaʿnī, ey maḥbūb mey nūş idüp de ʿıṣve itmege serāgāz it.

میکده کرشمه کن گوشه چشم مست را Meykede-i kirişme kon gūşe-i ʕeşm-i mest rā
Maʿnā-yi mıṣrāʿ budur ki (E 123^b) ey maḥbūb mest olan ʕeşmüñüñ köşesini kirişme meyḥānesi eyle. Yaʿnī, ʕeşmüñi mest-i ʿıṣve itdükden şoñra köşesin daḥi meyḥāne-i kirişme eyle. Murād, maḥbūbları mey nūş itmege terġībdür.

آمده فوج تازه جمله شهادت آرزو Āmede fevc-i tāzei cümle şehādet ārzū

Maʿnā-yi mıṣrāʿ budur ki ey maḥbūb bir tāze gürüh gelmiş ve cümlesi şehīd olmağ ārzūsında.⁸⁶⁰ Bu taqđırce

خیز و شراب دشنه ده غمزه تیز دست را Ĥiz u şarāb-i deşne deh ġamze-i tizdest rā⁸⁶¹

Maʿnā-yi mıṣrāʿ budur ki ʕalk ʕ ve ḥançer şarābın vir tizdest olan ġamzeye. Yaʿnī, maḥbūb senüñ cemālüne yeñiden bir alay biçāre ʿaşıq olup gelmişlerdür, bu ümīd üzere ki bu yolda

⁸⁵⁵ ʿUrfī: - E; ne yerdedür ki: ʕandadır HE

⁸⁵⁶ beni biñ: niçe E, İ

⁸⁵⁷ olayım: - E, - İ

⁸⁵⁸ ʕatı ʿUrfī-i Mecnūn ki beni tāzyāniyla bu kūy-i ʿaşqdan hezār mīl ʕaşra sürüp kendü gibi: - E

⁸⁵⁹ ġazel-i dīger: velehu eyzen HE, - HP

⁸⁶⁰ şehīd: şahādet HP

⁸⁶¹ E دشنه: دشنه

şehîd-i ‘aşk olalar imdi te’hîr itme tîzdest olan cellâd-i ğamzeñüñ eline kâlk hañçer-i âbdârüñüñ şarâbın vir tâ ki (İ 23^b) ârzü-yi şehâdetle gelen fevce şarâb-i şahâdeti nüş itdürüp murâdlarına vâşıl ide.⁸⁶² Murâd, ‘aşk-i maħbûbda şahâdet taleb iden ‘uşşâķuñ kemâl-i i’ tîķâdların beyândur.

زلف شکن فروش را بر دل من متاع نه   زلف-i şikenfurûşrâ ber dil-i men metâ‘ nih

Ma‘nâ-yi mîşrâ‘ budur ki ey maħbûb bûklüm şatıcı olan zülfüñi benüm göñlüm üzerine metâ‘ olduĝı hâlde ķoy. Bu def‘ a

یاد زمانه ده زانو قاعده شکست را   Yâd-i zemâne dih zi nev ķâ‘ ide-i şikest râ

Ma‘nâ-yi mîşrâ‘ budur ki şıñmıř olan ķâ‘ ideyi yeñiden zamânenüñ hâţırası vir. Ya‘nî, zamâne bu ‘âdeti eski olduĝından ferâmûş itmiş idi imdi ey maħbûb sen ol şikenfurûş zülfüñi metâ‘ -i zîķıymet pâyesinde bizüm göñlimüz (HP 124^a) üzerine ķoy ki zamâne daĝı hâţırına getüre.⁸⁶³ Ki bu ķâ‘ ide eski olup şikest olmişdı yine vücûda geldi, bârî şimdengirü biz daĝı maħbûblaruñ zülf-i şikenfurûşını metâ‘ deyü ‘aşıķlaruñ göñlüne ķoyalum.⁸⁶⁴ Murâd, şikenfurûş olan zülf-i maħbûbı medħdür.

خیز و سماع شوق کن چند بحکم عافیت   Hîz u semâ‘ -i şevķ kon ķend be ĥukm ‘âfiyet

Ma‘nâ-yi mîşrâ‘ budur ki ey maħbûb kâlk ve şevķ semâ‘ ın eyle niķeye dek râĥatlık (E 124^a) ĥükmüyle

در شکنی بگوش دل زمزمه الست را   Der şikenî be ĝuş-i dil zemzeme-i elest râ

Ma‘nâ-yi mîşrâ‘ budur ki elest zemzemesin göñül ķulaĝına şındırasın. Ya‘nî, (HE 41^a) rûz-i “*Elestu birabbiküm*”de⁸⁶⁵ naĝme-i “*ķâlû belâ*”⁸⁶⁶söyleyen ‘uşşâķa bu dünyâda ‘âfiyet mümkin degildir. İmdi ey maħbûb, şevķ ile ķalkup semâ‘ a şurü‘ it tâ ki bizlere sürür u ‘âfiyet hâşıl ola ve illâ niķeye dek bizüm ĝuş-i dilimüze zemzeme-i elesti ķoyup bizleri ‘âfiyetden men‘ idiyorsuñ. Murâd, maħbûbuñ şevķ ile ķalkup semâ‘ itmegin temennâ itmekdür.

⁸⁶² şarâb-i şahâdeti: şerbet-i şahâdet HE

⁸⁶³ Bu cümle E’de “hâţırına getüre” ibaresi hariķ yoktur.

⁸⁶⁴ eski: - E

⁸⁶⁵ “السنث بر بكم” (Ben sizin Rabbiniz deĝilmiyim. A’raf, 7/172)

⁸⁶⁶ “قالوا بلى” (Dediler, evet. A’raf, 7/172)

Germ-i ziyāret-i Ḥarem gešte zi bîḥodī velī گرم زیارت حرم گشته ز بیخودی ولی

Ma‘nā-yi mıṣrā‘ budur ki bîḥod olduğundan Ḥarem-i Ka‘be’nün ziyāretinün pürḥarāreti olmuş feemmā⁸⁶⁷

‘Yā ṣanem’ est ber zebān ‘Urfī-i bütperest rā یا صنمست بر زبان عرفی بت پرست را

Ma‘nā-yi mıṣrā‘ budur ki bütperest olan ‘Urfī’nün dili üzerine ‘yā ṣanem’ dimekdür. Ya‘nī, ‘Urfī bîḥod olduğuna Ḥarem-i Şerīf’i ziyāret itdüğü zamān du‘ā-yi sa‘yī ferāmūş idüp dā’imā lisānından ‘yā maḥbūb’ şadāsı gelür.⁸⁶⁸ Kemāl-i mübālağa üzere maḥbubperest olduğın beyāndur.

Ġazel-i <Diğer> 40⁸⁶⁹

(fā‘ ilātün / fā‘ ilātün / fā‘ ilātün / fā‘ ilün)

التفاتی نیست با امید مطلوب مرا iltifātī nīst bā ümmīd-i maṭlūb-i merā

Ma‘nā-yi mıṣrā‘ budur ki benüm maṭlūbumuñ ümmīde bir iltifātı yoḡdur zīrā ki

مرحمت با یأس باشد خوی محبوب مرا Merḥamet bā ye’s bāşed ḥūy-i maḥbūb-i merā

Ma‘nā-yi mıṣrā‘ budur ki benüm maḥbūbumuñ ḥūyī ye’s merḥametdür. Ya‘nī, benüm murādumuñ ve maṭlūbumuñ vüçüda gelmek (HP 124^b) ihtimālī yoḡdur zīrā ki vüçüda gelmedüğünden mā‘adā ḥuşūle gelmesine bile ümīdvār olmağa iltifātı yoḡdur. Tā bu mertebe vüçüda gelmesinden me’yūs u nāümīd olmuşdur. Buña bināen ki bizüm maḥbūbımızuñ ḥūyī ve ‘ādeti budur ki tā ‘uşşāk kendünün luḡfundan me’yūs olmaduḡça ‘āşīka merḥamet itmez. Ol sebebden bizler daḡi me’yūs olmuşızdır. Murād, mübālağa üzere ḥūy-i maḥbūbānı beyāndur. (E 124^b)

Tā be ḥāl-i men koned endīşehā-yi bāṭıleş تا بحال من کند اندیشه های باطلش⁸⁷⁰

Ma‘nā-yi mıṣrā‘ budur ki ḥattā ol maḥbūb benüm aḥvālūme bir ālāy bāṭıl endīşler itmek için

پیش او در آتش اندازید مکتوب مرا Pīş-i ū der āteş endāzīd mektūb-i merā

Ma‘nā-yi mıṣrā‘ budur ki benüm mektūbumı ol maḥbūbuñ ögünde āteşe atuñuz. Ya‘nī maḥbūb, ‘āşīkuñ saña mektūb irsāl itmiş deyüp mektūbı kendüsine oḡudmadan ögünde

⁸⁶⁷ bîḥod: bîhūde E, İ

⁸⁶⁸ bîḥod: bîhūde E, İ

⁸⁶⁹ ġazel-i diğeri: velehu eyzen HE, - HP, ġazel İ

⁸⁷⁰ E, İ محال: بحال

görütüp âteşe biraķuñ tã ki benüm ħãlũme bir ãlãy bãtıl fikirler idüp (HE 41^b) bu endişeye dũřřün ki “*Acabã bu mektũbda ne yazmışdı ve aĥvãli neye mũncer olmışdı ve ne sipãriř itmişdi?*” deyũ bu endişelere dũřřün. Murãd, maĥbũba mektũb gũnderdũgin beyãndur.

Der ĥicãb uftãde zĩn ġamĥãne mĩn’ãyed birũn در ĥicãb افتاده زين عمخانه مينابد برون

Ma’ nã-yi mıřrã’ budur ki ĥicãba dũřmiřdũr bu ġamĥãneden taşra gelmez.

Dũřmeni bã ĥiř tã key cãn-i maĥbũb-i merã دشمنی با خویش تا کی جان محبوب مرا

Ma’ nã-yi mıřrã’ budur ki benüm maĥbũb olan cãnumuñ kendũ kendũyle bu dũřmenligi niçeye dek.⁸⁷¹ Ya’ nĩ, benüm maĥbũb olan cãnum ġunãhuñ ĥicãbından bu ġamĥãne-i tenden çıķup taşra gelmiyor feemmã tã be key kendũ kendũye dũřmenlik idüp bu ġamĥãne-i vücũda ĥicãbından ĥabs olup ĥalsun. Murãd, ġunãhuñ ĥicãbından cãnı ‘azãbda olmaduġın beyãndur.

Goftuġũhã-yi dil-i řũrideem bãtıl medãn گفتگوهای دل شوریده ام باطل مدãn

(HP 125^a) **Ma’ nã-yi mıřrã’** budur ki dĩvãne olan ġũnlũmũñ bu sũzlerini sen bãtıl bilme⁸⁷²

Behre’ ez hũřmendĩ nĩst meczũb-i merã بهره از هوشمندی نیست مجذوب مرا

Ma’ nã-yi mıřrã’ budur ki benüm meczũbuma ‘aķılılıķdan bir nařĩb yoķdur. Ya’ nĩ, benüm ġũnlũm meczũb-i ‘ařķ olmışdur, ‘aķılda ‘alãķası yoķdur feemmã yine sen anuñ cevãbların bãtıl zann itme ki bir alay me’ãnĩleri mũř’irdũr ve lãkin herkes fehm itmege ķãdir degildũr ancak erbãbı bilũr. Murãd, ġũnlũnũñ meczũb-i ‘ařķ olduġın beyãndur.

Giryẽ rã zevķĩst kãnrã tũhmetĩ bã’iř besest. گريه را ذوقیست کائرا تهمتی باعث بسست

(İ 24^a) **Ma’ nã-yi mıřrã’** budur ki aġlamaġuñ bir zevķi vardur ki ol zevķe (E 125^a) bir tũhmet sebebi besdũr.⁸⁷³ Ya’ nĩ, ‘ařıķuñ giryẽsine sebep lãbud bir tũhmet vardur ki ol tũhmet zevķi kendũye yeter ve illã giryeden ‘ařıķuñ zevķi olmasa⁸⁷⁴

Verne Yũsuf der girĩbãnest Ya’ ķũb-i merã ورنه يوسف در گريبانست يعقوب مرا

Ma’ nã-yi mıřrã’ budur ki yoķsa ĥãzret-i Yũsuf, benüm Ya’ ķũb’umuñ yaķasında mevcũddur. Ya’ nĩ, Ya’ ķũb’uñ giryẽsine sebep Yũsuf’uñ mũfãraķatı degil idi, nihãyet giryeden bařķa bir

⁸⁷¹ bu: yũz HP

⁸⁷² bilme: eyleme E, İ

⁸⁷³ aġlamaġuñ: aġlamaķluġuñ E, İ; vardur: budur E, İ

⁸⁷⁴ giryẽsine sebep: sebep-i giryẽsine E, İ

zевќ almış idi ve illā hazret-i Ya'kub murād eylese Yūsuf'ı girībānına yakīn getürmege kadir idi. Murād, girye-i 'aşıkda başka bir zevќ olduğın beyāndur.

حسَن ناز و عشوه خواهد مردمی شرم و ادب هُسن ناز u 'ışve h'āhed merdumī şerm u edeb

Ma'nā-yi mıřrā' budur ki güzellik nāzla 'ışve ister ve merdumluk edeble (HE 42^a) hayā ister. Ya'nī, anuñ muќtezāsı bu ve bunuñ muќtezāsı bu feemmā

حسَن اهلیت دهد آزار محبوب مرا هُسن-i ehliyyet dehed āzār-i maħbūb-i merā

Ma'nā-yi mıřrā' budur ki ehliyyet hüsün virür benüm maħbūbumuñ cefāsı.⁸⁷⁵ Ya'nī, sā'ir maħbūblaruñ muќtezā-yi hüsünleri budur feemmā benüm maħbūbmuñ hāřsası budur ki 'uřřākına āzār eylese ol āzārı 'ařıka hüsün-i ehliyyet virür; luřf u ihsānı ne virecegin (HP 125^b) var bundan kıyās eyle.⁸⁷⁶ Murād, mübālağa üzere āzār-i maħbūbı beyāndur.

ناصروری گر کند عرفی دلم عیش مکن ناصبوری ger koned 'Urfī dilem 'aybeş mekon

Ma'nā-yi mıřrā' budur ki 'Urfī eger benüm gönülüm cevr u cefā-yi maħbūba řabr itmeyecek olursa sen anı 'ayb itme zīrā ki

ناصروری شرط اسلامت ایوب مرا ناصبوری řarṭ-i İslāmest Eyyūb-i merā

Ma'nā-yi mıřrā' budur benüm Eyyūb'uma řabr itmemekeklik řarṭ-i İslāmdur. Ya'nī, hazret-i Eyyūb'ün İslāmınuñ řurūṭundan idi ki maħbūbından her ne kadar cefā gelürse řabr ide feemmā benüm gönülüm Eyyūb'unuñ İslāmınuñ eřrāṭındandur ki cefā-yi maħbūba řabr itmeye.⁸⁷⁷ Murād, cefā-yi maħbūba 'adem-i řabrın beyāndur.

Fī-Ĥarfu'l-Bā⁸⁷⁸

(müfte' ilün / fā' ilün / müfte' ilün / fe'ülün)

دل چو بغم شاد زیست مهر وفا زو طلب Dil çu be ğam řād zīst mihr u vefā zū řaleb

Ma'nā-yi mıřrā' budur ki budur ki gönül (E 125^b) çünki ğamla řādmān olduğı hālde dirildi mihr ü vefāsın öyle gönülden şaleb eyle. Ya'nī, her gönülde mihr ü vefā olmaķ ihtimāli yoķdur. Belki mihr ü vefā cevr ü cefā ile mu'tād iden gönülde olur.

غم چو گوارا فتاد برگ و نوا زو طلب Ğam çu guvārā futād berg u nevā zū řaleb

⁸⁷⁵ ehliyyet-i hüsün: ehliyyeti hüsün E, İ

⁸⁷⁶ hüsün ehliyyet: hüsün ü ehliyyet E; ne virecegin: ne mertebede idügin HE

⁸⁷⁷ eřrāṭındandur: řerā'itindendür E

⁸⁷⁸ fī-Ĥarfu'l-bā: ğazeliyyātu Ĥarfu'l-bā E, -HP

Ma' nā-yi mısrā' budur ki ğam çünki siñici düşdi berg ü nevāyı ol ğamdan taleb eyle. Ya' nī, her şol ğamuña vāşıl olduğı şahşında mütemekkin olup qarārdāde ola öyle ğamuñ intihāsında esbāb-i 'ıyş u 'ışret taleb oluna vechi var zīrā ki 'usr da yusr de muqarrerdür. Murād, dil-i ğam-i mu' tādun havāşşın beyāndur.

Yā be du' ā ğayr-i derd ez der-i Yezdān meḥ'āh یا بدعا غیر درد از در یزدان مخواه

Ma' nā-yi mısrā' budur ki Hāḫ Te' ālā ḥazretlerinüñ qapusından |HE⁺ ya' nī dergāhından| du' ā itdüğüñ vaqt yā budur ki derdden ğayrı nesneyi isteme ve illā

Yā be taleb ger ḥoşī terk-i du' ā zū taleb یا بطلب گر خوشی ترک دعا زو طلب

Ma' nā-yi mısrā' budur ki yā derdden ğayrı nesneyi taleb itmekle ḥāṭıruñ ḥoş olursa bārī Hāḫ Te' ālā'dan du' ānuñ terkinini iste. Ya' nī, derdden (HP 126^a) ğayrı nesneyi Allāh'dan (HE 42^b) taleb itme eger idecek olursañ bārī buña du' ā it ki “*Yā rabbī! Baña bir daḥi du' ā itmegi naşīb itme ki senden ğayrı nesneyi taleb itmeyeyim.*”⁸⁷⁹

Çun reviş-i 'ahd-i mā kerde felek vājgün چون روش عهد ما کرده فلک واژگون

Ma' nā-yi mısrā' budur ki çünki bizüm 'aşrımuzuñ revişini devr-i felek vājgün eylemiş. Bu taḫdīrce

Teşne resī çun be Hızr zehr-i fenā zū taleb تشنه رسی چون بخضر زهر فنا زو طلب

Ma' nā-yi mısrā' budur ki şusuz olduğıñ hālde çünki ḥazret-i Hızr'a yetüşesen şaḫınuḫ āb-i ḥayāt taleb itmege.⁸⁸⁰ <Ya' nī> baḫtımız vājgün olmışdur elimüze āb-i hayāt girmek ihtimāli yoḫdur belki sen ol ḥazretten fenā olmaḫ zehr-in taleb it ki elüñe girecek işte oldur.⁸⁸¹ Murād, baḫtından (E 126^a) şekvādur |HE⁺ mübālağa ile|.

Ānki keşid yek şarāb zū meṭaleb dord u şaf آنکه کشید یک شراب زو مطلب درد و صاف

Ma' nā-yi mısrā' budur ki ol kimse ki şarāb nüş ide ol kimseden dord u şaf taleb itme. Ya' nī, ğamḥāne-i 'aşḫdan ancaḫ bir cām şarāb nüş iden kimseden dord u şaf taleb itme feemmā

V'ānki ḥored nüş-i zehr derd u devā zū taleb وآنکه خورد نوش زهر درد و دوا زو طلب

Ma' nā-yi mısrā' budur ki ve ol kimse ki zehr-nüşin içe derdi vr devāyı işte öyle ādemden taleb eyle zīrā ki anuñ vücūdınıñ derde vü devāya taḥammüli vardur. Ya' nī, 'āşıḫ-i zehr-nüş

⁸⁷⁹ Allāh'dan: Hāḫ Te' ālā'dan E; du' ā it ki: du' ā itme ki HP

⁸⁸⁰ hālde: - E; āb- E

⁸⁸¹ olmaḫ: bulmak HE

ile ‘āşık-i bādenūş berāber olmaduđın beyāndur.

از چه روی نزد شیخ جانب عرفی شتاب Ez çi revī nezd-i şeyḫ cānib-i ‘Urfī şitāb

Ma‘nā-yi mışrā‘ budur ki neden ötürü şeyḫ-i şüretperestüñ yanına gidersen murāduñ feyz almak ise ‘Urfī’nüñ tarafına ‘acele üzere müteveccih ol ve illā

مقصد اگرهای و هوست خیز و بیا زو طلب Maḫşad eger hāy u hūst ḥīz u beyā zū ṭaleb

Ma‘nā-yi mışrā‘ budur ki murād eger hāy u hūy-i ‘arbede itmek ise (İ 24^b) durma ḳalk ol şeyḫden ṭaleb eyle. Ya‘nī, eger murāduñ (HP 126^b) kesb-i ma‘ārif ise ‘Urfī cānibine ‘acele üzere git ve illā mücerred murād u maḫşūduñ ma‘rekegīrlık ise var şeyḫden ṭaleb eyle.⁸⁸² Murād, zamāne şeyḫlerine dađl u ta‘arruz itmekdür.⁸⁸³

Velehu eyzen 2⁸⁸⁴

(mef‘ülü / mefā‘ilü / mefā‘ilü / fe‘ülün)

صد قول بیک زمزمه طی میکنم امشب Şad ḳavl be yek zemzeme ṭayy mīkonem imşeb

Ma‘nā-yi mışrā‘ budur ki yüz dāne ḳavli bir zemzeme itmekle dūrerem bu gice. Ya‘nī, bu gice şol mertebe mesrūr olup zevḳ itseñ gerek ki ancak olur ḫattā yüz dāne ḳavli bir zemzemeyle edā itsem gerek. Ḳavl u ‘amel ve şavt u kār u naḫş cümle bunlar, ‘ilm-i mūsīḳāruñ erbābına ma‘lūmdur. (HE 43^a)

مستی نه با اندازه می میکنم امشب Mestī ne be endāze-i mey mīkonem imşeb

Ma‘nā-yi mışrā‘ budur ki serḫoşlğı bādenüñ endāzesiyle itmezem bu gice. Ya‘nī, bādeyi az nūş eyledüm gerek idi ki serḫoşlğı dađi az idem feemmā ḳažiyye öyle degil. Bu gice idecegüm serḫoşluḳ u zevḳ (E 126^b) u şevḳ bādenüñ keyfiyyetine ḳıyās olunacaḳ degildür. Bu ğazelüñ cümlesinden murād, mübālağa üzere giceyi medḫdür. Bu ta‘rīflerden fehm olunan budur ki şeb ve vuşlat ola.

مجنون ترا قبله حاجت ز دعا بود Mecnün torā ḳible-i ḫācet zi du‘ā būd

Lafz-i “ترا” (torā), Mecnün’a ḫiṭāb olsa cā’iz maḫbūba da olsa cā’iz.⁸⁸⁵ **Ma‘nā-yi mışrā‘** budur ki ey Mecnün senüñ ḳible-i ḫācetüñ du‘ā itmekden ötürü idi feemmā

⁸⁸² mu‘arekegīrlık: ma‘rifetgīrlık HE

⁸⁸³ itmekdür: - HE

⁸⁸⁴ velehu eyzen: - HP, - İ

⁸⁸⁵ cā’iz: - HE

Hengām-i du‘ā rūy be Ḥayy mīkonem imşeb هنگام دعا روی بحی میکنم امشب

Ma‘nā-yi mışrā‘ budur ki du‘ā vaqtinde ben yüzümi Ḥayy-i Qadīm olan Ḥaḳ Te‘ālā ḥazretlerine iderem. Ya‘nī ey Mecnūn, sen Leylā’dan murāduñun ḥuşūli için du‘ā itdügün zamān Kible’ye doğru müteveccih olursañ feemmā ben Leylā’mdan murādumuñ ḥuşūli için du‘ā itdigüm vaqt yüzümi Ḥayy-i Qadīm olan Allāh’a iderem yāḥud Leylā’muñ olduğı kibleye doğru iderem. Senūñle benüm farḳum bundan kıyās oluna.

Tā key ṭaleb ez vādī-i rāḥat konedem dūr تا کی طلب از وادی راحت کندم دور

(HP 127^a) **Ma‘nā-yi mışrā‘** budur ki ḥattā niçeye dek ṭaleb itmeklik beni vādī-i rāḥatlıktan ıraḳ eyler, bārī olmazsa

Īn nāḳe derīn merḥale pey mīkonem imşeb این ناکه درین مرحله پی میکنم امشب⁸⁸⁶

Ma‘nā-yi mışrā‘ budur ki bu ṭaleb devesini bu merḥalede bu gice sīnarlarım. Ya‘nī, murādumu ṭaleb itdükçe elime girmiyor ve beni rāḥatlıktan daḫi alıḳoymuşdur bārī olmazsa ol nāḳe-i ṭalebi bir böyle nāzik gicede sīnarlayup ṭaleb itmekden ḥalāş olayum.⁸⁸⁷

Ān ḥande ki dey sāḡar-i Cem dāşt beḥurşīd آن خنده که دی ساغر جم داشت بخورشید

Ma‘nā-yi mışrā‘ budur ki ol gülmegi ki dün Cem’uñ sāḡarı güneşe ṭutdı. Ya‘nī, kemāl-i leṭāfetinden ve keşret-i ziyāsından dünki günki sāḡar ḥurşīde ḥandeler idüp dirdi ki “*Benüm ziyāmuñ yanında senün ne vüçüduñ var?*” Feemmā ben ol ḥandeyi⁸⁸⁸

Ber cām-i Cem u meclis-i Key mīkonem imşeb برجام جم و مجلس کی میکنم امشب

(HE 43^b) **Ma‘nā-yi mışrā‘** budur ki Cem didükleri pādīşāhuñ cāmına ve Keykāvus (E 127^a) didükleri pādīşāhuñ meclisine iderem gice. Ya‘nī, benüm bu gice de olan zevḳ u sürūrum bundan kıyās olınsun ki Cem’uñ cāmına ve Keykāvus’uñ meclisine rīşḥand iderem.

Negşūd der-i goft u şunūdem be meşāyīḥ نگشود در گفت و شنودم بمشایخ

Ma‘nā-yi mışrā‘ budur ki dimem ve işitmem ḳapusu şeyḫlerden açılmadı.⁸⁸⁹ Ya‘nī, bu

⁸⁸⁶ HE نامه: ناکه

⁸⁸⁷ nāḳe: nāme HE

⁸⁸⁸ ziyāsından: ḥayāsından İ

⁸⁸⁹ şeyḫlerden: şeyḫler E

şüretperest olan meşâyıha çok mülâzemet idüp hıdmetlerinde sâkin oldum tâ ki murâd u maqşûdum qapuları bunlaruñ şeref-i hıdmetleri berekâtında fetḥ olup vâsıl-i merâm olam feemmâ yine olmadı ve lâkin bu def⁸⁹⁰

این داد و ستد با دف و نی میکنم امشب این دād u sited bā def ü ney mīkonem imşeb

Ma' nā-yi mışrā' budur ki bu virmek ve almağı defle ve ney ile iderem bu gice. Ya' nī, meşâyıhdan taleb itdügüm murādātımı bu gice def u ney āvāzıyla vücūda getürüp vâsıl-i merâm oluram. (HP 127^b)

همت چه متاعیست که آرزو بتفاخر همت چی metā' ist ki ārzed be tefāḥur

Ma' nā-yi mışrā' budur ki himmet bir metā' degildür ki tefāḥura dege

این زمزمه با حاتم طی میکنم امشب⁸⁹¹ این zemzeme bā Ḥātem-i Ṭayy mīkonem imşeb

Ma' nā-yi mışrā' budur ki bu zemzemeyi Ḥātem-i Ṭayy'e iderem bu gice. Ya' nī, himmet idüp kerem ü ihsân itmegün erbāb-i 'aşq yanında bir vücūdı yokdur ki anuñla tefāḥur idüp mübāhāt ideler niçe ki Ḥātem'ün faḥri kabīle-i Ṭayy üzerine şāḥibhimmet olmasıyladur feemmâ ben bu gice Ḥātem'e direm ki bu himmet bir metā' degildür ki sen bunuñla faḥr idesen

عرفی لب من درد بافغان بگشوداست عرفی leb-i men derd be efğān beguşūdest

Ma' nā-yi mışrā' budur ki ey 'Urfī benüm dudağımı derd-i efğān itmek sebebiyle açmamışdur.⁸⁹² Ya' nī, derd u gamuñ elem u ıztırābından efğān idüp ağız açmamışam feemmâ

این ناله بفرموده نی میکنم امشب این nāle be fermūde-i ney mīkonem imşeb

Ma' nā-yi mışrā' budur ki bu nāleyi, nāyuñ buyurmasıyla iderem bu gice. Ya' nī, benüm efğānıyla beyān idecek rāzlarımı ve derdümü bu gice āvāze-i neyle icrā iderem. Murād olan, giceyi medḥdür.

Fī-Ḥarfū't-Tā⁸⁹³

(fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün)

درمیان فتنه شوخی طرف دامانی شکست در miyān-i fitne şūḫī ṭarf-i dāmānī şikest

⁸⁹⁰ olam: olalum HE

⁸⁹¹ حاتم: حاتم İ

⁸⁹² derd-i efğān: derd u efğān İ

⁸⁹³ fī-ḥarfū't-tā: -HP

Ma' nā-yi mışrā' budur ki fitnenün ortasında bir şūh maḥbūb etege mensūb tarafı şındırdı. Ya' nī, fevc-i fitnenün miyānında bir şūh maḥbūb (E 127^b) dāmānımı dermiyān idüp (HE 44^a) fitneye serdār oldu. Bu def' a

ترکتاز غمزه هرسو فوج ایمانی شکست   Turktāz-i ġamze her sū fevc-i ĩmānī ūkest

Ma' nā-yi mışrā' budur ki ġamzenün 'askeri ĩmāna mensūb olan fevci (İ 25^a) her tarafda şındırmaġa başladı. Ya' nī, maḥbūbı bu hālde gördüġi gibi ġamze daḥi 'asker çeküp her tarafda 'aşıkuñ rāst geldüġi ĩmānī fevcini ġāret itmege başladı. Murād, maḥbūbı ve ġamze-i maḥbūbı medḥdür.

ملک حسن از فتنه خالی گشت تا گشتم خراب   Mülk-i ḥüsn ez fitne ḥālī ġešt tā ġeštem ḥarāb

Ma' nā-yi mışrā' (HP 128^a) budur ki maḥbūb mülk-i ḥüsnī fitne vü fesāddan boş eyledi ḥattā ben ḥarāb oldum.⁸⁹⁴

کافرستانی بهم زد تا مسلمانی شکست⁸⁹⁵   Kāfiristānī behem zed tā Müselmānī ūkest

Ma' nā-yi mışrā' budur ki Kāfiristānıġı birbirine urdı, Müselmānıġı şındırdı.⁸⁹⁶ Ya' nī, mülk-i ḥüsn ki fitne ile pür olduġı vaġt Kāfiristān menzilededür ve 'aşıkuñ vücūduñ ḥarāb olmaġıġı Nāmüselmānıġ mertebesindedür. Bu def' a maḥbūb, mülk-i ḥüsninde olan fitneleri ol zamān redd idüp iḥrāc itdi ki ayruġ benüm vücūdumda ma' mürliġ eūeri ġalmayup ḥarāb oldu. Lāzım olan bu idi ki vücūdum ḥarāb olmazdan evvel mülk-i ḥüsnün fitnessi olmayaydı feemmā ḥarāb olduġdan ūonra gerek mülk-i ḥüsnī fitneden ḥālī itsün gerek itmesün baña oldu olacaġ.⁸⁹⁷ Murād, vücūduñ fitne-i ḥüsn-i maḥbūbdan ḥarāb olduġın beyāndur.

شکر طالع میکنم با آنکه از پایم فکند   ūükr-i ṫālī' mīkonem bā ānki ez pāyem fikend

Ma' nā-yi mışrā' budur ki ṫālī'imün ūükrin iderem bunuñ birle ki beni ayaġdan düşürdi. Ya' nī, ḥuşūl-i murādum için beni ūol ġadar yıldırđı ki ayruġ refṫara mecālüm ġalmayup otura ġaldum feemmā yine⁸⁹⁸

⁸⁹⁴ boş: nūş HE

⁸⁹⁵ E بهر زونا: بهم زد تا

⁸⁹⁶ urdı: virdi HE

⁸⁹⁷ mülk-i ḥüsnī: ḥüsnī HE

⁸⁹⁸ mecālīm: behālīm HE

Zānke her ḥārī be pāyem der gülistānī ū ūkest ⁸⁹⁹ زانکه هر خاری بیایم در گلسنانی شکست

Ma' nā-yi mīšrā' budur ki andan ötüri ṭālī' üme ūkr iderem ki ayağumda olan her bir dikenī bir gülistānda ūındırdı. Ya' nī, benüm pāy-i seyyāhumda olan ḥārları birer gülsıfat olan maḥbūbuñ gülistānında ūındırdığından ötüri ṭālī' üme ūkr iderem yoksa beni keşret-i dūrdan ayağdan çıkarmışdur. Murād, ṭālī' inüñ kendüyle itdügi mu' āmeleyi beyāndur. (E 128^a)

Ger Süleymānest u ger mūrī ki der ma' nī gedāst ⁹⁰⁰ گر سلیمانست و گر موری که درمعنی گداست

Ma' nā-yi mīšrā' budur ki ḥāzret-i Süleymāndur ve eger bir mūr-i nātevāndur bunuñ ikisi daḥi (HE 44^b) ma' nīde gedādurlar ve muḥtācdurlar zīrā ki⁹⁰⁰ (HP 128^b)

Her ki dest ez ābrū ūost u leb-i nānī ūkest ⁹⁰¹ هر که دست از آبرو ūst و لب نانی شکست

Ma' nā-yi mīšrā' budur ki her ūol kimse ki yūzi ūuyndan el yuya ve ekmege mensūb olan ṭudağı ūındıra. Ya' nī, Ġaniyy ber Ḥāḫ ol vūcūd-i bīmīšldür ki ekl ü ūurbden mūnezzeḥ olup cümle maḥlūḳāta rızḳımı vire ve illā ekl ü ūurbe iḥtiyācı olduḳdan ūoñra ḥāḳīḳatde Süleymān ile mūrūñ farkı yokdur ḳismetlerini ṭaleb itmekde.⁹⁰² Murād, ṭaleb-i rızḳ itmekde ūāhla gedānuñ farkı olmaduğın beyāndur.

ūeyd-i ūūfī ṭālibān-i rāḥ rā gomrāḥ kerd ⁹⁰³ ūeyd صوفی طالبان راه را گمراه کرد

Ma' nā-yi mīšrā' budur ki ūūfī-i ūūretperestüñ ḥīlesi ṭālib-i rāḥ-i Ḥāḫ olan 'uūṣāḳı gomrāḥ idüp yoldan çıkardı.

Nāmüselmānī der āmed fevc-i īmānī ūkest ⁹⁰⁴ نا مسلمانی در آمد فوج ایمانی شکست

Ma' nā-yi mīšrā' budur ki Nāmüselmānlıḳ geldi īmāna mensūb olan gūrūhı ūındırdı.⁹⁰⁵ Ya' nī, Nāmüselmān olan ūūfī-i nāṣāf gelüp īmān fevc-i olan ṭālibānı yoldan çıkārup gomrāḥ itdügin beyāndur.

Ḳābil-i derd u maḥabbet kes neyāyed der vūcūd ⁹⁰⁵ قابل درد و محبت کس نیاید در وجود

Ma' nā-yi mīšrā' budur ki derd u cefāya ve mihr ü vefāya ḳābiliyyeti olan kimesne henüz

⁸⁹⁹ HP, HE زانکه هر خاری بیایم در گلسنانی شکست: زانکه هر خاری بیایم در گلسنانی شکست

⁹⁰⁰ mūr-i nātevāndur: mūrdur HE; gedādurlar: gedālardur HE; muḥtācdurlar: muḥtāclardur HE

⁹⁰¹ E, İ آبرو نشست: آبرو ūst

⁹⁰² Ġaniyy: - HE

⁹⁰³ HE سیر: ūeyd

⁹⁰⁴ HE تا: نا

⁹⁰⁵ nāmüselmānlıḳ: - HE

vücūda gelmemişdür. Nihāyetü'l-emr

رنگ روی خویش را هرکس بدستانی شکست   Reng-i rüy-i ḥiṣṣā rā herkes ne destānī ṣikest

Ma'nā-yi mıṣrā' budur ki herkes kendü yüzünün rengini bir hikāyetle şındırdı. Ya'nī, ḥaḳīḳat üzere ḳābil-i derd ü maḥabbet olan 'āşık, henüz vücūda gelmemişdür. Nihāyet yine herkes birer hikāyet ile reng-i rūların ṣikest idüp beyne'l-halk meşhūr u ma'rūf olmuşlardır. Meşelā Mecnūn gibi ve Hüsrev u Vāmık u Ferhād gibi ki kendüyi bunların emşāli 'āşıklar gibi.⁹⁰⁶ Murād, ḳābil-i derd u maḥabbet olan vücūduñ dünyāda az olduḡın beyāndur. (E 128^b)

تا دل عرفی شکست آشوب در عالم فتاد⁹⁰⁷   Tā dil-i 'Urḫī ṣikest āşub der 'ālem futād

Ma'nā-yi mıṣrā' budur ki ḥattā 'Urḫī'nün gönli şındı (HP 129^a) dünyāya fitne ve ḡavḡā düşdi.⁹⁰⁸

این نه موری بود پنداری سلیمانی شکست   Īn ne mūrī būd pendārī Süleymānī ṣikest

Ma'nā-yi mıṣrā' budur ki ey maḥbūb bu ḳarınca degildi sen gumān iderdūñ, Süleymānlık ṣikest oldı.⁹⁰⁹ Ya'nī, ey maḥbūb sen 'Urḫī'nün vücūdını mūr-i za'if ḳann idüp gönlnü ṣikest eyledūñ feemmā ḳaziyye öyle degil belki 'Urḫī zamānenün Süleymān'ı geçinürdi. Sen bilmeyüp Süleymānlığı ṣikest itdūñ, işte ol sebebdendür ki 'Urḫī'nün ḥātırın ṣikest olduḡına 'āleme fitne vü ḡavḡā düşdi. Murād, mübālaḡa üzere (HE 45^a) kendü rütbesin maḥbūba i'lāmdur.

Ġazel-i Dīḡer 2⁹¹⁰

(fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün)

گو دل از من جمع میدار آنکه با من دشمنست   Gū dil ez men cem' mīdār ānki bā men düşmenest

Ma'nā-yi mıṣrā' budur ki söyle ḥātırını benden ḫarafa ḥoş (İ 25^b) tutsun her şol kimesne ki benümle düşmendür. Ya'nī, benümle düşmanlığı olan ādeme söyleñüz ki benden ḫarafa aşlā bir endiṣe vü fikre düşmesün, hemān ne ideceḡi var ise bir gün muḳaddem idüp beni ḫalāş eylesün zīrā ki⁹¹¹

⁹⁰⁶ Mecnūn gibi ve Hüsrev u Vāmık u Ferhād gibi: Mecnūn gibi Hüsrev gibi Vāmık gibi Ferhād gibi HP; bunların: دیولر E

⁹⁰⁷ HE دل: در

⁹⁰⁸ fitne: - HE

⁹⁰⁹ gumān: kemāl HE

⁹¹⁰ ḡazel-i dīḡer: velehu eyzen HE; - HP

⁹¹¹ ideceḡi: ideceḡim HP

Her ki ḥod rā dūst mīdāred be dūşmen dūşmenest هر که خود را دوست میدارد بدشمن دشمنست

Ma'nā-yi mīşrā' budur ki her şol kimesne ki öz vücūdını dūst bilüp ḳayıırır işte öyle olan kimesne, dūşmene dūşmenlik ider feemmā ben öz vücūduma dūşmenem öyle olunca baña dūşmen olana niçe dūşmen oluram belki dūst oluram. Murād, mūbālağa üzere öz vücūdına dūşmenligin beyāndur.

Der ḥişār-i 'āfiyet bīderd rā ārām nīst در حصار عافیت بیدرد را آرام نیست

Ma'nā-yi mīşrā' budur ki derdsüz olan ādeme, rāḥatlık ḥişārında ārām u ḳarār itmek |İ, E⁺ ihtimāli| yokdur zīrā ki

Her ki zevḳ-i fitne der yābed be me'men dūşmenest هر که ذوق فتنه در یابد بمأمن دشمنست

Ma'nā-yi mīşrā' budur ki her şol kimesne ki zevḳ-i fitneyi fehm ide ol kimesne, me'men-i 'āfiyete dūşmendür. Bu taḳdīrce derdsüz olup zevḳ-i derd ü fitneyi almayan (**HP 129^b**) ādemi 'āfiyet ḥişārına (**E 129^a**) ḳoymazlar ve kendü daḥi ārām idemez. Bir iki nüşhada “بیدرد” (Be derd rā ārām nīst) vāḳi' olduğına biz daḥi ma'nāyı evvel ibāret üzere virdik. Feemmā ma'nā çoḳluḳ mazbūṭ ve merbūṭ degil idi ki erbābına ma'lūmdur. Nihāyet bu ḥaḳīr “پر درد را آرام نیست” (Pürderd rā ārām nīst) olmaḳ üzere mülāḥaza idüp ma'nā virmek murād eyledüm. Beytūn ma'nāsınuñ **me'āli** böyle ola ki pürderd olan 'āşıḳa 'āfiyet ḥişārında ārām u ḳarār yokdur zīrā şol kimesne ki derdūñ ve fitnenūñ zevḳini almış ola, ol kimesne rāḥatlıkda ārām idemez. Bu sebebden ötüri ki rāḥatlıkda zevḳ almamışdur belki derd ü fitneden zevḳ almışdur.⁹¹² Bu taḳdīrce me'men-i 'āfiyete derdden zevḳ alan kimesne dūşmendür. Eger erbāb-i zekāvet daḥi bundan müvecceḥ bir ma'nā virürlerse ne güzel zīrā ki bu Dīvān-i 'Urfī sā'ir dīvānçelere beñzemez çependāzlıkla meşhūrdur.⁹¹³ “*Mā lāyudrik kullehu lāyetruk kullehu*”⁹¹⁴ biz ancak (**HE 45^b**) bu beyte bu ḳadar ma'nā virmege ḳādir olduk

Gūş maḡzūlest der ḥalvetgeh-i aşḥāb-i rāz گوش معزولست در خلوتگه اصحاب راز

Ma'nā-yi mīşrā' budur ki aşḥāb-i rāzuñ ḥalvetḥānesinde ḳulaḳ mañşib-i istimā' dan maḡzūldur. Ya'nī, aşḥāb-i rāz ḥalvetlerinde tekellüm itdükleri vaḳt lisān-i ḥāl ile söyleşüp gūş-i cān ile istimā' iderler ve illā bu zebān ve bu gūş ol ḥalvetde tekellüm-i istimā' dan

⁹¹² almamışdur: almışdur HP

⁹¹³ çependāzlıkla: 'aybendāzlıkla HE

⁹¹⁴ “ما لا یدرک کله لا یترک کله” (Onun, ne tamamını anladı ne de tamamını terk etti.)

mağzüllerdür zīrā

Dūd-i şem‘ -i ḥalvet-i iṣṣān be revzen düşmenest دود شمع خلوت ایشان برون دشمنست

Ma‘nā-yi mıṣrā‘ budur ki ol aşhāb-i rāzuñ ḥalvetlerinde yanan şem‘üñ tütünü pencereye düşmendür. Ya‘nī, dūd-i şem‘üñ dā‘imā ‘ādeti budur ki revzeden çıka feemmā bunlaruñ dūdları bile taşra çıkmaz. Murād, mübālağa (HP 130^a) üzere aşhāb-i rāzuñ ḥālātını beyāndur.

Beski dīdem cevr-i düşmen düşmenem bā cevr-i dūst بسکه دیدم جور دشمن دشمنم با جور دوست

(E 129^b) **Ma‘nā-yi mıṣrā‘** budur ki düşmenüñ cevr ü cefāsın çok gördüm feemmā ben dūstuñ cevrine düşmenem.

Ānki bā āteş buved bā nār-i Eymen düşmenest آنکه با آتش بود با نار ایمن دشمنست

Ma‘nā-yi mıṣrā‘ budur ki ol kimse ki āteşiyle ola nār-i Eymen ile düşmendür. Ya‘nī, cevr-i düşmeni çok görmişemdür andan ğamum yoqdur feemmā dūstumuñ cevrine düşmenem zīrā ki dūstuñ cevrine rızām olmaduğına ol cevre düşmenlük iderem. ‘Ale’l-ḥuşūş ki āteş yanında mevcūd olan kimesne vādī-i Eymen’de görünen nāra ihtiyācı yoqdur belki düşmendür dā‘imā yanında mevcūd olan āteşden. Murād, cevr-i düşmendür ki aṣlā kendüden münfek olmaz ve nār-i Eymen’den murād cevr-i dūstdur. Murād, cevr-i düşmene rızā virüp cevr-i dūsta kâ‘il olmaduğın beyāndur.

Beski der kāmem eşer kerdest zevk-i ittiḥād بسکه درکامم اثر کردست نوق اتحاد

Ma‘nā-yi mıṣrā‘ budur ki mütteḥid olmağ zevki benüm dimāğumda çok eşer idüp yerleşdüğine

Bāverem nāyed ki zāhid bā berehmen düşmenest باورم ناید که زاهد با برهن دشمنست

Ma‘nā-yi mıṣrā‘ budur ki baña inanmağlık gelmez ki zāhid-i ḥuşk rāhible düşmendür. Ya‘nī, berehmenüñ şoḥbetinde bir ḥālet vardı ki kendüyle bir nefes oturup zevk idince ol zevkuñ ve ol ittiḥāduñ eşeri insānuñ dimāğından gitmek ihtimālī yoqdur. Buña binā‘en i‘tiḳād itmezem ki zāhid, bu şıfatlar muttaşif olan berehmenle düşmen ola ‘ale’l-ḥuşūş ki ol berehmenle eger kendüsi daḡi bir nefes mütteḥid olmış ise ḥod düşmen degil belki dūst olmışdur.⁹¹⁵ (HE 46^a) Murād, mübālağa üzere rāhib-i deyrī medḡdür.

⁹¹⁵ muttaşif: - HE

Beski lezzet mīpezem bā düşmenihā-yi ğamet بسکه لذت می پزم با دشمنیهای غمت

(HP 130^b) **Ma' nā-yi mısrā'** budur ki ey maḥbūb senūñ ğamıñ düşmenligiyle çok lezzet bişürdüm.⁹¹⁶ Ya' nī, ey maḥbūb senūñ ğamından çok lezzet ḥāşıl iderem bundan ötüri

Hem çu cāneş düst dārem her ki bā men düşmenest هم چو جانش دوست دارم هرکه با من دشمنست

Ma' nā-yi mısrā' budur ki cān gibi düst u 'aziz tutaram her şol (E 130^a) kimesne ki (İ 26^a) benümle düşmendür. Ya' nī, baña düşmen olan ādemi ben cānum gibi düst tutaram zīrā ki ben dā'imā düşmenlikden lezzet aluram. Murād, mübālağa üzere düşmenlikden lezzet alduğın beyāndur.

Der pezirem şad ğam u nugşāyem ez nāmūs leb در پذیرم صد غم و نگشایم از ناموس لب

Ma' nā-yi mısrā' budur ki yüz dāne ğamı ḳabul iderem ve ḥicāb idüp tudaḳ açmazam feemmā

Dil be mātem düst ammā leb be şiven düşmenest دل بمتم دوست اما لب بشیون دشمنست

Ma' nā-yi mısrā' budur ki gönül māteme düst feemmā tudaḳ şivene düşmendür.⁹¹⁷ Ya' nī, cevr ü cefā-yi maḥbūbdan her sâ'atde yüz dāne ğam u elem ḥāşıl idiyorum feemmā yine kemāl-i nāmūsundan ağız açup feryād u figān itmege ḥalḳdan ḥicāb idiyorum. Gönüm, cevr ü cefādan mātemezederler gibi mātem itmegi düst tutuyor feemmā yine ḥicābumdan dudağum derd-i ğamdan şiven itmege düşmendür. Bi'z-zarūrī cevr ü cefā-yi maḥbūba şabr u taḥammül itdüğün beyāndur.

Düstī bā düşmenem ez behr-i mihrengizist دوستی با دشمنم نه از بهر مهر انگیزيست

Ma' nā-yi mısrā' budur ki düşmen ile benüm düstlüğüm maḥabbet ḳoparmadan ötüri degildür velâkin

Düstī rā düst dārem verne düşmen düşmenest دوستی را دوست دارم ورنه دشمن دشمنست

Ma' nā-yi mısrā' budur ki düstlüği düst tutaram yoksa düşmen düşmendür. Ya' nī, düşmenümle düstluḳ itdüğüm bundan ötüri degildür ki düşmenligi ferāğat idüp benümle maḥabbet eylesün. Nihāyet ol düşmen (HP 131^a) gāhī bizümle düstluḳ daḥi iderler.⁹¹⁸ Ol sebebdan ben daḥi kendüye muḥabbet iderem ve illā benüm 'ādetüm budur ki düstlüği düst

⁹¹⁶ düşmenligiyle: düşmenligine E

⁹¹⁷ tudaḳ: zevḳ E

⁹¹⁸ daḥi: tarzını HE

ütaram düşmenligi düşmen ütaram.⁹¹⁹ Murād, düsta düst ve düşmene düşmen olduğın beyāndur.

Derd-i ‘aşķest ey řabīb ender devā zaķmet meķeř درد عشقست ای طیبب اندر دوا زحمت مکش

Ma‘nā-yi mıřrā‘ budur ki ey řabīb-i ĥāzıķ bu vücūdımızda olan derd, derd-i ‘aşķdur devāpezeřir olmaķ iķtimāli yoķdur. Bu derde devā itmek için bīhūde yire kendü kendüñe zaķmet virme zırā ki

Her ki ĩn ĥāreř ĥaled der pā besūzen düřmenest هر که این خارش خلد در پا بسوزن دشمنست

(E 130^b) **Ma‘nā-yi mıřrā‘** budur ki her kimüñ ki ayağını bu derd-i ‘aşķuñ dikenini (HE 46^b) dırmaladı ol ādem igneye düşmendür. Ya‘ni, pāyına ĥār-i gülşen-i ‘aşķ batan kimse eline sūzen alup ol ĥārı iķrāc itmez belki sūzene düşmen olur zırā ki anuñ zevķ u řafāsı ol batan ĥar ayağında ũurmasıdır. Murād, pāy-i ‘uřřāķa batan ĥāruñ lezzetin beyāndur.

Der negıred řoķbet-i ‘Urfı be řeyĥ-i şavme‘e در نگیرد صحبت عرفی بشیخ صومعه

Ma‘nā-yi mıřrā‘ budur ki řeyĥ-i şavme‘eyle ‘Urfı’nüñ řoķbeti olmaz. Ya‘nı ‘Urfı |HE⁺nüñ şabı‘ atı| bu sūretperest olan řeyĥler ile hemmeclis olup řoķbet itmez zırā ki

O be zırek düşmen u ‘Urfı be kavden düşmenest او بزیرک دشمن و عرفی بکودن دشمنست

Ma‘nā-yi mıřrā‘ budur ki ol řeyĥ-i savme‘e zırek u ‘ārif u kāmıl olan vücūd-i řerıfe düřmendür ve ‘Urfı dađı aĥmaķ u nādān u ebleh olan vücūd-i kesıfe düřmendür. Bu taķdırce, ictimā‘-i zıddeyn olmaķ muĥāldür.⁹²⁰ Murād, řeyĥ-i řavme‘eyle ‘adem-i řoķbetin beyāndur.

Ġazel-i <Dığer> 3⁹²¹

(fe‘ ilātün / fe‘ ilātün / fe‘ ilātün / fe‘ ilün)

Tāc-i zer ger buvedeş fitneı ez behr-i ĥod est تاج زر گر بودش فتنه از بهر خود است

Ma‘nā-yi mıřrā‘ budur ki altun tāc eger olacaķ olursa kendünden ötürü bir fitnedür. Ya‘nı, tāc-i zer řāĥibi (HP 131^b) olan tācdārlara fitne yine ol tāc-i zerdür ki herkes kendüye řama‘ idüp fitne vü fesāda řurū‘ iderler feemmā

⁹¹⁹ ‘ādetim: ‘āzımetim E

⁹²⁰ ictimā‘-i : iķtimāli E

⁹²¹ gazel-i dığer: velehu eyzen HE, - HP

Fitne īnest ki der zīr-i kulāh-i nemed est   فتنه اینست که در زیر کلاه نمد است

Ma' nā-yi mīšrā' budur ki fitne budur ki kulāh-i nemedūn altında vāqī' ola. Ya' nī, ḥaḳīḳat-i fitne budur ki dervīšīfat olup kulāh-i nemedpūš olasin ve zīr-i kulāhdan biñ dāne fitne vü fesād iḥrāc idesen. İşte fitne buña dirler ve illā tāc-i zer şāḥibinūn başında fitne olduğu ba' id degildür. Murād, zīr-i kulāh-i nemedde olup da müfsid olan dervīšāna ta' arruzdur.

Ma' nī-i tecrübe bešnās u reh-i tecrübe gīr   معنی تجربه بشناس و ره تجربه گیر

Ma' nā-yi mīšrā' budur ki tecrübe itmegūn ma' nāsını fehm eyle de ba' de tecrübēnūn yolını tut.⁹²² Ya' nī, bilmedūgūn umūrı evvelā tecrübe it, gör, şalāḥ u fesādına yüz döndür, vāqīf olduğundan (**E 131^a**) şoñra tekrār 'amele getirüp rāh-i tecrübeye şurū' it.

Tā bedānī ki torā zulm u 'adālet mededest   تا بدانی که ترا ظلم و عدالت مدد است

Ma' nā-yi mīšrā' budur ki ḥattā fehm idesūn ki saña zulm itmek ve 'adālet itmek ḥaḳīḳatde imdād itmekdür zīrā ki şāḥib-i tecrübe olduğundan şoñra bilürsūn ki bir maḥalde zulm olınsa ma' nāda ol zulm degil belki 'ayn-i 'adāletdür ve bir maḥalde 'adālet olınsa ḥaḳīḳatde (**HE 47^a**) ol 'adālet degil belki 'ayn-i zulmdur.⁹²³ Murād budur ki bilā-tecrübe bir kāra şuru' itmek, cā' iz degildür.

Der miyān-i şadef u gevher-i endīşe be cāst   در میان صدف و گوهر اندیشه بجاست⁹²⁴

Ma' nā-yi mīšrā' budur ki gevher ile şadef miyānında iyilik ve kemlik endīşe nāmünāsib iken yine endīşe itmek ma' kıl şeydür ve yerindedür zīrā ki

Men ki dey her çi nikū yāftem imrūz be dest   من که دی هرچه نکو یافتم امروز بداست

Ma' nā-yi mīšrā' budur ki dün her nesneyi ki ben eyü buldum (**HP 132^a**) bu gün kem çıḳdı. Ya' nī, bu şadefūn gevheri geçen sene ḡāyetle iri bu sene daḥi ümīd (**İ 26^b**) budur ki eyü ola. Şaḳın bu mülāḥazada olma zīrā ki dün eyi gördüğüm şeyler bu gün tebdīl olup kem olmuş. Şadefūn ḥod üzerinden bir sene mürūr itmiş gevherinūn eyü olduğu neden ma' lūm.⁹²⁵ **Me'āl-i mā' nā** budur ki dün şüret-i şalāhda gördüğüm yārānları bu gün şüret-i fesādda buldum dimekdür.

⁹²² itmegūn: itmek gerek E

⁹²³ 'adālet itmek ḥaḳīḳatde: 'adālet u 'adāvet itmek ḥaḳīḳatde E; şāḥib-i tecrübe olduğundan şoñra bilürsūn ki bir maḥalde zulm olınsa ma' nāda ol zulm degil belki 'ayn-i 'adāletdür ve: - E; ma' nāda: ma' nā HE

⁹²⁴ HE بمابست, E بجاشت: بجاست

⁹²⁵ üzerinden bir sene: üzerine bir nesne E, İ; olduğu neden: olduğundan E

حسد تهمت آزادی سروم بگداخت Hased-i tōhmet-i āzādī-i servem begodāht

Ma' nā-yi mışrā' budur ki serve āzādelik tōhmetinūñ ḥasedi beni eritdi. Fī'l-ḥaḳīḳa

این مرادبست که بر تهمت او هم حسد است Īn murādīst ki ber tōhmet-i ū hem ḥasedest

Ma' nā-yi mışrā' budur ki bu āzādelik bir murāddur ki anuñ tōhmeti üzerine daḥi ḥased vardur. Ya' nī, servde āzādeligi tōhmet idüp isnād iderler yoḳsa servūñ āzādeligi yoḳdur.⁹²⁶

Yine lābud bir ta'alluḳı vardur bunuñ birle āzādelik gör ne ḳadar maḳbūl şeydür ki serve āzādelik tōhmet itdüklerinūñ ḥasedi beni eritdi.⁹²⁷ Buña binā'en ki n'olaydı ki (E 131^b) serve itdikleri āzādelik tōhmetini baña ideydiler.⁹²⁸ Murād, āzāde olmaḡa taḥassurun beyāndur.

گر شود جامه بدل شخص مبدل نشود Ger şevved cāme bedel şahş mubeddel neşevved

Ma' nā-yi mışrā' budur ki eger cāme tebdīl olacaḳ olursa şāḥibcāme tebdīl olmaz zīrā ki

هر کجا یا صنم آید بزبان یا صمد است Her kocā yā şanem āyed be zebān yā Şamedest

Ma' nā-yi mışrā' budur ki her ne yerde ki zebān üzerine yā Şanem gele yā Şamed dimekdür.

Ya' nī, ḥaḳīkatde yā Şanem diyen 'āşıḳuñ murādı yine yā Şamed dimekdür zīrā ki şanemle Şamed lafzlarınınūñ ancaḳ şüretleridür tebdīl olan ve illā ma'naları birdür, ikisinden daḥi murād 'yā maḥbūb' dimekdür.⁹²⁹ Murād, 'āşıḳ-i Şamedgūyla 'āşıḳ-i Şanemgūyuñ farḳı olmaduḡın (HP 132^b) beyāndur.

رقم هندسه عرفی منه اشعار مرا Raḳam-i hendese 'Urfī menih eş'ār-i merā

Ma' nā-yi mışrā' budur ki ey 'Urfī benüm eş'āruma hendese 'ilminūñ raḳamını ḳoyma.

Ya' nī, benüm eş'ārumda ziyāde vü noḳşān mülāḥaza idüp mīzāna çekme zīrā ki

هرچه زین باغ بروید گل روی سپید است⁹³⁰ Her çi zīn bāḡ berūyed gül-i rüy-i sepedest

Ma' nā-yi mışrā' budur ki her ne şey ki benüm bāḡ-i ṭabī'atumdan (HE 47^b) bitüp vücūda

gele ol nesne, sepedūñ yüzünūñ gülidür. Ya' nī, 'ādet-i gülfurūşān budur ki gülüñ ḡāyetle nāzikin ve tāzesin sepedūñ yüzine ḳoyup ve pejmurdelerin altına ḳoyup şatar kezālik benüm

⁹²⁶ servde: serde E, HE; servūñ: serdūñ E, HE, Ī

⁹²⁷ serve: serde E, HE, Ī

⁹²⁸ serve: serde E, HE, Ī

⁹²⁹ murādı yine yā Şamed dimekdür: - E, Ī

⁹³⁰ شپید: سپید Ī

bāğ-i nihādumdan biten giyāhlar daği leṭāfetde sepedūñ yüzünūñ güline beñzer dimekdür.
Murād, bāğ-i ṭabīʿatından zūhūr iden eṣʿāruñ ḥüsn-i letāfetin beyāndur.

Ġazel-i <Dīger> 4⁹³¹

(fāʿ ilātün / fāʿ ilātün / fāʿ ilātün / fāʿ ilün)

Ceng āteş āṣṭī āteş mudārā āteşest ⁹³² جنگ آتش آشتی آتش مدارا آتشت

Maʿnā-yi mıṣrāʿ budur ki maḥbūbuyla cenk itmek āteşdür ve barışık itmek āteşdür ve mudārā itmek āteşdür.⁹³³ Yaʿnī, hiçbir vecihle kendüsiyle ittihād u imtizāc kâbil ü mümkin degildür.

Hoş ser u kārī ezān bedḥū merā bā āteşest ⁹³⁴ خوش سر و کاری از آن بدخو مرا با آتشت

Maʿnā-yi mıṣrāʿ budur ki ol bedḥū olan maḥbūbdan benüm serkārumuñ hoş olması āteş ilendür. Yaʿnī, işte bir bu (**E 132^a**) şıfatla muttaşif olan maḥbūbuñ dām-i ʿaşkına giriftār olmuşam ki kārüm dāʿimā āteşbāzlıkdur. Murād, mübālağa üzere maḥbūbuñ bedḥū olup āteşnihād olduğın beyāndur.

Āb-i ḥayvān mīnihem der cām u āteş mīḥorem ⁹³⁵ آب حیوان مینهم در جام و آتش میخورم

Maʿnā-yi mıṣrāʿ budur ki cāma āb-i ḥayāt gibi olan şarābı qoram ve āteş nūş iderem zīrā ki

Bāde bā şāhid mey-i nābest u tenhā āteşest ⁹³⁶ باده باشاهد می نابست و تنها آتشت

Maʿnā-yi mıṣrāʿ budur ki şarāb maḥbūbıyla nūş olunduğı zamān mey-i şaf u āb-i ḥayāt menzilindedür ve tenhā nūş olup (**HP 133^a**) maḥbūb olmaduğı vaqt āb-i ḥayāt daği olursa āteş meşābesindedür.⁹³⁵ Murād, maḥbūbsuz bādenüñ lezzeti olmaduğın beyāndur.

Bādeḥāhī bāş tā ez ḥum birūn ārem ki men ⁹³⁶ باده خواهی باش تا از خم برون آرم که من

Maʿnā-yi mıṣrāʿ budur ki ey ṭālib eger şarāb ṭaleb idersen biraz tavaqquf it ki ḥattā küpenden çıkarayum zīrā ki ben

Ān çi der cām u sebū dārem muheyyā āteşest ⁹³⁶ آن چه در جام و سبو دارم مهیا آتشت

Maʿnā-yi mıṣrāʿ budur ki ol nesneyi ki cāmda ve sebūda ḥāzır tütaram, ol şāfi āteşdür. Yaʿnī,

⁹³¹ gazel-i dīger: velehu eyzen HE, - HP

⁹³² E, İ آتشت; آتشت

⁹³³ barışık itmek āteşdür ve: barışmaq ve HE

⁹³⁴ E, İ آتشت; آتشت

⁹³⁵ zamān mey-i şaf u āb-i ḥayāt menzilindedür ve tenhā nūş olup maḥbūb olmaduğı: - HE

⁹³⁶ و: - HP

benüm cām u sebūmda müheyyā olanı sen bāde kıyāş itme ol āteşdür, anı nūş itmek ancak baña maḥşūşdur.⁹³⁷ Nihāyet eger sen bāde istersen biraz ṭur küpden çıkarayum. Murād, mübālağa üzere nūş itdügi bāde-i ‘aşkuñ ḥarāretin beyāndur.

Bā ki güyem sırr-i ĩn ma‘nī ki nūr-i ḥüsn-i düst   با که گویم سر این معنی که نور حسن دوست

Ma‘nā-yi mıṣrā‘ budur ki bu ma‘nānuñ sırrını ‘acāba kime söyleyeyim ki düstuñ cemālinüñ nūri

Der dimāg-i men gül u der çeşm-i Mūsī āteşest   در دماغ من گل و در چشم موسی آتشست

Ma‘nā-yi mıṣrā‘ budur ki benüm dimāgumda gül gibi rāyiḥa virür ve ḥazret-i Kelīm’üñ (**HE 48^a**) |**HE**⁺ ‘aleyhi’s-selām| gözinde āteş gibi görünür. Ya‘nī, murād kendüyle ḥazret-i Kelīm’üñ aḥvālin beyāndur.

Hem semender bāş u hem māhī ki der Ceyḥūn-i ‘aşḳ   هم سمندر باش و هم ماهی که در جیحون عشق

(**E 132^b**) **Ma‘nā-yi mıṣrā‘** budur ki ey ‘āşıḳ hem semenderşifat ol hem māhīşifat ol ki Ceyḥūn-i ‘aşḳda

Rūy-i deryā selsebīl u ḳa‘r-i deryā āteşest   روی دریا سلسبیل و قعر دریا آتشست

Ma‘nā-yi mıṣrā‘ budur ki bu deryā-yi ‘aşḳuñ yūzi āb-i selsebīl gibi şafdur ve ḳa‘rı düzaḥ gibi pürāteşdür. İmdi (**İ 27^a**) ey ‘āşıḳ-i ğavvāş, eger murāduñ bu baḥr-i ‘aşḳda şināverlik idüp ğavṭa iderek gevher-i maḳşūdı ele getürmekse murāduñ, bu iki şıfatla muttaşif (**HP 133^b**) ol ve illā yā ğarḳ olursun veyāḥud iḥrāḳ olursun. Murād, riyā-yi ‘aşḳuñ aḥvālin beyāndur.

Düst rā maḥkūm-i kes dīden buved duşvārter   دوست را محکوم کس دیدن بود دشوارتر

Ma‘nā-yi mıṣrā‘ budur ki maḥbūbı āḥir ādemüñ ḥükmi altında görmek ziyādesiyle ‘azāb-i elīmdür.

Verne der cān-i Züleyḥā şerm u sevdā āteşest   ورنه درجان زلیخا شرم و سودا آتشست

Ma‘nā-yi mıṣrā‘ budur ki yoksa Züleyḥā’nuñ cānında ḥazret-i Yūsuf’uñ ḥicābı ve sevdası ‘aynı āteşdür. Ya‘nī, ḥazret-i Yūsuf |**HE**⁺ ‘aleyhi’s-selām| ‘azīz-i Mıṣr’uñ maḥkūmı olduğı āteşi, Züleyḥā’yı |**HE**⁺ sevdāyı| ziyādesiyle yandurup helāk ider yoksa ḥazret-i Yūsuf’dan ḥicāb itmek āteşi ve ğam sevdası āteşi evvelden Züleyḥā’nuñ cānını yandırmaḳdadur.⁹³⁸

⁹³⁷ cām u: - HE

⁹³⁸ yandırmaḳdadur: beyāndur maḳdadur HP

Murād, maḥbūbuñ ğayrı maḥkūm olmasınuñ duşvār olduĝın beyāndur.

Ḥüsn-i cinsi nīst k'ānrā sīm u zer bāşed bahā حسن جنسى نيست كانرا سيم و زر باشد بها

Ma' nā-yi mışrā' budur ki ḥüsn bir metā' cinsi degildür ki altun ve gümüş kendüye bahā ola. Ya' nī, bahā vü kıymet sā'ir metā' cinsinde taşavvur olunur ve illā metā' -i ḥüsne bahā ve kıymet taqđır itmek ihtimāli yoqđur zīrā ki bunuñ bahāsı ve kıymeti olmaz. Eger olaydı

Ḥānumān u kārvanī rā Züleyḥā āteşest خانمان و کاروانی را زليخا آتشست

Ma' nā-yi mışrā' budur ki bir kervānuñ ḥānumānına Züleyḥā āteş olup yandururdu.⁹³⁹ Ya' nī, eger ḥüsn-i Yūsuf bahāyla alınur metā' cinsinden olaydı Züleyḥā da ol qadar vus' atvār idi ki bir kārvanuñ ḥānumānın almaĝa qādir idi feemmā n'eylesün ḥüsn, metā' cinsinden (**E 133^a**) degildür ki şatıla belki bir dād-i ḥağ şeydir. Murād, ḥüsnuñ cins olmaduĝın beyāndur.

عرفی از اندیشه بيهوده باز آ چاره چيست 'Urfī ez endīşe-i bīhūde bāz ā çāre çīst

(**HE 48^b**) **Ma' nā-yi mışrā'** budur ki ey 'Urfī bīhūde olan fikrden girü gel, çāre nedir? (**HP 134^a**)

Sernivışt-i mā bihişt-i cāvidān yā āteşest سر نوشت ما بهشت جاودان یا آتشست

Ma' nā-yi mışrā' budur ki bizüm başımuñ yazısı yā ebedī olan cennetdür veyāḥud āteş-i dūzaḥdur. Ya' nī ey 'Urfī, bīhūde yire endīşe idüp efkāra düşme ki rüz-i ezelde bizüm sernivıştimüz bu ikiden ḥālī degildür. Nihāyet ne ğāyetle ye's endīşesinde ol ve ne ğāyetle maĝfiret-i emīnde ol, ma' qūl olan beyne'l-ḥavf ve'r-recā olmağdur.⁹⁴⁰ Murād, şernivışt-i ezele teslīm olduĝın beyāndur.⁹⁴¹

Ġazel-i <Dīger> 5⁹⁴²

(fe' ilātün / fe' ilātün / fe' ilātün / fe' ilün)

خبری خواهم از آن کوی که اعزازی هست Ḥaberī ḥ'āhem ez ān kūy ki i' zāzī hest

Ma' nā-yi mışrā' budur ki ol maḥalleden ḥaber isterem ki anda bir i' zāzı vardır. Ya' nī, ben her maḥalleden ḥaber su'āl itmezem belki ol maḥalleden su'āl iderem ki anda olan 'uşşāka

⁹³⁹ olup: urup E, İ

⁹⁴⁰ ye's: - E, -İ

⁹⁴¹ ezele: evvele E, İ

⁹⁴² gazel-i dīger: velehu eyzen HE, - HP

î' zâz u ikrâm itmek vardır. Murâd, kûy-i maḥbûbdur.

وز برون عرض نیازی و درون نازی هست⁹⁴³ Vez birûn 'arz-i niyâzî vü derûn nâzî hest

Ma' nâ-yi mışrâ' budur ki ol kûyuñ taşrasından 'uşşâka bir 'arz-i niyâz itmesi ola ve içerüsinde maḥbûbuñ bir nâzı vardır.⁹⁴⁴ Ya' nî, taşrasında 'arz-i niyâz ve içerüsinde izhâr-i nâz olan maḥalledendür benüm su 'âlim.⁹⁴⁵ Murâd, kûy-i maḥbûbdur.

گاه گاهی بدعا یک دو بساطی میباز⁹⁴⁶ Gâg gâhî be dağâ yek du bisâṭî mîbâz

Ma' nâ-yi mışrâ' budur ki ey 'âşık-i ṭâlib vaḫt vaḫt ḥîle ile bir iki bisâṭi oyna.⁹⁴⁷ Ya' nî, bisâṭ-i lu' bda bâzlıkda gâhice bir ḥîlekârlık ṭarîḫin daḫi 'amele getürüp oyna zîrâ ki

مشق این شیوه ضروریست دغابازی هست⁹⁴⁸ Meşq-i îñ şîve zarûrist dağâbâzî hest

Ma' nâ-yi mışrâ' budur ki bu ḥîlebâzlık şîvesinüñ meşqi bi'z-zarûrî lâzımdur zîrâ aña bir ḥîlebâz oyuncu vardır. Murâd, ba' zî maḥbûb-i 'âşıkıla lu' bda bâzlık itdügin beyândur.

های هایی زمن ای بلبل عشرت بشنو⁹⁴⁹ Hây hâyî zi men ey bülbül-i 'ışret bişnev

Ma' nâ-yi mışrâ' (HP 134^b) budur ki hây hây idüp feryâd u figân itmeğligi (E 133^b) ey 'ışret u zevk bülbülü benden işit.⁹⁴⁹ Ya' nî ey bülbül, eyle kıyâs itme ki ancak nâle vü feryâd meclis-i 'ıyşda olur belki⁹⁵⁰

در مصیبت کده هم مرغ خوش آوازی هست⁹⁵¹ Der muşîbetkede hem murğ-i hoşâvâzî hest

Ma' nâ-yi mışrâ' budur ki mâtem u muşîbet olan mekânlarda daḫi bir murğ-i hoşâvâz vardır.⁹⁵¹ Ya' nî ey bülbül-i gülşen-i 'ışret, ancak sen seni hoşâvâz zann idüp nağmeperdâzlık (HE 49^a) itme ki muşîbetkedelerde daḫi murğ-i hoşâvâz vardır.⁹⁵² Murâd, bülbülşifat olan nağmederdâzlara ta' arruz itmekdür.

⁹⁴³ HP نیازی: نازی

⁹⁴⁴ bir nâzı vardır: - HE, - İ

⁹⁴⁵ ya' nî: - HP, - İ, -E; taşrasından: taşrada senden HE; itmesi ola: - İ

⁹⁴⁶ E, HE بدعا: بدعا

⁹⁴⁷ HE صلہ: ḥîle

⁹⁴⁸ HE, E دغابازی: دغابازی

⁹⁴⁹ 'ışret u zevk bülbülü: bülbül-i zevk u işret E, İ

⁹⁵⁰ 'ıyşda: 'ışrete HE

⁹⁵¹ HP; hoşâvâz: hoşelḥân HE murğ: نزع

⁹⁵² sen seni: bir seni HE; nağmeperdâzlık: nağmepervâzlık HE; muşîbetkedelerde: muşîbetkedeler HP

آتشین بال و پرم دود بر آرد ز قفس   آتشین بال u perem dūd ber āred zi ƣafes

Ma' nā-yi mışrā' budur ki āteşnāk olan bāl u perüm ƣafesden tütün yuƣaru getürür.⁹⁵³ Ya' nī, bāl u perümde olan āteş-i şevƣ, ƣafesi sūhte idüp duĥānuñ bād-i hevāya munƣalib iderdi |HE⁺ ya' nī muteġayyir|. ⁹⁵⁴

ġer bedānem ki merā ruĥşat-i pervāzī hest   ġer bedānem ki merā ruĥşat-i pervāzī hest

Ma' nā-yi mışrā' budur ki eger bileydüm ki baña bir pervāz itmek ruĥşatı vardır.⁹⁵⁵ Ya' nī, murġ-i rūĥum istedüġi mekānda pervāz itmege bir ruĥşat vireceklerin bileydi ān-i vāĥidde bāl u perinde olan āteş-i iştıyāk ile ƣafes-i cismi sūhte idüp pervāz iderdi feemmā ruĥşat vireceklerin bilmezem.⁹⁵⁶ Murād, ƣafes-i tende giriftār olduġın beyāndur.⁹⁵⁷ (İ 27^b)

Çemenī dīd hevā-yi ĥoş u perdāz girift   Çemenī dīd hevā-yi ĥoş u perdāz girift

Ma' nā-yi mışrā' budur ki bir çemen gördi bir ĥoş hevā gördi ve pervāz tütüdü.

Kebk-i miskīn çī ĥaber dāşt ki şehbāzī hest   Kebk-i miskīn çī ĥaber dāşt ki şehbāzī hest

Ma' nā-yi mışrā' budur ki biçāre kekligūñ ne ĥaberi var ki bir toġan vardır. Ya' nī, āb u hevā-yi çemen 'aşƣa meyl idüp bizüm kebk-i rūĥımız pervāza başladı feemmā niçe biçārenüñ bundan ĥaberi yok (HP 135^a) idi ki bir maĥbūbuñ şāhbāz-i maĥabbetüñ şikārı olsa gerek. Murād, giriftār-i 'aşƣ (E 134^a) olduġın beyāndur.

Erŋī ān zūlf-i sebukdest-i kemendeş ġir est   Erŋī ān zūlf-i sebukdest-i kemendeş ġir est

Ma' nā-yi mışrā' budur ki ey 'Urŋī ol maĥbūbuñ yūñülcek elli olan zūlfünüñ kemendi tütüçüdür. Ya' nī, ġāyetle tīzdestdür, kemendinden kimesne ĥalāş olmaƣ iĥtimālī yokdur. - Ġāfil mebaş- görmez misüñ ki

Mānde çin ber ser-i çin-i ĥamendāzī hest   Mānde çin ber ser-i çin-i ĥamendāzī hest ⁹⁵⁸

Ma' nā-yi mışrā' budur ki büklüm büklüm üzerine ƣalmışdur bir egri atmaƣ vardır. Ya' nī,

⁹⁵³ getürür: getürürdi HP

⁹⁵⁴ āteş-i: - E;

⁹⁵⁵ bir: - E

⁹⁵⁶ murġ-i: - E; bir: - E

⁹⁵⁷ ƣafes-i: - E. Hangi mısra ve kelime için olduġu belli olmasa da HP'de derkenarda şü haşıye vardır: "Lâkin mevt, muvaƣkat olup iĥtiyārī degildür."

⁹⁵⁸ "بم" (be ĥam) ibaresi HP'de "خم" (ĥam), diġer tüm nüshalarda "درخم" (der ĥam) şeklindedir. Fakat bu nüshalardaki şekliyle mısra vezne uymuyor. Bu yüzde "در" ibaresi "ب" (be-i muhmele ile) tamir edildi. Böylece anlama müdahele etmeden vezni düzeltilmiş bulunmaktayız.

kemendendâzlıkda şol mertebe üstâd-i kāmildür ki gör ç̄in ç̄in idüp egrisine şalup yine şikâr itse gerek. Sen ancak öyle kıyâs etme ki kemendi faķat toğrusına atar. İşte bir böyle kemendendâza şikâr olduğın beyândur.

Ġazel-i <Diğer> 6⁹⁵⁹

(fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün)

Hüş eger nāhūn zened ber dil şarāb-i nāb hest هوش اگر ناخن زند بر دل شراب ناب هست

Ma' nā-yi mışrā' budur ki ' aql eger tırnaķ uracaķ olursa bizüm dīvāne olan gönlimüze şarāb-i şāf vardır.⁹⁶⁰ Ya' nī, eger dīvāne (**HE 49^b**) olan gönle ĥande idüp tırnaķ çalacaķ olursa şarāb-i nāb hāzırđur, nüş itdürüp kendüyi dağı gönlimüz gibi dīvāne iderüz.

Der sebū ez mey tehī gerded ĥumār u ĥ'āb hest در سبو از می تهی گردد خمار و خواب هست

Ma' nā-yi mışrā' budur ki eger sebū şarābından boş olacaķ olursa ġam degildür ĥumārıyla ĥ'āb vardır.⁹⁶¹ Ya' nī, eger şarābımız ĥalāş oldıysa bir zamān dağı ĥ'āb u ĥumārla eglenürüz. Murād, sebūsi tehī olduğın beyândur.

Ey ki güyī bā' iş-i ġam cūy u ġamġin rüy bāş ای که گویی باعث غم جوی غمگین روی باش

Ma' nā-yi mışrā' budur ki ey ol kimse ki dırsen ġam ĥāşıl idecek bir sebep ara dağı ġamnāk çehre ol

Ġam zi bībākī nedārem verne ĥod esbāb hest غم ز بی باکی ندارم ورنه خود اسباب هست

Ma' nā-yi mışrā' budur ki ġamı pervā(**HP 135^b**)sızlığumdan tutaram yoksa ġām getürecek sebebler çoķdur.⁹⁶² Ya' nī, ey beni şādmān görüp de naşīhat iden (**E 134^b**) kimesne ki var ġamġin çehre olmağa bir sebep ara ve illā ' aşıķa şādmānlıķ münāsib degildür. Ķaziyye sen didüġün gibi degildür benüm ġamdan bākum yoķdur ve illā ġam götürecek esbāb çoķ vardır feemmā benüm vücūdum ġamla mümtezic olmışđur ayruķ ġam baña eşer itmez.⁹⁶³ Murād, mübālađa üzere ġamdan bībāk olduğın beyândur.

Ger nemīarzem be vuşlat z'ārzū men' em mekon گر نمی ارزم بوصلت ز آرزو منعم مکن

Ma' nā-yi mışrā' budur ki ey maĥbūb eger ben senün vaşluña lāyıķ degilsem bārī ārzūdan

⁹⁵⁹ gazel-i diğer: velehu eyzen HE, - HP

⁹⁶⁰ Bu cümle HE'de yoktur.

⁹⁶¹ boş: nüş HE

⁹⁶² pervāsıızlıđumdan: pervāzlıđumdan HE

⁹⁶³ mümtezic: memlū E, İ

beni men' eyleme zîrâ ki

Der dil-i 'aşîk hezârân maṭlab-i nâyâb hest در دل عاشق هزاران مطلب نایاب هست

Ma' nâ-yi mîşrâ' budur ki 'aşîkuñ gönlünde biñ dâne ḥuşûle gelmiyecek ümîdler var biri daḥi bu olsun. Ya' nî, bizi ârzû-yi vaşldan bârî men' itme koy göñlimüzi ol ârzûyla egleyelüm. Murâd, maḥbûbdan ârzû-yi vaşl itdügin beyândur.

Ez ḥayâlet her şebem bâm u der-i dil rûşenest از خیالت هر شبم بام در دل روشنست

Ma' nâ-yi mîşrâ' budur ki ey maḥbûb senüñ ḥayâlünden her gice benüm göñlümün ṭamı ve ḳapusu aydınlık olur. Ya' nî, senüñ vücûduñda olan envâr bundan ḳıyâs olınsun ki ḥayâlünüñ ḥâṭıra getürmekle her şeb bâm u der-i dilimüz aydınlık olur. Bu taḳdîrce

Mâh gû ṭâli' meşev der kûy-i mâ mehtâb hest ماه گو طالع مشو در کوی ما مهتاب هست

Ma' nâ-yi mîşrâ' budur ki mâha söyle ki ṭoḡmasun bizüm maḥallemizde mehtâb vardır. Ya' nî, mâhuñ ziyâsına ihtiyâcımız yokdur. Murâd, mübâlağa üzere ḥayâl-i maḥbûbda (**HE 50^a**) olan rûşenâlığı beyândur.

Ebleh ân bîderd k'endîşed ki ehl-i 'aşḳ râ ابله آن بیدرد کاندیشد که اهل عشق را

Ma' nâ-yi mîşrâ' budur ki ol derdsüz olan aḥmaḳı (**HP 135^b**) gör ki bunu endîşe ider ki ehl-i 'aşḳ olan erbâbuñ

'Âfiyet bâ morden u âsüdegî der ḥ'âb hest عافیت با مردن و آسودگی در خواب هست

Ma' nâ-yi mîşrâ' budur ki 'âfiyet helâk olmaḳdadur ve âsüdelik uyḳudadır.⁹⁶⁴ Ya' nî, ebleh-i bîderd böyle ḳıyâs ider ki tâ'ife-i 'uşşâkuñ bîdârlığı ḥâlinde ve zindeligi ḥâlinde râḥatlıkları yokdur feemmâ ḥ'âbda vü helâk olmada bunların ihtimâldür ki 'âfiyet ve âsüdeligi ola lâkin ebleh-i bîderd bunu bilmemiş ki 'uşşâkuñ (**E 135^a**) ne ḥ'âbında olduḡı zamân râḥatlığı olur ne helâk olduḡı vaḳt âsüdeligi olur. Ḥ'âbda oldukları şüretde, ḥayâl-i ḡam-i ma'şûḳla ḡamnâk olurlar ve helâk oldukları şüretde âteş-i iftirâḳıyla sūḥte olurlar. Murâd, mübâlağa üzere 'uşşâkuñ âsüde olduḡın beyândur.

⁹⁶⁴ âsüdelik: 'âfiyet E, İ

Minnet-i deh қаtre āb ey dīde ber men tā be key منت ده قطره آب ای دیده بر من تا بکی

Ma' nā-yi mışrā' budur ki ey göz on damla şuyun minneti niçeye dek benüm üzerime? Ya' nī, ey çeşm, beş on қаtre yaş aқıtmaq ile niçeye dek baña minnet idersen.

Der sifāl-i her seg-i kū<y> cur' aī zīn āb hest در سفال هر سگ کو<ی> جرعه زین آب هست

Ma' nā-yi mışrā' budur ki maḥbūbuñ maḥallesinde olan köpeklerün (İ 28^a) öglerinde olan sifāllerün içinde bu göz yaşından bir cur' a şu vardır. Ya' nī ey dīde, baña beş on қаtre göz yaşı dökmekle çok da minnet itme ki maḥbūbuñ maḥalleside olan köpekleri 'uşşāq, āb-i dīdeleriyle şuarurlar dimekdür. Murād, kūy-i maḥbūbda āb-i çeşme i'tibār olmaduğın beyāndur.

Dil tehī kon 'Urfī in ğam rā be dil netvān nuhuft دل تهی کن عرفی این غم را بدل نتوان نهفت

Ma' nā-yi mışrā' budur ki ey 'Urfī gönli boş eyle bu ğamı gönlünde şaklamak mümkün degildür.

Düstān rā ger nebāşed düşmenān rā tāb hest دوستان را گر نباشد دشمنان را تاب هست

(HP 136^b) **Ma' nā-yi mışrā'** budur ki düstlaruñ eger yoksa düşmenlerün tākati vardır. Ya' nī, ey 'Urfī derūnuñda olan ğamlaruñ pinhān olmaq iḥtimālī yoқdur zīrā ki bu ğam hıfz olacaq ğam degildür. Bārī olmazsa def -i ḥarāret için lisāna getirüp derdünī bir bir beyān eyle eger düstlaruñ istimā' itmege tākatleri yoksa bārī hele düşmenlerün ḥazz idüp (HE 50^b) istimā' ina tākāt getirürler ve hem bu vāsıtayla sen daḥi def -i ğam itmiş olursın. Murād, derūnunda olan ğamuñ keşretin beyāndur.

Ġazel-i <Diger> 7⁹⁶⁵

(mefū' ü / fā' ilātü / mefā' ilü / fā' ilün)

Ey dil ḥadīş-i şabr şinīden zi behr-i çīst ای دل حدیث صبر شنیدن زبهر چیست

Ma' nā-yi mışrā' budur ki ey gönül kelām-i şabrı işitmek neden ötüri? Ya' nī, senün şabr ile kārūñ yoқdur.

Zehrist der piyāle çeşīden zi behr-i çīst زهریست در پیاله چشیدن زبهر چیست

(E 135^b) **Ma' nā-yi mışrā'** budur ki piyālede zehr vardır tātmaq neden ötüri? Ya' nī, piyālede

⁹⁶⁵ gazel-i dıger: velehu eyzen HE, - HP

olan zehri eger ʔatmaguñ münāsebeti var ise ey gönül, saña dağı ʔadıŝ-i ŝabri istimā‘ itmegüñ münāsebeti vardur.⁹⁶⁶ ʔuŝuŝan ki ‘aŝıkuñ ŝabrla ‘alāqası olmaduğı cümleñüñ ma‘lūmlarıdır. Murād, ‘aŝıqda ŝabr olmaduğın beyāndur.⁹⁶⁷

Ey niş-i ğam ki merhem-i āsāyiŝ-i menī ای نیش غم که مرهم آسایش منی

Ma‘nā-yi mıŝrā‘ budur ki ey ğam nişi, sen ki benüm cānumda olan derdüñ merhemi pāyesindesen. Bu tağdırece

Der zağm-i sine nerm ʔaliden zi behr-i ʔıŝt در زخم سینه نرم خلیدن زبهر چیست

Ma‘nā-yi mıŝrā‘ budur ki sine de olan zağmı yumŝak dırmalağ neden ötüri? Ya‘nī, ey niş-i ğam sen bizüm sine de olan zađmuñ merhemi pāyesindesen niçün berk berk ʔalide itmeyüp nerm ʔatarsın.⁹⁶⁸ Murād, ‘aŝıkuñ sine de olan zağmlar sā’ir sine de olan zağmlara beñzemedüĝin beyāndur.

To ʔuŝn-i Lāyezālī vü mā ‘aşk-i bizevāl تو ʔuŝn لا یزالی و ما عشق بی زوال⁹⁶⁹

(HP 137^a) **Ma‘nā-yi mıŝrā‘** budur ki ey mağbüb sen bir zā’il olmayan ʔuŝn menzilindesen ve biz dağı zevālsüz olan ‘aşk pāyesindeyüz. Bu tağdırece

Mā her du āteŝim remiden zi behr-i ʔıŝt ما هر دو آتشیتم رمدین زبهر چیست

Ma‘nā-yi mıŝrā‘ budur ki bizüm ikimüz de āteŝ-i sūzānuz yā bizden firār itmek neden ötüri? Ya‘nī ‘aŝkla, ʔuŝnün āteŝ olduĝın beyāndur.

İn deşt rā semüm nesimest u şu‘le āb این دشت را سموم نسیمست و شعله آب

Ma‘nā-yi mıŝrā‘ budur ki bu ŝađra-yi ‘aŝkuñ bād-i semüm, nesimi menzilindedür ve şu‘le-i āteŝ āb-i ʔoŝguvāri pāyesindedür. Ya‘nī, ey ʔalib var ŝađrā-yi ‘aşkı bundan kıyās eyle, ŝađra-yi ‘aŝkuñ āb u hevāsı böyle olunca

Ey sebze-i ümīd demiden zi behr-i ʔıŝt ای سبزه امید دمیدن زبهر چیست

Ma‘nā-yi mıŝrā‘ budur ki ey ümīd sebzesi ürpermeñ neden ötüri? Ya‘nī, ey sebze-i murād ŝađrā-yi ‘aŝkuñ āb u hevāsı bu ŝüretde (HE 51^a) olduđdan ŝoñra senün bütün vücūda gelmeñüñ emr-i muđāldür.⁹⁷⁰ Murād, ‘aŝkda çemenistān-i (E 136^a) ümmīd ʔaŝıl

⁹⁶⁶ zehri: - HP

⁹⁶⁷ aŝıqda şabr: aŝıkuñ ŝabrla E, İ

⁹⁶⁸ pāyesindesen: pāyesindedür HP

⁹⁶⁹ E عاشق: عشق

⁹⁷⁰ bütün: bitüp HP

olmaduğın beyāndur.

كشت وفا عزیز بود ای نسیم وصل كشت وفا عزیز بود ای نسیم وصل

Ma‘nā-yi mısrā‘ budur ki vefā ekinistāni gāyetle ‘azīz olur ey vaşl nesīmi.

چندین بشوره زار وزیدن زبهرچیست چندین بشوره زار وزیدن زبهرچیست

Ma‘nā-yi mısrā‘ budur ki şor olan yerlere bu mertebe esinmek neden ötürü?⁹⁷¹ Ya‘nī ey rūzgār-i vaşl, esersen bārī ‘aşıq-i şādıkuñ vefā kiştine esüp dāne-i ümmīdin büyüdüp ħarman-i maşşūdun ħaşıl eyle ve illā şevrezār olan raķībūñ tarafına toğrı bu kadar esmek neden ötürü? Murād, nesīm-i vaşlı taleb itmekdür.

عرفی نماز و زهد عذابیبست بس الیم عرفی نماز و زهد عذابیبست بس الیم

Ma‘nā-yi mısrā‘ budur ki ey ‘Urfī, namāz u zühhd bir ‘azābdur ki çok elemi vardur. Ya‘nī ey ‘Urfī, (HP 137^b) riyā vü süm‘a ile olan namāzdan ve zühdden rūz-i cezāda şāĥibine fā‘ide yođdur belki muķābelesinde çok ‘azāb-i elīm vardur. Fī‘l-ĥaķīķa riyā ile olan ‘ibādetūñ ve tã‘atuñ ĥaķķında çok va‘īd vāķi‘ olmuşdur. Bu taķdırce

جامی بکش عذاب کشیدن زبهرچیست جامی بکش عذاب کشیدن زبهرچیست

Ma‘nā-yi mısrā‘ budur ki bāde-i ‘aşđdan bir cāmı çek bu ‘azābı çekmek neden ötürü? Ya‘nī murādı riyāyla ‘ibādet itmeği ferāđat idüp cām-i bāde-i ‘aşđı nūş itmeğe terđībdür.

Velehu eyzen <8>⁹⁷²

(fā‘ ilātün / fā‘ ilātün / fā‘ ilātün / fā‘ ilün)

عشق ناوک ریز و یک مویم تهی از یار نیست عشق ناوک ریز و یک مویم تهی از یار نیست

Ma‘nā-yi mısrā‘ budur ki ‘aşđ nāvek dökücidür ve benüm bir ser-i müyum yārdan boş degildür. Ya‘nī, ‘aşđ dā‘imā beni tır-i belāya ve nāvek-i cefāya amaç u hedef itmişdür. Yine benüm bir ser-i müyum yārdan boş degildür belki (İ 28^b) maĥabbet-i maĥbüb cümle cesāmātuma eşer itmişdür.⁹⁷³ Buña binā‘en

⁹⁷¹ esinmek: istemek E, İ

⁹⁷² velehu eyzen. - HE, - HP

⁹⁷³ cesāmātuma: mātem E, İ, māteme HE

Bāverem nāyed ki her mūyī zi yār efkār nīst باورم ناید که هر مویی ز یار افکار نیست

Ma' nā-yi mīšrā' budur ki baña inanmağ gelmez ki benüm her mūyum cevri-yārdan efkār degildir.⁹⁷⁴ Ya' nī, her ser-i mūyum 'aşğ-i maħbūbla tehī olmaduğı gibi efkār-i yārdan dağı ħālī degildir.⁹⁷⁵ Murād, 'aşğ-i maħbūb cemī' vücūduna tešīr itdügin beyāndur.

Berhemen çun best zunnārem muğān goftend ħayf برهنمن چون بست ز نارم مغان گفتند حیف

Ma' nā-yi mīšrā' budur ki berehmen çunki benüm miyānuma maħabbet zunnārın bağladı bu def a muğānlar görüp (**E 136^b**) ħayf dimege başladılar ki

K'īn zamān der kāfiristān ġayret-i zunnār nīst کاین زمان در کافرستان غیرت ز نار نیست

Ma' nā-yi mīšrā' budur ki bu zamān kāfirsitānda (**HE 51^b**) ġayret-i zunnār yoğdur. Ya' nī, kāfiristān-i 'aşğda eger ġayret olaydı bunuñ miyānına maħabbet zunnārın bağlamazlardı dimekdür. Murād, miyānına zunnār-i maħabbeti bağlanduğın beyāndur. (**HP 138^a**)

Şermsār-i himmet-i 'aşğem ki der hengām-i nez' şermsar hemt eşqm ke der hengām nez'

Ma' nā-yi mīšrā' budur ki 'aşğıñ himmetinüñ şermsāriyam ki ħālet-i nez' vağtinde

İzğırāb-i cān sipurden māni' -i dīdār nīst اضطراب جان سپردن مانع دیدار نیست

Ma' nā-yi mīšrā' budur ki cān teslīm itmenüñ elem ü izğırābı maħbūbuñ dīdārını temāşā itmege māni' degildir. Ya' nī, 'aşğıñ ne mertebe himmeti var 'āşığa ki ħālet-i nez' e gelüp cān virmek izğırābında yine bu izğırābı ferāmūş idüp maħbūbuñ cemāline temāşā idiyor. Murād, mübālağa üzere 'aşğıñ 'āşığa itdügi himmeti beyāndur.⁹⁷⁶

Bā ser-i her mūy-i to her şınf rā şad da' vā est با سر هر موی تو هر صنف را صد دعوی است

Ma' nā-yi mīšrā' budur ki ey maħbūb senüñ her bir ser-i mūyuñla her gürühuñ yüz dāne da' vāsı vardır feemmā

Gerçi yek mū ez kesī ṭab' -i to minnetdār nīst گرچه یک مو از کسی طبع تو منت دار نیست

Ma' nā-yi mīšrā' budur ki egerçi senüñ ṭabī' atıñ bir mūy ḡadar bir kimseden minnet ṭutucu degildir. Ya' nī maħbūb, sen bir böyle 'ālīcenābsuñ ki her ser-i mūyuñla her yüz dāne şınfıñ da' vāsı var ve yine sen bunlardan bir mūy ḡadar minnetdār degilsün. Murād, mübālağa üzere

⁹⁷⁴ degildir:- E, - İ

⁹⁷⁵ ya' nī her ser-i mūyum 'aşğ-i maħbūbla tehī olmaduğı gibi efgār-i yārdan dağı: - E, - İ

⁹⁷⁶ 'āşığa: - E, - İ

maḥbūbuñ ‘ālicenāb olduğın beyāndur.

انتظار نوبهار از ننگ چشمیهای ماست   İntizār-i nevbahār ez neng çeşmihā-yi māst

Ma‘nā-yi mıṣrā‘ budur ki nevbahārı gözlemek bizüm gözlerimizüñ ‘ādetindedür yoḫsa

صد تماشا هست در گلخن که در گلزار نیست   Şad temāşā hest der golḫan ki der gülzār nīst

Ma‘nā-yi mıṣrā‘ budur ki yüz dāne temāşā var gūşe-i golḫanda ki gülistanda ol temāşā yoḫdur. Ya‘nī gözimizüñ faşl-i bahārda arzūsı ḳalmasun deyü bahāra intizār çekerüz ve illā gūşe-i golḫanda temāşālarımız ve seyrānlarımız vardur ki bahārda (**E 137^a**) bulunmak ihtimāli yoḫdur. Murād, gūşe-i golḫanuñ temāşāsın bahāruñ üstine terciḫ (**HP 138^b**) itmekdür.

هر سرمویم کلیم ولن ترانی نشنود   Her ser-i müyem Kelīm u ‘len terāni’ nişneved

Ma‘nā-yi mıṣrā‘ budur ki benüm her ser-i müyum kelīmşıfatdur ve yine cevāb-i “len terāni”⁹⁷⁷ gūş itmez.

باز گو بگشای لب کاینجا ادب درکار نیست⁹⁷⁸   Bāz gū buḡşāy leb k’incā edeb derkār nīst

Ma‘nā-yi mıṣrā‘ budur ki tudaḡını aç ve girü söyle bu mekānda edeb kārda degildür. Murād, kelīmşıfat olduğın beyāndur. Ḥazret-i Kelīm’uñ “erini”⁹⁷⁹ şu’ālī ve “len terāni” cevābı (**HE 52^a**) erbāb-i zekāvetüñ ma‘lūmları olduğına taṭvīl-i kelām olmasun deyü taḫrīr olunmasun ve hem ḡalibā yuḳarı ḡazellerüñ şerḫinde biraz biraz beyān olunmuşdı.⁹⁸⁰

میروی با غیر و میگوی بی عرفی تو هم   Mīrevī bā ḡayr u mīḡüyī beyā ‘Urfī to hem

Ma‘nā-yi mıṣrā‘ budur ki ey maḥbūb ḡayrılarla cān u dilden şafā-yi ḫātırıyla ‘ıyş u ‘ışret itmege gidiyorsuñ ma‘a’l-kerāhiyye ‘Urfī-i biçāreye diyiyorsuñ ki sen de gel

لطف فرمودی برو کاین پای را رفتار نیست   Luṭf fermūdī berev k’in pāy rā refṭār nīst

Ma‘nā-yi mıṣrā‘ budur ki ey maḥbūb luṭf buyurduñuz cenābuñuz gidüñüz ki benüm ayaḡuma refṭār yoḫdur. Ya‘nī, ey maḥbūb sen ibtidā ḡayrılarla gördüğüm gibi ayruḳ bende kemāl-i

⁹⁷⁷ “لن تریبی” (Sen beni göremezsin, A’raf, 7/43)

⁹⁷⁸ HP - نیست

⁹⁷⁹ “آرئی” (Bana görün, A’raf, 7/43)

⁹⁸⁰ deyü taḫrīr olunmasun ve hem ḡalibā yuḳarı ḡazellerüñ şerḫinde biraz biraz beyān olunmuşdı: - HE, -E,

ğayretümden mecāl kıalmayup bîṭākat oldum, ayağumda reftār itmege kıudret kıalmadı.⁹⁸¹ Luṭf itdüñüz sa'adet ile gidüñüz bizlerden gider yokdur dimekdür. Murād, maḥbübünü ğayrılarla görüp derdnāk olduğın beyāndur.

Velehu eyzen 9⁹⁸²

(mefū'ü / fā' ilātü / mefā' ilü / fā' ilün)

تا روی دل فریب تو بستان آتشست   Tā rūy-i dilfirīb-i to bostān-i āteşest

Ma'nā-yi mışrā' budur ki ey maḥbüb, senüñ göñül aldayıcı cemālün bostān-i āteş menzilindedür.⁹⁸³ Ya'nī, gülgünreng u pürḥarāretdür.

دل مرغ نغمه سنج گلستان آتشست   Dil murğ-i nağmesenc-i gülistān-i āteşest

Ma'nā-yi mışrā' budur ki bu def'a 'āşıkuñ göñli, āteş gülistānıñ nağme ıartıcı olan murğıdur. Ya'nī, 'āşıkuñ göñli ol büstān-i āteşün 'andelīb-i (HP 139^a) nağmesenci menzilindedür. Murād, mübālağa üzere ḥüsn-i maḥbübüla 'āşığı medḥdür.

یارب چه آتشی تو که چندین هزار داغ   Yā Rab çi āteşī to ki çendīn hezār dāğ

Lafz-i “یا رب” (yā Rab), ta'accüb ṭarīķi üzere (E 137^b) su'aldür. **Ma'nā-yi mışrā'** budur ki 'acabā ey maḥbüb sen ne pürziyā vü pürḥarāretsin ki bunca biñ dāğ?

از حیرت جمال تو برجان آتشست   Ez ḥayret-i cemāl-i to ber cān-i āteşest

Ma'nā-yi mışrā' budur ki senüñ cemālünün ḥayretinden āteşün cānı üzerinedür. Ya'nī ey maḥbüb, senüñ ne mertebe āteş-i sūzān olduğın bundan kıyās olınsun. Murād, mübālağa üzere ḥarāret-i ḥüsn-i maḥbübü medḥdür.

گر مست حیرتیم زروی تو دور نیست   Ger mest-i ḥayretīm zi rūy-i to dūr nīst

Ma'nā-yi mışrā' budur ki ey maḥbüb, eger senüñ cemālünün şevkınden bizler ḥayret bādesinden serḥoş olsağ ba'īd olmaz zīrā ki

آتش پرست واله و حیران آتشست   Āteşperest vālih u ḥayrān-i āteşest

(İ 29^a)**Ma'nā-yi mışrā'** budur ki āteşperest olan kimesne dā'imā āteşün vālih u ḥayrānıdur. Ya'nī, ey maḥbüb bizler senüñ cemāl-i āteşnākuñ meftūnı olmuşuzdur. Bu taqđırce cemālüne

⁹⁸¹ mecāl: kaçan HE

⁹⁸² velehu eyzen: - HP

⁹⁸³ aldayıcı: eyledici HP

müşâhede itdikçe bâde-i hayretten mest olduğumuz teb'îd olunmaz zîrâ ki âteşperest olan (HE 52^b) kimesne, vâlih u hayrân-i âteşdür. Murâd, mübâlağa üzere maḥbûba ta' aşşuk itdügin beyândur.

Efsurde râ naşîb nebâşed dil-i kebâb افسرده را نصیب نباشد دل کیاب⁹⁸⁴

Ma' nâ-yi mışrâ' budur ki bi' aşğ olup efsurde vücûd olan zâhid-i bîmezâka gönül kebâbın yimek naşîb olmaz zîrâ ki

آن یابد این نواله که مهمان آتشست⁹⁸⁵ Ān yâbed ĩn nevâle ki mihmân-i âteşest

Ma' nâ-yi mışrâ' budur ki bu kebâb-i dil loğmasın ol kimesne bulur ki maḥbûbuñ âteş-i ḥüsniñ konuğı ola.⁹⁸⁶ Ya' nî, bu ni' met herkese naşîb u müyesser degildür ancak âteş-i ' aşğla ' alâkası olan ' aşîka maḥşûşdur. Murâd, mübâlağa üzere âteş-i ' aşğ-i maḥbûbı beyândur.

ای طائر بهشت زیباغ دلم حذر Ey tâ'ir-i bihişt zi bâğ-i dilem ḥazer ای طائر بهشت زیباغ دلم حذر

Ma' nâ-yi (HP 139^b) mışrâ' budur ki ey cennet tâ'iri, benüm gönülümün bâğçesinden ḥazer eyle.⁹⁸⁷ Ya' nî, gelüp bunda ṭayarân itme ki

کاین لاله زار داغ گلستان آتشست K'în lâlezâr dâğ-i gülistân-i âteşest کاین لاله زار داغ گلستان آتشست

Ma' nâ-yi mışrâ' budur ki bu lâlezâr olan gönülüm bâğçesi âteş gülistânınınuñ dâğıdur. Ya' nî ey (E 138^a) tâ'ir-i bihişt, sen bunı lâlezâr kıyâs idüp cevelân u ṭayarân itme ki cümlesi gülistân-i âteşün dâğlarıdur, nihâyet lâle şûretinde numâyân olur. Murâd, mübâlağa üzere dâğ-i derdin beyândur.

خون شهید عشق جهان را فرو گرفت Hün-i şehîd-i ' aşğ cihân râ furû girift خون شهید عشق جهان را فرو گرفت

Ma' nâ-yi mışrâ' budur ki maḥbûbuñ derd-i ' aşğından şehîd olan ' uşşâkuñ kanı cihânı aşğa ṭutdı. Ya' nî, ḥün-i şehîd-i ' aşğ ol mertebe çoğaldı ki bu cihânı kapladı. İmdi

کشتی بساز نوح که طوفان آتشست Keştî besâz Nûḥ ki ṭûfân-i âteşest کشتی بساز نوح که طوفان آتشست

Ma' nâ-yi mışrâ' budur ki ey tariğ-i ' aşğda ḥazret-i Nûḥ mertebesinde olan, bir tariğde bir sefîne düz ki ṭûfân-i âteş dünyâyı aldı. Murâd, mübâlağa üzere ḥün-i şehîd-i ' aşğkuñ cereyân

⁹⁸⁴ HE کتاب: کیاب

⁹⁸⁵ HP, HE نوا که: نواله که

⁹⁸⁶ loğmasın: nağmesin HP, HE; konuğı: konağı HE, E, İ

⁹⁸⁷ bâğçesinden: nağmesinden E

olduğın beyāndur.⁹⁸⁸

Mestem zi maḥfilī ki der ū āteş-i ceḥīm مستم ز محفلی که در او آتش جحیم

Ma' nā-yi mışrā' budur ki bir meclisüñ bādesinden mest olmışam ki āteş-i cehennem

ته جرعه ز ساغر مستان آتشتست Tehcur' ai zi sāğar-i mestān-i āteşest

Ma' nā-yi mışrā' budur ki ol āteş bādesinden mest olanlaruñ sāğarlarinuñ dibinde kalan şarābuñ tuluğıdır. Ya' nī, ben her meclisüñ bādesinden mest olmazam belki şol maḥfilüñ meyinden serḥoş oluram ki nār-i cehennem cur'a-i sāğar menziline olan anlaruñ bādeleri āteşinuñ yanında. Hāşā bundan nār-i cehennem taḥkīk itmek çıkmaz. Nihāyet kemāl-i mübālağa üzere bade-i 'aşkuñ āteş u ḥarāretin beyān itmekdür. Fī'l-vāki' bāde-i 'aşk-i (HE 53^a) İlāhī'nüñ ḥarāreti nār-i cehenneme gālib olduğına ol bādeden nüş idenler şāhid-i 'ādillerdür.

Uftāde dāmen-i dil-i 'Urfī be dest-i 'aşk افتاده دامن دل عرفی بدست عشق

(HP 140^a) **Ma' nā-yi mışrā'** budur ki 'Urfī'nüñ göñlinüñ etegi 'aşkuñ eline düşmişdür. Me'āl-i ma' nāyı tefsīr idüp buyurur ki

Ya' nī ki dest-i şu' le be dāmān-i āteşest یعنی که دست شعله بدامن آتشتست

Ma' nā-yi mışrā' budur ki şu' lenüñ eli āteşüñ etegindedür. Ya' nī, 'aşkuñ (E 138^b) şu' le meşābesindedür, dāmen-i dil-i 'Urfī āteş menzilededür. Bu taqdirce farz idelüm ki dāmen-i dil-i 'Urfī 'aşkuñ eline düşmiş şu' le ḥod āteşi sūhte itmege qādir degildür.⁹⁸⁹ Murād, mübālağa üzere göñlünde olan āteşi beyāndur.

Ġazel-i <Dīger> 9⁹⁹⁰

(mefā' ilün / fe' ilātün / mefā' ilün / fe' ilün)

Dilem be kıble-i İslām mā' il uftādest دلم بقبلة اسلام مائل افتادست

Ma' nā-yi mışrā' budur ki benüm göñlüm İslām' uñ kıblesine mā' il düşmişdür. Ya' nī, kıble-i dīn-i İslām'a mā' il olup maḥabbet itmişdür.

⁹⁸⁸ cereyān: cihānı E, İ

⁹⁸⁹ farz idelüm: marāz-i kümmele HE

⁹⁹⁰ gazel-i dīger: velehu eyzen HE, - HP

صنمتراش من از کفر غافل افتادست   Şanemterāş-i men ez küfr ġāfil uftādest

Ma' nā-yi mışrā' budur ki benüm büt qazıcı gönlüm küfrden ġāfil düşmişdür.⁹⁹¹ Ya' nī, şanemşifat olan maḥbūblaruñ hevāsından tegāfūl idüp kıble-i İslām'a mā'il oldu⁹⁹²ın beyāndur. Sā'ir taşavvuf üzere olan ma' nāsı, erbābına ma' lūmdur.

مرا معامله در کچه ایست با مرهم   Merā mu' āmele der kūçe īst bā merhem

Ma' nā-yi mışrā' budur ki benüm sīnemde olan cerāḥātūñ merhemle mu' āmelesi şol bir bucaḳdadur ki

که صد مسیح بیک زخم بسمل افتادست   Ki şad Mesīḥ be yek zaḥm bismil uftādest

Ma' nā-yi mışrā' budur ki yüz dāne Mesīḥ bir yāre ile ol kūçede koşte olmuşdur. Ya' nī, benüm vücūdumda olan zaḥmuñ merhemle āşinālığı yoḳdur zirā ki merhem qabūl idecek zaḥm degildür. Bu sebebden ki ḥazret-i Mesīḥ mordeler iḥyā iderken ben merhemle mu' āmele idecegüm kūçede yüz dāne Mesīḥşifat olan 'uşşāḳ, bir zaḥmla koşte olmuşdur ki kendü vücūdlarına 'ilāc itmege qādir degillerdür. Murād, mübālağa (**HP 140^b**) üzere zaḥmuñ merhemle mu' āmele itdüğü kūçenüñ şiddetin beyāndur.

ز طواف کعبه مبادا که نا امید شویم   Zī ṭavf-i Ka' be mebadā ki nāümīd şevīm

Ma' nā-yi mışrā' budur ki Ka' be-i maḳşūduñ (**I 29^b**) ṭavāfindan olmaya ki nevmīd olayum

مدد کنید که جمازه در گل افتادست   Meded konīd ki cemmāze der gil uftādest

Ma' nā-yi mışrā' budur ki meded idüñüz ki deve çāmūrda düşmişdür. Ya' nī, ey Ka' be-i maḳşūduñda revī olan huccāc, ben daḥi sizüñle bu ṭarīqe sālīk olup refīḳ oldum. Nihāyet cemmāze-i vücūdum yollarda hevā vü hevese yetüp ṭayy-i merāḥil ve qaṭ'-i (**E 139^a**) menāzil itmege qādir olmayup (**HE 53^b**) luṭf idüp baña imdād idüñ tā ki ṭavāf-i Ka' be-i maḳşūddan nāümīd olmayayum.⁹⁹³ Murād, erbāb-i dilden istimdād ṭaleb itmekdür.

من از فریب عمارت گدا شدم ورنه   Men ez firīb-i 'imārat gedā şodem verne

Ma' nā-yi mışrā' budur ki ben 'imārat itmenüñ aldamasından gedā oldum yoḳsa⁹⁹⁴

⁹⁹¹ benim: - HP

⁹⁹²

⁹⁹³ yetüp: binüp E, İ

⁹⁹⁴ aldamasından: yaldamasından HP; gedā: ki HE

هزار گنج بویرانه دل افتادست   Hezār genc be vīrāne-i dil uftādest

Ma' nā-yi mışrā' budur ki vīrāne dile biñ dāne hāzāne düşmişdür. Ya' nī, benüm māmekümü şarf idüp gedā şūretinde koyan hārābe-i derūnumı ta' mīr itmek aldamasaydı ve illā bu sevdā olmasa benüm derūnum hārābesinde biñ dāne hāzā'in medfūn olmuşdı aşlā kimseye ' arz-i ihtiyāc idüp gedā şūretinde olmazdum. Nihāyet beni ta' mīr-i dilfirīfte cümle māmekümü yoluna şarf eyledüm. Murād, ta' mīr-i dil itdügin beyāndur.

ز بار درد سبک مایه دان شهیدی را   Zi bār-i derd sebukmāye dān şehidī rā

Ma' nā-yi mışrā' budur ki derd ü elem yükünden yūñülcek sermāyeli bil ol bir şehid ki⁹⁹⁵

که از محیط محبت بساحل افتادست   Ki ez muḥīṭ-i maḥabbet be sāhil uftādest

Ma' nā-yi mışrā' budur ki maḥabbetūñ deryā-yi muḥīṭinden sāhil-i necāta düşmişdür. Ya' nī, her şol ' aşık-i şādık ki (HP 141^a) tarīḫ-i ' aşqda şehid olmuşdur.⁹⁹⁶ Sen ol ' aşığı bār-i derdi sebukmāye olan kimesnelerden bil zīrā ki ayruḫ ol ' aşık muḥīṭ-i belādan sāhil-i necāta çıkup bu varṭadan ḫalāş olmuşdur. Murād, mübālağa üzere derd-i ' aşkı beyāñ itmekdür ki tā ölmeyince bu derdden ḫalāş olunmaz.

بدیر میرود ای کعبه چو ر هت فریاد   Be deyr mīraved ey Ka' be çū rehet feryād

Ma' nā-yi mışrā' budur ki ey Ka' be-i maḫşūdı arayan kimesne feryād olsun ki senūñ yüzūñ deyr ṭarafına doğrı gidiyor zīrā ki

که مست خوابی و آتش بمحمل افتادست   Ke mest-i ḫ'ābī vū āteş be maḫmil uftādest

Ma' nā-yi mışrā' budur ki sen yukunuñ mesti olmuşsın ve maḫmile āteş düşmişdür. Ya' nī, ey Ka' berev olan ṭalib evvelā senūñ Ka' be deyüp sālīk olduḡuñ ṭarīḫ, deyr ṭarafına doğrı gidiyor, āgāh ol Ka' be-i maḫşūda bu yoldan gidilmez ve şāniyyen bāde-i ḫ'āb-i (E 139^b) ḡafletden sermest olup maḫmil-i vücūduña āteş-i ḡurūr düşmişdür ḫāberūñ yoḫ, şabruñ yoḫ.⁹⁹⁷ Murād, Ka' be-i maḫşūda gidecek ṭarīḫi erbābından görmek lāzım idügin beyāndur.

چگونه گریه نجوشد که چشم حیرانم⁹⁹⁸   Çigūne girye necūşed ki çeşm-i ḫayrānem

Ma' nā-yi mışrā' budur ki ağlamak niçe cūş u ḫurūş itmesün ki benüm ḫayrān olan gözüm

⁹⁹⁵ bir şehid: şeydür HE

⁹⁹⁶ şādık ki: şādıkūñ HE

⁹⁹⁷ ka' berev olan ṭalib: Ka' be'ye revān olan ' aşık E; şabruñ yoḫ: - İ

⁹⁹⁸ HE نجوش خروشد که: نجوشد که چشم

بآفتاب قیامت مقابل افتادست Be āfitāb-i qiyāmet muḳābil uftādest

Ma‘nā-yi mıṣrā‘ budur ki qiyāmetüñ güneşi menziline olan maḥbūbuñ cemāline muḳābil (HE 54^a) düşmişdür. Ya‘nī, böyle göz giryeden ḥālī olmaz dimekdür. Murād, mübālağa üzere maḥbūbuñ cemālinde olan ziyāyı medḥdür ve kendünün ol cemāle bakup giryeden ḥālī olmaduğın beyāndur.⁹⁹⁹

بر آستان محبت شهید شد عرفی Ber āsitān-i maḥabbet şehīd šod ‘Urfī

Ma‘nā-yi mıṣrā‘ budur ki ‘Urfī maḥabbetüñ āsitānı üzerinde şehīd oldı. Ya‘nī, (HP 141^b) ‘Urfī’nün āsitān-i maḥabbetde şehīd olması ‘aynıyla buña beñzer ki

بر همنی بدر کعبه بسمل افتادست Berehmenī be der-i Ka‘ be bismil uftāde

Ma‘nā-yi mıṣrā‘ budur ki bir dāne berehmen Ka‘ be çapusunda košte düşmişdür. Murād, mübālağa üzere āsitāne-i maḥabbeti medḥ idüp vücūdını ol āsitānede ḥaḳīr görmekdür.

Ġazel-i <Diğer> 10¹⁰⁰⁰

(fā‘ ilātün / fā‘ ilātün / fā‘ ilātün / fā‘ ilün)

عشق را نارم که هرکس یافت ایمانش بسوخت¹⁰⁰¹ ‘Aşq rā nārem ki herkes yāft īmāneş besūht

Ma‘nā budur ki ‘aşkı getürmezem ki her kimse ol ‘aşkı buldı, īmānı yandı. Ya‘nī, bu ‘aşq-i mecāzī ol sebebden lisāna vü ḥātıra getürmezem ki her kim ki bu ‘aşq-i mecāza düşdiyse āḥiru’l-emr ol şahşuñ īmān u i‘tikādı ma‘şūḳ-i zāhire tarafından sūhte oldı ayruḳ i‘tikādı kalmadı ve hem bu sebebden ötürü ‘aşkı getürmezem ki

هرکه را دردی بدامن ریخت دامانش بسوخت¹⁰⁰² Her ki rā derdī be dāmen riḫt dāmāneş besūht

Ma‘nā budur ki her kimün ki etegine bir derdī dökdi, dāmānı yaḳdı. “بسوخت” (besūht) fi‘ili, müte‘addī olmaḳ da cā’iz lāzım olmaḳ da cā’iz.¹⁰⁰³ Murād, mübālağa üzere te’sīr-i āteş-i ‘aşkı beyāndur.

در دلم بگذشت دوش اندیشه باغ خلیل Der dilem bogzešt dūş endīşe-i bāğ-i Ḥalīl

Ma‘nā budur ki ḥazret-i Ḥalīl |HE⁺ ‘aleyhi’s-selām|’uñ gülistānıñ endīşesi dün gice

⁹⁹⁹ ziyāyı: ḥālī HE

¹⁰⁰⁰ gazel-i diğer: velehu eyzen HE, - HP

¹⁰⁰¹ را: - HP

¹⁰⁰² را: -HE; ریخت: E, İ

¹⁰⁰³ بسوخت: - HP

gönlümde geçdi.¹⁰⁰⁴ Ya' nî, dün gice (E 140^a) hâzret-i Hâlîl'ün kışşasına ve hikâyetine mülâhaza idüp gülistânın hâtıruma getürdüm. Bu def' a

Ez 'adem ber h'âst feryādî ki bostâneş besūht از عدم برخواست فریادی که بستانش بسوخت

Ma' nâ budur ki 'âlem-i 'ademden <bir> feryād kalkdı ki Hâlîl'ün büstânı yandı. Ya' nî, vücūdumda olan âteşi var bundan kıyās it ki Hâlîl'ün bāğçesin (İ 30^a) endîşe idüp hâtıruma getürmekle 'âlem-i 'ademden feryād itdiler ki büstân-i Hâlîl âteşe yandı, 'acabâ buña kim âteş urdı dirler.¹⁰⁰⁵ Kemâl-i mübâlağa üzere vücūdında olan âteş-i (HP 142^a) 'aşkuñ te'şîrûñ beyândur.

Veh kudāmîn biēdeb dūdî feşānd ez dil ki dūş وه کدامین بی ادب دودی فشانده از دل که دوش¹⁰⁰⁶

Ma' nâ budur ki 'acabâ kañgî 'âşîk-i biēdeb dün gice gönlünden bir tütün şaçdı ki?

Şem' -i raḥmet geşt u ber hāk-i şehīdāneş besūht شمع رحمت گشت و برخاک شهیدانش بسوخت

Ma' nâ budur ki raḥmet (HE 54^b) çırası olup maḥbūbuñ şehīdlerinüñ toprağı üzerinde yandı. Ya' nî, kañgî 'âşîk-i biēdebür ki maḥbūbuñ âteş-i 'aşkına şabr u taḥammül itmeyüp derün-i dilden bir âh-i âteşnāk çekdi ki ol âhın kemâl-i te'şîrinden tütünü şem' -i raḥmet pāyesinde olup şehīd-i 'aşk olanlaruñ mezârında yanmağa başladı? Murād, mübâlağa üzere 'âşkuñ âhında olan hâlâtı ve te'şîri beyândur.

Ḳaṭreī ber dāmen-i 'İsâ zi mujgānem çekīd قطره بردامن عیسی زمزگانم چکید

<**Ma' nâ budur ki**> benüm mujgānumdan bir tamlā yaş hâzret-i Mesīḥ'ün etegine tamladı. Bu def' a

Şu' leī ez dāmeneş cest u girībāneş besūht شعله از دامنش جست و گریبانش بسوخت

<**Ma' nâ budur ki**> hâzret-i Mesīḥ'ün |HE⁺ 'aleyhi's-selām| eteginden bir şu'le-i âteş şıçrayup yaqasın yaqdı. Ya' nî, eşk-i çeşmümde olan âteşin ḥarâretin var bundan kıyās it ki Mesīḥ'ün etegine bir ḳaṭre çekīde olmasıyla dāmeninden bir şu'le şıçrayup girībānuñ sūhte eyledi. Murād, mübâlağa üzere âb-i dīdesinde (E 140^b) olan âteşüñ ḥarâretin, kemâl-i te'şîrin beyândur.¹⁰⁰⁷

¹⁰⁰⁴ gülistânmuñ: - E, - İ

¹⁰⁰⁵ ya' nî: - HE; it ki: eyle ki E, İ; 'âlem-i: - E, - İ; urdı dirler: virdiler HE

¹⁰⁰⁶ ادب: - HE

¹⁰⁰⁷ it ki: etdi ki HP, eyle ki E, İ

Cebre 'il āmed be men' -i 'Urfī ez 'aşq-i şanem جبرئیل آمد بمنع عرفی از عشق صنم

<Ma' nā budur ki> hāzret-i Cebra 'il |HE⁺ 'aleyhi's-selām| gelüp 'Urfī'yi şanemüñ 'aşkından men' eyledi. Men' i daħi bu yüzden oldı ki

مشت خاکی ریختش بر سر که ایمانش بسوخت

Moşt hāķi rihteş ber ser ki imāneş besūht (rihteş), |HE⁺ lafzında| olan zamīr-i "ش" (şin), 'Urfī'ye rāci' olmağdan şaneme rāci' olmağ münāsibdür. **Ma' nā budur ki** bir avuç hāķı alup ol şanemüñ başı üzerine dökdi ki 'Urfī'nüñ imān u i'tikādı yandı. Ya' nī, her kesüñ (HP 142^b) cevābıyla şanemüñ 'aşkından ferāğat idüp men' olinmazdı tā ki Cebra 'il gelüp bir avuç hāķ alup ol şanemüñ başına dökdi ki toprağ böyle şanemüñ başına olsun ki 'Urfī buña 'āşık olup i'tikād idiyor, Cebra 'il'den bu hāleti görünce ayruğ 'Urfī'nüñ şaneme imān u i'tikādı kalmadı. Murād, mübālağa üzere kendü rütbesin medh idüp şanemden ferāğat itdügin beyāndur.

Gazel-i <Diğer> 11¹⁰⁰⁸

(mef' ūlū / fā' ilātū / mefā' ilū / fā' ilün)

Ger tekyegāh golhan u ger mesned-i Cemest¹⁰⁰⁹ گر تکیه گاه گلخن و گر مسند جمست

Ma' nā budur ki eger tekyegāh golhandur ve eger mesned-i Cem'dür. Ya' nī, kūşe-i golhanda karar itdügüm şüretde de taht-i pādīşāhīde culūs itdügüm şüretde de

Rüyem be rüy-i miḥnet u leb ber leb-i ğamest رویم بروی محنت و لب بر لب غمست

Ma' nā budur ki yüzüm miḥnetüñ yüzinedür ve dudağum ğamuñ dudağınadır. (HE 55^a) Ya' nī, zevk u şafā itmek ihtimāli yoğdur dā'imā muḥātabum miḥnetdür ve muşāhibüm ğamdur.¹⁰¹⁰ Murād, mübālağa üzere ğamdüst olduğın beyāndur.

Mā nāz-i nīknāmī-i 'işmet nemīkeşim ما ناز نیکنامی عصمت نمیکشیم

Ma' nā budur ki biz pāklıkuñ eyü nāmlı olmağlık nāzını çekmezüz. Ya' nī, bizlerde ol havşala ve ol dimāğ yoğdur ki 'işmet bizlere nāz u istignā itdüğü zamān nāzına taḥammül idek belki

Rindī ḥarīf-i māst ki bednām-i 'ālemest رندی حریف ماست که بد نام عالمست

Ma' nā budur ki bizüm ḥarīfimiz ve yārānımız rindlikdür ki rüsvā-yi 'ālemdür. Ya' nī, 'işmet

¹⁰⁰⁸ gazel-i diğer: velehu eyzen HE, - HP

¹⁰⁰⁹ HE چمنست: جمست

¹⁰¹⁰ şafā: cefā HE

bizümle ḥarīf u yārān olamaz zīrā ki ol bir nāz u istiḡnā ṣāḥibi vücūddur, bizler (E 141^a) anuñ nāzını çekemezüz. Bizüm ḥerīfimüz ve hemmeşrebimüz ancaḡ rindlikdür ol daḡı bizcileyin bednām-i ‘ālem olmış bir vücūddur.¹⁰¹¹ Murād, mübālaḡa üzere rindmeşreb olduğın beyāndur.

صد سيل فتنه آمد و گردی زجا نرفت   Şad seyl-i fitne āmed u gerdī zi cā nereft

Ma‘nā budur ki (HP 143^a) yüz dāne fitne seyli geldi ve yerinden bir dāne toz gitmedi.

قصر مراد ماست که موقوف یک دمست   Қаşr-i murād-i māst ki mevķūf yek demest

Ma‘nā budur ki bizüm murādımız қаşrıdır ki bir nefese mevķūfdur. Ya‘nī, bizüm қаşr-i vücūdumuzūñ metānetin ve ustuvārlıḡın var bundan kıyās it ki seyl, şeddādī bināları ḥarāb iderken yüz dāne fitne vü fesād seyli bir olup қаşr-i vücūdumuza doḡrı cereyān oldılar ve yine ol қаşrdan bir toz қoparmaḡa қādir olmadılar feemmā böyle metīn binā-yi ‘ālīşān iken ḥarāb olması bir nefese mevķūfdur.¹⁰¹² Hemān ol nefes çıķduḡı gibi kendü daḡı ḥarāb olur. Murād, seyl-i fitneden vücūda zarar olmaduḡın beyāndur mādām ki rūḡ bāķīdür

جز درکنار و دوش ملامت نیارمید   Coz der kenār u dūş-i melāmet neyāremīd

Ma‘nā budur ki melāmetūñ omuzından ve қаçaḡından ḡayrı yerde avınmadı.

این بیقرار دل که جگر گوشه غمست   Īn bīqarār dil ki cigergūşe-i ḡamet

Ma‘nā budur ki bu bīqarār olan göñül ki ḡamuñ cigergūşesidür. Ya‘nī, tıfl benüm göñlüm ḡamuñ cigergūşesi pāyesinde olduğına, aşlā bir mekānda qarār dutmaz feemmā melāmetūñ omuzında ve қаçaḡında oturduḡı zamān (İ 30^b) aḡlamayup avunur.¹⁰¹³ Murād, mübālaḡa üzere göñlünüñ ḡamla ve melāmetle mütteḥid olduğın beyāndur.

عرفی تمام لاف مسلمانی است لیک   ‘Urfī temām-i lāf-i Müselmānī est līk

Ma‘nā budur ki ‘Urfī Müselmānlıḡ lāfınuñ tamāmıdır lâkin. Ya‘nī (HE 55^b) ‘Urfī, İslām da‘vāsında şol mertebe lāf u gozāf iderler ki ḡüyā vücūdı tamām İslāmiyye ile memlū olmuşdur feemmā

¹⁰¹¹ rindlikdür: HP تنلکر

¹⁰¹² nefese: naḡmesi E

¹⁰¹³ aḡlamayup: aḡlayup HE; aḡlatmatup İ, E; avunur: oturur HE

Tā leb guşūdeim be şad reng-i mülzemest ¹⁰¹⁴ تا لب گشوده ایم بصد رنگ ملزمست

Ma' nā budur ki hattâ bizler dudağ açmışuzdur yüz dâne reng ile ilzâm olmuşdur. Ya' nî, (E 141^b) 'Urfî İslâmlıkda bu kadar da' vâ idüp lâf eyledi bu def' a biz kendünüñ da' vâsına menâkış (HP 143^b) olan itdüğü a' māl-i kabîhayı söyledüğümüz gibi yüz dâne şüretle mülzem olup itdüğü lâfa nâdim oldı.¹⁰¹⁵ Murâd, taḥkîr-i nefis idüp İslâm'da olan taḥşîrâtın beyândur veyâḥud **ma' nā böyle dîmek ola ki** 'Urfî da' vâ-yi İslâm'da çok lâf eyledi feemmâ bizler tekellüm itdüğümüz zamân ol da' vâda bu def' a kendüsi mülzem olup İslâmımızuñ yanında lâf itmege kâdir olmadı veyâḥud **ma' nā böyle dîmek ola ki** 'Urfî bu kadar lâf itdi feemmâ bizler tekellüm itdüğümüz zamân ey 'Urfî sen yüz dâne renge mülzem olup itdüğün lâfa nâdim olursın zîrâ ki sözlerimiz da' vâna muṭâbık çıkmaz bir alay mālâya' nî cevâblardur. Da' vâ-yi İslâm'da ḥodluk iden kimesne mālâya' nî cevâblar söylemez, bu şürette 'Urfî kendüyi gâyet menziline tenzîl idüp ḥiṭâb itmiş olur.

Velehu Eyzen 12¹⁰¹⁶

(fâ' ilâtün / fâ' ilâtün / fâ' ilün)

Düş baḥtem dâmenî der çeng dâşt ¹⁰¹⁷ دوش بختم دامنی در چنگ داشت

Ma' nā budur ki dün gice benüm baḥtum bir etegi pençesinde tutdı.¹⁰¹⁸ Ya' nî, kemâl-i müsâ' edesinden dünki gicede olan zevk u sürürü görüp beni baḥtum dâmen be kef olup raqşa başladı.

Vez gül-i rüyî nigâhem reng dâşt ¹⁰¹⁹ وز گل روی نگاهم رنگ داشت

Ma' nā budur ki bir maḥbûbuñ gül gibi olan cemâlınden benüm nigâhum reng tutdı. Ya' nî, maḥbûbuñ cemâli gülünün bâdesine keşret-i müşâhededen gözüm qararup âteş rengine döndi. Murâd, mübâlağa üzere gülrü-yi maḥbûbı medḥdür ve ol gicede olan sürürü beyândur.

Beski mişod iltimâs-i dil kabûl بسکه میشد التماس دل قبول

(E 142^a) **Ma' nā budur ki** gönlün recâsı çok kabûl oldı. Ya' nî, ol gice maḥbûb gönlümüñ çok

¹⁰¹⁴ طالب: تا لب

¹⁰¹⁵ menâkış: mekâşır

¹⁰¹⁶ velehu eyzen: - HP

¹⁰¹⁷ دامنی در چنگ داشت: - HE

¹⁰¹⁸ Bu cümle HE'de yoktur.

¹⁰¹⁹ HP نخل: گل

iltimâsın kabûl idüp her ne taleb itdümse yok dimeyüp (HP 144^a) cümlesin virürdi hattâ

Ez temennâ-yi şehâdet neng dâşt از تمنای شهادت ننگ داشت

Ma' nâ budur ki şehîd olmağ recâsından 'âr tüttdi. Ya' nî, ol gice de olan ihsânları gördi de 'ârından vü hicâbından şehâdeti taleb itmedi ki bu ihsânların yanında şehâdetün ne vücûdî var imiş ki sen benden taleb idersen. Murâd, mübâlağa üzere kendüye olan (HE 56^a) ihsânı beyândur.

Der hayâlem şükr bûd u şekve bûd در خیالم شکر بود و شکوه بود

Ma' nâ budur ki benüm hayâlümde şükr de var idi ve şikâyet daği var idi. Ya' nî, ol gicede mağbûb bu kadar iltimâsı kabûl idüp redd itmedüğünden ötürü Hağ Te'âlâ hazretlerine çok şükr itmek var idi hâtrımda ve sâbıqlarda itdüğü cevri ü cefâdan ötürü mağbûba şekvâ itmek daği var idi hayâlümde.¹⁰²⁰ Bu def' a kemâl-i sürürümdan mest olup bilmezem ki

Nağmeem yâ Rab kudâm âheng dâşt نغمه ام یارب کدام آهنگ داشت

Ma' nâ budur ki bu şükr ü şikâyet nağmelerinden 'acabâ yâ Rabbî benüm nağmem kaçığı âhengi tüttdi? Ya' nî, benden şükr itmek şâdir oldı ve illâ şekvâ itmek daği zuhûrâ geldi.¹⁰²¹ Murâd, ol giceyi medhdür.

'Aşğ key bâ cân-i mâ düşmen nebûd عشق کی با جان ما دشمن نبود

Ma' nâ budur ki 'aşğ kaçan bizüm cânımuza düşmen degildür? Ya' nî, dâ'imâ bizüm cânımızuñ 'adûsıdır zîrâ ki

Şu' le bâ hâşâk dâ'im ceng dâşt شعله با خاشاک دائم جنگ داشت

Ma' nâ budur ki şu' le dâ'imâ hâr u hâşâk meşâbesindedür ve 'aşğ-i mağbûb şu' le-i âteş pâyesindedür. Bu tağdırce âteş ile hâşâkuñ düstlığı yokdur belki birbirine düşmendür dâ'imâ ceng iderler. Murâd, 'aşğla cânınıñ düşmen olduğın beyândur.

Nağşbend-i hüsn 'Urfî rā rubûd نقشبند حسن عرفی را ربود¹⁰²²

Ma' nâ budur ki hüsn nağşınıñ bağlamasını 'Urfî қаpdı.¹⁰²³ Ya' nî, (HP 144^b) nağşbend-i

¹⁰²⁰ bu kadar: yokdur HE; hâtrımda: hayâlümde İ, HE

¹⁰²¹ "daği" kelimesi tüm nüshalarda "می" (mey) şeklinde yazılıdır. Anlam bütünlüğü açısından "daği" tercih edildi.

¹⁰²² HE, E راز بود: را ربود

¹⁰²³ bağlamasını 'Urfî: bağlaması 'Urfî'yi HP

hüsn olmaklık şan'atını 'Urfî kapdı, kendüden ğayrı bu şan'atı bir kimesne itmege kâdir degildir. Ol sebebden

Kez dil-i Ferhâd naqş-i seng dâşt کز دل فرهاد نقش سنگ داشت

(E 142^b) **Ma'nâ budur ki** Ferhâd'uñ gönlünden taş naqşın tutdı.¹⁰²⁴ Ya'nî, naqşbend-i hüsn olmağı 'Urfî kapdı bu def'a Ferhâd'a taş naqş itmek san'atını koydı. Fi'l-vâқи' Ferhâd'uñ kârî küh kızmaq idi ve taş naqş itmek idi. Murâd, kendüyle Ferhâd'uñ mertebesi bir olmaduğın beyândur.

Velehu Eyzen 13¹⁰²⁵

(mef'ülü / fâ'ilâtü / mefâ'ilü / fâ'ilün)

Hoş miṭapem be hün ki be tîrem çonîn zedest خوش میطیم بخون که به تیرم چنین زدست

Ma'nâ budur ki kan içinde hoş çepelerem ki (İ 31^a) maḥbûb beni oğ ile buncılayın urdı. Bu def'a

Bâz in çi nâvekest ki 'aşk ez kemîn zedest باز این چه ناوکست که عشق از کمین زدست

Ma'nâ budur ki girü bu ne oğdur ki 'aşk baña kemînden urmuşdur. Ya'nî maqşûd, eger benüm mecrûḥ (HE 56^b) olmam ise işte maḥbûb beni bir tîr-i maḥabbet ile urmuşdur ve ben ol zaḥmle hoşhâlem. Yâ 'aşkuñ murâdı ve ğarâzı nedir ki ol dağî beni kemînden nâvek ile urmuşdur? Murâd, tîr-i maḥabbet ile nâvek-i 'aşkla mecrûḥ olduğın beyândur.

Ġayret be zehr kerde bedel hün-i kıdsiyân غیرت بزهر کرده بدل خون قدسیان

Ma'nâ budur ki melâ'ike-i kıdsiyyenüñ kanlarını zehre tebdîl itmişdür ğayret bundan ötüri ki

Tâ tiğ-i ğamze ber dil-i Rûḥu'l-Emîn zedest تا تیغ غمزه بردل روح الامین زدست¹⁰²⁶

Ma'nâ budur ki ḥattâ maḥbûbuñ ğamzesi kılıcı Rûḥu'l-Emîn'üñ göñli üzerine urmuşdur. Ya'nî, sen bir böyle maḥbûb-i zîşânsın ki ḥazret-i Cebre'il-i Emîn tiğ-i ğamzenüñ mecrûḥı olup 'âşıq-i cemâlün olduğına sâ'ir melâ'ikenüñ bu reşkden bu ğayretten hünları zehre mübeddel olmuşdur ki n'olaydı ki bizler dağî senüñ |HE⁺ şerîf| cemâlüne 'âşıq olup mecrûḥ-i

¹⁰²⁴ naqşın: nakş HP, - İ; gönlünden: gönlünde İ, E

¹⁰²⁵ velehu eyzen: - HP

¹⁰²⁶ E, İ تا بتیغ: تا تیغ

tîğ-i ğamzeñ (HP 145^a) olayduk.¹⁰²⁷ Murād, tîğ-i ğamze-i maḥbūbı medḥdür. Na‘at-i şerīf olsa da cā’izdür.

مشکل که مرگ روی بمیدان ما نهد   Müşkil ki merg rüy be meydān-i mā nihed

Ma‘nā budur ki müşkildür ki vücūd-i mevt ü ‘asker-i helāk bizüm meydānımuza yüz kıoya. Ya‘nī, mevt bizüm ma‘reke meydānımuza gelüp ‘arz-i dīdār itmege cūr’et idemez zīrā ki (E 143^a)

از بسکه فتنه صف به بسار و یمین زدست   Ez beski fitne şaf be yesār u yemīn zedest

Ma‘nā budur ki çok fitne ki şola ve şağa şaf urmuşdur.¹⁰²⁸ Ya‘nī, meydānımuzañ yemīn ü yesārın fitne ‘askeri kışadup şaflar bağlamışlardur.¹⁰²⁹ Bu taḥdīrce mevt meydānımuza gelmege ḥavf idüp cūr’et itmez. Murād, mübālağa üzere meftūn olduğın beyāndur.

شوری نماده دردل پروانگان عشق   Şūrī nemānde der dil-i pervānegān-i ‘aşḳ

Ma‘nā budur ki ‘aşḳuñ pervānelerinüñ gönülünde bir ğavğa vü şūrīdelik kıalmamışdur.

تا نیستی بشمع دلم آستین زدست   Tā nīstī be şem‘-i dilem āstīn zedest

Ma‘nā budur ki ḥattā yokluk benüm gönülüm çırasına yeñ urmuşdur.¹⁰³⁰ Ya‘nī, vücūd-i nīstī benüm şem‘-i dilümi bād-i āstīn ile urup söndürdüğine ayruḳ pervāne-i ‘aşḳ olan kimesneler gelüp şem‘-i dilimüñ eṭrāfına dolanup şūrīş u ğavġā itmekden kıaldılar zīrā ki pervānenüñ cem‘iyyetine sebep şem‘üñ ziyāsıdır. Murād, bād-i nīstī şem‘-i dilini iṭfā itdüğın beyāndur.

ناقوس عشق میزنم و رقص میکنم   Nāḳūs-i ‘aşḳ mīzenem ü raḳş mīkonem

Ma‘nā budur ki ‘aşḳuñ nāḳūsın ururam ve raḳş iderem ‘acabā

بوی کدام مغبچه بر مغز دین زدست¹⁰³¹   Būy-i kudām muġbeçe ber maġz-i dīn zedest

Ma‘nā budur ki ḳanġı (HE 57^a) muġbeçenüñ rāyiḥa-i ‘aşḳı maġz-i dīn üzerine urmuşdur? Ya‘nī, ‘acabā ḳanġı büt-i tersābeçenüñ meftūn-i ‘aşḳı olmışam ki şerā’it-i dīn olmayan nāḳūsı çalup muġbeçenüñ hevā-yi ‘aşḳıyla raḳş idiyorum. Murād, ol büt-i tersābeçeğe giriftār olduğın beyāndur. (HP 145^b)

¹⁰²⁷ olup: olmuşdur E; cemālūne ‘aşḳ olup: cemālūñ ‘aşḳı olup E, İ

¹⁰²⁸ şaf : - E, - İ

¹⁰²⁹ yesārın: yesārdan HP, yesāra E, İ

¹⁰³⁰ yeng urmuşdur: yeg virmişdür E; neng ḳomışdur HE

¹⁰³¹ HE کرام: کدام

عرفی نمانده هیچ به درویشیش سری¹⁰³² 'Urfī nemānde hiç be dervīşiyēş serī

Ma' nā budur ki 'Urfī'nün ašlā hiç dervīşlikde bir hevāsı almamıřdur.

از بسکه می ب مردم خلوت نشین زدست Ez beski mey be merdum-i alvetnişin zedest

Ma' nā budur ki o ki řarāb alvetniřin olan ādeme urmıřdur.¹⁰³³ Ya' nī, 'Urfī bir merdum-i alvetniřin ve dervīřıřfat kimesne idi feemmā hālā hiç dervīřlige ašlā bir hevāsı ve maabbeti yo.¹⁰³⁴ Besbelli oldu ki keyfiyyet-i řarāb merdum-i (**E 143^b**) alvetniřine dai te'şir itmiř ki 'Urfī'yi bu ale oymıř. Murād, alvetniřin olup keyfiyyet-i bādeye mūbtelā olduın beyāndur.

Velehu Eyzen 14¹⁰³⁵

(mef' ūlū / mefā' ilū / mefā' ilū / fe' ūlūn)

ما را بطرب نسبت پیوند حرامست Mā rā be arab nisbet-i peyvend arāməst

Ma' nā budur ki bizüm zev ū řafāyla 'alāa itmemüz, arāmdır zirā ki

بر اهل محبت دل خرسند حرامست Ber ehl-i maabbet dil-i orsend arāməst

Ma' nā budur ki ehl-i maabbet olan gürūhuñ üzerine ānī' olan göñül, arāmdur. Ya' nī, da' vā-yi 'ař u maabbet iden ādeme münāsib olan budur ki dā'imā derd ū minetle 'alāa ide ve illā zev ū sūrūr ile 'alāa itmek, kendüye bu aride arāmdur. Murād, ehl-i maabbete arab u dil-i ānī' arām olduın beyāndur.

در مذهب ما تشنه لبان، شربت كوثر Der mezheb-i mā teřnelebān şerbet-i kevşer

Ma' nā budur ki biz teřneleblerüñ mezhebinde 'ādet budur ki şerbet-i kevşer dai olursa

بی چاشنی آن لب چون قند حرامست¹⁰³⁶ Bī ařnī-ī ān leb-i un and arāməst

Ma' nā budur ki ol řeker gibi řirīn ve leziz olan udauñ ařnisi olmaduça arāmdur. Ya' nī **me'al-i ma' nā budur ki** mabūbuñ and gibi leziz olan udaı olmaduça 'ařı-i teřnelebe řerbet-i kevřer arām olduın beyāndur.

¹⁰³² HE, E, İ نمانده: نمانده

¹⁰³³ urmışdur: virmişdür E, İ

¹⁰³⁴ 'Urfī: - HE; ašlā: - HE

¹⁰³⁵ velehu eyzen: - HP

¹⁰³⁶ E از: آن

Ez vaşl mecū kām ki der bāğ-i maḥabbet از وصل مجو کام که در باغ محبت

Ma' nā budur ki vaşl-i maḥbūbdan murād arzū itme ki maḥabbet bāğçesinde

چیدن ثمر نخل برومند حرامست¹⁰³⁷ Āīden şemer-i naḥl-i berūmend ḥarāmest

Ma' nā budur ki mīvedār olan (İ 31^b) naḥluñ (HP 146^a) mīvesinden düşermek, ḥarāmdur. Ya' nī ey 'āşık, bāb-i vaşl-i maḥbūba dāḥil olduđuñ vaqt şaşınup mīve-i vişāle (HE 57^b) destdirāzlık itme ki bu bāğ-i vaşluñ naḥl-i berūmendinden mīve düşermek ḥarāmdur. Ancak temāşasına kānī' ol. Murād, maḥbūbdan vişāl taleb itmek ḥarām olduđuñ beyāndur.

Dārem heves-i dīden-i māhī ki be rūyeş دارم هوس دیدن ماهی که برویش

Ma' nā budur ki bir māḥşifat olan maḥbūbuñ cemālını görmek arzūsın iderem ki anuñ (E 144^a) yüzine

غیر از نظر لطف خداوند حرامست Gayr ez naẓar-i luṭf-i ḥudāvend ḥarāmest

Ma' nā budur ki efendisinüñ luṭfinuñ naẓarından gayrısı ḥarāmdur. Ya' nī, her maḥbūbuñ arzū-yi cemālinde degilem belki şol māhveş olan maḥbūbı isterem ki şāḥibinüñ luṭf[i]-i naẓarından gayrı kimsenüñ naẓarı anuñ yüzine bakmamış ola.¹⁰³⁸ Murād, her maḥbūba meyl itmedigün beyāndur.

Maḥrūmī-i Ya' kūb ez ānest ki bogzīd محرومی یعقوب از آنست که بگزید

Ma' nā budur ki ḥazret-i Ya' kūb'uñ cemāl-i ḥazret-i Yūsuf'dan bir nice zamān maḥrūm olmaqlığı bundan ötüri idi iki ḥazret-i Ya' kūb ihtiyār eyledi.

Şer'ī ki der u dīden-i ferzend ḥarāmest شرعی که در و دیدن فرزند حرامست

Ma' nā budur ki bir şerī' atī ki bu şer' de evlādını görmek bile ḥarāmdur. Ya' nī, ḥaḳīḳat üzere olan ṭarīḳ-i maḥabbet böyledür ki maḥbūbdan gayrı evlādına bile naẓar itmek ḥarāmdur ve anı beyāndur.¹⁰³⁹

Yā Rab çi belāyīst ki der mezheb-i ḥübān یا رب چه بلایيست که در مذهب خوبان

Ma' nā budur ki yā Rabbī 'acabā bu ne belādur ki maḥbūblaruñ mezhebinde ve ṭarīḳinde

¹⁰³⁷ چیدن: چیدن; HE, E

¹⁰³⁸ cemālinde: cemāline HE;

¹⁰³⁹ ḥarāmdır ve anı beyāndur: ḥarām olduđuñ beyāndur E, İ

Duṣnām ḥelālest u ūşkerḥand ḥarāmest   دشنام حلاست و ūşkerḥand حرامست

Ma‘nā budur ki biĉāre ‘uūşāka sövmek ve dilāzārlik itmek helāldür ve ūşkerḥand olup luṭf u iḥsān itmek ḥarāmdur. Murād, mübālaġa üzere maḥbūblaruñ bedḥū olduġun beyāndur. (HP 146^b)

Zindānī-i ġam bāş ki der ūşer‘-i maḥabbet   زندانی غم باش که در ūşer‘ محبت

Ma‘nā budur ki ġam zindānına mensūb olan maḥbūblardan ol ki maḥabbet ūşerī‘ atinde¹⁰⁴⁰

Şaydī ki neşod koşte derīn bend ḥarāmest   صدی که نشد کشته درین بند حرام است

Ma‘nā budur ki bir ūşikār ki bu bendde olmaya, ol ūşikāruñ eti ḥarāmdur. Ya‘nī ey ‘āşık, eger murāduñ ūşayd-i helāl gibi vücūduñ herkesüñ yanında maḥbūl ve ‘azīz olmaġ ise maḥbūbuñ ġamı zindānında ifnā-yi vücūd it tā ki ūşer‘-i maḥabbetde ūşayd-i ḥelāl olasın. Murād, maḥabbetde ifnā-yi vücūd itmege tergībdür.

‘Urfī buved ez meykede-i derd ḳadeḥnūş   عرفی بود از میکده درد قدح نوش

Ma‘nā budur ki ‘Urfī derd u ġam meyhāne(HE 58^a)sinden ḳadeḥnūş olur. Ya‘nī, ‘Urfī ġayrı meyhānelerüñ (E 144^b) bādesinden nūş itmez belki derd meykedesinün ḳadeḥnūşı olur.¹⁰⁴¹ Feemmā

Ān bāde nenūşed ki begūyend ḥarāmest   آن باده ننوشد که بگویند حرام است

Ma‘nā budur ki ol ūşarābı nūş itmez ki ehl-i ūşer‘ ol bādeye ḥarāmdur diyeler. Murād, bāde-i maḥabbetle mest olduġun beyāndur.

Velehu Eyzen 15¹⁰⁴²

(mefā‘īlün / mefā‘īlün / fe‘ülün)

Du ‘ālem sūḥten nireng-i ‘aşġest   دو عالم سوختن نیرنگ عشقت

Ma‘nā budur ki iki ‘ālemi āteş-i maḥabbete yaġmaġ ‘aşġuñ ḥīle vü cādūlğıdır.

Şehādet ibtidā-yi ceng-i ‘aşġest   شهادت ابتدای جنگ عشقت

Ma‘nā budur ki şehīd olmaġ ‘aşġuñ cenginüñ evvelidir. Ya‘nī, ‘aşġ bir böyle ḥaşm-i ḳavīdür ki dūnyā vü āḥireti nirengle sūḥte itmege ḳādirdür ve kendüyle ceng itmek lāzım gelse mecāl

¹⁰⁴⁰ ūşerī‘ atinde: ūşerī‘ atde E, İ

¹⁰⁴¹ ḳadeḥnūş: medḥnūş HE; meykedesinün ḳadeḥnūşı: meykedesinden ḳadeḥnūş HE

¹⁰⁴² velehu eyzen: - HP

virmeypüdür, ceng evvel haşmını urup şehid eyler. Murād, aşkla muķāvemət olmaduğın beyāndur.

Kocā pejmurde gerded ğonce-i şevķ ڪجا پڙمرده گرده غنچه شوق

Ma' nā budur ki şevķ ğoncesi ne yirde pejmurde olur?¹⁰⁴³ Ya' nī, bizüm şevķimiz ğoncesi aşla pejmurdeligi ķabül itmez zīrā ki

Ki yekser āb-i 'aşķ u reng-i 'aşķest ڪه يکسر آب عشق و رنگ عشقت

Ma' nā budur ki bir baş āb-i aşķdur ve reng-i 'aşķdur. Ya' nī, başdan (HP 147^a) başa āb-i 'aşķ u reng-i 'aşķla şuvarılmışdur.¹⁰⁴⁴ Bu taķdīrce pejmurde olmaķ iħtimāli yoķdur. Murād, ğonce-i şevķüñ pejmurde olmaduğın beyāndur.

Dimāġāşüfteī dārīm dilnām ڊماغ آشفته داريم دل نام

Ma' nā budur ki dil nāmında bir dīvāne olan dimāġ ũtaruz bizler ki

Ki sertāpāy şulħ u ceng-i 'aşķest ڪه سرتاپاي صلح و جنگ عشقت

Ma' nā budur ki başdan tā ayaġa varınca 'aşķuñ şulħla cengidür. Ya' nī, böyle āşüftedimāġ ğöñle mālīküz ki başdan ayaġa varıncaya dek 'aşķuñ şulħ u cengiyle memlūdur, bir ķarār üzere durmaz. Āşüftedimāġ olduğına ki şulħ olur ve ki ceng ider. Murād, āşüftedil olduğın beyāndur.

Her ān gerd-i belā kez dehr ħīzed ھرآن گرده بلا کهز دهر خيزد

Ma' nā budur ki her şol belā vü cefā tozı ki dehrden ķalkā

Delīl-i şūħī-i şebrenġ-i 'aşķest ڊليل شوخي شیرنگ عشقت

Ma' nā budur ki 'aşķuñ şebrenġ olmasınuñ şūħlıġınuñ delīlīldür. (E 145^a) Ya' nī, cevher-i 'aşķ (İ 32^a) şebrenġ olduğı zamān dūnyāya belā tozları şavurur ve rüzşifāt olduğı vaķt 'āleme ħurşīd gibi ziyābaġş olur. Fī'l-ħaķīķa 'aşķuñ bu ħāletleri vardur ki ġāħī bir 'āşıķuñ başına tozlar (HE 58^b) ķoparup ġündüzi ġice eder ve ġāħī bir kemāl-i sürürdan 'āşıķa nūrbaġş olup ġiceyi ġündüze döndürür. Murād, 'aşķuñ bir ħālet üzere ķarār ũtmaduđın beyāndur.

¹⁰⁴³ ne yirde: - HP

¹⁰⁴⁴ şuvarılmışdur: süvār olmışdur E, İ

مگس را رغبت پروانگی سوخت Meges rā raġbet-i pervānegī sūht

Ma' nā budur ki megesi pervānelik raġbeti yandırdı.

وگر نه قتل عرفی ننگ عشقت Ve ger ne qatl-i 'Urfī neng-i 'aşkest

Ma' nā budur ki yoksa 'Urfī'nün qatl-i 'aşkuñ 'arıdır. Ya'nī, 'Urfī'nün vücūdı meges pāyesinde idi feemmā pervāneşifat olmaqlığa raġbet itdüğü için âteş-i şem'-i 'aşka urup vücūdını yandırdı ve illā 'aşq, 'Urfī'nün vücūdına tenezzül idüp (HP 147^b) qatl itmezdi belki vücūdından 'ār ider ki bu ne şeydir ki ben bunu qatl ideyüm.¹⁰⁴⁵ Murād, 'aşkuñ yanında kendünün bīvücūd olduğın beyāndur.

Velehu Eyzen 16¹⁰⁴⁶

(me' ūlü / fā' ilätü / mefā' ilü / fā' ilün)

زخم از دهان تیغ ربودن نزاع ماست Zaḥm ez dehān-i tīg rubūden nizā'-i māst

Ma' nā budur ki maḥbūbuñ 'aşkınuñ kılıcınıñ ağzından zaḥm qapmak bizüm nizā' muzdur.¹⁰⁴⁷

Ya'nī bizler, sol 'aşık-i şadıqlardanuz ki maḥbūbuñ kılıcınıñ zaḥmınıñ üzerine nizā' iderüz ki koy evvel beni zaḥmdār itsün ba' de seni mecrūh itsün.

تسلیم گشتن و نه طپیدن سماع ماست Teslīm geşten ü ne tēpīden semā'-i māst

Ma' nā budur ki ol tīgüñ zaḥmına teslīm olmağ çabalamağ bizüm semā' imuzdur. Ya'nī, sā'ir ḥalk mecrūh olduğ vakt pāreye tāqat getürmeyüp çabalar feemmā bizler teslīm olup şafāmuzdan semā' iderüz ve illā çabalamağı bilmezüz. Murād, 'aşka teslīm olduğın beyāndur.

در بیعگاه دیر و حرم هر کجا که هست¹⁰⁴⁸ Der bey' gāh-i deyr u ḥarem her kocā ki hest

Ma' nā budur ki deyrüñ ve ḥaremüñ alım şatım olacağ (E 145^b) mekânında ve bunlardan mā' adā her ne yerde ki varsa

دین شکسته و دل پر خون متاع ماست Dīn-i şikeste vu dil-i pürḥün meta'-i māst

Ma' nā budur ki şikeste olan dīn ve pürḥün olan gönül bizüm meta' imuzdur. Ya'nī, gerek bāzār-i deyrde olsun ve gerek bāzār-i ḥaremde olsun ve gerek ġayrı mekānlarda olsun bizler

¹⁰⁴⁵ olmaqlığa: olmağla E, İ

¹⁰⁴⁶ velehu eyzen: - HP

¹⁰⁴⁷ Bu cümle HE'de yoktur.

¹⁰⁴⁸ E, İ بیعگاه: بیعگاه

bey' ü şirāya şurū' itdügümüz zamān ḥalka ' arz ideceğimiz metā', dil-i pürhūnıyla dīn-i şikestedür. Murād, taḥkīr-i nefis idüp zühd ü taḫvā ile ašinā olmayup dilhūn olduğın beyāndur.

(HE 59^a)

صد فوج ناز و عشوه بمیدان طلب که ما Şad fevc-i nāz u ' işve be meydān ṭaleb ki mā

Ma' nā budur ki ey maḥbūb yüz dāne nāz u ' işve gürūhın meydāne da' vet it ki

جنگ ستیزه تو و عجز شجاع ماست¹⁰⁴⁹ Ceng-i setīze-i to vü ' acz-i şuca' -i māst

Ma' nā budur ki senūñ inādınuñ cengi vaḫtidür ve bizüm şuca' muzūñ ' aczi maḥallidür.¹⁰⁵⁰

Ya' nī, bizüm (HP 148^a) şeci' lerimüzūñ ' aczi olmışdur senūñ ' ināduñla ayruḫ ceng ü cidāl itmege ḳādir degillerdür.¹⁰⁵¹ Hemān nāz u ' işve ' askerin meydāna getirür ki bizüm şuca' larımızūñ birer birer bağlayup meydāndan ḳayd <u> bend ile çıḳarsun. Murād, nāz u ' işve-i maḥbūblarla muḳāvemem olmaduğın beyāndur.

چون راحت آیدت بسلام ای رفیق دوست Çun rāḫat āyedet be selām ey refīḳ-i düst

Ma' nā budur ki ey düst olan refīḳımız çünki saña selāmetle rāḫatlık gele.¹⁰⁵² Ya' nī, selāmetde olup rāḫat olmaḫ sevdāsında olduğun zamān ayruḫ sen bizümle murāfaḳat itmege ḳādir olmazsın zīrā ki bizüm rāḫatlıkla ' alāḳamız yoḫdur hemān

آغوش برگشا که وقت وداع ماست Āğuş ber guşāy ki vaḫt-i vedā' -i māst

Ma' nā budur ki ḳucağın aç ki senūñle bizüm vedā' muz vaḫtidür. Murād, rāḫatāşinā olan kimesne kendüyle refīḳ olmaduğın beyāndur.

عرفی نوای مرغ تو در هیچ باغ نیست 'Urfī nevā-yi murğ-i to der hīç bāğ nīst

Ma' nā budur ki ey 'Urfī senūñ (E 146^a) murğnihāduñnağmeleri aşlā bir bāğda yoḫdur.

این ناغمه خاصه چمن اختراع ماست Īn nağme ḫāşşe-i çemen-i iḫtirā' -i māst

Ma' nā budur ki bu nağme bizüm iḫtirā' muz çemenine maḥşūşdur.¹⁰⁵³ Ya' nī ey 'Urfī, murğṭabī' atuñdan şādır olan bu maẓmūnāt-i nādire nağmeleri bir kimseye maḥşūş degildür

¹⁰⁴⁹ HP شماع : شجاع

¹⁰⁵⁰ vaḫtidür: vaḫtindedür HE

¹⁰⁵¹ şeci' lerimüzūñ: şuca' larımızūñ E, İ

¹⁰⁵² selāmetle: selāmetlik ile E, İ

¹⁰⁵³ nağme bizim: nağme-i bezm E, İ

ancak çemen-i ihtirâ' uña maḥşûşdur. Murād, kendünün nağmelerin ğayrınıñ üzerine terciḥ itmenüñ beyânındadır.

Velehu Eyzen 17¹⁰⁵⁴

(mef' ūlū / mefā' ilün / fe' ūlün)

Luḥfet kemer-i ' itāb bişkest ¹⁰⁵⁵ لطفت كمر عتاب بشكست

Ma' nā budur ki ey maḥbūb senüñ luḥfuñ ' itāb kemerin şındırdı. Ya' nī, ' itāb u cefā evvelden kemer gibi miyān-i cāna bend olup bizi şıkardı.¹⁰⁵⁶ Feemmā senüñ dest-i luḥfuñ gelüp kaḥ' idüp bizi ḥalāş eyledi.

Dil ra 'yet-i ıztırāb bişkest ¹⁰⁵⁷ دل رأیت اضطراب بشكست

Ma' nā budur ki gönlüm elem u ıztırāb sancağın (**HP 148^b**) şındırdı.¹⁰⁵⁷ Ya' nī, bizüm gönlümüz şol meretebe ğamla mu' tād itmişdi ki ğüyā elem u ıztırābuñ sancağdārı olmış idi feemmā (**HE 59^b**) senüñ (**İ 32^b**) luḥfuña mazhar düşince ayruḥ ıztırāb sancağın şikest eyledi.¹⁰⁵⁸ Murād, maḥbūbuñ luḥfuna rāst geldüĝin beyāndur.

Bedmest-i men āstīn ber efsāned ¹⁰⁵⁸ بد مست من آستین بر افشاند

Ma' nā budur ki benüm bedmest olan gönlüm veyāḥud maḥbūbum yeñin yuḳarı şaçdı. Ya' nī, evvelden cemāline yeñini niḳāb itmişdi bedmest olduĝı gibi niḳābı ref' idüp ' arz-i cemāl eyledi. Bu def' a

Peymāne-i āfitāb bişkest ¹⁰⁵⁹ پیمانۀ آفتاب بشكست

Ma' nā budur ki güneşüñ peymānesini şındırdı. Ya' nī, ' arz-i cemāl itdüĝi zamān cemālinüñ leḥāfetinden ve |Ī, E⁺ yüzünüñ| nūrınıñ çoklığından ḥurşid-i ' ālemtābı ḥacil idüp peymāne-i nūrunu şikest eyledi veyāḥud bedmest olduĝına bināen peymāne-i āfitābuñ ḳadrin ve ḳıymetin bilmeyüp şikest eyledi. Murād, ol maḥbūbuñ bedmest olduĝın beyāndur.

Īn nāle ki der ciger şikestem ¹⁰⁶⁰ این ناله که در جگر شکستم

Ma' nā budur ki bu nāle ki cigerde şındırdum. (**E 146^b**)

¹⁰⁵⁴ velehu eyzen: - HP

¹⁰⁵⁵ لطف : لطف E, Ī

¹⁰⁵⁶ şıkardı: severdi HE, E, Ī

¹⁰⁵⁷ sancağın: müstaḥaḳın E, Ī

¹⁰⁵⁸ şol: - HE; itmişdi: olmışdur E, Ī

سیخیسٔ که در کباب بشکست   Sīḥīst ki der kebāb bişkest

Ma' nā budur ki bir şişdür ki kebābda şındırdı. Ya' nī, derūn-i cigerde şındurduğum nāle vü āh şol şişe beñzer ki kebāda şınmış ola.¹⁰⁵⁹ Kebābdan murād, cigeri ve şişden murād nāle vü āhı. Murād, āh-i cigersüz çekdigün beyāndur.

پیغام وصال در دماغم   Peygām-i vişāl der dimāgam

Ma' nā budur ki maḥbūbuñ vişāli müjdesi benüm dimāgumda

صد شیشهٔ پر گلاب بشکست   Şad şişe-i pürgilāb bişkest

Ma' nā budur ki yüz dāne dolu gilāb şişesin şındırdı. Ya' nī, yüz dāne gilāb şişesin bir ādemüñ dimāgına dökdüğün zamān ne mertebe rāyiḥa virürse kezālik ol peygām-i vişāl daḥi benüm dimāguma ol ḥaleti viridi. Murād, mübālağa üzere peygām-i vişāl ḥoş rāyiḥa (HP 149^a) olduğın beyāndur.

صد گوهر راز وقت اظهار   Şad gevher-i rāz vaqt-i izhār

Ma' nā budur ki izhār itmek vaqtinde yüz dāne rāz gevheri

از غایت اضطراب بشکست   Ez gāyet-i iztırāb bişkest

Ma' nā budur ki gāyet iztırābından şındı. Ya' nī, maḥbūba rāz-i derūnum gevherlerini izhār idüp 'arz idecek vaqt tehālükümden ve gāyet iztırābından cümlesi şikest olup yine izhār itmeyüp bākī ḳaldı. Murād, 'arz-i rāz itmege mecāl olmaduğın beyāndur.

زلفت بجهان فکنده آشوب   Zülfet be cihān fikende āşüb

Ma' nā budur ki ey maḥbūb senüñ zülfüñ cihāna fitne vü āşüb (HE 60^a) bıraḳdı ve daḥi

در دیدهٔ فتنه خواب بشکست   Der dīde-i fitne ḥ'āb bişkest

Ma' nā budur ki fitnenüñ gözinde yuḳuyu şındırdı. Ya' nī, senüñ zülfüñ cihāna bir fitne bıraḳdı ki bu fitnenüñ ḥavfından sā'ir fitneler yuḳuya varup göz açmağa ḳādir olmadılar. Murād, mübālağa üzere fitne-i zülf-i maḥbūbı beyāndur.¹⁰⁶⁰

گفتی که دلت شکسته کیست   Gofti ki dilet şikeste-i kīst

Ma' nā budur ki ey maḥbūb sen baña didüñ ki gönlüñ kimüñ şikestesidür?

¹⁰⁵⁹ şişe: şişeye HE

¹⁰⁶⁰ fitne-i zülf-i: fitne olan E, İ

در زیر لبم جواب بشکست   Der zīr-i lebem çu āb bişkest

Ma' nā budur ki benim tudağum altında cevāb şındı.¹⁰⁶¹ Ya' nī, (E 147^a) tecāhül tarīki üzere ey maḥbūb, benden su'āl itdūn ki 'acabā bīçāre senūn gönlün kime meftūn olup şikest olmuş bu def'a senūn bu su'ālünden beni ḥayret aldı, cevāb virmege kâdir olamadum. Murād, maḥbūb kendüsinden şikestedil olduğın su'āl itdügin beyāndur.

عرفی دل ما چو طره یار   'Urfī dil-i mā çu tūrā-i yār

Ma' nā budur ki ey 'Urfī bizüm gönlümüz maḥbūbuñ zülfi gibi

در پنجه پیچ و تاب بشکست   Der pençe-i piç u tāb bişkest

Ma' nā budur ki piç u tābuñ elinde şındı. Ya' nī, maḥbūbuñ zülfi pençe-i piç ü tābda şikest olduğu gibi ey 'Urfī gönlümüz daḥi ol piç ü tābda şikest oldı zīrā ki gönlümüz (HP 149^b) ol zülfe bend olmuşdı, ol şikest olunca bu daḥi olmağ lāzım gelür. Murād, gönlünün şikest olduğın beyāndur.

Velehu Eyzen 18¹⁰⁶²

(mefā' ilün / fe' ilātün / mefā' ilün / fe' ilün)

گشود برقع و طوفان حسن عالم سوخت   Guşūd be rak' u tūfān-i ḥüsn 'ālem sūht

Ma' nā budur ki maḥbūb cemālinden perdeyi açdı ve ḥüsn tūfānı 'ālemi yaqdı. Ya' nī, tūfān-i Nūḥ 'ālemi ğarq eyledi feemmā ḥüsnüñ ey maḥbūb, kemāl-i ḥarāretten dünyāyı yandırdı.

متاع شادی و غم جمع بود در هم سوخت   Metā' -i şādī vü ğam cem' būd derhem sūht

Ma' nā budur ki ğam ve şādılık metā'ı bir yerde cem' olmuşdı, ol tūfān-i ḥüsnüñ âteşinden ikisi daḥi yandı.¹⁰⁶³ Ya' nī, eşer-i ğam u şādī dünyāda kalmadı. Murād, mübālağa üzere maḥbūbuñ âteşi-i ḥüsnin beyāndur.

که زد بداغ دلم دامن کرشمه که باز   Ki zed be dāğ-i dilem dāmen-i kirişme ki bāz

Ma' nā budur ki benim dāğ-i dilüme 'acabā kaḅı maḥbūb kirişme etegin urdı ki yine¹⁰⁶⁴

¹⁰⁶¹ benim: ğam HP

¹⁰⁶² velehu eyzen: - HP

¹⁰⁶³ daḥi: - HP

¹⁰⁶⁴ urdı: virdi İ, E, HP

Be nīmşu‘ le heme hānumān-i merhem sūht به نیم شعله همه خان مان مرهم سوخت

Ma‘nā budur ki yarım şu‘ le ile <cümle> merhemüñ hānumānın yandırdı.¹⁰⁶⁵ Ya‘nī, benüm dāğ-i dilimüñ āteşi biraz sākin olmuşdı (**HE 60^b**) feemmā maḥbūbuñ dāmen-i kirişmesinden çıkan rūzigār (İ **33^a**) ol āteşi iştī‘ālandurup benüm şu‘ le ile hānumān-i merhemümi sūhte eyledi ki ašlā merhem kabūl idecek (**E 147^b**) yer kalmadı vücūdumda, cümleden sūhte oldu.¹⁰⁶⁶ Murād, mübālağa üzere maḥbūbuñ kirişmesi āteşin beyāndur.

Furūğ-i ḥüsn ki der gülşen-i bihişt uftād فروغ حسن که در گلشن بهشت افتاد

Ma‘nā budur ki ‘acabā kaṅı maḥbūbuñ ḥüsninüñ ziyāsı gülşen-i cennetde düşdi ki

Ki berg-i lāle vü gül der miyān-i şebnem sūht که برگ لاله و گل در میان شبنم سوخت

Ma‘nā budur ki lālenüñ ve gülüñ yaprağı şebnemüñ ortasında yandı. Ya‘nī, maḥbūbuñ furūğ-i ḥüsnünde olan ḥarāretin te‘şīrin var bundan kıyās it ki miyān-i şebnemde olan berg-i lāle vü güli sūhte itmişdür. Murād, mübālağa üzere furūğ-i ḥüsn-i maḥbūbı medḥdür. (**HP 150^a**)

Ḥarāb-i sāķī-i ‘aşķem ki cām-i cur‘ a-i ū خراب ساقی عشقم که جام جرعه او

Ma‘nā budur ki sāķī-i ‘aşķuñ cāmınuñ cur‘ asınuñ ḥarābıyam ki

Kelīm rā kef-i destī Mesīḥ rā dem sūht کلیم را کف دستی مسیح را دم سوخت

Ma‘nā budur ki Kelīm’üñ kef-i destini ve Mesīḥ’üñ nefesini yandırdı. Ya‘nī, ben ol sāķinüñ cur‘ asından mest u ḥarāb olmuşam ki ḥazret-i Mūsā’nuñ kef-i destini sūhte idüp yed-i beyzā şāḥibi itmişdür ve ḥazret-i ‘İsâ’nuñ |**HE** + ‘aleyhi’s-selām| nefesin sūhte idüp nefesiyle mordeler ihyā itmegi virmişdür.¹⁰⁶⁷ İşte bu keyfiyyet üzere olan bādenüñ sāķisinüñ mest ü ḥarābı olmuşam.¹⁰⁶⁸ Murād, nüş itdügi cur‘ anıñ ḥālātın beyāndur.

Be el-‘ ataş meguşā leb ki Ḥıızr-i vādī-i ‘aşķ بالعطش مگشا لب که خضر و ادی عشق

Ma‘nā budur ki ‘el-‘ ataş’ dimekle tudağıñı açma ki vādī-i ‘aşķuñ Ḥıızrı

Dehān-i teşne be āb-i ḥayāt u zezem sūht دهان تشنه به آب حیات و زمزم سوخت

Ma‘nā budur ki şusuz olan ‘aşķıñ ağızını āb-i ḥayātla ve āb-i zezem ile yandırdı. Ya‘nī, ey şahrā-yi ‘aşķıñ ḥarāretine taḥammül itmeyüp teşnelebe olan ‘aşķ, şaķınup bu vādīde ‘el-

¹⁰⁶⁵ merhemüñ: herkesüñ E, İ

¹⁰⁶⁶ iştī‘ālandurup: şu‘ lelendirdi ve E, İ

¹⁰⁶⁷ yed-i beyzā şāḥibi itmişdür ve ḥazret-i ‘İsâ’nuñ nefesin sūhte idüp: - E, İ

¹⁰⁶⁸ bādenüñ sāķisinüñ: bāde-i sāķinüñ HP

‘aşaş’ deyüp feryād itme ki bu vādīnūñ Hızr’ı āb-i hayātıyla ve āb-i zemzemiyle ‘el-‘aşaş’ diyen ‘aşıkuñ ağzını yandırır. Sā’ir şular gibi degildür ki def’-i harāret ide. Murād, mübālağa üzere şahrā-yi ‘aşkuñ (E 148^a) harāretin beyāndur.

Dilem be gūşenişinān-i Ẹuds mīsūzed دلم بگوشه نشینان قدس میسوزد

Ma‘nā budur ki benüm gönülüm Ẹuds gūşenişini olan ‘uşşāka yanar zirā ki (HE 61^a)

که حسن او گل خوبی بچید و عالم سوخت Ki hūsn-i ū gül-i hūbī beçīd u ‘ālem sūht

Ma‘nā budur ki ol maḥbūbuñ hūsnī güzellik gülini düşirdi ve ‘ālemi yandurdi. Ya‘nī, ayruḳ dünyāda güzellik ḳalmadı, cümlesin kendüye münḥaşır eyledi. Murād, mübālağa üzere hūsn-i maḥbūbı medḥdür. (HP 150^b)

Be levḥ-i meşhed-i pervāne īn raḳam dīdem بلوح مشهد پروانه این رقم دیدم

Ma‘nā budur ki pervānenūñ mezārınuñ levḥinde bu raḳamı gördüm ki

که آتشی که مرا سوخت خویش را هم سوخت Ki āteşī ki merā sūht ḥiṣ rā hem sūht

Ma‘nā budur ki ol bir āteş ki beni yandurdi kendüyi daḥi yandurdi. Ya‘nī, pervāneşifat olan ‘uşşākuñ mezārında böyle yazılmış ki beni āteş-i şem‘-i hūsnüne yandıran maḥbūblar āḥiru’l-emr kendüsi daḥi ol āteşe sūhte olup maḥv-i vüçüd itmiş. Fī’l-vāḳi‘ şem‘ūñ āteşi pervāneyi sūhte ider feemmā kendüsi daḥi tedricle āteşe yanup maḥv-i vüçüd ider. Murād, herkes itdügi a‘mālūñ mükāfātın bulur dimekdür.

Ḥoşem ki sūht du kevn ez ḡamet vezān ḥoşter خوشم که سوخت دو کون از غمت وزان خوشتر

Ma‘nā budur ki iki cihān ey maḥbūb senūñ ḡamuñdan yandıḡına ben ḥoşḥāṭıram feemmā bu ḥālden ziyāde ḥoşḥāṭıram ki

که کس بداغ دل عرفی از غمت کم سوخت Ki kes be dāḡ-i dil-i ‘Urfī ez ḡamet kem sūht

Ma‘nā budur ki ey maḥbūb senūñ ḡamuñdan ‘Urfī’nūñ gönülünūñ dāḡı gibi az kimse yandı. Ya‘nī, ey maḥbūb cümle ‘ālem senūñ āteş-i ḡamuñdan sūhte oldular feemmā ‘Urfī’nūñ gönli sūhte olduḡı gibi bir kimse sūhte olmadı.¹⁰⁶⁹ Belki bu cümlesinden ziyāde yandı dimekdür.

¹⁰⁶⁹ oldular: olduḡı E, İ

Velehu Eyzen 19¹⁰⁷⁰

(mefā' ilün / fe' ilätün / mefā' ilün / fe' ilün)

Negoften u neşunūden zebān u gūş-i menest ¹⁰⁷¹ نگفتن و نشنودن زبان و گوش منست

|HE⁺ söylememek, lafz-i “نگفتن” (negoften) nehydür.| **Ma' nā budur ki** söylememek ve işitmek benim zebānumla ve kulağumdur. Ya' nī, nāgoften nāşinīden baña zebān u gūş pāyesinde olmuştur (E 148^b) velīkin

Hezār nağmegirih der leb-i ḥamūş-i menest هزار نغمه گره در لب خموش منست

Ma' nā budur ki biñ dāne nağme bağlu olduğı hālde benim sükūt olan tudağumdur. Ya' nī, lebüm egerçi ḥamūşdur feemmā yine biñ dāne nağmeler lebümde bağıldır. Murād, mübālağa üzere sükūti 'āleminde mütekellim olduğın beyāndur.

Meyī ki mīreved eknūn der gulū-yi du kevn می که میرود اکنون در گوی دو کون

(HP 151^a) **Ma' nā budur ki** ol bir şarāb ki şimdi iki kevnūñ boğazına gider.

Kemīne cur' a-i teh şīşehā-yi dūş-i menest کمینه جرعه ته شیشه های دوش منست

Ma' nā budur ki beni dün gice nūş (HE 61^b) itdüğüm şīşelerūñ bādesinūñ kemīne cūr' asınuñ dibidür. Ya' nī murād, mübālağa üzere nūş itdüğü şarābuñ çoğluğın beyāndur.¹⁰⁷²

Be maḥfilī ki esīrān keşend ḥūn-i ciger بمحفلی که اسیران کشند خون جگر

Ma' nā budur ki ol bir meclisde ki esīr-i 'aşq olan biçāreler bāde yerine ḥūn-i ciger çekerler.

Surūd-i encumen efgān-i nūşnūş-i menest سرود انجمن افغان نوش نوش منست

(İ 33^b) **Ma' nā budur ki** meclislerinūñ sāz u sözi benim iç iç deyüp efgān itdüğimūñ āvāzıdır. Ya' nī, esīrān-i 'aşq olanlar bādenūş oldukları zamān meclislerine surūd lāzım degıldür. Benüm nūşnūş efgānum kendülerine surūdlık ider ğayrı surūda ihtiyācları olmaduğın beyāndur.

Nevā-yi Şūr ki gūyend morde zinde koned نوای صور که گویند مرده زنده کند

Ma' nā budur ki Şūr-i ḥazret-i İsrāfīl'ūñ nevāsımı mordeleri zinde ider dirler.

¹⁰⁷⁰ velehu eyzen: - HP¹⁰⁷¹ E نیست : منست¹⁰⁷² nūş: - HP

حکایتست وگر هست هم خروش منست   Hikāyetest u ger hest hem ħurūṣ-i menest

Ma' nā budur ki bu nevā-yi Şūr, bir hikāyet-i şahīhedür eger bu yakında varsa benüm cūṣ u ħurūṣumdur. Ya' nī murād, mübālağā idüp dir ki Şūr'da olan ħālāt, benüm cūṣ u ħurūṣ itmemde daħi vardur. Bu beyte ancak böyle ma' nā virmek muvāfiq-i şer' olur ve illā zāhirine göre ma' nā virmek fesādı zāhirdür.

نهم جنازه عرفی بدوش مینازم   Nehem cenāze-i 'Urfī be dūṣ mīnāzem

Ma' nā budur ki 'Urfī'nün cenāzesin omzuma ħoram ve nāzlanuram zīrā ki

که ساق عرش محبت بروی دوش منست   Ki sāq-i 'arṣ-i maḥabbet be rū-yi dūṣ-i menest

(E 149^a) **Ma' nā budur ki** maḥabbet 'arṣınuñ sāqı benüm omzumuñ yüzi üstinedür. Ya' nī, 'Urfī'nün cenāzesi sā'ir cenāzeler gibi degildür belki ol (HP 151^b) cenāzeyi getürmek 'arṣ-i maḥabbetüñ ħulını götürmek gibi şevāb-i 'azīmdür. Murād, cenāze-i vücūdında olan ħālātı beyān itmekdür.¹⁰⁷³

Velehu Eyzen 20¹⁰⁷⁴

(fe' ilātün / fe' ilātün / fe' ilün)

آتشین لاله دل صد ورقست   Āteşin lāle-i dil şad varaḳest

Ma' nā budur ki āteşnāk olan gönül lālesi yüz varaḳdur. Ya' nī, sā'ir lāleler penç varaḳdur feemmā bizüm āteşnāk olan gönlimüzün lālesi yüz dāne varaḳlı bir lāle-i ħarrādur ve bundan mā' adā¹⁰⁷⁵

هر ورق مائده صد طبقت¹⁰⁷⁶   Her varaḳ mā'ide-i şad ṭabaḳest

Ma' nā budur ki ol şad varaḳuñ her bir varaḳı yüz dāne ṭabaḳuñ ni' metidür.¹⁰⁷⁷ Ya' nī her bir varaḳı yüz dāne ṭabaḳ-i mā'ide ile doldurur. Murād, mübālağā üzere āteşnāk olan nāle-i dilini medḥdür.

عشق میگویم و میگیریم زار   'Aşq mīgüyem u mīgiryem zār

Ma' nā budur ki lafz-i 'aşkı direm ve zār zār aḡlaram zīrā ki¹⁰⁷⁸

¹⁰⁷³ itmekdür: - E, İ

¹⁰⁷⁴ velehu eyzen: - HP, ġazel E, İ

¹⁰⁷⁵ gönlimüzün lālesi yüz dāne varaḳlı bir lāle-i ħarrādur ve bundan mā' adā: - HE

¹⁰⁷⁶ Bu mısra ve şerhi HE'de yoktur.

¹⁰⁷⁷ ṭabaḳuñ ni' metidür: ṭabī' atuñ kıymetidür E, İ

¹⁰⁷⁸ direm: virem HE

ٲٲل نادنم و اول سبقت ٲٲل-ٲ نادنم u evvel-i sebaqest

Ma' nā budur ki henūz ٲٲل-ٲ نادنم ve dersimūñ dađi evvelidūr. Ya' nī, ٲٲل-ٲ ebcedh'ān sebaqımı bilmedūđi zamān hāvf-i mu' allimden nice zār zār ađlarsa (**HE 62^a**) kezālik ben dađi ders-i ' aşđı yād idüp ađlıyorum. Murād, ders-i ' aşđa muqayyed olduđın beyāndur.

حرف مقصود نمیریزد هیچ ٲٲل-ٲ maqşūd nemirized hiç

Ma' nā budur ki murād u maqşūdımız olan Һarfler dökülmeyüp hiç bundan ma' lūm oldu ki

خامه طالع ما تنگ شفت 1079 Һāme-i ṭāli' -i mā tengşaqķest

Ma' nā budur ki bizüm ṭāli' imüz qalemi gāyetle daraşıqđur.¹⁰⁸⁰ Ya' nī, hāme-i ṭāli' imüz gāyetle tengşaqķ olmaq vardur ki aşlā murād u maqşūdımız Һarfi kendüsinden dökülmiyor. Fī'l-vāqi' qalem tengşaqķ olduğı zamān, Һurūf cārī olmaz. Murād, hāme-i ṭāli' inden şekvādur.

از کتابی که منش خاتمه ام Ez kitābī ki meneş Һātīmeem

Ma' nā budur ki ol bir kitābdan ki ben ol kitābuñ Һātīmesiye. Ya' nī, her şol kitābuñ āđirinde (**E 149^b**) ki benüm nāmum yazılmış ola (**HP 152^a**)

لوح محفوظ نخستین ورقست 1081 Levh-i maḥfūz noḥostin varaķest

Ma' nā budur ki levh-i maḥfūz ol kitābuñ evvelki kāđıđıdur. Murād, mübālađa üzere kendü nāmın medḥdür.

گل غم ز آتش ما میجوشد Gül-i ğam z'āteş-i mā micūşed

Ma' nā budur ki ğam güli bizüm āteşimizden cūş u Һurūş ider bu def' a

شیشه دل ز نمش پر عرفست Şişe-i dil zi nemeş pürgarķest

Ma' nā budur ki gönül şişesi ol gülün neminden pürgarķ olmışdur. Ya' nī murād, şişe-i dilinün nem-i gülden pürgarķ olduğın beyāndur.

عرفی از عیب تو گفتیم مرنج 'Urfī ez ' ayb-i to goftim merenc

Ma' nā budur ki ey 'Urfī eğer bizler senün ' aybuñ didikse şaqınup rencideḥātır olma zīrā ki

1079 HE بتنگ: تنگ; HE عشقت: شفت

1080 qalemi: qılıcı E, İ

1081 E, İ درفت: HE, وفت: ورقست

Her çi der haqq-i to gūyend haqqest هر چه درخق تو گویند حقست

Ma'nā budur ki her ne ki senūñ haqqūñda dirlerse ol nesne haqqdur, bīhūde degildür. Murād, kesr-i nefis idüp taqşirātın beyāndur.

Velehu Eyzen 21¹⁰⁸²

(mef' ūlū / mefā' ilū / mefā' ilū / fe' ūlūn)

Ger naḥl-i cefā ber nedehed çeşm-i terī hest گر نخل وفا بر ندهد چشم تری هست

Ma'nā budur ki eger vefā naḥli mīve vermeyecek olursa yaşlığa mensüb göz vardur.

Tā rişe der ābest ümīd-i şemerī hest تا ریشه در آبست امید ثمری هست

Ma'nā budur ki hattâ ki rişe şudadur, bir mīve ümidi vardur. Ya'nî, eger bizüm vücūdumuz naḥli mīvedār olmazsa ğam degildür zirā ki yaş aqıdur gözimüz, āb-i dīdemüz ile şuvaruruz ve 'ale'l-ḥuşuş mādāmki kök şudadur mīveden qaṭ'-i ümīd itmezüz.¹⁰⁸³ Murād, naḥl-i vücūdından mīve ümīdi olduĝın beyāndur.

Her çend resed āyet-i ye's ez der u dīvār هر چند رسد آیت یأس از در و دیوار

Ma'nā budur ki her ne qadar me'yūs olmaq 'alāmeti yetişürse dīvārdan ve qapudan (HE 62^b)

Ber bām u der-i düst perişān nazārī hest بر بام و در دوست پریشان نظری هست

Ma'nā budur ki düstuñ ṭamı ve qapısı üzerinde (İ 34^a) perişān baqış var. Ya'nî, der u dīvārdan āyet-i ye's¹⁰⁸⁴ gelür daḥi yine düstuñ (HP 152^b) qapısından maḥrūm olmazuz zirā ki ol görinen āyet-i ye's bām u der-i düstda 'uşşāquñ perişān olan nazarlarınıñ eşerleridür ve illā düstuñ (E 150^a) bām u derinde 'alāmet-i ye's yoqdur. Murād, düstuñ qapısından me'yūs olmaduĝın beyāndur.

Munkir neşevī ger be ğalaṭ dem zenem ez 'aşq منکر نشوی گر بغلط دم زنم از عشق

Ma'nā budur ki munkir olmayasan eger 'aşqdan ğalaṭ nefes uracaq olursam zirā ki

¹⁰⁸² velehu eyzen: - HP

¹⁰⁸³ aqıdur gözimüz: aqıdur gözimüz var HP

¹⁰⁸⁴ "āyet-i ye's" ibaresi tüm nüshalarda "āyete ye's" şeklindedir. Anlam bütünlüğü açısından "āyet-i ye's" şeklinde tamir edildi.

K'īn neş'e merā ger nebuved bā digeri hest کین نشأ مرا گر نبود با دگری هست

Ma'nā budur ki bu neş'e eger baña olmazsa bir ġayrıyla ġod vardır. Ya'nī, 'aşqda eger ġalat idüp bir alay da'vālar idecek olursam ey müdde'ī benüm bu da'vāma munkir olma zīrā ki neşe'-i 'aşqda böyle ġāletler çok olur eger bu ġālet baña olmadığı şüretde dahi ġayrı 'āşıkā elbetde bu neş'e olmağ muğarrerdür.¹⁰⁸⁵ Murād, neşe'-i 'aşkla da'vā itdügin beyāndur.

Hergiz nezenem dest be ġitī zi ser-i şıdk هرگز نزنم دست بگیتی زسر صدق

Ma'nā budur ki şıdk başından dünyāya aşlā el urmazam. Ya'nī, hergiz māl-i dünyāya ġulūş üzere aşlā el virüp rağbet itmezem zīrā ki¹⁰⁸⁶

Ez besten-i zunnār-i muğānem ġatırī hest ازبستن زنار مغانم خطری هست

Ma'nā budur ki pīr-i muğānuñ baña zunnār bağlamasından ġatır-i 'azīm vardır.¹⁰⁸⁷ Ya'nī, pīr-i muğān zunnār-i mağabbeti miyānuma bend itdügi zamān vaşıyyet itdi ki ayruğ dünyāya meyl ü mağabbet idüp el urma zīrā ki zunnārbend olan 'uşşākuñ dünyāyla 'alāqası olmaz ve illā uzadacağ olursan ġatır-i 'azīme rāst gelürsen deyü baña sipāriş eyledi. Murād, dünyāya rağbet itmedügin beyāndur.

Çendīn be perişānī-i ān turra çī nāzī چندین به پریشانی آن طره چه نازی

Ma'nā budur ki ey mağbüb, ol zülfüñ bu qadarca perişān olmasıyla niçün bu mertebe nāz u istiğnā idersen? Zīrā ki

Der zülf-i to ez zülf-i to āşüfteterī hest در زلف تو از زلف تو آشفته تری هست

(HP 153^a) **Ma'nā budur ki** ey mağbüb senüñ zülfüñde senüñ zülfüñden ziyāde perişān (E 150^b) olmuş gönüller vardır. Ya'nī ey mağbüb, eger senüñ nāz u istiğnā itdügüne sebep mücerred zülf-i perişān şāhibi olduğınsa bu qadar nāz buña degmez zīrā ki senüñ her bir tār-i zülfüñde biñ dāne 'āşık-i bīçārenüñ (HE 63^a) gönli bend olup yüz mertebe zülfüñden ziyāde perişānlıkları vardır. Bunuñ birle yine nāz itmeyüp dā'imā niyāzmend olurlar.¹⁰⁸⁸ Murād, zülf-i mağbübden 'āşıkūñ gönli ziyāde perişān olduğın beyāndur.

¹⁰⁸⁵ neşe'-i 'aşqda: neşe'-i 'aşq E, İ

¹⁰⁸⁶ hergiz māl-i dünyāya: kemer-i murād-i dünyāya HP, HE

¹⁰⁸⁷ pīr: bir HE

¹⁰⁸⁸ bunuñ birle: bunuñ birine E, İ

آن دل که پریشان شود از ناله بلبل آن دل کی پریشان شهved ez nāle-i būlbūl

Ma' nā budur ki ol gönül ki būlbūlūn nālesinden perīṣān ola

در دامنش آویز که با وی خبری هست Der dāmeneṣ āvīz ki bā vey ḥaberī hest

Ma' nā budur ki ol gönülün etegine yapış ki anda bir ḥaber vardur. Ya' nī, her şol şāḥibdil olan 'ārif ki nāle-i būlbūlden dilgīr olup perīṣānhātır ola elbetde ol merd-i 'ārifūn dāmenine nisbet it ki murāduñi ḥuşūle getirür ve kendüsinden 'ālem-i rūhāniyyeden bir ḥaber vardur zīrā ki kendü de bir ḥālet ve neş'e olmasa mücerred nāle-i būlbūlden bu mertebe perīṣān u āşüfte olmazdı.¹⁰⁸⁹ Murād, nāle-i 'andelībden merd-i 'ārif neş'eyāb olduḡın beyāndur.

هرگز قدمی غم زدلم دور نبود است Hergiz ḳademī ḡam zi dilem dūr nebūd est

Ma' nā budur ki ašlā benüm gönülümde ḡam bir ḳadem ayruḳ olmamişdur. Ya' nī, dā'imā benüm gönülümde mekān dutmuşdur feemmā

شادبست که اورا سر و برگ سفری هست Şādīst ki ū rā ser u berg seferī hest

Ma' nā budur ki şādīlıḳdur müjde olsun ki ol ḡamuñ bir sefer itmek |HP⁺ hevāsı vardur. Ya' nī, bu āna gelinceye dek ḡam gönülümde bir ḳadem ayruḳ olup bir cānibe gitmemişdür, lâkin ey gönül şād ol müjde olsun ki ol ḡamuñ bir sefer| (HP 153^b) hevāsı vardur. Hele bir nice zamān rāḥat olursın. Murād, gönülünden ḡamuñ gideceḡın beyāndur.

تا گفت خموشی بتو راز دل عرفی Tā goft ḥamūṣī be to rāz-i dil-i 'Urfī

Ma' nā budur ki ḥattā sükūtluḳ 'Urfī'nūñ rāz-i dilini ey maḥbūb saña izḥār idüp didi. Bundan

دانست که از ناصیه غمازتری هست¹⁰⁹⁰ Dānist ki ez nāṣiye ḡammāzterī hest

Ma' nā budur ki bildi ki alında ziyāde bir ḡammāz vardur. Ya' nī ey maḥbūb, 'Urfī'nūñ rāz-i dilini (E 151^a) evvelā saña nāṣiyesinde olan çīn-i endīşe ḡamz iderdi feemmā bu def' a sükūt olmaḳlıḡı nāṣiyeden ziyāde ḡamz idiyor rāz-i dilini.¹⁰⁹¹ Fī'l-vāḳi' çīnbercebīn olmaḳ ve sükūt itmek rāz-i derūnı izḥār idüp ḡamz itmege delīl-i vāzıḳdur.¹⁰⁹² Murād, ḥamūṣılıḡı rāz-i dilini maḥbūba ḡamz itdüḡın beyāndur.

¹⁰⁸⁹ nisbet: teşebbüs HP, HE

¹⁰⁹⁰ ناصیه: ناصیه HE

¹⁰⁹¹ nāṣiye: nāḥiye HE

¹⁰⁹² çīnbercebīn: çīnpürçīn E, İ

Velehu Eyzen 22¹⁰⁹³

(mef' ūlū / mefā' īlū / mefā' īlū / fe' ūlūn)

Hāmūšī-i men qūfl-i nihānhāne-i 'aşq est خاموشی من قفل نهران خانه عشق است

Ma' nā budur ki benüm sükūt itmekligüm 'aşquñ gizli olan evinüñ kilīdidür.¹⁰⁹⁴ Ya' nī, hāmūş olduđumuz zamān dađı şuđldan hālī degilüz.¹⁰⁹⁵

Efsāne-i men girye-i mestāne-i 'aşq est افسانه من گریه مستانه عشق است

(HE 63^b) (İ 34^b) **Ma' nā budur ki** benüm sözlerüm ve hikāyetüm bāde-i 'aşqdan mest olan mestānelerün ağlamasıdır. Ya' nī, girye-i mestānede ne kadar hālet varsa benüm efsānemde dağı ol meretebe hālet vardur dimekdür.

Dīvānedil-i men ki derū girye zened cūş دیوانه دل من که درو گریه زند جوش

Ma' nā budur ki benüm gönülüm dīvānedür ki ağlamak kendüsinde cūş urur. Ya' nī, ağlamağa mu' tād ider.

Gencīst ki ārayīş-i vīrāne-i 'aşq est گنجیست که آرایش ویرانه عشق است

Ma' nā budur ki bir hāzīnedür ki 'aşquñ hārābesinüñ zīnetüdür.¹⁰⁹⁶ Ya' nī, hāzīne vü defīne genci ki hārābenüñ ārayīşi oldıysa kezālik benüm dīvāne olan gönülüm dağı 'aşquñ hārābesinüñ genci pāyesinde olduğına dürr-i la' l-i girye ile ol hārābeye ārayīş virür. Murād, dil-i (HP 154^a) dīvānesinüñ girye itdügin beyāndur.

Şūrīde şod ez nāhun-i 'aşq ĩn dil-i şad çāk شوریده شد از ناخن عشق این دل صد چاک

Ma' nā budur ki 'aşquñ dırnağından dīvāne oldı bu şad çāk olan gönül. Ya' nī, nāhun-i 'aşq hūrāşīde iderek bu şad çāk olan gönülümü dīvāne eyledi. Feemmā

Īn zūlf perīşān şode-i şāne-i 'aşq est این زلف پریشان شده شانه عشق است

Ma' nā budur ki maħbūbuñ bu zūlfī 'aşquñ şānesinüñ perīşān olmuşıdır.¹⁰⁹⁷ Ya' nī, maħbūbuñ (E 151^b) zūlfī perīşān olduđına sebeb, dest-i 'aşq-i şānezen olduđıdır ve bizüm gönlimüz dīvāne ve şad çāk olduđına bā' is, nāhun-i 'aşq tizhūrāş olduđınadır. Murād, gönli şad çāk

¹⁰⁹³ velehu eyzen: - HP¹⁰⁹⁴ evinüñ: - HP; olan: - HE¹⁰⁹⁵ hālī: hākī E, İ¹⁰⁹⁶ hāzīnedür ki: haberdür ki HE¹⁰⁹⁷ olmuşıdır: olmasıdır E, HE, İ

olduğın beyāndur.

صد دشنه خورد عقل که خاری کشد از پا ʿ Sad deşne ħored ʿ aql ki ħārī keşed ez pāy

Maʿnā budur ki ʿ aql yüz dāne ħançer zaĥmın yer ki bir tikenı ayağdan çeke.¹⁰⁹⁸ Yaʿnī, bizüm ayağımıza batan ħārı iħrāc idinceye dek ʿ aqlımız erbāb-i ʿ taʿ neden yüz dāne ħançer zaĥmın yer. Feemmā

اینها گل آنست که بیگانه عشق است ʿ Īnhā gül-i ānest ki bīgāne-i ʿ aşq est

Maʿnā budur ki bu zaĥm-i ħançerler ve bu ayağımıza batan ħārlar ol kimesnenüñ güli pāyesindedür ki ʿ aşkuñ bīgānesi ola. Yaʿnī, ʿ aşqdan bīħaber olup zāhid-i bīmezāk ola. Murād, pāyine ħār-i ʿ aşq batduğın beyāndur.

هر شمع که در انجمن دهر بر افروخت ʿ Her şemʿ ki der encumen-i dehr ber efrūht

Maʿnā budur ki her şemʿ ki dehrün meclisinde efrūhte ola.

گر آتش طور است که پروانه عشق است ʿ Ger āteş-i ʿ Tūr est ki pervāne-i ʿ aşq est

Maʿnā budur ki eger ʿ Tūrʼuñ āteşi olursa daĥı yine ʿ aşkuñ pervānesidür. Yaʿnī, şemʿ-i ʿ aşqda bir ħāşşe vardur ki (HE 64^a) eger encumen-i dehrde efrūhte olan şemʿ-i āteş, ʿ Tūr-i Sīnāʼdan olursa daĥı yine şemʿ-i ʿ aşkuñ yanında pervāne pāyesindedür.¹⁰⁹⁹ Murād, mübālağā üzere şemʿ-i ʿ aşkı medĥ itmekdür.

از منطق و حکمت نگشاید در مقصود ʿ Ez mantıq u ĥikmet neğşāyed der-i maqşūd

(HP 154^b) **Maʿnā budur ki** mantıq u ĥikmet ʿ ilminden murād u maqşūd ħapusu açılmaz. Yaʿnī ʿ ilm, ħāl ile derĥāl feth olmaz zīrā ki¹¹⁰⁰

اینها همه آرایش افسانه عشق است ʿ Īnhā heme ārayiş-i efsāne-i ʿ aşq est

Maʿnā budur ki bu ʿ ilm-i mantıq ve ʿ ilm-i ĥikmet cümlesi ʿ aşkuñ efsānesinüñ ārayişidür. Yaʿnī, der-i maqşūd ancak ʿ aşq ile feth olur yoksa sāʿir ʿ ilm ile feth olur nesne degil idüğün beyāndur.¹¹⁰¹

عرفی دل افتاده ام از کعبه چه جویی ʿ Urfī dil-i uftādem ez Kaʿbe çi cūyī

Maʿnā budur ki ey ʿ Urfī benüm düşmiş olan göñlümi sen Kaʿbeʼden niçün ʿ taleb idersen?

¹⁰⁹⁸ tekini: etegini HE

¹⁰⁹⁹ şemʿ-i ʿ aşkuñ: - E, - İ; pervāne pāyesindedür: pervānesindedür E, İ

¹¹⁰⁰ ile: - HE

¹¹⁰¹ ʿ ilm: nesne E

Ya' nî, benüm pürtaķşîr olup da tarîķ-i istikâmetden sâķıt olan gönlümi tarîķ-i şalâhda niçün (E 152^a) ararsın?

Dirîst ki ũ ferş-i şanemhâne-i 'aşķ est دیربست که او فرش صنم خانه عشق است

Ma' nâ budur ki çok zamândur ki benüm gönlüm 'aşķuñ şanemhânesinüñ ferşi olmuşdur. Ya' nî, taķķîr-i nefis idüp şanemhâne-i 'aşķuñ döşemesi olduğın beyândur.

Velehu Eyzen 23¹¹⁰²

(mef' ũlü / mefâ' ĩlü / mefâ' ĩlü / fe' ũlün)

Zülfet nihed er silsile der pâ-yi kıyâmet 1103 زلفت نهد ار سلسله در پای قیامت

Ma' nâ budur ki ey maħbüb eger senüñ zülfüñ kıyâmetüñ ayağına zencîr koyacaķ olursa

Āsüde şevved dehr zi ğavġâ-yi kıyâmet 1104 آسوده شود دهر ز غوغای قیامت

Ma' nâ budur ki dehr kıyâmetüñ ğavġâsından râħat olurdu. Ya' nî ey maħbüb, senüñ zülf-i dilâvîzünde bir hâlet vardur eger kıyâmetüñ pâyına silsile uracaķ olursa maħlûk-i cihân ğavġâ-yi kıyâmetden ħalâş olup râħat olurlar idi. Murâd, mübâlaġa üzere zülf-i maħbübü medħdür.

Ger cilve nedâdî ķad-i Tübâşifatân râ 1105 گر جلوه ندادی قد طوبی صفتانرا

Ma' nâ budur ki eger cilve virmeyeydi Tübâşifat olan maħbûblaruñ ķadd ü ķametlerine

Īn sa' y nebordî ķemenârâ-yi kıyâmet 1106 این سعی نبردی چمن ارای قیامت

Ma' nâ budur ki bu sa'yi iletmezdi kıyâmetüñ ķemenini bezeyici. Ya' nî, ķemenârâ-yi kıyâmet (HP 155^a) olan vâcibü'l-vücüd, kıyâmeti zuhûra getürmekden murâd-i şerîfleri budur ki kendünüñ maħbübü olan servķametleri taħt-i arzdan ķalkup Tübâşifat olan ķadlerine reftâr itmek sebebiyle cilve vireler.¹¹⁰⁴ Bu beyte bu ħaķîr, ancaķ böyle ma' nâ virdüm zîrâ ki ancaķ ma' nâ-yi şer'îsi budur (Ī 35^a) eger bundan ma' ķül bir ma' nâ virürlerse ne güzel.¹¹⁰⁵ Murâd, Tübâķad olan (HE 64^b) maħbûbları medħdür.

Īn fitne vü âşüb ne esbâb-i cemâlend 1107 این فتنه و آشوب نه اسباب جمالند

Ma' nâ budur ki bu fitne vü âşüb ki vardur maħbûblaruñ cemâlinüñ sebepleri degildür. Belki

¹¹⁰² velehu eyzen: - HP

¹¹⁰³ E, HE; در پای: از: ار: E, HE

¹¹⁰⁴ taħt-i arzdan: taħtu'l-arzdan HE

¹¹⁰⁵ ma' nâ-yi şer'îsi: ma' nâ-yi şerîf'ı aynı HE

Der hüsni-i to cem' āmede eczā-yi kıyāmet در حسن تو جمع آمده اجزای قیامت

Ma' nā budur ki ey maḥbūb eczā-yi kıyāmet senūñ hüsniñde cem' olmışdur. Ya' nī, kemāl-i (E 152^b) mübālağa üzere maḥbūbuñ kitāb-i hüsniñde kıyāmetūñ eczāsı olan fitne vü āşūbuñ cem' olduğın beyāndur.

Ferdā ki feşānem zi ciger nīş beyābend فردا که فشانم ز جگر نیش بیابند

Ma' nā budur ki yarın rüz-i cezāda ki cigerümde olan neşterleri iḥrāc idüp şaçduğum bulurlar. Neyi?

Şad nīşe-i elmās be şahrā-yi kıyāmet صد نیشه الماس بصحرای قیامت¹¹⁰⁶

Ma' nā budur ki yüz dāne elmās nīşesini şahrā-yi kıyāmetde.¹¹⁰⁷ Ya' nī, kemāl-i mübālağa üzere cigerinde sanculu olan elmās nīşlerinūñ çoklığın beyāndur.

Cüş-i ğam u derdest diğber ber dil-i 'Urfī جوش غم و دردست دگر بر دل عرفی

Ma' nā budur ki ğam u derdūñ cüş u ḥurūş itmesidür yine 'Urfī'nūñ gönlünde. Bu taḫdīrce

Ey fitne birūn ā be temāşā-yi kıyāmet ای فتنه برون آ بتماشای قیامت

Ma' nā budur ki ey fitne, 'Urfī'nūñ gönlünden taşra gel kıyāmetūñ temāşāsına. Ya' nī, ey fitne vü āşūb niçe bir 'Urfī'nūñ gönlünde qarār idersiz? Deryā-yi derd ü ğam 'Urfī'nūñ gönlünde cüş u ḥurūş itmege başladı kıyāmetūñ temāşāsına taşra çıkuñ. Mübālağa üzere gönlünde olan (HP 155^b) derd ü ğamı beyāndur.

Velehu Eyzen 24¹¹⁰⁸

(müfte' ilün / fā' ilün / müfte' ilün / fā' ilün)

Vāy ki mestāne bāz ca' d-i perīşān şikest وای که مستانه باز جعد پریشان شکست

Ma' nā budur ki vāveylā olsun ki 'āşıkuñ başına ki ol maḥbūb yine mestāne olduğı ḥālde zülf-i perīşānı şikest eyledi.¹¹⁰⁹ Bu def' a

¹¹⁰⁶ nīşe) ibaresi HP'de "بیشه" (bīşe), HE, E ve İ'de "پیشه" (pīşe) şeklindedir. "بیشه" (bīşe) meşe anlamına geldiği için "پیشه" (pīşe) de sanat manasına geldiği için anlamlı bir ifade çıkmıyor. Bu sebeple biz ibareyi neşter manasına gelen "نیشه" (nīşe) ile tamir ederek beyiti daha anlamlı hale getirmeye çalıştık.

¹¹⁰⁷ nīşesini: mişesini HP, E, İ

¹¹⁰⁸ velehu eyzen: - HP

¹¹⁰⁹ zülf-i perīşānı: zülfüñ perīşānını E, İ

Sāgīr-i lebrīz-i küfr ber ser-i īmān ūkeſt ساغر لب ریز کفر بر سر ایمان شکست

Ma' nā budur ki küfrün sāgīr-i lebrīzini īmānuñ baſı ūstine ſındırdı. Ya' nī maḥbūb zūlfi meſtāne olup periſān itdi ki 'aynıyla sāgīr-i küfri doldurup 'aſıkuñ īmānuñ baſı ūstine ſikeſt itmege beñzer.¹¹¹⁰ Murād, maḥbūb meſt olup zūlfin periſān itdügin beyāndur.

Çun gül-i ruḥsār-i düſt z'āteſ-i mey ber furūḥt چون گل رخسار دوست ز آتش می برفروخت

Ma' nā budur ki çünkü maḥbūbuñ ruḥsārı güli āteſ-i ſārābdan efrūḥte oldı ya' nī ziyālanup pürleḫāfet oldı.¹¹¹¹ Bu def' a (E 153^a)

ſem' -i ſebistān gudāḫt reng-i gulistān ſikeſt ſمع شیبستان گداخت رنگ گلستان شکست

Ma' nā budur ki ſebistānuñ ſem' i maḥbūbuñ āteſ-i meyden efrūḥte (HE 65^a) alan gül-i ruḥsārına baḫup reſkinden eridi ve gülistānuñ rengi daḫi ḫasedinden bozulup ſikeſt oldı.¹¹¹² Murād, mübālağa ūzere gül-i ruḥsārı medḫdür.

Çun be ezel ḫüsn-i düſt ḫ'ān-i melāḫat guſād چون بازل حسن دوست خوان ملاحت گشاد¹¹¹³

Ma' nā budur ki çünkü 'ālem-i ezelde düſtuñ ḫüſni melāḫat sofrasını açdı.¹¹¹⁴ Bu def' a

Der dehen-i zaḫm-i mā 'aſḫ nemekdān ſikeſt در دهن زخم ما عشق نمکدان شکست

Ma' nā budur ki bizüm yāremüzün aḫzında 'aſḫ, ḫuz ḫabın ſındırdı. Ya' nī, 'ālem-i ezelde düſtuñ ḫüsn-i ruḥsārı niçe ki melāḫat sımāḫın guſāde idüp sār maḥbūblara melāḫat ni' metinün ziyāfetin itdiyse kezālik 'ālem-i ezelde 'aſḫ-i maḥbūb daḫi bizüm zaḫmımızuñ deḫānında nemekdān-i melāḫati ſikeſte idüp bizlere zaḫmından lezzet almaḫ naſībın virdi. Murād, 'ālem-i ezelde 'aſḫ-i maḥbūbdan (HP 156^a) zaḫmdār olduḫın beyāndur.

Beski be 'ālem nemānd 'āfiyet ez 'aſḫ-i to بسکه بعالم نماند عافیت از عشق تو

Ma' nā budur ki ey maḥbūb senün 'aſḫuñdan 'ālemde beski rāḫatlık ḫalmadı. Bu def' a

ḫıymet-i āsūdegān ḫadr-i ſehīdān ſikeſt قیمت آسودگان قدر شهیدان شکست

Ma' nā budur ki rāḫat olanlarıñ ḫıymeti ſehīdlerün ḫadrini ſındırdı. Ya' nī ey maḥbūb, senün 'aſḫuñ 'āleme bir derd ü elem bıraḫdı ki aſlā dūnyāda 'āfiyet ḫalmayup bir elden maḫlūḫ-i

¹¹¹⁰ zūlfi: zūlfini HE, HP

¹¹¹¹ ziyālanup: ſalunup E, İ

¹¹¹² reſkinden eridi ve gülistānuñ rengi daḫi ḫasedinden bozulup: - HE

¹¹¹³ خون: خوان HP

¹¹¹⁴ sofrasını: sofrasından E, İ

‘ālem derd-i ‘aşkıdan helāk olup şerbet-i şehādete vāşıl oldılar. Bu def‘a, dünyāda ‘āfiyet kalmadığına şol mertebe zīkıymet oldu ki şehādet cevherinüñ kadrini şikest eyledi dimekdir. Murād, mübālağa üzere maḥbūbuñ derd-i ‘aşkıdan ‘ālemde ‘āfiyet kalmadığını beyāndur.

چاشنی داغ دل روزی هر کام نیست   Çāşnī-i dāğ-i dil ruzī-i her kām nīst

Ma‘nā budur ki gönül dāğınun lezzeti her dimāğun naşībi degildir. (E 153^b)

ور نه لب نان عشق گبر و مسلمان شکست   Verne leb-i nān-i ‘aşk Gebr u Müselmān şikest

Ma‘nā budur ki yoksa ‘aşkıñ ekmeğininüñ dudağı Gebr ü Müselmān şındırılmışdur.¹¹¹⁵ Ya‘nī, ‘aşkıñ nānını Gebr ü Müselmān ekl idüp da‘vā-yi ‘aşk itmişlerdür feemmā āteş-i ‘aşkıñ dāğından her gönül lezzet almamışdur ancak ol lezzet, baña maḥşūşdur dimekdir.

همت عرفی برم خوان محبت کشید   Himmet-i ‘Urfī berem ḥ‘ān-i maḥabbet keşīd

Ma‘nā budur ki ‘Urfī’nün himmeti benüm ḥuzūruma (İ 35^b) ni‘met ḥ‘ānın çekdi. Bu def‘a

ذوق نعیم بهشت در بن دندان شکست   Zevk-i na‘īm-i bihişt der bun-i dendān şikest

Ma‘nā budur ki cennetün ni‘metinün zevkini dişlerün dibinde şındırdı. Ya‘nī, (HE 65^b) ḥ‘ān-i maḥabbetden bir lezzet aldum ki bu def‘a ni‘met-i bihiştün zevk ü lezzeti dişlerümün dibinde zāyi‘ olup şikest oldu. Murād, mübālağa (HP 156^b) üzere ḥ‘ān-i maḥabbetde olan lezzeti beyāndur.

Velehu Eyzen 25¹¹¹⁶

(fe‘ilātün / mefā‘ilün / fe‘ilün)

نعره زد عشق و دین ما بگریخت   Na‘ra zed ‘aşk u dīn-i mā begoriḥt

Ma‘nā budur ki maḥbūbuñ ‘aşkı üzerimize gelüp na‘ra urdı ḥavfindan bizüm dīnimüz tākāt getürmeyüp firār itdi. Ya‘nī, aḥkām-i şer‘, aḥkām-i ‘aşka muvāfiq olmadığın beyāndur. Bu def‘a

کفر نیز از کمین ما بگریخت   Küfr nīz ez kemīn-i mā begoriḥt

Ma‘nā budur ki dīn firār itdügi gibi küfr daḥi bizüm pusumuzdan firār itdi. Ya‘nī küfr, kemīne girmişdi ki bize bir zarar yitişdüre feemmā ‘aşkıñ ḥavfindan ol daḥi tākāt

¹¹¹⁵ ekmeğininüñ: añlamaklıgınuñ E, İ

¹¹¹⁶ velehu eyzen: - HP

getüremeyip firār eyledi. Murād, ‘aşk olduğu mekânda dîn ile küfr karar itmedüğün beyândur.¹¹¹⁷

Bâz kerdîm dîde ber ruḥ-i düst باز کردیم دیده بر رخ دوست

Ma‘nâ budur ki gözimüzi düstüñ cemâline açîk itdik. Ya‘nî, dîdemüzi açup maḥbûbuñ cemâline nazâr itdik feemmâ¹¹¹⁸

Nigeh-i şermgîn-i mâ begorîḥt نگه شرمگین ما بگریخت

Ma‘nâ budur ki bizüm hiçâblı olan baḳmamuz firâr itdi. Ya‘nî, maḥbûbuñ cemâline baḳmaq içün egerçi dîdemüzi guşâde eyledik feemmâ yine kemâl-i şermden nigâhımız firâr idüp baḳmağa kâdir olmadı. Murād, hiçâbdan cemâl-i maḥbûba baḳmadüğün (**E 154^a**) beyândur.

Der dem-i nez‘ yâd-i ğam gerdîm در دم نزع یاد غم گردیم

Ma‘nâ budur ki hâlet-i nez‘ deminde ğamı ḥâṭıra getürdik. Bu def a ğamuñ ḥavfindan

Nefs-i vâpesîn-i mâ begorîḥt نفس واپسین ما بگریخت

Ma‘nâ budur ki bizüm şoñra ḳalan nefsi-âḥirimüz firâr itdi. Ya‘nî, ḥavfımızdan nefes almağa kâdir olmayup dembeste olduĳ. Murād, mübâlağa üzere ğamuñ te’sîrûñ beyândur.

Z’âteş-i dil çerâĳ ber kerdîm ز آتش دل چراغ بر کردیم

Ma‘nâ budur ki gönül âteşinden çerâĳı yuḳaru itdik. Ya‘nî, çerâĳ-i vücûdı gönlimüzde olan âteşden yandurduĳ. Bu def a, vücûd çerâĳınıñ kemâl-i (**HP 157^a**) ḥarâretinden

Sâyeh ez hemnişîn-i mâ begorîḥt سایه از همنشین ما بگریخت

Ma‘nâ budur ki gölge bizümle hemnişîn olmaḳdan firâr eyledi. Ya‘nî gölge, ṭâḳat getürmeyüp vücûdımızdan firâr itdi tâ ki âteş-i dilden yandurduğumuz vücûdımız çerâĳı kendüyi yandırmaya. Murād, mübâlağa üzere âteş-i dilini beyândur.

Beski şod ebr-i girye âteşbâr بسکه شد ابر گریه آتشبار

Ma‘nâ budur ki ağlamak buludı beski âteş yağdurıcı oldu. Bu (**HE 66^a**) def a

Toḥm-i ‘ıyş ez zemîn-i mâ begorîḥt تخم عیش از زمین ما بگریخت

Ma‘nâ budur ki zevḳ ve ‘ıyş toḥmı bizüm yerimizden firâr eyledi. Ya‘nî, ebr-i giryemiz

¹¹¹⁷ karar: firâr HE

¹¹¹⁸ Bu cümle E’de yoktur.

āteşbār olduğına mezra‘ a-i dilde ekilen tohm-i ‘ıyş u ‘ışret sūhte olup berbād oldu.¹¹¹⁹ Murād, ‘ıyşdan maħrūm olduğın beyāndur.

ذوق دیدار حمله آورد Zevk-i didār ḥamlei āverd

Ma‘nā budur ki maḥbūbuñ cemālīnūñ temāşāsınuñ zevki bir ḥamle getürdi. Ya‘nī, şevk-i zevk-i ru‘yet üzerimize hücūm itdügine¹¹²⁰

ادب از آستین ما بگریخت Edeb ez āstīn-i mā begoriḥt

Ma‘nā budur ki edeb bizūm yeñimüzden firār eyledi.¹¹²¹ Ya‘nī, evvelden edeb-i ri‘āyet idüp cemāl-i maḥbūba müşāhede itmezdik feemmā bu def‘a şevk-i didār üstimize hücūm itdügine edebi terk idüp nazār itmege başladuğ Murād, cemāl-i maḥbūba nazār itdüğün beyāndur.

دستی از آستین برون کردیم Destī ez āstīn birūn kerdīm¹¹²²

Ma‘nā budur ki āstīnden (E 154^b) bir eli taşra itdük.¹¹²³ Ya‘nī, elimüzi yeñimüzden taşra çıkarduğumuza

نام ما از نگین ما بگریخت Nām-i mā ez nigīn-i mā begoriḥt

Ma‘nā budur ki bizūm nāmımız bizūm ḥātemimizden firār eyledi.¹¹²⁴ Ya‘nī, kemāl-i mübālağa üzere taḥkīr-i nefis idüp dir ki bizūm vücūdımız ol mertebe bīvücūddur ki elimüzi yeñimüzden taşra çıkarduğumuz vaqt ḥātemimizde menkūş olan ādemüz, ḥalka görünmeden ḥicāb itdügine (HP 157^b) yeñimüzden çıkup firār ider dimekdür.¹¹²⁵

دست عرفی نقاب باز گشود Dest-i ‘Urfī niqāb bāz guşūd

Ma‘nā budur ki ‘Urfī’nüñ eli yine maḥbūbuñ cemālinden niqābı kaldurdi. Bu def‘a

خرد نیزبین ما بگریخت Ḥired-i tizbīn-i mā begoriḥt

Ma‘nā budur ki bizūm tiz görücü olan ‘aqlımız müşāhedeye taqat getürmeyüp firār eyledi. Ya‘nī murād, cemāl-i maḥbūbda olan ziyānuñ çoğluğın beyāndur.

¹¹¹⁹ ekilen: añılan E, İ; oldu: eyledi E, İ

¹¹²⁰ Bu cümle E’de yoktur. şevk: - İ

¹¹²¹ yeñimüzden: binegimizden HP

¹¹²² E بدر: برون

¹¹²³ āstīnden: yeñden HE

¹¹²⁴ ḥātemimizden: cānımızdan E, İ

¹¹²⁵ bīvücūddur: mevcūddur HE; ḥātemimizde: ḥānemizde E, İ

Velehu Eyzen 26¹¹²⁶

(mef' ūlū / mefā' īlū / mefā' īlū / fe' ūlūn)

Hem şavme' e rā feyz be destūr nemāndest هم صومعه را فیض بدستور نماندست

Ma' nā budur ki şavme' enūn feyzi daḡi ūslūb-i sābıķ üzere ḡalmamışdur.

Hem gūşe-i āteşkede rā nūr nemāndest هم گوشه آتشکده را نور نماندست

Ma' nā budur ki gūşe-i āteşhānede daḡi nūr ḡalmamışdur. Ya' nī, ikisinūn daḡi erbābı ve ehli munḡariz olmada. Murād, her nesnenūn varduḡça noḡşān üzere olduḡın beyāndur.

Bā ān ki ne men çeşm u ne ū perde guşāyed با آنکه نه من چشم و نه او پرده گشاید

Ma' nā budur ki bunuñ birle ki ne ben göz açaram ve ne ol perde açar. Ya' nī, ḡarābet bundadır ki ne ben gözümi maḡbūbuñ cemāline (HE 66^b) doḡrı açduḡum var ne ḡod ol daḡi yüzinden keşf-i nikāb itdüḡi (İ 36^a) var feemmā bunuñ birle

Tāb-i nazarem ber ruḡ-i manzūr nemāndest تاب نظرم بر رخ منظور نماندست

Ma' nā budur ki benüm gözümüñ ṡāḡati manzūr olan cemāle nazār itmege daḡi ḡalmamışdur. Ya' nī, maḡbūbuñ cemālinde olan ḡālātı var bundan ḡıyās it ki henüz cemāli[[ni]] nādīde iken gözüme şol mertebe za' f virdi ki ḡayrı manzūr olan ruḡa nazār itmege (E 155^a) ṡāḡati ḡalmadı dimekdür.¹¹²⁷ Murād, mūbālaḡa üzere maḡbūbuñ cemālinde olan nūrı ve ziyāyı medḡdür.

Bīneş'e-i mey tā nebuved ḡofte u bīdār بی نشأ می تا نبود خفته و بیدار

Ma' nā budur ki uyuyor ve uyanıķ olduḡları ḡāldede neş'e-i meysiz olmasunlar deyü¹¹²⁸

Der şavme' e u meykede maḡmūr nemāndest در صومعه و میکده مخمور نماندست

(HP 158^a) **Ma' nā budur ki** şavme' ede vü meyḡānede aşlā bir maḡmūr ādem ḡalmamışdur, cümleden mest olmışlardur. Ya' nī, erbāb-i şavme' e vü aşḡāb-i meykede dā'imā keyf-i şarābdan neş'e-yāb olduḡların beyāndur.

Bīmār-i to koş zindegī ez şiddet-i derd est بیمار تو کش زندگی از شدت درد است

Ma' nā budur ki ey maḡbūb senūn cevri-i 'aşḡuñdan ḡasta olan 'āşıḡuñ zindeligi derd ü¹¹²⁶ velehu eyzen: - HP¹¹²⁷ it ki: eyle ki E, İ¹¹²⁸ neş'e-i meysüz: neş'emsüz E, İ

elemüñ şiddetinden öle.¹¹²⁹ Ya‘nî, derdi ziyâde olduqça bîmârlığı şihhata mübeddel ola. Bu taqdirce

Ümmîd-i helâkeş be dem-i Şûr nemândest امید هلاکش بدم صور نماندست

Ma‘nâ budur ki ol bîmâruñ helâk olmaq ümîdi dem-i Şûr’da dañi qalmamışdur. Ya‘nî ey mañbûb, senüñ hastañ olan ‘aşîkuñ diriligine sebep ki derd ü elemüñ şiddeti olunca Şûr-i İsrâfîl’de |HE⁺ ‘aleyhi’s-selâm| dañi helâk olmaq ihtimâli yoqdur zîrâ ki aşl-i derd ü elemüñ ziyâdeligi ve şiddeti, dem-i Şûr’da olsa gerek. Murâd, ey mañbûb bîmâruñ olana ümmîd-i helâk yoqdur.

Bâver nekonem gerçi ‘ene’l-ħaq’ zede ez ‘aşq باور نكنم گرچه انالحق زده از عشق

Ma‘nâ budur ki egerçi ‘ene’l-ħaq’ nağmesin urdi ‘aşqda feemmâ ben yine inanmazam ki¹¹³⁰

Şad râz-i diger der dil-i Manşûr nemândest صد راز دگر در دل منصور نماندست

Ma‘nâ budur ki gayrı yüz dâne râz, Manşûr’uñ gönlünde bâkî qalmışdur. Ya‘nî, keyfiyyet-i bâde-i ‘aşqdan mest olup Manşûr egerçi ‘ene’l-ħaq’ nağmesin terennüm eyledi feemmâ yine gönlünde yüz dâne gizlü râz bâkî qalmışdur ki lisâna getürmek qâbil degildir.¹¹³¹ Murâd, (HE 67^a) keyfiyyet-i ‘aşqı beyândur.

Nâm-i to çi pest u çi bülend in çi murâd est نام تو چه پست و چه بلند این چه مراد است

Ma‘nâ budur ki mañbûb bu ne murâddur ve bu ne ârzûdur ki senüñ nâmuñ ne ğâyetle yüksekdür ve ne ğâyetle alçaqdur. (HP 158^b) Feemmâ (E 155^b)

Bes şohre âfâk ki meşhûr nemândest بس شهره آفاق که مشهور نماندست

Ma‘nâ budur ki âfâkdan çok şohret bulan mañbûblar ki meşhûr olduğı hâlde bâkî qalmamışdur. Ya‘nî ey mañbûb, sen bir mañbûb-i ‘âlîşânsın ki âfâkda mümtâz u müsellemlerle meşhûr olan dilberlerüñ şohreti, senüñ hüsnuñ yanında bişöhret olup meşhûr olmadan qalmışlardur.¹¹³² Murâd, mübâlağâ üzere mañbûbı medhdür.

¹¹²⁹ ‘aşîkuñ: ‘uşşâkuñ E, İ

¹¹³⁰ urdi: virdi HE

¹¹³¹ bâkî: - HP

¹¹³² mümtâz u müsellemlerle meşhûr: meşhûr u müsellemlerle mümtâz E, İ

عرفى ارنى گو بشنو آيت ياسى¹¹³³ 'Urfī 'Erinī' gū beşinev āyet-i ye'sī

Ba' zı nüshada "مشنو" (meşinev) daħi vāķi' feemmā "بشنو" (beşinev) olmaķ vāzıħdur. **Ma'nā budur ki** ey 'Urfī, "Erinī"¹¹³⁴ kelāmın söyle ve 'alāmet-i ye'si gūş eyle zīrā ki¹¹³⁵

دير است كه اين قاعده در طور نماندست Dīr est ki īn k̄ā' ide der Ṭūr nemāndest

Ma'nā budur ki çok zamān oldı ki bu k̄ā' ide-i "Erinī" deyüp cevāb-i "Len terānī"¹¹³⁶ gelmek Ṭūr'da k̄almamışdur. Ya'nī ey 'Urfī, Ṭūr-i Sīnā'da ħazret-i Kelīm |HE⁺ 'aleyhi's-selām| gidenden berü bu su'āl u cevāb vāķi' olmamışdur. İmdi sen bu k̄ā' ideyi tecdīd idüp "Erinī" su'ālī ĩrād it tā ki āyet-i ye's-i "Len terānī" işidesen. Murād, cezebāt-i 'aşķla "Erinī" didüğini beyāndur.¹¹³⁷

Velehu Eyzen 27¹¹³⁸

(mef' ūlū / mefā' ilū / mefā' ilū / fe' ūlūn)

ايماء و اشارت نه باندازه رازست Īmā vü işāret ne be endāze-i rāz est

Ma'nā budur ki Īmā vü işāret endāze-i rāza göre degildür. Ya'nī, 'aşıķla ma' şūķ beyninde olan Īmā vü işāret endāze-i rāz üzere degildür zīrā bir vaķt olur ki rāz az olur feemmā Īmā vü işāret çok olur ve bir vaķt olur ki rāz çok olur Īmā vü işāret az olur.¹¹³⁹ Maħaşal kelām, kıyāsa gelmez, fırsata mevķūf bir şeydür, şaķınup

اين رشته بانگشت نه پيچى كه درازست Īn rişte be enguşt ne piĉi' ki dırāz est

Ma'nā budur ki bu rişte-i Īmā vü işāreti barmağuna dola ki gāyetle (HP 159^a) uzundur. Ya'nī, Īmā vü işāret riştesi barmağa dolayacaķ ma'nā degildür zīrā ki gāyetle uzundur, barmaķ taħammül itmez ve hem ağyār (E 156^a) vāķıf olur ancaķ çeşm ü ebrüyla edā olur dimekdür.

عشق آفت سلطان بود آرایش بنده 'Aşķ āfet-i sultān buved ārāyiş-i bende

Ma'nā budur ki 'aşķ sultānuñ āfeti olur ve k̄uluñ ārāyişi olur.

¹¹³³ E, İ به باشى: آيت ياسى

¹¹³⁴ "قَالَ رَبِّ ارْنِي أَنْظُرْ إِلَيْكَ" (Ey Rabbim! Göster bana kendini) A'raf, 7/143

¹¹³⁵ söyle: başı E, İ

¹¹³⁶ "قَالَ لَنْ نُرِيَنَّكَ" (Sen Beni göremezsin) A'raf, 7/143

¹¹³⁷ cezebāt: ħarābāt E, İ

¹¹³⁸ velehu eyzen: - HP

¹¹³⁹ bir vaķt olur ki rāz çok olur Īmā vü işāret az olur: - E, - İ

این مسئله در نسخه محمود و آواز است *Īn mes'ele der nüṣḥa-i Maḥmūd u Ayāz est*

(HE 67^b) **Ma' nā budur ki** bu mes'ele Maḥmūd'la Ayāz'uñ nüṣḥasında mevcūddur. Ya' nī, 'aşqda bir ḥālet vardur ki pādīşāhları meftūn ider ve bendeleri meşḥūn ider. Evvelā Sulṭān Maḥmūd'ı görmez misin ki Ayāz, ḥāş kendünün ḳulı iken Ayāz'a 'āşık olup başına bu kadar āfetler geldi ve dā'imā kendüsine nāz u istiḡnā iderdi. Murād, 'āşkuñ ḥālātın beyāndur.

یارب تو نگهدار دل خلوتیان را *Yā Rab to nigeḥdār-i dil-i ḥalvetiyān rā*

(İ 36^b) **Ma' nā budur ki** ey yār-i Ḥudā ḥalvetnişin olanlaruñ gönlünü sen ḥıfz eyle zīrā ki

کین مغبجه مستست و در صومعه بازست *Kīn muḡbeçe mestest u der-i şavme' e bāz est*

Ma' nā budur ki bu muḡbeçe olan maḥbūb ḡāyetle mest olmuşdur ve şavme'enün ḳapusu daḥi açıḳdur. Ya' nī, ihtimāldür ki varup ḥalvetiyānı idlāl ide. Ey yār-i Ḥudā, yā anları sen ḥıfz it deyü ḥalvetnişinlere du'ādur.

خونابه حسرت چکدم از مزه هرگاه¹¹⁴⁰ *Ḥūnābe-i ḥasret çekidem ez muje hergāh*

Ma' nā budur ki mujgānumdan her vaḳt ḥasret ḥūnābesin damladuram. Bu sebebden ötürü ki 'acabā

بینم که خداوند کسی بنده نوازست *Bīnem ki Ḥudāvend kesī bendenuvāz est*

Ma' nā budur ki <görürem ki> bir kimsenün efendisi bendenuvāzdur. Ya' nī, 'acabā dünyāda bir bendenuvāz efendi gürürmüyem deyü ḥasret çeküp mujgānumdan ḥūnābe tökerem. Murād, bendenuvāz olan ḥudāvend, dünyāda yoḳdur dimekdür veyāḥud **ma' nā (HP 159^b) böyle demek ola ki** her bir ḥudāvendi ki bendenuvāz görem ḥasretten ḥūnābe dökerem ki n'olaydı ki benüm daḥi bir böyle bendenuvāz ḥudāvendüm olaydı tā ki baña bu kadar cefā itmeye idi demek (E 156^b) ola.

هر چند که عرفی پی تحقیق شتابند *Her çend ki 'Urfī pey-i taḥḳīḳ şitābend*

Ma' nā budur ki her ne kadar 'Urfī ḥaḳīḳat ardınca 'acele idüp giderse yine

باور نتوان کرد که او عین مجازست *Bāver netevān kerd ki ū 'ayn-i mecāz est*

Ma' nā budur ki inanmaḳ olmaz ki ol ḥaḳīḳat deyüp gitdügi 'ayn-i mecāzdur.¹¹⁴¹ Murād,

¹¹⁴⁰ HE چکر داز مزه : چکدم از مزه

¹¹⁴¹ gitdügi: kendüyi HE

ḥaḳīḳat deyüp mecāza giriftār olduğın beyāndur.¹¹⁴²

Velehu Eyzen 28¹¹⁴³

(fe' ilātün / fe' ilātün / fe' ilātün / fe' ilün)

راحت آلوده نه آن سینه که افکار تو نیست Rāḥatālūde ne ān sīne ki efkār-i to nīst

Ma' nā budur ki rāḥatālūde ol sīne degildür ki senüñ efkārūñ degildür. Ya' nī ey maḥbūb, senüñ efkārūñla memlū olmayan gönül ve sīne, rāḥatla ālūde degildür. Rāḥatlık ṭaleb iden sīne, gerekdür ki senüñ ğamuñla vü efkārūñla memlū ola. Murād, efkār-i maḥbūb rāḥatlığa sebep olduğın beyāndur.¹¹⁴⁴ **(HE 68^a)**

نوش در شربت او باد که بیمار تو نیست Nūş der şerbet-i ū bād ki bīmār-i to nīst

Ma' nā budur ki bal ol kimesnenüñ şerbetinde olsun ki senüñ ḥasteñ degildür. Ya' nī ey maḥbūb, senüñ derd-i 'aşḳuñdan bīmār olana şerbet-i 'asel devā olmaz belki anuñ şerbeti vü devāsı āḫir nesnedür. Murād, derd-i maḥbūbdab bīmār olana şerbet-i 'asel revā olmaduğın beyāndur.

مژده وصل تو با آنکه نگنجد بدو کون Müjde-i vaşl-i to bā ānki negonced be du kevn

Ma' nā budur ki ey maḥbūb bunuñ birle ki senüñ vaşluñ müjdesi iki kevn şığmaz iken

نا امیدى بدو عالم چو طلبکار تو نیست Nāümīdī be du 'ālem çu ṭalebkār-i to nīst

Ma' nā budur ki ey maḥbūb, senüñ ṭalebkārūñ gibi bir nāümīd iki 'ālemde yoğdur. Ya' nī ey maḥbūb, bundan ziyāde ümīdsizlik olur mı ki iki kevn senüñ müjde-i vaşluñla düşmegin yine **(HP 160^a)** seni durmayup ṭaleb idiyorlar işte iki 'ālemde daḫi bu şıfatlı olan ṭalebkārdan nāümīd ādem yoğdur.¹¹⁴⁵

زاهد از مستى وآلوده گيم منع مکن Zāhid ez mestī vü ālūdegiyem men' mekon

Ma' nā budur ki ey zāhid mestlikden ve ālūdelikden beni men' itme zīrā ki **(E 157^a)**

این گلى نیست که در گوشه دستار نو نیست Īn gulī nīst ki der gūşe-i destār-i to nīst

Ma' nā budur ki bu bir gül degildür ki senüñ gūşe-i destārūnda yoğdur. Kā' ide budur ki nefy, nefye dāḫil olunca işbātı müfīd olur. Ya' nī ey zāhid, sen bizi niçün mestlikden ve ālūdelikden

¹¹⁴² mecāza giriftār olduğın beyāndur: giriftār olduğı mecāzdu deyü beyāndur E, Ī

¹¹⁴³ velehu eyzen: - HP

¹¹⁴⁴ rāḥatlığa sebep olduğın beyāndur: rāḥatlek sebebīdür HE

¹¹⁴⁵ düşmegin:- HP

men^ç idiyorsun. Bu mestlik ve ālūdelik bir güldür ki senüñ gūşe-i destāruñda daħi vardır. İmdi bu olduğı şūretde sen bizleri men^ç itme. Murād, zāhīde naşīhatdür.

Ey Berehmen çī zenī ṭa^ç ne ki der ma^ç bed-i mā ای برهمن چه زنی طعنه که در معبد ما

Ma^ç nā budur ki ey Berehmen ne ṭa^ç ne urursın ki bizüm ^ç ibādet ideceğimiz mekānda¹¹⁴⁶

Subḥāī nīst ki ū ğayret-i zunnār-i to nīst سبحة نیست که او غیرت زنار تو نیست

Ma^ç nā budur ki bir tesbīḥ yoğdur ki ol tesbīḥ senüñ zunnāruñuñ ğayreti degildür.¹¹⁴⁷ Ya^ç nī ey Berehmen, sen çoğlık bizlere ṭa^ç n itme ki bizüm ^ç ibādetḥānemüzde olan tesbīḥler senüñ zunnāruñuñ ğayret vericisidür. Bu tağdīrce, bizden ziyāde bir ḥālūñ gerekdür ki bize ṭa^ç n idesen. Murād, Berehmen-i ṭa^ç āna ta^ç arruzdur.¹¹⁴⁸

Āh ezīn ḥavşala-i teng ü ezān ḥüsn-i büleñd آه ازین حوصله تنگ و ازان حسن بلند

Ma^ç nā budur ki āh olsun ki bu benüm dar olan ḥavşalamdan ve senüñ ol ^ç ālicenāb olan ḥüsnüñden zīrā ki (**HE 68^b**)

Ki dilem rā ṭaleb-i şerbet-i dīdār-i to nīst که دلم را طلب شربت دیدار تو نیست

Ma^ç nā budur ki benüm göñlüme senüñ şerbet-i dīdāruñı ṭaleb itmek yoğdur. Ya^ç nī, ihtimāldür ki ben dīdāruñı ṭaleb itdügüm zamāñ istignā idüp virmeyesen. Bu def^ç a, ben bundan müte^ç ellim (**HP 160^b**) olmağ lāzım gelür zīrā ki ğāyetle ḥavşalam dar, bu sebep için şerbet-i dīdāruñı ey maḥbūb ṭaleb itmezem.¹¹⁴⁹ Murād, kendünüñ teng ḥavşala olup maḥbūbuñ ^ç ālicenāb olduğun beyāndur.

^ç Urfī ez derd ki mīrī ki be çendīn telḥī عرفی از درد که میری که بچندین تلخی

Ma^ç nā budur ki ey ^ç Urfī ^ç acabā kağı (İ **37^a**) maḥbūbuñ derd-i ^ç aşkıñdan helāk oluyorsun ki bu kaçadar olam acıyla yine

Lezzetī nīst ki der morden-i duşvār-i to nīst لذتی نیست که در مردن دشوار تو نیست

(**E 157^b**) **Ma^ç nā budur ki** bir lezzet yoğdur ki senüñ bu çetin ölmegüñde olmaya.¹¹⁵⁰ Ya^ç nī ey ^ç Urfī, kağı maḥbūbuñ derdinden böyle çetin cān viriyorsun ki bu duşvārılığla yine

¹¹⁴⁶ urursan: virürsen E, İ

¹¹⁴⁷ senüñ: - E, - İ

¹¹⁴⁸ ṭa^ç āna: طغاته HE

¹¹⁴⁹ için: ile E; ṭaleb: - HP

¹¹⁵⁰ çetin: güçlükde HE; ölmegüñde: ögmegüñde HP

dünyâda ne kadar lezzetler varsa senûñ bu cân virmegüñde mevcûd bulunuyor. Murâd, lezzet ile cân virdügün beyândur.

Velehu Eyzen 29¹¹⁵¹

(mef'ülü / fâ'ilâtü / mefâ'ilü / fâ'ilün)

شوقم ربود و دیده گشودم بروی دوست شەڤکەم رەبۇد و دیدە گشودەم بروبوی دوست

Ma'nā budur ki şevk beni kapdı ve gözümi düstuñ yüzüne açdum. Ya'nî, galebe-i şevk benim 'inân-i ihtiyârumı elumden kapduğuna benim dañi qarârum qalmayup düstuñ cemâline göz açup baqdum ve illâ eger şevk baña gâlib olmasa düstuñ cemâline baqmağa hiçâb iderem.

اینک دو اسب راند نگاهم بسوی دوست¹¹⁵² İnek du esb rând nigâhem be sūy-i dūst

Ma'nā budur ki imdi benim nigâhum düstuñ tarafına doğru iki at sürdi.¹¹⁵³ Ya'nî, keşret-i şevkden iki dâne esb-i dîdemi düstuñ cemâli meydânına sürdüm.¹¹⁵⁴ Murâd, galebe-i şevkden cemâl-i mañbûba nazâr itdüğün beyândur.

بر سنگ زد پیالە خضر آنکه نوش کرد بر سنگ زەد پیالە خضر آنکه نوش کرد

Ma'nā budur ki taşa urdı Hızr'uñ piyâlesini her şol kimse ki nüş eyledi

خونابه شراب نمای سیوی دوست Hünâbe-i şarâbnumây-i sebū-yi dūst

Ma'nā budur ki düstuñ bardağı ki ol bardağun şarâbı, hünâbe numâyişindedür. Ya'nî, düstuñ (HP 161^a) hünâbe renginde olan bâde-i sebûsın nüş iden 'âşîka bir lezzet u bir keyfiyyet gelür ki bu def a hazret-i Hızr'uñ peymâne-i âb-i hayâtın begenmeyüp taşa çalar. Murâd, mübâlağa üzere sebū-yi dilberde olan lezzeti medh'dür.

ای جان کباب شو چو جگر خویش را مسوز Ey cân kebâb şev çu ciğer h'îş râ mesūz

Ma'nā budur ki ey cân kebâb ol ciğer gibi kendüñi (HE 69^a) âteşe yandırma zîrâ ki

ترسم تو نیز تلخ شوی درگلوئی دوست Tersem to nîz telh şevî der gulū-yi dūst

Ma'nā budur ki korqaram ki sen dañi düstuñ boğazında acı olasın. Ya'nî ey cân, (E 158^a)

¹¹⁵¹ velehu eyzen: - HP

¹¹⁵² HE اهنک: اینک

¹¹⁵³ Bu cümle HE'de yoktur.

¹¹⁵⁴ keşret-i şevkden iki dâne esb dîdemi: - HE

bir hoşca âteş-i ‘aşkda bişüp nemekince kebâb ol ki hattâ düsta meze olmağa lâyıq olasin ve illâ ciger gibi çok yanmağdan acı olup düstuñ boğazını yandurursın ayruğ seni meze idinmez.¹¹⁵⁵ Murâd, cânını düsta kebâb itdügin beyândur.

Renc-i Mesîh u sa‘y-i ecel sūdmend nīst رنج مسیح و سعی اجل سودمند نیست

Ma‘nā budur ki Mesîh’üñ cefâ çekmesi ve ecelüñ sa‘y itmesi fa‘ide virmez zîrâ ki

Mâyīm u şad meşamm u ümîdî be bûy-i düst ماییم و صد مشام و امیدى بوى دوست

Ma‘nā budur ki bizüz ve yüz dâne dimâğdur ve düstuñ rāyihasın almağa bir ümîddür. Ya‘nî, bizi bu sevdâdan ne renc-i Mesîh hâlâş ider ve ne sa‘y-i ecel kırtarur zîrâ ki yüz dâne meşâmiyle düstuñ rāyihasın almağ ümîdindeyüz. Bu ümîd hüd huşûle gelmek emri muhâldür. Murâd, bûy-i düsta mübâlağa üzere ümîdvâr olduğın beyândur.

Ey küfr u dîn helâl konîdem ki mîberem ای کفر و دین حلال کنیدم که میبرم

Ma‘nā budur ki ey küfrle dîn, baña helâl idüñ ki iletürem¹¹⁵⁶

İnek zi deyr u Ka‘be selâmi be kûy-i düst اینک ز دیر و کعبه سلامی بکوی دوست

Ma‘nā budur ki imdi deyrden ve Ka‘be’den bir selâmi, düstün maħallesine. Ya‘nî, ey zühd ü takvâ ve ey fışk u fesâdsuzlarla bu kadar muħabbet itdüñ ve hâlâ deyr ü (HP 161^b) Ka‘be’nün a‘mâlinüñ selâmeti “İrci‘î ilâ rabbiki”¹¹⁵⁷ âyet-i ‘azîmü’ş-şânuñ fehvâsınca kûy-i maħbûb-i haķiķiye iletsem gerek, baña nân u nemek haķķın helâl idin dimekdür.¹¹⁵⁸

‘Urfî şikâyet ez sitem-i bîsebeb mekon عرفى شکایت از ستم بی سبب مکن

Ma‘nā budur ki ey ‘Urfî sebepsüz olan sitem ü cefâdan şekvâ itme zîrâ ki

Çendîn hoşest sâhtenî hem be hû-yi düst چندین خوشست ساختنى هم بخوی دوست

Ma‘nā budur ki düstuñ hûyuyla bu kadar düzelmek daħi hoştur. Ya‘nî ey ‘Urfî, sen niçün şekvâ idiyorsun maħbûblaruñ hûyî budur ki ‘uşşâķına sebepsüz yere sitem iderler. İmdi maħbûblaruñ hûyları bu kadarca düzeldüğine sen râzı ol, bundan ziyâde bir hûyları olsa elüñden ne gelürdi? Murâd, sitem-i bîsebebden (E 158^b) şekvâ itmedügin beyândur.

¹¹⁵⁵ nemekince: yemege HE, nemekice HP

¹¹⁵⁶ idüñ: itdüñ E, İ

¹¹⁵⁷ “ارْجِعِي إِلَى رَبِّكَ” (Dön Rabbine) Fecr, 89/28

¹¹⁵⁸ muħabbet: şöhet HE, - HP

Velehu Eyzen 30¹¹⁵⁹

(fe' ilātün / fe' ilātün / fe' ilātün / fe' ilün)

Suheni nist ki hāmūṣī ez ān bihter nist سخن نیست که خاموشی از آن بهتر نیست

Ma' nā budur ki bir söz yoḡdur ki (HE 69^b) hāmūṣlīḡ andan yeg degildür.¹¹⁶⁰ Ya' nī, kelāmu'l-lāh'dan ve ḡadīṣ-i ṣerīfden ve aḡbār-i Çehār Yār'dan ḡayrı ne ḡadar mālāya' nī sözler var ise sükūt itmek anlardan ḡayırlıdır ve efḡaldür.

Nist 'ilmī ki ferāmūṣī ez ān bihter nist نیست علمی که فراموشی از آن بهتر نیست

Ma' nā budur ki cüz'ıyyāt olup ārāyiṣ-i meclis olan 'ilmiden unutmaḡlīḡ yegdür ve efḡaldür.¹¹⁶¹ Ya' nī tekellüm idersen suhen-i 'aşḡı söyle, ta'allüm idersen 'ilm-i 'aşḡı öğren dimekdür.¹¹⁶²

İnek aşḡāb-i Harem ḡāzır u envā'-i ṣalāḡ اینک اصحاب حرم حاضر و انواع صلاح

Ma' nā budur ki işte erbāb-i Harem (İ 38^b) cümlesi ḡāzırdurlar ve envā' dürli zühd ü ṣalāḡ daḡi mevcüddür. Feemmā

Kū ṣalāḡi ki ḡadeḡnūṣī ez ān bihter nist کو صلاحی که قدح نوشی از آن بهتر نیست

Ma' nā budur ki ḡanı bir riyādan ḡālī ṣalāḡıyyet ki ḡadeḡnūṣluk andan yeg degildür. Ya' nī, 'ucbla u riyāyla olan (HP 162^a) ṣalāḡdan inkisār ile olan bādenūṣluk yegdür. Murād, aşḡāb-i Harem ṣūretinde olup da riyā ile memzūc olan envā'-i ibādet iden mūrā'ılere daḡlıdır.¹¹⁶³

Gerçı ez hemnefesān cümle vefā mībīnem گرچه از هم نفسان جمله وفا میبینم

Ma' nā budur ki egerçı hemnefes olan yārānlaruḡ cümlesinden vefā görüyorum. Feemmā

Ān vefā kū ki cefāḡūṣī ez ān bihter nist آن وفا کو که جفا کوشی از آن بهتر نیست

Ma' nā budur ki ol vefā ḡanı ki cefāḡūṣlīḡ andan yeg degildür. Ya' nī, dūnyāda ḡaḡıḡat üzere vefā yoḡdur böyle vefādan cefāḡūṣluk çok yegdür dimekdür.¹¹⁶⁴ Murād, dūnyā yārānlarından vefā olmadıḡın beyāndur.

¹¹⁵⁹ velehu eyzen: - HP¹¹⁶⁰ yeg degildür: yegrekdür HP, yegdür E, İ¹¹⁶¹ cüz'ıyyāt: ḡārābāt İ; yegdür: degildür HP, HE¹¹⁶² suhen-i 'aşḡı: suheni 'aşḡı HP¹¹⁶³ memzūc: memdūḡ E, İ¹¹⁶⁴ vefādan: vefā HP

نیست هشیاری آسوده دلان قابل راز Nīst huşyārī-i āsūdedilān qābil-i rāz

Ma'nā budur ki āşūdedil olanlaruñ huşyārılıqları qābil-i rāz degildir. Nihāyet

این قدر هست که بیهوشی از آن بهتر نیست Īn qādr hest ki bihūşī ez ān nīst

Ma'nā budur ki bu qadar daḥli vardur ki bihūş olmaqlıq andan yeg degildir. Ya'nī, āsūdedilānuñ ol qadar 'aқılları vü iz'ānları yoқdur ki qābil-i ḥiṭāb olup rāz ḥıfz itmege isti'dādları (E 159^a) ola, nihāyet bu qadar vardur ki ki dīvāne olup 'aқılsuz olmaқdan bu mertebe 'aқl yine yegdür. Murād, her şāhib-i hūş, qābil-i rāz olmaduđın beyāndur.

گفتمش عیب تو عرفی بچه پوشیم بگفت Gofte meş 'ayb-i to 'Urfī be çı pūşim begoft

Zamīr-i "ش" (şīn), izmārun qable'z-zikrdür.¹¹⁶⁵ **Ma'nā budur ki** dedümki ey 'Urfī, senüñ 'aybuñı ne şeyle örtelüm, didi ki¹¹⁶⁶ (HE 70^a)

هر لباسش که تو میپوشی از آن بهتر نیست Her libāseş ki to mīpūşī ez ān bihter nīst

Ma'nā budur ki her şol libāsı ki sen 'Urfī'ye örtersen andan yeg libās yoқdur. Ya'nī ey maḥbūb, 'Urfī'nüñ 'ayblarını qanđı libās ile örtüp setr idersen dünyāda andan eyü libās yoқdur. Murād, maḥbūb kendüñüñ 'ayblarını ḥīlelerini (HP 162^b) setr itdüđün beyāndur.¹¹⁶⁷

Velehu Eyzen 31¹¹⁶⁸

(mefā' ilün / fe' ilātün / mefā' ilün / fe' ilün)

می مغانه که از درد شور و شر صافست Mey-i muğāne ki ez derd-i şūr u şer şāf est

Ma'nā budur ki muğānuñ bādesi ki şūr u şer derdinden şāf olmış bir bāde-i nābdur. Ya'nī, ğıll u ğışşdan müberrādur. İmdi böyle bāde-i nābı şaқınup

به محتسب ندهی قطره که اسرافست Be muḥtesib nedeḥī qatreī ki isrāf est

Ma'nā budur ki muḥtesib şehre bir qatreyi virmesin ki isrāfdur. Ya'nī, bu bāde-i nābuñ bir qatresin daḥi eger muḥtesib-i nādāna virecek olursan isrāf itmiş olursın zīrā ki vücūdı, böyle bādenüñ lāyığı degildir.¹¹⁶⁹ Murād, bāde-i bīderdi medḥdür.

¹¹⁶⁵ Bu cümle Ī ve E'de yoktur.

¹¹⁶⁶ dedimki: direm ki E, Ī

¹¹⁶⁷ 'ayblarını: ḥīlelerini HP

¹¹⁶⁸ velehu eyzen: - HP

¹¹⁶⁹ olursuñ: oқursan HP

امام شهر ز سرجوش خمر نپر هیزد İmām-i şeh̄r zi ser-i cūṣ-i ḥamr neperh̄ized

Ma' nā budur ki şeh̄rūñ imāmı bādenūñ küpünüñ başınuñ kaynamış olan şarābından ihtirāz idüp şakınmaz. Nihāyet bu kadar var ki

نزع برسرته شیشه های ناصافست Nizā' ber ser-i teh-i ṣīṣehā-yi nāṣāf est

Ma' nā budur ki şarābı sâf olmayan ṣīṣelerūñ dibinūñ başı üzerinedür imām-i şeh̄rūñ nizā' ı, yoksa ğill u ğiṣṣdan müberrā olan şarābdan şakınup perh̄izkārlik itmez. Ya' nī imām-i şeh̄r, münāsib yārānla şāfice ve keskince şarāb olduğı zamān nūṣ idecegin beyāndur.

مذمت می و مطرب ز گمرهی چه عجب Mezemmet-i mey ü muṭrib zi gomrehī çī 'aceb

Ma' nā budur ki bir gümrāh (E 159^b) olan şahşından meyle muṭribi mezemmet itmek ne 'acebdür ki

که شیوه دانی شیدا همه ز اوصافست Ki ṣīvedānī-i şeydā heme zi evṣāfest

Ma' nā budur ki dīvānenūñ ṣīve bilmekligi cümle vaṣf itmekdendür.¹¹⁷⁰ Ya' nī, ol gomrāh olan dīvāne egerçi mey ü muṭribi mezemmet eyledi feemmā fī'l-ḥaḳīḳa ol gomrāh olan şeydānuñ böylece mezemmet itmek ṣīvesin fehm itmeyecek. Mey u muṭribūñ evsāfindandur zīrā ki gomrāh u şeydā olduğına medh̄le zevki fark itmiyor feemmā murādı yine muṭribi (HP 163^a) medh̄dür ve illā zemm degildür.¹¹⁷¹ Murād, meyle muṭribi medh̄dür.

خیال مغبجه میزنم که غمزه او Ḥayāl-i muğbeçei mīzenem ki ğamze-i ū

Ba' zı (HE 70^b) nüṣhada “مییزم” (mīpezem) daḥi vāḳi' olmış.¹¹⁷² **Ma' nā budur ki** muğbeçenūñ ḥayālını ururam ki anuñ ğamzesi¹¹⁷³

بلای صومعه داران قاف تا قافست Belā-yi savme' edārān ḳāf tā ḳāfest

Ma' nā budur ki ḳāfdan ḳāfa varıncaya dek şavme' edār olan zāhidlerūñ belāsi cānlarıdır.¹¹⁷⁴ Ya' nī murād mübālağā üzere meftūnı olduğı muğbeçenūñ ğamzesin medh̄dür.

گرفتم آنکه بهشتم دهند بی طاعت Giriftem ānki bihiṣtem dehend biṭā' at

Ma' nā budur ki dutalum ki cenneti baña ṭā' atsiz virürler. Ya' nī, zāhirde cennete lāyık

¹¹⁷⁰ bilmekligi: bilmegi E, İ; vaṣf: vaṣfi E, İ

¹¹⁷¹ itmiyor: itmeyüp HE

¹¹⁷² مییزم: میرم HE

¹¹⁷³ ururam: virürem E

¹¹⁷⁴ “belāsi” ibaresi HE'de “belāyı”, İ, E, HP'de “belā-yi” şeklindedir. Anlam bütünlüğü açısından “belāsi” olması gerektiği kanaatindeyiz.

‘amelüm yok feemmā farz idelüm ki ta‘atsiz virmişler velâkin

قبول کردن و رفتن نه شرط انصافست   Kabûl kerden ü reften ne şart-i insâf est

Ma‘nâ budur ki kabûl idüp varmaçlık inşâf şartından degildür. Murâd, kemâl-i mübâlağa üzere ‘âlîhimmet olduğın beyândur.

اگر بصحبت عرفی بسهو بنشیني   Eger be soḥbet-i ‘Urfî be sehv binşini

Ma‘nâ budur ki eger sehv idüp ‘Urfî’nüñ soḥbetine oturacaç olursan

به گوش پنجه فرو نه که سر بسر لافست   Be gûş penbe furû nih ki serbeser lâfest

Ma‘nâ budur ki kulağınun içine penbe koyup sözlerini istimâ‘ itme ki cümle sözleri başdan başa lâfdur.¹¹⁷⁵ Murâd, taḥkîr-i nefis idüp sözleri ḥâlî olduğın beyândur.¹¹⁷⁶

Velehu Eyzen 32¹¹⁷⁷

(mef‘ülü / mefâ‘ilü / mefâ‘ilü / fe‘ülün)

هر گاه که از مهر بکین میل تو بیش است   Her gâh ki ez mihr be kîn meyl-i to biş est

Ma‘nâ budur ki her vaçt ki ey maḥbûb (İ 38^a) senüñ maḥabbetden ‘adâvete meylüñ ziyâdedür. Ya‘nî ey maḥbûb, ‘uşşâkâ mihr ü maḥabbeti çaldurup kîn ü ğazab üzere olmağa çünki meylüñ ziyâdedür, lutf it bâri¹¹⁷⁸ (E 160^a)

اول نمک سینه ما باش که ریش است   Evvel nemek-i sine-i mâ bâş ki riş est

Ma‘nâ budur ki evvel bizüm sînemüzüñ tuzi ol ki püryâredür.¹¹⁷⁹ Ya‘nî, çünki murâduñ ‘uşşâkâ kîn u cefâ itmekdür. Evvel bizüm (HP 163^b) sînemüzüñ nemeki ol zîrâ ki çoḫtolu zaḥm u cerâhatdür. Yaraya tuz koyınca ḥod elem ü şiddeti ziyâde olur eger fi‘l-vâkı‘ murâduñ ‘uşşâka kîn itmek ise işte böyle ol ki bundan ziyâde kîn olmaz dimekdür.

معشوق در آغوش و مرا آینه در کف   Ma‘şûḫ der âğuş u merâ âyine der kef

Ma‘nâ budur ki maḥbûb kucaçda ve âyine benüm kefümde

از بسکه دلم شیفته زشتی خویش است   Ez beski dilem şifte-i zişti-i ḥiş est

Ma‘nâ budur ki ez beski benüm gönlüm kendi çirkinliğininüñ âşüftesi olmışdur. Ya‘nî,

¹¹⁷⁵ lâfdur: lâf u güzâfdur HE

¹¹⁷⁶ ḥâlî olduğın: ḥâlî olmaduğın İ, E, ḥâlî olmaduğın HP

¹¹⁷⁷ velehu eyzen: - HP

¹¹⁷⁸ ziyâdedür: ziyâde HP

¹¹⁷⁹ püryâredür: bir yâredür HP

maḥbūb yanumda oturmamışdur mehcemāline nazār (HE 71^a) itmiyorum elime āyine alup kendü zıstlığıme şifte olup müşāhede idiyorum. Murād, kesr-i nefis idüp zısta' māl olduğın beyāndur.

دائم که شفیقند رفیقان همگی لیک Dā'im ki şefīkand refīkān hemegī līk

Ma' nā budur ki refīklerimiz cümlesini bilürem ki baña şefīkdürler feemmā. Ya' nī, yoldaşlarum şāhibmerhāmetdürler vücūdumda olan zaḥmlara 'ilāc itmek cānlarına minnetdür lâkin

مرهم که نه معشوق نهد مرهم ریش است Merhem ki ne ma' şūḫ nihed merhem-i rīş est

Ma' nā budur ki 'ilācı ki maḥbūb kıymaya 'ilāc, yāre 'ilācıdır.¹¹⁸⁰ Ya' nī, vücūdumda olan zaḥmlara eger maḥbūb merhem kırsa eyü olmaḫ ihtimāli vardur ve illā āḫir kimesne kıyduğı şüretde varduḫça ziyāde olup eyü olmaz.¹¹⁸¹ Murād, derūnı pürzaḥm olduğın beyāndur.

زان رو بود آمیزش آن کز ره عادت Zān rū buved āmīziş-i ān kez reh-i 'ādet

Ma' nā budur ki ol maḥbūbuñ yārāna kırişup ihtilāḫ itmesi ol yüzden olur ki 'ādet yolından. Ya' nī, 'ādet-i maḥbūb budur ki

در کشمکش صحبت بیگانه و خویش است Der keşmekeş-i şoḫbet-i bīgāne vü ḫi'ş est

Ma' nā budur ki bīgānenüñ vü āşinānuñ şoḫbetinüñ keşmekeşindedür. Ya' nī, ol maḥbūbuñ (E 160^b) ādeti budur ki āşinā ile şoḫbet (HP 164^a) itdüğü zamān daḫi bīgāne ile şoḫbet itdüğü vaḫt daḫi ceng ü cidāl üzere şoḫbet ider, işte bir böyle 'ādeti vardur. Murād, bedḫū olduğın beyāndur.

با کعبه روان انس نگیرد دل عرفی Bā Ka' berevān üns negīred dil-i 'Urfī

Ma' nā budur ki 'Urfī'nüñ göñli, Ka' be'ye riyāya giden zāhid-i riyākār ile ünsiyyet dutmaz zīrā ki

دائم قدمی چند ازین قافله پیش است Dā'im ḫādemi ḫend ezīn ḫāfile piş est

Ma' nā budur ki dā'imā bir nice ḫādemi bu ḫāfileden ilerüdedür. Ya' nī, bu Ka' be'ye riyāya giden ḫāfileden ilerü gider ve illā kendüleri ile mürāfaḫat idüp itmek ihtimāli yoḫdur.¹¹⁸²

¹¹⁸⁰ 'ilāc: - E, - İ

¹¹⁸¹ āḫir: ğayrı E, İ

¹¹⁸² riyāya: ziyārete E

Murād, riyādan müctenib olduğın beyāndur.

Velehu Eyzen 33¹¹⁸³

(*mefā' ilün / fe' ilātün / mefā' ilün / fe' ilün*)

Zebān zi nükte furū mānd u rāz-i men bākīst زبان زنکنه فرو ماند و راز من باقیست

Ma' nā budur ki dil nükte söylemekden uşanup 'āciz ıaldı ve yine benüm derünümde olan rāzlar endāmyla bākīdür, gūyā ki aşıla biricigi söylenmemişdür.¹¹⁸⁴ Murād, mübālağā üzere keşret-i rāzın beyāndur.

Bizā' at-i suhen āhir şod u suhen bākīst بضاعت سخن آخر شد و سخن باقیست

Ma' nā budur ki sermāye-i kelām dökündi ve yine ke'l-evvelu bākīdür. Ya' nī murād, (HE 71^b) deryā-yi kelām cereyānyla ħalāş olur nesne degildür dimekdür. Mübālağā üzere deryā-yi suhen çok olduğın beyāndur.

Gumān meber ki to çun bogzarī cihān bogzeşt گمان مبر که تو چون بگذری جهان بگذشت

Ma' nā budur ki gumān iletme ki çünki sen geçesen bu cihān terk itdi.¹¹⁸⁵ Ya' nī ey maĥbūb, böyle kıyās itme ki sen bu cihāndan gitdükden şoıra cihān daĥi ħārābe olur. Yok қазиyye öyle degildür belki¹¹⁸⁶

Hezār şem' bekoştend u encumen bākīst هزار شمع بکشتند و انجمن باقیست

Ma' nā budur ki yüz dāne senūñ gibi şem' şıfat olan maĥbūblar bu cihāndan koşte olup intikāl itmişlerdür ve yine bu encumen-i dūnyā kemākān bākīdür. Murād, (HP 164^b) maĥbūba naşīĥatdür ki ħüsnuñe mağrūr olup cihāna aldanma dimekdür.¹¹⁸⁷

Nemānd qā' ide-i kūhken be cihān līkin نماند قاعده کوهکن بجهان لیکن

Ma' nā budur ki Ferhād' uñ 'ādeti cihānda ıalmadı (E 161^a) femmā

¹¹⁸³ velehu eyzen: - HP, - İ

¹¹⁸⁴ biricigi söylenmemişdür: söz söylenmemişdür E, İ, bermgi söyletmemişdür HE,

¹¹⁸⁵ sen: senūñ HP, HE

¹¹⁸⁶ қазиyye: kışşa HE

¹¹⁸⁷ aldanma: yaldanma HP

ولی عداوت پرویز و کو هکن باقیست Velī ‘adāvet-i Pervīz u Kūhken bākīst

Ma‘nā budur ki lâkin Pervīz’le Ferhād’uñ ‘adāveti bākīdür.¹¹⁸⁸ Ya‘nī, imdiki ‘aşruñ ‘āşıklarınuñ aralarında kūhkenüñ ‘ādeti qalmamışdur feemmā raq̄ibi olan Pervīz’le itdükleri ‘adāvet qā‘idesi bākīdür.¹¹⁸⁹ Zīrā ki Kūhken’üñ qā‘idesi bu idi ki dā’imā hevā-yi Şīrīn ile tağları delerdi vesā’ir olan aḥvālleri erbābına ma‘lūmdur. Murād, zemāne ‘āşıklarına dağldur.

کسی که محرم باد صبا ست میداند Kesī ki maḥrem-i bād-i şabāst midāned¹¹⁹⁰

Ma‘nā budur ki ol bir kimse ki bād-i şabāya maḥrem ola işte ol ādem bilür.¹¹⁹¹

که با وجود خزان بوی یاسمن باقیست Ki bā vüçüd-i ḥazān būy-i yāsemen bākīst¹¹⁹²

Ma‘nā budur ki faşl-i ḥazānuñ mevcūd olmasıyla yine būy-i yāsemen bākīdür. Ya‘nī, egerçi ḥazān vaḳti (İ 38^b) olmasıyla cümle eşcāra vü ezhāra āfet yetişüp žāyi‘ olup maḥv-i vüçüd itmışlerdür.¹¹⁹³ Velâkin yine rāyihaları bād-i şabāda bulunur, nihāyet herkes almağa qādir degildür ancak maḥrem-i bād-i şabā olan alur dimekdür.

ز شکوهای جفایت دو کون پر شد لیک Zi şekvehā-yi cefāyet du kevn pur şod līk

Ma‘nā budur ki ey maḥbūb senüñ cefānuñ şikāyetinden iki cihān daḥi ṭolmuşdur. Feemmā

هنوز رنگ ادب بر رخ سخن باقیست Henūz reng-i edeb ber ruḥ-i suḥen bākīst

Ma‘nā budur ki henūz sözüñ yüzi üzerinde reng-i edeb bākīdür. Ya‘nī bizler, henūz edeb idüp cefāndan şikāyet itmemişüzdür.¹¹⁹⁴ Murād, cefā-yi maḥbūbdan şikāyet itmedügin beyāndur (HE 72^a) veyāḥud **ma‘nā böyle demek ola ki** cefāndan ol qadar şekvā itdük ki iki cihānı söz ile (HP 165^a) doldurduk ve henūz ruḥ-i suḥende edeb, bākīdür.¹¹⁹⁵ Gūyā ki daḥi şekvā itmemişdür. Murād, kemāl-i mübālağā üzere şekvānuñ çoğluğın beyāndur.

مگو که هیچ تعلق نماند عرفی را Megū ki ḥiç ta‘alluq nemānd ‘Urfī rā

Ma‘nā budur ki ey maḥbūb dime ki ‘Urfī’nüñ aşlā dünyāda ta‘alluqı qalmadı.

¹¹⁸⁸ Ferhād’uñ: zūhhāduñ E, İ

¹¹⁸⁹ ‘aşruñ: ḥaḳīrūñ E, - HE

¹¹⁹⁰ HE کنسی: کسی

¹¹⁹¹ Bu cümle İ ve E’de yoktur.

¹¹⁹² Bu mısra İ ve E’de yoktur.

¹¹⁹³ žāyi‘ olup: - HE

¹¹⁹⁴ idüp: - E, İ

¹¹⁹⁵ ol: şol E; ruḥ: daḥi E, İ

تعلقى که نبودش بخویشتن باقیست Ta' alluḳī ki nebūdeṣ be ḥ'īṣten bāḳīst

Ma' nā budur ki kendüye olmayan bir ta' alluḳ, yine kendüde bāḳīdür. Ya' nī, 'Urfī'nün āḥir kimse ile ta' alluḳı yoḳdur ve illā öz vücūdıyla olan ta' alluḳı bāḳīdür dimekdür.

Velehu Eyzen 34¹¹⁹⁶

(mef' ūlū / mefā' ilū / mefā' ilū / fe' ūlūn)

گر نوش وفا قحط شود نیش کفافست Ger nūṣ-i vefā ḳaḥṭ ṣevved niṣ kifāfest

(E 161^b) **Ma' nā budur ki** eger maḥbūblaruñ vefāları nūṣı ḳaḥṭ olup bulunmazsa cefāları nīṣi yine kifāfdur. Ya' nī, nīṣ-i cefālarıyla geçinirüz dimekdür.

آن روز که مرهم نبود ریش کفافست Ān rūz ki merhem nebuved riṣ kifāfest

Ma' nā budur ki ol gün ki vücūdumuzda olan zaḥmlara merhem bulunmayacak olursa riṣūne kifāf iderüz dimekdür.

بیلسله جنبان فلک چرخ بچستند Bīsilsilecunbān-i felek çerḫ becestend

Ma' nā budur ki felegüñ zenciri hareket itdürmez ki çerḫ hareket itdürür.

بیگانه ستم گر نکند خویش کفافست Bīgāne sitem ger nekned ḥ'īṣ kifāfest

Ma' nā budur ki bīgāneler eger sitem itmezlerse ḳavmler kifāfdur.¹¹⁹⁷ Ya' nī, eger bizlere cev̄ u cefā silsilesin felek taḥrīk itmeyecek olursa bu def' a çerḫ durmayup taḥrīk ider. Nenüñ gibi? Meselā eger bīgāneler bizlere sitem itmeyecek olursa bu def' a āṣinā başlar bizlere sitem itmege.¹¹⁹⁸ Murād, āṣinā vü bīgāneden cev̄ ü sitem gördüğün beyāndur.

آنرا که در گنج سعادت بگشایند Ān rā ki der-i genc-i sa' ādet beguṣāyed

Ma' nā budur ki ol kimseye ki sa' ādet ḥazīnesinüñ ḳapusın açlar. Bu def' a

تشویش تمننای کم و بیش کفافست Teṣvīṣ-i temennā-yi kem u bīṣ kifāfest

Ma' nā budur ki ziyāde vü noḳṣān recāsınüñ daḡdaḡası kifāfdur. Ya' nī, der-i genc-i (HP 165^b) sa' ādet fetḫ olduğdan ṣoñra az vir, çoḳ vir recāsınüñ teṣvīṣi bizlere kifāfdur.¹¹⁹⁹ Ne olursa olsun, hemān bir kerre der-i sa' ādet fetḫ olsun dimekdür. Murād, sa' ādetüñ fetḫ

¹¹⁹⁶ velehu eyzen: - HP

¹¹⁹⁷ ḳavmler: ḳāvīler HP, ḥaṣmlar E, İ

¹¹⁹⁸ Bu cümle İ'de yoktur.

¹¹⁹⁹ az vir çoḳ vir recāsınüñ: az vir çoḳ recāsınüñ HP; az u ger çoḳ recāsınüñ HE

olmasın temennâdur.

Der munhale-i ‘aşk ser-i engušt furū ber در منحلہ عشق سر انگشت فرو بر

Ma‘nâ budur ki ‘aşkuñ munhalesinde barmağun başını (HE 72^b) içeri ilet. “منحلہ”
(munhale), bal arusu, bal dutacak mekâna dirler. Zîrâ ki

Ger şehd müyesser neşevēd niş kifāfest گر شهد میسر نشود نیش کفافست

Ma‘nâ budur ki eger şehd naşib olmazsa niş daği kifāfdur. Ya‘nî ey ‘aşık, eger munhale-i
‘aşkda saña şehd müyesser olmazsa hasret barmağın ağzuña ilet ki niş-i sitem daği kifāfdur.
Murād, şehd-i ‘aşk olmaduğı zamân niş şevkiyle kifāf itdüğün beyândur.

Ger salṭanat-i dünyâ vü dīn cem‘ nekerdem¹²⁰⁰ گر سلطنت دنیوی و دین جمع نکردم

Ma‘nâ budur ki eger dünyâ vü dīnin salṭanatını cem‘ itmedümse. Ya‘nî, eger gınâ vü faḫr
(E 162^a) ṭālibi oldumsa¹²⁰¹

Piṣānî-i şāh u dil-i dervīṣ kifāfest پیشانی شاه و دل درویش کفافست

Ma‘nâ budur ki şāhuñ alnı ve dervīṣuñ gönli kifāfdur. Ya‘nî, eger salṭanat-i dünyâ vü
dīnimüz yoksa salṭanat-i dünyâ murād itdüğümüz vaḫt şāhlaruñ zevḫ u şafādan açıḫ ve guşāde
olan piṣānîlere naḫar iderüz ve salṭanat-i dīn arzū itdüğümüz zamân cev̄r ü cefādan mecrūḫ
olan dervīṣānuñ gönüllerine naḫar idüp geçinirüz dimekdür.¹²⁰²

‘Urfî be reh-i tecrûbe zīn pes beniṣinend عرفی بره تجربه زین پس بنشینند

Ma‘nâ budur ki ‘Urfî bundān şoñra ayruḫ tecrûbe yolına oturmazuz zîrâ ki

Miḫnetzede rā vāḫı‘ a-i piṣ kifāfest محنت زده را واقعه پیش کفافست

Ma‘nâ budur ki miḫnetzede olan kimesneye evvel vāḫı‘ a kifāfdur. Ya‘nî, ayruḫ tecrûbe
itmez zîrâ ki tecrûbe idüp zarar gören ādeme evvelki tecrûbe kifāyet ider dimekdür.

Velehu Eyzen 35¹²⁰³

(mefā‘ ilün / fe‘ ilātün / mefā‘ ilün / fe‘ ilün)

Dilem zi zaḫm-i to cān dād biṭepīden nīst دلم ز زخم تو جان داد بی طپیدن نیست

¹²⁰⁰ HP کز: گر

¹²⁰¹ ṭālibi oldumsa: ṭası olmadumsa E, ṭālibi olmadıysa HE

¹²⁰² yoksa: yoğsa E

¹²⁰³ velehu eyzen: - HP

(HP 166^a) **Ma' nā budur ki** ey maḥbūb, senūñ zaḥmuñdan benüm gön̄lüm cān virdi feemmā çabalamasuz degildir.¹²⁰⁴

Ki koṣte-i to naṣībēṣ zi āremīden nīst که کشته تو نصیبش ز آرمیدن نیست

Ma' nā budur ki ey maḥbūb, senūñ derdūñden helāk olana rāḥat olmaḡdan naṣīb yoḡdur.¹²⁰⁵ Ya' nī, ol sebebden benüm gön̄lüm cān virdügi vaḡt çabalar ki senūñ derd-i ' aṣḡuñdan koṣte olana āremīden müyesser degildir dimekdür.

Gozeṣt u sūḡtem ez intizār u bāz nedīd گذشت و سوختم از انتظار و باز ندید

Ma' nā budur ki maḥbūb geçdi ve ben intizardan yandum ve girüye dönmedi.¹²⁰⁶

Derīn diyār meger resm-i bāz dīden nīst ¹²⁰⁷ درین دیار مگر رسم باز دیدن نیست

Ma' nā budur ki bu diyārda meger girüye dönmeḡ ' ādeti yoḡdur.¹²⁰⁸ Ya' nī, maḥbūb bizüm ön̄imüzden (HE 73^a) geçdi (İ 39^a) feemmā cemālini görmeḡ müyesser olmadı bu def' a, āteṣ-i intizārdan sūḡte olduḡ ki ' acabā bir daḡı ne vaḡt girüye döner ki cemālini bir ḡoṣca temāṣā idelüm.¹²⁰⁹ Lâkin ayruḡ dönmüyor meger resm-i bāz dīden (E 162^b) bu diyārda ' ādet degildir ola.¹²¹⁰ Murād, maḥbūbı görmedügin beyāndur.

Zi turbetem begozer ey Mesīḡdem zinhār ز تربتم بگذر ای مسیح دم زنهار

Ma' nā budur ki ey Mesīḡnefes olan maḥbūb, zinhār olsun bizüm mezārımızdan geç zīrā ki

Kezīn ziyāde merā tāb-i āremīden nīst کزین زیاده مرا تاب آرمیدن نیست

Ma' nā budur ki bundan ziyāde baña diñlenmeḡ ṡāḡatı yoḡdur.¹²¹¹ Ya' nī ey Mesīḡdem olan, feryād u amān olsun ki bizüm mezārımızdan geçüp bizi nefesūñle zinde eyle zīrā ki bundan ziyāde mezārımızda eglenmeḡe ṡāḡatımız yoḡdur dimekdür. Ya' nī murād, mübālaḡa idüp dir ki ey maḥbūb sensiz bizüm mezārda daḡı çarārımız yoḡdur dimekdür.¹²¹²

¹²⁰⁴ çabalamasuz: cümle sūz E, İ

¹²⁰⁵ olana: olunur E, İ

¹²⁰⁶ ben: benim HE, HP

¹²⁰⁷ İ دریا: دیار

¹²⁰⁸ diyārda: deryāda E, İ

¹²⁰⁹ ne: - HE; vaḡt: ḡadar E, İ

¹²¹⁰ ola: ol HE

¹²¹¹ diñlenmeḡ: eglenmeḡ E, İ

¹²¹² mübālaḡa idüp: mübālaḡa üzere idüp E, İ

Zi bāğ-i vaşl çî hâşıl merā hemān gīrīm ز باغ وصل چه حاصل مرا همان گیریم

Ma' nā budur ki maḥbūbuñ vaşlı bağından bizlere hâşıl nedür? (HP 166^b) Hemān böyle dutalum

Ki mīve ber ser-i şāhest u dest-i çīden nīst که میوه بر سر شاخست و دست چیدن نیست

Ma' nā budur ki mīve şecerūñ üzerinde mevcūd feemmā düşerecek el yoğdur. Ya' nī, maḥbūbuñ bāğ-i vaşlına vāşıl olup mīve hâşıl itmek ihtimālimüz yoğdur nihāyet hemān ḥāṭırımuzı bunuñla ḥoş idelüm ki ser-i şāḥda mīve çoğ feeemā düşerecek elimüz yoğdur. Murād, mīve-i vaşl-i maḥbūbı düşürmege isti' dādı olmaduğın beyāndur.¹²¹³

Dilem kebāb şod ez kışsa-i ğamet 'Urfī دلم کباب شد از قصه غمت عرفی

Ma' nā budur ki ey 'Urfī senūñ vūcūduñda olan ğamuñ kışşasından benüm gönülüm kebāb oldı. Bu tağdīrce

Megū megū ki merā ṭāqat-i şenīden nīst مگو مگو که مرا طاقت شنیدن نیست

“مگو” (megū)-yi şānī, “مگو” (megū)-yi evvele te'kīd vāqī' olmuşdur.¹²¹⁴ **Ma' nā budur ki** dime dime ki benüm ol kışsa-i ğamı istimā' itmege ṭāqatüm yoğdur. Murād, keşret-i ğamın beyāndur.

Velehu Eyzen 36¹²¹⁵

(mef' ūlū / fā' ilātū / mefā' ilū / fā' ilūn)

Ey pendgū dilem meḥīrāş īn fesāne çīst ای پندگو دلم مخراش این فسانه چيست

Ma' nā budur ki ey naşīḥat söyleyen vā' iz-i zāhid, neşter kelāmuñla gönülümü ḥīrāşide itme bu fesāne nedür ki söylüyorsun?

Mordem zi ğayret īn suḥen-i maḥremāne çīst¹²¹⁶ مردم ز غیرت این سخن محرمانه چيست

Ma' nā budur ki ğayretiden ben helāk oldum (E 163^a) bu (HE 73^b) maḥremāne olan sözler nedür?¹²¹⁷ Ya' nī ey vā' iz, sen kendūñi maḥbūba maḥrem zann idüp maḥbūb ṭarafından bizlere bir alay naşīḥatāne ve maḥremāne sözler söylersen feemmā bu sözlerūñ ğayretinden

¹²¹³ vaşl: - HP

¹²¹⁴ Bu cümle İ ve E'de yoktur.

¹²¹⁵ velehu eyzen: - HP

¹²¹⁶ E, İ مجرمانه : محرمانه

¹²¹⁷ maḥremāne: mücrimāne E, İ

bizler helāk olduk.¹²¹⁸ Yeter, ayruķ çok söyleme veyāhud sen kendüni bizlere maḥrem kıyās idüp bu naşīhatleri söylüyorsun feemmā sen bizüm maḥremimiz degilsen. Bu efsāne yeter ki bizler ğayūrlıgımızdan helāk olduk dimekdür. Murād, vā‘ iz-i pendgū’ya ta‘ arruzdur.

Nāzem be tevsen-i sitem-i ü ki hīç gāh نازم بتوسن ستم او که هیچ گاه

Ma‘ nā budur ki ol maḥbūbuñ (HP 167^a) sitem ü cefā tevseniyle nāzlanuram ki hīçbir vaq̄tde

آگه نشد که چاشنی تازیانه چیست آگه neşod ki çāşnī-i tāzyāne çīst

Ma‘ nā budur ki āgāh olmadı ki kaçınıñ lezzeti nedir? Ya‘ nī maḥbūb, bizüm üzerimize sitem u cefā atını sürdüğü vaq̄t ašlā hārūnluk itmedi ki tāzyāne muḥtāc ola belki bād-i şābādan ziyāde yügürdüp gelürdi ki bize sitem ü cefā eyleye.¹²¹⁹ İşte, bir böyle tevseniyle ben nāzlanuram dimekdür. Murād, maḥbūb kendünün üzerine sitem-i tevsenin sürdüğün beyāndur.

Ger ğamzeet murād-i esīrān nemīdehed¹²²⁰ گر غمزه ات مراد اسیران نمیدهدهد

Ma‘ nā budur ki eger senün ğamzen esīr olan uftādelerün murādlarını virmezse

Hūr u melek şehīd derīn āsitāne چیست¹²²¹ حور و ملک شهید درین آستانه چیست

Ma‘ nā budur ki ḥuriyle melek bu āsitānede şehīd olmaķ nedür?¹²²² Ya‘ nī ey maḥbūb, ḥuriyle melek senün ğamzeñe ‘āşık olmışlardur ve murādları budur ki şehīd-i ğamzeñ olalar eger ğamzeñ anlarıñ murādlarını virmeseydi şehīd oldukları ḥālde āsitānuñda niçün yaturlardı dimekdür.¹²²³ Murād, mübālağa üzere ğamze-i maḥbūbı medḥdür.¹²²⁴

Ṭavf-i Ḥarīm-i Ka‘ be-i dil feyz mīdehed طوف حریم کعبه دل فیض میدهد

Ma‘ nā budur ki Ḥarem-i Ka‘ be-i dilün ṭavāfı zā’ire dā’imā feyz virür. Bu taq̄dīrce

Ey zā’ir-i Ḥarem ğaraż ez tavfḥāne چیست ای زائر حرم غرض از طوف خانه چیست

Ma‘ nā budur ki ey Ka‘ be-i zāhirinün zā’iri olan zāhid-i riyākār evi ṭavāf (E 163^b) itmekden ğaraż nedür? Ya‘ nī murād, Ka‘ be-i dil feyz virdüğün beyāndur.

¹²¹⁸ naşīhatāne ve maḥremāne: naşīhatnāme ve mücrimāne E, İ

¹²¹⁹ yügürdüp: böğürdüp HE

¹²²⁰ غمزه ات : غمزت HE, E, İ

¹²²¹ حور: حور E, İ

¹²²² ḥuriyle: cevriyle E, İ

¹²²³ ḥuriyle: cevriyle E, İ

¹²²⁴ ğamze-i maḥbūbı: غمزطوف maḥbūbı HE

Nālem çunān be derd k'ezū hūn çeked zi çeşm نالم چنان بدرد کزو خون چکد ز چشم

Ma'nā budur ki maḥbūbuñ derd-i 'aşkında ancılayın nāle vü feryād iderem ki kemāl-i te'şīrinden derdüñ gözinden ған (HE 74^a) tamlar. Ya'nī derd, ḥālūme merḥamet idüp gözinden ған akıdup ađlar.¹²²⁵ Bu def a

Dil güyedem çi bīgamī est īn terāne çīst دل گویدم چه بیغمی است این ترانه چیست

(HP 167^b) **Ma'nā budur ki** göñül baña dir ki bu ne ğamsızlıkdur ve bu ne nāle terānesidür?¹²²⁶ Ya'nī, ben bu kadar derde giriftār olup nāle vü feryād idiyorum yine göñlüm baña ta'ne idiyor ki senüñ ne derdüñ vardır ki buncılayın nāle idersen? Murād, derdinüñ çokluğın beyāndur.

Men mest-i ğavṭa der teh-i deryā-yi āteşem من مست غوطه در ته دریای آتشم¹²²⁷

Ma'nā budur ki ben āteş deryāsınuñ dibinde olduğum ḥālde ğavṭa urmađuñ mesti olmuşam. Bu tağdırce

Āgeh neyem ki şu'le kudām u zebāne çīst آگه نیم که شعله کدام و زبانه چیست¹²²⁸

Ma'nā budur ki vākıf degil ki şu'le nedür ve zebāne nedür? Ya'nī murād, deryā-yi āteşde ğavṭa uran 'aşık, şu'le vü zebāneyi bilmez dimekdür.

'Urfī şikāyet ez sitem-i yār bīgamīst عرفی شکایت ازستم یار بیغمیست

Ma'nā budur ki ey 'Urfī maḥbūbuñ siteminden şekvā itmek ğamsızlıkdan (İ 39^b) 'add olunur.

Şermī zi ehl-i derd be dār īn fesāne çīst شرمی زاهل درد بدار این فسانه چیست

Ma'nā budur ki ehl-i derd olan 'uşşāđdan ḥicāb eyle bu şikāyet efsānesi nedür?¹²²⁹ Ya'nī |E⁺ murād|, şāf 'aşık olan kimesne maḥbūbdan şikāyet itmek cā'iz degil idüğün beyāndur.¹²³⁰

¹²²⁵ akıdup: akup HP

¹²²⁶ nāle: - HP

¹²²⁷ Bu beyit ve şerhi İ ve E'de yoktur.

¹²²⁸ Bu beyit ve şerhi İ'de yoktur.

¹²²⁹ efsānesi nedür: - HE

¹²³⁰ ya'nī murād şāf 'aşık olan kimesne maḥbūbdan: - HE

Velehu Eyzen 37¹²³¹

(fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün)

Neş'e-i maḥmūriyem bā mestī-i Mecnūn yekīst نوشاه مخموریم با مستی مجنون یکیست

Ma' nā budur ki benüm maḥmūrlıgum neş'esi Mecnūn'ın şarḥoluğı ile birdür.¹²³²

Sad şarābem hest der sāgar kezīşān ḥūn yekīst صد شرابم هست در ساغر کزیشان خون یکیست

Ma' nā budur ki sāgarda yüz dāne şarābum vardur ki ol şarāblardan ḳan birdür. Ya' nī, benümle Mecnūn'ın farkını var bundan ḳıyās it ki benüm maḥmūrlıgum neş'esi Mecnūn'ın şarḥoşlığı ḥāletın virür ve benüm sāgarumda yüz dāne şarābum vardur ki renkde ve keyfiyyetde ḥūn ile berāberdür. Murād, mübālağā üzere kendüyle Mecnūn'ın farkını beyān itmekdür.¹²³³

Ez fusūn-i 'āfiyet ber mīfurūzem rū-yi zerd از فسون عافیت بر میفروزم روی زرد

(HP 168^a) Ma' nā budur ki rāḥatlıkuñ mekr u fusūnından derdüñ yüzünü ziyālandururam zīrā ki **(E 164^a)**

Der mizāc-i men buḥār-i düzaḥ u efsūn yekīst در مزاج من بخار دوزخ و افسون یکیست

Ma' nā budur ki benüm mizācumda buḥār-i düzaḥ ile buḥār-i efsūn birdür. Ya' nī, 'āfiyet bize 'arz-i maḥabbet idüp bir alay fusūnlar idiyor ve biz daḥi vücūdımızda olan derdüñ yüzünü 'āfiyetün fusūnıyla ziyālandurup **(HE 74^b)** numāyiş virmedeyüz feemmā bizde bir mizāc vardur ki gerek buḥār-i düzaḥ olsun gerek buḥār-i efsūn olsun yanımızda birdür.¹²³⁴ Bizi tebdīl ü tağyīr itmege ḳādir degildür dimekdür. Murād, mizācında 'āfiyetle derdüñ berāber olduğın beyāndur.¹²³⁵

Ber ser-i Ferhād kez cām-i maḥabbet bīḥod est بر سر فرهاد کز جام محبت بیخود است

Ma' nā budur ki Ferhād'ın başı üzerinde ki ol Ferhād, cām-i maḥabbetden bīḥod olmuşdur.

Sāye-i Şīrīn ü zaḥm-i tīşe-i Gülgūn yekīst سایه شیرین و زخم تیشه گلگون یکیست

Ma' nā budur ki maḥbūbı olan Şīrīn'ın sāyesiyle Gülgūn olan tīşenün zaḥmı birdür. Ya' nī,¹²³¹ velehu eyzen: - HP¹²³² ile birdür: iledür E, İ¹²³³ kendüyle Mecnūn'ın: Mecnūn ile kendünün E, İ¹²³⁴ fūsūnuyla: ضوعيله E; vermedeyiz: virdüriyoruz HP, veriyoruz E¹²³⁵ mizācında: cennetde HE

Ferhād, cām-i maḥabbetden ol rütbe mest ü biḥod olmışdur ki zaḥm-i tīşe ile gölge-i Şīrīn'i fark itmiyor. Murād, mübālağa üzere cām-i maḥabbeti beyāndur.

Her cefāyī ger to miāyed koned gerdūn hemān هر جفایى گر تو مى آید کند گردون همان

Ma' nā budur ki her şol cefā ki senden gelür felek daḥi bizlere ol cefāya beñzer bir cefā ider

Sūzem ez ğayret ki āyīn-i to u gerdūn yekīst سوزم از غیرت که آیین تو و گردون یکىست

Ma' nā budur ki ben bu ğayretten yandum ki ey maḥbūb, senūñ 'ādetūñle gerdūn 'ādeti birdür. Ya' nī ey maḥbūb, sen baña her ne yüzden cefā idersen felek daḥi ol yüzden cefā ider, felek saña taqlīd itdūgi ğayretinden ben sūhte oldum dimekdür. Murād, (HP 168^b) mübālağa üzere ğayūr olduĝın beyāndur.

Dāĝ berhem beski peyvestem nişān ez dil nemānd داغ برهم بسکه پیوستم نشان از دل نماند

Ma' nā budur ki dāĝı çoĝ ki birbiri üstine muttaşıl itdüm, gönülünden nişān ħalmadı. Ya' nī, gönülüm üzerine ol ħadar dāĝlar ħoydum ki aşlā gönülümünden nişān ħalmayup cümleden dāĝ oldı. (E 164^b) Egerçi

Pīş ezīn şad dāĝ ber dil dāştem eknūn yekīst پیش ازین صد داغ بردل داشتم اکنون یکىست

Ma' nā budur ki bundan evvel yüz dāne dāĝı gönül üzerine tutdum feemmā imdi birdür.¹²³⁶ Ya' nī, bu dāĝlardan evvel egerçi gönülüm üzerinde yüz dāne dāĝlarım var idi feemmā imdi ol muttaşıl itdūgüm dāĝlarla bu yüz dāne dāĝ bir olup gönülümü ħapladılar ħattā gönülümünden nişān ħalmayup serāpā cümleden dāĝ oldı dimekdür.¹²³⁷ Murād, gönülünde olan dāĝlaruñ çoĝluĝın beyāndur.

Ger mizāc-i āb u āteş rā yekī dāned ħi 'ayb گر مزاج آب و آتش را یکى داند چه عیب

Ma' nā budur ki eger şuyla āteşuñ mizācını añlamayup bir bilecek olursa ne 'ayb? Ya' nī, 'ayb degildür.

Ānki ğuyed eşk-i 'Urffī bā dūr-i meknūn yekīst آنکه گوید اشک عرفى با در مکنون یکىست

Ma' nā budur ki ol kimse ki (HE 75^a) diye 'Urffī'nūñ ĝozi yaşıyla dūr-i meknūn birdür. Ya' nī, 'Urffī'nūñ ĝozinūñ yaşıyla dūr-i meknūnnuñ farĝı yoĝdur diyen kimesne eger şu ile

¹²³⁶ imdi: şimdi HE; birdür: pürdil E, İ

¹²³⁷ ya' nī bu dāĝlardan evvel egerçi gönülüm üzerinde yüz dāne dāĝlarım var idi fe emmā imdi ol: - E, İ; imdi: şimdi HE; ħapladılar: ħaplarlar HE

āteşüñ mizācı birdür diyecek olursa ta‘yīb olunmaz zīrā ki dāne-i |HP⁺ dür-i| eşk le‘āfetde āba beñzer harāretde āteşe beñzer.¹²³⁸ Murād, dür-i eşkin medhdür.

Velehu Eyzen 38¹²³⁹

(mef‘ülü / mefā‘ilü / mefā‘ilü / fe‘ülün)

Men bülbül-i ān gül ki gilābeş heme hūnest من بلبل آن گل که گلابش همه خونست

Ma‘nā budur ki ben ol gülşıfat olan maḥbūbuñ ‘āşık-i zārı olan bülbülem ki ol gülüñ gilābı cümleden qandır.

Murgābī-i ān baḥr ki ābeş heme hūnest مرغابی آن بحر که آبش همه خونست

Ma‘nā budur ki (HP 169^a) ol baḥruñ ördegiyem ki anuñ şuyı cümleden qandır. Ya‘nī, her deryāda murgāb gibi şınāverlik itmezem ancak deryā-yi ‘aşqda şınāver oluram ki şuyı cümleden qandır. Murād, deryā-yi ‘aşqda şınāver olduğın beyāndur.

Hūnem be gulū rız ki bīmār-i maḥabbet خونم بگلو ریز که بیمار محبت

Ma‘nā budur ki benüm qanımı boğazına dök derd-i maḥabbetden bīmār olan kimesnenüñ

Āşubnişān-i teb u tābiş heme hūnest آشوب نشان تب و تابش همه خونست¹²⁴⁰

Ma‘nā budur ki ol (İ 40^a) bīmāruñ ısıtmasınıñ (E 165^a) ve harāretinüñ fitnessi nişānı cümleden qandır. Ya‘nī, ol bīmār-i maḥabbete āḥir devā ile ‘ilāc olmaz benüm qanımı boğazına dök ki yine bunuñla şifā bulur dimekdür. Murād, bīmār-i maḥabbete kendünüñ qanı devā olduğın beyāndur.

Ez şayd be hūn geşte meperhız ki şayyād از صید بخون گشته مپر هیز که صیاد¹²⁴¹

Ma‘nā budur ki ey maḥbūb qanla olmuş şikārdan ihtirāz itme ki şayyāduñ. Ya‘nī, qana bulanmış avdan şaḳınma zīrā ki

Ārāyiş-i fitrāk u rikābeş heme hūnest آرایش فتراک و رکابش همه خونست

Ma‘nā budur ki ol şayyāduñ terkisinüñ ve üzengisinüñ ārāyişi cümleden qandır. Ya‘nī ey maḥbūb, bizüm vücūdumuz qanıyla ālūde olmuş şikār pāyesinde olduğına sen bizlere tenezzül

¹²³⁸ harāretde āteşe beñzer: - E, İ; kimesne: kimse HE

¹²³⁹ velehu eyzen: - HP

¹²⁴⁰ و : - HE, E, İ

¹²⁴¹ HE پر هیز: مپر هیز

itmiyorsun feemmā fī'l-ḥaḳīka nazar olınsa şikārbāz olan şayyādların rikāblarını ve fitrāklarını zīneti, itdükleri şikāruñ kanıdır dimekdür.¹²⁴² Murād, “صید گشته بخون” (şayd geşte be ḥūn) olduğın beyāndur.

كوثر لب خشك و جگر تشنه فرستد كevşer leb-i ḥuşḳ u ciger-i teşne firistad

Ma' nā budur ki kevşer, kuru tudağıyla şusuz ciger gönderür.

بر بادیه عشق که آبش همه خونست Ber bādiye-i 'aşḳ ki ābeş heme ḥūnest

Ma' nā budur ki şahrā-yi 'aşḳa ki ol şahrā-yi (**HE 75^b**) 'aşḳuñ şuyı cümleden kıandır.¹²⁴³

Ya' nī, āb-i kevşer def' -i ḥarāret itmekle meşhūr (**HP 169^b**) iken şahrā-yi 'aşḳa böyle şeyler gönderür dimekdür.¹²⁴⁴ Murād, şahrā-yi 'aşḳuñ aḥvālin beyāndur.

آبش چه و سرچشمه میرسید کدامست Ābeş çı vü serçeşme meporsid kudārest

“آبش” (ābeş)'de olan zamīr-i “ش” (şīn), izmārun ḳable'z-zikrdür, şahrā-yi maḥabbete rāci' dūr.¹²⁴⁵ **Ma' nā budur ki** şuyı nedür ve serçeşmesi ḳaḅısidür deyü su 'āl itme.

صحرای محبت که سرآبش همه خونست Şahrā-yi maḥabbet ki serābeş heme ḥūnest

Ma' nā budur ki şahrā-yi maḥabbetüñ ki serābı cümleden kıandır.¹²⁴⁶ Ya' nī ey 'āşıḳ, çeşmeden ve şudan şahrā-yi maḥabbetde su 'āl itme zīrā ol şahrāda aşlā şü bulunmaz belki ol şahrānuñ serābı daḫi cümleden kıandır. Murād, mübālağā üzere şahrā-yi 'aşḳuñ aḥvālin beyāndur.

عرفی غم دل باز نپرسی که دل ما¹²⁴⁷ 'Urfī ğam-i dil bāz neporsī ki dil-i mā

Ma' nā budur ki ey 'Urfī şaḳınup gönül ğamını yine girü su 'āl itme ki bizüm gönlimüz

مستیست که در جام جوابش همه خونست Mestīst ki der cām cevābeş heme ḥūnest

Ma' nā (E 165^b) budur ki bir mestdür ki cāmda ol gönlim cevābı cümleden kıandır. Ya' nī ey

¹²⁴² şayyādların: şayyāduñ HP

¹²⁴³ şuyı cümleden kıandır: - HE

¹²⁴⁴ ya' nī āb-i kevşer def' -i ḥarāret itmekle meşhūr iken şahrā-yi 'aşḳa: - HE; şahrā-yi 'aşḳa: bādiye-i şahrā-yi 'aşḳa E, İ

¹²⁴⁵ Bu cümle E'de yoktur.

¹²⁴⁶ maḥabbetüñ ki: maḥabbetüñle E, İ

¹²⁴⁷ E, İ نه پرسى: نپرسی

‘Urfī, şaķınup göñülden ğamını su’āl itme ki ğāyetle mestdür, saña cevāb virdügi zamān ķanlı söz söyler dimekdür.¹²⁴⁸ Murād, göñlünüñ mest olduĝın beyāndur.

Velehu Eyzen 39¹²⁴⁹

(mef’ ūlū / mefā’ ilū / mefā’ ĩlū / fe’ ūlūn)

Nāzende cihān ez to be ārāyiş-i āfet ¹²⁵⁰ نازنده جهان از تو بآرایش آفت

Ma’ nā budur ki ey maħbūb cihān senden nāzende olmışdur āfetüñ ārāyişiyile.¹²⁵¹

Ey āfet-i āsāyiş u āsāyiş-i āfet ¹²⁵² ای آفت اسایش و اسایش آفت

Ma’ nā budur ki ey āfet-i rāħatlık olan maħbūb ve rāħatlık āfet olan maħbūb. Ya’ nī, ey bu şıfatla olan maħbūb cihāna şol mertebe fitne vü āfet bıraķduñ ki ol āfetlerüñ zīb ü zīnetinden bu def’ a cihān başladı āfetüñ ārāyişiyile nāzlanmaĝa.¹²⁵³ Murād, kemāl-i mübālaĝa üzere maħbūbuñ āfet-i cihān olduĝın beyāndur.

Tā dīde felek şīve-i āfetgerī-i to ¹²⁵⁴ تا دیده فلك شیوه آفتگری تو

(HP 170^a) **Ma’ nā budur ki** ey maħbūb ĥattā felek senüñ āfetgerligüñ şīvesini görmışdür.

Yek laħza neyāsūd zi fermāyiş-i āfet ¹²⁵⁵ یک لحظه نیاسود ز فرمایش آفت

Ma’ nā budur ki bir laħzacık āfetinüñ buyurmasından rāħat olup dīñlenmemişdür. Ya’ nī ey maħbūb, felek bu şīve-i āfetgerligi ki sende görince ayruķ āfetüñ meftūnı olup bir laħza rāħat bulmayup dā’imā āfetüñ emrinde olup maħkūm-i fermāyişi olunmışdur dimekdür. Murād, mübālaĝa üzere maħbūbuñ (HE 76^a) şīve-i āfetgerligin beyāndur.

Bāyed heme āfet şod eger āfet-i ‘aşķī ¹²⁵⁶ باید همه آفت شد اگر آفت عشقی

Egerçi bir iki üç nüşhada “şod” (şod) vāķi’ olmış feemmā “şev” (şev) olmaķ daħi münāsibdür.¹²⁵⁴ **Ma’ nā budur ki** ey ‘aşıķ, eger ‘aşķa mensūb olan āfet iseñ gerekdür ki cümleden āfet ol. Ya’ nī, serāpā vüçüduñ āfet ile memzūc olsun zīrā ki

¹²⁴⁸ ķanlı: ķanımız HE

¹²⁴⁹ velehu eyzen: - HP

¹²⁵⁰ HP جهان نازنده: نازنده جهان

¹²⁵¹ Bu cümle İ ve E’de yoktur.

¹²⁵² Bu mısra İ ve E’de yoktur.

¹²⁵³ vü āfet bıraķduñ ki ol āfetlerüñ zīb ü zīnetinden bu def’ a cihān başladı āfetüñ: - HE

¹²⁵⁴ Bu cümle İ ve E’de yoktur.

راضی نشود عشق بآلایش آفت¹²⁵⁵ Rāzī neşevēd ‘aşq be ālāyiş-i āfet

Ma‘nā budur ki ‘aşq ālāyiş-i āfete rāzī olmaz. Ya‘nī ‘aşq, ister ki ‘aşıq serāpā āfet ola ve illā ālāyiş-i āfet olduğına kâ‘il degildir. Murād, ‘aşıkuñ vüçüdü āfet ile memzūc olduğın beyāndur.

چندان که دلم آفت نازت طلبد هست Çendān ki dilem āfet-i nāzet talebed hest

Ve ba‘zī nüshada (E 166^a) “نیست” (nīst) vāqī‘ olmuş. İkinüñ daḡi ma‘nāsın beyān idelüm. **Ma‘nā budur ki** ey maḡbūb her ne kadar benüm gönüm senüñ nāzuñuñ āfetini taleb iderse vardur. Ya‘nī, yoḡ diyüp redd eylemez her taleb itdügüm zamān āfeti esirgemeyüp virür zīrā ki

در حوصله عشق تو گنجایش آفت Der ḡavşala-i ‘aşq-i to goncāyiş-i āfet

Ma‘nā budur ki ey maḡbūb senüñ ‘aşkuñuñ ḡavşalasında āfetüñ şıḡması.¹²⁵⁶ Ya‘nī |İ, E⁺ bu| senüñ ‘aşkuñuñ ḡavşalası şol merteb vāsi‘dür ki ben her ne kadar āfet taleb itdümse yoḡ dimeyüp virdi, aşlā tengḡavşala olup (HP 170^b) beni redd itmedi.¹²⁵⁷ Veyāḡud **ma‘nā böyle demek ola ki** her ne kadar ki benüm gönüm senüñ āfet-i nāzuñı taleb iderse senüñ ‘aşkuñuñ ḡavşalasında āfetüñ goncāyişi yoḡdur. Ya‘nī, benden āfet-i nāzuñı esirgeyüp ‘aşkuñ tengḡavşala olup baña cevāb virüp dir ki kimüñ dimāḡı vü ḡavşalası vardur ki saña āfet-i nāz vire diyü beni redd ider dimekdür. Murād, maḡbūbdan āfet-i nāz taleb itdügin beyāndur.

آراستی از آفت نازت دل عرفی Ārāstī ez āfet-i nāzet dil-i ‘Urfī

(İ 40^b) **Ma‘nā budur ki** ey maḡbūb ‘Urfī’nüñ gönlini nāzuñ āfetiyle müzeyyen itdün

ای ناز دل آرای تو آرایش آفت Ey nāz-i dilārā-yi to ārāyiş-i āfet

Ma‘nā budur ki ey ol maḡbūb ki senüñ dilārā olan nāzuñ āfetüñ ārāyişidür.¹²⁵⁸ Ya‘nī murād, āfet-i nāz-i maḡbūbla ārāste olduğın beyāndur.

¹²⁵⁵ راحتی: راضی HE

¹²⁵⁶ şıḡması: çıḡması HE

¹²⁵⁷ virdi : virürdi HE

¹²⁵⁸ maḡbūb ki: maḡbūbuñ E, İ

Velehu Eyzen 40¹²⁵⁹

(mefā' ilün / fe' ilätün / mefā' ilün / fe' ilün)

Şebem be hoften u rüzem be jājhāyī reft¹²⁶⁰ شیم بختن و روزم بژاژ خایی رفت**Ma' nā budur ki** benüm gicem uyķu ile gitdi ve gündüzüm bīhūdegūyluķ ile gitdi.¹²⁶¹

Ġaraż ki müddet-i 'ömrem be bīnevāyī reft غرض که مدت عمرم به بینوایی رفت

Ma' nā budur ki bu (HE 76^b) sözden Ġaraż budur ki müddet-i 'ömrüm bīnevālīķla gitdi.Ya' nī, ašlā bir 'amel-i šālīķe meyl idüp şāyeste-i dergāh-i Lāyezāl olacaķ ŧā' at bizden şudūr itmedi dimekdür.¹²⁶² Murād, taķķīr-i nefis idüp taķşīrātın beyāndur.

Zi nāz u rāndī vü dānem velī neyābem bāz ز ناز راندی و دانم ولی نیایم باز

(E 166^b) Ma' nā budur ki ey maķbūb nāzuñdan benüm gönlümü sürüp redd itdūñ bilürem ki ayruķ ol gönlüm ayruķ girüye dönüp gelmez zīrā ki

Ki ĩn mu'āmele bā ŧab' -i rūstāyī reft که این معامله با طبع روستایی رفت

Ma' nā budur ki bu sürüldükden soñra girüye dönüp gelmek mu'āmelesi rūstāyīķ ŧabī' atıyla gitdi. Ya' nī murād, ŧabī' atınuñ 'ālīcenāb olduġın beyāndur.

Hezār raķne be dām u merāz sādedilī هزار رخنه بدام و مراز ساده دلی

(HP 171^a) Ma' nā budur ki dāmıda biñ dāne gedik var iken ben yine sādedil olup oġuz olduġumdan gör ki

Tamām-i 'ömr be endīşe-i rehāyī reft تمام عمر به اندیشه رهایی رفت

Ma' nā budur ki tamām-i 'ömrüm ħalāş olmaķlıķ fikriyle gitdi. Ya' nī, dām-i 'aşķa giriftār olmuşam ve ħalāş olmaġa daġı bīn dāne raķne var iken yine sādedil olduġumı bundan kıyāş it ki cemī' ömrüm bu endīşeyle geķdi. 'Acabā ben bu dāmıdan nice ħalāş oluram dimekdür. Murād, mübālaġa üzere sādedil olduġın beyāndur.¹²⁵⁹ velehu eyzen: - HP¹²⁶⁰ HP, HE شیم: شیم¹²⁶¹ bīhūdegūyluķ: bīhūdelik E, İ¹²⁶² şālīķe: şalāha HP, HE

Neyāft ‘aşk dūr-i şebçerāg der zulemāt ¹²⁶³ نیافت عشق در شب چراغ در ظلمات

Ma‘nā budur ki ‘aşk, zulemātda gevher-i şebçerāgını bulmadı. ¹²⁶⁴

Egerçi ‘aql be dunbāl-i rüşenāyī reft اگرچه عقل به دنبال روشنایی رفت

Ma‘nā budur ki egerçi ‘aql, aydınlık ardınca gitdi. ¹²⁶⁵ Ya‘nī, egerçi bizüm ‘aqlımız kemāl-i şafvetinden zulemāt-i vādī-i hayretde dā‘imā rüşenālık ardınca gider, ¹²⁶⁶ feemmā yine t̄ali‘imūzi gör ki şebçerāg-i ümīdimūzi zulemāt içinde ‘aşkımız görmedi. Murād, ‘aşkı, cevher maqşūdını ele getürmedigün beyāndur.

Muqarrebān heme bigāneend ez der dūst مقربان همه بیگانه اند از در دوست

Ma‘nā budur ki da‘vā-yi taqarrub iden ‘uşşākuñ cümlesi dūstuñ qapusı üzerinde bigānedürler zīrā ki

Gurūr būd ki nāmeş be āşināyī reft غرور بود که نامش به آشنایی رفت

Ma‘nā budur ki maḥbūba gurūr idi ki nāmı āşinālıgla gitdi. Ya‘nī, muqarrebler da‘vā-yi taqarrub itdügine maḥbūb elem çeküp qapusından cümlesin bigāneleri gibi redd idüp sürdi. Bu sebebden ötüri ki niçün bunlar benüm adımı āşinālıqla iletürler dimekdür. Murād, maḥbūbuñ kemāl-i (E 167^a) gurūrın beyāndur.

Zi şeyḥ-i şavme‘ e custem nişān-i ‘Urfī goft ز شیخ صومعه جستم نشان عرفی گفت

Ma‘nā budur ki ‘Urfī’nün nişānını şeyḥ-i şavme‘ eden taleb itdüm zīrā ki

Ber āsitān-i Berehmen be çehresāyī reft بر آستان برهمن بچهره سایه رفت

(HE 77^a) (HP 171^b) **Ma‘nā budur ki** Berehmenüñ āsitānı üzerine yüzünü sürmege gitdi. Sā‘ir ma‘nā-yi taşavvufisi erbābına ma‘lūmdur. ¹²⁶⁷

Velehu Eyzen 41 ¹²⁶⁸

(fe‘ ilātün / fe‘ ilātün / fe‘ ilātün / fe‘ ilün)

Mā negüyīm ki derin şehri-i sitemkārī hest ما نگوییم که درین شهر ستمکاری هست

¹²⁶³ Bu mısra İ ve E’de yoktur.

¹²⁶⁴ Bu cümle İ ve E’de yoktur.

¹²⁶⁵ gitdi: giderdi HE

¹²⁶⁶ Bu cümle HE’de yoktur.

¹²⁶⁷ ma‘nā-yi: - HE

¹²⁶⁸ velehu eyzen: - HP

Ma' nā budur ki ey maḥbūb, ḥalḫa biz dimezūz ki bu şehirde bir sitem idici maḥbūb vardır. Nihāyet bu kadar var ki

Heme dānend ki mārā be to bāzārī hest همه دانند که ما را بتو بازاری هست

Ma' nā budur ki heme ḥalḫ bilür ki bizüm senüñ ile bir bāzārımız ve 'alāqamız vardır. Murād, maḥbūbla itdügi nāz u niyāzı beyāndur.

Ḥadd-i men nīst ki bāšem 'erini' gūy velī حد من نیست که باشم ارنی گوی ولی

Ma' nā budur ki “*Erini enzur ileyk*”¹²⁶⁹ kelāmını dimek benüm ḥaddim degildir. Feemmā

Düst dāned ki merā ḫuvvet-i goftārī hest دوست داند که مرا قوت گفتاری هست

Ma' nā budur ki maḥbūb bilür ki “*Erini*” dimege benüm ḫuvvetüm ve isti' dādum vardır. Murād, vücūdında olan isti' dādı beyāndur.

Gū edeb çeşm-i merā bāz mepūş ez ruḫ-i düst گو ادب چشم مرا باز میپوش از رخ دوست

Ma' nā budur ki söyle benüm gözümü maḥbūbuñ cemālinden yine örtmesin zīrā ki

Kīn nigāhist ki şāyeste-i dīdārī hest کین نگاهبست که شایسته دیداری هست

Ma' nā budur ki bu benüm çeşmüm bir baḫışdur ki bir cemālün lāyığı vardır. Ya' nī, edebe söyleñ benüm gözümü maḥbūbuñ cemālīne nazar itmekden men' idüp örtmesin zīrā ki benüm gözüm dīdār görmege lāyık bir gözdür.¹²⁷⁰ Murād, maḥbūbuñ cemālīne her göz nazar itmege lāyık olmaduğın beyāndur.

Ne be endāze-i bāzūst kemendem heyhāt نه باندازه بازوست کمندم هیهات

Ma' nā budur ki hey dirīg ve hey ḫayf ki benüm kemendüm ḫoluma göre degildir.¹²⁷¹

Verne bā gūşe-i bāmīm serukārī hest ¹²⁷²ورنه با گوشه بامیم سروکاری هست

Ma' nā budur ki yoksa gūşe-i bāmıyla benüm bir ser<u>kārum vardır. Ya' nī, hey dirīg ki maḥbūbuñ bām-i vaşlīna 'urūc itmege ḫolumuñ ḫuvveti var feemmā ne fā'ide ki kemendüm ḡāyetle ḫūtāh olmasıyla bām-i vaşla (HP 172^a) şu'ūd itmege ḫādir (E 167^b) olmuyorum

¹²⁶⁹ “رَبِّی اَنْظُرْ اِلَیْكَ” (Rabbim! Bana Kendini göster) A'raf, 7/143

¹²⁷⁰ edebe söyleñ: aña böyle söyleñ

¹²⁷¹ hey: - HE

¹²⁷² “سروکاری” (serukārī) ibaresi tüm nüshalarda “سركاری” (serkārī) şeklindedir. Vezne uymadığı için söz konusu kelimeyi “سروکاری” (serukārī) şeklinde tamir ettik.

dimekdür. Murād, kemend-i emeli bāzū-yi himmetine göre olmaduğın beyāndur.¹²⁷³

Sākin-i Ka' be kocā devlet-i dīdār kocā ساکن کعبه کجا دولت دیدار کجا

(İ 41^a) **Ma'nā budur ki** Ka' be'de sākin olmağ nirde ve dīdār devleti nirde? Ya'nī, farkı çoğdur nihāyet bu kadar var ki

İn kağr hest ki der sāye-i dīvārī hest این قدر هست که در سایه دیواری هست

Ma'nā budur ki bu kadar vardur ki bir dīvāruñ gölgesi vardur. Ya'nī, devlet-i dīdār la sākin-i Ka' be olan zāhidüñ farkı budur ki devlet-i dīdār a vāşıl olan 'aşık, sa' ādet-i (HE 77^b) dāreyn bulur ve Ka' be' <de> ziyāde sākin olan zāhid-i huşk ancağ dīdār gölgesin bulur dimekdür.¹²⁷⁴ Murād, sākin-i Ka' be ile devlet-i dīdār bir olmaduğın beyāndur.

Merdum-i kārgeh-i 'aşğ hünermendānend مردم کارگه عشق هنرمندانند

Ma'nā budur ki kārgeh-i 'aşğ üñ ādemleri ğāyetle şāhibhünerdür zīrā ki

Bīsütün ger beşikāfed dige-i kārī hest بیستون گر بشکافد دگر کاری هست

Ma'nā budur ki Bīsütün tağını eger yaracağ olursa bir ğayrı kār ları dağı vardur.¹²⁷⁵ Ya'nī murād, şāhibaşğ olan hünermend olduğın beyāndur.

Dil-i 'Urffī ne yekī çatre-i hün fülād est دل عرفی نه یکی قطره خون فولاد است¹²⁷⁶

Ma'nā budur ki ey maħbüb 'Urffī'nün ğönlü bir çatre çan degıldür belki pülāddandur.

Ez sitem seyr meşev ger dige āzārī hest از ستم سیر مشو گر دگر آزاری هست

Ma'nā budur ki kendüye sitem itmekden devinüp uşanma, eger ğayrı bir āzāruñ vardur. Ya'nī, ne cefāñ varsa it ki taħammüli vardur dimekdür.¹²⁷⁷ Murād, sitem ü āzārı olan bir maħbūba taħammüli olduğın beyāndur.¹²⁷⁸

¹²⁷³ emeli: - E, İ

¹²⁷⁴ ve Ka' be'ye ziyāde sākin olan zāhid-i huşk ancağ dīdār gölgesin bulur : - HE

¹²⁷⁵ yaracağ: yarmayacağ E, İ

¹²⁷⁶ E, İ فولاد: فولاد

¹²⁷⁷ cefāñ: cefāsın E, İ

¹²⁷⁸ sitem ü āzārı olan bir maħbūba : sitem ü āzār-i maħbūba HP; olan: - HE

Velehu Eyzen 42¹²⁷⁹

(mef' ūlū / fā' ilātū / mefā' ilū / fā' ilūn)

Nūşīm şerbeti ki şekerhā derū gomest نوشیم شربتى که شکرها درو گمست

Ma'nā budur ki ol bir şerbeti nūş iderüz ki şekerler ol şerbetün lezzetinün yanında itmişdür.¹²⁸⁰

Dārīm 'uzletī ki seferhā derū gomest داریم عزلتى که سفرها درو گمست

Ma'nā budur ki ol (HP 172^b) bir gūşe-i 'uzleti ihtiyār itmişüzdür ki sefer itmekler anuñ yanında itmişdür.¹²⁸¹ Ya'nī murād, kemāl-i mübālağa üzere nūş itdügi şerbet-i 'aşkuñ lezzetini medhdür ve gūşe-i 'uzletde olan hālātı beyāndur. (E 168^a)

Şad rūşenīst der tutuḡ-i tīrerūziyem صد روشنیست در تتق تیره روزیم

Ma'nā budur ki yüz dāne rūşenālīḡ vardur benüm rüz-i siyāhumuñ duvaḡında¹²⁸²

Fīrüz-i şām-i men ki seherhā derū gomest فیروز شام من که سحرها درو گمست

Ma'nā budur ki benüm aḡşamımuñ mübārekligin gör ki feyż-i seherler ol aḡşamuñ fīrüzlīḡında itmişdür. Ya'nī murād, kemāl-i mübālağa üzere gicesinde, gündüzünde olan hālātı beyāndur.¹²⁸³

Der ṭab' şad kirişme vü taḡrīk-i cilve nīst در طبع صد کرشمه و تحریک جلوه نیست

Ma'nā budur ki ṭabī'atda yüz dāne 'ışve vü kirişme mevcūd feemmā cilve-i maḡbūbı taḡrīk idecek nesne yoḡ

Īn naḡl-i ḡuşḡ bīn ki şemerhā derū gomest این نخل خشک بین که ثمرها درو گمست

Ma'nā budur ki bu ḡurumuş naḡlı gör ki mīveler anda itmişdür. Ya'nī, egerçi bizüm vücūdumuz naḡlında yüz dāne kirişme mīvesi mevcūddur feemmā maḡbūbuñ servḡametın cilveye getürüp refṭār itdürmege sebeb olacaḡ (HE 78^a) mīve mevcūd olmaduḡından ötüri naḡl-i ḡuşḡa beñzer velâkin ol bayaḡı naḡl-i ḡuşḡ degil belki ol naḡl-i ḡuşḡdur ki kendünün

¹²⁷⁹ velehu eyzen: - HP¹²⁸⁰ itmişdür: yitmişdür HE¹²⁸¹ itmişdür: yitmişdür HE¹²⁸² duvaḡında: dudaḡında HE¹²⁸³ mübālağa: - E, - Ī

bu yubüsetle yine leṭāfetleri yanında mīvelerüñ vücūdı yoḡdur dimekdür.¹²⁸⁴ Murād, naḥl-i vücūdın medḥdür.

طالع ببین که بر اثر یأس می‌رود   Ṭālī' bebīn ki ber eṣer-i ye's mīreved

Ma' nā budur ki ṭālī' i gör ki me'yūs olmaḡuñ eṣerinde gider.

این نالهٔ حزین که اثرها درو گمست   Īn nāle-i ḥazīn ki eṣerhā derū gomest

Ma' nā budur ki bu ḥazīn olan nāle ki eṣerler kendüsünde itmişdür. Ya' nī murād, za' f-i ṭālī' inden ṣekvādur.¹²⁸⁵

کی مرد ماست هر که نهد داغ بر جگر   Kī merd-i māst her ki nihed dāḡ ber ciger

(HP 173^a) **Ma' nā budur ki** kaçan bizüm ādemimüzdür her ṣol kimse ki cigeri üzerine dāḡ koḡa? Ya' nī, her cigeri üzerine dāḡ koḡyan ādem bizlere beñzemez zīrā ki

داغیست داغ ما که جگرها درو گمست   Dāḡīst dāḡ-i mā ki cigerhā derū gomest

Ma' nā budur ki bizüm dāḡımız bir dāḡdur ki cigerler kendüsünde itmişdür.¹²⁸⁶ Ya' nī murād, kendünüñ dāḡına beñzer dāḡ olmaduḡın beyāndur.

خیز ای شمال بخت که زورق برون بریم¹²⁸⁷   Ḥīz ey ṣīmāl-i baḡt ki zevraḡ birūn berīm

Ma' nā budur ki ey baḡtuñ kıble rūzigārı esmeḡe başla ki zevraḡ-i vücūdımızı ṭaşra çıḡaralum.

زین موج خیز فتنه که سرها درو گمست   Zīn mevçḡīz-i fitne ki serhā derū gomest

Ma' nā budur ki bu fitne mevcini ḡaldurıcı deryādan ki başlar bu deryāda itmişdür.¹²⁸⁸ Murād, deryā-yi varṭadan ḡalāṣ olmasın ṭalebdür.¹²⁸⁹

عرفی بعیب دوستی ار شهره شد چه غم¹²⁹⁰   'Urfī be 'ayb düstī er ṣohre ṣod çı ḡam

Ma' nā budur ki 'Urfī eger 'aybı düst tutduḡından ötüri meṣḡūr-i āfāk oldıysa ḡam degildür

¹²⁸⁴ reftār: giriftār HE; itdürmege: iderem ki İ, E; olacaḡ mīve mevcūd olmaduḡından ötüri naḥl-i ḡuşka beñzer velākin ol : - E, - İ; yebüsetle: peyveste HP; leṭāfetleri yanında: - HE

¹²⁸⁵ za' f: za' İf E, İ

¹²⁸⁶ itmişdür: yitmişdür HE

¹²⁸⁷ Bu beyit ve ṣerhi İ ve E'de yoktur, HE'de ise makta beyitidir.

¹²⁸⁸ deryādan ki başlar bu deryāda: deryānuñ başlar bu deryādan HE

¹²⁸⁹ ṭalebdür: ṭaleb ider HE

¹²⁹⁰ عرفی : از ار HE, E, İ

zīrā ki

‘Aybīst ‘ayb-i mā ki hünerhā derū gomest ¹²⁹¹ عیبیست عیب ما که هنرها درو گمست

Ma‘nā budur ki (E 168^b) bizüm ‘aybımız bir ‘aybdur ki hünerler kendüsünde itmişdür. ¹²⁹²

Ya‘nī murād, mübālağa üzere ‘aybını medh’dür.

Velehu Eyzen 43 ¹²⁹³

(fe‘ ilātün / fe‘ ilātün / fe‘ ilātün / fe‘ ilün)

Müjdegānī ki cunūn rā be serem kārī hest ¹²⁹³ مژدگانی که جنون را ب سرم کاری هست

Ma‘nā budur ki müjde olsun ki dīvāneligün benüm başumla bir işi vardır.

Derd rā bā dil-i sevdāzede bāzārī hest ¹²⁹⁴ درد را با دل سودا زده بازاری هست

Ma‘nā budur ki sevdāzede olan gönülümle derdün bir bāzārī vardır. Ya‘nī murād, başında cunūn ve gönülünde derd olduğın beyāndur.

Kufl-i elmās beyārīd ki zaḥm-i dil-i mā ¹²⁹⁴ قفل الماس بیارید که زخم دل ما

Ma‘nā budur ki elmās kilīd getürünüz ki bizüm gönlimüz zaḥmı

Serbeser gešte dehen ber ser-i goftārī hest ¹²⁹⁵ سر بسر گشته دهن بر سر گفتاری هست

(HE 78^b) **Ma‘nā budur ki** başdan başa ağız olmuşdur bir söylemek hevāsı vardır. Ya‘nī, derūnumda olan yāreler (HP 173^b) cümleden dehen olup gönülümün rāzların ifşā itmek murād idiyor, kufl-i elmāsı getürüp ağzına uruñ dimekdür. Murād, zaḥm-i dilin beyāndur.

İn qadr sengdilī nīst gumānem be kesī ¹²⁹⁵ این قدر سنگدلی نیست گمانم ب کسی

Ma‘nā budur ki bir kimesneye gumānum yoḡdur ki bu qadar sengdil ola

Meger ez rāh-i to der pā-yi ecel ḥārī hest ¹²⁹⁵ مگر از راه تو در پای اجل خاری هست

Ma‘nā budur ki ey maḥbūb, meger ecelün ayağında diken vardır senün (İ 41^b) yoluñdan. Ya‘nī, derūnumda bu qadar zaḥmlar vardır ki helāk olsam bu derded ḥalāş olurum. Ecel gibi bir taş gönüllü görmedüm ki gelüp beni bu derdden ḥalāş ide meger var ise maḥbūbuñ maḥallesi yolında bizi ararken ayağına diken batmışa beñzer ki yoḡdur, eglenüp gelüp bizi bu

¹²⁹¹ HP; هنر: هنرها E, - İ

¹²⁹² itmişdür: yitmişdür HE

¹²⁹³ velehu eyzen: - HP, HE

¹²⁹⁴ E, İ: بیارید

¹²⁹⁵ HE: مکسی: بکسی

cefâdan hâlâş itmiyor. Murâd, mübâlağa üzere temennâ-yi ecel itdüğün beyândur.

ای مسیحا اثری با نفست نیست ملاف Ey Mesîhâ eşerî bâ nefeset nîst melâf

Ma' nâ budur ki ey Mesîhîşifat olan kimesne senüñ nefesüñde bir te'sîr yoқdur, Mesîhem deyü lâf itme.¹²⁹⁶ Yoқ egerçi da' vâ-yi Mesîhiyyetden fâriğ olmazsan

امتحانی بکن اینک دل بیماری هست İmtihânî bekon înek dil-i bîmârî hest

Ma' nâ budur ki imtihân eyle, işte bir haste gönül vardır. Ya' nî murâd, da' vâ-yi Mesîhiyyet (E 169^a) iden şaḥşa ta' arruḏdur.

محرم خلوتی عاشق نه چراغست و نه شمع Maḥrem-i ḥalvet-i 'āşîḳ ne çerâğest u ne şemc'

Ma' nâ budur ki 'āşîḳ-i zâruñ ḥalvetinüñ maḥremi ne şemc' dūr ne çerâğdur. Ya' nî, ḥalvet-i 'āşîḳ-i şâdıḳa şemc' ü çerâğ dâḥîl olmazlar zîrâ ki

آفتاب ار نبود سایه دیواری هست Āftâb er nebuved sâye-i dîvârî hest

Ma' nâ budur ki güneş eger olmayacak olursa bir dîvâr gölgesi vardır. Ya' nî murâd, 'āşîḳ olan kimesne sâye-i (HP 174^a) dîvârla güneşden ğayrı nesneyi bilmezler dimekdür.

دلم آن کافر عامیست که در گوشه دیر Dilem ân kâfir-i 'âmîst ki der ğuşe-i deyr

Ma' nâ budur ki benüm gönülüm ol kâfir-i câhildür ki ğuşe-i deyrde¹²⁹⁷

پیر گردید و ندانست که زناری هست Pîr ğerdîd u nedânest ki zunnârî hest

Ma' nâ budur ki ḳoca oldı ve bilmedi (HE 79^a) ki bir zunnâr vardır. Ma' nâ-yi taşavvufîsi erbâbına ma' lümdür.¹²⁹⁸

غمزه چون تیغ زند لب مگشایی عرفی Ğamze çun tîğ zened leb meğşâyî 'Urfî

Ma' nâ budur ki ey 'Urfî, maḥbûbuñ ğamzesi çünki saña tîğ-i sitem ura, şaḳınup ṭudaḳ açma zîrâ ki¹²⁹⁹

که به تحسین تو کیفیت زنهاری هست Ki be taḥşîn-i to keyfiyyet-i zinhârî hest

Ma' nâ budur ki senüñ taḥşîn ü âferîn dimeğüñde emânuñ bir keyfiyyeti vardır. Ya' nî

¹²⁹⁶ Mesîhem: Mesîh HP

¹²⁹⁷ ol: evvel HE

¹²⁹⁸ Bu cümle İ ve E'de yoktur.

¹²⁹⁹ tîğ-i sitem: tîğ u sitem İ, E; tîğ-i sitem ura: tîğ-i sitemdür HE

maḥbūb, tîğzen olduğu vaqt şaḥınup ağız açup taḥsîn itme ki senūñ taḥsînūñde bir keyfiyyet vardur ki emān-i mütekeyyif olup dā'imā emān, emān dimege başlar.¹³⁰⁰ Bu def' a maḥbūba bu emān demek hoş gelür de tîğ-i ğamze urmaqdan ḥālī olmaz dimekdür.¹³⁰¹ Murād, maḥbūb tîğ-i ğamze urduğı vaqt 'aşığa emān demek cā'iz olmaduğın beyāndur.¹³⁰²

Velehu Eyzen 44¹³⁰³

(mefā'ilün / fe'ilātün / mefā'ilün / fe'ilün)

Merā ki şīşe-i dil der ziyāret-i sengest ¹³⁰⁴ مرا که شیشه دل در زیارت سنگست

Ma'nā budur ki benüm şīşe-i göñlüm ki sengūñ ziyāretindedür.¹³⁰⁵ Ya'nī, şīşe-i dilüm seng-i cefā-yi maḥbūbla şikeste olmışdur bu taqdirce¹³⁰⁶

Kocā dimāğ mey-i nāb u nağme-i çengest ¹³⁰⁷ کجا دماغ می ناب و نغمه چنگست

Ma'nā budur ki bāde-i nābı nūş itmege dimāğ nirde ve nağme-i çengi istimā' nirde? Ya'nī murād, şīşe-i dil şikeste olunca bunlardan zevk alınmaduğın beyāndur.

Fiğān zi ğamze-i şūljī ki vaqt-i tenhāyī ¹³⁰⁸ فغان ز غمزه شوخی که وقت تنهایی

(E 169^b) **Ma'nā budur ki** bir şūḥ olan maḥbūbuñ ğamzesinden fiğān u feryād olsun ki tenhāliq vaqtinde kendüye 'arz-i ḥāl idecek zamān¹³⁰⁷

Bahāneī be ḥod āğāz kerde der cengest ¹³⁰⁹ بهانه بخود آغاز کرده در چنگست

(HP 174^b) **Ma'nā budur ki** kendü kendüye bir bahāne icād idüp cengdedür. Ya'nī, qoyamaz ki aḥvālümüzi kendüye i'lām idelüm. Murād, maḥbūbuñ ḥūyından şekvādur.

Be 'ūd-i şīven-i mā zaḥme çun zedī bişnev ¹³¹⁰ بعود شیون ما زخمه چون زدی بشنو

Ma'nā budur ki ey maḥbūb çunki bizüm şīven ü mātemimüz 'ūduna zaḥme urduñ bārī istimā' it ki¹³⁰⁸

¹³⁰⁰ mütekeyyif: مکف E

¹³⁰¹ dimek: dilūñ İ, E; tîğ-i ğamze: tîğ-i ğamzi HP; urmaqdan ḥālī olmaz dimekdür: - E, - İ

¹³⁰² murād, maḥbūb tîğ-i ğamze: - E, - İ

¹³⁰³ velehu eyzen: - HP

¹³⁰⁴ سنگست: سنگست HP

¹³⁰⁵ benim: ğam HP, - E, - İ; sengūñ ziyāretindedür: seng ziyāretindedür E, HE

¹³⁰⁶ olmışdur: olmaqdur HE

¹³⁰⁷ fiğān u: - HE

¹³⁰⁸ mātemimüz 'ūduna zaḥme urduñ: mātemimüze 'avdete zaḥm virdüñ E; mātemimüz: mālumuz HE

Ki in nevā-yi ḥarāṣīde bes ḥoṣāhengest که این نوای خراشیده بس خوش اهنگست

Ma' nā budur ki ki bu ḥarāṣīde olan nevā-yi 'ūdumuz gāyetle çok ḥoṣāheng bir sāzdur. Ya' nī murād, 'ūd-i ṣīvenine maḥbūb, mizrāb-i sitem zaḥmesin urduḡın beyāndur.

Merā ki ṣuḡl-i hemāḡuṣ est bā zunnār ¹³⁰⁹ مرا که شغل هم آغوش است با زنار

(HE 79^b) **Ma' nā budur ki** zunnārla benüm hemāḡuṣ olmaḡ ṣuḡlum vardır. Ya' nī, zunnār-i maḥabbeti miyānuma bend itmişem ve kendüyle bir mühim işüm vardır. Bu def a

Eger be subḥa dehem dest-i düstī tengest اگر بسبحة دهم دست دوستی ننگست

Ma' nā budur ki eger subḥa āṣinālīk eli virecek olursam āḡuṣum gāyetle ṭardur, subḥa ve zunnār ṣıḡmazlar.¹³¹⁰ Ya' nī murād, ṣubḥa vü zunnār bir yirde olmaduḡın beyāndur.

Be ānki Ka' be numāyān ṣeved zi pā meniṣīn ¹³¹¹ بآنکه کعبه نمایان شود ز پا منشین

Ma' nā budur ki bunuñ birle ki ey ṭālīb, eger Ka' be-i maḡṣūd görünecek olursa ayaḡdan oturma. Ya' nī, istirāḡat itmek için te'ḥīr-i ṭavāf idüp yolda oturma zīrā ki

Ki nīm gām cudāyī hezār fersengest که نیم گام جدایی هزار فرسنگست

Ma' nā budur ki yarım adım bu yoldan cudā olmaḡlıḡ biñ fersaḡ ba' id olmaḡ kadar vardır. Ya' nī murād, Ka' be-i maḡṣūduñ duṣvārılıḡın beyāndur.

Hezār deyr be dil dārem ez ṣanem ma' mūr هزار دیر بدل دارم از صنم معمور

Ma' nā budur ki gönülde biñ dāne deyr dutaram ki ṣanemden dolup ma' mūr olmuṣdur. Bu taḡdīrce

Libās-i Ka' be be dūṣem medeh ki bes tengest لباس کعبه بدوشم مده که بس تنگست

(HP 175^a)(E 170^a) **Ma' nā budur ki** Ka' be-i zāhirīnūñ libāsını omzuma virme ki gāyetle ṭardur, vucūduma olmaz.¹³¹² Ya' nī murād, mu'āmelesi (İ 42^a) derūn-i dilde olan ṣanem ile olduḡın beyāndur.¹³¹³

¹³⁰⁹ HP آغوشیست: آغوش است

¹³¹⁰ subḥa: tesbīḡe HP, HE; eli: - HP; eli virecek: iletivirecek HE

¹³¹¹ "bānke" (be ānki) ibaresi tüm nüshalarda "bānke" (bā ānki) şeklindedir. Fakat bu haliyle vezne uymadığı için ibare "bānke" (be ānki) şeklinde tamir edildi.

¹³¹² libāsını: bināsını HP

¹³¹³ derūn-i dilde: derden dilde HE

Bahānecū-yi to ‘Urfī bahāne ‘ādet kerd ¹³¹⁴ بهانه جوی تو عرفی بهانه عادت کرد

Ma‘nā budur ki ey ‘Urfī, senūn bahānecū olan maḥbūbuñ dā’imā bahāne itmegi kendüye ‘ādet itmişdür. Böyle olunca

Be āştī merev eknūn ki şulḥ hem cengest ¹³¹⁵ باشتی مرو اکنون که صلح هم جنگست

Ma‘nā budur ki barışık itmege imdi varma ki şulḥ itmesi daḥi yine cengdür. ¹³¹⁶ Murād, maḥbūbuñ bahānecū olduğın beyāndur.

Velehu Eyzen 45¹³¹⁷

(fā‘ ilātün / fā‘ ilātün / fā‘ ilātün / fā‘ ilün)

Mevc zen der dil ḥayāl-i ān leb-i meygūn gozešt ¹³¹⁷ موج زن دردل خیال آن لب میگون گذشت

Ma‘nā budur ki ol maḥbūbuñ meygūn olan lebūn ḥayāli mevc urduḡı ḥālde göñülde geçdi.

Āb-i ḥayvān bīn ki ez deryā-yi āteş çun gozešt ¹³¹⁸ آب حیوان بین که ازدریای آتش چون گذشت

Ma‘nā budur ki āb-i ḥayātı gör ki āteş deryāsından niçe geçdi. ¹³¹⁸ Ya‘nī murād, göñlünden āb-i ḥayāt gibi olan leb-i meygūnuñ ḥayālīnün geçdügin beyāndur.

Tā dilī āverdeem īn fitnehā ber dāştem ¹³¹⁹ تا دلی آورده ام این فتنه ها بر داشتم

Ma‘nā budur ki ḥattā bir göñül getürmişem bu fitneleri ḫaldurdum. Ya‘nī, böyle ‘acīb u ḡarīb göñle mālīk olduğuma bu ḫadar fitne vü (HE 80^a) fesādlar yūkin ḫaldurmışam.

Ez ger enbārī çihā ber ḥātır-i gerdūn gozešt ¹³¹⁹ از گرانباری چها بر خاطر گردون گذشت

Ma‘nā budur ki felegūñ ḥātırı üzerine yük aḡrılıḡından neler geçdi. Ya‘nī murād, gerdūn kendünün göñline ḫased itdügin beyāndur. ¹³²⁰

Bā men-i giryān çı dārī rū ki tā nezdīk-i men ¹³²⁰ با من گریان چه داری رو که تا نزدیک من

Ma‘nā budur ki ben giryānla sen ne yüz tütarsın ki benüm yanumdan. Ya‘nī, ben giryān olmuşūn yanına sen ne yüzden gelüp hemşoḡbet olmaḡa ḫādir olursın ki benüm yanumdan

¹³¹⁴ E, İ جوی بر: جوی تو

¹³¹⁵ E باشی: باشتی

¹³¹⁶ yine: - E, İ

¹³¹⁷ velehu eyzen: - HP

¹³¹⁸ ḥayātı: ḥayvāmı HE

¹³¹⁹ E, İ جهان: چها

¹³²⁰ gerdūn : gerdūnuñ HP; kendünün: - HP; ḫased: ḫadd E, İ

Her adēm mībāyed ez ad Dicle vū Ceyhūn gozešt ¹³²¹ هر قدم می باید از صد دجله و جیحون گذشت

(HP 175^b) **Ma‘nā budur ki** her ademde gerekdūr ki Ceyhūn uyından ve yüz dāne Dicle uyından gedi. Ya‘nī, her bir ademde bu adar ular gemek lāzımdur ki gelūp baa vāıl olasın. (E 170^b) Murād, kemāl-i mūbālaā ūzere giryesinūn olıın beyāndur.

Der derūn-i bā-i ‘ıret ‘ōmrhā bogzešt līk در درون با عشرت عمرها بگذشت لیک

Ma‘nā budur ki bā-i ‘ıy u ‘ıretūn iinde ‘ōmūrler gedi feemmā

‘ōmr-i dīger der perīānī hem ez bīrūn gozešt عمر دیگر در پریشانی هم از بیرون گذشت

Ma‘nā budur ki bir ayr ‘ōmr dai aşrada perīānlıdan gedi. Ya‘nī, perīānlı ‘āleminde o rūzigār geirdūn ki bu bā-i ‘ırete vāıl oldu dimekdūr. Ya‘nī murād, cefāsuz afā olmaduın beyāndur.

Kārvān-i ‘ōmr-i mā ke nūdārū bār buved کاروان عمرما کش نوشدارو بار بود

Ma‘nā budur ki bizūm ‘ōmrimūz kārvānınuñ yūklere, nūdārū olmasıyla

Dā‘im ez seylāb-i zehr u cūybār-i hūn gozešt ¹³²² دائم از سیلاب زهر و جویبار خون گذشت

Ma‘nā budur ki dā‘imā zehr seylinden ve an ırmaından gedi, alā kendūlerine azar gelmedi. Ya‘nī murād, nūdārū-yi ifāya mālīk olduın beyāndur.

Na-i pā bunmāyedem ger zānki pey gom mīkonī نقش پا بنمایدم گر زانکه پی گم میکنی

Ma‘nā budur ki aya naın gōstereyūm andan ōtūri ki eger izi itirecek olursan ¹³²³

Kez kudāmīn kūe ‘Urfī āmed ū Mecnūn gozešt کز کدامین کوجه عرفی آمد و مجنون گذشت

Ma‘nā budur ki anı kūeden ‘Urfī geldi ve anı kūeden Mecnūn gitdi? Ya‘nī, eger bunlarūn izlerini gom idecek olursan ayaklarınūn baduları yerden ben saa hāber vireyūm. Murād, kendūyle Mecnūn’uñ farkı o olduın beyāndur. ¹³²⁴ Hattā ayaları baduı mekān dai (HP 176^a) birbirine bezemez zīrā ki dīvānenūn yūrūmesi ile ‘āilūn yūrūmesi bir degildūr.

¹³²¹ HE جیحون: جیحون

¹³²² - E, HE, İ و

¹³²³ olursan: olursañ HE

¹³²⁴ murād: - HP

Velehu Eyzen 46¹³²⁵

(fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün)

Kūy-i 'aşkest ĩnki murğ-i sidre incā per gozāşt¹³²⁶ کوی عشقست اینکه مرغ سدره اینجا پر گذاشت
(HE 80^b) Ma'nā budur ki bu kūy-i 'aşğdur ki bunda murğ-i sidre pervāz urmağa qādir
 olmaduğı için qanadın terk itdi.¹³²⁷

Hoşdilī āmed ki tāt-i ğam rubāyed ser gozāşt خوشدلی آمد که تاج غم رباید سر گذاشت
Ma'nā budur ki hoşdillük geldi ki ğamuñ tācını başından qapa, bu def' a kūy-i 'aşğdan
 çıkmağa qādir olmayup başını terk itdi.¹³²⁸ Ya' nī murād, kūy-i 'aşquñ hālātın beyāndur.

عقل دل را در طریق عشق رهبر شد ولی 'Aql dil rā der tārīq-i 'aşğ rehber şod velī
Ma'nā budur ki (E 171^a) 'aql, tārīq-i 'aşğda gönle qılavuz oldı feemmā
 Tīzbīnī kerd u der evvel qadem rehber gozāşt تیزبینی کرد و در اول قدم رهبر گذاشت
Ma'nā budur ki gönül tīzbīnlik da' vāsın idüp evvel qademde qılavuzı olan 'aqlı terk itdi.¹³²⁹
 Ya' nī murād, tārīq-i 'aşğda gönül gitdüğü mekāna 'aql varmağa qādir degildür zīrā ki tārīq-i
 'aşğ ğāyetle hātarnākdur, 'aql hōd öyle mehlekeye varmaz.

Āmed ez şehri ezel bā 'ālemī hūş u hıred آمد از شهر ازل با عالمی هوش و خرد
Ma'nā budur ki şehri ezel den 'ālem-i hūş u hırede geldi.

Bīvefā dil der 'inān ber tāften ekşer gozāşt بیوفا دل در عنان برتافتن اکثر گذاشت
Ma'nā budur ki bīvefā gönül 'inān döndürmeği çok terk itdi. Ya' nī, bizüm bīvefā gönlimüz
 'ālem-i rühāniyyeden kesb-i ma'ārifu'l-lāh itmek için bu 'ālem-i hırede gelüp nüzül eyledi
 feemmā ayrıq geldüğü mekāna 'inānını döndürmeğe meylī yoq, bīvefālīk itmek istiyor.¹³³⁰
 Murād, şehri ezel den 'ālem-i hırede geldügin beyāndur.

¹³²⁵ velehu eyzen: - HP

¹³²⁶ "پر" (per) kelimesi tüm nüshalarda "بر" (ber) şeklidir. Anlam bütünlüğü için "پر" (per) kelimesi tercih edildi.

¹³²⁷ sidre: mest E; qanadın: fitneden E

¹³²⁸ hoş-dillük: hoş-dilün E

¹³²⁹ tīz-bīnlik: یزسلک HE

¹³³⁰ ma'ārifu'l-lāh ma'ārifi bi'l-lāh HE

Dilguşâyî ħ̣îş rā sencîd bā diltengiyem ¹³³¹ دلگشایی خویش را سنجید با دلتنگیم

Ma' nā budur ki dilguşâyılığ kendüsini benüm tar olan gönlümle dardı. (HP 176^b) Ya' nî, birbirini imtiḥān idüp dartışdılar

Zān kilîd īncā şikest u ḳufl rā ber der gozāşt زان کلید اینجا شکست و قفل را بر در گذاشت

(İ 42^b) **Ma' nā budur ki** ol sebebden öturi kilîdi bunda şındurdı ve ḳuflı ḳapu üzerinde terk itdi. Ya' nî, dilguşâyılığ benüm tengdilligümü açmağa ḳādir olmaduğundan ḥicāb idüp kilîdi şındurup ḳuflı ḳapu üzerinde ḳoyup gitdi dimekdir. ¹³³² Murād, kemāl-i mübālağa üzere tengdil olduğın beyāndur. ¹³³³

Rāḫat āmed tā guşāyed ḳufl-i endūḫ-i dilem راحت آمد تا گشاید قفل اندوه دلم

Ma' nā budur ki rāḫat geldi ki ḫattā benüm gönlümün endūḫunuñ kilîdini açā. ¹³³⁴ Çok iḳdām itdi gördi ki açılmağ ihtimāli yoğdur. Bu def a (HE 81^a)

Ez kilîd-i düst-i ḫod yek moşt ḫākister gozāşt از کلید دوست خود یکمشت خاکستر گذاشت

Ma' nā budur ki kendi düstünüñ kilîdinden bir avuç ḫākister alup terk itdi. Ya' nî, gördi ki açılmıyor bir avuç ḫākisteri endūḫ-i dilimün üzerine (E 171^b) şaçdı ki ancak bunı bu açar. Murād, ḳufl-i endūḫ-i dilini rāḫat açmağa ḳādir olmaduğın beyāndur.

Āteşin murğ-i dilem rā mīdehed şad bāl u per آتشین مرغ دلم را میدهد صد بال و پر

Ma' nā budur ki āteşnāk olan murğ-i dilimün yüz dāne bāl u peri zūhūr ider.

Der gülistānī ki Cibrīl-i emīn şehper gozāşt در گلستانی که جبریل امین شهپر گذاشت

Ma' nā budur ki ol bir gülistānda ki Cebrīl-i emīn şehperini terk itdi. Ya' nî, gülistān-i vuşlatda ki Cibrīl-i emīn pervāz urmağa ḳādir olmaduğundan edebe ri'āyet idüp şehperün bıraḳur feemmā benüm murğ-i āteşinüm yüz dāne bāl u per zūhūr itdürür dimekdir. ¹³³⁵ Murād, gülistān-i vuşlatda ziyāde şevk ile pervāz urduğın beyāndur. Bizde olan (HP 177^a) dīvānçede bu ḡazelün maḳṭa' ı bulunmaduğundan taḫrīr olunmadı. ¹³³⁶

¹³³¹ HE دلتنگم: دلتنگیم

¹³³² teng-dilligimi: dilligimi HE

¹³³³ teng-dil: teng HP

¹³³⁴ ḫattā: ḳatı dil HP

¹³³⁵ ya' nî: - HP; vuşlatda: - E, İ; edebe: edeb HP; murğ-i āteşinim: murğ-i āşiyānım HE, murğ-i āteşim E, İ

¹³³⁶ Bu cümle İ ve E'de yoktur. bulunmaduğundan: - bulunmaduğına HP

Velehu Eyzen 47¹³³⁷

(mef' ūlū / fā' ilātū / mefā' ilū / fā' ilūn)

Her hāndeī derīçeğuşāyende-i ğamīst هر خنده درچه گشاینده غمست

Ma'nā budur ki her bir gülmek ğamuñ qapusını açmaqdur. Ya'nī, her bir hāndemüz gūyā ki ğama bir qapu açar ki ol qapudan ğam gelüp vücūdumuza dāhīl ola. Murād, hāndesi sā'ir halkuñ hāndesine beñzemedügin beyāndur.

Her intī' āş tāb dehed qıfl-i mātemīst¹³³⁸ هر انتعاش تاب دهد قفل ماتمیست

Ma'nā budur ki her gönül hoşluğu bizlere geldügi zamāñ bir mātemüñ kilīdine hāret viricidür veyāhūd kuvvet viricidür.¹³³⁹ Ya'nī, intī' āş bizlere geldügi vaqt sürür u zevk virmez, belki bir mātemüñ qapusunıñ kilīdine kuvvet idüp açar, bu def'a bizi mātemzede eyler dimekdür.¹³⁴⁰ Murād, kendünün halka beñzemedügin beyāndur.

Dilzinde sāz u qādr-i Mesīh u merā mesenc دل زنده ساز و قدر مسیح و مرا مسنج

Ma'nā budur ki gönli zinde düz de benüm Mesīh'imüñ qādrini şart¹³⁴¹

Ġāfil mebāş ān nefesī būd u ĩn demīst غافل مباحش آن نفسی بود و این دمیست

Ma'nā budur ki ğāfil olma ki ol bir nefes idi ve bu bir demdür. Ya'nī, İbni Meryem olan Mesīh |HE⁺ aleyhi's-selām|, nefes idüp mordeyi zinde iderdi feemmā benüm Mesīhşifat olan maḥbūbum gönli zinde ider ve bu (HE 81^b) zindedil olmağ ise bir demdür ki bunuñ fevkinde dem olmaz.¹³⁴² İmdi var benüm Mesīh'imüñ kudretini bundan kıyās eyle dimekdür.¹³⁴³ Murād, dilzinde idici maḥbūba tālib olduğın beyāndur.¹³⁴⁴

Ḥayfest ḥayf bes mekon ey kāviş-i dilem حیفت حیف بس مکن ای کاوش دلم

Ma'nā budur ki ey maḥbūb, gönlümi qazımaqdan çoğ itme ki ḥayfdur ve yazıkdur. Ya'nī, gönlümi tişe-i ğamla çoğ qazma zīrā ki

¹³³⁷ velehu eyzen: - HP¹³³⁸ “dehed” (dehed) kelimesi tüm nüshalarda “ده” (deh) şeklindedir. Bu haliyle vezne ve manaya uymuyor. Bu sebeble “دهد” (dehed) şeklinde tamir edildi.¹³³⁹ veyāhūd kuvvet viricidür: - E, İ¹³⁴⁰ mātemüñ: parmağın HE¹³⁴¹ qādrini: kudretini HE¹³⁴² gönli zinde ider ve bu zindedil olmağ ise bir demdür ki bunuñ fevkinde dem olmaz: - E, İ¹³⁴³ Bu cümle İ ve E'de yoktur.¹³⁴⁴ murād, dil zinde idici: - E, İ

Her nāle rā ħurūṣī vü her girye rā nemīst هر ناله را خروشی و هر گریه را نمیست

(HP 177^b) **Ma' nā budur ki** her nālenüñ bir ħurūṣı vardır ve her ağlamanuñ (E 172^a) bir göz yaşı vardır. Ya' ni murād, ey maḥbūb beni çok giryān u nālān itme dimekdür.

Bāgīst girye der ciger-i teşneem kezān باغیست گریه در جگر تشنه ام کزان

Ma' nā budur ki benüm şusuz olan cigerümde ağlamak bir bāğdur ki ol bāğçeden

Şad lālezār sūhte der zīr-i şebnemīst صد لاله زار سوخته در زیر یک شبنمیست

Ma' nā budur ki yüz dāne lālezār sūhte olduğı ħalde bir şebnemüñ altındadır. Ya' nī murād, giryesinde olan ħālātı beyāndur.

Herkes ki dīd 'Urfī vü ĩn şūr-i hāy hūy هرکس که دید عرفی و این شورهای هوی

Ma' nā budur ki herkes ki 'Urfī'yi ve şūriş-i hāy hūy ki gördi.¹³⁴⁵

Gāfil zi zīr-i perde gumāneş ki ādemīst غافل ز زیر پرده گمانش که آدمست

Ma' nā budur ki zīr-i perdeden gāfildür böyle gumān ider ki bu bir ādemdür. Ya' nī, 'Urfī'nüñ şūretin ve eşkāl-i hāy u hūyin gören böyle kıyāş ider ki bunlar bir alay zīrūḥ şeylerdür feemmā pes-i perdeden ħaberi yoğdur. Bunlar bir alay eşkāl u şuverdür ki verā-yi perde-i ħaybīde taḥrīk idiyorlar ve Şeyḫ Şūşterī ħazretlerinin 'ibret-i 'ālem için ḫāliblerine ĩcād itdüğü zıll-i ħayālūñ ħağğında buyurmışlardur ki

Cümle taḥrīk pes-i perdede üstāduñdur

İḫtiyārī mi şanursın ħarekātın şuverüñ

ve 'Urfī'nüñ murādı-i şerīfleri bu beytde ħağğat-i eşyā şābit olduğın beyāndur zīrā ki kilāb-i Mu'tezile ħağğat-i eşyāyı -ḫaşā ve kellā- münkirdürler. 'Urfī bu beytde anlaruñ ḫavlı-bāḫılların redd itmişdür.

Velehu Eyzen 48¹³⁴⁶

(fe' ilātün / fe' ilātün / fe' ilātün / fe' ilün)

Veh ki ez dūḫten ĩn çāk-i girībān reftest وه که از دوختن این چاک گریبان رفتست

Ma' nā budur ki ḫayf ki dikmekden bu yağānuñ yırtığı gitmişdür. (HE 82^a)

¹³⁴⁵ şūriş-i hāy hūy: şūriş-i hāy şer E, İ

¹³⁴⁶ velehu eyzen: - HP

این شکافیست که تا دامن ایمان رفتست   Īn šikāfīst ki tā dāmen-i ĩmān reftest

(İ 43^a) **Ma' nā budur ki** bu bir (HP 178^a) yırtıktır ki ĩmānuñ etegine varıncaya dek gitmişdir.¹³⁴⁷ Ya' nī, maḥbūbuñ pençe-i siteminden bizüm cāme-i vücūdumuz girībānından tā dāmen-i ĩmān u i' tikkādımuza varıncaya dek šikāfte olmuştur ve bu šikāfdan dā' imā telezzüz kesb idüp faḥr iderdik ki bu (E 172^b) 'alāmet, maḥbūbuñ 'alāmetidür fecemmā ta' ne-i aḡyārdan ictināb u ihtirāz idüp ol šikāfi dūḡte itdik dimektür.¹³⁴⁸ Murād, çāk-i girībānın dūḡte itdüğine te'essüf itdüğini beyāndur.¹³⁴⁹

بحوالی تن از شرم نیاید فردا   Beḥevālī-i ten ez šerm neyāyed ferdā

Ma' nā budur ki yarın rüz-i ba' şda cismüñ ḥevālīsine ḥicābdan gelmez. Ya' nī, ol günde ki cemī' ervāḥ ecsādına dāḡil olunca

جان آنکس که بهجران تو آسان رفتست   Cān ānkes ki be hicrān-i to āsān reftest

Ma' nā budur ki ol ' aşıkuñ cānı ki ey maḥbūb, senün hicrānuñda āsān olduḡı ḡāde cesedden çıkup gitmişdir. Ya' nī, derd-i ' aşıkuñda āsānlıḡla teslīm olan rūḡ, yarın rüz-i ba' şda ḥicābından cesede girmek degil belki cesedüñ üstüne daḡi gelmez zirā ' aşıq-i şādıḡ olana lāzım olan budur ki duşvārılıḡla teslīm-i rūḡ ide ki ḡattā maḥbūbuñ yanında mertebesı ' ālī ola dimektür. ' Urfī' nūñ bu beytinden fehm olunan budur ki ḡaşr-i ĩcādı münkir olan ta' ifeyi reddür.¹³⁵⁰

لذتی یافته کام دلم از ناوک دوست   Lezzeti yāfte kām-i dilem ez nāvek-i dūst

Ma' nā budur ki maḥbūbuñ tır-i maḡabbetinden benüm gönümün dimāḡı bir lezzet bulmuşdur ki

کز گلوی هوسم چاشنی جان رفتست   Kez gulū-yi hevesem çāšnī-i cān reftest

Ma' nā budur ki benüm hevesimün boḡazından rūḡuñ lezzeti ve çāšnisi gitmişdir. Ya' nī murād, mübālaḡa üzere lezzet-i nāvek-i maḡbūbı beyāndur.

رفت آن آفت جان از برم ای هوش بیا   Reft ān āfet-i cān ez berem ey hūş beyā

Ma' nā budur ki ol āfet-i cān olan maḡbūb, benüm ḡuzūrumdan (HP 178^b) gitdi ey ' aḡl-i

¹³⁴⁷ bu: - E, ĩ

¹³⁴⁸ pençe: nice HP

¹³⁴⁹ itdüğine: امیکنه HE

¹³⁵⁰ ' Urfī' nūñ bu: - E, ĩ

derrāk gel ki

Tā bebīnem ki çihā ber ser-i īmān reftest تا ببینم که چها بر سر ایمان رفتست

Ma' nā budur ki hattā göreyüm ki īmān u i' tiqāduñ başı üzerine neler gitmişdür? Ya' nī ey hūş, maḥbūb olduğı mekānda sen temyīz u teşhīşe kâdir degilsen zīrā ki iki pādīşāh bir iklīmde mütemekkin olmaz feemmā ḥālā ol āfet-i cān olan maḥbūb (**HE 82^b**) ḥuzūrimuzdan gitmişdür.¹³⁵¹ İmdi sen gel ki senüñle görelüm ol āfet-i cān imān u i' tiqādımuza bir zarar itmişmidür yoksa itmemişmidür. Aña göre tedārik idelüm (**E 173^a**) dimekdür. Murād, 'aqlı taleb itdügin beyāndur.

Himmet ān būd ki lebteşne bemired 'Urfī همت آن بود که لب تشنه بمیرد عرفی

Ma' nā budur ki himmet ū idi ki 'Urfī lebteşne olduğı ḥâlde teslīm-i rūḥ ide.

Verne şad bār ser-i çeşme-i ḥayvān reftest ورنه صد بار سرچشمه حیوان رفتست

Ma' nā budur ki yoksa ol 'Urfī, yüz kerre āb-i ḥayāt serçeşmesi üstine gitmişdür ve murād itse āb-i ḥayātdan nūş idüp def'-i 'aşeş iderdi feemmā murādı lebteşne helāk olmağ idi anuñçün nūş itmedi dimekdür.¹³⁵² Murād, lebteşne olduğı ḥâlde teslīm-i rūḥ itmesini talebdür.

Velehu Eyzen 49¹³⁵³

(mefā' ilün / fe' ilātün / mefā' ilün / fe' ilün)

Kesī ki dīde be ḥüsn-i to āşinā kerdest کسی که دیده به حسن تو آشنا کردست

Ma' nā budur ki bir kimse ki gözi senüñ ḥüsnüñle āşinā itmişdür. Ol kimesne

Hezār genc-i guher şarf-i tütüyā kerdest هزار گنج گهر صرف توتیا کردست

Ma' nā budur ki biñ dāne guher gencini tütüyāya ḥarc itmişdür. Ya' nī ey maḥbūb, senüñ ḥurşīd-i ruḥsāruña her göz naẓar itmege kâdir degildür zīrā ki ziyāsına vü envārına göz řakat getüremez meger bīn dāne genc-i guheri tütüyāya şarf idüp gözine bir cilā ḥāşıl ide ba' de ḥüsnüñe naẓar itmege kâdir ola dimekdür. Murād, mübālağa üzere envār-i ḥüsn-i maḥbūbı medḥdür.¹³⁵⁴

¹³⁵¹ temyīz: temeyyüz HP, HE

¹³⁵² murād itse: murād eylese E, İ

¹³⁵³ velehu eyzen: - HP

¹³⁵⁴ medḥdür: beyāndur HE

Eger çi teşne-i luţfem mesāz ma' zūrem اگر چه تشنه لطفم مساز معذورم

Ma'nā budur ki (HP 179^a) ey maḥbūb, egerçi senüñ luţf u iḥsānuñ teşnesiyem fecemmā sen ma' zūr düzme. Ya'nī, beni ma' zūr ü nāümīd itme zīrā ki

Ki her çi ber mes-i men kerde kīmyā kerdest ¹³⁵⁵ که هر چه برمس من کرده کیمیا کردست

Ma'nā budur ki her nesneyi ki benüm mes menziline olan vücūduma itdiyse ey maḥbūb, senüñ kimyā-yi luţfuñ itmişdür. Ya'nī murād, kimyā-yi luţf-i maḥbūbı taleb itmekdür.

Bebīn çi āfet-i cānī ki her ki dīd torā ببین چه آفت جانی که هر که دید ترا

Ma'nā budur ki ey maḥbūb, gör ki sen ne āfet-i cān olan maḥbūbsın ki seni gören kimesne

Ne ez berā-yi to ez behr-i ḥod du'ā kerdest نه از برای تو از بهر خود دعا کردست

Ma'nā budur ki senden ötüri degil belki öz cānı için du'ā itmişdür ki yā Rabb, beni bu (E 173^b) maḥbūbuñ āfet-i 'aşkında ḥıfz eyle dimekdür.¹³⁵⁶ Murād, mübālağa üzere maḥbūbuñ āfet-i cān olduğın beyāndur. (HE 83^a)

Kesī ki rū-yi vey ez kıble geşte der dem-i merg کسی که روی وی از قبله گشته دردم مرگ¹³⁵⁷

Ma'nā budur ki her şol bir kimesnenüñ ki yüzi vaqt-i mergde kıble-i İslām'dan bergeşte ola. Ya'nī nefes-i āḥırde “*Allāhumme 'āfīnā kablehu*”¹³⁵⁸ den taḥvīl idüp 'aḳā'id-i bāṭile üzere ola.

Bedān ki der reh-i dil rüy ber ḳafā kerdest بدان که در ره دل روی بر قفا کردست

Ma'nā budur ki taḥḳīḳ bil ki ol ādem, göñül yolında yüzünü ḳafāsı üzerine itmişdür. Ya'nī, hevā-yi nefsine tābī' olup göñli ārzū itdüğü yollarda zevḳ ile gitmekden yüzünü yukarı ḳafāsına toḡrı ḳaldurup gitmişdür dimekdür ve 'Urḫī'nüñ bu beytinden fehmi olan budur ki i' tiḳād-i şaḥīḥ üzere ehl-i kıble olduğın (İ 43^b) beyāndur.¹³⁵⁹

Kesī ki behr-i vefā-yi to kerde ḥū be sitem کسی که بهر وفای تو کرده خو بستم

Ma'nā budur ki her şol bir kimse ki senüñ vefāñ ümīdi için sitem ü cefā çekmege ḥūy ide. Ya'nī, sitemi kendüye ṭabī'at ide bu ümmīd üzere ki elbetde bu sitemlerden şoñra lâzım (HP 179^b) bir vefā ider.

¹³⁵⁵ E, İ برمس: برمس

¹³⁵⁶ yā Rabb: yā Rabbi HP

¹³⁵⁷ Bu beyit ve şerhi HE'de yoktur.

¹³⁵⁸ “اللهم عافنا قبله” (Allāh'ım ondan önce affet bizi)

¹³⁵⁹ 'Urḫī'nüñ: - E, İ

Berū besūz ki ber ḥiṣṭen cefā kerdest   برو بسوز که بر خویشتن جفا کردست

Ma' nā budur ki işte bu ümīd üzere olan ādeme yan ki bīçāre bu muḥāl fikre, düşünüp kendü cānına cefā itmişdür zīrā ki maḥbūbdan vefā gelmek ihtimāli yokdur dimekdür. Murād, maḥbūblaruñ bīvefā olduḡın beyāndur.

Beyār bāde vü āmāde sāz meclis-i 'ıyş   بیار باده و آماده ساز مجلس عیش

Ma' nā budur ki şarābı getür ve meclis-i 'ıyşı müheyyā eyle

Ki şeyḥ-i şavme' e bā nefsi-i ḥod cefā kerdest   که شیخ صومعه با نفس خود جفا کردست

Ma' nā budur ki şeyḥ-i şavme' e kendü nefsiine cefā itmişdür. Ya' nī, şarābdan ḥarāmdur deyü ictināb itmişdür. Ma' nā-yi taşavvufīsi erbābına ma' lūmdur.¹³⁶⁰

Çu dil şināht-i serrişte geşt ma' lūmeş   چو دل شناخت سر رشته گشت معلومش

Ma' nā budur ki çünkü gönül serrişteden fehm itdüḡine bu def' a kendüye ma' lūm oldu ki

Ki bārḥā be kef āverde vu rehā kerdest   که بارها بکف آورده و رها کردست

Ma' nā budur ki maṭlūbı olan nesneyi niçe def' a ele getürmişken terk itmişdür. Fī'l-vāqī' insān niçe kendüye (E 174^a) lāzım olacaḡ eşyāya mālīk olur feemmā 'adem-i 'ilminde lāzım degildür diyüp elinden zāyi' ider velākin rişte-i ḥāle vāqıf olduḡdan şoñra elinden çıkarmaz |HE⁺ virür mi virmez mi| dimekdür.¹³⁶¹ Murād, maṭlūbı olan nesneyi ele getürüp yine 'adem-i şu' ūrından zāyi' itdüḡın beyāndur.

Geret nuḥūset-i cuḡd efkened be dervīşī   گرت نحوست جغد افکند بدرویشی

Ma' nā budur ki ey gönül, eger bayḡuşuñ nuḥūseti seni faḡīr, şābir idüp dervīşliğe biraḡacak olursa

Ġamīn meşev ki sitem sāye-i humā gerdest   غمین مشو که ستم سایه هما کردست

Ma' nā budur ki ġamnāk olma ki ḥaḡīḡatde sitemi, humānuñ gölgesi itmişdür. Ya' nī, humā sāye şalduḡı şaḡş egerçi pādişāh ider dirler feemmā ḥaḡīḡat üzere naḡar olınacaḡ olursa ol şaḡşa sitem itmişdür zīrā ki pādişāh olanlaruñ (HP 180^a) ne dūnyāda rāḡatlıkları var ve ne ḥod 'uḡbāda ḥavfdan emīn olurlar feemmā faḡīr, şābir olup dervīş olan şaḡş ki dūnyā vü

¹³⁶⁰ Bu cümle i ve E'de yoktur.

¹³⁶¹ velākin: velīkin E, İ

āhiretde huzūri vardır dimekdür.¹³⁶² (HE 83^b) Murād, dervīşligi pādişāhlık üstine terciḥ itmekdür yāḥud ğamgīn olma ki ḥaḳīḳatde sitemi sāye-i humā itmişdür, eger humā sāye şalaydı cuġduñ nuḥūsetinüñ eşeri ḳalmayup sa‘ādetmend olurdı dimekdür, bu ma‘nā daḫi fehm olunur.¹³⁶³

Zi nūr zāde torā cism ü ḫal‘at-i ḫurşīd 1364 ز نور زاده ترا جسم و طلعت خورشید

Ma‘nā budur ki ey maḥbūb, senüñ vüçüduñ nūrdan ve güneşüñ ḫal‘atından ḫoġmışdur. Ya‘nī, cismüñ bunuñ ikisinden vüçüda gelmişdür. Ol sebebden

Be kūy-i sürmefurūşān merā gedā kerdest 1365 بگوی سرمه فروشان مرا گدا کردست

Ma‘nā budur ki sürmefurūşaruñ maḥallesi beni gedā itmişdür.¹³⁶⁵ Ya‘nī, cümle varımı sürmeye virdüm tā ki gözüme bir ḳuvvet ḥāşıl ola ki senüñ cemālūñe nazār itmege ḳādir olayum dimekdür. Murād, kemāl-i mübālaġa üzere cism-i maḥbūbda olan ziyāyı beyāndur.¹³⁶⁶

Delīl-i cevher-i ‘Urfī hemīn daḳīḳa bes est 1367 دلیل جوهر عرفی همین دقیقه بس است

Ma‘nā budur ki ‘Urfī’nüñ cevher-i kelāminuñ zīḳıymet olduğına delīl ḳoy bu daḳīḳa yete ki

Ki iḫtirā‘-i suḥenḥā-yi āşinā kerdest 1367 که اختراع سخنهاى آشنا کردست

Ma‘nā budur ki āşinā olan sözleri iḫtirā‘ idüp vüçüda getürmişdür. Ya‘nī murād cevher-i (E 174^b) kelāmın medḫdür.

Velehu Eyzen 50¹³⁶⁸

(mef‘ülü / mefā‘ilü / mefā‘ilü / fe‘ülün)

Çeşmem be nihālīst ki ḫurşīd ber-i üst 1369 چشم بنهالیست که خورشید بر اوست

Ma‘nā budur ki benüm gözüm bir nihālḳamet olan maḥbūbadur ki güneş anuñ mīvesidür.

Ya‘nī güneşden murād, ruḫsārī ola ve nihālden murād, ḳāmet-i mevzūnı ola.

¹³⁶² pādişāh: pādişāhda E, İ

¹³⁶³ Bu cümle HE’de 83^a’nın derkenarındadır.

¹³⁶⁴ E, İ چشم: جسم

¹³⁶⁵ sürmefurūşaruñ: sürme-i çeşm-i maḥbūb olan furūşaruñ E

¹³⁶⁶ ziyāyı: ziyāsın HE; cism: çeşm E, İ

¹³⁶⁷ HE سخنهاى: سخنهاى

¹³⁶⁸ velehu eyzen: - HP

¹³⁶⁹ HP نهالیست: بنهالیست

طوبی خس زیبا چمنی کان شجر اوست¹³⁷⁰ Tübâ ḥes-i zībâ çemenî k'ân şecer-i üst

Ma' nâ budur ki Tübâ şeceri, bu kadar maḳbûl u mu' teber şecer iken bir ḥes-i zībâ çemen pāyesindedür (**HP 180^b**) ol çemende ki bizüm maḥbûbımızuñ nihālḳameti anda şecer ola. Ya' nî murād, mübālağa üzere maḥbûbunuñ leṭāfetin beyāndur.

مرغی که حرم را شرف از نسبت او بود¹³⁷¹ Murġî ki Ḥarem rā şeref ez nisbet-i ū būd

Ma' nâ budur ki ol bir murġ ki Ḥarem'e şerefiyyet, ol murġuñ nisbetinden idi. Ya' nî ol murġ, Ḥarem'e mensûb olduğundan Ḥarem, şeref kesb itmişdi.¹³⁷² Bu def' a

جاروب حرمگاه صنم بال و پر اوست Cārûb-i Ḥaremġāh-i şanem bāl u per-i üst

Ma' nâ budur ki şanemüñ Ḥaremġāhınıñ süpürgesi ol murġuñ bāl u peridür.¹³⁷³ Ḥaremġāh-i şanemüñ ḳadrini vü şerefini var bundan ḳıyās eyle dimekdür. Murād, mübālağa üzere Ḥaremġāh-i şanemi medḥdür ve ma' nâ-yi taşavvufîsi erbâbına ma' lümdür.¹³⁷⁴

گه زهر فشانند بدلم گه زند آتش Geh zehr feşāned be dilem geh zened āteş

Ma' nâ budur ki ol maḥbûb, benüm gönlüme ġāhî bir zehr şaçar ve ġāhî bir āteş urur.¹³⁷⁵

زینگونه بسی تعبیها در شکر اوست¹³⁷⁶ Zīngüne besî ta' biyehâ der şeker-i üst

Ma' nâ budur ki buncılayın çok ta' biyeler vardur ol maḥbûbuñ şekerinde.¹³⁷⁷ Ya' nî murād, kemāl-i mübālağa üzere maḥbûbuñ nezâketin beyāndur. (**HE 84^a**)

نقصان ادب نیست که آمیخته با شمع Noḳşān-i edeb nîst ki āmiḥte bā şem'

Ma' nâ budur ki noḳşān-i edeb degildür ki şem' le ḳarışdı.

پروانه که امید فنا را هبر اوست Pervāne ki ümmîd-i fenâ rāhber-i üst

Ma' nâ budur ki pervāne ki fenâ ümîdi kendünüñ ḳılavuzıdır. Ya' nî, pervāneşifat olan ' aşık-i şādık ki maḥbûbuñ şem' -i ruḥsârına vâlih u ḥayrāndur feemmâ de' b-i ' aşḳ budur ki ırâḳdan

¹³⁷⁰ HE, E, İ حسن: خس

¹³⁷¹ E, İ حرم ز اشرف: حرم را شرف

¹³⁷² kesb: - HP

¹³⁷³ süpürgesi: süpürüġi HE

¹³⁷⁴ ma' nâ-yi: - HE; ma' nâ-yi taşavvufîsi erbâbına ma' lümdür: - E, İ

¹³⁷⁵ urur: virür HE

¹³⁷⁶ E, İ تعبیها: تعبیها

¹³⁷⁷ ta' biyeler: laḳab E, İ

temāšā idüp kendüyi şem‘-i ruhsāra yakın iletmeye.¹³⁷⁸ Velâkin ümîd-i fenâ rehber olduğundan şoñra ta‘yîb olunmaz gūyā ki yine (İ 44^a) terk-i edeb itmemiş (E 175^a) olur zîrā ki bunuñ şem‘ le âmîhte olmağdan murādı maḥv-i vücūd itmek olduğın böyle itmegi noḳşān-i edeb degildür dimekdür.¹³⁷⁹ Murād, pervāne şem‘ le âmîhte olduğın (HP 181^a) beyāndur.

آمیزش ازان عیب بود کافت قدرست   Āmîziş ezān ‘ayb buved k’āfet-i ḳadrest

Ma‘nā budur ki karışmağ andan ötüri ‘ayb olur ki āfet-i ḳadr olmağa sebebdür.

مرغی که بود شعله پرست این هنر اوست   Murğī ki buved şu‘ leperest īn hūner-i ūst

Ma‘nā budur ki ol bir murğ ki şu‘leperest ola bu anuñ hūneridür.¹³⁸⁰ Ya‘nî pervāne, şu‘leperest olduğına bināen kendüsin şem‘e urmağ hūner degildür zîrā ki murğ-i şu‘leperestüñ dā’imā kārı kendüsini āteşe urmağdır.¹³⁸¹ Ol sebebden ötüri şu‘le ile ḳarışmağ ‘ayb olup āfet-i ḳadr olur dimekdür. Murād, pervānenüñ şem‘ le âmîzişi ‘ayb olup āfet-i ḳadrı olduğın beyāndur.

غم همراه جان رفت نرفتیم به منعش   Ğam hemreh-i cān reft nereftīm be men‘eş

Ma‘nā budur ki ğam cānıyla refîḳ olduğı ḫâlde belece gitdi ve biz varup ğamı men‘ itmege gitmedük zîrā ki

با وی ز ازل آمده و هم سفر اوست   Bā vey zi ezel āmede vü hemsefer-i ūst

Ma‘nā budur ki ‘ālem-i ezelden ğam cānıyla belece gelmişdi yine cānıyla hemseferdür. Ya‘nî cānimuz, ğamla ma‘āca geldi dünyā yine ma‘āca gitdi āḫirete dimekdür.¹³⁸² Murād, helāk olıncaya dek ğamda ḫalāş olmaduğın beyāndur.

عشق از طلب صحبت رضوان بود آزاد¹³⁸³   ‘Aşḳ ez ṭaleb-i soḫbet-i Rıḍvān buved āzād

Ma‘nā budur ki ‘aşḳ, rıḍvān-i bihiştüñ soḫbetini ṭaleb itmekden āzāde olur. Ya‘nî, cennet ṭaleb itmez belki dīdār ṭaleb ider.

¹³⁷⁸ de’b: edeb E, İ; iletmeye: itmeye E, İ

¹³⁷⁹ edeb itmemiş olur zîrā ki bunuñ şem‘ le âmîhte olmağdan murādı maḥv-i vücūd itmek olduğın böyle itmegi noḳşān-i: - HE

¹³⁸⁰ ola: - E; bu anuñ: bunuñ E

¹³⁸¹ urmağ: urup yanmağ E

¹³⁸² ma‘āca: معا E, معنجه HE

¹³⁸³ E, İ صحبت: صحبت

Zuhdest ki dest-i heveseş der kemer-i ūst   زهدست که دست هوشش درکمر اوست

Ma' nā budur ki zuhddür ki ol zuhdün hevesi eli rıdvānuñ kemerindedür. Ya' nī, şöhet-i rıdvānı   taleb iden zuhd, vera' dur yoksa 'aşq, şöhet-i rıdvān taleb itmez belki şöhet-i maḥbūb taleb ider dimekdür. Murād, ehl-i 'aşq olanuñ şöhet-i rıdvānla 'alākası olmaduğın (**HE 84^b**) beyāndur.

Her gerd ki ez ḥāk-i şehīdān-i to ḥīzed   هر گرد که از خاک شهیدان تو خیزد

(**HP 181^b**) **Ma' nā budur ki** ey maḥbūb, her toz ki senüñ (**E 175^b**) derd-i 'aşquñdan şehīd olanlaruñ toprağından qalka.

Şad kâfile-i derd ebedī ber eşer-i ūst   صد قافلۀ درد ابدی بر اثر اوست

Ma' nā budur ki ebedü'l-ābād yüz dāne derd kārwanı ol tozuñ ardıncadır.¹³⁸⁴ Ya' nī, şehīd-i derd-i 'aşq olan 'āşıquñ derdinüñ çoqluğın var bundan kıyās eyle dimekdür.¹³⁸⁵ Murād, kemāl-i mübālağa üzere keşret-i derd-i şehīdānı beyāndur.¹³⁸⁶

Ez ta' n-i kes āzerde negerded dil-i 'Urfī   از طعن کس آزرده نگردد دل عرفی

Ma' nā budur ki 'Urfī'nüñ gönli kimesnenüñ ta' nından āzerde olmaz zīrā ki

Dāğī ki nesūzed zi nemek ber ciger-i ūst   داغی که نسوزد ز نمک بر جگر اوست

Ma' nā budur ki tuzdan yanmayan bir dāğ 'Urfī'nüñ cigeri üzerindedür. Ya' nī, ta' n-i ḥalkdan āzerde olmaduğın beyāndur.

Velehu Eyzen 51¹³⁸⁷

(fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün)

'Aşq kü tā nev konem bā derd peymānī dorost   عشق کو تا نو کنم با درد پیمانی درست¹³⁸⁸

Ma' nā budur ki 'aşq kanı ḥattā derdle bir dorost 'ahd u peymān ideyüm?¹³⁸⁹

Vez fiğān der şeh'r nogzārem girībānī dorost   وز فغان در شهر نگذارم گریبانای درست

Ma' nā budur ki fiğān u feryād itmekden şeh'rde ašlā bir dorost yağa qoymayam.¹³⁹⁰ <Ya' nī>

¹³⁸⁴ tozuñ: izüñ E, İ

¹³⁸⁵ var: murād HE

¹³⁸⁶ kemāl-i: - E, İ

¹³⁸⁷ velehu eyzen: - HP

¹³⁸⁸ E, İ thr bā to: کو تا نو

¹³⁸⁹ kanı: qatı HE; derdle: dedini E, İ

¹³⁹⁰ u: - E, İ

cümlesi benüm figānımuñ kemāl-i te'şirinden çāk-i girībān idüp benümle figān itmege başlasunlar. Murād, 'aşkı taleb idüp figān idecegin beyāndur.

Bāvücūd-i ānki 'aşq āverd şad dārū-yi telḡ با وجود آنکه عشق آورد صد داروی تلخ

Ma'nā budur ki bāvücūd ki 'aşq yüz dāne acı olan dārūyı getürdi feemmā bunuñ birle

Behr-i derd-i mā neşod esbāb-i dermānī dorost بهر درد ما نشد اسباب درمانی درست

Ma'nā budur ki bizüm derdimüzden ötüri bir dorost dermān olmadı.¹³⁹¹ Ya'nī, bizüm derdimüz görince derd der ki 'aşq yüz dāne dārū-yi telḡ getürdi, yine ašlā birisi devā olmağa qābil olmadı.¹³⁹² Murād, mübālağa üzere şiddet-i derdin beyāndur. (HP 182^a)

Tā nemordem şad şikāf ez kef girībānem nihişt تا نمردم صد شکاف از کف گریبانم نهشت¹³⁹³

Ma'nā budur ki hattā ben helāk olmaduqça yüz yerde yırtıq olduğı ḡalde yaqamı elinden terk itdi.¹³⁹⁴

Vāy eger būdī ne dest-i ḡam girībānī dorost وای اگر بودی بدست غم گریبانای درست¹³⁹⁵

Ma'nā budur ki vāy, eger ḡamuñ elinde bir dorost yaqa olaydı. Ya'nī, benüm ceyb-i vüçüdüm ki niçe sitemden yüz yerde şikāfte olmuş iken dest-i ḡamdan ḡalāş (E 176^a) itmege qādir olamadum. Tā helāk olmaduqça helāk olduğum gibi dest-i ḡam daḡi girībānumı elinden terk itdi.¹³⁹⁶ Vāy eger dest-i ḡama bir bütün girībān girse ḡāl nice olurdu? (HE 85^a) Ma'lūm oldu ki helāk olduqdan şoñra daḡi elinden qoymaz imiş dimekdür.¹³⁹⁷ Murād, dest-i ḡamdan girībānı helāk olıncaya dek ḡalāş olmaduğın beyāndur.

ḡam nedārem ger buved sāmān-i 'ıyşem nātamām غم ندارم گر بود سامان عیشم ناتمام

Ma'nā budur ki eger benüm sāmān-i 'ıyş u 'ışretüm nātamām olacaq olursa ḡamnāk olmazam zīrā ki

¹³⁹¹ ötüri: özi HE

¹³⁹² yine: - E, İ

¹³⁹³ HE: بهشت; I, E: نهشت

¹³⁹⁴ "İtdi" ibaresi tüm nüshalarda "etmedi" şeklindedir. Anlam bütünlüğü açısından ibarenin "itdi" olması gerektiği için söz konusu ibare "itdi" şeklinde tamir edildi.

¹³⁹⁵ "گریبان" (girībānī) kelimesi tüm nüshalarda "گریبان" (girībān) şeklindedir. Redif ve kafiye gereği kelimenin "گریبان" (girībānī) olması gerekmektedir. Bu sebeple tamir edildi.

¹³⁹⁶ terk: helāk HP

¹³⁹⁷ Bu cümle E'de yoktur. oldu: - HE,

عیب باشد سفره درویش را نانی درست ʿ Ayb bāşed sofra-i dervîş rā nānī dorost

Maʿnā budur ki dervîş ü faķır olan şaħşuñ sofrasına bir bütün ekmek ziyāde ʿ ayb olur zırā ki sofra niʿ metiyle memlū olmaķ aġniyānuñ ħālidür, bizler ħod bir alay dervîşşifat ādemlerüz, bizüm soframuzda bulunan ancak rīze-i nāndur.¹³⁹⁸ Bu taķdīrce esbāb-i ʿ iyşımız nātāmām olursa ġam degildür dimekdür. Murād, sāmān-i ʿ iyşı nātāmām olduġın beyāndur.

صيد عشق ار خام باشد نیم خورد آتشست ʿ Şayd-i ʿ aşķ er ħām bāşed nīm ħored āteşest

(İ 44^b) **Maʿnā budur ki** ʿ aşķuñ şikārı kebābı eger çig olursa ġam degildür zırā ki yarım āteş yemişdür, bir ħoşça pişmemişdür zırā ki¹³⁹⁹

نیست در خوان محبت مرغ بریانی درست Nīst der ħʿān-i maħabbet murġ-i buryānī dorost

Maʿnā budur ki ħʿān-i maħabbetde bir dorost murġ-i buryān yokdur. Yaʿ nī murād, ʿ aşķuñ ve ħʿān-i maħabbetüñ aħvālin beyāndur. (HP 182^b)

گشت کفرآلوده ایمانش ز طعن قدسیان Geşt küfrālūde īmāneş zi taʿ n-i Ķudsiyān

Maʿnā budur ki Muķarreblerüñ taʿ n u daħlinden īmān u iʿ tiķādı küfr ile ālūde oldı.

هر که در ایام حسنت داشت ایمانی درست Her ki der eyyām-i ħüsnet dāşt īmānī dorost

Maʿnā budur ki her şol ʿ aşıķ ki ey maħbüb senüñ eyyām-i ħüsnuñde bir dorost īmān tutdı. Yaʿ nī ey maħbüb, senüñ eyyām-i ħüsnuñ ʿ uşşāķuñ başına ol meretebe fitne vü fesād getürdi ki bir dorost īmān u iʿ tiķād şāħibi olan ʿ aşıķā, Ķudsiyān taʿ n itdiler ki böyle fitne eyyāmında īmān-i dorost şāħibi yokdur ħattā taʿ neleri şol ħadde vardı ki bunların īmān (E 176^b) u iʿ tiķādları küfrle ālūde olmaķ mertebesine vardı.¹⁴⁰⁰ Veyāħud **maʿnā böyle dimek ola ki** buncılayın maħbüb-i zībānuñ zamān-i ħüsnuñde īmān-i dorost şāħibi yokdur zırā ki her kim ki böyle büt maħbübı görince ihtiyārsuz īmān u iʿ tiķādını anuñ ʿ aşķında berbād ider deyü Ķudsiyān ol ħadar taʿ n itdiler ki īmān-i (HE 85^a) dorost şāħibi olan ʿ aşıķuñ īmānı küfr ile ālūde oldı dimekdür.¹⁴⁰¹ Murād, kemāl-i mübālaġa üzere eyyām-i ħüsni maħbübı medħdür.

با همه کج نغمگی خندند زاغان چمن¹⁴⁰² Bā heme kecnāġmegī ħandend zāġān-i çemen

Maʿnā budur ki zāġān-i çemen cümleden kecnāġme zann idüp gülerler

¹³⁹⁸ soframızda: sofralarda E, İ

¹³⁹⁹ āteş: iş HE

¹⁴⁰⁰ īmān-i dorost: dorost īmān E; taʿ neleri: صغنه لری HE; mertebesine: meretebe HP;

¹⁴⁰¹ Bu cümle İ ve E’de yoktur.

¹⁴⁰² HE کج: کج

‘Andelībī ger koned nāgāh destānī dorost عندلیبی گر کند ناگاه دستانی درست

Ma‘nā budur ki bir bülbül eger nāgāh bir dorost destān idecek olursa. Ya‘nī, ‘andelībşifat olan ‘aşık, eger bir destān nağme idecek olursa ḥasedlerinden maḥabbetüñ zāğları pāyesinde olan raḳībler kečnağme zann idüp ḥande itmege başlarlar dimekdür. Murād, zāğ-i çemenüñ ‘andelīb-i gülşene ḥasedin beyāndur.

Çend ‘Urfī bende-i fermān-i ḥod bāşed kesī چند عرفی بنده فرمان خود باشد کسی

Ma‘nā budur ki ey (HP 183^a) ‘Urfī ādem niçeye dek öz nefsinüñ bende-i fermān-beri ola bārī olmazise şimden girü¹⁴⁰³

Bendeğī rā mīkonem nisbet be sulṭānī dorost بنده گی را میکنم نسبت بسطانی درست

Ma‘nā budur ki kulluḳ nisbetini bir sulṭāna dorost eylerem. Ya‘nī murād, bir sulṭān olmağa lāyık olan maḥbūb-i zībāya kendümi nisbet idüp ḳulı oluram dimekdür.

Velehu Eyzēn 52¹⁴⁰⁴

(mefā‘ ilün / fe‘ ilātün / mefā‘ ilün / fe‘ ilün)

Ümīd-i şulḥem ezān bā şekīb-i Eyyūbest امید صلحم از آن با شکیب ایوبست¹⁴⁰⁵

Ma‘nā budur ki benüm şulḥ olmaḳ ümmīdüm andan ötürī ḥazret-i Eyyūb’uñ şabriylundur.

Ki düşmen āştıyengiz u düst maḥcūbest که دشمن آشتی انگیز و دوست محجوبست

Ma‘nā budur ki düşmen, barışmaḳ ḳoparıcıdır ve düst maḥcūbdur. Ya‘nī, düstum olan kimesne maḥcūb olmuşdur zuhūra gelüp baña ‘arz-i cemāl itmiyor ve düşmenüm olan kimesne benümle barışmaḳ ḳoparıyor. Bu taḳdīrce yā benüm şulḥ olmaḳ ümmīdim nice mümkindür, mümkin degıldür. Şabr-i Eyyūb lāzımdur ki düstuñ maḥcūblığı gidüp ‘arz-i cemāl ide tā ki ben daḫi düşmen ile şulḥ olmaḳ ümmīdin ideyüm zīrā ki düst maḥcūb olduḳca benüm şulḥ ümmīdim yoḳdur dimekdür. Murād, düstuñ maḥcūb olduḳın beyāndur.

Hemīn ‘aṭıyye be her ḥāl ḥoşdilem dāred همین عطیه بهر حال خوشدلم دارد

Ma‘nā budur ki bu iḥsān beni her ḥāl ḥoşdil ider ki

¹⁴⁰³ şimden: andan E; آمدن HE

¹⁴⁰⁴ velehu eyzen: ğazel E, İ, - HP

¹⁴⁰⁵ E, İ شکست: شکیب

Ki her çî reft be ‘unvân-i hayr maḥsûbest¹⁴⁰⁶ که هر چه رفت بعنوان خیر محسوبست

Ma‘nâ budur ki ‘unvân-i (E 177^a) hayrda maḥsûbdur her ne ki gitdiyse. Ya‘nî, bu hâle râziyam ki her ne kadar a‘mâl-i ḥasenât itdümse cümleden maḥsûb olsa gerek. Murâd, cerîde-i a‘mâlinde hayrdan ğayrı nesne olmaduĝın (HE 86^a) beyândur.

Tehî bisâṭi-i ĩn ‘ahd bîn ki bîmen u to تهی بساطی این عهد بین که بی من و تو

Ma‘nâ budur ki bu zamânenüñ bisâṭ-i ‘aşkınuñ boşluĝın gör ki ben ve sen olmaduĝumuz vaĝt

Zamâne nâzkeş u âfitâb maḥbûbest زمانه نازکش و آفتاب محبوبست

Ma‘nâ budur ki zamâne (HP 183^b) nâzkeş olan ‘âşık pâyesinde olmuşdur ve güneş maḥbûb, ḥurşîd-i ruḥsâr menziline olmuşdur. Ya‘nî murâd, zamâne cemî‘ evĝâtda sevmekden ve söylemekden tehî olmaduĝın beyândur.¹⁴⁰⁷

Nesîm-i pîreheneş hûş mîbered verne نسیم پیرهنش هوش میبرد ورنه

Ma‘nâ budur ki ḥazret-i Yûsuf’uñ gömleginüñ râyiḥası ‘aql giderür yoĝsa

Be rûd-i Nîl zi Ken‘ân du gâm-i Ya‘kûbest برود نیل ز کنعان دو گام یعقوبست

Ma‘nâ budur ki Ken‘ân ilinden Nîl ırmaĝına varmaĝ, ḥazret-i Ya‘kûb’uñ iki adımidur. Ya‘nî Ya‘kûb, Yûsuf’ı görmek murâd itdüĝi zamân iki adımda Ken‘ân’dan diyâr-i Mışr’a varmaĝâ ĝâdir idi feemmâ maḥbûbı olan ḥazret-i Yûsuf’uñ nesîm-i pîreheni ‘aqlımı zâyî‘ itdüĝine varmaĝâ iĝtidârı olmadı dimekdür.¹⁴⁰⁸ Murâd, bûy-i maḥbûbda olan ḥâlâtı beyândur.¹⁴⁰⁹

Ḥaber neyâfte ‘Urfî zi ṭab‘-i nâzik-i düst خبر نیافته عرفی ز طبع نازک دوست

Ma‘nâ budur ki ‘Urfî, maḥbûbuñ nâzik olan ṭabî‘ atından ḥaber bulmadı. Ya‘nî, maḥbûbuñ ne meşrebde ve ne ṭabî‘ atde olduĝın bir ḥoşça fehm itmedi. Bu taĝdîrce

Zebân bekon ḳalem ĩncâ çî cā-yi mektûbest زبان بکن قلم اینجا چه جای مکتوبست¹⁴¹⁰

Ma‘nâ budur ki dilüñi bu yirde ḳalem eyle mektûb yeri degildür. Ya‘nî, düsta aḥvâlüñi

¹⁴⁰⁶ Hiçbir nüshada “هر” (her) kelimesi yoktur. Fakat hem vezin gereĝi hem de şerhteki “her ne ki” ibaresinden hareketle “her” kelimesinin olması gerektiĝi anlaşılmaktadır. E, İ: آفت رفت

¹⁴⁰⁷ sevmekden ve söylemekden: sevmekden ve melekden HE; gülmekden ve sevinmekden E, İ

¹⁴⁰⁸ iĝtidârı: ĝâdir İ, E

¹⁴⁰⁹ Bu cümle HE’de yoktur.

¹⁴¹⁰ قلم: - HP

zebānuñla söyle ve illā mektūbla i' lām itme zīrā ki dūstuñ ṭabī' atı ma' lūm olmaduđına bināen cā' iz ki mektūbda ḥāṭırına dođınacađ cevāblar ola dimekdür, feemmā zebānla söyleyince olduđı ŗüretde dađı tedārik idüp te' vīl itmek mümkindür dimekdür.¹⁴¹¹

Velehu Eyzen 53¹⁴¹²

(mefā' ilün / fe' ilātün / mefā' ilün / fe' ilün)

بدل ز رفتن جانم چه عيشهاست كه نيست Be dil zi reften-i cānem çı 'ıyşhāst ki nīst

(İ 45^a) **Ma' nā budur ki** benüm cānuñ bedenden mufārađat idüp gitdüğinden (E 177^b) ötüri dünyāda ne kadar 'ıyşlar ve zevkler var ise gönülde vardır.¹⁴¹³ (HP 184^a) Ya' nī, cānuñ mufārađatı için gönlüm işte bu mertebe mesrūr olmuştur dimekdür.

نكرده جا بغمش لذت صفاست كه نيست Nekerde cā be gameş lezzet-i şafāst ki nīst

Ma' nā budur ki bu def'a ol cānuñ bedenden mufārađat idüp gitmesinden ötüri ğamınuñ yerine lezzet-i şafādur ki yoğdur.¹⁴¹⁴ Ya' nī (HE 86^b) gönülde ne kadar 'ıyşlar var ise cānuñ gitmesinden ötüri kezālik cān dağı gitdüğüne ol kadar ğamnāk olmuştur ki dünyāda ne kadar lezzet-i şafā var ise ol ğamuñ yerini dutamamıştur.¹⁴¹⁵ Ya' nī ol ğama bedel olmamıştur dimekdür. Murād, cānuñ gitmesine gönül feraḥnāk olup ve cān ğamnāk olduğın beyāndur.

دلى كه چشم تو بيمارش از كرشمه نكرد Dilī ki çeşm-i to bīmāreş ez kirişme nekerd

Ma' nā budur ki bir gönüli ki ey maḥbūb, senüñ gözün kirişmeden ḥaste itmedi.¹⁴¹⁶ Ya' nī, her şol dil ki senüñ çeşminün kirişme vü nāzından bīmār olmaya. Öyle gönül

بناز بالاش غم تكيه اش سزاست كه نيست¹⁴¹⁷ Be nāz-i bāliş-i ğam tekyeeş sezāst ki nīst

Ma' nā budur ki ğamuñ nāzı yaşduğına ṭayanması lāyıđdur ki yoğdur. Ya' nī, her şol dil ki senüñ kirişmeñden ḥasta olmaya dā'imā öyle gönülün ṭayanması nāz-i bāliş-i ğam olsun

¹⁴¹¹ cevāblar: şeyler, cevāblar E İ

¹⁴¹² Bu gazel E'de 52. gazel olarak geçmekte ve sonraki gazeller de bu sıraya göre devam etmektedir. Bir önceki gazel de hesaba katılarak gazeller sıralanmaya devam edilecektir. velehu eyzen: - HP;

¹⁴¹³ bedenden: bundan İ; gitdüğinden: begendüğinden HP

¹⁴¹⁴ ol cānuñ bedenden: benden ol cānuñ E; şafādur: cefādur HE

¹⁴¹⁵ olmuştur: olmamıştur E

¹⁴¹⁶ ki: - E

¹⁴¹⁷ E نالش: بالاش

dimekdür.¹⁴¹⁸ Murād, kirişme-i çeşm-i maḥbūbdab bīmār olmayan gönle beddu‘ ādur.

Merā çeşm-i to her şivei ki bāyed hest ¹⁴¹⁹ مرا چشم تو هر شیوه که باید هست

Ma‘nā budur ki ey maḥbūb, baña senüñ gözüñden her ne kadar şive ki lāzım oldıysa vardur bulundı feemmā¹⁴²⁰

Hemīn nuhufte niğehhā-yi āşināst ki nīst ¹⁴²¹ همین نهفته نگه های آشناست که نیست

Ma‘nā budur ki ancak ol gizlü olan āşinālıklar baḫmalarıdır ki yoḫdur. Ya‘nī murād, evvelki nihān olan niğāh-i āşinālıklar olmaduğın beyāndur.¹⁴²¹

Nihāde merhem-i luḫfi be dil ki der du cihān ¹⁴²² نهاده مرهم لطفی بدل که در دو جهان

Ma‘nā budur ki maḥbūb gönle bir luḫf merhemini ḫoymuşdur ki iki cihānda dađı

Be ğayr ez dil-i çäkem hemīn vefāst ki nīst ¹⁴²³ بغير از دل چاکم همین وفاست که نیست

(HP 184^b) **Ma‘nā budur ki** dil-i çäkumdan ğayrı ancak vefādur ki yoḫdur. Ya‘nī, iki cihānda dađı söylenen maḥbūb<uñ> dil-i mecrūhuma ḫoyduđı merhem-i luḫfuñ sözidür, andan ğayrı söz yoḫdur.¹⁴²² Vefānuñ vücūdı yoḫdur, yoḫsa vefā dađı olsaydı (E 178^a) söylenürdi dimekdür.¹⁴²³ Murād, mübālağa üzere merhem-i lutfi medhdür.

Zi fitnehā-yi cemāl-i to her ki būd remīd ¹⁴²⁴ ز فتنهای جمال تو هر که بود رمید

Ma‘nā budur ki ey maḥbūb, senüñ cemālünüñ fitnelerinden dünyāda her ne ki varsa ḫavf idüp firār itdi velākin¹⁴²⁴

Kunūn remīde zi ḫüsnet hemīn ḫayāst ki nīst ¹⁴²⁵ کنون رمیده ز حسنت همین حیاست که نیست

Ma‘nā budur ki imdi ey maḥbūb, senüñ ḫüsünüñden ḫaçmış ancak ḫayādur ki ḫaçmış degildür.¹⁴²⁵ Ya‘nī ey maḥbūb, senüñ ḫüsünüñde olan ḫayādan ğayrı dünyāda ne kadar şeyler var ise fitne-i cemālünüñden ḫavf (HE 87^a) idüp firār itmişlerdür dimekdür. Murād, mübālağa üzere fitne-i maḥbūbı beyāndur.

¹⁴¹⁸ bāliš: nāliš E, İ

¹⁴¹⁹ HP هزار: مرا

¹⁴²⁰ vardur: murāddur HP, HE

¹⁴²¹ nihān: pinhān E, İ

¹⁴²² söylenen: söyleyen E, İ

¹⁴²³ olsaydı: olaydı HE

¹⁴²⁴ velākin: velākin E

¹⁴²⁵ imdi ey maḥbūb senüñ: ey maḥbūb imdi senüñ HE; imdi: ebedī E, İ

Pes ez helāk der āmed be sīne yārem u goft پس از هلاک درآمد بسینه یارم و گفت

Ma' nā budur ki benüm öldikden şoñra maħbūb sīnem üstine geldi ve didi yāħud ħabrūm üzerine gelüp didi. Ne didi? Böyle didi ki

Ki nīmċān-i to 'Urfī ħi şod kocāst ki nīst¹⁴²⁶ که نیم جان تو عرفی چه شد کجاست که نیست

Ma' nā budur ki ey 'Urfī, senüñ yarım cānuñ niçe oldı ve nireye gitdi ki yoħdur. Ya' nī murād, mertebe-i helāke geldikden şoñra maħbūb kendünüñ ħālını su'āl itdügin beyāndur.¹⁴²⁷

Velehu Eyzen 54¹⁴²⁸

(fe' ilātün / mefā' ilün / fe' ilün)

Gerd-i miħnet be ħavf-i menzil-i māst¹⁴²⁹ گرد محنت بطوف منزل ماست

Ma' nā budur ki miħnet tozı bizüm menzirimüzüñ ħavāfındadır.¹⁴³⁰ Ya' nī, bizüm mekānımızı dā'imā gerd-i miħnet ħavāf ider yoħsa ħubār-i feraħ gelmek ihtimālī yoħdur dimekdür.

Zehr-i ħam teşne-i leb-i dil-i māst زهر غم تشنه لب دل ماست

Ma' nā budur ki ħamuñ zehrī bizüm gönlimüzüñ ħudaġınuñ teşnesidür. (HP 185^a) Ya' nī murād, zehr-i ħam kendüye teşne olduġın beyāndur.

Berħ-i dānişfirüz-i cevher-i kull برق دانش فروز جوهر کل

Ma' nā budur ki ziyāde cevher-i 'aql şāħibi olan şaħsuñ dāniş ziyālandurıcı berħi

Dūd-i endişehā-yi bāṭıl-i māst دود اندیشه های باطل ماست

Ma' nā budur ki bizüm bīma' nā olan endişelerimizüñ tütünidür dimekdür. Murād, mübālaġa üzere endişesin medħdür.

Verne bendīm ber ruħ-i rıḍvān ورنه بندیم بر رخ رضوان

Ma' nā budur ki rıḍvān-i biħiştüñ yüzine ħapuyı baġlamazuz zīrā ki

Ki zi 'ahd-i elest sā'il-i māst که ز عهد الست سائل ماست

Ma' nā budur ki rüz-i elestde itdügimiz 'ahddan berü bizüm sā'ilimizdür. Ya' nī murād, mübālaġa üzere rütbesinüñ 'ālī olduġın (E 178^b) beyāndur.

¹⁴²⁶ E, İ که چه شد

¹⁴²⁷ helāke: helāk ki HE; maħbūb: maħbūbuñ HE

¹⁴²⁸ velehu eyzen: - HP

¹⁴²⁹ E, İ محبت: محنت

¹⁴³⁰ miħnet: maħabbet E, İ

Her çi rüyed zi kiştzâr-i melâl هر چه روید ز کشتزار ملال

Ma' nâ budur ki kiştzâr-i melâletde her ne şey ki biterse

Rişte-i ân devîde der gil-i mâst ریشه آن دویده در گل ماست

Ma' nâ budur ki ol biten şeyüñ köki yeldügi hâlde yine bizüm çamurumuzdadur.¹⁴³¹ Ya' nî murâd, kiştzâr-i melâletde bütün şeylerüñ köki yine kendünüñ vücûdı dâhîlinde olduğın beyândur.¹⁴³²

Tâ kıyâmet ğubâr-i nâkâmî تا قیامت غبار ناکامی

Ma' nâ budur ki kıyâmete varıncaya dek nâmurâdlık ğubârı

Perdebâf-i deriçe-i dil-i mâst پرده باف دریچه دل ماست

Ma' nâ budur ki bizüm gönlimüzüñ çapısınıñ perde urıcısıdur.¹⁴³³ Ya' nî murâd, mübâlağâ üzere nâkâm olduğın beyândur.

Nağş-i dîbâce-i siyehrüyî نقش دیباجة سیه رویی

Ma' nâ budur ki siyehrüy olmaqlık dîbâcesinüñ nağşı

Şekl-i âyîne-i muğâbil-i mâst شکل آینه مقابل ماست

(HE 87^b) **Ma' nâ budur ki** bizüm muğâbelemüzde olan âyinenüñ şeklidür. (İ 45^b) Ya' nî, siyehrüyülük dâ'imâ bizüm âyinemüz pâyesindedür. Murâd, tağkîr-i nefis idüp siyehrüy olduğın beyândur.

Urfî ez baħr-i ğam torâ çi ğamest عرفی از بحر غم ترا چه غمست

Ma' nâ budur ki Urfî, ğam deryâsından (HP 185^b) saña ne ğam zîrâ ki?

Mevçîz-i melâl-i sâhil-i mâst موج خیز ملال ساحل ماست

Ma' nâ budur ki bizüm sâhilimiz melâl mevcin qaldurıcısıdur. Ya' nî murâd, mübâlağâ üzere berrde ve baħrde ğam u melâle giriftâr olduğın beyândur.

¹⁴³¹ yeldügi: bitdügi HE

¹⁴³² dâhîlinde: و حلدنه HP, vuslatda HE

¹⁴³³ perde urıcısıdur: perdecisidür E, İ

Velehu Eyzen 55¹⁴³⁴

(mef' ūlū / fā' ilātū / mēfā' ilū / fā' ilūn)

تا خط بگرد آن لب شیرین شمالست   Tā ḥaṭ be gird-i ān leb-i šīrīnšemā 'ilest

Ma' nā budur ki ḥattā ḥaṭ-i siyāh ki ol šīrīnšemā 'il olan ṭudaḡuñ eṭrāfindadır. Ya' nī, āsar-i ḥaṭ ki gird-i leb-i maḥbūbda numāyān oldı. Bu def a

شب در میان عیسی و خورشید حائلست   Şeb der miyān-i 'İsâ vü ḥorşid ḥā 'ilest

Ma' nā budur ki gice ḥazret-i 'İsâ ile güneşüñ ortasında ḥā 'il olmışdur. Ya' nī 'İsâ'dan murād, maḥbūbuñ leb-i mu' cizbeyānı ve ḥurşiddin murād envār-i ruḥsarı ve 'ala'l-ḥuşuş ki mekân-i 'İsâ āsumān-i çehārimde ḥurşid ile biledür. **Me' āl-i ma' nā budur ki** maḥbūbuñ leb-i mu' cizbeyānında zühür iden burūt ol bir leyle-i muzlimiyye beñzer ki güyā 'İsâ ile güneş ortasında hā 'il vāki' olmuşdur dimekdür.¹⁴³⁵ Murād, maḥbūbuñ ḥattı geldügin beyāndur.

از گل چگونه پای باندیشه بر کشم   Ez gil çigüne pāy be endiše ber keşem

(E 179^a) **Ma' nā budur ki** endiše itmek vāsıtasıyla çamurdan ayağı niçe yukarı çekem?

کاندیشه نیز در ره او پای در گلست   K'endiše nīz der reh-i ū pāy der gilest

Ma' nā budur ki ol maḥbūbuñ yolında endišenüñ ayağı daḡi çamurdadır. Ya' nī, ṭarīḡ-i 'aşḡda vaşl-i melāmete düşen pāyı, endiše vü efkār iḥrāc itmege ḡadir degil idügin beyāndur ve ḥuşuşen ki endiše kendüsi bu yolda çamurda düşmişdür, ḡayrı nice ḡalāş ider.¹⁴³⁶

از کفر عشق باک ندارم بروز حشر   Ez küfr-i 'aşḡ bāk nedārem be rüz-i ḡaşr

Ma' nā budur ki maḥbūbuñ 'aşḡında vāki' olan küfr u zunūbdan rüz-i ḡaşrde ḡavf ṭutmazam zīrā ki

کانروز کار کفر منست اینکه شاملست¹⁴³⁷   K'ānrüz kār küfr-i menest īnki şāmilest

(HP 186^a) **Ma' nā budur ki** ol ḡaşr günü benüm küfrümüñ kārıdur bu şey ki şāmildür. Ya' nī, rüz-i ḡaşrda ḡavf idecek küfrdür aşıl -ḡaşā ve kellā- şeriki bi'l-lâh|İ, E⁺ i Te' ālâ| olan küfrdür feemmā benüm bu ṭarīḡ-i 'aşḡ-i maḥbūbda vāki' olan küfr ü zunūbumdan rüz-i ḡaşrde ḡavfum ve iḥtirāzum yoḡdur zīrā ki bu dünyāda derd-i (HE 88^a) 'aşḡdan çekdügüm miḡnet

¹⁴³⁴ velehu eyzen: - HP

¹⁴³⁵ burūt: burūdet E, İ

¹⁴³⁶ vaşl-i: daḡl-i E; ve: - HE

¹⁴³⁷ E, İ انگور: اینکه

ü elem şāmildür ki rûz-i haşrde maḥbûb bu derd ü miḥnetüñ muḳābelesinde baña bir alay luṭf u iḥsân idüp lâyıḳ-i dīdārī eyleye zīrā ki her a‘mālūñ netīcesi rûz-i haşrde zūhūra gelür dimekdür. İşte bu beyte bu ḥaḳīr ancaḳ bu ḳadarca ma‘nā virmege ḳādir oldum zīrā ki “*Ḥamlu’l-mü‘mini ‘alâ’s-şalāh*”¹⁴³⁸dur, eger erbāb-i zekāvet bundan a‘lā bir ma‘nā virürlerse ne güzel.¹⁴³⁹

Der mülk-i ‘aşḳ kes neşināsed ḡam-i me‘āş ¹⁴⁴⁰در ملک عشق کس نشناسد غم معاش

Ma‘nā budur ki mülk-i ‘aşḳda kimse ḡam-i me‘āş añlamaz zīrā ki

سنگ و سفال کوچۀ او پاره دلست Seng u sifāl-i kūçe-i ü pāre-i dilest

Ma‘nā budur ki ol mülk-i ‘aşḳuñ kūçesinüñ taşı ve saḳsısı ḡöñül pāresidür.¹⁴⁴¹ Ya‘nī, diyār-i ‘aşḳda sākin olan ‘uşşāka anuñçün ḡam-i me‘āş yoḳdur ki ol diyārda aşlā seng ü sifāl olmaz belki seng ü sifāl yerine ḡöñül pāreleri vardur aç olduḳları gibi alup yirler, ol sebebden ma‘īšet ḡamuñ çekmezler dimekdür. Murād, mülk-i ‘aşḳuñ aḥvālin beyāndur.

آنکو براه کعبه چو عرفی شتاب کرد Ānkū be rāh-i Ka‘be çu ‘Urḫī şitāb kerd

Ma‘nā budur ki her şol kimesne ki rāh-i Ka‘be-i maḳşūdda ‘Urḫī gibi ‘acele idüp sür‘at üzere gide

فرسنگهای کعبه ز دنبال منزلست Fersenghāy Ka‘be zi dunbāl-i menzilest

(E 179^b) **Ma‘nā budur ki** Ka‘be niçe fersaḳlar menzilüñ ardındadır. Ya‘nī, şevḳinden ol mertebe ‘acele üzere gitmişdür ki Ka‘be-i maḳşūd bu ḳadar fersaḳ (HP 186^b) yol kendüden girü ḳalmışdur. Murād, Ka‘be-i maḳşūduñ yolında itdüḡi ‘aceleyi ve sür‘ati beyāndur.

Velehu Eyzen 56¹⁴⁴²

(mef‘ülü / mefā‘ilü / mefā‘ilü / fe‘ülün)

آن شیوه که غارتگر صد قافله جان نیست¹⁴⁴³ Ān şīve ki ḡāretger-i şad ḳāfle-i cān nīst

Ma‘nā budur ki ol şīve ki yüz dāne cān kārḡānıñ tālān idicisi yoḳdur. Ya‘nī ol şīve ki şad

¹⁴³⁸ “حمل المؤمن على الصلاح” (Mü’minin haml etmesi, salah (dinin yasaklarına uygun) üzerinedir.)

¹⁴³⁹ Bu cümle İ, HE ve E’de yoktur.

¹⁴⁴⁰ HE تشکد: نشناسد

¹⁴⁴¹ saḳsısı: şāḳisi İ, E, vus‘ati HE

¹⁴⁴² velehu eyzen: - HP. Bu gazel E’de 54. gazel olarak yazılıdır.

¹⁴⁴³ HE غارتگر، E، غایت گر: غارتگر

ķāfile-i cānı ğaretger olmaya

در سلسله حسن تواش نام و نشان نیست   Der silsile-i ħüsn-i toeş nām u nişān nīst

Ma' nā budur ki ey maĥbūb senūñ ħüsnūñ silsilesinde ol aşl şīvenūñ nām u nişānı yoķdur. Ya' nī, şīve oldur ki sād ķāfile-i cānuñ ğaretgeri ola ve illā her şīve senūñ silsile-i ħüsnūñ şīve şaymaz dimekdir.¹⁴⁴⁴ Murād, mübālaġa üzere silsile-i ħüsn-i maĥbūbda olan şīveyi beyāndur.

بی لطفیت از ترک ستم گشته یقینم   Bīluţfiyet ez terk-i sitem geşte yaķīnem

Ma' nā budur ki ey maĥbūb, senūñ luţfuñsuz sitemūñ terkenden benüm yaķīnüm ve ma' lūmum oldı ki

این تلخی جان دادم از زهر گمان نیست¹⁴⁴⁵   Īn telĥi-i cān dādenem ez zehr gumān nīst

Ma' nā budur ki benüm bu acılıġa cān virmegüm zehrden, gumān yoķdur. Ya' nī ey maĥbūb, luţf u iĥsān |Ī, E⁺idüp raĥm| itmezsen sitemi benden (**HE 88^b**) terk idüp ķaldurduġuña cānum bir acılıġla cān virdi ki gumān iderem ki ol acılıķ zehrde daĥı yoķdur dimekdir.¹⁴⁴⁶ Kemāl-i mübālaġā üzere sitemūñ terk olunduġına, cānı acılıġla çıķduġın beyāndur. (**İ 46^a**)

در روز جزا دست شهیدان محبت   Der rüz-i cezā dest-i şehīdān-i maĥabbet

Ma' nā budur ki rüz-i cezāda şehīdān-i maĥabbetūñ eli

دستیست که گیرنده دامان و عنان نیست   Destīst ki ġirende-i dāmān u 'inān nīst

Ma' nā budur ki bir eldür ki maĥbūbuñ dāmān u 'inānuñ ũtıcı degıldür. Ya' nī, rüz-i cezāda da' vācı olup ķanların ũaleb itmezler dimekdir. Murād, şehīdān-i maĥabbetūñ maĥbūba kemāl-i maĥabbetūñ beyāndur.

دل صاحب دردیست که در حالت شیون   Dil şāĥib-i derdīst ki der ĥālet-i şīven

(**HP 187^a**) **Ma' nā budur ki** gönül bir derdūñ şāĥibidür ki şīven ĥāletinde

با آه خراشیده دل ماتمیان نیست   Bā āh-i ĥerāşīde dil-i mātemyān nīst

(**E 180^a**) **Ma' nā budur ki** ehl-i mātem olanlaruñ gönli ĥerāşīde olan āhlarında yoķdur.¹⁴⁴⁷

¹⁴⁴⁴ ola: - E, Ī

¹⁴⁴⁵ HE دادیم E, زاریم: دادنم

¹⁴⁴⁶ acılıġla: acılıġına HP; virdi: virürdi HP

¹⁴⁴⁷ gönli ĥerāşīde olan āhlarında yoķdur: - E, Ī

Ya' nî, benüm gönümde bir derd vardır ki mâtemzede olanların şîvenleri hâletinde çekdikleri âh-i dil-i herâşîde, ol gönümde olan derd gibi derd yokdur dimekdür.¹⁴⁴⁸ Murâd, mübâlağâ üzere gönümde olan derdün şedîd olduğın beyândur.

Nevmîd meşev 'Urfî vü efkende' inân bâş ¹⁴⁴⁹ نومید مشو عرفی و افکنده عنان باش

Ma' nâ budur ki ey 'Urfî, nâümîd ve 'inân ârzûnî esb-i şevkuñ boynına bırağıcı ol da tevekkül üzere yola revâne ol.

Her çend ki ez Ka' be-i mağşûd nişân nîst هر چند که از کعبه مقصود نشان نیست

Ma' nâ budur ki her ne kadar ki Ka' be-i mağşûddan nişân yokdur. Ya' nî, Ka' be-i mağşûddan nâm u nişân yokdur diyüp yoldan uşanup dönme, elbetde giderek birgün vâşıl olursın dimekdür. Murâd, Ka' be-i mağşûda fâlib olduğın beyândur.¹⁴⁵⁰

Velehu Eyzen 56¹⁴⁵¹

(fâ' ilâtün / fâ' ilâtün / fâ' ilâtün / fâ' ilün)

Şavme' e dîdem be coz moştî burût bād nîst صومعه دیدم بجز مشتی بروت باد نیست

Ma' nâ budur ki şavme' e-i zâhidânı gördüm bir avuç bıyıkdan ğayrı ve rûzigârdan ğayrı nesne yok. Ya' nî, ancak bıyıkların kırküp şüretlerin tebdîl itmişler ve illâ şavme' elerinde ğayrı bir hâlet görmedüm dimekdür.¹⁴⁵² Murâd, şavme' e-i zâhidânı keyfiyyet-i 'aşıkdan 'ârî olduklarını beyândur.

Coz 'aşâ-yi âbnûs u şâne-i şimşâd nîst جز عصای آبنوس و شانه شمشاد نیست

Ma' nâ budur ki ol şavme' ede 'aşâ-yi âbnûsdan ve şâne-i şimşâddan ğayrı bir nesne yok dimekdür. Murâd, âlet-i şavme' eyi (**HE 89^a**) beyândur.

Bînefes erbâb-i ma' nî zindegânî mîkonend بی نفس ارباب معنی زندگانی میکنند

Ma' nâ budur ki nefes (**HP 187^b**) almazsuzuñ erbâb-i ma' nî olan vücûdlar zindegânlık iderler.

¹⁴⁴⁸ ya' nî benim gönümde bir derd vardır ki mâtemzede olanların: - E, İ; âh-i dil-i herâşîde: âh-i herâşîde İ

¹⁴⁴⁹ HE شو: مشو

¹⁴⁵⁰ Bu cümle İ ve E'de yoktur.

¹⁴⁵¹ velehu eyzen: - HP. Bu gazel E'de 55. gazel olarak yazılıdır.

¹⁴⁵² ve illâ: fe emmâ E, İ

لیک یک مو بر تن این جمع بی فریاد نیست   Līk yek mū ber ten-i īn cem^۶ -i bīferyād nīst

Ma^۶nā budur ki feemmā bu nefes almayup zindegānlık iden gürūhuñ vüçüdları üzerinde bir kııl bile feryād itmekden hālī degildür dimekdür. Ya^۶nī murād, erbāb-i ma^۶nī olan gürūhı medhdür ki hem nefes almazlar ve hem feryād itmekden mūları hālī degildür.¹⁴⁵³ Sā'ir halka menāķış oldukların beyāndur.

وصف جنت کم کن ای رضوان که در بستان عشق   Vaşf-i cennet kem kon ey Rıdvan ki der bustān-i ^۶aşq

Ma^۶nā budur ki ey Rıdvan, cennetūñ vaşfını az it ki bustān-i ^۶aşqda¹⁴⁵⁴

سرو و سوسن بیشمارست و یکی آزاد نیست¹⁴⁵⁵   Serv u süsen bişumārest u yekī āzād nīst

(E 180^b) **Ma^۶nā budur ki** serv u süsen ḥesābsuzdur feemmā birisi āzāde degildür. Ya^۶nī, cümlesi hevā-yi ^۶aşq ile muķayyeddür bu taķdīrce ey Rıdvan, cenneti bizlere çok medḥ itme dimekdür. Murād būstān-i ^۶aşqı cennete terciḥ itmegi beyāndur.¹⁴⁵⁶

تهنیت جز در مصیبت پیش ما عیبست عیب¹⁴⁵⁷   Tehniyet coz der muşībet piş-i mā ^۶aybest ^۶ayb

Ma^۶nā budur ki bizüm ḥuzūrimuzda muşībetden ğayrı yerde tehniyye itmek ^۶aybdur zīrā ki¹⁴⁵⁸

عید را در شهر ما رسم مبارک باد نیست   'Iyd rā der šehr-i mā resm-i 'mübārek bād' nīst

Ma^۶nā budur ki bizüm šehrimüzde bayram 'mübārek olsun' dimek ^۶ādeti yoķdur. Ya^۶nī murād, muşībetde ta^۶ziyye virmek lāzım iken ehl-i ^۶aşq olanlar muşībetde birbirine tehniyye virürler dimekdür.

دانه ای طاوس کمتر چین که در گلزار عشق   Dāne ey tāvūs kemter çīn ki der gülzār-i ^۶aşq

Ma^۶nā budur ki ey tāvūs gülzār-i ^۶aşqda dāneyi az düşür ki

غیر بلبل صید دام و دانه صیاد نیست   Ğayr-i bülbül şayd dām u dāne-i şayyād nīst

Ma^۶nā budur ki şayyāduñ dām u dānesinde bülbülden ğayrı şikār olmuş yoķdur. Ya^۶nī murād, gülzār-i ^۶aşqa varan elbetde giriftār-i dām-i belā olduĝın beyāndur. (HP 188^a)

¹⁴⁵³ ma^۶nī: - E, İ

¹⁴⁵⁴ az it ki: az itme ki E, İ

¹⁴⁵⁵ HE بیشمارست: بیشمارست

¹⁴⁵⁶ itmegi: itdügini E

¹⁴⁵⁷ HE جر: جز

¹⁴⁵⁸ bizim: - E, İ

Der cihān-i dūstī vu der zebān-i dūstān در جهان دوستی و در زبان دوستان

Ma' nā budur ki āşinālīk diyārında dūstlaruñ lisānuñda

Yek luğat kez vey neyābī ma' nī-i bīdād nīst یک لغت کز وی نیابی معنی بیداد نیست

Ma' nā budur ki bir luğat vardur ki ol luğatden sen fehmi itmege qādir degilsen ma' nī-i bīdād yoqdur.¹⁴⁵⁹ Ya' nī, dūstlaruñ diyārında ve zebānlarında bir luğat vardur ki ma' nā-yi zūlmı ol luğatden sen fehmi itmege qādir degilsen dimekdür. Murād, āşinālīk diyārınuñ luğatini herkes fehmi itmege qādir (**HE 89^b**) olmaduğın beyāndur.¹⁴⁶⁰

Bīsūtūn-i mā zi feyż-i nūr-i ħüsn āyīne'ist بیستون ما ز فیض نور حسن آینه ایست

Ma' nā budur ki bizüm kūh-i Bīsūtūnımız maħbūbuñ ħüsnüñ nūrınuñ feyżinden ħāşıl olmış bir āyine-i mücellādur.¹⁴⁶¹ Bu taqdirce

Tişe-i bāziçe incā der kef-i Ferhād nīst تیسه بازیچه اینجا در کف فرهاد نیست

Ma' nā budur ki oyuncak tişesi bu bizüm Bīsūtūnımızda Ferhād'uñ elinde yoqdur.¹⁴⁶² Ya' nī Ferhād, bizüm Bīsūtūnımızda kūhken (**İ 46^b**) olmağa qādir degildür dimekdür.¹⁴⁶³ Murād, kendüyi Ferhād'a terciħdür. (**E 181^a**)

Āfiyetsüz āteş-i 'Urfī be dūzaħ hest ħayf عافیت سوز آتش عرفی بدوزخ هست حیف

Ma' nā budur ki 'Urfī'nüñ āfiyetsüz olan vücūdı āteşi dūzaħda vardur ħayf. Ya' nī, 'Urfī gibi bir vücūd dūzaħda olmaħ ħayfdur zīrā ki

Ger vücūd-i ehl-i dil ħākisterī ber bād nīst گر وجود اهل دل خاکستری بر باد نیست

Ma' nā budur ki ehl-i dil olan şaħşuñ vücūdında rüzigāruñ üzerinde bir topraq daħi yoqdur. Ya' nī, ehl-i dilüñ vücūdı degil belki toprağı bile rüzigārda bulunmuyor. Bu taqdirce 'Urfī gibi bir vücūd-i kāmil dūzaħda olmaħ ħayfdur dimekdür.

¹⁴⁵⁹ itmege: itmek HP

¹⁴⁶⁰ diyārınuñ: - E, İ; olmaduğın beyāndur: itmege qādir olmaduğın beyāndur HE

¹⁴⁶¹ ħüsnüñ: ħüsnde E, İ

¹⁴⁶² teşesi: teşnesen E, İ

¹⁴⁶³ kūhken olmağa qādir degildür dimekdür: Ferhād'uñ elinde yoqdur E, İ

Velehu Eyzen 57¹⁴⁶⁴

(mef' ūlū / fā' ilātū / mefā' ilū / fā' ilūn)

گر دل عنان فرصت از آغاز میگرفت Ger dil 'inān-i firṣat ez āgāz mīgirift

Ma' nā budur ki eger gönül firṣat dizginini ibtidādan tūtdı.کام ابد ز طالع ناساز میگرفت¹⁴⁶⁵ Kām-i ebed zi ṭālī' -i nāsāz mīgirift

Ma' nā budur ki ebedi olan murādı, nāsāz olan (HP 188^b) ṭālī' den tūtdı. Ya' nī, bizüm gönlimüz 'inān-i firṣatı ṭālī' -i nāsāzdan tūtduđı yođ idi feemmā eger tūtacađ olursa bu def' a kām-i ebedī ṭālī' -i nāsāzdan tūtmıř olur dimekdür. Murād, 'inān-i firṣatı tūtduđın beyāndur.¹⁴⁶⁶

گر سایه همای سعادت نمیگذاشت¹⁴⁶⁷ Ger sāye-i humā-yi ṣa' ādet nemīgozāřt

Ma' nā budur ki eger bizüm gönlimüze sa' ādet humāsınūñ sāyesi dūřmediyse ğamnāk olmazuz zīrā ki bizüm gönlimüz ol mertebe řuvvete mālīkdür ki

کبک دری ز چنگل شهباز میگرفت Kebk-i derī zi çengel-i řehbāz mīgirift

Ma' nā budur ki řikār olmıř munāķķař kekligi řođanuñ řengelinden tūtdı. Ya' nī řehbāzuñ řengelinden kebk-i derīyi ḥalāř itmek muḥāl iken bizüm gönlimüzüñ kemāl-i isti' dādından degil midür ki kebk-i derīyi řengel-i řehbāzdan řurtarmađa ķādir olmıřdur dimekdür.¹⁴⁶⁸ Murād, gönlünün řuvvetin beyāndur.

گر در کمین وسوسه هشیاری مینشست Ger der kemīn-i vesvese huřyārī mīniřist

Ma' nā budur ki vesvese (HE 90^a) kemīngāhında huřyār olduğı ḥālde oturdıysa

جاسوس طبع خانه برانداز میگرفت Cāsūřāb' ḥāneberendāz mīgirift

Ma' nā budur ki cāsūřābī' at ev atıcı duzdı tūtdı.¹⁴⁶⁹ Ya' nī murād, cāsūřābī' atın medḥdür ki eger huřyār olduđı ḥālde kemīngāh-i vesvesede otursa duzd-i ḥāneberendāza mecāl virmeyüp

¹⁴⁶⁴ velehu eyzen: - HP. Bu gazel E'de 56. gazel olarak yazılıdır.

¹⁴⁶⁵ HE اید: اید

¹⁴⁶⁶ HE'de bu beyitin şerhinden sonra tekrar bir "Velehu" ibaresi vardır.

¹⁴⁶⁷ HE بسایه: بسایه

¹⁴⁶⁸ řehbāzuñ: řođanuñ E, İ; isti' dādından: is' ādından HP, is' ādetinden HE

¹⁴⁶⁹ ev atıcı duzdı tūtdı: ev içi dutdı E, İ; duzdı: sözi HE

dutar dimekdür.¹⁴⁷⁰(E 181^b)

گر در فریب گاه سلامت نمیغنوند Ger der firībgāh-i selāmet nemīgunūd

Ma' nā budur ki eger selāmetūñ firībgāhında uyquya varmadıysa

صد دزد خانه گی بسر راز میگرفت¹⁴⁷¹ Şad duzd-i hānegī be ser-i rāz mīgirift

Ma' nā budur ki bizüm gönlimüz yüz dāne ev hırsızını rāzuñ başı üzerinde tıtdı. Ya' nī murād, gönlinün kemāl-i kuvvetin beyāndur ki ev hırsızuñ tıtmağa herkes qādir degildür dimekdür.¹⁴⁷²

پیمانۀ غرور لبالب نمیکشید Peymāne-i gurūr lebāleb nemīkeşīd

(HP 189^a) **Ma' nā budur ki** bizüm gönlimüz peymān-i gurūrı lebāleb olduğı hālde çekmedi.¹⁴⁷³

گر ساغری ز مردم طنناز میگرفت Ger sāgarī zi merdum-i ṭannāz mīgirift

Ma' nā budur ki eger bir sāgarı merdum-i ḡammāzdan tıtdı.¹⁴⁷⁴ Ya' nī, eger benüm gönlim bir ḡamzesi ḡammāz olan maḡbūbdan bir sāgar nūş idecek olursa maḡrūr olup peymāne-i gurūrı nūş itmez dimekdür. Murād, luṭf-i maḡbūba rāst gelüp gurūr itmedüġin beyāndur.¹⁴⁷⁵

گر میگذاشت غمزه سافی بدست صبر Ger mīgozāşt ḡamze-i sāqī be dest-i şabr

Ma' nā budur ki eger sāqinün ḡamzesi şabruñ elinde qoydıysa

از دست او پیاله بصد ناز میگرفت Ez dest-i ū piyāle be şad nāz mīgirift

Ma' nā budur ki bizüm gönlimüz şabruñ elinden piyāleyi yüz nāzla tıtdı. Ya' nī murād, gönlinün mübālağā üzere 'ālicenāb olduġın beyāndur.

یک جام می تبسم اکنون نمیدهد Yek cām-i mey tebessümem eknūn nemīdehed

Ma' nā budur ki imdi ben tebessüm itmedikçe bir cāmı kimse virmez

¹⁴⁷⁰ medḡdür ki eger huşyār olduğı hālde kemīngāh-i vesvesede otursa duzd-i hāneberendāza mecāl virmeyüp dutar dimekdür: beyāndur E, İ

¹⁴⁷¹ E, İ بسی: بسر; HP, E, İ; خانه گه: خانه گی

¹⁴⁷² ki ev hırsızuñ tıtmağa herkes qādir degildür dimekdür: - E, İ

¹⁴⁷³ çekmedi: çekdi E, İ

¹⁴⁷⁴ eger: - E, İ

¹⁴⁷⁵ Bu cümle HE'de yoktur. luṭf-i: - E, İ

مستی که زهر چشم ز من باز میگرفت Mestī ki zehrçeşm zi men bāz mīgirift

Ma‘nā budur ki mestlik ki zehrçeşm olmağı benden girü tıtdı. Ya‘nī, evvel ben zehr bağışlydum her kime nazār itsem helāk iderdüm feemmā mestlik ol zehrçeşm olmağı benden alduğına bu def‘ a ben tebessüm itmedikçe bir cām şunmaz dimekdür.¹⁴⁷⁶ Murād, zehrçeşm olduğına mestlik alduğına beyāndur.¹⁴⁷⁷

عرفی ز پا فتاد همین بود درجهان ‘Urfī zi pā futād hemīn būd der cihān

Ma‘nā budur ki ‘Urfī ayakdan düşdi hemīn bu idi cihānda

مرغی که کام خویش ز پرواز میگرفت Murğī ki kām-i ħı̄ş zi pervāz mīgirift

Ma‘nā budur ki ol <bir> murğūñ kendü murādını pervāz itmekden tıtdı. Ya‘nī, murğ niçe ki pervāz itmekden murādına vāşıl olursa ‘Urfī dağı pāyıyla (HE 90^b) seyāhat itmekden murādını bulurdı feemmā ħālā ayakdan düşüp (HP 189^b) ayruğ murādına ne yüzden vāşıl olacağına bilmiyor dimekdür.¹⁴⁷⁸ Murād, ayakdan düşdüğüna beyāndur.

Velehu Eyzen 58¹⁴⁷⁹

(fā‘ ilātün / fā‘ ilātün / fā‘ ilātün / fā‘ ilün)

زخم کاویدن برو الماس بستن کار کیست Zaĥm-i kāvīden berū elmās besten kār-i kīst

Ma‘nā budur ki (E 182^a) yāreyi qazımaq ve üzerine zehr olan elmāsı bağlamağ kimüñ kārıdır? Ya‘nī, ‘acabā bu cür‘eti ider ‘āşık dünyāda var mıdır dimekdür.

رسم غم خواری نکو میداند این غمخوار کیست Resm-i ġamĥ‘ārī nikū mīdāned īn ġamĥ‘ār-i kīst

Ma‘nā budur ki ġamĥ‘ārılığ ‘ādeti eyü bilür ki bu ġamĥ‘ār kimdür? Ya‘nī, zaĥmı qazıyup üzerine elmās bağlayan qanğı ‘āşık-i mecrūħdil olduğına ġamĥ‘ārılığ ‘ādeti cümleden eyü bilür dimekdür. Murād, zaĥmı kāvīde idüp üzerine (E 47^a) elmās bağlayan ‘āşığı medħdür.

مشتري بودن نه حد ماست در بازار دوست¹⁴⁸⁰ Müşterī būden ne ħadd-i māst der-i bāzār-i düst

Ma‘nā budur ki maĥbūbuñ bāzārında müşterī olmağ bizüm ħaddimūze degıldür. Nihāyet

¹⁴⁷⁶ evvel: - HP

¹⁴⁷⁷ mestlik alduğına: - E, İ

¹⁴⁷⁸ itmekden murādına vāşıl olursa ‘Urfī dağı pāyıyla seyāhat itmekden: - E, İ; murādını: murād E, İ

¹⁴⁷⁹ velehu eyzen: - HP. Bu gazel E’de 57. gazel olarak yazılıdır.

¹⁴⁸⁰ E, İ حد: حد

چشم بستم از متاع آخر پسین بازار کیست¹⁴⁸¹ 1481 چشم بستم از متاع آخر پسین بازار کیست

Ma' nā budur ki meta' dan göz bağladum āhir görelüm soñ kimüñ bāzārıdır? Ya' nī, bāzār-i maḥbūbda metā' -i vaşla müşteri' olmak bizüm kārımız degıldür. Nihāyet gözedüp duruyoruz ki görelüm soñra kimüñ üzerinde qarār iderse biz daḥi kādır olduğumuz kadar bir bahā koyup müşteri' olmak ve illā ibtidāen müşteri' olmak ḥaddimüze degıldür dimekdür.¹⁴⁸² Murād, metā' -i maḥbūba müşteri' olacağın beyāndur.

این وصال جاودان آن لطف روز افزون دلا¹⁴⁸³ 1483 این وصال جاودان آن لطف روز افزون دلا

Ma' nā budur ki bu ebedī olan vişāl ve ol hergün ziyāde olan luṭf u iḥsān ey göñül¹⁴⁸⁴

منتم بر دیده لیک از گریه بسیار کیست 1484 منتم بر دیده لیک از گریه بسیار کیست

Ma' nā budur ki benüm minnetüm göz üzerinedür feemmā kimüñ çok ağlamasındandır? Ya' nī, vaşl-i cāvidāna ve bu luṭf-i rüzeffzūna (HP 190^a) nā' il olduđuma sebep çeşm-i giryanum olduđına kendüden memnūn olmışam feemmā ḥaḳīkāta nazar olacađ olursa gözümün minneti yokdur zīrā ki ol ağlamaqlar cümle benümdür. Bu taḳdīrce vaşl-i cāvidāna ve luṭf-i rüzeffzūna sebep, benüm girye-i bisyārumdur ve illā gözüñ minneti ve 'alāqası yokdur dimekdür. Murād, vaşl-i cāvidāna ve luṭf-i rüzeffzūna girye-i (HE 91^a) bisyār sebebiyle nā' il olduđın beyāndur.

طعنه بر آرایش دست و میان ما مزین 1485 طعنه بر آرایش دست و میان ما مزین

Ma' nā budur ki ey zāhid-i ḥuşk, bizüm elimizüñ ve belimizüñ ārāyişine sen ṭa' ne urma ki

چون نه آگه که ناقوس که و زنار کیست¹⁴⁸⁵ 1485 چون نه آگه که ناقوس که و زنار کیست

Ma' nā budur ki çünkü vāḳıf degil (E 182^b) sen ki bu çalduđumuz nāḳūs kimüñ nāḳūsıdır ve bağladuđumuz zunnār-i maḥabbet kimüñ zunnārıdır? Ya' nī murād, zāhid-i ṭa' 'āne daḥıldür ki bilmedüğüñ eşyāya ṭa' n itme dimekdür ve leff <ü> neşr-i ğayr-i mürettebdür. Nāḳūs, desteye nisbet ve zunnār, miyāna nisbet. Ma' nā-yi taşavvufīsi erbābına ma' lümdür.

¹⁴⁸¹ HE خریسن: آخر پسین; HE بستن: بستم

¹⁴⁸² Bu cümle İ ve E' de yoktur.

¹⁴⁸³ آن: - HE

¹⁴⁸⁴ o: bu HE, - E, İ

¹⁴⁸⁵ نه: HE, E, İ

Leb be dendān dest der zīr-i zenaḥ dāred Mesīḥ لب دندان دست در زیر زنج دارد مسیح

Ma' nā budur ki ḥazret-i Mesīḥ |HE⁺ 'aleyhi's-selām| tudaḡını dişinde ve elini çenesi altında tutar

Goftē ey hemnişin gūyā ki in bīmār-i kīst گفته ای همنشین گویا که این بیمار کیست

Ma' nā budur ki ey hemnişin didūn ki gūyā bu Mesīḥ kimūn ḥastesi olmışdur?¹⁴⁸⁶ Ya' nī, ḥazret-i Mesīḥ emrāza 'ilāc iderken bu def'a derd-i 'aşq-i maḥbūbdan bir ḥāle girmiş ki ḥayretzede vü mātemzedeler gibi elini çenesi altına koyup tudaḡını dişiyle tutmuş bīmārşıfat baqup duruyor.¹⁴⁸⁷ Murād, kemāl-i mübālaḡa üzere ḥālāt-i 'aşqı beyāndur ki ḥazret-i Mesīḥ'i bu ḥāle getürince sâ'ir ḥalkı ne şürete koyduḡın var bundan kıyās eyle dimekdür.¹⁴⁸⁸

(HP 190^b)

Ez şehidān kūçehā-yi Ḳudsiyān 'Urfī pūrest از شهیدان کوچهای قدسیان عرفی پرست

Ma' nā budur ki Ḳudsiyānuñ kūçeleri ey 'Urfī ,şehidlerden dolmışdur.

Zehre' dārī begū kez ḡamze-i ḥūnh'ār-i kīst زهره داری بگو که غمزه خونخوار کیست

Ma' nā budur ki eger cūr'etūn var ise söyle ki bu şehidler kimūn ḡamze-i ḥūnh'ārīnuñ koşteleridür? Ya' nī, murādı dimeḡe qādir olmazsın dimekdür.

Velehu Eyzen 59¹⁴⁸⁹

(mef' ūlū / fā' ilātū / mefā' ilū / fā' ilūn)

Tā çeşm-i 'işvesāz to miḥmān-i fitne est تا چشم عشوه ساز تو مهمان فتنه است

Ma' nā budur ki ey maḥbūb, ḥattā senūn 'işvesāz gözüñ fitnenūn miḥmānidur.

Şīrīn tebessümet nemek-i ḥ'ān-i fitne est شیرین تبسمت نمک خوان فتنه است

Ma' nā budur ki şīrīn olan tebessümüñ fitnenūn ḥ'ānınuñ tuzıdır.¹⁴⁹⁰ Ya' nī ey maḥbūb, sende ne ḥālet vardur ki miḥmān olmaḡla fitneye bu kadar lezzet virdi senūn tebessümüñ. Murād, maḥbūbuñ vücūdını (HE 91^b) medḥdür.

¹⁴⁸⁶ hemnişin didūn: hemnişin dil didūn HE

¹⁴⁸⁷ ḥayretzede: ḥaşretzede E, İ

¹⁴⁸⁸ ki ḥazret-i Mesīḥ'i bu ḥāle getürince sâ'ir ḥalkı ne şürete koyduḡın var bundan kıyās eyle dimekdür: - E, İ

¹⁴⁸⁹ velehu eyzen: - HP. Bu gazel E'de 58. gazel olarak yazılıdır.

¹⁴⁹⁰ ḥ'ānınuñ: cānınuñ E, İ

یا رب چه فتنه که بعهد تو روزگار Yā Rab çi fitneī ki be ʿahd-i to rūzigār

Maʿnā budur ki yā Rabbī, ʿacabā ey maḥbūb sen fitne-i nādīdesen ki senüñ devrüñde rūzigār.¹⁴⁹¹

در گوشه نشسته و حیران فتنه است Der gūşeī nişte vü ḥayrān-i fitne est

Maʿnā budur ki bir gūşede oturmışdur ve fitnenüñ ḥayrānıdır. Yaʿnī murād, kemāl-i mübālağa (E 183^a) üzere maḥbūbuñ fitneengiz olduğın beyāndur.¹⁴⁹²

ناز آفت و کرشمه بلا عشوه دل فریب¹⁴⁹³ Nāz āfet u kirişme belā ʿışve dīfirīb

Maʿnā budur ki maḥbūbuñ nāzı āfetdür ve kirişmesi belādur ve ʿışvesi göñül aldaticıdır. Bu taḫdīrce

یاران حذر کنید که طوفان فتنه است Yārān ḥazer konīd ki Ṭūfān-i fitne est

Maʿnā budur ki ey düstlar, başuñuz tedārikin görüp ḥazer idüñüz ki fitnenüñ Ṭūfān'ıdır. Yaʿnī murād, mübālağa üzere maḥbūbuñ evşāfin beyāndur.¹⁴⁹⁴

از فتنه غمش بکه نالیم چون مدام¹⁴⁹⁵ Ez fitne-i ḡameş be ki nālīm çun mudām

Maʿnā budur ki maḥbūbuñ ḡamınuñ fitnesinden kime nāle idüp şekvā idelüm ki dā'imā

دیوان شاه حسن درایوان فتنه است Dīvān-i şāh-i ḥüsn der eyvān-i fitne est

(HP 191^a) **Maʿnā budur ki** ḥüsn pādīşāhınuñ dīvānı eyvān-i fitnede kurulmuşdur dimekdür.¹⁴⁹⁶ Yaʿnī murād, maḥbūbuñ ḡamından nāle itmek mümkün olmaduğın beyāndur.

گل گل فتاده پرتو رویت درانجمن Gül gül futāde pertev-i ru'yet der encumen

Maʿnā budur ki ey maḥbūb, senüñ pertev-i rüyuñ gül gül olduğu ḥalde biribiri üstine düşmüşdür meclis-i ʿuşşāḫda. Bu taḫdīrce

این بزم عیش نیست گلستان فتنه است Īn bezm-i ʿıyş nīst ḡulistan-i fitne est

Maʿnā budur ki bu encumen meclis-i ʿıyş degildür belki (İ 47^b) fitnenüñ ḡulistanıdır. Yaʿnī murād, maḥbūbuñ pertev-i rüyı meclisde fitneengiz olduğın beyāndur.

¹⁴⁹¹ nādīdesen ki: nādide senüñ HP

¹⁴⁹² fitne-engiz olduğın beyāndur: - HE

¹⁴⁹³ Bu mısra HE'de yoktur. Şerhinin son kısmı ise bir önceki mısranın şerhine karıştırılmıştır.

¹⁴⁹⁴ evşāfin beyāndur: - HE

¹⁴⁹⁵ Bu mısra HE'de yoktur. Şerhinin son kısmı ise bir önceki mısranın şerhine karıştırılmıştır.

¹⁴⁹⁶ eyvān-i: - HP, HE

چون راز فتنه باز نگردد که چشم او او Çun rāz-i fitne bāz nekerded ki çeşm-i ū

Ma' nā budur ki fitnenūn gizli olan rāzı niçesi girüye dönüp āşikār olmasun ki ey maḥbūb senūn çeşmūnūn

در خواب هم سرش بگریبان فتنه است Der ḥ'āb hem sereş be girībān-i fitne est

Ma' nā budur ki ḥ'ābde olduğu hālde daḥi başı fitnenūn yaqasındadır.¹⁴⁹⁷ Ya' nī murād, maḥbūb ḥ'ābda olduğu zamān daḥi başı fitnenūn girībānındadır.¹⁴⁹⁸ Bu taqdirce fitnenūn rāzı gizli qalmadığın beyāndur.¹⁴⁹⁹

عرفی چه گونه ضبط دل خود کند که باز 'Urfī çigüne zabṭ-i dil-i ḥod koned ki bāz

Ma' nā budur ki 'Urfī niçe gönlini zabṭ itmege qādir olur ki yine

چشم کرشمه ساز تو دوران فتنه است Çeşm-i kirişmesāz-i to devrān-i fitne est

Ma' nā budur ki ey maḥbūb, senūn kirişme düzüci olan gözün fitnenūn 'ayn-i ḥalāvetindedür. Ya' nī ey maḥbūb, sen bu hālde olduğça 'Urfī'ye zabṭ-i dil (**E 183^b**) mümkin degil dimekdür.

Velehu Eyzen 59¹⁵⁰⁰

(mefā' ilün / fe' ilātün / mefā' ilün / fe' ilün)

برو مسیح که فکر فراغ من غلط است¹⁵⁰¹ Berev Mesīḥ ki fikr-i ferāg-i men gālaṭ est

Ma' nā budur ki ey Mesīḥşifat olan ṭabīb-i ḥāzıq, git ki benüm maḥbūbdan (**HE 92^a**) ferāgāt itmegimūn fikri gālaṭdur.¹⁵⁰² Ya' nī ey ṭabīb-i ḥāzıq, sen maḥbūbdan fariğ itme ki qādir degilsen.¹⁵⁰³ (**HP 191^b**) Bu taqdirce

غلط مکن که علاج دماغ من غلط است Ğalaṭ mekon ki 'ilāc-i dimāg-i men gālaṭ est

Ma' nā budur ki gālaṭ itme ki benüm dimāgumuñ mu'ālecesi gālaṭdur. Ya' nī, buḥār-i 'aşqdan benüm dimāgum ile muḥtel olmamişdur ki 'ilācpezīr ola imdi bīhūde yire gālaṭ düşüp 'ilāc sevdāsında olma ki benüm dimāguma 'ilāc olur diyen gālaṭ itmişdür.¹⁵⁰⁴ Murād, dimāgı

¹⁴⁹⁷ yaqasındadır: girībānındadır E, İ

¹⁴⁹⁸ Bu cümle İ ve E'de yoktur.

¹⁴⁹⁹ qalmadığın: olmadığın HE

¹⁵⁰⁰ velehu eyzen: - HP

¹⁵⁰¹ فراغ: - E, İ

¹⁵⁰² benim maḥbūbdan ferāgāt itmegimūn: - E, İ

¹⁵⁰³ ey ṭabīb-i ḥāzıq sen maḥbūbdan: maḥbūbdan ey ṭabīb-i ḥāzıq E, İ

¹⁵⁰⁴ 'ilāc olur: 'ilāc-peziir ola imdi E, İ

‘ilâcpezîr olmaduğın beyândur.

Nişân-i pâ-yi men âvâregî becost u neyâft نشان پای من آواره گی بجست و نیافت

Ma‘nâ budur ki benüm ayağumuñ nişânını âvârelik ve sergerdânlik aradı ve bulamadı. Bu taqđırce

Be deşt-i gom şodegîhâ surâğ-i men ğalaţ est بدشت گم شده گیها سراغ من غلط است

Ma‘nâ budur ki gom şode olan şahrâda benüm su’âlüm ğalaţdur. Ya‘nî, eger beni bulmak lâzım gelse âvârelik bulurdı zîrâ ki ayağumuñ izini fehm iderdi ol ki bulmaduğdan şoñra deşt-i gom şodegîhâda beni cost u cû idüp su’âl, ğâyettele bir ğalaţ işdür.¹⁵⁰⁵ Murâd, mübâlağâ üzere kendü vücüdını itürdüğün beyândur.

Zi ustuhân-i humâ bâğ-i düst ma‘mür est زاستخوان هما باغ دوست معمور است

Ma‘nâ budur ki humâ kuşu bir mu‘teber kuş iken maḥbûbuñ bâğçesi humânuñ kemüğinden toptolu olup ma‘mür olmışdur. Bu taqđırce

Terâne-i gileâlüd zâğ-i men ğalaţ est ترانه گله آلود زاغ من غلط است

Ma‘nâ budur ki benüm zâğ-i vücüdumuñ şikâyetiyle âlûde olan terânesi ol bâğ-i düstda ğâyettele ğalaţdur. Ya‘nî murâd, mübâlağâ üzere bâğ-i maḥbûbı medḥdür.

Ne ‘andelîb-i çemenzârem ez bihişt megûy نه عندلیب چمن زارم از بهشت مگوی

Ma‘nâ budur ki ey vâ‘iz-i zâhid, ben çemenzâr bülbülü degilem baña evşâf-i bihiştten söyleme zîrâ ki

Zi golḥan âmedeem kişt-i bâğ-i men ğalaţ est ز گلخن آمده ام کشت باغ من غلط است

Ma‘nâ budur ki golḥan-i ‘aşqdan gelmişem benüm kişt-i bâğ itmegüm ğalaţdur. (E 184^a)
Ya‘nî murâd, golḥan-i ‘aşkuñ (HP 192^a) zâğı olduğın beyândur.

Kunün ki lezzet-i elmâs ez nemekzed yâft کنون که لذت الماس از نمک زد یافت

Ma‘nâ budur ki şimdi ki elmâsuñ lezzetini ve çâşnîsini tuz urucıdan buldı. Bu taqđırce

Kirişmesenci-i merhem be dâğ-i men ğalaţ est کرشمه سنجی مرهم بداغ من غلط است

Ma‘nâ budur ki benüm derûnumda olan dâğa merhemüñ kirişme tartığı ğâyettele ğalaţdur.¹⁵⁰⁶
Ya‘nî, benüm dâğuma ki toz koydukları zamân zehr olan elmâsuñ lezzetini bula (HE 92^b)

¹⁵⁰⁵ deşt-i: dest-i HE, - E, İ

¹⁵⁰⁶ tartığı: var itme ki E, İ; tutar ma‘nî HE

ayruḡ merhemūñ ol dāḡa nāz u kirişme itmesinūñ münāsebeti yokdur dimekdür. Murād, derūnunda olan derd-i ‘aşḡı beyāndur.

Ḥalāvetī ki tevān yāften zi ḥūn-i ciger حلاوتی که توان یافتن زخون جگر

Ma‘nā budur ki bir ḥalāveti ki cigeri ḡanından bulmaḡ mümkin ola.

Şikesten-i heveseş der dimāḡ-i men ḡalaṡ est شکستن هوسش در دماغ من غلط است

Ma‘nā budur ki ol ḥalāvetūñ hevesini benüm dimāḡumda şındurmaḡ ḡalaṡdur zīrā ki ḥūn-i cigerden alınan ḥalāvetūñ dimāḡda olması birbirine muḡāyirdür dimekdür.¹⁵⁰⁷ Ya‘nī murād, ḥūn-i ciger yidügin beyāndur.

Şikufte der dilem elmās u rīze mişikened شکفته در دلم الماس و ریزه میسکند

Ma‘nā budur ki benüm gönlüm gülistānında şāḡ-i elmāslar şikufte olmuşdur ki dirāḡtınıñ dibine rīzesin şındurup döker. Bu taḡdırce

Derīn bahār temāşā-yi bāḡ-i men ḡalaṡ est درین بهار تماشای باغ من غلط است

Ma‘nā budur ki bu bahārda benüm bāḡ temāşā itmegüm ḡalaṡdur zīrā ki benüm gülistān-i dilümde şāḡ-i elmās şikufte olup rīze şındurduḡdan şoñra ayruḡ ḡayr bāḡçenūñ temāşāsına varmaḡ münāsib degildür dimekdür.¹⁵⁰⁸ Ya‘nī murād, gönlünde şāḡ-i elmās şikufte olduḡın beyāndur.

Metāz ber eşer-i nūr-i va‘z-i men ‘Urfī متاز بر اثر نور و عظم من عرفی

Ma‘nā budur ki ey ‘Urfī, benüm va‘z u naşīḡatimūñ nūrınıñ eşerince çapma ki

Ki şebrevī be furūḡ-i çerāḡ-i men ḡalaṡ est که شبروی بفروغ چراغ من غلط است

Ma‘nā budur ki benüm çerāḡumuñ ziyāsıyla gice gitmeklik (HP 192^b) ḡalaṡdur. Ya‘nī, benüm va‘zum çerāḡınıñ ziyāsına i‘timād idüp tariḡ-i (E 184^b) ‘aşḡda şebrev olma ki ḡāyetle ḡaṡarnāk yoldur ve iḡtimāldür ki çerāḡ daḡi bād-i şarşar-i ‘aşḡdan münṡefī ola. Bu def‘a kendüni varṡa-i belāya şalmış olursın dimekdür. Murād, kesr-i nefis idüp öz cevābına yine kendünūñ i‘timādı olmaduḡın beyāndur.

¹⁵⁰⁷ muḡāyirdür: muḡālifür E, İ

¹⁵⁰⁸ ḡayr: ḡayruñ HP

Velehu Eyzen 60¹⁵⁰⁹

(fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün)

Der maḥabbet derd eger bîḥad devā bisyār hest در محبت درد اگر بیحد دوا بسیار هست

Ma' nā budur ki maḥabbetde derdler eger çoḡsa (İ 48^a) devā daḡi çoḡ vardur, ašlā ḡavf itme hemān kendüni erbāb-i maḥabbetden ideḡor dimekdür.¹⁵¹⁰

Rîş eger nāsūr şevēd elmās der bāzār hest ریش اگر ناسور شد الماس در بازار هست

Ma' nā budur ki yara eger nāsūr baḡlayup şaḡalmaḡ iḡtimāli olmazsa bāzār-i 'aşḡda elmās vardur getürüp nāsūrı anuñla def' iderüz dimekdür.¹⁵¹¹ Ya' nî murād, maḥabbete terḡîb itmekdür.

Ger zi luḡfem nāümîd ümmîdvārem der 'itāb گر زلطفم نا امید امیدوارم در عتاب

Ma' nā budur ki eger maḡbūbuñ (HE 93^a) luḡfundan nāümîd isem 'itābından ümmîdvāram.¹⁵¹²

Ger nedārem subḡa ber kef ber miyān zunnār hest گر ندارم سبچه برکف بر میان زنار هست

Ma' nā budur ki eger elde tesbîḡ-i zühd ü şalāḡ tıtmazsam bilem üzerinde ḡod zunnār-i hevā vü heves vardur, luḡfa göre subḡa ve 'itāba göre zunnār. Ya' nî murād, maḡbūbuñ luḡf u ḡahrından nāümîd olmayup ümmîdvār olduḡın beyāndur. Ḳaḡısı zḡūr iderse ne güzēl.

Şosten-i levḡ-i guneḡ destūr-i ebr-i raḡmetest شستن لوح گنه دستور ابر رحمتست

Ma' nā budur ki 'uşşāḡuñ levḡ-i ḡunāḡların yuyup pāk itmek raḡmet buludunuñ 'ādetidür.

Verne seyl-i eşk-i 'özr ü āb-i istiḡfār hest¹⁵¹³ ورنه سیل اشک عذر و آب استغفار هست

Ma' nā budur ki yoḡsa 'özr göz yaşınıñ seyli ve istiḡfār şuyı vardur, olmazsa levḡ-i 'işyānımız bunlar ile yuyup pāk iderüz dimekdür. Ya' nî murād, ḡunāḡına mu'terif olup ḡaleb-i maḡfıret (HP 193^a) itmekdür.

¹⁵⁰⁹ velehu eyzen: - HP¹⁵¹⁰ derdler: derdleri E, İ¹⁵¹¹ yara: bāve-i E, İ¹⁵¹² maḡbūbuñ: maḡbūb E, İ¹⁵¹³ و: - E, İ

Ey taḫīb-i himmet iḥsānī ki der şeh̄r-i ümīd¹⁵¹⁴ ای طبیب همت احسانی که در شهر امید

Ma' nā budur ki ey ḥimmet ḥekīmi, bir iḥsān it ki ümīd şeh̄ristānında¹⁵¹⁵

Nīst dermānī vü der her kām şad bīmār hest نیست درمانی و در هر کام صد بیمار هست

(E 185^a) **Ma' nā budur ki** bir dermān yoḫdur feemmā her bir kām̄dan yüz dāne ḥaste vardır.¹⁵¹⁶ Ya' nī murād, taḫīb-i himmetden dermān ṭaleb itdügin beyāndur.

Ders-i ma' nī rā kohen evrāk kes der kār nīst درس معنی را کهن اوراق کس در کار نیست

Ma' nā budur ki ma' nī dersinüñ evrāk̄ları kohne olduḡına ašlā kimsenüñ kārında yoḫdur.¹⁵¹⁷

Ya' nī, kohne olduḡına egerçi zāhirde bī' tibār olmuşdur feemmā

Dīde buḡşā kīn raḡam ber her der u dīvār hest دیده بگشا کین رقم بر هر در و دیوار هست

Ma' nā budur ki çeşm-i 'ibretbīnūñi guşāde idüp nazār it ki bu raḡam-i ma' nī her ḡapu üzerinde ve her dīvār üzerinde vardır.¹⁵¹⁸

Ma' nī-i zunnār besten ger muḡayyed būden est معنی زنار بستن گر مقید بودنست

Ma' nā budur ki eger zunnār baḡlamanuñ ma' nāsı muḡayyed olmaḡdur

Der derūn-i ḥırḡa-i Rūḡu'l-ḡudus zunnār hest در درون خرقة روح القدس زنار هست

Ma' nā budur ki Rūḡu'l-ḡudus'uñ ḥırḡasınuñ içinde zunnār vardır. Ya' nī, eger zunnārbend olmaḡuñ bu ise ki ayruḡ māsivādan ḡaṭ' -i 'alākā idüp maḡbūbuñ kemer-i maḡabbetini miyān-i cāna bend idüp rüz u şeb rızāsını ṭaleb itmege sa' y idüp emrine muḡālefet itmezem dimek ise bu taḡdīrce bilā-şübhe derūn-i ḥırḡa-i Rūḡu'l-ḡuds'da daḡi zunnār vardır zīrā ki Rūḡu'l-ḡudus'uñ ašlā maḡbūb-i ḡaḡīḡate muḡālefeti yoḫdur.¹⁵¹⁹ Murād, zunnārbend olmaḡuñ ma' nāsını (HE 93^b) beyāndur.

'Arz-i cennet kem deh ey Rıḡvān ki der bāzār-i 'aşḡ¹⁵²⁰ عرض جنت کم ده ای رضوان که در بازار عشق

Mīve-i telḡ u dil-i peḡmurdeī der kār hest میوه تلخ و دل پژمرده در کار هست

Ma' nāsı ma' lūm. (HP 193^b)

¹⁵¹⁴ E, İ احسان: احسانی

¹⁵¹⁵ it: eyle E, İ

¹⁵¹⁶ kām̄dan: ādemde HP, HE

¹⁵¹⁷ ma' nī: - HP, HE

¹⁵¹⁸ 'ibretbīnūñi: 'aybetbīnūñi HE

¹⁵¹⁹ cāna: ḡāne HE; rızāsını: recāsını E, İ; muḡālefet: muḡālif E, İ

¹⁵²⁰ Şerhi "ma' nāsı ma' lūm" şeklinde verilen bu iki beyit, İ ve E'de yoktur. HE'de derkenardadır.

Nîst ġam ger yāsemen ū sunbulem der bāġ nîst نیست غم گر یاسمن و سنبل در باغ نیست

Tā be raġbet bişkenem der dīde-i dil-ġar hest تا بر غبت بشکنم در دیده دل خار هست

Ma' nāsı ma' lūm.

Ger dilem tengest u ġūnem telġ 'Urfī bāk nîst گر دلم تنگست و خونم تلخ عرفی باک نیست

Ma' nā budur ki ey 'Urfī, eger benüm ġönlüm dar ve ġanum acı olursa ġam degildür zīrā ki

Dīde-i zehrāşinā vu girye-i bisyār hest دیده زهر آشنا و گریه بسیار هست

Ma' nā budur ki zehrle āşinā olan ġözümüzdür vardur ve çok aġlamamız vardur. Ya' nī, dil-i tengimüzi dīde-i zehrāşināyla vāsi' iderüz ve ġūn-i telġimüzi eşk-i nedāmetle yiyüp şīrīn iderüz dimekdür.¹⁵²¹ Murād, dilteng ve telġġūn olduġın beyāndur.

Velehu Eyzen 61¹⁵²²

(mef' ūlū / fā' ilātū / mefā' ilū / fā' ilūn)

Ez beski cevr kerd be dil ġam ki āşināst از بسکه جور کرد به دل غم که آشناست

Ma' nā budur ki ġöñüle çok cevr eyledi (E 185^b) ġam ki āşinādur. Ya' nī, ġam bizüm ġöñlimüze āşinā olduġına çok cevr eyledi dimekdür. Murād, ġam kendüye cevr ü cefā itdüġini beyāndur.¹⁵²³

Dāġem bihişt şoġbet-i merhem ki āşināst داغم بهشت صحبت مرهم که آشناست

Ma' nā budur ki baña dāġ terk itdi merhemün şoġbetün āşinādur. Ya' nī

Tā ṭayy ġonend biēdebān vādī-i ġurūr تا طی کنند بی ادبان وادی غرور

Ma' nā budur ki ḡattā biēdebler ġurūr vādīsini ṭayy itsinler deyü maġbūb

بیگانگی نمود بمحرم که آشناست

Ma' nā budur ki öz maġremine biġānelik ġösterdi ki āşinādur. Ya' nī, maġremler biz maġbūbla āşinā olduġ deyü vādī-i ġurūrda gezerlerdi feemmā maġbūb maġremlerün bu ġurūrı ġitsün deyü kendülerine biġānelik ġösterdi dimekdür. Murād, maġbūb maġremine biġānelik ġösterdüġin beyāndur.

¹⁵²¹ vāsi': vāġi' HP

¹⁵²² velehu eyzen: - HP

¹⁵²³ ġam kedüye cevr: cevr-i ġam kendüye İ, E; ü: - HE

Ger āşinā kesīst ki ehliyyetīş hest ¹⁵²⁴ گر آشنا کسیست که اهلیتیش هست

Ma‘nā budur ki eger āşinā ol bir kimesnedür ki anuñ (**HP 194^a**) <bir> ehliyyeti vardur. Ya‘nī vücūdında ma‘ rifeti olup ehliyyeti olan kimesne ise āşinālığa lāyık.

Bunmā yekī zi merdum-i ‘ālem ki āşināst ¹⁵²⁵ بنما یکی ز مردم عالم که آشناست

Ma‘nā budur ki dünyā erbābından birini göster ki işte bu āşinādur. ¹⁵²⁵ Ya‘nī, āşinānuñ bu ta‘rifī üstine merdum-i ‘ālemdə āşinā az vardur zīrā ki ekşer maḥlūk marāz-i cehle mübtelā olmuşdur dimekdür. ¹⁵²⁶ Murād, dünyāda āşinā az olduĝın beyāndur.

Ez beski dil remīde zi bīgānegān buved ¹⁵²⁷ از بسکه دل رمیده ز بیگانگان بود

Ma‘nā budur ki çoĝ ki gönül bigānegāndan ürker idi. Ya‘nī, gönlimüz dā‘imā bīgāneden (**İ 48^b**) firār iderdi feemmā ḥālā

Bīgānevār mīzened ān hem ki āşināst ¹⁵²⁸ بیگانه وار میزند آن هم که آشناست

Ma‘nā budur ki bīgāneler (**HE 94^a**) gibi ol kimse hem urur ki āşinādur. ¹⁵²⁸ Ya‘nī murād, āşināları daĝı bīgāneler gibi gönlüni urduĝın beyāndur.

Zaḥmet mekeş ṭabīb ki bīmār-i ‘aşq rā ¹⁵²⁹ زحمت مکش طبیب که بیمار عشق را

Ma‘nā budur ki ey ṭabīb-i ḥāzıq bīmār-i derd-i (**E 186^a**) ‘aşqa dermān itmek için zaḥmet çekme ki

Dārū nedād ‘İsâ-i Meryem ki āşināst ¹⁵²⁹ دارو نداد عیسی مریم که آشناست

Ma‘nā budur ki ḥazret-i ‘İsâ |**HE**⁺ ‘aleyhi’s-selām| şifā dārūsın virmedi ki āşinādur. ¹⁵³⁰ Ya‘nī, ḥazret-i Mesīḥ āşinā iken bīmār-i ‘aşqa dārū virmedi ki bu ḥaste devā kabūl itmez didi. ¹⁵³¹ İmdi ey ṭabīb, sen bīhūde yire zaḥmet çekme dimekdür. Murād, bīmār-i ‘aşq dārū

¹⁵²⁴ “اهلیتیش” (ehliyyetīş) kelimesi tüm nüshalarda “اهلیتیش” şeklindedir. Fakat bu haliyle mısra vezne uymamaktadır. Bu sebeple söz konusu kelime “اهلیتیش” şeklinde tamir edildi.

¹⁵²⁵ işte: iste HP

¹⁵²⁶ merdum-i: merd-i E; āşinā az vardur: āşinādur vardur HP, E

¹⁵²⁷ E, İ: رمیده: رمیده

¹⁵²⁸ urur: dir İ, E

¹⁵²⁹ İ, E, HE: نداد: نداد

¹⁵³⁰ virmedi ki: virmege HE

¹⁵³¹ virmedi ki: virme ki HE

ķabūl itmedüġin beyāndur zīrā ki bunlaruñ marazı ma‘nevīdür, şūrī degildür ki devā ķabūl ide.

Ez beski zaħmhāst der īn sīne ey ecel از بسکه زخمهاست در این سینه ای اجل

Ma‘nā budur ki ey ecel bu sīnede ol mertebe çok zaħmlar vardur ki¹⁵³²

Reh tā ebed be cān nebered ġam ki āşināst ره تا ابد بجان نبرد غم که آشناست

Ma‘nā budur ki yolu tā ebedü’l-ābāda varıncaya dek cāna iletmege ķādir olmaz ġam ki āşinādur.¹⁵³³ Ya‘nī, bizüm sīnemüzde ol ķadar bīhesāb zaħmlar vardur ki ġam cānımızla (HP 194^b) āşinā-yi ķadīm iken cānımıza vāşıl olup mülāķat olmaġa yol bulmuyor.¹⁵³⁴ Bu taķdīrce ey ecel, ġod cānımızla bīġānesen aşlā yol ķıķarmaġa ķādir degilsen dimekdür. Murād, mübālaġa üzere sīnesinde olan zaħmlaruñ çokluġın beyāndur.

‘Urfī to āşinā neşināsī ŗarab mecūy عرفی تو آشنا نشناسی طرب مجوی

Ma‘nā budur ki ey ‘Urfī sen āşināyı fehm itmezsen zevķ u şafā ŗaleb itme.¹⁵³⁵

Muħkem begīr dāmen-i mātem ki āşināst محکم بگیر دامن ماتم که آشناست

Ma‘nā budur ki mātem u muşībetüñ etegini muħkem ŗut ki işte bizüm āşināmuz oldur dimekdür. Mātemāşinā olduġın beyāndur.

Velehu Eyzen 62¹⁵³⁶

(mef‘ülü / fā‘ilātü / mefā‘ilü / fā‘ilün)

Yek şemme z’ışılāġ-i mey-i nāb goftenest یک شمه زاصطلاح می ناب گفتنت¹⁵³⁷

Ma‘nā budur ki şāf olan şarābuñ ışılāġından bir şemmesini söylemekdür ġarazum.¹⁵³⁸ Ya‘nī, bāde-i nāb ışılāġda ne olduġını beyān itmekdür murādım.

Bā zāhidān surūdī ez īn bāb goftenest با زاهدان سرودی ازین باب گفتنت

Ma‘nā budur ki zāhid-i ġuşķ olanlara bu mey-i nāb bābından bir naġmeyi söylemekdür ġarazum. Ya‘nī zāhidler, mey-i nāb ne olduġın bilmeyüp daġl iderler. Murādum, mey-i nābı

¹⁵³² zaħmlar: zaħmetler E

¹⁵³³ ġam: ġamla E, İ

¹⁵³⁴ zaħmlar: zaħmetler E, İ

¹⁵³⁵ itme: eyleme E, İ

¹⁵³⁶ velehu eyzen: - HP

¹⁵³⁷ HP یک شمه: یک شمه; HE یک شمه را: یک شمه ز

¹⁵³⁸ şemmesini: şemme abı HE

kendülerine (E 186^b) bildirmektür dimekdür.

Hergiz şikest-i tevbe melûlem nedâşteest هزگز شکست توبه ملولم نداشتست

Ma' nâ budur ki ašlâ tevbeyi şikest itmek beni melûl ıttmadı. Ya' nî, tevbeyi şındurmakdan melûl olup peşimân olmadum.

İn nükte der muqâbil-i aşhâb goftenest این نکته در مقابل اصحاب گفتست

Ma' nâ budur ki bu nükteyi aşhâbuñ muqâbelesinde söylemekdür ğarazum. Ya' nî, aşhâb-i zâhirüñ muqâbelesinde bu nükteyi beyân itsem gerekdür ki tevbe şındurmak (HE 94^b) beni melûl itmedügi bu ma' nâyadur ki tevbe-i kâzibeyi şındurmak beni melûl idüp ğamnâk itmez ve hülûş üzere tevbe itdügümüz zamân şâbitkademüz, tevbemüz üstünde naşühuz dimekdür.¹⁵³⁹ (HP 195^a)

Ey maħrem-i vişâl ğam-i dürmândeĝân ای محرم وصال غم دورمانده گان

Ma' nâ budur ki ey vişâl-i maħbûba maħrem olanlar, ırağda qalmış ' uşşâkuñ ğamını

Bişnev ki ħâl-i teşne be sîrâb goftenest بشنو که حال تشنه بسیراب گفتست

Ma' nâ budur ki istimâ' it ki şusuz olanlaruñ ħâlini şusuz olmayana söylemekdür benüm ğarazım. Ya' nî |HE⁺ ey maħbûb-i ħarem|, maħrem-i vişâlsızlar zülâl-i vaşl-i maħbûbdan nüş idüp def' -i ħarâret itmiş feemmâ serçeşme-i vaşldan dürmânde olup teşneleb qalan ' uşşâkuñ aħvâlin isitmâ' idüp merħamet itdün dimekdür.¹⁵⁴⁰

Netvân be goftugû be ħaқиқat resîd lîk نتوان بگفتگو بحقیقت رسید لیک¹⁵⁴¹

Ma' nâ budur ki mücerred sözile ħaқиқat-i ma' nâya vâşıl olmaq mümkin degildür feemmâ bu kadar vardur ki

Efsâneî zi gevher-i nâyâb goftenest افسانه ز گوهر نایاب گفتست

Ma' nâ budur ki bulunmayan gevherden bir alay efsâne söylemekdür ğarazum. Ya' nî ħaқиқat, gevher-i nâyâb pâyesindedür sözile ele girmez dimekdür zîrâ buyurmuşlardur ki "Kadem bâyed ender tariқat ne dem"¹⁵⁴²

¹⁵³⁹ tevbemiz: - E, İ

¹⁵⁴⁰ qalan: olan E, İ

¹⁵⁴¹ رسید: - HP

¹⁵⁴² "قدم باید اندر طریقت نه دم" (Tarikat içre adım lazımdır söz değil.) Sa'di, *Bostan*, 1305, s.22

Der âteşem derûn u birûn cûş mîzened در آتشم درون و برون جوش میزند

Ma' nâ budur ki benüm içerüm ve taşram âteşde cûş urur feemmâ

În harf der miyân-i teb u tâb goftenest این حرف در میان تب و تاب گفتنست

Ma' nâ budur ki bu derûn u birûnum âteşde cûş urmağ harfini istemiyle harâret ortasında söylemekdür ğarazum.¹⁵⁴³ Ya' nî murâd, (E 187^a) derûn u birûnî pürâteş olduğın beyândur.

Ebleh kesî ki 'ayb-i ħod ez dÛst beşunÛd ابله کسی که عیب خود از دوست بشنود

Ma' nâ budur ki aħmağ ve ebleh şol bir kimesnedür ki öz 'aybını dÛstdan işide.

Bâ dÛstân ħikâyet ez ĩn bâb goftenest با دوستان حکایت ازین باب گفتنست

Ma' nâ budur ki bu bâbdan dÛstlara ħikâyet söylemekdür ğarazum. Ya' nî murâd, dÛst dÛstuñ 'aybını ifşâ itmez belki setr ider eger murâduñ öz 'aybuña vâkıf olmağ ise (HP 195^b) var düşmenünden su'âl eyle ki düşmen 'ayb şağlamaz dimekdür.

Dîdem be ħ'âb k'ân leb-i la' lem be kâm bÛd دیدم بخواب کان لب لعلم بکام بود

(HE 95^a) **Ma' nâ budur ki** uykuda gördüm ki maħbÛbuñ la' leng olan tudağı benüm dimâğumdur.¹⁵⁴⁴

Ger vâkıfest u ger ğalağ ĩn ħ'âb goftenest گر واقعت و گر غلط این خواب گفتنست

Ma' nâ budur ki bu kışsa eger vâkı' ise de ve eger ğalağ ise de bu ħ'âbı söylemekdür ğarazum.¹⁵⁴⁵ Ya' nî murâd, 'âlemeynde gördüğü âħvâli beyândur. (İ 49^a)

'Urfî megÛ be tîreşeb-i ħecr vaşf-i dÛst عرفی مگو به تیره شب هجر حرف می

Ma' nâ budur ki ey 'Urfî, maħbÛbuñ evşâf-i cemîlesin ħecrÛñ ħarañu gicesinde söyleme

ħarfîst ĩnki der şeb-i mehtâb goftenest حرفیست اینکه در شب مهتاب گفتنست

Ma' nâ budur ki bu vaşf-i dÛst bir ħarf-i 'âlîşândur mâhitâb gicede söylemedür ğarazum. Ya' nî murâd, dÛstuñ vaşfını medħdür.

¹⁵⁴³ urmağ: itmek E, İ

¹⁵⁴⁴ tudağı: tudağını E, İ

¹⁵⁴⁵ kışsa: қазиyye E, İ

Velehu Eyzen 63¹⁵⁴⁶

(mef' ūlū / mefā' ilū / mefā' ilū / fe' ūlūn)

İşlâh-i perîşāniyem endāze-i kes nîst ¹⁵⁴⁷ اصلاح پریشانیم اندازه کس نیست**Ma' nā budur ki** benüm perîşānlıgımuñ işlâh qabûl itmege kimsenüñ endāzesi yoqdur. ¹⁵⁴⁸Ya' nî, öyle perîşān olmışam ki kıyāsa ve endāzeze gelüp işlâh qabûl ide dimekdür. ¹⁵⁴⁹ Murād, mübālağa üzere perîşān olduğın beyāndur.Eczā-yi merā minnet-i şîrāze-i kes nîst ¹⁵⁵⁰ اجزای مرا منت شیرازه کس نیست**Ma' nā budur ki** benüm perîşān evrāq olan eczā-yi vücūduma kimsenüñ minnet şîrāzesi yoqdur. Ya' nî, yine ben kendüm cem' iderüm dimekdür.

Mā şîveniyān nāgme nedānīm ki mā rā ما شیونیان نغمه ندانیم که ما را

Ma' nā budur ki biz erbāb-i şîven nāgme idüp feryād itmegi bilmezüz ki zîrā ki bizüm ¹⁵⁵¹

Gūşîst ki ber şu' be vü āvāze-i kes nîst گوشیست که برشعبه و آوازه کس نیست

Ma' nā budur ki bir kulağımız vardur ki kimsenüñ şu' be vü āvāzesi üstine yoqdur. Ya' nî biz, sâ'ir (E 187^b) mātemzedeler gibi şîven (HP 196^a) itmezüz dimekdür.

Selmâ talebî çeşm u qadem şev ki derîn deşt سلمی طلبی چشم قدم شو که در این دشت

Ma' nā budur ki ey tâlib, eger murāduñ Selmā-yi maqşūduñı taleb itmekse çeşmle qadem ol bu şahrāda zîrā ki ¹⁵⁵²

Ġammāz-i ceres hemreh-i cemmāze-i kes nîst غماز جرس همراه جمازه کس نیست

Ma' nā budur ki ceres ġammāzı kimsenüñ devesinde yoldaş yoqdur. Ya' nî, bu şahrā-yi Selmā'ya sâlik olan qāfilenüñ cemmāzelerinde ceres yoqdur ki yolından girüye qalup reh-i gom geşte olduğun zamān āvāze-i ceres saña ġammāzlık idüp kārvanı göstere. ¹⁵⁵³ Qāziyye¹⁵⁴⁶ velehu eyzen: - HP¹⁵⁴⁷ HP پریشانم: پریشانیم¹⁵⁴⁸ "itmege" ibaresi HE ve HP'de "itmesi" şeklindedir. Anlam bütünlüğü açısından "itmege" şeklinde tamir edildi. itmege kimsenüñ endāzesi yoqdur: - E; itmege kimsenüñ endāzesi yoqdur: ide dimekdür İ¹⁵⁴⁹ ya' nî öyle perîşān olmışam ki kıyāsa ve endāzeze gelüp qabûl: - E, İ¹⁵⁵⁰ E, İ شیراز: شیراز¹⁵⁵¹ bizim: biz HP¹⁵⁵² Selmā-yi maqşūduñı: Selmâ maqşūduñı HE; çeşmle: çeşm E, İ¹⁵⁵³ reh-i gom: irelüm HE

öyle degildir eger murāduñ Selmā'ya vāşıl olmağdur bu şahrāda gözünü bir hoşça açup
 qademe kuvvet virüp qāfileden ayrılma dimekdür. Murād, tariq-i (HE 95^b) 'aşquñ aḥvālin
 beyāndur.

Māyīm u kohen bāğ u ber-i bāğçe-i quds ماییم و کهن باغ و برباغچه قدس

Ma'nā budur ki bizlerüz ve kohne olan bāğumuzdur ve bāğçe-i qudsuñ mīvesidür. Ya'nī
 bizler, bunuñla qanā' at itmişüz dimekdür.¹⁵⁵⁴

Çeşm-i dil-i mā ber şemer-i tāze-i kes nīst چشم دل ما بر ثمر تازه کس نیست

Ma'nā budur ki bizüm gönül gözümüz kimsenüñ tāze olan mīvesi üzerinde yoğdur. Ya'nī
 murād, öz naşībimize qā'ilüz gayruñ naşībinde tama'ımız yoğdur dimekdür.

Her cāme ki bīmārī-i dil rengber-i üst هر جامه که بیماری دل رنگ بر اوست

Ma'nā budur ki her şol cāme ki gönül hasteligi anuñ rengini ileticidir.

Ber dūş-i men efken ki be endāze-i kes nīst بردوش من افکن که باندازه کس نیست

Ma'nā budur ki ol qaftānı benüm omzuma birağ ki kimsenüñ endāzesi yoğdur. Ya'nī, ol
 cāme ancağ benüm boyuma biçilmişdür ve illā gayra lāyık degildir dimekdür.¹⁵⁵⁵

'Urfī merev ez meykede der şavme' e k'āncā عرفی مرو از میکه در صومعه کانجا

Ma'nā budur ki ey 'Urfī, meyhāneden şavme'eye gitme ki şavme'ede

Kes rā ğam-i maḥmūrī vü ḥammāze-i kes nīst کس را غم مخموری و خمیازه کس نیست

(HP 196^b) **Ma'nā budur ki** kimseye maḥmūrluğ ğamı ve kimsenüñ ḥammāzesi yoğdur
 dimekdür.¹⁵⁵⁶ Taşavvuf ma' nāsı erbābına ma' lūmdür.

Velehu Eyzen 63¹⁵⁵⁷

(fā' iltün / fā' iltün / fā' iltün / fā' ilün)

Dil be şad reh mīreved ammā murād-i dil yekīst دل بصد ره میرود اما مراد دل یکیست

Ma'nā budur ki gönül yüz yola gider feemmā gönlüñ murād u maqşūdı birdür.

¹⁵⁵⁴ itmişüz: itmişüzdür E, İ

¹⁵⁵⁵ boyuma: bu belime HP

¹⁵⁵⁶ kimseye: kimse HE, - E, İ

¹⁵⁵⁷ velehu eyzen: - HP

راه اگر بسیار باشد باش گو منزل یکیست Rāh eger bisyār bāšed bāš gū menzil yekīst

Ma'nā (E 188^a) budur ki yol eger çok olacağ olursa söyle olsun ki varacağımız menzil birdür. Ya'nī, bizüm gönlimüz kaᅅıᅅı ᅅarīᅅe sālik olursa yine murādı birdür ve yol ne ᅅadar çok olursa yine varacağ menzili birdür. Murād-i dilden, murād olan maᅅbūbdur ve menzilden maᅅşūd olan kūy-i maᅅbūbdur.¹⁵⁵⁸

گر تعلق نیست اسباب جهان مردود نیست Ger ta'alluᅅ nīst esbāb-i cihān merdūd nīst

Ma'nā budur ki eger ta'alluᅅ yoᅅdur esbāb-i cihān bizüm merdūdumuzdur. Ya'nī, egerᅅi dünyāda aᅅlā bir Őeye ta'alluᅅumuz yoᅅdur āzādeyüz ammā bunuñ yerlerine esbāb-i cihān bizüm merdūdumuz olmuᅅdur zīrā ki

صد هزاران پرده پیش دیده حائل یکیست ᅅad hezārān perde pīᅅ-i dīde-i ᅅā'il yekīst

Ma'nā budur ki göz ögünde yüz biñ perde vardur feemmā ᅅā'il olan birdür. Esbāb-i cihāna naᅅar itmenden ötüri eger pīᅅ-i dīdemizde yüz biñ dāne perde ᅅoymıᅅlar idi feemmā ᅅaᅅīᅅatde māni' ve ᅅā'il olan (**HE 96^a**) ancaᅅ bir nesne idi ve ol nesneden murād, maᅅabbet-i maᅅbūbdur zīrā ki bir ᅅalbde iki olmaz dimekdür.¹⁵⁵⁹

عالمی در جلوه و عاشق نبیند غیر دوست 'Ālemī der cilve vu 'āᅅıᅅ nebīned ᅅayr-i dūst

Ma'nā budur ki bir 'ālemūñ maᅅlūᅅı cilve itmek üzeredürler feemmā 'āᅅıᅅ olan kimesne maᅅbūbdan ᅅayrısın görmez zīrā ki¹⁵⁶⁰

گر بر مجنون بری صد کاروان محمل یکی است Ger ber-i Mecnūn berī ᅅad kārvān maᅅmīl yekīᅅt

(**HP 197^a**) **Ma'nā budur ki** Mecnūn'ūñ ᅅuzūruna yüz dāne kervānı iletcek olursan maᅅmil birdür. Ya'nī Leylā'nuñ hevdecūñden ᅅayrısına naᅅar itmez dimekdür. Murād, 'āᅅıᅅ maᅅbūbdan ᅅayrısına baᅅmaduᅅın beyāndur.

شوق دیدار است کر هر دل بکامی لب گشاد ᅅevᅅ-i dīdār est ger her dil be kāmī leb ᅅuᅅād

Ma'nā budur ki eger her gönül bir murād iᅅün ᅅudaᅅını aᅅdıysa yine ol gönlūñ murādı, ᅅevᅅ-i dīdār-i maᅅbūbdur zīrā ki

¹⁵⁵⁸ murād-i dilden, dilden murād olan maᅅbūbdur ve menzilden: - E, İ

¹⁵⁵⁹ itmenden: itmeden E, İ

¹⁵⁶⁰ bir: her HP

عالمی در گفتگوی خواهش سایل یکیست 'Ālemī der goftugū u ḥ'āhiṣ-i sā'il yekīst

Ma'nā budur ki bir 'ālemūn maḥlūḳı goftugūydadur feemmā sā'il olan şahṣuñ istegi birdür.¹⁵⁶¹ Ya' nī, fī'l-ḥaḳīḳa nazar olınacaḳ olursa cemī' maḥlūḳ-i 'ālem, maḥbūbuñ yanında sā'il mertebesindedürler. Murādları, şevḳ-i dīdārdur dimekdür. (E 188^b)

دوست دشمن را بخون غلطان کنم عرفی ولی Dūst-i dūṣmen rā be ḥūn ḡalṭān konem 'Urfī velī

(İ 49^b) **Ma'nā budur ki** dūst şūretinde olan dūṣmeni ḳan içinde yuvarlaram ey 'Urfī feemmā

دوست دارم دشمنی کو را زبان و دل یکیست Dūst dārem dūṣmenī kū rā zebān u dil yekīst

Ma'nā budur ki ol bir dūṣmeni ben dūst tutup maḥabbet iderem ki ol dūṣmenūn zebānyla ḡōñli birdür.¹⁵⁶² Ya' nī, münāfiḳ olan dūstı hemān ḳatl itmek gerek ve lisānyla ḡōñli bir olan dūṣmāna maḥabbet itmek gerek dimekdür.

Velehu Eyzen 64¹⁵⁶³

(mef' ūlū / fā' ilātū / mefā' ilū / fā' ilūn)

هرگز مگو که کعبه ز بتخانه خوشتر است Hergiz megū ki Ka' be zi bütḥāne ḥoṣter est

Ma'nā budur ki aṣlā dime ki Ka' be bütḥāneden eyüdü r zīrā ki

هر جا که هست جلوه جانانه خوشتر است¹⁵⁶⁴ Her cā ki hest cilve-i cānāne ḥoṣter est

Ma'nā budur ki her nirde ki maḥbūbuñ cilvesi vardur eyüdü r.¹⁵⁶⁵ Ya' nī ey zāhid-i ḥuṣḳ, Ka' be-i zāhirīye sen bütḥāneden eyüdü r dime zīrā ki fī'l-ḥaḳīḳa nazar olınacaḳ olursa eyü olmaḡa sebep budur ki maḥbūb-i ḥaḳīḳat her ḳanḡı mekānda cilveḡer olup 'āṣıḳlarına tecellī iderse işte ol mekāndan (HP 197^b) eyü mekān yoḡdur. Bu taḳdīrce aḥaduhumā āḥir üstine tercīḥ itmeye cā'iz ki maḥbūb bütḥānede cilveḡer ola ve cā'iz ki Ka' be de cilveḡer ola bilinmez, (HE 96^b) emr-i ḡaybī bir şeydür dimekdür.¹⁵⁶⁶

با برهمن حدیث محبت رواست لیک Bā Berhemen ḥadīṣ-i maḥabbet revāst līk

Ma'nā budur ki Berehmene maḥabbet kelāmını söylemek lāyıḳdur lâkin

¹⁵⁶¹ istegi: iste E, İ

¹⁵⁶² zebānyla: zamānyla HE

¹⁵⁶³ velehu eyzen: - HP, E, İ

¹⁵⁶⁴ Bu mısra İ ve E'de yoktur.

¹⁵⁶⁵ Bu cümle İve E'de yoktur. nirde: yerde HE; eyüdü r: - HP

¹⁵⁶⁶ cilveḡer ola ve cā'iz ki Ka' be de: - E, İ

Der dām-i t̄ā'ir-i ḥarem īn dāne ḥoşter est در دام طائر حرم این دانه خوشتر است

Ma' nā budur ki bu ḥadīş-i maḥabbet dānesi ḥarem-i Ka'benūn t̄ā'irinūn duzağında olmağ eyüdü. Ya' nī, ḥadīş-i |HP⁺maḥabbet-i| maḥbūbı tekellüm itmege ve istimā' itmege Berehmen'ün daḥi isti' dādı var t̄ā'ir-i ḥaremūn daḥi ḳābiliyyeti var feemmā t̄ā'ir-i ḥaremūn isti' dādı daḥi ziyāde dimekdür.¹⁵⁶⁷ Taşavvufī ma' nāsı erbābına ma' lūmdur.¹⁵⁶⁸

Tesbīḥ u zuhd ḥoş buved ammā derīn du rüz تسبیح و زهد خوش بود اما در این دو روز

Ma' nā budur ki tesbīḥ ve t̄ā' at zuhd ü taḳvā ḥoş idi feemmā bu iki günde

Cūş-i gülest sāğar u peymāne ḥoşter est جوش گلست ساغر و پیمانه خوشتر است

Ma' nā budur ki zamān gülūn cūş u ḥurūşı vaḳtidür sāğar u peymāne t̄utmağ eyüdü dimekdür. Murādı, bāde-i ' aşğdan peymāne t̄utmağ riyāyla olan tesbīḥ u zuhd den yeg idügin beyāndur.

Der meclisī ki şerm ü edeb nīst feyz nīst در مجلسی که شرم و ادب نیست فیض نیست

(E 189^a) **Ma' nā budur ki** her şol bir meclisde ki edeb ü ḥicāb olmaya ol meclisde feyz yoğdur.¹⁵⁶⁹

Zānrū merā be soḥbet-i bīgāne ḥoşter est زانرو مرا بصحبت بیگانه خوشتر است¹⁵⁷⁰

Ma' nā budur ki işte ol yüzden baña bīgāne ile soḥbet itmekden eyüdü.¹⁵⁷¹ Ya' nī dūst, dūstdan ḥicāb itmeyüp lâteklīfen ne mu'āmele ider böyle olan meclisde ḥod feyz olmaduğı zāhirdür feemmā bīgāne ile soḥbet olunduğı vaḳt edeb ü ḥayā üzere ḥareket idersen (HP 198^a) lācerem böyle edeble olan meclisde feyz bulunmağ muḳarrerdür dimekdür. Murād, şerm ü edeb üzere olan meclisi medḥdür.

Ger şarḫ-i dūstī beşināsī be ḥüsn-i şem' گر شرط دوستی بشناسی بحسن شمع

Ma' nā budur ki ey t̄alib, eger dūstluğ şarḫını fehm itmeyecek olursan şem' şıfat olan maḥbūbuñ ḥüsnünde

¹⁵⁶⁷ daḥi: - E, İ

¹⁵⁶⁸ Bu cümle İ ve E'de yoktur.

¹⁵⁶⁹ ol meclisde feyz yoğdur: - HE

¹⁵⁷⁰ Bu mısra HE'de yoktur.

¹⁵⁷¹ ma' nā budur ki işte ol yüzden: - HE

Evvel maḥabbet-i to be bīgāne hoşter est اول محبت تو به بیگانه خوشتر است

Ma' nā budur ki evvel senūñ maḥabbetūñ bīgāne ile eyüdü. Ya' nī, evvel var bīgāneler ile maḥabbet idüp ādāb u şerā'î-i maḥabbeti bir hoşça ta' allum eyle ba' de gel, şem' -i ḥüsn-i maḥbūbuñ ' aşık-i pervānesi ol dimekdür.¹⁵⁷² Murād, ādāb-i maḥabbeti beyāndur.

Der nīş u nūş-i merdum-i ' ālem kirişmehāst¹⁵⁷³ در نیش و نوش مردم عالم کرشمه هاست

Ma' nā budur ki merdum-i ' ālemūñ nīş u nūş<ın>da kirişmeler vardur. Ya' nī, bunlaruñ meclis-i nūşlarında mālāya' nī cevāblar çok olduġına

Hemşoḥbeti be merdum-i dīvāne hoşter est هم صحبتی ب مردم دیوانه خوشتر است

Ma' nā budur ki dīvāne olup sādedit olan şahş ile hemşoḥbet olmaqlık eyüdü. Zīrā (HE 97^a) dīvāneler, şāf-i derūndur ḥīle ve ḥod' e bilmezler dimekdür.¹⁵⁷⁴ Murād, şāfdil olmaġı medḥdür.

Küfrān-i ni' met-i gilimendān-i bīdedeb کفران نعمت گله مندان بی ادب

Ma' nā budur ki bīdedeb olan erbāb-i şekvānuñ küfrān-i ni' met olması

Der kiş-i men zi şükr-i gedāyāne hoşter est در کیش من ز شکر گدایانه خوشتر است

Ma' nā budur ki benüm meslegümde (E 189^b) gedāyāne olan şükürden eyüdü. Ya' nī, evvelā maḥbūbdan şekvā itmek bīdedebāne ḥareketdür. Zīrā ki ' aşıkda şekvā olmaz feemmā keşret-i in' am-i maḥbūba ḥarīs olduġına ni' met-i ḳalīli yok yerine tūtup küfrān-i ni' met olup maḥbūbdan şekvā itdüġi benüm yanumda iḥsān u in' am-i maḥbūbdan maḥrūm olup gedāyāne şükr iden kimesneden maḥbūddür. Zīrā ki şükr-i ni' met muḳābelesinde olur, ni' met olmayup şükr itdükden şoñra (HP 198^b) şükri laġv olmiş olur dimekdür.¹⁵⁷⁵ Ancaḳ bu beyte bu ḥaḳīr böylece ma' nā virmege imkān buldum.¹⁵⁷⁶ Eger erbāb-i zekāvet bundan a' lā bir ma' nā

¹⁵⁷² ādāb u şerā'î-i maḥabbeti: ādāb-i maḥabbet şerā'î-i E, İ; ta' allum: ta' līm E, İ; ' aşık-i: - E, İ

¹⁵⁷³ HE کرشمه هارست: کرشمه هاست

¹⁵⁷⁴ ma' nā budur ki dīvāne olup sādedit olan şahş ile hemşoḥbet olmaqlık eyüdü. Zīrā: -HE

¹⁵⁷⁵ tūtup: dūşüp HP

¹⁵⁷⁶ Bu cümle İ ve E'de yoktur. virmege imkān buldum: virebildüm HE

virürlerse ne güzel.¹⁵⁷⁷

عرفی منال بیهده احوال دل مگو¹⁵⁷⁸ ‘Urfī menāl bīhude aḥvāl-i dīl megū

Ma‘nā budur ki ey ‘Urfī, boş yere nāle vü feryād itme aḥvāl-i dilüni söyleme zīrā ki

كز ناله های بی اثر افسانه خوشتر است Kez nālehā-yi bīeşer efsāne ḥoşter est

Ma‘nā budur ki te’şīr itmeyen nālelerden efsāne söylemek eyüdüdür dimekdür.¹⁵⁷⁹

Velehu Eyzen 65¹⁵⁸⁰

(mef’ülü / mefā’ilü / mefā’ilü / fe’ülün)

ما تشنه لب و چشمه حیوان نفس ماست Mā teşneleb u çeşme-i ḥayvān nefes-i māst

Ma‘nā budur ki bizler, şusuzuz ve çeşme-i āb-i ḥayāt bizüm nefesimüzdür.¹⁵⁸¹ Ya‘nī, ḥarāret-i

‘aşkda teşneleb olmuşuzdur feemmā āb-i ḥayāt çeşmesinüñ ḥāşşası bizüm nefesimüzde mevcüddür dimekdür.¹⁵⁸²

درویش جهانیم و هما در قفس ماست Dervīş-i cihānīm u humā der ḳafes-i māst

(İ 50^a) **Ma‘nā budur ki** cihānuñ dervīşiyüz ve humā ḳuşı bizüm ḳafesimüzde maḥbūsdür.¹⁵⁸³

Ya‘nī murād, dervīşlikde olan ḥāşşayı beyāndür.¹⁵⁸⁴

ما دست و دهن سوخته لقمه عشقیم¹⁵⁸⁵ Mā dest u dehen sūhte-i loḳma-i ‘aşḳīm

Ma‘nā budur ki biz, eli ve ağızı ‘aşḳuñ loḳma-i āteşnākına yandırmışuzdur ol sebebden.

دوزخ جگرش آبله ریز از نفس ماست Dūzaḥcigereş ābileriz ez nefes-i māst

Ma‘nā budur ki bizüm nefesimüzüñ ḥarāretinden dūzaḥuñ cigeri ḥaḳat getürmeyüp ḳabarcıḳ dökücidür. Ya‘nī murād, kemāl-i mübālağā üzere āteş-i ‘aşḳı beyāndür ki ‘aşḳuñ loḳması yemekle bizüm nefesimüzde bu ḥālet olduğdan şoñra ‘aşḳuñ āteşini var bundan ḳıyāş eyle

¹⁵⁷⁷ Bu cümle İ, E ve HE’de yoktur.

¹⁵⁷⁸ “بیهده” (bīhude) kelimesi tüm nüshalarda “بیهوده” (bīhūde) şeklinde yazılmıştır. Fakat “بیهوده” vezne uymadığı için muhaffefi “بیهده” tercih edildi.

¹⁵⁷⁹ HE’de genelde müstensihlerin yazımında kaldığı beyiti yahut gazeli hatırlamak için düştüğü notun da metne dahil edildiğini görülmektedir: “ما تشنه لب و چشمه حیوان (Mā teşne-leb u çeşme-i ḥayvān)’a şurū’ olındı”

¹⁵⁸⁰ velehu eyzen: - HP, E, İ

¹⁵⁸¹ ve çeşme-i āb-i ḥayāt bizüm nefesimüzdür: - HE

¹⁵⁸² ya‘nī ḥarāret-i ‘aşḳda teşne-leb olmuşuzdur: - HE

¹⁵⁸³ ḳafesimüzde: nefesimüzde HP

¹⁵⁸⁴ beyāndür: yandırmışuzdur ol sebebden HP

¹⁵⁸⁵ Bu mısra ve şerhi HP’de yoktur.

dimekdür.

آن زهر پرستی که بود در شکرستان آن zehrperestī ki buved der şekeristān

Ma' nā budur ki ol bir zehrperstlik ki (HE 97^b) 'aşkuñ şekeristānında (E 190^a) mevcūd ola.

Bu taqdirce

بیگانه ز خاییدن شکر مگس ماست Bīgāne zi hāyīden-i şekker meges-i māst

Ma' nā budur ki bizüm vücūdumuz megesi şeker-i 'aşk-i maḥbūbı çiynekden maḥrūm olup bīgānedür zīrā ki meges, şeker-i zehrālūdeyi hāyīde itdūgi gibi helāk olmaḥ muḥarrerdür dimekdür.¹⁵⁸⁶ Murād, şeker-i 'aşkı hāyīde itmege 'adem-i iḫtidārın (HP 199^a) beyāndur.

آن کعبه روانیم که در بادیه راز Ān Ka' be revānīm ki der bādiye-i rāz

Ma' nā budur ki ol Ka' be-i maḥşūda revāne olmuşuzdur ki rāz şahrāsında

خاموشی جاوید فغان جرس ماست Hāmūşī-i cāvīd fiḡān-i ceres-i māst

Ma' nā budur ki ebedī olan hāmūşluḥ bizüm ceresimizün fiḡānidur. Ya' nī, sā'ir kāfīlenūñ cemmāzelerinūñ cereslerinūñ sadāsı gibi degildür belki bizüm ceresimizün |HE⁺ fiḡānidur. Ya' nī, fiḡānından ebedī olan hāmūşluḥ fehmi olunur dimekdür.¹⁵⁸⁷

از لذت امید تماشای تو مردن Ez lezzet-i ümmīd-i temāşā-yi to morden

Ma' nā budur ki ey maḥbūb, senūñ cemālūñi seyr ü temāşā ümīdinūñ lezzetinden teslīm-i rūḥ itmek

در باغ تمنا ثمر پیش رس ماست Der bāḡ-i temennā şemer-i pişres-i māst

Ma' nā budur ki recā vü ārzū bāḡçesinde bizüm evvel yetişüp nevbār olan mīvemizdür. Ya' nī murād, mübālaḡā üzere lezzet-i ümmīd-i temāşā-yi maḥbūbı beyāndur.¹⁵⁸⁸

مرغان اجابت همه بریان و کبابند Murgān-i icābet heme buryān u kebābend

Ma' nā budur ki ḳabūl olmaḥ murḡları cümle buryān u kebābdurlar.

در باغ دعایی که نسیمش نفس ماست Der bāḡ-i du' āyī ki nesimeş nefes-i māst

Ma' nā budur ki ol bir du' ā bāḡçesinde ki ol bāḡçenūñ bād-i nesīmi bizüm nefesimizdür. Ya' nī murād mübālaḡā üzere nefesinde olan te'sīri beyāndur.

¹⁵⁸⁶ çiynekden: HE, E İ; meges: meges-i māst E, İ

¹⁵⁸⁷ sadāsı: sadāsı HE

¹⁵⁸⁸ beyāndur: medḥdür E

عرفی کس ما هر که شود حيله فروشست عurfī kes-i mā her ki şevēd hīlefurūşest

Ma' nā budur ki ey 'Urfī, her kimse ki bizüm şahibimüz ola elbetde ol kimse hīlefurūş olup bizümle nifāk üzere mu' āmele ide.¹⁵⁸⁹ İmdi böyle olduğdan şoñra

در بيکسی آویز که بی گفت کس ماست Der bīkesī āvīz ki bīgoft kes-i māst

Ma' nā budur ki bīkes olmaqlığa yapış ki söylememek bizüm kesimüzdür.¹⁵⁹⁰ Ya' nī, (E 190^b) hīlefurūş olan şahsı kes tutmağdan hāmūşlıgı tutmağ yegdür dimekdür.

Velehu Eyzen 66¹⁵⁹¹

(fe' ilātün / fe' ilātün / fe' ilātün / fe' ilün)

مست و بد خویم و همصحبیت جانانه مست Mest u bed hūyem u hemşoḥbet-i cānāne-i mest

Ma' nā (HP 199^b) budur ki ben bedhūy olan mestem ve mest olan maḥbūbala hemşoḥbet olmuşam. Bu taqdirce (HE 98^a)

فتنه انگیز بود انس و هم خانه مست Fitneengīz buved ins u hemḥāne-i mest

Ma' nā budur ki iki serḥoşuñ bir evde unsiyyet idüp şoḥbet itmesi lāzım fitne kōparıcı olur. Ya' nī murād, maḥbūbla mest olup hemḥāne olduğın beyāndur.

همه مشتاق شرابیم ولی ساقی عدل Heme muştāq-ı şarābim velī sāqī-i ' adl

Ma' nā budur ki cümlemüz şarāba muştāquz feemā ' adālet sāqisi

ندهد ساغر هشیار چو پیمانۀ مست Nedehed sāğar-i huşyār çu peymāne-i mest

Ma' nā budur ki şāhib' aql olanuñ şāğarını mest olup bī' aql olanuñ peymānesi gibi virmez. Ya' nī, şāhib' aqla ziyādece doldurup virür tā ki bu daḥi mestiyle berāber ola dimekdür. Murād, sāqī-i peymānenüñ ' adlin beyāndur.

قول ارباب خرد دست کش صد غرضیست Qavl-i erbāb-i ḥired destkeş-i şad ġarāzīst

Ma' nā budur ki erbāb-i ' aqluñ sözleri yüz dāne ġarazuñ elini çekicidür. Ya' nī, erbāb-i ' aqluñ cevābları insānuñ ġarazı elini tutup çok işden men' ider zīrā ki erbāb-i ' aql ' āqıbetendīş olurlar feemmā

¹⁵⁸⁹ şahibimüz: şalāḥımız HE

¹⁵⁹⁰ bīkes: - E, İ

¹⁵⁹¹ velehu eyzen: - HP

هیچ افسانه چنان نیست که افسانه مست Hīç efsāne çunān nīst ki efsāne-i mest

Ma' nā budur ki mestūñ sözi gibi söz olmaz zīrā ki mest ancak hātırına gelen sözi söyler ve illā 'ākıbetendīş hīç aşlā olmağı fehm itmez dimekdür.

شور عالم همه جمعست دران نرگس شوخ Şūr-i 'ālem heme cem' est der ān nergis-i şūh

Ma' nā budur ki maḥbūbuñ şūh olan ol nergis-i çeşminde dünyānuñ cümle fitne vü gavğāsı cem' olmışdur zīrā ki

مجمع فتنه و آشوب بود خانه مست Mecma' -i fitne vü āşūb buved ḥāne-i mest

Ma' nā budur ki sarhoşuñ evi fitne vü fesāduñ cem' olacak mekānıdır. Ya' nī murād, nergis-i çeşm-i mestī (HP 200^a) fitneengiz olduğın beyāndur.

دوش باعرفی دیوانه زدم جامی چند¹⁵⁹² Dūş bā 'Urfī-i dīvāne zedem cāmī çend

(E 191^a) **Ma' nā budur ki** dīvāne-i 'aşk olan 'Urfī'yle dün gice bir niçe cām urdum feemmā¹⁵⁹³

چه بلا فیض دهد صحبت دیوانه مست Çi belā feyz dehed şoḥbet-i dīvāne-i mest

Ma' nā budur ki mest olan dīvānenūñ şoḥbeti ne belālī feyz virür dimekdür.

Velehu Eyzen 67¹⁵⁹⁴

(mef' ūlū / fā' ilātū / mefā' ilū / fā' ilūn)

دریا فراخ و کشتی ما بی معلمست Deryā ferāḥ u keştī-i mā bīmu' allimest

Ma' nā budur ki deryā-yi 'aşk gāyetle bir vāsī' deryā ve bizüm keştī-i vücūdumuz mu' allimsüzdür.¹⁵⁹⁵ Ya' nī, ol deryāya keştī-i vücūdumuzı (HE 98^b) mellāḥsuz şalmışız dimekdür.

وین درد زان زیاده که پایان موسمست Vīn derd zān ziyāde ki pāyān-i mevsimest

(İ 50^b) **Ma' nā budur ki** bu derd andan ziyādedür ki mevsimūñ āḥiridür. Ya' nī deryā, ferāḥ olup keştīmüz mellāḥsuz olduğına ol kadar gāmnāk degilüz feemmā ziyāde derdimüz budur ki pāyān-i mevsimdür varup bir metā' almağa kādīr olamıyoruz dimekdür.

¹⁵⁹² HE ما بی

¹⁵⁹³ urdum: virdim HE

¹⁵⁹⁴ velehu eyzen: - HP, E, İ

¹⁵⁹⁵ keştī-i vücūdumuz: keştīmiz ya' nī vücūdumuz ḥod HE

Ger şad delîl naql zi feyż-i ħired koned گر صد دلیل نقل ز فیض خرد کند

Ma' nā budur ki eger 'aqluñ feyżinden yüz dāne delîl naql idecek olursa erbāb-i 'aql olanlar

Mā düşmanīm bā ħired endiše hākimest ما دشمنیم با خرد اندیشه حاکمست

Ma' nā budur ki bizler 'aqlılla düşmenüz ve endiše mābeynimüzde hākimdür. Ya' nī, 'aql-i me' aşıyla 'alākası olmaduğın beyāndur.

Her nükteī ki hest be vechī tevān şināht¹⁵⁹⁶ هر نکته که هست بوجهی توان شناخت

Ma' nā budur ki her nükte ki vardur bir vecihle fehm itmek mümkindür. Ya' nī, nükteşinās olmağın vechi başkadur ta' allum ile olur ma' nā degildür belki bir dād-i Haq şeydür feemmā¹⁵⁹⁷

Nādān-i cehl-i bīħiredān ber mu' allimest نادان جهل بیخردان بر معلمست

Ma' nā budur ki bīħired olan cāhil u nādānı gör ki mu' allim üzerinedür.¹⁵⁹⁸ Ya' nī, nādān-i cāhili gör ki mu' allime varmışdur ki baña nükteşināsılıq (HP 200^b) ta' līm ide.¹⁵⁹⁹ Murād, nüktedānılıq ta' līm ile olmaduğın beyāndur.

Mā ħod zi kibr tekye be himmet zedīm līk ما خود ز کبر تکیه بهمت زدیم لیک

Ma' nā budur ki bizler ħod kibr ü gurūrdan mesned-i himmete tekye urmuşuzdur feemmā

Dervīş rā mu' āmele bā cūd-i mun' imest درویش را معامله باجود منعست

(E 191^b) **Ma' nā budur ki** dervīşşifat olan şāhibiħtiyācuñ mu' āmelesi dā'imā mun' imüñ seħāsı iledür.¹⁶⁰⁰ Murād, in' ām u iħsān-i maħbūbdan kat' -i iħtiyāc itmezüz dimekdür.

Ānān ki lāf mertebe-i ħurb mīzenend آنان که لاف مرتبه قرب میزنند

Ma' nā budur ki ol kimesne ki maħbūba taħarrub rütbesinüñ lāfin ururlar. Ya' nī, lāf iderlerdi ki bizlerüñ rütbesi maħbūbuñ yanında gāyetle ziyādedür. Bu def a

Pehlū tehī konend zi imkān ki mulzimest پهلو تهی کنند ز امکان که ملزمست

Ma' nā budur ki yanlarını imkāndan boş iderler ki mulzimdürler.¹⁶⁰¹ Ya' nī, da' vā-yi taħarrub

¹⁵⁹⁶ HP - هست

¹⁵⁹⁷ vechi başkadur: vechi şöyledür başkadur E, İ; ta' allüm: mu' allim E, İ

¹⁵⁹⁸ u: - HP, HE

¹⁵⁹⁹ nükteşināsılıq: nükteşinās E, İ

¹⁶⁰⁰ seħāsı: sinisi E, İ

¹⁶⁰¹ boş: nüş E, İ

iderler bu def'a görürler ki taqarrubun imkânı yok ayruq da'vâlarından rucû' idüp ilzâm olurlar dimekdür.

Her çend şerm-i düst hilâfeş qabûl kerd هر چند شرم دوست خلافتش قبول کرد

(HE 99^a) **Ma' nâ budur ki** her ne kadar ki maḥbûbuñ şerm ü ḥayâsı 'Urfî'nün ḥilâfını redd itmeyüp qabûl itdi. Bu def'a bundan

Ma' lûm şod zi küşîş-i 'Urfî ki muḥrimest معلوم شد ز کوشش عرفی که محرمست¹⁶⁰²

Ma' nâ budur ki 'Urfî'nün sa'yinden ma' lûm oldı ki maḥbûbuñ muhrimidür. Ya' nî murâd, maḥbûba maḥrem olduğın beyândur.

Velehu Eyzen 67¹⁶⁰³

(mefâ' ilün / fe' ilâtün / mefâ' ilün / fe' ilün)

Merev be bâdiyegerdî ki zerq u şeydâyişt مرو ببادیه گردی که زرق و شیداییست

Ma' nâ budur ki şahrâ dolaşan şahısla gitme ki bu şahrâ dolaşan zerq u şeydâlıqdur.

Berehneğî meṭaleb k'an libâs-i ra' nâyişt برهنگی مطلب کان لباس رعناييست

Ma' nâ budur ki çıplaklık taleb itme ki ol çıplaklık, ḥâkîkatde ra' nâlık libâsıdır. Ya' nî, şahrâneverd olan âdem ile gezme ki dîvânelige sebebdür ve berehne daḥi gezme ki libâs-i (HP 201^a) ra' nâlıqdur. Ya' nî, şûret-i evvelüni terk itme dimekdür.¹⁶⁰⁴

Zebân bebend u nazâr bâz kon ki men' Kelîm زبان ببند و نظر باز کن که منع کلیم

Ma' nâ budur ki ey sâlik, zebânuñ bend eyle ve cân gözini guşâde it ki ḥâzret-i Musâ'nuñ men' olunması ya' nî ḥâzret-i Kelîm "Erini" diyüp "Len terâni"yle men' olundığı

Kinâyet ez edebâmûzî-i taqâzâyîşt کنایت از ادب آموزی تقاضاییست

Ma' nâ budur ki taqâzâ (E 192^a) itmekligün edeb öğrenmekliginden kinâyetdür. Ya' nî ḥâzret-i Kelîm, ru'yetde çok taqâzâ itdügine "Len terâni"yle men' olundı. İmdi bu men', her taqâzâ-yi ru'yet iden 'aşîka edebâmûzlıqdan kinâyedür ki şaḥınup ru'yet-i dîdârda taqâzâ itmeye dimekdür.

¹⁶⁰² E, İ فخرمست: محرمست

¹⁶⁰³ velehu eyzen: - HP, E

¹⁶⁰⁴ evvelüni: evvelânı HP

Dimāğ-i Yūsuf eger ter konend kef bebored دماغ یوسف اگر تر کنند کف ببرد

Ma'nā budur ki eger hazret-i Yūsuf |HE⁺ aleyhi's-selām|'uñ dimāğ-i 'aqlını ısladurlar, elini keserdi

Ez ān şarāb ki der sāğar-i temāşāyīst از آن شراب که در ساغر تماشا بیست

Ma'nā budur ki ol şarābdan ki temāşā itmeklik sāğarındadır. Ya'nī, ol vaqt ki zenān-i Mışr hazret-i Yūsuf |HE⁺ aleyhi's-selām|'uñ temāşā-yi cemālī bādesinden mest ve lāya'kıl olup ellerini қаt' itdiler. Eger hazret-i Yūsuf daği ol bāde-i temāşādan nūş idüp dimāğ-i 'aqlını ter ideydiler bilā-şübhe kendü daği bīhaber olup öz elini қаt' iderdı dimekdür. Murād, temāşā-yi cemālde olan hālātı beyāndur.

Niķāb mīkeşed ey dil tamām haşşala şev نقاب میکشد ای دل تمام حوصله شو

Ma'nā budur ki ey gönül vücuduñı tamām haşşala it ki maħbūb cemālinden niķābı ref' itse gerek zīrā ki

Ki bāz vaqt-i şarāb u kirişmepeymāyīst که باز وقت شراب و کرشمه پیماییست

Ma'nā budur ki girü yine kirişme ve nāz şarābını ölçmeklik vaqtidür. Ya'nī ey gönül, (HP 201^b) tenghaşşala olma ki tāķat getüremeyüp (HE 99^b) dīvāne olursın.¹⁶⁰⁵ Belki vücuduñı tamām haşşala it ki ru'yet-i cemāle vü bāde-i kirişmeye iķtidāruñ ola dimekdür.

Çonīn ki ber dem-i şemşīr u deşne miğaltem چنین که بر دم شمشیر و دشنه میغلتم

Ma'nā budur ki bunculayın ki yuvarlanuram kılıcla hañçerüñ nefesi üstine. Ya'nī, maħbūbuñ gāh kılıcı önüne ve gāh hañçeri önüne buncılayın ki gālğan oluram.¹⁶⁰⁶

Haşūd rā resedār güyedem ki hercāyīst حسود را رسدار گویدم که هر جایست¹⁶⁰⁷

Ma'nā budur ki haşūd olana yetişür ki baña hercāyī diye.¹⁶⁰⁸ Ya'nī, şemşīr ü deşne ögünde yuvarlandığımı gördüğü vaqt haşūd eger haşedinden baña hercāyī dirse lāyıkdur feemmā benüm gālğan (İ 51^a) olduğum (E 192^b) hercāyılığumdan degildür, belki kemāl-i zevkümdendür nihāyet haşūd haşedinden böyle dir zīrā ki bu devlete haşūd vāşıl olmağ

¹⁶⁰⁵ ey: - E, İ; olma ki: olmağa E, İ

¹⁶⁰⁶ hañçeri önüne: - HP

¹⁶⁰⁷ رسد: رسدار HP

¹⁶⁰⁸ diye: diyü HP

ihtimâli yokdur. Murâd, şemşîr ü deşne önünde ğaltân olduğın beyândur.

Şehîd-i ‘ âtifet-i ân kirişmeem ki zi mihr ¹⁶⁰⁹ شهید عاطفت آن کرشمه ام که ز مهر

Ma‘nâ budur ki maḥbûbuñ ol kirişmesinüñ ihsânından şehîd olmışam ki maḥabbetden

Tamâm na‘ şîrâzî vü meşhedârâyîst ¹⁶¹⁰ تمام نقش طرازی و مشهد آرییست

Ma‘nâ budur ki na‘ şî tamâm müzeyyen itmeklikdür ve mezâristânî ârâste itmeklikdür. ¹⁶¹¹

Ya‘nî beni şehîd-i kirişme itmekden mâ‘ adâ kemâl-i maḥabbetden na‘ şumî ve meşhedî daḥî müzeyyen itmişemdür dümekdür. ¹⁶¹² Murâd, şehîd-i kirişme-i maḥbûb olduğın beyândur.

Be şevḳ-i düst çi sâzem ki der şerî‘ at-i ‘ aşḳ بشوق دوست چه سازم که در شریعت عشق

Ma‘nâ budur ki maḥbûb maḥabbetinüñ şevḳiyle ‘ acabâ ben ne düzsem ki ṭarîḳat-i ‘ aşḳda

Ḥayâl bîedebî vu nigâh rusvâyîst خیال بی ادبی و نگاه رسواییست

Ma‘nâ budur ki vücûdumî ḥayâle getürmek edebisizlikdür ve cemâline nigâh idüp (HP 202^a)

baḳmaḳ rusvâyılıḳdur. Ya‘nî murâd, edeb-i ṭarîḳat-i ‘ aşḳı beyândur.

Megû ki nîst gunehkârter zi men ‘ Urfî مگو که نیست گنهکارتر ز من عرفی

Ma‘nâ budur ki ey ‘ Urfî dime ki cihânda benüm ḳavmümde gunâh itmiş kimesne yokdur zîrâ ki

Ki in ḥadîs-i girânmaye lâf-i yektâyîst که این حدیث گرانمایه لاف یکتاییست

Ma‘nâ budur ki senüñ bu ağır bahâ olan kelâmuñ nazîrüm yok dimeklük lâfidür. ¹⁶¹³ Ya‘nî murâd, keşret-i gunâhın beyândur.

Velehu Eyzen 68¹⁶¹⁴

(mef‘ülü / fâ‘ilâtü / mefâ‘ilü / fâ‘ilün)

Ḥüsneş niyâzmend-i temâşâ zi nâz nîst ¹⁶¹⁵ حسنش نیازمند تماشا ز ناز نیست

Ma‘nâ budur ki maḥbûbuñ ḥüsni, temâşânuñ niyâzmendidür feemmâ nâzdan yokdur. Ya‘nî,

¹⁶⁰⁹ HE عاصفت: عاطفت

¹⁶¹⁰ HE, E, İ نقش: نعش

¹⁶¹¹ na‘ şî: naḳşî HE, E, İ

¹⁶¹² na‘ şî: naḳşî HE, E, İ

¹⁶¹³ yok dimeklük lâfidür: yokdur dimekdür E, İ

¹⁶¹⁴ velehu eyzen: - HP, E, İ

¹⁶¹⁵ HE ز ناز: ناز; HP; هستش: حسنش

maḥbūbuñ (**HE 100^a**) ḥüsni ister ki cümle ‘âlem kendüye nazār-i taḥsīn idüp temāşā iderler zīrā ki ḥüsniñ iktizāsı budur. Lâkin maḥbūbuñ kemāl-i nāzından ol temāşā yoḡdur dimekdür.¹⁶¹⁶

اما ز ذوق جلوه خود بی نیاز نیست   Ammā zi zevḡ-i cilve-i ḥod bīniyāz nīst

Ma‘nā budur ki egerçi maḥbūbuñ nāzdan ḥüsni temāşā itmek yoḡdur feemmā yine öz cilvesiniñ zevḡinden bīniyāz degildür. Ya‘nī (**E 193^a**) murād, maḥbūb öz cilvesiniñ zevḡinden dā‘imā niyāzsuz olmaduḡın beyāndur.

آرایش وجود قبول حوادث است¹⁶¹⁷   Ārāyiş-i vücūd-i derūn-i ḥod āteşest

Ma‘nā budur ki öz vücūdınıñ içerisinüñ ārāyişi āteşdür. Bu taḡdırce

زان سو گذر مکن که در فتنه باز نیست   Zān sū gozer mekon ki der-i fitne bāz nīst

Ma‘nā budur ki ol cānibden gozer itme ki fitne ḡapusu açıḡ degildür belki baḡludur. Ya‘nī, maḥbūbuñ öz vücūdınıñ içerisinde olan ārāyiş cümleden āteşdür. Şaḡınıp ol cānibden maḥbūba toḡrı gitme ki fitne ḡapusu açıḡ degildür ki duḡūl idüp meftūn-i ‘aşḡı olasin feemmā eger murāduñ duḡūl ise ḡaşra ḡapudan git ki ol ḡapu açıḡdur dimekdür. Murād, maḥbūbuñ şūretiyle mu‘āmele eyle ve illā derūn-i vücūdıyla itme dimekdür (**HP 202^b**) zīrā ki derūnı āteşdür, seni yandurur.

پیمان سعی مگسل اگر کار مشکلت   Peymān-i sa‘ y mogsil eger kār-i müşkil est

Ma‘nā budur ki sa‘ y u kūşiş itmek ‘ahdini kesme eger iş müşkil ise zīrā ki

زهر ملول اگر نبود ره دراز نیست¹⁶¹⁸   Zehr-i melūl eger nebuved reh dirāz nīst

Ma‘nā budur ki melālet zehri eger olmayacaḡ olursa yol uzun degildür. Ya‘nī, maḥbūbla rūz-i elestde itdüḡüñ peymān-i sa‘ yı ḡaḡ‘ itme eger kār ne deñlü müşkil olursa da zīrā ki kārda melālet zehri olmaduḡdan şoñra ḡam çekme ki maḥbūba vāşıl olacaḡ yol uzun degildür.¹⁶¹⁹ ‘An-ḡarīb vāşıl olursın zīrā ki insān zehr-i melālinden ḡavf ider ki şāyet vāşıl olmadan helāk olmaḡ lāzım gele ve illā yoluñ olmasından elem çekmez ḡuşūsen ki yol daḡı uzun degildür. Murād, maḥbūbla itdüḡün peymān-i sa‘ yı ḡaḡ‘ itme dimekdür.

¹⁶¹⁶ lâkin: velīkin E, İ

¹⁶¹⁷ Bu mısra ve şerhi HE’de yaktur.

¹⁶¹⁸ HE بند: نبود

¹⁶¹⁹ peymān-i sa‘ yı: peymān-i sa‘ y idüp E, İ

دائم دلم ز نعمت نایافت فریبست Dā'im dilem zi ni' met-i nāyāft ferbihest

Ma'nā budur ki benim gönlüm dā'imā bulunmayan ni' meti ekl itmekden semiz olmuştur. Bu taqdirce

این موم را بآتش دوزخ گداز نیست Īn mūm rā be āteş-i dūzaḥ gudāz nīst

Ma'nā budur ki bu mūmuñ āteş-i dūzaḥ ile (**HE 100^b**) erimesi yoqdur. Benüm gönlüm (**E 193^b**) zenbūr<ı>, dā'imā dünyāda nazīri bulunmayan 'asel-i ni' met-i cānānı ekl itmekden ferbi olmuştur.¹⁶²⁰ Bu taqdirce bu mūmşifat olan vücūduma āteş-i dūzaḥ te'sīr idüp eritmek ihtimālī yoqdur ki zīrā ki āteş-i dūzaḥ ancak ekl-i ḥarām ile perverde olan vücūdi eridür ve illā ni'am-i nāyāftiyle perveriş bulan vücūda, eşer itmez dimekdür. Murād, ni' met-i nāyāftiyle ferbi olduğın beyāndur.

مغرور بد گهر شکند نان امتیاز Mağrūr-i bedguher şikened nān-i imtiyāz

Ma'nā budur ki gevher-i aşlı bed olup mağrūr olan kimesnedür mümtāz (**HP 203^a**) olmak ekmegin şınduran.¹⁶²¹ Ya'nī, ḥalq içinde ekmek yedürmekle faḥr idüp imtiyāz da' vāsın iden kimesne mağrūr-i bedgevherdür zīrā ki¹⁶²²

والا گهر وظیفه خوار امتیاز نیست¹⁶²³ Vālāguher vaẓīfeḥ'ār-i imtiyāz nīst

Ma'nā budur ki 'ālā gevher olan kimesne, imtiyāz vaẓīfesin ekl idici degildür. Ya'nī, bezl-i ni' met itdügi zamān faḥr u mümtāz olmak naşībin yemez belki ni' metini ekl iden kimesneden kendüsi memnūn olur dimekdür.

لفظیست خوشدلی که ز معنیست بینیاز Lafẓīst ḥoşdilī ki zi ma'nīst bīniyāz

Ma'nā budur ki ḥoşdil olmaqlık bir lafzdur ki ma'nādan bīniyāzdur. Ya'nī, ḥoşdil didükden soñra bu bir niyāzdur ki ma'nāsını su'āle ḥācet yoqdur zīrā ki (**İ 51^b**) herkes fehm ider feemmā

¹⁶²⁰ benim gönlüm: gönlüm benim E, Ī; 'asel-i ni' met-i cānānı: 'asel-i cānānı E, Ī

¹⁶²¹ bed: - E, Ī

¹⁶²² mağrūr-i bed-gevherdür: mağrūr u bed-gevherdür HP

¹⁶²³ والا گهر HE, E, Ī

اندوه معنیٰ کہ بلفظش نیاز نیست¹⁶²⁴ Endūh ma‘ niyī ki be lafzeṣ niyāz nīst

Ma‘nā budur ki ğam bir ma‘ nādur ki anuñ lafzında niyāz yoğdur. Ya‘nī, endūh u ğam bir ma‘ nādur ki şūrete geldikden şoñra ayruğ sebebden su‘āl cā’iz degildür zīrā ki herkesūñ ma‘ lūmudur dimekdür.

عرفی تمیز نیک و بد از ما فروتنیست عرفی تمیز نیک و بد از ما فروتنیست

Ma‘nā budur ki ey ‘Urfī nīk u bedi temīz itmek bizlerden ğāyetle alçaqlıkdur zīrā ki¹⁶²⁵

هر جا رعوتی نبود احتراز نیست هر جا رعوتی نبود احتراز نیست

Ma‘nā budur ki her yerde ki ħamāqat olmaya ihtirāz yoğdur. Ya‘nī, ‘acabā bu eyü midür veyāñud kem midür diyüp ihtirāz idüp temeyyüz ve teşhīş itmek aħmāqun qārıdur feemmā bizler vehle-i ūlāda naẓar itdügümüz gibi fehm (E 194^a) iderüz, aşlā ihtirāz idüp temīz itmege ihtiyācımız yoğdur dimekdür.¹⁶²⁶ Murād, kendüsünde ru‘ ūnet olmaduğun beyāndur.

Velehu Eyzen 69¹⁶²⁷

(mef‘ ūlū / mefā‘ ilū / mefā‘ ilū / fe‘ ūlūn)

از شوق که این ناله گر انمایه متاعست¹⁶²⁸ Ez ŧevk ki ĩn nāle girānmāye metā‘ ist

Ma‘nā budur ki bu nāle vü feryād ki ŧevk-i (HE 101^a) maħbūbdan zuhūr ider ağır baħālu metā‘ dur.

کین شعله دل نام دگر مست سماعست¹⁶²⁹ Kīn ŧu‘ le-i dil nām-i diger mest-i semā‘ ist

(HP 203^b) **Ma‘nā budur ki** bu göñül ŧu‘ lesinūñ ğayrı adı mest-i semā‘ dur. Ya‘nī, benüm nālem zevkından zuhūr itdüğine girānmāye metā‘ gibi maħbūldür ve benüm āteş-i derūnumuñ ŧu‘ lesinūñ ikinci adı mest-i semā‘ dur dimekdür. Murād, göñlūñ ŧu‘ lesiyle nāle-i dilini medħdür.

در معركة عشق زبون شو که درین رزم Der ma‘ reke-i ‘aşq zebūn ŧev ki derīn rezm

¹⁶²⁴ “معنی” kelimesi tüm nüshalarda “معنی” şeklinde yazılmıştır. Vezin ve anlam bütünlüğü açısından bu kelimenün “معنی” olması gerektiği düşünülerek kelime tamir edildi.

¹⁶²⁵ ğāyetle: ğāyet E, İ

¹⁶²⁶ evlāda: اولیده HE

¹⁶²⁷ velehu eyzen: - HP, E, İ

¹⁶²⁸ متاعست: متاعست E, İ

¹⁶²⁹ سماعست: سماعست E, İ

Ma' nā budur ki ma' reke-i 'aşqda zebūn ol ki bu cengde

هرکس که بصد رنگ شهیدست شجاعست Herkes ki be şad reng şehīdest şucā' est

Ma' nā budur ki her şol kimse ki yüz dāne reng ile şehīddür, şucā' dur.¹⁶³⁰ Ya' nī, ma' reke-i 'aşqda şeci' ol 'aşīkā dirler ki yüz dāne zaḥmıyla şehīd ola dimekdür. Murād, ma' reke-i 'aşqda şehīd olmağı beyāndur.

زین باغ مجو بهره که هر میوه که چیدند¹⁶³¹ Zīn bāğ mecū behre ki her mīve ki çīdend

Ma' nā budur ki bu bāğçeden naşīb taleb itme ki her mīveyi ki düşürdiler

بی آبی ایام مکیدست فقااست Bī ābī-i eyyām mekīdest fuḳā' est

Ma' nā budur ki şusuzluğuñ günlerini emmişdür lezzetsüz kabaḳdur.¹⁶³² Ya' nī bizüm bāğ-i vücūdumuzdan ey gönül, şaḳınup behremend olma bunun mīvesi bayağı fuḳā' pāyesindedür zīrā ki bāğçenüñ mīvesi lezīz olmağa sebep āb-i luḫdur. Bu bāğuñ āb gördüğü yoḳdur belki dā'imā evḳātı şusuzluḳ üzere geçdüğüne mīvesi fuḳā' gibi bīi' tibārdur dimekdür. Murādı, luḫ görmedüğü beyāndur.

سیماب بود قفل در گوش تو ورنه Sīmāb buved ḳufl-i der-i gūş-i to verne

Ma' nā budur ki ey sāmī', senüñ ḳulağınuñ ḳapısunuñ kilidi cīva olur yoḳsa¹⁶³³

صد نغمه مستانه طلبکار سماعست Şad nağme-i mestāne ṭalebkār-i semā' est

Ma' nā budur ki yüz dāne mestāne olan nāğme-i semā' u raḳş taleb idicidür feemmā senüñ gūş-i hūşuñda zıbıḳ olduğına bu nağmeden bīḫaber olup (**E 194^b**) istimā' a ḳādir olmıyorsun dimekdür. (**HP 204^a**) Ya' nī murād, nağme-i mestāneyi istimā' itmeyen şāḫibgūşa daḫldür.

گوش شنوا جوی که در بزم تأمل Gūş-i şīnevā cūy ki der bezm-i te'emmül

Ma' nā budur ki istimā' idici ḳulaḳ taleb it ki te'emmül meclisinde

بر بستن لب مایه صد گونه صدااست Ber besten-i leb māye-i şad gūne şudā' est

Ma' nā budur ki tudağı baḳlayup sūkūt itmek yüz gūne baş aḡrısınun sermāyesidür dimekdür. Ya' nī murād, bezm-i (**HE 101^b**) te'emmüle vāşıl olduğıñ zamāñ evvel istimā' idici ḳulaḳ

¹⁶³⁰ yüz dāne reng: yüz dānenüñ E, İ ; yüz reng HP

¹⁶³¹ E, İ که نه چیدند, HP چیدند : که چیدند

¹⁶³² kabaḳdur: E, İ قویقورو

¹⁶³³ cīva: mīve HP

şāhibi ol dimekdür.¹⁶³⁴

تا عشق بیزار دلم شعله فروشست   Tā ‘aşq be bāzār-i dilem şu‘ lefurüşest

Ma‘nā budur ki hattâ ki ‘aşq-i maḥbûb benüm gönîlüm bāzārında şu‘ lefurüşdur. Bu def‘ a

برچیده دکان دوزخ و دلال متاعست   Ber çide dekân dūzah u dellâl-i metâ‘ est

Ma‘nā budur ki dūzah dekânını düşürüp benüm şu‘ lebey‘ olan gönîlüm bāzārında metâ‘ şatıcı dellâl oldı dimekdür. Ya‘nî, kemâl-i mübâlağâ üzere âeş-i ‘aşquñ ḥarâretin ve letâfetin beyândur.

عرفی یکی از جیب برآور سر مستی   ‘Urfî yekî ez ceyb ber âver ser-i mestî

Ma‘nā budur ki ey ‘Urfî, serḥoşluk başını bārî bir kerre yaqadan yuqaru getür zîrâ ki

این محمل عمر است که بر دوش وداعست   Īn maḥmil-i ‘ömrest ki ber dūş-i vedâ‘ est

Ma‘nā budur ki bu ‘ömür maḥmilidür ki vedâ‘uñ omzundadır. Ya‘nî, bu ‘ömre i‘timâd idecek degildür gūyâ ki vedâ‘uñ omzunda duruyor, bu yaqında vedâ‘ ider. İmdi bu bâde-i ḡaflet mestliginden başuñı qaldurup bu ḥâle bir tedârik gör dimekdür.

Velehu Eyzen 70¹⁶³⁵

(fâ‘ ilâtün / fâ‘ ilâtün / fâ‘ ilâtün / fâ‘ ilün)

کوی عشقت اینکه در هر گام صد فاعل گمست   Kūy-i ‘aşqest ĩn ki der her gām şad fâ‘ il gomest

Ma‘nā budur ki kūy-i ‘aşqdur ki bunuñ her bir adımında yüz dâne şāhib‘ aql olan kimesne ‘aqlımı zāyi‘ idüp bu kūyda itmişdür.¹⁶³⁶

تا قیامت جان فراموشست و اینجا دل گمست   Tâ kıyâmet cân ferâmüşest u ĩncâ dil gomest

Ma‘nā budur ki tâ kıyâmete varıncaya dek bu kūy-i ‘aşqda cân unutulmuşdur ve gönül itmişdür. Ya‘nî murâd, kemâl-i (HP 204^b) mübâlağa üzere kūy-i ‘aşquñ şedîd olduğın beyândur.¹⁶³⁷

وه چه راهست اینکه در صد سال یک منزل نیافت¹⁶³⁸   Veh çi râhest ĩnki der şad sâl yek menzil neyâft

(E 195^a) **Ma‘nā budur ki** ‘acabâ bu kūy-i ‘aşquñ yolu ne uzun yoldur ki yüz yılda bir menzil

¹⁶³⁴ olduğun: او غکه HE

¹⁶³⁵ velehu eyzen: - HP, E, İ

¹⁶³⁶ ‘aqlımı: ‘aqlı E, İ

¹⁶³⁷ mübâlağa: - HP

¹⁶³⁸ راهست: راست HP, HE

bulmadı?

آن که در هر نیم گامش طی صد منزل گمست   An ki der her nîmgāmeş ʔayy şad menzil gomest

Ma' nā budur ki ol kimse ki anuñ her yarım ʔademinde yüz dāne menzil ʔayy olup itmişdür. Ya' nî, her yarım adımında yüz dāne menzil ʔayy iden kimesne, kūy-i ' aşqda yüz yıl bu sür' at üzere gitdi yine bir menzil ʔaṭ' itmege ʔadır olamadı dimekdür. Murād, mübālağa üzere kūy-i ' aşquñ gāyetle uzun olduĝın beyāndur.

تلخی جان دادنم بنگر که تا روز جزا¹⁶³⁹   Telḫī-i cān dādenem binger ki tā rûz-i cezā

(İ 52^a) **Ma' nā budur ki** benüm cān virdügümün acılıĝını gör ki tā rûz-i ʔıyāmete varıncaya dek

ننگ قتل در هجوم لذت قاتل گمست   Neng-i ʔatlem der hücūm-i lezzet-i ʔātil gomest

(HE 102^a) **Ma' nā budur ki** beni ʔatlı itmegün ' arı ʔātilün hücūmınuñ lezzetinde itmişdür.¹⁶⁴⁰ Ya' nî, gör ne mertebe telḫ u duşvār cān virmişem ki ʔıyāmete varıncaya dek benüm neng-i ʔatlım ʔātilün hücūmınuñ lezzetinde itmişdür ḫātırına getürmez.¹⁶⁴¹ Ziyāde acı olduĝına murād, mübālağa üzere telḫ cān virdüĝin beyāndur.

یار در دل هست اگر دل نیست بامن گو مباش   Yār der dil hest eger dil nîst bā men gū mebāş

Ma' nā budur ki maḫbūb, göñülde vardur eger göñül benüm yanumda yoksa söyle olmasun zîrā

کعبه گر محمل بود غم نیست از محمل گمست   Ka' be ger maḫmil buved ĝam nîst ez maḫmil gomest

Ma' nā budur ki Ka' be-i maḫşūd maḫmil-i dilde olur eger maḫmil-i dil gom olacaḫ olursa ĝam degildür dimekdür. Ya' nî murād, maḫbūb göñlünde olup göñli kendünüñ yanında olmaduĝın beyāndur.

این که میگویند درها میگشاید دست بخت   Īn ki miĝüyend derhā miĝuşāyed dest-i baḫt

Ma' nā budur ki böyle dirler ki baḫtuñ eli baĝlu olan ʔapuları açar feemmā

تا در دل میشنو اما کلید دل گمست¹⁶⁴²   Tā der-i dil mişnev ammā kilīd-i dil gomest

(HP 205^a) **Ma' nā budur ki** göñül ʔapusına varıncaya dek sen bu sözi işit ammā bizüm

¹⁶³⁹ HE داریم, İ, E, دادنیم: دادنم

¹⁶⁴⁰ lezzetinde: lezzet E, İ

¹⁶⁴¹ ʔātilün: - HP

¹⁶⁴² HE میشند: میشنو

gönlümüzün kilîdi itmişdür. Ya' nî, dest-i baht bizüm gom geşte kilîd olan der-i dilimizi guşâde itmege kâdir degildür. (E 195^b) Murâd, gönlünün ziyâde beste olduğın beyândur.

Der hücüm-i çäreendîşî ne 'Urfî geşte gom در هجوم چاره اندیشی نه عرفی گشته گم

Ma' nâ budur ki çäreendîş itmeklik hücümında ancak 'Urfî gom geşte olmamışdur belki¹⁶⁴³

'Aql-i rehber hem derîñ endîşe-i bâtıl gomest عقل رهبر هم درین اندیشه باطل گمست

Ma' nâ budur ki 'Urfî'ye kılavuz olan 'aql daği bu endîşe-i bâtılta itmişdür. Ya' nî murâd, çäreendîşlik hücümında 'aqlını ve vücudunu itirdüğünü beyândur.

Velehu Eyzen 71¹⁶⁴⁴

(fâ' ilâtün / fâ' ilâtün / fâ' ilâtün / fâ' ilün)

Bîdilî kü tâ ezû porsem dil-i âvâre çîst بیدلی کو تا ازو پرسم دل آواره چیست

Ma' nâ budur ki bîdillik xanı, hattâ kendüsinde su'âl ideyüm dil-i âvâre nedür?

Ez mizâc-i dil tefâvüt tâ be seng-i hâre çîst از مزاج دل تفاوت تا بسنگ خاره چیست

Ma' nâ budur ki ve daği su'âl ideyüm ki gönlün mizâcından tâ seng-i hâreye varıncaya dek tefâvüt nedür? Ya' nî bizler, âvâredillik ne olduğın ve mizâc-i dil ile qara taşuñ tefâvütü ne olduğın anlamıyoruz.¹⁶⁴⁵ 'Acabâ bîdillik xanı nirdedür, bu müşkillerimizi kendüsinden (HE 102^b) su'âl idüp bilelüm dimekdür.¹⁶⁴⁶ Murâd, mübâlağa üzere 'âlem-i hayretde olduğın beyândur.

'Ahd-i pîş ez hâtırem şod 'aşq kü tâ bingerem عهد پیش از خاطرمد شد عشق کو تا بنگرم

Ma' nâ budur ki muqâddem olan 'ahd, hâtırumdan gitdi 'aşq xanı tâ ki baqayum?

Bîvefâyihâ-yi 'ahd u şühî-i seyyâre çîst بیوفاییهای عهد و شوخی سیاره چیست

Ma' nâ budur ki 'ahdün bîvefâlıqları ve yıldızuñ şühluğı nedür? Ya' nî, mağbûbla bizüm bir alay 'ahd u peymânımız vâkı'c olmışdı muqâddemen feemmâ hâlâ (HP 205^b) ol 'ahd, hâtırdan gitmemiş.¹⁶⁴⁷ 'Acabâ 'aşq, xanı ki görelüm bîvefâlıqlar nedür ve bu sitâre-i bahtımızuñ şühluğına sebep nedür dimekdür.¹⁶⁴⁸ Murâd, 'ahde bîvefâlık vâkı'c olduğın

¹⁶⁴³ itmeklik: itmegün E, İ, HE

¹⁶⁴⁴ velehu eyzen: - HP, E, İ

¹⁶⁴⁵ âvâredillik: âvâredilün HE

¹⁶⁴⁶ bîdillik: bîdilün HE

¹⁶⁴⁷ ol: - E, İ

¹⁶⁴⁸ xanı: - E, İ; sitâre-i: seyyâre-i E, İ

beyāndur.

چاره آخر ضرورست از پی تحصیل درد   Çāre-i āhir zarūrest ez pey-i taḥṣīl-i derd

Ma' nā budur ki derdi taḥṣīl itmekden ötüri çok çāre araduk bulamaduk āhiru'l-emr çāre zarūrdur. Ya' nī, zarūret olmayınca taḥṣīl-i derd (**E 196^a**) olmaz dimekdür.

من ندانم هر که میداند نگوید چاره چیست   Men nedānem her ki mīdāned negūyed çāre çīst

Ma' nā budur ki ben bilmezem ve her şol kimesne ki bilür söylemez çāre nedür taḥṣīle? Ya' nī, taḥṣīl-i derde benüm bildüğüm çāre ancak budur ki söyledüm feemmā bundan ğayrı çāre bilen söylemiyor çāre nedür dimekdür.¹⁶⁴⁹ Murād, zarūret olmayınca taḥṣīl-i derd olmaduğın beyāndur.

بسکه خو گردهم به بیذوقی ندانم درجهان   Beski hū gerdem be bīzevķī nedānem der cihān

Ma' nā budur ki zevķsizlige ol kadar hūy tutup alıřdum ki bu def a cihānda bilmezem

جلوه روی نکو بهر چه ونظاره چیست   Cilve-i rüy-i nikū behr-i çī vü nezzāre çīst

Ma' nā budur ki güzel yüzün cilvesi neden ötürüdür ve aña nezzāre idüp bakmağ nedür? Ya' nī murād, bīzevķlikle hūger<d> olduğın beyāndur.

آن که میدزدد نزاکت نام مرهم ازلبش   Ān ki mīdozded nezāket nām-i merhem ez lebeş

Ma' nā budur ki ol kimsenün ki tudağından merhemün adını nezāket uğurlaya bu mertebe ḫayretzede olan şahş

کی شناسد شکر زخم غمزه خونخواره چیست   Key şināsed şükr-i zaḫm-i ğamze-i ḫunḫāre çīst

Ma' nā budur ki kan içici ğamzenün zaḫmından şükrini kaçan bilür ki nedür, bilmez dimekdür. Ya' nī murād, mübālağa üzere ḫayretde olduğın beyāndur.

آن که چاک آستینها را برابر میکند   Ān ki çāk-i āstīnhā rā berāber mīkoned

Ma' nā budur ki ol kimse ki yeñlerün yırtığına (**HP 206^a**) berāber ider.

چون بداند ذوق چاک جامه صد پاره چیست   Çun bedāned zevķ-i çāk-i cāme-i şad pāre çīst

Ma' nā budur ki şad pāre olan cāmenün yırtığınun zevķi ne olduğın (**HE 103^a**) niçe bilür ki nedir, bilmez. Ya' nī, çāk-i āstīnle çāk-i cāmeyi berāber tutan şahş cāme-i şad pārenün çākından zevķ almağa kadir degildür dimekdür.

¹⁶⁴⁹ taḥṣīl-i: - HP; bilen: yalan HE

عرفی اینها با که گویی عشق میبارد ز تو¹⁶⁵⁰ 'Urfī inhā bā ki gūyī 'aşḡ mībāred zi to

Ma' nā budur ki ey 'Urfī, bu sözleri sen kime söylüyorsuñ senden 'aşḡ yağıyor.¹⁶⁵¹ Ya' nī, senün kelāmuñdan 'aşḡ yağıyor.

زود خواهی گفت کین بیهوده را کفاره چیست Zūd ḥ'āhī goft k'in bīhūde rā keffāre čīst

Ma' nā budur ki tiz istersen diyesen ki bu bīhūde cevāblara keffāret nedür? Ya' nī murād, sözünüñ keffārete müstaḥaḡ (E 196^b) olduḡın beyāndur.

Velehu Eyzen 72¹⁶⁵²

(mefā' ilün / fe' ilātün / mefā' ilün / fe' ilün)

گذشت بر من عاجز بین چه حال گذشت Gozešt ber men-i 'āciz bebīn čī ḥāl gozešt

(İ 52^b) **Ma' nā budur ki** maḥbūb ben 'āciz ü bičārenüñ üzerine geçdi gör ki ne ḥāl geçdi.

Ya' nī, maḥbūb benüm yanumdan geçmek 'aynıyla buña beñzer ki

که شاهباز به کبک شکسته بال گذشت Ki šāḥbāz be kebk-i šikestebāl gozešt

Ma' nā budur ki doḡan ḡanadı şımıḡ olan keklige geçdi.¹⁶⁵³ Ya' nī, šehbāz-i tizçengāl kebk-i šikestebāluñ yanına varınca kebk-i miskīn ne ḥāle girerse maḥbūb daḡi benüm üzerüme gelince ben ol ḥāle girerüm dimekdür.¹⁶⁵⁴

ز غمگساریم ای دوستان بیاسایید Zi ḡamḡusāriyem ey düstān beyāsāyīd

Ma' nā budur ki ey düstlar ayruḡ benüm ḡamḡusārılıḡum tarafından rāḡat oluñ |HP⁺ dimekdür| zīrā ki

که دردها ز فسون کارها ز فال گذشت¹⁶⁵⁵ Ki derdhā zi fusūnkārhā zi fāl gozešt

Ma' nā budur ki benüm vücūdumda olan derdler efsūniyla mu'ālece itmekden geçdi ve perişān olan işlerüm daḡi fāldan geçdi dimekdür.¹⁶⁵⁶ Ya' nī murād, vücūdında olan derdüñ çoḡluḡın beyāndur.

¹⁶⁵⁰ HP, E, İ میسازد, HP, میبارد: میبارد

¹⁶⁵¹ E, İ yağıyor: bağıyor

¹⁶⁵² - HP, E, İ velehu eyzen:

¹⁶⁵³ HE doḡan: tūfān

¹⁶⁵⁴ E, İ ya' nī šehbāz-i tiz-çengāl kebk-i šikeste-bāluñ yanına varınca kebk-i miskīn ne ḥāle girerse maḥbūb daḡi: - E, İ

¹⁶⁵⁵ HE, E, İ فال: مال

¹⁶⁵⁶ HE, İ fāldan: me'āldan, ḡaldan

Melāl-i ‘ālemiyān dembedem digergūnest ملال عالمیان دمبدم دگرگونست

Ma‘nā budur ki ehl-i (HP 206^b) dünyānuñ ğam u melāli nefesbenefes digergūndur. Ya‘nī, bir ğam üzere durmazlar her dem bir şeyden ötüri tāze ğama mübtelā olurlar dimekdür. Feemmā

Menem ki müddet-i ‘ömrem be yek melāl gozešt منم که مدت عمرم بیک ملال گذشت

Ma‘nā budur ki benüm müddet-i ‘ömrüm ancağ bir melāl üstine geçdi. Ya‘nī, ancağ benüm müddet-i ‘ömrüm bir ğam üstine geçdi ve illā ehl-i ‘ālem dembedem tāze ğam çekerler dimekdür. Murād, melāl-i ‘aşğ çekdügin beyāndur.

Hemīn besest delīl-i beğā-yi ‘ālem-i ‘aşğ همین بسست دلیل بقای عالم عشق

Ma‘nā budur ki ‘aşğnuñ ‘āleminüñ fenāpezīr olmayup bāğī olduğına hemīn bu delīl yeter ki

Ki yek şeb-i ğam-i ū der hezār sāl gozešt که یک شب غم او در هزار سال گذشت

Ma‘nā budur ki ol ‘ālem-i ‘aşğnuñ ğamnāk bir gicesi, bir senede ancağ geçdi.¹⁶⁵⁷ Ya‘nī murād, ‘ālem-i ‘aşğnuñ fenāpezīr olmaduğın (HE 103^b) beyāndur.

Be bāğ-i ṭab‘-i to ‘Urfī ki ḥuld-i nāzikiyešt بیاغ طبع تو عرفی که خلد نازکیست

Ma‘nā budur ki ey ‘Urfī, senüñ ṭabi‘ atnuñ bāğına ki nāzıklık cennetidür.¹⁶⁵⁸

Her ān nesīm ki bogzešt ber nihāl gozešt هر آن نسیم که بگذشت بر نهال گذشت

Ma‘nā budur ki her ol bād-i nesīm ki geçdi, nihāl-i tāze üstine geçdi. Ya‘nī, ašlā senüñ (E 197^a) bāğ-i ṭab‘ uñda nihāl-i pejmurde yoğdur, cümlesi nihāl-i tāzedür dimekdür. Murād, bāğ-i ṭabi‘ atın medḥdür.¹⁶⁵⁹

Velehu Eyzen 73¹⁶⁶⁰

(fā‘ ilātün / fā‘ ilātün / fā‘ ilātün / fā‘ ilün)

Ġangusārī der libās-i düşmenī maḥbūbī est غمگساری در لباس دشمنی محبوبی است

Ma‘nā budur ki düşmenlik libāsında olup da ğangusārılık itmek ğāyetle düstluğdur ve maḥbūbluğdur.

¹⁶⁵⁷ ğamnāk: - HP; senede: yılda HE, - HP

¹⁶⁵⁸ cennetidür: cennete HE رقدر

¹⁶⁵⁹ medḥdür: beyāndur E, İ

¹⁶⁶⁰ velehu eyzen: - HP, E, İ

خشم و ناز آرایش بیرون بزم خوبی است¹⁶⁶¹ *Hışm u nâz ârâyiş-i bîrûn-i bezm-i hûbî est*

Ma' nâ budur ki maḥbûblaruñ hışmıla nâzlaruñ güzellig meclisinüñ taşrasınıñ ârâyişidür. Ya' nî murâd, maḥbûblaruñ hışmıla nâzların medḥdür.

گر بسنجی درد من ظاهر شود کین اضطراب *Ger besencî derd-i men zâhir şevd kîn ıztırâb*

Ma' nâ budur ki eger benüm derdümi tartacağ olursan zâhir olur ki bu elem ü ıztırâb

هم ترازی متاع طاقت ایوبی است *Hemterâzû-yi metâ' -i tâqat-i Eyyübî est*

(HP 207^a) **Ma' nâ budur ki** ḥazret-i Eyyüb'üñ şabr u tâqatınıñ metâ' ınıñ hemterâzûsıdır. Ya' nî murâd, keşret-i derd ü ıztırâbın beyândur.

از هوس آزادم اما آنچه دلرا میگزد *Ez heves âzâdem ammâ ânçi dil râ mîgezed*

Ma' nâ budur ki hevâ vü hevesden fâriğ olup âzâde olmışam feemmâ ol nesne ki gönli dişler. Ya' nî, ol ârzü ki gönülde vardır.

اشتیاق یوسفی و گریه یعقوبی است *İştîyâq-i Yûsufî vü girye-i Ya' kûbî est*

Ma' nâ budur ki ḥazret-i Yûsuf'üñ iştîyâkıyla ḥazret-i Ya' kûb'üñ ağlamasıdır. Ya' nî murâd, gönlinde olan aḥvâli beyândur.

سدره در آب و گلم پژمرده میگردد ولی *Sidre der âb u gilem pejmurde mîgerded velî*

Ma' nâ budur ki Sidre dıraḥtı benüm âb u gilümde pejmurde olur lâkin

در نهادم شعله را نشو نمای طوبی است *Der nihâdem şu' le râ neşv u numâ-yi Tûbî est*

Ma' nâ budur ki benüm ṭabî' atumda şu' leye Tûbâ'lık neşv u numâsıdır. Ya' nî Sidre, benüm vücûdum âb u gilinde pejmurde olup neşv u numâ bulmaz feemmâ nihâdumda olan şu' le, Tûbî dıraḥtı gibi neşv u numâ bulup günden güne tâzelenmededür dimekdür. Murâd, vücûdunu zemm idüp nihâdını medḥdür itmekdür.

شرح درد ما نباشد گفتن ای عرفی خموش *Şerḥ-i derd-i mâ nebâşed goftenî 'Urfî ḥamûş*

Ma' nâ budur ki ey 'Urfî, bizüm derdimüzüñ şerḥi söylemekle tamâm olup beyân olmaz sükût it (E 197^b)

¹⁶⁶¹ HE, E, İ چشم: خشم; HP: خوب و: خوبی

Zahmet-i kâşid medeh kîn dâsitân mektûbî est زحمت قاصد مده کین داستان مکتوبی است

Ma' nâ budur ki elçiye zahmet virme ki (HE 104^a) bu derdimüz hikâyeti ancak mektûbla şerh olur ve illâ kâşid dilden söylemege kâdir degildir zahmet çekme.¹⁶⁶² Murâd, derdinün çoğluğun beyândur.¹⁶⁶³

Velehu Eyzen 74¹⁶⁶⁴

(fe' ilâtün / fe' ilâtün / fe' ilâtün / fe' ilün)

Ez to kes zemzeme-i mihr u vefâ neşnid est از تو کس زمزمه مهر و وفا نشنید است

Ma' nâ budur ki ey maḥbûb, zemzeme-i mihr ü vefâyı senden kimse istimâ' itmemişdür.

Belki gûş-i to hemîn zemzemehâ neşnid est بلکه گوش تو همین زمزمهها نشنید است

Ma' nâ budur ki belki senün qulağün (HP 207^b) daḥi bu mihr ü vefâ zemzemelerini istimâ' itmemişdür. Ya' nî murâd, mübâlagâ üzere maḥbûbun bîmihr olduğın beyândur.

Bâverem nîst ki hemsâye-i hüsnešt u henüz باورم نیست که همسایه حسنست و هنوز¹⁶⁶⁵

Ma' nâ budur ki benüm inanmağum yoğdur ki ḥüsñüñ hemsâyesidür ve henüz¹⁶⁶⁶

Şit-i dil borden-i ân ğamze ḥayâ neşnid est صیت دل بردن آن غمزه حیا نشنید است

Ma' nâ budur ki ol ğamzenün göñül iletmesinün şadâsını ḥayâ istimâ' itmemişdür. Ya' nî, maḥbûbuñ cellâd-i ğamzesi ḥüsni ḥayâälüdiyla hemsâye olduğına ben inanup i'tikâd itmezem zîrâ ki cellâd-i ğamze 'uşşâkuñ göñlini iletduğı zamân feryâdınun şadâsını meger henüz ḥayâ istimâ' itmemişdür ve illâ istimâ' itse ğamzeyi redd idüp hemsâye-i ḥüsni ḥayâälüdi olmağa qoymazdı dimekdür zîrâ ki maḥbûbuñ (İ 53^a) ḥüsñünün ḥayâsı, ğamzenün boyı edebâne hareket itmesine rızası yoğdur.¹⁶⁶⁷ Murâd, mübâlagâ üzere ḥayâ-yi ḥüsni maḥbûbı medhdür.

¹⁶⁶² ancak mektûbla şerh olur ve illâ kâşid dilden: - HE; çekme: çeker HE

¹⁶⁶³ Bu cümle HE'de yoktur.

¹⁶⁶⁴ velehu eyzen: ğazel İ, - HP, E,

¹⁶⁶⁵ HP هستست: حسنست

¹⁶⁶⁶ ḥüsñüñ: hestün HP

¹⁶⁶⁷ ve illâ: evvelâ E, İ

غم حسن آتش دل سوختگانست فغان Ġam-i ħüsn âteş-i dilsūhtegānest fiġān

Ma' nā budur ki maḥbūbuñ ħüsnünüñ ġamı dilsūhte olan 'uşşākuñ âteşidür fiġān ki¹⁶⁶⁸

که طرب آمده آوازۀ ما نشنید است Ki ṭarab āmede āvāze-i mā neşnīd est

Ma' nā budur ki zevk ü şafā geldi, bizüm āvāzemüzi istimā' itmemişdür.¹⁶⁶⁹ Ya' nī, âteş-i ġam-i maḥbūb bizüm vücūdımızı şol mertebe yandurmışdur ki ṭarab gelüp bizüm şadāmuzı istimā' itmemişdür. Murād, âteş-i ġama teslīm olup fiġān itmedügin beyāndur.

غیرتم بین که بر آرندۀ حاجات هنوز Ġayretem bīn ki ber ārende-i ḥacāt henūz

(E 198^a) **Ma' nā budur ki** benüm kemāl-i ġayretümi gör ki ḥacetler ḥaşıl idici Vācibu'l-vücūd henūz

از لبم نام تو هنگام دعا نشنید است Ez lebem nām-i to hengām-i du' ā neşnīd est

Ma' nā budur ki benüm ṭudaġumdan senüñ nāmuñı ey maḥbūb vaqt-i du' āda istimā' itmemişdür. Ya' nī murād, mübālaġā üzere (HP 208^a) kemāl-i ġayyurluġın beyāndur.

بد گمان گر شده باشیم مشو رنجه که کس¹⁶⁷⁰ Bedgumān ger şode bāşīm meşev rence ki kes

Ma' nā budur ki ey maḥbūb, eger senüñ ḥaḳḳuñda bedgumān olacaḳ olursaḳ (HE 104^b) sen rencūr olma ki kimse

مهربان شوخ ستمکارۀ ما نشنید است Mihribān şūḥ-i sitemkāre-i mā neşnīd est

Ma' nā budur ki bizüm şūḥ-i sitemkār mihribān olmamızı istimā' itmemişdür. Ya' nī, bedgumān olduğumuz taḳdīrce daḫi mihribān-i şūḥ-i sitemkār degilüz ki ġayrılara varup bedgumān olduğumuzı şikāyet idek dimekdür.¹⁶⁷¹ Murād, bedgumān olup mihribān-i şūḥ-i sitemkār olmaduġın beyāndur.

برو از صومعه در دیر مغان چون عرفی¹⁶⁷² Brev ez şavme' e der deyr-i muġān çun 'Urfī

Ma' nā budur ki ey zāhid, 'Urfī gibi şavme' eden ferāġat idüp deyr-i muġāna git ki

¹⁶⁶⁸ ġamı: - E, İ

¹⁶⁶⁹ bizim āvāzemizi: - E, İ

¹⁶⁷⁰ E, İ باشیم: باشیم

¹⁶⁷¹ mihribān-i şūḥ-i sitemkār degilüz: mihribān şūḥ-i sitemkār olmamızı istimā' itmemişdür ve sitemkār E, İ

¹⁶⁷² برو از: پرواز: HP, HE

Ki der ān ravza kesī būy-i riyā neṣnīd est که در آن روضه کسی بوی ریا نشنید است

Ma' nā budur ki ol deyr-i muḡān bāḡçesinde riyā rāyihāsın aṣlā bir kimse istimā' itmemişdür.

Ya' nī murād, deyr-i muḡānī ṣavme' e-i zāhidānuñ üstine terciḥ itmekdür.

Velehu Eyzen 75¹⁶⁷³

(fe' ilātün / fe' ilātün / fe' ilātün / fe' ilün)

Nāleem perveriṣ āmūz nihāl-i eṣer est ناله ام پرورش آموز نهال اثر است

Ma' nā budur ki benüm nālem eṣerūñ tāze nihāline perveriṣ ögredicidür.

Der bahāret benümāyem ki serāpā ṣemer est در بهارت بنمایم که سراپا ثمر است

Ma' nā budur ki ey maḥbūb, baḥarda saña göstereyüm ki başdan ayaḡa varıncaya dek ol nihāl eṣer-i mīvedür. Ya' nī murād, nālesinde olan te'ṣiri beyāndur.

Nāle der sīne-i men yek nefes ārāmiş nīst ناله در سینه من یک نفس آرامش نیست

Ma' nā budur ki nālenūñ benüm sīnemde bir nefes ārām u ḡarār itmesi yoḡdur feemmā

Derd-i dil ḡoṣ eṣerī kerde çī kāmīl eṣer est درد دل خوش اثری کرده چه کامل اثر است

Ma' nā budur ki ḡoñül derdi bir ḡoṣ eṣer itmişdür (**E 198^b**) ne ḡüzel kāmīl eṣerdür dimekdür.

Ya' nī murād, derd-i dili ḡoñlinde ḡarār idüp nāle vü feryāduñ ḡarār itmedügin (**HP 208^b**) beyāndur.

Rehrev-i bādiye-i 'aşḡ torā der hem kām ره رو بادیه عشق ترا در هر گام

Ma' nā budur ki ey maḥbūb, senūñ 'aşḡun ṣaḡrāsınuñ yolına giden 'aṣıḡā

Nīstī piṣrev u 'ömr-i ebed ber eṣer est نیستی پیش رو و عمر ابد بر اثر است¹⁶⁷⁴

Ma' nā budur ki yoḡluḡ, delīl olup önce gider ve ebedī olan 'ömr eṣer üzerindedür. Ya' nī, rehrev-i bādiye-i 'aşḡ olan 'aṣıḡa evvelā delīl olup önce giden vüçüduñ yoḡluḡıdır ve ba' de anuñ ardından 'ömr-i ebedīdür. Murād, vüçüdını ṣaḡrā-yi 'aşḡda yoḡ iden kimesne 'ömr-i ebedīyye vāṣıl olduḡın beyāndur.¹⁶⁷⁵

¹⁶⁷³ velehu eyzen: ḡazel İ, - HP, E,

¹⁶⁷⁴ E, İ اثرش است: اثر است

¹⁶⁷⁵ 'ömr-i ebedīyye vāṣıl: 'ömr-i Eyyüb'e dāḡil HE

Şerm dār ey nemek īn zaḥm firībī tā çend¹⁶⁷⁶ شرم دار ای نمک این زخم فریبی تا چند

Ma' nā budur ki ey duz, ḥicāb eyle bu yāreyi yaldamaqlık niçeye dek zīrā ki

Ki dil u çeşm-i men enbāşte-i nişter est که دل و چشم من انباشته نیستتر است

(HE 105^a) **Ma' nā budur ki** benüm gönüm ve gözüm enbāşte-i nişter olmışdur. Ya' nī murād, dil ü çeşminde nişterler enbāşte olduğın beyāndur ve nemek, zaḥmına feryāadres olmaduğın beyāndur.

Gird-i bāzāriçe-i aşk begerdem ki derū گرد بازارچه عشق بگردم که درو

Ma' nā budur ki 'aşkuñ bāzāriçesinüñ eṭrāfını dolandum ki ol bāzārda

'Āfiyet sīnefurūşest u belā deşneḥar est¹⁶⁷⁷ عافیت سینه فروشست و بلا دشنه خر است

Ma' nā budur ki rāḥatlık sīne şaticıdır ve belā ḥancer alıcudur. Ya' nī murād, bāzār-i 'aşkuñ metā' larını beyāndur.

'Aşq rā sīne-i germ u dil-i tengest zārūr عشق را سینه گرم و دل تنگست ضرور

Ma' nā budur ki 'aşka zārūr olan sīne-i germdür ve dil-i tengdür.¹⁶⁷⁸ Ya' nī, 'aşkuñ sīnesi ısıcağ olmak ve gönli ṭar olmak bir emr-i zārūrī şeydür veyāḥud şāḥib' aşka bu ḥāl vāḳi' olmak emr-i zārūrīdür feemmā

Ḥüsn-i naqşist ki her levḥī ezān behrever est حسن نقشیست که هر لوحی از آن بهره ور است

Ma' nā budur ki ḥüsn bir naqışdur ki her bir levḥ-i ḥāṭır ol naqşdan naşib alıcudur. (HP 209^a)
Ya' nī murād, 'aşkla ḥüsnüñ ḥālātın beyāndur.

Velehu Eyzen 76¹⁶⁷⁹

(fe' ilātün / fe' ilātün / fe' ilātün / fe' ilün)

Hīç geh nāle-i men gūşzed ān meh nīst هیچ گه ناله من گوش زد آن مه نیست

(E 199^a) **Ma' nā budur ki** hīç vaqt benüm nālem ol meḥşifat olan maḥbūbuñ gūşzedi olmamışdur. Ya' nī, benüm nāle vü feryādum maḥbūbuñ gūşına vāşıl olmamışdur feemmā¹⁶⁸⁰

¹⁶⁷⁶ HP شرم, İ, E, شرم وار: شرم دار

¹⁶⁷⁷ E, İ خواست: خر است

¹⁶⁷⁸ sīne-i: sebb u HP

¹⁶⁷⁹ velehu eyzen: - HP, E, İ

¹⁶⁸⁰ nāle: nālem E, İ

Vīn kemendīst ki ez bām-i felek kūteh nīst وین کمندیست که از بام فلک کوته نیست

Ma' nā budur ki bu benüm āhum bir kemenddür ki felegüñ dāmından kışa degıldür. Ya' nī murād, kemend-i āhı bām-i felege vāşıl olup gūş-i maħbūba vāşıl olmaduğın (İ 53^b) beyāndur.

Ān çunān mest-i cemālest ki şeb tā be seher آنچنان مست جمالست که شب تا بسحر¹⁶⁸¹

Ma' nā budur ki ancılayın mest-i cemāl olmışdur ki gice tā sehere varıncaya dek

Mīkeşed cām u zi keyfiyyet-i ān āgeh nīst میکشد جام و ز کیفیت آن آگه نیست

Ma' nā budur ki cāmı nūş ider ve bādenüñ keyfiyyetinden āgeh degıldür. Ya' nī murād, mübālağa üzere gönlinüñ mest-i cemāl olduğın beyāndur.

Ber hāzer bāş ki der çeh ne futed Yūsufdil بر حذر باش که در چه نه فتد یوسف دل

Ma' nā budur ki hāzer üzere ol ki gönül Yūsuf'ı çāha düşmeye zīrā ki

Kīn zamān ehl-i meded rā gozerī ber çeh nīst کین زمان اهل مدد را گذری بر چه نیست

Ma' nā budur ki bu zamānda elh-i meded olanlarıñ kuyı üstine gozerleri yoğdur. Ya' nī hāzret-i Yūsuf [HE⁺ aleyhi's-selām]'ı çāha bırağduğları zamān ehl-i imdād olan kārvenlar (HE 105^b) gelüp kendüyi çāhdan çıkarup hālāş itdiler feemmā bu zamānda ehl-i meded kalmamışdır, şaқınup Yūsufdilüni çāh-i belāya düşürme ki çıkmağ ihtimāli yoğdur.¹⁶⁸²

Her dem ez encumenī mişineved būy-i to dil هر دم از انجمنی میشنود بوی تو دل

Ma' nā budur ki ey maħbūb, senüñ rāyihañı gönül her dem bir meclisden işidür. Bu tağdırce

Her nefes ger be derī rūy nihed gomreh nīst هر نفس گر بدری روی نهده گمره نیست

Ma' nā budur ki her nefes eger bir kapuya yüz koyacak olursa gomrah olmuş degıldür. (HP 209^b) Ya' nī, benüm gönüm her kapuya yüz urup seni ararsa ta' yīb olunmaz zīrā ki ey maħbūb mekānuñ mu' ayyen degıldür, her dem bir encumenden gönül rāyihañı almadadır.¹⁶⁸³ Murād, maħbūbuñ her encumende mevcūd olduğın beyāndur. (E 199^b)

¹⁶⁸¹ HE - شب:

¹⁶⁸² itdiler: eylediler E, İ; ehl-i meded: meded ehli E, İ

¹⁶⁸³ ta' yīb olunmaz: naşīb olmaz HP, E, İ

سعی ما بی اثر از طبع وفا دشمننتست Sa' y-i mā biēšer ez ṭab' -i vefā dūšmenettest

Ma' nā budur ki ey maḥbūb, senūn vefāya dūšmen olan ṭabī' atuñdandur bizüm sa' yimüzüñ biēšer olduğı ve illā¹⁶⁸⁴

گر تو دامن بکشی دست کسی کوتاه نیست Ger to dāmen nekešī dest kešī kūteh nīst

Ma' nā budur ki ey maḥbūb, eger sen dāmen-i iḥsānūñi çekmeyecek olursan bir kimsenūñ eli kışa degildür, elbette elini uzadup dāmen-i iḥsānūñi tutar feemmā vefāya dūšmen olduğın ki dāmen-i iḥsānūñi tutmağa koymazsın ol sebebden bizüm sa' yimüz biēšerdür dimekdür.¹⁶⁸⁵ Ya' nī murād, ol maḥbūbuñ vefāya dūšmen olduğın beyāndur.

پیش عرفی مده از دست عنان کین شیاد Piš-i 'Urfī medeh ez dest-i 'inān kīn şeyyād

Ma' nā budur ki 'Urfī'nūñ önünde 'inān-i iḥtiyāruñi elden virme ki 'Urfī-i ḥīlekār

خویش را ابله نمودست ولی ابله نیست H'īš rā eble numūdest velī ebleh nīst

Ma' nā budur ki kendüsini aḥmaḳ şüretinde gösterür feemmā ebleh degildür. Ya' nī murād, ebleh şüretinde görünüp dānādil olduğın beyāndur.

Velehu Eyzen 77¹⁶⁸⁶

(mef' ülü / fā' ilätü / mefā' ilü / fā' ilün)

حسرت ملازم گل رخساره کسبست Hasret mulāzım-i gül-i ruḥsāre-i kesīst

Ma' nā budur ki ḥasretūñ vüçüdü ki bir kimsenūñ ruḥsārınuñ gülünūñ mulāzımıdır.¹⁶⁸⁷

دیوانگی نتیجه نظاره کسبست¹⁶⁸⁸ Dīvānegī netice-i nezzāre-i kesīst

Ma' nā budur ki dīvānelik bir kimsenūñ nezzāresinūñ neticesidür. Ya' nī, muḳaddime-i ḥüsn-i maḥbūbuñ nezzāresinūñ neticesi dīvānelikdür dimekdür. Murād, maḥbūbuñ nezzāre-i ḥüsnünde olan ḥālātı beyāndur.

¹⁶⁸⁴ olduğı ve illā: olduğın beyāndur E, İ

¹⁶⁸⁵ vefāya dūšmen olduğın ki dāmen-i iḥsānūñi tutmağa koymazsan ol sebebden bizüm: - HP; sa' yimüz: sa' y itdügimüz E, İ

¹⁶⁸⁶ velehu eyzen: - HP, E

¹⁶⁸⁷ “ḥasretūñ vüçüdü ki” ibaresi tüm nüshalarda “ḥasretūñ vüçüdüñi” şeklindedir. Anlam bütünlüğünü açısından ibarenin “ḥasretūñ vüçüdü ki” olduğı kannaatindeyiz.

¹⁶⁸⁸ نتیجه: E, غنجه: HE

Ez cām-i kīnem çu reved mest u hūnçekān از جام کینه ام چو رود مست و خونچکان

(HE 106^a) **Ma' nā budur ki** benüm gāzabum cāmından çünki mest olduğu hâlde (HP 210^a) ve řan şamladıcı olduğu hâlde gide.¹⁶⁸⁹ Ya' nī, bir bādenūř benüm cām-i kīnümnden mest olup gitdügi vařt¹⁶⁹⁰

Mībāred ez ruħeř ki sitemkāre-i kesīst می بارد از رخس که ستمگاره کسبست

Ma' nā budur ki ol bādenūřuñ yüzinden bu cevāb yağar ki bir kimesnenüñ sitemkāresidür. Ya' nī, benüm cām-i kīnümnden mest olan řaħřuñ ruħsārından yağar ki bu ādem bir maħbūbuñ (E 200^a) sitemdīdesidür.¹⁶⁹¹ Murād, kemāl-i mübālağā üzere cām-i kīnesinden olan hālātı beyāndur.¹⁶⁹² İřte bu beyte bu ĥaķīr ancağ böyle ma' nā virdüm eger erbāb-i zekāvet bundan ma' řulca bir ma' nā virürlerse ne güzel.¹⁶⁹³

Ėamħı'ār nīst her ki buved Ėamgusār düst غمخوار نیست هر که بود غمگسار دوست

Ma' nā budur ki her řol kimse ki maħbūb āña Ėamgusār ola ol kimse Ėam yiyici degildür.

Bīçāre ān ki muntazır-i çāre-i kesīst بیچاره آنکه منتظر چاره کسبست

Ma' nā budur ki bīçāre ol kimsedür ki bir kimsenüñ çāresine muntazır ola. Ya' nī murād, maħbūb Ėibi Ėamgusārı olan ' ařık Ėam yedüğine elem çekmedügin beyāndur.

Ez ĥāk-i kořtegān-i to her Ėül ki mīdehed از خاک کشتگان تو هر Ėl که میدمد

Ma' nā budur ki ey maħbūb, senüñ ' ařıķuñdan helāk olanlaruñ toprağından her Ėül ki biter

Ma' lüm mīřeved ki dil-i päre-i kesīst معلوم میشود که دل پاره کسی است

Ma' nā budur ki ma' lüm olur ki ol biten Ėül bir kimsenüñ Ėöñlinüñ päresidür. Ya' nī murād, koşte-i ' ařıķ olanlaruñ ĥākinden Ėül Ėibi Ėöñül päreleri bitdügin beyāndur.

Fāriğ zi ĥīregī negered rü-yi āfitāb فارğ ز خیرگی نگرد روی آفتاب

Ma' nā budur ki Ėöz şamaşmadan fāriğ olduğu hâlde Ėüneřüñ yüzüne baķmağā ķādirdür

İn dīde āzmüde-i nezzāre-i kesīst این دیده آزموده نظاره کسبست

Ma' nā budur ki bu Ėöz ki bir kimsenüñ nezzāresinüñ tecrübe olınmışdır. Ya' nī, benüm

¹⁶⁸⁹ şamladıcı: zulum dökici E; gide: Ėit E, İ

¹⁶⁹⁰ cām-i kīnimden: cām-i keyfiyyetimden E, İ

¹⁶⁹¹ cām-i kīnimden: cām-i keyfiyyetimden E, İ

¹⁶⁹² cām-i kīnimden: cām-i keyfiyyetimden E, İ

¹⁶⁹³ Bu cümle İ ve E'de yoktur, HE'de ise "iřte bu ĥaķīrūñ bu beyte virdügi ma' nā" řeklinindedir.

gözüm bir maḥbūbuñ ruḥsār-i pürenvārına (HP 210^b) nezzāre itmege ilişmişdür ki güneşüñ yüzine nazār itdügi zamān aşlā ḳamaşmak bilmez. Murād, kemāl-i mübālağa üzere maḥbūbuñ ruḥsārında olan envārı medḥdür.

عرفی در آب و آتش اگر می‌رود رواست   ‘Urfī der āb u āteş eger mīreved revāst

Ma‘nā budur ki ‘Urfī eger āb u āteşde gidecek olursa lāyıḳdur zīrā ki

آواره کسبست   āvāre-i kesīst

(İ 54^a) **Ma‘nā budur ki** bir kimsenüñ āvāresidür. Bu mışra‘uñ nışfı bizüm dīvānçede bulunmadığına ma‘nāsı ancak bu ḳadar beyān olındı, ma‘zūr buyrula.

Velehu Eyzen 78¹⁶⁹⁴

(mef‘ülü / fā‘ilātü / mefā‘ilü / fā‘ilün)

آنی که پای تا بسرت عجب طاعتست   Ānī ki pāy tā be seret ‘ucb-i t̄ā‘ atest

Ma‘nā budur ki ey zāhid, sen ol kimseseñ ki ayaḳdan tā başuña (HE 106^b) varıncaya dek ‘ucb-i t̄ā‘ atdur.

شب زنده داریت بتر از خواب غفلتست   Şeb zinde dāriyet beter ez ḥ‘āb-i ḡafletest

(E 200^b) **Ma‘nā budur ki** gıceyi diri t̄utmaḡuñ ḥ‘āb-i ḡafletden beterdür. Ya‘nī, geceyi iḡyā itmegüñ ḥ‘āb-i ḡafletde olmadan beterdür.¹⁶⁹⁵ Murād, ‘ucbla olan ‘ibādeti zemmdür.¹⁶⁹⁶

خواهی بکعبه رو کن و خواهی بسومنات   Ḥ‘āhī be Ka‘ be rū kon u Ḥ‘āhī be Sūmenāt

Ma‘nā budur ki istersen yüzüñi Ka‘ be‘ye doḡrı eyle ve istersen Sūmenāta doḡrı eyle hemān

دل بد مکن که شش جهت از بهر طاعتست   Dil bed mekon ki şeş cihet ez behr-i t̄ā‘ atest

Ma‘nā budur ki göñli bed itme ki cihāt-i sitte t̄ā‘ atden ötüri ḥalk olınmışdur dimekdür.¹⁶⁹⁷

Ya‘nī murād, şāfdil olmaḡı beyāndur.

احباب را سلام وداعی ضرورتست   Aḥbāb rā selām-i vedā‘ī zarūretest

Ma‘nā budur ki düstlara vedā‘ a mensüb olan selām bir emr-i zarūrīdür zīrā ki

¹⁶⁹⁴ velehu eyzen: - HP, E, İ

¹⁶⁹⁵ ḥ‘āb-i ḡafletde olmadan beterdür: - HE

¹⁶⁹⁶ Bu cümle HE’de yoktur. zemmdür: beyāndur E, İ

¹⁶⁹⁷ cihāt: cihān E, İ

این شیوه ها وسیله مهر و محبتست   Īn šīvehā vesīle-i mihr u maḥabbetest

Ma' nā budur ki bu vedā' u šīveleri mihr u maḥabbetūñ vesīlesidür. Ya' nī murād, vesīle-i mihr ü maḥabbet olan vedā' selāmını gönderdüğünü beyāndur.

غافل مرو که تا در بیت الحرام عشق   Ğāfil merev ki tā der-i Beytü'l-ḥarām-i 'aşq

(HP 211^a) **Ma' nā budur ki** ğāfil olduĝuñ ḥâlde gitme ki tā 'aşquñ Beytü'l-ḥarām'ınuñ ḳapusına varıncaya dek

صد منزلست و منزل اول قیامتست   Şad menzilest ü menzil-i evvel ḳıyāmetest

Ma' nā budur ki yüz dāne menzildür ve menzil-i evvelī ḳıyāmetdür. Ya' nī murād, mübālaĝa üzere Beytü'l-ḥarām-i 'aşquñ menāzilinüñ duşvârlıĝın beyāndur.¹⁶⁹⁸

عرفی مخوان بشاعر بیفضل شعر خویش¹⁶⁹⁹   'Urfī meḥ'ān be şā' ir-i bīfeyz şī' r-i ḥ'īş

Ma' nā budur ki ey 'Urfī, faẓiletsiz olan şā' ire kendü şī' rüñi şaḳınup oĝuma

نزد حکیم خوان که نه شعر است حکمتست   Nezd-i ḥakīm ḥ'ān ki ne şī' r est ḥikmetest

Ma' nā budur ki dānādil olup ḥakīm-i kāmīl olan şaḥşuñ yanında oĝı ki bu şī' r degildür belki ḥikmetdür. Ya' nī murād, kelām-i ḥikmetāmizlerin medḥdür.

Velehu Eyzen 79¹⁷⁰⁰

(mef' ūlū / fā' ilātū / mefā' ilū / fā' ilün)

صد زخم تازه بر دلم از طعن مردمست   Şad zaḥm-i tāze ber dilem ez ta' n-i merdumest

Ma' nā budur ki ḥalkuñ ta' nından benüm gönülüm üzerinde yüz dāne tāze zaḥmdur. Ya' nī, yüz zaḥm-i tāze vardur.

مشتی نمک پپاش چه ضبط تبسمت   Moştī nemek bepāş ḳi zabt-i tebessümet

Ma' nā budur ki ey maḥbūb, bir avuç tuz şaç ne tebessüm itmegi zabt'dur? Ya' nī (E 201^a) ey maḥbūb, tebessüm itmegüñi niçün zabt idiyorsun, zabt itme tebessüm eyle ve ol tebessümden bu zaḥmlaruñ üstine bir avuç tuz şaç zīrā ki tebessümüñ, bizüm zaḥmımuza nemek pāyesindedür dimekdür. Murād, derünunda (HE 107^a) olan zaḥmları beyāndur.

¹⁶⁹⁸ menāzilinüñ: menāzil HE

¹⁶⁹⁹ HE مخواه: مخوان

¹⁷⁰⁰ velehu eyzen: - HP, E, İ

ناصر برو که نیست حدیث تو دلفریب¹⁷⁰¹ Nāṣiḥ berev ki nīst ḥadīṣ-i to dilfirīb

Ma' nā budur ki ey nāṣiḥ-i zāhid, gīt ki senūñ sözüñ dilfirīb degildür. Ya' nī ey vā' iz-i bīnemek, bīhūde yire niçün zaḥmet çekiyorsun aṣlā ki senūñ cevābuñda te'şir yoḡ ve sözüñde ḥalāvet yoḡ

این شیوه خاص آن لب شیرین تکلمست Īn ŧīve ḥāṣ ān leb-i ŧīrīn tekellūmest

(HP 211^b) **Ma' nā budur ki** bu va' z u naṣiḥat ŧīvesi ol tekellūmi ŧīrīn olan ḡudaḡa maḥṣūşdur dimekdür. Ya' nī murād, nāṣiḥ-i bīḥalāvete daḡldur.

از یار التماس جفای دگر کنم¹⁷⁰² Ez yār iltimās cefā-yi dīger konem

Ma' nā budur ki maḥbūbdan bir ḡayrı cefāyı recā iderüm ve illā

دستم بدامنش نه ز روی تظلمست Destem bedāmeneş ne zi rū-yi tazallumest

Ma' nā budur ki maḥbūbuñ eteginde benüm elüm ŧikāyet yüzinden degildür. Ya' nī, maḥbūbuñ dāmenine tazallum yüzinden yapışmadum belki recā yüzinden yapışdum ki bir cefā daḡi eyleye zīrā ki maḥbūbuñ cefāsi 'āşıḡa şafādur dimekdür. Murād, cefā recāsından ötüri dāmen-i maḥbūba teşebbüs itdüḡin beyāndur.

زین فتنها که حسن تو انگیخت در جهان Zīn fitnehā ki ḡüsn-i to engiḡt der cihān

Ma' nā budur ki ey maḥbūb, bu fitnelerden ki senūñ ḡüsnüñ cihanda ḡopardı. Ya' nī, bu fitneler ki senūñ ḡüsnüñ cihānda ḡopardı.

صد داغ رشک بردل افلاک و انجمست¹⁷⁰³ Şad dāḡ-i reşk ber dil-i eflāk u encumest

Ma' nā budur ki eflāk ile encumuñ ḡöñülleri üzerinde yüz dāne ḡased dāḡıdur. Ya' nī, eflāk u encum ḡased idüp dirler ki n'olaydı ki bizler daḡi zemīn-i cihānda olayduḡ ve ol fitnelerden meftūn olayduḡ dimekdür.¹⁷⁰⁴ Murād, mübālaḡa üzere fitne-i ḡüsn-i maḥbūbı medḡdür.

افغان که لاله گون نشود چهره امید Eḡḡān ki lālegūn neşevēd ḡehre-i ümīd

Ma' nā budur ki (E 201^b) feryād u fiḡān olsun ki bizüm ümīdimüzüñ ḡehresi lāle gibi ḡızarup ḡülgūn reng olmaz¹⁷⁰⁵

¹⁷⁰¹ E, İ نیستی: نیست

¹⁷⁰² Tüm nüshalarda “دگر” (diger) kelimesi “دیگر” (dīger) şeklinde yazılıdır. Vezin sebebiyle “دگر” (diger) tercih edildi.

¹⁷⁰³ E, İ دفع: داغ

¹⁷⁰⁴ HP نولندی: n'olaydı

¹⁷⁰⁵ ḡızarup: firār idüp E, İ

Zīn telh bādeī ki derīn nīlgūn ḥumest زین تلخ باده که درین نیلگون خمست

Ma‘nā budur ki bu acı olan şarābdan ki bu nīlgūn olan küpeddür. Murād, nīlgūn olan ḥum-i felegūn bādesinden çehre-i ümīdi lālegūn olmayup maṭlūbı ḥāşıl olmaduđın beyāndur.

Ber ni‘ met-i vişāl buved çeşm-i bīgamān بر نعمت وصال بود چشم بیغمان

Ma‘nā budur ki (HP 212^a) maḥbūbuñ vişāli ni‘ meti üzerine ğamsuz olanlaruñ gözi olur. Ya‘nī, ni‘ met-i vişāl-i maḥbūba aç gözli olup baqmaq bīgamlaruñ işidür ve illā

‘Uşşāk rā çi zevk zi ‘ıyş u tana‘‘umest عشاق را چه ذوق زعیش و تنعمست

Ma‘nā budur ki ‘ıyşdan (İ 54^b) ve tana‘‘umdan ‘uşşāka ne zevkdür? Ya‘nī murād, (HE 107^b) ‘āşık-i şādık ni‘ met-i vişālden ‘ıyş u tana‘‘um zevkin istemezler dimekdür.

Ber zaḥm-i kāriyem çi nihī merhem-i ümīd بر زخم کاریم چه نهی مرهم امید

Ma‘nā budur ki benüm bu önlemeden geçmiş olan zaḥmuñ üzerine şıḥḥat ümīdiyle merhemi ne koyarsın? Ya‘nī ayruḥ merhemden iş geçmişdür hemān

Zaḥmī digər ki nār-i birūn ez taraḥḥumest زخمی دگر که نار برون از ترحمست

Ma‘nā budur ki ey maḥbūb, taraḥḥum idüp zaḥmuma merhem koyarsın feemmā iş taraḥḥumdan geçmişdür, hemān bir zaḥm daḥi ur ki tīzce helāk olup bu zaḥmetden ḥalāş ola dimekdür. Ya‘nī murād, zaḥmı ‘ilācpezīr olmaduğın beyāndur.

‘Urfī be kām-i dil ki numāyed rehem be ‘aşk عرفی بکام دل که نماید رهم بعشق

Ma‘nā budur ki ey ‘Urfī, ‘aşkda gönül murādına vāşıl olmağa baña ‘acabā kim delīl olup yol gösterür zīrā ki?

Kīn hest vādīi ki Hızır hem derū gomest کین هست وادیی که خضر هم درو گمست

Ma‘nā budur ki bu vādī-i ‘aşk, bir ‘acīb u ğarīb vādī-i bīpāyāndur ki ḥazret-i Hızır |HE+ ‘aleyhi’s-selām| bu vādīde yol çıkarmayup itmişdür. Ya‘nī murād, kemāl-i mübālağa üzere vādī-i ‘aşkuñ duşvār u ḥaṭarnāk olduğın beyāndur.

Velehu Eyzen 80¹⁷⁰⁶

(mef' ūlū / fā' ilātū / mēfā' ilū / fā' ilūn)

Ger mey nehordeī zi menet infī' āl çīst گر می نخورده زمنت انفعال چیست

Ma' nā budur ki eger sen bāde nūş itmemişiseñ benden munfa' il olup hiçāb (E 202^a) itmegine sebep nedür? Besbelli oldı ki bāde nūş itmemişseñ

Ey hūn-i şerm riḥte īn reng-i āl çīst ای خون شرم ریخته این رنگ آل چیست

(HP 212^b) **Ma' nā budur ki** ey hiçāb qanını dökücü olan maḥbūb, bu āl reng nedür?¹⁷⁰⁷ Ya' nī murād, ḥarāret-i bādeden maḥbūbuñ rengi āl olduğı zamān gūyā ki hiçāb itmek qanını döküyor dimekdür.

Key lāzımet bāde keşiden zi cām-i zer کی لازمست باده کشیدن ز جام زر

Ma' nā budur ki altun cāmdan bāde nūş itmek qaçan lāzımdur? Ya' nī, lāzım degıldür zīrā

Maḥşūd ger mey est quşūr-i sifāl çīst مقصود گر می است قصور سفال چیست

Ma' nā budur ki ğarāz eger şarāb ise sifālūñ quşūrı nedür? Ya' nī murād, yanında cām-i zer ile peymāne-i sifālūñ farkı olmaduğın beyāndur.¹⁷⁰⁸

Ḥayret niger ki mest-i nigāhest çeşm-i men حیرت نگر که مست نگاهست چشم من

Ma' nā budur ki ḥayreti gör ki benüm gözüm maḥbūbuñ nigāhı bādesinden mest olmışdur. Bu def a

Āgeh neyem ki şerm çı vü infī' āl çīst آگه نیم که شرم چه و انفعال چیست

Ma' nā budur ki vāqıf degilem ki hiçāb nedür ve munfa' il olmağ nedür? Murād, mübālağa üzere ḥayretzede olduğın beyāndur. (HE 108^a)

Mordīm 'Urfī ez ğam-i ān tıfl-i ḥoredsāl مردیم عرفی ازغم آن طفل خورد سال

Ma' nā budur ki ey 'Urfī, bu yaşı küçük olan tıfl-i maḥbūbuñ ğamından bizler helāk olduğ velâkin yine¹⁷⁰⁹

¹⁷⁰⁶ velehu eyzen: - HP, E, İ¹⁷⁰⁷ olan: - HP¹⁷⁰⁸ farkı: HP مرکی¹⁷⁰⁹ tıfl maḥbūbuñ: ta' n-i maḥbūbuñ E, İ

Ma' lūm mā neşod ki ber īn nihāl çīst معلوم ما نشد که بر این نهال چیست

Ma' nā budur ki bize ma' lūm olmadı ki bu nihāl-i nevrestenūñ mīvesi nedür?¹⁷¹⁰ Ya' nī murād, maḥbūb-i tıfluñ ğamından helāk olduĝın beyāndur.

Velehu Eyzen 81¹⁷¹¹

(mefā' ilūn / fe' ilātūn / mefā' ilūn / fe' ilūn)

Menem ki t̄a' at-i büt lāzım-i sirişt-i menest منم که طاعت بت لازم سرشت منست

Ma' nā budur ki büte t̄a' at itmek benüm ṭabī' atumuñ lāzımıdır.

Eger be Ka' be ' ibādet konem konişt-i menest اگر بکعبه عبادت کنم کنشت منست¹⁷¹²

Ma' nā budur ki eger Ka' be' de ' ibādet idecek olursam Ka' be benüm koniştümdür. Ya' nī şanemşifat olan maḥbūb-i ḥaḳīḳiyye t̄a' at idüp emrinde olmak benüm ṭabī' atuma lāzım (HP 213^a) olmuştur ve baña maḥşūş bir şeydür.¹⁷¹³ Bu taḳdīrce eger Ka' be-i zāhirīde daḫi ' ibādet idecek olursam ol Ka' be benüm ḥānḳāh-i (E 202^b) mürşid-i İlāhī pāyesinde olan koniştümdür dimekdür.

Egerçi hüsn-i ' amel nīst ecr-i īnem hest اگر چه حسن عمل نیست اجر اینم هست

Ma' nā budur ki egerçi hüsn-i ' amel yoḳsa baña bunuñ ecri vardur.

Ki çeşm-i ehl-i mürüvvet be fi' l-i zişt-i menest که چشم اهل مروت بفعل زشت منست

Ma' nā budur ki ehl-i mürüvvet olan şāhibkeremūñ gözi, benüm çirkin olan ' amelümedür. Ya' nī, iḥtimāldür ki anlaruñ naẓar-i kīmyā-yi ḥāşşiyetleri benüm a' māl-i ziştümi tebdīl ideler dimekdür.¹⁷¹⁴

Revem be dūzaḥ u şükr-i bihişt miĝüyem روم بدوزخ و شکر بهشت میگویم

Ma' nā budur ki dūzaḥa gidiyorum ve bihiştūñ şükrini direm zīrā ki

Ki īn be nezd-i mukāfāt-i men bihişt-i menest که این بنزد مکافات من بهشت منست

Ma' nā budur ki bu dūzaḥ benüm zişt olan a' mālüm mukāfātında benüm bihiştümdür. Ya' nī

¹⁷¹⁰ nevrestenūñ: nevresīdenūñ E, İ

¹⁷¹¹ velehu eyzen: - HP, E, İ

¹⁷¹² کنشت: کنعست HE

¹⁷¹³ ṭabī' atıma: ṭabī' atımla HE

¹⁷¹⁴ ḥāşşiyetleri: ḥāşşiyeleri E, İ

murād, kemāl-i mübālağa üzere a' māl-i ziştini beyāndur.¹⁷¹⁵

Kenār-i kişt u leb-i cū be ğam ziyān dāred کنار کشت و لب جو بغم زیان دارد

Ma'nā budur ki ekin kenārı ve ırmağ tudağı ğama ziyān tutar. Ya' nī, seyr-i kenār-i kişt u cūybār kenārı ğamı noqşan ider bu şebbeden ötüri

Miyān-i dā'ire-i ğam kenār-i kişt-i menest میان دائره غم کنار کشت منست

Ma'nā budur ki ğamuñ dā'iresinüñ kenārı benüm ekinligümdür. Ya' nī murād, murādında olan ğamuñ noqşan olmaduğını istemedüğünü beyāndur.¹⁷¹⁶

Begīr āyine 'Urfī bebīn serencāmem بگیر آینه عرفی ببین سرانجامم

Ma'nā budur ki ey 'Urfī, āyineyi tut ve benüm serencāmumı gör zīrā ki

Ki her çi şuret-i hāl-i to sernuvişt-i menest که هر چه صورت حال تو سرنوشت منست

Ma'nā budur ki her nesne ki senüñ şuret-i hālüñdür ol nesne benüm (HE 108^b) alnumuñ yazısıdır. Ya' nī murād, sernuviştī olan aḥvāli beyāndur. (HP 213^b)

Velehu Eyzen 82¹⁷¹⁷

(mef' ūlū / mefā' ilū / mefā' ilū / fe' ūlūn)

Şad çeşme-i zehr ez leb-i dāğ-i dil-i mā riḥt صد چشمه زهر از لب داغ دل ما ریخت

Ma'nā budur ki zehr yüz dāne çeşmeyi bizüm gönlimüzüñ dāğınuñ tudağından dökdi¹⁷¹⁸ veyāḥud “ریخت” (riḥt)'üñ fā' ili maḥbūb ola feemmā ma'nā-yi evvel daḥi münāsibdür zīrā ki ikinci mısra' da buyururlar ki¹⁷¹⁹

Ğam revġan-i telḥī be çerāğ-i dil-i mā riḥt غم روغن تلخی بچراغ دل ما ریخت

Ma'nā budur ki ğam acılık yağını bizüm gönlimüzüñ çerāğına dökdi. Ya' nī murād, (E 203^a) ğamuñ kendüyle itdügi mu'āmeleyi beyāndur. (İ 55^a)

Sākī çu mey-i 'aşq-i to miriḥt be sāğar ساقی چو می عشق تو میریخت بساغر

Ma'nā budur ki ey maḥbūb, sākī çünki sāğara senüñ 'aşquñ bādesini dökdi.

¹⁷¹⁵ murād, kemāl-i mübālağa üzere a' māl-i ziştini beyāndur: a' māl-i ziştini mübālağa beyāndur HE

¹⁷¹⁶ istemedüğünü: - E, İ

¹⁷¹⁷ velehu eyzen: - HP, E

¹⁷¹⁸ gönlimüzüñ: gözimüzüñ E

¹⁷¹⁹ HP'de derkenarda bu mısra için “fi' l-i mechül olmağ da cā'izdür” yazılıdır ve HE'de ise derkenarda bu mısra için “fi' l-i mechüldür, cā'izdür” yazılıdır.

Her şāf ki āmed be ayāğ-i dil-i mā rīht هر صاف که آمد بایاغ دل ما ریخت

Ma' nā budur ki her şāf olan şarāb geldügi vaqt bizüm peymānemüze dökdi.¹⁷²⁰ Ya' nī murād, sāķinüñ kendüye itdügi ihsāni beyāndur.

Her gerd-i belāyī ki ber futend zi dilhā هر گرد بلایی که برفتند ز دلها

Ma' nā budur ki her belā tozunı ki gönüllerden seperdiler.

عشقت همه بر روی فراغ دل ما ریخت ' Aşkest heme ber rüy-i ferāğ-i dil-i mā rīht

Ma' nā budur ki ey maḥbūb senüñ ' aşkuñ ol gönüllerden seperler belā tozunı cümleden bizüm gönlimüzüñ ferāğınuñ yüzünüñ üstine dökdi. Ya' nī murād, gerd-i belā ile muğber olduğın beyāndur.

آبی که بنوشید خضر وه که زمژگان Ābī ki benūşīd Hızır veh ki zi mujgān

Ma' nā budur ki ol bir şuyı ki ḥazret-i Hızır |HE⁺'aleyhi's-selām| nūş itmişdi ḥayf ki mujgāndan

در بادیه غم بسراغ دل ما ریخت Der bādiye-i ğam be surāğ-i dil-i mā rīht

Ma' nā budur ki ğam şahrāsında bizüm gönlimüzüñ su'ālinde dökdi. Ya' nī, bādiye-i ğamda bizi ağlayu ağlayu görüp su'āl iderek nūş itdügi āb-i ḥayātı Hızır, mujgānından dökdi dimekdür. Murād, bādiye-i ğamda gom geşte olup Hızır kendüyi su'āl (HP 214^a) idüp araduğın beyāndur.

این گریه که برگشت بدل از ره دیده Īn girye ki ber geşt be dil ez reh-i dīde

Ma' nā budur ki bu ağlamağ ki dolandı gözünü yolından gönle. Ya' nī, bu ağlamağ ki göz tarafından gönle dolandı.

صد دانه الماس بداغ دل ما ریخت Şad dāne-i elmās be dāğ-i dil-i mā rīht

Ma' nā budur ki yüz dāne-i elmāsı bizüm gönlimüzüñ dāğına dökdi. Murād, giryesini şiddetde ve leṭāfetde dāne-i elmāsa müşābih olduğın beyāndur.¹⁷²¹

فریاد که هر دل که به دیوار غم او Feryād ki her dil ki be dīvār-i ğam-i ū

Ma' nā budur ki feryād olsun ki her gönül ki ol maḥbūbuñ ğamınıñ dīvārına

¹⁷²⁰ şāf: sāķī E

¹⁷²¹ şiddetde ve leṭāfetde: şiddet-i leṭāfetde HE

بر کوفت سری خون ز دماغ دل ما ریخت Ber kūft serī ḥūn zi dimāg-i dil-i mā riḥt

(HE 109^a) **Ma' nā budur ki** bir baş döğdi, bizüm gönlimüzün dimāğından ƙan dökdi. Murād, kemāl-i ğayūrluğın beyāndur ki āḥir ādem maḥbūbuñ dīvārına başını urduğı zamān bizüm dimāg-i dilimüzden ḥūn-i ğayret dökilür dimekdür.¹⁷²²

عرفی جگر افشان نبود ناله هر دل 'Urfī cigerefşān nebuved nāle-i her dil

(E 203^b) **Ma' nā budur ki** 'Urfī her gönülün nālesi kemāl-i te'sīrinden ciger şaçıcı olmaz

این برگ گل از گلین باغ دل ما ریخت Īn berg-i gül ez gülbin-i bāg-i dil-i mā riḥt

Ma' nā budur ki bu cigerefşānlık berg-i güli ancak bizüm gülümüzün bāğınun gülbinünden dökülür. Ya' nī murād, nāle-i cigerefşān ancak bize maḥşūşdur dimekdür.¹⁷²³

Velehu Eyzen 83¹⁷²⁴

(mefā' ilün / fe' ilātün / mefā' ilün / fe' ilün)

منم که از غم محرومید جدایی نیست Menem ki ez ğam-i maḥrūmiyem cudāyī nīst

Ma' nā budur ki benüm ki maḥrūm olmağ ğamından ayrıлмаğum yoğdur. Ya' nī, ümidine vāşil olmayup maḥrūm olmağ ğamından baña cudā olup ayrılık naşib olmadı dimekdür.¹⁷²⁵ Murād, dā'imā maḥrūm olduğın beyāndur.

میانه من و امید آشنایی نیست Miyāne-i men u ümmīd āşināyī nīst

Ma' nā budur ki benümle ümīd ortasında olan āşinālık yoğdur. Ya' nī murād, derünında ümīdleri (HP 214^b) ḥuşūle gelmedüğün beyāndur.

من و بهشت محبت و آب کوثر او Men u biḥşt-i maḥabbet u āb-i kevşer-i ū

Ma' nā budur ki ben ve maḥabbet cenneti ve ol cennetün āb-i kevşeri

بغیر خون دل و زهر بینوایی نیست¹⁷²⁶ Be ğayr-i ḥūn-i dil u zehr-i bīnevāī nīst

Ma' nā budur ki gönül ƙanından ğayrı ve bīnevālık zehrinden ğayrı yoğdur dimekdür. Ya' nī murād, biḥşt-i maḥabbetde ben bunlardan ğayrı nesneyi bilmezem dimekdür.¹⁷²⁷

¹⁷²² Bu cümle E'de yoktur. maḥbūbuñ: maḥbūb HE; dökilür: dökilüyor HE

¹⁷²³ cigerefşān: cigerefşāna E, Ī

¹⁷²⁴ velehu eyzen: - HP, E, Ī

¹⁷²⁵ ğamından baña cudā olup ayrılık: - HP

¹⁷²⁶ HP پیشوایی: بینوایی

¹⁷²⁷ bilmezem: - HP

Ez ān be derd-i diġer her zamān giriftārem از آن بدرد دگر هر زمان گرفتارم

Ma' nā budur ki andan ötüri her zamān bir āġir derde giriftār oluram ki

Ki ŧivehā-yi torā bāhem āŧināyī nīst که شیوهای ترا باهم آشنایی نیست

Ma' nā budur ki ey maġbūb, senūñ ŧīvelerūññ birbiriyle āŧinālġı yoġdur. Ya' nī, birbirine muġālif ŧīveler numāyān idersen ol sebebden biz daġi tāze derdlere giriftār oluruz dimekdür. Murād, derd-i ŧīveye giriftār olduġın beyāndur.

Beyā ki ġusn be ŧavr-i dilest u cilve fuzūd بیا که حسن بطور دلست و جلوه فزود

Ma' nā budur ki ey ŧālib gel ki maġbūbuñ ġusni ŧavr-i dildedür ve ŧurmayup cilveyi ziyāde ider. Bu taġdırce

Merev be vādī-i Eymen ki rüŧenāyī nīst مرو بوادی ایمن که روشنایی نیست

Ma' nā budur ki vādī-i Eymen'e ġitme ki rüŧenālġk yoġdur. Ya' nī, her ne ŧāleb idersen taŧfiye-i (E 204^a) ġalb idüp derün-i dilūñde ŧāleb eyle dimekdür.

Su'āl-i nīk ü bed ez mā nemīkonend be ġaŧr سوال نیک و بد از ما نمیکنند بحشر

(HE 109^b) **Ma' nā budur ki** eyü ve kem su'ālını rüz-i ġaŧrde bizlerden itmezler zīrā ki

ġunāh-i ehl-i maġabbet be coz rehāyī nīst گناه اهل محبت بجز رهایی نیست

Ma' nā budur ki ehl-i maġabbet olan ŧaġŧuñ ġunāhı ġalāŧ olmaġdan ġayrı yoġdur. 'Urfi'nūñ bu beytinden münkir-i su'āl u cevāb olmaġ fehm olunmaz belki su'āl u cevāba muġırr u mu'terif olması fehm olunur. Ya' nī murādı budur ki evġātını maġabbet-i maġbūb-i ġakīkatde geġiren 'aŧıġuñ bed ü nīkinden (HP 215^a) su'āl olunmaz dimekdür zīrā ki anlaruñ zerre ġadar emr-i maġbūba muġālefetleri yoġdur, olduġı ŧüretde daġi kemāl-i maġabbetlerine bināen 'afv olunur dimekdür.

ġubār-i tengdilī ber cihān niŧiste ġunān غبار تنگدلی بر جهان نشسته چنان

Ma' nā budur ki tengdillik tozı cihānuñ üstine ancılayın oturmıŧdur ki

Ki ġiġ ġüŧeī ez behr-i dilġuŧāyī nīst که هیچ ġoŧŧe' az behr dilġuŧāyī نیست

Ma' nā budur ki dilġuŧālġkdan ötürü aŧlā (İ 55^b) bir ġüŧe-i ġālī yoġdur. Ya' nī murād, bu cihān tengdillik ġubārıyla mālāmāl olup dilġuŧālġk ve rāġatlık olmaduġın beyāndur.

Zi 'aşk hâlet-i 'Urfî su'âl kerdem u goft ز عشق حالت عرفی سؤال کردم و گوفت

Ma'nâ budur ki 'aşkdan 'Urfî'nüñ hâletin su'âl eyledüm cevâb virüp didi ki¹⁷²⁸

Hüner besist kesî râ ki bîvefâyî nîst هنر بست کسی را که بیوفایی نیست

Ma'nâ budur ki ol kimseye bu hüner yeter ki bîvefâlık yoğdur. Ya'nî murâd, 'aşk-i maḥbûbda bîvefâ olmaduğın beyândur.

Velehu Eyzen 84¹⁷²⁹

(mef'ülü / fâ'ilâtü / mefâ'ilü / fâ'ilün)

Memnün-i turktâzi-i gerdün dil-i menest ممنون ترکتازی گردون دل منست

Ma'nâ budur ki felegün cevri ü cefâsından minnetdâr olan benüm gönlümdür. Ya'nî, felegün hem sitem ü cefâsın çekerem ve hem memnünü oluram güyâ ki baña ihsân itmişdür.

Âmâde-i hezâr şebîḥün dil-i menest آماده ی هزار شبیخون دل من است

Ma'nâ budur ki biñ dâne şebîḥûna müheyyâ vü ḥâzır olan benüm gönlümdür. Ya'nî, güyâ ki gerdün baña gündüz turktâz (**E 204^b**) itmekle memnünü oluram gice olunca biñ dâne şebîḥün itmesine ḥâzır oluram. Murâd, felegün kendüyle olan mu'âmelesin beyândur.

Hergiz neyâyedeş be ğalaṭ maḥmilî be ser هرگز نیایدش بغلط محملی بسر

Ma'nâ budur ki ašlâ başı üstine ğalaṭ itmege daḥi bir maḥmil gelmemişdür.

Bîhüdegerd vâdi-i Mecnün dil-i menest بیهوده گرد وادی مجنون دل منست

Ma'nâ budur ki her şahrâ-yi Mecnün'ı boş yire dolancı benüm gönlümdür.¹⁷³⁰ (**HP 215^b**)

Ya'nî, Mecnün'uñ başı üzerine gâhî bir olurdu ki Leylâ'nuñ maḥmili veyâḥud bir âḥir maḥbûbuñ maḥmili uğrayup ol şahrâda gönlüni anuñla eglerdi (**HE 110^a**) feemmâ benüm bîhüdegerd olan gönüm üstine ašlâ yol yañılıp bir maḥmil geldiği yoğdur dimekdir.¹⁷³¹ Murâd, gönli Mecnün'dan ziyâde bîhüdegerd olduğın beyândur.

Şad lâlezâr-i dâğ şukufest der dilem صد لاله زار داغ شکفتست دردم

Ma'nâ budur ki benüm gönümde yüz dâne dâğ-i derün lâlezârı açılmışdur feemmâ

¹⁷²⁸ hâletin: aḥvâlini E, İ

¹⁷²⁹ velehu eyzen: - HP, E, İ

¹⁷³⁰ Mecnün'ı: maḥbûbı E, İ

¹⁷³¹ âḥir: - HP; ol: ola HP; yañılıp: yegleyüp E, İ

Berg-i gülî zi şad çemen efzûn dil-i menest   برگ گلی ز صد چمن افزون دل منست

Ma' nâ budur ki yüz dâne çemenden ziyâde güle mensûb olan yaprağ benüm gönlümdür. Ya' nî, yüz dâne lâlezâr-i dâğ benüm gönlümdede şukufte olmuşdur ve bu yüz dâne çemenün gülünüñ berginden ziyâde berg, benüm gönlümdede mevcûddur dimekdir. Murâd, mübâlağa üzere dâğ-i derûnuñ çoqlığın beyândur.

Her dil terâne kerde be âhengî âşinâ   هر دل ترانه کرده بآهنگی آشنا

Ma' nâ budur ki her gönül, terânesini birer âhengle âşinâ itmişdür velâkin

Der mände-i fesâne vü efsûn dil-i menest   درمآنده فسانه و افسون دل منست

Ma' nâ budur ki fesâne ve fusûnuñ der mändesi olup 'âciz kalan, ancak benüm gönlümdür. Ya' nî murâd, şâhibdil olanlar birer şeyle muqayyed olup kendünüñ evkâtı fesâne fusûnuyla geçdügin beyândur.¹⁷³²

Der devr-i şabr sîne-i 'Urfî' st cām-i zehr   در دور صبر سینه عرفیست جام زهر

Ma' nâ budur ki şabruñ meclisinüñ derûnunda 'Urfî' nüñ sînesi cām-i zehr pâyesindedür. Ya' nî, cām-i şabrı nüş itmege kâdir olamaz zîrâ ki toptolı zehrdür feemmâ

Der bezm-i şevk-i şîşe-i pürhûn dil-i menest   دربزم شوق شیشه پر خون دل منست

(E 205^a) **Ma' nâ budur ki** şevkuñ meclisinde pürhûn olan şîşe, benüm gönlümdür. Bilâ-ğavf nüş (HP 216^a) iderem dimekdir. Murâd, devr-i şabrda sînesi cām-i zehr olduğın ve bezm-i şevkde gönüli şîşe-i hûn olduğın beyândur.

Velehu Eyzen 85¹⁷³³

(mef' ülü / fâ' ilätü / mefa' ilü / fâ' ilün)

Gülzâr-i hüsn tâze zi rüyî çu mâh-i üst   گلزار حسن تازه ز رویی چو ماه اوست¹⁷³⁴

Ma' nâ budur ki hüsnüñ gülzârı tâze olduğı hâlde ol mağbûbuñ meh gibi olan yüzündendür. Ya' nî gülzâr-i hüsnüñ revnâkına sebep mağbûbuñ mâh gibi olan cemâlinüñ ziyâsıdır dimekdir.

¹⁷³² şâhib-dil: şâhib E, İ

¹⁷³³ velehu eyzen: - HP, E, İ

¹⁷³⁴ "روی" (rüyî) ibaresi tüm nüshalarda "روی" (rüy) şeklinde yazılıdır. Vezin açısından kelimenin "روی" olması gerekmektedir. ز: - HE

Güldeste-i firīb be dest-i nigāh-i ūst گلدسته فریب بدست نگاه اوست

Ma' nā budur ki aldamağ güldestesi maḥbūbuñ nigāhınıñ elindedür. Ya' nī murād, maḥbūbuñ nigāhı dilfirīb olduğın beyāndur.

Māyīm kişt-i bāğ-i maḥabbet ki serbeser ¹⁷³⁵ ماییم کشت باغ محبت که سر بسر

Ma' nā budur ki bizlerüz ve maḥabbet bāğçesinüñ kişt(HE 110^b)zārıdır ki başdan başa

Zehrāb dāde niş-i melāmet giyāh-i ūst زهر آب داده نیش ملامت گیاه اوست

Ma' nā budur ki zehr ile şuarılmış niş-i melāmet ol bāğçe-i maḥabbetüñ otıdır. Ya' nī murād, bāğ-i maḥabbetüñ sā'ir bāğçeye muḥālif olduğın beyāndur.

Murğān-i ḳudsi gird-i sereş cūş mizenend مرغان قدسی گرد سرش جوش میزنند

Ma' nā budur ki ḳudsa mensüb olan murğlar anuñ başınıñ etrafında dolanup cūş ururlar.

İn şāḥ-i Tübâ est ne taraf-i kulāh-i ūst این شاخ طوبی است نه طرف کلاه اوست

Ma' nā budur ki bu şāḥ-i Tübâ'dur yoksa anuñ gūşe-i kulāhı degıldür. Ya' nī, maḥbūbuñ başı üstine dolanan 'uşşāk, murğān-i ḳudsi pāyesindedür ve maḥbūbuñ kulāh-i sa' adeti şāḥ-i Tübâ menziline olduğın beyāndur.

'Iyşī ziyāde hest zi 'ıyş-i behişt līk عیشی زیاده هست ز عیش بهشت لیک

Ma' nā budur ki cennetüñ 'ıyşından ziyāde bir 'ıyş vardır feemmā

İn 'āfiyet naşīb-i şehīd-i nigāh-i ūst این عافیت نصیب شهید نگاه اوست

Ma' nā budur ki bu 'āfiyet, maḥbūbuñ baḳmasından şehīd olan (E 205^b) 'āşıkuñ naşībıdır. Ya' nī, ol 'ıyş-i ziyādeye ancağ şehīd-i nigāh (HP 216^b) vāşıl olur dimekdür. Murād, maḥbūbuñ nigāhında olan ḥālātı beyāndur.

Yūsuf ki hest pīrehen-i 'işmeteş dorost یوسف که هست پیره ن عصمتش درست

Ma' nā budur ki ḥazret-i Yūsuf'ın 'işmeti pīreheni ki levs-i töhmetden pāk u dorost idi.¹⁷³⁶

Āncā ki ḥaçlegāh-i Züleyḥast çāḥ-i ūst آنجا که حمله گاه زلیخاست چاه اوست

(İ 56^a) **Ma' nā budur ki** ol mekân ki Züleyḥâ'nuñ ḥaçlegāhı idi ol maḥbūbuñ ḳuyusıdır.¹⁷³⁷

¹⁷³⁵ HE ماییم: ماییم

¹⁷³⁶ u: - E, İ

¹⁷³⁷ ḳuyusıdır: ḳapusıdır E, HE

Ya‘nî, Züleyhâ’nuñ haclegâhını ki bu kadar zîb ü zînetle ârâste ve bu kadar nuķûş-i gûnâgûn ile munaķkaş olmış bir menzil-i dilfirîb iken bizüm maħbûbımızuñ kuyusu menzilindedür.¹⁷³⁸ Var bizüm maħbûbımızuñ qarâr idecek mekânınıñ ne mertebe müzeyyen olduğın bundan kıyâs eyle dimekdür veyâhud **ma‘nâ böyle demek ola** ĥazret-i Yûsuf’uñ pîrehen-i ‘işmeti ne mertebe pāk u dorost olduğını var bundan kıyâs it ki haclegâh-i Züleyhâ bu kadar müzeyyen olmış mekân-i dilguşâ iken ĥazret-i Yûsuf’uñ çâh zindânı olmış idi dimekdür. Murâd, kemâl üzere ‘işmet-i ĥazret-i Yûsuf’ı ‘aleyhi’s-selâm beyândur.¹⁷³⁹

Der sîne bîicâzet-i ü bîş ezîn mebâş ¹⁷⁴⁰ در سینه بی اجازت او بیش ازین مباحث

Ma‘nâ budur ki ol (HE 111^a) maħbûbuñ icâzet virmezsizüñ sîned e bundan ziyâde olma

Ey cân edeb ĥoşest ne in cilvegâh-i üst ای جان ادب خوشست نه این جلوه گاه اوست

Ma‘nâ budur ki ey cân, edeb ĥoşdur bu sîne ol maħbûbuñ cilve idecek mekânı degil midür? Ya‘nî ey cân, bizüm sînemüz maħbûbuñ cilvegâhıdır bu taķdîrce maħbûb izn virmedikçe sînemüzde çoklık eglenme dimekdür. Murâd, sînesi cilvegâh-i maħbûb olduğın beyândur.

Goftem kirişmeet dil-i ‘Urfî be ĥûn keşîd گفتم کرشمه ات دل عرفی بخون کشید

Ma‘nâ budur ki maħbûba didüm ki ey maħbûb, senüñ nâz u (HP 217^a) kirişmeñ ‘Urfî’nüñ göñlını kıana çekdi.¹⁷⁴¹ Ya‘nî, mecrûh idüp ĥûnıyla âlûde eyledi.

Goft ez kirişme pors ki gûyed gunâh-i üst گفت از کرشمه پرس که گوید گناه اوست

Ma‘nâ budur ki maħbûb dedi ki güzel ammâ sen kirişmeden su’âl it ki kirişme dir ki (E 206^a) gunâhum yokdur, gunâh ‘Urfî’nüñdür.¹⁷⁴² Ya‘nî murâd, kirişme-i maħbûbla ĥûnâlûde olduğın beyândur.

Fî Ĥarfü’s-şâ’

(mef’ülü / fâ’ilâtü / mefâ’ilü / fâ’ilün)

Gülçîn-i ‘aşķ şev be ĥired vâgozâr baħş گلچین عشق شو بخرد واگذار بحث

Ma‘nâ budur ki ey tâlib, ‘aşķuñ gülünü düşürücü ol da ‘aķl ile baħş itmegi terk eyle

¹⁷³⁸ kuyusu: kıapusu E, HE, İ

¹⁷³⁹ ‘aleyhi’s-selâm: - E, İ

¹⁷⁴⁰ HP پیش پیش

¹⁷⁴¹ kıana: kıanımız E, İ

¹⁷⁴² it: eyle E, İ

تا باغ ذوق را نکند خارخار بحث Tā bāg-i zevk rā nekoned hārḥār-i baḥṣ

Ma' nā budur ki hattâ bāg-i zevki baḥṣūn hārḥār-i eylemeye.¹⁷⁴³ Ya' nī ey tāllib-i 'āşık, evvelâ şaḳın bu ṭarīḳ-i 'aşḳda 'aql ile baḥṣ itme eger baḥṣ idecek olursan bāg-i zevki maḡmūm idüp elemzede olursın zīrâ ki bu ṭarīḳde 'aqlın baḥṣ idecek dānişi ve 'irfānı da yoḡdur, 'aql ancak umūr-i me' āşī bilür dimekdür.¹⁷⁴⁴

انصاف ذوق را طرف بحث خویش ساز İnşāf-i zevk rā ṭaraf-i baḥṣ-i ḥ' iṣ sâz

Ma' nā budur ki zevkuñ inşāfını kendü baḥṣūn ṭarafında düz. Ya' nī, mebāḥişüni zevkuñ inşāfıyla eyle ve illâ¹⁷⁴⁵

از خلوت ضمیر بمجلس میار بحث Ez ḥalvet-i zamīr be meclis meyār baḥṣ

Ma' nā budur ki ḥalvet-i zamīrden meclise baḥṣi getürme. Ya' nī, derūnuñda olan esrār-i mektūmeyi baḥṣ idüp meclise getürme dimekdür.

زان قال را زانجمن حال رانده اند Zān ḳāl rā zi encumen-i ḥāl rāndeend

Ma' nā budur ki ol sebebden 'ilm-i ḳāl ehlini meclis-i ḥālden redd idüp sürdiler ki¹⁷⁴⁶

کز روی خامشی نشود شرمسار بحث¹⁷⁴⁷ Kez rūy-i ḥāmuşī neşevēd şermsār-i baḥṣ

Ma' nā budur ki ḥāmūş olmaḳlık yüzünden baḥṣūn şermsāri olmasun. Ya' nī, ḳāl u ḳālī meclis-i ḥālden sürdiler zīrâ ki erbāb-i ḳāl ü ḳāl mübāḥeşeye şurū' idüp bir alay delâ'il nāḳl iderler feemmâ erbāb-i ḥāl (HP 217^b) aşlâ lisān ile (HE 111^b) tekellüm idüp bunlara redd-i cevāb itmezler zīrâ ki erbāb-i ḥālün mübāḥeseleri lisān ile olmaz belki ḳalble olur bu taḳdīrce erbāb-i ḳāl bir baḥṣ ider iki baḥṣ ider görür ki ḥışm ṭarafından aşlâ kendüye meyl idüp redd-i cevāb itmek yoḡ bu def' a itdügi baḥṣūn nādimi olup ḥicāba düşer.¹⁷⁴⁸ Bu (E 206^b) mülāḥazalardan ötüri erbāb-i ḥāl, erbāb-i ḳālī meclislerinden redd idüp sürmişlerdür dimekdür.¹⁷⁴⁹

در بحر علم اگرچه سزاوار رهبريست Der baḥr 'ilm egerçi sezāvār-i rehberīst

Ma' nā budur ki deryāda egerçi 'ilm bir lāyık ḳılavuzdur feemmâ

¹⁷⁴³ hārḥārī: - HE; eylemeye: olmaya İ, E, itme HE

¹⁷⁴⁴ maḡmūm: ma' mūr E, İ; me' āşī: me' āşımı E, İ

¹⁷⁴⁵ eyle: - E, İ

¹⁷⁴⁶ 'ilm-i: 'ālem-i E, İ

¹⁷⁴⁷ “خاموشی” (ḥāmūşī) kelimesi tüm nüshalarda “خاموشی” (ḥāmūşī) şeklinde yazılıdır. Vezin gereği muhaffefi “خامشی” (ḥāmūşī) şeklinde tamir edildi.

¹⁷⁴⁸ sürdiler: buyurdılar E, İ; mübāḥeşeye: münāḳaşaya HE

¹⁷⁴⁹ sürmişlerdür: buyurmışlardur E, İ

Keṣṭī-i ṣūbhe rā nebered ber kenār-i baḥṣ̣ kəṣṭī šebheh ra nberd berknar baḥṣ̣

Ma' nā budur ki ṣūbhe gemisini baḥṣ̣ūn kenārına iletmez. Ya' nī, deryā-yi kelāmda mellāḥ-i 'ilm münāsib rehberdür feemmā yine keṣṭī-i ṣūbheyi baḥṣ̣ūn kenārına iletmege qādir degildür zīrā ki erbāb-i qālūn ḥālli budur ki mādām ki vuḳū'ı üzere bir mes'elenūn ṣiḥḥatine olmayınca ṣūbhe ile baḥṣ̣ idüp cevāb virmezler feemmā erbāb-i ḥāl bunuñ ḥilāfincadır zīrā ki anlar bilā-tereddūd baḥṣ̣ iderler dimekdür.

Seylāb-i fitne ḥāne-i dīn rā ḥarāb kerd Seylāb fenne xāne dīn ra xarāb kerd

Ma' nā budur ki fitnenūn seylābı ḥāne-i dīni ḥarāb eyledi bunuñ birle yine

Ez beski pür' aq̣īde buved fitnebār-i baḥṣ̣ az beske pür'eqīde bud fenne bār baḥṣ̣

Ma' nā budur ki ez beski ṭolı 'aq̣īde olur baḥṣ̣ūn fitnesini yağdurıcı olan ṣaḥṣ̣. Ya' nī, baḥṣ̣ iderek fitne-i baḥṣ̣ ḥāne-i dīnini ḥarāb eyledi yine 'aq̣īdesi bunuñ üstine ki benüm baḥṣ̣üm eyüdüdür dimekdür.

Bīmest kez mübāḥeṣe 'āmmī ṣeved ḥakīm Bīmest kez mübāḥeṣe 'āmmī ṣeved ḥakīm

Ma' nā budur ki ḥakīm u dānādil mübāḥeṣe itmekden cāhil olacaḳ olursa ḥavfdur zīrā ki

Ez beski ṣūbhe mīnihedeṣ ber kenār-i baḥṣ̣ az beske šebheh mīnehdeṣ berknar baḥṣ̣¹⁷⁵⁰

Ma' nā budur ki ez beski ṣūbhe itmek ol (HP 218^a) ḥakīmi baḥṣ̣ūn kenārına qor. Ya' nī'p̣ çok baḥṣ̣ iderek serriṣṭeyi itirüp ḥakīm u dānā iken cāhil u nādān olur dimekdür.¹⁷⁵¹ Veyāḥud **ma' nā böyle demek ola ki** 'āmmi çok mübāḥeṣe itmekden mütefennin olup ḥakīm u dānādil mertebesinde olmaḳ ḥavfdur zīrā ki kendüsini ṣūbhe kenār-i baḥṣ̣e çok götüüyor demek ola feemmā ma' nā-yi evvel maḳbūldür.¹⁷⁵²

Sa' y-i gūrūr bīn ki be nezd-i mübāḥeṣān Sa' y-i gūrūr bīn ki be nezd-i mübāḥeṣān

Ma' nā budur ki erbāb-i mübāḥeṣenūn (HE 112^a) yanında gūrūr sa' yini gör ki

Maṭlab tamām geṣṭ u hemān ber qarār baḥṣ̣ Maṭlab tamām geṣṭ u hemān ber qarār baḥṣ̣

Ma' nā budur ki maṭlab tamām oldı ve yine baḥṣ̣ bunda qarār idiyor, aṣlā noḳṣānı (İ 56^b) yoḳ ve erbāb-i mübāḥeṣenūn sa' y-i gūrūruların bundan kıyās eyle dimekdür.¹⁷⁵³ Murād, erbāb-i

¹⁷⁵⁰ E, İ میندش: مینهدش

¹⁷⁵¹ u: - HE

¹⁷⁵² Bu cümle İ ve E'de yoktur. ṣūbhe kenār-i baḥṣ̣e: ṣūbhe-i kenār-i baḥṣ̣e HE

¹⁷⁵³ bunda: yerinde HE, E, İ

mübāheşenüñ sa‘y-i ğurūrların beyāndur.

Bogzār kesb-i ‘ilm ki ālūde kerdeend بگذار کسب علم که آلوده کرده اند

Ma‘nā (E 207^a) budur ki ey tālib, ‘ilm kesb itmegi terk it ki ālūde itmişdür

Her maṭlab-i tamām be çendīn hezār baḥş هر مطلب تمام بچندین هزار بحث

Ma‘nā budur ki her tamām olan maṭlabı bu kadar biñ baḥşile. Ya‘nī, mübāheşe itmek için ‘ilmi ta‘allüm itme dimekdür.

‘Urfī ğarīb-i tizzebānist ey ḥakīm عرفی غریب تیز زبانیست ای حکیم

Ma‘nā budur ki ey ḥakīm-i dānādil, ‘Urfī ğāyetle bir tizzebān merd-i ğarībdür. Bu taḫdīrce

Bistān piyāleī vü mekon der ḥumār baḥş ¹⁷⁵⁴بستان پیاله و مکن درخمار بحث

Ma‘nā budur ki piyāleyi al ve ḥumārda baḥş eyleme dimekdür.

Fī Ḥarfū’l-Cīm

(mef‘ūlü / mefā‘īlü / mefā‘īlü / fe‘ūlün)

Manşūr u ‘ene’l-ḥaḳ’ zeden ez dār u diġer hiç منصور و انالحق زدن از دار و دگر هیچ

Ma‘nā budur ki Manşūr ve ‘ene’l-ḥaḳ’ kelāmın urmaḳ ve dār ve ğayrı hiç nesne yoḳdur. Ya‘nī, ğūyā ki bir sā’il su’āl ider ki Manşūr’uñ aḥvāli nice idi, bu yüzden cevāb virdüġini beyāndur. Manşūr’uñ aḥvāli bu idi feemmā (HP 218^b)

Māyīm u lebāleb şoden ez yār u diġer hiç ماییم و لبالب شدن از یار و دگر هیچ

Ma‘nā budur ki bizlerüz ve maḥbūbdan lebāleb ṭolmaḳlıġdur ve ğayrı hiç nesne yoḳdur. Ya‘nī, bizler ṭudaġımuza varıncaya dek maḥbūbdan ṭoṭolu olmuşuzdur ve ğayrı hiç nesne yoḳdur dimekdür. Murād, kendüyi Manşūr’uñ üstine terciḥ itmekdür.

Ber levḥ-i mezārem benuvīsīd pes ez merg بر لوح مزارم بنویسید پس از مرگ

Ma‘nā budur ki benüm mezārumuñ levḥinüñ üstine öldükden şoñra böyle naḳş idüp yazuñ ki

Ey vāy zi maḥrūmī-i dīdār u diġer hiç ای وای ز محرومی دیدار و دگر هیچ

Ma‘nā budur ki ey vāy, dīdārdan maḥrūm olmaḳlıġ ğayrı hiç nesne yoḳ. Ya‘nī murād, ḥasret-i dīdārıla helāk olduġım beyāndur.

¹⁷⁵⁴ HE پیاله مکن, E, İ پیاله دمکن: پیاله و مکن

Ez Ka' be ger ĩn bār be deyrem begozārend از كعبه گر این بار بدیرم بگذارند

Ma' nā budur ki eger Ka' be'den deyre beni bu def' a daħi qorlarsa

Nāķūs be dest ārem u zunnār u dige ħiĉ ناقوس بدست آرم و زناری و دگر هیچ

Ma' nā budur ki nāķūsı ele getürdüm ve zunnārı ve ğayrı ħiĉ nesne yoķ. ¹⁷⁵⁵ Taşavvuf ma' nāsı erbābına ma' lümdür. (HE 112^b) Ve ħuşuşan ki bu mazmūnda ba' zı ebyātlar daħi yuķarularda şerħ olınmışdur. ¹⁷⁵⁶

Piş-i nażar u fikr-i dil u derd-i zebānem پیش نظر و فکر دل و درد زبānem

Ma' nā budur ki gözün öñinde ve fikr-i dilde ve vird-i zebānum dā'imā

Yārest hemĭn yār hemĭn yār u dige ħiĉ یارست همین یار همین یار و دگر هیچ

Ma' nā budur ki maħbūbdur, maħbūbdur ğayrı nesne yoķ. Ya' nı murād, kemāl-i maħabbetin beyāndur.

Ger rāh be merhemgede-i 'aşķ beyābı کر راه بمرهم گده عشق بیابی

Ma' nā budur ki ey tālīb-i 'aşıķ, eger 'aşķuñ merhemhānesine yol bulacaķ olursan (E 207^b)

Elmās benih ber dil-i efgār u dige ħiĉ الماس بنه بر دل افگار و دگر هیچ

Ma' nā budur ki dil-i efgāruñ üzerine elmās koy ğayrı ħiĉ nesne yoķ. Ya' nı, şaķınup merhem koyma belki elmās koy ki varduķça efgār şedīd olsun dimekdür. (HP 219^a)

Ferdā-yi kıyāmet ki biħiştē dehed İzed فردای قیامت که بهشتم دهد ایزد

Ma' nā budur ki yarın rüz-i kıyāmetde ki Ĥaķ Te' ālā baña cenneti iħsān ide

Feryād ber ārem ki men u yār u dige ħiĉ فریاد برآرم که من و یار و دگر هیچ

Ma' nā budur ki feryād yuķaru getürürem ki ben ve maħbūb ve ğayrı ħiĉ nesne yoķ. Ya' nı murād, cenneti istemeyüp maħbūbı taleb itdüğün beyāndur.

'Urfı be ğalať şohre-i zerķest bebĭnid عرفی بغلط شهره زرکست ببینید

Ma' nā budur ki 'Urfı yalan yere zerķ u riyāyla meşhūr olmışdur görüñüz ki ¹⁷⁵⁷

¹⁷⁵⁵ nāķūsı ele getürdüm ve zunnārı: nāķūsı ve zunnārı ele getürdüm HE; zunnārı ve: - E, İ

¹⁷⁵⁶ Bu cümle HE'de yoktur.

¹⁷⁵⁷ görüñüz: göz HE

صد گل زده بر گوشه دستار و دگر هیچ صد گل زده ber gūşe-i destār u diger hiç

Ma' nā budur ki gūşe-i destārına yüz dāne gül urmuşdur ve |İ, E+ 'Urfī| ğayrı hiç nesne yok dimekdür.

Fî Harfû'l-Hâ'

(mef' ülü / fā' ilātü / mefā' ilü / fā' ilün)

نزدیک لب رسانده شکستیم جام صلح Nezdīk-i leb resānde ūşkeştīm cām-i ūşlū

Ma' nā budur ki tudağūñ yanına yetiştirüp cām-i ūşlū şındurduq. Ya' nī, maḥbūbla ūşlū olmağ cāmını tudağımuza getirüp nūş idecek vağt ūşkest itdik zīrā ki

دشمن غیور بود نیردیم نام صلح Dūşmen ğayūr būd nebordīm nām-i ūşlū

Ma' nā budur ki dūşmen ğāyetle ğayūr olduğına ḥavfımızdan ūşlūñ nāmını iletmedik dimekdür.

ناکرده صلح خشم نمودی و این سزاست¹⁷⁵⁸ Nākerde ūşlū ḥışm numūdī vu ĩn sezāst

Ma' nā budur ki ey maḥbūb, henūz bizümle ūşlū itmemişken ḥışm u ğāzab gösterdūñ ve ḥışm lāyıqdur.¹⁷⁵⁹

آنرا که اعتماد کند بردوام صلح Ānrā ki i' timād koned ber devām-i ūşlū

Ma' nā budur ki ol kimseye ki ūşlūñ devām u şübütü üzerine i' timād ider. Ya' nī murād, maḥbūblaruñ ūşlūñ devāmına i' timād olmaduğın beyāndur.

دیربست کز زیارت ما بهره مند نیست Dīrīst kez ziyāret-i mā behremend nīst

Ma' nā budur ki çok (E 208^a) zamāndur ki bizüm ziyāretimüzden behremend degildür.

بتخانه عداوت و بیت الحرام صلح Bütḥāne-i ' adāvet u Beytü'l-ḥarām-i ūşlū

Ma' nā budur ki ' adāvet bütḥānesi ile ūşlūñ (HE 113^a) Beytü'l-ḥarām'ı. Ya' nī, maḥbūb (HP 219^b) bizümle çok zamāndur ki ne ' adāvet üzeredür ve ne ūşlū üzeredür dimekdür.

آنانکه حسن و عشق موافق شناختند¹⁷⁶⁰ Ānān ki ḥüsn u ' aşğ muvāfiğ şināḥtend

Ma' nā budur ki ol kimseler ki ḥüsnle ' aşğ muvāfiğ añladılar ḥüsnle ' aşğ muvāfiğdur, birbirine muḥālefet itmezler diyen kimesneler

¹⁷⁵⁸ E, ; چشم :خشم

¹⁷⁵⁹ ḥışm: çeşm E, İ

¹⁷⁶⁰ HE عشقت :عشق

Ber ceng-i lāyezāl nihādend nām-i şulḥ ٭برجنگ لایزال نهادند نام صلح

Ma' nā budur ki zā' il olmayan ceng ü cidālūñ üstine şulḥuñ adını qoymışlardur dimekdür.

Ya' nī, ol ḥüsne 'aşq birbirine muvāfiq olmaduğın beyāndur.¹⁷⁶¹

Ez şevḳ miṭepīd u zi bīm-i to 'ömrhā ٭از شوق میطپید و زبیم تو عمرها

Ma' nā budur ki şevḳden çabaladı ve senūñ ḥavfuñdan nice 'ömürler ya' nī nice yıllar

Murğ-i dil-i remīde nemīgeşt rām-i şulḥ ٭مرغ دل رمیده نمیگشت رام صلح

Ma' nā budur ki ürkmiş olan gōñül quşı şulḥuñ rāmı olmadı. Ya' nī, murğ-i dil-i remīde senūñ şevḳuñden ey maḥbūb, nice yıllar çabaladı feemmā yine (E 57^a) ḥavfdan şulḥa rām olup teslīm olmağa rızā virmedi dimekdür.

Ey dūrbāş ğamze rehem deh ki behr-i şevḳ ٭ای دورباش غمزه رهم ده که بهر شوق

Ma' nā budur ki ey çavuş ğamze baña yol vir ki şevḳden ötüri

Girem zi iltifāt-i nihāneş peyām-i şulḥ ٭گیرم ز التفات نهانش پیام صلح

Ma' nā budur ki ğamzenūñ pinhān olan iltifātından şulḥuñ ḥaberini dutayum. Ya' nī, şulḥ olmağın ḥaberini alayum dimekdür.¹⁷⁶²

'Urfī tamām-i 'ömr sitem dīd u şabr kerd ٭عرفی تمام عمر ستم دید و صبر کرد

Ma' nā budur ki 'Urfī 'ömrinūñ evvelinden āḥirine varıncaya dek sitem gördi ve şabr itdi ve bunuñ birle yine

Hergiz neyāft murğ-i telāfī be dām-i şulḥ ٭هرگز نیافت مرغ تلافی بدام صلح

Ma' nā budur ki ašlā muḳābele ve mükāfāt murğını dām-i şulḥda bulmadı. Ya' nī murād, sitemdīde olup murğ-i telāfīyi, dām-i şulḥda görmedügin beyāndur.¹⁷⁶³

Fī Ḥarfü'l-Ḥā'

(mefā' ilün / fe' ilātün / mefā' ilün / fe' ilün)

Çunān ğam-i to be āzār-i cān-i mā gustāḥ ٭چنان غم تو بآزار جان ما گستاخ

Ma' nā (HP 220^a) budur ki ey maḥbūb, senūñ ğamuñ bizüm cānımuza āzār itmege ancılayın gustāḥdur ki

¹⁷⁶¹ şulḥuñ adını qoymışlardur dimekdür ya' nī o ḥüsne 'aşq birbirine muvāfiq olmaduğın: - HE

¹⁷⁶² alayum: aldum HE

¹⁷⁶³ şulḥda: ḥilmde İ

Ki ber ruḥ-i to niġehhā-yi āšinā gustāḥ که بر رخ تو نگه های آشنا گستاخ

Ma' nā budur ki senüñ cemālün üzerine āšinā olan baqışlar gustāḥdur. Ya' nī, niġāh-i āšinā senüñ ruḥuñ üstine nice gustāḥ (**E 208^b**) ise kezâlik senüñ ġamuñ daḡi bizüm cānımızuñ āzārına öylece gustāḥdur dimekdür.

Ḳabā-yi nāz çu pūṣī cudā zi men yād ār قباى ناز چو پوشى جدا زمن ياد آر

Ma' nā budur ki ey maḥbūb, çunki benden cudā olup nāz ḳaftānını giyesen ol zamān ḡāṭıruña getür ki

Ki mīġuşād kesī bend ān ḳabā gustāḥ که ميگشاد كسى بند آن قبا گستاخ

Ma' nā budur ki gustāḥ olduġı ḡâlde bir kimse (**HE 113^b**) ol ḳabānuñ bendini açdı. Ya' nī 'acabā kim gustāḥlıġ idüp ol nāz ḳabāsinuñ düġmelerini açdı dimekdür.¹⁷⁶⁴

Be 'aşḳ sāde resed maḥremī ne 'aḳl-i fużül بعشق ساده رسد محرمى نه عقل فضول

Ma' nā budur ki 'aşḳa maḥrem olmaġa sādedillik yetişür yoḳsa fużül olan 'aḳl yetişmez.¹⁷⁶⁵

Kocāst ḳurb-i edebpīşe vü kocā gustāḥ كجاست قرب ادب پيشه و كجا گستاخ

Ma' nā budur ki edeb şan'atlı olan şaḡşuñ taḳarrubuyla gustāḥ olan şaḡşuñ taḳarrubı nirdedür?¹⁷⁶⁶ Ya' nī, berāber degildür. Murād, 'aḳl-i fużül 'aşḳa taḳarrub itmeyüp edebpīşe taḳarrub itdügün beyāndur.

'Aṭā-yi düst şarābī dehed kez ān āyed عطای دوست شرابى دهد كز آن آيد

Ma' nā budur ki maḥbūbuñ 'aṭā vü iḡsānı bir şarāb virür ki ol şarābdan gelür.

Ġunāhpīşe be hengāme-i cezā gustāḥ گناه پيشه بهنگامه جزا گستاخ

Ma' nā budur ki ġunāh şan'atlı olan 'aşıḳ ol şarāb-i 'aṭānuñ şevḳinden hengāme-i rüz-i cezāya gustāḥ olduġı ḡâlde gelür dimekdür.¹⁷⁶⁷ Ya' nī murād, şarāb-i 'aṭāyı medḡdür.

Der ān maḳām ki ez nāz-i ḡüsn-i dilġir est در آن مقام که از ناز حسن دلگير است

Ma' nā budur ki ol maḳāmda ki maḥbūb, ḡüsninüñ (**HP 220^b**) nāzından elem çeküp dilġir ola

¹⁷⁶⁴ dimekdür: - E, İ

¹⁷⁶⁵ yetişmez: erişmez E, İ

¹⁷⁶⁶ san'atlı: şıfatlı HE, E; şaḡşuñ: - E, İ

¹⁷⁶⁷ san'atlı: şıfatlı HE, E, İ

از این مترس که بیگانه در آ گستاخ Ez in meters ki bīgāneī der ā gustāḥ

Ma' nā budur ki bundan ḥavf itme ki bīgānesen hemān gustāḥ olduḡuñ ḥālde gel. Ya' nī, maḥbūb ḳanḡı maḳāmda ki nāz-i ḥüsnden dilḡir ola bīgāne olduḡuñdan ḥavf itmeyüp ol maḳāma gel ve murāduñ her ne ise söyle dimekdür.¹⁷⁶⁸

نیافت ره بحریم یگانگی عرفی Neyāft reh be ḥarīm-i yegānegī 'Urfī

Ma' nā budur ki 'Urfī, yegānelik ḥaremine yol bulmadı zīrā ki¹⁷⁶⁹

که همنشین بادب بود و مدعا گستاخ Ki hemniṣīn be edeb būd u müdde' ā gustāḥ

Ma' nā budur ki hemniṣīni dā'imā edeb idi ve müdde'āsı daḡi gustāḥ idi. Ya' nī murād, ḥarīm-i yegānegīye yol bulmaduḡın beyāndur.

Fī Ḥarfū' d-Dāl

(fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün)

در ازل رفتم بسیر کعبه دیاری نبود¹⁷⁷⁰ Der ezel refem be seyr-i Ka' be deyyārī nebūd

Ma' nā budur ki 'ālem-i ezelde Ka' be-i maḳşūduñ seyrine (E 209^a) gıtdüm bir deyyār yoḡ idi. Feemmā

آمدم در دیر راهب بود و بیکاری نبود Āmedem der deyr rāhib būd u bīkāri nebūd

Ma' nā budur ki deyre geldüm rāhib idi ve bir kārsuz yoḡ idi. Ya' nī, rūḡāniyyet 'āleminde 'ālem-i miṣālde olan Ka' be-i maḳşūduñ temāşāsına vardum aṣlā deyyārī ol Ka' be' de mevcūd bulmadum feemmā ḡānḡāḡ-i mürşid-i İlähiyyenuñ seyrine geldüm mürşid-i kāmili mevcūd buldum ve bir bīkāḡ ṡālib-i maḡbūb-i ḡaḡiḡat yoḡ idi belki her biri birer kārla meşḡül idi.¹⁷⁷¹

(HE 114^a) Murād, kemāl-i isti' dādın beyāndur ki eger Ka' be-i maḳşūdı ziyāret itmekdür ve eger ḡānḡāḡ-i mürşid-i kāmili seyr itmekdür.¹⁷⁷² Kendüye tā 'ālem-i rūḡāniyyeden naṣīb olmuşdur dimekdür ve sâ'ir taşavvuf ma' nāsı erbābıba ma' lümdur.¹⁷⁷³

¹⁷⁶⁸ maḳāmda: mekānda E, İ

¹⁷⁶⁹ yegānelik: bīgānelik HE

¹⁷⁷⁰ E, İ یافتم: رفتم

¹⁷⁷¹ temāşāsına: temāşāna HP

¹⁷⁷² murād: - HP

¹⁷⁷³ ve sâ'ir taşavvuf ma' nāsı erbābıba ma' lümdur: - E, İ; aṣlā deyyārī ol Ka' be' de: aṣlā bir deyyār yoḡ idi ve ol Ka' be' de HE; meşḡül idi: meşḡül ider HP

Küfr u dīn der Ka'be vu deyr ez ezel būdend līk کفر و دین در کعبه و دیر از ازل بودند لیک

Ma' nā budur ki küfr u dīn-i İslām Ka'be ve deyrde ezel-i āzāldan idiler feemmā

Şulḥ u cengī ber ser-i tesbīḥ u zunnārī nebūd صلح و جنگی بر سر تسبیح و زناری نبود

(HP 221^a) **Ma' nā budur ki** tesbīḥūn ve bir zunnāruñ başı üstine şulḥ ve bir ceng yok idi. Ya'nī zunnār u tesbīḥ üstine şulḥ u ceng, bu 'ālem-i vücūdda zuḥūr itdi dimekdür. Sā'ir taşavvuf ma'nāsı erbābına ma'lūm.¹⁷⁷⁴

Der sebekrūḥī meşel būdend tā' atpīşegān¹⁷⁷⁵ درسبک روحی مثل بودند طاعت پیشگان

Ma' nā budur ki sebekrūḥ olmaḡda tā' atpīşe olan 'āşık-i şādıqlar 'ālem-i mişālde darb-i meşel olmışlar idi

Ez muşallā-yi riyā ber dūş-i kes bārī nebūd از مصلاى ریا بر دوش کس بارى نبود

Ma' nā budur ki riyā muşallāsından kimsenūn omzu üzerinde bir yük yok idi.¹⁷⁷⁶ Ya'nī, 'ibādetleri ḥulūş üzere idi riyā bu 'ālem-i vücūdda zuḥūr itdügün beyāndur.

Seyr kūy-i zāhidān gerdem çihā dīdem mepors سیر کوی زاهدان کردم چها دیدم مپرس

Ma' nā budur ki ol 'ālem-i mişālde zāhidān-i riyākāruñ maḡallesini seyr itdüm ve ne 'acīb u ġarīb şeyler gördüm aşlā su'al itme¹⁷⁷⁷

Hīç ser bīkūbiş-i sengī vü dīvārī nebūd هیچ سر بى کوبش سنگى و دیوارى نبود

Ma' nā budur ki taşā ve dīvāra urulmaduḡ (İ 57^b) baş yok idi. Ya'nī, cümlesi zūhd <ü> verā' gösterüp başlarını der u dīvāra küt küt uruyorlar ve bu vech üzere 'ibādet itmeḡ meşḡul gördüm dimekdür. Bu def' a

Bāz kerdem dīde rā doz dīde ber bāḡ-i mecāz باز کردم دیده را دزدیده بر باغ مجاز

Ma' nā budur ki gözümü uğrıca mecāz bāḡçesine döndürüp mecāza (E 209^b) naḡar itdüm ne görsem ki

Moşt zāḡī būd destānī vu coz ḡārī nebūd مشت زاغى بود دستانى و جز خارى نبود

Ma' nā budur ki bir avuç ḡara zāḡ idi ve bir alay bīhūde ḡikāyet idi ve ḡārdan ḡayrı nesne yok

¹⁷⁷⁴ Bu cümle İ, HE ve E'de yoktur.

¹⁷⁷⁵ HP - طاعت پیشگان

¹⁷⁷⁶ riyā muşallāsından: riyāsından HP; omuzu: āmūzı HP

¹⁷⁷⁷ mişālde: - E, İ

idi. Ya‘nî murād, ol ‘ālem-i mişâlde bâğ-i mecāzı daħı bu hâlde gördüm dimekdür. ‘Urfî’nün bu beytinden ‘ağā’id-i (HP 221^b) İslâmiyyesi muhkem olduğı fehm olunur zîrâ ki cehele-i nâs beyninde “*El-mecāzu қаңтарату’l-ħaқıқати*”¹⁷⁷⁸ diyüp dilberperest olmağı ħâşâ maħbûb-i (HE 114^b) ħaқıқatün taқarrubına vesîle iddi‘â iderler feemmâ ‘Urfî, bâğ-i mecāzı böyle ħaқâretle beyân itdüğü yerindedür zîrâ ki ehl-i şer‘ olup ‘aқıdesi muhkem olan merd-i kâmilü’l-vücûd, mecâz қаңтара-i ħaқıқат olup dilberperest olmaқ ħaқıқatün taқarrubına vesîle olduğına kâ’il degildür belki maħabbet-i mâsivâ ‘adem-i maħabbet-i İlâhiyye’ye sebebdür |HE⁺ dirler kâmillerün sözidür|. ¹⁷⁷⁹

Der temâşâgâh-i ħüsn ehl-i nazâr bûdend cem‘ در تماشاگاه حسن اهل نظر بودند جمع

Ma‘nâ budur ki maħbûb-i ħaқıқatün ħüsninün temâşâgâhında ehl-i nazâr olan şâhibdiller cem‘ olmuşlar idi. ¹⁷⁸⁰

Dîdehâ nuğşûde vü maħrûm-i dîdârî nebûd ¹⁷⁸¹ دیدها نگشوده و محروم دیداری نبود

Ma‘nâ budur ki gözlerini ħicâblarından açmamışlar idi ve yine bir dîdârün maħrûmi yok idi. ¹⁷⁸² Ya‘nî murād, cümlesi dîde-i қалble müşâhede idüp maħrûm-i dîdâr olmadılar dimekdür. ¹⁷⁸³ Bu def‘a ol ‘ālem-i mişâlde erbâb-i ħaқıқatün aħvâllerine ıttılâ‘ ħâşıl itdükden şoñra

Ber ser-i ħum reftem u ehl-i ħarâbât-i muğân بر سر خم رفتم و اهل خرابات مغان

Ma‘nâ budur ki bâde-i ‘aşq-i maħbûbuñ küpünüñ başına gitdüm ve muğânün ħarâbâtlarınıñ ehilleri ¹⁷⁸⁴

Evvelîn cûş-i ħum-i mey bûd u huşyârî nebûd اولین جوش خم می بود و هشيارى نبود

Ma‘nâ budur ki şarâb küpinün cûş itmesinün evveliydi ve bir şâhib‘aқıl yok idi. Ya‘nî murād, evvelki cûş-i ħum-i meyde cümlesi mest u lây‘aқıl olduqların beyândur.

¹⁷⁷⁸ “المجاز قنطرة الحقيقة” (Mecaz, hakikatın kantarıdır)

¹⁷⁷⁹ mâsivâ: hevâ HE

¹⁷⁸⁰ şâhib-diller: şâhib-gönüller E, İ

¹⁷⁸¹ HP دیدها: دیدها

¹⁷⁸² maħrûmi: maħremi E, İ

¹⁷⁸³ қалble: қаліlle HP, E, İ

¹⁷⁸⁴ küpünüñ: küyinün HP

Ez leb-i her zerream hūn-i 'ene'l-ḥaḳ' mīçekīd از لب هر ذره ام خون اناالحق میچکید

Ma'nā budur ki benüm vüçüdümüñ her bir zerresinden 'ene'l-ḥaḳ' demek ıanı ıamladı feemmā

Ṭa' ne-i nāmaḥrem u endiçe-i dārī nebūd طعنه نامحرم و اندیشه داری نبود

(HP 222^a) **Ma'nā budur ki** nāmaḥrem ṭa'nesi ve berdāruñ fikrī yođ idi. Ya'nī murād, ṭa' n-i nāmaḥrem u endiçe-i dār bu 'ālem-i vüçüdda olduđın beyāndur zīrā ki mizān-i şer'e bu 'ene'l-ḥaḳ' (E 210^a) kelāmından 'ālem-i vüçüdda ḥalel vardur ve aḥvāl-i Mañşūr erbābına ma'lūm olduđına beyān olunmadı.¹⁷⁸⁵

'Aşđ eger ğam dād u cān u dil sited 'aybeş mekon عشق اگر غم داد و جان و دل سنتد عیبش مکن¹⁷⁸⁶

Ma'nā budur ki 'aşđ, eger ğam virüp cān u dil alacağ olursa 'aşđı ta'yīb itme zīrā ki

Bey' -i evvel būd u aşüb ḥarīdārī nebūd بیع اول بود و آشوب خریداری نبود

Ma'nā budur ki henüz evvel şatış idi bir müşterinüñ fitne vü ğavğası yoğ idi. Ya'nī murād, 'ālem-i mişālde 'aşđ, cevher-i ğamı ucuz virdüğin beyāndur.

Dāsītān-i hestī-i 'Urfī vü da'vīhā-yi ū داستان هستی عرفی و دعوی های او

(HE 115^a) **Ma'nā budur ki** 'Urfī'nüñ varlıđınıñ ḥikāyeti ve dağı da'vāları

İn zamān ğüyā ber āmed der ezel bārī nebūd این زمان ğویا برآمد در ازل باری نبود

Ma'nā budur ki bu 'ālem-i vüçüd zamānında söyleyici geldi 'ālem-i ezelde cārī yoğ idi. Ya'nī, 'ālem-i mişālde bu varlığ da'vāları mun'adim olup söylenmez idi feemmā bu 'ālem-i vüçüdda söylenmeğe başlandı dimekdür.

Velehu Eyzēn¹⁷⁸⁷

(mef' ūlū / fā' ilātū / mefā' ilū / fā' ilün)

Kū 'aşđ kez şemā'il-i 'ađlem cunūn çeked کو عشق کز شمائل عقلم جنون چکد¹⁷⁸⁸

Ma'nā budur ki ıanı 'aşđ ki benüm 'ađlumuñ şemā'ilinde dīvānelik ıamlaya? Ya'nī, ıanı öyle 'aşđ ki benüm 'ağlumı bu ḥāle ıoya dimekdür.

¹⁷⁸⁵ şer'e: şer'iyye HE; aḥvāl-i Mañşūr erbābına ma'lūm olduđına beyān olunmadı: aḥvāl-i Mañşūr meşhūr olmađla terk olundu HE

¹⁷⁸⁶ اگر: HP, E, İ

¹⁷⁸⁷ velehu eyzen: ğazel E, İ, - HP

¹⁷⁸⁸ HP منعم: عقلم

Ez girye nūṣ rīzed u ez ḥande ḥūn çeked از گریه نوش ریزد و از خنده خون چکد

Ma' nā budur ki ağlamakdan nūṣ döküle ve gülmekden ḳan ṭamlaya? Ya' nī, ḳanı beni bu ḥāle getirür ' aşḳ dimekdür.

Lebteşnegī zi rīšte-i çeşmem çeked birün لب تشنگی ز ریشه چشم چکد برون¹⁷⁸⁹

Ma' nā budur ki lebteşne olmaḳlık benüm gözümüñ kökinden ṭaşra ṭamlada.¹⁷⁹⁰ (HP 222^b)

Ān ḳaṭrehā-yi ḥūn ki zi rīṣ-i derün çeked آن قطره های خون که ز ریش درون چکد

Ma' nā budur ki ol ḳan ḳaṭrelerinüñ derünında olan yaradan ṭamlamışdur. Ya' nī, ḳanı bir böyle lebteşnelikle derünümde olan yaranuñ ḳanını gözümüñ kökünden çeküp ṭamlada dimekdür.¹⁷⁹¹

Hoşdil ber ānem er beçeked ḥūn dil zi çeşm خوش دل برآنم ار بچکد خون دل ز چشم¹⁷⁹²

Ma' nā budur ki ol şey`üñ üstine hoş dilüm eger gözden gönle ḳanı ṭamlıyacaḳ olursa¹⁷⁹³

Dil ḥūn-i ḥ`iṣ miḥored ez dīde ḥūn çeked دل خون خویش میخورد از دیده خون چکد

Ma' nā budur ki gönül, kendü ḳanını yer ve gözden ḳan ṭamlar. Ya' nī murād, yine öz ḳanını yiyüp gözden ḳan ṭamladuḡın beyāndur.

Dil nīst ĩn ki derdfeşān est u ḥūnçekān دل نیست اینکه درد فشانست و خون چکان

Ma' nā budur ki gönül bu degildür ki derdfeşān ola ve ḳan ṭamladıcı ola belki gönül ol gönüldür ki

Derdī zi derd cūşed u ḥūnī zi ḥūn çeked دردی ز درد جوشد و خونی ز خون چکد

Ma' nā budur ki bir derdi derden cūş ide ve <bir> ḳandan ḳan ṭamlaya. Ya' nī murād, her derdfeşān olan gönül, gönül degildür dimekdür.¹⁷⁹⁴

'Urfī negüyemet meçekān ḥūn-i dil zi çeşm عرفی نگویمت مچکان خون دل ز چشم

Ma' nā budur ki ey 'Urfī, ben saña dimedüm mi ki (E 210^b) gözden gönül ḳanın ṭamlatma?

¹⁷⁸⁹ HE بیرون چکد: چکد برون

¹⁷⁹⁰ leb-teşne: teşne HE

¹⁷⁹¹ gözümüñ kökünden çeküp ṭamlada dimekdür: gözümüñ yiyüp gözden ḳan damladuḡı beyāndur E, ĩ

¹⁷⁹² Bu beyit ve şerhi ĩ ve E'de yoktur. برآنم: HE

¹⁷⁹³ şey`üñ: şey` ki HE

¹⁷⁹⁴ degildür: - HP

Ger neng-i şabr nîst behil tā birūn çeked گر ننگ صبر نیست بهیل تا برون چکد

Ma'nā budur ki eger sende neng-i şabr yoksa terk it, koy taşra tamlasun. (İ 58^a) Ya'nî murād, hūnçekān olduğın beyāndur.

Velehu Eyzen¹⁷⁹⁵

(mefā' ilūn / fe' ilātūn / mefā' ilūn / fe' ilūn)

Zi kūy-i 'aşq felek perşikeste mî āyed ز کوی عشق فلک پر شکسته می آید¹⁷⁹⁶

Ma'nā budur ki felek, 'aşquñ kūyına varduğı zamān kıanadı şikeste olduğı hāldede gelür.¹⁷⁹⁷ (HE 115^b) Ya'nî murād, mübālağa üzere kūy-i 'aşquñ şedīd olduğın beyāndur.

Mesīh mīreved ān cā u haste mî āyed مسیح می رود آن جا و خسته می آید

Ma'nā budur ki hāzret-i Mesīh |HE⁺ 'aleyhi's-şalāvati ve's-selām| bu kıadar ṭabīb-i hāzıķ (HP 223^a) iken ol kūy-i 'aşka şağ varup haste olduğı hāldede gelür dimekdür. Ya'nî kūy-i 'aşkı kemāl-i mübālağa üzere beyāndur.

Şehīd-i nāvek-i ānem ki çun reved be şikār شهید ناوک آنم که چون رود بشکار

Ma'nā budur ki ol maḥbūbuñ nāvekinūñ şehīdiyem ki çünki şikāra gide.

Ġazāl-i kıuds be fitrāk beste mî āyed غزال قدس بفتراک بسته می آید

Ma'nā budur ki 'ālem-i kıudsuñ ġazālı terkisine bağlu olduğı hāldede gelür. Ya'nî murād, mübālağa üzere şehīd-i nāvek olduğı maḥbūbı medḥdür.

Zemāne ġülşen-i 'ıyş-i kirā be ġāret dād زمانه گلشن عیش کرا بغارت داد

Ma'nā budur ki zemāne ġaddārı kimūñ ġülşen-i 'ıyşımı 'acabā nālāna virdi ki?

Ki ġül be dāmen-i mā deste deste mî āyed که گل بدامن ما دسته دسته می آید

Ma'nā budur ki bizüm etegimūze ġül, deste deste olduğı hāldede gelür. Ya'nî murād, zamāne-i ġaddār ġülşen-i 'ıyşı ḥarāb idici olduğın beyāndur.

Be deyr-i 'aşq berīd īn şikeste rā zinhār بدیر عشق برید این شکسته را زنهار

Ma'nā budur ki meded 'aşquñ deyrine iletek bu şikeste ve mecrūḥı ki

¹⁷⁹⁵ velehu eyzen: ġazel E, İ, - HP

¹⁷⁹⁶ E, İ ملک: فلک

¹⁷⁹⁷ felek: melek E, İ

Ki ez şikence-i İslām reste mī āyed که از شکنجهٔ اسلام رسته می آید

Ma' nā budur ki İslām' uñ şikencesinden hālāş olduğu hâlde gelür. Ya' nî, şikence-i zühhd <ü> verā' a tāb u tākāt getürmeyüp deyr-i ' aşğa rāğıb olduğın beyāndur.

Hücüm-i derd bedān gūne beste rāh-i nefes هجوم درد بدان گونه بسته راه نفس

Ma' nā budur ki derd ü elemüñ hücüm u galebesi nefesüñ çıkacaķ yolını ancılayın bağlamışdur ki

Ki ber lebem zi derün coste coste mī āyed که بر لبم ز درون جسته جسته می آید

Ma' nā budur ki derünümün tudağum üstine az az gelür dimekdür. Ya' nî murād, derünümde olan derdüñ çoqlığın beyāndur.

Heves be himmet-i ' Urfî meger şebîhün zed هوس بهمت عرفی مگر شبیخون زد

Ma' nā budur ki ' Urfî' nün himmetine hevā (HP 223^b) vü heves meger şebîhün urdı ki

Ki zaħm dāred u maħmil nişiste mī āyed که زخم دارد و محمل نشسته می آید

(E 211^a) **Ma' nā budur ki** zaħmdār olmışdur ve maħmilnişin olduğu hâlde gelür.¹⁷⁹⁸ Ya' nî murād, heves kendüye şebîhün idüp mecrūh olduğın beyāndur.

Velehu Eyzen¹⁷⁹⁹

(mütefā' ilün / fe' ülün / mütefā' ilün / fe' ülün)

Be laħid çigüne zīn ğam dilem āremīde bāşed بلحد چگونه زین غم دلم آرمیده باشد

Ma' nā budur ki bu ğamdan benüm gönlüm laħidde nice diñlenür ki

Ki lebî çunān be mergem çu toyî gezīde bāşed که لبی چنان بمرگم چو تویی گزیده باشد

Ma' nā budur ki benüm mergümde buncılayın bir tudağı senüñ gibi bir maħbüb dişlemiş ola. Ya' nî, benüm helāk olduğuma maħbüb sen hayf u dirīg idüp (HE 116^a) buncılayın bir nāzik tudağı çünki dişledüñ bu ğamdan ben bu laħidde rāhat olmazam ki maħbüb benden ötüri tudağın dişledi dimekdür.

Eşer-i nemek çu yābed dilem ez şarāb dānem اثر نمک چو یابد دلم از شراب دانم

Ma' nā budur ki benüm gönlüm çünki şarābdan duzun eşerini ve hālāvetini bulacaķ olursa

¹⁷⁹⁸ maħmilnişin: maħmil E, İ

¹⁷⁹⁹ velehu eyzen: - E, İ, HP

bilürem ki

Ki be cām kaçre-i mey zi lebeş çekide bāşed که بجام قطره می زلبش چکیده باشد

Ma'nā budur ki cāma şarābuñ kaçresi maḥbūbuñ tuḍağından tamlamış ola. Ya'nī murād, mübālağa üzere maḥbūbuñ leb-i la' linūñ lezzetin beyāndur.

Çu reved melül u ğired zi berem kenāre sūzem جو رود ملول وگیرد ز برم کناره سوزم

Ma'nā budur ki çünkü maḥbūb melül olduğu hâlde benüm yanumdan gide, ben āteşümden yanaram ki

Ki be şümü-i men āyā çı suḥen şenide bāşed که بشومی من آیا چه سخن شنیده باشد

Ma'nā budur ki benüm şümlüğümla 'acabā ne söz itmiş ola? Ya'nī murād, maḥbūb kendüsinden elem çeküp kenāre çekildügin beyāndur.¹⁸⁰⁰

Nebered dil-i ğayürem zi ḥadeng-i yār lezzet نبرد دل غیورم ز خدنگ یار لذت

Ma'nā budur ki benüm ğayūr olan gönlüm maḥbūbuñ ḥadenginden lezzet iletmez.

Be kudām dil nedānem heveseş ḥalide bāşed بکدام دل ندانم هوسش خلیده باشد

(HP 224^a) **Ma'nā budur ki** maḥbūbuñ hevesi bilmem ki kaçğı göñli dırmalamış ola.¹⁸⁰¹

Ya'nī, maḥbūbuñ ḥadenginden lezzet almıyor benüm ğayūr olan gönlüm 'acabā yine kaçğı 'aşıkuñ göñlüne zaḥm urmağ hevesin itmişdür ki ašlā baña urduğı ḥadengden lezzet iletmege kaçdir olmuyorum dimekdür.

Çu resed refiğ ber men negered be girye dānem جو رسد رفیق برمن نگرد بگریه دانم

Ma'nā budur ki refiğ çünkü benüm üzerüme yetişe ve ağlayarak bilürem ki¹⁸⁰²

Ki be tazeğī zamānī be ruḥ-i to dide bāşed که بتازگی زمانی برخ تو دیده باشد

Ma'nā budur ki tazelikle bir zamān senüñ cemāline nazar itmiş ola. Ya'nī her şol refiğ-i şefiğ ki benüm yanuma (E 211^b) gelüp ağlayarak baña toğrı baçacağ olursa anuñ giryesinden ben bilürem ki bu dağı tazelikle bir zamān senüñ cemāline nazar itmişdür ki buncılayın bu ḥāle giriftār olmışdur dimekdür.

¹⁸⁰⁰ kenāre: gunāh E, İ

¹⁸⁰¹ derimlemiş: verişmiş E, İ

¹⁸⁰² yetişe: تشیبیه HE; bilirem: baçabilirem HE, HP

Remed ānkesī çu ‘Urfī zi kemend-i āremīden ¹⁸⁰³ رمد آنکسی چو عرفی ز کمند آرمیدن

Ma‘nā budur ki diñlenmegüñ kemendinden ol kimse ‘Urfī gibi firār idüp kaçır ki

Ki zi ğamze-i to der ħūn nefesī tēpīde bāşed که ز غمزه تو در خون نفسی طپیده باشد

Ma‘nā budur ki ħūn içinde senüñ ğamzeñden ey maħbūb, bir nefes çabalamiş ola. Ya‘nī ey maħbūb, senüñ ğamzeñ urduğı zaħmuñ kanında bir nefes çabalayan kimse rāhatlık kemendinden ‘Urfī gibi firār ider dimekdür (**HE 116^b**) zīrā ki ol çabalamada bir lezzet ve bir ħalāvet görür ki (**İ 58^b**) ayruķ rāhat olup sākin olmağı istemez. Murād, mübālağa üzere ħūn-i ğamzede tēpīde olmağıñ lezzetin beyāndur.

Velehu Eyzen¹⁸⁰⁴

(fā‘ ilātün / fā‘ ilātün / fā‘ ilātün / fā‘ ilün)

Kū fenā tā zaħmhā şemşīr ber merhem nihend کو فنا تا زخمها شمشیر برمرهم نهند

Ma‘nā budur ki fenālīğūñ vücūdı kanı ki ħattā zaħmlar, kılıcı merhemüñ üstine koyalar? Ya‘nī merhem daħi bizcileyin mecrūh ola tā ki bizüm zaħmımız ayruķ (**HP 224^b**) şihhatpezīr olmadan kıalsun dimekdür ve daħi

Bīħodī vü hūşmendī ser be pā-yi hem nihend بیخودی و هوشمندی سر بیای هم نهند

Ma‘nā budur ki lāya‘ kııl olmaķlık ve şāhib‘ aql olmaķlık başlarını birbirinin ayağına koyarlar. Ya‘nī, hūş ile cunūn zıdd iken kemāl-i ülfetlerinden başlarını birbirinüñ ayağına koyup ünsiyyet idiyorlar dimekdür ve bu ezdāduñ ittiħādına sebep fenā, merhemüñ üstine zaħmlar koyduğıdur. Murād, fenālīķ taleb itdügin beyāndur.

‘Ömr-i fırşat kūteh est u dest-i yağmāyī dırāz عمر فرصت کوتاه است و دست یغمایی دراز

Ma‘nā budur ki fırşatuñ ‘ömri kışadur ve yağmālīğūñ eli uzundur. Bu taķdırce

Tengçeşmān rā begū tā berg-i ‘ışret kem nihend تنگ چشمان را بگو تا برگ عشرت کم نهند

Ma‘nā budur ki tar gözli olanlara söyle ħattā ki ‘ıyş u ‘ışret bergini eksik koyarlar. Ya‘nī, ‘āfiyetendiş olmayup kıillet-i nazār şāhiblerine söyle ki dünyāda ‘ıyş u ‘ışret esbābını az kosunlar zīrā ki ‘ömrün fırşatı ğāyetle azdur ve felegüñ dest-i yağmāsı ğāyetle dırāzdur.

¹⁸⁰³ HE آمد: رمد

¹⁸⁰⁴ velehu eyzen: ğazel E, İ, - HP

Elbetde birgün ol berg-i ʿiṣreti tālāna virür dimekdür. (E 212^a)

Ger feṣānem gerd-i derdī ber dil-i āsūdegān ¹⁸⁰⁵ گر فشانم گرد دردی بر دل آسودگان

Maʿnā budur ki huzūrda olup rāḥat olanlaruñ göñli üzerine derde mensūb olan bir tozı eger
şaçacağ olursam¹⁸⁰⁶

Töhmet-i bīdādī-i ṣad sūr ber mātem nihend ¹⁸⁰⁷ تهمت بیدردی صد سور بر ماتم نهند

Maʿnā budur ki mātemüñ üzerine yüz dāne düğünüñ bīdādılığı töhmetini koyarlar. Yaʿnī, yüz
dāne sūrda ne mertebe zevk ü şafā ve ne kadar sūrūr u şādmānlık var ise ol göñülleri üstine
derd tozın şaçduğum āsūdedil olanlar ol tozdan ol mertebe mesrūruʿl-ḥāṭır olurlar ki bu yüz
dāne düğünüñ sūrūrınıñ töhmetini mātemüñ üzerine (HP 225^a) koyup dirler ki mātemde
daḥi bu mertebe sūrūr var imiş. Murād, kemāl-i mübālağa üzere gerd-i derdinde olan ḥāleti
beyāndur.

Eṣkrizān-i torā nāzīm kez laḥt-i ciger ¹⁸⁰⁸ اشک ریزان ترا نازیم کز لخت جگر

Maʿnā budur ki ey maḥbūb, (HE 117^a) senüñ derd-i ʿaşkuñdan göz yaşı dōkenlere ben
ḥased iderem ki ciger pāresinden

Ṣad çemengül der kenār-i қаtre-i ṣebnem nihend ¹⁸⁰⁹ صد چمن گل در کنار قطره شبنم نهند

Maʿnā budur ki yüz dāne çemenüñ gülini қаtre-i ṣebnemüñ kenārında koyarlar. Yaʿnī ey
maḥbūb, senüñ derdünden eṣkrizān olan ʿuṣṣāka ben nāzlanuram ki dāne-i ṣebnem pāyesinde
olan қаtre-i eṣküñ kenārında gül-i çemen numāyişinde olan ciger pārelerini қorlar dimekdür.

Ehl-i dil ʿUrfī eger yābend fermān-i ṭarab ¹⁸¹⁰ اهل دل عرفی اگر یابند فرمان طرب

Maʿnā budur ki maʿnā budur ki ey ʿUrfī, eger ṣāḥibdil olanlar zevkuñ fermānını bulacağ
olursa yaʿnī ṭarab-i ruḥṣat virecek olursa ki varuñ ne işlerseñüz işleñüz benden ṭarafa izindür
dise¹⁸⁰⁸

¹⁸⁰⁵ E, İ: كه گر

¹⁸⁰⁶ göñli: gönlüm HP, göñül E, İ

¹⁸⁰⁷ E, İ: اهل دل اگر یابند عرفی: اهل دل عرفی اگر یابند

¹⁸⁰⁸ ruḥṣat: - HE; işlerseñüz: işlersüz HP

قصر شادی را بنا در شاهراه غم نهند¹⁸⁰⁹   قاصر شادی را بنا در شاهراه غم نهند

Ma' nā budur ki şādmānliq qaşrınıñ bināsını ğamuñ ulu caddesinde qoyarlar.¹⁸¹⁰ Ya' nī ayruq ğamdan ħavfları olmaz dimekdür.

Velehu Eyzen¹⁸¹¹

(mefā' ilün / fe' ilātün / mefā' ilün / fe' ilün)

Zi bŷy-i bāde dilem ābreng miġired   ز بوی باده دلم آب رنگ میگیرد

Ma' nā budur ki şarābuñ rāyiḥasından benüm gönlüm şu rengin tutar.¹⁸¹² Ya' nī, rāyiḥa-i şarāb dimāġa girdüġi gibi kemāl-i iştıyāqından gönül şu gibi olur dimekdür.¹⁸¹³

Zi nām-i tevbeem āyine jeng miġired   ز نام توبه ام آینه ژنگ میگیرد

Ma' nā budur ki tevbenüñ nāmından benüm āyinem pas tutar. Ya' nī, tevbe-i qāzibeyi istimā' itmekden āyine-i qālbüm jeng tutmuşdur dimekdür.¹⁸¹⁴

Zi muḥtesib mekon endişe zŷd bāde beyār   ز محتسب مکن اندیشه زود باده بیار

(E 212^b) **Ma' nā budur ki** muḥtesibden endişe itme (HP 225^b) bādeyi tiz getür ki

Ki ŷ gunāh ber ehl-i direng miġired   که او گناه بر اهل درنگ میگیرد

Ma' nā budur ki ol muḥtesib bāde iĉince gunāh dutmaz belki bādeyi egleyüp geĉ getürene gunāh dutar dimekdür.

Dilem zi kŷy-i ḥarābāt dŷr geşt u henŷz   دلم زکوی خرابات دور گشت و هنوز

Ma' nā budur ki benüm gönlüm maḥalle-i ḥarābātđan ba' id oldı ve henŷz

Ḥaber zi kŷĉe-i nāmŷs u neng miġired   خبر ز کوچة ناموس و ننگ میگیرد

Ma' nā budur ki nāmŷs u nengüñ kŷĉesinden ḥaber tutar. Ya' nī, ehl-i ḥarābāt olan şaḥşuñ nāmŷs u 'arıyla 'alāqası olmaduġın beyāndur.

¹⁸⁰⁹ HE قطر: قصر

¹⁸¹⁰ "caddesinde" ibaresi tüm nüshalarda "جعده سنده" şeklinde yazılıdır. Fakat sözlüklerde bu ibarenin "شاهراه" (şāhrāh) yani ulu yol manasına gelen böyle bir kelimeye tesadüf edemedik. Bu sebeble söz konusu kelime "caddesinde" şeklinde tamir edildi. qaşrınıñ: qaşarınıñ HE.

¹⁸¹¹ velehu eyzen: ġazel E, İ, - HP

¹⁸¹² tutar: - HE

¹⁸¹³ girdüġi gibi: girdi ki HP

¹⁸¹⁴ itmekden: itmekdür HP

هلاک جوهر شمشیر ناز خوبانم Helāk-i cevher-i şemşîr-i nâz-i ħübānem

Ma' nâ budur ki maĥbûblaruñ nâzî kılıcınuñ cevherinüñ maĥtûlüyem ki¹⁸¹⁵

که تا ز زخم جدا گشته ژنگ میگیرد Ki tā zi zaĥm-i cudā geşte jeng miġîred

Ma' nâ budur ki zaĥmdan cudā olduġı zamān pās ūtar. Ya' nî murād, maĥbûblaruñ cevher-i şemşîrleri sâ'ir kılıcınuñ cevherine muĥâlîf olduġın beyāndur zîrâ ki cevher-i şemşîr zaĥm urduġı vaĥt paslanur feemmâ maĥbûblaruñ cevher-i şemşîri (**HE 117^b**) zaĥm urmaĥdan açılıp ziyādâr olur dimekdür.

بملک هستی ما رو نهاده سلطانی Be mulk-i hestî-i mâ rû nihāde sulţānî

(İ 59^a) **Ma' nâ budur ki** bizüm varlıġımız memleketine bir pâdişāh yüzün kıoydı ki

که ما بصلح دهیم او بجنگ میگیرد Ki mâ be sulĥ dehîm ū be ceng miġîred

Ma' nâ budur ki bizler sulĥ virürüz ol sulţān ceng ūtar. Ya' nî, bizler şulĥa rîzâ virürüz kendüsi ceng itmege başlar dimekdür.

هجوم عشوه و نازست بردل عرفی Hücûm-i 'işve u nâzest ber dil-i 'Urfî

Ma' nâ budur ki 'Urfî'nüñ göñli üzerine nâz u 'işvenüñ ġalebesidür. 'Acabâ

سپاه کیست که شهر فرنگ میگیرد Sipāh kıst ki şehr-i Fireng miġîred

Ma' nâ budur ki ħanġı pâdişāhuñ 'askeridür ki şehr-i Fireng'i fetĥ idüp ūtmaĥ ister? Ya' nî murād, taĥķîr-i nefis idüp kemâl-i (**HP 226^a**) 'işyânından göñlüni şehr-i Firenge teşbîh idüp maĥbûbuñ nâz u 'işvesi 'askeri göñline ġalebe itdüġini beyāndur.¹⁸¹⁶

Velehu Eyzen¹⁸¹⁷

(fe' ilātün / fe' ilātün / fe' ilātün / fe' ilün)

ره رو بادیه عشق هراسان نرود Rehrev-i bâdiye-i 'aşĥ herāsān nereved

Ma' nâ budur ki şaĥrâ-yi 'aşĥuñ yolına giden ĥavfla gitmez.

دامن دین نکشد از پی ایمان نرود Dāmen-i dîn nekeşed ez pey-i îmān nereved

Ma' nâ budur ki dînüñ etegini çekmez ve îmānuñ izince gitmez. Ya' nî, bâdiye-i 'aşĥa giden 'uşşāĥuñ ĥavfi olmayup îmān u dîn-i zâhirenüñ aĥkâmından ihtirâzı olmaduġın beyāndur.

¹⁸¹⁵ maĥtûlüyem: maġlûbiyam E, meftûniyam HE

¹⁸¹⁶ göñlüni: göñlün HE

¹⁸¹⁷ velehu eyzen: ġazel E, İ, - HP

Mulki dil hâşşe-i sulţân-i maḥabbet gerdîd ملک دل خاصة سلطان محبت گرديد

(E 213^a) **Ma' nâ budur ki** gönül memleketi, sulţan-i maḥabbetüñ hâşşı oldı.

Ba' d ez ĩn ḥâmil-i tedbîr be dîvân nereved بعد ازین حامل تدبیر بدیوان نرود¹⁸¹⁸

Ma' nâ budur ki ayruḡ bundan şoñra tedbîr ü tedârik ḥâmil-i dîvâne gitmez zîrâ ki dîvânda işi ḡalmadı dimekdür.¹⁸¹⁹ Ya' nî murâd, gönli şulţân-i maḥabbetüñ hâşşı olduḡın beyândur.

Perdedâr-i to eger müjde-i dîdâr dehed پرده دار تو اگر مزده دیدار دهد

Ma' nâ budur ki ey maḥbûb, eger senüñ cemâl-i bînażîrinüñ perdedârı olan dîdâr müjdesin virecek olursan ki ḥâzır oluñ maḥbûbuñ cemâlinden perdeyi ref itsem gerek ol zamân

Şad kıyâmet şevêd u kes der-i Rıdḡvân nereved صد قیامت شود و کس در رضوان نرود

Ma' nâ budur ki yüz dâne kıyâmet olur ve Rıdḡvân-i bihiştüñ ḡuzûrına kimse gitmez. Murâd, cemâl-i maḥbûbı medḡdür.

Bâverem nîst ki ân ġamze-i siḡrgâh-i cezâ باورم نیست که آن غمزه سحرگاه جزا

Ma' nâ budur ki benüm inanmaḡum yoḡdur ki rûz-i cezânuñ vaḡt-i siḡrinde ol ġamze-i ġaddâr

Tîḡ ber kef be ser-i râh-i şehîdân nereved تیغ برکف بسر راه شهیدان نرود

Ma' nâ budur ki kılc kefinde olduḡı ḡâlde şehîdlerüñ yolınuñ başına varmaduḡına (HE 118^a) inanmazam. Ya' nî, elbetde varup (HP 226^b) şehîdleri anda daḡı katlı ider dimekdür. Murâd, mübâlaḡa üzere ġamze-i maḥbûbuñ ġaddârluḡın beyândur.

Pâ menih ber ser-i bâlîñ-i esîrân k'âncâ پا منه برسر بالین اسیران کانجا

Ma' nâ budur ki esîr olanlaruñ yaşduḡınuñ başı üstine ayaḡuñı ḡoyma ki bu mekâna

Hîç bîderd neyâmed ki perişân nereved هیچ بیدرد نیامد که پریشان نرود

Ma' nâ budur ki hîç derdsüz âdem gelmedi ki perişân gitmez. Ya' nî, elbetde ġamsuz gelen perişânḡâtır olup gider dimekdür. Murâd, seyrânuñ şiddet-i aḡvâlin beyândur.

Mîrevem ber dem-i tiḡî ki bedân bîbâkî میروم بر دم تیغی که بدان بی باکی

Ma' nâ budur ki ol bir kılcuñ demine giderem ki ancılayın ḡavfsuz gitmeḡi

¹⁸¹⁸ E, ĩ: عامل: حامل

¹⁸¹⁹ ḡâmil-i: 'âmili E, HE, ĩ

Sāye-i murğ-i hevā ber gül ü reyḥān nereved سایه مرغ هوا بر گل و ریحان نرود

Ma' nā budur ki hevāda uçan kuşuñ gölgesi gül ü reyḥānuñ üzerine gitmez. Ya' nī murād, kemāl-i mübālağa üzere kılıcuñ üstine ḥavfsuz varduğın beyāndur. Bizüm Dīvānçe'de bu gazeliñ maḳṭa' ı bulunmaduğına şerḥ olunmadı.¹⁸²⁰

Velehu Eyzen¹⁸²¹

(mefā' ilün / fe' ilātün / mefā' ilün / fe' ilün)

Kunün ki dīde ḥarīdīm bāghā gom şod کنون که دیده خریدیم باغها گم شد

Ma' nā budur ki şimdi ki göz şatun alduḳ bāğlar itdi. Ya' nī, ol zamān ki çeşm-i 'ibretbīne mālīk degildük gözümüzün öninde bu kadar bāğçeler dururdu feemmā temāşāsından maḥrūm olmuşduḳ ve ḥālā ki (**E 213^b**) başar-i başīret şāḥibi olduḳ bu def' a ol bāğçeler nāpedīd oldu dimekdür.¹⁸²²

Şikest-i tevbe şarāb ez ayāghā gom şod شکست توبه شراب از ایاغها گم شد

Ma' nā budur ki ḥālen tevbeşikest oldu ve peymāneden şarāb itdi dimekdür. Ya' nī, ol zamān ki şarāba tevbemüz varken ayāğda şarāb bulunurdu feemmā ḥālen bulunmuyor. Taşavvuf ma' nāsı erbābına ma' lūmdur.¹⁸²³

Be nām-i gom şodegān şād surāğ-i ḥāzır būd بنام گم شدگان صد سراغ حاضر بود

Ma' nā budur ki itmişlerün nāmına yüz dāne (**HP 227^a**) su'āl ḥāzır idi feemmā

Merā çu nām ber āmed surāghā gom şod مرا چو نام برآمد سراغها گم شد

Ma' nā budur ki benüm adum çünki yuḳaru geldi bu def' a su'āller itdi.¹⁸²⁴ Ya' nī, şahrā-yi 'aşḳda gom şode olanları cust u cū itmekden ötüri yüz dāne su'āl ḥāzır itmişler idi feemmā benüm nāmum daḥi gom şodelerün içinde bulunduğına bu def' ā evvel ḥāzır olan yüz dāne su'āl itüp zāyi' oldu dimekdür.¹⁸²⁵ Murād, ṭālī' inden şekvādur.

Be şāḥ-i sünbül-i zülfi dilem nişīmen kerd بشاخ سنبل زلفی دلم نشیمن کرد

Ma' nā budur ki benüm gönülüm (**HE 118^b**) şol bir sünbülzülfiñ şāḥında nişīmen itdi ki

¹⁸²⁰ Bu cümle İ ve E'de yoktur.

¹⁸²¹ velehu eyzen: gazel İ, E, - HP

¹⁸²² başar-i: nazar-i E

¹⁸²³ Bu cümle E'de yoktur.

¹⁸²⁴ benüm adum: - HP

¹⁸²⁵ itüp: atup HE; idüp E, İ

Ki zîr-i sâye-i bergîş bâghâ gom şod که زیر سایه برگیش باغها گم شد

Ma' nâ budur ki ol şâh-i sünbülün bir yaprağının sâyesinin altında nice bāğçeler itdi dimekdir. Ya' nî murād, mübālağā üzere şâh-i sünbül zülfi medh'dür.

Be rûzigâr-i men ey şem' -i âfitâb mehand بروزگار من ای شمع آفتاب مخند

Ma' nâ budur ki ey güneşün çırāsı, benüm rûzigâruma hânde itme zîrâ ki

Ki der siyâhî-i rûzem çerâghâ gom şod که در سیاهی روزم چراغها گم شد

Ma' nâ budur ki benüm gündüzümün siyâhlığında bir rûşenâlık, bir hâlet vardır ki niçe çerâğlar ol siyâhlıkda itmişdür dimekdir. Ya' nî murād, rûzigârının siyâhlığın mübālağā üzere medh'dür.

Resîd maḥmil-i 'Urfî be âsitân-i bihişt رسید محمل عرفی باستان بهشت

Ma' nâ budur ki 'Urfî'nün (İ 59^b) maḥmil-i vücûdî âsitân-i bihişte çünki irişdi. Bu def' a

Zi 'ıyşhâne-i cennet çerâghâ gom şod¹⁸²⁶ ز عیش خانه جنت چراغها گم شد

Ma' nâ budur ki cennetün 'ıyşhânesinden çerâğlar itdi. Ya' nî murād, mübālağā üzere maḥmil-i vücûdında olan ziyâyı beyândur.

Velehu Eyzen¹⁸²⁷

(mef' ūlū / mefā' ilū / mefā' ilū / fe' ūlūn)

Tā çend be zencîr-i hîred bend tevân bûd تا چند بزنجیر خرد بند توان بود

(E 214^a) **Ma' nâ budur ki** hâttâ niçeye dek 'aqluñ zencîrinde mümkindür <bağlu> olmağ? Ya' nî 'aqluñ zencîrinde niçeye dek bağlu olaum.

Bîmestî u âşûb-i cunûn çend tevân bûd بی مستی و آشوب جنون چند توان بود

(HP 227^b) **Ma' nâ budur ki** mestsizlik ve cününüñ âşûb u gâvğâsı olmazsuz niçeye dek mümkindür olmağ. Ya' nî murād, cünûn ve mestligi taleb itmekdür.

Câmî bekeşem tâ be key ez ehl-i hârâbât جامی بکشم تا بکی از اهل خرابات

Ma' nâ budur ki bir câm-i bâdeyi nûş ideyüm niçeye dek ehl-i hârâbâtдан?¹⁸²⁸

¹⁸²⁶ Bu mısra İ ve E'de yoktur.

¹⁸²⁷ velehu eyzen: ğazel İ, E, - HP

¹⁸²⁸ nûş ideyüm: - E, İ

Şermende zi neşkesten-i sevgend tevān būd¹⁸²⁹ شرمنده ز نشکستن سوگند توان بود

Ma' nā budur ki bir naşīḥati istimā' itmemek<den> hicābı mümkindür olmaḡ. Ya' nī, ehl-i ḡarābāt dā'imā baña naşīḥat idiyorlar ki elbetde bir cām-i bādeyi nūş ile ben niçeye dek bunlaruñ naşīḥatinüñ hicābında ḡalayum. Bārī olmazsa bir cām-i bādeyi nūş ideyüm dimekdür.

Bīrenḡi vü dīvānegiyī piş begīrem بی رنگی و دیوانگیی پیش بگیرم

Ma' nā budur ki bīrenḡ olmaḡlığı ve dīvāneligi öñe ḡutarum.

Tā çend ḡod āzād u ḡiredmend tevān būd تا چند ḡod āzād u ḡiredmend توان بود

Ma' nā budur ki ḡattā niçeye dek āzāde vü ḡiredmend mümkindür olmaḡ? Ya' nī murād, tā be key āzāde ve ḡiredmend olayum, imdengirü dīvānelik ḡaleb itdüğün beyāndur.¹⁸³⁰

Der neng furū reftem ezīn rāḡat u ārām در ننگ فرورفتم ازین راحت و آرام

Ma' nā budur ki (HE 119^a) bu rāḡat u ārāmuñ hicābından aşaḡa gitdüm. Ya' nī, rāḡat u ārām olduḡumdan ziyāde hicāba düşdüm dimekdür zīrā ki

Derdī ne belāyī ne çonīn çend tevān būd دردی نه بلایی نه چنین چند توان بود

Ma' nā budur ki bir derd yoḡ ve bir belā yoḡ buncılayın niçeye dek mümkindür olmaḡ? Ya' nī murād, ehl-i 'aşḡ rāḡat olmaḡ cā'iz olmaduḡına bināen derd ü belā ḡaleb itdüğün beyāndur.

Ya' ḡūb medih dil be cigergūşe-i merdum یعقوب مده دل بجگر گوشه مردم

Ma' nā budur ki ey ḡazret-i Ya' ḡūb, cigergūşe-i merdum olan ḡazret-i Yūsuf'a ḡönül virme

Tā çend esīr-i ḡam-i ferzend tevān būd تا چند اسیر غم فرزند توان بود

Ma' nā budur ki ḡattā niçeye dek ferzendüñ (HP 228^a) ḡamınuñ esīri mümkindür olmaḡ? Ya' nī, da'vā-yi 'aşḡ-i maḡabbetu'l-lāh |E⁺ u Te'ālā| iden 'aşḡıḡ, esīr-i ḡam-i ferzend olmaḡ cā'iz degildür zīrā ki bir ḡönülde iki maḡabbet olmaz dimekdür.

Ger müjde-i elmās demādem beresānend گر مزده الماس دمادم برسانند

Ma' nā budur ki eger elmāsuñ müjdesini (E 214^b) demādem yetişdürececek olursa

¹⁸²⁹ E, İ نشیندن: نشکستن

¹⁸³⁰ imdengirü: andangirü HE

Şad sāl be yek zaḥm-i to ḥorsend tevān būd صد سال بیک زخم تو خرسند توان بود

Ma' nā budur ki yüz yıl senüñ bir zaḥmuñla k̄ani' mümkindür olmaḳ.¹⁸³¹ Ya' nī, eger müjde-i elmāsı virürlerse maḥbūbuñ urduḡı zaḥmuñ yarasıyla yüz seneye dek k̄anā' at itmek mümkindür zīrā ki elmās olduḡdan şoñra zaḥmı eyü itmek ihtimālimiz yoḡdur dimekdür.¹⁸³²

‘Urfī bekeş ĩn zehr tehī ger nekonī cām عرفی بکش این زهر تهی گر نکنی جام

Ma' nā budur ki ey 'Urfī, bu zehri çek eger cāmı boş itmeyecek olursan

Tā key çu meges ber eşer-i k̄and tevān būd تا کی چو مگس بر اثر قند توان بود

Ma' nā budur ki ḥattā niçeye dek meges gibi şekerüñ eşerince mümkindür olmaḳ?¹⁸³³ Ya' nī cām-i zehri nūş eyle ve meges gibi k̄anduñ eşerince varma dimekdür.

Velehu Eyzen¹⁸³⁴

(fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün)

‘Aşḳ eger merdest merdī tāb-i dīdār āvered عشق اگر مردست مردی تاب دیدار آورد

Ma' nā budur ki ‘aşḳ, eger merdāne ve merd ise dīdār-i maḥbūba ṭāḳat getirür.¹⁸³⁵

Verne çun Mūsā besī āvered u bisyār āvered ورنه چون موسی بسی آورد و بسیار آورد

Ma' nā budur ki yoḡsa ḥazret-i Mūsā |HE⁺ ‘aleyhi's-selām| gibi çoḡını getirürdi ve çoḡın daḡı getirür dimekdür.¹⁸³⁶ Ḥazret-i Mūsā'nuñ |HE⁺ ‘aleyhi's-selām| ru'yet taleb itmesinüñ aḡvālī, erbābına ma' lüm olduḡına şerḥ olunmadı.¹⁸³⁷ Ya' nī murād, her ‘aşḳ tāb-i dīdār getirürmedüḡin beyāndur.

Tā ferībed eblehān rā ber metā'-i rüy-i düst تا فریبید ابلهانرا بر متاع روی دوست

Ma' nā budur ki maḥbūbuñ yüzünüñ metā'ı üstine ḥattā aḡmaḳları aldamaḳ için¹⁸³⁸ (HE 119^b)

¹⁸³¹ yıl: yaşına E, İ

¹⁸³² k̄anā' at: - HP

¹⁸³³ eşerince: ardınca HP, E, İ; HE'de “k̄anduñ eşerince varma dimekdür” iki kere tekrar etmektedir.

¹⁸³⁴ velehu eyzen: ḡazel E, İ, - HP

¹⁸³⁵ ‘aşḳ eger merdāne ve merd: ‘aşḳ her ki āne ve murād E; eger: - HE

¹⁸³⁶ ḥazret-i Mūsā gibi çoḡını getirürdi ve çoḡın daḡı getirür dimekdür: - E, İ

¹⁸³⁷ ru'yet: dīde E, der dīde İ

¹⁸³⁸ aldamaḳ: yaldamaḳ HP

Āsumān pīş ez to Yūsuf rā be bāzār āvered آسمان پیش از تو یوسف را ببازار آورد

Ma‘nā budur ki ey maḥbūb, dellāl-i āsumān senden evvel Yūsuf’ı bāzāra (HP 228^b) götürür. Ya‘nī, eblehleri aldamağ için ḥazret-i Yūsuf’ı |HE⁺ ‘aleyhi’s-selām| seni diyü dellāl-i āsumān bāzāra getirüp furūht itmek ister.¹⁸³⁹ Murād, mübālağa üzere ḥüsn-i maḥbūbı medḥdür ki Yūsuf’dan teşḥīş olunmaduğın beyāndur.

Mogz̄er ez dāru’ş-şifā-yi ‘aşq̄ kez behr-i ‘ilāc مگذر از دار الشفای عشق کز بهر علاج¹⁸⁴⁰ ilāc

Ma‘nā budur ki ‘aşq̄n dāru’ş-şifāsından geçme ki ‘ilācdan ötürü.

Her nefes āyed Mesīḥ āncā vü bīmār āvered هر نفس آید مسیح آنجا و بیمار آورد

Ma‘nā budur ki ḥazret-i Mesīḥ |HE⁺ ‘aleyhi’s-selām|, bir ṭabīb-i ḥāzıḳ iken her dem bu dāru’ş-şifāya gelür ve yanınca ḥaste getirür. Ya‘nī murād, dāru’ş-şifāyı (E 215^a) medḥdür.¹⁸⁴¹

Mübemūyem düst şod tersem ki istiklā-yi ‘aşq̄ مو بمویم دوست شد ترسم که استیلاى عشق

Ma‘nā budur ki vücūdum mübemū maḥbūb oldı ḥavf iderem ki ğalebe-i ‘aşq̄dan

Yek ‘ene’l-ḥağ’ gūyī dīger ber ser-i dār āvered یک انا الحق گوی دیگر بر سر کار آورد

Ma‘nā budur ki bir ğayrı ‘ene’l-ḥağ’ söyleyeni dāruñ başı üstine getirür. Ya‘nī, ancak Mañşür idi ‘ene’l-ḥağ’ söyledüğinden dāra çekilen feemmā ḥavf iderem ki ğalebe-i ‘aşq̄ beni daḥi dāra götüre zīrā ki vücūdum mübemū maḥabbetu’l-lāh ile ṭolmuşdur dimekdür.

Beski zaḥm-i ğamzei ḥordem zemīn-i turbetem بسکه زخم غمزه خوردم زمین تربتم

Ma‘nā budur ki bir ğamzenüñ zaḥmını çok yedüm zemīn-i türbem

Ḥırm̄en-i ḥancer be cā-yi büte-i ḥār āvered خرمن خنجر بجای بوتۀ خار آورد

Ma‘nā budur ki (İ 60^a) büte-i ḥār yerine ḥırm̄en-i ḥancer getirür. Ya‘nī, mübālağa üzere zaḥm-i ḥancer-i ğamze yedüğün beyāndur.

Kāfirī dān ‘aşq̄ rā kez şuğl-i men ger vā rehed کافری دان عشق را کز شغل من گر وارهد

Ma‘nā budur ki ‘aşq̄ı kāfirlik bil, eger benüm şuğlumdan ḥalāş olacağ olursa. Ya‘nī ‘aşq̄, benüm kārūmdan ḥalāş olmağ iḥtimālî yoğdur zīrā ki

¹⁸³⁹ aldamağ: yaldamağ HP; itmek: - HP

¹⁸⁴⁰ HP ز: از

¹⁸⁴¹ HE’de bu cümle önce gelmektedir.

Gerden-i Rūḥu'l-ḳudus der ḳayd-i zunnār āvered گردن روح القدس در قيد زنار آورد

Ma' nā budur ki Rūḥu'l-ḳudus' uñ boynını zunnāruñ bendine getirür. Bu taḳdīrce 'aşḳ, benüm (HP 229^a) şuḡlumdan niçe ḥalāş olur, olmaz dimekdür. Murād, 'aşḳla meşḡul olduḡım beyāndur.

Ey ki 'Urfī rā Muselmān ḥ'ānde-i ū rā bekāv ای که عرفی را مسلمان خوانده او را بکاو

Ma' nā budur ki ey ol kimse ki sen 'Urfī'yi ol zāhid-i ḥuşk u riyākār olan Muselmāndan 'add eyledüñ ḳāziyye öyle degil, 'Urfī' nūñ vücūdını ḳazı ki¹⁸⁴²

Tā zi küfrābād-i dil büthā-yi pendār āvered تا ز کفر آباد دل بتهای پندار آورد

Ma' nā budur ki ḥattā küfrden ābādān olan göñlinden zu' m u pendār, bütlerin getir dimekdür. Ma' nā-yi taşavvufīsi erbābına ma' lūm olduḡına şerḥ olunmadı.¹⁸⁴³ Ve 'ala'l-ḥuşuş ki bu mazmūnda ebyātluñ şerḥi yuḳaruki cüzlerde çok mürür itmişdür.¹⁸⁴⁴

Velehu Eyzen¹⁸⁴⁵

(mefā' ilün / mefā' ilün / mefā' ilün / mefā' ilün)

Merā derdīst kez dārū-yi rāḥat riş miḡerded مرا دردیست کز داروی راحت ریش میگردد

Ma' nā budur ki benüm bir derdüm vardur ki (HE 120^a) rāḥatlık ma' cūnından yara olur. Ya' nī murād, mübālaḡa üzere derūnuñ şedīd olduḡım beyāndur ki rāḥatlık dārūsından bu ḥāle girince ḡayrı dārūyı yiyince ne ḥāle girdüḡin var bundan ḳıyās (E 215^b) eyle dimekdür.¹⁸⁴⁶ Bu taḳdīrce

Felek bīhūde ber gird-i dukān-i ḥ'īş miḡerded فلک بیهوده بر گرد دکان خویش میگردد

Ma' nā budur ki benüm derdüm ki dārū-yi rāḥatdan bu ḥāle gelince ol derde ḥekīm-i felek mu' ālece itmekden ötüri boş yire öz dukkānuñ eṫrāfını ṫolanur dimekdür. Ya' nī murād, derdi devāpezīr olmadıḡım beyāndur.

¹⁸⁴² zāhid-i ḥuşk u riyākār: zāhid-i ḥuşkdur yakar HP, E, İ

¹⁸⁴³ şerḥ olunmadı: terk olındı HE; Bu cümle İ ve E'de yoktur.

¹⁸⁴⁴ Bu cümle HE ve E'de yoktur.

¹⁸⁴⁵ velehu eyzen: - E, İ, HP

¹⁸⁴⁶ dārūsından: ma' cūnundan HE; yiyince: bilince HE

Bebīn kez neşter-i mujgān-i ū baḥtem çī piş āred بيبين كز نشترمژگان او بختم چه پيش آرد

Ma' nā budur ki gör ki ol maḥbūbuñ kirpigi neşterinden benüm baḥtum ne öñe getürdi.¹⁸⁴⁷

Ya' nī, ne ṭarafa ḥāl zuhūr eyledi

Ki mūy-i bister-i sincāb ber men niş miġerded که موی بستر سنجاب بر من نیش میگردد¹⁸⁴⁸

Ma' nā budur ki sincāb döşegüñ mūyı benüm üzerüme (HP 229^b) niş olur. Ya' nī vüçüdüm ne meretebe mecrūḥ olmaḥ vardur ki bister-i sincāb bu ḳadar nāzik ve mülāyim nesne iken baña niş gibi gelür dimekdür. Murād, vüçüdünda olan cerāḥātuñ çoḳluġın beyāndur.¹⁸⁴⁹

Be nev' ī dīdeem ez girye bisyār nāzik şod بنوعی دیده ام از گریه بسیار نازک شد

Ma' nā budur ki çoḳ girye itmekden benüm gözüm bir nev' iyle nāzik oldı ki

Ki ger ber lāle vü reyḥān guşāyem riş miġerded که گر بر لاله و ریحان گشایم ریش میگردد

Ma' nā budur ki eger ol gözümü lāle vü reyḥānuñ üzerine açıçaḳ olursam yāre olur. Ya' nī murād, mübālaġa üzere girye-i bisyārdan gözi ne meretebe za' īf ü nāzik olmaḥ vardur ki lāle vü reyḥān gibi laṭīf şukūfenüñ üzerine açılıp baḳduġı zamān taḥammül itmeyüp mecrūḥ olduġın beyāndur.¹⁸⁵⁰

Felek çendān tengmāyest bā ĩn germ bāzārī فلك چندان تنگ مایه است با این گرم بازاری

Ma' nā budur ki felek ol ḳadar az sermāyelidür ki bu ḳadar ısıcaḳ bāzārılıġıyla.¹⁸⁵¹ Ya' nī bu meretebe ḳızġın müşteri iken¹⁸⁵²

Ki yek cev ' āfiyet ger baḥşedem dervīş miġerded که یکجو عافیت گر بخشدم درویش میگردد

Ma' nā budur ki eger baña bir arpa miḳdārı rāḥatlık iḥsān idecek olursa ḥazān olup dervīş-i bīnevā olur. Ya' nī murād, felek kendünüñ ḥaḳḳında bu meretebe baḥıl olup (E 216^a) bir arpa miḳdārı āfiyet virmedüġün beyāndur.

¹⁸⁴⁷ kirpigi: kiprighi E, کیرک HE

¹⁸⁴⁸ “bister” (bister) kelimesi tüm nüshalarda “پستر” (pester) şeklindedir. Anlam bütünlüğü açısından kelime “bister” olarak tamir edildi.

¹⁸⁴⁹ çoḳluġın: keşretin E, İ

¹⁸⁵⁰ za' īf: ḳısıḳ E, İ; baḳduġı: bitdüġi HP

¹⁸⁵¹ ısıcaḳ: sıcaḳ E, İ

¹⁸⁵² ḳızġın: تیزعون E, İ

Dil-i gom geşteem gūyā diger der sīne bāz āyed دل گم گشته ام گویا دگر در سینه باز آید

Ma' nā budur ki benüm itmiş olan gönüm gūyā ki yine sīneye girü geldi ki¹⁸⁵³

Ki çun şafhā-yi mūrem derd u ğam der piş miġerded که چون صفهای مورم درد و غم در پیش میگردد

(HE 120^b) **Ma' nā budur ki** derd ü ğam benüm öġümde qarınca şafları gibi olur. Ya' nī murād, derd u ğamuñ kendünüñ gönline ziyāde müştāk olduġın beyāndur.

Nedānem 'Urfī ĩn ġamdüstī rā ez kocā āverd ندانم عرفی این غم دوستی را از کجا آورد

Ma' nā budur ki bilmezem ki 'Urfī, (HP 230^a) bu ġamdüst olmaġı nereden getürdi ki?¹⁸⁵⁴

Ki der dunbāle-i ġamhā-yi biş ez biş miġerded که در دنباله غمهای بیش از بیش میگردد

Ma' nā budur ki ġamlaruñ ardında ziyāde, ziyādeden olur. Ya' nī ġam ġam ardınca ziyāde olup gurūh gurūh tehniyye virmege gelürler ki “Ey 'Urfī çeşm rüşen bād. El-ħamdu li'l-lāh yine dil gom geştüñ yerine geldi” dimekdür.¹⁸⁵⁵ Murād, mübālaġa üzere ġamdüst olduġun beyāndur.

Velehu Eyzen¹⁸⁵⁶

(fe' ilātün / fe' ilātün / fe' ilātün / fe' ilün)

Der çemen hūrveşān encumenī sāhteend در چمن حور و شان انجمنی ساخته اند

Ma' nā budur ki hūriveş olan maħbūblar, çemende bir meclis düzmişlerdür.¹⁸⁵⁷

Çeşm-i bed dūr bihişt-i çemenī sāhteend چشم بد دور بهشت چمنی ساخته اند¹⁸⁵⁸

Ma' nā budur ki yaramaz göz ba' id olsun ki çemene mensüb olan cenneti düzmişlerdür.¹⁸⁵⁹

Ya' nī murād, maħbūblaruñ çemende cem' iyyet idüp meclis kurdukların beyāndur.¹⁸⁶⁰

Ne nişined dil-i ĩn tã'ife der қаşr-i bihişt نه نشیند دل این طائفه در قصر بهشت

Ma' nā budur ki bu tã'ife-i maħbūbānuñ gönli, bihiştüñ köşkinde oturmaz zīrā ki

¹⁸⁵³ itmiş: yitmiş HE

¹⁸⁵⁴ nereden: bizden HP

¹⁸⁵⁵ olup: aqup E

¹⁸⁵⁶ velehu eyzen: ġazel E, İ, - HP

¹⁸⁵⁷ Bu cümle E ve İ'de yoktur.

¹⁸⁵⁸ چشم بد دور چشم: چشم HP. Bu mısra İ ve E'de yoktur.

¹⁸⁵⁹ Bu cümle E ve İ'de yoktur.

¹⁸⁶⁰ ya' nī murād: - İ, E

Ki be ma' mûre-i dilhâ vaṭanî sāḥteend   که بمعموره دلها وطنی ساخته اند

Ma'nā budur ki gönüllerüñ ma'mûresinde bir vaṭan düzmişlerdür, ancak maḥbûblar ma'mûre-i dilde qarâr iderler yoksa qaşr-i bihiştde oturmazlar dimekdür.¹⁸⁶¹ Ya'nî murâd, maḥbûbuñ mekâmı ma'mûre-i dil-i 'âşık olduğın beyândur.

Çun besencend be Ferhâd merâ yâ Mecnûn   چون بسنجدن بفرهاد مرا یا مجنون

Ma'nā budur ki beni Ferhâd'la veyâḥud Mecnûn'la niçe berâber tûtup tartaqlar ki

Ki be bâziçe-i her yek suḥenî sāḥteend   که ببازچه هر یک سخنی ساخته اند

Ma'nā budur ki buñlaruñ her birinüñ oyunıyla bir söz düzmişlerdür. Ya'nî murâd, kendüyi Ferhâd'la Mecnûn'dan ziyâde şâhib' aşq olduğın beyândur. (İ 60^b)

Ḥullehâ sūḥteend ehl-i bihişt ez ğayret   حلها سوخته اند اهل بهشت از غیرت

Ma'nā budur ki ehl-i cennet ğayretlerinden arqalarında olan ḥulleleri yandurmuşlardur. (HP 230^b)

Tâ şehîdân-i to ḥunîn kefenî sāḥteend   تا شهیدان توخونین کفنی ساخته اند

Ma'nā budur ki ey (E 216^b) maḥbûb, ḥattâ senüñ derd-i 'aşkuñdan şehîd olanlar bir qanlı kefen düzmişlerdür. Ya'nî murâd, kefen-i şehîdüñ leṭâfetin beyândur.

Tîr-i ân ğamze ḥelâlest velî cem'î rā   تیر آن غمزه حلالست ولی جمعی را

Ma'nā budur ki ol ğamzenüñ oқи helâldür feemmâ ol bir ğürüha ḥelâldür ki

Ki zi dil câme vü ez cân bedenî sāḥteend   که ز دل جامه و ازجان بدنی ساخته اند

Ma'nā budur ki gönülde câme ve (HE 121^a) cândan bir beden düzmişlerdür. Ya'nî murâd, maḥbûbuñ tîr-i ğamzesin medḥdür ki her vücûda urulmağā lâyıq degil idüğün beyândur.

Ey Berehmen meniger ma'bed-i şūfî der yâb   ای برهمن منگر معبد صوفی در یاب

Ma'nā budur ki ey Berehmen, şūfînüñ 'ibâdethânesine baqma añla ki¹⁸⁶²

Kîn taraf bütgede vü Berhemenî sāḥteend   کین طرف بتگده و برهمنی ساخته اند

Ma'nā budur ki bu şūfînüñ 'ibâdethânesi tarafı bütḥânedür ve bir Berehmen düzmişlerdür.

Taşavvufî ma'nâsı erbâbına ma'lûm¹⁸⁶³

¹⁸⁶¹ iderler: ider mi E; qarâr: firâr HE

¹⁸⁶² baqma: loqma E, İ

¹⁸⁶³ Bu cümle İ ve E'de yoktur.

Dil şehîd-i ğam-i ü bûd ki der şeh-r-i vücûd   دل شهید غم او بود که در شهر وجود

Ma' nâ budur ki gönül, ol maḥbûbuñ ğamınuñ şehîdi oldı ki vücûd şeh-rinden

Âmed âvâze ki cānî vü tenî sâhteend   آمد آوازه که جانی و تنی ساخته اند

Ma' nâ budur ki âvâze geldi ki ey şehîd-i ğam şaḳınup cān u tenüñ zāyi' olduğına ğamnâk olma ki anuñ bedeline bu ' âlem-i vücûdda bir cān ve bir ten düzmişlerdür dimekdür.¹⁸⁶⁴ Ya' nî murâd, şehîd-i ğam-i maḥbûb olanuñ rütbesin beyândur.

Lezzet-i şî'r-i to ' Urîi be heme ' âlem goft   لذت شعر تو عرفی بهمه عالم گفت

Ma' nâ budur ki ey ' Urîi, senüñ şî' rinüñ lezzeti cümle ' âlem didi ki

Ki torâ mâ' il-i şî'rîn dehenî sâhteend   که ترا مائل شیرین دهنی ساخته اند

Ma' nâ budur ki seni bir şî'rîn dehen olan maḥbûbuñ mâ' ili düzmişlerdür ol sebebden senüñ şî' rüñ böyle lezîzdür dimekdür. Ya' nî murâd, (HP 231^a) şî' rinüñ lezîz olduğın beyândur.

Velehu Eyzen¹⁸⁶⁵

(mefâ' ilün / fe' ilâtün / mefâ' ilün / fe' ilün)

Zi fitne-i dil ü cānem piyâle der destend   ز فتنه دل و جانم پیاله در دستند

Ma' nâ budur ki benüm dil ü cānumuñ fitnessinden piyâle elindedürler. Ya' nî, elerinde piyâle tutmuşlardur zirâ ki

Ki nâz u ğamze zi te' şî'r-i şoḥbeteş mestend   که ناز و غمزه ز تأثیر صحبتش مستند

Ma' nâ budur ki maḥbûbuñ nâzi ve ğamzesi benüm dil ü cānumuñ fitnessinüñ şoḥbetinüñ te' şî'rinden şerḥoşdurlar.¹⁸⁶⁶ Ya' nî murâd, mübâlağa üzere dil ü cānında olan fitnenüñ te' şî'rinden beyândur ki nâz u ğamze kendünüñ (E 217^a) te' şî'rinden mest olup dâ' imâ ellerinde piyâle tutduğun beyândur.

Çigüne mey be miyân âverem derîn meclis   چگونه می بمیان آورم درین مجلس

Ma' nâ budur ki bu meclisde şarâbı ortalığa niçe getüreyim ki?

Ki bâde ḥavşalasüzest u cümle bedmestend   که باده حوصله سوزست و جمله بدمستند

Ma' nâ budur ki bâde ḥavşala yandurıcıdur ve erbâb-i meclis cümleden bedmestdürler

¹⁸⁶⁴ âvâze: âvân HE

¹⁸⁶⁵ velehu eyzen: ğazel İ, E, - HP

¹⁸⁶⁶ şerḥoşdurlar: bir ḥoşdurlar İ,E; şerḥoşdur dirler HE

dimekdür.

Kudām bezm beçīdem ki tenghavşalagān کدام بزم بچیدم که تنگ حوصلگان

Ma' nā budur ki kangı meclis ki düşürdüm ʔar havşala olanları ki (HE 121^b)

Ki bŷy-i mey beşinīdend u tevbe bişkestend¹⁸⁶⁷ که بوی می بشنیدند و توبه بشکستند

Ma' nā budur ki şarābuñ rāyiḥasını istimā' itdiler ve tevbeyi şındurdılar.¹⁸⁶⁸ Ya' nī, kangı meclisi ki ʔarḥ itdümse ʔar havşala olanlar bādenüñ rāyiḥasını alduqları gibi ʔākat getürmeyüp tevbeyi şikest itdiler dimekdür.¹⁸⁶⁹ Murād, tenghavşala tevbe ʔutmaduğın beyāndur.

Begū be tecrübe cāmī bedeh ki nişnīdem بگو بتجربه جامی بده که نشنیدم

Ma' nā budur ki bir cāmı vir de tecrübeyle söyle istimā' itmedüm ki

Ki şīşei beşikestend u bāz peyvestend¹⁸⁷⁰ که شیشه بشکستند <و> باز پیوستند

Ma' nā budur ki bir şīşeyi ki şikest ideler <ve> girü bağlayalar.¹⁸⁷¹ Ya' nī, bir şīşe-i ḥātırı ki şikest ideler ayruḫ dorost olmaḫ iḥtimāli yoḫdur dimekdür.

Helāk-i soḫbet-i rindān-i bişer u şürem هلاک صحبت رندان بی شر و شورم

Ma' nā budur ki rindānuñ şer u şürsuz (HP 231^b) olan soḫbetinüñ helākiyem. Ya' nī, anlaruñ soḫbetlerine meftūn u ḥayrānam zīrā ki

Ki bŷy-i mey neşinīdend u tā ebed mestend که بوی می نشنیدند و تا ابد مستند

Ma' nā budur ki bādenüñ rāyiḥasın istimā' itmemişlerdür ve tā ebedü'l-ābāda varıncaya dek mest ü lāya' kıldurlar. Ya' nī murād, soḫbet-i rindānı medḥdür.¹⁸⁷²

Zenend ʔa' ne be maḥşer bihiştücyān rā¹⁸⁷³ زنند طعنه بمحشر بهشت جویانرا

Ma' nā budur ki rüz-i maḥşerde ʔa' ne ururlar cennet ʔaleb idenlere ve böyle dirler ki

Ki ĩn gurūh re' āyā-yi himmet-i pestend که این گروه رعایای همت پستند

Ma' nā budur ki bu cennet ʔaleb iden gurūh, alçaḫ olan himmetüñ re' āyālarıdır. Ya' nī murād,

¹⁸⁶⁷ HP, HE نشکستند: بشکستند

¹⁸⁶⁸ şındurdılar: şındırmadılar HP, HE

¹⁸⁶⁹ meclisi ki: ḫalbi ki HE; itdümse: itdüyse HE

¹⁸⁷⁰ HE شیشه بچه شکستند: شیشه بشکستند

¹⁸⁷¹ gerü bağlayalar: ve bağlayalar HP

¹⁸⁷² Bu cümle HE'de derkenardır.

¹⁸⁷³ E, İ خوبانرا: جویانرا

kendü ‘ālīhimmet olup ru’yetu’l-lâh |HE⁺ u rezaḡnâ’l-lâhu Te‘âlâ| ṡaleb itdügin beyândur.

Beyâ be deyr-i muḡân âbrü meber ‘Urfî بیا بدیر مغان آبرو مبر عرفی

Ma‘nâ budur ki deyr-i muḡâna gel ey ‘Urfî, âbrüyü iletme zîrâ ki

Ki ez birün u derün der be rüy-i mâ bestend که از برون و درون در بروی ما بستند

Ma‘nâ budur ki ṡaşradan ve içerüden ṡapuyı bizüm (E 217^b) yüzümüze baḡlamışlardır.

Ya‘nî bize fetḡ ü futūh ancaḡ deyr-i muḡânda olur ve illâ âḡir ṡapuda murâdımuḡ fetḡ olmaz dimekdür.

Velehu Eyzen¹⁸⁷⁴

(mef‘ülü / fâ‘ilâtü / mefâ‘ilü / fâ‘ilün)

Dilḡastegân ki beste-i tedbîr mişevend دلخستگان که بسته تدبیر می شوند

Ma‘nâ budur ki ḡastedil olan ‘âşıḡlar ki tedbîr ü ‘ilâcuñ pâybendi olurlar feemmâ¹⁸⁷⁵

Nâreste ez kemend be zencîr mişevend نارسته از کمند بزنجیر می شوند

Ma‘nâ budur ki dilḡastelik kemendinden ḡalâş olmadan tedbîr u ‘ilâcuñ zencîrinde olurlar.

Ya‘nî murâd, tedbîr u ‘ilâcla muḡayyed olan dilḡastelere daḡldür.

ḡ‘âbî neçideend ki meymün eşer buved خوابی ندیده اند که میمون اثر بود

Ma‘nâ budur ki bir vâḡı‘a görmediler ki mübârek eşerli ola (İ 61^a)

Ānân ki pâybeste-i ta‘bîr mişevend آنانکه پای بسته تعبیر می شوند

Ma‘nâ budur ki ol kimseler ki ta‘bîrün pâybestesi olurlar (HE 122^a) bu cins âdemler, aşlâ

bir mübârek eşerli vâḡı‘a görmek ihtimâli yoḡdur dimekdür. Ya‘nî murâd, ehl-i ta‘bîrün

vâḡı‘ası mübârek (HP 232^a) eşer degildür dimekdür zîrâ ki ihtimâldür ki rü‘yâ-yi şâliḡa

olmaya, ta‘birde ḡaṡâ itmiş olur.¹⁸⁷⁶

Bergî zi büstân-i ḡarâbî neçideend برگی ز بوستان خرابی نچیده اند

Ma‘nâ budur ki ḡarâblıḡ büstânından bir yapraḡ daḡı düşürmediler.

¹⁸⁷⁴ velehu eyzen: ḡazel İ, E, - HP

¹⁸⁷⁵ olurlar fe emmâ: olurlar dimekdür E, İ

¹⁸⁷⁶ ru‘yâ-yi şâliḡa: rüy-i şâliḡa HP; ta‘birde: ta‘bîr HE

Cem'î ki sāyeguster-i ta' mīr mīševend جمعی که سایه گستر تعمیر می شوند

Ma' nā budur ki ol bir cemā' at ki ta' mīr itmegūn sāyegusteri olur. Ya' nī, vüçüdlarını ta' mīrle muḳayyed olan cemā' at ḫarāblıḳ būsānında bir berg düşürmege ḳādir olmaz zīrā ki bunlar vüçüdüñ ḫarāba olduğında ne mertebe ḫazā' in olduğına vāḳıf degillerdür dimekdür.¹⁸⁷⁷

İn nāvek ez kemān ki āmed ki her ṭaraf این ناوک از کمان که آمد که هر طرف

Ma' nā budur ki bu nāvek 'acabā ḳanḡi maḫbūbuñ kemānından geldi ki her ṭaraf

Şaydefkenān nişāne-i ĩn tīr mīševend صید افکنان نشانه این تیر می شوند

Ma' nā budur ki şikār urucılar bu oḡduñ nişānesi olurlar ki ḳoy bu gelen bize degsün dirler. Ya' nī, nāvek-i maḫbūbı medḫdür.

İn fitne ez kocāst ki mestān-i şīrgīr این فتنه از کجاست که مستان شیر گیر

Ma' nā budur ki bu fitne nirdendür ki arslan ṭutıcı şerḫoşlar

Gerdennihāde beste-i zencīr mīševend گردن نهاده بسته زنجیر می شوند

Ma' nā budur ki gerdennihāde olduğı ḫālde zencīrūñ (E 218^a) baḡlusı olurlar. Ya' nī murād, mübālaḡa üzere fitnenūñ şedīd olduğın beyāndur.

İn şāhbāz kīst ki der şaydgāh-i ū این شاهباز کیست که در صید گاه او

Ma' nā budur ki bu kanḡi maḫbūbuñ ṭoḡanıdır ki bu ṭoḡanıñ avgāhında

Murgān-i bālbeste hevāḡīr mīševend مرغان بال بسته هواگیر می شوند

Ma' nā budur ki kanadı baḡlu olan ḳuşlar hevā ṭutıcı olurlar. Ya' nī, hevāya pervāz iderler bu dā' iye üzere ki bolay ki biz bu maḫbūbuñ ṭoḡanıñ şikārı olayduḡ.¹⁸⁷⁸ Murād, mübālaḡa üzere maḫbūbuñ ṭoḡanıñ ve avgāhını medḫdür.

Urfī ḡi ḫāletest ki der şehr-i baḫt-i mā عرفی چه حالتست که در شهر بخت ما

(HP 232^b) **Ma' nā budur ki** ey 'Urfī bu ne 'acīb u ḡarīb ḫāletdür ki bizüm baḫtımızuñ şehrinde

Nāzāde kūdekān be raḫm pīr mīševend نازاده کودکان برحم پیر می شوند

Ma' nā budur ki henüz ṭoḡmamış uşaḳlar raḫm-i māderde ḳoca olurlar. Ya' nī murād, şehr-i

¹⁸⁷⁷ ḫazā' in: ḫazān HE, ḫarāb E, ĩ

¹⁸⁷⁸ biz bu: bir HE

bahtınıñ hâletini beyândur.

Velehu Eyzen¹⁸⁷⁹

(mef' ülü / fâ' ilätü / mefâ' ilü / fâ' ilün)

Ger nîmkaṭre mey zi dehân-i sebû çeked گرنیم قطره می ز دهان سبو چکد

Ma' nâ budur ki eger sebûdan yarım kaṭre mey-i maḥabbet ṭamlayacaḡ olursa

Bâl-i firîşte ferş konem tâ berû çeked بال فرشته فرش کنم تا برو چکد

Ma' nâ budur ki firîštenüñ ḡanadını ferş iderem ḡattâ ol nîm(HE 122^b)kaṭre-i mey anuñ üstine ṭamlasun. Ya' nî murâd, mey-i maḥabbete olan ta' zîmi beyândur.

Ümmîd râ bekoş be cefâyî ki tâ ebed امید را بکش بجفایی که تا ابد

Ma' nâ budur ki derûnuñda olan ümmîdi bir cefâyla öldür ki tâ ebedü'l-âbâda varıncaya dek

Eşḡ-i muşîbet ez muje-i ârzû çeked اشک مصیبت از مژه آرزو چکد

Ma' nâ budur ki muşîbet eşḡi ârzûnuñ mujḡanından ṭamlasun. Ya' nî, derûnuñda olan ümîdleri cefâyla helâk eyle bîümîd ol dimekdür zîrâ ki erbâb-i 'aşḡ aşlâ bir şey'e ümîdvâr olmaz belki ümîdvâr olmaḡ ehl-i dünyânüñ kârıdır.¹⁸⁸⁰

Ba' d ez helâk eger befeşârend ḡâk-i men بعد از هلاک اگر بفشارند خاک من

Ma' nâ budur ki helâk olduḡdan şoñra eger benüm ṭopraḡımı şıḡacaḡ olursa

Hem ḡûn-i dil terâved u hem âbrû çeked هم خون دل تراود و هم آبرو چکد¹⁸⁸¹

Ma' nâ budur ki hem göñül ḡanı taraşşuḡ ider ve hem âbrû ṭamlar. Ya' nî murâd, ba' de'l-helâk yine kendüde bu ḡâletler bulunduḡın (E 218^b) beyândur.

Ân teşneḡi be 'ıyş furuşem ki tâ ebed آن تشنگی بعیش فروشم که تا ابد

Ma' nâ budur ki 'ıyş u 'ışrete ol şusuzlıḡı bey' iderem ki tâ ebedü'l-âbâda varıncaya dek

Âb-i ḡayât ez dem-i şemşîr-i ü çeked آب حیات از دم شمشیر او چکد

Ma' nâ budur ki âb-i ḡayât ol şusuzlıḡuñ kılıcınıñ ḡanından ṭamlar. Murâd, mübâlaḡa üzere teşneliginde olan ḡâlâtı (HP 233^a) beyândur.

¹⁸⁷⁹ velehu eyzen: ḡazel İ, E, - HP

¹⁸⁸⁰ eyle bîümîd ol: eyledi ümîd ol HE; 'aşḡ: 'aşḡlar E, İ

¹⁸⁸¹ HE دهم: و هم; E: تراود: تراود

عرفی درآ بنوحه که بسیار بیغمی ʿUrfī der ā be nevḥa ki bisyār biġamī

Maʿnā budur ki ey ʿUrfī, nevḥa itmegile gel ki ziyādesiyle ġam olmişam.¹⁸⁸²

باشد ز دیده قطره اشکی فرو چکد Bāşed zi dīde ḳatre-i eşkī furū çeked

Maʿnā budur ki ola ki senūñ nevḥañ sebebiyle gözden ḳatre-i eşk aşağı ṭamlaya. Yaʿnī murād, girye ṭaleb itdügin beyāndur.

Velehu Eyzen¹⁸⁸³

(mefāʿ ilün / feʿ ilātün / mefāʿ ilün / feʿ ilün)

چه فتنه در دل آن عشوه ساز میگردد Çi fitne der dil-i ān ʿışvesāz mīgozered

Maʿnā budur ki ol ʿışve düzici maḥbūbuñ gönlinde ʿacabā ne fitne geçer ki

Ki germrüy ber ehl-i niyāz mīgozered که گرم روی بر اهل نیاز میگردد

Maʿnā budur ki ḥarāretli yüziyle ehl-i niyāzuñ üzerine geçer dimekdür. Yaʿnī murād, maḥbūb ʿuşşāḳuñ yanından ġazabıyla geçdügin |HE⁺ izhār u| beyāndur.

درین غم که مبادا نگردمش بضمیر Der in ġamem ki mebādā negerdemeş be zamīr

Maʿnā budur ki bu ġamdayam ki ol maḥbūbī ḥāṭıruma getürmedüġüm için olmaya ki

چو حرف اهل دل از امتیاز میگردد Çu ḥarf-i ehl-i dil ez imtiyāz mīgozered

Maʿnā budur ki ehl-i dil olan erbābuñ kelāmları gibi mümtāz olduġından geçer.¹⁸⁸⁴ Yaʿnī, ḥayālını zamīrümde naşş idemedim bu ġamdayam ki ehl-i dilüñ kelām-i feşāḥat u belāġat memzūcları ziyāde duşvārlıġından ḥāṭırda ḳarār ṭutmaduġı gibi ḥayāl-i maḥbūb daḫi (HE 123^a) ḳarār ṭutmayup zamīrümünden çıḳup gide dimekdür.¹⁸⁸⁵

بدل گذشتی و با آنکه عمرها بگذشت Be dil gozeştī vü bā ānki ʿömrhā begozeşt

Maʿnā budur ki ey maḥbūb, gönülde geçdüñ ve bunuñ birle ʿömrler geçdi. Yaʿnī ey maḥbūb, sen bir ʿālīcenāb idüñ ki ibtidā-yi ḥālimüzde ḥayālünüñ daḫi (İ 61^b) ḳoymaz idüñ ki gönlimüzden geçe feemmā ḥālā ʿömrümüz ki āḫire yetişdi bu defʿa ḥayālünüñ gönlimüzden

¹⁸⁸² gel ki: gele HE

¹⁸⁸³ velehu eyzen: ġazel E, İ, - HP

¹⁸⁸⁴ olduġından: olmaduġından E, İ

¹⁸⁸⁵ kelām-ı: kelāmları HE

geçemege başladı ve lâkin¹⁸⁸⁶

هنوز دل زیر جان بناز میگذرد Henūz dil zeber-i cān niyāz mīgozēred

Ma' nā budur ki henūz göñül cānuñ huzūrından (**HP 233^b**) nāzla geçiyor. Ya' nī, (**E 219^a**) göñül cāndan nāzla mufāraḳat idüp ayrılır ki maḥbūb benüm üzerümden mürūr eyledi. Murād, ḥayāl-i maḥbūb āḥir 'ömrinde ancak göñülden geçdügin beyāndur.

بشهر عشق بنازم که ساکنانش را Be ṣehr-i 'aşḳ benāzem ki sākināneṣ rā

Ma' nā budur ki 'aşḳuñ ṣehrine ḥayrānam ki ol ṣehrde sākin olanlaruñ

تمام عمر بعجز و نیاز میگذرد Tamām-i 'ömr be 'acַz u niyāz mīgozēred

Ma' nā budur ki tamām-i 'ömrleri 'acַzla ve niyāzla geçer. Ya' nī murād, ṣehr-i 'aşḳda 'ömrini zevḳ u ṣafāyla geçüren kimesne olmaduğın beyāndur.¹⁸⁸⁷

بغیرتم که زتغییر رنگ می یابند Be ḡayretem ki zi tağyīr-i reng miyābend

Ma' nā budur ki ḡayretdeyem ki rengin tağyīr olmasından bulurlar.¹⁸⁸⁸

گهی که در دلم آن دلنواز میگذرد Gehī ki der dilem ān dilnuvāz mīgozēred

Ma' nā budur ki ol bir vaḳt ki ol dilnuvāz olan maḥbūb benüm göñlümde geçer. Ya' nī, dilnuvāz olan maḥbūb benüm ḥāṭırumdan geçdügi gibi rengüm mutağayyir olur bu def' a ḡayret çekerem ki rengümüñ tağyīr olduğundan bilürler, maḥbūb-i dilnuvāz benüm ḥāṭırumdan geçmişdür. Murād, maḥbūb göñlinden geçdügi vaḳt rengi tağyīr olduğın beyāndur.

خراب حالی دلها ببین که آن مغرور Ḥarāb-i ḥālī-i dilhā bebīn ki ān mağrūr

Ma' nā budur ki göñüllerüñ ḥāletüñ ḥarāblığın gör ki ol mağrūr olan maḥbūb¹⁸⁸⁹

بعهد حسن و جوانی زناز میگذرد Be 'aḥd-i ḥüsn u civānī zi nāz mīgozēred

Ma' nā budur ki 'aḥd-i ḥüsn ü civānīde nāzdan geçer. Ya' nī, aṣl-i nāzuñ zamānı 'aḥd-i ḥüsn ü civānī vaḳtidür feemmā bizüm maḥbūbımız ḥüsn ü civānlık zamānında bizlere nāz itmiyor

¹⁸⁸⁶ maḥbūb sen bir 'ālīcenāb idüñ ki ibtidā-yi ḥālimize ḥayālünü daḥi ḳoymaz: - HE; 'ömrümüz ki: 'ömrümüzüñ E, İ; lâkin: līkin E, İ

¹⁸⁸⁷ geçüren: geçüp HP; olmaduğın: olduğın HE

¹⁸⁸⁸ bulurlar: bilürler E, İ

¹⁸⁸⁹ ḥāletüñ: ḥāllerüñ HP

dimekdür zīrā ki nāz maḥbūblaruñ nemeki pāyesindedür.¹⁸⁹⁰ Veyāḥud **ma‘nā böyle demek ola ki** bizüm maḥbūbımız kemāl-i ğurūrından ḥüsñ ü civānlıq zamāni cümleden nāz itmek üzere geçerdı dimekdür.¹⁸⁹¹

‘İnān-i dīn ü dil āncā zi kef reved ‘Urfī عنان دین و دل آنجا ز کف رود، عرفی

Ma‘nā budur ki ey ‘Urfī, dīn ü göñlüñ (HP 234^a) ‘inān-i ihtiyārı ol mekānda elden gider.

Ki ān kirişme be ĩn turktāz mī gozered که آن کرشمه باین ترکتاز میگردد¹⁸⁹²

Ma‘nā budur ki ol ‘ayn-i kirişme olan maḥbūb bu turktāzla geçer.¹⁸⁹³ Ya‘nī murād, maḥbūb bir kirişme geçdügi mekānda dil ü dīnün kefinde ‘inān-i ihtiyār qalmaduğın (HE 123^b) beyāndur.

Velehu Eyzen¹⁸⁹⁴

(mefā‘ ilün / fe‘ ilātün / mefā‘ ilün / fe‘ ilün)

Çunān ki der çemen-i bāde ḥass nemīgonced چنانکه درچمن باده خس نمیگنجد

Ma‘nā budur ki ancılayın ki bādenün (E 219^b) çemenine ḥār u ḥass şığmaz. Ya‘nī çemen-i bādeye ḥass şığmaduğı gibi.

Be bāğ-i ‘aşq giyāh-i heves nemīgonced بباغ عشق گیاه هوس نمیگنجد

Ma‘nā budur ki bāğ-i ‘aşqa daḥi hevā vü heves giyāhı şığmaz. Ya‘nī murād, bāğ-i ‘aşqda heves ü ārzü berg ü bārı olmaz dimekdür.¹⁸⁹⁵

Zi zaḥm-i nāvek-i derd-i to lezzetī ğirem ز زخم ناوک درد تو لذتی گیرم

Ma‘nā budur ki ey maḥbūb, senün derdünün nāvekinün zaḥmından bir lezzet tıtarım ki. Ya‘nī bir lezzet aluram ki

Ki ān be ḥavşala-i zevq-i kes nemīgonced که آن بحوصله ذوق کس نمیگنجد

Ma‘nā budur ki ol lezzet, kimsenün zevqinün ḥavşalasına şığmaz. Ya‘nī murād, baña maḥşuşdur dimekdür.

¹⁸⁹⁰ zamāni: ziyāni HE; nemeki: yemeği HE

¹⁸⁹¹ Bu cümle İ ve E’de yoktur.

¹⁸⁹² E ترکتاز: ترکتاز

¹⁸⁹³ turktāzla: turk nāzla E, İ

¹⁸⁹⁴ velehu eyzen: ğazel E, İ, - HP

¹⁸⁹⁵ ārzü berg : ārzü virek E, İ

Ez ān dilem heme Turkān-i tondhū ṭalebend از آن دلم همه ترکان تندخو طلبند

Ma' nā budur ki tondhū olan Turk maḥbūbları benüm gönlümi ol sebebden ötüri isterler ki

Ki der ḥavālī-i āteş meges nemigonced که در حوالی آتش مگس نمیگنجد

Ma' nā budur ki āteşün ḥavālīsinde meges şıgmaz. Ya' nī, Turkān-i tondhū sā'ir 'uşşākuñ göñüllerine ṭalib olmayup benüm göñlüme ṭalib olduklarınıñ ḥikmeti budur ki anlaruñ göñülleri, meges pāyesindedür ve kendülerinüñ tondhūyları āteş menzilindedür. Meges ise ḥavālī-i āteşde durmağa kâdir degildür feemmā benüm göñlüm murğ-i semender gibidür, āteşden ihtirāzı olmaduğına Turkān-i tondhū benüm gönlümi isterler dimekdür.

Megū be bāğ-i bihişt āy u dilguşāyī bīn¹⁸⁹⁶ مگو بیاغ بهشت آی و دلگشایی بین

Ma' nā budur ki dime ki bāğ-i bihişte gel de (HP 234^b) dilguşā olmaqlığı gör zīrā ki

Ki bülbül-i dil-i men der ḳafes nemigonced که بلبل دل من در قفس نمیگنجد

Ma' nā budur ki benüm göñlümüñ bülbülü ḳafesde şıgmaz. Ya' nī, āzāde olmağa alışmışdur, bāğ-i bihişt kendüye ḳafes gibi gelür dimekdür.

Şabāḥ u şām der ān kūçe mey keşed 'Urfī صباح و شام در آن کوچه می کشد عرفی

Ma' nā budur ki 'Urfī, ol kūçede şabāḥ u aqşam bāde nüş ider ki

Ki ters-i şaḥne vü bīm-i 'ases nemigonced که ترس شهنه و بیم عسس نمیگنجد

Ma' nā budur ki ḥavf-i şaḥne ve bīm-i 'ases ol kūçeye şıgmaz. Ya' nī murād, her kūçede meykeş olmaz dimekdür.

Velehu Eyzen¹⁸⁹⁷

(mefā' ilün / fe' ilātün / mefā' ilün / fe' ilün)

Kesī ki rü be ḥarīm-i rızā nemiāred کسی که رو بحریم رضا نمی آرد

Ma' nā budur ki bir kimse ki yüzünü rızā ḥaremine ṭoğrı getürmedi. (E 220^a)

Nevid-i vaşl be süyeş şabā nemiāred نوید وصل بسویش صبا نمی آرد

Ma' nā budur ki müjde-i vaşl ol ḥarīm-i rızāya yüzünü getürmeyen 'aşıḳa ṭoğrı şabā rüzigārı getürmedi. Ya' nī, müjde-i vaşl bād-i şabā (HE 124^a) ol 'aşıḳa ṭoğrı getürür ki ḥarīm-i

¹⁸⁹⁶ بهشت: HP

¹⁸⁹⁷ velehu eyzen: ğazel E, İ, - HP

rızāya teslīm olup icābet yüzünü ol ḥarīmūñ āsitānına süre dimekdür.

Kesī be zumre-i erbāb-i dil nedāred rāh کسی بزمرة ارباب دل ندارد راه

Ma' nā budur ki erbāb-i dilūñ zümresine bir kimesne yol tıtmaz

Ki tuḥfei zi na' im-i belā nemiāred که تحفه ز نعیم بلا نمی آرد

Ma' nā budur ki na' im-i belādan bir tuḥfe getürmedi. Ya' nī, erbāb-i dile ol kimesne yol iletüp dāḥil-i meclisleri olur ki na' im-i belādan elinde bir tuḥfe vü yādigār-i destāvizi ola ve illā her kes ol zumreye yol iletmege kādır degildür dimekdür.¹⁸⁹⁸

Be āb-i 'aşq benāzem ki ger kesī dil rā بآب عشق بنازم که گر کسی دل را

Ma' nā budur ki 'aşkuñ şuyına nāzlanuram ki her kimse ki gönlini

Bered be çeşme-i ü bīşafā nemiāred برد بچشمه او بی صفا نمی آرد

Ma' nā budur ki (İ 62^a) ol şuya ilette şafāsuz getürmedi. Ya' nī, āb-i 'aşqa ḥayrānam ki her teşneleb olan 'aşık ki gönlünü anuñ serçeşmesine ilette (HP 235^a) elbetde gönlünü kändurup bir şafāyla getürür dimekdür.¹⁸⁹⁹

Kesī diger zi ki cūyed kilīd-i genc-i murād کسی دگر ز که جوید کلید گنج مراد¹⁹⁰⁰

Ma' nā budur ki murād u maḥşūd ḥazīnesinüñ kilīdini ğayrı bir kimesneden kim taleb ider ki

Ki ḳurb-i 'aciz u ḳabül-i du' ā nemiāred که قرب عجز و قبول دعا نمی آرد¹⁹⁰¹

Ma' nā budur ki ḳurb-i 'aciz ve ḳabül-i du' ā getürmedi.¹⁹⁰² Ya' nī, genc-i murāduñ kilīdini ancak 'aciz u furūmānde olmaḳ taḳarrubıyla du' ānuñ ḳabül olması getürür ve illā bu ḳurb-i 'aciz ve ḳabül-i du' āyı getürmeyen ādem, ğayrı kimesneden genc-i murāduñ kilīdini nice taleb ider, itmez dimekdür.¹⁹⁰³ Veyāḥud **ma' nā böyle demek ola ki** kilīd-i genc-i murādı ḳurb-i 'acizle ve ḳabül-i du' ā ki getürmege kādır olmadı āḥir kimseden kim taleb ider, itmez zīrā ki

¹⁸⁹⁸ ve illā: - HE

¹⁸⁹⁹ ḥayrānam: ḥaber itme E, İ

¹⁹⁰⁰ Tüm nüshalarda "دگر" (diger) kelimesi "دیگر" (dīger) şeklinde yazılıdır. Vezin için "دگر" tercih edildi.

¹⁹⁰¹ Bu mısra İ ve E'de yoktur.

¹⁹⁰² Bu cümle İ ve E'de yoktur.

¹⁹⁰³ Ya' nī genc-i murāduñ kilīdini ancak 'aciz u furūmānde olmaḳ taḳarrubıyla du' ānuñ ḳabül olması getürür ve illā bu: - E, İ

bunlar getürmege kıadir olmayınca āhir kimse getürmege kıadir olmaz dimekdür.¹⁹⁰⁴

Be ‘ālemi konedem āfitāb-i fitne kebāb¹⁹⁰⁵ بعالمی کندم آفتاب فتنه کباب

Ma‘nā budur ki fitne güneşi bir ‘ālemde kebāb ider ki¹⁹⁰⁶

Ki kes penāh be zıll-i humā nemiāred¹⁹⁰⁷ که کس پناه بظل هما نمی آرد

Ma‘nā budur ki humānuñ gölgesine kimse penāh getürmedi. Ya‘nī, ol ben harāretten kebāb olduĝum fitne ħurşidinüñ tulu‘ itdügi ‘ālemüñ leġafetin var bundan kıyās it ki ol ‘ālemüñ ħurşidinüñ harāretinden ictināb idüp zıll-i humāya penāh getürmezler bu sebebden ötüri ki bolay ki ol güneşüñ harāreti kendülerini daġi kebāb ide dimekdür.¹⁹⁰⁸

Dil-i ecel ŧikened verne kü demī kez düst¹⁹⁰⁹ دل اجل شکند ورنه کو دمی کز دوست

Ma‘nā budur ki ecelüñ ħātırı ŧikest olur yoġsa ħanı bir nefes ki (HE 124^b) (E 220^b) maġbūbdan?

Hezār kıāfile-i cān ŧabā nemiāred¹⁹¹⁰ هزار قافلۀ جان صبا نمی آرد

Ma‘nā budur ki biñ cān kārvānını ŧabā rüzġarı getürmedi. Ya‘nī, ecelüñ gönli ŧikest olur yoġsa her nefesde (HP 235^b) bād-i ŧabā maġbūb tarafından bizlere biñ cān kıāfilesin getürür feemmā yine zindelik ‘arz itmezüz zīrā ki ecelüñ i‘ tiġadı bunuñ üstinedür ki ayruġ bizde cān kıalmadı bu def‘a bizler bād-i ŧabā getürdügi kıāfile-i cān ile zindelik ‘arz itsek ecelüñ ħātırı ŧikest olmaġ lāzım gelür dimekdür.

Ez ān be meykede ber geŧtem ez ħarem k‘āncā¹⁹¹¹ ازان بمیکده برگشتم از حرم کانجا

Ma‘nā budur ki ol sebebden ötüri ħarem tarafından meykedeye döndüm ki meykedeye

Kesī kiriŧme-i zarġ u riyā nemiāred¹⁹¹² کسی کرشمۀ زرق و ریا نمی آرد

Ma‘nā budur ki bir kimse kiriŧme-i zarġ u riyāyı getürmedi. Ya‘nī, riyā ancak ħaremde olur ve illā meykedede riyā olmaz dimekdür.

¹⁹⁰⁴ Bu cümle İ ve E’de yoktur.

¹⁹⁰⁵ Bu mısra ve ŧerhi İ ve E’de yoktur.

¹⁹⁰⁶ Bu cümle HE’de yoktur.

¹⁹⁰⁷ Bu mısra HE’de yoktur.

¹⁹⁰⁸ ol ben: oların İ, E; it ki: eyle ki E, İ; leġafetin var bundan kıyās it ki ol ‘ālemüñ ħurşidinüñ harāretinden ictināb idüp zıll-i: - HE

Negofte şükr-i to 'Urfî nemîşevêd teslîm نځښته شکر تو عرفی نمیشود تسلیم

Ma' nâ budur ki ey maḥbûb, 'Urfî senüñ ni' metüñüñ şükrini dimedi teslîm olmaz.¹⁹⁰⁹

Meger ki resp-i şehîdân be cā nemîâred مگر که رسم شهیدان بجا نمی آرد

Ma' nâ budur ki meger ki şehîdlerüñ 'âdetini yerine getürmedi. Zîrâ ki şehîdlerüñ resmi budur ki ni' met-i şehâdete vâşıl oldukları zamân şükr iderler feemmâ ey maḥbûb, sen 'Urfî'yi şehîd eyledüñ velâkin 'Urfî ol ni' mete henüz daḥî şükr itmemişdür teslîm-i rûḥ itmez veyâḥud 'âdet-i şehîdânı yerine getüremez dimekdür.¹⁹¹⁰

Velehu Eyzen¹⁹¹¹

(mefâ' ilün / fe' ilâtün / mefâ' ilün / fe' ilün)

Gerem du' â-yi melek ḥâk-i rehgozer bâşed گرم دعای ملک خاک رهگذر باشد

Ma' nâ budur ki eger melâ'ikenüñ du' âsî ḥâk-i rehgozerüm olacaḥ olursa

Be her kocâ ki nihem pâ-yi nişter bâşed بهر کجا که نهم پای نیشتتر باشد

Ma' nâ budur ki her ne yere ki ayaḡumı koyam ol ḥâk-i reh olan du' â ayaḡumuñ altında neşter olur.¹⁹¹² Ya' nî murâd, ṭâlî' inden şekvâdur.

Der âfitâb koned geşt baḥt-i mâ heme 'ömr در آفتاب کند گشت بخت ما همه عمر

Ma' nâ budur ki benüm baḥtum cemî' 'ömrinde güneşde geşt ü gozâr ider.¹⁹¹³

Neyâft sāye-i naḥlî ki bārver bâşed نیافت سایه نخلی که بارور باشد¹⁹¹⁴

(HP 236^a) **Ma' nâ budur ki** tâze nâḥlün gölgesini bulmadı ki mîveli ola. Ya' nî, baḥtınüñ ḥâlini beyândur.

Ümîd-i 'âfiyet ez mordenest u mîtersem امید عافیت از مردنست و میترسم

Ma' nâ budur ki râḥatlık ümîdi ancaḥ helâk olmaḥdandır ve ḥavf iderem ki

¹⁹⁰⁹ ni' metüñüñ: naḡmetüñüñ HE, E, İ

¹⁹¹⁰ Bu cümle HE'de yoktur.

¹⁹¹¹ velehu eyzen: ġazel E, İ, - HP

¹⁹¹² ne yere: nereye E, İ

¹⁹¹³ Bu cümle İ ve E'de yoktur. baḥtum: - HP;

¹⁹¹⁴ Bu mısra İ ve E'de yoktur.

Ki merg dīger u āsūdegi dīger bāşed ¹⁹¹⁵ که مرگ دیگر و آسودگی دگر باشد

Ma' nā budur ki ölüm ğayrı ola ve āsūdelik ğayrı ola. Ya' nī, bizüm ümīdimüz budur ki mādām ki şıhhatdeyüz bizlere āfiyet yokdur (**E 221^a**) feemmā ümīdvāruz ki ba' de'l-merg 'āfiyete nā'il olup bu cefādan ħalāş olağ velâkin ṭālī' müzūñ bedliginden ħavf idiyoruz ki ölüm bizüm didüğimüz ölüm olmaya ve rāhatlık bizüm istedüğimüz olmaya dimekdür.¹⁹¹⁶ Ya' nī murād, 'āfiyetden nāümīd olduğın beyāndur.¹⁹¹⁷

Bedeh beşāret-i Ṭūbâ ki murğ-i himmet-i mā ¹⁹¹⁸ بده بشارت طوبی که مرغ همت ما

Ma' nā budur ki dıraht-i Ṭūbâ'nuñ müjdesin virem ki bizüm himmetimüz kuşı¹⁹¹⁸

Ber ān dıraht nişined ki bişemer bāşed ¹⁹¹⁹ بر آن درخت نشیند که بی ثمر باشد

Ma' nā budur ki ol dırahtuñ üzerine oturur mīvesiz ola. Ya' nī murād, murğ-i himmeti dıraht-i Ṭūbâ'ya koymaduğın beyāndur.¹⁹²⁰

Be āstīn ciger-i teşnegān negerded ħuşk ¹⁹²¹ بآستین جگر تشنگان نگردهد خشک

Ma' nā budur ki cigeri āteş-i (**HE 125^a**) 'aşğdan pürħarāret olup şusuz olanlaruñ bād-i āstīniyle qurı olmağ ihtimāli yokdur.

Zi āb-i dīde-i mā dāmeni ki ter bāşed ¹⁹²² ز آب دیده ما دامنی که تر باشد

Ma' nā budur ki ol bir etek ki bizüm āb-i dīdemüzden yāş ola, bād-i āstīniyle ħuşk olmaz dimekdür. Ya' nī murād, āb-i dīdesinüñ çoğlığıñ beyāndur.¹⁹²¹

Be bāl-i ħ'īş menāz ey humā be gülşen-i 'aşğ ¹⁹²³ ببال خویش مناز ای هما بگلشن عشق

Ma' nā budur ki ey murğ-i humā, kendü qanaduñla gülşen-i 'aşğda iftiħār idüp nāzlanma zīrā ki

Derin çemen qafes-i murğ bāl u per bāşed ¹⁹²⁴ درین چمن قفس مرغ بال و پر باشد

(**HP 236^b**) **Ma' nā budur ki** bu çemen-i 'aşğda murğüñ qafesi yine bāl u peri olur. Ya' nī, bāl

¹⁹¹⁵ HE, E, İ دیگر: دگر

¹⁹¹⁶ Bu cümle HE'de yoktur. olağ: olmağ E, İ

¹⁹¹⁷ Bu cümle HE'de yoktur.

¹⁹¹⁸ Bu cümle İ, E'de yoktur.

¹⁹¹⁹ Bu mısra İ, E'de yoktur.

¹⁹²⁰ Bu cümle HE'de yoktur.

¹⁹²¹ Bu cümle HE'de yoktur.

u peri var iken yine pervāza mecālî olmaduđından gūyā ki yine afes iindedur. Ya‘ nī murād, gūlen-i ‘auñ hāletin beyāndur.

Tamām āteem u nāle bīeer ‘Urfī تمام آتشم و ناله بی اثر عرفی

Ma‘nā budur ki ey ‘Urfī, vūcūdum tamām ‘ayn-i ātedūr feemmā nāle vū feryāduñ alā te‘iri yok.¹⁹²²

Figān-i dūzaiyān rā kocā eer bāed فغان دوزخیان را کجا اثر باشد

Ma‘nā budur ki bu tadīrce ehl-i dūzauñ figān u feryādlarına (İ 62^b) ne yerde eer olur, olmaz dimekdūr. Ya‘ nī murād, vūcūdı pūrāte olup nālesi bīeer olduđın beyāndur.¹⁹²³

azel¹⁹²⁴

(mef‘ ūlū / fā‘ ilātū / mefā‘ ilū / fā‘ ilūn)

Ān mest-i nāz kez nigehe mī furū eked آن مست ناز کز نگهش می فرو کد

Ma‘nā budur ki ol bāde-i nāzdan mest olan mabūb ki anuñ baıından kīn u azāb aađa amlar¹⁹²⁵ (E 221^b)

Hūn-i taraum ez dem-i emir-i ū eked خون ترحم از دم شمشیر او کد

Ma‘nā budur ki taraum anı ol mabūbuñ ılıcınıñ deminden amlar. Ya‘ nī murād, mest-i nāz olan mabūbuñ avālin beyāndur.

Dārem gumān ki nāme-i ‘iyān eved sefid دارم گمان که نامه عصیان شود سفید

Ma‘nā budur ki gumān utaram ki nāme-i ‘iyān beyāz ola

Deh atre e eger zi pey-i ost u ū eked ده قطره اشک اگر ز پی ست و شو کد

Ma‘nā budur ki eger ol nāme-i ‘iyānı yıayup pāk itmekden öturi on atre göz yaı amlayaca olursa nāme-i ‘iyānum übhesüz beyāz olmak muarrerdūr dimekdūr.

Abāb gūlfeān be leb-i cūybār u men احباب گلفشان بلب جویبار و من

Ma‘nā budur ki yārān, cūybār kenārında gūlfeān olmađda ve benüm

¹⁹²² ‘ayn-i: - E, İ

¹⁹²³ Bu cümle HE’de yoktur.

¹⁹²⁴ azel: - HP. Bu azel ve erhi HE’de yoktur.

¹⁹²⁵ baıından: naından İ

Hūnem zi dīde cūşed u ber ʔarf-i cū çeked خونم ز دیده جوشد و بر طرف جو چکد

Ma' nā budur ki ʔanum gözden cūş u ʔurūş ider ve ırmağ ʔarafına ʔoğrı ʔamlar. Ya' nī murād, gözinden ʔūn cūş itdüğün beyāndur. (HP 237^a)

Men telḫī ez melāmet-i dūşmen nemīkeşem من تلخی از ملامت دشمن نمیکنم

Ma' nā budur ki dūşmenüñ melāmet itmesinden ben acılığ çekmezem zīrā ki

İn şerbet ez dimāğ-i merā ber gulū çeked این شربت از دماغ مرا بر گلو چکد

Ma' nā budur ki bu telḫ olan melāmet şerbeti, dā'imā benüm dimāğumdan boğaza tamlar.¹⁹²⁶ Ya' nī murād, melāmet-i dūşmenden elemzede olmadüğün beyāndur.

ʔaşq er ʔonīn şikence koned ʔūn-i kā'ināt عشق ار چنین شکنجه کند خون کاینات

Ma' nā budur ki ʔaşq, eger buncılayın gāzab u şikence idecek olursa cemī' maḫlūğ-i ʔā'inātuñ ʔanı

Ān māye nīst kez dil-i mūrī furū çeked آن مایه نیست کز دل موری فرو چکد

Ma' nā budur ki ol sermāye ʔadar yoğdur ki bir ʔarıncañ gōñlinden aşığa ʔamlar. Ya' nī, eger ʔaşq bu nezāketle ve böyle ḫalāvetle şikence idüp cemī' ʔā'inatı ʔatlı iderse bu ʔā'inātuñ ʔanınıñ sermāyesi bir ʔarıncañ gōñlinden ʔamlayan ʔan sermāyesi ʔadar olmaz dimekdür veyāḫud **ma' nā böyle demek ola ki** eger ʔaşquñ şikencesi böyle bize olduğı gibi bir mūr-i ʔā'ife olacağ olursa ol mūrūñ gōñlinden şol ʔadar (E 222^a) ʔan ʔamlaya ki cemī' ʔā'inātuñ ʔanı ol mūrūñ gōñlinden ʔamlayan ʔana berāber olmaya belki yine mūrūñ ʔanı ziyāde ola dimekdür. Murād, kemāl-i mübālağa üzere şikence-i ʔaşquñ şedīd olduğün beyāndur ve ma' nā-yi şānī ma' nā-yi evvelden münāsibcedür.¹⁹²⁷

Ger ser dehīm girye bebīnī ki eşk-i mā گر سر دهیم گریه ببینی که اشک ما

Ma' nā budur ki eger baş virecek olursağ ol zamān gör ki bizüm eşkimüz¹⁹²⁸

Tenhā ne ez muje ki zi her tār-i mū çeked تنها نه از مزه که زهر تار مو چکد

Ma' nā budur ki yalnız ancağ mujgāndan degül belki her tār-i mūdān ʔamlar. Ya' nī mādām ki şihḫatdeyüz ancağ mujgānimuzdan gelür eşk-i ʔeşmimüz feemmā baş virdükden şoñra bu

¹⁹²⁶ boğaza: - HP

¹⁹²⁷ ve ma' nā-yi şānī ma' nā-yi evvelden münāsibcedür: - E, İ

¹⁹²⁸ eşkimiz: işkencemiz tenhā eşkimize E, İ

def a her tār-i müyımızdan yaş tamlamağa başlar dimkedür. Murād, (HP 237^b) mübālağa üzere eşk-i dīdesinüñ çoqlığın beyāndur.

‘Urfī be kāviş āmede yā Rabb mehil ki bāz عرفی بکاوش آمده یا رب مهیل که باز

Ma‘nā budur ki ‘Urfī, qazınmağa geldi ey Bār-i Hūdāyā qoyma ki girü

Ānhā ki ez dilem çeked ez goftugū çeked آنها که از دلم چکد از گفتگو چکد

Ma‘nā budur ki ol nikāt-i ġarībeler ve ol esrār-i ‘acībeler ki benüm gönülümden tamlar kelāmumdan tamlamağa qoyma dimekdür. Ya‘nī, benüm vücūdum nāhun-i ‘aşqdan qazınmağa gelmişdür ve murādum derünümde olan esrārı lisāna getürüp beyān itmek feemmā yine erbāb-i zāhirden hıvaf idüp getürmege qādir olamıyorum, yā Rabbī sen baña hidāyet ihsān idüp qoyma ki ol derünümde olan esrār, lisānum üzere gelüp kelāmumda numāyān ola dimekdür.

Velehu Eyzen¹⁹²⁹

(mef‘ülü / mefā‘ilü / mefā‘ilü / fe‘ülün)

Ez merg-i men ān ‘ışvenumā rā ki haber kerd از مرگ من آن عشوه نما را که خبر کرد

Ma‘nā budur ki benüm helākümden ol ‘ışvenumā olan maḥbūba ‘acabā kim haber itdi?¹⁹³⁰

Ān fitne-i mātēzedeḥā rā ki haber kerd آن فتنه ما تم زده ها را که خبر کرد

Ma‘nā budur ki ol mātēmler urucı fitne şıfat olan maḥbūba ‘acabā kim haber itdi? Ya‘nī murād, kendünüñ helāk olmasından maḥbūbuñ haberdār olduğın beyāndur.

Efsāne-i ġamhā-yi to gūyend be nevḥa افسانه غمهای تو گویند بنوحه

Ma‘nā budur ki ey maḥbūb, nevḥa itmek sebebiyle senüñ ġamınuñ hikāyetin dirler (E 222^b) ‘acabā

Ez derd-i dilem ehl-i ‘azā rā ki haber kerd¹⁹³¹ از درد دلم اهل عزا که خبر کرد

Ma‘nā budur ki ehl-i mātēme derd-i dilümden kim haber itdi?¹⁹³² Ya‘nī, baña ta‘ziyyeye gelen ehl-i ‘azā nevḥayı bahāne idüp senüñ ġamınuñ efsānesini söylüyorlar dimekdür.¹⁹³³

¹⁹²⁹ velehu eyzen: ġazel E, - HP

¹⁹³⁰ kim: - E, İ

¹⁹³¹ عزا: HP, HE غزا: HE

¹⁹³² haber: - HE

¹⁹³³ Bu cümle HE’de yoktur.

Būdend behem germ nigāh-i men u ma' şūḳ بودند بهم گرم نگاه من و معشوق

Ma' nā budur ki maḥbūbuñ baḫmasıyla benüm baḫmam birbiriyle bir hoşca aluşup germ nigāh olmışlar idi feemmā

Bīgānegiāmūz ḫayā rā ki ḫaber kerd بیگانگی آموز حیا را که خبر کرد

(HP 238^a) **Ma' nā budur ki** bīgānelik ögredici ḫayāya 'acabā kim ḫaber itdi ki gelüp maḥbūbla bizüm germ olan nigāhımuza māni' olup āşinālığı ḫaḫ' itdürdi dimekdür.

Güyend ki āşüftegiyi hest der ān zülf گویند که آشفتهگی هست در آن زلف¹⁹³⁴

Ma' nā budur ki dirler ki maḥbūbuñ ol zülfünde <bir> perişānlık vardır.

Zin ḡam ki fuzūn bād-i şabā rā ki ḫaber kerd زین غم که فزون باد صبا را که خبر کرد

Ma' nā budur ki bu zülfuñ perişān olmaqlığı ḡamından ki dā'imā ziyāde olsun 'acabā şabāya kim ḫaber itdi ki gelüp ol zülfi perişān itdi dimekdür.¹⁹³⁵

Ḥuld ez to negirend şehidān-i maḫabbet خلد از تو نگیرند شهیدان محبت

Ma' nā budur ki ey maḥbūb, maḫabbetinden şehid olan 'uşşāḫ senden ḫuld-i berini ḫutmazlar. Ya' nī, cennete rāzi olmazlar 'acabā

Ez cūd-i to in moşt gedā rā ki ḫaber kerd از جود تو این مشت گدا را که خبر کرد

(İ 63^a) **Ma' nā budur ki** senün sehāvetünden bu bir avuç gedāya kim ḫaber itdi? Ya' nī, ancak didāra rāzi (HE 125^b) olurlar ve illā ḫuld-i berine ḫanā'at itmezler dimekdür.

Der şavme' e zuhhād nihān bāde gusārend در صومعه زهاد نهران باده گسارند

Ma' nā budur ki ḫā'ife-i zuhhād şavme' elerinde gizlice bāde nüş iderler 'acabā

Ez şive-i mā ehl-i riyā rā ki ḫaber kerd از شیوه ما اهل ریا را که خبر کرد

Ma' nā budur ki bizüm şivemüzden ehl-i riyā olan zuhhāda kim ḫaber itdi tā ki anlar daḫi şavme' elerinde uğırca bāde içmege başladılar dimekdür.

¹⁹³⁴ Tüm nüshalarda "aşftegiyi" (āşüftegiyi) kelimesi "aşftegi" (aşuftegi) şeklinde yazılmıştır. Vezin gereği "aşftegiyi" (āşüftegiyi) şeklinde tamir edildi.

¹⁹³⁵ ki gelüp ol zülfi perişān itdi: - E, İ

عرفی بتو رندان ته خم لطف نمودند¹⁹³⁶ 'Urfī be to rindān teh-i ḥum luṭf numūdend

Ma' nā budur ki ey 'Urfī, rindler saña küpüñ dibini iḥsān itdiler 'acabā

از تیرگیّت اهل صفا را که خبر کرد¹⁹³⁷ Ez tīregiyet ehl-i šafā rā ki ḥaber kerd

Ma' nā budur ki senüñ karanluḡlıḡuñdan ehl-i šafāya kim ḥaber itdi ki ḥum-i bādenüñ telefini saña virüp šāfīsın kendüleri (E 223^a) nūş itdiler dimekdür.

<Velehu Eyzēn>¹⁹³⁸

(mefā' ilün / fe' ilātün / mefā' ilün / fe' ilātün)

خوش آنکه حیرتم از جلوه جمال تو باشد Ḥoş ānki ḥayretem ez cilve-i cemāl-i to bāşed

Ma' nā (HP 238^b) budur ki ḥoşdur ol nesne ki benüm ḥayretüm senüñ cemālünüñ cilvesinden ola

هجوم مستیم از باده وصال تو باشد Hücüm-i mestiyem ez bāde-i vişāl-i to bāşed

Ma' nā budur ki benüm mestligimüñ hücümü senüñ vişālünüñ bādesinden ola, bunlar ḡāyetle ḥoş şeylerdür dimekdür.

چنین که حسن ترا جلوه دوست کرده ندانم Çonīn ki ḥüsn-i torā fitnedüst kerde nedānem

Ma' nā budur ki ey maḥbüb, senüñ ḥüsnünüñ ki fitneyi buncılayın düst idinmişdür bilmezem ki

که بهر اهل قیامت چه در خیال تو باشد Ki behr-i ehl-i kıyāmet çi der ḥayāl-i to bāşed

Ma' nā budur ki ehl-i kıyāmet için 'acabā senüñ ḥayālünde ne vardur ola tā ki fitneyi buncılayın düst idinmişsen meger murāduñ bu ḥalḡı kıyāmetde daḡı rāḡat itmeyüp meftün itmekdür murāduñ, dimekdür.

بوصل چون بگذارت بحیرت تو اسیری¹⁹³⁹ Be vaşl çun begozāret be ḥayret-i to esīrī

Ma' nā budur ki ey maḥbüb, senüñ vaşluña niçe sezāvār olur ol bir ḥayretde olan esīr ki

که مانع نگهش بیم انفعال تو باشد Ki māni'-i nigeheş bīm-i infī'āl-i to bāşed

Ma' nā budur ki ol esīrünüñ baḡmasınıñ māni' i senüñ munfa' il olmaḡuñuñ ḡavfi ola. Ya' nī, baḡmaḡa ḡādir olmaya ki belki maḥbüb benüm baḡmamdan munfa' il ola. Bu ḡāleti olan esīr,

¹⁹³⁶ HE ترخم: ته خم

¹⁹³⁷ I, E تیر کیست: تیرگیّت

¹⁹³⁸ Bu gazel ve şerhi HE'de yoktur.

¹⁹³⁹ HP بگذار و: بگذار

hayret u vaşluña niçe lāyık olur, olmaz dimekdür.¹⁹⁴⁰

Zi za' f hoş be helākem ümīdvārī vü tersem ز ضعف خوش بهلاکم امیدواری و ترسم

Ma' nā budur ki kemāl-i za' fumdān ey maḥbūb, sen benüm helāk olmama hoş ümīdvārsın
feemmā ḥavf iderem ki

Ki zinde mātem u ān bā' iṣ-i melāl-i to bāşed که زنده ماتم و آن باعث ملال تو باشد

Ma' nā budur ki bu za' fdan helāk olmayup diri ḳalam ve benüm ol diri ḳalmam senüñ
melālüne sebep ola zīrā ki sen bu ümīddesün ki ben bu za' fdan ḥalāş oluram bu def' a
olmayup yine zinde ḳalınca sen melül olmaḳ lāzım gelür (**HP 239^a**) dimekdür.

Dem-i vedā' nedīdem kesī be ḥāl-i to 'Urfī دم وداع ندیدم کسی بحال تو عرفی

Ma' nā budur ki ey 'Urfī, vedā' deminde sen ḥâlde bir kimseyi görmedüm.¹⁹⁴¹

Meger kesī ki dil ez cān koned be ḥāl-i to bāşed مگر کسی که دل از جان کند بحال تو باشد

Ma' nā budur ki meger sen ḥâlde olan bir kimse ola ki gönîlîni cānından ḳoparmış ola
(**E 223^b**) işte ol kimse saña beñzer zīrā ki sen gönîlî ḳoparup maḥbūba virdün ve cānuñı
teslīm itdün dimekdür.

Gazel¹⁹⁴²

(mefā' ilün / fe' ilātün / mefā' ilün / fe' ilün)

Beyā ki nağmeguşāyān nefes be ney bestend بیا که نغمه گشایان نفس به نی بستند

Ma' nā budur ki ey ḫālib, gel ki nağmeguşā olan ḥāfızlar nefeslerini nāya bağladılar. Ya' nî,
nāyla nefese dem ḳoyup nağmeye serāğāz itdiler.

Piyāle rā be leb-i şîşehā-yi mey bestend پیاله را بلب شیشه‌های می بستند

Ma' nā budur ki piyāle-i bādenün şîşelerinün ḫudağına bağladılar. Ya' nî, bir böyle meclis
tertīb itdiler.

Dilī ki māye-i āzādegīst bīderdān دلّی که مایه ازادگیست بی دردان

Ma' nā budur ki ol bir gönül ki āzādeligün sermāyesi idi derdsüz olanlar ol gönîlî

¹⁹⁴⁰ ḥāleti: ḥal ile E, İ

¹⁹⁴¹ kimseyi: ferdi E, İ

¹⁹⁴² Bu gazel ve şerhi HE'de yoktur.

Be zevk-i salṭanat-i mulk-i Rūm u Rey bestend بدوق سلطنت ملک روم و ری بستند

Ma' nā budur ki iqlīm-i Rūm' uñ ve iqlīm-i Rey' uñ memleketinūñ salṭanatınūñ zevkine bağladılar. Ya' nī, aña berāber dutdılar dimekdür.

Beyā be mulk-i ḳanā' at ki derd-i ser nekeṣī بیایم ملک قناعت که درد سر نکشی

Ma' nā budur ki ey tālib, ḳanā' at ṣehrine gel ki derd-i ser çekmeyesen

Zi ḳıṣṣaḥāyī ki tōhmetpezīr-i Ṭay bestend ز قصههایی که تهمت پذیر طی بستند

Ma' nā budur ki ol bir ḳıṣṣalardan ki Ḥatem-i Ṭay' uñ tōhmet ḳabūl edicisi bağladılar. Ya' nī Ḥātem' uñ bu ḳadar tōhmetpezīr olan ḳıṣṣalarını istimā' idüp derd-i ser çekmeyegör mulk-i ḳanā' ata gel bu endīṣeden özüñi ḥalāṣ eyle dimekdür.¹⁹⁴³

Dilem be faṣl-i ḥazān zād u der bahārān mord دلم بفصل خزان زاد و در بهاران مرد

Ma' nā budur ki benüm gönlüm faṣl-i ḥazānda toḡdı ve faṣl-i bahārda helāk (HP 239^b) oldı.

Bebīn ki key der-i hestī guṣād u key bestend ببین که کی در هستی گشاد و کی بستند

Ma' nā budur ki gör ki varlıḳ kapısı ḳaçan açıldı ve ḳaçan bağladılar? Ya' nī murād, ol faṣl-i ḥazānda toḡup ve faṣl-i bahārda öldügin beyāndur.

Çu yāsemīn ḥod ey bāḡ-i vaṣl ḥandān bāṣ چو یاسمین خود ای باغ وصل خندان باش

Ma' nā budur ki ey vaṣl bāḡı, kendü yāsemīnūñ gibi ḥandān ol zīrā ki¹⁹⁴⁴

Ki bülbulān-i to dest-i ḥazān u dey bestend که بلبلان تو دست خزان ودی بستند¹⁹⁴⁵

Ma' nā budur ki senūñ bülbüllerūñ faṣl-i ḥazān ile faṣl-i deyūñ elini bağladılar. Ya' nī murād, bāḡ-i vaṣlda ḥazān ve dey olmaduḡın beyāndur.

Kilīd-i tevbe ḥarīdem berā-yi ḳufl-i bihiṣt کلید توبه خریدم برای قفل بهیشت

Ma' nā budur ki (İ 63^b) bihiṣtūñ ḳuflından ötüri tevbe kilīdi ṣatun aldum.

Velī çı sūd ki destem be cām-i mey bestend ولی چه سود که دستم بجام می بستند

(E 224^a) **Ma' nā budur ki** feemmā ne fā'ide ki benüm elümi cām-i ṣarābda bağladılar varup tevbe kilīdiyle ḳufl-i bihiṣti açmaḡa ḳādir olamıyorum dimekdür.¹⁹⁴⁶ Taṣavvuf ma' nāsı

¹⁹⁴³ Ḥātem' uñ: cānumūñ E; derd-i ser: derdsüz E; özüñi: ötüri HP

¹⁹⁴⁴ Bu cümle E'de yoktur.

¹⁹⁴⁵ Bu mısra E'de yoktur.

¹⁹⁴⁶ kilīdiyle: kilīdüñi HP

erbābına ma' lūm.¹⁹⁴⁷

Begū zi 'Urfī-i Mecnūn be Leylī ey hemdem بگو ز عرفی مجنون بلیلی ای همدم

Ma' nā budur ki ey yārān-i hemdem, Mecnūn olan 'Urfī tarafından Leylā'ya söyle ki

Ki ber esīr-i to rāh-i ṭavāf-i Ḥay bestend که بر اسیر تو راه طواف حی بستند

Ma' nā budur ki senūn esīrūn olan 'Urfī-i Mecnūn'un üzerine ḳabīlenūn yolını ṭavāf itmeği bağladılar. Ya' nī murād, rāh-i ḳabīleyi ṭavāf itdüğün beyāndur.

Ġazel¹⁹⁴⁸

(fe' ilātūn / fe' ilātūn / fe' ilātūn / fe' ilūn)

Dūş kez 'aşḳ-i to dil 'ayb-i selāmet mīkerd دوش کز عشق تو دل عیب سلامت میکرد

Ma' nā budur ki ey maḥbūb, göñül senūn 'aşḳuñdan selāmetūn 'aybını itdi. Ya' nī, senūn derd-i 'aşḳuñda bir lezzet buldı ki selāmet olmaḳlığı ta' yīb itmeğe başladı dimekdür.

Nāguvārāyi-i ḡam kār-i ḫalāvet mīkerd ناگواری ای غم کار حلاوت میکرد

Ma' nā budur ki ḡamuñ nāguvār olmaḳlığı ḫalāvetūn kārını itdi. Ya' nī, vücūda lezzet (HP 240^a) u ḫalāvet ne mertebe keyfiyyet virür ise ḡamuñ nāguvārılığı daḫi ol ḳadar keyfiyyet virdi dimekdür.

Cān bereft ey ḡam u hemrāh nereftī āri جان برفت ای غم و همراه نرفتی آری

Ma' nā budur ki cān gitdi ey ḡam, yoldaş olduḡın ḫālde kendü ile gitmedūn belī

İn guneh būd ki 'ömrī be to 'ādet mīkerd این گنه بود که عمری بتو عادت میکرد

Ma' nā budur ki cānuñ bu ḳadar ḫaram u gunāhı var idi ki cemī' 'ömrini senūnle 'ādet itdi. Ya' nī, cānımız cemī' 'ömründe ey ḡam senūnle ülfet idüp geḳer ve guneh bu def' a imdi ki benden mufāraḳat idüp gitmek istiyorsun kendüsiyle hemrāh olmuyorsun dimekdür.

Dūş k'āyīne-i dil dāšteḡeş piş-i naḳar دوش کایینه دل داشتمش پیش نظر¹⁹⁴⁹

Ma' nā budur ki dün gice ki göñül āyīnesini göz önünde ṭutmuşdum.¹⁹⁵⁰

¹⁹⁴⁷ Bu cümle İ ve E'de yoktur.

¹⁹⁴⁸ Bu gazel ve şerhi HE'de yoktur.

¹⁹⁴⁹ Tüm nüshalarda "کایینه" (k'āyīne-i) ibaresi "کاینه" (k'āyne-i) şeklinde yazılıdır. Vezin gereği "کایینه" (k'āyīne-i) şeklinde olması gerekmektedir.

¹⁹⁵⁰ ṭutmuşdum: ṭutmuşam HP

Tāb-i vey bīn ki temāšā-yi kıyāmet mīkerd تاب وی بین که تماشاى قیامت میکرد

Ma' nā budur ki ol gönül āyīnesinūn tābını ve ziyāsını gör ki kıyāmet temāšāsın itdi. Ya' nī, murād, āyīne-i dilinūn ziyāde rūšenālīgın beyāndur.¹⁹⁵¹

Gerne maqşūd-i dilem telhter ez hırmān būd گر نه مقصود دلم تلختر از حرمان بود¹⁹⁵²

Ma' nā budur ki benüm gönülümüñ murād u maqşūdı, maḥrūm olmaqlıqdan ziyāde acı olmaq olmayadı.

Key du' ādest der āgūş-i icābet mīkerd کی دعا دست در آغوش اجابت میکند

Ma' nā budur ki (E 224^b) āgūş-i icābete du' ā elini kaçan itdi, itmedi. Ya' nī, ašlā elini du' ā idüp icābet kucağına uzatmadı bundan ma' lūm oldı ki benüm gönülümüñ murādı hırmānuñ acılığımıñ dimekdür.¹⁹⁵³

Gerne dūşīne ecel behr-i to mīmord çerā گر نه دوشینه اجل بهر تو میمرد چرا

Ma' nā budur ki ey maḥbūb, eger ecel dūn senden öturi helāk olmayadı niçün

Koşten-i ḥalḫ be nāz-i to vaşıyyet mīkerd کشتن خلق بناز تو وصیت میکند

Ma' nā budur ki maḥlūkuñ ölmegin senūn nāzuña vaşıyyet itdi. Ya' nī (HP 240^b) murād, kemāl-i mübālağa üzere maḥbūbuñ āfet-i cān olduğın beyāndur ki ecel kendünüñ derdinden helāk olup bu def' a maḥlūkuñ cānını almağı maḥbūbuñ nāzına vaşıyyet idiyor ki benden soñra bu ḥalḫuñ cānını sen al dimekdür.

Gīsū-yi ḥūr perīşānī-i mātem neşināht گیسوی حور پریشانی ماتم نشناخت

Ma' nā budur ki ḥūrīlerūn gīsuları mātemūn perīşān olmaqlığın añlamadı.

Verne key sūnbülī-i gülşen-i cennet mīkerd ورنه کی سنبلئ گلشن جنت میکند

Ma' nā budur ki yoksa gülşen-i cennetūn sūnbüllügünden kaçan itdi? Ya' nī murād, gīsū-yi ḥūrī perīşān olmağı fehm itmedüğine sūnbül-i gülşen-i cennet olmışlardur dimekdür.

Ba' de morden be cihān şod zer-i 'Urfī rāyic بعد مردن بجهان شد زر عرفی رایج

Ma' nā budur ki 'Urfī'nūn altun gibi ḥālīş olan kelāmı kendü vefāt itdükdən soñra rāyic olmağa başladı.

¹⁹⁵¹ dilinūn: zūlfūn HP

¹⁹⁵² بود - E, İ

¹⁹⁵³ acılığımıñ: imiş E, İ

Kāş der ħīn-i ħayāt īn heme şöhret mīkerd کاش در حین حیات این همه شهرت میکرد

Ma' nā budur ki kāşkī ħīn-i şīḥhatinde bu cümle şöhreti ideydi. Ya' nī murād, şīḥḥatī 'āleminde kelāmı rāyic olmayup ba' de'l-merg rāyic olacağın beyāndur zīrā ki ekşeriyā erbāb-i ma' ārifūn kıymeti ba' de'l-helāk bilinür dimekdür.¹⁹⁵⁴

Ġazel¹⁹⁵⁵

(mefā' ilün / fe' ilātün / mefā' ilün / fe' ilün)

Be bāğ-i ħüsn tezerv-i tarab ḥazīn mīred بیاغ حسن تذرو طرب حزین میرد

Ma' nā budur ki maḥbūbuñ bāğ-i ħüsninde zevḫ u tarab tezervi ḥazīn olduğı ḥālde helāk olur.

Çu mīvehīz şevēd şāḥ-i mīveçīn mīred چو میوه خیز شود شاخ میوه چین میرد

Ma' nā budur ki şāḥ ki mīve ḳaldurıcı ola bu def' a mīve düşüren helāk olur. Ya' nī, bāğ-i ħüsnden kimesne behremend olmaduğın beyāndur.

Be kiş-i Berhemenān ān kes ez şehīdānest بکیش برهمنان آن کس از شهیدانست

Ma' nā budur ki (E 225^a) Berehmenlerūñ mezhebinde ol kimse şehīdlerdendür ki

Ki der ' ibādet-i büt rūy ber zemīn mīred که در عبادت بت روی بر زمین میرد

Ma' nā budur ki (HP 241^a) büte ' ibādet itmekde yüzi yerde olduğı ḥālde helāk ola. Taşavvuf ma' nāsı erbābına ma' lüm.¹⁹⁵⁶

Zi zaḥm-i küfr-i maḥabbet nemībered lezzet ز زخم کفر محبت نمیبیرد لذت

Ma' nā budur ki maḥabbetūñ küfrinūñ zaḥmından lezzet itmege ḳādir degıldür.

Hemān bes est ki zāhid be derd-i dīn mīred همان بس است که زاهد بدرد دین میرد

Ma' nā budur ki hemān bu yeter ki zāhid, dīnūñ derdinde helāk olur. Ya' nī murād, zaḥm-i küfr-i maḥabbetden lezzet almaduğın beyāndur.

Çerāğ-i bezm-i yaḳīnem ne şem' ehl-i delīl چراغ بزم یقینم نه شمع اهل دلیل

Ma' nā budur ki maḥbūba taḳarrub meclisinūñ çerāğıyam yoḳsa ehl-i zāhirūñ şem' i degilem ki¹⁹⁵⁷

¹⁹⁵⁴ olacağın: olmağın E, İ

¹⁹⁵⁵ Bu gazel ve şerhi HE'de yoktur.

¹⁹⁵⁶ Bu cümle İ ve E'de yoktur.

¹⁹⁵⁷ taḳarrub: تقرر HP

Ki ez demīden-i efsūn-i ān u īn mīred که از دمیدن افسون آن و این میرد

Ma' nā budur ki anuñ ve bunuñ efsūnunuñ üfürmesinden helāk olur. Ya' nī murād, ŧem' -i ehl-i delīl gibi üfürmeden sönmedügin beyāndur.

عبير طره حورش غبار آينه است ' Abīr-i ŧurra-i hūreŧ ğubār-i āyine est

Ma' nā budur ki hūrīnūñ ŧurrasīnuñ ' abīri anuñ āyinesūñ ğubārīdur.

كسى كه گر د ره دوست بر جبين میرد Kesī ki gird-i reh-i dūst ber cebīn mīred

Ma' nā budur ki her ŧol bir kimesne ki maħbūbuñ yolīnuñ etrāfında alnı üzerine helāk olur, ' abīr-i ŧurra-i hūrānuñ āyīnesīnuñ ğubārī pāyesindedür dimekdür. Ya' nī murād, maħbūbuñ yolında olan hāleti beyāndur.¹⁹⁵⁸

مزن ترانه تحسین بشعر من عرفی Mezen terāne-i taħsīn be ŧi' r-i men ' Urfī

Ma' nā budur ki ey ' Urfī, taħsīn u āferīn terānesin urma benüm ŧi' rüme zirā ki

که شمع طبع من از باد آفرین میرد Ki ŧem' -i ŧab' -i men ez bād-i āferīn mīred

Ma' nā budur ki benüm ŧabī' atum ŧem' i, bād-i āferīnden ölür. Ya' nī murād, ŧabī' atīnuñ ğāyetle nāzıklıgīn beyāndur.

Gazel¹⁹⁵⁹

(mef' ūlū / fā' ilātūn / mef' ūlū / fā' ilātūn)

گر اوستاد قیمت اندازه گم نمیگرد¹⁹⁶⁰ Ger ūstād-i kıymet endāze gom nemīkerd

Ma' nā budur ki eger (İ 64^a) kıymetūñ ustādı endāzeyi itirmediyse

مجموعه تمنای شیرازه گم نمیگرد Mecmū' a-i temennā ŧīrāze gom nemīkerd

Ma' nā budur ki temennā vü recā mecmū' ası ŧīrāzeyi itirmedī. Ya' nī bizüm (HP 241^b) mecmū' a-i recāmuz muħkem ŧīrāzedür, periŧān evrāğ degīldür. Endāzesīnī itirdiyse daħi yine zarar gelmez dimekdür.

از تلخی خمارم میگشت ساقی آگاه¹⁹⁶¹ Ez telħī-i ğumārem mīğeŧ sāķī āğāh

Ma' nā budur ki benüm maħmūrılığumuñ acılığından sāķī, āğāh oldı.

¹⁹⁵⁸ Bu cümle İ ve E'de yoktur.

¹⁹⁵⁹ Bu gazel ve ŧerhi HE'de yoktur.

¹⁹⁶⁰ HP استاد: اوستاد

¹⁹⁶¹ HP - ساقی

Der zehrḥand eger leb ḥamyāze gom nemīkerd در زهرخند اگر لب خمیازه گم نمیکرد

(E 225^b) **Ma‘nā budur ki** zehrḥandlıkda eger ṭudaḡ esnemegi itirmediyse daḡi.¹⁹⁶² Ya‘nī, eger zehrḥand olup ḥamyāzeyi itmediyse daḡi yine sāḡī benüm ḥumārumuñ acılığında āgāh olmuşdur. Def‘-i ḥumār için elbetde yine bir iki peymāne şarāb virürler dimekdür.

Dermān-i derd-i Mecnūn n’āyed zi dest-i Leylā درمان درد مجنون ناید ز دست لیلی

Ma‘nā budur ki Mecnūn’un derdinuñ dermānı Leylā’nuñ elinden gelmez.

Verne reh-i beyābān ḥammāze gom nemīkerd ورنه ره بیابان حمازه گم نمیکرد

Ma‘nā budur ki yoksa şahrā vü beyābānuñ yolını ḥammāze-i Leylā itirmedi. Ya‘ni, ḥammāze-i Leylā beyābānda çok ṭolaşdı feemmā Mecnūn’uñ derdine dermān itmege ḡādir olmadı dimekdür. Murād, derd-i Mecnūn devāpezīr olmaduğın beyāndur.

Ger naḡd-i vaḡt rā dil ḡıymetşinās mībūd گر نقد وقت را دل قیمت شناس میبود

Ma‘nā budur ki eger naḡd-i vaḡtı gōñül ḡıymetşinās olaydı.

Hem dāştī kohen rā hem tāze gom nemīkerd هم داشتی کهن را هم تازه گم نمیکرد

Ma‘nā budur ki hem eski ṭutardı hem yeñi itürmezdi. Ya‘nī, eger gōñül cevherşinās olaydı nuḡūd-i evḡātuñ ḡıymetin bilüp zāyi‘ itmezdi belki naḡd-i evkāt-i gozeşte ve naḡd-i evḡāt-i tāzeyi bir yere cem‘ iderdi dimekdür.

Dil der ḡışār-i ma‘nī der refte būd ‘Urfī دل در حصار معنی در رفته بود عرفی

Ma‘nā budur ki ey ‘Urfī, gōñül ma‘nā ḡışārına ḡitmiş idi feemmā

Ger çeşm-i ḡābnākeş dervāze gom nemīkerd گر چشم جوایناکش دروازه گم نمیکرد

Ma‘nā budur ki eger ol gōñülüñ uyḡulı olan gözi ḡapuyı itirmeyeydi. Ya‘nī murād, çeşmi (HP 242^a) ḡābnāk olduğın beyāndur.

Velehu Eyzen¹⁹⁶³

(fā‘ ilātün / fā‘ ilātün / fā‘ ilātün / fā‘ ilün)

Goftuḡū ‘ayn-i şudā‘ est ez ḡi serpūşī buved گفتگو عین صداعست ازچه سر پوشی بود

Ma‘nā budur ki goftuḡū bi’z-zāti baş aḡrısı olduḡdan şoñra neden ötüri baş örtmeklik olur?

¹⁹⁶² itirmediyse daḡi: - E, İ

¹⁹⁶³ velehu eyzen: ḡazel E, İ, - HP

Ya‘nî, başuñı örtüp hıfz idiyorsuñ ki şudâ‘ hâşıl olmasun feemmâ bu goftugû ‘ayn-i şudâ‘ olduğundan şoñra ayruķ baş örtmegüñ fâ‘idesi olmaz dimekdür feemmâ¹⁹⁶⁴

Naķd-i ħayret mâye-i ârâm-i ħâmüşî buved نقد حیرت مایه آرام خاموشی بود

Ma‘nâ budur ki ħayret naķdi sükunlğuñ ârâmıñ sermâyesi olur. Ya‘nî murâd, (E 226^a) naķd-i ħayret, mâye-i ârâm-i ħâmüşlğ olduğın beyândur zîrâ ki cemî‘ râĥatlık sükût olmaķdadur dimişler.¹⁹⁶⁵

Bâde-i ħikmet keşîdem neş‘e-i ğaflet fuzûd باده حکمت کشیدم نشأ غفلت فزود

Ma‘nâ budur ki ħikmet bâdesin nüş eyledüm ğaflet neş‘esin ziyâde eyledi zîrâ ki

Der dimâĝ-i men ħıred dârû-yi bîhüşî buved در دماغ من خرد داروی بیهوشی بود

Ma‘nâ budur ki benüm dimâĝumda ‘aķl, bîhüşlğ dârûsı olur.¹⁹⁶⁶ Ya‘nî, bâde-i ħikmet ki ‘aķl pâyesindedür feemmâ benüm dimâĝumda ğaflet neş‘esin ziyâde idüp beni dîvâne ider dimekdür.

Bâyedeş hem çun Mesîĥâ bûd der i‘câz-i dem بایدش همچون مسیحا بود در اعجاز دم

Ma‘nâ budur ki ħazret-i Mesîĥ gibi olmaķ lâzım ise i‘câz-i nefesde

Her kirâ bâ âfitâbeş meyl-i hemdüşî buved هر کرا با آفتابش میل همدوشی بود

Ma‘nâ budur ki her şol kimsenüñ ki âfitâbıyla omuz omuza olmaķ meylı olur. Ya‘nî, her şol t̥alibüñ göñlünden geçerse ki âfitâbşıfat olan maĥbûbla hemdüş olup dâ‘imâ meclisinde ola şartı budur ki evvelâ ħazret-i Mesîĥ gibi mu‘ciznefes ola tâ ki âfitâbla hemdüş olmaķ kendüye daĥi naşîb ola dimekdür zîrâ ki Mesîĥ, âsumân-i çehârumda âfitâbla bir mekânda sâkin olur.¹⁹⁶⁷

Ger ğurûret mîdehed taķvâ reh-i meyhâne ĝîr گر غرورت میدهد تقوی ره میخانه گیر

(HP 242^b) **Ma‘nâ budur ki** ey t̥alib, eger zühd ü taķvâ saña ĝurûr virecek olursa meyhâne yolını t̥ut zîrâ ki

¹⁹⁶⁴ Bu cümle HE’de yoktur.

¹⁹⁶⁵ Bu cümle HE’de yoktur.

¹⁹⁶⁶ olur: olup HE

¹⁹⁶⁷ Bu cümle HE’de yoktur.

Ey besā taqvâ ki der zımn-i kadehnüşî buved ای بسا تقوی که درضمن قدح نوشی بود

Ma'nâ budur ki çok zühd ü taqvâ olur ki kadehnüşlik zımnında olur. Ya'nî, gurûrla olan 'ibâdetden bâdenüşlik yegdür zîrâ ki bâdenüşuñ dâ'imâ hâtırî itdügi 'işyân sebebinden meksûr olup Hâk Te'âlâ hazretlerinden havf u haşyet üzeredür ve ihtimâldür ki kendüye bir nedâmet dañi gelüp hulûş üzere tevbe-i naşûh idüp mağfûr ola dimekdür.¹⁹⁶⁸

Tâ ne bendî leb negerded şâf 'Urfî meşrebet تا نه بندی لب نگرده صاف عرفی مشربت

Ma'nâ budur ki ey 'Urfî, hattâ sükût idüp bu kâl u kıldan lebüni bağlamıyacak olursan meşrebüñ ve tabî' atüñ (E 226^b) pâk olup şâf olmaz zîrâ ki

Bâdepeymâyî şarâb-i 'aşk hāmūşî buved باده پیمایی شراب عشق خاموشی بود

(HE 126^a) **Ma'nâ budur ki** eger murâduñ bâdepeymâlik ise 'aşkuñ şarâbınuñ hâlî hāmūşlik olur ve illâ çok söylemek, 'aşka şıgmaz dimekdür.

Gazel¹⁹⁶⁹

(mefâ' ilün / fe' ilâtün / mefâ' ilün / fe' ilün)

Be kiş-i ehl-i vefâ müdde' â nemigonced بکیش اهل وفا مدعا نمیکنجد

Ma'nâ budur ki ehl-i vefâ olan erbâbuñ mezhebinde müdde' â şıgmaz. Ya'nî, ehl-i vefâ aşlâ müdde' â taleb itmezler zîrâ ki¹⁹⁷⁰

Ümîd der dil ü der ser hevâ nemigonced امید در دل و در سر هوا نمیکنجد¹⁹⁷¹

Ma'nâ budur ki ol ehl-i vefânuñ gönüllerinde ümîd ve başlarında hevâ şıgmaz dimekdür.

Miyân-i hüsñ ü maḥabbet yegānegîst çunān میان حسن و محبت یگانگیست چنان

Ma'nâ budur ki hüsñ ile maḥabbetüñ arasında ancılayın yegānelik ve ittiḥād vardır ki¹⁹⁷²

Ki der miyāne be gāyr ez ḥayâ nemigonced که در میانه بغیر از حیا نمیکنجد

Ma'nâ budur ki ortalıkda ḥayâdan gāyrı nesne şıgmaz dimekdür.

Zi beski teng şod ez mesti-i kirişme vü nâz ز بسکه تنگ شد از مستی کرشمه و ناز

(İ 64^b) **Ma'nâ budur ki** maḥbûb, nâz u kirişme bâdesinden ol kadar ziyâde mest (HP 243^a)

¹⁹⁶⁸ Bu cümle HE'de yoktur.

¹⁹⁶⁹ Bu gazel ve şerhi HE'de yoktur.

¹⁹⁷⁰ zîrâ ki: dimekdür E, İ

¹⁹⁷¹ Bu mısra ve şerhi E'de yoktur.

¹⁹⁷² arasında: beyninde E, İ

oldı ki

Be nergiseş nigh-i āşinā nemīgonced   بنرگسش نگه آشنا نمیگنجد

Ma' nā budur ki nergis çeşmine āşinā olan nigāh daḥi şıgmaz. Ya' nī murād, ziyāde mest olduḡın beyāndur.

Çunān be ' ahd-i to bīgānegī revāç girift   چنان بعهد تو بیگانگی رواج گرفت

Ma' nā budur ki ey maḥbūb, senüñ zamānında bīgānelik ancılayın revāç tıtdı ki

Ki der ḥarīm-i vişālāşinā nemīgonced   که در حریم وصال آشنا نمیگنجد

Ma' nā budur ki vişāl ḥaremīne āşinā daḥi şıgmaz. Ya' nī murād, maḥbūbuñ ziyāde bīgāne olduḡın beyāndur.

Fiğān ki tengdilī der diyār-i mā ' āmest   فغان که تنگدلی در دیار ما عامست

Ma' nā budur ki fiğān u feryād olsun ki tengdil olmaqlık bizüm şehrimüzde ' ām olmuşdur.

Ya' nī, herkes tengdillige mübtelādur.

Be gāyetī ki eşer der du' ā nemīgonced   بغایتی که اثر در دعا نمیگنجد

Ma' nā budur ki ol tengdillik bir mertebe ' ām olmuşdur ki du' āda eşer itmek şıgmaz.

Du' āmuz te' şīr itmiyor dimekdür.

Çunān rubūde dilem rā hevā-yi dervīşī   چنان ربوده دلم را هوای درویشی

Ma' nā budur ki dervīşlik hevāsı benüm başımı ancılayın қаpmışdur ki

Ki der sa' ādet-i bāl-i humā nemīgonced   که در سعادت بال هما نمیگنجد

Ma' nā budur ki humānuñ ḳanadınuñ sa' ādetinde daḥi şıgmaz. Ya' nī, anda daḥi ḳarār tıutup eglenmez yine murādı dervīş (E 227^a) olmaḳ dimekdür.

Ḥarāb ravza-i ' aşḳam ki bā fezā-yi du kevn   خراب روضه عشقم که با فضای دو کون

Ma' nā budur ki ol ravza-i ' aşḳuñ ḥarābı olmuşam ki iki cihānuñ fezāsında

Tezerv-i ' āfiyeteş der hevā nemīgonced   تذرو عافیتش در هوا نمیگنجد

Ma' nā budur ki ol ḥarābı olduḡum ravza-i ' aşḳuñ ' āfiyetinüñ tezervi, iki cihānuñ fezāsınüñ hevāsında uçmaḳ murād eylese şıgmaz dimekdür. Ya' nī murād, ravzā-i ' aşḳuñ vus' atın beyāndur ki tezervi uçmaḳ murād itdüḡi zamān fezā-yi du kevn şıgmayınca kendü ne

mertebe büyük olduğum var bundan kıyās eyle dimekdür.¹⁹⁷³

Cemāl-i dūst furūgem dehed ne nār-i Kelīm جمال دوست فروغم دهدنه نارکلیم

(HP 243^b) **Ma' nā budur ki** maḥbūbuñ cemāli, baña zīyā virür yoḡsa āteş-i Kelīm virmez zīrā
ki

Çerāğ-i kes be şebistān-i mā nemīgonced چراغ کس بشبستان ما نمیگنجد

Ma' nā budur ki bir kimsenüñ çerāğı bizüm şebistānımuza şığmaz dimekdür. Qışşā-i nār,
hażret-i Kelīm erbābına ma' lūmdur.¹⁹⁷⁴

Ez ān be Ka' be-i İslām mīreved 'Urfī از آن بکعبه اسلام میرود عرفی

Ma' nā budur ki 'Urfī, ol sebebden ötüri ki Ka' be-i zāhiriden firār idüp Ka' be-i İslām'a gider
ki

Ki der şanemkede şeyd u riyā nemīgonced که در صنمکده شید و ریا نمیگنجد

Ma' nā budur ki bütḥānede riyā vü sum' e şığmaz. Ya' nī murād, riyā vü şeyd ancak Ka' be-i
zāhiride olur ve illā şanemkede-i maḥbūb pāyesinde olan Ka' be-i İslām'da riyā vü ḥīle olmaz
dimekdür.

Gazel¹⁹⁷⁵

(mefā' ilün / fe' ilātün / mefā' ilün / fe' ilün)

Megū ki nağmeserāyān-i 'aşq ḥāmūşend مگو که نغمه سرایان عشق خاموشند

Ma' nā budur ki dime ki 'aşquñ nağmesin serāğāz iden ḥāfız-i ḥoşḥānlar ḥāmūş olmuşlardur
zīrā ki ḳāziyye öyle degildür belki

Ki nağme nāzik u aşḥāb penbe der gūşend که نغمه نازک واصحاب پنبه در گوشند

Ma' nā budur ki nāğme, gāyetle nāzıkdür ve yārānuñ ḳulaḳlarında penbe-i gāflet olduğına
istimā' itmege ḳādir olmaduḳlarına nağmeserāyān-i 'aşqı ḥāmūş ḳān idiyorlar dimekdür.

Şikest şīşe vü der pā ḥalīd u bīḥaberān شکست شیشه و درپا خلید و بیخبران

Ma' nā budur ki şīşe-i bāde, şikest olup rīzeleri ayağa batdı bīḥaber olanlar

¹⁹⁷³ vus' atın: vaşfın E, İ

¹⁹⁷⁴ hażret-i: ḥasret-i E, İ

¹⁹⁷⁵ Bu gazel ve şerhi HE'de yoktur.

هنوز ميکده آشوب و عافيت نوشند Henūz meykedeāšūb u ʿāfiyet nūšend

Maʿnā budur ki henūz ġavġā meyhānesinde rāhatlık bādesin nūš itmek sevdāsındadurlar feemmā šīšenūn (E 227^b) ſikest olduġına henūz bīḡberdürler dimekdür.

اگر ز دير برندت بطوف كعبه مناز Eger zi deyr berendet be ṭavf-i Kaʿbe menāz

Maʿnā budur ki eger seni deyrden Kaʿbe'nūn ṭavāfına iletecek olursa ſaḡın iftiḡār idüp bu ḡālūne nāzlanma zīrā ki

اميد و ياس درين كوچه دوش بر دوشند Ümīd u ye's derīn kūçe dūṣberdūšend

Maʿnā budur ki bu kūçede, (HP 244^a) ümīdvār olmaḡ ve me'yūs olmaḡ birbirine omuz virmişdür.¹⁹⁷⁶ Yaʿnī murād, ʿāḡıbet kār, nāmaʿ lūmdur bu ḡālūne maġrūr olma dimekdür.

مكن بصومعه منزل بيا كه طاعتيان Mekon be ſavmeʿ e menzil beyā ki ṭāʿ atiyān

Maʿnā budur ki ſavmeʿ e-i zāhidānda menzil itmege ol menzilde ṭāʿ at iden zāhidler

تراشه چين خراباتيان مدهوشند Terāšeçin ḡarābātīyān-i medhūšend

Maʿnā budur ki medhūš olan ḡarābātuñ terāše dūšericileridür. Yaʿnī elleri altında ḡıdmetkār olup yonıntıların dūšürürler dimekdür. Murād, ehl-i ḡarābātu zāhidān-i riyākāruñ üstine terciḡdür.

هزار شيشه تهی گشت و تنگ حوصلگان Hezār ſīše tehī ġešt u tengḡavşalagān

Maʿnā budur ki biñ dāne ſīše-i ſarāb boş oldu ve tengḡavşala olan bādenūşlar¹⁹⁷⁷

هنوز بيخير از ته پياله دوشند Henūz bīḡhaber ez tehpiyāle-i dūšend

Maʿnā budur ki henūz dün giceki piyālenūn tehinden bīḡberdürler dimekdür. Yaʿnī murād, mübālaġa üzere tengḡavşalagānuñ bīḡhaber olduġların beyāndur ki bīn ſīše ſarāb boş olmışdur henūz dün giceki piyālenūn tehini ḡıyās idiyorlar.¹⁹⁷⁸

چه محنت آورد آن جمع رابناله كه تو Çi miḡnet āvered ān cemʿ rā piyāle ki to

Maʿnā budur ki piyāle ol cemāʿ ate ne miḡnet ve ne cefā getürür ki sen

¹⁹⁷⁶ omuz: āmūz HP

¹⁹⁷⁷ bādenūşlar: nūşlar E, İ

¹⁹⁷⁸ boş: nūş E, İ

Be riş-e-i dilişān miḥālī vü ḥāmūşend بریشه دلشان میخلی و خاموشند

Ma‘nā budur ki ey maḥbūb, sen anlaruñ yareleruñ ırmalıyorsun ve anlar feryād itmeyüp sükūt idiyorlar bu taḫdīrce sen anlara çok çok piyāle-i şarāb virmeḡle miḥnet ü cefā yetiştürmeḡe ḡādir olmazsın (İ 65^a) dimekdür.¹⁹⁷⁹

Fiḡān zi ‘ādet-i ‘Urfī ki tā to düşmen-i cān فغان ز عادت عرفی که تا تو دشمن جان

Ma‘nā budur ki ‘Urfī’nüñ ‘ādetinden fiḡān u feryād olsun ki sencileyin (E 228^a) bir düşmen-i cān olan maḥbūba

Reheş zedī be dileş düstān ferāmūşend رهش زدی بدلیش دوستان فراموشند

Ma‘nā budur ki ol (HP 244^b) gönline yol gösterdi bu def‘a sâ’ir düstlarını bi’l-külliyē ḡātırından iḡrāc idüp ferāmūş itdi. Ya‘nī ey maḥbūb, ‘Urfī seni gönline alduḡı gibi sâ’ir aḡbābını ferāmūş eyledi dimekdür zīrā ki bir gönülde iki maḡabbet olmaz.¹⁹⁸⁰

<Ġazel>¹⁹⁸¹

(fe‘ ilātün / fe‘ ilātün / fe‘ ilātün / fe‘ ilün)

Tā maḡabbet guher-i ‘acַz u niyāz efşāned تا محبت گهر عجز و نیاز افشاند

Ma‘nā budur ki tā ki maḡabbet, ‘āciz olmaḡ ve yalvarmaḡ gevherini maḥbūba ḡoḡrı şaḡar bu def‘a¹⁹⁸²

Ḥüsn-i maḡrūr ber ū dāmen-i nāz efşāned حسن مغرور بر او دامن ناز افشاند

Ma‘nā budur ki maḥbūbuñ maḡrūr olan ḡüsn-i aşlā ol gevhere baḡmayup üzerine ḡoḡrı nāz eteḡin şaḡar dimekdür. Ya‘nī murād, maḥbūb ‘acַz u niyāz gevherine iltifāt itmeyüp dāmen-i nāz şaḡduḡın beyāndur.

Mefeşānīd be dāmān-i dilem naḡd-i murād مفشانید بدامان دلم نقد مراد

Ma‘nā budur ki naḡd-i murādı gönlüm eteḡine şaḡmañuz ki¹⁹⁸³

Ki ber ū ḡa‘ne zened himmet u nāz efşāned که برو طعنه زند همت و ناز افشاند

Ma‘nā budur ki himmet gönlüme ḡa‘ne urur ve gönlüm ol naḡd-i murādı ḡabül itmeyüp yine

¹⁹⁷⁹ cefā: şafā E, İ

¹⁹⁸⁰ gibi: - HP

¹⁹⁸¹ Bu gazel ve şerhi HE’de yoktur.

¹⁹⁸² maḡabbet: maḡabbetde E, İ

¹⁹⁸³ şaḡmañuz ki: şaḡmaz ki ki E, İ

girü şaçar dimekdür. Ya' nî murād, 'ālīcenāb olup himmetüñ ta' nından ötüri naq̄d-i murādı q̄abül itmedügin beyāndur.

آنکه درانجمن اهل صفا جلوه کند   Ānki der encumen-i ehl-i şafā cilve koned

Ma' nā budur ki meclis-i ehl-i şafāda her şol kimse ki zevk u şevkinden raq̄şa başlayup tāvūsşifat cilve ide.¹⁹⁸⁴

دست پرورده بر او گوهر راز افشاند   Dest-i perverde ber ū gevher-i rāz eḫşāned

Ma' nā budur ki ādābıyla perverde olan el ol cilve iden 'aşıkuñ üzerine rāz gevherin şaçar dimekdür. Veyāhud **ma' nā böyle dimek ola ki** ol cilve idenüñ üzerine, meclis-i ehl-i şafāda olan erbāb elde perverde olan rāz gevherin şaçar dimekdür.¹⁹⁸⁵

شاهد حسن از آن خون شهیدان طلبد   Şāhid-i ḫüsn ezān ḫün-i şehīdān talebed

Ma' nā budur ki ḫüsn-i maḫbūbı ol sebebden (HP 245^a) ötüri şehīdlerüñ q̄anını taleb ider ki

کان گلابیست که بر جامه ناز افشاند   Kān gilābīst ki ber cāme-i nāz eḫşāned

Ma' nā budur ki ol ḫün-i şehīdān bir gilābdur ki nāz q̄aftānınuñ üzerine şaçar. Ya' nî murād, ḫün-i şehīdānuñ ḫoşrāyiḫa olduḡın beyāndur. (E 228^b)

عشق سوزنده جاهست که هرگز محمود   'Aşq sūzende-i cāhest ki hergiz Maḫmūd

Ma' nā budur ki 'aşq bir manşıb u ḫükümet yandırıcı āteşdür ki aşlā Sulṭān Maḫmūd

نتوانست که دامن بایاز افشاند   Netevānest ki dāmen be Ayāz eḫşāned

Ma' nā budur ki q̄ādir olmadı ki zerḫarīde bendesi ve ma' şūkı olan Ayāz-i ḫāşşuñ üzerine ḫükümet etegin şaçā belki dā'imā Ayāz kendüye nāz iderdı dimekdür. Ya' nî murād, 'aşkuñ aḫvālin beyāndur ki sulṭān ve gedā 'aşkuñ yanında berāberdür.¹⁹⁸⁶

اثر نیش دهد در دل ریشم عرفی   Eşer-i niş dehed der dil-i rişem 'Urfī

Ma' nā budur ki ey 'Urfī, benüm yāreli gönlümde niş eşerin virür. Ya' nî niş gibi te'sīr ider.

مطرب آن نغمه که بر طرز نیاز افشاند   Muṭrib ān naḡme ki ber tarz-i niyāz eḫşāned

Ma' nā budur ki muṭrib-i ḫoşāvāz her şol naḡmeyi ki niyāz tarzı üzere şaçar, benüm mecrūh

¹⁹⁸⁴ u: - HP

¹⁹⁸⁵ Bu cümle İ ve E'de yoktur.

¹⁹⁸⁶ HP'deki bu son cümle E'de ilk cümledir.

olan gönlüme niş gibi te'sîr ider dimekdür.

Gazel¹⁹⁸⁷

(mef' ūlū / mefā' ilū / mefā' ilū / fe' ūlūn)

Ḥayfest ki destī be nemekdān-i to yābend ¹⁹⁸⁸ حیفست که دستی بنمکدان تو یابند

Ma'nā budur ki ḥayfdur ol bir eli ki ey maḥbūb, senūn nemekdānuḥda bulalar. Ya'nī ey maḥbūb, nemekdān-i ḥalāvet pāyesinde olan ḥoḳḳa-i dehānuḥa ḥayfdur ki i' tibāruḥ eli dege dimekdür.

Zāgān-i heves rā meges-i ḥ'ān-i to yābend زآغان هوس را مگس خوان تو یابند

Ma'nā budur ki yine ḥayfdur ki hevā vū hevesūn zāgī menziline olan eṣḥāşı senūn ḥānuḥūn megesi bulalar dimekdür. Ya'nī murād, hevā vū hevesin zāgları maḥbūbuḥ ḥ'ānına meges olmağa lāyīḳ olmaduḥın beyāndur.

Ey gül zi şabā rāh be gerdān ki mebādā ای گل ز صبا راه بگردان که مبادا

Ma'nā budur ki ey gülşifat olan maḥbūb, şabā rūzigārından (HP 245^b) yoluḥı döndür ki mebādā

Murgān-i nesīmeş reh-i bostān-i to yābend مرغان نسیمش ره بستان تو یابند

Ma'nā budur ki ol şabānuḥ rāyiḥasīnuḥ ḳuşları şabādan senūn rāyiḥaḥı alup ol rāyiḥā vāsītasıyla senūn būstānuḥı yoluḥı bulalar dimekdür. Ya'nī murād, maḥbūbı şabādan şaḳınuḥın beyāndur. (E 229^a)

Bāyed ki resed cān be leb-i Ḥızır u Mesīḥā باید که رسد جان بلب خضر و مسیحا

Ma'nā budur ki gerekdür ki ḥazret-i Ḥızır'la ḥazret-i Mesīḥ'ūn cānları ṭudaḥına yetişe

Tā cur' aī ez çeşme-i ḥayvān-i to yābed تا جرعه از چشمه حیوان تو یابند

Ma'nā budur ki ey maḥbūb, ḥattā ki senūn çeşme-i āb-i ḥayātuḥndan bir cur' a bulalar. Ya'nī murād, maḥbūbuḥ çeşme-i āb-i ḥayātını bulmaḳ ziyāde duşvār olduḥın beyāndur.

¹⁹⁸⁷ Bu gazel ve şerhi HE'de yoktur.

¹⁹⁸⁸ "بنمکدان تو" (be nemekdān-i to) ibaresi tüm nüshalarda "نمکدان تو" (nemekdān-i to) şeklindedir. Fakat bu haliyle mısra hem vezne hem de şerhte "senūn nemekdānuḥda" diye tecüme edilen anlama uymamaktadır. Anlaşılan o ki ibareye bir bulunma hali eklenmelidir fakat "در" (der) vezne uymayacağı için "در" yerine de sıkça kullanılan "به" (be) vasıta eki ilave edilmelidir. Bu sebeple söz konusu ibare "بنمکدان تو" (be nemekdān-i to) şeklinde tamir edildi.

Şermende-i ān huşklebānīm ki her dem شرمنده آن خشک لبانیم که هر دم

Ma' nā budur ki ol huşkleb olan 'uşşākuñ hicāb keşīdesiyüz ki her dem

دست و لب آلوده ز مهمان تو یابند Dest u leb-i ālūde zi mihmān-i to yābend

Ma' nā budur ki ey maḥbūb, senūñ mihmānuñdan ni' mete bulaşmış el ve şudağ bulalar dimekdür. Ya' nī, mihmānuñ ni' mete ğarğ olup ğayrılar huşkleb qalduğın beyāndur.¹⁹⁸⁹

ای وای بر آسوده دلانی که بجنّت Ey vāy ber āsūde dilānī ki be cennet

Ma' nā budur ki ey vāy ol bir rāḥat olan göñlüñ üzerine ki cennetde

در کام دلم لذت پیکان تو یابند Der kām-i dilem lezzet-i peykān-i to yābed

Ma' nā budur ki benüm göñlüm dimāğında senūñ peykānuñ lezzetini bulalar.¹⁹⁹⁰ Ya' nī, āsūdedil olan kimesne maḥbūbuñ baña urduğı peykānuñ lezzetini ki cennetde benüm göñlüm dimāğında bulacağ olursa vāy olur anuñ (İ 65^b) başına ki n'olaydı ki dünyāda ben dağı bu maḥbūbuñ nāvekini yimiş olaydum ve bu lezzete vāşıl olaydum dimekdür. Murād, mübālağa üzere lezzet-i nāvek-i maḥbūbı beyāndur.

آن فتنه که در خون کشد آشوب قیامت Ān fitne ki der ḥūn keşed āşūb-i kıyāmet

Ma' nā budur ki (HP 246^a) ol fitne ki kıyāmetūñ ğavğāsını qanda çeker. Ya' nī kıyāmetūñ āşūbını qanda çeken fitne

در سلسله زلف پریشان تو یابند Der silsile-i zūlf-i perīşān-i to yābed

Ma' nā budur ki ey maḥbūb, ancağ senūñ perīşān olan zūlfūñ silsilesinde bulalar. Ya' nī murād, mübālağa üzere silsile-i zūlf-i maḥbūb-i fitneengiz olduğın beyāndur.

چون شعر تو عرفی بگزینند که عالیست Çun şı' r-i to 'Urfī begozīnend ki 'ālīst

Ma' nā budur ki ey 'Urfī senūñ şı' rūñ gibi qabūl iderler ki 'ālī maẓmūndur.

هر بیت که در دفتر و دیوان تو یابند Her beyt ki der defter ü dīvān-i to yābed

Ma' nā budur ki her şol beyti ki senūñ (E 229^b) şafḥa-i dīvānuñda bulalar erbāb-i ma' ārif ol beyti ey 'Urfī, senūñ şı' rūñ gibi maḥbūl u mergūb şutarlar dimekdür.¹⁹⁹¹ Ya' nī murād,

¹⁹⁸⁹ ğayrılar: āḥirler HP

¹⁹⁹⁰ peykānuñ: biğānenūñ E, İ

¹⁹⁹¹ şı' rūñ: şol E, İ

kelām-i hoşâyendesin medh̄dür.

Ġazel¹⁹⁹²

(mef' ūlū / fā' ilātū / mefā' ilū / fā' ilūn)

Ez dīdeem kudām nefes h̄ūn nemīreved از دیده ام کدام نفس خون نمیرود

Ma' nā budur ki benim gözümde kanğı nefesdür ki kan gitmez?¹⁹⁹³ Ya' nī murād, her nefesde kan akduğın beyāndur.¹⁹⁹⁴

Seylī tamām zehr be Ceyhūn nemīreved سلی تمام زهر بجیحون نمیرود

Ma' nā budur ki tamām bir zehr seyli Ceyhūn'a gitmez.¹⁹⁹⁵ Ya' nī murād, gözinden zehr seylerin tamām cārī olup Ceyhūn şuyına gitduđın beyāndur.

Ġayret berem be şādī-i 'ālem ki h̄içgāh غیرت برم بشادئ عالم که هیچگاه

Ma' nā budur ki 'ālemün şādmānlığından ğayret yirem ki ašlā bir vaqt

Ez h̄alvet-i vişāl-i to bīrūn nemīreved از خلوت وصال تو بیرون نمیرود

Ma' nā budur ki senün vişālün h̄alvetḥānesinden taşra gitmez. Ya' nī, 'ālemün şādlığı dolaşup gezmededür feemmā bu ašlā h̄alvetḥāneden çıkmaz dimekdür.¹⁹⁹⁶

Temkīn-i 'aşk bīn ki bedān cezbe-i taleb تمکین عشق بین که بدان جذبه طلب

Ma' nā budur ki 'aşkuñ muḥkemligin ve ustuvārlığın gör ki buncılayın taleb ve ārzū cezbesiyle yine

Şad gām reft maḥmil u Mecnūn nemīreved صد گام رفت محمل و مجنون نمیرود

Ma' nā budur ki (HP 246^b) Leylā'nuñ maḥmili yüz adım gitdi ve henüz Mecnūn durduğı yerde karar dutup maḥmilün ardınca gitmez dimekdür. Ya' nī murād, temkīn-i 'aşkı beyāndur.

Der sine-i menest ki āğişte ez dilem در سینه منست که آغشته از دلم

Ma' nā budur ki benim sinemdedür ki bulaştığı ḥalde gönlümden

¹⁹⁹² Bu gazel ve şerhi HE'de yoktur.

¹⁹⁹³ benim gözümde: bizim gözümüzden E, İ

¹⁹⁹⁴ akduğın: olduğın E, İ

¹⁹⁹⁵ zehr seyli: zehre seyle E, İ

¹⁹⁹⁶ dolaşup: dutuşup E, İ

Āhī ki ez ġam-i to be ġerdūn nemīreved آهی که از غم تو بگردون نمیروود

Ma' nā budur ki ol bir āh ki ey maḥbūb, senūñ ġamuñdan ġerdūna ġitmez. Ya' nī, sâ'ir ġamzedeler cefāya taḥammūl itmeyüp ġönüllerinden āh çekdikleri zamān dūd-i āhī ġerdūna ġitmez, yitirür feemmā bizüm āhımız sīnemüz ile āġište olmışdur çekdüġümüz zamān daḥi ġönlimüzden çıkup ġitmez dimekdür.¹⁹⁹⁷ Murād, āh çekmege kâdir olmaduġın beyāndur.

Mi' rāc ' izzetīst ser-i kūhken velī معراج عزتیبست سر کوهکن ولی

Ma' nā budur ki Ferhād'uñ başı bir ' izzetūñ mi' rācıdur feemmā¹⁹⁹⁸

Bāver mekon ki zūlm be ġülgūn nemīreved باور مکن که ظلم بگلگون نمیروود

Ma' nā budur ki inanma ki ġülgūna zūlm ġitmez. ġülgūn ile (**E 230^a**) Ferhād'uñ kışşası erbābına ma' lūmdur.

Ma' mūre-i dilī egeret hest bāzġüy معموره دلی اگر ت هست بازگوی

Ma' nā budur ki ey maḥbūb, eger senūñ bir ġönli ma' mūr u ābādan ' āşıkuñ var ise şaqlama söyle zīrā ki

K'āncā suḥen zi mulk-i Ferīdūn nemīreved کانجا سخن ز ملک فریدون نمیروود

Ma' nā budur ki bu yerde söz Ferīdūn didikleri pādīşāhuñ memleketinden ġitmez. Ya' nī, bizüm baḥtımız ve sözimüz ma' mūre-i dil ḥaqqındadır ve illā mulk-i Ferīdūn'da degildür eger bir ġönli ma' mūr ' āşıkuñ var ise ġöster ġörelüm feemmā yoḡdur dimekdür.¹⁹⁹⁹

Ḥīzed zi kūy-i ' aşḡ zi dīvār u der fiġān خیزد ز کوی عشق ز دیوار و در فغان

Ma' nā budur ki kūy-i ' aşḡuñ der u dīvārından feryād u fiġān ḡalḡar ki

K'āy vāy dīde ki ezo ḥūn nemīreved کای وای دیده که ازو خون نمیروود

Ma' nā budur ki ey vāy ol ġöze ki andan ḡan ġitmez. Ya' nī murād, da' vā-yi ' aşḡ (**HP 247^a**) iden ġöz ġerekdür ki dā'imā yaş yerine ḡan aḡıda dimekdür.

' Urfī zi ḥod merenc ki bīdād-i dūstān عرفی ز خود مرنج که بیداد دوستان

Ma' nā budur ki ey ' Urfī, kendü kendūnden rencīde olma dūstlaruñ zūlm ü cefāsı

¹⁹⁹⁷ ġitmez, yitirür: bindürürler HP

¹⁹⁹⁸ bir ' izzetūñ: - E, İ

¹⁹⁹⁹ ġörelüm: ġöre E, İ

Zīn pīş mişod ez dilet eknūn nemīreved زین پیش میشد از دلت اکنون نمیروند

Ma' nā budur ki bundan çok olmuşdu feemmā imdi gönülden gitmez. Ya' nī, evā' il hāllerde maḥbūblar saña bundan ziyāde bīdād u cefā iderlerdi ve sen taḥammül iderdün feemmā imdi az bīdād idiyorlar bu def' a sen gönülden çıkarmıyorsun dimekdir.

Ġazel²⁰⁰⁰

(mefā' ilün / fe' ilātün / mefā' ilün / fe' ilün)

Serem zi vaşl-i nihālī bülend ḥ'āhed şod سرم زوصل نهالی بلند خواهد شد

Ma' nā budur ki benüm başum bir nihāl-i nevreste olan maḥbūbuñ vaşlından bülend olmak ister feemmā

Zamāne ez gül ü ḥas naqşbend ḥ'āhed şod زمانه از گل و خس نقشبند خواهد شد

Ma' nā budur ki maḥlūḳ-i zamāne ḥār u ḥas pāyesinde olan gülün naqşbendi olmak ister. Ya' nī, maḥlūḳ-i zamāne şüretperest olup kendüsi ma' nāperest olduğın beyāndur.

Kesī ki nevḥa bekerdī be mātem-i dil-i teng کسی که نوحه بکردی باتم دل تنگ

Ma' nā budur ki ḥar olan gönülün māteminde nevḥa vü feryād itmek isteyen bir kimse

Ḥariş-i zemzeme-i zehrḥand ḥ'āhed şod حریص زمزمه زهر خند خواهد شد

Ma' nā budur ki zehrḥand (E 230^b) olan zemzemenün ḥarişi olmak ister. Ya' nī, dil-i tengden ötüri nevḥa itmek ' aynıyla zemzeme-i zehrḥand ḥarişi olmak gibidür dimekdir.

Murād ber eşer-i ğayr gū merān beşitāb مراد بر اثر غیر گو مران بشتاب

Ma' nā budur ki murād (İ 66^a) u maqşūda söyle ki ğayruñ eşerince ' acele üzere sürüp gitmesün. Ya' nī, bizden kaç' -i ümīd idüp āḥir ādemün ardınca varmasun zīrā ki

Ki bāz ḫālī' -i mā ercumend ḥ'āhed şod که باز طالع ما ارجمند خواهد شد

Ma' nā budur ki girü bizüm ḫālī' imüz ercumend olmak ister. Ya' nī, ḫālī' imüz muvāfaḳat idüp murāda vāşıl (HP 247^b) olmak ümīdindeyüz dimekdir.

Be ḥayretem zi ğazāl-i remīde-i maqşūd بحیرتم زغزال رمیده مقصود

Ma' nā budur ki kaçmış olan murād u maqşūduñ ğazālından ḥayretdeyim ki

²⁰⁰⁰ Bu gazel ve şerhi HE'de yoktur.

Ki şayd-i ĩn dil-i kũtehkmend ħ'āhed şod که صید این دل کونه کمند خواهد شد

Ma' nā budur ki bu kemendi kũtāh olan gũnũlũn Őikārı olmak ister. Ya' nĩ murād, kemend-i kũtāhıyla gũnli maķşũduñ ħ'azāl-i remĩdesin ũtduđın beyāndur.

Lebem dehed megesān-i ũmĩd rā mujde لبم دهد مگسان امید را مزده

Ma' nā budur ki benũm ũdađım ũmĩd megeslerine mujde virũrler

Ki zehrħande-i mā nũşħand ħ'āhed şod که زهر خنده ما نوشخند خواهد شد

Ma' nā budur ki bizũm zehrħandeligimũz nũşħand olmak ister ey ũmĩd megesleri sizlere mũjde olsun dimekdũr. Ya' nĩ murād, ħamı feraħa tebdĩl olacağın beyāndur.

Zi 'avd-i ķāfiye ħam nĩst der miyān-i ħazel زعود قافیه غم نیست در میان غزل

Ma' nā budur ki ħazel ortasında ķāfiyenũn 'avdet itmesinden ħam yoķdur zĩrā ki

Ki yār ħun bepesend u pesend ħ'āhed şod²⁰⁰¹ که یار ħun بپسندد و پسند خواهد شد

Ma' nā budur ki maħbũb ħunki redd itmeyũp pesend ide ol 'avdet iden ķāfiye pesend olmak ister. Ya' nĩ murād, her ne Şey' i ki maħbũb pesend ide ol Şey maķbũldũr dimekdũr.

Beyā Kelĩm ki ān āteŐi ki miħalebi بیا کلیم که آن آتشی که می طلبی

Ma' nā budur ki ey Kelĩm, gel ol āteŐi ki sen ũaleb iderdũn

Zi ũr-i sĩne-i 'Urfĩ bũlend ħ'āhed şod ز طور سینه عرفی بلند خواهد شد

Ma' nā budur ki 'Urfĩ'nũn sĩnesinũn ũr'ından ol maħlũbuñ olan āteŐ bũlend olmak ister. Ya' nĩ murād, ũr-i sĩnesinde āteŐ-i (E 231^a) 'aşķ numāyān olduğın beyāndur.

Gazel²⁰⁰²

(mef' ũlũ / fā' ilātũ / mefā' ilũ / fā' ilũn)

Der mulk-i 'aşķ her ki ŐehĩdeŐ nemĩkonend در ملک عشق هر که شهیدش نمیکند

Ma' nā budur ki memleket-i 'aşķda her Şol kimseyi ki Őehĩd eylemezler

Goft u Őinĩd-i mātem u 'ıydeŐ nemĩkonend گفت و شنید ماتم و عیدش نمیکند

Ma' nā budur ki anũn mātem ũ 'ıyduñ goft u Őinĩdini eylemezler.²⁰⁰³ Ya' nĩ, vũcũdũ zāyi'

²⁰⁰¹ چون - HP

²⁰⁰² Bu gazel ve Şerhi HE'de yoktur.

²⁰⁰³ Őenĩdini. Őunũdını HP

olup ašlā kimesne lisānına (HP 248^a) getürüp adımı añmazlar dimekdür.²⁰⁰⁴

یوسف وش آنکه راست رود بهر فتح باب

Ma' nā budur ki ḥazret-i Yūsuf gibi her şol kimse ki fetḥ-i bābdan ötürî toğrı gidecek olursa

محتاج التفات کلیدش نمیکنند

Ma' nā budur ki ol rāstrev olan şahşı kilīde iltifāt itmege muḥtāc itmezler. Ya' nī, hemān kendü kendüye açılır dimekdür zīrā ki ḥazret-i Yūsuf'a Züleyḥa'nuñ ḥāne-i himmeti kendü kendüye açıldı.

هر کس که های وهو نکند اهل روزگار

Ma' nā budur ki her şol kimse ki bir alay hāy u hüy u miḥnet ü cefā çekdi ehl-i rüzigār

گوش رضا بگفت و شنیدش نمیکنند

Ma' nā budur ki rızā ḳulağını anuñ goft u şinīdine itmezler. Ya' nī, her şol kimse ki dünyāda bir alay miḥnet u cefā çeküp germ u serd-i felegi görmemiş ola öyle şahşuñ goft u şinīdine ehl-i rüzigār ḳulaḳ tūtmazlar dimekdür.²⁰⁰⁵

یا رب کجا بریم وفا را که این متاع

Ma' nā budur ki ey Bārī Ḥudāyā vefā metā' ını 'acabā biz nireye iledelem ki?

درکشور وجود خریدش نمیکنند

Ma' nā budur ki bu vücūd iḳlīminde bu vefā metā' ını şatun almıyorlar. Ya' nī murād, metā' -i vefā kişver-i vücūdda bīḳıymet olduğın beyāndur.

خونریز عشق بین که جگرگوشه خلیل

Ma' nā budur ki 'aşḳuñ ḥünrīzligin gör ki ḥazret-i İbrāhim'üñ cigergūşesi olan ḥazret-i İsmā' il

آمد بزیر تیغ و شهیدش نمیکنند

Ma' nā budur ki ḳılıc altına geldi feemmā şehīd itmezler. Kışsa-i zebḥ-i ḥazret-i İsmā' il erbābına ma' lūm. Ya' nī (E 231^b) murād, 'aşḳuñ ḥünrīz olduğın beyāndur.

²⁰⁰⁴ añmazlar: yād itmezler E, İ

²⁰⁰⁵ tūtmazlar: tūtmaz E, İ

از نوحه مرد عرفی مجنون و اهل هوش Ez nevhā mord ʿUrfī-i Mecnūn u ehl-i hūş

(HP 248^b) **Maʿ nā budur ki** Mecnūn olan ʿUrfī, nevhā vü zārī itmekden helāk oldı feemmā şāhibʿ aql olanlar

گوشی بنغمهای نشیدش نمیکند Gūşī be nağmehā-yi neşīdeş nemīkonend

Maʿ nā budur ki anuñ nevhaları nağmelerine bir istimāʿ idecek kulağ itmezler. Yaʿ nī murād, nevhānuvāz arayan ehl-i hūş istimāʿ itmedügin beyāndur.

<Gazel>²⁰⁰⁶

(feʿ ilātün / feʿ ilātün / feʿ ilātün / feʿ ilün)

هر چه بگزیدم از ان کیش بر همن به بود Her çi bogzīdem ezān kiş-i Berehmen bih būd

Maʿ nā budur ki her şeyʿi ki eyüdüri diye ihtiyār itdüm hikmet-i Hudā Berehmenʿuñ mezhebi andan yeg idi. Yaʿ nī murād, mezheb-i mürşid-i kāmili medhdür.

هر که دیدم بدر میکه از من به بود Her ki دیدem be der-i meykede ez men bih būd

Maʿ nā budur ki her kim ki büthāne çapusunda gördüm benden yeg idi. Yaʿ nī murad, kesr-i nefis idüp sâʿir sâlik-i rāh-i Hudā olanları kendüden aʿ lā olduğın beyāndur.

ناله بلبلم آشفته به گلزار کشید Nāle-i bülbülem āşufte be gülzār keşīd

Maʿ nā budur ki bülbülüñ nāle vü feryādı benī dīvāne olduğım hālde gülzāra çekdi.

ورنه از طرف چمن گوشه گلخن به بود Verne ez taraf-i çemen gūşe-i golhan bih būd

Maʿ nā budur ki yoksa taraf-i çemenden gūşe-i golhan yeg idi dimekdür. Taşavvuf maʿ nāsı erbābına maʿ lüm.²⁰⁰⁷

بزم داود بهشتم در یعقوب زدم Bezm-i Dāvūd bihiştem der-i Yaʿ kūb zedem

Maʿ nā budur ki hazret-i Dāvudʿuñ hoşnağme olan meclisini terk idüp hazret-i Yaʿ kūbʿuñ Beytüʿl-ħüznüñ çapusun urdım zīrā ki²⁰⁰⁸

کز نوای شکرین تلخی شیون به بود Kez nevā-yi şekerin telhī-i şīven bih būd

(İ 66^b) **Maʿ nā budur ki** şeker gibi şīrīn olan nevādan mātemüñ ve şīvenüñ acılığı yeg idi. Yaʿ nī murād, şīvendüst olduğın beyāndur.

²⁰⁰⁶ Bu gazel ve şerhi HEʿde yoktur.

²⁰⁰⁷ Bu cümle İ ve Eʿde yoktur.

²⁰⁰⁸ Dāvudʿuñ: Yaʿ kūbʿuñ E, İ

Düş der meclis-i aşhâb nişistem heme gūş دوش در مجلس اصحاب نشستم همه گوش

Ma'nâ budur ki zamâne düstlarinuñ meclisindeki dün gice cümle vücudum kılaķ olmışdı bunların kelâmlarını istimâ' itmekden ötüri (HP 249^a)

Her çi nişnîdem ez ân ta' ne-i düşmen bih bûd هر چه نشنیدم از آن طعنۀ دشمن به بود

Ma'nâ budur ki her ne söz ki istimâ' itdümse düşmenüñ (E 232^a) ta'n itmesi ol istimâ' itdügüm sözlerden yeg idi. Ya'nî murâd, zamâne düstlarinuñ meclis kırup söyleşdikleri mälâya'nî sözlerden düşmenüñ ta' nesi yeg olduĝın beyândur.

Ömr der 'ucb u riyâ reft u nedânistem hayf عمر در عجب و ریا رفت و ندانستم حیف

Ma'nâ budur ki 'ömr, 'ucbla riyâda gitdi ve hayf ki bilmedüm.

Ki merâ tîregî ez pâkî-i dâmen bih bûd که مرا تیرگی از پاکى دامن به بود

Ma'nâ budur ki baña tîrelîk ve âlûdelîk, pâk dâmenlikden yeg idi. Ya'nî evķâtumı bu 'ucb u riyâyıla olan 'ibâdetde geçirmekden âlûdelîkde geçirmem yeg idi dimekdür.

Gozer-i 'aşķ revâ bûd der âteşkedeem گذر عشق روا بود در آتشکده ام

Ma'nâ budur ki benüm âteşhânemde 'aşķuñ geçmesi lâyıķ idi feemmâ

İn ķadr bûd ki der vâdî-i Eymen bih bûd این قدر بود که در وادی ایمن به بود

Ma'nâ budur ki bu ķadar var idi ki vâdî-i Eymen'de olması yeg idi. Ya'nî, 'aşķuñ gozeri ancak vâdi-i Eymen'e maḥşûş degildür belki âteşkedeye daḥi uğrar dimekdür. Nihâyet bu ķadar vardur ki vâdî-i Eymen'de olması daḥi münâsibdür.²⁰⁰⁹

Urfî inşâf bedeh ânçi to kerdî heme 'ömr عرفى انصاف بده آنچه تو کردى همه عمر

Ma'nâ budur ki ey 'Urfî, inşâf vir ol nesneye ki sen itdüñ cemî' 'ömrde

Ger heme tâ' at-i Ḥaķ bûd nekerden bih bûd گر همه طاعت حق بود نکردن به بود

Ma'nâ budur ki eger tâ' at-i Ḥaķ olmaķ üzere itdîkse daḥi yine itmemek yeg idi dimekdür.

Murâd, taḥķîr-i nefis idüp itdügi a' mâl, şâyeste-i dergâh-i Ḥaķ olmaduĝın beyândur.

²⁰⁰⁹ bu ķadar: yokdur E, İ

Ġazel²⁰¹⁰

(mefā' ilün / fe' ilätün / mefā' ilün / fe' ilün)

Guşūd zülfi mu' anberşimāl tā çi koned گشود زلف معنیر شمال تا چه کند

Ma' nā budur ki maḥbūb, mu' anberşimāl olan zülfini açdı tā ne itse gerekdür?

Nuhufte çehre-i 'āşık ḥayāl tā çi koned نهفته چهره عاشق خیال تا چه کند

(HP 249^b) Ma' nā budur ki 'āşıkdan cemālını gizledi tā ḥayāli ne itse gerekdür? Ya' nī murād, maḥbūb zülfi açup çehresin pinhān eyledi dimekdür.

Be yek du rūze vişāleş zemāne ḥünem ḥord بیک دو روزه وصالش زمانه خونم خورد

Ma' nā budur ki maḥbūbuñ bir iki günlük vişālinde zamāne benüm ḳanımı yedi 'acabā

Henüz düşmenī-i māh u sāl tā çi koned هنوز دشمنی ماه و سال تا چه کند

Ma' nā budur ki henüz māhuñ ve sālūñ düşmenligi ne itse gerekdür? <Ya' nī,> iki **(E 232^b)** günlük vişāldeki zamāna benüm ḳanımı yemek cā'iz olunca māh u sālūñ düşmenligi ne idecegin var bundan ḳiyās eyle dimekdür.

Be ihtimāl-i vefā mīkeşed cefā heyhāt باحتمال وفا میکشد جفا هیهات

Ma' nā budur ki vefā itmek ihtimāliyle cefā çeker heyhāt

Be bu'l-heves dilem in ihtimāl tā çi koned به بوالهوس دلم این احتمال تا چه کند

Ma' nā budur ki benüm bu'l-heves olan gönlüme bu ihtimāl tā ne itse gerekdür ki vefā ümīdiyle maḥbūbuñ cefāsın çekiyor dimekdür.

Be şad kirişme merā sūht tā ḥaṭeş bedemīd بصد کرشمه مرا سوخت تا خطش بدمید

Ma' nā budur ki tā ki maḥbūbuñ ḥaṭṭı zūhūr eyledi beni yüz dāne kirişme ile yandurđı.

Henüz keşmekeş-i ḥaṭṭı u ḥāl tā çi koned هنوز کش مکش خط وخال تا چه کند

Ma' nā budur ki henüz ḥaṭṭı u ḥālūñ keşmekeşi tā ne itse gerekdür dimekdür.

Nihāl-i tāzeī ez bāğ-i ḥüsn cilve numūd نهال تازه از باغ حسن جلوه نمود

Ma' nā budur ki bāğ-i ḥüsnden bir nihāl-i tāze olan maḥbūb-i nevrete zūhūr idüp cilve gösterdi 'acabā²⁰¹⁰ Bu gazel ve şerhi HE'de yoktur.

Cihān be perveriş-i ĩn nihāl tā çĩ koned جهان به پرورش این نهال تاچه کند

Ma' nā budur ki cihān bu nevrete olan nihālũn perverişiyile tā ne itse gerekdür dimekdür.

Du şad terāne ber esrār-i ĥikmet efzũdend دو صد ترانه براسرار حکمت افزودند

Ma' nā budur ki ĩlm-i ĥikmetũn esrārũnũn ũzerine iki yũz terāne ziyāde itdiler.

Be ehl-i medrese ĩn kıl u kāl tā çĩ koned باهل مدرسه این قيل وقال تاچه کند

Ma' nā budur ki ehl-i medreseye bu kıl u kāl tā ne itse gerekdür dimekdür. (HP 250^a)

Merā fesāne-i erbāb-i kāl āteş zed مرا فسانه ارباب قال آتش زد

Ma' nā budur ki baña erbāb-i kālũn fesānesi āteş urdı ĩ acabā

Sirāyet-i nefes-i ehl-i ĥāl tā çĩ koned سرايت نفس اهل حال تاچه کند

Ma' nā budur ki ehl-i ĥālũn nefesinũn te'şiri tā ne itse gerekdür dimekdür.

Şarāb ĥazır u şemşir u men zi ĩ ũmr-i melũl شراب حاضر و شمشير و من ز عمر ملول

Ma' nā budur ki bāde-i aşĥ ĥazır ve şemşir-i maĥabbet ĥazır ve ben ĥavf idũp ũmrden melũl oluyorum feemmā

Pes ez du cām-i diger ĩn melāl tā çĩ koned پس از دو جام دگر این ملال تاچه کند

Ma' nā budur ki iki cāmdan şoıra ĥayrı bu melāl tā ne itse gerekdür? Ya' nĩ, iki cām şarāb nũş idũp lāya' kıl oluram ayruk ũmrden melũl olmazam şemşir-i maĥabbet ne zamān ĥatlı iderse itsũn dimekdür.²⁰¹¹

Mecāl-i ĥarf-i niyāzeş nebũd bũlbũl bũd مجال حرف نیازش نبود بلبل بود

(E 233^a)**Ma' nā budur ki** ĩrfĩ'nũn kelām-i niyāza mecāl ũ ĥudreti yoĥ idi bũlbũl idi. Ya' nĩ kelāma henũz mecālĩ yoĥ iken bũlbũl gibi cũş u ĥurũş idũp serāĥaz iderdi feemmā

Kunũn ki yāfte ĩrfĩ mecāl tā çĩ koned کنون که یافته عرفی مجال تاچه کند

Ma' nā budur ki imdi ki ĩrfĩ mecāl bulmuşdur ĥarf-i niyāzı serāĥaz itmege tā ne itse gerekdür? Bundan ĥiyās oluna dimekdür. "نیازش" (niyāzeş)'de olan zamĩr-i "ش" (şĩn), izmārũn ĥable'z-zikrdür ĩrfĩ'ye rāci' dũr.²⁰¹²

²⁰¹¹ olmazam: olmaz E, ĩ

²⁰¹² Bu cümle ĩ ve E'de yoktur.

Ġazel²⁰¹³

(mefā' ilün / mefā' ilün / mefā' ilün / mefā' ilün)

Zi rüy-i âteş-i sūzān eger hāşāk mīrevīd ز روی آتش سوزان اگر خاشاک میروید

Ma' nā budur ki eger âteş-i sūzānuñ yüzinden hār u |İ,E⁺ hās u| hāşāk (İ 68^b) biterseŞehīdān-i maḥabbet rā giyāh ez hāk mīrevīd²⁰¹⁴ شهیدان محبت را گیاه از خاک میروید

Ma' nā budur ki şehīdān-i maḥabbetūñ hākinden giyāh biter.²⁰¹⁵ Ya' nī, eger âteş-i sūzānuñ üstünde hāşāk bitmek ihtimālī olursa derd-i maḥabbetden şehīd olan ' aşıkuñ toprağında daḥi ot biter zīrā ki şehīd-i maḥabbetūñ toprağı daḥi âteş-i sūzāndan fark (HP 250^b) olunmaz dimekdür.²⁰¹⁶ Murād, şehīd-i maḥabbetūñ hākinde olan hārāreti beyāndur.²⁰¹⁷

Zi çāk-i sīnem şad şu' le mīhīzed hemīn bāşed²⁰¹⁸ ز چاک سینه ام صد شعله میخیزد همین باشد**Ma' nā budur ki** benüm çāk sīnemden yüz dāne şu' le-i âteş kālkar hemān bu şūrete döner ki

Giyāhī kez zemīn-i sīnehā-yi çāk mīrevīd گیاهی کز زمین سینههای چاک میروید

Ma' nā budur ki çāk olan yerūñ sīnelerinden bir ot biter.²⁰¹⁹ Ya' nī, benüm sīne-i çākumda bir ot zūhūr itmesi bi-' aynihi çāk-i zemīnden ot bitmesine beñzer dimekdür.²⁰²⁰

Kocā gerded nihān hūnrīzī-i çāpuk' inān-i men کجا گردد نهران خونریزی چاپک عنان من

Ma' nā budur ki benüm çāpuk' inān olan maḥbūbumuñ hūnrīzīliği ne yerde gizlenmek mümkindür ki?

Ki destī ger niğeh dāred ser ez fitrāk mīrevīd که دستی گر نگه دارد سر از فتراک میروید

Ma' nā budur ki eger bir elini gizleyecek olursa terkiden baş biter. Ya' nī, bendeki ata ' inān virüp hāşmuñ üstine sürüp elinūñ birin şalacağ olursa mecāl virmeyüp hāşmuñ başını tiziye kıparup terkiye bağlar dimekdür.²⁰²¹ Murād, mūbālağa üzere çāpuk' inān olup hūnrīz olduğın

²⁰¹³ Ġazel: velehu eyzen HE, - HP²⁰¹⁴ HP شهید: شهیدان²⁰¹⁵ biter: - HE²⁰¹⁶ Bu cümle HE'de yoktur.²⁰¹⁷ Bu cümle HE'de yoktur.²⁰¹⁸ HE سیترام : سینه ام; HE; خاک: چاپک²⁰¹⁹ yerūñ: - E, İ²⁰²⁰ Bu cümle HE'de yoktur.²⁰²¹ Bu cümle HE'de yoktur.

beyāndur.²⁰²²

Çi sūd ez bāğ-i cennet cilvehā-yi dūst rā nāzem²⁰²³ چه سود از باغ جنت جلوه های دوست را نازم

Ma' nā budur ki (E 233^b) bāğ-i cennetden ne fā' ide maḥbūbuñ cilvegāhına nāzlanuram ki

Ki āncā cān feṣānend u dil-i ġamnāk mīrevīd که آنجا جان فشانن و دل غمناک میروید

Ma' nā budur ki ol maḥbūbuñ cilvegāhında 'uṣṣāq cān ṣaçarlar ve ġamnāk olan ġoñūl biter dimekdür. Ya' nī, maḥbūbuñ cilvegāhını cennetūñ üstine terciḥdür zīrā ki cennetde bu ḥāṣiyet yoqdur.²⁰²⁴ Murād, cilvegāh-i dūstı medḥdür.²⁰²⁵

Ez ān āhū-yi vaḥṣī mīçered der vādī-i hestī از آن آهوی و خشی میچرد در وادی هستی

Ma' nā budur ki varlık ṣaḥrāsında ol sebebden ötüri āhū-yi <vaḥṣī> otlar ki

Ki kiṣt-i zehrāk ez vādī-i tiryāk mīrevīd که کشت زهرناک از وادی تریاک میروید

Ma' nā (HP 251^a) budur ki zehrle ālūde olan kiṣtzār, vādī-i tiryākdan biter. Ya' nī, vādī-i tiryākda serāpā tiryāk bitmez aralığında zehrāk kiṣt de biter bu ḥavfdan ötüri āhū-yi vaḥṣī varlık ṣaḥrāsında otlayup vādī-i tiryākda otlamaz dimekdür.²⁰²⁶ Murād, āhū-yi vaḥṣī pāyesinde olan 'āṣıq, tiryāk menziline olan aḥbābla ünsiyet itmez zīrā ki iḥtimāldür ki aralarında kiṣt-i zehrāk mizācında ṣaḥṣlar olup kendüye bir zarar iṣābet ideler dimekdür.²⁰²⁷

Bebīn ber zarq-i zāhid ḥande-i gülhā-yi bednāmī ببین بر زرق زاهد خنده گلهای بد نامی

Ma' nā budur ki zāhid-i ḥuṣkuñ riyāsınuñ üzerine bednāmlık güllerinüñ ḥandesini gör

Mebīn kez ġuṣe-i destār-i ū misvāk mīreved مبین کز گوشه دستار او مسواک میروید

Ma' nā budur ki görme ki ol zāhidūñ ġuṣe-i destārında misvāk biter. Ya' nī, ġuṣe-i destārında misvāk bitdügin görme bednāmlık gülleri ol zāhidūñ zarq u riyāsı üstine ḥande itdügin gör

²⁰²² Bu cümle HE'de yoktur.

²⁰²³ HE چه

²⁰²⁴ Bu cümle HE'de yoktur.

²⁰²⁵ medḥdür: beyāndur İ, E; Bu cümle HE'de yoktur.

²⁰²⁶ āhū-yi vaḥṣī varlık ṣaḥrāsında otlayup vādī-i tiryākda otlamaz dimekdür: - İ, E; Bu cümle HE'de yoktur.

²⁰²⁷ murād: -E, İ; ideler: ide İ, E; Bu cümle HE'de yoktur.

dimekdür.²⁰²⁸ Murād, destārına misvāk soğan zāhid-i huşka daħldur.²⁰²⁹

Be her cā ğamze-i ū tiġ der kef mīreved ‘Urfī بهر جا غمزه او تیغ در کف میرود عرفی

Ma‘nā budur ki ey ‘Urfī, ol maħbūbuñ ğamzesi tiġ der kef olduġı hālde her nerede ki giderse

Şehīdī çun giyāh-i teşneleb ez hāk mīrevīd شهیدی چون گیاه تشنه لب از خاک میروید

Ma‘nā budur ki şehīdlik, teşneleb olan ot gibi toprakdan biter. Ya‘nī dünyāyı katl idüp şehīd ider (E 234^a) dimekdür.²⁰³⁰ Murād, mubālaġa üzere tiġ-i ğamze-i maħbūbı medħdür.²⁰³¹

Ġazel²⁰³²

(fe‘ilātün / mefā‘ilün / fe‘ilün)

Cān zi şevķ-i lebet şeker hāyed جان ز شوق لب شکر خاید

Ma‘nā budur ki ey maħbūb, cān-i ‘āşık senüñ tudaġınuñ şevķinden şeker çiyner. Ya‘nī, tudaġıñ eline girmez def‘-i ārzū içün şevķinden şeker çiyner dimekdür.

Dil be dendān-i ğam ciger hāyed دل به دندان غم جگر خاید

Ma‘nā budur ki (HP 251^b) cān, egerçi şevķinden böyle ider feemmā göñül, ğamuñ dişiyle ciger çiyner.

Zan-i sīrī meber ki lokma-i kām ظن سیری مبر که لقمه کام

Ma‘nā budur ki toklık gumānını iletme ki murād loķmasını

Baħt pīr est u dīrter hāyed بخت پیر است و دیر تر خاید

Ma‘nā budur ki baħt ķocadur giçerek çiyner. Ya‘nī, egerçi kendümüz tāzeyüz feemmā ne fā‘ide ki baħtımız ķocadur loķma-i murādı giç çiyner. İmdi bu taķdīrce tok zann itme dimekdür.

Dil-i āşüfte baħt-i men tā çend دل آشفته بخت من تا چند

Ma‘nā budur ki benüm dil-i āşüfte olan baħtum niçeye dek

²⁰²⁸ Bu cümle HE’de yoktur.

²⁰²⁹ Bu cümle HE’de yoktur.

²⁰³⁰ Bu cümle HE’de yoktur.

²⁰³¹ Bu cümle HE’de yoktur.

²⁰³² Bu gazel ve şerhi HE’de yoktur.

Cā-yi engušt ništer hāyed جای انگشت نیستر خاید

Ma' nā budur ki barmaq yerine ništer çiyner. Ya' nī murād, bahtından ŧekvādur.

Ān ki gīred mizāc-i pervāne آن که گیرد مزاج پروانه

Ma' nā budur ki ol kimse ki mizāc-i pervāneyi tutar. Ya' nī, pervāne ṭabī' atında olan 'āşık

Şu' le çun mīvehā-yi ter hāyed شعله چون میوهای تر خاید

Ma' nā budur ki şu' le-i ŧem' i yaş olan mīveler gibi çiyner dimekdür.

Beski yābed ḫalāvet ez pervāz بسکه یابد خلوت از پرواز

Ma' nā budur ki pervāz idüp uçmaqdan çok ḫalāvet bulduğına

Ṭā 'ir-i ŧevk-i bāl u per hāyed طائر شوق بال و پر خاید

Ma' nā budur ki murğ-i ṭā 'ir ŧevk-i bāl u perin çiyner. Ya' nī murād, kemāl-i ḫarişlikden bāl u perin çiyner dimekdür.

Leb guşādī mekīd yek çendī لب گشادی مکید یک چندی

Ma' nā budur ki ey maḫbūb, ṭudađuñı açduñ bir niçe ŧaḫş (HP 67^b) emdi feemmā

'Urfī eknūn leb-i ciger hāyed عرفی اکنون لب جگر خاید

Ma' nā budur ki 'Urfī, imdi ciger ṭudađın çiyner dimekdür. Veyāḫud ma' nā böyle demek ola ki lebguşādıđı niçe zamān emdi feemmā imdi leb-i cigeri çiyner. Ya' nī murād, 'āşık bir ḫāl üzere qarār ṭutmaduđın beyāndur, geh ḡanīmet geh ḡanā' at.²⁰³³

Ġazel²⁰³⁴

(mef' ūlū / fā' ilātū / mefā' ilū / fā' ilūn)

Bāzem be ṭavf-i meykede iḫrām tāze ŧod بازم بطوف میکده احرام تازه شد

Ma' nā budur ki meyḫāne-i 'aşkı ṭavāf (HP 252^a) itmek için yine benüm iḫrāmum tāze oldı.

Zevķem be busehā-yi leb-i cām tāze ŧod ذوقم بیوسهای لب جام تازه شد

Ma' nā budur ki cāmuñ ṭudađınuñ būseleriyle benüm zevķüm tāze oldı dimekdür.

Geştim bāz meykeş u erbāb-i ŧeyd rā گشتیم باز میکش و ارباب شید را

(E 234^b) **Ma' nā budur ki** girü yine bādekeş olduğ ve erbāb-i ḫīleye

²⁰³³ Bu cümle İ ve E'de yoktur.

²⁰³⁴ Bu gazel ve ŧerhi HE'de yoktur.

آیین طعن و شیوه دشنام تازه شد آیین طعن و شیوه دشنام تازه شد

Ma' nā budur ki āyīn-i ṭa' n u daḥl ve ṣīve-i İslām tāze oldı dimekdür.²⁰³⁵

زخم الست رو بترأوش نهاد باز زخم الست رو بترأوش نهاد باز

Ma' nā budur ki 'ālem-i rūz-i elestde yedügimüz zaḥm yüzini tāzelenmege koydı yine

دردی که صبح بود مرا شام تازه شد دردی که صبح بود مرا شام تازه شد

Ma' nā budur ki ol bir derd ki şabāḥ olmışdı baña tāze aḥşam oldı dimekdür. Ya' nī, rūz-i elestde yedügi zaḥmlar şām-i dünyāda tāzelendügin beyāndur.

صد زخم سالخورده که ذوق نمک نداشت صد زخم سالخورده که ذوق نمک نداشت

Ma' nā budur ki yüz dāne eski sālhorde zaḥm ki ṭuzuñ lezzetin ṭutmazdı.²⁰³⁶ Ya' nī, ziyāde kohne olduğına nasurlanup ayruḡ ṭuz ṭe'şir itmekden ḡalmışdı feemmā

از سوزش کشیدن یک جام تازه شد از سوزش کشیدن یک جام تازه شد

Ma' nā budur ki bir cām şarābı çekmek sūzişinden ol sālhorde olan zaḥmlar tāze oldı dimekdür.

ذوقم نمانده بود ز خونابه‌های تلخ ذوقم نمانده بود ز خونابه‌های تلخ

Ma' nā budur ki acı olan ḡunābelerden benüm zevḡüm ḡalmamış idi feemmā²⁰³⁷

اینک حلاوت همه در کام تازه شد اینک حلاوت همه در کام تازه شد

Ma' nā budur ki imdi ol telḡ olan ḡunābelerüñ cümlesinüñ ḡalāveti dimāḡda tāze oldı dimekdür.

زنار را نیابت تسبیح میدهم زنار را نیابت تسبیح میدهم

Ma' nā budur ki tesbīḡi ma' zül idüp neyābetligini zunnār-i 'aşḡa (HP 252^b) virem

ای اهل شرع مژده که اسلام تازه شد²⁰³⁸ ای اهل شرع مژده که اسلام تازه شد

Ma' nā budur ki ey ehl-i şer' olan kimesneler, mujde olsun ki āyīn-i İslām tāze oldı dimekdür.

دیدم تذرو روضه که بر سدره می نشست دیدم تذرو روضه که بر سدره می نشست

Ma' nā budur ki ravzā-i 'aşḡuñ tezervini gördüm ki sidre şāḡınuñ üzerine oturdı. Bu def' a

²⁰³⁵ ṭa' n u daḥl: daḥl u ṭa' n E, İ; ṣīve: ṣīven E, İ

²⁰³⁶ eski: 'atīḡ E, İ

²⁰³⁷ ḡalmamış: ḡalmış E, İ

²⁰³⁸ Bu mısra İ ve E'de yoktur.

Pervāz-i dil be gūşe-i ān bām tāze şod پرواز دل بگوشه آن بام تازه شد

Ma' nā budur ki gönül murğınun pervāzı ol bām-i sidrenün gūşesinde tāze oldı dimekdür.

Mīcūşed ez tenūr-i dilem çeşme çeşme hūn میجوشد از تنور دلم چشمه چشمه خون

Ma' nā budur ki benüm gönülüm tenūrundan çeşme çeşme kıan cūş u hūrūş (E 235^a) ider.

Tūfān-i Nūh rā diger eyyām tāze şod طوفان نوح را دگر ایام تازه شد

Ma' nā budur ki hāzret-i Nūh'un tūfānının eyyāmı yine tāze oldı dimekdür zīrā ki tūfānūn ibtidāsı tenūrdan zuhūr itmişdi.

ʿUrfī besī be teşnelebī ʿömr bāhtīm عرفی بسی به تشنه لبی عمر باختیم

Ma' nā budur ki ey ʿUrfī teşneleblikle çok ʿömr oynaduķ. Ya' nī hārāret-i ʿaşķda ʿömrimizi teşneleb çok geçirdik ki

Kez dord u şāf-i sākīyem in'ām tāze şod کز درد و صاف ساقیم انعام تازه شد

Ma' nā budur ki sākīnūn dord u şāfından bañā in'ām u ihsān tāze oldı. Ya' nī birden bire dord u şāf ele girmedügin beyāndur.

<Ġazel>²⁰³⁹

(fe' ūlün / fe' ūlün / fe' ūlün / fe' ūl)

Kesī mīve-i ğam zi bāĝem neħord کسی میوه غم ز باغم نخورد

Ma' nā budur ki benüm bāĝum ğam mīvesini aşlā bir kimse yemedi ki²⁰⁴⁰

Ki hāşret be ʿıyş u ferāĝem neħord که حسرت بعیش و فراغم نخورد

Ma' nā budur ki benüm ʿıyşumun ferāĝından hāşret yemedi. Ya' nī, benüm ğamum bāĝınun mīvesinde bir lezzet ve bir hālāvet vardur her kim ki ol bāĝdan bir mīve-i ğam yediyse benüm ʿıyş u ʿışretümden fāriĝ olup ayrıldıĝına ğamnāk olup hāşret yedi dimekdür. Murād, mübālaĝa üzere mīve-i ğamını medħdür. (HP 253^a)

Neyāsüdem ez ħorden-i ğam demī نیاسودم از خوردن غم دمی

Ma' nā budur ki ğam yemeklikden bir nefes āsüde olmadum ki

²⁰³⁹ Bu gazel ve şerhi HE'de yoktur.

²⁰⁴⁰ yemedi ki: yeme didi ki E

Ki endiše-i ğam dimāgem neḥord که اندیشه غم دماغم نخورد

Ma' nā budur ki ğamuñ fikri benüm dimāğumı yemedi. Ya' nī, dā'imā endiše-i ğam dimāğumı yer dimekdür.

Du şad şīşe-i ḥūn zi dāgem çekīd دو صد شیشه خون ز داغم چکید

Ma' nā budur ki benüm dāğ-i derūnumdan iki yüz şīşe ḳan ṭamladı tā ki

Ki merhem şarābī zi dāgem neḥord که مرهم شرابی ز داغم نخورد

Ma' nā budur ki benüm dāğumdan merhem bir şarāb yemedi diyü iki yüz şīşe ḳan ṭamladı benüm dāğumdan dimekdür.

Be 'ahdem çunān 'āfiyet mord zūd بعهدم چنان عافیت مرد زود

Ma' nā budur ki benüm zamānumda rāhatlık ancılayın tiz helāk oldı ki

Ki nev bāde-i naḥl-i bāgem neḥord که نو باوه نخل باغم نخورد

Ma' nā budur ki benüm bāğumuñ naḥlinüñ bādesini yemedi. Ya' nī murād, kendü zamānında 'āfiyet mun' adim olduğın beyāndur.

Şeb-i men çunān telḫ ber men gozeşt شب من چنان تلخ بر من گذشت

(E 235^b) **Ma' nā budur ki** benüm ğicem üzerüme ancılayın acı geçdi ki

Ki pervāne dūd-i çerāgem neḥord که پروانه دود چراغم نخورد

Ma' nā budur ki pervāne dūd-i çerāğumı yemedi. Ya' nī, çerāğ yandırmağa iḳtidārüm olmadı dimekdür veyāḥud ziyāde acı olduğına pervāne tenezzül itmedi dimekdür.

Şodem şāḫ-i gül hīç bülbül neḥāst شدم شاخ گل هیچ بلبل نخاست

Ma' nā budur ki şāḫ-i gül pāyesinde daḫi oldum feemmā yine bülbül beni ḳabül idüp istemedi.

Şodem ustuh'ān hīç zāgem neḥord شدم استخوان هیچ زاغم نخورد

(İ 68^a) **Ma' nā budur ki** kemük oldum yine ašlā zāğ-i siyāh beni ḳabül idüp yemedi dimekdür. Ya' nī murād, ṭālī' inden şekvādur.

Meger ḥord 'Urfī şarāb ez sifāl مگر خورد عرفی شراب از سفال

Ma' nā budur ki meger 'Urfī, şarāb-i 'aşḳı sifālden nüş itdi ki

Ki kevşer zi sîmîn ayâgem neğord که کوثر ز سیمین ایام نخورد

Ma' nâ budur ki şarâb kevşeri, benüm gümüş cāmumdan yemedi. Ya' nî, tenezzül idüp qabûl itmedi dimekdür. (HP 253^b)

<Gazel>²⁰⁴¹

(müfte' ilün / fâ' ilün / müfte' ilün / fâ' ilün)

Ez pey-i şaydî diger tâ becehândî semend از پی صیدی دیگر تا بجهاندی سمند²⁰⁴²

Ma' nâ budur ki ey maḥbûb, bir ğayrı şikârdan öturi tâ ki semendüni çepedürdün²⁰⁴³

Nef -i rehâyi neyâft âhû-yi ser der kemend نفع رهایی نیافت آهوی سر در کمند

Ma' nâ budur ki başı kemendde baĝlu olan âhû ayruḡ ḥalâş olmaḡ nef' in ve fâ'idesin görmez dimekdür. Ya' nî, ol âhû ki maḥbûbuñ kemendinde baĝlu ola ve maḥbûb ğayrı şikâr ardınca at qaldurup yügürdükdên şoñra ayruḡ kemendinde olup ol yanınca yügürden âhû, ḥalâş olmaḡdan qaṭ' -i ümmîd ider zîrâ ki semendün yanınca yügürtmeden helâk olur dimekdür.²⁰⁴⁴

Veyâḥud **ma' nâ böyle dimek ola ki** âhû-yi ser der kemendün evvel bir ḥalâş olmaḡ ümmîdi var idi zîrâ ki merḥamet idüp âzâd ide feemmâ çünki semendini ğayrı şikârûñ ardınca yügürtmek câ'iz olunca ayruḡ ḥâzır âhû-yi ser der kemendi qoy virmek ihtimâli yoḡdur dimekdür.²⁰⁴⁵

Veh ki sitem mîkoned ber men ârâm-i dÛst وه که ستم میکند بر من آرام دوست

Ma' nâ budur ki maḥbûbuñ ârâmını ḥayf ki benüm üzerüme sitem pâyesinde ider.

Dil ki firâĝeş mebâd sîne ki bâdâ nejend دل که فراغش مباد سینه که بادا نژند

Ma' nâ budur ki gönül, ol gönülün (E 236^a) firâĝı olmasun ve sîne ki ğamnâk olsun. Ya' nî, gönle ve sîneye beddu'â idiyor ki maḥbûbuñ ârâmını sizler benüm üzerüme sitem pâyesinde itdünüz böyle böyle oluñ dimekdür.

²⁰⁴¹ Bu gazel ve şerhi HE'de yoktur.

²⁰⁴² Tüm nühsalarda “دگر” (diger) kelimesi “دیگر” (dîger) şeklinde yazılıdır. Vezin gereĝi “دگر” (diger) şeklinde tamir edildi.

²⁰⁴³ semendüni: semend-i güli HP

²⁰⁴⁴ yügürdükdên: segirdikden İ, E; yügürden: segirden E, İ; yügürtmeden: segirtmesün E, İ

²⁰⁴⁵ yügürtmek: segirtmek E, İ

کفر و دین را ببر از یاد که این فتنه گر²⁰⁴⁶ Küfr u dīn rā ber ez yād ki īn fitneger

Ma' nā budur ki küfr u dīn endiŕesini hātırđan gider ki bu fitne edici küfr u dīn

در بد آموزی ما مصلحت اندیش همد ²⁰⁴⁷ Der bedāmūzī-i mā maŕlaḥatendiŕ hemend

Ma' nā budur ki bizüm bed öğrenmegimüzde birbirinüñ maŕlaḥatın endiŕe idicidür dimekdür.

(HP 254^a) Ya' nī murād, derviŕ olanlaruñ maŕlaḥatgozārı pāyesinde olan ḥuddāma dönmiŕdür.²⁰⁴⁷ Var mertebelerin bundan kıyās eyle dimekdür. Ma' nā-yi taŕavvufi erbābına ma' lūmdur.²⁰⁴⁸

عرفی این نکته بمجموعه احباب نویس²⁰⁴⁹ 'Urfī īn nūkte be mecmū' a-i aḥbāb nuvīs

Ma' nā budur ki ey 'Urfī, bu nūkteyi aḥbābuñ mecmū' asına yaz ki

کین محبان وفا تازه کن ریش همد ²⁰⁵⁰ Kīn muḥibbān vefā tāze kon riŕ hemend

Ma' nā budur ki vefā, bu muḥibleri birbirinüñ yārelerini tāze idicidür.²⁰⁵⁰ Ya' nī, muḥib-i vefā

bu ŕıfatlı olduğını yārānuñ mecmū' asına yaz dimekdür.²⁰⁵¹ Murād, zamāne düstlarınuñ aḥvālını beyāndur ki zaḥmlarına merhem idüp ' ilāc itmekden varurlar bir āḥir ŕey ḳorlar ki birbirinüñ yārelerin tāzelendürürler dimekdür.²⁰⁵²

Gazel²⁰⁵³

(fe' ilātün / fe' ilātün / fe' ilātün / fe' ilün)

نخورم زخم در آن کوچه که مرهم باشد ²⁰⁵⁴ Neḥorem zaḥm der ān kūçe ki merhem bāŕed

Ma' nā budur ki ol kūçede zaḥm yemezem ki anda merhem ola. Ya' nī, tiziye yine ' ilāc ideler dimekdür.²⁰⁵⁴

نشوم کشته در آن شهر که ماتم باشد ²⁰⁵⁵ Neŕevem koŕte der ān ŕeḥr ki mātem bāŕed

Ma' nā budur ki mātem olan <ol> maḥallede helāk olmazam. Ya' nī murād, ol mekānda ŕeḥīd

²⁰⁴⁶ “فتنه گر” (fitneger) kelimesi tüm nüshalarda “فتنه گران” ŕeklinde yazılıdır. Vezin ve anlam bütünlüğü açısından söz konus kelime “فتنه گر” (fitneger) ŕeklinde tamir edildi.

²⁰⁴⁷ E derviŕ: دكيش

²⁰⁴⁸ Bu cümle İ ve E'de yoktur.

²⁰⁴⁹ Bu beyit vezne uymuyor.

²⁰⁵⁰ yārelerini: yārelerinüñ HP

²⁰⁵¹ yārānuñ: - HP

²⁰⁵² ḳorlar: oḳurlar E, İ

²⁰⁵³ Bu gazel ve ŕeḥi HE'de yoktur.

²⁰⁵⁴ tiziye: nerede E, İ

oluram ki ašlā biri beni bilüp mātem ider kimesne olmaya dimekdür.²⁰⁵⁵

خجل آن کشته که چون تیغ کشد غمزه دوست   Hacıl ān košte ki çun tiğ keşed ğamze-i düst

Ma‘nā budur ki ol helāk olmuş kimesne hıcaıldür çünki düstüñ ğamzesi kılıç çeke

İhtiyāceş be dem-i ‘İsî-i Meryem bāşed   احتیاجش بدم عیسی مریم باشد

Ma‘nā budur ki anuñ dem-i ‘İsâ’ya ihtiyācı ola. Ya‘nî, derd-i ‘aşqdan helāk olan ‘aşık, hıcaıl olur ol zamān ki maħbūbuñ ğamzesi tiğ çekdügi zamān şafāsında zinde olmayup (**E 236^b**) hāzret-i Mesîh’üñ nefesine muhtāc ola dimekdür. Murād, maħbūbuñ tiğ-i ğamzesinde olan hāleti beyāndur. (**HP 254^b**)

Goftugūhā-yi hākīmāne neyālāyed ‘aşk   گفتگوهای حکیمانه نیالاید عشق

Ma‘nā budur ki ‘aşk, hākīmāne olan goftugūları ālāyide itmez. Bu taqđırce

Vā gozārīd ki ĩn nükte musellem bāşed   2056   وا گذارید که این نکته مسلم باشد

Ma‘nā budur ki terk idüñ ki bu nükte müsellemler olsun dimekdür. Ya‘nî murād, ‘aşk-i hākīmāneye olan cevābdan maħzūz olmaduğın beyāndur.

Nīmcev derd be kes nedhem u ĩn hem hūnerīst   نیم جو درد بکس ندهم و این هم هنرست

Ma‘nā budur ki yarım arpa miqđarı derd-i maħbūbı kimseye virmezem ve bu virmedüğüüm daħi ‘acib hūnerdür.

Ey hoş ān buħl ki ārāyiş-i Hātem bāşed   ای خوش آن بخل که آرایش حاتم باشد

Ma‘nā budur ki ey hoş, ol buħl ki Hātem’üñ seħāsınuñ ārāyişi ola.²⁰⁵⁷ Ya‘nî, ben maħbūbuñ derd-i ‘aşkıñdan yarım arpa miqđarını baħillik idüp āħir kimseye virmedüğüüm bir buħldur ki Hātem’ün seħāvetine zīnet viricidür dimekdür. Murād, derd-i maħbūba olan maħabbetin beyāndur zīrā ki insān maħabbet itdügi nesneyi kimseye virmez.

‘Aql rā kerdeem ez muğlaṭa hāmūş velī   عقل را کرده ام از مغلظه خاموش ولی

Ma‘nā budur ki muğlaṭa itmekden ‘aqlı süküt itdürdüm velī

Şarfa-i bīdeb ānest ki mulzem bāşed   صرفه بی ادب آنست که ملزم باشد

Ma‘nā budur ki bīdeb olanları ādeti budur ki ilzām ola. Ya‘nî, ‘aql benümle mübāḥaşeye

²⁰⁵⁵ biri beni: birini HP; bilüp: - HP

²⁰⁵⁶ E, İ akr arıdır: وا گذاری

²⁰⁵⁷ buħl: baħt HP

şurū‘ eyledi feemmā ben bir alay muğlaṭa itdüm ki ‘aqlı ḥāmūş u ilzām itdüm dimekdür.

عرفی از گریه نیاساید و طوفان برخیز عرفی ez girye neyāsāyed u ṭūfān berḥīz

Ma‘nā budur ki ‘Urfī , ağlamağdan (İ 68^b) henüz rāḥat olmadan ṭūfān kalkdı. Ya‘nī, ‘Urfī giryeden henüz ferāğat itmeden ṭūfān ḳopmağā başladı feemmā

جم و کی نیست که او را غم عالم باشد Cem u Key nīst ki ū rā ğam-i ‘ālem bāşed

Ma‘nā budur ki ol ‘Urfī, Cem ile Key dedikleri pādişāḥlar degildür ki kendüsinde ğam-i ‘ālem ola, isterse (HP 255^a) dünyā āteşe yansun isterse ṭūfāna ğarḳ olsun dimekdür. Ya‘nī murād, mübālağā üzere giryeninün çoğlığın (E 237^a) beyāndur

Ġazel²⁰⁵⁸

(fā‘ ilātün / fā‘ ilātün / fā‘ ilün)

تشنه ام رطل گران خواهم گزید Teşneem raṭl-i girān ḥāhem gozīd

Ma‘nā budur ki şusuzam bāde iḥtiyār itmek isterem.²⁰⁵⁹

آتشی آتش نشان خواهم گزید²⁰⁶⁰ Āteşi āteşnişān ḥāhem gozīd

Ma‘nā budur ki āteş ‘alāmetli olan bir āteşi iḥtiyār itmek isterem. Murād, yine bādedür. Ya‘nī, ḥarāret-i ‘aşğdan teşne oldum bu şıfatlı olan bāde-i ‘aşğı nūş idüp def’-i ḥarāret itmek isterem dimekdür.

آنچه بگزینم نگیرند آن ز من Ānçi bogzīnem negīrend ān zi men

Ma‘nā budur ki ol nesneyi ki ben iḥtiyār idüp ḳabül iderem, ol şeyi benden ṭutmazlar. Ya‘nī, ḳabül idüp almazlar iş buña ḳaldı ki

انتعاش ابلهان خواهم گزید İnti‘aş-i eblehān ḥāhem gozīd

Ma‘nā budur ki aḥmağlaruñ ḥoşḥāl olduğı nesneyi iḥtiyār itmek isterem. Ya‘nī, çünki ben ḳabül itdüğüm nesneyi ḳabül itmiyorlar.²⁰⁶¹ Bārī ben daḥi varup aḥmağlar zümresine dāḥil olup anlaruñ ḳabül itdüğü nesneyi ḳabül ideyüm dimekdür.²⁰⁶²

²⁰⁵⁸ Bu gazel ve şerhi HE’de yoktur. gazel: - İ, HP

²⁰⁵⁹ Bu cümle İ ve E’de yoktur.

²⁰⁶⁰ Bu mısra İ ve E’de yoktur.

²⁰⁶¹ itmiyorlar: ideyüm E, İ

²⁰⁶² Bu mısra İ ve E’de yoktur.

جنت ار عرض متاع خود دهد Cennet er 'arz-i metā' -i ḥod dehed

Ma' nā budur ki cennet eger kendü metā' ını ' arz idecek olursa²⁰⁶³

آنچه نستانم از آن خواهم گزید Ānçi nestānem ez ān ḥ'āhem gozīd

Ma' nā budur ki ol nesneyi ki almazam ol almaduğum şeyden ihtiyār itmek isterem dimekdür.²⁰⁶⁴ Ya' nī murād, cennetüñ bir nesnesin qabūl itmeyüp kemāl-i istiğnāsın beyāndur.

گر بخون خوردن دهندم اختیار Ger be ḥūn ḥorden dehedem ihtiyār

Ma' nā budur ki eger qan yemege baña ihtiyār virecek olurlarsa. Ya' nī, qan yemek ḥaramdur eger baña yemege izn virecek olursa

خون گنج شایگان خواهم گزید Ḥūn-i genc-i šāygān ḥ'āhem gozīd

Ma' nā budur ki pādīšāhlığa lāyīq olan ḥazīnenüñ qanın ihtiyār itmek isterem. Ya' nī, devletin qanın içerem dimekdür.

نقش اگر یوسف شود در نیکویی²⁰⁶⁵ Naqş eger Yūsuf şevēd der nīkūyī

(HP 255^b) **Ma' nā budur ki** naqş-i şūret eger güzelligde Yūsuf olacağ olursa daḥi.²⁰⁶⁶ Ya' nī, zamāne maḥbūbı Yūsuf gibi güzel olursa daḥi

گرگ را یوسف به جان خواهم گزید Gorg rā Yūsuf be cān ḥ'āhem gozīd

Ma' nā budur ki ḥazret-i Yūsuf' uñ qurdını <cāna> ihtiyār itmek isterim. Ya' nī murād, bu cins bīvefā maḥbūblara gōñül virmekden gorg-i Yūsuf' ı qabūl idüp ašinā olmağ yegdür dimekdür.

در وجود آرام دل بگزیده ام Der vüçüd ārām-i dil bogzīdeem

Ma' nā budur ki 'ālem-i vüçüdda rāḥat olmağ isterem

در عدم آرام جان خواهم گزید Der 'adem ārām-i cān ḥ'āhem gozīd

Ma' nā budur ki 'ālem-i 'ademde ārām-i cān ihtiyār itmek isterem. Ya' nī, bu ne qadar ḥamāqatdür ki dünyāda cefā çekmeyüp āḥiretde rāḥat-i cān isterem, bu ḥod muḥāldür zīrā ki dünyāda bir ālāy miḥnet ü cefā çekmeyince āḥiretde cān (E 237^b) rāḥat olmaz dimekdür.

²⁰⁶³ cennet: - E, İ

²⁰⁶⁴ itmek: - HP

²⁰⁶⁵ İ نفس: نقش

²⁰⁶⁶ naqş-i: nefsi İ

گفته بودم چون بدنیا در روم   Gofte būdem çun be dūnyā der revem

Ma' nā budur ki 'ālem-i ervāḥda iken dimiř idūm ki eger dūnyāya gidecek olursam

برتر از ملک کیان خواهم گزید   Berter ez mulk-i Keyān ḥ'āhem gozīd

Ma' nā budur ki mulūk-i Keyānīlerūn memleketinden ziyādesin iḥtiyār itmek isterem. Ya' nī, henūz 'ālem-i ervāḥda iken bu tařavvurātı iderdūm feemmā

این ندانستم که از بخت زبون   Īn nedānistem ki ez baḥt-i zebūn

Ma' nā budur ki bunı bilmedim ki zebūn olan baḥtdan

هر چه عرفی خواهد آن خواهم گزید   Her çı 'Urfī ḥ'āhed ān ḥ'āhem gozīd

Ma' nā budur ki her nesne ki 'Urfī ṭaleb idüp ister, ben daḥi anı iḥtiyār itmek isterem. Bu dört ebyāta kıṭ'a dirler ki ma' nā dördünden ḥāşıl olur. Ya' nī, yine henūz 'ālem-i ervāḥda iken böyle didūm ki eger dūnyāya varacaḥ olursam mulk-i Keyānīlerden ziyāde memālike nā' il olayum feemmā bilmedūm ki baḥtinuñ bu telefinden ancaḥ 'Urfī'nūñ eline girdügi mulk kadar mulke nā' il olsam gerek (HP 256^a) dimekdür. Murād, ṭālī' inden řekvādur.

Gazel²⁰⁶⁷

(fe' ilātūn / fe' ilātūn / fe' ilātūn / fe' ilūn)

گر در عشق زنی تاب ملامت باید   Ger der-i 'aşḥ zenī tāb-i melāmet bāyed

Ma' nā budur ki eger 'aşḥuñ ḳapısın uracaḥ olursan melāmete ṭāb u ṭāḳat getürmek lāzım zīrā ki

اول آماده آشوب قیامت باید   Evvel āmāde-i āşūb-i ḳıyāmet bāyed

Ma' nā budur ki evvel 'aşḥuñ ḳapısın uran 'āşıḥ, gerekdür ki ḥalḳuñ melāmet u ṭa'nından řabr ide ba'de ḳıyāmet āşūb u ğavġasına ḥāzır u müheyyā olmaḥ lāzım. Ya' nī murād, mübālaġa üzere ḥālet-i 'aşḥı beyāndur.²⁰⁶⁸

در قبول نظر عشق هزاران شرطست   Der ḳabūl-i naḣar-i 'aşḥ hezārān řarṭest

Ma' nā budur ki 'aşḥuñ naḣarında maḥbūl olmaġuñ niçe bīn řarṭı var

²⁰⁶⁷ Bu gazel ve şerhi HE'de yoktur.

²⁰⁶⁸ ḥālet-i: ḥāleti E, Ī

اول از عاقبت رفته ندامت باید Evvel ez ‘āfiyet-i refte nedāmet bāyed

Ma‘nā budur ki evvel, geçmiş rāhatlıktan ötürü nedāmet lāzım. Ya‘nī, ‘aşğa dāhıl olmazdan evvel lāzımdur ki ‘afiyetde nedāmet çeke ki n’olaydı ki evvelki zamānda daḥi ‘āfiyeti görmemiş olayduḡ ‘ömrümüz ‘aşğda geçmiş olaydı dimekdür.

حسن سلمی نه تماشاگه هر بوالهوسست Hüsni Selmâ ne temâşāgeh-i her bu’l-hevesest

(E 238^a) **Ma‘nā budur ki** Selmâ didikleri Mahbûb’uñ hüsni her bu’l-heves olan ‘āşıkuñ temâşāgâhı degildür zîrâ ki

چشمی از دیدن جز وی بسلامت باید Çeşmi ez dîden-i coz vey be selāmet bāyed

Ma‘nā budur ki ol Selmâ’dan ġayrısını görmege bir çeşm-i selāmet lāzım. Ya‘nī, dîde-i pāk lāzımdur ki ol Selmâ’dan ġayrısına nazar itmeye ve illâ eger idecek olursa selāmet üzere ide fesād üzere itmeye dimekdür. Murād, hüsni Selmâ’ya her bu’l-hevesüñ çeşmi nezzāre itmeye lâyıḡ olmaduḡın beyāndur.

طاقت سایه نداریم و چه اندیشه کنیم Tâḡat-i sâye nedārīm u çi endîşe konīm

(İ 69^a) **Ma‘nā budur ki** za‘ fimuz ol mertebedür ki üzerimize gölge düşse ol gölgeye tâḡat getirmezüz ve ne fikr idelüm ki²⁰⁶⁹

پنجه در پنجه آشوب قیامت باید Pençe der pençe-i āşüb kıyāmet bāyed

Ma‘nā budur ki (HP 256^b) bu za‘îf ḡalimüzle ‘aşkuñ ḡapusın urmaḡ murād itdüğümüz zamān gerekdür ki kıyāmetüñ fitne vü ġavġasıyla pençe pençeye olup muḡāvemet itmek lāzım dimekdür.²⁰⁷⁰ Ya‘nī murād, mübālaġa üzere şiddet-i ‘aşḡı beyāndur.

عرفی از زمزمه ثابت نشود دعوی عشق ‘Urfī ez zemzeme şābit neşved da‘vī-i ‘aşḡ

Ma‘nā budur ki ey ‘Urfī, zemzeme kelām ile ‘aşkuñ da‘vīsi şābit olmaz dimekdür zîrâ ki

همه صاحب نظرانیم علامت باید Heme şāhibnazarānīm ‘alāmet bāyed

Ma‘nā budur ki cümlemüz nazar şāhibiyüz bu da‘vā-yi ‘aşḡı işbāt itmeye ‘alāmet lāzımdur ve illâ mücerred sözle da‘vā-yi ‘aşḡ şubût bulmaz dimekdür.

²⁰⁶⁹ za‘ fimuz: tâḡatımız İ

²⁰⁷⁰ za‘ îf ḡalimüzle: za‘ f-i ḡalimüzle HP

<Ġazel>²⁰⁷¹

(mef' ūlū / mefā' ilū / fe' ūlūn)

Hicrān ŧeb-i tār-i mā nedāred هجران ŧeb تار ما ندارد

Ma' nā budur ki hicrān bizüm qarañlu gicemüzi tıtmaz. Ya' nī, bizüm gicemüz ol meretebe muźlimdür ki hicrān ile bir geceye mālİK olmamıřdur dimekdür. Murād, gicesinüñ ziyāde siyāh olduđın beyāndur.

Ġam 'ukde-i kār-i mā nedāred غم عقده کار ما ندارد

Ma' nā budur ki ğam bizüm qārımuźuñ 'uqdesin tıtmaz dimekdür. Ya' nī murād, 'uqde-i kārımuñ duřvār olduğın beyāndur.

Mā cān be hevā-yi gül feřānīm ما جان بهوای گل فشانیم

Ma' nā budur ki biz cānımuźı gülřıfat olan maħbūbuñ hevāsıyla řaçaruz feemmā

Gül meyl-i kenār-i mā nedāred گل میل کنار ما ندارد

Ma' nā budur ki ol gül ğibi olan maħbūb, bizüm meyl ü kenārımuźı tıtmaz. (E 238^b) Ya' nī murād, maħbūbun 'adem-i iltifātın beyāndur.

Ger 'azm-i sefer koned hoşeş bād گر عزم سفر کند خوشش باد

Ma' nā budur ki eger cān, 'azm-i sefer idecek olursa hořhāl olsun zırā ki

Cān tākāt-i bār-i mā nedārem جان طاقت بار ما ندارد

Ma' nā budur ki ol sefer iħtiyār iden cān, bizüm yükümüźüñ tākātın tıtmaz. Ya' ni murād, vücūdında olan derd ü ğam yükünü cān götürmege tākāt götürmeyüp 'azm-i sefer itdüđin beyāndur.

Herkes ki rehīn-i ħarf u şavtest هرکس که رهین حرف و صوتست

(HP 257^a) **Ma' nā budur ki** her şol kimse ki ħarfle řavtuñ rehīni ola. Ya' nī, tekellüme qādir olan kimesne

Peyğām-i nigār-i mā nedāred پیغام نگار ما ندارد

Ma' nā budur ki bizüm maħbūbımuźuñ müjdesini tıtmaz. Murād, maħbūbunuñ ħaberin almaduđın beyāndur.

²⁰⁷¹ Bu gazel ve şerhi HE'de yoktur.

Ez beski remideim tersān از بسکه رمیده ایم و ترسان

Ma' nā budur ki havf itdügümüz hâlde ziyâdesiyle çok ürküp firâr itmişizdir bu taqđırce

Ġam zevġ-i şikâr-i mā nedâred غم ذوق شکار ما ندارد

Ma' nā budur ki ġam, bizi şikâr itmenün zevġini tutmaz. Ya' nî, şol kadar firâr itdik ki ayruġ ġam bizi bulup şikâr itmek zevġin idemez dimekdür.

Firdevs şarâb dâred ammâ فردوس شراب دارد اما

Ma' nā budur ki cennet, şarâb tutar feemmâ. Ya' nî, firdevsde bade bulunur feemmâ

Peymâne gusâr-i mā nedâred پیمانه گسار ما ندارد

Ma' nā budur ki peymâne bizüm gusârimuzu tutmaz dimekdür. Ma' nâ-yi taşavvufi erbâbına ma' lüm.²⁰⁷²

Sâġî mey-i nâb dârem ammâ ساقی می ناب دارد اما

Ma' nā budur ki sâġî, bade-i şâfî tutar feemmâ

Der ĥord-i ĥumâr-i mā nedâred در خورد خمار ما ندارد

Ma' nā budur ki bizüm ĥumârımızuñ vaġtinde tutmaz dimekdür.

‘Urfî ne zi dūst dūşmenānest عرفی نه ز دوست دشمنانست

Ma' nā budur ki ‘Urfî , tōhmetlerün dūstundan degildir.

Ammâ ġam-i kâr-i mā nedâred اما غم کار ما ندارد

Ma' nā budur ki femmâ bizüm kârımızuñ ġamını tutmaz. Ya' nî, ‘Urfî bizüm kârımızda olan ġamı bizümle tutmaduġına öyle kıyâş olunmasun ki bizüm dūşmenimiz olan ġamuñ dūstıdır. Yoġ ġazîyye öyle degildir nihâyet kârımızda olan ġam şerîk olup bizümle tutmaz dimekdür. Daġı bundan maġbülce bir ma' nâ virürlerse ne güzel feemmâ bu ‘ibârete ancaġ bu ma' nâ el virür.²⁰⁷³

Ġazel²⁰⁷⁴

(fe' ilâtün / fe' ilâtün / fe' ilâtün / fe' ilün)

Dil-i mā rā be fusūn cādū-yi Bâbil nebered دل ما را بفسون جادوی بابل نبرد

²⁰⁷² Bu cümle İ ve E'de yoktur.

²⁰⁷³ Bu cümle İ ve E'de yoktur.

²⁰⁷⁴ Bu ġazel ve şerhi HE'de yoktur. ġazel: - E, HP

Ma' nā budur ki bizüm gönlimüzi mekr u fusūn itmekle iqlīm-i Bābil'ūñ cādūsu iletmez. (HP 257^b) Ya' nī, bizüm gönlimüze sihr kār itmez dümekdür.

Her ki der rāh-i vefā cān nedehed dil nebered هر که در راه وفا جان ندهد دل نبرد

Ma' nā budur ki her şol kimse ki vefā yolında cān virmeye gönül iletmez. Ya' nī, 'ahd-i rüz-i elestde cān virmek gerekdür ki qalb-i selīme nā 'il (E 239^a) ola dimekdür.²⁰⁷⁵

Ger kesī reng-i vefā mīşikened verne be haşr کر کسی رنگ وفا میکشند ورنه بحشر

Ma' nā budur ki eger bir kimse vefā rengini şikest ider, yoqsa rüz-i kıyāmetde

Dest-i mā āb-i ruḥ-i dāmen-i qātil nebered دست ما آب رخ دامن قاتل نبرد

Ma' nā budur ki bizüm elimüz qātilūñ eteginūñ ābrūyını iletmez. Ya' nī, eger bizden ğayrı bir 'āşık, 'ahd u vefā itmeyüp reng-i vefāyı şındurursa bizüm gunāhımız yoqdur zīrā biz kendü nefsimüze rüz-i haşrde qātilimüz olan maḥbūbuñ dāmenine yapışup ābrūy-i dāmeni dökmezüz dimekdür. Bu beytūñ 'ibārātınūñ ma' nāsı budur eger erbāb-i zekāvet bundan ma' kılca bir ma' nā virürlerse ne güzel.²⁰⁷⁶

Baḥr-i ğam cümle kenārest ger ez ḥod gozerī بحر غم جمله کنارست کر از خود گذری

Ma' nā budur ki ğam deryāsı cümle kenārdur, eger kendü kendūñden geçerse zīrā ki

Keşti' ehl-i fenā minnet-i sāḥil nebered کشتی اهل فنا منت ساحل نبرد²⁰⁷⁷

Ma' nā budur ki ehl-i fenānuñ gemisi sāḥilūñ minnetin iletmez.²⁰⁷⁸ Ya' nī insān, vücūdunuñ ğarḳ olmasından ve ölmesinden ḥavf itmedükden şoñra baḥr-i ğamuñ her niresinde murād itse dolanup seyrān ider zīrā ki erbāb-i fenānuñ vücūdı gemileri sāḥil minnetin çekmezler sāḥilūñ minnetin deryādan ḥavfī olanlar çeker dimekdür. Murād, ehl-i fenānuñ deryāda ḥavfī olmaduğın beyāndur.

Her ki endīşe-i ü çeşme-i kevşer nebered هر که اندیشه او چشمه کوثر نبرد

Ma' nā budur ki her şol 'āşıkuñ ki endīşesi kevşerūñ çeşmesine iletmeye. Ya' nī, lezzet ü ḥalāvetde çeşme-i kevşere ğālib olmaya

²⁰⁷⁵ ola: olma HP

²⁰⁷⁶ Bu cümle İ ve E'de yoktur.

²⁰⁷⁷ ساحل: عامل E, İ; فنا: - E, İ

²⁰⁷⁸ fenānuñ: kıyāmetūñ E, İ

پی بشیرینی آن شکل شمائل نبرد   Pey beşirini-î ān şekl ü şemā 'il nebered

Ma' nā budur ki (HP 258^a) maḥbub, ol şekl ü şemā 'ilinüñ şirînligine iz iletmez.²⁰⁷⁹ Ya' nî, şirîn olan şekl ü şemā 'ile her ' aşık yol iletmege kâdir olmaz dimekdür.²⁰⁸⁰

دم شمشیر بود رهگذر عشق، ولی   Dem-i şemşir buved rehgozer-i ' aşq velî

(İ 69^b) **Ma' nā budur ki** ' aşquñ rehgozeri kılc deminde olur feemmā

هر که این ره نرود پی بدر دل نبرد   Her ki 'in reh nereved pey be der-i dil nebered

Ma' nā budur ki her kimse ki bu yola gitmez, gönül kapısına iz iletmez. Ya' nî, her şol ' aşık ki maḥbūbuñ şemşir-i miḥnet ü cefāsına teslîm olmaya. Murād, dilinüñ kapısına yol iletmege kâdir olmazam dimekdür.

عازم هیچ غم آباد نگردد دل دوست   ' Āzim-i hiç ğam ābād negerded dil-i dūst

Ma' nā budur ki hiç bir ğama ' azîmet itmek maḥbūbuñ gönlini şen ve ābādan (E 239^b) itmez ki

که مرا دست در آغوش حمائل نبرد   Ki merā dest der āġuş ḥamā 'il nebered

Ma' nā budur ki benüm elümi āġuşında ḥamā 'il olduġı ḥâlde iletmez. Ya' nî maḥbūb, her ne ğama bensüz ' azîmet idüp gitse ḥâlde ḥâtırı guşāde olmaz feemmā benüm elümi āġuşunda ḥamā 'il olduġı ḥâlde ol ğama ' azîmet itse işte ol zamān gönli guşāde olup ābādān olur dimekdür.²⁰⁸¹ Murād, kendü olmaduġça ğama ' azîmet itmedüġin beyāndur.

سینه خالی مکن از درد که مرد ره عشق   Sîne ḥālî mekon ez derd ki merd-i reh-i ' aşq

Ma' nā budur ki ey tâlib, şaḥın sînenüñi derdden ḥālî itme ki merd-i reh-i ' aşq kimesne

کر سبکیار شود بار بمنزل نبرد   Ger sebekbār şevēd bār be menzil nebered

Ma' nā budur ki eger sebekbār olacaġ olursa yüküni menzile itletmez dimekdür. Taşavvuf ma' nāsı erbābına ma' lüm.²⁰⁸²

همه عدلست جزا برمن وقاتل دگری   Heme 'adlest cezā ber men u kâtil diġerî

Ma' nā budur ki benüm üzerüme olan cezā vü ' ikābuñ cümlesi ' adāletdür ḥālbuki kâtil,

²⁰⁷⁹ şemā 'ilinüñ şirînligine iz iletmez: - E, İ

²⁰⁸⁰ ya' nî şirîn olan şekl ü: - E, İ

²⁰⁸¹ zamān: ziyān HP

²⁰⁸² Bu cümle İ ve E'de yoktur.

ğāyırısı ola. Ya' nī, kâtil ğayırısı ola ve ben maqtûl olam ve yine benüm üzerüme cezâ vü 'ikâb olmağ 'ayn-i 'adâletdür. (HP 258^b)

عقل کل راه بدین نکته ی مشکل نبرد Aql-i küll rāh bedīn nükte-i müşkil nebered

Ma'nā budur ki 'aql-i küll şāhibi olanlar bu müşkil olan nüktenün ħalline yol iletmezler. Ya' nī, ol nükte-i müşkilden murād, kâtil ğayırısı olup cezâ vü 'ikâb kendüye olduğı 'ayn-i 'adâlet olmasıdır.

عرفی آن شمع در آورد بمحمل کو را Urfi ān şem' der āverd be maħmil kû rā

Ma'nā budur ki 'Urfi, ol şem' şıfat olan maħbûbı maħmile getürdi ki ol maħbûbuñ

حجالت جلوۀ خورشید بمحمل نبرد Ĥaclet-i cilve-i ħurşid be maħfil nebered

Ma'nā budur ki ĥacâleti ħurşidüñ cilvesini maħfile iletmez. Ya' nī, güneş ol şem' şıfat olan maħbûbuñ ziyâsınuñ ĥacâletinden meclise gelüp cilve itmege kâdir degildür. Murād, maħbûbı medħdür.

Gazel²⁰⁸³

(mef' ūlū / mefā' ilū / mefā' ilū / fe' ūlün)

Mecnün-i to her dem reviş-i tâze nesâzed²⁰⁸⁴ مجنون تو هر دم روش تازه نسازد

Ma'nā budur ki ey Leylâşıfat olan maħbûb, senün Mecnün'ün olan 'aşık her dem bir tâze reviş düzmez. Ya' nī, dā'imâ nesq-i vâhid üzeredür.

بد نامیت آرایش آوازه نسازد Bednâmiyet ârâyiş-i âvâze nesâzed

Ma'nā budur ki ey maħbûb, senün bednâm olmağunu (E 240^a) âvâzenün ârâyişi düzmez. Ya' nī, 'aşkınuñ izhâr idüp dimez ki ben falân maħbûba 'aşıkam tâ ki ħalk içinde senün nâmuñ rusvâylıgla âvâze bula belki 'aşkınuñ derünında ĥıfz idüp izhâr itmez dimekdür.

احزای وجودم همه جمع آمده گویی Eczâ-yi vucûdem heme cem' âmede gūyī

Ma'nā budur ki benüm vucûdumuñ eczâsınuñ cümlesi cem' gelmişdür diyesen ki

کش ناز تو بی بهره ز شیرازه نسازد Kiş nâz-i to bîbahre zi şirâze nesâzed

Ma'nā budur ki ey maħbûb, senün nâzuñ ol cem' olan eczâ-yi vucûdı şirâzedden bîbahre düzmez. Ya' nī ey maħbûb, benüm perişânevrâk olan vucûdum eczâsı cümleden cem' olup

²⁰⁸³ Bu gazel ve şerhi HE'de yaktur.

²⁰⁸⁴ E, İ بسازد: نسازد

bir yere geldi gūyā senūñ nāzuñ şīrāzesi anı bīnaşīb itmeyüp şīrāze-i luţfuñdan (HP 259^a) behremend idüp eczā-yi perīşānı bir yere getürüp cem‘ eyledi dimekdür. Murād, maḥbūbuñ iḥsānına rāst geldügin beyāndur.

ما مست تنگ حوصله و همت ساقی ماست تنگ حوصله و همت ساقی

Ma‘nā budur ki bir ıar ḥavşala olanlar mestiz ve sākīñiñ himmeti ise

در باده زند جام و باندازه نسازد Der bāde zened cām ü be endāze nesāzed

Ma‘nā budur ki cāmı şarāba urur ve endāzeyle düzmez.²⁰⁸⁵ Ya‘nī, biz evvelden mestiz ve bundan mā‘adā ḥavşalamuz daḥi ıardur feemmā sākī-i şarāb olan kimesne yine ıurmayup cāmı endāzesüz bāde ile pür idüp bizlere şunmada. Murād, ziyāde mest olduḡın beyāndur.²⁰⁸⁶

در بزم وی ای دل مکن افغان کس آنجا Der bezm-i vey ey dil mekon efġān kes āncā

Ma‘nā budur ki ey gönül, maḥbūbuñ meclisinde feryād u efġān itme zīrā ki ol meclisde ḥiç bir kimesneye²⁰⁸⁷

با نغمه بی شعبه و آوازه نسازد Bā naġme-i bişu‘ be u āvāze nesāzed

Ma‘nā budur ki şu‘ besüz ve āvāzesüz bir naġme düzmez. Ya‘nī ey gönül, ol bizüm maḥbūbda olan naġmeler cümle āvāze vü şu‘ be ile olur imdi bu taġdīrce sen ol bezmde şakınıp feryād u fiġān itme dimekdür.²⁰⁸⁸ Murād, bezm-i maḥbūbda fiġān itmegi men‘dür.

نازم بصفای مه کنعان که زلیخا Nāzem be şafā-yi meh-i Ken‘ān ki Züleyhā

Ma‘nā budur ki meh-i Ken‘ān pāyesinde olan ḥazret-i (E 240^b) Yūsuf‘la nāz idüp iftiḥār iderem ki ḥazret-i Züleyhā

گر غیرت حور است که بی غازه نسازد Ger ġayret-i ḥūr est ki biġāza nesāzed

Ma‘nā budur ki ḥurūñ ġayreti ise de ġāzasuz düzmez. Ya‘nī, ḥazret-i Yūsuf‘uñ cemālīñ leṭāfetin var bundan kıyās it ki Züleyhā‘nuñ ḥüsni, güzellikde ḥürān-i bihiştüñ ġayretāveri iken yine eñlik sürüp kendü kendüyi Yūsuf‘a ‘arz iderdi ki bolay ki Yūsuf kendüye meyl (HP 259^b) ide dimekdür. Murād, şafvet-i cemāl-i Yūsuf‘ı medḥdür.

²⁰⁸⁵ urur: virür E, İ

²⁰⁸⁶ pür: berāber E, İ

²⁰⁸⁷ efġān: fiġān E, İ

²⁰⁸⁸ naġmeler: naġmeyi E, İ

Merhem bih ez ān dāğ ki der hālet-i bihbūd مرهم به از آن داغ که در حالت بهبود

Ma' nā budur ki ol dāğdan merhem yegdür ki eyü olmağ hāletinde

Hemsāyegī-i dāğ-i toeş tāze nesāzed همسایگی داغ تو اش تازه نسازد

Ma' nā budur ki ey maħbūb, (İ 70^a) senūñ dāğūñ hemsāye olmağlığı ol merhem hāletinde eyü olan dāğı tāze düzmez.²⁰⁸⁹ Ya' nī ey maħbūb, her şol dāğ-i derūn ki eyü olmağ vağtinde senūñ urduğūñ dāğūñ ÷onşılığından ki tazelenuñ yine pürçerāhat olmaya ol cins dāğdan merhem çok yegdür dimekdür.²⁰⁹⁰ Murād, kemāl-i mübālağā üzere maħbūbūñ dāğūñ te'şirin beyāndur ki hemsāyesi olan oñulmuş dāğı yine pürçerāhat ider.

عرفی بکش این جام و بیاسا که نه عیبست 'Urfī bekeş in cām u beyāsā ki ne 'aybest

Ma' nā budur ki ey 'Urfī, bu cāmı nūş eyle ve rāhat ol ki 'ayb degildür ki

کز تشنه لبی چون تو بخیازه نسازد Kez teşnelebī çun to be ħamyāze nesāzed

Ma' nā budur ki şusuzlığdan senūñ gibi ħamyāze düzmez. Ya' nī ey 'Urfī, sencileyin bir vücūd, teşnelebliginden ħamyāze itmek 'aybdur. İmdi bu cāmı nūş it de rāhat ol dimekdür. Murād, teşneleb olup ħamyāze itdüğün beyāndur.

Gazel²⁰⁹¹

(fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün)

Diberān nī dil be nāz u 'işve gāfil mīberend دلبران نی دل بناز و عشوه غافل میبرند

Ma' nā budur ki maħbūblar, gönli gāfil olduğı hālde nāz u 'işve sebebiyle iletmezler. Belki

Mīkeşend ez gāfilān şad renc tā dil mīberend میکشند از غافلان صد رنج تا دل میبرند

Ma' nā budur ki tā gönül iletinceye dek gāfillerden yüz dāne renc u elem çekerler dimekdür. Ya' nī, bir gönül iletinceye dek yüz dāne fikr ü endişe (E 241^a) idüp envā' -i dürlü ħīleler iderler.

Gerçi erbāb-i ta' alluğ vağf-i tūfānend līk گر چه ارباب تعلق وقف توفانند لیک

Ma' nā budur ki egerçi ta' alluğāt şāhibleri (HP 260^a) tūfānuñ mevķūfidurlar līkin

²⁰⁸⁹ dāğūñ: tağıñ E, İ; olmağlığı: olmağlık E, İ

²⁰⁹⁰ urduğūñ: HP دردغک

²⁰⁹¹ Bu gazel ve şerhi HE'de yoktur.

رخت اگر کمتر شود کشتی بساحل می برند Raht eger kemter şevved keştî be sâhil mîberend

Ma' nâ budur ki raht tecemmülâtları eger az olacağ olursa keştî-i vücûdlarını sâhil-i necâta iletürler ve illâ tûfân-i belâya ğarğ olmak muqarrerdür.²⁰⁹² Taşavvuf ma' nâsı erbâbına ma' lûmdur.²⁰⁹³

نگسلی از کاروان کعبه دل کز شتاب Nogsilî ez kârvân-i Ka' be-i dil kez şitâb

Ma' nâ budur ki gönül Ka' be' sinüñ kârvânından kesilmeyesen ki ziyâde 'acele üzere gitmekden²⁰⁹⁴

میگذارندت بخاک راه و محمل میبرند²⁰⁹⁵ Mîgozârendet be hûk-i râh u maḥmîl mîberend

Ma' nâ budur ki seni, bunuñ toprağından terk idüp mehâfeyi iletürler dimekdür. Taşavvuf ma' nâsı erbâbına ma' lûm.²⁰⁹⁶

کشتگان غمزه معشوق در روز جزا Koştegân-i ğamze-i ma' şûğ der rûz-i cezâ

Ma' nâ budur ki maḥbûbuñ ğamzesinüñ maḥtûlleri kıyâmet gününde²⁰⁹⁷

جمله غیرت بر قبول کار قاتل میبرند Cümle ğayret ber qabûl-i kâr-i kâtil mîberend

Ma' nâ budur ki cümlesi kâtil olan ğamzenüñ işinüñ qabûl olmasınıñ ğayretin iletürler.²⁰⁹⁸ Ya' nî, ğamze-i dilberden helâğ olanlar rûz-i kıyâmetde da' vâcı olmazlar belki cümlesi ğayret çekerler ki bu ğamzenüñ bizlere itdüğü kâr elbetde maḥbûl olmağ gerekdür.²⁰⁹⁹ Murâd, ğamze-i maḥbûbuñ maḥtûli olduğın beyândur.

هر کجا شمعی که روشن میکنند از بهر بزم²¹⁰⁰ Her kocâ şem' î ki rûşen mîkonend ez behr-i bezm

Ma' nâ budur ki meclisden öturi her nirede şem' i rûşen iderler

شمع جان هر گه که روشن شد زمحفل میبرند Şem' -i cân her geh ki rûşen şod zi maḥfil mîberend

Ma' nâ budur ki cân şem' i ki her vağt rûşen oldı meclisden iletür.²¹⁰¹ Ya' nî, meclis-i erbâb-i

²⁰⁹² ğarğ: ' arz E, İ

²⁰⁹³ ma' lûmdur: ma' lûm HP

²⁰⁹⁴ kesilmeyesen ki: kesilmeye senüñ E, İ

²⁰⁹⁵ محمل: تحمل HP

²⁰⁹⁶ Bu cümle İ ve E'de yoktur.

²⁰⁹⁷ maḥtûlleri: maḥbûlleri E, İ

²⁰⁹⁸ iletürler: iletür HP

²⁰⁹⁹ olmazlar: olmaz dimekdür İ, E; cümlesi: cümle İ, E

²¹⁰⁰ هر گه که: هر کجا E, İ

²¹⁰¹ her: bir E, İ

dilde her nirde ki bir şem^ç ziyādār olursa anı götürüp yandururlar feemmā bizüm şem^ç-i cānımız ki her vaqt ki ziyālandı bu maşlahat için ne ki erbāb-i dilüñ maḥfilinde yanmağa isti^ç dādı olsun bu def^a qabūl (HP 260^b) itmeyüp bizüm şem^ç-i cānımızı maḥfilden redd itdiler dimekdür.²¹⁰² Murād, cānını şem^ç gibi sūzān idüp meclise lāyık olmaduğın beyāndur.

Zaḥmet-i erbāb-i deyr ez Ka^ç becūyān berter est زحمت ارباب دیر از کعبه جویان برتر است

(E 241^b) **Ma^ç nā budur ki** erbābı deyrüñ zaḥmeti Ka^ç be taleb idenler zaḥmetinden çoqdur zīrā ki

Reh besī ṭayy mişevēd tā reh be sāḥil mībered ره بسی طی میشود تا ره بساحل میبرند

Ma^ç nā budur ki erbāb-i deyrüñ gitdügi yol ziyādesiyle ṭayy olur tā ki yolu sāḥil-i necāta iletürler dimekdür. Taşavvuf ma^ç nāsı erbābına ma^ç lūm.²¹⁰³

Fitne şev ber ehl-i dil ^ç Urfi^ç ki ez ḥüsn-i qabūl فتنه شو بر اهل دل عرفی که از حسن قبول

Ma^ç nā budur ki ey ^ç Urfi^ç, ehl-i dil olanlaruñ üzerine gitme ol ki ḥüsn-i qabūlden

Morde rā cān mīdehend u zinde rā dil mīberend مرده را جان میدهند و زنده را دل میبرند

Ma^ç nā budur ki mordeye cān virürler ve zindenüñ göñlini iletürler dimekdür. Ya^ç nī murād, ehl-i dilüñ yanından münfek olma üzerlerine fitne gibi düş ki anlarda bu ḥāletler vardur.

<Ġazel>²¹⁰⁴

(fe^ç ilātün / fe^ç ilātün / fe^ç ilātün / fe^ç ilün)

^ç İşmet ez la^ç l-i lebet gird-i heves mīgerded عصمت از لعل لبّت گرد هوس میگردد

Ma^ç nā budur ki ey maḥbūb, ^ç işmet senüñ la^ç lreng olan lebüñden hevesüñ eṭrāfın dolanur. Ya^ç nī ey maḥbūb, senüñ la^ç l lebüñde ne ḥālet vardur ki ^ç işmetüñ zātı ol lebüñ iştıyāqıyla hevesüñ eṭrāfın dolanur ki ^ç acabā bu lebi mekīde itmek bizlere naşīb olur mı dimekdür.²¹⁰⁵ Murād, kemāl-i mübālağa üzere leb-i la^ç l-i maḥbūbı medḥdür.

Ḳand mefrūş ki Sīmurğ meges mīgerded قند مفروش که سیمرغ مگس میگردد

Ma^ç nā budur ki ey maḥbūb, şeker şatma ki Sīmurğ meges olur. Ya^ç nī, Sīmurğ meges olmağ iḥtiyār ider ki tek bu şekerden baña bir naşīb olsun dimekdür. Murād, maḥbūbuñ şekerinde

²¹⁰² ziyālandı: ziyādār oldı E, İ

²¹⁰³ Bu cümle İ ve E'de yoktur.

²¹⁰⁴ Bu gazel ve şerhi HE'de yoktur.

²¹⁰⁵ bu lebi: yolu E, İ

olan hâleti beyândur.

Nâleî mîkeşem ez derd-i to gâhî lîkin ناله میکشم از درد تو گاهی لیکن

Ma' nâ budur ki (HP 261^a) ey maḥbûb, senüñ derdüñden gâhî bir nâle çekerem feemmâ

Tâ be leb mîresed ez za' f nefes mîgerded تا بلب میرسد از ضعف نفس میگردهد

Ma' nâ budur ki hattâ ol çekdügüm nâle ki tudağına yetişür kemâl-i za' findan yine nefes olur dimekdür. Ya' nî murâd, mübâlağa üzere za' fin beyândur ki nâle itdügüm vaqt kuvvetüm yoğdur ki feryâd idem.

Der bahârân heme kes hemdem-i murğ-i çemenend²¹⁰⁶ در بهاران همه کس همدم مرغ چمنند

Ma' nâ budur ki faşl-i bahârlarda cümle 'âlem murğ-i çemenüñ hemdemi olurlar feemmâ (İ 70^b)

Dil-i men hemnefes-i murğ-i kafes mîgerded دل من هم نفس مرغ قفس می گردهد

Ma' nâ budur ki benüm gönlüm kafesde maḥbûs olan murğın hemdemi olur dimekdür. Ya' nî murâd, göñli guşâde olmaduğın gamâşinâ olduğın beyândur.

Bende-i 'aşkem u âyîn-i diyâreş k'âncâ بنده عشقم و آیین دیارش کانجا

Ma' nâ budur (E 242^a) ki 'aşkuñ ve 'aşkûn diyârınñ bendesiyem ki ol diyârda

Kûbekü şu' le be dunbâle-i ḥas mîgerded کوبکو شعله بدنباله خس میگردهد

Ma' nâ budur ki maḥallebemaḥalle şu' le-i âteş-i ḥas u ḥâşâkuñ ardınca dolanur dimekdür. Ya' nî, şu' le-i âteş ile ḥas birbirine zıd iken kemâl-i ittiḥâdların gör ki kûbekü ardına düşüp dolanur. Murâd, diyâr-i 'aşkuñ hâletin beyândur.²¹⁰⁷

Ez kabûlest ne ez ḥîle ki 'Urfî heme şeb از قبولست نه از حيله که عرفی همه شب

Ma' nâ budur ki kabûldendür ki yoğsa ḥîleden degildür ki 'Urfî cemi' gice

Mîḥored bâde vü hemrâh-i 'ases mîgerded میخورد باده و همراه عسس میگردهد

Ma' nâ budur ki bâdeyi nûş ider ve 'ases-i şehr ile hemrâh olduğı ḥâlde dolanur, aşlâ ḥavf itmez dimekdür zirâ ki 'asesden bâdeyi ḥîle vü mekr üzere nûş iden kimesne ḥavf ider ve illâ

²¹⁰⁶ Bu mısra ve şerhi İ ve E'de yoktur. "چمنند" (çemenend) kelimesi HP'de "چمند" (çemened/çemend) şeklinde yazılıdır. Anlam ve vezin gereği söz konusu kelime "چمنند" (çemenend) şeklinde tamir edildi.

²¹⁰⁷ diyâr-i: bâde-i E, İ

ķabūliyyet üzere nūş iden kimesne  asesden b iperv adur. Ya  n  mur d, b deyi ķab l üzere n ş itd gin bey ndur.

<Ġazel>²¹⁰⁸

(mef  il n / fe  il t n / mef  il n / fe  il n)

Dil   u Őu  le-i h sn-i to ferd miĥ ized دل   o Őe e ĥsn to ferd miĥizd

Ma  n  budur ki ol bir (HP 261^b) g n l, sen n Őu  le-i h sn n gibi ferd   yekt  olduĥi h lde ķalk ar ki

Ki  un fiĥ n-i men ez r y-i derd miĥ ized كه  on fiĥan men az roy derd mi ĥizd

Ma  n  budur ki ben m fiĥ num gibi derd y zinden ķalk ar. Ya  n  ey maĥb b, her  aŐ ku n g n li sen n Őu  le-i h sn n gibi ferd olup b bedel olmaz feemm  her Şol Ő hibdil ki anu n fery d u fiĥ n  derd   elem y zinden zuh r ide işte ol  aŐ ku n g n li sen n Őu  le-i h sn n gibi ferd   b bedeld r dimekd r.

Ne merd b de-i  aŐ  v  ger ne der  alebet نه مرد باده عشقى و كر نه در طلبت

Ma  n  budur ki ey  alib, sen  aŐ  mens b olan b den n  demi degilsen yoķsa sen n  aleb n de

Fiĥ n zi c Ő-i ĥum-i l civerd miĥ ized فغان ز جوش خم لاجورد مى خيزد

Ma  n  budur ki feleg n l civerd reng olan k pin n c Ő u ĥur Őundan fery d u fiĥ n ķalk ar. Ya  n , ol seni  aleb ider feemm  sende ol b deyi n ş itmege isti  d d yoķ dimekd r.²¹⁰⁹

Meb n be  acz-i Z leyĥ  meŐ ff-i  aŐ est  n مبین بعجز زليخا مصاف عشقت اين

Ma  n  budur ki ey dah  al, Z leyĥ 'nu  (E 242^b)  aciz u fur m nde ķalduĥun g rme ki bu, meŐ ff-i  aŐ ku n meŐ ffidur ki

Ki gerd-i fitne zi buny d-i merd miĥ ized كه گرد فتنه ز بنياد مرد ميخيزد

Ma  n  budur ki fitne v  aŐ b toz  ins nu n buny dından ķalk ar.²¹¹⁰ Ya  n , ins nu n v c dını toz gibi yerinden ķoparur dimekd r. Mur d,  aŐ la kimesne muķ vemet id p meŐ ff itmege

²¹⁰⁸ Bu gazel ve Şerhi HE'de yaktur.

²¹⁰⁹ itmege: eyle ki E,  

²¹¹⁰ buny dundan: beynlerinden E,  

ķadır olmaduğın beyāndur.²¹¹¹

Be bezm-i Ka‘ berevān kem nişin kezān mecma‘ بيزم كعبه روان كم نشين كزان مجمع

Ma‘ nā budur ki ey t̄alib, Ka‘ berev olanlaruñ meclisinde az otur ki bu mecma‘ dan dā‘imā²¹¹²

Hemiře merdum-i b̄ihūdegerd m̄iħized همیشه مردم بيهوده گرد ميخيزد²¹¹³

Ma‘ nā budur ki hemiře boř yere dolanıci ādem ķaķar dimekdür. Tařavvuf ma‘ nāsı erbābına ma‘ lūm

şehid-i muştaribi ħāk şod meger be rehet شهيد مضطربي خاك شد مگر برهت

Ma‘ nā (HP 262^a) budur ki ey maħbūb, meger senūñ yoluñda ıztırāba mensūb olan ‘āřık řehid olmuřa beñzer ki

Ki b̄inesim zi rāh-i to gerd m̄iħized كه بي نسيم ز راه تو گرد ميخيزد

Ma‘ nā budur ki bād-i nesimsüz senūñ yoluñdan toz ķalkar. Ya‘ nī, ekřeriyā toz ruzigār olduđı zamān ķalkar feemmā imdi bād-i nesimsiz senūñ yoluñdan toz ķopuyor meger bir muřtaribu‘l-ħāl ‘āřık-i řehid olmaķ vardur ki anuñ ıztırābından ve ķepeleyüp ħareket itmesinden bu toz ķopuyor dimekdür. Āħir ma‘ nāya daħi ‘ibārātuñ taħammüli vardur feemmā müvecceh olan ma‘ nā bu idi ki beyān olındı.

Eger fesāne řumārem u ger terāne zenem اگر فسانه شمارم وگر ترانه زنم

Ma‘ nā budur ki eger ħikāyet řesāb idem ve eger terāne uram. Ya‘ nī, gerek bir alay ħikāyāt söyleyem ve gerek bir alay naġamāt ve terennümāt edā ideyüm bu ikisine daħi

To ġuř dār ki ez rüy-i derd m̄iħized تو گوش دار كه از روی درد ميخيزد

Ma‘ nā budur ki ey maħbūb, sen hemān ķulaķ tūt ki derd yüzinden ķalkar dimekdür. Ya‘ nī murād, fesāne vü terennümāti derdnāk olduđın beyāndur.

Be āteř-i dil-i men ħiř rā meger sencid باتش دل من خويش را مگر سنجيد

Ma‘ nā budur ki benüm āteř-i dilümle meger kendüsini dartmışa beñzer ki

Ki dūzaħ ez cigereř āh-i serd m̄iħized كه دوزخ از جگرش آه سرد ميخيزد

Ma‘ nā budur ki dūzaħuñ cigerinden řavıķ āh ķalkar. Ya‘ nī murād, kemāl-i mübālaġa üzere

²¹¹¹ ‘aşkla: ‘aşķda E, İ

²¹¹² Bu cümle İ ve E’de yoktur.

²¹¹³ Bu mısra İ ve E’de yoktur.

āteş-i derūnınuñ pürharāret olduđın beyāndur ki āteş-i dūzađ kendünuñ gönlinüñ āteşiyle tartılıp gönli āteşi ğālib (E 243^a) geldüğine dūzađ cigerinden āh-i serd çekdüđün beyāndur. Hāşā bundan āteş-i dūzađı tađķır çıkmaz feemmā nefsü'l-emr āteş-i 'aşķ-i mađbüb-i ĥakīķat nār-i dūzađdan Őedīd olduđına Őübhe yoķdur.

ترانه بشنو كز هزار نغمه طراز Terāneī beşinev kez hezār nađmeţırāz

(HP 262^b) **Ma' nā budur ki** ey sāmi', bir terāneyi istimā' it ki biñ dāne nađmeţırāzdan ancak

يكي چو عرفی دستان نورد ميخيزد Yekī çu 'Urfī-i destānneverd mīĥīzed

Ma' nā budur ki 'Urfī-i destānneverd gibi biri ĥalkar. Ya' nī, biñ dāne nađmeţırāz zūhūr itmek gerekdür ĥattā 'Urfī gibi bir vücūd-i kāmīl içlerinden mümtāz olup kendü kendüyi göstere dimekdür.

Gazel²¹¹⁴

(mefā' ilün / fe' ilātün / mefā' ilün / fe' ilün)

هنوز خسته دلم تكيه بر عدم ميزد Henüz ĥastedilem tekiye ber 'adem mīzed

Ma' nā budur ki benüm (İ 71^a) ĥaste olan gönلüm yoķlık üzerine henüz dayanmak urdı ki

كه با گلوی خراشیده بانگ غم ميزد Ki bā gulū-yi ĥerāşīde bāng-i ğam mīzed

Ma' nā budur ki dırmalanmış boğazla ğama bāng urdı. Ya' nī, kemāl-i za' findan nefesi çıkmakdan ĥalmış iken yine Őurmayup ğamı yanına da' vet idüp çağırıyor bundan bildüm ki ayruķ benüm bu ĥaste olan gönlüm Şağlamak iĥtimāli yoķdur.²¹¹⁵ Murādı, 'ālem-i 'ademe tekiye urmaķdur zīrā ki ne ĥāle girmişdür yine ğamı elden koymayup yanına da' vet idiyor dimekdür.²¹¹⁶

قضا هنوز نيفکنده بود طرح کنشت Ķazā henüz neyefkende būd Őarĥ-i Konişť

Ma' nā budur ki Ħaķ Te' ālā hazretlerinüñ Ķazā ve Ķader mi' mārınuñ eli henüz Őarĥ-i eyvān-i Konişť itmemişdi ki

²¹¹⁴ Bu gazel ve Şerhi HE'de yoktur.

²¹¹⁵ nefesi: ya' nī E, İ

²¹¹⁶ ğamı: غمز HP

که بوسه بی ادبی بر در صنم میزد²¹¹⁷ Ki buse bīdebī ber der-i šanem mīzed

Ma‘nā budur ki bir dāne ‘aşıq-i bīdeb šanemūñ kapası üzerine buse urdı dimekdür.
Taşavvuf ma‘ nāsı erbābına ma‘ lūm.

نیود سایه نشین آفتاب حسن ز زلف Nebūd sāyenişin āfitāb-i ḥüsn zi zülf

Ma‘nā budur ki maḥbūbuñ āfitāb-i cemālī zülfden sāyenişin degil idi.²¹¹⁸ Ya‘nī, henüz zülf
zuhūr itmemişdi ki maḥbūbuñ āfitāb-i ḥüsnine gölge bıraqa

که فتنه دست در آن زلف خم بخم میزد²¹¹⁹ Ki fitnedest der ān zülf-i ḥambeḥam mīzed

Ma‘nā budur ki fitne vü fesād elini ol ḥambeḥam olan zülfe urdı dimekdür. Ya‘nī, maḥbūbuñ
zülfī henüz sāyenişin olma(HP 263^a)mışken dest-i fitnenūñ ol zülfe ta‘alluqı vardur
dimekdür.²¹²⁰ Murād, mübālağa üzere fitneengiz olduğın beyāndur.²¹²¹

هنوز حسن بکاری ندیده بود صلاح Henüz ḥüsn be kārī nedīde būd šalāḥ

Ma‘nā budur ki henüz, ḥüsn-i (E 243^b) maḥbūb bir kārda šalāḥ ve fesād görmemişdi ki

که ترک غمزه بدل ناوک ستم میزد Ki Turkḡamze be dil nāvek-i sitem mīzed

Ma‘nā budur ki Turkḡamze gönle sitem oqın urdı. Ya‘nī, henüz ḥüsn-i maḥbūb zuḥūr
itmemişken Turkḡamzesi bizüm gönlimuze nāvek-i sitem ü cefāyı urdı dimekdür. Murād,
‘ālem-i ezelden nāvek-i sitem-i ḡamze-i maḥbūb yedügin beyāndur.²¹²²

هنوز کعبه و بتخانه در مشیت بود Henüz Ka‘be vü büthāne der meşiyet būd

Ma‘nā budur ki Ka‘be vü büthāne vücūda gelmeyüp henüz ‘ālem-i meşiyetde idi ki

که دل بمکتب عشقت صنم صنم میزد Ki dil be mekteb-i ‘aşket šanem šanem mīzed

Ma‘nā budur ki tıfl-i dil ey maḥbūb, senūñ mektebhāne-i ‘aşquñda šanem šanem ders urdı
dimekdür. Taşavvuf ma‘ nāsı erbābına ma‘ lūm.

بجان دوست که فساد غمزه نیش نداشت Be cān-i düst ki faşşād-i ḡamze niş nedāşt

Ma‘nā budur ki maḥbūbuñ cānı ḥaqqıyçun ki faşşād-i ḡamze niş dutmadı ki²¹²³

²¹¹⁷ E, İ - بر:

²¹¹⁸ āfitāb-i: - E, İ

²¹¹⁹ HP هست: دست

²¹²⁰ sāyenişin olmamışken dest-i fitnenūñ ol zülfe ta‘alluqı vardur dimekdür: - E, İ

²¹²¹ Bu cümle İ ve E’de yoktur.

²¹²² yedügin: idügin E, İ

²¹²³ ḥaqqıyçun ki: cānı çıqsun ki E, İ

Ki âteş ez reg-i bîmârdil 'alem mîzed که آتش از رگ بیمار دل علم میزد

Ma' nâ budur ki bîmâr olan gön'lûñ tamarından âteş 'alem urdı. Ya' nî, faşşâd-i gâmze henüz neşter eline almazdan muqaddem dil-i bîmâruñ tamarından âteş, 'alem gibi zühür itdi dimekdür veyâhud **ma' nâ böyle demek ola ki** maḥbûbuñ cânına faşşâd-i gâmze henüz neşter alup urmazdan muqaddem kemâl-i ğayretinden dil-i bîmâruñ tamarından âteş, 'alem gibi zühür itdi dimekdür. İki ma' nâdan daḥi murâd olan mübâlağadır.

Be Ka' be âmede 'Urfî zi küfr tevbe numûd بکعبه آمده عرفی ز کفر توبه نمود

Ma' nâ budur ki 'Urfî, küfrden tevbe gösterüp Ka' be'ye gelmişdür.

Be in nişâne ki nâḳûs der ḥarem mîzed باین نشانه که ناقوس در حرم میزد

Ma' nâ budur ki eger i' timâd (HP 263^b) itmezsen bu nişâne yeter ki ḥarem-i Ka' be'de nâḳûs urdı dimekdür. Taşavvuf ma' nâsı erbâbıba ma' lûm.

Gâzel²¹²⁴

(mefâ' ilün / mefâ' ilün / mefâ' ilün / mefâ' ilün)

Zi zevḳ-i derd bîrûnem derûn râ munfa' il dâred ز ذوق درد بیرونم درون را منفعل دارد

Ma' nâ budur ki derdün zevḳinden taşram iḥerûmi munfa' il tûtar. Ya' nî, taşramda ol ḳadar derd vardur ki ol derdün zevḳi iḥerûm ḥacîl ider ki senün derdünün zevḳi benüm ki ḳadar yoḳdur dimekdür.²¹²⁵ Murâd, derûn <u> bîrûni derdle âlûde olduĝın beyândur. Ḥâşıl-i kelâm

Serâpâ-yi vücûdem der maḥabbet ḥâl-i dil dâred سرآپای وجودم در محبت حال دل دارد

(E 244^a) **Ma' nâ budur ki** başdan ayaĝa vücûdum maḥabbetde gön'lün ḥâlin tûtar maḥabbetle âlûde olan gön'lün derûn <u> bîrûni niçeye ki derdle mâlâmâl ise kezâlik benüm daḥi öyledür dimekdür.²¹²⁶

Fiĝân ez cilve-i ḥüsnî ki cānhâ-yi şehîdân râ فغان از جلوه حسنی که جانهای شهیدان را

Ma' nâ budur ki ol bir ḥüsnün cilvesinden feryâd u fiĝân olsun ki şehîdlerün cānlarını

Zi neng-i âremîdenhâ-yi ḥayrânî ḥacel dâred ز ننگ آرمیدنهای حیرانی خجل دارد

Ma' nâ budur ki ḥayrânlıḳ diñlenmelerinün 'ârından ḥacel tûtar. Ya' nî, bir yüzden cilve ider

²¹²⁴ Bu gazel ve şerhi HE'de yoktur.

²¹²⁵ iḥerûm: iḥerûmi E, İ

²¹²⁶ öyledür: ya' nî iledür HP

ki şehidlerün cânlarını hayrânlıktan rāhat olmağa kıoymaz ħacel ider dimekdür. Murād, mübālağa üzere cilve-i ħüsn-i maĥbûbı medĥdür.

Gül-i ümmîd-i mâ rā āfet-i pejmurdegî nebved گل امید ما را آفت پژمردگی نبود

Ma' nâ budur ki bizüm ümmîdimüz güline perjmurdelik āfeti olmaz zîrâ ki

Ki bâğ-i ârzû-yi mâ hevâ-yi mu' tedil dâred که باغ آرزوی ما هوای معتدل دارد

Ma' nâ budur ki bizüm ârzümüz bâğı mu' tedil hevâ tutar ol sebebden gül-i ümmîdimüz pejmurde olmaz dimekdür.

Be ' ahd-i ħüsn-i ü gâhî tebessüm bînî ez lebhâ بعهده حسن او گاهی تبسم بینی از لبها

Ma' nâ budur ki ol maĥbûbuñ ħüsninüñ ' ahdinden gâhî bir tebessüm görürsen tudaqlardan

Ki güyî mordeî şad sâleî der sine dil dâred که گویی مرده صد ساله در سینه دل دارد

(HP 264^a) **Ma' nâ budur** ki diyesen ki yüz yıllık bir meyyit, sînesinde gönül tutar. Ya' nî ey maĥbûb, senüñ devr-i ħüsnünde tebessüm ol kıadar emr-i muĥâldür ki tudaqlardan tebessüm zühür itmek ' aynıyla morde-i şad sâle sînesinde gönül tutmağa beñzer dimekdür. Murād, mübālağa üzere ' ahd-i ħüsn-i maĥbûbda bir kimesne tebessüm itmedügin beyāndur.²¹²⁷

Yekî şad şod ' azâb-i ehl-i ' işyân kez laĥid ' Urfî یکی صد شد عذاب اهل عصیان کز لحد عرفی

(İ 71^b) **Ma' nâ budur ki** ehl-i ' işyānuñ ' azâbınuñ biri, yüz oldı ki ' Urfî mezârdan

Zi ħün-i germ-i dil seyli be düzaĥ muttaşıl dâred ز خون گرم دل سیلی به دوزخ متصل دارد

Ma' nâ budur ki gönül ısıcağ olan kıanından düzaĥa bir seyli muttaşıl tutar. Ya' nî, ' Urfî'nüñ vücûdında olan âteşüñ harâretin var bundan kıyâs it ki mezârda iken gönlinüñ ısıcağ olan kıanından düzaĥa bir kıan seyli (E 244^b) cārî itmekle düzaĥuñ içinde yanan ehl-i ' işyānuñ ' azâbınuñ biri yüz olmağa başladı ol kıanuñ harâretinden. Murād, kemâl-i mübālağa üzere vücûdında olan âteş-i ' aşkı beyāndur.

Gazel²¹²⁸

(mef' ülü / mefâ' ilü / mefâ' ilü / fe' ülün)

Ger bād şevem ber to vezîden negożārend گر باد شوم بر تو وزیدن نگذارند

Ma' nâ budur ki ey maĥbûb, eger ben rüzigâr olacağ olursam yine senüñ üzerüne esmege beni

²¹²⁷ kimesne: ferdde E, İ

²¹²⁸ Bu gazel ve şerhi HE'de yoktur.

koymazlar |İ, E⁺ dimekdür|.

ور حسن شوم روی تو دیدن نگذارند Ver hüsn şevem rüy-i to dīden negoṣārend

Ma' nā budur ki ey maḥbub, eger ben hüsn ü cemāl olacaḳ olursam yüzüñi görmege yine beni koymazlar dimekdür. Ya' nī murād, kemāl-i mübālağa üzere maḥbūbuñ kendüye 'adem-i iltifātın beyāndur.

تا سر زده شادی دلم سوخته از عشق Tā ser zede šāzī-i dilem sūḥte ez 'aşḳ

Ma' nā budur ki hattâ ki benüm gönümün şādlığı baş urdı âteş-i 'aşḳdan yanmışdur. Ya' nī, benüm derūnumda ki şādmānlıḳ baş gösterüp kendü kendüyi izhār itdügi gibi âteş-i 'aşḳ mecāl virmeyüp ol (**HP 264^b**) şādmānlığı der sā' at yandurur imdi bu taḳdīrce²¹²⁹

این سبز ازین خاک دمیدن نگذارند Īn sebz ez ĩn ḥāk demīden negoṣārend

Ma' nā budur ki bu sebze-i şādmānlığı bu ḥāk-i dilden bitmege koymazlar dimekdür.²¹³⁰ Ya' nī murād, gönlinde şādmānlıḳ olmadığın beyāndur.

این رسم قدیمست که در گلشن مقصود Īn resm-i ḳādīmest ki der gülşen-i maḳşūd

Ma' nā budur ki bu 'ādet-i ḳādīmedür ki gülşen-i murād u maḳşūdda

بر خاک بریزد گل و چیدن نگذارند Ber ḥāk berīzed gül ü çīden negoṣārend

Ma' nā budur ki toprak üzerine gül dökülür ve düşürmege koymazlar dimekdür. Ya' nī murād, gülşen-i maḳşūduñ 'ādetin beyāndur ki sā'ir gülşenlerün ḥilāfıncadur bunuñ 'ādeti.

ما معتكف كعبه انسيم که در وی²¹³¹ Mā mu' tekif-i Ka' be-i unsīm ki der vey

Ma' nā budur ki bizler ünsiyyet Ka' be' sinün mu' tekifiyüz ki anda²¹³²

بیهوده بهر کوچه دویدن نگذارند Bihūde be her küçe devīden negoṣārend

Ma' nā budur ki boş yire her bucağa yelmege koymazlar dimekdür. Ma' nā-yi taşavvufi erbābına ma' lūmdur.²¹³³

²¹²⁹ yandırır imdi: yandıramadı E, Ī

²¹³⁰ ḥāk-i dilden: ḥākdan, dilden HP

²¹³¹ "انسیم" (ünsīm) ibaresi Ī ve E'de "انسم" şeklinde HP'de "اسیم" şeklinde yazılıdır. Anlam bütünlüğü ve vezin açısından doğrusunun "انسیم" olması gerektiğini düşünüyörüz.

²¹³² ünsiyyet: ünsiyyetde E, Ī

²¹³³ Bu cümle Ī ve E'de yoktur.

گر شربت و گر زهر بلب چون رسد این جام Ger şerbet ü ger zehr beleb çun resed ĩn cām

Ma‘nā budur ki eger şerbetdür ve eger zehrdür çünki bu cām tudağa yetiše. Ya‘nī, bu cām-i ‘aşkuñ içindeki gerek şerbet olsun gerek zehr olsun çünki tudağa (**E 245^a**) vāşıl ola

باید همه نوشید چشیدن نگذارند Bāyed heme nūşīd çeşīden negożārend

Ma‘nā budur ki lāzım olan budur ki cümlesin nūş idesen ve illā tadmāğa qoymazlar dimekdür.²¹³⁴ Murād, cām-i ‘aşkuñ hālātın beyāndur.

از تربیت آب و هوا در چمن عشق Ez terbiyet-i āb u hevā der çemen-i ‘aşq

Ma‘nā budur ki āb u hevānuñ terbiyetinden çemen-i ‘aşqda ‘ādet budur ki

نخلی که شود خشک، بریدن نگذارند Naḥlī ki şevēd ḥuşk borīden negożāred

Ma‘nā budur ki ol bir naḥl ki qurı ola kesmege qoymazlar dimekdür.²¹³⁵ Ya‘nī murād, çemen-i ‘aşkuñ hāletın beyāndur ki sā’ir çemene muḥālīfdür zīrā ki sā’ir çemende naḥl-i ḥuşkı ‘amelden qalmışdur deyü keserler feemmā (**HP 265^a**) bunda kesmezler. İḥtimāldür ki āb u hevāsmuñ terbiyetinden yine ter ü tāze ola. Taşavvuf ma‘nāsı erbābına ma‘lūm.²¹³⁶

پیداست از آن حسن نظربازی عرفی Peydāst ez ān ḥüsn nażarbāzī-i ‘Urfī

Ma‘nā budur ki ol ḥüsnden ‘Urfī’nuñ nażarbāzılığı āşikārdur ki

کین بلبل از آن باغ پریدن نگذارند²¹³⁷ Kīn bülbul ez ān bāğ perīden negożārend

Ma‘nā budur ki bu bāğ-i ḥüsnden bülbulşıfat olan ‘Urfī’yi kesilmege qoymazlar bundan ma‘lūm oldı ki ‘Urfī’nuñ ḥüsne nażarbāzılığı vardır. Ya‘nī murād, ḥüsni maḥbūbla nażarbāz olduğın beyāndur.

²¹³⁴ budur ki: - E, İ

²¹³⁵ qurı: qadri E, İ

²¹³⁶ Bu cümle İ ve E’de yoktur.

²¹³⁷ “پریدن” (perīden) kelimesi İ, E ve HP nüshalarında “بریدن” (borīden) şeklinde yazılıdır. Ama bu kelime hem ‘ayrılma, terk etmek, bir yerden ilişiğın kesilmesi’ manasına gelmez hem de bir üsteki beyitte kafiye için kullanılmıştır. Oysa bu beyitte ‘bülbulün bir bağdan ilişiğini kesmesi, ayrılması’ ifade edilmektedir ve şüphesiz bülbulün bir yerden ayrılması onun kanatlanması ile olur. Bu yüzden söz konusu kelime ‘uçmak, kanatlanmak, ayrılmak’ manalarına gelen “پریدن” (perīden) olmalıdır. Nitekim ancak böylece, şerhteki “kesilmek” ibaresi yerine oturur. Aksi takdirde ‘bülbulün kesilmesi’ söz konusu olur.

Ġazel²¹³⁸

(fā' ilātūn / fā' ilātūn / fā' ilātūn / fā' ilūn)

Āh ez īn dil kez girībān-i ġamī ser ber nezed آه ازین دل کز گریبان غمی سر بر نزد

Ma' nā budur ki āh bu gönülden ki bir ġamuñ yaqasından başını yuqaru urmadı.²¹³⁹ Ya' nī, başını girībān-i ġamdan taşra çıqarmadı.²¹⁴⁰

Şad muşibet reft u dest-i şivenī ber ser nezed صد مصیبت رفت و دست شیونی بر سر نزد

Ma' nā budur ki yüz dāne mātem u muşibet gitdi ve şiven itmege mensüb olan elini başa urmadı dimekdür.²¹⁴¹ Ya' nī murād, ġam u muşibete şābir olduğın beyāndur.²¹⁴²

Bā vüçūd-i ānki zehr-i bīġamī nüşed mudām با وجود آنکه زهر بیغمی نوشد مدام

Ma' nā budur ki bunuñ birle ki ġamsızlık zehrini mudām nüş ider yine

Zehrġandī ber mizāc-i 'āfiyetperver nezed زهر خندی بر مزاج عافیت پرور نزد

Ma' nā budur ki 'āfiyetperver olan micāzuñ üzerine zehrġandeligi urmadı.²¹⁴³ Ya' nī murād, zehr-i bīġamīlığı nüş idüp zehrġand olmaduğın beyāndur.

Bā çonīn ġavgā ki der īn bezm-i şüregīz buved با چنین غوغا که در این بزم شورانگیز بود

Ma' nā budur ki buncılayın ġavgā, belki bu bezm-i şüregīzde vāķi' olmış idi bunuñ birle yine (E 245^b)

Şiše' neşkest u sengī ber ser-i sāġār nezed شیشه' نشکست و سنگی بر سر ساغر نزد

Ma' nā budur ki bir şişeyi şikest itmedi ve sāġaruñ üzerine bir taş urmadı. Ya' nī murād, meclisūñ aġvālin ve kendünüñ şabr u taġammülin beyāndur.

Der çonīn bezmī ki yek pervāne dāred şād çerāġ در چنین بزمی که یک پروانه دارد صد چراغ

Ma' nā budur ki buncılayın bir 'ālī meclisde ki (HP 265^b) her <bir> pervāne yüz dāne çerāġ tutar iken

²¹³⁸ Bu gazel ve şerhi HE'de yoktur.

²¹³⁹ urmadı: - E, İ

²¹⁴⁰ ya' nī: - E, İ

²¹⁴¹ itmege: iletmege E, İ

²¹⁴² şābir: صائر E, İ

²¹⁴³ urmadı: virmedi E, İ

Bā heme pervānegī kerd u çerāgī per nezed با همه پروانگی گرد و چراغی پر نزد

Ma'nā budur ki ol yüz çerāguñ cümlesine pervānelik eyledi ve bir çerāğa perini urmadı. Ya'nī murād, (İ 72^a) mübālağa üzere göñlinüñ çust u çāpuklugin beyāndur.

Vaqt-i 'Urfī hoş ki nugşūdend çun der ber ruḥeş وقت عرفی خوش که نگشودند چون در بر رخس

Ma'nā budur ki 'Urfī'nüñ vaḫti hoş olsun ki yüzine çünki ḳapu açmadılar. Ya'nī, aṣlā 'Urfī'nüñ yüzüne bir ḳapu fetḫ olup açılmadı bunuñ birle yine

Ber der-i nugşūde sākin şod der-i dīger nezed بر در نگشوده ساکن شد، در دیگر نزد

Ma'nā budur ki açılmamış ḳapu üzerinde sākin olup ḡayrı ḳapuyı urmadı. Ya'nī murād, kemāl-i hüsn-i i'tiḳādın beyāndur ki bu ḳapu fetḫ olmadı deyü āḫir ḳapuya müteveccih olmadı. Bu ümīd üzere ki elbetde bir gün fetḫ olur dimekdür.

Gazel²¹⁴⁴

(fe' ilātün / fe' ilātün / fe' ilātün / fe' ilün)

Ger der-i kām-i dil ez baḫt-i zebūn buḡşāyed گر در کام دل از بخت زبون بگشاید

Ma'nā budur ki eger göñlün murādınıñ ḳapusu zebūn olan baḫtdan açılacaḡ olursa

Girih ez rişte-i mā siḫr u fusūn buḡşāyed گره از رشته ما سحر و فسون بگشاید

Ma'nā budur ki bizüm rişteümüzden daḫi 'uḫdeyi siḫr u fusūn açar.²¹⁴⁵ Ya'nī, eger baḫt-i zebūnımızdan murādımız ḳapusu açılacaḡ olursa rişteümüzden 'uḫde açılır dimekdür.²¹⁴⁶ Murād, muḫāli muḫāle ta'liḳdür.

Ān ki miḡoft menem kār-i furūbeste guşāy آن که میگفت منم کار فروبسته گشای

Ma'nā budur ki ol kimesne ki didi furūbeste olan kārı guşāde idici benüm

İnek āverdeem ĩn 'uḫde kunūn buḡşāyed اینک آورده ام این عقده کنون بگشاید

Ma'nā budur ki imdi kārında olan 'uḫdeyi getürdüm 'acabā şimdi açar mı? İstifhām ṭarīḳi üzere su'āldür.

²¹⁴⁴ Bu gazel ve şerhi HE'de yoktur.

²¹⁴⁵ siḫr u fusūn açar: - İ, E

²¹⁴⁶ ya'nī eger baḫt-i zebūnımızdan murādımız ḳapusu açılacaḡ olursa rişteümüzden: -E

Çeşm ber nāvek-i ānīm ki āhū-yi ḥarem چشم بر ناوک آنیم که آهوی حرم

Ma' nā budur ki ol maḥbūbuñ oqınuñ üzerine çeşm-i ümīdi tutaram ki āhū-yi ḥarem²¹⁴⁷

Be kemān āyed u ber şayd-i zebūn bugşāyed بکمان آید و بر صید زبون بگشاید

Ma' nā budur ki kemāniyla gelür feemmā oqını şikāruñ (HP 266^a) üzerine açar. Ya' nī murād, kendüyi şayd-i zebūn pāyesine (E 246^a) koyup maḥbūbuñ nāvekiñe ümmīdvar olduđın beyāndur.

Sīne ber tiğ mezen yek nigez ez düst taleb سینه بر تیغ مزین یک نگه از دوست طلب

Ma' nā budur ki ey 'āşık, sīneñi tiğ-i cefaya urma eger murāduñ mecrūḥ olmak ise maḥbūbdan bir baqış taleb it ki²¹⁴⁸

Ki zi her mü-yi to şad çeşme-i ḥūn bugşāyed که ز هر موی تو صد چشمه خون بگشاید

Ma' nā budur ki ol baqış senūñ her müyuñdan yüz dāne ḳan çeşmesin açar. Ya' nī murād, mübālağa üzere maḥbūbuñ nigāhında olan ḥāleti beyāndur.

Cā-yi ānest eger şabr konem bā in derd جای آنست اگر صبر کنم با این درد

Ma' nā budur ki eger bu derdile şabr idecek olursam anuñ yeridür ki²¹⁴⁹

Ki be ta' nem leb-i erbāb-i sükūn bugşāyed که بطعم لب ارباب سکون بگشاید

Ma' nā budur ki şāhib-i sükūt olan kimesnelerūñ tudağı benüm ta' numla açılır. Ya' nī, bende olan derd bir derddür ki buña şabr itmek mümkün degildür feemmā eger ben şabr u taḥammül idecek olursam ihtiyārsuz erbāb-i sükūt olanlar benüm işüme ta' n u daḥl idüp guşādeleb olurlar dimekdür. Murād, mübālağa üzere derdinūñ çoqlıđın ve şabrın beyāndur.

Benümāyīm be to dilhā-yi melā'ik der bend بنمایم بتو دلهای ملائک در بند

Ma' nā budur ki melā' ikenūñ gönüllerini ḳaydbendde olduđı ḥālede saña göstereyüm

Her ki ān silsile-i gāliyegūn bugşāyed هر که آن سلسله عالیه گون بگشاید

Ma' nā budur ki her kimse ki maḥbūbuñ ol hoş rāyihāl olān zülfi silsilesini açacaḳ olursa ol zamān saña göstereyüm ki ne ḳadar melā' ilkenūñ gönülleri ol silsilede bend olup ḳalmışdur. Ya' nī murād, mübālağa üzere silsile-i zülfi maḥbūbda olan ḥāleti beyāndur.

²¹⁴⁷ üzerine: - HP

²¹⁴⁸ murāduñ: murād E, İ

²¹⁴⁹ eger bu derdile: - HP

عرفی آمد دگر ای همنفسان کز غم و درد ʿUrfī āmed dıger ey hemnefesān kez ğam u derd

Maʿnā budur ki ey hemnefes olan yārānlar, ʿUrfī yine geldi ki |İ, E⁺ yine| ğamdan ve derdden

بر دل ما در آشوب و جنون بگشاید Ber dil-i mā der-i āşūb u cunūn buĝşāyed

(HP 266^b) **Maʿnā budur ki** bizüm gönlümüz üzerine āşūb u cunūn ƣapusın aça dimekdür.

Yaʿnī murād, vücūdunda olan āşūb ve cünūnuñ çoĝlıĝın beyāndur.

Ġazel²¹⁵⁰

(mefʿülü / mefāʿilü / mefāʿilü / feʿülün)

آن دل که بهجر تو ز آرام برآید Ān dil ki be hecr-i to zi ārām ber āyed

Maʿnā budur ki ey maħbūb, ol göñül ki senüñ hecründe ārām u ƣarārdan yuƣaru gelür. Yaʿnī rāħat olmaƣdan ƣala

زودش بمصیبت زده گی نام برآید Züdeş be muşibetzedegī nām ber āyed

(E 246^b) **Maʿnā budur ki** ol cins göñlüñ nāmı, muşibetzedelikle tiz yuƣaruya gelür. Yaʿnī, belākeşlikle tiz meşhūr-i āfāƣ olur dimekdür.

پر زهر دهد ساغر و شیرین نکند لب Pürzehr dehed sāĝar u şirīn nekned leb

Maʿnā budur ki sāƣı-i maħbūb, sāĝarı pürzehr olduĝı ģalde virür ve ƣudaĝı şirīn leble tekellüm eylemez.²¹⁵¹ Yaʿnī, şirīn lebiyle tekellüm itmez ki al bunı nüş eyle deyü hemān böyle tekellüm itmeksüzün şunar veyāħud **maʿnā böyle dimek ola ki** sāĝarı zehrle pirāyduv ve ƣudaĝı şirīn itmez.²¹⁵² Yaʿnī sāĝaruñ lebine bir şirīn nesne sürmez tā ki baña daħı bir ƣuvvet-i ƣalb gele ki bu sāĝaruñ içindeki şirīn olmasa ƣudaĝı şirīn olmaz feemmā bu şüretler olmaduƣdan şoñra

آن حوصله ام کو که به این جام برآید Ān ģavşalaam kū ki be in cām ber āyed

Maʿnā budur ki ƣanı benüm ol ģavşalamuñ bu pürzehr olan cāmıa yuƣaru gelür? Yaʿnī, böyle sāĝar-i pürzehri nüş itmege dimāĝum yoƣdur dimekdür.

انسی بغم جان نگرفتست که از تن Unsī be ĝamem cān negiriftest ki ez ten

Maʿnā budur ki benüm ĝamumıa cān ol bir unsiyyeti ƣutmamışduv ki tenden

²¹⁵⁰ Bu gazel ve şerhi HE'de yovtur.

²¹⁵¹ leble tekellüm: - HP

²¹⁵² deyü: - HP itmeksizin: itmeksüz HP

تا حشر اجل گر کند ابرام برآید   Tā ḥaşr ecel ger koned ibrām ber āyed

Ma' nā budur ki tā ḥaşre varıncaya dek ecel eger ibrām idecek olursa yuḡaru gelür. Ya' nī, ğamla cānum eyle maḥabbet itmişdür birbirine kıyāmete varıncaya dek ecel cānıma ibrām itse ğamdan (HP 267^a) ayrılıp tenümden taşra çıkmaz dimekdür. Murād, ğamla cānın birbirine kemāl-i unsiyyet itdüĝin beyāndur. (İ 72^b)

غر زلف تو در صومعه زنار فشانند   Ger zülf-i to der şavme' e zunnār feşāned

Ma' nā budur ki ey maḥbüb, eger senüñ zülfüñ şavme' e-i zāhidānda zunnār şaçacaĝ olursa

آوازه کفر از در اسلام برآید   Āvāze-i küfr ez der-i İslām ber āyed

Ma' nā budur ki küfruñ āvāzesi İslām'un ḡapısından yuḡarı gelür. Ya' nī murād, mübālaĝa üzere zulf-i maḥbübda olan ḥālātı beyāndur.

مشکل که شود نغمه گشا در چمن خلد   Müşkil ki şeved naĝmeguşā der çemen-i ḥuld

Ma' nā budur ki çemen-i cennetde müşkildür ki naĝmeguşā ola

مرغی که به پژمردگی دام برآید   Murĝi ki be pejmurdeĝi-i dām ber āyed

Ma' nā budur ki ol bir murĝ ki duzaĝuñ perişānlıĝıyla yuḡaru gelür.²¹⁵³ Ya' nī murād, dāmdan bu ḥāl ile āzāde olan murĝ, çemen-i ḥuldda naĝmeguşā olmaduĝın (E 247^a) beyāndur.

آن سوختگانیم که گر آتش دوزخ   Ān süḥteĝānīm ki ger āteş-i dūzaḡ

Ma' nā budur ki āteş-i ' aşḡa ol yanmışlaruz ki eger āteş-i dūzaḡı

سنجند به داغ دل ما خام برآید   Sencend bedāĝ-i dil-i mā ḥām ber āyed

Ma' nā budur ki dartacaĝ olursa bizüm gönlimüzde olan dāĝ ile ḥām yuḡarı gelür. Ya' nī, eger āteş-i dūzaḡı bizüm dāĝ-i derünımız āteşiyle dartacaĝ olursa ol āteş-i dūzaḡ bizüm dāĝımızuñ āteşinüñ yanında ḥāmdur.²¹⁵⁴ Murād, mübālaĝa üzere dāĝ-i dilüñ āteşnāk olduĝın beyāndur.

زان با تو نگویم بد عرفی که مبادا   Zān bā to negüyem bed-i ' Urfi ki mebādā

Ma' nā budur ki ey maḥbüb, ' Urfi'nüñ kemligini ol sebebden ötüri saña söylemezem ki²¹⁵⁵

²¹⁵³ bir: - E, İ

²¹⁵⁴ bizüm dāĝ-i derünımız āteşiyle dartacaĝ olursa ol āteş-i dūzaḡ: - E, İ

²¹⁵⁵ söylemezem: diyemezem E, İ

Nāmeş be zebān-i to be duşnām ber āyed ²¹⁵⁶ نامش به زبان تو به دشنام برآید

Ma' nā budur ki olmaya ki ol 'Urfī'nūñ nāmı, senūñ dilūñde duşnāmıla yuķaru gele dimekdür.

Ya' nī murād, taķķīr-i nefis idüp bednām olduğın beyāndur.

<Gazel>²¹⁵⁷

(fe' ilātün / fe' ilātün / fe' ilātün / fe' ilün)

Çend bīgiryey buved dīde-i giryānī çend چند بی گریه بود دیده گریانی چند

Ma' nā budur ki niçeye dek ağlamaķsız (HP 267^b) ola bir niçe ağlamağa mensüb olan göz?²¹⁵⁸

Zülf cem' ar ki cem' end perişānī çend زلف جمع آر که جمعد پریشانی چند

Ma' nā budur ki ey maħbüb, zülfüñ cem' olduğı ĥalde getür ki cem' dürler bir niçe perişān.²¹⁵⁹

Ya' nī ey maħbüb, giryeye mu'tād itmiş 'aşıķuñ gözini niçün giryesüz koyarsın.²¹⁶⁰ Ve zülfüñi dağı cem' idüp bir araya getür ki ol zülfüñde perişān olmuş bir niçe 'aşıķ-i perişāndil cem' olsunlar dimekdür.

Gülruħān miħnet-i nāyāft ne bīnend eger گلرخان محنت نایافت نه بیند اگر

Ma' nā budur ki gülruħ olan maħbūblar miħnet-i nāyāftı görmezlerdi eger

Yek nefes çāk ne bīnend girībānī çend یک نفس چاک نه بیند گریانی چند

Ma' nā budur ki bir nefes bir niçe girībānī çāk görmeyeydiler. Ya' nī, bizüm çāk-i girībānimüzi görmek miħnet-i nāyāftı görmek gibidür dimekdür.

Ān ki āmāde koned perde-i nākerde gunāh آن که آماده کند پرده نا کرده گناه

Ma' nā budur ki ol kimesne ki ĥāzır eyler gunāh itmemiş olan kimesnenūñ perdesin.²¹⁶¹ Ya' nī,

henüz gunāh vāķi' olmamişken perde-i mağfireti müheyyā iden kimesne

Key dered perde-i nākerde peşimānī çend کی درد پرده از کرده پشیمانی چند

Ma' nā budur ki bir niçe itdüginden peşimān olan kimesnenūñ perde-i nāmūsın kaçan yırtar,

²¹⁵⁶ HP مبدا نامش به زبان تو به دشنام برآید: نامش به زبان تو به دشنام برآید

²¹⁵⁷ Bu gazel ve şerhi HE'de yoktur.

²¹⁵⁸ ağlamaķsız ola: ağlamaķ sezā ola E

²¹⁵⁹ Bu cümle E'de yoktur.

²¹⁶⁰ Bu cümle E'de yoktur.

²¹⁶¹ ĥāzır eyler: ĥāzırlar E; olan: - E, İ

yırtamaz dimekdür. Ya' nî murād, Hâk Te'âlâ hazretlerinin kemâl-i keremin beyândur.

كبريای تو بر آنم که نیارد بنظر كبريای تو بر آنم که نیارد بنظر

Ma' nâ budur ki ey bār-i Huda, senün 'azamet u Kibriyāñ beni huzūrına 'itāb u hitāb için (E 247^b) getürmeyüp sürer zîrâ ki nazārına getürmez.

مشتی آلوده و آرایش دامانی چند مشتى آلوده و آرایش دامانی چند

Ma' nâ budur ki bir avuç gunāhkār olanları ve bir niçe ālāyiş-i dāmen olan kimesneleri dimekdür. Ya' nî murād, Hâk Te'âlâ hazretlerinin kemâl-i Kibriyālīgından 'uşāta itdüğü ihşānı beyândur.²¹⁶²

عرفی افسانه ما گوش کنان حلقه زدند عرفى افسانه ما گوش کنان حلقه زدند

Ma' nâ budur ki ey 'Urfî, (HP 268^a) efsâne-i ğamı güş iderek çapunuñ halkāsın urdılar imdi.

خوان بیارای که جمع آمده مهمانی چند خوان بیارای که جمع آمده مهمانی چند

Ma' nâ budur ki h'ân-i ni' meti ārāste it ki cem' olduğı hâlde bir niçe misāfir gelmişdür. Ya' nî murād, efsâne-i ğamını istimā' iderek mihmān geldüğünü beyândur.

<Ġazel>²¹⁶³

(fe' ilātün / fe' ilātün / fe' ilātün / fe' ilün)

تاکی از لب گهر آن مست تکلم ریزد تاکی از لب گهر آن مست تکلم ریزد

Ma' nâ budur ki hattâ niçeye dek lebguher olan maḥbūbların mest oldukları hâlde tekellüm dökülür. Ya' nî murād, maḥbūbān mest olup tekellüm itdüklerinin leṭāfetin beyândur.²¹⁶⁴

این نمک چند بریش دل مردم ریزد این نمک چند بریش دل مردم ریزد

Ma' nâ budur ki maḥbūbānuñ bu tekellümi nemeki niçeye dek halkūñ göñlinüñ zaḥmına dökülür dimekdür. Ya' nî murād, zaḥma duz ne meretebe eşer iderse bunlaruñ tekellümi daḥi ol kadar eşer ider dimekdür.

طرفه حالیست که دارد اثر زهر ستم طرفه حالیست که دارد اثر زهر ستم

Ma' nâ budur ki zehr-i sitemüñ eşeri bir turfe hâldür ki tutar

²¹⁶² 'uşāta: عصاه HP, عصاه E

²¹⁶³ Bu gazel ve şerhi HE'de yoktur.

²¹⁶⁴ olup: - E, İ

جرعة لطف که در جام ترحم ریزد Cur' a-i luṭf ki der cām-i tebessüm rīzed

Ma' nā budur ki luṭf cur' asına ki tebessüm cāmında döker. Ya' nī, maḥbūbuñ sitemi zehrinüñ eşerini gör ki luṭf u iḥsān cur' asına tebessüm itmek cāmına döküp ' aşğa şunar dimekdür.

مردم از درد سر و صاف نشد کو ساقی Mordem ez derd-i ser u şāf neşod kū sāqī

Ma' nā budur ki derd-i serden helāk oldum ve şāf olmadı ıanı sāqī ki?

کزمن این جام بگیرد بته خم ریزد Kez men in cām begired be teh-i ḥum rīzed

Ma' nā budur ki benden bu derd-i ser viren cāmı alup da ḥumuñ tehine döke. Ya' nī murād, nüş itdügi bāde kendüye derd-i ser virdügin beyāndur.

همه ماتم زدگانیم برین هست گواه Heme mātem zedegānīm birün hest-i guvāh

Ma' nā budur ki bizüm cümlemüz mātemzedelerüz ve buña şahidimüz daḥi vardur ki

مشت خاکی که صبا بر سر مردم ریزد²¹⁶⁵ Moşt ḥākī ki şabā ber ser-i merdum rīzed

(E 248^a) **Ma' nā budur ki** (İ 73^a) bir avuç (HP 268^b) toprağı ki ḥalkuñ başına döker. Ya' nī, cümlemüz mātemzede olduğumuza bu şahid yeter ki ğam-i ḥalkuñ başına tökiyor dimekdür. Murād, mātemzede olduğın beyāndur.

وای برمن که غیوری ز کفم دل بربود Vāy ber men ki ğayūrī zi kefem dil berubūd

Ma' nā budur ki väveylā benüm üzerüme olsun ki bir ğayūr olan maḥbūb benüm gönlümi kefümden ıapdu ki

که گرش دست دهد خون ترحم ریزد Ki gereş dest dehed ḥün-i taraḥḥum rīzed

Ma' nā budur ki eger ol benüm gönlümi ıapan maḥbūba el virse taraḥḥumuñ ıanını döker ne anuñ kendüsi āḥire taraḥḥum ide dimekdür.²¹⁶⁶ Murād, bīraḥm olduğın beyāndur.

عرفی آن غمزه بلا بیست که در روز جزا 'Urfī ān ğamze belāyīst ki der-i rüz-i cezā

Ma' nā budur ki ey 'Urfī, ol ğamze bir belādur ki rüz-i cezāda daḥi

نیشتری بر لب ارباب تظلم ریزد Nīşteri ber leb-i erbāb-i tazallum rīzed

Ma' nā budur ki erbāb-i tazallumuñ ıudağı üzerine nişter döker dimekdür. Ya' nī murād, mübālağa üzere ğamze-i maḥbūbuñ āfet olduğın beyāndur.

²¹⁶⁵ E, مست: مشت

²¹⁶⁶ ıapan: ıatan E

Ġazel²¹⁶⁷

(mefā' ilün / mefā' ilün / mefā' ilün / mefā' ilün)

Dil ez ḥalvet be ' iṣreḥāne-i ḥammār mīmāned دل از خلوت بعشرت خانه خمار میماند

Ma' nā budur ki gönül ḥalvetden şarāb şaticınuñ ' iṣret evinde ḳalur.²¹⁶⁸ Ya' nī, gönül ḥalvet itdügi zamān ' iṣreḥāne-i ḥammārda ḳalup ḥalvet ider var ḥalvetin bundan ḳıyās eyle dimekdür.

Zi vecd-i şūfiyān şad ḥoḳḳabāz ez kār mīmāned زوجد صوفیان صد حقه باز از کار میماند

Ma' nā budur ki şūfi-i sālūsunñ vecd ü ḥālātından yüz dāne ḥoḳḳa oynadıcı işden ḳalur. Ya' nī, şūfiñünñ vecdini görüp şol ḳadar temāşacı cem' olur ki yüz dāne ḥoḳḳabāz kārdaḳ ḳalur zīrā ki bu temāşayı ḳoyup ḥoḳḳabāzı temāşā itmezler dimekdür. Murād, zamāne şūfilerinünñ vecdin daḳıldür.

Çunān ber ' iṣret-i deh rūze-i bülbül ḥased dārī چنان بر عشرت ده روزه بلبل حسد دارد

Ma' nā budur ki bülbülün on günlük ' iṣreti üzerine ancılayın ḥased tütarsın ki

Ki pendārī der in gülşen gülī ber bār mīmāned که پنداری درین گلشن گلی بر بار میماند

(HP 269^a) **Ma' nā budur ki** zann idersen ki bu gülşende bir gül bār üzerinde ḳalur feemmā ḳalmaz dimekdür. Ya' nī murād, ' ıyşda rūze-i bülbüle i' tibār olmaduğın beyāndur.

Ḥazān u çend <u> çun-i ü dirāz efsāneī dāred خزان و چند <حو> چون او دراز افسانه دارد

(E 248^b) **Ma' nā budur ki** ḥazān ve ol ḥazānuñ çend u çuni uzun ḥikāyet tutar feemmā²¹⁶⁹

Hemīn gūyem kezīn gülşen ne bülbül ḥār mīmāned همین گویم کزین گلشن نه بلبل خار میماند

Ma' nā budur ki ancaḳ bunı dirmege bu gülşenden bülbüle ḥār ḳalur dimekdür.²¹⁷⁰ Taşavvuf ma' nāsı erbābına ma' lüm.²¹⁷¹

Nemāned yek nefes derd-i sinān-i düşmenem der dil نمائد یکنفس درد سنان دشمنم در دل

Ma' nā budur ki düşmenünñ mızraḳınuñ derdi gönlümde bir nefes ḳalmaz.

²¹⁶⁷ Bu gazel ve şerhi HE'de yoktur.

²¹⁶⁸ şaticınuñ: şacınuñ E, İ

²¹⁶⁹ u çuni: vücudını İ

²¹⁷⁰ dirmege: virem ki E, İ

²¹⁷¹ Bu cümle İ ve E'de yoktur.

Velī ez dūst ger ḥārī ḥaled bisyār mīmāned ولی از دوست گر خاری خلد بسیار میماند

Ma' nā budur ki feemmā dūstan bir diken ṭırmalasa çoḡ ḳalur dimekdür.²¹⁷² Taşavvuf ma' nāsı erbābına ma' lūm.²¹⁷³

Kesī kez behr-i tā' at māned ender Ka' be yek sā' at کسی کز بهر طاعت ماند اندر کعبه یک ساعت

Ma' nā budur ki ol bir kimse ki tā' at için Ka' be içinde bir sā' at ḳala

Eger dāned ḥesāb-i maṭlab ez şad kār mīmāned اگر داند حساب مطلب از صد کار میماند

Ma' nā budur ki eger maṭlabuñ ḥesābın bilecek olursa yüz dāne kārđan ḳalur dimekdür.

Murād, neşr-i zamāndur feemmā taşavvuf ma' nāsı erbābına ma' lūm.²¹⁷⁴

Tamām-i ' ömr bā İslām der dād u sited būdem تمام عمر با اسلام در داد و ستد بودم

Ma' nā budur ki ' ömrümüñ evvelinden āḥirine varıncaya dek dīn-i İslām' uñ virmesinde almasında idüm feemmā

Kunūn mīmirem u ez men büt ü zunnār mīmāned کنون میمیرم و از من بجزانار میماند

Ma' nā budur ki şimdi ki ölmek isterem benden bütle zunnār bākī ḳalur. Taşavvuf ma' nāsı erbābına ma' lūm.

Nedāmetreng-i ḥarfī ber zebān miāvered ' Urfī ندامت رنگ حرفی بر زبان می آورد عرفی

Ma' nā budur ki ' Urfī nedāmet renginde olan bir ḥarfı lisānı üzerine getürür. Ya' nī, bir alay kelāmlar (HP 269^b) söyler ki cümlesi nedāmet rengindedür bu taḳdırce

Be destān-i nifāḳālūd istiḡfār mīmāned بدستان نفاق آلود استغفار میماند

Ma' nā budur ki nifāḳālūd olan ḥikāyete istiḡfār ḳalur. Ya' nī murād, kesr-i nefis idüp itdügi mālāya' nī destānlara istiḡfār itmegi beyāndur.

<Ġazel>²¹⁷⁵

(fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün)

Ehl-i ma' nī ser be şahrā-yi cunūnem dādeend اهل معنی سر بصحرای جنونم داده اند

Ma' nā budur ki ehl-i ḥāl olan kimesneler baña cunūn şahrāsınuñ hevāsın virmişlerdür

²¹⁷² ḳalur: gelür E, İ

²¹⁷³ Bu cümle İ ve E'de yoktur.

²¹⁷⁴ fe emmā taşavvuf ma' nāsı erbābına ma' lūm: - E, İ

²¹⁷⁵ Bu gazel ve şerhi HE'de yoktur.

veyāhūd “سر” (ser) baş ma‘nāsına ola bu def‘a **ma‘nā böyle demek ola ki** başımı cunūn şahrāşına virmişlerdür.

Cilve-i Şīrīn nişān <ez> Bīsūtūnem dādeend جلوۀ شیرین نشان <از> بیستونم داده اند

Ma‘nā budur ki Şīrīn’uñ cilvesin taleb itdüm ehl-i ma‘nī baña kūh-i Bīsūtūn’ı nişān virmişlerdür dimekdür. Ya‘nī murād, Şīrīn’uñ hikāyetinden haber istersen var Ferhād’uñ Bīsūtūn’da itdüğü hünlerleri temāşā (**E 249^a**) it dimegi işāretdür.²¹⁷⁶

Dīgerān der inti‘ āş ez nağme vü men der melāl دیگران در انتعاش از نغمه و من در ملال

Ma‘nā budur ki ğayrları nağmeden hoşhāl olmağda ve ben melāletde

Veh çī zevķī ez nevā-yi arġanūnem dādeend وه چه ذوقی از نوای ارغنونم داده اند

Ma‘nā budur ki ‘acabā ‘arġanūnuñ nevāsından baña ne bir zevķ virmişlerdür ki ğayrları istimā‘ idince inti‘ āşda ola ve ben istimā‘ idince melāletde olam dimekdür. Murād, ṭālī‘ inden şekvādur.

Ez temāşā-yi derūn-i bezm-i yārem bīnaşīb از تماشای درون بزم یارم بی نصیب

Ma‘nā budur ki yārimūñ meclisūnūñ içinde olan temāşādan bīnaşīb olmışam feemmā

Ruḥşat-i nezzāre gāhī ez birūnem dādeend²¹⁷⁷ رخصت نظاره گاهی از برونم داده اند

Ma‘nā budur ki gāhī bir ṭaşradan nezzāre itmek ruḥşatın virmişlerdür. Ya‘nī murād, maḥbūbıyla olan mu‘āmeleyi beyāndur.

Besteem şad raḥne ez dīn tā be ta‘mīr-i ḥarem بسته ام صد رخنه از دین تا بتعمیر حرم

Ma‘nā budur ki dīnden yüz dāne raḥne baġlamışam tā ḥaremūñ (**İ 73^b**) ta‘mīrine varıncaya dek

Ḥiştī ez beytü’ş-şanem behr-i sükūnem dādeen خشتی از بیبت الصنم بهر سکونم داده اند

(**HP 270^a**) **Ma‘nā budur ki** beytü’ş-şanemden sükūnum içün bir kerpiç virmişlerdür.²¹⁷⁸

Ya‘nī, şerī‘at-i zāhir<e>den yüz dāne raḥne gibi olan kuşūrātımı taşḥīḥ eyledüm tā Ka‘be-i

²¹⁷⁶ temāşā: - E, İ; dimegi: dimekdür E, İ

²¹⁷⁷ İ, E ve HP nüshalarında “برون” (birūn) kelimesi “بیرون” (bīrūn) şeklinde yazılıdır. Vezin gereği “برون” şeklinde tamir edildi.

²¹⁷⁸ kerpiç virmişlerdür: berk urmuşlardur E, İ

dilün haremünün noğşânınun ta' mîrine varıncaya dek bu işlerün muğâbelesinde şanemşifat olan mağbûbuñ beytinden sükûnum için ancak bir hışt virmişlerdür.²¹⁷⁹ Murād, bir hıšta müsteħağ oldum dimekdür.²¹⁸⁰ Şā'ır taşavvuf ma' nāsı erbābına ma' lûm.

تاب زخم ناوک صید افکنانم نیست حیف   Tāb-i zaħm-i nāvek-i şaydefkenānem nīst hayf

Ma' nā budur ki şaydefken olan mağbûblaruñ nāvekinün zaħmınun hārāreti olam hayf degildür ki

کز شکارستان دل صید زیونم داده اند   Kez şikāristān-i dil şayd-i zebūnem dādeend

Ma' nā budur ki gönül şikāristānından beni, zebūn olan şikārdur deyü virmişlerdür. Ya' nī, bende böyle hālet var iken yine benüm vücūdum şayd-i zebūn 'add itmek hayfdur dimekdür. Murād, zaħm-i nāvek-i mağbûba tāb<ī>de olduğın beyāndur.

گر نوشم آب حیوان عیب گیرند و رواست²¹⁸¹   Ger nenūšem āb-i hayvān 'ayb gīrend u revāst

(E 249^b) **Ma' nā budur ki** eger āb-i hayvānı nūş eylemeyecek olursam 'ayb tutarlar revādur ki

من که در طفلی بجای شیر خونم داده اند   Men ki der tıflī becā-yi şīr hūnem dādeend

Ma' nā budur ki baña ki uşaklık 'āleminde sūt yerine ған virmişler. Ya' nī, sūt yerine ған ile perverde olan şağş āb-i hayātı nūş itmese 'ayb tutmamak gerek zīrā ki insān lezzeti küçükden her ne şeyle perverde olmuş ise andan alur ve illā āhir şeyden almaz dimekdür.²¹⁸² Murād, hūn ile perverde olduğın beyāndur.

جاودان ماند بگرداب ملامت زورقم²¹⁸³   Cāvidān māned be girdāb-i melāmet zevraķem

Ma' nā budur ki zevraķ-i vücūdum girdāb-i belāda ebedī ғalur.

این بشارت عرفی از بخت زیونم داده اند   Īn beşāret 'Urfī ez baħt-i zebūnem dādeend

(HP 270^b) **Ma' nā budur ki** ey 'Urfī, bu beşāreti baña zebūn olan baħtumdan virmişlerdür. Ya' nī murād, baħtı zebūn olup zevraķ-i vücūdı girdāb-i belāda ebedī ғalduğın beyāndur.

²¹⁷⁹ taşhīh: nuş E, Ī

²¹⁸⁰ “hıšta” kelimesi Ī, E ve HP’de “haste” diye yazılmıştır. Anlam bütünlüğü açısından “hıšta” tercih edildi.

²¹⁸¹ HP کز: گر

²¹⁸² ne: - E, Ī; alur: olur E, Ī; almaz: itmez E, Ī

²¹⁸³ HP ندیکرداب: بگرداب

Ġazel²¹⁸⁴

(fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün)

Düş dil ārāyiş-i bezm-i temennā kerde būd دوش دل آرایش بزمش تمنا کرده بود

Ma' nā budur ki dün gice gönül, recā vü temennā bezmini müzeyyen itmiş idi.Dīde-i ümmīd rā mest-i temāşā kerde būd²¹⁸⁵ دیده امید را مست تماشا کرده بود**Ma' nā budur ki** ümmīd gözini temāşā bādesinde serhoş itmiş idi.²¹⁸⁶ Ya' nī murād, dün gice bir böyle meclis müretteb itdüğün beyāndur zīrā ki 'uşşākuñ bu cins hayālatı çok vāki' olur.

Cān zi şerm-i nākesī dāhīl nemīşod der beden جان زشرم ناکسی داخل نمیشد در بدن

Ma' nā budur ki nākeslik hicābından cān, bedene dāhīl olmadı bu sebebden ötüri ki²¹⁸⁷

Der ḥarīm-i sīne çun evvel ğamet cā kerde būd در حریم سینه چون اول غمت جا کرده بود

Ma' nā budur ki ey maḥbūb, çunki senüñ ğamuñ evvelā ḥarīm-i sīnede mekān itmiş idi. Ya' nī murād, maḥbūbuñ ğamına kemāl-i ta' zīmin beyāndur.

Vaşl-i Leylā maṭlab-i Mecnūn nebūd ū rā mudām وصل لیلی مطلب مجنون نبود او را مدام

Ma' nā budur ki Mecnūn' uñ murādı, Leylā' nuñ vaşlı degil idi belki dā' imā ol Mecnūn' i²¹⁸⁸

Lezzet-i āvāregīhā deşt-i peymā kerde būd لذت آواره گیها دشت پیما کرده بود

Ma' nā budur ki āvāre ve sergerdān olmaqlıqlaruñ lezzeti şahrā ölçici itmiş idi. Ya' nī murād, Mecnūn' uñ şahrāneverd olduğın beyāndur.

Ey ṭabīb ez āh-i men kevn u mekān der āteşest ای طبیب از آه من کون و مکان در آتشت

(E 250^a) Ma' nā budur ki ey ṭabīb-i şūrī, benüm āhumdan kevn ü mekān āteşdedür imdi bu taḫdīrce sen bīhūde yire 'ilāc için zaḥmet çekme zīrā ki

Ger devā mīdāşt derd-i men Mesīḥā kerde būd گر دوا میداشت درد من مسیحا کرده بود

Ma' nā budur ki eger benüm derdüm devā ḳabūl ideydi ḥazet-i Mesīḥ itmiş idi feemmā benüm derdüm 'ilācpeḫīr degildür. Ya' nī murād, derdinüñ devā ḳabūl itmedüğün beyāndur.²¹⁸⁴ Bu gazel ve şerhi HE'de yoktur. ğazel: - E, HP²¹⁸⁵ Bu mısra HP'de yoktur.²¹⁸⁶ Bu cümle HP'de yoktur.²¹⁸⁷ nākeslik: E, İ ناکسلیک²¹⁸⁸ Mecnūn' uñ: maḥbūb' uñ E, İ

حسَن را از شیوها گاهی بود میلی بناز Һүсн рā ez şīvehā gāhī buved meylī be nāz

(HP 271^a) **Ma‘nā budur ki** maḥbūbuñ ḥüsnuñ gāhice bir şīveler itmekden ‘aşıkuñ niyāzına meyli olur.²¹⁸⁹ Ya‘nī ḥüsni-i maḥbūbuñ iktizāsı budur ki gāhī bir şīve ide ve ‘aşık olan kimesne kendüye niyāz idüp yalvara ki luṭf idüp ‘arz-i cemāl idek ve illā eger ḥüsnuñ bu dā‘ iyesi olmasa

ورنه موسی بی طلب صد ره تماشا کرده بود Verne Musā biṭaleb şaf reh temāşā kerde būd

Ma‘nā budur ki yoksa ḥazret-i Kelīm, bilā-ṭaleb maḥbūb-i ḥaḳīkatūñ cemāl-i bimişlin ‘ālem-i rūḥāniyetde yüz kerre temāşā itmiş idi. Ya‘nī murād, şīve-i ḥüsni-i maḥbūbı beyāndur.

در ملامت صبر کن عرفی که آخر فیص عشق Һүсн рā ez şīvehā gāhī buved meylī be nāz

Ma‘nā budur ki ey ‘Urfī, melāmetde şabr eyle ki āḥiru‘l-emr ‘aşkuñ feyzi

زین چمن گلها بدامن زلیخا کرده بود Zīn çemen gülhā be dāmen-i Züleyhā kerde būd²¹⁹⁰

Ma‘nā budur ki bu çemen-i ‘aşqdan Züleyhā’nuñ etegine güller itmiş idi. Ya‘nī murād, ḥazret-i Yūsuf ile Züleyhā’nuñ olan mu‘āmelesin beyāndur ki erbābına ma‘lūmdur. İmdi ey ‘Urfī, sen daḥi melāmete şabr it ki āḥiru‘l-emr, feyzi-i ‘aşq Züleyhā’nuñ etegine maḳşūdını koyduğı gibi senüñkin daḥi ḳoya dimekdür.²¹⁹¹

Gazel²¹⁹²

(mef‘ülü / fā‘ilātü / mefā‘ilü / fā‘ilün)

ای گریه ریزشی که بلا کم نمیشود Ey girye rizişī ki belā kem nemişevēd

Ma‘nā budur ki ey ağlamak, bir cūş u ḥurūş it ki miḥnet ü belā eksik olmaz. Ya‘nī, derd ü belā bizden eksik olmuyor imdi ey girye bir cūş it ki senüñ vāsītañla bu belā def‘ ola dimekdür zīrā ki girye, teskīn-i ḥarāretdür.²¹⁹³

سیلی که گرد جور و جفا کم نمیشود Seylī ki gerd-i cevr ü cefā kem nemişevēd

Ma‘nā budur ki ey girye, keşret-i eşkden bir seyl (E 250^b) zūhūr ider ki cevr ü cefā tozı

²¹⁸⁹ olur: oldur E, İ

²¹⁹⁰ (be dāmen) ibaresi İ, E ve HP’de “بدان” (bedān) şeklinde yazılıdır. Anlam ve vezin gereği ibarenin doğrusunun “بدامن” olması gerektiğini düşünüyörüz.

²¹⁹¹ senüñkin: senüñde E, İ

²¹⁹² Bu gazel ve şerhi HE’de yaktur.

²¹⁹³ bizden: yüzden E, İ

eksik olmaz tā ki ol seyl sebebiyle cev̄r ü cefā tozları üzerimüzden ref̄ ola dimekdür.²¹⁹⁴
(HP 271^b)

Şih̄hat der ārzū-yi dilem mord u hemçunān صحت در آرزوی دلم مرد و همچنان

(İ 74^a) **Ma' nā budur ki** şih̄hat benüm gönlümün ārzūsında helāk oldı ve yine ke'l-evvelu

Ez luṭf-i ü ümīd-i devā kem nemīşevēd از لطف او امید دوا کم نمیشود

Ma' nā budur ki ol şih̄hatün luṭfindan devā ümmīdi eksik olmaz.²¹⁹⁵ Ya' nī, ārzū-yi dilümde şih̄hat helāk oldı ve yine ben ol şih̄hatün luṭfindan devā ümmīdin iderem dimekdür.²¹⁹⁶ Murād, devādan kaç' -i ümmīd itmedügin beyāndur.

Hāşiyet-i niyāz niğeh kon ki cev̄r-i dūst خاصیت نیاز نکه کن که جور دوست

Ma' nā budur ki niyāzuñ hāşiyetine nazar it ki maḥbūbuñ cev̄r ü cefāsi²¹⁹⁷

' Ālem girift u hırs-i gedā kem nemīşevēd عالم گرفت و حرص گدا کم نمیشود

Ma' nā budur ki ' ālemi ṭutdı ve gedāşifat olan ' aşıkuñ hırs u ṭama' ı eksik olmaz yine niyāz idiyor ki maḥbūb kendüye cev̄r eyleye. Ya' nī murād, hāşiyet-i niyāzı beyāndur.²¹⁹⁸

H' āhī be gülşenem ber u h' āhī be çeşmesār خواهی بگلشنم بر و خواهی بچشمه سار

Ma' nā budur ki istersen beni gülşene ilet ve istersen çeşmesāra ilet.

Derdem be naql-i āb u hevā kem nemīşevēd دردم بنقل آب و هوا کم نمیشود

Ma' nā budur ki āb u hevānuñ naqliyle benüm derdüm eksik olmaz dimekdür.²¹⁹⁹ Ya' nī murād, derdinün āb u hevā-yi gülşen ü çeşmesārla gitmedügin beyāndur.²²⁰⁰

Hūn miçeked zi ṭā' at-i ' Urfī hezār ḥayf خون میچکد زطاعت عرفی هزار حیف

Ma' nā budur ki ' Urfī' nūñ itdügi ṭā' at u ' ibādetden ḫan ṭamlar hezār ḥayf ki

Kez dāmenēş gubār-i riyā kem nemīşevēd کز دامنش غبار ریا کم نمیشود

Ma' nā budur ki ' Urfī' nūñ eteginden gubār-i riyā eksik olmaz. Ya' nī, şol mertebe iḫdāmla

²¹⁹⁴ ider: itdür HP

²¹⁹⁵ ümmīdi eksik olmaz: - E, İ

²¹⁹⁶ ya' nī ārzū-yi dilümde şih̄hat helāk oldı ve yine ben ol şih̄hatün luṭfindan devā: - E

²¹⁹⁷ hāşiyetine: hāşiyetüne HP

²¹⁹⁸ hāşiyet-i: hāşiyetde E, İ

²¹⁹⁹ naqliyle: تعلیله E, İ

²²⁰⁰ āb u hevā-yi: āb u hevāsın E, İ

‘ibādet ider ki gūyā tā‘ atinden ʔan ʔamlar feemmā ʔayf ki yine riyā tozı eteginden eksik olmuyor. Murād, taḥkīr-i nef idüp ‘ibādetine maḡrūr olmaduđın beyāndur.

<Ġazel>²²⁰¹

(mefā‘ ilün / fe‘ ilātün / mefā‘ ilün / fe‘ ilün)

Kudām laḥza dilem gerd-i ğam nemīgerded کدَام لحظه دلم گرد غم نمیگردد

Ma‘ nā budur ki ʔanđı laḥzadur ki benüm gönłüm ğam tozı olmaz? Ya‘ nı dā‘imā (HP 272^a) olur dimekdür.

Helāk-i derd u fedā-yi elem nemīgerded هلاک درد و فدای الم نمیگردد

Ma‘ nā budur ki derdüñ helāki ve elemün fedası olmaz olur dimekdür. Ya‘ nı murād, gönlinün aḥvālin beyāndur.

Kudām zehr-i belā der sifāl mīrīzem گدَام زهر بلا در سفال میریزم

Ma‘ nā budur ki ʔanđı belā zehridür ki ben sifāla dökdüğüm zamān (E 251^a)

Ki āb der dehen-i cām-i Cem nemīgerded که آب در دهن جام جم نمیگردد

Ma‘ nā budur ki cām-i Cem’ün ağzında Şu olmaz olur dimekdür. Ya‘ nı murād, sifāle dökdüği belā zehrinün ḥāŐsasın beyāndur.

Fiġān ki ez ʔired u ‘aşđ kerdeim ʔabül فغان که از خرد و عشق کرده ایم قبول

Ma‘ nā budur ki fiġān u feryād olsun ki ‘ağldan ve ‘aşđdan ʔabül eylemiŐüzdür.

Du kārḥāne ki hemrāh hem nemīgerded دو کارخانه که همراه هم نمیگردد

Ma‘ nā budur ki iki kārḥāne ki birbiriyle hemrāh olup muvāfiđ olmaz. Ya‘ nı murād, ‘aşđla ‘ağl birbirne muvāfiđ olmaduğın beyāndur.

Hevā-yi Şavme‘ e rā nıst neş‘eī kez vey هوای صومعه را نیست نشئه گز وی

Ma‘ nā budur ki Şavme‘ enün hevāsınun bir neş‘esi yoğdur ki ol neş‘eden

Kesī be rind u mesti ‘alem nemīgerded کسی برند و مستی علم نمیگردد

Ma‘ nā budur ki rindlikle ve mestlikle bir kimesne meŐhūr olmaz, olur dimekdür. Ya‘ nı murād, Őavme‘ enün āb u hevāsın beyāndur ki her kimse ki ol Őavme‘eye dāḥil ola elbetde rind ü mestlikle meŐhūr olur dimekdür.

²²⁰¹ Bu gazel ve Şerhi HE’de yoktur.

چرا رفیق شهیدان نمی‌شود عرفی 'Urfī Çerā refīq-i şehīdān nemişevēd

Ma' nā budur ki 'Urfī niçün şehīdlerüñ yoldaşı olmaz?

مگر روانه بشهر عدم نمیگردد Meger revāne be şehr-i 'adem nemīgerded

Ma' nā budur ki meger şehr-i 'ademe revāne olmaz. Ya' nī murād, refīq-i şehīdān olduğın beyāndur.

Gazel²²⁰²

(mef' ūlū / fā' ilātū / mēfā' ilū / fā' ilūn)

دودی زدل برآمد و خون جوش میزند Dūdī zi dil ber āmed u ħūn cūş mīzened

Ma' nā budur ki gönülden bir dūd-i āh yukaru geldi ve kan cūş urur. Ya' nī, gönülden dūd-i ḥasret zuhūr (HP 272^b) idüp kanumı cūş u ħurūşa getirür dimekdür.²²⁰³

خون میچکد ز عقل و جنون جوش میزند Ĥūn miçeked zi 'aql u cunūn cūş mīzened

Ma' nā budur ki 'aql dan kan tamlar ve cunūn cūş urur. Ya' nī, dimāg-i 'aql muḥtell olup kemāl za' fından [İ, E⁺ kendü] kendüsinden kan tamlar ve cunūn ziyāde qavī olup kemāl-i kuvvetinden cūş u ħurūş ider dimekdür.²²⁰⁴

ای سامیری زیاده کن افسون و دم که باز Ey Sāmīrī ziyāde kon efsūn u dem ki bāz

Ma' nā budur ki ey Sāmīrī, sihr ü efsūnı ziyāde it ki yine

دردم برغم سحر و فسون جوش میزند Derdem be rağm-i sihr u fusūn cūş mīzened

Ma' nā budur ki benüm derdüm sihr ü fusūnuñ rağmına cūş urur.²²⁰⁵ Ya' nī, bizüm derdimüzüñ (E 251^b) noqşānına ey Sāmīrī sen sihr idiyorsun feemmā sen sihr ü fusūn ziyāde itdikçe bizüm derdimüz ziyādesiyle cūş u ħurūş idiyor dimekdür.

پژمرده کرد بود کهن داغ های دل Pejmurde kerd būd kohen dāghā-yi dil

Ma' nā budur ki gönlün kohne olan dāğları pejmurde olmışdı feemmā

در لاله زار گریه کنون جوش میزند Der lālezār-i girye kunūn cūş mīzened

Ma' nā budur ki ağlamak lālezārında şimdi cümlesi tāze olup cūş urur dimekdür. Ya' nī

²²⁰² Bu gazel ve şerhi HE'de yoktur.

²²⁰³ dūd-i: - HP

²²⁰⁴ muḥtell: miḥnet E, İ

²²⁰⁵ rağmına: zağmına E, İ

murād, giryesinden dāğları tāze olduğın beyāndur.

تا دوزخم بفال در آمد بهشت را Tā dūzahem be fāl der āmed bihišt rā

Ma‘nā budur ki hattâ ki benüm fālumda dūzah yukaru geldi bihištüñ

اندوه اندرون و برون جوش میزند Endüh enderün u birün cūş mīzened

Ma‘nā budur ki içerüsinden ve taşrasından endüh u ğam cūş urur. Ya‘nî, ben fāl açdum ki ‘acabâ naşībüm dūzah mıdur cennât mıdur, hikmet-i Hūdâ fālumda dūzah geldi bu def‘a benüm ehl-i dūzah olduğuma cennetüñ derün u birünından ğam u endüh cūş itdi ki hayf degil midür ki ‘Urfî gibi bir vücūd-i şerîf ehl-i dūzah (HP 273^a) ola dimekdür.²²⁰⁶

در وادی گم که زدلہای تشنگان Der vādiyî gomem ki zi dilhā-yi teşnegān

Ma‘nā budur ki ol bir şahrâda gom geşte olmuşam ki teşneleb olan ‘uşşâklarun gönüllerinden

چندین ہزار چشمہ خون جوش میزند Çendîn hezâr çeşme-i hūn cūş mīzened

Ma‘nā budur ki bu kadar biñ kan çeşmesi ol vādide cūş urur.²²⁰⁷ Ya‘ni, ol ben gom geşte olduğum şahrâda teşneleb olanların gönüllerinden bu kadar biñ kan çeşmesi ol vādide (İ 74^b) cūş u hurūş ider dimekdür.²²⁰⁸ Murād, gom geşte olduğu vādîñün şiddetin beyāndur.

عرفی کجاست غمزه بی باک او که باز ‘Urfî kocāst ğamze-i bîbāk-i ū ki bāz

Ma‘nā budur ki ey ‘Urfî, maḥbūbuñ ol ḥavfsuz olan ğamzesi ne yerededür ki yine?²²⁰⁹

در صیدگاه صید زبون جوش میزند Der şaydgāh şayd-i zebūn cūş mīzened

Ma‘nā budur ki maḥbūbuñ avgāhında zebūn olan şikār cūş urur, ğamze-i bîbāk nirdedür ki bunun ḥaqqından gele dimekdür. Murād, kendünün şayd-i zebūn pāyesinde olduğın beyāndur.

Ġazel²²¹⁰

(mefā‘îlün / mefā‘îlün / mefā‘îlün / mefā‘îlün)

بسی در کوفتم تا بوی خیر از می فروش آمد Besî der küftem tā bûy-i ḥayr ez meyfurūş āmed

²²⁰⁶ ehl-i: āhumdan E; olduğuma: olduğına E

²²⁰⁷ bu kadar biñ kan çeşmesi ol vādide cūş urur: - E, İ

²²⁰⁸ ya‘ni, ol ben gom geşte olduğum şahrâda teşneleb olanların gönüllerinden: - E, İ

²²⁰⁹ ey ‘Urfî: - HP

²²¹⁰ Bu gazel ve şerhi HE’de yoktur.

Ma' nā budur ki çok kapu dögdüm tā ki hayruñ rāyihası meyfurūşdan geldi. (E 252^a) Ya' nī, kapuya varup murādumı taleb eyledüm hāşıl olmadı feemmā yine rāyiha-i hayrı meyfurūşuñ kapusunda buldum dimekdür.²²¹¹ Taşavvuf ma' nāsı erbābına ma' lūm.

عجب کز آبروی سرد من یکدل بجوش آمد   عجب kez ābrū-yi serd-i men yek dil be cūş āmed

Ma' nā budur ki acebdür ki benüm şavıķ olan yüzüm şuyından bir gönül cūşa geldi. Ya' nī murād, ābrū-yi serd olduğın beyāndur.²²¹²

بمیدان شهادت میبیرند اکنون بصد نوقم   Be meydān-i şehādet mīberend eknūn be şad zevķem

Ma' nā budur ki şehīd olmaķ meydānına imdi beni yüz dāne zevķle iletürler zīrā ki

بشارتها که از خاک شهیدانم بگوش آمد   Beşārethā ki ez hāķ-i şehīdānem be gūş āmed

Ma' nā budur ki ol müjdeler ki şehīdlerin toprağından benüm kulağuma geldi (HP 273^b) ol sebebden meydān-i şehādete beni yüz dāne zevķ u sürūrla iletürler dimekdür. Ya' nī murād, meydān-i şehādete zevķle getdüğün beyāndur.

ازین عهد شباب نیز رو آسایشی بستان   Ez in 'ahd-i şebāb-i tīzrev āsāyişī bestān

Ma' nā budur ki bu tīz geçici yigitlik zamānından bir rāhatlık alagör zīrā ki

که امشب یأس می آید اگر امید دوش آمد   Ki imşeb ye's mīāyed eger ümmīd-i dūş āmed

Ma' nā budur ki bu gice ye's gelür eger dün gicenūñ ümmīdi geldi. Ya' nī, eyyām-i şebābete i' tibār yoķdur seri' u' z-zevāldür hemān fırsat elde iken āhıretde rāhat olmaķ üzere dünyāda bir 'amel-i şālihe sa'y eyle zīrā ki geçmiş gicelerūñ ümmīdleri bu gice ye's oluyor, birbirine muvāfiķ degildür. Zevķ ü sürūr mülāhaza itdüğün eşyādan ğam u ğuşşa zuhūr idiyor dimekdür. Murād, eyyām u leyālī-i dünyā bir qarār üzere olmadüğün beyāndur.

دل شوریده ای دارم که هر گه بهر تسکینش   Dil-i şūrīdeī dārem ki her geh behr-i teskīneş

Ma' nā budur ki bir şūrīde gönül tutaram ki her vaķt ki kendünūñ teskīninden ötürü

نصیحت را فرستادم پریشان و خموش آمد   Naşīhat rā firistādem perişān u ħamūş āmed

Ma' nā budur ki naşīhati ki gönderdüm ol naşīhat perişān ve ħamūş olduğı hālde geldi dimekdür. Ya' nī şūrīde olan gönlüme her ne kadar itdümse qabūl itdümse naşīhatı perişān ve ħamūş olduğı hālde yine baña (E 252^b) gönderdi. Murād, gönlü naşīhat qabūl itmedüğün

²²¹¹ meyfurūşuñ: meyfurūşdan E, İ

²²¹² murād, ābrū-yi: ādāb rüy E, İ

beyāndur.

Ḥudāyā koşteġān-i ‘aşq rā genc-i du ‘ālem deh خدایا کشتگان عشق را گنج دو عالم ده

Ma‘nā budur ki ey bār-i Ḥudāyā, derd-i ‘aşqdan helāk olan ‘uşşāka iki ‘ālemüñ ḥazā’ın u daḳā’iḳin iḥsān it zīrā ki²²¹³

Ki ĩnek der kıyāmet zaḥm-i mā lezzetfurūş āmed که اینک در قیامت زخم ما لذت فروش آمد

Ma‘nā budur ki imdi rūz-i kıyāmetde bizüm zaḥmımız lezzet şatıcı geldi. Ya‘nī, bizüm (HP 274^a) vücūdımızda olan zaḥmlar, rūz-i kıyāmetde lezzet-i zaḥm şatmaġa başladı ve az bahāya virme ihtimāli yoḳdur. İmdi ey bār-i Ḥudā, koşteġān-i ‘aşka iki ‘ālemüñ ḥazā’ının in‘ām it ki ol şatılan zaḥmdan birazın almaġa ḳādir olsun dimekdür. Murād, vücūdında olan zaḥmuñ mübālaġa üzere lezzetin ve bahāsın beyāndur.

Nedānem selsebīlem dād yā kevşer hemīn dānem ندانم سلسبیلیم داد یا کوثر همین دانم

Ma‘nā budur ki baña virdüġin bilmezem āb-i selsebīl miydi veyāḥud kevşer miydi? Ancaḳ bunı bilürem ki

Ki sākī rīḥt ābī der dilem k’āteş be cūş āmed که ساقی ریخت آبی در دلم کاتش بجوش آمد

Ma‘nā budur ki sākī benüm gönlüme bir şu dökdi ki ol şuyuñ te’şīrinden gönlümden āteş cūşa geldi dimekdür. Ya‘nī murād, göñline dökülen şuyı beyāndur.

Diger hengāmeāşüb şad cā çide mībīnem دیگر هنگامه آشوب صد جا چیده می بینم

Ma‘nā budur ki ġayrı yine fitne vü āşüb hengāmesin yüz yerde düşürülmüş görürem. Ya‘nī, yüz yerde fitne vü āşüb hengāmesi ḳurulmuş

Meger ez bāde-i ḥayret dil-i ‘Urfī be cūş āmed مگر از باده حیرت، دل عرفی بجوش آمد

Ma‘nā budur ki meger bāde-i ḥayretten ‘Urfī’nüñ göñli cūşa geldi ki yüz yerde fitne vü āşüb hengāmesi ḳurulmuş dimekdür. Ya‘nī murād, bāde-i ḥayretten göñli cūşa geldüġin beyāndur.

Ġazel²²¹⁴

(mefā‘ ilün / fe‘ ilātün / mefā‘ ilün / fe‘ ilün)

Dil-i murād be gird-i ḥuşul mīgerded دل مراد بگرد حصول میگردد

Ma‘nā budur ki murād u maḳşūduñ göñli ḥuşulüñ etrāfin ṭolanur. Ya‘nī, murād ḥuşüle

²²¹³ it: ide E, İ

²²¹⁴ Bu gazel ve şerhi HE’de yaktur.

gelmeğün ihtimâli vardır dimekdür ve dil-i murâd, gird-i huşûli tolanmak bi' aynihi buña beñzer ki²²¹⁵

Du' â be Ka' be-i hüsn-i kabûl miğerded دعا بکعبه حسن قبول میگردد

Ma' nâ budur ki du' â hüsn-i kabûl Ka' be' sin tolanır dimekdür. Ya' nî murâd, du' âsı icâbete yaqîn olduğın beyândur. (HP 274^b) (E 253^a)

Meger be merhale-i binişânî uftâdem مگر بمرحله بی نشانی افتادم

Ma' nâ budur ki meger nişânsızlık merhalesine düşmişizdür ki²²¹⁶

Ki reh zi bâdiye-i ' arz u tûl miğerded که ره زیادیه عرض و طول میگردد

Ma' nâ budur ki yol, ' arz u tûl şahrâsından tolanur. Ya' nî murâd, merhale-i binişâne düşüp yolu gâh tûlına ve gâh ' arzına gidüp gom geşte olduğın beyândur.

Nidâ zi ' arz-i maḥabbet-i gomrehân inest ندا زعرش محبت بگمرهان اینست

Ma' nâ budur ki râh-i maḥabbeti itüren ' uşşâka ' arz-i maḥabbetden nidâ budur ki ey gomrâhlar²²¹⁷

Ki der Medîne-i mâ şad resûl miğerded که در مدینه ما صد رسول میگردد

Ma' nâ budur ki bizüm şehr-i maḥabbetimüzde yüz dâne resûl tolanur niçün anuñ birine iktidâ idüp bizüm tarafımuza (İ 75^a) gelmezsis ki yolu itüresiz dimekdür. Taşavvuf ma' nâsı erbâbına ma' lûm.²²¹⁸

Hilâf-i ' ahd neḥ' ahî be ğam muşâḥib şev خلاف عهد نخواهی بغم مصاحب شو

Ma' nâ budur ki eger rûz-i elestede itdüğimiz ' ahdüñ hilâfın istemezsen dünyâda ğam u endühla muşâḥib ol zîrâ ki

Ki ' âfiyet be nesîm-i melûl miğerded که عافیت بنسیم ملول میگردد

Ma' nâ budur ki râhatlık melâlet râyiḥasına tolanur. Ya' nî, nirde ki ğam ola elbetde anuñ zımında ' âfiyet olmaḥ muḥarrerdür dimekdür.

²²¹⁵ gelmeğün: gelmek E, İ

²²¹⁶ düşmişizdür: düşmişizdür HP

²²¹⁷ ' arz-i: ' arz-i E, İ

²²¹⁸ Bu cümle İ ve E'de yoktur.

Buved 'aṭiyye-i dīvān-i nāümīdī bes بود عطیة دیوان نامیدی بس

Ma' nā budur ki nāümīdlik dīvānınuñ ancaḡ 'aṭiyyesi bu olur ki

Ḥavāleī ki be gird-i ḡuşul mīgerded حواله که بگرد حصول میگردد

Ma' nā budur ki ol bir ḡavāle ki ḡuşulūñ eṭrāfın ṭolanur. Ya' nī, nāümīdlik dīvānına varup ḡuşul murāduñ için ırāḡdan ṡekvā idüp ḡavāle-i 'aṭiyye olınsa ol ḡavāle gelüp murāduñı taḡşıl itmek ihtimāli yoḡdur ancaḡ ırāḡdan ırāḡa ḡuşulūñ eṭrāfını ṭolanur dimekdür.²²¹⁹ Zīrā ki sâ'ir ḡavāleler gibi hemān tizden ḡuşüle (HP 274^b) getüre nāümīdlik dīvānından 'aṭiyye olan ḡavālenüñ ḡāli böyle olur. Murād, nāümīdlik dīvānınuñ 'aṭiyyesin beyāndur.

Be iltimās-i ṡehādet be deyr u Ka' be merev بالتماس شهادت بدیر و کعبه مرو

Ma' nā budur ki ṡehādet recāsıyla deyre ve Ka' be'ye varma zīrā ki

Ki der mezār-i ṡehīdān ḡabul mīgerded که در مزار شهیدان قبول میگردد²²²⁰

Ma' nā budur ki ṡehīdlerüñ mezārında recānuñ ḡabul olması ṭolanur. Ya' nī, ṡehādet arzūsıyla iltimāsuñ ḡabul olması mezār-i ṡehīdānı ṭolanur ki bula ki ben daḡi bunlar gibi ṡehīd olayım. Murād, mübālaḡa üzere mertebe-i ṡehīdānı medḡdür.

Ḥarāb-i ma' rifet-i 'Urfiyem ki her suḡeneṡ خراب معرفت عرفیم که هر سخنش

(E 253^b) **Ma' nā budur ki** 'Urfi'nüñ ma' rifetinüñ ḡarābıyam ki ol 'Urfi'nüñ her sözi

Be ṡehr-i ḡuds edīb-i ḡabul mīgerded بشهر قدس ادیب قبول میگردد

Ma' nā budur ki ṡehr-i ḡudsda edīb-i ḡabul olduḡı ḡālede ṭolanur. Ya' nī murād, sözünüñ maḡbül olduḡın beyāndur.

Ġazel²²²¹

(fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün)

Dil neṡod ferzāne vü 'aḡl ez fusun dilḡir ṡod دل نشد فرزانه و عقل از فسون دلگیر شد

Ma' nā budur ki ḡönül henüz ferzāne olmadan 'aḡl, mekr u fusundan dilḡir oldı.

Ber cunün eفزüdemeṡ tā ḡābil-i zencir ṡod بر جنون افزودمش تا قابل زنجیر شد

Ma' nā budur ki ol 'aḡlı, cunün üzerine ziyāde eyledüm tā ki ḡābil-i zencir oldı. Ya' nī murād,

²²¹⁹ ırāḡdan: - HP

²²²⁰ در: - HP

²²²¹ Bu gazel ve ṡerhi HE'de yoktur.

gönlü kâbil-i zencîr olan dîvâne olduğum beyândur.

Yâftem tağyîr-i rengî çun be bâlînem nişist یافتم تغییر رنگی چون ببالینم نشست

Ma' nâ budur ki çünkü maḥbûb, benüm bâlînüme oturdu rengüñ bir muteğayyır olmasın buldum.

Gerçi istîgnâ-yi ḥüsneş mâni' -i tağyîr şod گرچه استغناى حسنش مانع تغییر شد

Ma' nâ budur ki egerçi maḥbûbuñ ḥüsni muteğayyır olmağa mâni' şeydi feemmâ ḥâtîrîmuzu su'âl itmek içün bâlînüm üzerine gelüp oturduğı gibi rengüm muteğayyır oldu dimekdür. Ya' nî murâd, maḥbûb bâlîni üzerine (HP 274^b) gelüp qarâr itdüğün beyândur.

Der dil-i Şîrîn futâd ez şîr âşübî meger در دل شیرین فتاد از شیر آشوبی مگر

Ma' nâ budur ki Şîrîn'ün göñline şîrden meger bir âşüb düşdi ki

Âb-i çeşm-i Kûhken dâḥîl be cû-yi şîr şod آب چشم کوهکن داخل بجوی شیر شد

Ma' nâ budur ki Ferhâd'ün gözünüñ yaşı, şîr ırmağına dâḥîl oldu. Ya' nî, Şîrîn'ün ḥâtîrına cennetde olan südüñ hevâsı düşmişe beñzer ki Ferhâd'ün gözi yaşı ol kadar cârî oldu ki tâ varup cennetde olan cû-yi şîre dâḥîl oldu dimekdür. Murâd, mübâlağa üzere Ferhâd'ün gözi yaşın beyândur. Veyâḥud “جوى شیر” (cû-yi şîr)'den murâd olan, gözüñ beyâzı ola. Ya' nî ol kadar giryân oldu ki tâ yaş gözünüñ beyâzına çıkdı dimekdür feemmâ ma' nâ-yi evvel müveccehdür.

Ger torâ bîmîhr goftem şekve maḥşüdem nebûd گر ترا بیمهر گفتم شکوه مقصودم نبود

Ma' nâ budur ki ey maḥbûb, eger saña bîmîhrdür didümse bu sözden maḥşüdum şikâyet itmek degil idi belki²²²²

Şükr-i derd-i ḥ'îšten kerdem ki bîte'şîr şod شکر درد خویشتن کردم که بی تأثیر شد

Ma' nâ budur ki kendü derdümüñ şükrini itdüm ki te'sîrsüz oldu. Ya' nî, (E 254^a) eger benüm derdümüñ te'sîri olaydı lâbud sen baña mihr ü maḥabbet iderdüñ dimekdür. Murâd, derdinüñ bîte'şîr olduğun beyândur.

Beski tâbütem girânbar ez dil-i pürḥasrettest بسکه تابوتم گرانباز از دل پرحسرتست

Ma' nâ budur ki pürḥasret olan göñlümden benüm tâbütum 'aceb ziyâdesiyle ağır olmışdur ki

²²²² degil idi: degildür E, İ

خلق از همراهی تابوت من دلگیر شد Һалқ ез һемрәһи-и тәбүт-и мен дилгир шод

Ma'nā budur ki Һалқ benüm tәbütümla yola gitmekden uşanup dilgır oldı dimekdür. Ya'nı murād, mübālağa üzere Һaşretinüñ çoqlıgından tәbütü ağır olup tәbütüñ yanınca һemräh olan Һалқ, dilgır olduğın beyāndur.

با وجود آنکه جرم از جانب عرفی نبود Һә vüçüd-i ānki curm ez cānib-i 'Urfi nebüd

Ma'nā budur ki bunuñ birle 'Urfi (HP 276^a) tarafından aşlā gunāh u curm yoğ idi

بی زبانی بین که چون قائل بصد تقصیر شد Һізебәні бін ki çun k̄a' il be şad taqşır şod

Ma'nā budur ki dilsizligi gör ki yüz dāne taqşırāta nicesi k̄a' il oldı. Ya'nı 'Urfi tarafında aşlā curm yoğ iken maħbüb 'Urfi'nün üzerine yüz dāne taqşırāt işbāt eyledi. 'Urfi dağı k̄a' il olup aşlā nuţq itmege k̄adır olmadı dimekdür. Murād, 'āşık olan kimesne maħbübüñ Һüzürunda bīzebān olduğın beyāndur.

Gazel²²²³

(mefā' ilün / fe' ilātün / mefā' ilün / fe' ilün)

اگر ز کاوش مژگان او دلم خون شد Һer zi kāvış-i mujgān-i ū dilem ħün şod

Ma'nā budur ki eger ol maħbübüñ mujgānınıñ k̄azımasından benüm gönlüm ħün oldıysa

خوشم که بهر من اسباب گریه افزون شد Һoşem ki behr-i men esbāb-i girye efzün şod

(İ 75^b) **Ma'nā budur ki** Һoşĥālem ve mujgānuñ bu kāvışine rāzıyam zırā ki benüm için ağlamak sebepleri ziyāde oldı dimekdür. Ya'nı murād, kāvış-i mujgān-i maħbübden göñli ħün olduğın beyāndur.

دم هلاک بروی تو بسکه حیران بود Һem-i helāk be rü-yi to beski ĥayrān bud

Ma'nā budur ki helāk olmağ deminde ey maħbüb, senüñ cemālüne ol mertebe ĥayrān olmış idi ki

دلم نیافت که جان کی ز سینه بیرون شد Һilem neyāft ki cān key zi sine birün şod

Ma'nā budur ki göñlüm bulmadı ki cān sineden kaçan taşra oldı? Ya'nı ey maħbüb, cemālüne ol mertebe vālih ū ĥayrān olmışam ki cānuñ sineden çığduğını göñlüm duymamış dimekdür. Murād, mübālağa üzere maħbübüñ cemāline ĥayrān olduğın beyāndur.

²²²³ Bu gazel ve şerhi HE'de yoktur.

Kudām atre-i hūn Leylī ez cebīn efšānd کدام قطره خون لیلی از جبین افشاند

Ma‘nā budur ki Leylī alnından angı (E 254^b) atre-i hūnı adı ki?

Ki gāh-i girye ne bīrūn zi ešm-i Mecnūn šod که گاه گریه نه بیرون ز چشم مجنون شد²²²⁴

Ma‘nā budur ki ağlamak vaqtinde Mecnūn’uñ gözinden aşra olmadı. (HP 276^b) Ya‘nī, Leylā’nuñ alnından aan atre-i hūn, Mecnūn’uñ gözinden aşra ıkar dimekdür. Murād, ‘ašuñ kemāl-i te’širin beyāndur.

Ümīd-i men be maabbet ziyāde un nešved امید من بمحبت زیاده چون نشود

Ma‘nā budur ki maabbete benüm ümīdüm nie ziyāde olsun ki?

Ki dūš-i Kūhken āramgāh-i Gülgūn šod که دوش کوهکن آرامگاه گلگون شد

Ma‘nā budur ki Ferhād’uñ omuzu Gülgūn’uñ āram idecek mekāmı oldı dimekdür. Ya‘nī murād, maabbetden me’yūs olmaduğın beyāndur. Gülgūn’la Kūhken’uñ avālī erbābına ma‘lūm.

Zi büt ne gūše-i ešmī ne īn-i ebrūyī ز بت نه گوشه چشمی نه چین ابروی

Ma‘nā budur ki bīcān olan bütten ne <bir> gūše-i ešm tašavvur olunur ve ne bir īn-i ebrū numāyān olur.²²²⁵ Bu tadırece

Be hayretem ki dil-i Berhemen zi kef un šod بحیرتم که دل برهمن زکف چون شد

Ma‘nā budur ki hayretdeyem ki bu cins šuret-i bīcān olan büte Berehmen’uñ gönli elden niesi oldı. Ya‘nī, böyle büt-i bīmezāa Berehmen nie ‘ašı olup gönül virdi dimekdür. Murād, bu cins bütperest olan Berehmen’e daıldır.

Figān zi ab‘-i to ‘Urfī begū begū kez to فغان زطبع تو عرفی بگو بگو کز تو

Ma‘nā budur ki ey ‘Urfī, senüñ bülend pervāz olan abī‘atuñdan feryād u figān olsun yeñiden söyle söyle. “بگو” (begū)-yi šānī, te’kiddür. Ya‘nī ey ‘Urfī, yeñiden bir alay mazmūnāt-i arībe söyle ki

Tetebbu‘at sebab-i šohret-i humāyūn šod تتبعت سبب شهرت همایون شد

Ma‘nā budur ki senüñ kelāminuñ tetebbu‘ı humāyūnuñ šohretinüñ sebebi oldı dimekdür. Ya‘nī, humāyūn didikleri šā‘irüñ šohretine sebab senüñ kelāmuñı tetebbu‘ itmek oldı.

²²²⁴ HP خشم: چشم

²²²⁵ bīcān: bütāneī E, İ; īn-i: cebīn E, İ

Murād, kelāmında olan hāleti beyāndur.

Ġazel²²²⁶

(fe' ilātün / fe' ilātün / fe' ilātün / fe' ilün)

Tersem ehl-i vera' ez şevk-i şarābem bekoşend ترسم اهل ورع از شوق شرابم بکشند

Ma'nā budur ki hāvf iderem ki ehl-i vera' olan zāhid-i huşklar beni zevk-i şarābdan men' idüp öldüreler.²²²⁷ (HP 277^a)

Be fusūnem befirēbend u be h'ābem bekoşend بفسونم بفریبند و بخوابم بکشند²²²⁸

Ma'nā budur ki mekr u fusūn ile beni yaldayalar ve h'ābda beni helāk ideler dimekdür. Ya'nī murād, ehl-i vera' nuñ kendüyle olan (E 255^a) mu'āmelesin beyāndur.²²²⁹

Der dem-i nez' eger tevbe zi mey h'āhem kerd در دم نزع اگر توبه ز می خواهم کرد

Ma'nā budur ki hālet-i nez' deminde eger bādeden tevbe itmek (HE 126^b) istersem.²²³⁰

Bihter ānest ki rindān be şarābem bekoşend بهتر آنست که رندان بشرابم بکشند

Ma'nā budur ki yegrek olan oldur ki yārānum olan rindler beni şarābla helāk ideler. Ya'nī murād, bādeye kemāl-i iştiyākın beyāndur, taşavvuf ma'nāsı erbābına ma'lūmdur.²²³¹

Men ki bīdār neḥ'āhem şoden ez mü-yi sefid من که بیدار نخواهم شدن از موی سفید

Ma'nā budur ki ben ki beyāz kıldan bīdār olmaḡ istemeyince. Ya'nī, cemi' zamānda evḡātum h'āb-i ḡafletde geḡdi, mü-yi sefidden daḡi bīdār olmayınca²²³²

Cā-yi ānest ki der 'ahd-i şebābem bekoşend جای آنست که در عهد شبایم بکشند

Ma'nā budur ki anuñ yeri vardur ki eyyām-i şebābetde beni helāk ideler. Ya'nī, böyle 'iştān üzere dirilmekden şebābet 'āleminde ölmek yegdür dimekdür.²²³³

²²²⁶ ḡazel: velehu eyzen HE, - HP

²²²⁷ Bu cümle HE'de yoktur.

²²²⁸ Bu mısra HE'de yoktur.

²²²⁹ Bu cümle HE'de yoktur.

²²³⁰ hālet-i: hālde E, İ

²²³¹ Bu cümle HE'de yoktur.

²²³² Bu cümle HE'de yoktur.

²²³³ şebābet 'āleminde ölmek yegdür dimekdür: - HE

چون ز آسیب شیخون نتوانم جان برد Çun zi āsīb-i ŧebīhūn netevānem cān bord

Ma' nā budur ki ŧebīhūnuñ fitnesinden çunki cānı hālāŧ itmege kādır degilem

دارم امید که نارفته به خوابم بکشند Dārem ümmīd ki nārefte be h'ābem bekoŧend

Ma' nā budur ki ümmīd ŧutaram ki henūz h'ābe varur varmaz beni helāk ideler dimekdür.

Ya'nī murād, ŧebīhūndan helāk olmağdan bīdārlik 'āleminde helāk olmağ yeg idügin beyāndur zīrā ki bīdārlik 'āleminde kātıl olan maħbūbı, temāŧā idüp cemālinden zevk alur feemmā ŧebīhūnda helāk olunca bu zevkden maħrūm olmağ lāzım gelür.²²³⁴

سخنی دردم آمد که اگر گفته شود Suħenī der dilem āmed ki eger gofte ŧeved

Ma' nā budur ki benüm gönlüme bir söz geldi ki eger diyilecek olursa

اهل تحقیق به ناپخته جوابم بکشند Ehl-i taħkīk be nāpuħte cevābem bekoŧend

(HP 277^b) **Ma' nā budur ki** ehl-i taħkīk olan kimesneler cevābum virilmeden beni helāk iderler dimekdür. Taŧavvuf ma' nāsı erbābına ma' lüm.

بایزیدم که انا الحق بزبان می آرم²²³⁵ Bāyezīdem ki 'ene'l-ħağ' be zebān mī ārem

Ma' nā budur ki ben Bāyezīd'em ki 'ene'l-ħağ' kelāmın lisānuma getürürem.

کو مریدان که همین دم بشتابم بکشند²²³⁶ Kū mürīdān ki hemīndem be ŧitābem bekoŧend

Ma' nā budur ki mürīdler ħanı ki beni bu sözden ötüri 'acele idüp helāk ideler dimekdür.

Bāyezīd'le mürīdlerüñ aħvāli erbābına ma' lüm ve kezālik taŧavvuf ma' nāsı ehline ma' lüm.

عرفی از صومعه مگذار که بیرون آیم 'Urfī ez ŧavme'e mogzār ki bīrūn āyem

(E 255^b) **Ma' nā budur ki** 'Urfī, beni ħoyma ŧavme'eden (İ 76^a) taŧra geleyüm.

گر پسندی که ز شوق می نابم بکشند Ger pesendī ki zi ŧevk-i mey-i nābem bekoŧend

Ma' nā budur ki eger pesend olup ħabül idecek olursan ki bāde-i ŧāfuñ ŧevkından beni helāk

iderler. ŧavme'eden taŧra beni ħoyma zīrā ki ŧavme'eden çıķduğum gibi beni a' dālar beni

helāk ider dimekdür. Taŧavvuf ma' nāsı erbābına ma' lüm. |İ, E⁺ Dīvānçe-i 'Urfī-i ŧīrāzī'nüñ

²²³⁴ Bu cümle HE'de yoktur.

²²³⁵ HE بامبرندم: بایزیدم

²²³⁶ HP - بشتابم

ğazeliyyâtınıñ nişfinuñ şerhi bu cildde tamâm oldı.|

İ, E^t Hâmd-i bî'add u şenâ-yi bihâdd ol zât-i bînaẓîre olsun ki hıllat-i Âdem'i vâşıta-i ma'rifet-i zât-i bîmişli kıluḡ buyurdılar ki “*Kuntu kenzen maḥfiyyen fe aḥbebtu en u'rafe fe ḥalaḳtu'l-ḥalka li ya'rifu*”²²³⁷ ve durūd-i nâmütenâhî ol eşref-i maḥlûḳat, ḥabîb-i Hüdâ a'nî bihi Muḥammedu'l-Muştafâ'ya olsun ki mazḥar-i “*Levlâke lemâ ḥalaḳtü'l-eflâk*”²²³⁸ vâkı' olmışdur ve raḥmet-i biḥesâb ervâḥ-i pâk çehâr yâr-i güzîne olsun ki “*Vellezîne me'ahu eşiddâ'u 'alâ'l-kuffâri ruḥamâu beynehum terâhum rukke'an succeden*”²²³⁹ âyet-i 'azîmü'ş-şânı kendülerinüñ şân-i 'âlîşânlarında nâzil olmışdur ve ba'de bu ḥaḳîr-i pürtaḳşîr Muḥammed bin İbrâhim el-mulaḳḳab bi laḳab Telli ğafera'l-lâhu ve li vâlideyhi ve aḥsene ileyhimâ ve ileyhi, *Dîvânçe-i 'Urfî-i Şîrâzî* ḥazretlerini şehr-i Şevvâl'ün nişfinda şerḥ itmege şurü' itmiş idüm. El-ḥamdulillâhi el-Melikü'l-Vahhâb şehr-i Zî'l-ḥicce'nüñ nişfinda dîvânçe-i mezbûruñ nişfinuñ şerhinüñ itmâmı müyesser olup nişf-i şânîsinüñ şerhine şurü' vâkı' oldı ve iki cild olmasına sebep oldur ki erbâb-i muḫâla'aya âsân olur, ḳoynunda gezdirmesi ḳolay olur zîrâ ki bir cild olsa ğâyetle ḥacmi ziyâde olup şaḳîl olurdı feemmâ bizde olan dîvânçenüñ ğazeliyyâtın (E 256^a) ḥesâb eyledüm kâmil dört yüz yigirmi ğazel çıḳdı ve iki yüz on ğazelüñ şerhine daḫi şurü' olursa gerek bu ikinci cildde. Velâkin cild-i evvelde aşlâ vâdî-i taşavvufa meyl olmamışdur ancak iḳtizâ itdügi zamân “*Taşavvuf ma'nâsı erbâbına ma'lûm*” dinilüp me'âl-i ma'nâsı beyân olunmuşdur zîrâ ki taşavvuf ḥâldür, ḳâl degildür. Eger taşavvuf mücerred söz olaydı niçe erbâb-i ḥîl vardır ki kelâm-i taşavvufa şurü' itdügi vaḳt Şeyḫ Muḫyî'd-dîn ile Bâyezîd-i Bisṫâmî ḥazretlerini ebkem iderdi feemmâ ḳaziyye öyle degildür “*Ḳadem bâyed ender tariḳat ne dem*”²²⁴⁰ buyurmuşlardur ki egerçi Mevlânâ Sürürî ḥazretleri ḥ'âce Hâfız-i Şîrâzî'nüñ kelâm-i dürerbârlarında meydân-i taşavvufa esbniḥâdların irḳâz itmişlerdür feemmâ iltizâm-i mâlâyelzem ihtiyâr itmişlerdür zîrâ ki mücerred Sürürî'ye nazâr itmekle taşavvufdan <dem> vurmaḳ ṫavr-i 'aḳldan ba'iddür. Buña binâ'en bu ḥaḳîr, taşavvuf

²²³⁷ “كنت كنزٌ مخفا فاحببت ان اعرف فخلقت الخلق لاعرف” (Ben gizli bir hazine idim, bilinmeye muhabbet ettim (sevdim) ve bilinmek için halkı yarattım.), Süyûtî, *ed-Dürerü'l-Müntesire*, s. 125; Aliyyü'l-Kaarî, *el-Esrârü'l-Merfüa*, s. 273.

²²³⁸ “لولاك لما خلقت الافلاك” (Sen olmasaydın ben kainatı yaratmazdım), Aclunî, *Keşfu'l-Hafâ*, C.II, s.164; Hakim en-Nisâbüri, *el-Müstedrek*, C.II, s. 615

²²³⁹ “وَالَّذِينَ مَعَهُ أَثِدَاءٌ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ تَرَاهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا،” (Ve onunla beraber bulunanlar, kafirlere karşı çetindirler, kendi aralarında merhametli, onları görürsün ki rüku etmekte, secdeye kapanmaktalar.) Fetih, 48/29

²²⁴⁰ “قدم بايد اندر طريقت نه دم” (Tarikat içre adım lazımdır söz değil.) Sadi, *Bostan*, 1305, s.22

vādisine meyl itmedüm feemmā ‘Urfī-i Şīrāzī ḥazretlerinün ba‘zı ebyāt-i dürebârlarınun me‘ânî-i zâhiresi aḥkâm-i mîzân-i şerī‘at-i muṭahharaya çendân muṭâbîḳ olmamasıyla ḥaḳîr u ḳalîlül’l-bizâ‘e bi-ḥasbi’l-ımkân ol ebyâtları ḥüsn-i vech üzere te’vîl idüp mîzân-i şerī‘ate muvâfıḳ itmişizdür. Fî’l-ḥaḳîḳa ‘Urfī-i Şīrāzī ḥazretleri ‘aşrınun ferîdi bir vücûd-i kâmil u merd-i ‘ârifi bi’l-lâhi olduğına reyb ü gumân yoḳdur zîrâ ki bunuñ kelâm-i dürebârında olan pîçâpîç me‘ânî vü şanâyi‘-i şer‘iyye ve teşbîhât u isti‘ârât u kinâyât u mazmûnât herkesün kelâmında bulunmaz ve hem ğâyetle İslâm’ı ve i‘tikâdı muḥkem vücûd-i şîrîn kimesne olduğına şübhe yoḳdur zîrâ ki bu ḥaḳîr, ḳaşâ’idün ekşerine muṭâla‘a itdüm ve ḥâlâ ğazelıyyâtınun (E 256^b) nişfını daḥi şerḥ idüp nişf-i âḥirine şurû‘ eyledüm aşlâ umûr-i âḥireti inkâr idecek bir sözine râst gelmedüm. Belki ṭâ’ife-i ḥukemânun firâḳ-i dâllenün münkir oldukları eşyâyı cümleten kendüsi ebyâtında işâret idiyor ve işbât idiyor ḥâşâ ki bu cins merd-i kâmilün ‘aḳîdesinde ḥalel vâḳi‘ ola nihâyet ba‘zı zâhiddüşmen-i ḥuşklar kelâm-i dürebârında vâḳi‘ olan mazmûnât-i ğarîbeye ‘adem-i itṭilâ‘ dan dik(?) sînelerinde âteş-i ḥıḳd u ḥased ğaleyân idüp dirler ki ‘Urfî, Ḳızılbaş’dur -ḥâşâ ve kellâ- Çehâr Yâr-i Güzîn sevmez eger seveydi lâbud bir maḥallde zıkr iderdi feemmâ dîde-i inşâf ile nigerân olunsa bu da‘vâyı iden aḥmaḳlar ne ḳadar lâya‘ḳılâne cevâb dimişlerdür.²²⁴¹ Ve illâ Ḳızılbaş olduğına delîlün eger budur ki ḥâk-i Şīrâz’da zuhûr itmişdür, ol ṭarafun âdemi cümleten Ḳızılbaş’dur dirsen bi-Rabbi’l-Ka‘be bu cevâbı diyen şahş-i bâṭılı’l-vücûda bi-ḥasbe’s-şer‘ ta‘zîr-i belîğ lâzım gelür zîrâ ki ḥâk-i Şīrâz’dan bu ḳadar evliyâ ve bu ḳadar ‘ulemâ ve bu ḳadar meşâyih ve bu ḳadar mü’ellif ve bu ḳadar muşannif zuhûr idüp dîn-i İslâm’a revnaḳ virmişlerdür ve ‘alâ’l-ḥuşuş *Meşâbih-i Şerîf*ün şâriḥlerinden Maḫharu’d-dîn Şīrâzî gibi vücûd-i şerîf ve Şeyḫ Sa‘dî gibi vücûd-i kâmil ve Ḥ’âce Ḥâfız gibi vücûd-i pürçüd (İ 76^b) cümleten ḥâk-i Şīrâzdan zuhûr itmişlerdür. Ve eger delîlün budur ki niçün bir sözinün lafz<ı>, Çehâr Yâr-i Güzîn’i zıkr itmemişdür cevâb budur ki câ’iz ki bir yerde degil on yerde zıkr itmiş ola feemmâ kendüsinden şoñra ṭâ’ife-i Revâfize’nün ellerine dîvânçesi girüp lafz-i Çehâr Yâr-i Güzîn’i kelâm-i dürebârlarından iḥrâç itmiş olalar ve câ’iz ki şarâḥaten olamayup kinâeten dimiş ola ve câ’iz ola ki hiç zıkr itmemiş ola. Mücerred Çehâr Yâr-i Güzîn’i zıkr itmedüğine binâen Ḳızılbaş (E 257^a) olduğına ḥükm olunmaḳ lâzım gelince Ḥ’âce Ḥâfız-i Şīrâzî ḥazretleri ki beyne’n-nâs Lisânü’l-Ġayb vü Tercemetü’l-Esrâr dimekle şöhret virmiş iken aña daḥi

²²⁴¹ ḥıḳd: عهده E

Çızılbaş diyelüm zîrâ ki H̄`ace H̄âfız daħi ašlâ Çehâr Yâr-i Güzîñ'i zıkr itmemişdür. İmdi 'azîz-i men, insâni kâmilü'l-vücûda elzem olan budur ki "El-mü'minü 'alâ's-şalâh"²²⁴² diyüp h̄üsn-i i' tîkâd şâhibi ola -h̄âşâ ve kellâ- az ve çok vücûdında cevher-i kâbiliyyet olup ve üns ü idrâk şâhibi olan kimesne Çehâr Yâr-i Güzîñ'e buğz u 'adâvet ide. Belki cân u gönülden muħibb-i şâdık olup bende-i fermânberi olur. İmdi H̄ağ Subhâne ve Te'âlâ hazretlerinden recâmuz budur ki hazret-i risâletpenâh h̄ürmetine ve Çehâr Yâr-i Güzîñ h̄ürmetine cümlemüze h̄üsn-i i' tîkâd müyesser idüp dünyâ vü âhîretde t̄arîk-i müstaħîmde şâbitkâdem olan kullarından eyleye. Âmîn, bi-h̄ürmetihi seyyide'l-mürselîn.

Dîvânçe-i mezbûruñ nişf-i şânîsinüñ şerhine şuru' olındı.

Mütevekkilâ bi'l-lâhi'l-Melikü'l-Vahhâb.

Fî evâsıt-i şehri Zî'l-hicce-i şerîfe

1076|

Cild-i Şânî

Velehu Eyzen

(fâ' ilâtün / fâ' ilâtün / fâ' ilâtün / fâ' ilün)

Bâz şâhîn-i ümîdem evcervâzî koned باز شاهین امیدم اوج پروازی کند

Ma'nâ budur ki girü yine ümîdüm şâhini bülend pervâzlık ider. Ya'nî, bir nice müddet idi ki pervâzdan qalmış idi feemmâ yine bülend pervâz olmağa başladı dimekdür.

Kebk-i şevkem der hevâ-yi vaşl şâhbâzî koned کبک شوقم در هوای وصل شهبازی کند

Ma'nâ budur ki maħbûbuñ vaşlı hevâsından şevküm kebki, t̄oğanlık ider. Ya'nî murâd, mübâlağa üzere vaşl-i maħbûbda olan h̄âleti (**HE 127^a**) beyândur ki kebki-i şevk kemâl-i zevk ü sürûrından şâhbâzlık da' vâsın ider dimekdür.²²⁴³

Tâ nişânî hest der râh ez sum-i gülgün-i 'aşq تا نشانی هست در راه از سم گلگون عشق

Ma'nâ budur ki tâ ki 'aşkuñ esb-i gülgününüñ t̄rnağından yolda bir nişân vardır. Bu taqdirce

Bâng ber şebdîz-i cân zen tâ sebekbâzî koned بانگ بر شبیدیز جان زن تا سبکبازی کند

Ma'nâ budur ki cânüñ (**HP 278^a**) esb-i şebdîzine mehmüz idüp şadâ ur tâ ki sebektäzlık ide.

²²⁴² "المؤمن على الصلاح" (Mümin salah üzeredir)

²²⁴³ ki kebki-i şevk kemâl-i zevk ü sürûrından şâhbâzlık da' vâsın ider dimekdür: - HE

Ya' nī, mādāmki 'aşqdan eşer oldukça ol 'aşquñ eşerinden münfekk olma dimekdür. Murād, 'aşqa terğıbdür.

Bā hevesnākān nifākāmiz dārem şoĥbeti با هوسناکان نفاق آمیز دارم صحبتی

Ma' nā budur ki bu'l-heves olan yārānlarla nifākla qarışmış bir şoĥbet tutarum.²²⁴⁴ Ya' nī, ol yārānla meclisüm ĥulūř üzere degıldür belki nifāk üzeredür zırā ki benüm ol cins bu'l-heves olanlarla ařlā münāsebetüm yokdur.

'Andelīb-i ĥuds bā zāġān hemāvāzī koned عندلیب قدس با زاغان هم آوازی کند

Ma' nā budur ki 'ālem-i ĥudsün 'andelībi zāġlarla hemāvāzlıĥ ider. Ya' nī, bi 'aynihi benüm hevesnākān ile şoĥbetüm buña beñzer dimekdür. Murād, kendü rütbesiyle bu'l-heves olanların rütbesin beyāndur.

Dīn eger īnest kīn cem' -i perīřān rā buved دین اگر اینست کین جمع پریشان را بود

Ma' nā budur ki eger aĥkām-i dīn-i İslām ĥāřā bu perīřān olan cemā' atüñ gitdükleri țarīĥ ise

Berhemen ber ehl-i dīn řāyed ki țannāzī koned برهمن بر اهل دین شاید که طنازی کند

Ma' nā budur ki lāyıĥdur ki ehl-i dīnüm deyü da' vā idenlerüñ üzerine Berhemen țannāzlıĥ idüp tefāĥur ide. Ya' nī murād, da' vā-yi dīn-i İslām idüp de ĥavli fi' iline muvāfıĥ olmayan riyākārlara daĥıldür.

Rāz-i 'aşĥest īn terāviř mīkoned ez men merenc راز عشقت این تراوش میکند از من مرنج

Ma' nā budur ki bu terāviř iden nesne 'aşquñ rāzıdur benden rencıdeĥātır olma ki

Ger buved Rūĥu'l-emīn maĥrem ki ġammāzī koned گر بود روح الامین محرم، که غمازی کند

Ma' nā budur ki eger Rūĥu'l-emīn maĥrem olacaĥ olursa ġammāzlıĥ ider. Ya' nī ey maĥbüb, eger ben rāz-i 'aşĥı ĥıfz itmeyüp izĥār idecek olursam beni ta'yīb itme zırā ki bu rāzı herkes ĥıfz itmege ĥādir degıldür. (HP 278^b) Belki Rūĥu'l-emīn daĥı ol rāz-i 'aşĥla maĥrem olsa ĥıfz itmege ĥādir olamaz, ġammāzlıĥ idüp ifřā-yi rāz ider dimekdür. Murād, rāz-i 'aşquñ ĥıfzı duřvār olduġın beyāndur. "روح الامین" (Rūĥu'l-emīn), birĥaç ma' nāyı müřtemildür, evvelā kelām-i Ĥudā 'azze ve celledür ĥavlihi Te' ālā "Evĥaynā ileyke rūĥan min emrinā"²²⁴⁵;

²²⁴⁴ tutarum: dutdum HE

²²⁴⁵ "وَحَيْثُكَ إِلَيْكَ رُوحًا مِنْ أَمْرِنَا" (Emrimizle sana böylece Ruh'u gönderdik de vahyettik.) Şūrā, 42/52

şāniyen nāmūs-i ekber ḥazret-i Cibrīl cenābına ḳavlihi “*Nezzelehu ‘alā ḳalbike*”^{2246 2247}

Şoḥbet-i bīgāne bended dest-i şūḥihā-yi ‘aşḳ صحبت بیگانه بندد دست شوخیهای عشق

Ma‘nā budur ki ‘aşḳuñ şūḥlıḳlarınıñ elini bīgānenüñ şoḥbeti baḒlar. Ya‘nī, bīgānenüñ şoḥbetinden ‘aşḳ guşādeḫātır (**HE 127^b**) olup şūḥlıḳ itmege ḳādir olmaz belki sostendām olup eli baḒlanur. Bu taḒdīrce ey ṭālib,

‘Aşḳ rā der perde ber tā bā dilet bāzī koned عشق را در پرده بر تا با دلت بازی کند

Ma‘nā budur ki ‘aşḳı verā-yi perdeye (**İ 68^a**) ilet tā ki senüñ göñlüñle oynamaḒlıḳ ide. Ya‘nī murād, bīgānenüñ meclisinden ‘aşḳ guşāde olduḒın beyāndur.

Fevc-i şādī rā be ḥūn efkende dīger dil kocāst²²⁴⁸ فوج شادی را بخون افکنده دیگر دل کجاست

Ma‘nā budur ki şādlıḳ gürühını ḳanda bıraḒdı Ḓayrı göñül ne yerdedür ki?²²⁴⁹

K’āferin ber dest ü tiḒ-i ‘Urfi-i Ḓāzī koned کافرین بر دست و تیغ عرفی غازی کند

Ma‘nā budur ki Ḓāzī olan ‘Urfi’nüñ eline ve ḳılıcına āferin ide. Ya‘nī, ‘Urfi şādmānlıḳ ‘askerini helāk idüp ḳanını revāne eyledi. Ḓamı bizüm göñlimüz ki gelüp ‘Urfi-i Ḓāzīnüñ eline ve ḳılıcına āferin ide? Tā ki kendünüñ düşmenlerini ḳatlı idüp kendüyi ḫalāş eyledüñ dimekdür. Murād, fevc-i şādılıḒı helāk itdüḒün beyāndur.

Velehu Eyzen²²⁵⁰

(**mefā‘ ilün / fe‘ ilātün / mefā‘ ilün / fe‘ ilün**)

Ḓo murḒ-i sidre ki der āşiyān beyāsāyed چو مرغ سدره که در آشیان بیاساید

Ma‘nā budur ki Ḓünkü murḒ-i sidre āşiyānında rāḫat olup dīnlene işte ol zamān

BeḒin sünbül-i zülfi to cān beyāsāyed بچین سنبل زلف تو جان بیاساید

Ma‘nā budur ki (**HP 279^a**) ey maḫbüb, senüñ sünbülşıfat olan zülfüñüñ büklümünde cān-i ‘āşıḒ rāḫat olup dīnlenür. Ya‘nī, ne murḒ-i sidre āşiyānında rāḫat olmaḒ ihtimāli var ve ne cān-i ‘āşıḒ Ḓin-i zülfünde ḳarār ṭutmaḒ ihtimāli var. Murād, muḫāli muḫāle ta‘līḒdür.²²⁵¹

²²⁴⁶ “تَزَلَّهُ عَلَى قَلْبِكَ” (Senin kalbine onu indirmiştir.) Bakara, 2/97

²²⁴⁷ Bu cümle İ ve HE’de yoktur.

²²⁴⁸ İ نوح: فوج

²²⁴⁹ ne yerdedür: neredür HE

²²⁵⁰ velehu eyzen: Ḓazel İ, - HP

²²⁵¹ muḫāle: - İ

برائتم از در یار ای ادب که یکچندی Berānem ez der-i yār ey edeb ki yek çendi

Ma' nā budur ki ey edeb, beni bir niçe zamān maḥbūbuñ ḳapusından red idüp sür ki

Zi neng-i buseem ān āsitān beyāsāyed ز ننگ بوسه ام آن آستان بیاساید

Ma' nā budur ki benüm busemün 'ārından maḥbūbuñ ol āsitānı rāḫat olsun. Ya' nī, benüm keşret-i busemeden maḥbūbuñ eşiği 'ār çekiyor imdi ey edeb, beni ol ḳapudan bir niçe zamān sür ki maḥbūbuñ āsitānı rāḫat ola dimekdür. Murād, āsitān-i maḥbūba çok buse itdügin beyāndur.

Zi reşk-i ḫavşalaem āsumān buved dilriş ز رشک حوصله ام آسمان بود دلریش

Ma' nā budur ki benüm ḫavşalamuñ vus'atinüñ ḫasedinden āsumānuñ gönli mecrūḫ olur. Bu taḳdīrce ey maḥbūb,

Kirişmei ki dil-i āsumān beyāsāyed کرشمة که دل آسمان بیاساید

Ma' nā budur ki bir kirişme it ki āsumānuñ gönli rāḫat ola. Ya' nī, āsumān bu ḳadar vus'atiyle yine benüm ḫavşala(HE 128^a)muñ vus'atine ḫasedinden gönli mecrūḫ oluyor. İmdi ey maḥbūb, bārī bir kirişme it ki bizüm gönlimüz bitāb u ḫāḳat olup tengḫavşala olalum tā ki āsumān daḫi ḫased itmekden ḫalāş olup gönlinüñ cerāḫatı gitsün dimekdür. Veyāḫud **ma' nā böyle demek ola ki** ey maḥbūb, āsumāna bir kirişme it ki ol kirişmenüñ zevḳinden kendü ḫāline muḳayyed olup bizden ḫarafa gönli rāḫat olsun dimekdür.

Mekon helāk be bāziçcem bezen zaḫmī مکن هلاک ببازیچه ام بزن زخمی

Ma' nā budur ki ey maḥbūb, oynamaḳla beni helāk itme (HP 279^b) bārī bir zaḫm-i muhlik vur ki

Ki ḫünçekān lebem ez 'el-amān' beyāsāyed که خون چکان لبم از الامان بیاساید

Ma' nā budur ki ḳan ḫamladıḫı ḫāle benüm ḫudaḫum 'el-amān' dimekdür. Ya' nī murād, maḥbūb kendüyi bāziçceyle helāk itdügin beyāndur.

Meber be bāḫ u beber sūy-i golḫanem ḳoca میر بباغ و بیرسوی گلخنم کانجا

Ma' nā budur ki beni bāḫa iletme feemmā golḫana ilet ki ol golḫanda

Be bū-yi sūḫteḫi maḫz-i cān beyāsāyed ببوی سوختگی مغز جان بیاساید

Ma' nā budur ki yangunlık rāyīḫasıyla maḫz-i cān rāḫat olur. Ya' nī bāḫ-i 'ıyş u 'ışret ḫarafına beni iletme ki benüm zevḳ-i dünyāyla 'alāḳam yoḫdur belki beni cānib-i golḫana ilet ki ol

golhanda vücūdını sūhte iden ‘uşşākuñ rāyihāsıyla beni mağz-i cānum rāhat olur dimekdür. Murād, bāğ-i ‘ıyşe meyli olmaduğın beyāndur.

Zi beski mānde şevved āsmān der āzārem ز بسکه مانده شود آسمان در آزارم

Ma‘nā budur ki benüm āzārumda āsumān beski ƣalmıř olur. Ya‘nī, felek baña āzār u cefā itmekte şol mertebe ƣalışup ziyādesiyle sa‘y u iƣdām itdi ki ayruƣ āzār itmege mecāli ƣalmayup ‘amelden ƣaldı dimekdür. Hattâ

Hezār sāl pes ez men cihān beyāsāyed هزار سال پس از من جهان بیاساید

Ma‘nā budur ki benden şoñra cihān biñ sene rāhat olur. Ya‘nī, cümle āzārın baña şarf eyledi ayruƣ cihāna āzār itmege mecāli ƣalmadı dimekdür. Murād mübālağa üzere āsumānuñ kendüye āzār itdügin beyāndur. Āsumān u felekden murād bu maħalde bi-ƣavl-i ģükemā-yi eflākiyye, te’şīr-i nucūmātdür yoħsa ģāşā ve kellā “Fa‘‘ālūn limā yurīdu”²²⁵² olan zāt-i vācibu’l-vücūd degildür.

Ƣunān be mātem-i dil der ģamet konem şīven چنان ب ماتم دل در غمت کنم شیون

Ma‘nā budur ki ey maħbūb, senüñ ģamında göñlüñ mātemiyle ancılayın şīven iderem ki (HE 128^b)

Ki kořtegān-i ģamet rā revān beyāsāyed که کشتگان غمت را روان بیاساید

Ma‘nā (HP 280^a) budur ki ey maħbūb, senüñ derd ü ģamuñdan helāk olanlaruñ revānı benüm itdügüm şīvenden rāhat olalar dimekdür. Ya‘nī murād, mübālağa üzere şīveninde olan ģāleti beyāndur.

Fiğān ki telħ siriştend peykerem ‘Urfī فغان که تلخ سرشتند پیکرم عرفی

Ma‘nā budur ki ey ‘Urfī, feryād u fiğān olsun ki benüm vücūdumı ģāyetle acı taħmīr itmiřdür zīrā ki

Neşod ki zāğī ez īn ustuh‘ān beyāsāyed نشد که زاغی از این استخوان بیاساید

Ma‘nā budur ki olmadı ki bu peykerüm ustuh‘ānından bir zāğ rāhat ola. Ya‘nī, gör ne telħdür ki ustuh‘ānumı zāğ daħi yemiyor dimekdür.²²⁵³ Murād, peyker-i vücūdunuñ telħ olduğın beyāndur.

²²⁵² “فَعَالٌ لِمَا يُرِيدُ” (Dilediğini işler durur) Burūc, 85/16

²²⁵³ yemiyor: dimiyor HE

Velehu Eyzen²²⁵⁴

(mef' ūlū / mefā' ilū / mefā' ilū / fe' ūlūn)

Leb ḥarf-i vefā goft dil-i sūḥte teb kerd لب حرف وفا گفتم دل سوخته تب کرد

Ma' nā budur ki tudaḡ vefā kelāmın didi ve yanmış olan gönül ısıtma itdi.²²⁵⁵ Ya' nī, leb vefā ḥarfini zıkr itdüğine dil-i sūḥteyi ısıtmalar tıtdı dimekdür.²²⁵⁶ Murād, mübālağa üzere ḥarf-i (İ 77^b) vefāda olan şiddeti beyāndur ki vefānuñ adını añmağla gönül bu ḥale girdi bu taḡdīrce ayruḡ maḥbūbdan vefāyı niçe iltimās idelüm dimekdür.²²⁵⁷

İn ḥarf-i dilāşūb-i merā düşmen-i leb kerd این حرف دل آشوب مرا دشمن لب کرد

Ma' nā budur ki bu gönül fitnesi olan vefā ḥarfı, beni tudaḡ düşmeni itdi. Ya' nī, beni tudaḡumla düşmen itdi ki ey leb, sen niçün vefā ḥarfini zıkr itdüñ tā ki gönüli ısıtmalar tıtdı dimekdür.

Bulhāne be āfet-i ḡader sāḥte būdem بلهانه بآفات قدر ساخته بودم²²⁵⁸

Ma' nā budur ki āfet-i ḡazā vü ḡader ile eblehāne olduḡum ḥālde düzilmiş idüm feemmā

İn 'aql-i fużūl āmed u taḡḡīḡ sebeb kerd این عقل فضول آمد و تحقیق سبب کرد

Ma' nā budur ki bu fużūl olan 'aḡla geldi ve sebebi taḡḡīḡ itdi. Ya' nī, ebleh ü aḡmaḡ olduḡuma ḡazā vü ḡaderle pençe pençe olup bir ḡoşça düzilmiş idüm feemmā bu fużūl olan (HP 280^b) 'aḡla geldi ayruḡ sebeb taḡḡīḡ oldı ki benüm āfāt-i ḡazā vü ḡaderle düzildi ki sebeb ebleh ü aḡmaḡ olduḡum imiş ve illā şāḡib-i 'aḡl olan kimesne ḡazā vü ḡaderle düzelmek iḡtimāli yoḡdur dimekdür. Bu ḡaḡīr bu beyte ancaḡ böylece ma' nā virmeḡe ḡādir oldum eger erbāb-i zekāvet daḡı bundan ma' ḡulce bir ma' nā virürlerse ne güzel.²²⁵⁹

ḡamnāk nişīn zīn merev ez rāh ki eyyām غمناک نشین زین مرو از راه که ایام

Ma' nā budur ki ḡamnāk olduḡuñ ḥālde otur bu ḡamdan ötüri şaḡınup yoldan çıḡup gitme ki eyyām-i zamāne

²²⁵⁴ velehu eyzen: ḡazel İ, - HP

²²⁵⁵ itdi: didi HE

²²⁵⁶ itdüğine: itdük de HE

²²⁵⁷ gönül: - HP

²²⁵⁸ ابلهانه: بلهانه İ

²²⁵⁹ Bu cümle HE'de yoktur.

Tārācger-i ‘ōmr-i torā ‘ıyş laḳab kerd تاراجگر عمر تورا عیش لقب کرد

Ma‘nā budur ki senüñ ‘ōmrüñi yağmaya viren (**HE 129^a**) nesnenüñ adını ‘ıyş u ‘ışret deyü laḳab itdi.²²⁶⁰ Ya‘nī ey ṭālib, şaḳınup kunc-i ğamdan bızār olup ‘ıyş-i dūnyā ṭarafına meyl idüp bu kunc-i ğamdan gitme ki ḥaḳīḳatda ol ‘ıyş u ‘ışret dūnyāsınüñ ‘ōmr-i nāzeninüñi yağmāya viren şeydür.²²⁶¹ Feemmā devr-i eyyām ol ‘ōmri yağmāya viren nesnenüñ laḳabını ‘ıyş u ‘ışret ḳoymış velākin dīde-i inşāfla nigerān olunsa ol ‘ıyş degildür fī’l-ḥaḳīḳa tārāc-i ‘ōmrdür.²²⁶² Murād, ‘ıyş-i dūnyāya i‘tibār olmaduğın beyāndur.

Şūfī be kerāmāt-i diger fitne şod imrüz صوفی بکرامات دگر فتنه شد امروز

Ma‘nā budur ki şūfī-i nāşāf ğayrı kerāmet sebebiyle bugün yine fitne oldı feemmā

İn ṭarḥ-i fesādīst ki der perde-i şeb kerd این طرح فسادیست که در پرده شب کرد

Ma‘nā budur ki bu kerāmet bir fesāduñ ṭarḥıdır ki perde-i şebde itdi. Ya‘nī, şūfī-i nāşāf bilā-şübhe gice altında yine bir fesād-i ṭarḥ itmişe beñzer ki gündüz kerāmāt izhār idüp ḥalḳı fitneye bırakıyor tā ki gice itdüğü fesāda kimesne gumān itmesün dimekdür. Murād, şūfī-i (**HP 281^a**) riyākārıların aḥvālin beyāndur.

Her mes‘ele kez ‘ilm u edeb kesb numüdem هر مسأله کز علم و ادب کسب نمودم

Ma‘nā budur ki her şol mes‘ele ki ‘ilm ü edebden kesb eyledüm.

Men‘em be cevāb suḥen ez aşl u neseb kerd منعم بجواب سخن از اصل و نسب کرد

Ma‘nā budur ki aşl u neseb sözinden beni cevābda men‘ itdi. Ya‘nī, her ne ḳadar ‘ulüm taḥşīl itdümse ḥaseb u nesebden iftiḥār idüp söz söylemege beni ḳoymayıp men‘ eyledi zīrā ki ḥaseb u neseble iftiḥār itmek cühelānuñ kārıdır ve illā erbāb-i ma‘ārif olan kimesne ebleh ceddiyle tefāḥür itmez dimekdür.²²⁶³

Kūkū zeden-i fāḥte-i serv-i der āğuş کوکو زدن فاخته سرو در آغوش

Ma‘nā budur ki servi, āğuşına alan fāḥtenüñ kūkū nağmesin urması

²²⁶⁰ adını ‘ıyş u ‘ışret deyü laḳab itdi: - HE

²²⁶¹ Bu cümle HE’de yoktur.

²²⁶² fe emmā devr-i eyyām ol ‘ōmri yağmāya viren nesnenüñ: - HE

²²⁶³ ‘ulüm: ‘ilm HE; ma‘ārif: ma‘ārifden HE

Der cāme-i ma' şūḡ-i merā germṭaleb kerd در جامه معشوق مرا گرم طلب کرد

Ma'nā budur ki maḥbūbuñ cāmesinde olduḡum ḥalde beni germṭaleb itdi. Ya'nī, ben maḥbūbla şol meretebe ülfet kesb itmişdüm ki güyā ki ikimüz bir cāmede idik feemmā fāḥte ki servūñ 'āşıkıdur servi der āḡuş idüp kükū şadāsı urması beni bir meretebe şevḡe getürdi ki maḥbūbuñ ṭālebinde beni pürḥarāret eyledi dimekdür.²²⁶⁴ Murād, fāḥtenūñ serve 'āşık olduḡın beyāndur. Daḡi bundan ma' ḡülce bir ma' nā dirlerse ne güzel.²²⁶⁵

Der vaşl-i to dānem dil-i 'Urfī elemī dāşt در وصل تو دائم دل عرفی المی داشت

Ma'nā budur ki ey maḥbūb, senūñ vaşluñda 'Urfī'nūñ göñli dā'imā bir elem ṭutardı.

Āḡir be kināyet gele ez şerm u edeb kerd آخر بکنایت گله از شرم و ادب کرد

Ma'nā budur ki āḡiru'l-emr şarāḡaten degil kināyeten edeb ve ḡayādan 'Urfī şikāyet itdi ki edeble ḡayā māni' olup beni vaşl-i maḥbūba vāşıl (HE 129^b) olmaḡa ḡoymıyorlar dimekdür. Ya'nī murād, vaşlına şerm ü edeb māni' olduḡın beyāndur. (HP 281^b)

Velehu Eyzen²²⁶⁶

(mef'ülü / mefā'ülü / mefā'ülü / fe'ülün)

Āvāre dilī kū reviş-i seyr nedāned آواره دلی کو روش سیر نداند

Ma'nā budur ki ḡanı bir 'āşık-i āvāredil ki reviş-i seyri bilmeye? Ya'nī, eyle bir 'āşık-i āvāredil var mıdır ki reviş-i seyr u sülūki bilmeyüp bir mekānda ḡarār idüp otura, yoḡdur.²²⁶⁷ Belki cümle āvāredil olan kimesne reviş-i seyri a'lā bilür dimekdür.

Pürābile pāyī ki reh-i deyr nedāned پیر آبله پاییی که ره دیر نداند

Ma'nā budur ki ḡanı bir ayaḡı pür ḡabarcıḡ olan 'āşık ki deyrūñ yolını bilemeye, bilür dimekdür zīrā ki deyrūñ yolına varmasa ayaḡı pürābile olmazdı. Ya'nī murād, ābilepā olan kimesne deyrūñ yolın bildügin beyāndur.

Zinhār mekāvid dilem kīn maḡ-i sermest زنهار مکاوید دلم کین مغ سرمست

Ma'nā budur ki bu maḡ-i sermest pāyesinde olan benüm göñlümi feryād ü amān olsun ḡazımañuz ki

²²⁶⁴ urması: virmesi HE

²²⁶⁵ Bu cümle HE'de yoktur.

²²⁶⁶ velehu eyzen: ḡazel İ, - HP

²²⁶⁷ eyle: öyle HE

آیین شر و قاعده خیر نداند آیین-i şer u kâ'ide-i hayr nedāned

Ma'nā budur ki āyīn-i şerr ü şūrī ve kâ'ide-i hayr u şavābı bilmez. Ya'nī murād, göñli sermest (İ 78^a) olduğunu beyāndur.

عاشق هم از اسلام خرابست و هم از کفر عاشق-i hem ez İslām hārābest u hem ez küfr

Ma'nā budur ki 'āşık-i şādık olan kimesne hem āyīn-i İslām'dan hārābdur ve hem āyīn-i küfrden hārābdur zīrā ki

پروانه چراغ حرم و دیر نداند Pervāne çerāğ-i harem ü deyr nedāned

Ma'nā budur ki pervāneşifat olan 'āşık-i şādık haremün ve deyrün çerāğını bilmez. Ya'nī murād, pervāne-i vücūdını āteş-i şem'e urduğın beyāndur. Taşavvuf ma'nāsı erbābına ma'lūm.

جز با دل عرفی نبرم نغمه منصور Coz bā dil-i 'Urfī neberem nağme-i Mañşūr

Ma'nā budur ki Mañşūr'un 'ene'l-ḥaḳ' didüğü nağmeyi 'Urfī'nün göñlinden ğayrı yerde urmazam. Ya'nī, bu nağmeyi andan ğayrı kimesne söyleyemez zīrā ki

کیفیت این زمزمه را غیر نداند Keyfiyyet-i in zemzeme rā hayr nedāned

Ma'nā budur ki bu zemzeme-i 'ene'l-ḥaḳ'un keyfiyyetini dil-i 'Urfī'den ğayrı kimesne bilmez dimekdür. (HP 282^a) Ya'nī murād, göñlinün vāqıf-i esrār olduğunu beyāndur. Taşavvuf ma'nāsı erbābıba ma'lūm.

Velehu Eyzen²²⁶⁸

(mefā'ilün / fe'ilātün / mefā'ilün / fe'ilün)

بحکم عشق چو بر اهل صدق ره گیرند Be ḥukm-i 'aşḳ çu ber ehl-i şıdḳ reh ğirend

Ma'nā budur ki 'aşḳ-i ḥaḳīḳinün ḥukmiyle çunki ehl-i şadāḳat olan 'uşşāḳuñ üzerine yol tütalar.

گناهکار بیخشد و بی گنه گیرند Gunāhkār bebaḥşend u bīguneh ğirend

Ma'nā budur ki gunāhkārı bağışlarlar ve bīgunāh tütalar.²²⁶⁹ Ya'nī, gunāhkār olan kimesne ki aḥkām-i 'aşḳ-i ḥaḳīḳat üzere ehl-i şıdḳ olan erbābuñ meclisine dāḥil olmağa yol ileticek

²²⁶⁸ velehu eyzen: ğazel İ, - HP

²²⁶⁹ ve bīgunāh: velī gunāh HE

olursa anuñ gunāhını cümleden bağışlayup bigunāh olduğu (HE 130^a) hâlde kâbül iderler dimekdir.²²⁷⁰ Ya' nî murād, havāşş-i 'aşkı beyāndur. İşte bu beyte bu haķır ancak böyle ma' nā virmege kâdir oldum eger erbāb-i zekāvet bundan ma' kұлce bir ma' nā verirlerse ne güzel.²²⁷¹

Mecū tecemmül-i şāhī ki der vilāyet-i 'aşk مجو تجمل شاهی که در ولایت عشق

Ma' nā budur ki ey sālīk, pādīşāha mensūb olan tecemmülātı taleb itme ki vilāyet-i 'aşkda

Gedā be taht nişānend u pādīşeh gīrend گدا بتخت نشانند و پادشه گیرند

Ma' nā budur ki gedāyı taht-i saltānata oturdurlar ve pādīşāh mertebesinde tutarlar dimekdir. Ya' nî murād, şehr-i 'aşkuñ aḥvālin beyāndur.

Çi zūlmetīst ki bīnendegān nemīdānend چه ظلمت‌یست که بینندگان نمیدانند

Ma' nā budur ki 'acabā bu ne zūlmet-i ğafletdür ki görıciler bilmiyorlar ki

Ki şebçerāġ sitānend bā şebe gīrend که شبچراغ ستانند یا شبه گیرند

Ma' nā budur ki şebçerāġımı alıyorlar yāḥud buncuġımı tutuyorlar. Ya' nî murād, maḥlūķ-i dūnyā üzerinde olan zūlmet-i ğafleti beyāndur ve taşavvuf ma' nāsı erbābına ma' lūm. (T 2^a)

Ḥamīr-i māye-i āsāyışest derd-i ḥumar خمیر مایهٔ آسایشست درد خمر

Ma' nā budur ki ey tālib, şarābuñ derdi rāḥatlıġuñ māyesinūñ ḥamīridür. Bu taķdīrce

Begū ki şāf keşān cur' aī zi teh gīrend بگو که صاف کشان جرعه ز ته گیرند

Ma' nā (HP 282^b) budur ki söyle ki şarābuñ şāfını nūş idenler ne bādeden bir cur'a tutalar.²²⁷² Ya' nî murād, derd-i ḥumar şāf bādeden maķbūl olduğım beyāndur. Taşavvuf ma' nāsı erbābına ma' lūm.²²⁷³

Kemend-i kūteh u bāzū-yi sost u bām-i bülend کمند کوته و بازوی سست و بام بلند

Ma' nā budur ki kemend-i 'ömrüm kışşa ve bām-i ümīdüm ğāyetle yüksek ve bāzū-yi vücūdum sost u bīṭāķat.²²⁷⁴ Bu taķdīrce

²²⁷⁰ kimesne ki: kimesnenūñ HE

²²⁷¹ Bu cümle HE'de yoktur.

²²⁷² söyle: şöyle HE

²²⁷³ ve taşavvuf ma' nāsı erbābına ma' lūm: - HE

²²⁷⁴ kemend-i: goft-i HE; sost: mest HE

Be men havāle vü ez baht-i bed guneh gîrend ²²⁷⁵ بمن حواله و از بخت بدگنه گیرند

Ma' nā budur ki böyle kemend-i kûtehle bām-i bülend üzerine çıkmak baña havāle olunmuşdur ve yine baht-i bedden guneh tûtarlar. Ya' nî |T⁺ murād,| murād u maqşûdına 'adem-i vaşlın beyāndur.

Der-i mu' āmele muğsā be kişver-i 'Urfî در معامله بگشا به کشور عرفی

Ma' nā budur ki ey mu' arız, mu' āmele çapısını 'Urfî'nün iqlîminde şakınup açma ki

Ki hürde ber guher-i āfitāb u meh gîrend که خرده برگهر آفتاب و مه گیرند

Ma' nā budur ki āfitābla mehûn gevherlerinûn üzerine ol, 'Urfî'nün iqlîminde olan cevherşināslar hürdegîrlık idüp 'ayb tûtarlar. Bu taqdîrce sen mu' āmele çapısını ol kişverde guşāde niçe (T 2^b) bey' ü şirā itmege kâdir olursın, olmazsın dimekdür. Ya' nî murād, kendü sâkin olduğı kişverûn havāşşın beyāndur.

Velehu Eyzen²²⁷⁶

(fe' ilātün / fe' ilātün / fe' ilātün / fe' ilün)

În şafā hüsñ ü maḥabbet zi hem endūhteend ²²⁷⁷ این صفا حسن و محبت ز هم اندوخته اند

Ma' nā budur ki bu şafā-yi hüsñ ü maḥabbeti birbirinden degmişlerdür. Ya' nî, hüsñ ile maḥabbet tā 'ālem-i ezelden birbiriyle mütteḥiddürler ve birbirini müstelzemdürler dimekdür zîrā ki

În du şem' end ki ez yekdiğer efrūhteend این دو شمعد که از یکدیگر افروخته اند

Ma' nā budur ki bu hüsñ ü maḥabbet iki şem' dürler ki birbirinden yanmışlardır (HE 130^b) dimekdür. Ya' nî murād, hüsñ ü maḥabbet birbirinûn şöhretine sebep olduğın beyāndur.

'İşve vü nāz u tegāfûl ki terāved ez to عشوه و ناز و تغافل که تراود از تو

Ma' nā budur ki 'işve vü nāz u tegāfûl ki maḥbûblardan (HP 283^a) zuhûr ider

Şivehā rā heme gūyî zi hem endūhteend شیوها را همه گویی ز هم اندوخته اند

Ma' nā budur ki diyesûn ki cümle bu şiveleri birbirinden öğrenmişlerdür. Murād, cümle

²²⁷⁵ HE بدک: بدگنه

²²⁷⁶ velehu eyzen: ğazel İ, - HP

²²⁷⁷ İ انداخته اند: اندوخته اند

maḥbūblaruñ şīveleri ve ‘işveleri ve nāzları ve teğāfülleri birbirine müşābihdür gūyā ki birbirinden aḥz itmişler dimekdür.

Mā furū refte-i baḥr-i ġam-i bīpāyānīm ما فرورفته به بحر غم بی پایانیم

Ma‘nā budur ki bizler, bīpāyān olan baḥr-i ġamuñ içine ḥalmışızdur zīrā ki

Cāme-i mā ne be endāze-i mā dūḥteend جامه ما نه باندازه ما دوخته اند

Ma‘nā budur ki bizüm vüçüdımız cāmesini bizüm endāzemüze göre dikmemişlerdür. Ol sebebden ötüri bīpāyān olan olan baḥr-i ġama (**T 3^a**) furū refte olmuşuz dimekdür. Ya‘nī murād, baḥr-i ġama furū refte olduğın beyāndur.

Def -i lebteşnegī ez şu‘le nekerdest kesī دفع لب تشنگی از شعله نکر دست کسی

Ma‘nā budur ki āteş-i şu‘leden teşneleb olmaḥlığı bir kimesne def (**İ 78^b**) itmemişdür. Ya‘nī, maḥbūbuñ zülāl-i şu‘le-i ḥüsninden bir ‘āşık-i teşneleb def -i ḥarāret idüp ḫanmamışdır.

Meger ān cem‘ ki ez āteş-i dil sūḥteen مگر آن جمع که از آتش دل سوخته اند

Ma‘nā budur ki meger ol gurūh def -i teşnelik itmemişdür ki göñül āteşinde sūḥte olmuşlardır dimekdür.²²⁷⁸ Ya‘nī murād, şu‘le-i ḥüsnenden def -i lebteşnelik duşvār olduğın beyāndur.

Bendegān-i to ki der ‘aşk-i ḥudāvendānend بندگان تو که در عشق خداوندانند

Ma‘nā budur ki ey maḥbūb, senüñ ‘āşık-i bendelerüñ ki īḫlīm-i ‘aşkda anlar ḥudāvend pāyesindedürler feemmā

Du cihān rā be temennā-yi to befrūḥteend دو جهانرا بتمنای تو بفرورخته اند

Ma‘nā budur ki ey maḥbūb, iki cihānı daḥi senüñ zātuñı temennā itmekden ötüri bey‘ itmişlerdür. Ya‘nī murād, ‘āşık-i şādık dünyā vü āḥireti ḫaleb itmeyüp da‘b-i maḥbūbı temennā itdüğün beyāndur.²²⁷⁹

‘Urfī ānān ki zi taḥḫīḫ-i mesā’il mestend عرفی آنان که ز تحقیق مسایل مست اند

Ma‘nā budur ki ey ‘Urfī, ol kimesneler ki bāde-i taḥḫīḫ-i mesā’il-i ‘aşkdan (**T 3^b**) mest u lāya‘ḫıl olmuşlardır.

²²⁷⁸ def -i: ref -i HE

²²⁷⁹ da‘b-i: zāt-i İ

خون هم خورده و زان چهره برافروخته اند   Hūn hem ḥorde vū zān ḥehre ber efrūḥteend

(HP 283^b) **Ma' nā budur ki** birbirinüñ ḳanıñı yemişlerdür andan ötüri yüzlerini efrūḥte itmişlerdür dimekdür.²²⁸⁰ Taşavvuf ma' nāsı erbābına ma' lūm.

Velehu Eyzen²²⁸¹

(mefā' ilūn / fe' ilātūn / mefā' ilūn / fe' ilūn)

فتادگان سر خود را بخاک پا بخشند   Futādegān ser-i ḥod rā be ḥāk-i pā baḥşend

Ma' nā budur ki 'āşık-i uftādeler başlarını maḥbūbuñ ḥāk-i pāyına bağışlar. Ya' nī, maḥbūbdan dönmeleleri (HE 131^a) yoḳdur dimekdür.

بجان خردن شهادت بخونها بخشند   Be cān ḥirend şehādet be ḥūnbahā baḥşend

Ma' nā budur ki maḥbūbuñ yolında şehīd olmağı cānyıla şatun alup ḥūnbahāya bağışlarlar. Ya' nī, cāñı virüp şehādeti şatun alurlar ve ḳanları bahāsına da' vā itmeyüp in'ām iderler dimekdür. Murād, 'āşık-i uftādegānuñ aḥvālin beyāndur.

خدا گواست که گجرم ما همین عشقت   Ḥudā guvāst ki ger cürm-i mā hemīn 'aşḳest

Ma' nā budur ki Ḥaḳ Te' ālā ḥazretleri şāhid-i 'ādildür ki eger bizüm gunāḥımız ancak 'aşḳ ise²²⁸²

گناه گیر و مسلمان به جرم ما بخشند   Gunāḥ-i Gebr u Muselmān be cürm-i mā baḥşend

Ma' nā budur ki gebr u Muselmānuñ gunāḥların bizüm cürmimize bağışlarlar. Ya' nī, bizüm gunāḥlarımız ey zāhid, eger 'āşık olduğumuz ise bu bir gunāḥ-i 'aẓīmü's-şāndur ki bizüm (T 4^a) bu gunāḥımız muḳābelesinde Gebr u Muselmānuñ gunāḥın recā itdürürsek bize bağışlarlar dimekdür.²²⁸³ Murād, ḥavāşş-i 'aşḳı beyāndur.

مريض عشق به زنجیر بند نتوان کرد   Marīz-i 'aşḳ be zencīrbend netvān kerd

Ma' nā budur ki derd-i 'aşḳdan marīz olan 'āşığı zencīr ile daḥi baḡlamak mümkin degıldür.

در آن دیار که بیمار را شفا بخشند   Der ān diyār ki bīmār rā şifā baḥşend

Ma' nā budur ki ol diyārda ki bīmār olana şifā bağışlarlar. Ya' nī murād, bīmār-i 'aşḳ şifā

²²⁸⁰ yüzlerini: tozlarını HE

²²⁸¹ velehu eyzen: ğazel İ, - HP

²²⁸² 'aşḳ: - HE

²²⁸³ itdürürsek: itsek İ

qabül itmedügin beyândur.

Nazar zi neng bedozded gedā-yi kūçe-i ‘aşk²²⁸⁴ نظر ز ننگ بدزدد گدای کوچه عشق

Ma‘nā budur ki ‘ārından nazar itmegi uğurlar ‘aşkuñ kūçesinüñ gedāsı olan ‘aşıklar.

Ez ān metā‘ ki der sāye-i humā baḥşend از آن متاع که در سایه هما بخشند

Ma‘nā budur ki ol metā‘ dan ki humānuñ sāyesinde bağışlarlar. Ya‘nī, humānuñ sāyesi in‘ām itdügi (HP 284^a) pādişāhlık metā‘ına daḥi kūçe-i ‘aşkuñ gedāları tenezzül idüp baḥmaz dimekdür. Murād, gedā-yi kūçe-i ‘aşkuñ istiğnāsın beyândur.

Du‘ā-yi bişerī dārem ü hezārān cürm دعای بی اثری دارم و هزاران جرم

Ma‘nā budur ki te‘şirsüz du‘ā tütaram ve bundan mā‘adā hezārān gunāhum var

Meger merā be tehīdestī-i du‘ā baḥşend مگر مرا بتهی دستی دعا بخشند

Ma‘nā budur ki meger beni du‘āmuñ (T 4^b) tehīdestliğine bağışlarlar. Ya‘nī murād, cürmine mu‘terif olup maḡfıret ümīdinde olduḡın beyândur.

Çi ḥ‘āhī ey felek ez ehl-i dil şikence besest چه خواهی ای فلک از اهل دل شکنجه بسست

Ma‘nā budur ki ey felek, ehl-i dil olan erbābdan ne istersen, şikence vü cefā yeter?

‘Aṭıyyehā ki peziṛfteend vā baḥşend عطیها که پذیرفته اند و بخشند

Ma‘nā budur ki ol ehl-i dil, maḡbül itdükleri iḥsānları ve ‘aṭıyyeleri girü bağışlarlar. Ya‘nī ey felek, eger bu erbāb-i (HE 131^b) dile itdüğüñ cefā vü şikence muḡaddemen itdüğüñ ‘aṭıyyeler muḡābelesinde ise anlar ol ‘aṭıyyeyi yine girü virürler tek hemān kendülerine şikence itme dimekdür.²²⁸⁵ Murād, devr-i felekden çekdügi şikenceyi beyândur.

Bizā‘atī be kef āver ki tersemet ferdā بضاعتی بکف آور که ترسمت فردا

Ma‘nā budur ki ey gönül, tāt ve ‘ibādetden elüñe bir sermāye ḥāşıl ideḡör yoḡsa ḡorḡarum ki yarın rüz-i cezāda seni

Be ḡüyfeşānī-i pişānī-i ḡayā baḥşend بخوی فشانئی پیشانی حیا بخشند

Ma‘nā budur ki şerm ü ḡayānuñ alnınuñ ter şaçmaḡlıḡına bağışlarlar. Ya‘nī, ‘ibādetüñ olmaduḡına nādım olup ḡicābuñdan alnuñdan ḡacālet terleri aḡmaḡa başlaya bu def‘a seni ol ḡacāletüñden aḡan terler ḡürmetine ‘afv ideler (T 5^a) dimekdür. Murād, a‘māl-i şāliḡası

²²⁸⁴ HE از: ز

²²⁸⁵ ya‘nī: - HE

olmaduğın beyāndur.

Ümīd hest ki bīgānegī-i ‘Urfī rā امید هست که بیگانگی عرفی را

Ma‘nā budur ki ümīdvārdur ki ‘Urfī’nün bīgāneliđini. Ya‘nī, evāmir-i aḥkām-i şer‘ e ‘adem-i imtişālını

Be dūstī-i suḥnehā-yi āşinā baḥşend بدوستی سخنهای آشنا بخشند

Ma‘nā budur ki āşinā olan sözlerüñ (HP 284^b) dūstlıđı sebebiyle bađışlayalar dimekdür. Ya‘nī murād, vücūdı bīgāne olup sözi āşinā olduđın beyāndur.²²⁸⁶

Velehu Eyzen²²⁸⁷

(fe‘ ilātün / fe‘ ilātün / fe‘ ilātün / fe‘ ilün)

‘Işret-i ğitī eger şoḥbet-i Yūsuf bāşed عشرت گیتی اگر صحبت یوسف باشد

Ma‘nā budur ki dünyānuñ ‘ıyş u ‘ışreti eger ḥazret-i Yūsuf’uñ şoḥbeti olacağ olursa. Ya‘nī, bu bīvefā dünyānuñ zevk u ‘ışreti ḥazret-i Yūsuf’uñ şoḥbet-i feyzbaḥşı gibi laṭif ve nāzik olursa dağı şaқınup

Nepezirī megeret meyl-i te’essüf bāşed نپذیری مگرت میل تأسف باشد²²⁸⁸

Ma‘nā budur ki ḳabül itmeyesen meger saña meyl-i te’essüf (İ 79^a) ola.²²⁸⁹ Ya‘nī, eger şoñradan ḥayf u te’essüf çekmege meylüñ var ise şoḥbet-i Yūsuf olan ‘ıyş-i dünyāyı ḳabül eyle dimekdür zirā ki ḥazret-i Ya‘ḳub, ḥazret-i Yūsuf’dan mufāraḳat itdüđi zamān ol meretebe vā “Esefā ‘alā Yūsufe”²²⁹⁰ didi ki ḥattā mübārek gözleri keşret-i buk’adan beyāz oldu.²²⁹¹ Murād, dünyānuñ ‘ışretinüñ bekāsi (T 5^b) olmayup fenāpezir olduđın beyāndur.

Ḥasedet ber hüner efzūd bedān mīmāned حسدت بر هنر افزود بدان میماند²²⁹²

Ma‘nā budur ki ey muḥāṭab, senüñ ḥıḳd u ḥasedüñ hüner üzerine ziyāde oldu aña beñzer ki

²²⁸⁶ ya‘nī: - HE

²²⁸⁷ velehu eyzen: ğazel İ, - HE, HP

²²⁸⁸ HE تنبیهر: نپذیری

²²⁸⁹ meyl-i: ḥayf-i İ

²²⁹⁰ “یا أسفی علی یوسف” (Ey Yūsuf üzerindeki sıkıntılarım!), Yūsuf, 12/84

²²⁹¹ ol meretebe: - HE;

²²⁹² HE, HP حسدت: حسدت

Ki yekī z'ehl-i nazar dūşmen-i Yūsuf bāşed که یکی زاهل نظر دشمن یوسف باشد

Ma' nā budur ki şāhibnazar (HE 132^a) olandan biri hazret-i Yūsuf' uñ dūşmeni ola. Ya' nī, hazret-i Yūsuf' uñ hūneri üzerine şāhibnazar olan qarındaşlarınuñ ḥasedi niçe ziyāde oldıysa kezālik ey muḥāṭab, senūñ daḥi ḥasedūñ aña beñzer dimekdür.²²⁹³ Murād, hūner ü ma' rifeti sebebiyle maḥsūd olduĝın beyāndur.

Der reh-i ' aşk tevaḳḳuf ne pesendī verne در ره عشق توقف نه پسندی ورنه

Ma' nā budur ki ey muḥāṭab, ' aşkuñ yolında tevaḳḳuf itmegi pesend itme ne ḳadar ki

Tā ebed her ḳademeş cā-yi tevaḳḳuf bāşed تا ابد هر قدمش جای توقف باشد

Ma' nā budur ki tā rüz-i kıyāmete varıncaya dek eger ol (HP 285^a) ' aşkuñ yolu tevaḳḳuf idecek mekān ise daḥi tevaḳḳuf itmek cā' izdür degıldür. Ya' nī murād, rāh-i ' aşḳda ' aşıḳa tevaḳḳuf itmek cā' iz olmaduĝın beyāndur.²²⁹⁴

' Ālim-i şehre be ' ilm āfet-i dīn şod çi ' aceb عالم شهره بعلم آفت دین شد چه عجب²²⁹⁵

Ma' nā budur ki ' ilmi sebebiyle meşhūr-i āfāḳ olan ' ālim, ' ilmīne ' adem-i ' amelinde dīn-i İslām' uñ āfeti olmuşdur ne belā ki

Ġalaṭendiş ki ṭab' eş be taşarruf bāşed غلط اندیش که طبعش بتصرف باشد

(T 6^a) **Ma' nā budur ki** ḡalaṭ fikirli olan kimesne ne belādur ki anuñ ṭabī' atı taşarrufda ola. Ya' nī, ol ' ilm sebebiyle āfet-i dīn olan ' ālimūñ ḥaḳḳında ṭabī' atı taşarruf şāḥibi ola. Murād, ' ilmīne ' āmil olmayan ' ālime i' timād u i' tiḳād cā' iz olmaduĝın beyāndur.

İn heme ' ālem u ādem ki şinīdī ' aşḳest این همه عالم و آدم که شنیدی عشق است

Ma' nā budur ki bu dükeli ' ālem u ' ādemi ki istimā' idersen ' aşḳdur. Ya' nī, bu cemī' ' ālemūñ bu cins-i benī ādemūñ ḥilḳatına sebep ' aşḳ-i maḥbūb-i ḥaḳīḳīdür feemma²²⁹⁶

²²⁹³ qarındaşlarınuñ: - HE

²²⁹⁴ HP'nin derkenarında Ahmet Vehbi isminde bir zat tarafından düşülmüş bir açıklama vardır: “Ey muḥāṭab, ṭarīḳ-i ' aşḳda tevaḳḳufi taḥsīn itme. Her ne ḳadar her ḳademi ebedū'd-dehr cā-yi tevaḳḳuf daḥi olursa zīrā ṭarīḳ-i ' aşkuñ lāzimesi hemīşe sa'y u kūşīşdür ve neticesi maṭlūb-i ḥaḳīḳīye vaşldur. Bu def' a tevaḳḳufda ḥāşıl olmaz. İmdi hemīşe ḥareketde olmaĝa muḥtācdurlar tā vuşūli ila' l-maḥbūb müyesser ola. Ahmed Vehbi”

²²⁹⁵ HE شهرت: شهره

²²⁹⁶ ḥaḳīḳīdür: ḥaḳīḳatdür HP, T

گر بعاشق قند این نام تکلف باشد Ger be ‘āşık futed ĩn nām tekelluf bāşed

Ma‘nā budur ki eger bu nām-i ‘aşka düşmeyüp ‘aşıka düşicek olsaydı tekelluf olurdu. Ya‘nī, hilkat-i ‘ālem ü ādeme sebeb eger ‘aşkuñ vüçüdü olmayup ‘aşıkuñ vüçüdü olaydı tekelluf olurdu.²²⁹⁷ Bu def a ‘āşık bu teklife tākāt getürmezdi ve hem vüçüdü-i ‘āşık, vüçüdü-i ‘aşkıdan maḡbūl olmaḡ lāzım gelürdi zīrā ki hilkat-i ‘aşka sebeb olmuş olurdu. Murād, cemī‘ maḡlūḡātuñ ĩcādına sebeb ‘aşḡ olduḡın beyāndur.

نکته چند بگوید ز حقیقت عرفی Nükteĭ çend begüyed zi ḡaḡıḡāt ‘Urfī

Ma‘nā budur ki esrār-i ḡaḡıḡātten bir niçe nükte beyān iderdi ‘Urfī feemmā (HE 132^b)

لیک وقتی که ترا ذوق تصوف باشد Līk vaḡtī ki torā zevḡ-i taşavvuf bāşed

(T 6^b) **Ma‘nā (HP 285^b) budur ki** lâkin ol bir vaḡt beyān ider ki senüñ daḡı taşavvufa zevḡuñ ola. Ya‘nī, taşavvufdan zevḡ aldudıḡın vaḡtde ‘Urfī daḡı esrār-i ḡaḡıḡātten saña bir niçe nükte beyān eylesün dimekdür. Murād, esrār-i ḡaḡıḡāti ‘ilm-i taşavvufdan zevḡ almayan tālibe söylemek cā’iz olmadıḡın beyāndur.

Velehu Eyzen²²⁹⁸

(mef’ ūlū / fā’ ilātün / mef’ ūlū / fā’ ilātün)

عیدی چنین که زاهد پروای دین ندارد²²⁹⁹ İydī çonĭn ki zāhid pervā-yi dĭn nedāred

Ma‘nā budur ki buncılayın bir bayramda ki zāhid olanlar dĭnün ḡavfin tūtmez.

ناید ز دل که ما را اندوهگین ندارد N’āyed zi dil ki mā rā endūḡĭn nedāred

Ma‘nā budur ki gönülden gelmez ki bizi endūḡĭn tūtmez. Ya‘nī, böyle bir ‘ıyd-i pürzevḡde ki zāhid olan pervā-yi dĭn itmeyüp ‘ıyş u ‘ışrete meşḡul olur feemmā bizüm gönlimüzden her ne zuhūr iderse buncılayın bir ‘ıyd-i pürzevḡde bizi ḡamnāk ider dimekdür. Murād, rüz-i ‘ıyddā zāhid, pervā-yi dĭn tūtmayup kendü ḡamnāk olduḡın beyāndur daḡı bundan ma‘ḡulce ma‘nā virilürse ne güzel.

مردم ز عید قربان در عیش و من بحیرت Merdum zi ‘ıyd-i ḡurbān der ‘ıyş u men be ḡasret

Ma‘nā budur ki maḡlūḡ, ‘ıyd-i ḡurbān sebebiyle ‘ıyşda ve ben ḡayretde

²²⁹⁷ hilkat-i: - HE

²²⁹⁸ velehu eyzen: ḡazel İ, - HP

²²⁹⁹ عید: عیدی HP

Kīn ḥasret-i šehādet ‘ıydī çonin nedāred کین حسرت شهادت عیدی چنین ندارد

Ma‘nā budur ki bu šehādet ḥasreti buncılayın (**T 7^a**) bir ‘ıydı tıtmaz. Ya‘nī, ‘ıyd-i ḳurbānda ḥalk ‘ıyş u ‘ışret idiyorlar feemmā ben ol ‘ıyd-i ḳurbānda šehīd olmaḳ ḥasretiyle ‘ālem-i ḥayretde bir ‘ıyşa nā’ıl olmuşam ki ‘ıyd-i ḳurbān daḫi ol ‘ıyşı tıtmaḡa ḳādir degildür. Murād, kendünün šehādet ḥasretinün ‘ıyşı ‘ıyd-i ḳurbānuñ ‘ıyşına ḡālib olduḡın beyāndur daḫi bundan müvecceḥ bir ma‘nā virilürse ne güzel.

Kāfirterest zāhid ez Berhemen velīkin کافر تراست زاهد از برهمن ولیکن

(**HP 286^a**) **Ma‘nā budur ki** zāhid-i ḥuşk, Berehmeden ziyāde kāfirdür feemmā bu ḳadar farkı vardır ki

O rā büttest ber ser der āstīn nedāred او را بتست برسر درآستین ندارد

Ma‘nā budur ki ol Berehmenün büt, başı üzerindedür yeñinde tıtmaz. Ya‘nī, Berehmen büti āşikāren başını üzerinde tıtar feemmā zāhid-i riyākār büti ḥalkdan pinhān idüp yeñinde tıtar bu taḳdīrce zāhid Berehmeden ziyāde (**HE 133^a**) kāfirdür dimekdür. Murād, (**İ 79^b**) zāhid-i riyākārlara daḫıldür.

Der ḥalvet āzmāyīst in ‘arz u tül-i tã‘at در خلوت آزمایبست این عرض و طول طاعت

Ma‘nā budur ki tã‘at ve ‘ibādetün bu tül u ‘arzını ḥalvetde tecrübe itmek gerek feemmā

Bāver mekon ki zāhid ḥod rā bedīn nedāred باور مکن که زاهد خود را بدین ندارد

Ma‘nā budur ki i‘timād itme ki zāhid-i ḥuşk kendüyi bu tül u ‘arz-i tã‘atde tıtmaz. (**T 7^b**) Ya‘nī, keşret-i tã‘atün maḥalli ḥalvetḥāne iken zāhid-i riyākār ḥalvetde tã‘at itmez ancaḳ tül u ‘arz-i ‘ibādeti ḥalk yüzine ider dimekdür. Murād, riyā ile olan tã‘ate daḫıldür.

İnhā ki dānī ey dil ez zāhidān-i bīdil اینها که دانی ای دل از زاهدان بیدل

Ma‘nā budur ki ey göñül, bu nesnelere ki bīdil olan zāhidlerden bilürsen. Ya‘nī, zāhid-i mordedillerden gördüḡin nesne ey göñül

Zāhir mekon be ‘Urfī kũ nīz dīn nedāred ظاهر مکن بعرفی کو نیز دین ندارد

Ma‘nā budur ki ‘Urfī’ye izḥār itme ki ‘Urfī daḫi dīn tıtmaz. Ya‘ni, ‘Urfī daḫi ol cins zāhid-i bīdillerdendür dimekdür. Murād, kesr-i nefis idüp taḫḳīr-i vücūd itdüḡın beyāndur.

Velehu Eyzen²³⁰⁰

(mef' ūlū / fā' ilātū / mefā' ilū / fā' ilūn)

Āncā ki baht-i bed be taqāzā ğuluv koned آنجا که بخت بد بتقاضا غلوی کند

Ma' nā budur ki ol mekānda ki baht-i bed taqāzā ile ğuluv ide.²³⁰¹Kārī ki ye's hem nekoned ārzū koned کاری که یأس هم نکند آرزو کند²³⁰²

Ma' nā budur ki ol bir kārī ki ye's daḡi itmez ārzū ider. Ya' nī, bizüm (HP 286^b) bed olan bahtımız bir mekānda taqāzā idüp ğuluv idecek olursa ol kārī ārzū ider ki ye's daḡi ol kārī qabūl itmeyüp ikrāh ider dimekdür. Murād, mübālağa üzere bahtı bed olup ye's qabūl itmedügi kārī kendi ārzū itdügin beyāndur.

Şad cā nihāl-i mihr nişāndīm u huşk şod صد جا نهال مهر نشانیدیم و خشک شد

Ma' nā budur ki mihr ü maḡabbet nihālını yüz yere dikkik, qurudı.

Tā rişe der zemīn ki muḡkem furū koned تا ریشه در زمین که محکم فرو کند

Ma' nā budur ki (T 8^a) ḡattâ ki köki yirdedür muḡkem aşağa ider. Ya' nī, yüz yerde nihāl-i mihr ü maḡabbet dikkik ašlâ birisi zühür idüp mīve virmedi belki quruduğundan mā' adâ varduqça köki ka' r-i zemīne inüp gitdi dimekdür. Murād, ṭālī' inden şekvādur.

Ṭālib be kām mīresed ez sa' y-i kāmilest طالب بکام میرسد از سعی کاملست

Ma' nā budur ki ṭālibün murāda vāşıl olması kāmīl olan sa' yindendür. Bu taqđırce

Bāziş medār eger be ğalaṭ cost u cū koned بازش مدار اگر بغلط جست و جو کند

Ma' nā budur ki ey mürşid, ol ṭālibi girü tütma eger ğalaṭa cost u cū iderse. (HE 133^b) Ya' nī, sa' yi kāmilde feemmā ğalaṭ cost u cū idiyor dimekdür. Murād, ṭālibün kemāl-i sa' yin beyāndur ve taşavvuf ma' nāsı erbābına ma' lūm.²³⁰³

Dārū-yi ' İsevī be qadeḡ dāştem u līk داروی عیسوی بقدح داشتم و لیک

Ma' nā budur ki ' İsevī olan ' ilācı qadeḡde tütüm feemmā²³⁰⁰ velehu eyzen: ğazel İ, - HP²³⁰¹ Bu cümle HE'de yoktur.²³⁰² Bu mısra HE'de yoktur.²³⁰³ ve taşavvuf ma' nāsı erbābına ma' lūm: - HE

Müşfik nedāstem ki merā der gulū koned مشفق نداستم که مرا در گلو کند

Ma' nā budur ki bir yār-i müşfik tutmazam ki ol dārū-yi 'İseviyle memlū olan adehi ben bīmārın boğazına ide dimekdür. Ya' nī murād, yār-i müşfik şāhibi olmaduđın beyāndur ve taşavvuf ma' nāsı erbābına ma' lūm.²³⁰⁴

Ġusl-i şehid-i ' aşğ be āteş sezed ne āb غسل شهید عشق بآتش سزد نه آب

(T 8^b) **Ma' nā budur ki** derd-i ' aşğdan şehid olan (HP 287^a) 'uşşākuñ mevtālarınıñ ğuslı āteş ile lāyıkdur yoksa şuyla cā'iz degildür zirā ki

Çun şu' le rā be āb kesī şoşt u şū koned چون شعله را بآب کسی شست و شو کند

Ma' nā budur ki bir kimse şu' leyi şū ile niçesi yıkar. Ya' nī, ol şehid-i ' aşğ olanlar[[1]]<uñ> vüçüdi şu' le gibidür şu' le ise şuyla yıkanmaz belki āteş ile yıkanur dimekdür. Murād, şehid-i ' aşğ olanuñ vüçüdi şu' le gibi pürharāret olduğın beyāndur.

İn biğamī ki bā dil-i ' Urfī serrišteend این بیغمی که با دل عرفی سرشته اند

Ma' nā budur ki bu ğamsızlığı ki ' Urfī'nün gönli ile yoğırmışlardır. Ya' nī, ' Urfī'nün gönlinde ki bu ğamsızlık ki vardır.

Pürşabr bāyedeş ki be derd-i to hū koned پر صبر بایدش که بدرد تو خو کند

Ma' nā budur ki ' Urfī'ye çok şabr lāzımdur ki ey maħbūb, senüñ derdüñe hū ide. Ya' nī, derd ü ğamuña alışmağa ' Urfī'ye çok şabr lāzımdur dimekdür. Murād, biğam olduğın beyāndur.

Velehu Eyzen²³⁰⁵

(mef' ūlū / fā' ilātū / mefā' ilū / fā' ilün)

Ān urra çun ' alem be ser-i dūş mīzened آن طره چون علم بسر دوش میزند

Ma' nā budur ki maħbūbuñ ol urrası çünki omuzuñ başına ' alem ura. Ya' nī, maħbūbuñ urrası omuzuna perişān olup döküle ol zamān

Nāz-i sebuk' inān be şaf-i hūş mīzened ناز سبک عنان بصف هوش میزند

Ma' nā budur ki maħbūbuñ sebuk' inān olan nāzı, ' aqluñ (T 9^a) şafına urur. Ya' nī, maħbūb urrasını perişān idüp ' alem itdügi vaqt, ayruğ ' aşıkuñ ihtiyarı elden gider. Bu def' a nāz-i sebuk' inān dağı şaf-i ' aql üzerine ħamle urup ' aşığı bi'l-külliyeye divāne ider dimekdür.

²³⁰⁴ ve taşavvuf ma' nāsı erbābına ma' lūm: - HE

²³⁰⁵ velehu eyzen: ğazel İ, - HP

Zinhār gūş bāş derīn bezm-i dilnişīn زنهار گوش باش درین بزم دلنشین

Ma' nā budur ki zinhār bu dilnişīn olan meclisde kulaq ol.

Tā nağme ḥalqāi be der-i gūş mīzened تا نغمه حلقه بدر گوش میزند

Ma' nā budur ki ḥattā nağme bir ḥalqayı kulağūñ kopusına (HE 134^a) urur. Ya' nī, bezm-i dilnişīnde oturduğūñ (HP 287^b) vaqt, cemī' vüçüduñi kulaq it ki ḥalqa-i nağamātı ol bezmde kulaq kopusına ururlar dimekdür. Murād, bezm-i dilnişīnūñ aḥvālin beyāndur.

Men der nefesgozārī vü in 'aşq bedgumān من در نفس گدازی و این عشق بدگمان

Ma' nā budur ki ben nefes terk itmekdeyem ve bedgumān olan 'aşq

Ḳuflem henüz ber leb-i ḥāmūş mīzened قفلم هنوز بر لب خاموش میزند

Ma' nā budur ki ḥāmūş olan tudağum üzerine (İ 80^a) henüz kilīd urur. Ya' nī, nefes urmaqdan qalup sükūt itmişem ve 'aşq benüm ḥaqqumda bedgumān olmışdur yoq bu söyler deyü tudağuma kilīd urmışdur dimekdür.²³⁰⁶ Murād, 'aşqda sükūt lāzım olduğın beyāndur.

Ey ḥāk mest şev ki zi ğayret imām-i şehr ای خاک مست شو که ز غیرت امام شهر

(T 9^b) **Ma' nā budur ki** ey ḥāk, mest ol ki ğayretnden imām-i şehr olan zāhid-i ḥuşk

Sengī be cām-i rind-i qadeḥnūş mīzened سنگی بجام رند قدح نوش میزند

Ma' nā budur ki qadeḥnūş olan rindūñ cāmına bir taş urur. Ya' nī, cāma taş degüp şikest olduğı vaqt şarāb dökülüp ḥāk mest olduğın beyāndur.

Der şaydgāh-i ğamze-i ū tā be rüz-i ḥaşr در صیدگاه غمزه او تا به روز حشر

Ma' nā budur ki ol maḥbūbuñ ğamzesinūñ şikārgāhında tā kıyāmete varıncaya dek

Ümmīd der miyāne-i ḥūn cūş mīzened امید در میانه خون جوش میزند

Ma' nā budur ki ümmīdūñ vüçüdü qanuñ ortasında cūş urur. Ya' nī murād, mübālağa üzere maḥbūbuñ ğamzesinde olan ḥāletini beyāndur ki ümmīdūñ vüçüdü kıyāmete varıncaya dek qan içinde cūş u ḥurūş ider ki bolay ki ben daḥi ol maḥbūbuñ ğamzesinūñ şikārı olayum dimekdür.²³⁰⁷

²³⁰⁶ urmaqdan: virmekden İ

²³⁰⁷ ḥāletini: ḥālını HP

عرفی باهل هوش حرامست جام درد ʿUrfī be ehl-i hūṣ ḥarāmešt cām-i derd

Maʿnā budur ki ey ʿUrfī, ṣāhibʿaql olan kimesneye cām-i derdi (**HP 288^a**) nūṣ itmek ḥarāmdur zīrā ki

عشق این صلا بمردم مدهوش میزند ʿAṣḡ īn ṣalā be merdum-i medhūṣ mīzened

Maʿnā budur ki bu cām-i derdi nūṣ itmek ṣalāsını mest-i lāyaʿkıl olan ādeme urur dimekdür. Yaʿnī murād, cām-i derdi herkes nūṣ itmege qādir olmaduđın beyāndur.

Velehu Eyzen²³⁰⁸

(feʿ ilātün / feʿ ilātün / feʿ ilātün / feʿ ilün)

مست عشق تو که میدان طلب از شیر شود Mest-i ʿaṣḡ-i to ki meydān ṭaleb ez ṣīr ṣeved

(**T 10^a**) **Maʿnā budur ki** ey maḥbūb, senūñ bāde-i ʿaṣḡuñdan mest olan ʿaṣḡıq, arslandan meydān ṭaleb (**HE 134^b**) ider. Yaʿnī arslana meydān oqur zīrā ki²³⁰⁹

شیر مستیست که در بیشه شمشیر شود²³¹⁰ Ṣīr-i mestīst ki der bīṣe-i ṣemṣīr ṣeved

Maʿnā budur ki ol ʿaṣḡıq bir mest olan arslandur ki kılıç miṣesinde sākin olur. Yaʿnī murād, ʿaṣḡıq-i mestūñ kimesnden ḥavfi olmaduğın beyāndur.²³¹¹

چشم شایسته دیدار فرو میبندم Çeṣm-i ṣāyeste-i dīdār furū mībendem

Maʿnā budur ki lāyıq-i dīdār-i maḥbūb olan göze aṣağa bađlaram. Bu taqđırce

پرستم نیست اگر کار اجل دیر شود²³¹² Pürsitem nīst eger kār-i ecel dīr ṣeved

Maʿnā budur ki eger ecelūñ işi giç olacađ olursa pürsitem degildür.²³¹³ Yaʿnī, eger ecel benüm cānumı giç alacađ olursa öyle kıyās itmeñüz ki baña sitem ü cefā idiyor. Ol sebebden giç cān viriyorum belki baña luṭf idiyor zīrā ki cemāl-i maḥbūba lāyıq olan gözi yumsam gerekdür dimekdür. Murād, oldur ki zamān gözini yumduđın beyāndur.

²³⁰⁸ velehu eyzen: ğazel İ, - HP

²³⁰⁹ arslana: arslanı İ; meydān: meydāna İ

²³¹⁰ HE بیشه: بیشه

²³¹¹ ʿaṣḡıq-i mestūñ: ʿaṣḡıq senūñ HE

²³¹² Bu mısra tüm nüshalarda “پرستم اگر کار اجل دیر شود” (Pür sitem eger kār-i ecel dīr ṣeved) şeklindedir. Oysa bu haliyle mısra hem vezne uymuyor hem de şerhteki “degildür” ibaresini karşılayacak herhangi bir kelimeye tesadüf edilmiyor. Bu sebeplerle mısra “پرستم نیست اگر کار اجل دیر شود” şeklinde “نیست” (nīst) ibaresi ile tamir edildi.

²³¹³ giç: künc/genc HE

مرد میدان ترا ناز کشدنی شمشیر Merd-i meydān-i torā nāz koşdenī şemşīr

Ma' nā budur ki ey maḥbūb, senūñ merd-i meydānuñ olan 'uşşāķı nāz helāk ider yoķsa ķılıç helāk itmege ķādir olmaz. Bu taķdīrce

تا بود ناز چرا کشته شمشیر شود Tā buved nāz ķerā koşte-i şemşīr şeved

Ma' nā budur ki tā ki nāz ola (**T 10^b**) koşte-i şemşīr niçün olur? Ya' nī murād, 'āşıķuñ nāzla helāk olup tīg ile helāk olmaduğın beyāndur.

گر بعرفی نظرت نیست تغافل چه ضرور Ger be 'Urfī nażaret nīst teđāful ķi zārūr

(**HP 288^b**) **Ma' nā budur ki** ey maḥbūb, eger 'Urfī'ye nażaruñ yoķsa teđāful itmege zārūret nedir?²³¹⁴

میتوان کرد نگاهى که ز جان سیر شود Mītevān kerd nigāhī ķi zi cān sīr şeved

Ma' nā budur ki bir nigāh itmek mümkindür ki cāndan toķ ola. Ya' nī ey maḥbūb, eger 'Urfī'ye nażar-i merḥametūñ yoķsa teđāfule ḥod zārūret yoķdur. Bārī, bir nigāh-i ğāzab it ķi cāndan toķ olup ḥayātından kaţ' -i ümmīd ide dimekdür. Murād, maḥbūbuñ nażar-i 'ināyeti olmaduđına bināen nigāh-i ğāzabın taleb itdüđin beyāndur.

Velehu Eyzen²³¹⁵

(mef' ūlū / fā' ilātūn / mef' ūlū / fā' ilātūn)

صد غم دمی بزاید کانرا سبب نباشد Şad ğam demī bezāyed k'ānrā sebeb nebāşed

Ma' nā budur ki bir nefesde yüz dāne ğam tevellüd ider ki aña sebeb olmaz zīrā ki

ز ابنای آفرینش غم را نسب نباشد Z'ebnā-yi āferīniş ğam rā neseb nebāşed

Ma' nā budur ki ebnā-yi āferīnişden ğamuñ nesebi olmaz. Ya' nī, sā'ir efrād-i benī ādem gibi degildür anuñ ḥaseb ve nesebi ola ve müddet-i 'ömri ola. Gāhī bir olur ki vücūd-i insānīden bir bir nefesde yüz dāne ğam tevellüd idüp vücūda gelür dimekdür. Murād, ğamuñ ḥasebi ve nesebi olmayup (**HE 135^a**) emr-i ma' nevī olduđın beyāndur.

²³¹⁴ zārūret: zārūr İ

²³¹⁵ velehu eyzen: ğazel İ, - HP

از عادت ظریفان زنهار بر حذر باش²³¹⁶ Ez 'ādet-i zarīfān zinhār ber ḥazer bāş

(T 11^a) **Ma' nā budur ki** zarīf olup lâ 'ubālī eşhāşdan zinhār ḥazer üzere ol zirā ki²³¹⁷

كاندر نهاد ايشان ذوق ادب نباشد²³¹⁸ K'ender nihād-i iṣān zevk-i edeb nebāşed

Ma' nā budur ki ol erbāb-i zarāfetūn nihādından edeb ü ḥayā zevki olmaz. Ya' nī, cānib-i edebe çendān ri'āyet itmezler dimekdür. Murād, zarīfāndan ḥazer üzere olmağı beyāndur.

در شهر عشق کانرا بر شب بنا نهادند Der şehr-i 'aşk k'ānrā ber şeb binā nihādend

Ma' nā budur ki şehr-i 'aşkuñ bināsımı ki gicede qoymuşlardır.²³¹⁹ Bu taqđırce

آغاز روز نبود انجام شب نباشد Āğāz-i rüz nebved encām-i şeb nebāşed

Ma' nā budur ki gündüzün (HP 289^a) ibtidāsı olmaz ve gicenün intihāsı olmaz. Ya' nī, rüz-i rüşenşifat zevk ü şafā olmaz ve şeb-i zulmetşifat ğam u elem eksik olmaz dimekdür. Murād, 'aşk şehrünün aḥvālin beyāndur.

صوفی نشسته بي ذوق آری کجا بود فیض Şūfī nişiste bīzevk ārī kocā buved feyż

Ma' nā budur ki şūfī-i nāşāf bīzevk olduğı ḥâlde oturmuşdur belī feyż nirde olur? Ya' nī, feyż kaçan bulunmaq (T 80^b) iḥtimālī vardır.

در خلوتی که آنجا بنت العنب نباشد Der ḥalvetī ki āncā bintü'l-'ineb nebāşed

Ma' nā budur ki ol bir ḥalvetde ki anda bintü'l-'ineb olan bāde olmaz. Taşavvuf ma' nāsı erbābına ma' lūm.

گو سلسبیل و رضوان می باش و می دهند Gū selsebīl ü Rıdvān mey bāş u mey dehende

(T 11^b) **Ma' nā budur ki** selsebīle ve Rıdvān'a söyle ki şarābla şarāb virici ol. Ya' nī selsebīl bāde olsun ve Rıdvān şāķi-i bāde olsun bizde

در مجلس شرابی کان نوش لب نباشد Der meclis-i şarābī k'ān nūş-i leb nebāşed

Ma' nā budur ki ol bir şarābuñ meclisinde ki ol şarāb, nūş-i leb olmaz. Ya' nī, bīkeyf ü bīmezāķ olan şarābuñ meclisinde selsebīl bāde olsun ve Rıdvān şāķi-i bāde olsun dimekdür. Taşavvuf ma' nāsı erbābına ma' lūm.²³²⁰

²³¹⁶ Ā: غارت: عادت

²³¹⁷ Bu cümle HE'de yoktur.

²³¹⁸ Bu mısra HE'de yoktur.

²³¹⁹ bināsımı ki: bināsı ki Ā, HP

²³²⁰ Bu cümle HE'de yoktur.

Hoş 'ālemi ki der vey kes kām dūst nebved خوش عالمی که در وی کس کام دوست نبود

Ma'nā budur hoş 'ālemdür ol bir 'ālem ki ol 'ālemde kimesne murād u maqşūdına dūst olmaz. Ya'nī murādınun huşūle geldügin istemez.

Der kām dūst bāşed der vey taleb nebāşed در کام دوست باشد در وی طلب نباشد

Ma'nā budur ki eger huşūle geldügin murād itdügi zamān daħi kendüsinde taleb olmaz. Ya'nī murād, 'āşık-i şādık kām dūst olmadügin beyāndur.

Rūzī zi qatl-i 'Urfī ger porsedet fuzūlī روزی ز قتل عرفی گر پرسدت فضولی

Ma'nā budur ki ey maħbūb-i kātīl, eger birgün bir şahş-i fuzūl senden su'āl (HP 289^b) iderse 'Urfī'yi niçin qatl eyledün?²³²¹

Gū dūstdār-i men būd tā bisebeb nebāşed گو دوستدار من بود تا بی سبب نباشد

Ma'nā budur ki ol fuzūl (T 12^a) olan sâ'ile cevāb virüp di ki benüm dūstum idi (HE 135^b) tā ki qatlüm bisebeb olmaz.²³²² Ya'nī, dūstum olduğına qatl eyledüm dimekdür. Murād, maħbūblar dūstlarının kātīli olduğın beyāndur.

Velehu Eyzen²³²³

(mef' ūlū / mefā' ilū / mefā' ilū / fe' ūlūn)

Ānkes ki merā bā dil-i ğamnāk ber āverd آنکس که مرا با دل غمناک برآورد

Ma'nā budur ki ol kimse ki beni ğamnāk olan gönülle yuĝaru getürdi.

Betvānedem ez bŭte-i ğam pāk ber āverd بتواندم از بوته غم پاک برآورد

Ma'nā budur ki kādirdür ki beni bŭte-i ğamdan pāk u hāliş olduğum hālide yuĝaru getüre. Ya'nī, beni 'ālem-i rŭhāniyyeden 'ālem-i ecsāme bu ğamnāk olan gönülle getüren maħbūb-i haĝīkat kādirdür ki yine bŭte-i ğamdan beni hālişü'l-'ayyār gibi pāk idüp lāyık-i dīdārı ide dimekdür.

Dūd-i dilem ez çeşm-i bedendīş nihānest دود دلم از چشم بداندیش نهانست

Ma'nā budur ki benüm dūd-i dilüm bedendīş olanların gözinden nihāndur feemmā

²³²¹ bir şahş-i fuzūl: şahş bir fuzūl HE

²³²² dūstum: destüm HE

²³²³ velehu eyzen: ğazel İ, - HP

Bā ānki ser ez revzen-i eflāk ber āverd ²³²⁴ بآنکه سر از روزن افلاک برآورد

Ma'nā budur ki bunuñ birle ki benüm dūd-i dilüm başını eflākuñ revzenesinden yuqaru getürdi. Ya'nī murād, mübālağa üzere dūd-i dilin beyāndur.

Ān neş'e-i şūhī ki ber āverd gül ez şāh آن نشاء شوخی که برآورد گل از شاخ

Ma'nā budur ki ol şūhluq neş'esini ki gül, şāhdan yuqaru getürdi. Ya'nī, ğoncagül ki şāh-i gülden numāyān (**T 12^b**) olup şūhlik itmege başladı.

Çun lāle merā bā cigeri-i çāk ber āverd چون لاله مرا با جگر چاک بر آورد

Ma'nā budur ki cigeri çāk olan lāle gibi beni yuqaru getürdi. Ya'nī murād, gülşifat olan maḥbūbuñ şūhliğına baqup cigeri lāle gibi çāk olduĝın beyāndur.

Dāniş heme ḥod rāst ez ān ğayret-i ma' şūq دانش همه خود راست ازان غیرت معشوق

Ma'nā budur ki dāniş ü iz' ān cümle (**HP 290^a**) kendünüñdür andan öturi maḥbūbuñ ğayreti

Der ber ruḥ-i nazzāre-i idrāk ber āverd در بر رخ نظاره ادراک بر آورد

Ma'nā budur ki idrāküñ nazzāresinüñ yüzine qapu yuqaru getürdi. Ya'nī, maḥbūbuñ ğayūrluĝın gör ki cemī' dāniş u iz' ān baña maḥşūşdur ne lāzımdur ki āḥir kimesnede ola deyu 'aşıkuñ idrākinüñ üzerine qapu bağlayup biidrāk eyledi dimekdür daḥi bundan ma' qulca bir ma'nā virilürse ne güzel.²³²⁵

Ān ğenc ki gom şod zi melā'ik dil-i 'Urfī آن ğenc که گم شد زملائک دل عرفی

Ma'nā budur ki ol ḥazīne-i ma'ārif ki melā'ikeden itdi 'Urfī'nüñ göñlidir.²³²⁶ Ya'nī, 'Urfī'nüñ göñli melā'ikenüñ itirdügi ḥazīnedür zīrā ki

Ez 'arş furūd āmed u ez ḥāk ber āverd از عرش فرود آمد و از خاک بر آورد

Ma'nā budur ki 'arşdan aşığa geldi ve ḥākden (**HE 136^a**) yuqaru getürdi. Ya'nī, merātib-i 'ulviyyeden (**T 13^a**) hubūt idüp ḥāk-i suflīden zūhūr eyledi dimekdür.²³²⁷ Murād, kendü

²³²⁴ "bā ānki" (bā ānki) ibaresi tüm nüshalarda "bānکه" şeklindedir. Vezin gereği ibare "bānکه" şeklinde tamir edildi.

²³²⁵ kimesnede: kimesne HP

²³²⁶ itdi: yetdi HE

²³²⁷ hubūt: hubūd İ

mertebesin beyāndur.²³²⁸ Taşavvuf ma‘ nāsı erbābına ma‘ lūm.²³²⁹

Velehu Eyzen²³³⁰

(mef‘ ūlū / mefā‘ ilūn / mef‘ ūlū / mefā‘ ilūn)

Hūşem be nigāhī bord cānāne çonīn bāyed هوشم بنگاهی برد جانانه چنین باید

Ma‘ nā budur ki ‘aqlumı bir nigāhla iletdi cānāne olan maḥbūb böyle gerekdür. Ya‘ nī murād, nigāh-i maḥbūbı medḥdür.

Yek cur‘ a ḥarābem kerd peymāne çonīn bāyed یک جرعه خرابم کرد پیمانہ چنین باید

Ma‘ nā budur ki bir cur‘ ası beni mest u ḥarāb eyledi peymāne böyle gerekdür. Ya‘ nī murād, cur‘ ayı, perymāneyi medḥdür.

Tā kerde binā ‘aşkest efsāne-i hicrān rā تا کرد بنا عشقت افسانہ هجران را

Ma‘ nā budur ki ey maḥbūb, tā ki senūn ‘aşkuñ hicrānınuñ efsānesinūn bināsını eyledi.

Der ḥāb-i ‘adem refīm efsāne çonīn bāyed در خواب عدم رفتیم افسانہ چنین باید

Ma‘ nā budur ki ḥāb-i ‘ademe gitdik efsāne böyle gerekdür. Ya‘ nī, ol ḥikāyeti istimā‘ iderek ‘ālem-i ‘adem cānibine (**HP 290^b**) varduḡ dimekdür. Murād, ‘aşkuñ efsāne-i hicrānınuñ keyfiyyetin beyāndur.

Ez beski ḡubār-i ḡam ez sīne neşod rofte از بسکه غبار غم از سینه نشد رفته

Ma‘ nā budur ki ez beski ḡam ḡubārı sīneden henūz süpürlememişken

Tā zānū-yi dil gerdest īn ḥāne çonīn bāyed تا زانوی دل گردست این خانه چنین باید

Ma‘ nā budur ki tā ḡönlūñ ḡucaḡına (İ **81^a**) varıncaya dek tozdur bu ev böyle gerekdür. Ya‘ nī murād, ḥāne-i dilinde olan (**T 13^b**) tozuñ ve ḡubār-i ḡamuñ çoḡlıḡım beyāndur.²³³¹

²³²⁸ mertebesin: rütbesin HE

²³²⁹ Bu cümle HE’de yoktur.

²³³⁰ velehu eyzen: ḡazel İ, - HP

²³³¹ Bu cümle HP’de yoktur.

Bīgāne reved ez men ruḥṣāre koned pinhān ²³³² بیگانه رود از من رخساره کند پنهان

Ma' nā budur ki bīgāne olduğu hâlde maḥbûb benden gitdi ve cemâlini pinhān ider feemmā

Renceş netevān kerden bīgāne çonîn bāyed ²³³³ رنجش نتوان کردن بیگانه چنین باید

Ma' nā budur ki ol maḥbûbı rencnāk itmek mümkün degıldür zîrā ki bīgāne böyle gerekdür. ²³³⁴

Ya' nî murād, maḥbûb kendüsinden bīgānevār yüz döndürdügin beyāndur.

Nādīde cemāl-i ū mihreş zi dilem ser zed نادیده جمال او مهرش زدلم سر زد

Ma' nā budur ki ol maḥbûbuñ cemâlin göremeden maḥabbeti gönlümden baş urdı. ²³³⁵ Ya' nî,

āteş-i ' aşkı derūnumdan zebāne çekdi dimekdür.

Nākāşte mîrūyed in dāne çonîn bāyed ناکاشته میروید این دانه چنین باید

Ma' nā budur ki ekilmeden biter bu dāne böyle gerekdür. Ya' nî murād, mübālağa üzere te'şîr-

i ' aşk-i cemāl-i maḥbûbı beyāndur.

Mîbînem u mîcūyem miçînem u mîrîzem ²³³⁶ میبینم و میجویم میچینم و میریزم

Ma' nā budur ki cemāl-i maḥbûbı görürem ve yine araram ve gül-i murādımı düşürürem ve yine dökerem ²³³⁷

Mîgiryem u mîḥandem dîvāne çonîn bāyed میگیریم و میخندم دیوانه چنین باید

Ma' nā budur ki ağlarum ve gülerüm dîvāne böyle gerekdür. Ya' nî murād, aḥvāli birbirine menākış olduğın beyāndur.

Der ḥūn-i ciger ' Urfî mîgālṭed u mîsūzed در خون جگر عرفی میغلطد و میسوزد

Ma' nā budur ki ' Urfî, ḥūn-i cigerde (T 14^a) yuvarlanur ve (HE 136^b) yanar.

Der āteş-i ḥod raqşed pervāne çonîn bāyed در آتش خود رقصد پروانه چنین باید

Ma' nā budur ki kendü āteşinde raqş ider pervāne böyle gerekdür. Ya' nî murād, ḥūn-i cigerde

²³³² Bu mısra ve şerhi HP'de yoktur. "رود" (reved) ibaresi İ, HE ve T'de "روید" (revîd) şeklinde yazılmıştır. Anlam bütünlüğü açısından ibarenin "رود" (reved) olduğu kanaatiyle tamir edildi. Zira devamında gelen "کند" (koned) de aynı şahsa ve aynı olaya racidir.

²³³³ Bu mısra HP'de yoktur.

²³³⁴ Bu cümle HP'de yoktur.

²³³⁵ gönlümden: gönülden HP

²³³⁶ Bu beyit ve şerhi İ'de yoktur.

²³³⁷ araram: ارم HE

yuvarlanup öz âteşinde pervâneşifat rakş itdügin beyândur.

Velehu Eyzen²³³⁸

(fe' ilātün / fe' ilātün / fe' ilātün / fe' ilün)

Ān ki der rāh-i ṭaleb mând u pâyî nekeşed آن که در راه طلب ماند و پایی نکشد

Ma'nā budur ki ol kimse ki ṭaleb yolında ḳala ve bir ayağı çekmeye. Ya'nî, ṭaleb itmek yolında 'āciz u furū mānde (HP 291^a) ayağını çekmeye bu ḥālli olan ādeme

Gū <ki> serrişte rehā kon ki be cāyî nekeşed گو <که> سر رشته رها کن که بجایی نکشد

Ma'nā budur ki söyle ki serrişteyi terk eylesün ki bu cins ṭaleb bir mekāna çekmez. Ya'nî murād, böyle rāh-i ṭalebde ḳalan kimesne maḳşūdına vāşıl olmaduğın beyândur.

Men ḥod ez terbiyet-i dil nekešem dest velî من خود از تربیت دل نکشم دست ولی²³³⁹

Ma'nā budur ki ben ḥod gönle terbiyet itmekden el çekmezem feemmā

Tersem in āyine kārış be şafāyî nekeşed ترسم این آینه کارش بصفایی نکشد

Ma'nā budur ki ḥavf iderem ki bu terbiyet āyinesi ol gönluñ kārını bir şafāya çekmeye. Ya'nî murād, gönli terbiye ḳabūl itmedüginde ḥavf itdügin beyândur.

Āḥir inşāf bedeh tā be key in dest-i teḥî آخر انصاف بده تا به کی این دست تهی

Ma'nā budur ki ey maḥbūb, āḥiru'l-emr inşāf ile niçeye dek bu boş el? (T 14^b)

Neguşāyed kemerî bend-i ḳabāyî nekeşed نگشاید کمری بند قبایى نکشد

Ma'nā budur ki bir kemerî açmaya ve bir ḳaftānuñ bendini çekmeye. Ya'nî murād, öz aḥvālin beyândur.

Nükte-i 'aşḳ kocā ḥavşala-i 'aḳl kocā نکته عشق کجا حوصله عقل کجا

Ma'nā budur ki 'aşḳuñ nüktesini istimā' nirde ve 'aḳluñ ol nükteye taḥammül-i ḥavşalası nirde? Münāsebeti yoḳ zîrā ki

Tuḥfe-i şāḥ kesî piş-i gedāyî nekeşed تحفه شاه کسی پیش گدایی نکشد

Ma'nā budur ki bir kimse pâdişāha layıḳ olan tuḥfeyi bir gedānuñ önüne çekmez. Ya'nî

²³³⁸ velehu eyzen: ḡazel İ, - HP

²³³⁹ "از تربیت" (ez terbiyet-i) ibaresi HP, HE ve T'de nüshalarda "ازبیت" (ez beyt-i), İ'de "از تربیت" (ez türbet) şeklinde yazılıdır. Vezin ve anlam gereği söz konusu ibarenin "از تربیت" olması gerektiği kanaatindeyiz nitekim şerhte de aynı kelime kullanılmıştır. Bu sebeple söz konusu ibare "از تربیت" şeklinde tamir edidi.

murād, ‘aqluñ gedā olduğın ve nükte-i ‘aşq, tuhfe-i şāhī olduğın beyāndur.

Her ki gerdi befeşāned zi ruḥ-i hemseferān هر که گردی بفشانند ز رخ همسفران

Ma‘nā budur ki her şol t̄alib ki hemseferi olan refiḳinūñ yüzine bir toz şaça. Ya‘nī, seferfen uşanup murāfaḳati başa iletmeye.

Sa‘y-i ū der reh-i maḳşūd be cāyī nekeşed سعی او در ره مقصود بجایی نکشد

Ma‘nā budur ki ol cins t̄alibūñ sa‘y u kūşīşī murād u maḳşūd yolında bir yere çekmez. Ya‘nī (HP 291^b) maḳşūdına vāşıl olmaz dimekdür.

Serkeşī ‘ādet-i mā nīst begūyīd ki ‘aşq سرکشی عادت ما نیست بگوید که عشق

Ma‘nā budur ki serkeşlik bizüm ‘ādetimüz degildür ‘aşīḳa söyleñüz ki

Leşker-i ‘aşq be teşhīr-i giyāyī nekeşed لشکر عشق بتسخیر گیایی نکشد

Ma‘nā budur ki bir otun teşhīri için ‘aşquñ ‘askerini çekmeye. Ya‘nī vücūdumuz (T 15^a) mertebesindedür ve serkeşligimüz (HE 137^a) daḫi yoḳdur. Bu taḳdīrce ‘aşq niçün bizüm vücūdumuz üstine leşker çeker dimekdür. Murād, ‘aşḳa muḫālefeti olmaduđın beyāndur.

‘Urfī ez nağme-i Nāhīd leb ez nāle meband عرفی از نغمه ناهید لب از ناله میند²³⁴⁰

Ma‘nā budur ki ey ‘Urfī, Zühre yıldızınūñ nağmesinden t̄udađuñı nāle vü feryād itmekden bağlama zīrā ki²³⁴¹

Nāle tā hest merā dil be nevāyī nekeşed ناله تا هست مرا دل بنوایی نکشد²³⁴²

Ma‘nā budur ki tā ki nāle itmek vardur baña gönül bir nevāya çekmez. Ya‘nī ey ‘Urfī, Zühre’nūñ nevā vü nağmesin istimā‘ idüp sen niçün nāle vü feryād itmekden ḳalursın mādām ki nağme-i nāle mevcūd ola benüm gönülüm āḫir nevāyı istimā‘ itmez dimekdür. Murād, nāleden maḫzūz olduđın beyāndur.²³⁴³

Velehu Eyzen²³⁴⁴

(fā‘ ilātün / fā‘ ilātün / fā‘ ilātün / fā‘ ilün)

‘Āḳilān ādābet āmūzend u rusvāyet konend عاقلان آدابیت آموزند و رسوایت کنند

²³⁴⁰ HE میند: میند

²³⁴¹ bağla: bağlama HE

²³⁴² HE بنواهی: بنوایی

²³⁴³ maḫzūz: maḫfūz HP

²³⁴⁴ velehu eyzen: ğazel İ, - HP

Ma' nā budur ki ey gönül, 'āqıl olan kimesneler saña edeb ta' līm iderler ve seni rusvāy iderler bu taqdirce

Dāmen-i cem' ī be dest āver ki şeydāyet konend دامن جمعی بدست آور که شیدایت کنند

Ma' nā budur ki bir cem' ūn dāmenin ele getür ki seni şeydā vü dīvāne ideler. Ya' nī murād, 'aşkuñ erbāb-i neşāyih olan ' ukālāyla münāsebeti yoqdur dimekdür.

Nāgehān 'aşkest godāzed ez hicāb-i nākesī ناگهان عشقت کدازد از حجاب ناکسی

(T 15^b) **Ma' nā budur ki** 'ala'l-gafle nākeslik hicābından 'aşk seni erīdür. Ya' nī, āteş-i 'aşk bu nākeslik hicābından vücūduñı eritmeden²³⁴⁵

Perde bugşā tā zi nādānī temāşāyet konend پرده بگشا تا ز نادانی تماشايت کنند²³⁴⁶

Ma' nā budur ki perde-i hicābı aç tā ki (HP 292^a) maḥbūblar seni nādānlıqdan temāşā ideler. Ya' nī, perde-i hicābı ref' idüp dīvāneşifat ol ki maḥbūblar senūñ üzerūne cem' -i temāşā itsünler. Bu taqarrub ile sen daḥi kendülerini seyr eyle zīrā ki ekşeriyā (İ 81^b) maḥbūbānuñ kārı budur ki dīvānenūñ üstine cem' olurlar. Daḥi bundan ma' kıl bir ma' nā virürlerse ne güzel.²³⁴⁷

Şāḥ-i gül pejmurde kerdī rū be kīn derhem mekeş شاخ گل پژمرده کردی رو بکین درهم مکش

Ma' nā budur ki gülūñ şāḥını pejmurde eyledūñ yüzūñi kīnle berāber araya çekme zīrā ki²³⁴⁸

Men hem ez ğayret gozeştem kū temāşāyet konend من هم از غیرت گذشتم کو تماشايت کنند²³⁴⁹

Ma' nā budur ki ben daḥi kemāl-i ğayretten terk itdüm ki ol şāḥ-i gül seni temāşā ideler. Ya' nī ey maḥbūb, şāḥ-i güli kemāl-i leṭāfetūnden pejmurde eyledūñ ben daḥi ğayretūnden şāḥ-i güle baqmağı terk eyledüm ki seni temāşā idiyor dimekdür. Daḥi bundan ma' kılce ma' nā virürlerse ne güzel²³⁵⁰

Bes negūyī cilve kon ber mustemendān zīnhār بس نگوئی جلوه کن بر مستمندان زینهار

Ma' nā budur ki bes imdi diyemezsūñ ki (T 16^a) zīnhār 'āşık-i mustemendler üzerine bir

²³⁴⁵ āteş-i 'aşk: - HE; vücūduñı: vücūdımız HE

²³⁴⁶ HP تماشا: تماشايت

²³⁴⁷ Bu cümle HE'de yoktur.

²³⁴⁸ şāḥını: şāḥı ḥattā HP

²³⁴⁹ İ کز: کو

²³⁵⁰ Bu cümle HE'de yoktur.

cilve eyle.

Tā du‘ āyī behr-i ḥüsn-i ‘ālemārāyet konend تا دعایی بهر حسن عالم آرایت کنند

Ma‘nā budur ki (HE 137^b) tā ki ey maḥbūb, senüñ ‘ālemi müzeyyen idici ḥüsnüñ içün bir du‘ ā idler dimekdür.²³⁵¹ Ya‘ nī murād, maḥbūbuñ cilvesin temennādur.

‘Urfī er mālī ḳadem der vādī-i ehl-i ḥired عرفی ار مالی قدم در وادی اهل خرد

Ma‘nā budur ki ey ‘Urfī, eger ḳademüñi ehl-i ḥiredüñ vādīsine sürececek olursan

Şad beyābān ḥār-i ḥızlān tuḥfe-i pāyet konend صد بیابان خار خذلان تحفه پایت کنند

Ma‘nā budur ki yüz dāne şahrānuñ ḥār-i ḥızlānını senüñ ayağınuñ tuḥfesi iderler. Ya‘ nī murād, şāhib‘ aql olan kimesnenüñ varduğı şahrāya ḳadem ḳoyma ki pāyüñe bu ḳadar muşībet yetişür dimekdür zīrā ki ehl-i ‘aşḳuñ (**HP 292^b**) ehl-i ḥired ile aşlā münāsebeti yoḳdur.

Velehu Eyzen²³⁵²

(fe‘ ilātün / fe‘ ilātün / fe‘ ilātün / fe‘ ilün)

Mā kesī rā neşināsīm ki ḡam neşnāsed ما کسی را نشناسیم که غم نشناسد

Ma‘nā budur ki biz ol bir kimseyi bilmezüz ki ḡam bilmez. Ya‘ nī, ḡamla mu‘ārefesi olmayan şahşı bizler bilüp añlamazuz. Murād, mübālaḡa üzere ḡamāşinā olduḡın beyāndur.

Hest biḡāne-i mā her ki elem neşnāsed هست بیگانه ما هر که الم نشناسد

Ma‘nā budur ki elemi bilmeyen kimesne bizüm āşināmuz degil biḡānemüzdür. Ya‘ nī murād, mübālaḡa üzere elemle mu‘ārefesi olduḡın beyāndur. (**T 16^b**)

Mā şehīdān-i şehādetgeh-i ‘aşḳ-i ezelīm ما شهیدان شهادت که عشق از لیم

Ma‘nā budur ki ezeli olan ‘aşḳuñ şehādetgāhınıñ şehīdiyüz bizler. Bu taḳdīrce

Zaḥm-i mā merhem u elmās zi hem neşnāsed زخم ما مرهم و الماس زهم نشناسد

Ma‘nā budur ki bizüm vücūdımızda olan zaḥm şıḥḥatbaḡş olan merhemle zehr-i ḥāşiyet olan elmāsı birbirinden fark itmez. Ya‘ nī murād, ‘aşḳ-i ezeli den zaḥmdār olduḡın beyāndur.

Yā Rab ān kes ki nihed töhmet-i şādī ber men یا رب آنکس که نهت تهمت شادی بر من

Ma‘nā budur ki ey Bārī Ḥudā ol kimse ki benüm üzerüme şādlik töhmetin ḳor

²³⁵¹ tā ki: - HP

²³⁵² velehu eyzen: ḡazel İ, - HE, HP

Tā ebed kām-i dileş lezzet-i ğam neşnāsed تا ابد کام دلش لذت غم نشناسد

Ma' nā budur ki tā inķirāz-i devrāna varıncaya dek ol baña şādliķ tōhmetin iden kimesnenüñ göñlinüñ dimāġı lezzet-i ğamdan maħrūm olsun deyü beddu'ādur. Ya' nī murād, kemāl-i mübālaġa üzere şādliġa düşmen olduġın beyāndur.

Gāhī ān ğamze ki çun tiġ ber āred zi niyām گاهی آن غمزه که چون تیغ برآرد ز نیام

Ma' nā budur ki bir vaķt ki maħbūbuñ ol ğamzesi kınından çünki kılıcın yuķaru getüre. Ya' nī kılıcın kınından iħrāc ide ol zamān

Ṭā'ir-i bütkede vu murġ-i ħarem neşnāsed طائر بتکده و مرغ حرم نشناسد

Ma' nā budur ki büthānenüñ murġıyla ħarem-i Ka' be'nüñ murġını fark itmez. Ya' nī, murġ-i ħareme ħürmet lāzım iken ol ħürmeti bilmeyüp (T 17^a) tiġ-i ğamıyla der sā'at (HP 293^a) ķatl ider dimekdür. (HE 138^a) Murād, mübālaġa üzere tiġ-i ğamzenüñ ħünrīz olduġın beyāndur.

Dil-i 'Urfī buved āsūde zi her būd u nebūd دل عرفی بود آسوده ز هر بود و نبود

Ma' nā budur ki 'Urfī'nüñ göñli āsūde olur her olur olmazdan nirde

Der cihānī ki vucūdest u 'adem neşnāsed در جهانی که وجودست و عدم نشناسد

Ma' nā budur ki ol bir cihānda ki vucūdle 'adem fark olunmaz. Ya' nī, dil-i 'Urfī ancak eyle cihānda rāġat olur dimekdür. Taşavvuf ma' nāsı erbābına ma' lūm.²³⁵³

Velehu Eyzen²³⁵⁴

(fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün)

Der reh-i sevdā-yi ū ferzāne der ħūn mīreved در ره سودای او فرزانه درخون میرود

Ma' nā budur ki ol maħbūbuñ sevdā-yi 'aşķı yolında şāġib' aķl u şāġibpendār olan kimesne ķanda gider.²³⁵⁵ Yoksa

Āşınā ber berg-i gül biġāne der ħūn mīreved آشنا بر برگ گل بیگانه درخون میرود

Ma' nā budur ki āşınā olan kimesne gül yapraġı üzerinde gider ve biġāne olan kimesne ķan iķinde gider. Ya' nī, ol ferzāne olan kimesne 'aķlına i'timād itdüġine bināen dā'imā rāh-i

²³⁵³ Bu cümle HE'de yoktur.

²³⁵⁴ velehu eyzen: ġazel İ, - HP

²³⁵⁵ şāġibpendār: şāġibbīdār HE

sevdā-yi maḥbūbda ḵan içinde gider zīrā ki bu yolda şadāḵat lāzımdur ve illā ferzānelik aḵçe itmez feemmā āşinā olan ‘āşıḵ-i sādedit ol rāh-i sevdāda gitdügi zamān, aşlā zaḥmet çekmez güyā ki berg-i gül üzerinde gidiyor dimekdür. Murād, āşinā ile (T 17^b) bīgānenün mertebesin beyāndur.

Sāgar-i āsūdegān ğalted çu mestān der şarāb ساغر آسودگان غلتد چو مستان در شراب

Ma‘nā budur ki āsūdelerün sāgarı sarḥoşlar gibi şarāb içinde yuvarlanur feemmā

Meykeşān-i ‘aşḵ rā peymāne der ḥūn mīreved میکشان عشق را پیمانه در خون میرود

Ma‘nā budur ki ‘aşḵuñ bādesin nūş iden ‘uşşāḵuñ peymānesi ḵandan gider. Ya‘nī murād, āsūdegān ile bāde-i ‘aşḵı nūş iden ‘aşıḵ bir olmaduğın beyāndur.

Ez birūn-i leb nedānem çun şevved līk āgehem از برون لب ندانم چون شود لیک آگهم

(HP 293^b) **Ma‘nā budur ki** tudağumuñ taşrasından bilmezem niçesi olur feemmā vāḵıfam ki

Kez teh-i dil bā lebem efsāne der ḥūn mīreved کز ته دل با لبم افسانه در خون میرود

Ma‘nā budur ki teh-i dilden tudağuma varıncaya dek efsāne (İ 82^a) ḵanda gider. Ya‘nī, dehānumdan çıḵduḵdan soñra ne ḥālete girdüğüne vāḵıf degilem feemmā mādām ki bu efsāne vü ḥikāyetler ki derūnumda mevcūd idi teh-i dilden tā lebüme varıncaya dek ḵan deryāsında mevc urup giderdi dimekdür. Murād, derūnı pürḥūn olduğın beyāndur.

Beski ḥūnālūd ḥīzed dūd ez şem‘-i dilem بسکه خون آلود خیزد دود از شمع دلم

Ma‘nā budur ki benüm göñlüm şem‘ inden (HE 138^b) tütün beski ḵanıyla ālūde olduğı ḥālede ḵalkar. Bu taḵdīrce

Der hevā-yi maḥfilem pervāne der ḥūn mīreved در هوای محفلم پروانه در خون میرود

(T 18^a) **Ma‘nā budur ki** benüm maḥfīlümüñ hevāsında pervāne ḵanda gider. Ya‘nī murād, şem‘-i dili ḥūnālūd olduğın beyāndur.

Dīde der ḥ‘āb u ciger pürniş mujgān der semāğ دیده در خواب و جگر پر نیش مژگان در سماغ

Ma‘nā budur ki göz uyḵuda ve ciger pürniş ve mujgān semā‘ da

Nāle mestūr u nefes mestāne der ḥūn mīreved ناله مستور و نفس مستانه در خون میرود

Ma‘nā budur ki nāle vü feryādum pinhān ve nefesüm mestāne olduğı ḥālede ḵanda gider dimekdür. Ya‘nī murād, öz aḥvālin beyāndur.

Ez nigāh-i germ 'Urfī dīde mālāmāl buved از نگاه گرم عرفی دیده مالا مال بود

Ma' nā budur ki ey 'Urfī, pūrharāret olan nigāhdan göz mālāmāl olup ʔolmıř idi feemmā

Girye zed mevci vü āteřhāne der hūn mīreved گریه زد موجی و آتشیخانه در خون میرود

Ma' nā budur ki ağlamak bir mevc urdı ve āteřhāne olan vücūdu m ʔanda gider dimekdür.

Ya' nī murād, mübālağa üzere ʔan ağladuğın beyāndur.²³⁵⁶

Velehu Eyzen²³⁵⁷

(fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün)

Teřneleb reftem be cennet ʔeřme-i kevřer nebūd تشنه لب رفتم بجنه چشمه كوثر نبود²³⁵⁸

(HP 294^a) **Ma' nā budur ki** teřneleb olduđum hāle 'ālem-i rūhāniyyede cennete gitdüm

ʔeřme-i kevşer yoğ idi. Ya' nī, henüz ʔeřme-i kevşer halk olmamışken teşneleb cennete

vardum dimekdür. Taşavvuf ma' nāsı erbābına ma' lüm.²³⁵⁹

řu' lecū reftem be dūzađ mořt<ī> hākister nebūd شعله جو رفتم بدوزخ مشت<ی> خاكستر نبود

Ma' nā budur ki řu' lecū olduđum hāle dūzađa (T 18^b) vardum, bir avuç hākister yođ idi

dimekdür. Ya' nī murād, 'ālem-i rūhāniyyede dūzađı temāřā itdüđin beyāndur.

Ez bihiřt efsānehā mīreft gāhī dūř dil از بهشت افسانه ها میرفت گاهی دوش دل

Ma' nā budur ki gāhī cennetden ba' zı hīkāyet gitdi feemmā dün gice göñül

Reft ü dīdānhā ki vā' iz mīreved ekřer nebūd رفت و دیدانها که واعظ میرود اكثر نبود

Ma' nā budur ki gitdi ve ol vā' izüñ cennet hāđđında didikleri nesneleri gördi, ekşeri yoğ idi.

Ya' nī, vā' iz cennet hāđđında bir alay nesnelere beyān iderdi feemmā dün gice göñül varup

cenneti temāřā eyledi, vā' izüñ didikleri cevābuñ ekşeri yoğ idi dimekdür.²³⁶⁰ Murād, vā' iz-i

cāhilüñ kelāmına i' timād olmaduğın beyāndur.²³⁶¹ Taşavvuf ma' nāsı erbābına ma' lüm.²³⁶²

Hergiz ez behr-i periden murğ-i cān kūřiř nekerd هرگز از بهر پریدن مرغ جان كوشش نکرد²³⁶³

²³⁵⁶ ağladuğın: alduğın HP

²³⁵⁷ velehu eyzen: ğazel İ, - HP

²³⁵⁸ بخت: بجنه HE

²³⁵⁹ Bu cümle HE'de yoktur.

²³⁶⁰ ya' nī: - HE

²³⁶¹ vā' iz-i cāhilüñ: cāhil vā' izüñ İ

²³⁶² Bu cümle HE'de yoktur.

²³⁶³ پریدن: پریدن HP, HE, T

Ma' nā budur ki gönül murğı uçmağdan ötürî ašlā kūşış itmedi feemmā (HE 139^a)

بود بالش بسته آخر بینصیب از پر نبود بُد بَالِشِ بَستِه اَخرِ بَینصِیبِ ازِ پَرِ نَبُود

Ma' nā budur ki ol murğ-i dilün қanadı var idi āhirü'l-emr beste olmuşdı feemmā yine uçmağdan bīnaşīb yok idi. Ya' nī murād, murğ-i dilünün қanadı bağlu olup yine uçmağdan қalmaduğın beyāndur.

عشق بت ورزیدنم عیب است می دانم ولی اَشَقِّ-ی بَوتِ v_e_r_z_ī_d_e_n_e_m 'a_y_b_e_s_t_m_ī_d_ā_n_e_m_v_e_l_ī

Ma' nā budur ki benüm bütüñ (T 19^a) 'aşqına öykünmegüm bilürem ki 'aybdur feemmā

گردد دل بسیار گشتم، مطلب دیگر نبود گِردِ دِلِ بَسیارِ گِشْتَم، مَطْلَبِ دِیْگَرِ نَبُود

Ma' nā budur ki (HP 294^b) gönülün etrāfın çok geşt ü gozār itdüm ğayrı murādi yok idi ancak 'aşq-i büte maḥabbet itmesi var idi dimekdür. Ya' nī murād, gönlinde bütşifat olan maḥbūbuñ maḥabbetinden ğayrı nesne olmaduğın beyāndur.

سینه برالماس ور و برشعله عرفی تا بکی سِیْنِه بَرِا_l_m_a_s_v_e_r u b_e_r ũ'u' l_e 'U_r_f_ī t_ā b_e_k_e_y

Ma' nā budur ki ey 'Urfī, niçeye dek sīneñ ḥancer-i elmās üzerinde dura ve yüzün ũ'u' le-i āteş üstünde ola?

هیچ گه بیمار دل را بالش و پستر نبود هِیْچِ گَهِ بَیْمارِ دِلِ رَا بَالِشِ u p_e_s_t_e_r n_e_b_ū_d

Ma' nā budur ki hiçbir vaqt gönül ḥastesine yaşduğ ve döşek yok idi. Ya' nī, niçeye dek dil-i bīmār ki elmās ile ũ'u' leyi bālīş u pester idersen dimekdür. Murād, elmās ile ũ'u' leyi bālīş u pester itdüğün beyāndur.

Velehu Eyzen²³⁶⁴

(fe' ilātün / fe' ilātün / fe' ilātün / fe' ilün)

در محبت دل خشک و لب تر میخندد دِر مَحَبَّتِ دِلِ خِشْکِ u l_e_b_i t_e_r m_ī_x_h_e_n_d_e_d

Ma' nā budur ki bezm-i maḥabbetde kurmuş gönülle yaş olan tudağ güler.²³⁶⁵ Ya' nī murād, bezm-i maḥabbetün ḥavāşşın beyāndur zīrā ki

مست و مخمور درین بزم شکر میخندد مَست u m_ā_x_m_ūr d_e_r ī_n b_e_z_m ũ_e_k_e_r m_ī_x_h_e_n_d_e_d

Ma' nā budur ki serḥoş daḥi ve maḥmūr daḥi bu bezm-i maḥabbetde ḥande itdükleri vaqt

²³⁶⁴ velehu eyzen: ğazel İ, - HP

²³⁶⁵ gönülle: gönli İ

şeker gibi gülerler (T 19^b) dimekdür. Ya' nî murād, bezm-i maḥabbetüñ te'şîrin beyāndur.²³⁶⁶

اهل دل خنده زناند ونمی بیند کس Ehl-i dil ḥande zenānend u nemîbîned kes

Ma' nā budur ki şāhibdil olan kimesneler ḥande urucıdurlar feemmā anlaruñ ḥandelerin kimse görmez zîrā ki

لب این جمع بآیین دگر میخندد²³⁶⁷ Leb-i ĩn cem' be āyĭn diger mĭḥanded

Ma' nā budur ki bu şāhibdil cemā' atinüñ tudağı bir ġayrı āyĭnle ḥande iderler, herkes vāqıf olmağa ḳādir degildür dimekdür. Ya' nî murād, ehl-i dilüñ ḥandelerinüñ aḥvālin beyāndur.

ای کلیم آتش ایمن گل مقصود تو نیست Ey kelĭm āteş-i Eymen gül-i maḳşūd-i to nĭst

Ma' nā budur ki ey ḥazret-i Kelĭm, vādĭ-i Eymen'üñ āteşi senüñ murād u maḳşūduñ (HP 295^a) güli degildür feemmā

بتمنای محال تو شجر میخندد Be temennā-yi muḥāl-i to şecer mĭḥanded

Ma' nā budur ki senüñ muḥāl (HE 139^b) olan “*Rabbi erinĭ enzur ileyk*”²³⁶⁸ murāduña vādĭ-i Eymen'üñ eşcārı ḥande ider dimekdür. Ḥazret-i Musā ile vādĭ-i Eymen'üñ aḥvāli erbābına ma' lūmdur ve cild-i evvelde birinci ġazelinde şerḥ olunmuşdur.

دیده از شاهد امید فرو بند و ببین Dĭde ez şāhid-i ümmĭd furū bend u bebĭn

(İ 82^b) **Ma' nā budur ki** gözüñi ümmĭd maḥbūbından aşağa baġla gör ki

که لب شام بصد ذوق سحر میخندد Ki leb-i şām be şād zevḳ-i seḥer mĭḥanded

Ma' nā budur ki aḥşamuñ tudağı seḥerüñ yüz dāne zevḳiyle ḥande ider. Ya' nî, bir alay ümmĭd ü recā (T 20^a) maḥbūbına ta' aşşuḳ idüp pāybend olmışsın ol sebebden şāmla seḥerde ḥuzūruñ yok, rāḫatlıkı elden çıkarmışsın feemmā ol bĭvefā olan ümmĭd ü recā maḥbūbından gözüñi döndürüp çeşm-i 'ibretle nazar it ki aḥşamuñ lebi, seḥer vaḳtinde olan yüz dāne zevḳle ḥande ider. Murād, şāhibnazar olan kimesne hem evvel-i şāmda ve hem vaḳt-i seḥerde ikisinde daḡi feyż alur dimekdür.²³⁶⁹

²³⁶⁶ Bu cümle İ'de yoktur.

²³⁶⁷ “دگر” (diger) kelimesi tüm nüshalarda “دیگر” (dĭger) şeklindedir. Vezin gereğı “دگر” şeklinde tamir edildi.

²³⁶⁸ “رَبِّ اَرَبِّي اَنْظُرْ اِلَيْكَ” (Ey Rabbim! Göster bana kendini.) Araf, 7/143

²³⁶⁹ şāmda: şāhda İ; alur: olur İ

Kem mebād āb u hevā-yi çemen-i mā ki derū کم مباد آب و هوای چمن ما که درو

Ma' nā budur ki bizüm çemenimüzüñ āb u hevāsı eksik olmasun ki anda

Gül-i pejmurde bih ez lāle-i ter mīhānded گل پژمرده به از لاله تر میخندد

Ma' nā budur ki perjmurde olan gül ter olan lāleden yeg hānde ider dimekdür. Ya' nī murād, çemenüñ ābu hevāşın medhdür.

Dil-i 'Urfī buved ān murğ-i hāzānperverde دل عرفی بود آن مرغ خزان پرورده

Ma' nā budur ki 'Urfī'nüñ gōñli, ol hāzānperverde olan murğ olur ki

Ki zi hābs-i kafes u besten-i per mīhānded که ز حبس قفس و بستن پر میخندد

Ma' nā budur ki kafesde hābs olmağdan ve çanadı bağlu olmağdan şafā idüp (HP 295^b) hānde ider dimekdür. Ya' nī murād, murğ-i dili hāzānperverde olduğın beyāndur.

Velehu Eyzen²³⁷⁰

(mef' ūlū / fā' ilātū / mefā' ilū / fā' ilūn)

Dārem zi zaħm-i ğamze-i ū lezzetī ki būd دارم ز زخم غمزه او لذتی که بود

Ma' nā budur ki ol maħbūbuñ ğamzesinüñ zaħmından ol bir lezzeti (T 20^b) tūtaram ki var idi. Ya' nī, zaħm-i ğamze mālīk olduğı lezzeti ben aldum dimekdür. Murād, zaħm-i ğamzeyle mecrūh olduğın ve lezzet-i zaħm-i ğamzeyle vāşıl olduğın beyāndur.

Ammā nemānde cān-i merā ṭāqatī ki būd اما نمانده جان مرا طاقتی که بود

Ma' nā budur ki egerçi zaħm-i ğamzenüñ lezzetine nā' il oldum feemmā benüm cānumda ol bir ṭāqat ki var idi qalması dimekdür.²³⁷¹ Ya' nī murād, lezzet-i zaħm-i ğamzeden bīṭāqat olduğın beyāndur. (HE 140^a)

Eknūn ki mītevān ṭaleb-i nīmbūse kerd اکنون که میتوان طلب نیم بوسه کرد

Ma' nā budur ki şimdi ki maħbūbdan yarım öpüş ṭaleb itmek mümkün iken

Derdem bebīn ki nīst merā cūr'etī ki būd دردم ببین که نیست مرا جرأتی که بود

Ma' nā budur ki benüm derdümi gör ki ol cūr'et ki ki benüm var idi, şimdi yokdur.²³⁷² Ya' nī

²³⁷⁰ velehu eyzen: ğazel İ, - HP

²³⁷¹ ṭāqat ki: ṭāqatüñ HP

²³⁷² benüm: - HP

murād, ‘adem-i cür’etin beyāndur.

Hirmān zi ḥad gozešt velī çehre-i niyāz حرمان زحد گنشت ولی چهره نیاز

Ma‘nā budur ki maḥrūmlıḳ ḥadden geçti feemmā niyāz u yalvarmaç çehresi

Dāred be āsitān-i ḥarem niyyetī ki būd ²³⁷³ دارد باستان حرم نییتی که بود

Ma‘nā budur ki maḥbūbuñ ḥareminūñ āsitānesine ol niyyet ki vardur yine çutar dimekdür. ²³⁷⁴

Ya‘nī maḥrūmlıḳı ḥadden geçti āsitān-i ḥareme niyyetden dönmiyor. Murād, kemāl-i i‘tiḳādın beyāndur.

Ez dīdenet nemordem u nādīdenem bekošt از دیدنت نمردم و نادیدنم بکشت

Ma‘nā budur ki ey maḥbūb, seni görmekten helāk olmadum feemmā görmemekden (T 21^a)

helāk oldum dimekdür.

Derdā ki dārem ez to hemān ḥacletī ki būd دردا که دارم از تو همان خجلتی که بود

Ma‘nā budur ki derdā ki ol bir ḥacālet ki senden çutarum var idi. ²³⁷⁵ Ya‘nī ey maḥbūb,

(HP 296^a) seni görmek beni helāk itmeyüp de görmemek helāk itdüğü ḥacāleti vardur.

Murād, cemāl-i maḥbūbı görmemekden helāk olduḡın beyāndur.

Bībahre koştegān-i to min ba‘d ez ān ki bord بی بهره کشتگان تو من بعد از آن که برد

Ma‘nā budur ki ey maḥbūb, senūñ maḳtūllerūñ bīnaşıbdür bundan şoñra ol sebebden ötüri ki

iletđi.

Kām-i şehīd-i nāz torā lezzetī ki būd کام شهید ناز ترا لذتی که بود

Ma‘nā budur ki nāz şehīdīnūñ dimāḡı ol bir lezzet ki senūñ var idi. Ya‘nī ey maḥbūb, sende

olan lezzeti ve ḥalāveti nāzuñdan şehīd olan ‘uşşāḳuñ dimāḡı alup bilece gitdi. Bu taḳdīrce

bundan şoñra ḳatlı itdügüñ ‘uşşāḳ ol lezzetden bīnaşıbdürler dimekdür. Murād, nāzdan şehīd

olan ‘uşşāḳ-i maḥbūbdan lezzet alduḡların beyāndur.

‘Urfī be secde-i şanem efzūd raḡbetem عرفی بسجده صنم افزود رغبتم

Ma‘nā budur ki ey ‘Urfī, şanemşifat olan maḥbūba secde itmege raḡbetüm ziyāde oldı.

²³⁷³ HE وارد: دارد

²³⁷⁴ niyyet: şey İ

²³⁷⁵ senden: - HP

Ya' nî ziyāde gešt merā raġbetī ki būd یعنی زیاده گشت مرا رغبتی که بود

Ma' nā budur ki mışra^c-i evvele tefsīr vāqī^c olmışdur ve taşavvuf ma' nāsı erbābına ma' lūm.²³⁷⁶ (T 21^b)

Velehu Eyzen²³⁷⁷

(fe' ilātūn / fe' ilātūn / fe' ilātūn / fe' ilūn)

Ger leb-i ehl-i haqīkat dūr-i rāz eḫşāned گر لب اهل حقیقت در راز افشاند

Ma' nā budur ki eger erbāb-i haqīkatūn tudaġı rāz incülerini şaçacağ olursa bu def' a

Zāhid ez dāmen-i dil gerd-i mecāz eḫşāned زاهد از دامن دل گرد مجاز افشاند

Ma' nā budur ki zāhid-i huşk gönül eteginden mecāz tozin şaçar. Ya' nî murād, ehl-i haqīkatle (HE 140^b) şāhibmecāz olan zāhidūn aḫvālin beyāndur.

Bīm-i ānest ki bā ĩn heme ümmīd-i dilem بیم آنست که با این همه امید دلم

Ma' nā budur ki anuñ ḫavfidūr ki bu qadar ümmīdle benüm gönülüm

Āstīn ber eşer-i 'aciz u niyāz eḫşāned آستین بر اثر عجز و نیاز افشاند

Ma' nā budur ki yeñini 'aciz u niyāzuñ eşerinūn üzerine şaçar. Ya' nî, bundan ḫavf iderem ki derūnumda olan bu (HP 296^b) qadar ümmīdūn ḫuşūle gelmedüğinden 'aciz qalup da uşanmağ yeñini üzerine şaçar zīrā 'ādet budur ki insān bir şeyden uşanınca üzerine (İ 83^a) yeñini şallar dimekdür.

Ġayret-i şebnem-i ḫuldest her ān qatre-i ḫūy غیرت شبنم خلدست هر آن قطره خوی

Ma' nā budur ki cennet bāġcesinūn şebneminūn ġayretidūr her ol qatre-i teri ki

Ki semend-i to be gāh-i tek ü tāz eḫşāned که سمند تو بگاه تک و تاز افشاند

Ma' nā budur ki ey maḫbūb, senūn semendūn tek ü tāz maḫale şaçar. Ya' nî, senūn atuñ yilüp yügürdüğü zamān şaçduğı qatre-i ter bāġçe-i ḫulduñ (T 22^a) şebneminūn ġayretidūr.²³⁷⁸ Murād, mübālaġa üzere maḫbūbuñ semendinūn terini medḫdūr.

Çi 'aceb ger dil-i Maḫmūd furū rīzed ḫūn چه عجب گر دل محمود فروریزد خون

Ma' nā budur ki sulṭān Maḫmūd' uñ gönli qan aşığa tōkecek olursa ne 'acebdūr.

²³⁷⁶ ve taşavvuf ma' nāsı erbābına ma' lūm: - HE

²³⁷⁷ velehu eyzen: ġazel İ, - HP

²³⁷⁸ yilüp: bilüp T, HE

گر صبا سلسله زلف ایاز افشاند Ger şabā silsile-i zülfi Ayāz efşāned

Ma' nā budur ki bād-i şabā Ayāz' uñ zülfinüñ silsilesin şaçā. Ya' nī, eger bād-i şabā Ayāz' uñ zülfi muşkefşānın şaçacağ olursa 'aceb degildür ki Maḥmūd' uñ gönlinden ḡan döküle. Murād, te' şīr-i ' aşkı beyāndur Ayāz' la Maḥmūd' uñ aḥvāli erbābına ma' lūmdur.

گر نه اظهار شفق میکند از کشتن صید Ger ne izhār-i şafağ mīkoned ez koşten-i şayd

Ma' nā budur ki eger şikāruñ helāk olmasından izhār-i meyl ü maḥabbet itmese

خون مرغان ز چه درچنگل باز افشاند Hūn-i murğān zi çī der çengel-i bāz efşāned

Ma' nā budur ki ṭoğan neden ötürī ḡuşlaruñ ḡanını çengālinde şaçar?²³⁷⁹ Ya' nī ṭoğan, bir alay şikāri helāk itmekden maḥzūz olduğına bināen ḡuşlaruñ ḡanını çengālinde şaçar dimekdür. Murād, ṭoğan ile şikāruñ aḥvālin beyāndur.

جای رحمت عرفی که بسی بی اثر است Cāy-i raḥmest be ' Urfī ki besī biēşer est

Ma' nā budur ki ' Urfī<'ye> ḡāyetle merḡamet idecek yerdür ki çok biēşerdür.

اشک گرمی که بشبهای دراز افشاند Eşk-i germī ki be şebhā-yi dirāz efşāned

(T 22^b)(HP 297^a) **Ma' nā budur ki** ol ısıcağ göz yaşın ki uzun gicelerde şaçar.²³⁸⁰ Ya' nī, uzun gicelerde bu kadar göz yaşın döküp ağlar yine aşlā te' şīr idüp muḡayyed olmaz. Bu taḡdīrce ' Urfī' nūñ (HE 141^a) bu ḡāline merḡamet lāzımdur dimekdür. Murād, şeb-i dirāzda girye itdüğün beyāndur.

Velehu Eyzen²³⁸¹

(fe' ilātün / fe' ilātün / fe' ilātün / fe' ilün)

آنچنان ز آتش بیداد مرا میسوزد Ānçnān z' āteş-i bīdād merā mīsūzed

Ma' nā budur ki maḡbūb, zūlm ü bīdād āteşinden beni ancılayın yandurur ki

که ستم میگذرد انگشت و بلا میسوزد Ki sitem mīgezed enguş ü belā mīsūzed

Ma' nā budur ki sitem, ḡālūme merḡamet idüp ḡayretten barmağın dişler ve belā aḥvālūme şefḡat idüp yanar dimekdür.²³⁸² Ya' nī murād, mübālağa üzere āteş-i bīdād-i maḡbūbdan

²³⁷⁹ ṭoğan neden: ṭoğandan İ

²³⁸⁰ ısıcağ: sıcağ HE, T

²³⁸¹ velehu eyzen: ḡazel İ, - HP

²³⁸² ḡālūme: ḡāle HE

yandüğün beyāndur.

نا امیدى ز تو رو کرده بمحراب نیاز Nāümīdī zi to rū kerde be miḥrāb-i niyāz

Ma‘nā budur ki ey maḥbūb, nāümīdlik senden ötüri yüzini miḥrāb-i niyāza idüp du‘ā idiyor ki “*Yā Rabbī sen beni, bunuñ şerrinden ḥalāş eyle*” feemmā bir mertebe sūziş ile du‘ā idiyor ki

که ز تأثیر دمش تیر دعا میسوزد Ki zi te‘şīr-i demeş tīr-i du‘ā mīsūzed

Ma‘nā budur ki ol nāümīdliğün nefesinün kemāl-i ḥarāretinden tīr-i du‘ā sūhte olup hedef-i icābete vāşıl olmuyor dimekdür. Ya‘nī murād, kemāl-i mübālağa üzere maḥbūbuñ āfet-i devrān olduğın beyāndur ki (T 23^a) nāümīdlik kendüsinden ḥavf idüp du‘ā idiyor.

آنچنان آتش رنجورئ بیمارستم²³⁸³ Ānçunān āteş-i rencūrī-i bīmār-i sitem

Ma‘nā budur ki sitem ü cefānuñ ḥastesi olan ‘aşıkuñ rencūrliğı āteşi ancılayın

شعله زن گشت که امید شفا میسوزد Şu‘ le zen geşt ki ümmīd-i şifā mīsūzed

Ma‘nā budur ki şu‘ le urucı oldı ki şifānuñ ümmīdi sūhte oldı. Ya‘nī murād, mübālağa üzere āteş-i rencūrī-i bīmār-i sitemi beyāndur ki şu‘ lenün ḥarāretinden ümmīd-i şifā sūhte oluyor dimekdür.

دل گرمیست مرا ز آتش عشقت که اگر Dil-i germīst marā z āteş-i ‘aşqet ki eger

(HP 297^b) **Ma‘nā budur ki** ey maḥbūb, senün āteş-i ‘aşquñdan benüm bir pürḥarāret gönlüm vardur ki eger

آه سردى بکشم هر دو سرا میسوزد Āh-i serdī bekeşem her du serā mīsūzed

Ma‘nā budur ki bir savıķ āh çekicek olursam iki cihān daḥi sūhte olur, ısıcaķ āh çekdüği zamān iki cihān ne ḥāle girdüğün var bundan kıyās eyle dimekdür.²³⁸⁴ Ya‘nī murād, kemāl-i mübālağa üzere te‘şīr-i āteş-i ‘aşkı beyāndur.

كى دماغ تو معطر شود از بوى صفا Key dimāğ-i to mu‘atṭar şeved ez būy-i şafā

Ma‘nā budur ki şafā rāyiḥasından senün dimāğnuñ kaçan mu‘atṭar olur ki?

بزم زاهد که درو عود ریا میسوزد Bezm-i zāhid ki derū ‘ūd-i riyā mīsūzed

Ma‘nā budur ki zāhidün meclisinde ki dā‘imā riyā ‘ūdi sūhte olur dimekdür. Ya‘nī, zāhid-i

²³⁸³ HE یا ربخوری: رنجوری

²³⁸⁴ savıķ: şādıķ HE

riyākāra daħldür.

Eşer-i şu' le-i nākāmī-i dil bīn ki humā اثر شعله ناکامی دل بین که همای

(T 23^b) **Ma' nā budur ki** gönülün nāmurādlığı şu' lesinün (HE 141^b) te'şīrin gör ki humā şu'ri

Ger berū sāye koned perr-i humā mīsūzed گر برو سایه کند پر هما میسوزد

Ma' nā budur ki eger ol gönülün üzerine gölge idecek olursa humānün şanadı sūhte olur dimekdür. Ya' nī murād, kemāl-i mübālağa üzere nākāmıgınuñ şu' lesinde olan te'şīri beyāndur.

Rū be her sū ki konem cilve koned şahid-i hüsn رو بهر سو که کنم جلوه کند شاهد حسن

Ma' nā budur ki ne tarafa yüz döndürem hüsn maḥbūbı cilve ider bi-' aynihi

Ān gilīmīst ki ez şevk-i liqā mīsūzed آن گلیمیست که از شوق لقا میسوزد

Ma' nā budur ki ol bir gilīmdür ki şevk-i cemālden sūhte olur. Ya' nī murād, kemāl-i maḥabbetin beyāndur ve taşavvuf ma' nāsı erbābına ma' lūm.²³⁸⁵

Āteş-i şevk muḥīṭ-i dil-i men geşt velī آتش شوق محیط دل من گشت ولی

Ma' nā budur ki āteş-i şevk-i (İ 83^b) maḥbūb benüm gönülümü iḥāta itmişdür feemmā

Her ser-i mū şode dāğī vü cudā mīsūzed هر سر مو شده داغی و جدا میسوزد

Ma' nā budur ki her ser-i mū vücūdumda bir dāğ olmuşdur (HP 298^a) ve başka başka sūhte olur dimekdür. Ya' nī murād, āteş-i şevk vücūdımı iḥāta itdüğün beyāndur.

Tā be rūy-i to şevd germ-i nigāhek 'Urfī تا بروی تو شود گرم نگاهک عرفی

Ma' nā budur ki tā ki senün cemālüne 'Urfī'nün nazarı pürḥarāret olup baқа ol zamānda

Mīgodāzed zi ḥacālet zi ḥayā mīsūzed میگذارد ز خجالت زحیا میسوزد

(T 24^a) **Ma' nā budur ki** ḥacāletinden erir ve ḥayāsından sūhte olur dimekdür. Ya' nī murād, maḥbūbuñ cemāline nazār itmekde kemāl-i ḥayā vü ḥacāletin beyāndur.

Velehu Eyzen²³⁸⁶

(mütefā' ilün / fe'ülün / mütefā' ilün / fe'ülün)

Negiriftem ez to cāmī serem ĩn ḥumār dāred نگرفتم از تو جامی سرم این خمار دارد

²³⁸⁵ ve taşavvuf ma' nāsı erbābına ma' lūm: - HE

²³⁸⁶ velehu eyzen: ğazel İ, - HP

Ma' nā budur ki ey maḥbūb, ben senden bir cām tıtmadum başum bu ḥumārı tıtar. Vāy eger cām nūş idecek olursam ma'lūm ola ki aşlā maḥmūrılıqdan ḥālī olmazam. Ya'nī murād, mübālağa üzere cāmuñ te'sīrūñ beyāndur.

Be reh-i to dīr mordem dilem īn ḡubār dāred بره تو دیر مردم دلم این غبار دارد

Ma' nā budur ki ey maḥbūb, senūñ yoluñda giç helāk oldum göñlüm bu ḡubārı tıtar. Ya'nī murād, derd-i 'aşq-i maḥbūbda giç şehīd olmağ cürm olduḡın beyāndur.

Be bahāne-i tarahḥum nekoşī merā vü ger ne ببهانه ترحم نکشی مرا و گر نه

Ma' nā budur ki ey maḥbūb, merḥamet itmegi bahāne idüp beni katl itmiyorsın yoksa

Ser-i ḥün girifte-i men be beden çı kār dāred سر خون گرفته من ببدن چه کار دارد

Ma' nā budur ki benüm ḡan tıtmış başum bedenle ne iş tıtar? Ya'nī, benüm başumı ḡan tıtmışdur ayruḡ bedenle 'alāḡası ḡalmamışdur fecemmā ey maḥbūb, merḥameti bahāne idüp beni katl itmiyorsın (HE 142^a) dimekdür. Murād, maḥbūbdan katli temennā itmegi beyāndur.

Eşer-i melāḡat-i ū men-i zaḡmḡorde dānem اثر ملاحظت او من زخم خورده دانم

Ma' nā budur ki ol maḥbūbuñ melāḡatınuñ eşerini ben zaḡmḡorde bilürem ki

Ki nemek feşānem ez dil heme şeb gozār dāred که نمک فشانم از دل همه شب گذار دارد

(T 24^b) **Ma' nā budur ki** cemī' gice göñüldeñ tız şaçaram terk tıtar. Ya'nī tız, zaḡmuma te'sīr itmez dimekdür. Murād, eşer-i melāḡat-i maḥbūbı (HP 298^b) beyāndur.

Dil-i ḡünçekān-i men rā ki şumāred ez şabūrān 2387 دل خون چکان منرا که شمارد از صبوران

Ma' nā budur ki benüm ḡan tıamladıçı göñlümü şabūr olanlardan kim şayar ki

Ki hezār zaḡm-i dendān cigereş fiḡār dāred که هزار زخم دندان جگرش فگار دارد

Ma' nā budur ki benüm ol pürefḡār olan göñlümüñ cigeri biñ dāne zaḡm-i dendān tıtar dimekdür. Ya'nī ne meretebe zaḡmdār olduḡına tırmayup ḡünçekān olmışdur buña bināen benüm göñlümi ehl-i şabrdan şaymağ el virmez zīrā ki ehl-i şabr olsa zaḡma taḡammül idüp ḡünçekān olmazdı.²³⁸⁸ Murād, dil-i ḡünçekān şāḡibi olduḡın beyāndur.

²³⁸⁷ "منرا" (men rā) ibaresi HE, HP ve T'de "مارا" (mā rā), İ'de "مرا" (merā) şeklindedir. Fakat ilki iki mısranın şerhinde de geçen "benüm" ve "göñlümi" ibarelerinden hareketle ikincisi de vezne uymadıḡı için doḡru deḡildir. Bu sebeplerle söz konusu ibare "منرا" (men rā) şeklinde tamir edildi.

²³⁸⁸ ne: - HP, T; şabrdan: - HE

Zi şehīd-i ğamze-i ū dehed īn fesāne ‘Urfī ز شهید غمزه او دهد این فسانه عرفی

Ma‘nā budur ki ol maḥbūbuñ ğamzesinden şehīd olanlardan ‘Urfī bu nişaneyi virür ki

Ki hezār şem‘-i ḥasret-i ser-i mezār dāred که هزار شمع حسرت سر مزار دارد

Ma‘nā budur ki mezārınuñ başında biñ dāne ḥasret şem‘in tatar dimekdür. İşte şehīd-i ğamzenüñ ‘alāmeti budur. Ya‘nī murād, şehīd-i ğamzenüñ aḥvālin beyāndur.

Velehu Eyzen²³⁸⁹

(fe‘ ilātün / fe‘ ilātün / fe‘ ilātün / fe‘ ilün)

‘Arz kerdīm be zāhīd ki riyā nefrūşed عرض کردیم بزاهد که ریا نفروشد

Ma‘nā budur ki zāhid-i ḥuşka ‘arz itdük ki ayruḳ riyā şatmaya

Küfrendüde-i İslānumā nefrūşed کفر اندوده اسلام نما نفروشد

(T 25^a) **Ma‘nā budur ki** küfrle çarışmış olan İslām’ı şatmaya. Ya‘nī, zāhide ‘arz itdük ki bu aḥvāleri itmeye. Murād, zāhid-i riyākāruñ aḥvālin beyāndur.

Gü berū ber ser-i dil minnet-i bisyār menih گو برو بر سر دل منت بسیار منه

Ma‘nā budur ki ol kimseye söyle ki gönlün başı üzerine çok minnet koymadı.

Ān ki bīmārī-i dil rā be şifā nefrūşed آن که بیماری دل را بشفا نفروشد

Ma‘nā budur ki ol kimse ki gönlün ḥasteligini şifāya şatmaya. Ya‘nī, gönül ḥasteligini virüp şihḥat u şifā almayan kimesneye söyle ki gönle çok minnet itmesün zīrā ki dā’imā gönli derd-i ‘aşḳdan bīmār ola.²³⁹⁰ Bu taḳdīrce ol (HP 299^a) cins gönle minnet itmenüñ münāsebeti yoḳdur dimekdür.²³⁹¹

‘Āşīḳ ānest ki ger cān dehed ez nākāmī عاشق آنست که گر جان دهد از ناکامی

Ma‘nā budur ki ‘āşīḳ-i (HE 142^b) şādīḳ ol kimesnedür ki eger nākāmlığından cān virecek olursa yine

Germī-i sine vü te’şīr-i du‘ā nefrūşed گرمی سینه و تأثیر دعا نفروشد

Ma‘nā budur ki sīnesinüñ ısıcaḳlığın te’şīr-i du‘āya şatmaya. Ya‘nī, du‘ā senüñ ‘adem-i

²³⁸⁹ velehu eyzen: ğazel İ, - HP

²³⁹⁰ ki: ey HE

²³⁹¹ cins gönle: gönle cins HE

te'şîrinden cān virmişken yine sînesinde olan âteş-i 'aşkuñ harâretini te'şîr-i du'âya şatup murâduñ huşûle geldügin istemeye dimekdür.²³⁹² Murâd, 'âşık-i şâdık olanuñ ahvâlin beyândur.

حسن آن جلوہ فروشست کہ با چندین ناز Hüsñ ān cilve furūşest ki bā çendîn nāz

Ma' nā budur ki hüsñ-i maḥbûb (T 25^b) ol cilveyi bey' idicidür ki bu kadar nāzla yine

ذوق یک شیوه بصد شرم و حیا نفروشد Zevk-i yek şîve be şad şerm u ḥayā nefrūşed

Ma' nā budur ki bir şîvenüñ zevkîni yüz dāne şerm ü ḥayāya şatmaz. Ya' ni murâd, maḥbûbuñ şîvesinde olan zevkî beyândur ki şîvenüñ bir zevkîni yüz dāne şerm u ḥayā şatmaz dimekdür.

گر فروشنده بهای مه کنعان دانید Ger furūşende bahā-yi meh-i Ken' ān dānîd

Ma' nā budur ki eger ḥazret-i (İ 84^a) Yūsuf'ı bey' iden kimesneler bahāsın ve kıymetin bileydiler.

بمتاع دوجھانش بخدا نفروشد Be metā' -i du cihāneş be Ḥudā nefrūşed

Ma' nā budur ki Allāh ḥaqqıyçün ol Yūsuf'ı iki cihānuñ metā' na bile şatmazlardı dimekdür. Ya' nî murâd, hüsne bahā olmaduğın beyândur.

مرد سودای محبت بود آنکس عرفی Merd-i sevdā-yi maḥabbet buved ānkes 'Urfî

Ma' nā budur ki ey 'Urfî, sevdā-yi maḥabbetüñ ādemi ol kimsedür ki

کہ دهد عیش ابد مفت و بلا نفروشد Ki dehed 'ıyş-i ebed moft u belā nefrūşed

Ma' nā budur ki ebedi olan 'ıyş u 'ışreti moft u meccānen virür derd ü belāyı şatmaz. Ya' nî ebedi olan 'ıyşdan giçer feemmā belā-yi 'aşkdan giçmez dimekdür. Murâd, merd-i sevdā-yi maḥabbet kim olduğın beyândur.²³⁹³

Velehu Eyzen²³⁹⁴

(mefā' îlün / mefā' îlün / mefā' îlün / mefā' îlün)

من آن مرغم کہ داستان وفایی میتوانم زد Men ān murğem ki destān-i vefāyî mîtevānem zed

Ma' nā budur ki ben[[em]] ol murğ-i hoşāvāzam ki vefāya mensüb olan ḥikāyeti urmağa

²³⁹² sînesinde: sînesine HE

²³⁹³ beyândur: - HP

²³⁹⁴ velehu eyzen: ğazel İ, - HP

ķādirem. Ya' nī, vefā nağmesin dağı serāğāz itmege ķādirem dimekdür.

Miyān-i bülbülān gāhī nevāyī mītevānem zed میان بلبلان گاهی نوایی میتوانم زد

(T 26^a) **Ma' nā budur ki** bülbülşifat olan 'āşık ortasında gāhī bir nevā urmağa ķādirem. Ya' nī murād, isti' dādın beyāndur.

'İnān-i düst-i men fermānber ān bīm şod verne ²³⁹⁵ عنان دوست من فرمان برآن بیم شد ورنه

Ma' nā budur ki benüm düstümüñ 'inānı <ol> ħavfuñ fermānberi oldı.

Be meydān-i taleb tiğ-i du' āyī mītevānem zed بمیدان طلب تیغ دعایی میتوانم زد

Ma' nā budur ki talebüñ meydānına (HE 143^a) bir du' ā kılıcın urmağa ķādirem.²³⁹⁶ Ya' nī düstümüñ (HP 299^b) 'inān-i ihtiyārı ħavfuñ fermānberi olmuşdur yoksa meydān-i talebde kılıc urup fetĥ-i meydān itmege ķādirdim dimekdür. Ya' nī murād, maĥbūbuñ ħāvfnāk olan 'āşıkından maĥzūz olduğın beyāndur.

Nezed zaĥm-i diger her çend gālīdem be ħūn līkin نزد زخم دگر هر چند غلطیدم بخون لیکن

Ma' nā budur ki her ne ķadar ki ķan içinde yuvarlandumsa maĥbūb bir ġayrı zaĥm dađı urmadı feemmā

Henüz ümmīdvārem dest u pāyī mītevānem zed هنوز امیدوارم دست و پایی میتوانم زد

Ma' nā budur ki maĥbūb, henüz bir zaĥm dađı urmağa ümmīdvārem ve bir el ayak urmağa ķādirem dimekdür. Ya' nī murād, maĥbūbuñ bir zaĥmınıñ ārzūsıyla henüz ħūn içinde cebeleyüp el ayak urduğın beyāndur.

Tehīdestend u sāmānem be ġāret mīreved verne تهی دستند و سامانم بغارت میروود ورنه

Ma' nā budur ki elleri boşdur (T 26^b) ve rāĥatlıkum yağmaya gider yoksa

Du 'ālem rā be cins-i ġam şalāyī mītevānem zed دو عالم را بجنس غم صلائی میتوانم زد

Ma' nā budur ki iki 'āleme dağı ġam cinsine şalā urmağa ķādirem dimekdür. Ya' nī, bende ol ķadar ġam vardur ki iki 'ālemüñ maĥlūķına şalā idüp bey' itmege ķādirem feemmā ellerinde ol mertebe sermāyeleri yokdur ki ol ġamı şatun almağa ķādir olalar. Bu def' a müşterīnüñ keşretinden rāĥatlıkum pāyesinde olan ġam, yağmāya gider zīrā 'ādet budur ki müşterī çok olunca ve metā' a bahā virmege kuvvetleri olmasa metā' ı yağmaya virürler. Murād, mübālağa

²³⁹⁵ HE بلمش: بیم شد

²³⁹⁶ talebüñ meydānına bir du' ā kılıcın: kılıcın talebüñ meydānına bir du' ā HP; talebüñ: taleb HE

üzere ğaminuñ çoqlıgım beyāndur.

Merā hemnağme sâzîd ey tezervân-i ħarem bā ħod مرا هم نغمه سازید ای نذروان حرم با خود

Ma' nâ budur ki ey tezervân-i ħarem pāyesinde olan 'aşîqlar, beni daħi sizüñle nağme edici düzüñüz zîrâ ki

Ki men hem murğ-i ĩn bāğem nevāyî mîtevānem zed ²³⁹⁷ که من هم مرغ این باغم نوایی میتوانم زد

Ma' nâ budur ki ben daħi bu bāğ-i ħaremüñ murğıyam bir nevā urmağa qâdirem. Ya' nî murād, kendünüñ daħi murğ-i ħarem olduğın beyāndur. Ve bu ğazelüñ maqta' ı bizüm dîvāncede olmaduğına beyān olınmadı.

Velehu Eyzen²³⁹⁸

(mefâ' ilün / fe' ilâtün / mefâ' ilün / fe' ilün)

Dilem zi güşe-i golĥan u ħarf-i bāğ āmed دلم ز گوشه گلخن بطرف باغ آمد

Ma' nâ budur ki benüm göñlüm güşe-i golĥandan bāğ ħarafına (T 27^a) toğrı geldi.²³⁹⁹

Meger ĥazān şode vaqt-i ĥurūş-i zāğ āmed مگر خزان شده وقت خروش زاغ آمد

Ma' nâ budur ki meger faşl-i ĥazān <olmuş>, gitdi ki zāğüñ golĥanından cüş u ĥurūşınıñ vaqti geldi. (HE 143^b) Ya' nî murād, murğ-i dili faşl-i ĥazānuñ şiddet ü ĥarāretinden ĥalāş (HP 300^a) olup eyyām-i bahārda vāşıl olduğın beyāndur.

Be bülbülân-i çemen ba' d ez ĩn ki güş koned به بلبلان چمن بعد از این که گوش کند

Ma' nâ budur ki benüm murğ-i dilüm güşe-i golĥandan ĥalāş olup bāğ ħarafına geldikden şoñra çemen bülbüllerine kim kulağ ħutar zîrâ ki

Ki 'andelîb-i qafesdîdeî be bāğ āmed که عندلیب قفس دیده بباغ آمد

Ma' nâ budur ki <bir> kafes görmüş bülbül bāğa geldi. Ya' nî, bir niçe zamān idi ki kafes içinde maĥbûs olmağla lâl olup aşlâ nağmeperdâzlıq itmezdi feemmâ ĥâlen ki āzād olup çemene geldükden şoñra başladı. Bir yüzden nağmeserâ olmağa ki ayruğ bunı qoyup sâ'ir bülbülleri kimesne güş itmez oldı dimekdür. Murād, 'andelîbnihādı kafes-i ğamdan ĥalāş olduğın beyāndur.

²³⁹⁷ باغم: - HP

²³⁹⁸ velehu eyzen: ğazel İ, - HP

²³⁹⁹ golĥandan: golĥanından İ

Delîl-i hânesiyâhî-i rûzigâr in bes دلایل خانه سیاهی روزگار این بس

Ma' nâ budur ki rûzigârûñ hânesinûñ siyâhlığına ve karanlu olduğına delîl bu yeter ki

Ki âfitâb derîn hâne bâ çerâğ âmed که آفتاب در این خانه با چراغ آمد

Ma' nâ budur ki bu hâne-i rûzigâra güneş geldüğü zamân çerâğla geldi. Ya' nî, güneş hâne-i rûzigârûñ karanluğundan (T 27^b) ve siyâhlığından havf idüp çerâğla gelür dimekdür. Murâd, kemâl-i mübâlağa üzere rûzigârûñ hânesinûñ siyâhlığın beyândur.

Meger vazîfe-i 'Urfî nedâd bâdefurûş مگر وظیفه عرفی نداد باده فروش

Ma' nâ budur ki (İ 84^b) bâdefurûş meger 'Urfî'nûñ ta' yînin virmedi ki

Ki sū-yi şavme' e maḥmūr u bîdimâğ âmed که سوی صومعه مخمور و بی دماغ آمد

Ma' nâ budur ki maḥmūr ve bîdimâğ olduğu hâlde şavme' e cānibine doğru geldi dimekdür.

Taşavvuf ma' nâsı erbâbına ma' lûm.²⁴⁰⁰

Velehu Eyzen²⁴⁰¹

(mefâ' ilün / fe' ilâtün / mefâ' ilün / fe' ilün)

Kirişmedest der âğûş-i nûşhand-i to bād کرشمه دست در آغوش نوشخند تو باد

Ma' nâ budur ki ey maḥbûb, kirişme eli senûñ nûşhandınûñ kucağında olsun. Ya' nî, dâ'imâ âğûş-i nûşhandûñ dest-i kirişmeye doḡunsun ve illâ dest-i ġam u ġuşşa doḡunmasun dimekdür. Murâd, ḡayr du' âdur.

Ġubâr-i fitne serâsime-i semend-i to bād Ġبار فتنه سراسیمه سمند تو باد

Ma' nâ budur ki ey maḥbûb, fitne vü fesâd tozı serâsime olduğu hâlde senûñ atûnda olsun.

Ya' nî ġubâr-i fitne sende olmayup atunûñ ayağı altında olsun dimekdür. Murâdı maḥbûba du' âdur.

Demî ki âteş-i ḡüsn-i to şu' leḡiz şeved دمی که آتش حسن تو شعله خیز شود

Ma' nâ budur ki ey maḥbûb, (HP 300^b) ol (HE 144^a) bir dem ki senûñ âteş-i ḡüsnûñ şu' le kaldurıcı ola. Ya' nî, bir ziyâ vü pürtâb ola ol zamân

²⁴⁰⁰ Bu cümle HE'de yoktur.

²⁴⁰¹ velehu eyzen: ġazel İ, - HP

Hezār merdumek-i dīdeem sepend-i to bād هزار مردمک دیده ام سپند تو باد

(T 28^a) **Ma' nā budur ki** benüm gözümüñ biñ dāne bebegi senüñ üzeriligüñ olsun. Ma' nāsı zāhir ya' nī murād du' ādur.

Serī ki ḥalkā-i fitrāk-i dūst mīufted سری که حلقه فتراک دوست می افتد

Ma' nā budur ki bir baş ki dūstuñ terkisinüñ ḥalkasına düşdi. Ya' nī, maḥbūbuñ terkisine bağlanan başdan ötüri

Mürüvvetest ki gūyend der kemend-i to bād مروتست که گویند در کمند تو باد

Ma' nā budur ki mürüvvet midür ki diyeler ey maḥbūb, senüñ kemendüñde olsun. İstifhām-i inkārīdür, mürüvvet degildür dimekdür. Ya' nī ey maḥbūb, senüñ kemendüñe her baş lāyık degildür zīrā ki kemendüñ mertebesi fitrāküñ mertebesinden 'ālīdür buña bināen ki fitrāk eyerde olur feemmā kemend dā'imā maḥbūbuñ miyānında benddür. İmdi bu taqdirce ey maḥbūb, bir ser-i bidevlet lāyık midür ki senüñ kemendüñde ola, lāyık degildür dimekdür. Murād-i şān, maḥbūba ta'zīmdür. Bu beyte eger bundan ma'külce bir ma' nā virürlerse ne güzel, bu ḥaḳīr ancaḳ bu ḳadara kādir oldum.²⁴⁰²

Be müdde'ī ki du' āhā-yi bed bekerdem līk بمدعی که دعاهاى بد بکردم لیک

Ma' nā budur ki müdde'ī olan raḳībe çok beddu'ā eyledim feemmā

Dilem nedād ki gūyem esīrbend-i to bād دلم نداد که گویم اسیر بند تو باد

Ma' nā budur ki ey maḥbūb, göñlüm ruḥşat virmedi ki beddu'ā itdügüm zamān diyem ki senüñ bendinüñ esīri (T 28^b) vü giriftarı olsun zīrā ki böyle beddu'āya müdde'ī rāzıdur feemmā ben itmedüm dimekdür. Ya' nī murād, müdde'īye beddu'ā itdügin beyāndur. Bu ḡazelüñ maḳta'ı bizüm dīvānçede bulunmadı.

Velehu Eyzen²⁴⁰³

(mef'ülü / fā'ilätü / mefā'ilü / fā'ilün)

Ehl-i vefā ki āteş-i mā tiz mikonend اهل وفا که آتش ما تیز میکنند

Ma' nā budur ki ehl-i vefā olan yārānlar ki bizüm āteş-i 'aşkımuzı keskün iderler. Bu def'a

²⁴⁰² Bu cümle HE'de yoktur.

²⁴⁰³ velehu eyzen: ḡazel İ, - HP

Çun şu' le ser keşed heme perhîz mîkonend چون شعله سر کشد همه پرهیز میکنند

Ma'nâ budur ki şu' le gibi baş çekecek olursa cümlesi şakınup ictinâb iderler. Ya'nî, bir alay söz bizüm âteş-i 'aşkımuzı taḥrîk idüp işti'allendürür feemmâ bu def'a bize murâfaḳat itmeyüp firâr (**HP 301^a**) iderler dimekdür. Murâd, 'alâ't-ṭariḳi'l-kinâyetihi erbâb-i vefâ olan yârândan şekvâdur.

Ey biğamân ḥazer ki ğazâlân-i muşkbâr ای بیغمان حذر که غزالان مشکبار

Ma'nâ budur ki ey biğam olan (**HE 144^b**) 'uşşâḳ-i nâmurâdlar, ḥazer üzere oluñ ki ğazâlân-i muşkbâr pâyesinde olan maḥbûblar

Fitrâk-i ğamze 'âfiyetâvîz mîkonend فتراک غمزه عافیت آویز میکنند

Ma'nâ budur ki ğamze fitrâkı, râḫat aşıcı iderler.²⁴⁰⁴ Ya'nî ey biğamlar, bu ğazâlân-i muşkbârı şikâr itmek sevdâsını ferâġat idüp ḥazer üzere oluñ ki bunlar bir şikârbâzdurlar ki murâd itdükleri zamân 'âfiyeti şikâr idüp fitrâk-i ğamzeye bağlarlar dimekdür. Murâd, ğazâlân-i muşkbârdan (**T 29^a**) ḥazer üzere olmağı beyândur.

Şemşîr-i ğamze kend nekerded be ḳatl-i men شمشیر غمزه کند نکردد قتل من

Ma'nâ budur ki maḥbûbuñ ğamzesi şemşîri benüm ḳatlim sebebiyle keskinlikden ḳalmaz zîrâ ki

Kîn tîġ râ be ḥûn-i ciger tîz mîkonend کین تیغ را بخون جگر تیز میکنند

Ma'nâ budur ki bu ğamze ḳılıcın ciger ḳanıyla keskin iderler. Ya'nî murâd, şemşîr-i ğamzenüñ aḥvâlin beyândur.

Ber ḥûn-i koşte-i to melâ'ik zenend cüş بر خون کشته تو ملائک زنند جوش

Ma'nâ budur ki ey maḥbûb, senüñ derd-i 'aşḳuñdan şehîd olan 'uşşâḳuñ ḳanınuñ üzerine melâ'ik cüş ururlar. Ya'nî, ḳanuñ üzerine ġuluv iderler dimekdür.

În şehd râ bebîn ki megesrîz mîkonend این شهد را ببین که مگسریز میکنند

Ma'nâ budur ki bu şekeri gör ki meges tökici iderler. Ya'nî, murâd-i şân, maḥbûba ta'zîmdür ki senüñ senüñ şehîdüñ olan 'uşşâḳuñ şehd pâyesinde olan ḳanına melâ'ike meges gibi tökülürler dimekdür.

²⁴⁰⁴ ğamze fitrâkı: ğamze-i fitrâkı HE

معمور باد سینه عرفی که درد و غم Ma' mūr bād sīne-i 'Urfī ki derd u ġam

Ma' nā budur ki 'Urfī'nūñ sīnesi ma' mūr olsun ki derdle ġam

تعمیر این زمین بلا خیز میکنند Ta' mīr īn zemīn-i belāḥīz mīkonend

Ma' nā budur ki bu belā ḳaldurıcı zemīni ta' mīr iderler. Ya' nī murād, derdle ġam, belāḥīz olan zemīn-i sīnesin ta' mīr itdüklerin beyāndur.

Velehu Eyzen²⁴⁰⁵

(mefā' ilün / fe' ilātün / mefā' ilün / fe' ilün)

که دست در خم می زد که خون ما جوشید Ki dest der ḥum-i mey zed ki ḥūn-i mā cūṣīd

(T 29^b) **Ma' nā budur ki** 'acabā kim elini bāde küpüne urdı ki bizüm ḳanımuḡ ḳaynadı. Ya' nī murād, kemāl-i iṣṭiyāḳın beyāndur ki ġam-i bādeye ġayrınıñ elin degmeḡle kendünüñ (İ 85^a) vücūdından ḳanı cūṣ ider dimekdür.

که بر فروخت که در چشم ما حیا جوشید Ki ber furūḥt ki der çeṣm-i mā ḥayā cūṣīd

Ma' nā budur ki kim ziyālandurdi ki gözimüzde ḥayā ḳaynadı. Ya' nī, (HP 301^b) 'acabā ḳanḡı maḥbūb cemālını ziyālandurdı ki bizüm gözimüzde kemāl-i ḥicābımuḡdan ḥayā cūṣ itdi. Murād, cemāl-i maḥbūba naḡar itmekde ḥayāsın beyāndur.

هزار آبله از هر نفس فرو ریزد²⁴⁰⁶ Hezār ābile ez her nefes furū rīzed

Ma' nā budur ki her nefesden biñ dāne ḳabarcıḳ aṣaḡa dökilür. Ya' nī, her bir nefes alup virdikçe kemāl-i ḥarāretinden biñ dāne ḳabarcıḳ zuhūr ider.

چنین که از ته دل تا لبم دعا جوشید Çonīn ki ez teh-i dil tā lebem du' ā cūṣīd

Ma' nā budur ki buncılayın ki teh-i dilden tā ṭudaḡuma varıncaya dek du' ā ḳaynadı. Ya' nī murād, du' āda nefesinüñ (HE 145^a) kemāl-i te' şīrūñ beyāndur.

چنان ملامت واعظ مرا پریشان کرد Çunān melāmet-i vā' iz merā perişān kerd

Ma' nā budur ki vā' izüñ melāmeti, beni ancılayın perişānhātır itdi ki

که عذر معصیتیم از لب قضا جوشید Ki 'özri-i ma' şiyetem ez leb-i ḳazā cūṣīd

Ma' nā budur ki ḡunāh u ma' şiyetümüñ 'özri, ḳazā vü ḳaderün ṭudaḡından ḳaynadı. Ya' nī,

²⁴⁰⁵ velehu eyzen: ġazel İ, - HP

²⁴⁰⁶ HE رندد: ریزد

każā vü kâder benüm bu perişānlıgum görüp hālūme merhāmeten (T 30^a) gunāhuma
‘özrh’āh olup recā eyledi dimekdür. Murād, kelām-i vā’ izden perişānhātır olduğın beyāndur.

Be rāh-i ‘aşk kesī germrev buved ki eger بِراه عشق کسی گرم رو بود که اگر

Ma‘nā budur ki ‘aşkuñ yolında ol bir kimesne hārāretle ve şevkle gidici olur ki eger

 قدم نهاد بالماس جای پا جوشید Qadem nihād be elmās cā-yi pā cūşīd

Ma‘nā budur ki neşterşifat olan elmās rīzelerine ayak koyduğı maħal-i kâdemi kaynadı. Ya‘nī
murād, rāh-i ‘aşka bu şıfatla muttaşif olan ‘aşık gider yoksa herkes gitmege kâdir degildür
dimekdür.

 ترانه که چمن را بخون گرم گرفت Terāne-i ki çemen rā be hūn-i germ girift

Ma‘nā budur ki ‘acabā kaŋğı ‘aşık-i derdnakuñ terānesidür ki çemeni kanda tıtdı? Ya‘nī
çemen-i ‘ışreti hūniyle mālāmāl itdi ki

 که تا گذشت برو سینه صبا جوشید Ki tā gozeşte berū sine-i şabā cūşīd

Ma‘nā budur ki tā ki şabā rūzigārı ol terānenüñ üzerine geçdügi gibi kemāl-i te’şīrinden
sīnesi kaynadı. Ya‘nī murād, terānede olan hāleti beyāndur ki şabāyla te’şīr idüp cūşā getürür
dimekdür.

 کرشمه که بر اصحاب درد میبارد Kirişme-i ki ber aşhāb-i derd mībārid

Ma‘nā budur ki ‘acabā kaŋğı maħbūb-i pūrñāzuñ kirişmesi aşhāb-i derdüñ üzerine yağar ki?

 که خون گرم شهیدان هزار جا جوشید Ki hūn-i germ-i şehīdān hezār cā cūşīd

Ma‘nā budur ki şehīdlerüñ (HP 302^a) (T 30^b) ısıcağ olan kañı biñ yerde kaynadı dimekdür.
Ya‘nī murād, kirişmenüñ kemāl-i te’şīrin beyāndur. Ve bu ğazelüñ daħi mağta‘ı bizüm
dīvānçede bulunmaduğına taħrīr olunmadı.²⁴⁰⁷

Velehu Eyzen²⁴⁰⁸

(mefā‘ ilün / fe‘ ilātün / mefā‘ ilün / fe‘ ilün)

 مگر لب تو نصیب شراب میگردد Meger leb-i to naşīb-i şarāb mīgerded

Ma‘nā budur ki ey maħbūb, senüñ āb-i hayāt pāyesinde olan tudağüñ ‘uşşāk-i teşnelebe naşīb
olmağ ihtimāli yoğdur meger şarāba naşīb olur zīrā ki dā‘imā

²⁴⁰⁷ daħi: - HP, T

²⁴⁰⁸ velehu eyzen: ğazel İ, - HP

Ki āb der dehen-i āfitāb mīgerded که آب در دهن آفتاب میگردد

Ma' nā budur ki şu güneşüñ ağzında olur. Ya' nī āfitābdan murād, surh̄reng olan şarāb ve ābdan murād, leb-i maḥbūb ve 'ala'l-ḥuşūş ki (**HE 145^b**) āfitābuñ ḥāli budur ki dā'mā şuyı cezb idüp kendüye toğrı çeker. Murād, leb-i maḥbūb herkese naşīb olmaduğın beyāndur.

Çigüne rāz-i dil ārem be ĩn ḥayā ber leb چگونه راز دل آرم باین حیا بر لب

Ma' nā budur ki gönülde olan rāzı ne vecihle getüreyüm tudağ üzerine ki buncılayın edeb u ḥayāyla

Ki şu' le mīresed ĩncā vü āb mīgerded که شعله میرسد ایجا و آب میگردد

Ma' nā budur ki bu tudağā şu' le-i āteş yetişüp şu olur dimekdür. Ya' nī murād, kemāl-i edeb ü ḥayāsın beyāndur ki rāz-i dilini tudağına getürmege kâdir olmuyor zîrâ ki şu' le-i āteş daḥi meşelâ tudağına gelse ḥayānuñ kemāl-i te'sîrinden şu' le-i āteş daḥi şu renginde (**T 31^a**) oluyor dimekdür.²⁴⁰⁹

Çunān zi rüy-i to çined gül-i murād imşeb چنان ز روی تو چینه گل مراد امشب

Ma' nā budur ki ey maḥbūb, senüñ büstān-i cemālūñden gül-i murādi gönülüm ancılayın düşürür bu gice ki

Ki zehr-i girye be çeşmem gülāb mīgerded که زهر گریه بچشم گلاب میگردد

Ma' nā budur ki giryenüñ zehri benüm gözümde ol cem' itdügüm gül-i murāduñ kemāl-i te'sîrinden gülāb olur dimekdür. Ya' nī murād, gülrüy-i maḥbūbda olan ḥāleti beyāndur.

Dilet be men deh u ber vey kirişme rîz u bebîn دلت بمن ده و بر وی کرشمه ریز و ببین

Ma' nā budur ki ey maḥbūb, gönülüñi bañā vir ve üzerine bir alay nāz u kirişme dök ve gör ki²⁴¹⁰

Ki ez to çun dil-i merdum kebāb mīgerded که از تو چون دل مردم کباب میگردد

Ma' nā budur ki ḥalkūñ gönli senden niçesi kebāb olur. Ya' nī ey maḥbūb, bizüm gönlimüz senüñ āteş-i kirişmeñden kebāb (**HP 302^b**) olduğına i' timād itmezsen işte bu yüzden tecrübe eyle dimekdür. Murād, āteş-i kirişmeden gönli kebāb olduğın beyāndur.

²⁴⁰⁹ şu' le-i āteş: - ĩ

²⁴¹⁰ vir: virme HP

Zi bes hayāl-i to āred hücūm der çeşmem بگردهر مزه صد آفتاب میگرد

Ma' nā budur ki ey maḥbūb, senūñ hayālūñ benüm gözümde çok hücūm getirür. Ya' nī, dā' imā hayālūñ gözümde cevelān ider bir mertebede ki

Be gird-i her muje şad āfitāb mīgerded بگرد هر مزه صد آفتاب میگرد

Ma' nā budur ki her bir mujgānuñ eṭrāfında ol hayālden yüz dāne güneş ḥāşıl olur dimekdür. (T 31^b) Ya' nī murād, hayāl-i rüy-i maḥbūbda olan ḥāleti beyāndur.

Çi āteşest nedānem be sīne-i 'Urfī چه آتشت ندانم بسینه عرفی

Ma' nā budur ki 'Urfī'nūñ sīnesi ne gūne āteş olduğın bilmezem ki

Ki dūzaḥ ez nefes-i ū kebāb mīgerded که دوزخ از نفس او کباب میگرد

Ma' nā budur ki āteş-i dūzaḥ (İ 85^b) ol 'Urfī'nūñ (HE 146^a) nefesinden kebāb olur. Ḥāşā murād-i 'Urfī, āteş-i dūzaḥı taḥkīr degildür nihāyet sīnesinde olan āteş-i 'aşq-i ḥaḳīkatūñ kemāl-i te'şīrin beyāndur.

Velehu Eyzen²⁴¹¹

(fe' ilātūn / fe' ilātūn / fe' ilātūn / fe' ilūn)

Va' z-i men gerdfeşānende-i 'iṣyān neşevd وعظ من گرد فشاننده عصیان نشود

Ma' nā budur ki benüm va' z u naşīḥatūm 'iṣyānuñ tozını şaçıcı olmaz zīrā ki

Āstīn-i şekerālūde megesrān neşevd آستین شکر آلوده مگس ران نشود

Ma' nā budur ki şekerle ālūde olan āstīn mirrūḥa olmaz.²⁴¹² Ya' nī, va' zūm ḥalka te'şīr idüp ḥalkı 'iṣyāndan men' itmek degül belki 'iṣyānuñ yüzinde olan tozı daḥi gidermege ḳādir degildür zīrā ki benüm va' zūm bi-' aynihi ol şekerle ālūde olan āstīne beñzer ki megesrān ola ma' a-zālike ki meges kendūnūñ üzerine cem' olur dimekdür.²⁴¹³ Murād, taḥkīr-i nefis idüp 'iṣyānālūde olduğın beyāndur.

Nīst der ḥān-i maḥabbet ḥoriş ez ḡayr-i nemek نیست در خوان محبت خورش از غیر نمک

Ma' nā budur ki ḥān-i maḥabbetde duzun (T 32^a) ḡayrı yiyecek nesne yoḳdur. Bu taḳdīrce

²⁴¹¹ velehu eyzen: ḡazel İ, - HP

²⁴¹² mirrūḥa: بوجه HE

²⁴¹³ ālūde olan āstīne: ālūde āstīne olan HE

لخت دل هر که نیندوخته مهمان نشود Laḫt-i dil her ki neyendūḫte mihmān neṣeved

Ma' nā budur ki gönül pâresine her kim ki mâlik olmadıysa bu ḥ'ân-i maḥabbetde mihmān olmaz dimekdür. Ya' nî murād, ḥ'ân-i maḥabbetde mihmān olanuñ aḥvâlin beyāndur.

پا منه برسر بالین اسیران کانجا Pā menih ber ser-i bālīn-i esīrān kāncā

Ma' nā budur ki ey maḥbūb, esīrlereñ yaştıgınuñ başı üzerine ayağunuñ koy ki orada

هیچ بیدرد نیاید که پریشان نشود Hīç bīderd neyāyed ki perişān neṣeved

(HP 303^a) **Ma' nā budur ki** hiçbir derdsüz kimesne gelmediki perişān olmaz. Ya' nî murād, esīrinuñ şiddet-i aḥvâlin beyāndur ki ne kadar ğamsuz âdem gelirse bunlaruñ yanına elbetde maḥzūn olup perişānhātır olur dimekdür.

دیدن روی تو ممکن نبود بی حیرت Dīden-i rüy-i to mümkin nebuved bīḫayret

Ma' nā budur ki ey maḥbūb, senüñ cemālünü görmek ḫayretsiz mümkin degıldür. Bu taḫdīrce

آن نه چشمست که در روی تو حیران نشود Ān ne çeşmest ki der rüy-i to ḫayrān neṣeved

Ma' nā budur ki ol göz, göz degıldür ki senüñ yüzüne bakmada ḫayrān olmaz. Ya' nî, elbetde ey maḥbūb senüñ yüzüne nazar iden göz ḫayrān olur dimekdür. Murād, rüy-i maḥbūbuñ ḫayretbaḫş olduğın beyāndur.

عمر ده روزه پیشینه حرامش بادا 'Ömr-i deh rüze-i pīşine ḫarāmeş bādā

Ma' nā budur ki (T 32^b) ölmezden (HE 146^b) evvel geçirdüğü on günlük 'ömri kendüye ḫarām olsun

کشته کز پی زحمت همه تن جان نشود Koştei kez pey-i zaḫmet heme ten cān neṣeved

Ma' nā budur ki ol bir koşte ki zaḫmından ötüri cümle vücudı cān olmaz. Ya' nî, maḥbūbuñ maḫtūli olan 'āşıka katl olmazdan evvel geçirdüğü on günlük 'ömri ḫarām olsun. Eger maḥbūbuñ ḫatlinuñ zaḫmetini çekmekden ötüri cemī' vücudı cān olmazsa helāk olsun yine dirilsin helāk olsun yine dirilsün tā bir niçe zamāna dek bu zaḫmeti çeksün dimekdür. Murād, 'āşık-i şādıka koşte-i maḥbūb olmağın tariḫini beyāndur.

بتماشای گلستان خلیلم مبرید Be temāşā-yi gülistān-i Ḥalīlem meberīd

Ma' nā budur ki ḫazret-i Ḥalīl'ün gülistānınuñ temāşāsına beni iletmeñüz ki

که گل و لاله دگر آتش سوزان نشود   Ki gül u lāle digeŕ âteş-i sūzān neşevēd

Ma' nā budur ki gülle lāle ğayrı ayruĝ âteş-i sūzān olmaz. Ya' nī, eger beni bāĝ-i Ĥalīl'e yanmaĝdan ötüri temāşāya iletürseñüz bīhūde yere zaĥmet çeküp beni temāşāya iletmeñüz zīrā ki ol bāĝ-i Ĥalīl'de olan gül ü lāle ayruĝ âteş-i sūzān olmaĝ iĥtimāli yoĝdur.²⁴¹⁴ Bunā bināen ki ĥazret-i Ĥalīl zamānında bir kere âteş-i sūzān olmişdur feemmā ayruĝ olmaz dimekdür. (T 33^a) (HP 303^b) Daĥi bundan müvecceĥ bir ma' nā dirlerse ne güzel. “Mā lāyudriku kullehu lāyetruku kullehu”²⁴¹⁵

عرفی ار خدمت بت کم کند ای خادم دیر   'Urfī ez ĥıdmet-i büt kem konēd ey ĥādim-i deyr

Ma' nā budur ki ey ĥādim-i deyr olan 'Urfī eger şanemūñ ĥıdmetin az idecek olursa şaĥınuş 'Urfī'ye²⁴¹⁶

مزنش طعنه که ناگاه مسلمان نشود   Mezeneş ŧa' ne ki nāĝāĥ Muselmān neşevēd

Ma' nā budur ki ŧa' ne urma ki nāĝāĥ Muselmān olmaya dimekdür. Taşavvuf ma' nāsı erbābına ma' lūm.

Velehu Eyzēn²⁴¹⁷

(mefā' ilūn / mefā' ilūn / mefā' ilūn / mefā' ilūn)

برهمن کی ره اسلام از بیم ستم گیرد   Berehmen key reh-i İslām ez bīm-i sitem ĝired

Ma' nā budur ki sitem u cefānuñ ĥavfindan Berehmen kaçan ŧutar dīn-i İslām'ūñ yolunu, ŧutmaz dimekdür. İmdi ŧutmayınca

بهل تا سوی دیر آید، اجازت از صنم گیرد   Behil tā sū-yi deyr āyed icāzet ez şanem ĝired

Ma' nā budur ki ol Berehmeni terk eyle tā deyr ŧarafına ŧoĝrı gelüp şanemden icāzet alsun dimekdür. Taşavvuf ma' nāsı erbābına ma' lūm.²⁴¹⁸

²⁴¹⁴ ya' nī: yoĝ HE

²⁴¹⁵ “ما لایدرک کله لایترک کله” (Onun tamamını anlamadık diye tamamını da terketmedik.)

²⁴¹⁶ olan: - İ

²⁴¹⁷ velehu eyzēn: ĝazel İ, - HP

²⁴¹⁸ Bu cümle HE'de yoktur.

طواف كعبة دارد دل پر آتش و سوزم   Tavāf-i Ka‘ beī dāred dil-i pūrāteş u sūzem

Ma‘nā budur ki benüm pūrāteş ü pürsüz olan gönlüm bir Ka‘ be’nün tavāfin tutar ki²⁴¹⁹

که ناگه شعله دربال مرغان حرم گیرد   Ki nāgeh şu‘ leī der bāl-i murgān-i ḥarem gīred

(HE 147^a) **Ma‘nā budur ki** ‘ala’l-ğafle ol Ka‘be’nün ḥareminün kuşlarının kanadını bir şu‘ le tuta.²⁴²⁰ Ya‘nī murād, tavāfına müteveccih olduğu Ka‘be’nün aḥvālin beyāndur.

Taşavvuf ma‘nāsı erbābına ma‘lūm.²⁴²¹ (T 33^b)

اگر محروم گردد دل ز ذوق آتش دوزخ   Eger maḥrūm gerded dil zi zevk-i āteş-i dūzaḥ

Ma‘nā budur ki eger āteş-i dūzaḥuñ zevkından göñül maḥrūm olacaq olursa

ز صد دریای آتش لذت یک شعله کم گیرد   Zi şad deryā-yi āteş lezzet-i yek şu‘ le kem gīred

Ma‘nā budur ki yüz dāne āteş deryāsından bir şu‘lenün lezzetin[[den]] eksik tutar. Ya‘nī, āteş-i dūzaḥdan maḥrūm olduğu şüretde yüz dāne (İ 86^a) āteş deryāsın nüş itsem yine ol āteş-i dūzaḥuñ şu‘lesinün lezzetini bulmaq iḥtimālī yoқdur. Murād, āteş-i dūzaḥuñ lezzetin beyāndur.

ز آه سرد زاهد تیره گشت آیینۀ ایمان   Zi āh-i serd-i zāhid tīre geşt āyīne-i Eymen

Ma‘nā budur ki zāhid-i ḥuşkuñ şavıқ olan āhından āyīne-i Eymen siyāh oldı.²⁴²² Bu taқdırce

دلایعکسی بیفکن تا فروغ جام جم گیرد   Dilā ‘aksī beyefken tā furūğ-i cām-i Cem gīred

Ma‘nā budur ki ey göñül, ol āh-i serd-i zāhiden siyāh olan Eymen’ün üzerine bir ‘aks bıraқ kı ḥattā cām-i Cem’ün ziyāsın tuta dimekdür. Taşavvuf ma‘nāsı erbābına ma‘lūm.

خیال چشم او با خود چو از عالم برد عرفی   Ḥayāl-i çeşm-i ū bā ḥod çu ez ‘ālem bered ‘Urfī

Ma‘nā budur ki çünkü ‘Urfī, ol (HP 304^a) maḥbūbuñ gözünün ḥayālını kendüyle bilece ilete dünyādan. Bu taқdırce

هزاران فتنه و آشوب در شهر عدم گیرد   Hezārān fitne vü āşub der şehr-i ‘adem gīred

Ma‘nā budur ki biñ dāne fitne vü āşub şehr-i ‘ademi tutar dimekdür. Ya‘nī murād, kemāl-i

²⁴¹⁹ ü pürsüz: deyrşüz HP

²⁴²⁰ tuta: döne HE

²⁴²¹ Bu cümle HE’de yoktur.

²⁴²² şavıқ: şādıқ HE

mübālağa üzere çeşm-i maḥbūbuñ ḥayālinde olan ḥālāti beyāndur.²⁴²³

Velehu Eyzēn²⁴²⁴

(mefā' ilün / fe' ilātün / mefā' ilün / fe' ilün)

Merā çu der şeb-i hecr ıztırāb bogdāzed مرا چو درشب هجر اضطراب بگدازد

(T 34^a) **Ma' nā budur ki** beni çünki ıztırāb hicrān şebinde eridür. Bu def' a

Qarār der dil u der dīde ḥ'āb bogdāzed قرار دردل و در دیده خواب بگدازد

Ma' nā budur ki gönülde qarārı eridür, gözde uyquyı eridür dimekdür. Ya' nī murād, şeb-i hecrde ıztırāb kendüye itdüğü ḥālāti beyāndur.

Kocāst ḥalvet-i vaşlī vü şoḥbet-i germī کجاست خلوت وصلی و صحبت گرمی

Ma' nā budur ki vuşlata mensüb olan ḥalvet nirdedür ve germiyyete mensüb olan şoḥbet ne yerdedür ki?

Ki der miyāne zi ğayret ḥicāb bogdāzed که در میانه ز غیرت حجاب بگدازد

Ma' nā budur ki ortalıqda kemāl-i ğayretten ḥicābı eride. Ya' nī, bunlar olacaq maḥbūbla bizüm miyānımızda olan ḥicāb ref' olur dimekdür. Murād, maḥbūbdan maḥcüb olduğın beyāndur.

Berā-yi şerbet-i bīmār-i 'aşq-i ū Rıḍvān برای شربت بیمار عشق او رضوان

(HE 147^b) **Ma' nā budur ki** ol maḥbūbun derd-i 'aşkından ḥaste olan 'āşıquñ şerbetinden ötüri Rıḍvān

Gül-i bihişt be 'azm-i gülāb bogdāzed گل بهشت بعزم گلاب بگدازد

Ma' nā budur ki bihiştüñ gülünü gülāb 'azīmetiyle eridür dimekdür. Ya' nī murād, bīmār-i 'aşqa olan ta' zīmi beyāndur.

'Aṭā-yi ū be guneh cilveī koned ferdā عطای او بگناه جلوه کند فردا

Ma' nā budur ki yarın rüz-i kıyāmetde ol maḥbūbuñ 'aṭā vü iḥsānı gunāh-i 'uşşāğa bir vecihle cilve idüp 'afv-i gunāh ide ki

²⁴²³ ḥālāti: ḥāleti HP, T

²⁴²⁴ velehu eyzen: ğazel İ, - HP

Ki bîgunāh zi reşk-i şavāb bogdāzed که بیگناه زرشک صواب بگدازد

Ma'nā budur ki bîgunāh olan kimesne şavābuñ (T 34^b) ḥasedinden eriyē.²⁴²⁵ Ya'nī şavābından bîzār olup diye ki n'olaydı ki ben daḥi gunāhkar olan 'uşşāḳdan olaydum, tek hemān bu cilve-i 'aṭā baña daḥi vāḳi' olaydı dimekdür. Murād, 'aṭā-yi cilve-i maḥbūbı beyāndur ve “بگدازد” (begodāzed) fi'ili gāh müte'addī ve gāh lāzım olmak ḳā'ideye zarar virmez.

Demī ki şem'-i men āyed zi encumen bîrūn دمی که شمع من آید زانجمن بیرون

Ma'nā budur ki benüm ol şem'şifat olan maḥbūbum (HP 304^b) bir nefes ki meclisden ṭaşra gele²⁴²⁶

Zi nūr-i şu'le çu şem' āfitāb bogdāzed ز نور شعله چو شمع آفتاب بگدازد

Ma'nā budur ki şu'le-i ḥüsninüñ nūrından güneşi şem' gibi eridür dimekdür. Ya'nī kemāl-i mübālağa üzere te'sīr-i nūr-i ḥüsn-i maḥbūbı beyāndur.

Zi ıztırāb-i helākī neḳāre kon 'Urfī ز اضطراب هلاکی نظاره کن عرفی

Ma'nā budur ki helāka mensūb olan ıztırābdan ey 'Urfī, neḳāre eyle maḥbūbuñ cemāline zīrā ki

Ki ḡayret-i ruḥ-i yār āfitāb bogdāzed که غیرت رخ یار آفتاب بگدازد

Ma'nā budur ki maḥbūbuñ ruḥınuñ ḡayreti āfitābı eridür. Ya'nī ey 'Urfī, ıztırāb-i helākīye taḥammül itmeyüp āsān vech üzere teslīm-i rūḥ itmek istersen maḥbūbuñ cemāline bir naḳar ideḡör ki seni ḳuruca toz gibi eridüp ıztırābdan ḥalāş ide zīrā ki ruḥ-i maḥbūbda bir ḥālet vardur ki āfitābı eridür senüñ vücūduñ anuñ yanında ḥiçbir şey degildür. (T 35^a) Murād, ruḥ-i maḥbūbda olan ḥāleti beyāndur.

Velehu Eyzen²⁴²⁷

(mefā'ilün / fe'ilātün / mefā'ilün / fe'ilün)

Muḳīm-i Ka'be ki 'ayb-i şarābhāne koned مقیم کعبه که عیب شرابخانه کند

²⁴²⁵ “şavābuñ” ibaresi tüm nüshlarada “şevābuñ” şeklindedir. Mısrada “صواب” geçtiği için şerhte de aynı kelime tercih edildi.

²⁴²⁶ bir: her HE

²⁴²⁷ velehu eyzen: ḡazel İ, - HP

Ma' nā budur ki Ka' be-i zāhirīde mūcāvīr olan zāhid-i ḥuṣk ki ṣarābhānenūn 'aybın ider feemmā

بدین بهانه حدیث می مغانه کند Bedīn bahāne ḥadīṣ-i mey-i muḡāne koned

Ma' nā budur ki bu bahāneyle mey-i muḡānenūn kelāmin rivāyet ider dimekdür. Taṣavvuf ma' nāsı erbābına ma' lūm.²⁴²⁸

دلم چگونه نتازد بصیدگاه کسی Dilem çigūne netāzed be ṣaydgāh kesī

Ma' nā budur ki benüm gönlüm ol maḥbūbuñ (HE 148^a) ṣikārgāhına niçe çapsun ki

که شوق ناوک او کار تازیانه کند Ki ṣevḡ-i nāvek-i ū kār-i tāzyāne koned

Ma' nā budur ki ol maḥbūbuñ nāvekinü ṣevḡi tāzyānenūn kārını ider. Ya' nī tāzyāne niçe ki merd "bi ṭayyi'l-ḥareketi seri' u'l-meṣiyy"²⁴²⁹ iderse kezālik ol maḥbūbuñ okınıñ ṣevḡi daḡi beni ṣikārgāha elece çapdurur dimekdür.²⁴³⁰ Murād, nāvek-i maḥbūbda olan ḥāleti beyāndur.

ستم فروش درآ وز زمانه باک مدار²⁴³¹ Sitemfurūṣ der ā vez zemāne bāk medār

Ma' nā budur ki ey maḥbūb, 'uṣṣāka sitem ü cefā bey' idici olduḡuñ ḥalde gel ve zamāne<den> aṣlā ḥavf itme zīrā ki

که خوش معاملگی بیشتر زمانه کند Ki ḥoṣmu' āmelegi biṣter zemāne koned

Ma' nā budur ki zamāne, cümleden ziyāde senūñle ḥoṣmu' āmelecik (İ 85^b) ider. Ya' nī ey maḥbūb, sen 'uṣṣāka sitemfurūṣ olduḡuñ (HP 305^a) vaḡt, zamāne daḡi saña mutāba' at idüp (T 35^b) daḡi ziyāde sitem ü cefā ider dimekdür. Murād, maḥbūbuñ ve zamānenūn 'uṣṣāka sitemfurūṣ olduḡuñ beyāndur.

شکوۀ عشق نگه کن که موی مجنونرا Şukūh-i 'aşḡ niḡeh kon ki mūy-i Mecnūn rā

Ma' nā budur ki 'aşḡuñ 'azīmetin gör ki Mecnūn' uñ başınıñ kılına

فلک بشعشعۀ آفتاب شانه کند Felek be ṣa' ṣa-i āfitāb ṣāne koned

Ma' nā budur ki felek güneṣūñ ṣa' ṣasıyla mūy-i Mecnūn'a ṣāne ider dimekdür.²⁴³² Ya' nī

²⁴²⁸ Bu cümle HE'de yoktur.

²⁴²⁹ (?....) "بطی حرکتی سریع المشی"

²⁴³⁰ elece: öylece İ

²⁴³¹ HE ستم درآ فروش : ستم فروش درآ

²⁴³² ṣa' ṣasıyla: ṣu' lesiyle İ

murād, mübālağa üzere şukūh-i ‘aşkı beyāndur.

Kesī ki ḥāk-i deret rā keşed çu sürme be çeşm کسی که خاک درت را کشد چو سرمه بچشم

Ma‘nā budur ki senüñ қапунда olan топраğı ki sürme gibi bir kimesne gözine çekse

Bebīn çī biēdebīhā be āsitāne koned ببین چه بی ادبیها بآستانه کند

Ma‘nā budur ki gör ki āsitāne<de> ki ne edebsizlikler ider. Ya‘nī murād, şādık ‘aşık olana ḥāk-i āsitān-i maḥbūbı sürme gibi gözine çekmek cā’iz olmaduğın beyāndur.

Ceḥīm bā heme esbāb-i sūhten ‘Urfī جحیم با همه اسباب سوختن عرفی

Ma‘nā budur ki cehennem bu kadar yandırmağ esbābıyla yine ey ‘Urfī

Zi berq-i ‘aşk-i to deryūzei zebāne koned زبرق عشق تو دریوزه زبانه کند

Ma‘nā budur ki senüñ ‘aşkuññ āteşinüñ berqinden bir zebāne deryūze ider. Ya‘nī murād, kemāl-i mübālağa üzere āteş-i ‘aşkıññ şiddetin ve ḥarāretin beyāndur.

Velehu Eyzen²⁴³³

(mefā‘īlün / mefā‘īlün / mefā‘īlün / mefā‘īlün)

Ḥoş ān maḥfil ki ez germī şarābem rü besüzāned خوش آن محفل که از گرمی شرابم رو بسوزاند

Ma‘nā budur ki ol meclis güzel meclisdür ki (T 36^a) şarāb, ḥarāretten benüm yüzümü yandura²⁴³⁴

Be her pehlū ki ğalṭam dāğ-i men pehlū besüzāned بهر پهلو که غلطم داغ من پهلو بسوزاند

Ma‘nā budur ki her ne yanuma ki yuvarlansam benüm dāğum āteşi ol yanı yandura. Ya‘nī murād, (HE 148^b) ḥarāret-i şarābla āteş-i dāğını beyāndur.

Meyā der bāğ-i mā Rıḍvān ki naḥlārā-yi ĩn gülşen میا در باغ ما رضوان که نخل آرای این گلشن

Ma‘nā budur ki ey Rıḍvān-i cennet, bizüm bāğımuza şaқınup gelme ki bu gülşenüñ naḥl-i müzeyyen idicisi olan maḥbūb

Be her cānib ki rü āred nesīmeş rü besüzāned بهر جانب که رو آرد نسیمش رو بسوزاند

Ma‘nā budur ki her ne cānibe ki cemālünñ getüre cemālinüñ ḥoş rāyiḥası insānuñ çehresini yandurur. Ya‘nī murād, mübālağa üzere nesīm-i maḥbūbda olan ḥāleti beyāndur.

²⁴³³ velehu eyzen: ğazel İ, - HP

²⁴³⁴ ḥarāretten: ḥarāretin İ

Lebem ger bā terrennum āşinā gereded derīn mesti لیم گر با ترنم آشنا گردد درین مستی

Ma' nā budur ki bu serhoşlıkda eger benüm tudağum terrennumātiyla āşinā olacak olursa

صد آتسخانه را یک نعره یا هو بسوزاند Sad āteşhāne rā yek na' ra-i yā hū besūzāned

Ma' nā budur ki ol terrennumātum na' ra-i yā hū ile yüz dāne āteşhāneyi yandura dimekdür.

Ya' nī murād, kemāl-i mübālağa üzere āteş-i terrennumātın beyāndur.

Zi mihr ey 'āfiyet zānū nerencānī ki ez germī ز مهرای عافیت زانو نرنجانی که از گرمی

(HP 305^b) **Ma' nā budur ki** ey rāhatlık, maḥabbetüñden dizüñi rencide itme ki gāyet-i ḥarāretinden

Ser-i şūrīde-i men 'aşq rā zānū besūzāned سر شوریده من عشق را زانو بسوزاند

(T 36^b) **Ma' nā budur ki** benüm dīvāne olan başum 'aşkuñ dizin yandurur. Ya' nī ey 'āfiyet, sen merḥamet idüp benüm dīvāne olan başumı kucağūña alduñ ki biraz rāhat ola feemmā kažiyye öyle degildür bihūde yere dizüñe zaḥmet virme zīrā ki benüm bu dīvāne olan başum 'aşkuñ dizin daḥi yandurmışdur. Murād, mübalağa üzere vücūdında olan ḥarāreti beyāndur.

Eger yek dem nefes der dil nighdārem zi her müyem اگر یک دم نفس در دل نگهدارم زهر مویم

Ma' nā budur ki eger bir dem nefesi gönülde ḥıfz idecek olursam her kılumdan

Cehed berķi ki çendin ḥāne-i der her sū besūzāned جهد برقی که چندین خانه در هر سو بسوزاند

Ma' nā budur ki bir berķ şıçrar ki bu kadar ḥāne her cānibde yandurur dimekdür. Ya' nī murād, kemāl-i mübālağa üzere gönlinde olan āteşi beyāndur ki eger bir dem nefesini gönlinde ḥıfz idecek olsa her ser-i müyından berķler zuhūr idüp cihāni āteşe yandurur dimekdür.

Çunān bā nīk u bed 'Urfī be ser kon kez pes-i morden چنان با نیک و بد عرفی بسر کن کز پس مردن²⁴³⁵

Ma' nā budur ki ey 'Urfī, eylikle ve kemlikle ancılayın başa var ki öldükden sonra

Müselmānet be zemzem şūyed u Hindū besūzāned مسلماننت بزمزم شوید و هندو بسوزاند

Ma' nā budur ki t̄a'ife-i İslām bizdendür diyüp senüñ cenāzeñi āb-i zemzemle gısl ideler ve Mecūs olan Hindū t̄a'ifesi (HE 149^a) bizdendür deyüp senüñ meyyitüñi āteşe urup yandurular. (T 37^a) Ya' nī, t̄a'ife İslām kelām-i şalāḥūna baḥup kendülerinden 'add ideler ve

²⁴³⁵ HE گر بس: کز پس

ṭā`ife-i Mecūs şüret-i fesāduña nazār idüp kendülerinden fehm ideler. Murād, [İ⁺ zāhir] melāmiyyūndan olduĝın beyāndur.

Velehu Eyzen²⁴³⁶

(fe' ilātün / fe' ilātün / fe' ilātün / fe' ilün)

زوق در خاک طپیدن اگر از دل برود Zevk der ḥāk ṭapīden eger ez dil bereved

Ma' nā budur ki toprağda çepellemek zevki eger gönülden gidecek olursa

تا ابد کشته ناز از پی قاتل برود Tā ebed košte-i nāz ez pey-i kâtil bereved

Ma' nā budur ki tā kıyāmete varıncaya dek nāzdan helāk olan 'aşık, kâtil olan maḥbūbuñ ardından [HE⁺ geçer], gider. Ya' nî, ardından kesilmez ki bir daḥi košte-i nāz ola ki (HP 306^a) yine ḥākde çepelenmek zevkini ala dimekdür. Murād, košte-i nāz olup ḥākde çepelenmenüñ zevkini beyāndur.²⁴³⁷

بوداعی که مرا میبری ای دل بگذار²⁴³⁸ Be vedā' i ki merā mīberī ey dil begozār

Ma' nā budur ki ey gönül, beni vedā' a ki iletürsen terk it ki

که میبرم من و جان از پی محمل برود Ki bemirem men u cān ez pey-i maḥmil bereved

(İ 87^a) **Ma' nā budur ki** ben helāk olayum ve cān maḥmilimüñ ardından gider. Ya' nî, ben ölsem daḥi yine cānum maḥbūbuñ maḥmilinüñ ardından kesilmez. Bu taqđırce ey gönül, niçün zahmet çeküp beni maḥbūbla vedā' itmege iletürsen? Murād, helāk olduğdan şoñra daḥi yine cānı maḥbūbdan cudā olmaduĝın beyāndur.

بحر عشقت و بهر گام هزاران گرداب Baḥr-i 'aşkest u be her gām hezārān girdāb

(T 37^b) **Ma' nā budur ki** ey 'aşık, bu baḥr-i 'aşğdur ve bunuñ her adımında hezārān girdāb-i belā vardur yoksa

این نه بحرست که کشتی سوی ساحل برود Īn ne baḥrist ki keştī sūy-i sāḥil bereved

Ma' nā budur ki bu ol bir deyə degildür ki keştī-i vücūduñı sāḥil-i necāta çıkardasın dimekdür.

Ya' nî murād, baḥr-i 'aşkuñ aḥvālin beyāndur.

²⁴³⁶ velehu eyzen: ĝazel İ, - HP

²⁴³⁷ ḥākde çepelenmenüñ: ḥāk çepelenmek HE

²⁴³⁸ می: - HE

Gü be mîrem menumâ çehre be men rûz-i vişâl گو بمیرم منما چهره بمن روز وصال

Ma' nâ budur ki vişâl güninde maḥbûba söyle ki cemâlini baña göstermesün zîrâ ki

Ḥasret-i rûy-i to ḥayfest ki ez dil bereved حسرت روی تو حیفت که از دل برود

Ma' nâ budur ki ey maḥbûb, senûn cemâlinûn ḥasreti ḥayfdur ki gönûlden gider. Ya' nî murâd, ḥasret-i dîdârda olan ḥâleti beyândur.²⁴³⁹

Çâre-i kâr zi tedbîr neyâyed heyhât چاره کار ز تدبیر نباید هیهات

Ma' nâ budur ki hay dirîğ ki çâre-i kâr, tedbîrden ḥuşûle gelmiyor.²⁴⁴⁰ Bu tağdırce

Kû resulî ki sū-yi cādū-yi Bâbil bereved کو رسولی که سوی جادوی بابل برود

(HE 149^b) **Ma' nâ budur ki** ḫanı bir ilçi ki iḫlîm-i Bâbil tarafında olan sâhîrlere gider. Ya' nî murâd, çâre-i kâr, tedbîrden ḥuşûle gelmeyüp siḥre muḥtâc olduğın beyândur.²⁴⁴¹ Ḥâşâ murâdı, sâḥire ve kâhine ve remmâle ve vefḫâka i' tîḫâdı (T 38^a) olduğı degildür feemmâ ekşeriyâ bunlar ba' zı eşyânûn ḥuşûline sebep olur dimekdür.²⁴⁴² “*El-‘ilmu ‘inde’l-lâh lâya‘lemu’l-ğaybi illâ-l’lâh*”²⁴⁴³

Āyed enguşgezân rûz-i cezâ der maḥşer آید انگشت گزان روز جزا در محشر

Ma' nâ budur ki rûz-i cezâda maḥşere barmağın dişledüğü ḥâlde gelür

Ān ki ebleh be cihân āyed u ‘âḫîl bereved آن که ابله بجهان آید و عاقل برود

Ma' nâ budur ki ol kimesne ki cihâna aḫmağ olduğı ḥâlde gele ve ‘âḫîl olduğı ḥâlde gider. Ya' nî zâhid, (HP 306^b) aḫmağ pāyesinde olup ‘aşğdan bînaşîb ola ba' de’l-merg ‘âḫîl şâḫîbi olup erbâb-i ‘aşğkûn merâtîbin gördüğü zamân bu def‘ a nedâmetinden barmağın dişleyerek rûz-i cezâda maḥşere gelür dimekdür.²⁴⁴⁴ Murâd, rûtbe-i ‘aşğdan bînaşîb olan aḫmağkûn aḫvâlin beyândur.

²⁴³⁹ ḥâleti: ḫâlini HP

²⁴⁴⁰ tedbîrden: tedbîrle HP, T

²⁴⁴¹ çâre-i: - HP; tedbîrden: tedbîrle HP, T

²⁴⁴² olur: - HP

²⁴⁴³ “العلم عند الله لا يعلم الغيب الا الله” (İlm Allâh’ın indindedir ve gaybı Allâh’tan gayrısı bilemez)

²⁴⁴⁴ “âḫîl” kelimesi tüm nüshalarda “âḫîl” şeklinde yazılmıştır. Anlam bütünlüğü açısından kelime “âḫîl” olarak tamir edildi.

Tā be zānū be gil ez girye furū şod 'Urfī تا بزانو بگل از گریه فرو شد عرفی

Ma' nā budur ki 'Urfī, ağlamağdan tā dizine varıncaya dek çāmuruñ içine batdı feemmā

Ger çonin girye koned tā muje der gil bereved گر چنین گریه کند تا مژه در گل برود

Ma' nā budur ki eger buncılayın ağlarsa dizine kadar degil belki tā mujgānına varıncaya dek çāmurā gider dimekdür. Ya' nī murād, kemāl-i mübālağa üzere keşret-i giryesin beyāndur.

Velehu Eyzen²⁴⁴⁵

(mef' ūlū / mefā' ilū / mefā' ilū / fe' ūlün)

Ĥübān çu behem germi-i bāzār furūşend خوبان چو بهم گرمی بازار فروشند

Ma' nā budur ki (T 38^b) maħbūblar çunki birbirleriyle ısıcağ bāzār şatolar ol zamānda

Bāhem benişinend u ĥaridār furūşend باهم بنشینند و خریدار فروشند

Ma' nā budur ki birbirleriyle otururlar ve şatun alanı şatolar. Ya' nī maħbūblar, metā' -i nāz u şivelerini guşāde idüp birbirleriyle gembāzārılığ şatduğları zamān ki bir alay 'aşık ki ol metā' -i nāz u şiveye müşteri ola.²⁴⁴⁶ Bu def' a maħbūblar, oturup imā vü işaretle ol ĥaridārı alup şatmağa başlarlar dimekdür. Murād, maħbūblaruñ bāzārınuñ aħvālin beyāndur.

Mā nāme vü kâşid neşināsım u nebinim ما نامه و قاصد نشناسیم و نبینیم

Ma' nā budur ki bizler maħbūb tarafına ne mektūb göndermeği bilürüz ve ne ilçi göndermeği görürüz zirā ki

Erbāb-i nazar dide be didār furūşend ارباب نظر دیده به دیدار فروشند

(HE 150^a) **Ma' nā budur ki** şāhibnazar olan kimesneler gözlerini ancak didār-i maħbūba şatarlar dimekdür. Ya' nī, maħbūbı dide-i kalble müşāhede idüp nāme vü kâşide ihtiyacı olmaduğın beyāndur.

Mā mu' tekif-i guşe-i tenhāyi-i ĥişim ما معتکف گوشه تنهایی خویشیم

Ma' nā budur ki bizler kendü tenhālgımuзуñ guşesinüñ mu' tekifi olmuşuzdur. Bu tağdırce

Ān Ka' be revānend ki reftār furūşend آن کعبه روانند که رفتار فروشند

Ma' nā budur ki biz mu' tekifler (T 39^a) ol Ka' be'ye gidicilerdür ki yürimeği şatarlar. Ya' nī,

²⁴⁴⁵ velehu eyzen: ġazel İ, - HP

²⁴⁴⁶ guşāde idüp birbirleriyle: guşāde birbirleriyle idüp HE

biz mu‘tekifler Ka‘be-i maḫṣūda gitdügümüz zamān reftārı şatup ḳalbimizle giderüz dimekdür. “آن کعبه روانند” (ān Ka‘be revānend) mıṣra‘ı, ḥuzūrdan ḡaybete iltifātdur.

Ḥayrān ṣodegān-i to be ḥurṣīd-i ḳiyāmet حیران شده گان تو بخورشید قیامت

Ma‘nā budur ki ey maḫbūb, senūn cemālūnden ḥayrān olan ‘uṣṣāḳ ḳiyāmetūn güneşinde

آسودگی سایه دیوار فروزند آسودگی سایه دیوار فروزند

Ma‘nā budur ki dīvār gölgesinūn rāḫatlıḡın şatarlar dimekdür. “بخورشید” (be ḥurṣīd) de olan “ب” (bā), zarf olduḡı zamān ya‘nī rūz-i ḳiyāmetdeki güneş maḫlūkuñ başı üzerine yakın gelüp ehl-i maḫşer kemāl-i ḥarāretten ter içine mustaḡraḳ olduḡı zamān senūn ḥayrān ṣodegānuñ ḥalḳa sāye-i dīvār şatar demek ola yāḥud “ب” (bā), şıla için ola ol zamān **ma‘nā böyle demek olur ki** ey maḫbūb, senūn ḥayrān ṣodegānuñ rūz-i cezāya bir ḥarāretle gelürler ki ḥurṣīd-i ḳiyāmet ol ḥarārete tāḳat getüremez bu def‘a ḥayrān ṣodegān ḥurṣīd-i ḳiyāmete dīvār gölgesinūn (İ 87^b) rāḫatlıḡın şatarlar dimekdür.

مشکن قفس ما که تذر وان چمن گرد Meşken ḳafes-i mā ki tezervān-i çemengerd

(T 39^b) **Ma‘nā budur ki** bizüm ḳafesimizi şikest itme ki çemen dolancı tezervler āzāde olup da

پرواز بمرغان گرفتار فروزند Pervāz be murḡān-i giriftār furūşend

Ma‘nā budur ki giriftār-i ḳafes olan ḳuşlara pervāz itmek şatarlar dimekdür. Ya‘nī murād, ḳafesinūn şikest olmamasın beyāndur.

روشن مکن ای مه شب دیجور که عشاق Rūşen mekon ey meh şeb-i deycūr ki ‘uṣṣāḳ

Ma‘nā budur ki ey meh, şeb-i siyāhı rūşen itme ki tā’ife-i ‘uṣṣāḳ ekşeriyā

اندوه دل خود بشب تار فروزند Endūh-i dil-i ḥod be şeb-i tār furūşend

Ma‘nā budur ki göñlinūn ḡamını ḳaranlu gicede şatarlar zīrā ki şeb-i tārdā ‘ālem, aḡyārdan ḥālī olur (HE 150^b) bu def‘a başlarlar endūh-i dillerin birbirine şatmaya dimekdür. Ya‘nī murād, ‘uṣṣāḳuñ mu‘āmelesi, şeb-i deycūrda olduḡın beyāndur

با آنکه یقین است که در گلشن فردوس Bā ānki yaḳīn est ki der ḡülşen-i firdevs

Ma‘nā budur ki bunuñ birle ma‘lūmdur ki ḡülşen-i cennetde

صد گل بتهی دستئی هر خار فروشند   Şad gül be tehīdestī-i her ḥār furūşend

Ma' nā budur ki yüz dāne güli her ḥāruñ eli boşlığına şatarlar dimekdür. Ya' nī, rüz-i cezāda tehīdest olduğuma ğamnāk olmazam zīrā ki görmez misen ki ḥār-i bīvücūd tehīdest olduğına her eline yüz dāne gül-i murādını şatarlar. Murād, tehīdest olduğundan me'yūs (T 40^a) olmaduğın beyāndur.

عرفی تو گهر جمع کن امروز که این جنس   'Urfī to guher cem' kon imrüz ki ĩn cins

Ma' nā budur ki ey (HP 307^b) 'Urfī, sen bugün gevher cem' it ki bu gevher cinsini

بسیار خردند آخر و بسیار فروشند   Bisyār ḥarend āḥir u bisyār furūşend

Ma' nā budur ki çok alurlar ve çok şatarlar. Ya' nī murād, gevher-i kelāmuñ maḳbūl olduğın beyāndur.

Velehu Eyzen²⁴⁴⁷

(mütefā' ilün / fe' ülün / mütefā' ilün / fe' ülün)

بجهان چه کار سازم که بساختن نیرزد   Be cihān çī kār sāzem ki be sāḥten neyerzed

Ma' nā budur ki cihānda ne kār düzeyüm ki düzmege degmez. Ya' nī murād, cihānuñ fenāpezīr olup bāḳī olmaduğın beyāndur.

بکدام ملک تازم که بتاختن نیرزد   Be kudām mulk tāzem ki be tāḥten neyerzed

Ma' nā budur ki ḳanğı mülke çepeyüm ki çapmağa degmez. Ya' nī murād, hiç bir mülkde rāḥatlık olmaduğın beyāndur.

ز متاع هر دو عالم چه شناسم و چه یابم²⁴⁴⁸   Zi metā' -i her du 'ālem çī şināsem u çī yābem

Ma' nā budur ki iki 'ālemüñ metā' indan ne fehmi ideyüm ve ne bulayum zīrā ki

که بیافتن نشاید بشناختن نیرزد²⁴⁴⁹   Ki be yāften neşāyed be şināḥten neyerzed

Ma' nā budur ki bulmağa lāyıḳ degildür ve añlamağa degmez. Ya' nī murād, 'āşıḳ-i şādıḳ olan kimesne metā' -i dünyā vü āḥirete meyl itmeyüp tālib-i dīdār olduğın beyāndur.

²⁴⁴⁷ velehu eyzen: ğazel İ, - HP

²⁴⁴⁸ هر: - HP, - T

²⁴⁴⁹ که: - HP

Ne to merd-i dilnuvāzī ne dil ān qādr be izzet²⁴⁵⁰ نه تو مرد دلنوازی نه دل آن قدر بعزت

Ma'nā budur ki ne sen bir dilnuvāz olan maḥbūbsın ve ne ḥod gönül (T 40^b) ol kadar şāhib izzetdür. Bu taqdirce

Ki ger ez nevā beyufted be nuvāhten neyerzed که گر از نوا بیفتد، به نواختن نیرزد

Ma'nā budur ki eger nevā itmekden düşecek olursa oḥşamağa degmez. Ya'nī murād, maḥbūb yanında gönül ol mertebe mu'azzez olmaduğın beyāndur.

Heme qalb rā çī sūzī begodāz sīm-i qalbī همه قلب را چه سوزی بگداز سیم قلبی

Ma'nā budur ki ey maḥbūb, cümle qalbī niçün yandurursın qalbe mensūb olan gümüşi (HE 151^a) erit ki

Ki berā-yi sīm-i ḥāliš be godāhten neyerzed که برای سیم خالص بگداختن نیرزد

Ma'nā budur ki ol cümle qalb, ḥāliš olan gümüşden ötüri eritmege degmez. Ya'nī sīm-i ḥāliš olmağa yine sīm-i qalb lāzımdur ve illā her qalb sīm-i ḥāliš olmaduğın beyāndur. Murād, qalb-i ḥāliš şāhibi olduğın beyāndur.

Be kirişme-i to 'Urfī dil ü dīn bebāht līkin بکرشمه تو عرفی دل و دین بباخت لیکن

Ma'nā budur ki ey maḥbūb, 'Urfī senüñ kirişmeñle gönülini ve dīnini oynadı feemmā

Ne çınān dilī vü dīnī ki be bāhten neyerzed نه چنان دلی و دینی که بباختن نیرزد

Ma'nā budur ki ancılayın bir gönül ve ancılayın bir dīn degil ki oynamağa degmez belki oynamağa lāyık olan dil ü dīnī 'Urfī senüñ kirişmeñle oynamışdur dimekdür. Ya'nī murād, dil ü dīnin ta'rif idüp kirişme-i maḥbūbla oynaduğın (T 41^a) beyāndur.

Velehu Eyzen²⁴⁵¹

(mefā' ilün / mefā' ilün / mefā' ilün / mefā' ilün)

Figān kez sine dā'im āh-i bite'sīr mizāyed فغان کز سینه دائم آه بی تاثیر میزاید

Ma'nā budur ki feryād u figān olsun ki sīneden dā'imā te'sirsiz āh toğar

Şabāḥ-i 'ıyd ez dil nāle-i şebgīr mizāyed صباح عید از دل ناله شبگیر میزاید

Ma'nā budur ki (HP 308^a) pürsürür olan 'ıyduñ şabāḥı gönülden nāle-i şebgīr olduğı ḥâlde

²⁴⁵⁰ HE - تو; HP - مرد;

²⁴⁵¹ velehu eyzen: ğazel İ, - HP

çoğar dimekdür. Ya' nî murād, t̄ālî' inden şekvādur.

Cihān-i 'aşk rā nāzem ki şultān u gedā-yi ū جهان عشق را نازم که سلطان و گدای او

Ma' nā budur ki 'aşkuñ 'ālemine nāzlanuram ki ol 'ālem-i 'aşkuñ pādīşāhı ve gedāsı

Besī dilşād mīmīred besī dilgīr mīzāyed بسی دلشاد میمیرد بسی دلگیر میزاید

Ma' nā budur ki çok dilşād oldukları h̄alde ölürler ve çok dilgīr oldukları h̄alde çoğar<lar> dimekdür. Ya' nî murād, 'ālem-i 'aşkuñ aḥvālin beyāndur.

T̄aleb kon dāye'ī kiş zehr bīrūn āyed ez pestān طلب کن دایه کش زهر بیرون آید از پستان

Ma' nā budur ki bir emzikçi peydā it ki anuñ memesinden süd yerine zehr taşra gele

Ki t̄flān-i heves rā teşnegī ez şīr mīzāyed که طفلان هوس را تشنگی از شیر میزاید

Ma' nā budur ki hevā vü hevesūñ t̄flānına şusuzlık südden çoğar. Fī'l-ḥaḳīqa süd şusuzluğu ziyāde ider. Ya' nî murād, bir böyle emzikçi ele götürüp t̄fl-i dili zehrle perverde (T 41^b) eyle dimekdür.

Muşībet bīn ki 'āḳil mīreved fāriğ derīn vādī مصیبت بین که عاقل میرود فارغ درین وادی²⁴⁵²

Ma' nā budur ki muşībeti (İ 88^a) gör ki 'āḳil olan kimesne fāriğ olduğu h̄alde gider bir böyle şahrāda ki

Ki Mecnūn belki Leylā beste-i zencīr mīzāyed که مجنون بلکه لیلی بسته زنجیر میزاید

Ma' nā budur ki ol vādīde Mecnūn degil belki Leylā daḥi beste-i zencīr olduğu h̄alde çoğar dimekdür. Ya' nî murād, vādī-i 'aşkuñ aḥvālin beyāndur. (HE 151^b)

Be delḳ-i burd u tesbīḥ-i bilūr ez reh merev 'Urfī بدلق برد و تسبیح بلور از ره مرو عرفی

Ma' nā budur ki ey 'Urfī, burde-i yemānī pāresinden ḥāşıl olmuş hırḳa sebebiyle ve billūr tesbīḥ sebebiyle şaḳınup yoldan çıkup gitme ki

Ki ez taḳvā-yi zāhid şīve-i tezvīr mīzāyed که از تقوای زاهد شیوه تزویر میزاید

Ma' nā budur ki zāhid-i riyākāruñ şīvesinden ḥīle vü tezvīr çoğar. Ya' nî murād, hırḳa vü tesbīḥ şāhibi olan zāhid-i riyākāra i'timād olunup (HP 308^b) iḳtidā cā'iz olmaduğın beyāndur.²⁴⁵³

²⁴⁵² HE - بین

²⁴⁵³ olmaduğın: olduğın HE

Velehu Eyzen²⁴⁵⁴

(mefā' ilün / fe' ilätün / mefā' ilün / fe' ilün)

Diger dilem zi mey-i tāze mest mīgerded²⁴⁵⁵ دگر دلم زمی تازه مست میگردد

Ma' nā budur ki gayrı benüm gönlüm tāze olan şarābdan serhoş olur feemmā bir mertebe mest olur ki

Zi şīt-i mestiyem āvāze mest mīgerded زصیت مستیم آوازه مست میگردد

Ma' nā budur ki benüm mestlügümün (T 42^a) şadāsından āvāze mest olur dimekdür. Ya' nī murād, mübālağa üzere mest olduğın beyāndur ve taşavvuf ma' nāsı erbābına ma' lüm.

Kilīd-i meykede hā rā be men dehīd ki men کلید میکده ها را بمن دهید که من

Ma' nā budur ki meyhānelerün kilīdin baña virünüz ki ben

Ne ān kesem ki be endāze mest mīgerded نه آن کسم که باندازه مست میگردد

Ma' nā budur ki ol kimesne degilem ki endāzıyla mest olur. Ya' nī murād, bīḳıyās u bīendāze bādenüş olduğın beyāndur.²⁴⁵⁶

Hırāş-i nağme dehed mey gumān meber ki dilem خراش نغمه دهد می گمان مبر که دلم

Ma' nā budur ki şarāb, nağme-i pürhırāş virür feemmā gumān iletme ki benüm gönlüm

Zi cām-i şu' be vü āvāze mest mīgerded ز جام شعبه و آوازه مست میگردد

Ma' nā budur ki şu' be vü āvāzenün cāmından mest olur. Ya' nī, gumān itme ki benüm gönlüm cām-i şu' be vü āvāzeden mest olmaz zīrā ki bāde, hırāş-i nağme virür bir hoşça şāf şu' be vü āvāze nağmesi zühür itmez ki imsām istimā' itdügi zamān şafāsından mest ola dimekdür. Murād, şu' be vü āvāze cāmından mest olduğın beyāndur.

Çunān sirişte-i keyfiyyetem ki ez nefesem چنان سرشته کیفیت ام که از نفسم

Ma' nā budur ki keyfiyyetiyle ancılayın memzūc ve maḥlūḫ olmuşam ki benüm nefesümden²⁴⁵⁷

²⁴⁵⁴ velehu eyzen: gazel İ, - HP

²⁴⁵⁵ “diger” (diger) kelimesi tüm nüshalarda “دیگر” (dīger) şeklinde yazılıdır. Vezin gereği kelimenin “diger” (dīger) hali tercih edildi.

²⁴⁵⁶ murād: zār HE

²⁴⁵⁷ memzūc: memzūc İ

خمار بیخود و خمیازه مست میگردد Humār bīḥod u ḥamyāze mest mīgerded

(T 42^b) **Ma‘nā budur ki** maḥmūrlıḳ laya‘kıl olur ve ḥamyāze serḥoş olur dimekdür. Ya‘nī murād, kemāl-i mübālağa üzere nefesinde olan te‘şirātı beyāndur. (HE 152^a)

کدام قافله عزم دیار حسن نمود Kudām ḳāfile ‘azm-i diyār-i ḥüsn numūd

Ma‘nā budur ki ‘acabā yine ḳanḡı ḳāfile şehri ḥüsn ḡrı ‘azīmet (HP 309^a) gösterdi ki?

که فتنه بر در و دروازه مست میگردد Ki fitne ber der u dervāze mest mīgerded

Ma‘nā budur ki der u dervāzede fitne vü fesād mest olur. Ya‘nī, diyār-i ḥüsn ḳāfile-i ‘uşşāḳ ‘azīmet idince ḥüsnüñ tevābi‘i olan fitne ve fesād şafāsından mest olup der u dervāzede pāsbān olur, dururlar dimekdür. Murād, şehri ḥüsn ḳāfile-i ‘uşşāḳ ‘azīmet itdügin beyāndur.

از آن شراب که مجنون فشاند بر لیلی Ez ān şarāb ki Mecnūn feşānd ber Leylâ

Ma‘nā budur ki ol şarābdan ki Mecnūn Leylâ’nuñ üzerine şaçdı.

هنوز محمل و جمّازه مست می گردد Henüz maḥmil u cemmāze mest mīgerded

Ma‘nā budur ki henüz Leylâ’nuñ maḥmili ve devesi ol şaçılan bādeden mest olur. Ya‘nī murād, kemāl-i mübālağa üzere Mecnūn’uñ şaçduḡı bādenüñ te‘şirin beyāndur.

خراب زمزمه تازه توام عرفی Ḥarāb zemzeme-i tāze-i toem ‘Urfī

Ma‘nā (T 43^a) budur ki ey ‘Urfī, senüñ ḡāze olan zemzemeñüñ ḥarābıyam ben ki

که عقل از این سخن تازه مست میگردد Ki ‘aql ez in suḥen-i tāze mest mīgerded

Ma‘nā budur ki ‘aql bu tāze olan sözden mest olur degil ki insān. Ya‘nī murād, kelāmında olan ḥāleti beyāndur.

Velehu Eyzēn²⁴⁵⁸

(mef‘ülü / fā‘ilātü / mefā‘ilü / fā‘ilün)

یاران بروز حادثه یار جهان شوند Yārān be rüz-i ḥādişe yār-i cihān şevend

Ma‘nā budur ki bu zamānenüñ yārānınuñ ḥāli budur ki muşibet güninde seni terk idüp cihānuñ düstı olurlar feemmā

چون یار شد زمانه هم مهربان شوند Çun yār şod zamāne hem mihribān şevend

Ma‘nā budur ki çünki ol eyyām-i ḥādişe gidüp zamāne vefḳ-i murād üzere döndügi vaḳt yine

²⁴⁵⁸ velehu eyzen: ḡazel İ, - HP

ol yārānuñ cümlesi gelüp saña mihrībān olur. Ya‘nī murād, yārānlarınuñ aḥvālin beyāndur.

لنگان روند در قدمم تا سبک روم Lengān revend der ḳademem tā sebukrevem

Ma‘nā budur ki ol bu şıfatlı olan yārānlar benüm ḳademümde aḳsayaraḳ giderler tā ki ben tīzce gidüp kendülerinüñ öñünce gitmiş olayum zīrā ki veliyyü’n(HP 309^b)-ni‘am olan kimesneler ekşeriyā ‘ādet budur ki pīşrev olurlar feemmā Allāhumme ‘āfinā

چون پا بسنگ در زخم آتش عنان شوند Çun pā be seng der zenem āteş‘inān şevend

Ma‘nā budur ki çünkü ayağımı bir seng-i (T 43^b) muşibete urup bîḫāḳat olduğum vaḳt ol zamān beni biraḳup āteş‘inān olurlar. Ya‘nī üzerüme dönmeüyüp āteş gibi seri‘ü’l-meşiyiyy (HE 152^b) giderler dimekdür. Murād, yārān-i zamānenüñ aḥvālin beyāndur.

در ترکتاز حادثه پوشند دیده گان Der turktāz-i ḫādişe pūşend dīdegān

Ma‘nā budur ki ḫavādiş-i rūzigāruñ ālām-i şedā’idi zuhūr idince aşlā benüm ḫarafuma muḳayyed olmayup ol çıkası gözlerini örterler bu def‘a

بگریزم ار زحادثه دیده بان شوند Bogrīzem er zi ḫādişe-i dīdebān şevend

Ma‘nā budur ki (İ 88^b) eger ḫāḳat getürmeyüp bir ḫādişeden firār idecek olursam cümle gözci olurlar, ḫavādişe delīl olup benüm üzerüme getürürler. Ya‘nī murād, zamāne düstlarınuñ ḫüsnıyyātın (!) beyāndur. İlāhī, Ḥaḳ belā virsün bu şıfatlı olan yārāna.²⁴⁵⁹

جوشند چون مگس بلبم گاه نوشند Cūşend çun meges be lebem gāh nūşḫand

Ma‘nā budur ki meges gibi nūşḫand vaḳtinde ḫudağuma cūş u ḫurūş iderler feemmā

چون تلخیی رسد همه عنقا نشان شوند Çun telḫiyī resed heme ‘anḳānişān şevend

Ma‘nā budur ki çünkü bir acılıḳ yetişe cümlesi ‘anḳānişān olurlar dimekdür. Ya‘nī murād, yine ol münāfiḳlarınuñ aḥvālin beyāndur.

تابوتم ای جنازه کشان دیرتر برید Tābūtem ey cenāzekeşān dīdter berīd

(T 44^a)**Ma‘nā budur ki** ey cenāzekeşān benüm tābūtumu giçrek iletüñüz

تا دشمنان ز رهبریش کامران شوند Tā dūşmenān zi rehberiyēş kāmrān şevend

Ma‘nā budur ki tā ki dūşmānlar ol tābūtuñ yanınca yoldaş olup gitmekden kāmrān olurlar

²⁴⁵⁹ İlāhī: - HE

dimekdür. Ya' nî murād, yine ol ḥabîşlerüñ aḥvālin beyāndur.

نی نی لباس کعبه بدوشم ده ای فلک Nî nî libās-i Ka' be be dūşem deh ey felek

Ma' nā budur ki yoğ yoğ (HP 310^a) қазиyye öyle degildür ey felek, benim omuzuma sen Ka' be örtüsin vir ki

تا زائران بتکده لیبیک خوان شوند Tā zā' irān-i bütkede lebbeykḥ' ān şevend

Ma' nā budur ki bütḥānenüñ ziyāret idicileri ol Ka' be örtüsin benim omzumda görüp lebbeykḥ' ān olurlar. Ya' nî murād, işte ben bu iltifāta maḥal bir vücūdam dimekdür. Taşavvuf ma' nāsı erbābına ma' lūm.²⁴⁶⁰

مردم کلیم صورت وفرعون سیرتند Merdum Kelīmşūret u Fir' avnsīretend

Ma' nā budur ki ḥalḳ-i zamāne Musāşūret ve Fir' avnsīretdürler. Bu taḳdīrce

عرفی تو گرگ شو اگر اینان شبان شوند 'Urfī to gorg şev eger inān şobān şevend

Ma' nā budur ki ey 'Urfī, sen daḫi ḳurd ol eger bu yārānlar çübān olurlar. Ya' nî murād, maḥlūk-i zamānede olan yārānlaruñ aḥvālin beyāndur. Bu ḡazelüñ (T 44^b) birkaç beytin yazmaduḳ zīrā ki ol beytler daḫi yārān-i zamānenüñ aḥvālin beyān idiyor. Bu ḳadar ile iktifā olındı. Allāhu Te' ālā ḥazretleri cümlemizi bu cins münāfıḳ (HE 153^a) yārāndan ḫıfz ide.²⁴⁶¹ Āmīn, bi-ḥürmeti seyyide'l-murselīn.

Velehu Eyzen²⁴⁶²

(mefā' ilün / fe' ilātün / mefā' ilün / fe' ilün)

چه مهربان بسفر شد چه تند قهر آمد Çi mihribān be sefer şod çı tundḳahr āmed

Ma' nā budur ki maḥbūb ne ḡuzel 'uşşāḳa mihribān olduḡı ḫāldede sefere gitdi ve ne tundḳahr olduḡı ḫāldede geldi ḡüyā ki

فرشته بشد و فتنه بشهر آمد Firiştei beşod u fitnei be şehr āmed

Ma' nā budur ki bir firişte gitdi ve bir fitne şehre geldi. Ya' nî murād, maḥbūbuñ sefere varup gelmesinde tebdīl-i evzā' itdüḡin beyāndur.

²⁴⁶⁰ Bu cümle HE'de yoktur.

²⁴⁶¹ ḥazretleri: - HE

²⁴⁶² velehu eyzen: ḡazel İ, - T, HP

Kirişmeî ki diger nâhuni resând be dil 2463 کرشمه که دگر ناخنی رساند بدل

Ma' nâ budur ki 'acabâ yine ځangı maħbûbuñ kırışmesi göñle bir dırnağ yetişdürdi ki

Guşud girye-i telhî hezâr nehr âmed گشود گریه تلخی هزار نهر آمد

Ma' nâ budur ki acılığa mensûb olan ağlamak açıldı da biñ ırmağ geldi. Ya' nî murâd, mübâlağa üzere gözinden ağan yaşı beyândur. (HP 310^b)

Qıyâs kon ki çî âbem reved be cû-yi hayât قیاس کن که چه آب رود بجوی حیات

Ma' nâ budur ki kıyâs it ki hayât ırmağına benüm ne meretebe cüyum aqup gider ki

Ki gâh girye-i şādî zi dîde zehr âmed که گاه گریه شادی ز دیده زهر آمد

(T 45^a) **Ma' nâ budur ki** şādılığ giryesinüñ vaqtinde gözden zehr geldi. Ya' nî rûd-i hayâta ne meretebe gözüm yaşı cārî olduğın var bundan kıyâs it ki şādılığ ağlamasında ki gözümde yaş yerine zehr gelmek cā'iz olunca sâ'ir eyyâm-i hüznede ne meretebe göz yaşı çıkmak vardır. Murâd, mübâlağa üzere keşret-i giryesin beyândur.

Be şūmî-i dil ez 'āfiyet remîde-i men بشومی دل از عافیت رمیده من

Ma' nâ budur ki benüm rāhatlıktan kaçmış göñlümün şūmlığında seyrānı gör ki

Zi kûh u bâdiye âvâregî be şeh'r âmed ز کوه و بادیه آوارگی بشهر آمد

Ma' nâ budur ki tağdan ve şahrâdan cümle âvârelik şehre geldi. Ya' nî, benüm göñlüm 'āfiyetden firâr itdüğine tâli'ümün ve göñlümün şūmlığın gör ki tağda ve şahrâda âvârelik kalmayup cümleden şehre gelüp beni buldılar dimekdür. Murâd, 'āfiyetden remîde olan göñlinün şūmlığın beyândur.

Megû ki biħaber âmed be dehr 'Urfî vü reft مگو که بیخبر آمد به هر عرفی و رفت

Ma' nâ budur ki dime ki 'Urfî, bu dünyâya biħaber geldi ve biħaber gitdi, qaziyye öyle degildür belki

Her ânki ez 'adem âmed çonin be dehr âmed هر آنکه از عدم آمد چنین بد هر آمد

(T 45^b) **Ma' nâ budur ki** her şol kimesne ki 'âlem-i 'ademden bu dünyâya geldi işte böylece geldi dimekdür. Ya' nî murâd, haqîkat (HE 153^b) üzere keyfiyyet-i hâle kimesne vâkıf

2463 "دگر" (diger) kelimesi tüm nüshalarda "دیگر" (diger) şeklinde yazılıdır. Vezin gereği kelimenin "دگر" (diger) hali tercih edildi.

olmaduğın beyāndur.

Velehu Eyzen²⁴⁶⁴

(mef' ūlū / fā' ilātū / mefā' ilū / fā' ilūn)

Mestān-i 'aşq hāne der āteş girifteend مستان عشق خانه در آتش گرفته اند

Ma' nā budur ki bāde-i 'aşqdan mest olan 'uşşākuñ hānelerini āteşde tūtmışlardur zīrā ki

Dā'im kadeh zi hū-yi to serkeş girifteend دائم قدح زخوی تو سرکش گرفته اند

(HP 311^a) **Ma' nā budur ki** dā'imā kadehlerini ey maḥbūb, sen serkeşūñ hūyi bādesinden tūtmışlardur. Ya' nī, mestān-i 'aşq hāne-i vücūdlarını āteş içinde tūtdukları ta'yīb olunmaz zīrā ki senūñ hūyuñ bādesinden mest olanuñ 'ādeti budur dimekdür. Murād, mübālağa üzere maḥbūbuñ hūyi āteşnāk olduđın beyāndur.

Īn hem 'ināyetist ki ğamhā-yi rūzigār این هم عنایتیست که غمهای روزگار

Ma' nā budur ki (İ 89^a) bu dağı bir 'ināyetdür ki rūzigāruñ ğamlarını

Dunbāl-i bīkesān-i muşevveş girifteend دنبال بیکسان مشوش گرفته اند

Ma' nā budur ki teşvīşli olan bīkeslerūñ ardınca tūtmışlardur. Ya' nī, bīkes olduğına gerek idi ki aşlā bir şeye mālīk olmaya feemmā (T 46^a) yine ol bīkeslerūñ ardınca bu kadar ğam u ğuşşa olduğı yine bir 'ināyetdür dimekdür. Dağı bundan ma' kŭlce bir ma' nā virürlerse ne güzel.

Çun ħum be teh resed çi belā derd-i ser keşed چون خم بته رسد چه بلا درد سر کشد²⁴⁶⁵

Ma' nā budur ki çünki ħum-i bāde tehī olup dibine yetişe ne belālī derd-i ser çekerek.

Ānānki hū be bāde-i bīğiş girifteend آنانکه خو بباده بیغش گرفته اند

Ma' nā budur ki ol kimesneler ki şāf bāde nūş itmek mu' tād idüp hūy tūtmışlardur. Taşavvuf ma' nāsı erbābına ma' lūm.

Īnek reh-i goriz çi sūd ez gorīhten اینک ره گریز چه سود از گریختن

Ma' nā budur ki işte firār idecek yol feemmā ayruğ kaçmağdan ne fā'ide²⁴⁶⁶

²⁴⁶⁴ velehu eyzen: ğazel İ, - HP

²⁴⁶⁵ HP زخم: خم

²⁴⁶⁶ ne: yine HE; firār: qarār İ

Sertāser-i zamāne der āteş girifteend سرتا سر زمانه در آتش گرفته اند

Ma' nā budur ki dünyāyı başdan başa āteşden tūtmışlardır. Ya' nī murād, dünyāda cāy-i rāhat bulunmaduğın beyāndur.

‘Urfi mürīd ḥalvetiyān-i piyāde şev عرفی مرید خلوتیان پیاده شو

Ma' nā budur ki ‘Urfi piyāde olan ḥalvetlerüñ mürīdi ola ki

Kīn qom zīn جلوه برابرش گرفته اند كین قوم زین جلوه برابرش گرفته اند

Ma' nā budur ki zirā ki bu piyāde olan ḥalvetler cilve eyerin, Ebreş-i Gülgün didikleri (HP 311^b) atuñ üzerine tūtmışlardır. Ya' nī, şüretde piyādedürler feemmā (T 46^b) ma' nāda Ebreş-i Gülgün'a zīn-i cilve urmuşlardır dimekdür. Murād, mürīd-i (HE 154^a) ḥalvetiyānı medhdür.

Velehu Eyzen²⁴⁶⁷

(mefā' ilün / fe' ilātün / mefā' ilün / fe' ilün)

Kesī ki dil be vefā-yi to 'ışvekīş nihād کسی که دل بوفای تو عشوه کیش نهاد

Ma' nā budur ki ol bir kimesne ki ey maḥbūb, senüñ vefāñ sebebiyle göñlini 'ışvemezhbli koydı. Ya' nī, göñlini işveñle mu' tād eyledi taḥkīken ol ādem

Hezār dāğ-i nedāmet be cān-i ḥiş nihād هزار داغ ندامت بجان خویش نهاد

Ma' nā budur ki biñ dāne nedāmet ü ḥasret dāğını kendü cānına koydı dimekdür. Ya' nī murād, ümmīdiyle 'ışvekīş olan 'āşıkuñ aḥvālin beyāndur.

Kesī be rāh-i to ez zed ki pā zi dīde koned کسی براه تو ار زد که پا ز دیده کند

Ma' nā budur ki ey maḥbūb, senüñ yoluña ol kimesne gitmege lāyıkdur ki ayağını gözden ide. Ya' nī, gözden ayak şāḥibi olup gözi üzerine yūriye zirā ki

Ki gül be zir-i qadem dīd u pāye piş nihād که گل بزیر قدم دید و پایه پیش نهاد

Ma' nā budur ki kim güli ayağı altında görüp ayağını ilerü koydı, istifhām-i inkārīdür ki koymadı dimekdür. Ya' nī ey maḥbūb, senüñ yoluñda yapraq yokdur belki tā'fe-i 'uşşākuñ ruḥsarı gülleridür düşüp yatıyor imdi bu taqdırce güli ayağıyla başmaq inşāf degildür.²⁴⁶⁸ Ol sebebden senüñ (T 47^a) yoluña gidene gözden ayak lāzımdur dimekdür. Daḥi ma' kılce bir

²⁴⁶⁷ velehu eyzen: ğazel İ, - HP

²⁴⁶⁸ yapraq: toprak HE, آبراق İ; yatıyor: yatur HE, İ

ma' nā virürlerse ne güzel.

Şehādetes çu murād du kevn der nazar est شهادتش چو مراد دو کون در نظر است

Ma' nā budur ki şehīd olmağ iki cihānuñ murādı gibi gözi öñüindedür.

Kesī ki pā-yi taleb der reh-i to piş nihād کسی که پای طلب در ره تو پیش نهاد

Ma' nā budur ki ol bir kimsenüñ ki pā-yi talebi senüñ yoluñda ilerüye koydı. Ya' nī ey maḥbūb, her ol kimse ki senüñ 'aşkuñ yolında qademiñ ilerice qoya. Şehīd olmağ işte ol 'aşkuñ gözi öñünde iki cihānuñ (**HP 312^a**) murādı gibi zāhirdür dimekdür. Murād, arzū-yi şehādet iden 'aşık qademiñ ilerice qor dimekdür.

Kirişmeī dehed ümmīd-i 'ömr-i cāvīdem کرشمه دهد امید عمر جاویدم

Ma' nā budur ki maḥbūbuñ bir kirişmesi baña ebedī olan 'ömrüñ ümmīdin virür ki²⁴⁶⁹

Ki merg behr-i sükün tīr-i ū be kiş nihād که مرگ بهر سگون تیر او بکیش نهاد

Ma' nā budur ki mergüñ vücūdı sākin olmağdan ötüri ol kirişmenüñ oqını kırbanına koydı. Ya' nī, merg daḥi ebedī olan 'ömre nā'il olayum deyü ol kirişmenüñ oqını alup (**HE 154^b**) gedelecine koydı zīrā ki merge daḥi rüz-i cezāda merg vardur. Murād, (**T 47^b**) kemāl-i mübālağa üzere maḥbūbuñ kirişmesinde olan ḥāleti beyāndur daḥi bundan ma' külce bir ma' nā virürlerse ne güzel.²⁴⁷⁰

Zi mağz-i 'Urfī ez ān ḥūn-i ḥoşnesīm çeked ز مغز عرفی از آن خون خوش نسیم چکد

Ma' nā budur ki 'Urfī'nüñ dimāğından anuñçün ḥūn-i ḥoşnesīm damlar ki

Ki deste-i gül-i ğam ber dimāğ-i ḥiş nihād که دسته گل غم بر دماغ خویش نهاد

Ma' nā budur ki ğam gülünüñ destesi kendü dimāğı üzerine koydı. Ya' nī murād, ḥūn-i ḥoşnesīm damladuğın beyāndur.

Velehu Eyzēn²⁴⁷¹

(mef' ūlū / mefā' ilū / mefā' ilū / fe' ūlūn)

Zindānī-i şevq-i to be gülzār negonced زندانی شوق تو بگلزار ننگد

Ma' nā budur ki ey maḥbūb, senüñ zevküñ zindānına mensūb olan maḥbūs, gülzāra şığmaz

²⁴⁶⁹ ebedī: idi/imdi HE

²⁴⁷⁰ murād: - HP

²⁴⁷¹ velehu eyzen: ğazel İ, - HP

zîrâ ki

Coz der ƣafes ĩn murġ-i giriftâr negonced جز در قفس این مرغ گرفتار نگنجد

Ma' nâ budur ki bu giriftâr olan murġ, ƣafesden ġayrı bir yerde Őġmaz. Ya' nî, zindânî-i Őevġ olan ' aŐıġ bāġa Őġmaz dimekdür zîrâ ki ol zindân-i Őevġde bir zevġe nâ' il olmişdur ki andan ġayrı mekâna Őġmaġ ihtimâli yoġdur. Murâd, zindânî Őevġuñ aġvâlin beyândur.

Der deşt-i riya bâdekeŐân tâ der-i Ka' be در دشت ریا باده کشان تا در کعبه

Ma' nâ budur ki riya Őaġrâsında bâde nûş idenler tâ Ka' be ƣapusına varıncaya dek

Tâ beste miyânî ki be zunnâr negonced تا بسته میانی که بزناز نگنجد

Ma' nâ budur ki (T 48^a) ġattâ bir bel baġlamıŐlardur ki zunnâra daġi (HP 312^b) Őġmaz.

Ya' nî murâd, bâdekeŐleruñ kemâl-i riya'ların beyândur. Taşavvuf ma' nâsı erbâbına ma' lûm

Her zerre ne Őayestei' tavf-i ġarem-i ũst هر ذره نه شایسته طوف حرم اوست

(İ 89^b) **Ma' nâ budur ki** ol maġbûbuñ ġaremîni tavâf itmege her zerreşifat olan vücûd lâyıġ degildür zîrâ ki

ĤurŐîd der ĩn sâye-i dîvâr negonced خورشید در این سایه دیوار نگنجد

Ma' nâ budur ki bu ġaremüñ dîvârınuñ sâyesinde ġüneŐ daġi Őġmaz. Bu taġdîrce her zerre niġe lâyıġ olur, olmaz dimekdür. Ya' nî murâd, rûtbe-i ġarem-i maġbûbı beyândur.

Feryâd ki ġamhâ-yi to der sîne-i tengem فریاد که غمهای تو در سینه تنگم

Ma' nâ budur ki ey maġbûb, feryâd olsun ki senüñ ġamlaruñ benüm ŧar olan sînemde

Endek nebuved lâyıġ u bisyâr negonced اندک نبود لایق و بسیار نگنجد

Ma' nâ budur ki az olan ġam lâyıġ olmaz ve ġok ġam Őġmaz. Ya' nî murâd, maġbûbuñ ġamına sînesi taġammül (HE 155^a) itmedüġin beyândur.

Ey âfiyetâmûz meşev hemdem-i ' Urfî ای عافیت آموز مشو همدم عرفی

Ma' nâ budur ki ey âfiyetâmûz olan kimesne, ' Urfî'yle Őaġınup hemdem olma zîrâ ki

Der Őoġbet-i ũ coz dil-i bîmâr negonced در صحبت او جز دل بیمار نگنجد

Ma' nâ budur ki ol ' Urfî' nûñ meclisinde ġaste olan ġöñülden ġayrısı Őġmaz dimekdür. Ya' nî, râġatlık öġrenen kimesne ile hemdem olmadüġin beyândur. (T 48^b)

Velehu Eyzen²⁴⁷²

(mefā' ilün / fe' ilätün / mefā' ilün / fe' ilün)

Kocāst fitne ki ān ūḥ rā suvār koned کجاست فتنه که آن شوخ را سوار کند

Ma' nā budur ki 'acabā fitne vü fesād nirdedür ki ol ūḥı bindüre? Ya' nī, bizüm ūḥı olan maḥbūbımız bir niçe zamān idi ki fitne atına suvār olmağı terk itmiş idi feemmā yine fitne nirdedür ki ol ūḥı esb-i fesāda suvār ide tā ki

Zamāne rā gül-i āṣūb der kenār koned زمانه را گل آشوب در کنار کند

Ma' nā budur ki āṣūb ve ğavġā gülini zamānenün kenārında ḥāşıl ide zīrā ki ūḥı, esb-i fesāda suvār olduğı vaqt gül-i āṣūb zamānenün kenārında ḥāşıl olup (HP 313^a) şafā ider. Ya' nī murād, ol ūḥı fitne esb-i fesāda suvār itdügine zamāne maḥzūz olduġın beyāndur.

Gunāhkārem u derdā ki nīst ān ' izzet گناهکارم و دردا که نیست آن عزت

Ma' nā budur ki ben ' āşī ve gunāhkāram feemmā ḥayfa ki ol ' izzet yoġdur ki

Ki infī' āl be ' afvem ümīdvār koned که انفعال بعفوم امیدوار کند

Ma' nā budur ki munfa' il olmaġ ' afv-i gunāha beni ümīdvar ide.²⁴⁷³ Ya' nī, ol mertebe gunāhum vardur ki aşlā ma' fuvv olmaġa ümīdvār degilem.²⁴⁷⁴ Murād, ' afvdan nevmīd olmaġ degildür ' arz-i keşret-i gunāhın beyāndur.

Berā-yi ān ki dilīreş koned be ḥünrīzī برای آن که دلیرش کند بخون ریزی

(T 49^a) **Ma' nā budur ki** bundan ötüri ki ḥünrīzlige ol maḥbūbı cür'etlendüre

Zamāne ūḥı-i merā mā' il-i şikār koned زمانه شوخ مرا مائل شکار کند

Ma' nā budur ki zamāne benüm ol ūḥı olan maḥbūbuma şikāre mā' il ider. Ya' nī, zamāne evvelā ūḥı olan maḥbūbımızı şikārmā' il ider tā ki ḥünrīzlige alışup dilīr olduġdan sonra ba' de başlayup ' uşşākuñ ḳanını dökmege. Murād, zamāne ol ūḥı şikāra bu maşlaḥatdan ötüri dilīr itdügün beyāndur.

²⁴⁷² velehu eyzen: ġazel İ, - HP²⁴⁷³ ide: eyle HE²⁴⁷⁴ ma' fuvv: mu' āf HE

Be nāle nerm nesāzem dilet ez ān tersem بناله نرم نسازم دلت از آن ترسم

Ma‘nā budur ki ey maḥbūb, nāle vü feryād itmekle ben senüñ göñlüñi nerm idemiyorum
(HE 155^b) feemmā ḥavf iderem ki

Ki nāle-i digeri der dil-i to kār koned که ناله دگری دردل تو کار کند²⁴⁷⁵

Ma‘nā budur ki ğayrınıñ nālesi senüñ göñlüñde kar idüp nerm ide. Ya‘nī murād, nāle ile maḥbūbuñ göñlini nerm itmedügin beyāndur.

Hoş ānki piş-i to porsend ḥāl-i ‘Urfī vü ū خوش آنکه پیش تو پرسند حال عرفی و او

Ma‘nā budur ki ne güzel nesnedür ol ki ey maḥbūb, senüñ ḥuzūruñda ‘Urfī’nüñ ḥālını su’āl ideler ve ‘Urfī daḥi başlaya bu taḥrīble

Şikāyeti be kināyet zi rüzigār koned شکایتی بکنایت ز روزگار کند

Ma‘nā budur ki rüzgārdan kināye üzere bir şikāyet ide. Ya‘nī şikāyeti (HP 313^b)
(T 49^b) senden idüp rüzigārdan kināye ide. Murād, maḥbūbdan şekvādur.

Velehu <Eyzēn>²⁴⁷⁶

(mef‘ülü / mefā‘ilü / mefā‘ilü / fe‘ülün)

Ānān ki ğamet māye-i efsāne nesāzend آنان که غمت مایه افسانه نسازند²⁴⁷⁷

Ma‘nā budur ki ey maḥbūb, şol kimesneler ki senüñ ğamuñi sermāye-i ḥikāyet düzülmeyeler taḥḳiḳen ol kimesneler²⁴⁷⁸

Bā hemdemī-i maḥrem u bīġāne nesāzend با همدمی محرم و بیگانه نسازند

Ma‘nā budur ki maḥrūm ve bīġānenüñ hemdemliġiyle düzelmeyeler. Ya‘nī, eger bīġānedür ve eger āşinādur ey maḥbūb, cümlesi senüñ ğamuñi sermāye-i efsāne itmişlerdür dimekdür. Murād, cümle ‘ālem maḥbūbuñ ğamından şekvā itdüklerin beyāndur.

Efsāne meḥ‘ānīd ki mestān-i cihānsüz افسانه مخوانید که مستان جهان سوز

Ma‘nā budur ki efsāne oġumañuz ki cihānsüz olan mestāneler

²⁴⁷⁵ “دگری” (digerī) kelimesi tüm nüshalarda “دیگری” (dīgerī) şeklinde yazılmıştır. Vezin gereği kelimenin “دگری” (digerī) şekli tercih edildi.

²⁴⁷⁶ velehu: ğazel İ, - HE

²⁴⁷⁷ HE افشانه: افسانه

²⁴⁷⁸ HE ملکيله: hikāyet

با مصلحت مردم فرزانه نسازند Bā maşlahat-i merdum-i ferzāne nesāzend

Ma' nā budur ki şāhib' aql olan merdumuñ maşlahatıyla dağı düzelme. Ya' nī sizler aşlā mestān-i cihānsūzı işlāh itmek için bir alay bīhūde yere efsāne oqumañuz ki bunlar merdum-i ferzānenüñ maşlahatıyla dağı düzelmezler, bir de qaldı ki sizüñ efsāneñüzle düzeleler dimekdür. Murād, mestān-i cihānsüz efsāne qabül itmedügin (**T 50^a**) beyāndur.

تا حشر سراسیمه بهرکوجه درآید Tā haşr serāsīme be her kūçe der āyed

Ma' nā budur ki tā rüz-i haşre varıncaya dek serāsīme olduđı hālide her kūçeye çıqagelür

گر خاک مرا خشت صنمخانه نسازند Ger hāk-i merā hışt şanemhāne nesāzed

Ma' nā budur ki eger benüm vücūdum hākini ba' de'l-merg bütñānenüñ hıştı düzelme. Ya' nī murād, şanemhāneye kemāl-i iştiyāqın beyāndur. Taşavvuf ma' nāsı erbābına ma' lūm.²⁴⁷⁹

آتش بدو عالم زده از نار فرا قم Āteş be du 'ālem zede ez nār-i firāqem

کز حسن تو بازیچه افسانه نسازند Kez hüsn-i to bāziçe-i efsāne nesāzend

ba' zı nüşhada vāki' olmış ki (**HE 156^a**)

آتش بدو عالم زده از نار و مرا غم Āteş be du 'ālem zede ez nār u merā ğam

کز حسن تو بازیچه افسانه نسازند Kez hüsn-i to bāziçe-i efsāne nesāzend

Ma' nā budur ki erbāb-i zekāvet qangısın (**İ 90^a**) ma' qūl (**HP 314^a**) görürlerse fehuve'l-murād.

این میل که بینم نمی از طبع تو عرفی²⁴⁸⁰ Īn meyl ki bīnem nemī ez ṭab' -i to ' Urfī

Ma' nā budur ki ey ' Urfī, senüñ ṭabī' atüñden bu iştiyākı ve bu meyli ki şarāba görürem.

ظلمست کر از خاک تو پیمانہ نسازند Zūlmest ger ez hāk-i to peymāne nesāzend

Ma' nā budur ki eger senüñ vücūduñ toprađından peymāne-i şarāb düzüleler ğāyetle zūlmdur. Ya' nī murād, şarāb-i ' aşka kemāl-i iştiyāqın beyāndur.

²⁴⁷⁹ Bu cümle HE'de yoktur.

²⁴⁸⁰ HP - نمی

Velehu Eyzen²⁴⁸¹

(mef' ūlū / fā' ilātū / mefā' ilū / fā' ilūn)

Her kes be rūz-i nīk merā ğamgusār şod هرکس بروز نیک مرا غمگسار شد

Ma' nā budur ki her şol (T 50^b) kimesne ki eyü günde baña dūst olup ğamgusār oldı, hīkmet-i Hūdā

Der rūz-i kār-i bed dovum-i rūzigār şod در روزگار بد دوم روزگار شد

Ma' nā budur ki bed olan rūzigārda rūzigāruñ ikincisi oldı. Ya' nī ol daħı başladı rūzigār gibi baña cefā itmege. Murād, zemāne dūstlarinuñ aħvālin beyāndur.

Sāķī toyī vu sādedilī bīn ki şeyh-i şehr ساقی تویی و ساده دلی بین که شیخ شهر

Ma' nā budur ki ey maħbūb, sāķī-i bāde sensen ve sādedilligi gör ki şeyh-i şehr olan kimesne henüz

Bāver nemikoned ki melik-i meygusār şod باور نمیکنند که ملک میگسار شد

Ma' nā budur ki melik-i meygusār olduğına inanmıyor. Ya' nī murād, melikşifat olan maħbūb-i sāķi olduğın beyāndur.

Munmāy ruħ ki çehre nemidāned ez niķāb منمای رخ که چهره نمیداند از نقاب

Ma' nā budur ki ey maħbūb, ruħuñi gösterme ki çehre-i niķābdan teşhīşe ķādir degildür kim

Çeşmī ki mest-i girye-i bīih̄tiyār şod چشمی که مست گریه بی اختیار شد

Ma' nā budur ki ol bir göz ki iħtiyārsuz olan giryenüñ mesti oldı. Ya' nī murād, girye-i bīih̄tiyārdan mest olup niķābla çehreyi fark itmedüğün beyāndur.

Bīzevķ der țarīķ-i 'amel kāhil uftād بیدوق در طریق عمل کاهل افتاد

Ma' nā budur ki bīzevķ olan kimesne țarīķ-i 'amelde (T 51^a) kāhil olduğı hālda düşdi de

Zed tekye ber 'ināyet u ümmīdvār şod زد تکیه بر عنایت و امیدوار شد

Ma' nā budur ki 'ināyet-i Hāķķa (HP 314^b) tekye urup ümīdvār oldı. Ya' nī murād, kāhil-i a' māl olup luțf-i Hāķķa ümīdvār olanlaruñ aħvālin beyāndur.

Ba' d ez hezār cām-i feraħ nūş-i derd rā بعد از هزار جام فرح نوش درد را

Ma' nā budur ki biñ dāne cām-i feraħı çekdikden şoñra şarābuñ derdini nūş eyle zīrā ki böyle

²⁴⁸¹ velehu eyzen: ğazel İ, - HP

itmek

‘Ādet be derd-i ser şod u def‘-i ħumār şod عادت بدرد سر شد و دفع خمار شد

Ma‘nā budur ki baş ağrısına (**HE 156^b**) ‘ādet oldı ve def‘-i ħumāra ‘ādet oldı. Ya‘nī murād, cām-i feraħ nūş iden mestānuñ aħvālin beyāndur.²⁴⁸²

Her çend dest ü pā zedem āşüfteter şodem هر چند دست و پا زدم آشفته تر شدم

Ma‘nā budur ki her ne qadar ki el ayaq urup çepeledüm daħi ziyāde āşüfte oldum feemmā çünki qazāya rızā virüp

Sākin şodem miyāne-i deryā kenār şod ساکن شدم میانه دریا کنار شد

Ma‘nā budur ki sākin oldum bu def‘a deryānuñ ortası baña kenār oldı. Ya‘nī murād, qazāya teslīm olmağla müşkil olan kārī āsān olduğın beyandur.

‘Urfī besī melāf ki ber çerħ tāħtem عرفی بسی ملاف که بر چرخ تاختم

Ma‘nā budur ki ey ‘Urfī, çoq lāf u guzāf itme ki çerħün üzerine çapmışızdur. (**T 51^b**)

Merdī kunūn betāz ki baħtī suvār şod مردی کنون بتاز که بختی سوار شد²⁴⁸³

Ma‘nā budur ki eger merd iseñ imdi çap ki piyāde olan suvār oldı. Ya‘nī murād, baħtı kendüye yār olduğın beyāndur.

Velehu Eyzen²⁴⁸⁴

(mefā‘ ĩlün / mefā‘ ĩlün / mefā‘ ĩlün / mefā‘ ĩlün)

Nizā‘-i küfr ü dīn der kūçe vü bāzār mībāyed نزع کفر و دین درکوچه و بازار می باید

Ma‘nā budur ki küfrle İslām nizā‘ı kūçe vü bāzārda olmağ gerekdür feemmā

Be ħalvet subħa ber kef der miyān zunnār mībāyed بخلوت سبحة برکف بر میان زنار می باید

Ma‘nā budur ki ħalvetde elde tesbīħ ve bilde zunnār gerekdür. Ya‘nī murād, her şeyüñ bir maħalli var dimekdür. Taşavvuf ma‘nāsı erbābına ma‘lüm.

Ĥikāyethā-yi huşyārān ne senced fehm her mesti حکایتهای هشیاران نه سنجده فهم هر مستی

Ma‘nā budur ki ‘āķillerüñ ĥikāyetlerin (**HP 315^a**) her bir serħoşuñ fehm ü iz‘ānı derk itmege qādir olmazlar.

²⁴⁸² mestānuñ: ا متانک

²⁴⁸³ ا. بختت: بختی

²⁴⁸⁴ velehu eyzen: ġazel İ, - HP

ولیکن نکته مستانه را هشیار می باید Velikin nükte-i mestāne rā huşyār mībāyed

Ma'nā budur ki feemmā mestānenūñ nüktesini fehm itmege merd-i 'āqil lāzımdur zīrā ki herkes bu mestān-i 'aşkuñ kelām-i dürebārlarında olan rumūzātı fehm u idrāk itmege kâdir olmazlar dimekdür. Ya'nî murād, nükte-i mestānuñ fehmi duşvār olduğın beyāndur.

بساطی کند رو طرح دوعالم میثوان کردن Bisāṭi k'ender-i ū ṭarḥ du 'ālem mītevān kerden

Ma'nā budur ki bir bisāṭ ki iki 'ālemi ol bisāṭuñ içine ṭarḥ itmek mümkündür.

بدست آورده ام اندازه و پرگار می باید Bedest āverdeem endāze-i pergār mībāyed

(T 52^a) **Ma'nā budur ki** bir böyle vāsi' bisāṭ-i ḳalbi ele getirsem feemmā endāze-i pergār lāzımdur ki pergār üzere ṭarḥ ideyüm tā ki ziyāde vü noḳşān olmasun dimekdür. Ya'nî murād, (HE 157^a) ḳalbinūñ vus' atin beyāndur ve endāze-i pergārşıfat olan mürşid-i kāmile muḥtāc olduğın iş'ardur.

اگر در عشق صد طوفان شود مستغنی از نوحم Eger der 'aşḳ şad ṭūfān şeved mustağni ez Nūḥ'em

Ma'nā budur ki eger 'ālem-i 'aşḳda yüz dāne ṭūfān olursa Nūḥ'dan mustağniyem feemmā

و گر در عافیت بادی وزد غمخوار می باید²⁴⁸⁵ Ve ger der 'āfiyet bādī vazed ḡamḥ'ār mībāyed

Ma'nā budur ki eger rāḫatlıkda bir rūzigār esecek olursa refīḳ lāzımdur. Ya'nî, 'ālem-i 'aşḳda yüz dāne ṭūfān-i belā zuhūr idecek olursa Nūḥşıfat olan mellāḫa ihtiyācum yoḳdur zīrā ki ol 'ilmde yed-i ṭulā şāḫibi olmışam ve dā'imā ṭūfān-i belāda şināverlik itmege mu'tād itmişem andan ḫavfum yoḳdur feemmā 'āfiyetden bir ednā rūzigār esicek olursa işte ol zamān baña refīk-i ḡamḥ'ār lāzımdur ki anı benüm üzerümden def' ide zīrā ki 'ilm-i 'āfiyetden bîḫaberem cā'iz ki bir yerinde noḳşān (İ 90^b)(T 52^b) idüp (HP 315^b) vüçüduma bir zarar lāḫıḳ ola dimekdür.²⁴⁸⁶ Murād, kemāl-i mübālağa üzere ṭūfān-i belāya mu'tād idüp 'āfiyetle āşinālığın olmadığın beyandur.

اگر با دوست در گلشن زدی ساغر گواه است کو Eger bā düst der ḡulşen zedī sāḡar guvāhest kû

Ma'nā budur ki eger maḫbūbla ḡulşende sāḡar urdum deyü da'vā idecek olursan ḳanı şāhidüñ?²⁴⁸⁷ Zīrā ki

²⁴⁸⁵ İ و اگر: و گر

²⁴⁸⁶ 'ilmde: 'ālemde HE; ḡamḥ'ār: - HP; bîḫaberem: bîcürm HE; bir yerinde: birisinde İ

²⁴⁸⁷ urdum: virdüm İ

Nesīm-i bāde vü ārāyīş-i destār mībāyed نسیم باده و آرایش دستار می باید

Ma' nā budur ki bādenüñ rāyihāsı lāzımdur ve bir alay şukūfeden destāruñ ārāyīşı lāzımdur ve illā mücerred sāgar urdum deyü lāf itme ki işte bunlar lāzımdur.²⁴⁸⁸ Ya' nī murād, maḥbūbla sāgarzedelik da' vāsında olana bu şāhidler lāzım olduğın beyāndur.

Maḥal tengest zāhid nükte-i mestāne mīgūyem محل تنگست زاهد نکته مسنانه میگویم

Ma' nā budur ki ey zāhid-i riyākār, maḥal tengdür saña nükte-i mestāne söyleyeyüm

Şomā rā subḥa vü mārā büt u zunnār mībāyed شما را سبحه و مارا بت و زنار می باید

Ma' nā budur ki sizlere tesbīḥ lāzımdur ve bizlere bütşifat olan maḥbūbla zunnār lāzımdur. Ya' nī murād, kendüyle zāhide lāzım olan eşyāyı beyāndur. Taşavvuf mā' nāsı erbābına ma' lūm.²⁴⁸⁹

Maḥabbet āfitāb-i maḥşer u müşkil ki 'Urfī rā محبت آفتاب محشر و مشکل که عرفی را

Ma' nā budur ki (T 53^a) maḥabbet, rüz-i kıyāmetüñ güneşi olmışdur ve müşkil bu ki 'Urfī'ye

Be şahrā-yi kıyāmet sāye-i dīvār mībāyed بصرای قیامت سایه دیوار می باید

Ma' nā budur ki (HE 157^b) şahrā-yi maḥşerde dīvār gölgesi lāzımdur.²⁴⁹⁰ Ya' nī murād, rüz-i maḥşerde maḥabbet, āfitāb olduğı şüretde 'Urfī'ye sāye-i dīvār lāzım olmaḥ müşkil olduğın beyāndur.

Velehu Eyzen²⁴⁹¹

(mefā' ilün / fe' ilätün / mefā' ilün / fe' ilün)

Hoşā kesī ki demī āb bişarāb neḥored خوشا کسی که دمى آب بی شراب نخورد²⁴⁹²

Ma' nā budur ki ol bir kimesne hoşmeşrebdür ki bir nefes şuyı şarābsuz yemedi.²⁴⁹³ Ya' nī, şarābsuz şu içmedi dimekdür. (HP 316^a) Murād, şarāba kemāl-i iştıyākın beyāndur.

²⁴⁸⁸ urdum: virdüm İ

²⁴⁸⁹ Bu cümle HE'de yoktur.

²⁴⁹⁰ gölgesi: gölge HE

²⁴⁹¹ velehu eyzen: ğazel İ, - HP

²⁴⁹² که: - HP

²⁴⁹³ hoşmeşrebdür: hoş muşterîdür HE

Demî ki cām-i şarābī nedāşt āb neḥored   دمی که جام شرابی نداشت آب نخورد

Ma‘nā budur ki ol bir dem ki şarāba mensūb olan cāmı tūtmadı şuyı yemedi.²⁴⁹⁴ Ya‘nī, şarāba iştīyākı bu meretebe idi ki şarāb bulunmadığı yerde şu daḥi nūş itmezdi dimekdür. Taşavvuf ma‘nāsı erbābına ma‘lūm.²⁴⁹⁵

Reved be çeşme-i ḥayvān u teşne bāz āyed   رود بچشمه حیوان و تشنه باز آید

Ma‘nā budur ki āb-i ḥayāt çeşmesine gider feemmā yine şusuz gelür.

Kesî ki ez dem-i şemşīr-i ‘aşq āb neḥored   کسی که از دم شمشیر عشق آب نخورد

Ma‘nā budur ki ol (T 53^b) bir kimesne ki ‘aşkuñ kılıcınıñ deminden şu yimedi. Ya‘nī, ‘aşkuñ şemşīrinden şu için ‘aşıka āb-i ḥayāt naşīb olur ve illā āḥir ādeme olmaz dimekdür. Ya‘nī murād, çeşme-i ḥayvān herkese müyesser olmaduğın beyāndur.

Kesî irāde-i cevlān-i ‘āfiyet nenumūd   کسی اراده جولان عافیت ننمود

Ma‘nā budur ki ‘āfiyetüñ cevlānınıñ irādesini kimesne göstermedi ki

Ki zaḥm-i tīr-i belā pāy der rikāb neḥored   که زخم تیر بلا پای در رکاب نخورد

Ma‘nā budur ki belā oḳınıñ zaḥmı anuñ rikābında yemedi. Ya‘nī, her kimesne ki dünyāda ‘āfiyetüñ cevlānını ārzü idüp göstere elbetde anuñ pāyına belā oḳı degmemege çāre yok lāzım, birgün deger dimekdür. Murād, ‘āfiyetden kimesne kām almaduğın beyāndur.

Zi naqş-i teşnelebī dān be faẓl-i ḥıṣ menāz   ز نقص تشنه لبی دان بفضل خویش مناز²⁴⁹⁶

Ma‘nā budur ki şusuz <tıdaḳlı>lığın noqşānında bil kendü faẓiletüñle nāzlanup iftiḥār itme zīrā ki²⁴⁹⁷

Dilet firīb ger ez cilve-i şarāb neḥored   دلت فریب گر از جلوه شراب نخورد

Ma‘nā budur ki gönül seni aldar ki şarābuñ cilvesinden yemedi. Ya‘nī, gönül seni aldar ki göresen ne meretebe (T 54^a) şāḥibfaẓiletseñ ki şarābuñ cilvesinden maḥrūm olup aşlā bādeye

²⁴⁹⁴ tūtmadı: tūtmasaydı HE; şuyı: şuya HE

²⁴⁹⁵ Bu cümle HE’de yoktur.

²⁴⁹⁶ “تشنه لبی” (teşnelebī) ibaresi tüm nüshalarda “تشنه” (teşne) şeklinde yazıldır. Fakat bu haliyle mısra vezne uymuyor, bir açık bir kapalı heceye ihtiyaç duyuluyor. Yine şerhe bakıldığında “تشنه” kelimesinin “şusuzluk” olarak karşılandığı görülmektedir oysa bu kelime “susamış” manasındır. “تشنگی” (teşnegī) kelimesi de vezne uymadığı için “تشنه لبی” (teşnelebī) kelimesi ile mısra tamir edildi.

²⁴⁹⁷ faẓiletüñle: faẓluñla HP; üzere: özüme HE

meyl idüp nüş itmedün (HE 158^a) feemmā ḥaḳīḳat üzere nazār olunsa (HP 316^b) senün bu cilve-i şarābdan maḥrūm olup nüş itmedün ki sebep şāḥibfazilet olup teverru^c itdügün degildür belki teşneligünde noḳşānuñ olduḡına cilve-i bāde-i ‘aşḳdan maḥrūm olup nüş itmedün ve illā eger teşneligün ve ḥarāretün kemāl üzere olaydı elbetde def^c -i ḥarāret için ol bādeden iderdün dimekdür.²⁴⁹⁸

چه روستایى بی مشربىست این عرفى Çi rüstāyī-i bīmeşrebīst īn ‘Urfī

Ma‘nā budur ki ey ‘Urfī, bu ne bīmeşreb olan dihkānlıḡdur ki

Ki tevbe kerd u meyl ez dest-i āfitāb neḡored که توبه کرد و می ازدست آفتاب نخورد

Ma‘nā budur ki tevbe itdi ve güneşşifat olan maḥbūbuñ elinden bāde yemedi. Ya‘nī murād, tevbem var diyüp itdi ve āfitābsifat olan maḥbūbuñ elinden bāde alup nüş itmek dihkān-i bīmeşreb olduḡın beyāndur.

Velehu Eyzen²⁴⁹⁹

(mefā‘ ilün / fe‘ ilātün / mefā‘ ilün / fe‘ ilün)

كسى بديده ناموس خوار مى آيد Kesī be dīde-i nāmūs ḡār mī āyed

Ma‘nā budur ki ‘ār u nāmūsuñ gözine ol bir kimesne ḡor gelür ki²⁵⁰⁰

Ki telḡī-i suḡeneş nāḡuvār mī āyed که تلخى سخنش ناگوار مى آيد²⁵⁰¹

Ma‘nā budur ki ol kimesnenün sözinün acılıḡı (T 54^b) nāḡuvār gelür. Ya‘nī, her şol kimesnenün ki cevābı telḡ olup hażm olmaḡ iḡtimālī olmaya işte ol cins ādem bī‘ār olup nāmūsuñ gözine ḡor gelür ve illā sözi pürḡalāvet olan kimesne cemī^c zamānda şāḥibnāmūs olduḡına şübhe yoḡdur dimekdür.²⁵⁰² Murād, telḡī-i suḡen, sebep-i ḡārī-i nāmūs olduḡın beyāndur.²⁵⁰³

زمانه زاهل دلى نيستش نميدانم Zamāne z’ehl-i dilī nīsteş nemīdānem

Ma‘nā budur ki zamānede bir ehl-i dilden yoḡdur bilmezem ki

²⁴⁹⁸ göresen: görmesen HE

²⁴⁹⁹ velehu eyzen: ḡazel İ, - HP

²⁵⁰⁰ Bu cümle T’de yoktur. ‘ār u: - HE;

²⁵⁰¹ Bu mısra T’de yoktur.

²⁵⁰² hażm: هضم İ

²⁵⁰³ telḡī-i suḡen: telḡsuḡen İ

Ki b̄uy-i dil zi kudāmīn diyār mī āyed که بوی دل ز کدامین دیار می آید

Ma‘nā budur ki gönül rāyīhası ƙanġı diyārdan gelür? Ya‘nī bu (HP 317^a) zamānede bir şāhibdil bulunmuyor bilmezem ki şāhib ƙanġı diyārda (İ 91^a) bulunur dimekdür.²⁵⁰⁴ Murād, zamānede ehl-i dil az olduġın beyāndur.

Dilī be rūšenī-i āfitāb ĥande zened دلی بروشنی آفتاب خنده زند

Ma‘nā budur ki āfitābuñ rūšenliğine ol bir gönül ĥande olur ki

Ki ber ziyāret-i şebhā-yi tār mī āyed که بر زیارت شبهای تار می آید

Ma‘nā budur ki ƙaranlu gicelerūñ ziyāretine gelür. Ya‘nī, şeb-i tārda sabāħa dek ‘ibādet iden gönle ƙaraf-i Ĥaƙ’dan şol mertebe envār ĥāşıl olur ki (HE 158^b) kemāl-i ziyāsından başlar güneşūñ (T 55^a) nūrına ĥande itmege. Murād, şeb-i siyāħda ‘ibādet itmek izdiyād-i envār olduġın beyāndur.

Hezār cān-i girāmī be nīmcev neĥirend هزار جان گرامی به نیم جو نخرند

Ma‘nā budur ki biñ dāne mükerrrem olan cānı yarım arpaya şatun almaz nirde?

Be ‘ālemī ki derū dil be ƙār mī āyed بعالمی که درو دل بکار می آید

Ma‘nā budur ki ol bir ‘ālemde ki gönül ol ‘ālemde işe gelür. Ya‘nī, gönül i‘tibārda olduġı ‘ālem-i ‘aşƙda biñ cānı nīmceve şatun almazlar dümekdür. Murād, ‘ālem-i ‘aşƙda i‘tibār, gönle olduġın beyāndur.

Gozeşt nevbet-i hemĥānegī-i cān ‘Urfī گذشت نوبت همخانگی جان عرفی

Ma‘nā budur ki ey ‘Urfī, cānıyla hemĥāne olmaƙ nevbeti geƙdi ayruƙ

Zi ġayr ĥāne teĥi kon ki yār mī āyed ز غیرخانه تهی کن که یار می آید

Ma‘nā budur ki ĥāne-i vücūduñı ġayrdan boş it ki maĥbūb gelse gerek dimekdür. Ya‘nī murād, ĥāne-i vücūda maĥbūb geldüġi zamān cān daĥi vāƙıf olmayup aġyār olduġın beyāndur.

²⁵⁰⁴ şāhibdil bulunmuyor: şāhib bulunmuyor dil HE

Velehu Eyzen²⁵⁰⁵

(mefā' ilün / fe' ilätün / mefā' ilün / fe' ilün)

Be cān haste nedānem ki ān belā çi koned ²⁵⁰⁶ بجان خسته ندانم که آن بلا چکند

Ma' nā budur ki ol haste-i 'aşq olan cāna bilmezem ki ol belā ne itse gerekdür? Ya' nī murād, cāni derd-i 'aşqdan marīz olup 'amelden qalduğın beyāndur. (HP 317^b)

'Inān be düşmen-i dil dādeim tā çi koned ²⁵⁰⁶ عنان بدشمن دل داده ایم تا چکند

(T 55^b) **Ma' nā budur ki** 'inān-i ihtiyārımızı gönül duşmānınıñ eline virdük tā görelüm ki ne itse gerek? Ya' nī murād, ihtiyārımı düşmene virdüğün beyāndur.

Be dūstān nazārī nīst mihrdüşmen rā بدوستان نظری نیست مهر دشمنرا

Ma' nā budur ki ol maḥabbete düşmen olan maḥbūbuñ dūstlara bir nazārı yoqdur zīrā ki

Kesī ki düşmen-i mihrest dūst rā çi koned کسی که دشمن مهرست دوست را چکند

Ma' nā budur ki ol bir kimesne ki maḥabbetüñ düşmeni ola dūsta ne itse gerekdür? Ya' nī murād, maḥbūbuñ mihr-i düşmen olduğın beyāndur.

Şikest ber serem ān şūḥ sāğar ey zāhid شکست بر سرم آن شوخ ساغر ای زاهد

Ma' nā budur ki ey zāhidler, ol şūḥ olan maḥbūb benüm başum üzerine sāğarı urup şikest eyledi. Bu taqdirce

Be rind-i meykede in kerd bā şomā çi koned برند میکده این کرد با شما چکند

Ma' nā budur ki rind-i meyhāne olana ki bunu itmek cā'iz olunca 'acabā ol şūḥ ey zuhhād, sizlere ne itse gerekdür dimekdür.²⁵⁰⁷ Ya' nī murād, maḥbūbuñ tonduğın olduğın beyāndur.

(HE 159^a) Taşavvuf ma' nāsı erbābına ma' lūm.

Tebessüm-i to ki nāsūr rā koned merhem تبسم تو که ناسور را کند مرهم

Ma' nā budur ki senüñ tebessümüñ ki zaḥm-i nāsūra merhem itmege qādir olunca. Bu

²⁵⁰⁵ velehu eyzen: ğazel İ, - HP²⁵⁰⁶ آن: - HE²⁵⁰⁷ itmek: - HP

taḳdīrce²⁵⁰⁸ (T 56^a)

Be sīne nīṣ zened tīġ-i ġamze rā çı koned²⁵⁰⁹ بسینه نیش زند تیغ غمزہ را چکند

Ma' nā budur ki sīneye nīṣter urur ġamze kılıcı tā ne itse gerekedür? Ya' nī murād, maḥbūbuñ tebessümünde olan ḥāleti beyāndur ve tīġ-i ġamzeden murād, ḥavfi olmaduġın iş' ārdur.²⁵¹⁰

Hezār ġüne murād-i muḥāl miṭalebī هزار گونه مراد محال میطلبی

Ma' nā budur ki biñ ṭavr ḥuṣūlı muḥāl murād ṭaleb idersen. Bu taḳdīrce

To ḥod begū ki icābet bedīn du' ā çı koned تو خود بگو که اجابت بدین دعا چکند

Ma' nā budur ki sen kendūñ söyle ki bu cins muḥāl olan murāduñ ḥuṣūlinuñ du' āsına icābet (HP 318^a) ne itse gerek? Ya' nī murād, muḥāl olan ārzūların beyāndur.

Mecū sa' ādet-i ṭālī' demī ki firsāt reft مجو سعادت طالع دمی که فرصت رفت

Ma' nā budur ki ṭālī' ūñ sa' ādetin isteme ol vaḳt ki firsāt elden gitdi zīrā ki

Çu serborīde ṣeved sāye-i humā çı koned چو سر بریده شود سایه هما چکند

Ma' nā budur ki çünki baş kesilmiş ola ayruḳ humānuñ sāyesi ne itse gerek? Ya' nī murād, firsāt gitdikden ṣoñra ṭā' liūñ fā' idesi olmaduġın beyāndur.

Megū vefā nekoned yār bā meneṣ ' Urfī مگو وفا نکند یار با منش عرفی

Ma' nā budur ki ey ' Urfī dime ki maḥbūb benümle vefā itmez

Nemiṣeved be vefā āṣinā vefā çı koned نمی شود بویا آشنا وفا چکند

Ma' nā budur ki ol maḥbūb, vefāyla (T 56^b) daḥi āṣinā olmaz vefā ne itse gerek? Ya' nī murād, kemāl-i mübālaġa üzere maḥbūbuñ bīvefā olduġın beyāndur.

Velehu Eyzen²⁵¹¹

(fe' ilātün / fe' ilātün / fe' ilātün / fe' ilün)

' Āṣikān ger be dil ez düst ġubārī dārend عاشقان گر بدل از دوست غباری دارند

Ma' nā budur ki ' āṣıqlar, eger düstdan ġoñülde bir ġubār ṭutacaḳ olursa bu def' a

²⁵⁰⁸ Bu cümle İ'de yoktur.

²⁵⁰⁹ HE. Bu mısra İ'de yoktur. نیش زند نیش: نیش زند تیغ

²⁵¹⁰ murād: - HP, T

²⁵¹¹ velehu eyzen: ġazel İ, - HP

گریه کرد نشان و شب تاری دارند   Girye-i gerd-i nişān u şeb-i tāri dārend

Ma' nā budur ki toz nişānlı ağlamağı tutarlar ve қaranlu giceyi tutarlar. Ya' nī murād, 'āşık maḥbūbdan perişāndil olup ḥāṭırları muğber olunca giryeleri ve giceleri bu ḥāle girdügin beyāndur.

آب حیوان ببر ای خضر که ارباب نیاز   Āb-i ḥayvān beber ey Ḥızr ki erbāb-i niyāz

Ma' nā budur ki ey Ḥızr, sen āb-i ḥayātı ilet ki erbāb-i niyāz olan 'uşşāq

چشم امید بفتراک سواری دارند   Çeşm-i ümmīd be fitrāk-i suvārī dārend

Ma' nā budur ki ümīd gözlerini bir atlınuñ terkisine tutarlar. Ya' nī ey Ḥızr, erbāb-i niyāz āb-i ḥayātı nūş idüp mü'ebbed ḥayātda қalmağı istemezler zīrā ki bunlaruñ murādı bir esb-i nāza suvār olan maḥbūbuñ şikārı olup fitrākında (HE 159^b) bend olmaқdur dimekdür. Murād, erbāb-i niyāz āb-i ḥayātı қабуl itmeyüp maḥbūbuñ (T 57^a) fitrākında (HP 318^b) maқtūl olup bend olmağı temennā itdüklerin beyāndur.

ره ارباب محبت بفنا نزدیکست   Rāh-i erbāb-i maḥabbet be fenā nezdīkest

Ma' nā budur ki erbāb-i maḥabbetüñ yolu 'ālem-i fenāya yaқındur zīrā ki

سوزنی در کف و درپا دو سه خاری دارند   Sūzenī der kef u der pā du si ḥārī dārend

Ma' nā budur ki elde bir igne ve ayaқda iki üç tiken tutarlar. Ya' nī, ancak māni'leri budur hemān tikenī pāylarında iḥrāc itdükleri gibi 'ālem-i fenāya қadem қorlar dimekdür. Murād, erbāb-i maḥabbetüñ dünyāya ta'alluқı çoқlıқ olmayup 'ālem-i fenāya yaқın (İ 91^b) olduқların beyāndur.²⁵¹²

جان حقیرست مبر نام نثار ای محرم   Cān ḥaқīrest meber nām-i nişār ey maḥrem

Ma' nā budur ki cān, ḥaқīr bir nesnedür nişār itmek için şaқınup nāmını zıkr itme ey maḥrem olan kimesne nihāyet

تو همین گوی که احباب نثاری دارند   To hemīn gūy ki aḥbāb nişārī dārend

Ma' nā budur ki ey maḥrem, sen ancak maḥbūba böyle di ki 'uşşāquñ saña bir nişārı vardur feemmā ne olduғın bilmez. Ya' nī murād, maḥbūba cānlarını nişār idüp yine cānuñ nişārınuñ ḥaқīr olduғın beyāndur.

²⁵¹² ta' alluқı: telāқqī HP

چه بطاعت طلبی برهمنان را زاهد   Çi be t̄ā' at t̄alebī Berhemenān rā zāhid

Ma' nā budur ki ey zāhid-i ḥušk, Berehmenleri t̄ā' ate ne da' vet idersen?

تو ریا ورز که این طائفه کاری دارند   To riyā verz ki īn t̄ā' ife kārī dārend

(T 57^b) **Ma' nā budur ki** ey zāhid, sen var riyāyla olan t̄ā' atuña çalış zīrā ki bunlar bir başka kār t̄utarlar dimekdür. Ya' nī murād, zāhidle Berehmen'üñ aḥvālin beyāndur. Taşavvuf ma' nāsı erbābına ma' lūm.

بنده خلوتیان دل خاکم کایشان   Bende-i ḥalvetiyān-i dil-i ḥākem k'īšān

Ma' nā budur ki ḥākdil olan ḥalvetīlerüñ bendesiyem ki ol ḥalvetīler

بشپیدان غمت قرب جواری دارند   Be şehīdān-i ḡamet ḡurb-i civārī dārend

Ma' nā budur ki senüñ derd-i ḡamuñdan şehīd olan 'uşşāka yaḡın ḡonşılıḡ t̄utarlar dimekdür. Ya' nī murād, (HP 319^a)

عرفی از صیدگه اهل نظر دور مشو   'Urfī ez şaydḡeh-i ehl-i naẓar dūr meşev

Ma' nā budur ki ey 'Urfī, ehl-i naẓaruñ maḡal-i şikārgāhında ba' īd olma zīrā ki

که گهی گوشه چشمی بشکاری دارند   Ki gehī ḡuşe-i çeşmī be şikārī dārend

Ma' nā budur ki ḡāh bir olur ki ol ehl-i naẓar olan kimesneler şikāra bir ḡuşe-i çeşm t̄utarlar. Ya' nī murād, erbāb-i naẓardan ba' īd olmaḡ cā'iz olmaduḡın beyāndur. Taşavvuf ma' nāsı erbābına ma' lūm.

Velehu Eyzen²⁵¹³

(fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün)

کی دلم شاد از می ناب و نوای نی شود²⁵¹⁴   Key dilem şād ez mey-i nāb u nevā-yi ney şevved

(HE 160^a) **Ma' nā budur ki** benüm ḡönlüm mey-i şāfdan ve nevā-yi nāydan ḡaçan maḡzūz olup şādmān (T 58^a) olur zīrā ki

هر که باغم شاد گردد شاد ازینها کی شود   Her ki bāḡem şād kereded şān ezīnhā key şevved

Ma' nā budur ki her şol kimesne ki ḡamla şādmān olmaḡa mu' tād itmiş ola mey-i nābdan şādā-yi nāydan ḡaçan şād olur, olmaz.²⁵¹⁵ Ya' nī murād, ḡamla ziyāde me'lūf olduḡın

²⁵¹³ velehu eyzen: ḡazel İ, - HP

²⁵¹⁴ نی: - HE

²⁵¹⁵ nāydan: nābdan HP, nāsdan HE

beyāndur.

Her ki rā sīmāb-i ġaflet riḥt āsāyiş be gūş هر کرا سیماب غفلت ریخت آسایش بگوش

Ma' nā budur ki her şol kimesnenüñ ki qulağına rāhatlık ġaflet-i sīmābın dökdi. Ya' nī, zevq-i dünyāya ol meretebe meşğul oldı ki gūyā qulağına ġaflet cīvāları dökilmiş ola bu taqdirce²⁵¹⁶

Key dileş rā çeşmbāz ez nağme-i yā Ḥayy şevved کی دلش را چشم باز از نغمه یا حی شود

Ma' nā budur ki ol cins şahşuñ göñli nağme-i yā Ḥayy'dan kaçan açık olur, olmaz. Ya' nī murād, gūş-i hūşī ġafletde olan şahşuñ aḥvālin beyāndur.

Ger du rehrev müttefiq gerdend der rāh-i ḥaṭar گر دو رهرو متفق گردند در راه خطر

Ma' nā budur ki eger iki dāne yola giden refīq ḥaṭarnāk olan ṭarīqde müttefiq olacaq olursa bu def'a anları görüp

Kārvānī cem' gerded çun du menzil ṭayy şevved کاروانی جمع گردد چون دو منزل طی شود

Ma' nā budur ki bir kārvān cem' olur çünki iki menzik qat' olur. Ya' nī rāh-i ḥaṭarda iki (T 58^b) dāne refīq (HP 319^b) müttefiq olup iki menzili qat' itdükden şoñra ayruq kārvān ḥalkınuñ ḥavfi qalmayup cem' olurlar dimekdür.²⁵¹⁷ Murād, ittifaqlıqda olan ḥāleti beyāndur.

Cāhil-i bīhūdegū rā māni' ez hezyān meşev جاهل بیهوده گو را مانع از هذیان مشو²⁵¹⁸

Ma' nā budur ki bīhūde söyleyen cāhil <u> nādāna bima' nā kelām söylemekden māni' olma koy ne söylerse söylesün sen hemān

Gūş kon tā ber ser-i destān-i Rūm u Rey şevved گوش کن تا بر سر داستان روم و ری شود

Ma' nā budur ki qulaq dut tā Rūm iqliminüñ ve Rey iqliminüñ ḥikāyetinüñ başı üzerine olur. Ya' nī ḥikāyāt-i māziyye söyleyen kışşah'ānlar gibi ne dirse disün dimekdür. Murād, cāhil-i bīhūdegūyuñ aḥvālin beyāndur.

Ānki cūyed serbülendī ez muşībethā-yi ' aşq آنکه جوید سربلندی از مصیبتهای عشق

Ma' nā budur ki ol kimesne ki ' aşquñ muşībetlerinden serbülendlik ister

²⁵¹⁶ cīvāları: şuları HE

²⁵¹⁷ ḥaṭarda: طریدن İ

²⁵¹⁸ "هذیان" (hezeyān/hezyān) kelimesi tüm nüshalarda, sözlüklerde bir karşılığını bulamadığımız "هذیان" şeklinde yazılmıştır. Anlam bütünlüğü açısından söz konusu kelimenin doğrusunun "هذیان" olduğu kanaatindeyiz. Bu sebeple söz konusu kelime "هذیان" (hezyān) şeklinde tamir edildi.

مشت خاکی بر سرش ریزم که تاج کی شود Mošt ḥākī ber sereṣ rīzem ki tāc-i Key ṣeved

Ma' nā budur ki bir avuç toprağı başı (HE 160^b) üzerine dökeyüm ki Key didikleri şāhuñ tācı olur dimekdür. Ya' nī murād, 'aşquñ muşibetzedesinüñ başına dökilen ḥāk tāc-i Key olduğın beyāndur. (T 59^a)

از نگاه گرم دوستان <و> لب میگون او Ez nigāh-i germ-i dūstān <u> leb-i meygūn-i ū

Ma' nā budur ki ol maḥbūbuñ pūrḥarāret olan baqmasından ve meygūn olan lebinden²⁵¹⁹

نوش بر لب زهر گردد زهر در دل می شود Nūṣ ber leb zehr gerded zehr der dil mey ṣeved

Ma' nā budur ki şerbet tudağ üzerinde zehr olur ve zehr gönülde şarāb olur dimekdür. Ya' nī murād, maḥbūbuñ nigāhında ve leb-i meygūnında olan te'şiri beyāndur.

زین که خواهد محو شد عرفی ز دستان لب میند Zīn ki ḥ'āhed maḥv ṣod 'Urfī zi destān leb mebind

Ma' nā budur ki ey 'Urfī, bu destān söylemekden tudağı bend itme zīrā ki bu destān söylemekden kim maḥv-i vücūd itmek ister.

می شود محو این ترنمها ولی تا کی شود Mişevēd maḥv īn terrennumhā velī tā key ṣeved

Ma' nā budur ki bu destān terrennumātları maḥv olur feemmā kaçan olur? Ya' nī ey 'Urfī, (HP 320^a) eger çi senüñ ebyāt u eş' āruñ dāstānı daḥi lāzım maḥv olur feemmā giç olur imdi bu taqđırce bu destān söylemekden tudağını bağlama dimekdür.²⁵²⁰ Murād, dünyāda her nesne fenāpezīr olduğın beyāndur.

Velehu Eyzen²⁵²¹

(mefā' ilün / fe' ilātün / mefā' ilün / fe' ilün)

چه گرمیست که در سر شراب میسوزد Çi germiyest ki der ser şarāb mīsūzed

Ma' nā budur ki bu bende olan ne ḥarāretdür ki (T 59^b) başda şarāb yanar

چه آتشت که در دیده خواب میسوزد Çi āteşest ki der dīde ḥ'āb mīsūzed

Ma' nā budur ki bu āteş ne āteşdür ki gözde uyku (İ 92^a) yanar. Ya' nī murād, mübālağa üzere vücūdında olan āteş-i 'aşkı beyāndur.

²⁵¹⁹ pūrḥarāret: ḥarāret HE

²⁵²⁰ olur: üşür HP

²⁵²¹ velehu eyzen: ğazel İ, - HP

کسی که برق محبت درو زند آتش Kesī ki berḡ-i maḥabbet derū zened āteş

Ma' nā budur ki ol bir kimesne ki berḡ-i maḥabbet anda āteş ura

ز تاب سایه او آفتاب میسوزد Zi tāb-i sāye-i ū āfitāb mīsūzed

Ma' nā budur ki berḡ-i maḥabbet vücūdına vuran kimesnenūn sāyesinūn ḥarāretinden güneş yanar dimekdür. Ya' nī, mübālağa üzere berḡ-i maḥabbetūn te 'şirin beyāndur

کنون که آتش من جمع شد بآتش حسن Kunūn ki āteş-i men cem' şod be āteş-i ḥüsñ

Ma' nā budur ki imdi ki benüm āteşümle maḥbūbuñ ḥüsni āteşi cem' şod. Bu taḡdırce

مپوش چهره که ناگه نقاب میسوزد²⁵²² Mepūş çehre ki nāgeh nikāb mīsūzed

Ma' nā budur ki ey maḥbūb, çehreñi örtme ki nāgāh nikāb yanar dimekdür.²⁵²³ Ya' nī murād, kendünūn vücūdında olan āteşi beyāndur.

مرا چه جرم گر آتش فند بزهد و صلاح²⁵²⁴ Merā çı cürm ger āteş futed be zühd u şalāḥ

Ma' nā budur ki benüm ne cürmum vardur ki eger zühd u şalāḥa āteş (HE 161^a) düşicek olursa zīrā ki

که این متاع زیرق شباب میسوزد Ki in metā' zi berḡ-i şebāb mīsūzed

Ma' nā budur ki (T 60^a) bu zühd u şalāḥ metā' ı 'ālem-i şebābet berḡından yanar. Ya' nī murād, 'ālem-i şebābetde zühd u şalāḥ metā' in ḥıfz itmek duşvār olduḡın beyāndur.

یکبست آتش و آب حیات در وقتی Yekīst āteş u āb-i ḥayāt der vaḡtī

Ma' nā budur ki āteşle āb-i ḥayāt birdür ol bir (HP 320^b) vaḡtde ki

که گرمی جگر تشنه آب میسوزد Ki germī-i ciger-i teşne āb mīsūzed

Ma' nā budur ki teşne olanlaruñ cigerinūn ḥarāreti şuyı yandura. Ya' nī murād, mübālağa üzere ḥarāret-i ciger-i 'āşıḡı beyāndur.

خدای را بنشانید آتش عرفی Ḥudāy rā benişānīd āteş-i 'Urfī

Ma' nā budur ki Allāh iḡün olsun 'Urfī' nūn vücūdında olan āteşi söndürūn zīrā ki

²⁵²² HE نیوش: مپوش

²⁵²³ nāgāh: tā ki HE

²⁵²⁴ HP بز و بزهد و

Ki tevbe kerd zi zevk-i şarāb misūzed که توبه کرد و ز ذوق شراب می سوزد

Ma' nā budur ki şarābdan tevbe eyledi ve yine şevk-i şarābdan yanar. Ya' nī murād, şarābdan tevbe idüp yine iştiyākı olduğın beyāndur.

Velehu Eyzen²⁵²⁵

(mef' ūlū / fā' ilātū / mefā' ilū / fā' ilūn)

Ma' lūm kez taraşşuḥ-i eşkī çı kem şevd معلوم کز ترشح اشکی چه کم شود

Ma' nā budur ki bir göz yaşınıñ sızıntısından ma' lūmdur ki ne eksik olur?

Ān āteşī ki ez dil-i Ceyhūn 'alem şevd آن آتشی که از دل جیحون علم شود

Ma' nā budur ki ol bir āteş ki Ceyhūn şuyınıñ içinden 'alem olur. Ya' nī, benüm vücūdumda olan āteş ol āteşdür ki (T 60^b) Ceyhūn irmağınıñ içine kıoyalar yine sönmeyüp 'alem gibi şu içinden şu' le urur.²⁵²⁶ Bu taqdırce ma' lūmdur ki bir göz yaşınıñ sızıntısı bu cins āteşden ne miqdārın eksik ider. Murād, kemāl-i mübālağa üzere derūnunda olan āteşüñ ḥarāretin beyāndur.

Ger ğam şevd helāk şehīdān-i 'aşk rā گر غم شود هلاک شهیدان عشق را

Ma' nā budur ki eger ğamuñ vücūduñı helāk olacağ olursa bu def' a 'aşkdan şehīd olanlarıñ

Der Ravza baḥş ber ser-i mīrās-i ğam şevd در روضه بحث بر سر میراث غم شود

Ma' nā budur ki Ravza adlı kitābda baḥşleri ğamuñ mīrāsınıñ başı üzerine olur zirā ki şehīdān-i 'aşk ğamuñ vārişi olduğın beyāndur.

Dāned ğubār-i derdem u āsūde ḥ'āndem داند غبار دردم و آسوده خوانده ام

Ma' nā budur ki maḥbūb benüm ğubār-i derdümü bilür ve yine beni āsūde oğur.²⁵²⁷

Yā Rab mebd kes be vefā muttehim şevd یا رب مباد کس بوفامتهم شود

Ma' nā budur ki ey Bār-i Ḥudā, (HP 321^a) kimesne vefāyla muttehim olmasun. Ya' nī, eger ben vefādārılıkla muttehim olmasam maḥbūb benüm ğubār-i derdümü bilüp yine beni āsūdeḥāl zann itdügine kendüsinden perişānhātır olup (T 61^a) ferāğat iderdüm feemmā yine taḥāmmülден (HE 161^b) ğayrı çāre yoğdur zirā ki bir yerde vefādārılığla muttehimsen.

²⁵²⁵ velehu eyzen: ğazel İ, - HP

²⁵²⁶ urur: virür İ

²⁵²⁷ oğur: olur İ

Murād, vefādārlıǵla muttehim olup sitem-i maḥbūba şabr itdügin beyāndur.

Ferdā ki tiǵ-i nāz keşed ziver-i bihişt فردا که تیغ ناز کشد زیور بهشت

Ma‘nā budur ki yarın rüz-i kıyāmetde ki maḥbūb nāz kılıcu çeke bu def‘a bihiştüñ ziveri ol zamān²⁵²⁸

Ārāyiş-i mezār-i şehīdān sitem şeved آرایش مزار شهیدان ستم شود

Ma‘nā budur ki sitem-i maḥbūbdan şehīd olan ‘uşşākuñ mezārınuñ ārāyişi olur dimekdür. Ya‘nī murād, merātib-i şehīd-i sitemi beyāndur.

Bāşed sıfāl-i meykede āyine-i murād باشد سفال میکده آینه مراد

Ma‘nā budur ki meyḥānenüñ sıfālī āyine-i murād ola bu taqđırce

Bībehre ānki der taleb-i cām-i Cem şeved بی بهره آنکه در طلب جام جم شود

Ma‘nā budur ki bīnaşıbdür ol kimesne ki cām-i Cem’üñ talebinde olur. Ya‘nī murād, sıfāl-i meykede āyine-i murād olmağda cām-i Cem’den a‘lā olduǵın beyāndur.

Şad kām der dilem gozered çun resem be dūst صد کام در دلم گذرد چون رسم بدوست

Ma‘nā budur ki ben maḥbūba niçe vāşıl olayum ki gönülde yüz dāne murād geçiyor ki her biri

Mānend-i ārzū ki duçār-i kerem şeved مانند آرزو که دچار کرم شود

(T 61^b) **Ma‘nā budur ki** kereme muḳābil olan ārzū gibi olur. Ya‘nī murād, gönlinde olan murādātuñ ḥuşūlī duşvār olduǵına bināen maḥbūba vāşıl olmaduǵın beyāndur.

Īn neş‘e kes be tıynet-i ‘Urfī gumān nedāşt این نشأ کس بطینت عرفی گمان نداشت

Ma‘nā budur ki ‘Urfī’nüñ tıynetinde bu neş‘eyi aşlā kimesne tıtmazdı ki

Kez Sūmenāt ḥīzed u murǵ-i ḥarem şeved کز سومنات خیزد و مرغ حرم شود

Ma‘nā budur ki Sūmenāt tarafından zūhūr ide ve murǵ-i ḥarem olur. (HP 321^b) Ya‘nī murād, şuret-i fesāddan şuret-i şalāḥa rucū‘ idüp hidāyet bulduǵın beyāndur.

Velehu Eyzen²⁵²⁹

(fā‘ ilātün / fā‘ ilātün / fā‘ ilātün / fā‘ ilün)

²⁵²⁸ rüz-i: - HE; maḥbūb: - HE

²⁵²⁹ velehu eyzen: ğazel Ī, - HP

Her zamān der fitne ḥoş nāmihribānī mīṣeved هر زمان در فتنه خوش نامهربانی میشود

Ma' nā budur ki maḥbūb, her zamān fitne vü fesādda bizümle bir ḥoş nāmihribān olur. Ya' nī dā'imā bizümle kīn ü 'adāvet üzere mu'āmele ider feemmā

İn heme ḡavḡā berā-yi nīmcanī mīṣeved این همه غوغا برای نیم جانی میشود

Ma' nā budur ki maḥbūbuñ bizümle bu cümle ḡavḡāsı yarım cāndan ötürü olur dimekdür. Ya' nī murād, maḥbūbuñ kendüyle olan mu'āmelesi yarım cāndan ötürü olduğın beyāndur. (T 62^a)

'Aşḡ bāḡ-i dilnişīn dāred ki murḡ-i dil derū عشق باغ دلنشین دارد که مرغ دل درو

Ma' nā budur ki 'aşḡ dilnişīn olan bāḡı tatar ve murḡ-i dil ol bāḡda²⁵³⁰

Ger nişīned ber giyāhī ašināyī mīṣeved گر نشیند بر گیاهی آشیانی میشود

Ma' nā budur ki eger bir giyāhuñ üzerinde oturacak olursa (HE 162^a) bir dāne yuva olur dimekdür. Ya' nī murād, bāḡ-i 'aşḡuñ giyāhınuñ vus' atin beyāndur. (İ 92^b)

Her ki benşīned be gerd-i ḡ'ān-i gerdişhā-yi dehr هر که بنشیند به طرف خوان گردشهای دهر

Ma' nā budur ki her şol kimesne ki dehrüñ gerdiş<ler>inüñ ḡ'ānınuñ eṭrāfına otura

Ger sitāned yek nevāle mīzbānī mīṣeved گر ستاند یک نواله میزبانی میشود

Ma' nā budur ki eger ol dehrüñ ḡ'ānından bir nevāle alacak olursa bu def'a kendüsi daḡı konaḡ alıcı olur dimekdür.²⁵³¹ Ya' nī murād, dehrüñ gerdişinüñ ḡ'ānından nevāle almak muft olmaduḡın beyāndur.²⁵³²

Kīmyāger neş'ei dāred ki dārū-yi Mesīḡ²⁵³³ کیمیاجر نشایی دارد که داروی مسیح

Ma' nā budur ki kīmyāger olan bir kimesne bir neş'e tatar ki ḡazret-i Mesīḡ'üñ dārūsı

Ger be dest-i ü futed derd-i girānī mīṣeved گر بدستش او فتد درد گرانی میشود

Ma' nā budur ki eger ol kīmyā gerek eline düşecek olursa bir derd-i girān olur dimekdür. Ya' nī murād, mübālaḡa üzere kīmyāgerde olan neş'eyi beyāndur ki (T 62^b) dārū-yi Mesīḡ mordeyi (HP 322^a) iḡyā iderken kīmyāgerüñ derdine dermān olmaz belki derd-i girān olur.

²⁵³⁰ bāḡda: bāḡla HE

²⁵³¹ konaḡ alıcı: konaḡ-i İlāhī HP

²⁵³² olmaduḡın: olduğın HP

²⁵³³ Bu mısra ve şerhi İ'de derkenardadır.

Murād, maraz-i kīmyāya mübtelā olana devā olmaduğın beyāndur.

جان فدای همت عرفی که چون جولان کند Cān fedā-yi himmet-i ‘Urfī ki çun cevlān koned

Ma‘nā budur ki cān ‘Urfī’nün himmetinün fedāsı olsun ki çünki cevlān eyleye

کز زمین گیرد غبارش آسمانی میشود Kez zemīn gīred ğubāreş āsumānī mīşevēd

Ma‘nā budur ki ol ‘Urfī’nün gerd <u> ğubārı zemīnden bir āsumān olur. Ya‘nī cevlānī maḥalli ayağı altından kalkan toz, āsumān olur dimekdür. Murād, mübālağa üzere cevlānından kalkan ğubārı beyāndur.

Velehu Eyzen²⁵³⁴

(mef‘ ūlū / mefā‘ ĩlū / mefā‘ ĩlū / fe‘ ūlūn)

تا بوی نعیم ستم از خوان تو یابند Tā bŷy-i na‘ ĩm-i sitem ez ḥ‘ān-i to yābend

Ma‘nā budur ki ey maḥbŷb, tā ki sitem na‘ ĩminün rāyīḥası senün ḥ‘ānuñdan bulurlar ol zamān

جانهای شهیدان همه مهمان تو یابند Cānhā-yi şehīdān heme mihmān-i to yābend

Ma‘nā budur ki cümle şehīdlerün cānlarını ey maḥbŷb, senün mihmānuñ bulurlar dimekdür. Ya‘nī murād, cānhā-yi şehīdān na‘ ĩm-i sitem olan mekānda mihmān olduğların beyāndur.

(T 63^a)

مهمان تو جمعی و مرا غم که مبدا Mihmān-i to cem‘ ĩ vü merā ğam ki mebādā

Ma‘nā budur ki ey maḥbŷb, senün mihmānuñ bir cemā‘ at ve baña ğam olmaya ki

شور دل ریشم ز نمکدان تو یابند Şŷr-i dil-i rişem zi nemekdān-i to yābend

Ma‘nā budur ki benüm yaralı olan gönŷlŷmŷn şŷr u ğavgāsın ey maḥbŷb, senün nemekdānuñda bulurlar. Ya‘nī murād, gönŷli mecrŷḥ olduğın beyāndur.

سازند بمحشر هدف تیر ملامت Sāzend be maḥşer hedef-i tīr-i melāmet

Ma‘nā budur ki rŷz-i (HE 162^b) maḥşerde hedef-i tīr-i melāmet düzerler.

آن دست که گیرنده دامن تو یابند Ān dest ki gīrende-i dāmān-i to yābend

Ma‘nā budur ki ey maḥbŷb, ol eli ki senün etegŷñi tŷtıcı bulurlar. Ya‘nī murād, rŷz-i maḥşerde ḥavfından kimesne maḥbŷbuñ dāmānına yapışmaduğın beyāndur.

²⁵³⁴ velehu eyzen: ğazel ĩ, - HP

آبی که بود تشنگی افزای مسیحا *Ābī ki buved teşnegīefzā-yi Mesīhā*

Ma' nā budur ki ol bir şu ki ḥazret-i (HP 322^b) Mesīh'ün şusuzluğın ziyāde idici olur. Ya' nī Mesīh, ol ābı nūş itdikçe def' -i ḥarāret itmeyüp belki teşneligi daḥi ziyāde olur dimekdür. Murād, āb-i ḥayāt olsa gerekdür feemmā ol cins şu

زهریست که در کام شهیدان تو یابند *Zehrīst ki der kām-i şehīdān-i to yābend*

Ma' nā budur ki bir zehrdür ki ey maḥbūb, senūñ derd-i 'aşḫuñdan şehīd olanlaruñ (T 63^b) dimāğında bulurlar. Ya' nī murād, Mesīh'e teşnelik ziyāde iden şu, şehīdlerin dimāğında zehr pāyesinde olduğın beyāndur.

جان دو جهانرا که چو دم حشر بجویند²⁵³⁵ *Cān-i du cihān rā çu dem-i ḥaşr becūyend*

Ma' nā budur ki rüz-i maḥşer demindeki iki cihānuñ maḥlūqınuñ cānını taleb idüp isteyeler ol zamānda²⁵³⁶

یک یک بسر نشتر پیکان تو یابند *Yek yek be ser-i neşter-i peykān-i to yābend*

Ma' nā budur ki birer birer ol iki cihān maḥlūqınuñ cānlarını ey maḥbūb, senūñ oḫınuñ neşterinuñ başında bulurlar dimekdür. Ya' nī murād, mübālağa üzere cemī' maḥlūq maḥbūbuñ peykānınuñ maḫtūli olduğın beyāndur.

معراج ملانک بجز این نیست که در عشق *Mi' rāc-i melā'ik be coz īn nīst ki der 'aşḫ*

Ma' nā budur ki melā'ikenūñ mi' rācı bundan ġayrı degildür ki 'ālem-i 'aşḫda

پروانگی شمع شبستان تو یابند *Pervānegī-i şem' -i şebistān-i to yābend*

Ma' nā budur ki ey maḥbūb, senūñ şebistānuñda olan şem' üñ pervāneligin bulurlar. Ya' nī murād, mübālağa üzere maḥbūbuñ şem' inūñ pervāneşifat olan 'aşıḫuñ 'uluvv-i merātibin (HP 323^a) beyāndur.

باید که رسد جان بلب خضر و مسیحا *Bāyed ki resed cān be leb-i Ḥızr u Mesīhā*

Ma' nā budur ki gerekdür ki ḥazret-i Ḥızr ile ḥazret-i Mesīh'ün cān, tudağlarına yetişe

تا جرعه از چشمه حیوان تو یابند *Tā cur' aī ez çeşme-i hayvān-i to yābend*

(T 64^a) **Ma' nā budur ki** tā ki ey maḥbūb, senūñ çeşme-i ḥayvānuñdan bunlar bir cur' a bulurlar dimekdür. Ya' nī murād, maḥbūbuñ çeşme-i ḥayvānından bir cur' a şu almaḫ āsān

²⁵³⁵ HE بخونید: بجویند

²⁵³⁶ isteyeler: istediler HE

olmaduğın beyāndur.

Ey refte be Mışr ez pey-i ferzend be Ken‘ān ای رفته بمصر از پی فرزند بکنعان

(HE 163^a) **Ma‘nā budur ki** ey evlādından ötüri Mışr’a giden kimesne diyār-i Ken‘ān’da

Costend ki ū rā zi girībān-i to yābend جستند که او را ز گریبان تو یابند

Ma‘nā budur ki ol ardınca Mıřr’a gitdüğüñ evlādı yine diyār-i Ken‘ān’da senüñ yaқandan bulurlar dimekdür. Ya‘nī murād, her ne taleb idersen yine sende mevcūd olduđın beyāndur. Murād, olan Һazret-i Ya‘qūb’la Һazret-i Yūsuf’uñ aҺvālidür ki erbābına ma‘lūmdur ve kezālik tařavvuf ma‘nāsı erbābına ma‘lūmdur.²⁵³⁷

‘Urfī çı buved nāz u na‘īm-i to ki dā’im عرفی چه بود ناز و نعیم تو که دائم

(T 64^b) **Ma‘nā budur ki** ey ‘Urfī ‘acabā senüñ nāz u na‘īmüñ ne olsa gerekdür ki dā’im

Mātemzedegān rā heme miҺmān-i to yābend ماتم زده گانرا همه مهمان تو یابند

Ma‘nā budur ki mātemzede olan ‘uřřaқı cümleden senüñ miҺmānuñ bulurlar dimekdür. Ya‘nī murād, dā’imā enīsi mātemzedeler olduğın beyāndur.²⁵³⁸

Velehu Eyzen²⁵³⁹

(mef‘ūlü / fā‘ilātü / mefā‘ilü / fā‘ilün)

Çun ‘aşq-i büt zi Ka‘be be deyrem Һavāle kerd چون عشق بت زکعبه بدیرم حواله کرد²⁵⁴⁰

(T 64^b) **Ma‘nā budur ki** çünki bütşifat olan maҺbūbuñ ‘aşqı Ka‘be’den beni deyre Һavāle itdi. Bu def a

TesbīҺ şükrü şod u nāqūs nāle kerd تسبیح شکر گو شد و ناقوس ناله کرد

Ma‘nā budur ki Ka‘be’de olan tesbīҺ şükrü olmađa başladı ki “*ElҺamdu li’l-lāh bunuñ elinden Һalāř olup rāҺat olduқ*” ve nāqūs-i deyr nāle vü feryād itdi ki “*Āh bu yine mi geldi bizüm deyre*” Ya‘nī murād, Ka‘be’den deyre Һavāle olunduđın beyāndur. Tařavvuf ma‘nāsı (İ 93^a) erbābına ma‘lūm.

²⁵³⁷ erbābına ma‘lūmdur ve kezālik tařavvuf ma‘nāsı erbābına ma‘lūmdur: - HE

²⁵³⁸ enīsi: unsi HE

²⁵³⁹ velehu eyzen: ğazel İ, - HP

²⁵⁴⁰ بدیرم: HE

آب حیات چون طلبد کس که بخت ما   Āb-i ḥayāt çun talebed kes ki baḥt-i mā

Ma' nā budur ki āb-i ḥayātı kim taleb ider ki bizüm baḥtımız

این زهر هم بخون جگر در پیاله کرد   Īn zehr hem be ḥūn-i ciger der piyāle kerd

Ma' nā budur ki bu āb-i ḥayāt zehrinden daḥi ciger ẓanıyla piyālede itdi. Ya' nī murād, baḥtından şekvādur ki āb-i ḥayātı zehr deyü ḥūn-i cigerle (**HP 323^b**) piyāle içine koyduḡın beyāndur.

مجموعه ساز عشق الم نامه مرا   Mecmū' a sāz 'aşq-i elem nāme-i merā

Ma' nā budur ki benüm 'aşqum elem nāmesini mecmū' a düz ki ḥattā

نا خوانده بر دو خاتمه صد رساله کرد   Nāḫānde ber du ḥātımeī şad risāle kerd

Ma' nā budur ki <bir> iki ḥātımenüñ üzerine oḡunmadan yüz dāne risāle itdi.²⁵⁴¹ Ya' nī murād, elem nāmesinüñ ziyāde muḥavvel olduḡın beyāndur ki (**T 65^a**) bir iki ḥātımesi tamām oḡunmadan yüz dāne risāle kadar söz zūhūr itdi dimekdür.

بر آستان دیر نهادیم روی گرم   Ber āsitān-i deyr nihādīm rūy germ

Ma' nā budur ki deyrüñ eşigine ḥarāretle yüz koyduk. Bizüm bu ḥarāretle āsitān-i deyre çehre koyduḡımızı görince

هر ذره صد معامله با رنگ لاله کرد   Her zerre şad mu' āmele bā reng-i lāle kerd

(**HE 163^b**) **Ma' nā budur ki** lālenüñ rengine her bir zerre yüz dāne mu' āmele itdi. Ya' nī, bizüm germ olan yüzümüzden zūhūr iden her bir zerre-i āteş, lāle-i ḥamrānuñ rengiyle yüz dāne mu' āmele itdi dimekdür. Murād, āsitān-i deyrde olan ḥavāşşı beyāndur ki zerre, lāle ile mu' āmele itmege isti' dād kesb itdüḡın beyāndur.

تیغی که تافت روز جگر گوشه خلیل²⁵⁴²   Tīḡi ki tāft rü zi cigergūşe-i Ḥalīl

Ma' nā budur ki ol bir tīḡ ki cigergūşe-i Ḥalīl olan ḥazret-i İsmā' il'den yüz döndürüp ẓaḥ' -i ḥulḡüm itmedi

امروز عشق بر سر عرفی حواله کرد   İmrüz 'aşq ber ser-i 'Urfī ḥavāle kerd

(**T 65^b**) **Ma' nā budur ki** ol kılıcı 'aşq bugün 'Urfī'nüñ başı üstine ḥavāle itdi. Ya' nī murād,

²⁵⁴¹ oḡunmadan: oḡumadan İ

²⁵⁴² HE تافت: تافت

tîğ-i maḥabbetle ‘aşk kendüsin katl idecegin beyândur.

Velehu Eyzen²⁵⁴³

(fâ‘ ilâtün / fâ‘ ilâtün / fâ‘ ilâtün / fâ‘ ilün)

خم بجوش آمد بگو چون توبه اکنون نشکند   Hum be cüş âmed begū çun tevbe eknün neşkened

Ma‘nâ budur ki şarâb küpü kaynayup cüş u hurûşa geldi söyle göreyüm imdi tevbe niçesi şikest olmaz huşûşen ki

توبه کز بی شرابی کرده ام چون نشکند   Tevbeî kez bişarâbî kerdeem çun neşkened

Ma‘nâ budur ki ol bir tevbeyi ki şarâbsızlıqdan itmiş olam niçesi şikest olmaz. Ya‘nî murâd, (HP 324^a) hum-i bâdenüñ ğaleyânî vaqtinde zühd ü vera‘ u tevbe mümkün olmaduğın beyândur ve taşavvuf ma‘nâsı erbâbına ma‘lûm.²⁵⁴⁴

در چمن هرگز نکرد آن سرو قامت جلوه   Der çemen hergiz nekerd ân servkâmet cilveî

Ma‘nâ budur ki ol servkâmet olan maḥbûb, aşlâ çemende bir cilve itmedi ki

کز خجالت باغبان صد نخل موزون نشکند   Kez hacâlet bâğbân şad naḥl-i mevzün neşkened

Ma‘nâ budur ki hacâletinden bâğbân, yüz dâne mevzün naḥli şikest itmez. Ya‘nî murâd, maḥbûbuñ kad-i kıyâmethîzinüñ cilvesinde olan hâleti beyândur ki bâğbân her bir cilve-i kıdd-i maḥbûbı görünce hacâletden kendü bâğçesinde olan naḥl-i mevzünları şikest ider dimekdür.²⁵⁴⁵

بر دهانش زن که آرد نام همت بر زبان   Ber dehâneş zen ki âred nâm-i himmet ber zebân

Ma‘nâ budur ki eger himmetüñ nâmını lisânı üzerine getürürse ağızına ur her şol²⁵⁴⁶

تشنه کو جام جم برفرق جیحون نشکند   Teşneî kû cām-i Cem ber farq-i Ceyhün neşkened

Ma‘nâ budur ki bir şusuz ‘âşık ki Cem’üñ cāmını Ceyhün ırmağınun farqı üzerine şikest itmez. (T 66^a) Ya‘nî, her şol ‘âşık-i teşneleb ki eline Cām-i Cem girdüğü zamân def‘-i teşnelik itmeyüp Ceyhün ırmağına varup Cām-i Cem’i şikest itmeyüp yine ben şâhib(HE 164^a)himmetem deyüp da‘vâ iderse ol zamân ol cins ‘âşıkun ağızına bu sözi

²⁵⁴³ velehu eyzen: ğazel İ, - HP

²⁵⁴⁴ ve taşavvuf ma‘nâsı erbâbına ma‘lûm: - HE

²⁵⁴⁵ murâd: - T; hâleti beyândur ki bâğbân her bir cilve-i kıdd-i maḥbûbı görünce hacâletden kendü bâğçesinde olan: - T

²⁵⁴⁶ ur: vur İ, T

didüğinden ötüri ur dimekdür. Murād, ‘āşık-i şāhibhimmet def’-i teşnelik itmeyüp cām-i Cem’i farq-i Ceyhūn’a urup şikest itdüğün beyāndur.

Ger resed cāmī be ‘uşşāk ez şarāb-i rüy-i düst   گر رسد جامی بعشاق از شراب روی دوست

Ma‘nā budur ki eger maḥbūbuñ cemālī bādesinden ‘uşşāka bir cām yetiŕecek olursa ol zamān

Būy-i Leylā ger beyāyed reng-i Mecnūn neŕkened   بوی لیلی گر بیاید رنگ مجنون بشکند

Ma‘nā budur ki Leylā’nuñ rāyiḥası daḥi gelecek olursa yine Mecnūn’uñ rengi şikest olmaz.

Ya‘nī, ‘ādet bu idi ki her ne vaḳt ki Leylā’nuñ rāyiḥası Mecnūn’uñ dimāğına girse ol vaḳt Mecnūn’uñ rengi şikest olup (HP 324^b) müteğayyirü’l-ḥāl olur feemmā bāde-i cemāl-i maḥbūbdan ‘uşşāk ṭā’ifesine bir cām yetiŕüp nūŕ itdükleri vaḳt, bir mertebe bīḥūŕ olurlar ki ayruḳ būy-i Leylā ile (T 66^b) reng-i Mecnūn şikest olmadan ḳalurdı dimekdür. Murād, mübālağa üzere bāde-i cemālde olan ḥāleti beyāndur.

Der beyābān ŕi‘-r-i ‘Urfī vaḳt ān ḥoŕ kez ḥased   در بیابان شعر عرفی وقت آن خوش کز حسد

Ma‘nā budur ki şahrālarda ‘Urfī’nuñ eŕ‘ārını ol kimesnenüñ vaḳti ḥoŕ olsun ki ḥasedden

Lafz rā ber hem ne piçed şān-i maẓmūn neŕkened   لفظ را بر هم نه پیچد شان مضمون نشکند

Ma‘nā budur ki ol ŕi‘ rūñ lafzını birbirine ŕarmaya ve maẓmūnuñ ŕānını şikest itmeye. Ya‘nī murādı, du‘ādur ol kimesnelere ki beyābānlarda kendünüñ eŕ‘ārını oḳudıḡı zamān ḥased itmeyüp lafzını ve maẓmūnunu dorost oḳuya zīrā ki ba‘zı erbāb-i ḥased, kemāl-i ḥasedinden ba‘zı erbāb-i ma‘ārifūñ kelām-i dürebārın bozarlar. Bu ḥavfdan ötüri eŕ‘ārını bozmayana du‘ā ider.

Velehu Eyzen²⁵⁴⁷

(fe‘ ilātün / fe‘ ilātün / fe‘ ilātün / fe‘ ilün)

Düst rā muḥteriz ez ŕoḥbet-i mā netvān kerd   دوست را محترز از صحبت ما نتوان کرد

Ma‘nā budur ki maḥbūbı bizüm meclisimüzden iḥtirāz üzere itmek mümkün degildür zīrā ki

Terk-i mā ger betevān terk-i vefā netvān kerd   ترک ما گر بتوان ترک وفا نتوان کرد

Ma‘nā budur ki maḥbūb eger bizi terk (İ 93^b) itmege ḳādir ise daḥi vefāyı terk (T 67^a) itmek mümkün degildür. Ya‘nī murād, maḥbūbuñ kendü ile ḥüsn-i mu‘āmele üzere

²⁵⁴⁷ velehu eyzen: ġazel İ, - HP

olduğın beyāndur.

Dāmen-i ʿahd u vefāyī ki giriftend be dest ²⁵⁴⁸ دامن عهد و وفايي که گرفتند بدست

Maʿnā budur ki ṭāʾife-i ʿuṣṣāk bir ʿahd u vefānuñ etegin ṭutmuşlardur elleriyle ki

Fīʾl-meṣel ger dem-i mār est rehā netvān kerd ²⁵⁴⁹ فی المثل گر دم ماراست رها نتوان کرد

Maʿnā budur ki (HE 164^b) fīʾl-meṣel eger dem-i mār ise de ellerinden terk itmek mümkin degildir. Yaʿnī murād, mübālağā üzere dāmen-i vefāyī muḥkem ṭutdukların beyāndur.

Ḳadem-i ṣıdḳ bered pey-i serāperde-i ḳurb ²⁵⁴⁹ قدم صدق برد پی سرا پرده قرب

(HP 325^a) **Maʿnā budur ki** maḥbūbuñ taḳarrubı serā perdesine izi ancaḳ ṣadāḳat ḳademī iletilür ve illā²⁵⁵⁰

Reh be tezvīr derīn perdeserā netvān kerd ²⁵⁵¹ ره بئذویر درین پرده سرا نتوان کرد

Maʿnā budur ki tezvīrle bu serāperdeye yol iletmek mümkin degildir.²⁵⁵² Yaʿnī murād, serāperde-i taḳarruba ṣadāḳatla varan kimesne yol iletdüğün beyāndur.

Beski her gāh bihiṣṭiṣfatī mī āyed ²⁵⁵² بسکه هر گاه بهیشتی صفتی می آید

Maʿnā budur ki her vaḳt bir bihiṣṭiṣfat olan maḥbūb gelür bu taḳdīrce

Der reh-i deyr-i Muğān rū be ḳafā netvān kerd ²⁵⁵² در ره دیر مغان رو بقفا نتوان کرد

Maʿnā budur ki deyr-i muğānuñ yolında yüzi ḳafāya itmek mümkin degildir. Yaʿnī, meʾyūs olup yüz (T 67^b) döndürmek yoḳdur dimekdür. Murād, deyr-i muğānuñ yolında olan ḥāṣṣeyi beyāndur.

Bā çonīn mihr ki maʿṣūḳ be mā mīverzed ²⁵⁵² با چنین مهر که معشوق بما میورزد

Maʿnā budur ki buncılayın maḥabbetle maḥbūb bizümle muʿāmele ider. Bu taḳdīrce

Daʿvī-i düstī ez cānib-i mā netvān kerd ²⁵⁵² دعوی دوستی از جانب ما نتوان کرد

Maʿnā budur ki düstlıḳ daʿvāsını bizüm ṭarafımızdan itmek mümkin degildir. Yaʿnī murād, maḥabbet maḥbūb ṭarafından olduğın beyāndur.

²⁵⁴⁸ - HP, HE

²⁵⁴⁹ HE, İ بردنی: برد پی

²⁵⁵⁰ taḳarrubı: nefreti HP

²⁵⁵¹ HE تئد و بر: بئذویر

²⁵⁵² tezvīrle: tund u ber HE

Kin zi düşmen bekeş imrüz ki bā raḥmet-i dūst کین ز دشمن بکش امروز که با رحمت دوست

Ma' nā budur ki düşmeden ḥayfı bugün çek ki dūstuñ merḥametiyle

Tekye ber keşmekeş-i rüz-i cezā netvān kerd تکیه بر کشمکش روز جزا نتوان کرد

Ma' nā budur ki rüz-i cezānuñ keşmekeşine ṭayanmağ mümkün degildir zīrā ki ihtimāldür ol zamān ġayrı aḥvāl zuhūr ide hemān düşmeden ḥayfı bugün ala dimekdür.²⁵⁵³ Ya' nī murād, fırsat düşdüğü zamān düşmene āmān virmek cā'iz olmaduğın beyāndur.

Derd-i 'Urfī be du' ā maḥv tevān kerd velī²⁵⁵⁴ درد عرفی بدعا محو توان کرد ولی

Ma' nā budur ki 'Urfī'nün derdini du' āyla maḥv itmek mümkündür feemmā

Dileş ālūde-i ümmid-i şifā netvān kerd دلش آلوده امید شفا نتوان کرد

Ma' nā budur ki ol 'Urfī'nün gönlini şifā ümmidiyle ālūde etmek mümkün degildir. Ya' nī murād, (T 68^a) gönli (HP 325^b) şifā ümidiyle ālūde olmaduğın beyāndur.

Velehu Eyzen²⁵⁵⁵

(fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün)

Hem nevā-yi bülbül u hem şavt-i zāğem mīgezed هم نوای بلبل و هم صوت زاغم میگذرد

Ma' nā budur ki beni hem nevā-yi bülbül hem şavt-i zāğ ikisi daḥi āzārde idüp dişler.

Ḥār çeşmem mīḥerāşed gül dimāğem mīgezed خار چشم میخراشد گل دماغ میگذرد

Ma' nā budur ki tiken gözümi ḥerāşide ider ve gül dimāğımı dişler. Ya' nī murād, mübālağa üzere āzārdeḥātır olup bed'fālī' olduğın beyāndur.

Men negüyem neş'e-i pervāne bā men hest līk من نگویم نشأه پروانه بامن هست لیک

(HE 165^a) **Ma' nā budur ki** ben dimezem ki bende neş'e-i pervāne vardur feemmā

Īn ḳadr dānem ki te'şīr-i ayāğem mīgezed این قدر دانه که تاثیر ایغام میگذرد

Ma' nā budur ki bu ḳadar bilürem ki peymānenün te'şīri beni dişler. Ya' nī murād, kendü kendüden biḥaber olduğın beyāndur.²⁵⁵⁶ "تاثیر ایغام میگذرد" (te'şīr- āyāğem mīgezed)'den "تاثیر"

²⁵⁵³ zuhūr ide: zuhūriyla HE

²⁵⁵⁴ "توان کرد" (tevān kerd) ibaresi tüm nüshalarda "نتوان کرد" (netevān kerd) şeklinde yazıldır. Oysa şerhte "mümkündür" şeklinde tercüme edilmiştir. Bu sebeble söz konusu ibare "توان کرد" (tevān kerd) şeklinde tamir edildi.

²⁵⁵⁵ velehu eyzen: ġazel İ, - HP

²⁵⁵⁶ kendü kendüden biḥaber olduğın beyāndur: - HE

”چراغم“ (te’şīr-i çerāgem) olsa ma‘nā daḥi vāziḥ olur.

Men ki dil dāniste der kūy-i to kem gerdem çerā من که دل دانسته در کوی تو کم کردم چرا

Ma‘nā budur ki ey maḥbūb, ben ki gönlümi senüñ kūyuñda bildügüm ḥâlde yitirdüm bu taḳdīrce niçün?

Maḥremī her dem be taḳrīb-i surāgem mīgezed محرمی هر دم بتقریب سراغم میگردد

Ma‘nā budur ki her dem su’āl taḳrībīyle bir maḥrem-i rāz olan kimesne (T 68^b) beni dişler. Ya‘nī, kūy-i maḥbūbda bildügi ḥâlde göñlini yitirdügin beyāndur.

Bā vücūd-i ānki mīdānem ki derdem bīdevāst با وجود آنکه میدانم که دردم بیدواست

Ma‘nā budur ki bunuñ birle ki derdüm devāsuz olduğın bilürem feemmā

Dembedem endīşe-i bāṭıl dimāgem mīgezed دمبدم اندیشه باطل دماغم میگردد

Ma‘nā budur ki dembedem şīḥat ümmīdiyle endīşe-i bāṭıl, dimāgum dişler. Ya‘nī murād, derdi bīdevā olduğın beyāndur.

Düstī dārem ki der zindān-i miḥnet ber dilem دوستی دارم که در زندان محنت بر دلم

Ma‘nā budur ki bir düst ṭutaram ki miḥnet zindānında benüm göñlüm üzerine

Mīnihed merhem velī der şaḥn-i bāgem mīgezed مینهد مرهم ولی درصحن باغم میگردد

Ma‘nā budur ki merhem (HP 326^a) ḳor feemmā bu def‘a şaḥn-i bāgda beni āzārde idüp dişler. Ya‘n murād, kendüyle itdügi mu‘āmeleyi beyāndur. Bu ğazelüñ maḳṭa‘ı bulunmaduğına beyān olınmadı.

Velehu Eyzen²⁵⁵⁷

(mefā‘ ilün / fe‘ ilātün / mefā‘ ilün / fe‘ ilün)

Nesīm-i şubḥ çu berg-i semen furū rīzed نسیم صبح چو برگ سمن فرو ریزد

Ma‘nā budur ki nesīm-i şubḥ çünki berg-i semeni aşağā doker. Bu def‘a

Ciger zi nāle-i murğ-i çemen furū rīzed جگر ز ناله مرغ چمن فرو ریزد

Ma‘nā budur ki ‘uşşākuñ cigerini murğ-i çemenüñ nāle vü feryādından aşağā doker dimekdür. Ya‘nī murād, berg-i semenüñ dökdüğine murğ-i çemen bir sūzişle nāle ider ki ol nālenüñ te’şīrinden sāmī‘üñ cigeri töküldügin (T 69^a) beyāndur.

²⁵⁵⁷ velehu eyzen: ğazel İ, - HP

اجل بصیدگه ناز او شود پامال Ecel be şaydgeh-i nāz-i ū şevved pāmāl

Ma' nā budur ki ol maḥbūbuñ nāzınuñ şikārgāhında ecelüñ vücūdı pāyimāl olur ve bundan ma' ādā

Zi beski ber ser-i hem cān u ten furū rīzed²⁵⁵⁸ ز بسکه برسر هم جان و تن فروریزد

Ma' nā budur ki çok ki ol pāyimāl olan ecel başı üzerine daḥi cānıyla teni aşağa töker.²⁵⁵⁹

Ya' nī murād, kemāl-i mübālağa üzere maḥbūbuñ nāzında olan ḥāleti beyāndur ki ecel daḥi nāzuñ şikārı olmak ümmīdiyle (**HE 165^b**) şaydgāh-i nāza geldi feemmā ašlā maḥbūb meyl idüp şikār itmege lāyık görmedüğünden vardı pāyimāl oldu tekrār yine başı üzerine bir alay cān u ten töküp dirilmek ister ki bolay ki nāz-i maḥbūb (**İ 94^a**) kendüyi şikār ide ḥāşıl-i kelām ecel, maḥbūbuñ nāzınuñ şikārı olmak sevdāsında olduğın beyāndur.

Nuhufte ber leb-i Şirīn eger zenī enguş نُهفته بر لب شیرین اگر زنی انگشت

Ma' nā budur ki Şirīn'ün tudağı üzerine eger parmağunuñ gizlice koyacaḥ olursan

Fesānehā-yi ğam-i Kūhken furū rīzed فسانهای غم کوهکن فروریزد

Ma' nā budur ki Ferhād'ün ğamınuñ ḥikāyetlerini aşağa töker dimekdür. Ya' nī murād, ma' şūkuñ zamīrinde 'āşıkuñ aḥvālī mestūr olduğın beyāndur.

Felek nazār be ki dāred ki niş-i ğamze-i ū فلک نظر بکه دارد که نیش غمزۀ او

(**T 69^b**) (**HP 326^b**) **Ma' nā budur ki** 'acabā felek yine kaḅı 'āşıka nazār tutar ki ol maḥbūbuñ niş-i ğamzesi

Hezār nāvek-i cādūfiken furū rīzed هزار ناوک جادو فکن فروریزد

Ma' nā budur ki biñ dāne sāḥir yıķıcı oķı aşağa töker. Ya' nī murād, maḥbūb cādūfiken olan oķıyla 'āşıķı zaḥmdār ide ğüyā felek ol 'āşıķ-i mecrūḥa nazār itmiş gibi olduğın beyāndur.

Eger şikeste dilem āstīn ber efşāned اگر شکسته دلم آستین برافشانند

Ma' nā budur ki eger benüm şikeste olan gönlüm yeñin yuķaru şaçacaḥ olursa

Cihān cihān ğameş ez her şiken furū rīzed جهان جهان غمش از هر شکن فروریزد

Ma' nā budur ki cihān cihān ğamı ol yeñünden her şikeninden aşağa töker dimekdür. Ya' nī murād, mübālağa üzere ğamınuñ çoklığın beyāndur.

²⁵⁵⁸ İ از: ز

²⁵⁵⁹ ki: - İ

شکافت گریه دلم را رها کن ای حیرت   Şikâfet girye dilem rā rehā kon ey hayret

Ma' nā budur ki ağlamak benim gönlümü yardı ey hayret koy ki

که خوشه خوشه زمزگان من فرو ریزد   Ki hūşe hūşe zi mujgān-i men furū rīzed

Ma' nā budur ki ol ağlamak benim mujgānumdan şalkım şalkım töker. Ya' nī murād, giryeden gönlü şikâfte olup hayretten istimdād taleb idüp mujgānından hūşe hūşe ağlayacağın beyāndur.

که لاف حوصله زد گو بیار می که لبم   Ki lāf-i havşala zed gū beyār mey ki lebem

Ma' nā budur ki havşalam vāsi' dür deyü ' acabā kim lāf urdı? Söyle şarāb getürsün ki benim tudağum (T 70^a)

حدیث عرفی خونین کفن فرو ریزد   Hadīş-i 'Urfī-i hūnīn kefen furū rīzed

Ma' nā budur ki hūnīn kefen olan 'Urfī'nün kelāmı gibi hadīş töker bāde getürün ki sermest olup bu cins hadīş (HE 166^a) söylemekden fāriğ olayum dimekdür. Ya' nī murād, hūnīn kefen olduğın beyāndur.

Velehu Eyzen²⁵⁶⁰

(mef' ūlü / mefā' ilü / mefā' ilü / fe' ūlün)

آن کو چو من از عشق پریشان ننشیند   Ān kū çu men ez 'aşk perīşān nenişīned

Ma' nā budur ki ol kimesne ki 'aşqdan benim gibi perīşānhātır olduğı hālde oturmaya.

بر مسند توفیق شهیدان ننشیند   Ber mesned-i tevfiq-i şehidān nenişīned

Ma' nā budur ki şehidlerün tevfiqinün (HP 327^a) mesnedi üzerine oturmaz. Ya' nī murād, mesned-i tevfiq-i şehidāna oturmağına sebep, derd-i 'aşqdan perīşān olduğın beyāndur.

ای خضر شکستی بسببیت نرسد خیز   Ey Hızr şikestī be sebūyet neresed hīz

Ma' nā budur ki ey Hızr, sebūna bir şikest yetişmeye kalk zirā ki

کین تشنگی از چشمه حیوان ننشیند   Kīn teşnegī ez çeşme-i hayvān nenişīned

Ma' nā budur ki bu şusuzlık, çeşme-i hayvāndan oturmaz. Ya' nī, ey vādī-i 'aşkuñ Hızr'ı pāyesinde olan 'aşık, teşneleb (T 70^b) vücudun sebūsına bir şikest vāqi' olmadan çeşme-i

²⁵⁶⁰ velehu eyzen: ğazel İ, - HP

āb-i ḥayātdan kılķ zīrā ki ḥarāret-i ‘aşkdan ḥāşıl olan bu teşneligi āb-i ḥayāt nūş itmekle def itmek mümkün degildir dimekdir.²⁵⁶¹ Murād, teşnelik çeşme-i ḥayvānıyla def olmaduğın beyāndur.

ای نوح مرنجان نفس چشمه گشایت Ey Nūḥ merencān nefes-i çeşmeguşāyet

Ma‘nā budur ki ey deryā-yi ‘aşkda ḥazret-i Nūḥ pāyesinde olan ‘aşık, çeşmeguşā olan nefesüñi rencide itme zīrā ki

کاین آتش عشقت بطوفان ننشیند K’in āteş-i ‘aşkest be tūfān nenişined

Ma‘nā budur ki bu āteş, āteş-i ‘aşkdur tūfān ile oturmaz. Ya‘nī murād, ‘aşk āb-i tūfānıyla muntefī olmaduđın beyāndur.

کز چاشنی شربت درد تو نباشد Kez çāşnī-i şerbet-i derd-i to nebāşed

Ma‘nā budur ki ey maḥbūb, eger senüñ derdüñüñ şerbetinüñ lezzeti olmsaydı

هرگز مگس دل بلب جان ننشیند Hergiz meges-i dil be leb-i cān nenişined

Ma‘nā budur ki gönül megesi cānuñ tudađına aşlā oturmaz. Ya‘nī murād, lezzet-i şerbet-i derd-i maḥbūbda olan ḥāleti beyāndur.

عرفی برو از میکهده ما که کس اینجا ‘Urfī berev ez meykede-i mā ki kes incā

Ma‘nā budur ki ey ‘Urfī, berev bizüm ğamḥānemizden ki kimesne bu ğamḥānede²⁵⁶²

بی زخم دل و چاک گریبان ننشیند Bīzaḥm-i dil u çāk-i giribān nenişined

Ma‘nā budur ki zaḥm-i dilsiz ve çāk-i giribānsuz oturmaz. Ya‘nī murād, ğamḥānesinüñ aḥvālin beyāndur.

Velehu Eyzen²⁵⁶³ (T 71^a)

(mefā‘ ilün / fe‘ ilātün / mefā‘ ilün / fe‘ ilün)

کسی می طربم در ایاغ میریزد Kesī mey-i ṭarabem der ayāğ mīrīzed

Ma‘nā budur ki benüm ṭarab u zevküm bādesini (HP 327^b) ol bir kimesne peymānesine (HE 166^b) töker ki

²⁵⁶¹ def : ref HE

²⁵⁶² berev bizüm: بروند İ

²⁵⁶³ velehu eyzen: ğazel İ, - HP

Ki zehr-i ğam be gulū-yi ferāġ mīrīzed ²⁵⁶⁴ که زهر غم بگلوئی فراغ میریزد

Ma' nā budur ki ğam zehrimüz fāriġu'l-bāl olmaġuñ boġazına töker.²⁵⁶⁵ Ya' nī murād, kendünün nüş itdügi bādenün şartın beyāndur.

Kesī 'inān-i dilem mīkeşed be kūy-i murād کسی عنان دلم میکشد بکوی مراد

Ma' nā budur ki kūy-i murāda benüm gönlüm 'inānımı ol bir kimesne çeker ki

Ki hār-i fitne be rāh-i surāġ mīrīzed که خار فتنه براه سراغ میریزد

Ma' nā budur ki fitne vü fesād hārını su'āl yolına töker ki ayruġ kimesne hıvfi-i hārdan gelüp bizi ol kūy-i murādda su'āl itmesün dimekdür. Ya' nī murād, 'inān-i dilini herkes kūy-i murāda çekmege qādir olmaduġın beyāndur.

Kesī zi ni' met-i maqşūd perveriş bīned کسی ز نعمت مقصود پرورش ببند

Ma' nā budur ki ni' met-i murād u maqşūddan ol bir kimesne perveriş görür ki

Ki ustuhān-i humā piş-i zāġ mīrīzed که استخوان هما پیش زاغ میریزد

Ma' nā budur ki humā quşunuñ kemügin zāġuñ öñüne töker. Ya' nī murād, ni' met-i maqşūddan herkes perveriş görmedügin beyāndur.

Gedā-yi nūr buved āfitāb der bezmī گدای نور بود آفتاب در بزمی

Ma' nā budur ki güneş, nūruñ gedası olur ol bir meclisde ki

Ki 'aşġ hūn-i ciger der çerāġ mīrīzed که عشق خون جگر در چراغ میریزد

Ma' nā budur ki 'aşġ, ciger qanıñ ol bezmde yaġ yerine çerāġa töker. Ya' nī murād, (İ 94^b) mübālaġa üzere (T 71^b) hūn-i cigerde olan rüşenālıġı beyāndur.

Dem-i Mesīh buved der mizāc-i zindedilān دم مسیح بود در مزاج زنده دلان

Ma' nā budur ki gönli zinde olanlaruñ mizācında hāzret-i Mesīh'ün nefesi gibi pürhavāş olur.

Hādīs-i 'aşġ ki hūn-i ferāġ mīrīzed حدیث عشق که خون فراغ میریزد

Ma' nā budur ki 'aşġuñ kelāmı ki ferāġat qanın töker. Ya' nī 'aşġuñ kelāmı ki zindedillerün mizācına ferāġat qanın töke ol zamān da ol qan, derm-i Mesīh gibi pürhavāş olur dimekdür. Murād, zindedillerün mizācında kelām-i 'aşġuñ te'şirin beyāndur. (HP 328^a)

²⁵⁶⁴ HP زخم: زهر غم

²⁵⁶⁵ olmaġuñ: olanuñ HP

Zekāt-i māye-i rızq-i menest ānki felek زکات مایه رزق منست آنکه فلک

Ma' nā budur ki benüm rızqumuñ sermāyesinüñ zekātıdır ol nesneyi ki felek

Be ceyb-i ħulle-i řāvūs-i bāğ mırized بحیب حله طاروس باغ میریزد

Ma' nā budur ki řāvūs-i bāğun ħullesinüñ yaqasına töker. Ya' nı murād, ħulle-i řāvūsün müzeyyen olduğına sebeb kendünün māye-i zekātı olduğın beyāndur.

Zamīr-i rüşen-i mā bīn ki zūlmet-i 'Urfī ²⁵⁶⁶ ضمیر روشن ما بین که ظلمت عرفی

Ma' nā budur ki bizüm derünımızuñ kemāl-i rüşenālığın gör ki 'Urfī'nün zūlmeti

Be dāmeneş guher-i şebçerāğ mırized بدامنش گهر شبچراغ میریزد

(HE 167^a) **Ma' nā budur ki** ol 'Urfī'nün etegine guher-i şebçerāğ töker. Ya' nı murād, mübālağa üzere zamīrinün rüşenālığını beyāndur.

Velehu Eyzen²⁵⁶⁷

(mefā' ilün / fe' ilātün / mefā' ilün / fe' ilün)

Ġam-i to hest be 'ıyş-i cihān ki perdāzed غم تو هست بعیش جهان که پردازد

Ma' nā budur ki ey maĥbüb, mādām ki senün ġamuñ vardur cihānuñ (T 72^a) 'ıyşına kim düzilür? Ya' nı kim rāğıb olur, olmaz dimekdür.

Hevā-yi şığ-i to der ser be cān ki perdāzed هوای تیغ تو در سر بجان که پردازد

Ma' nā budur ki ey maĥbüb, mādām ki senün řılıcınıñ hevāsı başındadır cāna kim rāğıb olur, olmaz. Ya' nı murād, ġam-i maĥbūbla hevā-yi şığ-i maĥbüb var iken 'ıyş-i cihāna kimesne rāğıb olmaduğın beyāndur.

Çonın ki ġamze be yek zaĥm mīkeşed heme rā چنین که غمزه بیک زخم میکشد همه را

Ma' nā budur ki ey maĥbüb, senün ġamzeñ ki bir zaĥmla buncılayın cümle 'uşşāķı şatlı ide bu taķdırce

Be kāvkāv-i dil-i ĥunçekān ki perdāzed بکاو کاو دل خونچکان که پردازد

Ma' nā budur ki şan şamladıcı olan ġönlün şazınmasına kim düzilür, düzilmez dimekdür. Ya' nı murād, ġamze-i maĥbüb bir zaĥmla cümle 'uşşāķı şatlı itdüğün beyāndur.

²⁵⁶⁶ İ بین بین

²⁵⁶⁷ velehu eyzen: ġazel İ, - HP

Eger leb-i to ne der dil nemekfeşān āyed اگر لب تو نه در دل نمک فشان آید

Ma' nā budur ki ey maḥbūb, eger senūñ tudaḡuñ 'uṣṣāquñ gōñline tuz şaçıcı gelmese. Ya' nī zaḡm-i dil-i 'uṣṣāka nemekfeşān olmasa

Be tāze kerdēn-i dāḡ-i nihān ki perdāzed بتازه کردن داغ نهن که پردازد

Ma' nā budur ki gizli olan dāḡ-i derūnī tāze (HP 328^b) itmege kim rāḡīb olurdı, olmazdı dimekdür. Ya' nī murād, leb-i maḥbūb, zaḡm-i dil-i uṣṣāka nemekfeşān olduḡım beyāndur.

Kirişme koşt cihānī çunān ki dil mīl' āst کرشمه کشت جهانی چنان که دل میخواست

Ma' nā budur ki kirişme-i maḥbūb, bir cihānī helāk itdi ancılaym ki gōñül isterdi. Ya' nī (T 72^b) gōñlūñ murādı üzere cihānī kirişme-i maḥbūb helāk eyledi. Bu taḡdırce

Begū be sūhtēn-i koştēḡān ki perdāzed بگو بسوختن کشتگان که پردازد

Ma' nā budur ki <söyle> ol koşteleri yandurmaḡa kim rāḡīb olur zirā ki dünyāda şaḡ kimesne ḡalmadı dimekdür. Ya' nī murād, mübālaḡa üzere kirişme-i maḥbūb cihānī helāk etdüḡin beyāndur.

Cihān cihān be reheş nīm bismil uftādeend جهان جهان برهش نیم بسمل افتاده اند

Ma' nā budur ki maḥbūbuñ yolına cihān cihān nīm bismil olan 'uṣṣāḡ düşmişdür. Bu taḡdırce

Be çāresāzi-i ĩn nīm cān ki perdāzed بچاره سازی این نیم جان که پردازد

(HE 167^b) **Ma' nā budur ki** bu yarım cānuñ çāresāzlıḡına kim raḡbet ider, itmez dimekdür. Ya' nī murād, maḥbūbuñ yolında nīmkoştē olan 'āşık çoḡ olduḡım beyāndur.

Eger ne maḡrem-i derdī ṡaleb koned 'Urfī اگر نه محرم دردی طلب کند عرفی

Ma' nā budur ki eger 'Urfī bir derd maḡremī olan kimesne ṡaleb itmese

Be cost u cū-yi men-i bīnişān ki perdāzed بجست و جوی من بی نشان که پردازد

Ma' nā budur ki ben bīnişānuñ costucūyına kim rāḡīb olurdı, olmazdı dimekdür. Ya' nī murād, maḡrem-i derd ṡaleb itdüḡin beyāndur.

Velehu Eyzen²⁵⁶⁸

(mefā' ilün / mefā' ilün / mefā' ilün / mefā' ilün)

²⁵⁶⁸ velehu eyzen: ḡazel İ, - HP

دم مردن زشوق آنکه یار دلنواز آید Dem-i morden zi şevk-i ân ki yâr-i dilnuvâz âyed

Ma' nâ budur ki ölmek deminde anuñ şevkından ki dilnuvâz olan maḥbûb gelür deyü

رود صد بار جانم با نفس بیرون و باز آید Reved sad bâr cânem bâ nefes bîrûn u bâz âyed

Ma' nâ budur ki (T 73^a) cānum nefesle yüz kerre taşra çıkar ve yine girüye gelür dimekdür.

Ya' nî murād, mübālağa üzere ölmek vaqtinde maḥbûbuñ ḳudûmuna muntazır olduğın
(HP 329^a) beyāndur.

نهان هر نامه عجزی که بنویسم بلطف او Nihân her nâme-i 'aczi ki bunvîsem be luṭf-i ū

Ma' nâ budur ki her bir 'acze mensûb olan nâme-yi ki yazam ol maḥbûbuñ luṭfiyla

روان ناگشته محرم صد جواب از پیش باز آید Revân nâgeşte maḥrem sad cevâb ez piş bâz âyed

Ma' nâ budur ki henüz kendüye maḥremrevâne olmadan ḥuzûrından yüz dâne cevâb gelür dimekdür. Ya' nî murād, maḥbûba irsâl itdügi nâme vâşıl olmadan yüz cevâb geldüğün beyāndur.

ملانک را بداغ رشک مرغان هوا سوزد Melâ'ik rā be dâğ-i reşk-i murğân-i hevâ sūzed

Ma' nâ budur ki hevâda olan murğların ḥasedinüñ dâğıyla melâ'iki yandurur ol vaqt ki

بسوی دشت هر گه با صدای طبل باز آید Be süy-i deşt her geh bâ şadâ-yi ṭablâz âyed

Ma' nâ budur ki şahrâ tarafına toğrı her vaqt ki ṭablâz şadâsıyla gelür. Ya' nî murād, maḥbûbuñ şânın beyāndur ki melâ'ik dağı murğân-i hevâ gibi bunuñ şikârı olmaḳ sevdâsında olduğın beyāndur.²⁵⁶⁹

دل معشوق را شوقیست از همراهی عاشق Dil-i ma' şûḳ rā şevkîst ez hemrâhî-i 'âşîḳ

Ma' nâ budur ki 'âşîḳla hemrâh olup geşt <u> gozâr itmekde ma' şûḳuñ gönlünde bir şevk vardır ki

که گر محمود را گویی بیا اول ایاز آید²⁵⁷⁰ Ki ger Maḥmûd rā gūyî beyâ evvel Ayâz âyed

Ma' nâ budur ki eger sultân Maḥmûd'a (İ 95^a) gel diyecek olursan evvel Ayâz-i ḥâş gelür. (T 73^b) Ya' nî murād, dil-i ma' şûḳ 'âşîḳla hemrâh olmağa (HE 168^a) râğıb olduğın beyāndur.

²⁵⁶⁹ şânın: sânın HE

²⁵⁷⁰ اول: - HP

گذشت و عالمی از تیغ نازش نیم بسمل شد Gozešt u ʿālemī ez tiġ-i nāzeš nīmbismil šod

Maʿnā budur ki maḥbūb geçdi ve ol maḥbūbuñ nāzı kılıcından bir ʿālemüñ maḥlūkı nīmkošte oldı. Bu taḫdīrce

Dil-i sengin deheş yā Rab ki hem zīn rāh bāz āyed دل سنگین دهش یارب که هم زین راه باز آید

Maʿnā budur ki yā Rabbī, sen ol maḥbūba dil-i segin vir ki yine bu geçdügi yoldan gelür. Yaʿnī, gelüp teġāfūl itmesün dil-i sengin vir ki bu nīmkošte olan maḥlūkı (**HP 329^b**) ʿazābda qoymayup tamām qatl itsün dimekdür. Murād, mübālaġa üzere maḥbūbuñ tiġ-i nāzda olan ḥāleti beyāndur ki yoldan geçmekle bir ʿālemi qatl eyledi

Zi ʿarz-i ḥācet er māniʿ nekerded himmet-i ʿaşkem زعرض حاجت ار مانع نکردد همت عشقم

Maʿnā budur ki himmet-i ʿaşk eger ʿarz-i ḥācet itmekden baña māniʿ olmayadı

Niyāzem rā nevid-i şad qabul ez biniyāz āyed نیازم را نوید صد قبول از بی نیاز آید

Maʿnā budur ki niyāzuma yüz dāne qabul olmaq ḥaberi biniyāzdan gelür dimekdür. Yaʿnī, niyāz idüp yalvarmaġum şahşına yüz dāne qabul-i ḥācet olmaq ḥaberi gelür.²⁵⁷¹ Biniyāz olup yalvarmaduġumdan feemmā himmet-i ʿaşk baña māniʿ olup ʿarz-i ḥācet için niyāz itmege qoymaz **māḥaşal maʿnā budur ki** taleb itmezsüzün yüz dāne ḥācetimün (**T 74^a**) qabul olduġunuñ ḥaberi gelür, vāy eger taleb-i ḥācet için niyāz itsem gör ne meretebe murādum ve ḥācetüm ḥāşıl olduġın var bundan kıyās eyle.

Be nāz u niʿmet-i cennet menāz endiše kon Rıdvān بناز و نعمت جنت مناز اندیشه کن رضوان

Maʿnā budur ki ey ḥādīm-i bihişt olan Rıdvān, cennetün nāz u niʿmetiyle nāzlanma endiše it ki²⁵⁷²

Ki ʿUrfī ez bihişt-i derd bā ān turktāz āyed که عرفی از بهشت درد با آن ترکتاز آید

Maʿnā budur ki ʿUrfī daḫi derd ü elem bihiştinden bu turktāziyla gelür dimekdür. Yaʿnī murād, kendünün bihişt-i derdden turktāziyla geldügin beyāndur.

Velehu Eyzen²⁵⁷³

(feʿ ilātün / feʿ ilātün / feʿ ilātün / feʿ ilün)

²⁵⁷¹ ḥaberi: ġayrı HE

²⁵⁷² Rıdvān: Rıdvān'a HE

²⁵⁷³ velehu eyzen: ġazel İ, - HP

گر بخواب اجلم دیده جان گرم نشد Ger be ḥ'āb-i ecelem dīde-i cān germ neşod

Ma' nā budur ki eger ecel ḥābında benüm dīde-i cānum ısıcaḳ olmadıysa

Hāl-i dil çīst ki imşeb be fiḡān germ neşod ²⁵⁷⁴ حال دل چیست که امشب بفرغان گرم نشد

Ma' nā budur ki gönlün ḥāli nedür ki feryād u fiḡān sebebiyle bu gice germ olmadı. ²⁵⁷⁵ Ya' nī murād, ecel ḥ'ābında daḡi cān gözi uyḡuya (**HE 168^b**) varmayup ve gönlü fiḡānıyla germ olmaduḡın beyāndur veyāḡud **ma' nā böyle dimek ola ki** eger dīde-i cānum, ḥ'āb-i ecel sebebiyle germ olup uyḡuya varmayaydı (**HP 330^a**) lāzım feryād u fiḡān sebebiyle germ olup gönlüm ḥ'ābdan bīdār olurdu dimekdür. ²⁵⁷⁶

Nāvekī zed be dilem līk çunān z'āteş-i dil ناوکی زد بدلم لیک چنان زآتش دل

Ma' nā budur ki benüm gönlüme (**T 74^b**) bir oḡ urdu feemmā gönlü āteşinden ancılayın

Tīz bogzeşt ki peykāneş ez ān germ neşod تیز بگذشت که پیکانش از آن گرم نشد

Ma' nā budur ki tīz giçdi ki ol oḡuñ peykāni daḡi ol gönlü āteşinden germ olmadı. Ya' nī murād, gönlünün pūrāteş olup maḡbūbuñ nāvekinün tīzrev olduḡın beyāndur.

Arz kerdend be mā rüz-i ezel būd u nebūd عرض کردند بما روز ازل بود و نبود

Ma' nā budur ki rüz-i ezelde “بود و نبود” (būd u nebūd)'ı bize 'arz itdiler feemmā

Coz be dil dīde-i mā der du cihān germ neşod جز بدل دیده ما در دو جهان گرم نشد

Ma' nā budur ki bizüm gözimüz gönlünden ḡayrı nesne ile iki cihānda daḡi germ olmadı. Ya' nī, rüz-i ezelde iki cihānda olan, olmayan eşyāyı bize 'arz itdiler feemmā bizüm gözimüzde gönlünden ma' ḡul ü münāsib nesne görinmedi dimekdür. Taşavvuf ma' nāsı

²⁵⁷⁴ “گرم” (germ) kelimesi tüm nüshalarda “نرم” şeklinde yazılıdır ve şerhte de bu şekilde anlamlandırılmıştır. Oysa gazelin redifi “گرم نشد” (germ neşod)'dur ve malumdur ki redif değişmez. Bu sebeble “نرم” (nerm) kelimesi, hem beyti daha anlamlı kılan hem de redifi bozmayan “گرم” (germ) şeklinde tamir edildi.

²⁵⁷⁵ Tüm nüshalarda “nerm” yukarıdaki izaha binaen “germ” şeklinde tamir edildi.

²⁵⁷⁶ eger: - HP, T; Her iki “germ” kelimesi de tüm nüshalarda “nerm” şeklinde yazılıdır. Yukarıdaki izaha binaen “germ” şeklinde tamir edildi.

erbābina ma' lūm.²⁵⁷⁷

آه ازین شرم که افسانه از آتش شوق آه ezīn şerm ki efsānei ez āteş-i şevķ

Ma' nā budur ki āh bu hīcābdan ki bir efsāne şevķ āteşinden

آمد از دل به زبانم که زبان گرم نشد²⁵⁷⁸ Āmed ez dil be zebānem ki zebān germ neşod

Ma' nā budur ki gönülden zebānum üzerine geldi ki zebānum germ olmadı.²⁵⁷⁹ Ya' nī murād, āteş-i şevķden zebānı üzerine bir alay efsāne gelüp ol efsāneden zebānı germ olmayup hīcābda kalduğın beyāndur.²⁵⁸⁰

وه چه گرمیست درین انجمن امشب که ز شرم Veh çı germīst derīn encumen imşeb ki zi şerm

Ma' nā budur ki 'acabā bu gice bu meclisde olan germiyyet (T 75^a) ne germiyyetdür ki hīcābdan

شمع و پروانه بهم صحبت شان گرم نشد Şem' u pervāne be hem şoĥbet-i şān germ neşod

Ma' nā budur ki şem' ile pervānenüñ şoĥbeti birbiriyle germ olmadı. Ya' nī murād, mübālağa üzere bezimde olan germiyyeti beyāndur.

من و آن تشنه لب درد که صد دوزخ آه Men u ān teşneleb-i derd ki şad dūzaĥ-i āh

Ma' nā budur ki ben ve ol (HP 330^b) derde teşneleb olan kimesne yüz dāne dūzaĥ mikdārı āh

گشت خالی و مرا کام و دهان گرم نشد Geşt ĥālī u merā kām u dehān germ neşod

Ma' nā budur ki boş oldu (HE 169^a) ve yine bizüm dimāđımız ile dehānımız germ olmadı. Ya' nī murād, mübālağa üzere derde teşneleb olduğın beyāndur ki yüz dūzaĥ-i āh çekmekden dūzaĥ boş oldu ve yine bizüm kām-i dehānımız kınmadı dimekdür.

گرم خونریزی عرفی ز فغان گشت ولی Germĥünrīzi-i 'Urfī zi figān geşt velī

Ma' nā budur ki 'Urfī'nüñ germĥünrīzligi fiğāndan ĥāşıl oldu feemmā

²⁵⁷⁷ Bu cümle HE'de yoktur.

²⁵⁷⁸ "گرم" (germ) kelimesi tüm nüshalarda "نرم" şeklinde yazılıdır ve şerhte de bu şekilde anlamlandırılmıştır. Oysa gazelin redifi "گرم نشد" (germ neşod)'dur ve malumdur ki redif değişmez. Bu sebeble "نرم" (nerm) kelimesi, hem beyti daha anlamlı kılan hem de redifi bozmayan "گرم" (germ) şeklinde tamir edildi.

²⁵⁷⁹ Tüm nüshalarda "nerm" yukarıdaki izaha binaen "germ" şeklinde tamir edildi.

²⁵⁸⁰ Tüm nüshalarda "nerm" yukarıdaki izaha binaen "germ" şeklinde tamir edildi.

Sebebî dāşt nihānî be hemān germ neşod سببى داشت نهانى بهمان گرم نشد

Ma' nā budur ki gizlice bir sebep dutardı anuñçun germ olmadı dimekdür. Ya' nî murād, hūnrizliğine sebep, gizli derdi olduġın beyāndur.

Velehu Eyzen²⁵⁸¹

(fe' ilātün / fe' ilātün / fe' ilātün / fe' ilün)

Naġmeî kez reh-i te' şîr be şîven nekeşed نغمه كز ره تاثیر بشيون نكشد

Ma' nā budur ki ol bir naġme ki te' şîr itmek yolından sāmi' i şîven itmege çekmeye.

Be semā' eş dil-i mātēzede-i men nekeşed بسماعش دل ماتم زده من نكشد

Ma' nā budur ki ol cins bîte' şîr olan naġmenüñ semā' ina benüm (İ 95^b) mātēzede olan gönlüm meyl idüp çekmez dimekdür. Ya' nî murād, naġme-i bîte' şîre dil-i mātēzede meyl idüp istimā' itmedüġin beyāndur.

Diyet-i qatl-i men ĩnest ki der rüz-i cezā ديت قتل من اينست كه در روز جزا

(T 75^b) **Ma' nā budur ki** benüm qatlimüñ diyeti budur ki rüz-i cezāda

Bezenem dest be dāmāneş u dāmen nekeşed بزمن دست بدامانش و دامن نكشد

Ma' nā budur ki benüm qatilüm olan maġbūbuñ etegine el uram ve kendüsi daġi etegini elimden çekmeye dimekdür.

Cezbe-i mihr-i to ĩn zerre nedānem tā key جذبۀ مهر تو اين ذره ندانم تا كى

Ma' nā budur ki ey maġbūb, senüñ mihrüñ cezbesi bu zerreyi bilmezem ki niçeye dek

Ez teh-i ġamkede-i sîne be revzen nekeşed از ته غمكده سينه برون نكشد

Ma' nā budur ki ġamġāne-i sīnenüñ dibinden revzene çekmeye dimekdür. Ya' nî murād, cezbe-i mihr-i maġbūb ġamkede-i sīnesinden zerreyi vücūdını cezb idüp revzen-i cināna iġrāc itmesini taleb itdüġin beyāndur.²⁵⁸² (HP 331^a)

Ġāyet-i derd hemĩn est ki der faşl-i bahār غايت درد همين است كه در فصل بهار

Ma' nā budur ki derdüñ intihāsı budur ki faşl-i bahārda

Dil-i murgān-i ġazāndide be ġülşen nekeşed دل مرغان خزان ديده بگلشن نكشد

²⁵⁸¹ velehu eyzen: ġazel İ, - HP

²⁵⁸² mihr-i: sırrı HE; zerreyi: zerre HE; itmesini: itmeye seni HE

Ma' nā budur ki ḥazān görmüş murğların gönlü gülşene çekmeye dimekdür. Ya' nī murād, ḡāyet-i derd bu olduğın beyāndur ve bu ḡazelün maḡta' ı bulunmadığına beyān olunmadı.²⁵⁸³

Velehu Eyzen²⁵⁸⁴

(mef' ūlu / fā' ilātü / mefā' ilü / fā' ilün)

Kū şūrişī ki şoḥbet-i şādī be hem ḥored کو شورشی که صحبت شادی بهم خورد

Ma' nā budur ki ḡanı bir şūriş u ḡavḡā ki şādīḡ (HE 169^b) şoḥbeti birbirin yiye.

ḡam ḥūn-i dil berīzed u dil ḥūn-i ḡam ḥored غم خون دل بریزد و دل خون غم خورد

(T 76^a) **Ma' nā budur ki** ḡam, ḡōñül ḡanın tōke ve ḡōñül, ḡamuñ ḡanın yiye. Ya' nī murād, bir bu şıfatlı olan şūrişe ḡālib olduğın beyāndur.

Zehr-i ḡam-i to ger beḡekānem be kām-i Ḥīzr زهر غم تو گر بچکانم بکام خضر

Ma' nā budur ki ey maḥbūb, eger senūñ ḡamuñda olan zehri Ḥīzr'uñ dimāḡına ḡamladacaḡ olursam bu def' a ol Ḥīzr

Āb-i ḡayāt rīzed u ḡāk-i 'adem ḥored آب حیات ریزد و خاک عدم خورد

Ma' nā budur ki āb-i ḡayātı dōkūp ḡāk-i 'ademi yiye. Ya' nī murād, mübālaḡa üzere zehr-i ḡam-i maḥbūbda olan lezzeti ve ḡāşniyi beyāndur.

Nāzem be ān kirişme ki cā-yi kebāb u mey نازم بآن کرشمه که جای کباب و می

Ma' nā budur ki maḥbūbuñ ol kirişmesine nāziş iderem ki kebābla şarāb yerine

Ḥūn-i firīşte u dil-i murḡ-i ḡarem ḥored خون فرشته و دل مرغ حرم خورد

Ma' nā budur ki firīštenūñ ḡanını şarāb deyü nūş ide ve ḡarem-i Ka' be'nūñ murḡınuñ ḡōnlını kebāb deyü yiye dimekdür.²⁵⁸⁵ Ya' nī murād, mübālaḡa üzere kirişme-i maḥbūbda olan ḡaleti beyāndur.

Mīcūşedem zi her ser-i mū ḡeşme ḡeşme ḥūn میجوشدم زهر سر مو چشمه چشمه خون

Ma' nā budur ki her ser-i mūyumdan ḡeşme ḡeşme ḡan cūş u ḡurūş ider

²⁵⁸³ ḡāyet-i derd bu: ḡāyet derdlü HE; bulunmadığına: bulunmadığından HE

²⁵⁸⁴ velehu eyzen: ḡazel İ, - HP

²⁵⁸⁵ ḡarem-i: maḡrūm-i HE

Her geh ki dil be zevk-i şahâdet kâsem hored هر گه که دل بذوق شهادت قسم خورد

Ma' nâ budur ki her vaqt ki gönül zevk-i şehâdetiyle yemîn yiye. Ya' nî murâd, şehîd (T 76^b) olmağa kemâl-i iştiyâkın beyândur.²⁵⁸⁶

Nâmeş zi levh-i himmet-i 'Urfî birün nuvîs نامش ز لوح همت عرفی برون نویس

(HP 331^b) **Ma' nâ budur ki** 'Urfî'nün himmet-i levhinden taşra yazan adını

Ân teşne k'âb-i Hızr zi câm-i kerem hored آن تشنه کاب خضر ز جام کرم خورد

Ma' nâ budur ki ol 'âşık-i teşnelebün ki âb-i hayât-i Hızr'ı kerem câmindan yiye. Ya' nî, âb-i hayâtı nüş iden 'âşık-i teşnelebün nâmını 'Urfî'nün himmeti defterinden taşra yazuñ dimekdür. Murâd, kemâl-i himmetin beyândur.

Velehu Eyzen²⁵⁸⁷

(mefâ' ilün / fe' ilâtün / mefâ' ilün / fe' ilün)

Merâ zi gâmkede-i sîne dâg mîrüyed مرا ز غمکده سینه داغ میروید

Ma' nâ budur ki benüm gâmhâne-i sînemden dâg biter

Zi bezmgâh-i maḥabbet çerâg mîrüyed ز بزمگاه محبت چراغ میروید

Ma' nâ budur ki maḥabbet bezmgâhından çerâg biter. Ya' nî murâd, sînesiyle bezmgâh-i maḥabbetde olan ḥavâşşı beyândur.

Bihişt kü ki temâşâ koned ki ḥüsn-i to rā بهیشت کو که تماشا کند که حسن ترا

Ma' nâ budur ki cennet ḫanı ki temâşâ ide ki ey maḥbûb senün ḫüsnün

Zi bâg lâle vü ez lâle bâg mîrüyed ز باغ لاله و از لاله باغ میروید

Ma' nâ budur ki bâgdan lâle bitürür ve lâleden bâg bitürür dimekdür. Ya' nî murâd, ḫüsn-i (HE 170^a) maḥbûbda olan i'câzı beyândur. Fi'l-i "mîrüyed" (mîrüyed) gâh lâzım gâh müte' addî olmağ ma' nâ-yi şî' re zarar virmez.²⁵⁸⁸

Mesîḫ gū guher-i âfitâb rā mefrūş مسیح گو گهر آفتاب را مفروش²⁵⁸⁹

Ma' nâ budur ki ḫazret-i 'İsâ'ya söyle ki cevherfurūşlık idüp (T 77^a) bizlere gevher-i âfitâbı

²⁵⁸⁶ olmağa: olmağ HP

²⁵⁸⁷ velehu eyzen: gâzel İ; - T, HP

²⁵⁸⁸ zarar: - HP

²⁵⁸⁹ گهر: گهر İ

şatmasun zîrâ ki

Ki ez hâzâne-i mâ şebçerâğ mîrüyed که از خزانه ما شبچراغ میروید

Ma' nâ budur ki bizüm hâzâne-i qalbimüzden dâ'imâ gevher-i şebçerâğ biter dimekdür. Ya' nî murâd, hâzânesinde olan hâleti beyândur.

Hezâr Ka' be fedâ-yi mezâr-i koşte-i düst²⁵⁹⁰ هزار کعبه فدای مزار کشته دوست

Ma' nâ budur ki biñ dâne Ka' be-i riyâ, maḥbûb-i haḳîḳînüñ 'aşkından helâk olan 'aşıḳuñ mezârına fedâ olsun zîrâ ki

Kez ân selâmet u zîn derd u dâğ mîrüyed که آن سلامت و زین درد و داغ میروید

Ma' nâ budur ki ol Ka' be'den şihhat u selâmet hâşıl olur feemmâ bu mezârdan derd ü dâğ biter dimekdür.²⁵⁹¹ Ya' nî murâd, mezâr-i koşte-i maḥabbetüñ havâşşın beyândur ve taşavvuf ma' nâsı erbâbna ma' lüm.²⁵⁹² (HP 332^a)

Nesîm-i bâğ ki ber mağzem âstîn efşând نسیم باغ که برمغزم آستین افشاند

Ma' nâ budur ki 'acabâ ḳanğı maḥbûbuñ bâğınıñ nesîmi benüm dimâğum üzerine yeñin şaçdı ki

Ki ravza ravza gülem ez dimâğ mîrüyed که روضه روضه گلم از دماغ میروید

Ma' nâ budur ki ravza ravza gül benüm dimâğumdan biter dimekdür. Ya' nî murâd, kemâl-i mübâlağa üzere nesîm-i bâğ-i maḥbûbda olan te'sîri beyândur.²⁵⁹³

To pâ-yi Ka' berev âmâde kon ki der her gâm تو پای کعبه رو آماده کن که در هرگام

Ma' nâ budur ki ey tâlib, sen Ka' be-i maḳşûda giden ayağı hâzır eyle zîrâ ki bir ḳademde

Hezâr Hızr be râh-i surâğ mîrüyed هزار خضر براه سراغ میروید

Ma' nâ budur ki biñ dâne (T 77^b) Hızr, su'al yolında biter dimekdür. Ya' nî murâd, râh-i Ka' be-i maḳşûduñ havâşşın ve duşvârlıgın beyândur ve taşavvuf ma' nâsı erbâbına ma' lüm.²⁵⁹⁴

²⁵⁹⁰ HE هزار: مزار

²⁵⁹¹ HE mezârdan: hezârdan

²⁵⁹² HE; ve taşavvuf ma' nâsı erbâbna ma' lüm: - HE

²⁵⁹³ HP mübâlağa: - HP

²⁵⁹⁴ HE ve taşavvuf ma' nâsı erbâbına ma' lüm: - HE

Meger terāne-i 'Urfī kesi be gülşen bord مگر ترانه عرفی کسی به گلشن برد

Ma' nā budur ki 'Urfī'nün terānesini meger bir kimse gülşene iletđi ki

Ki bāng-i derd zi destān-i zāg mīrūyed که بانگ درد ز داستان زاغ میروید

Ma' nā budur ki derd ü elem şadāşı zağūñ destānından biter dimekdür. Ya' nī murād, mübālağa üzere terānesinde olan te'sīri beyāndur. (İ 96^a)

Velehu Eyzen²⁵⁹⁵

(mefā' ilün / fe' ilātün / mefā' ilün / fe' ilün)

Cemā' atī ki zi nāmūs u nām mīgoftend جماعتی که ز ناموس و نام میگفتند

Ma' nā budur ki ol bir cemā' at ki nāmūs u nāmdan dirler. Ya' nī da'vāları ve bağşleri 'ār u nāmūsdan idi feemmā

Be deyr dūş zi mesti vü cām mīgoftend بدیر دوش ز مستی و جام میگفتند

Ma' nā budur ki dün gice deyrde serhoşluğdan ve cāmdan dirler. Ya' nī, şüret-i hālğda 'ār u nāmūs(HE 170^b)dan dem ururlar ve tenhā olup gice deyr-i muğānda olduğları zamān mestlikden ve cāmdan dem ururlar dimekdür. Murād, cemā' at-i riyākāruñ aḥvālin beyāndur.

Beyā bebīn ki çī fetvā dehend der mesti بیا ببین که چه فتوی دهند در مستی

Ma' nā budur ki gel gör ki mestlik 'āleminde ne cins fetvā virürler.

Hemān gurūh ki mey rā ḥarām mīgoftend همان گروه که می را حرام میگفتند

Ma' nā budur ki ol cema'āt ki (HP 332^b) şarāba ḥarām didiler. Ya' nī murād, ḳavli (T 78^a) fi' iline muṭābıḳ olmayan cemā' ate daḥldür.

Fiğān ki cümle futādend der şikence-i dām فغان که جمله فتاندند در شکنجه دام

Ma' nā budur ki feryād u fiğān olsun ki cümlesi şikence-i dāma düşmişlerdür.

Kesān ki 'ayb-i esīrān-i dām mīgoftend کسان که عیب اسیران دام میگفتند

Ma' nā budur ki ol kimesneler ki esīrān-i dām olanlaruñ 'aybın didiler. Ya' nī murād, giriftār-i dām olana daḥl iden kimesneler, kendüleri dāma düşdüklerin beyāndur.

²⁵⁹⁵ velehu eyzen: ğazel İ, - HP

Be tavf-i Ka' be şinîdem zi sâkinân-i harem بطوف كعبه شنیدم ز ساکنان حرم

Ma' nâ budur ki tavâf-i Ka' be' de sâkinân-i harem den istimâ' itdüm ki²⁵⁹⁶

Ki ehl-i deyr-i muğân rā selām mîgoftend که اهل دیر مغان را سلام میگفتند

Ma' nâ budur ki ehl-i deyr olan kimesneler muğânlara selām didiler. Ya' nî murād, ehl-i deyrün muğâna itdikleri selāmı tavâf-i Ka' be' de iken sâkin-i harem den istimâ' itdügin beyândur. Taşavvuf ma' nâsı erbâbına ma' lüm.²⁵⁹⁷

Be şahn-i deyr şinîdem zi zâ' irân-i konişt بصحن دیر شنیدم ز زائران کنشت

Ma' nâ budur ki şahn-i deyrde zâ' irân-i konişt den işitdüm dirlendi

Hemân ki ber der-i beytü'l-ħarâm mîgoftend همان که بر در بیت الحرام میگفتند

Ma' nâ budur ki ol sözi ki beytü'l-ħarâmuñ kapısı üzerinde didiler. Ya' nî murād, şahn-i deyrün ' azamet ü şanın beyândur. Taşavvuf ma' nâsı erbâbına ma' lüm.²⁵⁹⁸

Tamâm bûde be yek ħarf-i germ u mā ġāfil تمام بوده بیک حرف گرم و ما غافل

(T 78^b) **Ma' nâ budur ki** bir ısıcağ olan ħarfile tamâm olmışdı feemmâ bizler ġāfil bulunmuşuz.

Ĥikâyeti ki heme nâtamâm mîgoftend حکایتی که همه ناتمام میگفتند

Ma' nâ budur ki ol bir ĥikâyet ki cümleden nâtamâm didiler meger bir ħarfile tamâm olurmuş, bizler ġāfil bulunduğ dimekdür. Noğşan diyilen ĥikâyeti tamâm iden ħarfün muhtemilâti çoğdur feemmâ ekşer ihtimâl budur ki ħarf-i ' aşğ veyâhud ħarf-i maħabbet ola. Taşavvuf ma' nâsı erbâbına ma' lüm.²⁵⁹⁹

Fiğân zi tab' -i to 'Urfî ġalağ nemireftend فغان ز طبع تو عرفی غلط نمیرفتند

Ma' nâ budur ki (HP 333^a) feryād u fiğân olsun ki senüñ tabi' atundan ey 'Urfî ki ġalağ gitmemişlerdür.

Suĥnverân ki torâ ĥoşkelâm mîgoftend سخنوران که ترا خوش کلام میگفتند

(HE 171^a) **Ma' nâ budur ki** erbâb-i suĥendân ki saña ĥoşkelâm didiler, ġalağ dimemişlerdür

²⁵⁹⁶ itdüm ki: dirlendi ki HP

²⁵⁹⁷ Bu cümle HE'de yoktur.

²⁵⁹⁸ Bu cümle HE'de yoktur.

²⁵⁹⁹ Bu cümle HE'de yoktur.

fiğān olsun senüñ tabî' atuñdan ey ' Urfî dimekdür. Ya' nî murād, suhēnverān-i cihān kendüye hoşkelām didiklerin beyāndur.

Velehu Eyzen²⁶⁰⁰

(fe' ilātün / mefā' ilün / fe' ilün)

Ehl-i himmet leb ez du' ā bestend اهل همت لب از دعا بستند

Ma' nā budur ki şāhibhimmet olan vücūd-i şerīfler dudaqlarını du' ā itmekden bağlamışlardır.

Kemer-i hıdmet-i rızā bestend کمر خدمت رضا بستند

Ma' nā budur ki kazā vü qadere rızā virmek hizmetinüñ kemerini miyān-i (T 79^a) cānlarına bağlamışlardır. Ya' nî murād, ehl-i himmet olan erbābuñ aḥvālin beyāndur.

Gird-i āyine būd cāh u celāl گرد آینه بود جاه و جلال

Ma' nā budur ki cāh u celāl āyine-i ḳalbūñ eṭrāfında idi feemmā nādānlıklarından

'Acz-i deryūze ber gedā bestend عجز دریوزه بر گدا بستند

Ma' nā budur ki kapu dolaşmanuñ 'acziñi sâ' il üzerine bağlamışlardır. Ya' nî, ol diyârlarda olan gedālar kapu dolaştıkları vaḳt 'ādetleri budur ki ellerinde āyine tūtip sâ' illik idüp izhār-i 'acz iderler. Murādı ol cism āyine tūtip izhār-i 'acz iden gedāya dahldür ki eger maḳşūduñ devlet-i dünyāya nâ' il olmaḳ ise cemî' cāh u celāl āyine-i ḳalbūñüñ eṭrāfında mevcūd dururken niçün izhār-i 'acz idüp gedālık idersen dimekdür.²⁶⁰¹ Eger bu beyte bu ma' nādan münāsib bir ma' nā virürlerse ne güzel bu ḥaḳīr ancak bu ḳadar ma' nā virmege ḳādir oldum.

Be temāşā revend cān u dilem بتماشا روند جان ودلم

Ma' nā budur ki benüm cānum ve dilüm temāşāya gidiyorlar 'acabā

Bāz āyīn-i ḡam kocā bestend باز آیین غم کجا بستند

Ma' nā budur ki girü yine āyīn u erkān-i ḡamı nirde bağlamışlardır dimekdür. Ya' nî murād, cān u dili temāşā-yi (HP 333^b) ḡamdan ḥālī olmaduḡın beyāndur.

Müjde rızīd ber ser-i destār مژده ریزید بر سر دستار

(T 79^b) **Ma' nā budur ki** şarıḡuñ başı üzerine müjde töküñüz ki

²⁶⁰⁰ velehu eyzen: ḡazel İ, - HP

²⁶⁰¹ ise: - HP

Kez gül-i fitne destehā bestend کز گل فتنه دستها بستند

Ma' nā budur ki fitne vü fesād gülingen desteler bağlamışlardır dimekdir. Ya' nī murād, deste-i gül-i fitneyi destārına koyacağın beyāndur.

Vaqt-i peygām bāz sūhtegān وقت پیغام باز سوختگان

Ma' nā budur ki maḥbūbuñ müjdesi vaqtinde āteş-i 'aşqdan sūhte olan 'uşşāk

Dāghā ber leb-i şabā bestend داغها بر لب صبا بستند

Ma' nā budur ki şabā rūzigārınuñ tudağına dāğlar bağlamışlardır zīrā ki peygām-i maḥbūbı getüren şabādur. Ya' nī murād, peygām-i (HE 171^b) yārdan sūhtegān daḥi ziyāde sūhte olduğına bināen şabānuñ tudağına dāğ urdukların beyāndur.

Tā kilīd-i bihişt bişkestim تا کلید بهشت بشکستیم

Ma' nā budur ki tā ki cennetüñ kilīdin şikest itdik ol zamān

Der-i dūzaḥ be rū-yi mā bestend در دوزخ بروی ما بستند

Ma' nā budur ki dūzaḥuñ kapusını bizüm yüzümüze bağlamışlardır. Ya' nī, ārzü-yi nefsi-i emmāre olan 'ıyş u 'ışret-i cennetüñ kilīdin şikest (İ 96^b) idüp dā'imā hevā-yi nefsiñ ḥilāfınca gitdügümüzedür dūzaḥ bizüm yüzümüze bağlanmışdır dimekdir. Daḥi bundan ma' kılce bir ma' nā virürlerse ne güzel. Taşavvuf (T 80^a) ma' nāsı erbābına ma' lüm.²⁶⁰²

Be 'adem ger revān şevēd 'Urfī بعدم گر روان شود عرفی

Ma' nā budur ki ey 'Urfī, eger 'ālem-i 'ademe revān olacaḥ olursan hemān

Rev ki dervāze-i fenā bestend رو که دروازه فنا بستند

Ma' nā budur ki git ki fenā kapusın kim bağlamışlardır. Ya' nī, fenā kapusı baḡlu degildir eger murāduñ 'ālem-i 'ademe revāne olmaḥsa māni' yoḡdur dimekdir. Murād, ārzü-yi 'ālem-i 'adem itdügin beyāndur.

Velehu Eyzēn²⁶⁰³

(mef' ūlu / fā' ilātü / mēfā' ilü / fā' ilün)

Kāş ān kesān ki men' em ez ān tondḥū konend کاش آنکسان که منعم ازان تندخو کنند

²⁶⁰² Bu cümle HE'de yoktur.

²⁶⁰³ velehu eyzen: ğazel İ, - HP

Ma' nā budur ki kāşkī ol kimesneler ki beni ol tondhū olan maḥbūbdan men' (HP 334^a) iderler.

صد دل نموده وام ونگاهی بدو کنند Sad dil numūde vām u nigāhī bedū konend

Ma' nā budur ki yüz dāne göñli borc göstermişlerdür ki ol maḥbūb-i tondhūya bir nigāh ideler. Ya' nī, beni men' idiyorlar ki ol tondhūya niçün nigāh idersen feemmā kendüleri yüz dāne göñül borç alup ol tondhūya 'arz idiyorlar ki kāşkī kendülerine ol tonhū bir nigāh ide dimekdür. Murād, kendüyi men' idenlerüñ aḥvālin beyāndur.

این تشنگی بجام و قدح کم نمیشود Īn teşnegī be cām u ḳadeḥ kem nemīşeved

Ma' nā budur ki bizde olan bu teşnelik cām u ḳadeḥ nūş itmeyle eksik (T 80^b) olup def' olmaḳ ihtimālī yoḳdur.²⁶⁰⁴ Bu taḳdīrce

با ساقیان بگوی که فکر سبو کنند Bā sāḳiyān begūy ki fikr-i sebū konend

Ma' nā budur ki sāḳīlere söyleñüz ki sebūnuñ fikrin ideler. Ya' nī, bāde meclise sebūyla getürsinler dimekdür. Murād, teşneligi ziyāde olduḡın beyāndur.

اینست التماس که رندان پس از وفات Īnest iltimās ki rindān pes ez vefāt

Ma' nā budur ki recā olan budur ki vefāt itdükden şoñra rindler²⁶⁰⁵

رندان باده نوش بمی شست و شو کنند Rindān bādenūş be mey şost u şū koned

Ma' nā budur ki bādenūş olan rindlerüñ meyyitlerin (HE 172^a) şarābla ḡusl ideler dimekdür. Ya' nī murād, mübālaḡa üzere rindān-i bādenūşuñ şarāba iştiyāḳların beyāndur.

نازم بغمزه که ز شوق خدنگ او Nāzem be ḡamzeī ki zi şevḳ-i ḥadeng-i ū

Ma' nā budur ki bir maḥbūb ki ḡamzesiyle iftiḥār iderem ki ol ḡamzenüñ ḥadenginüñ şevḳinden

آسوده گان خاک حیات آرزو کنند Āsūdegān-i ḥāk ḥayāt ārzū konend

Ma' nā budur ki ḥākde āsūde olan mevtālar ārzū-yi ḥayāt iderler ki ol ḥadeng-i ḡamzenüñ mecrūḥı olup maḳtūlı olalar dimekdür. Ya' nī murād, mübālaḡa üzere ḥadeng-i ḡamze-i maḥbūbı medḥdür.

²⁶⁰⁴ def' : ref' HE

²⁶⁰⁵ recā olan budur ki: - HP

منمای داغ عشق بروحانیان دلā Munmāy dāğ-i ‘aşq be rūhāniyān dilā

Ma‘nā budur ki ey gönül, dāğ-i ‘aşkı (T 81^a) rūhānilere gösterme zīrā ki²⁶⁰⁶

اهل زکام را مده این گل که بو کنند Ehl-i zukām rā medih īn gül ki bū konend

(HP 334^b) **Ma‘nā budur ki** erbāb-i zukāma bu gül pāyesinde olan dāğ-i ‘aşkı virme ki istiṣmām ideler zīrā ki erbāb-i zukām rāyiḥa almağdan ‘ācizlerdür dimekdür. Ya‘nī murād, dāğ-i ‘aşqla rūhānīleriñ münāsebeti olmaduğın beyāndur.

رویم بکعبه یست که طاعت بران او Rūyem be Ka‘beyist ki ṭā‘atberān-i ū

Ma‘nā budur ki benüm yüzüm bir Ka‘be’ye müteveccih olmışdur ki ol Ka‘be’nün ṭā‘at idicileri

از آب دیده های ملائک وضو کنند Ez āb-i dīdehā-yi melā’ik vuzū konend

Ma‘nā budur ki melā’ikeleriñ gözleriñ şuyından vuzū iderler dimekdür. Ya‘nī murād, müteveccih olduğı Ka‘be-i maḥbūbuñ ‘azamet ü şānın beyāndur.

عرفی چه بیم داری از آسیب دلبران ‘Urfī çī bīm dārī ez āsīb-i dilberān

Ma‘nā budur ki maḥbūblaruñ fitne vü cefāsından niçün ḥavf idersen?

بگذار تا بجان تو ناخن فرو کنند²⁶⁰⁷ Bogzār tā be cān-i to nāḥun furū konend

Ma‘nā budur ki koy ol maḥbūblar tā senūñ cānūna dırnağların batursınlar dimekdür. Ya‘nī murād, āsīb-i dīberāndan bīḥavf olduğın beyāndur.

Velehu Eyzen²⁶⁰⁸

(mefā‘īlün / mefā‘īlün / fe‘ūlün)

ز چشم آب حسرت میتراود Zi çeşmem āb-i ḥasret mīterāved

Ma‘nā budur ki benüm gözümden āb-i ḥasret zuhūr ider.²⁶⁰⁹

ز هر مویم شکایت میتراود Zi her müyem şikāyet mīterāved

Ma‘nā budur ki her müyumdan (T 81^b) şikāyet zuhūr ider dimekdür.

²⁶⁰⁶ gösterme: gösterse HE

²⁶⁰⁷ بجان: بجان HE

²⁶⁰⁸ velehu eyzen: ğazel İ, - HP

²⁶⁰⁹ ḥasret: کسرت HE

چنان در دل خلد خار نمازم   Çunān der dil Һaled Һār-i namāzem

Ma' nā budur ki gönülde ancılayın dırmalar namāzuñ Һārı beni ki

Ki ez küfrem 'ibādet mīterāved   که از کفرم عبادت میترآود

Ma' nā budur ki benüm küfrüm 'ibādetden zühür ider. Ya' nī evāmiru'l-lāha şol mertebe imtisāl idüp namāz u niyāza ol gūne iştıyāk üzere sa'y u küşiş iderem ki farāza bi-Һasbe'z-zāhir benden bir mūcib-i küfr (**HE 172^b**) olacağ 'amel dağı vāki' olursa yine keşret-i 'ibādetden zühür ider dimekdür ve dağı bundan ma'kūl bir ma' nā virürlerse ne güzel. Taşavvuf ma' nāsı erbābına ma' lūm.²⁶¹⁰

Zihī biābrū ān dil ki ez vey   زهی بی آبرو آن دل که از وی

(**HP 335^a**) **Ma' nā budur ki** 'aceb biābrūdur ol gönül ki ol gönülden

Be kāvīden maҺabbet mīterāved   بکاویدن محبت میترآود

Ma' nā budur ki kazımağ sebebiyle maҺabbet zühür ider gerekdür ki ketm-i maҺabbet idüp izhār itmeye dimekdür.

Begū tığ ez çi şerbet āb dādī   بگو تیغ از چه شربت آب دادی

Ma' nā budur ki ey maҺbūb, söyle ki kılıcuña Һanğı şerbetden şu virdüñ ki

Ki ez her zağm lezzet mīterāved   که از هر زخم لذت میترآود

Ma' nā budur ki her zağmdan lezzet zühür ider.

Melek hemçun meges cūşed ber ān zağm   ملک همچون مگس جوشد بران زخم

Ma' nā budur ki melek, meges gibi ol zağmuñ üzerine cūş u Һurūş (**T 82^a**) ider ki

Kezo şehd-i şehādet mīterāved   کزو شهد شهادت میترآود

Ma' nā budur ki ol zağmdan şehādet şehdi zühür ider dimekdür.

Һazer kon zīn du' ā-yi āteşālūd   Һذر کن زین دعای آتش آلود

Ma' nā budur ki ey maҺbūb, bu āteşālūde olan du' ādan Һazer üzere ol zīrā ki

Kezīn çeşme icābet mīterāved   کزین چشمه اجابت میترآود

Ma' nā budur ki bu du' ā çeşmesinden icābet zühür ider dimekdür.

²⁶¹⁰ Bu cümle HE'de yoktur.

Terāved ez leb-i ‘Urfī suḥenhā تراود از دل عرفی سخنها

Ma‘nā budur ki ‘Urfī’nün dudağından bir alay kelāmlar zuhūr ider feemmā

Velī hengām-i firşat mīterāved ولی هنگام فرصت میتراود

Ma‘nā budur ki lâkin firşat vaḳtinde zuhūr ider dimekdür.

Velehu Eyzen²⁶¹¹

(mefā‘ ilün / mefā‘ ilün / mefā‘ ilün / mefā‘ ilün)

Dilem der ‘ālemī bā zaḥm-i zehrālūd mīgerded دلم درعالمی باز خم زهر آلود میگردد

Ma‘nā budur ki benüm gönülüm ol bir ‘ālemde zehrle ālūde olan (İ 97^a) zaḥmla dolanur ki²⁶¹²

Ki ez dunbāl-i dil āvāze-i ‘bih būd’ mīgerded که از دنبال دل آوازه بهبود میگردد

Ma‘nā budur ki gönülün ardından ‘eyü oldı’ āvāzesi dolanur. Ya‘nī murād, zehr-i ‘ālemde<n> zaḥmdār olduğın beyāndur.²⁶¹³

Be merhem külfetem nev mişevēd her geh ki mībinem بمرهم کلفتم نو میشود هر گه که می بینم

Ma‘nā budur ki merhemle benüm duşvārlıgum ve ‘adāvetüm tecdīd olur her vaḳt ki görürem ki

Ki dāğ-i sīne-i pervāne āteş sūd mīgerded که داغ سینه پروانه آتش سود میگردد

Ma‘nā budur ki pervānenün sīnesi (HP 335^b) dāğı āteşiyle fā’idemend olduğı hālde²⁶¹⁴ dolanur dimekdür. Ya‘nī murād, dāğ-i sīne-i pervāneye baḳup kendü sīnesinde olan merhemle ‘adāvetin beyāndur ki niçün bu merhem benüm zaḥm-i sīnemi eyü idiyor dimekdür.²⁶¹⁵

Zi ḫālī‘ tā ḳıyāmet berg-i ğam dārem velī dāgem ز طالع تا قیامت برگ غم دارم ولی داغم

Ma‘nā budur ki tā ḳıyāmete varıncaya dek ḫālī‘ümden egerçi berg-i ğam dutaram, ḫoşnūd degilem feemmā bu işden ziyāde dāğ-i derün (HE 173^a) olmuşamdur ki

Ki gerdün der zamān-i kāmranī zūd mīgerded که گردون در زمان کامرانی زود میگردد

Ma‘nā budur ki felek ḳāmranlıḳ zamānında ğāyetle tüz dolanur dimekdür. Ya‘nī murād, felek

²⁶¹¹ velehu eyzen: ğazel İ, - HP

²⁶¹² zehrle ālūde: zehr-i bīālūde İ

²⁶¹³ zehr-i ‘ālemde: her bir ‘ālemde İ; olduğın: olmadıgım HP

²⁶¹⁴ Buradan sonra T nüshasında 82^b ve 83^a sahifleri eksiktir.

²⁶¹⁵ bu: bir HE; sīnemi: sīnesi HE

eyyām-i ğamda bi tayyi'l-ḥareketi olur feemmā zamān kāmranīde tīz geçdügin beyāndur.

Nigāh-i telḥkāmān dūr dār ez la' l-i ū yā Rabb نگاه تلخ کامان دور دار از لعل او یارب

Ma' nā budur ki telḥdimāğ olanlaruñ nigāhını ey Bārī Ḥudāyā, ol maḥbūbuñ la' llebinden ırak dut. Ya' nī anlara naşīb itme zīrā ki

Ki āb-i zindegī nāgāh zehrālūd mīgerded که آب زندگی ناگاه زهرآلود میگردد

Ma' nā budur ki nāgāh ol āb-i ḥayāt pāyesinde olan la' lleb zehr ile ālūde olduğı ḥālde dolanur dimekdür. Ya' nī murād, la' lleb olan maḥbūba du' ādur ki telḥkāmılara naşīb olmaduğın beyāndur.

Nedānem ez kudāmīn bāde mesti mīkoned 'Urfī ندانم از کدامین باده مستی میکند عرفی

Ma' nā budur ki 'Urfī, bilmezem ki 'acabā қаnğı şarābdan mestlik ider zīrā ki

Ki nākāmī taleb der Ka' be-i maqşūd mīgerded که ناکامی طلب در کعبه مقصود میگردد

Ma' nā budur ki nāmurādığı taleb itdügi ḥālde Ka' be-i maqşūdda dolanur dimekdür. Ya' nī murād, bīmurād olup hıçbir bāde-i ümmīdden mest olmaduğın beyāndur.

Velehu Eyzen²⁶¹⁶

(mefā' ilün / fe' ilātün / mefā' ilün / fe' ilün)

Merev be medrese k'āncā ḥıred mühendis şod مرو بمدرسه کانجا خرد مهندس شد

Ma' nā budur ki ey gönül, şaқınup medrese ṭarafına gitme zīrā ki 'aql-i tīzbīn ol medresede (HP 336^a) mühendis oldı bu taқdırece

Der ān maқām şınıdem ki zer heme mis şod در آن مقام شنیدیم که زر همه مس شد

Ma' nā budur ki ol medresede istimā' itdüm ki altun cümle mis oldı. Ya' nī murād, ehl-i ḥāl ile ehl-i қālūñ imtizācı olmaduğın beyāndur. Taşavvuf ma' nāsı erbānıma ma' lüm.

Zi gülşen-i ḥıred ānhā ki gūş zed şode būd ز گلشن خرد آنها که گوش زد شده بود

Ma' nā budur ki 'aqluñ gülşeninden ol ḥikāyetler ki қulağa degmiş idi.

²⁶¹⁶ velehu eyzen: ğazel İ, - HP

Mu'ādil kıṣṣa-i ḥ'āb u ḥumār-i nergis ṣod ²⁶¹⁷ معادل قصه خواب و خمار نرگس شد

Ma'nā budur ki nergisūn ḥ'ābı u ḥumārınuñ kıṣṣasınuñ mu'ādili oldı dimekdür. Ya'nī murād, gülşen-i ḥıredde istimā' itdügi ḥikāyeti beyāndur.

Ki riḥt ber mis-i nāçizem ĩn nefā'is-i feyz ²⁶¹⁷ که ریخت بر مس ناچیزم این نفائس فیض

(T 83^b) **Ma'nā budur ki** bu nefā'is-i feyzi benüm mis-i nāçizimüñ üzerine kim dökdi ki

Ki kīmyā-yi sa'ādet gedā-yi mis ṣod ²⁶¹⁷ که کیمیای سعادت گدای این مس شد

Ma'nā budur ki kīmyā-yi sa'ādet didikleri nesne bu mis-i nāziçüñ gedāyı oldı dimekdür. Ya'nī murād, mis-i nāziçüñ üzerine dökilen nefā'is-i feyzinüñ ḥavāşşın beyāndur.

Beriz nāme-i dāniş be müflisān 'Urfī ²⁶¹⁷ بریز نامه دانش بمفلسان عرفی

Ma'nā budur ki ey 'Urfī, dāniş u iz'ān (HE 173^b) nāmesini naqd-i dānişden müflis olanlaruñ üzerine tōk zīrā ki

Ki her ki buḥl derin nāme riḥt müflis ṣod ²⁶¹⁷ که هر که بخل درین نامه ریخت مفلس شد

Ma'nā budur ki her kim ki bu nāme-i dānişe buḥl idüp tökmeye, 'āqıbet kendüsi müflis oldı dimekdür. Ya'nī murād, ma' rifeti erbābından ketm itmek cā'iz olmaduğın beyāndur.

Velehu Eyzēn²⁶¹⁸

(mef'ülü / mefā'ülü / mefā'ülü / fe'ülün)

Tā būd serāsīme dilem derbederī būd ²⁶¹⁸ تا بود سراسیمه دلم در بدری بود

Ma'nā budur ki tā ki benüm gönülüm serāsīme olmış idi bir derbeder idi

Endişe-i dil ḥānegī vü dil seferī būd ²⁶¹⁸ اندیشه دل خانگی و دل سفری بود

Ma'nā budur ki gönülün endişesi ḥāne-i vücūdda sākin idi feemmā (HP 336^b) gönül sefere gitmiş idi.²⁶¹⁹ Ya'nī murād, gönli serāsīme vü derbeder olup fikr-i dili ḥānegī ve gönli seferī olduğın beyāndur.

Her gāh ki endişe 'inān der kef-i men dāşt ²⁶¹⁸ هرگاه که اندیشه عنان در کف من داشت

(T 83^b) **Ma'nā budur ki** her vaqt ki endişe 'inān-i iḥtiyārı bizüm kefimizde dutdı. Ya'nī

²⁶¹⁷ "معادل" (mu'ādil) kelimesi tüm nüshalarda "حالا عدیل" (ḥālen 'adīl) şeklinde yazılmıştır. Bu haliyle söz konusu ibare ne vezne ne de manaya uygundur. Şerhte de geçen "معادل" (mu'ādil) kelimesinin söz konusu ibarenin doğru hali olduğu düşünülerek ibare "معادل" (mu'ādil) şeklinde tamir edildi.

²⁶¹⁸ velehu eyzen: gazel İ, - HP

²⁶¹⁹ sefere: size HE

‘inān-i ihtiyārī bize teslīm eyledi. Bu def‘a

Kārem heme ez behr-i ciger deşnegerī būd هر کرم همه از بهر جگر دشنه گری بود

Ma‘nā budur ki benüm cümle k̄arum cigerden ötürī ḥancer yapmaḵ olmış idi. Ya‘nī murād, öz eliyle cigerine zaḥm urmaḵdan ötürī deşneger olduḡın beyāndur.

Her cām ki dīdīm guvārende mehī dāşt هر جام که دیدیم گوارنده مهی داشت

Ma‘nā budur ki bir ol cāmı ki guvārende gördük bir māḥşifat maḥbūb ṭutdı feemmā

Hūnhā heme der kāşe-i şāḥibnazārī būd خونها همه در کاسه صاحب نظری بود

Ma‘nā budur ki cümle ḳanlar şāḥibnazār olanlaruñ kāşesinde idi. Ya‘nī murād, siñici olan bāde-i nābuñ cāmını māḥşifat olan maḥbūblar alup erbāb-i nazāruñ kāşesine bāde yerine ḳan ḳoyduḡların beyāndur.

Bā ānki nemīdād amān sīlī-i faḳrem با آنکه نمیداد امان سیلی فقرم

Ma‘nā budur ki bunuñ birle ki sīlī-i faḳr aşlā baña amān virmedi feemmā²⁶²⁰

Dā‘im ser-i men der heves-i tācverī būd دائم سر من در هوس تاجوری بود

Ma‘nā budur ki dā‘im benüm başum tācverlik hevesinde idi. Ya‘nī murād, sīlī-i faḳrdan ḥalāş olmayup yine dā‘imā pādişāḥlık (**T 84^b**) sevdāsında olduḡın beyāndur.

Her gāḥ ki mujgān-i merā şevḳ-i to ber dāşt هر گاه که مزگان مرا شوق تو برداشت

(**T 84^a**) **Ma‘nā budur ki** ey maḥbūb, her vaḳt ki benüm mujgānumı senüñ şevḳüñ yuḡarı ḳaldurdı.

Ger ḳaṭre vu ger Dicle sirişkem cigerī būd گر قطره و گر دجله سرشکم جگری بود

Ma‘nā budur ki eger ḳaṭredür ve eger Dicle’dür benüm gözüm yaşı cigere mensūb idi. Ya‘nī murād, şevḳ-i maḥbūbdan (**İ 97^b**) (**HE 174^a**) cigere mensūb olan hūn-i eşkin cereyān itdüḡin (**HP 337^a**) beyāndur.

Der bister-i endīşe becoz ḥār nedīdem در بستر اندیشه بجز خار ندیدم

Ma‘nā budur ki endīşe vü efkār dōşeginde ḥārdan ḡayrı nesne görmedüm feemmā

Gūlhā heme der ḥ‘ābgeh-i biḥaberī būd گلها همه در خوابگه بیخبری بود

Ma‘nā budur ki cemī‘ güller ḥabersizlik ḥ‘ābgāḥında idi. Ya‘nī murād, dünyāda ‘āḳıbetendīş

²⁶²⁰ baña amān: nigāḥ-i amān Ī

olup efkār u endiše şāhibi olan şaḥşuñ mertebesiyile özinden biḥaber olup hevā-yi nefsine tābi‘ olan şaḥşuñ rütbesin beyāndur.

Cem‘ iyyet-i ‘Urfī heme z’ānest ki ‘ömri جمعیت عرفی همه زانست که عمری

Ma‘nā budur ki ‘Urfī’nün cem‘ iyyeti cümle āndan ötürdür ki bir ‘ömrdür ki

Suvdāger-i bāzārçe-i biḥünerī būd سوداگر بازارچه بی هنری بود

Ma‘nā budur ki hünersizlik bāzārçesinüñ tāciri olmış idi. (T 85^a) Ya‘nī murād, taḥkīr-i nefis idüp ‘ömrini hünersizlik bāzārında tācir itdügin beyāndur.

Velehu Eyzen²⁶²¹

(fe‘ ilātün / fe‘ ilātün / fe‘ ilātün / fe‘ ilün)

Tā ḳadem ber eṣerīm nām u nişān ḥāhed būd تا قدم بر اثریم نام و نشان خواهد بود²⁶²²

Ma‘nā budur ki tā ki bizüm nām u nişānımızuñ eṣeri üzerine ḳadem olmaḳ ister.²⁶²³ Ya‘nī mādām ki dünyāda vücūdımızdan eṣer bulunduḳça

Güşe-i dāmen-i mā vaḳf-i miyān ḥāhed būd گوشه دامن ما وقف میان خواهد بود

Ma‘nā budur ki güşe-i dāmenimiz bilimüzüñ vaḳfı olmaḳ ister. Ya‘nī murād, dā’imā etegi bilde sa‘y u kūşiş itmekden ḥālī olmaduḳın beyāndur.

Ger şevved kevn ü mekān zīr ü zeber der reh-i ‘aşḳ گر شود کون و مکان زیر و زبر بر در عشق

Ma‘nā budur ki eger kevn ü mekān zīr ü zeber olup ḥarāb olacaḳ olursa yine ‘aşḳuñ ḳapısı üzerinde

Şüret-i nāşiye ber ḥāk ‘iyān ḥāhed būd صورت ناصیه بر خاک عیان خواهد بود

Ma‘nā budur ki der-i ‘aşḳda secde-i ta‘zīm iden ‘uşşāḳuñ alınıñ nişānı ḥāk üzerinde ‘iyān olmaḳ ister.²⁶²⁴ Ya‘nī murād, ‘aşḳuñ fenāpezīr olmaduḳın beyāndur. Taşavvuf ma‘nāsı erbābına ma‘lüm.

²⁶²¹ Bu gazel ve şerhi HE’de yoktur. velehu eyzen: ğazel İ, - HP

²⁶²² “اثریم” (eṣerīm) ibaresi tüm nüshalarda “اثرم” (eserem) şeklinde yazılmıştır. Fakat şârih mısranın anlamını “bizüm nām u nişānımızuñ...” şeklinde vermiştir. “Bizüm” ibaresinden ibaresnin doğrusunun “اثریم” (eṣerīm) olması gerektiği düşünülerek tamir edildi.

²⁶²³ “...nişānımızuñ eṣeri üzerine ḳadem” ibaresi tüm nüshalarda “...nişānımızuñ üzerine eserḳadem” şeklindedir. İbare mısrayla karşılaştırıldığında doğru şeklin bu olduğu “...nişānımızuñ eṣeri üzerine ḳadem” görülecektir. Bu sebeple söz konusu ibare tamir edildi.

²⁶²⁴ der-i: derd-i İ

Coz be bāzār-i kıyāmet dil-i pürhūn zinhār جز ببازار قیامت دل پر خون زنهار

Ma' nā budur ki zinhār, āgāh ol ki bāzār-i kıyāmetden gayrı mekānda pürhūn (**HP 337^b**) olan (**T 85^b**) göñli²⁶²⁵

Mefurūşīd ki ĩn cins-i girān h'āhed būd مفروشید که این جنس گران خواهد بود

Ma' nā budur ki şatmañuz ki bu dil-i pürhūn cinsinūñ metā'ı, ağır bahālu olmağ ister. Ya' nī murād, metā' -i dil-i pürhūnuñ zıķıymet olup ķabūl olması ancak bāzār-i kıyāmetde olıcağın beyāndur.

Dīde bīnūr şod ez girye Hūdā rā be ezel دیده بی نور شد از گریه خدا را بازل

Ma' nā budur ki ağlamağdan göz bīnūr oldı Allāh içün olsun ki 'ālem-i ezelde

Goftē būdī ki be cāy-i nigerān h'āhed būd گفته بودی که بجای نگران خواهد بود

Ma' nā budur ki dimiş idūñ ki elbetde bu giryenūñ intihāsında bir mekāna nigerān olmağ ister. Ya' nī murād, keşret-i giryeden dīdesi bīnūr olup ru'yet-i cemāle ķālib olduğın beyāndur.

Dil be āħir be temāşāgeh-i dīdār āver دل بآخر بتماشاگه دیدار آور

Ma' nā budur ki ey maħbūb, göñli āħiru'l-emr temāşāgāh-i dīdāra getür zīrā ki

Tā key ĩn āyine der āyinedān h'āhed būd تا کی این آینه در آینه دان خواهد بود

Ma' nā budur ki ĥattā niçeye dek bu āyineşıfat olan göñlimüz āyinedān pāyesinde olan derūnımızda olmağ ister. Ya' nī murād, temāşā-yi cemāl-i maħbūb ārzū itdüğın beyāndur.

Dest fersūde şevved āħir <u> gonnām şevī دست فرسوده شود آخر <و> گم نام شوی

Ma' nā budur ki bu hūnermend (**T 86^a**) olan el, fersūde olur ve āħiru'l-emr nāmuñ dağı dünyāda iter. Bu tağdīrce

Men giriftem hūneret genc-i revān h'āhed būd من گرفتم هنرت گنج روان خواهد بود

Ma' nā budur ki ben ķutayum ki senūñ hūner ü ma' rifetūñ genc-i revān olmağ ister. El-āħiru'l-emr yine gonnām olmağ muķarrerdür. Ya' nī murād, dünyānuñ ve ehl-i dünyānuñ fenāpezīr olduğın beyāndur.

'Urfī ez pīr-i muğān dest nedārī her çend عرفی از پیر مغان دست نداری هر چند

Ma' nā budur ki ey 'Urfī, pīr-i muğāndan şaķınup elūñi ķaldurmayasın her ne ķadar ki

²⁶²⁵ göñli: göñle ĩ

Ber dilet besten-i zunnār girān ḥāhed būd بر دلت بستن زنار گران خواهد بود

Ma' nā budur ki senūñ gōñlinūñ üzerine zunnāruñ bağlanması (HP 338^a) ağır olmak ister. Ya' nī, zunnār bağlanmak saña girān gelürse de yine pīr-i muğāndan elūñi kaldırma dimekdür. Taşavvuf ma' nāsı erbābına ma' lūm.

Velehu Eyzen²⁶²⁶

(fe' ilātūn / fe' ilātūn / fe' ilātūn / fe' ilūn)

Her zamān k̄āşid ez ān k̄ū ḥaberī mī āred هر زمان قاصد ازان کو خبری می آرد

Ma' nā budur ki ol maḥalleden k̄āşid her zamān bir ḥaber getürür.

Ḥaber-i koştenem ez rehgozerī mī āred خبر کشتتم از رهگذری می آرد

Ma' nā budur ki benüm ölmekligümün ḥaberin bir rehgozerden getürür. Ya' nī murād, k̄āşid-i k̄ūy-i maḥbūb kendüye ölmek ḥaberin getürdügin beyāndur.

Mest-i ān lezzet-i şevķem ki besī peyk-i ḥayāl مست آن لذت شوقم که بسی پیک خیال

Ma' nā budur ki ol lezzet-i şevķün mestiyem <bir> çok ki peyk-i ḥayāl.²⁶²⁷

<Gāh> mīberd ki ḥaber geh ḥaberī mī āred <گاه> میبرد که خبر گه خبری می آرد

Ma' nā budur ki gāh benden ṭarafa maḥbūba ḥaber iletür ve gāh maḥbūbdan baña bir ḥaber getürür. Ya' nī murād, peyk-i ḥayālātūñ ḥaber iletüp ḥaber getürdügin beyāndur.

Ser-i ān çeşm begerdem ki sinān-i mujeş سر آن چشم بگردم که سنان مژه اش

Ma' nā budur ki ol gözün başına ḥurbān olup dolanayam ki sinān-i mujgānı

Her dem ez ma' reke-i 'aşķ serī mī āred هر دم از معرکه عشق سری می آرد

Ma' nā budur ki 'aşķuñ maḥal-i ma' rekesinden her dem bir baş getürür. Ya' nī murād, sinān-i mujgān-i maḥbūbı medḥdür.

Rütbe-i 'aşķ nigh kon ki be vādī-i ṭaleb رتبه عشق نگه کن که بوادی طلب

Ma' nā budur ki 'aşķuñ rütbesinden nazar it gör ki ṭaleb vādīsinde

Āteş-i Ṭūr birün ez şecerī mī āred آتش طور برون از شجری می آرد

Ma' nā budur ki āteş-i Ṭūr'i bir şecerden ṭaşra getürür. Ya' nī murād, 'aşķuñ rütbesin

²⁶²⁶ Bu gazel ve şerhi HE'de yoktur. velehu eyzen: ğazel İ, - HP

²⁶²⁷ çok: - HP

beyāndur ve taşavvuf ma' nāsı erbābına ma' lūm.

Be coz ez merd-i Ḥudāyā ki beyāred dīger بجز از مرد خدایا که بیارد دیگر

Ma' nā budur ki merd-i Ḥudā'dan ġayrı yā kimi götürem ki kâdir olur, olmaz

Baht eger ber ser-i men çāregerī mī āred بخت اگر بر سر من چاره کری می آرد

Ma' nā budur ki baht eger benüm başum üzerine bir çāre idici getürürse bu işi (T 87^a) merd-i Ḥudā'dan ġayrı kimesne itmege kâdir olmaduġın beyāndur.

Minnet-i vaşl be 'Urfī menih ey meh ki felek منت وصل بعرفی منه ای مه که فلک

(HP 338^b) **Ma' nā budur ki** ey meh, vaşl-i minnetin 'Urfī'ye kōyma ki felek

Ez kafa-yi heme şāmī seherī mī āred از قفای همه سامی سحری می آرد

(İ 98^a) **Ma' nā budur ki** cemi' gicenüñ kâfāsında lâzım bir seheri getürür. Ya' nī ey meh, 'Urfī'ye minnet itme ki benüm ziyāma vāşıl olup zulmet-i şebden ġalāş olduñ belki her gice felek ol 'Urfī'ye bir seherüñ rüşenālıġın getürür dimekdür.²⁶²⁸ Taşavvuf ma' nāsı erbābına ma' lūm.

Velehu Eyzen²⁶²⁹

(mefā' ilün / fe' ilātün / mefā' ilün / fe' ilün)

Semenfeşānem u ġāşāk ber serem rīzend سمن فشانم و خاشاک بر سرم ریزند²⁶³⁰

Ma' nā budur ki ben semenfeşān oldum ve yine benüm başım üzerine ġāşāk tökerler.

Çi gül dehem ki be dil zaġm-i neşterem rīzend چه گل دهم که بدل زخم نشترم ریزند

Ma' nā budur ki ne gül vireyüm ki benüm gönlüme neşter-i ġār dökerler.²⁶³¹ Ya' nī murād, zamāne düstlarınıñ aġvālin beyāndur ki sen kendülerine gül ü semen virdüğüñ zamān anlar senüñ başınā ġāşāk tökerler ve göñline neşter-i ġār urduġların beyāndur.

Çu teşnegī konedem zehrñüş bīderdān چو تشنگی کندم زهر نوش بیدردان²⁶³²

Ma' nā budur ki şusuzlık çünki beni zehrñüş ide ol zamān bu def' a bīderd olanlar (T 87^b)

²⁶²⁸ 'Urfī'ye: - HP

²⁶²⁹ velehu eyzen: ġazel İ, - HP

²⁶³⁰ Bu beyit ve şerhi HE'de yoktur.

²⁶³¹ vireyüm: direyüm HP

²⁶³² Bu beyit ve şerhi HE'de yoktur.

Hezār şu'le-i âteş be sâğarem rîzend هزار شعله آتش بساغرم ریزند

Ma'nâ budur ki biñ dâne şu'le-i âteşi getürüp benüm sâğaruma tökerler. Ya'nî murâd, bîderdlerüñ kendüyle itdügi mu'ameleyi beyândur.

Be her bahâ ki furüşend mey hîrem zân rev بهر بها که فروشند می خرم زان رو

Ma'nâ budur ki bâdeyi her ne bahâ ile şatarlarsa aluram ol yüzden ki

Ki poşte poşte ğam ârend u ber derem rîzend که پشته پشته غم آرند و بردم ریزند

Ma'nâ budur ki arğa arğa ğamı getürüp benüm ğapum üzerine tökerler. Ya'nî murâd, def -i ğam için bâdeyi her ne ğadar ziyâde bahâya virürlerse şatun alduğın beyândur zîrâ ki bu mertebe ğama mübtelâ olmuşdur.

Zi men çi bîedebî dîdeend 'Urfî bâz ز من چه بی ادبی دیده اند عرفی باز

Ma'nâ budur ki ey 'Urfî yine benden ne bîedeblik görmişlerdür ki

Fiğân ta'ne-i tesbîh der berem rîzend فغان طعنه تسبیح در برم ریزند

(HP 339^a) **Ma'nâ budur ki** tâ'ife-i muğân ta'ne-i tesbîhi benüm ħuzûruma tökerler. Ya'nî murâd, tesbîhine muğânlar ta'ne itdüğün beyândur. Taşavvuf ma'nâsı erbâbına ma'lûm.²⁶³³

Velehu Eyzen²⁶³⁴

(mefâ'ilün / fe'ilâtün / mefâ'ilün / fe'ilün)

Menem be bezm-i to bâ nâle-i niyâzâlûd منم بیزم تو با ناله نیاز آلود

Ma'nâ budur ki ey maĥbûb, senüñ bezmünde niyâzâlûd olan nâleyi iden ancaĥ benüm dimekdür.²⁶³⁵

Tamâm girye zi şevĥ-i nigâh-i nâzâlûd تمام گریه ز شوق نگاه ناز آلود

Ma'nâ budur ki nâzâlûde olan nigâhuñ şevĥinden tamâm girye olan ancaĥ benüm dimekdür. Ya'nî (T 88^a) murâd, bezm-i maĥbûbda nâle-i niyâzâlûd ve şevĥ-i nigâh-i nâzâlûddan tamâm girye olduğın beyândur.

Niğâb-i nâz ber endâz u râh-i şavme'e ğîr نقاب ناز بر انداز و راه صومعه گیر

Ma'nâ budur ki ey maĥbûb, nâz niğâbını cemâlünden ħaldur ve şavme'enüñ yolını tüt

²⁶³³ Bu cümle HE'de yoktur.

²⁶³⁴ velehu eyzen: ğazel İ, - HP

²⁶³⁵ iden ancaĥ benüm: idiciyem HE

Ki 'aşkhā-yi ḥaḳīkī şevved mecāzālūd که عشقهای حقیقی شود مجازآلود

Ma' nā budur ki ḥaḳīkī olan 'āşıklar mecāzālūde ola. Ya' nī murād, cemāl-i maḥbūbda olan ḥālet-i beyāndur ki erbāb-i 'aşḳ ḥaḳīḳat gördikleri gibi biiḥtiyār meyl idüp 'āşıkları mecāza tebdīl olur dimekdür.

Be küfr müy-i siyeh rā sefid kerdem līk بکفر موی سیه را سفید کردم لیک

(HE 174^b) **Ma' nā budur ki** müy-i siyāhı hevā-yi nefis olan ef' āl-i küfrde aḡartdum feemmā

Henüz tā' at-i büt mīkonem namāzālūd هنوز طاعت بت میکنم نمازآلود

Ma' nā budur ki henüz bütşifat olan 'āşıklarūñ iṭā' atin iderem namāzālūd olduḡı ḥālde. Ya' nī murād, kesr-i nefis idüp itdüḡi a' māle nādım olduḡım beyāndur.

Ḥazer ki nāz u cefā mīkeşim ez ma' şūḳ حذر که ناز و جفا میکشیم از عشق

Ma' nā budur ki ey raḳīb, ḥazer üzere ol ki maḥbūbdan bizler dā'imā nāzla cefā çekmek üzereyüz bu taḳdīrce

Nemişevim tesellī be şulḥ-i nāzālūd نمی‌شویم تسلی بصلح نازآلود

Ma' nā (HP 339^b) budur ki nāzālūde olan şulḥla bizler tesellī-i ḥāṭır olmazız (T 88^b) zīrā ki nāzla olan şulḥ çok gitmez bozişmak muḳarrerdür. Ya' nī murād, maḥbūbula şulḥ-i nāzālūde ḳābil olmaduḡım beyāndur.

Be bezm-i ḳurb ki āverde būd 'Urfī rā بیزم قرب که آورده بود عرفی را

Ma' nā budur ki 'Urfī'yi maḥbūba taḳarrub bezmine kim getürmiş idi ki²⁶³⁶

Ki sūḥte <būd> zi şafaḳhā-yi iḥtirāzālūd که سوخته <بود> ز شفقای احترازآلود

Ma' nā budur ki iḥtirāzālūd olan meyl ü maḥabbetden ol 'Urfī sūḥte olmiş idi dimekdür.

Ya' nī murād, meclis-i ḳurba gelüp maḥabbetden sūḥte olduḡım beyāndur

Velehu Eyzen²⁶³⁷

(fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün)

Ḥüsn-i nūrefşānet er ārāyiş-i Eymen şevved²⁶³⁸ حسن نورافشانت ار آرایش ایمن شود

Ma' nā budur ki ey maḥbūb, eger senüñ nūrefşān olan ḥüsnüñ vādī-i Eymen'üñ ārāyişi olacaḳ

²⁶³⁶ idi ki: dimekdür İ

²⁶³⁷ velehu eyzen: ğazel İ, - HP

²⁶³⁸ ar: HP, - HE, T

olursa

Lālesān şem[‘]-i tecellī ber ser-i dāmen şeved لاله سان شمع تجلی بر سر دامن شود

Ma[‘]nā budur ki şem[‘]-i tecellī lāle gibi eteg<üñ başı> üzerinde olur dimekdür. Ya[‘]nī murād, maḥbūbuñ nūrefşān olan ḥüsnindeki ḥāleti beyāndur.

Çun ne rīzem ḥande ber cennet ki der firdevs-i mā چون نریزم خنده بر جنت که در فردوس ما

Ma[‘]nā budur ki cennete niçe ḥande tökmeyem ki bizüm firdevsimüzde

Ṭübâ ez pejmurdegī sāmān-i dih golḥan şeved طوبی از پژمرده گی سامان ده گلخن شود

Ma[‘]nā budur ki Ṭübâ didikleri şecer bu qadar leṭāfetiyle pejmurdeliginden sāmān-i dih golḥan olur dimekdür. Ya[‘]nī murād, (T 89^a) kendü firdevsinde olan leṭāfeti beyāndur ve taşavvuf ma[‘]nāsı erbābına ma[‘]lüm.²⁶³⁹

Ger be ehl-i ravza güyem lezzet-i endüh-i düst گر باهل روضه گویم لذت اندوه دوست

Ma[‘]nā budur ki eger ravza erbābına maḥbūbuñ ḡamında olan lezzeti diyecek olursam

‘Iyş-i cennet muḥtaşar der mātem ü şīven şeved عیش جنت مختصر در ماتم و شیون شود

Ma[‘]nā budur ki cennetüñ ‘ıyşı muḥtaşar olduḡı ḥālde mātem ü şīvende olur dimekdür. Ya[‘]nī lezzet-i endüh-i (HE 175^a) maḥbūbda olan ḥāleti beyāndur.

Rīzişī ey ebr-i ḡam ber kiştār-i girye tā ریزی شی ای ابر غم بر کشت زار گریه تا

Ma[‘]nā budur ki ey (HP 340^a) ey ḡam buldı kiştār-i giryenüñ üzerine bir rīziş tā ki

Dāneī şad ḥūşe vü her ḥūşe şad ḥarman şeved دانه صد خوشه بر خوشه صد خرمن شود

Ma[‘]nā budur ki bir dāne yüz şalkım ola ve her şalkım yüz ḥarman ola. Ya[‘]nī murād, ebr-i ḡamdan yağmak ṭaleb itdügin beyāndur.

Ger ber efrūzīm şem[‘]ī ber mezār-i ḥıış ez ān گر بر افروزیم شمعی بر مزار خویش از آن

Ma[‘]nā budur ki kendü mezārımuзуñ üzerine bir şem[‘]ī ziyālanduracaḡ olursaḡ bu def[‘]a ol şem[‘] den sen²⁶⁴⁰

Bes çerāḡ-i morde der deyr u ḥarem rüşen şeved بس چراغ مرده در دیر و حرم روشن شود

Ma[‘]nā budur ki çok çerāḡ-i morde deyr ü ḥaremde rüşen olur dimekdür. (İ 98^b) Ya[‘]nī

²⁶³⁹ taşavvuf ma[‘]nāsı erbābına ma[‘]lüm: - HE

²⁶⁴⁰ “Ya[‘]ḡūbsıfatlardañuz” ibaresi tüm nüshalarda “Ya[‘]ḡūbsıfat meger ve biz” şeklinde yazılıdır: Anlam bütünlüğü açısından “Ya[‘]ḡūbsıfatlardañuz” şeklinde tamir edildi. mezārımuзуñ: hezarımuзуñ HE

murād, mezārında yanan şem' üñ (T 89^b) hāletin beyāndur.

Gerçi Ya' kūbīm eger ber cān u dil āteş zenīm گرچه یعقوبیم اگر بر جان و دل آتش زنیم

Ma' nā budur ki egerçi bizler Ya' kūbşifatlardañuz feemmā eger cān u dil üzerine āteş uracaķ olursaķ²⁶⁴¹

Şad meh-i Ken' ān hārāb ez bŷy-i pīrehen şevēd صد مه کنعان خراب از بوی پیراهن شود

Ma' nā budur ki yüz dāne meh-i Ken' ān olan Yūsuf, bŷy-i pīrehenden hārāb olur dimekdür. Qışsa-i Ya' kūb ve bŷy-i pīrehen, erbābına ma' lūmdur. Ya' nī murād, kendünŷñ vŷcūdında olan āteş-i 'aşķuñ kemāl-i te'şīrin beyāndur.

Goftem ez 'ōmr-i ebed 'Urfī nedāred zevķ goft گفتم از عمر ابد عرفی ندارد ذوق گفت

Ma' nā budur ki ben maħbŷba didŷm ki ey maħbŷb, 'Urfī ebedī olan 'ōmrden zevķ ŷutmaz bu def' a maħbŷb didi ki

Hālī ez zevķī nebāşed ger şehīd-i men şevēd خالی از ذوقی نباشد گر شهید من شود

Ma' nā budur ki bir zevķden hālī olmaz eger benŷm derd-i 'aşķumdan şehīd olacaķ olursa. Ya' nī murād, şehīd-i maħbŷb olmaķ recāsın beyāndur.

Velehu Eyzen²⁶⁴²

(fe' ilātŷn / fe' ilātŷn / fe' ilātŷn / fe' ilŷn)

Gŷl' izārān ŷu ser-i rāhgozārī gīrend گلغذاران چو سر راه گذاری گیرند

Ma' nā budur ki gŷl' izār olan maħbŷblar ŷŷnki bir rehgozārŷñ başını dutarlar. Ya' nī bir yola gitmek murād itdŷkleri zamān

Dāmen-i bād be āvīziş-i hārī gīrend دامن باد باویزش خاری گیرند

(HP 340^b) **Ma' nā budur ki** rŷzigārŷñ etegini bir hārŷñ aşılmasıyla (T 90^a) ŷutarlar. Ya' nī, rehgozārlarında kendŷlerine bir hār yapışsa rŷzigārŷñ etegine yapışurlar ki niķŷn bu hārī bizŷm rehgozārımızdan ŷaldurmadŷñ ki bu yolda bizlere māni' oldı dimekdür. Murād, gŷl' izār olan maħbŷblarŷñ aħvālin beyāndur.

Ey şabā ber ŷafes-i şevķ gozer kon ki demī ای صبا بر قفس شوق گذر کن که دمی

Ma' nā budur ki ey şabā, şevķ ŷafesinde maħbŷs olan (HE 175^b) murķlara gozer it ki bir

²⁶⁴¹ uracaķ: vuracaķ T

²⁶⁴² velehu eyzen: ķazel İ, - HP

nefes

عندلیبان خبر از باغ بهاری گیرند ʿAndelībān ḥaber ez bāg-i bahārī gīrend

Maʿnā budur ki ḳafesde maḥbūs olan ʿandelībler bahāra mensüb olan bāgdan ḥaber tūtalar. Yaʿnī murād, ḳafesde maḥbūs olan ʿandelībānuñ aḥvālın beyāndur ve taṣavvuf maʿnāsı erbābına maʿlūm.²⁶⁴³

چون رود قافله از پیش و نیاید خبری ʿÇun reved ḳāfile ez pīş u neyāyed ḥaberī

Maʿnā budur ki çünki kārvan ilerüden gider ve kendülerinden bir ḥaber gelmez. Bu taḳdīrce

بهتر آنست که دنبال غباری گیرند Bihter ānest ki dunbāl-i ğubārī gīrend

Maʿnā budur ki rāhrev olanlara yegrek olan oldur ki bir tozuñ ardından tūtalar. Yaʿnī, ğubāruñ arıdıncı gideler lāzım varup kārvanā vāsıl olur dimekdür. Taṣavvuf maʿnāsı erbābına maʿlūm.

صحبت ما و تو گرمست بگو تا امشب Şoḥbet-i mā vü to germest begū tā imşeb

(T 90^b) **Maʿnā budur ki** ey maḥbüb, bu gice bizümle senüñ şoḥbetüñ ğāyetle germ ü pürḥarāretdür imdi söyle ki ḥattā bu gice

شمع و پروانه از این بزم کناری گیرند Şemʿ ü pervāne ez in bezm kenārī gīrend

Maʿnā budur ki şemʿle pervāne bu bezmden bir kenār tūtalar. Yaʿnī murād, maḥbūbla şoḥbeti germiyyet üzere olduğın beyāndur.

حذر از صحبت آن قوم که از بوالهوسی Ḥazer ez şoḥbet-i ān ḳavm ki ez būʿl-hevesī

Maʿnā budur ki ol ḳavmüñ şoḥbetinden ḥazer ol ki būʿl-heveslikden

هر نفس جایی و هر دم پی کاری گیرند²⁶⁴⁴ Her nefes cāyī u her dem pey-i kārī gīrend

(HP 341^a) **Maʿnā budur ki** her nefesi bir mekānda virürler ve her dem bir kārı tamām itmeden bir kārın ardından tūtalar. Yaʿnī murād, āḥir ḳāra şurūʿ iderler dimekdür. Murād, şoḥbet-i būʿl-hevesden ḥazer üzere olmağu beyāndur. Bu ğazelüñ makṭaʿı bulunmaduğına taḥrīr olınmadı.

²⁶⁴³ ve taṣavvuf maʿnāsı erbābına maʿlūm: - HE

²⁶⁴⁴ HE بی کاری: پیکاری; HE جایر: جایی

Velehu Eyzen²⁶⁴⁵

(mef' ūlū / fā' ilātū / mefā' ilū / fā' ilūn)

چشم نه بهر خویش دم نزع تر شود / Çeşmem ne behr-i h'îş dem-i nez' ter şevved

Ma' nā budur ki hālet-i nez' vaqtinde benüm gözüm kendüden ötürü yaş olmaz belki

ترسد که من بمیرم و غم در بدر شود / Tersed ki men bemirem u ğam derbeder şevved

Ma' nā budur ki h'avf ider ki ben vefāt idende ğam derbeder ola. Ya' nī murād, mübālağa üzere ğamla olan ittiḥādın beyāndur.

هرگز بروی دوست ندیدم که دل نگفت / Hergiz be rüy-i düst nedidem ki dil negoft

Ma' nā budur ki ašlā maḥbūbuñ cemālini görmedüm ki gönül dimedi. Ya' nī, her ne vaqt ki (T 91^a) gördümse didi, ne didi?

تسکین شوق من بنگاه دگر شود²⁶⁴⁶ / Teskīn-i şevḫ-i men be nigāh-i dıger şevved

Ma' nā budur ki benüm şevḫümün teskīni bu görmeyle olmaz belki āḥir görmeyle olur dimekdür. Ya' nī murād, kemāl-i iştivākın beyāndur ki her görende dir ki bir daḫi göreyüm, bir daḫi göreyüm ilā ğayri'n-nihāye

ما گریه دوستم و تو نازک دلی کنون / Mā giryedüstem u to nāzıkdilī kunūn

Ma' nā budur ki ey (HE 176^a) maḥbūb, bizler dā'imā ağlamağa aşınāyuz ve sen ḥod bir nāzık gönüllü maḥbūbsın bārī imdi

سحری بکن که گریه ما بی اثر شود / Siḥrī bekon ki giryē-i mā biēşer şevved

Ma' nā budur ki bir siḥr it ki bizüm giryemüz biēşer ola. Ya' nī murād, giryessin maḥbūba eşer idecegin beyāndur.

معشوق را کرشمه بلند است پس چرا / Ma' şūḫ rā kirişme bülendest pes çerā

Ma' nā budur ki maḥbūbuñ çünki nāz u kirişmesi bülendpervāzdur pes niçün?

آزاده از ملامت کوتاه نظر شود / Āzāde ez melāmet-i kütēhnażar şevved

Ma' nā budur ki kütēhnażar olan kimesnelerün melāmetinden āzāde olur gerekdür ki olmaya.

²⁶⁴⁵ velehu eyzen: ğazel İ, - HP

²⁶⁴⁶ “دگر” (diger) kelimesi tüm nüshalarda “دیگر” (diger) şeklinde yazılıdır. Vezin gereği kelimenin “دگر” şekli tercih edildi.

Ya' nî murād, kirişme-i (HP 341^b) maḥbûb bülendpervâz olduĝın beyāndur. Bu ĝazelüñ maḳta' ı bulunmaduĝına taḥrîr olunmadı.

Velehu Eyzen²⁶⁴⁷

(mefā' ilün / fe' ilātün / mefā' ilün / fe' ilün)

Kesî zi meclis-i mā şādumān be der nereved کسی زمجلس ما شادمان بدر نرود

Ma' nâ budur ki bizüm meclisimüzden bir kimesne şādumān taşra gitmez lâzım, ĝamnâk olur dimekür.

Nesîm-i bâde ezîñ cā dimāĝ-i ter nereved نسیم باده ازین جا دماغ تر نرود

(T 91^b) **Ma' nâ budur ki** nesîm-i bâde bu bizüm meclisimüz olan yerden dimāĝı ter olduĝı ĥâlde gitmez dimekdür. Ya' nî murād, mübālaĝa üzere meclisinde olan ālām u ĝumūmı beyāndur.

Çerāĝ-i ĥalvet-i endîşe dāĝ-i nākāmîst چراغ خلوت اندیشه داغ ناکامیست

Ma' nâ budur ki endîşe ĥalvetinüñ çerāĝı nāmurād dāĝıdır. Bu taḳdîrce

Ḥudā konād ki ĩn dāĝem ez ciger nereved خدا کناد که این داغم از جگر نرود

Ma' nâ budur ki Allāh ide ki bu dāĝ benüm cigerümünden gitmeye dimekdür. Ya' nî murād, dāĝ-i nāmurādılıĝı taleb itdüĝin beyāndur.

Çunān bisât-i edeb tarḥ kon ki pervāne چنان بساط ادب طرح کن که پروانه

Ma' nâ budur ki ey maḥbûb, bisât-i edebi ancılayın tarḥ it ki pervāne

Be tavf-i şem' be şühî-i bāl u per nereved بطوف شمع بشوخی بال و پر نرود

Ma' nâ budur ki |İ⁺ ey maḥbûb| bāl u per şühîlıĝıyla şem' üñ tavāfına gitme ki ḳâdir olmasa dimekdür.²⁶⁴⁸ (İ 99^a) Ya' nî murād, mübālaĝa üzere tarḥ-i bisât-i edeb itdüĝin beyāndur.

Çigüne ĝuş bedestān-i bû'l-fuzûl bûd چگونه گوش بدستان بوالفضول بود

Ma' nâ budur ki benüm ĝuşum bû'l-fuzûl olan şahşuñ destānına niçesi olur ki

Merā ki bā dil-i ĥāmûş ĥod be ser nereved مرا که با دل خاموش خود بسر نرود

²⁶⁴⁷ velehu eyzen: ĝazel İ, - HP

²⁶⁴⁸ şühîlıĝıyla: şühîlıĝla İ

Ma' nā budur ki benüm kendü hāmūş olan gönülümle başa gitmez. Ya' nī, benüm hāmūş olan gönülümle bile meyl itmez.²⁶⁴⁹ Bu taqđırce her bŭ'l-fuzŭluñ destān-i bīfā 'idesine kulağum niçe meyl ider, itmez dimekdür.²⁶⁵⁰ Murād, (T 92^a) kelām-i bīma' nāya gŭşı meyl itmedügin beyāndur. [[[HE⁺ velehu eyzen]]]

Refīk-i bādiye-i rāz rehrevī bāyed رفیق بادیه راز ره روی باید

Ma' nā budur ki rāz sahrāsınuñ (HE 176^b) yoldaşı ol bir rehrev gerekdür ki (HP 342^a)

Ki nīmğām zi hemrāh bīhaber nereved که نیم گام ز همراه بیخبر نرود

Ma' nā budur ki yarım kadem dağı yoldaşdan habersüz gitmeye dimekdür. Ya' nī murād, refīk-i bādiye-i rāzın aḥvālin beyāndur.

Zi dāmen-i terem ey ebr-i tevbe dest bedār ز دامن ترم ای ابر توبه دست بدار

Ma' nā budur ki ey tevbe buludı, bizüm gunāhkār olup ter olan etegimüzden eli kıldur ki

Ki ĩn mu' āmele ez piş-i mā be der nereved که این معامله از پیش ما بدر نرود

Ma' nā budur ki bu mu' āmele bizüm huşurumuzdan ḥaşre gitmez dimekdür. Ya' nī murād, ebr-i tevbeyle olan mu' āmeleyi beyāndur. Taşavvuf ma' nāsı erbābına ma' lüm ve bu gāzelüñ maḳta' ıı bulunmaduğına taḥrīr olunmadı.²⁶⁵¹

Velehu Eyzen²⁶⁵²

(mef' ūlŭ / mefā' ĩlŭ / mefā' ĩlŭ / fe' ūlŭn)

Yek derd-i toem der dil-i nāşād neyāyed یک درد توام در دل ناشاد نیاید

Ma' nā budur ki ey maḥbŭb, benüm nāşād olan gönlüme senŭñ bir derdüñ gelmez ki

Kez telḥi-i derd-i kohenem yād neyāyed کز تلخی درد کهنم یاد نیاید

Ma' nā budur ki benüm kohne olan derdüñ acılığından ḥāṭıra gelmez. Ya' nī murād, dil-i nāşādına maḥbŭbuñ bir yeñi derdi geldügi gibi kohne olan derdlerinŭñ acılığı ḥāṭırına geldügin beyāndur.

²⁶⁴⁹ olan: - HE; gönülümle: gönlüme HE

²⁶⁵⁰ destān-i: - HE

²⁶⁵¹ taşavvuf ma' nāsı erbābına ma' lüm: - HE

²⁶⁵² velehu eyzen: gāzel ĩ, - HP

گر دست دهد فرصتی ارزان نفروشی Ger dest dehed firşatī erzān nefurūšī

Ma‘nā budur ki ey tālib, eger bir (T 92^b) firşat el virecek olursa şaқınıp ucuz şatmayasan zīrā ki

کین صید بدست همه صیاد نیاید Kīn şayd be dest-i heme şayyād neyāyed

Ma‘nā budur ki bu şikār her şayyāduñ eline gelmez. Ya‘nī murād, şikār-i ümmīdūñ elūñe girdügi zamān hıfzla muқayyed olmağı beyāndur.

رخساره میفروز برین دیده پرتاب Ruşsāre meyefrūz berīn dīde-i pūrtāb

Ma‘nā budur ki ey maḥbūb, cemālūñi bu pūrḥarāret olan gözūñ ḥuzūrında ziyālandurma zīrā ki

کش جوهر آینه ز فولاد نیاید Kiş cevher-i āyine zi fūlād neyāyed

Ma‘nā budur ki ol ruşsāruñ āyinesinūñ cevheri fūlāddan gelmez. Ya‘nī murād, mübālağā üzere dīdesinde olan ḥarāreti beyāndur. Eger fūlād āyine daḥi olursa gözi öñine geldügi gibi erimek muқarrer olduğın beyāndur. (HP 342^b)

دوش آتشی افروخته بودم بدر شهر Dūş āteşī efrūḥte būdem be der-i şehr

Ma‘nā budur ki seşhrūñ қаpusında dün gice bir āteş yandurmış idüm feemmā

صد شكر که از آه کسی باد نیاید Şad şükr ki ez āh kesī bād neyāyed

Ma‘nā budur ki yüz şükr olsun ki hele bir kimesnenūñ āhından rūzigār gelmez yoksa ol şehr қаpusında yandurduğum āteşi şu‘lelendürüp şehri bi‘l-küllīye yandururdı dimekdür. Ya‘nī murād, şehrde āteşefrūḥte itdüğün beyāndur.

صد بار نهادیم سر اندر ره تسلیم Şad bār nihādīm ser ender reh-i teslīm

Ma‘nā budur ki teslīm (HE 177^a) olmaқ yolına başımızı (T 93^a) yüz kerre қoyduқ feemmā²⁶⁵³

توفیق بر آوردن جلاذ نیاید Tevfīk ber āverden-i cellād neyāyed

Ma‘nā budur ki tevfiқ-i Ḥaқ cellādı yuқaru getürmekde gelmez. Ya‘nī, biz teslīm olduқ feemmā tevfiқ olmadı ki cellād gelüp bizi қatl ide dimekdür. Murād, rāh-i teslīme başını қoyduğın beyāndur.

²⁶⁵³ teslīm: - İ

Ez nāle zedem dūş be ŧehr āteş u yek ten از ناله زدم دوش بشهر آتش و یکتن

Ma' nā budur ki dün gice nāle vü feryāddan ŧehre āteş urdum feemmā bir kimesne

Zīn ŧavm-i girānh'āb be feryād neyāyed زین قوم گران خواب بفریاد نیاید

Ma' nā budur ki bu girānh'āb olan ŧavmden feryāda gelmez. Ya' nī murād, kendünün nālesinde olan āteşle ŧehr ħalkınuñ girānh'āb olduğın beyāndur.

Zānhā ki beyāyed zi ħamet ber ser-i 'Urfī زانها که بیاید ز غمت بر سر عرفی

Ma' nā budur ki ey maħbūb, ol nesnelerden ki senün ħamuñdan 'Urfī'nün başına gelür.

Ez tīşe yekī ber ser-i Ferhād neyāyed از تیشه یکی بر سر فرهاد نیاید

Ma' nā budur ki tīşeden Ferhād'uñ başına gelmez. Ya' nī murād, kendünün ħamı Ferhād'uñ çekdüğinden ziyāde olduğın beyāndur.

Velehu Eyzen²⁶⁵⁴

(fe' ilātün / fe' ilātün / fe' ilātün / fe' ilün)

'Aşķ kū kez dil u dīn nām u nişān gom bāşed عشق کو کز دل و دین نام و نشان گم باشد

Ma' nā budur ki ŧanı 'aşķ ki göñülden ve dīnden nām u nişān yite. Murād, 'aşķ olduğı mekānda dil u dīn olmaduğın beyāndur.

Ehl-i ħam bāşem u ĩmān zi miyān gom bāşed اهل غم باشم و ایمان ز میان گم باشد

(HP 343^a) **Ma' nā budur ki** (T 93^b) 'aşķuñ sebebiyle ehl-i ħam olayum ve bu dil ü dīn ħavġāsı ortalığdan yite.²⁶⁵⁵ Ya' nī murād, 'aşķa ŧālib olduğın beyāndur.

Ey hoş ān ħayret-i dīdār ki gerded zi dilem ای خوش آن حیرت دیدار که گردد ز دلم

Ma' nā budur ki ey hoş olan ħayret-i dīdār ki benüm göñlümden ħāşıl ola

Şad ħikāyet be dehān cem' u zebān gom bāşed صد حکایت بدهان جمع و زبان گم باشد

Ma' nā budur ki dehānda yüz ħikāyet cem' ve zebān ite. Ya' nī murād, kemāl-i [I⁺ mübālaġa ile] ħayretin beyāndur ki dehānında yüz dāne ħikāye cem' olmuşdur feemmā taħrīr itmege lisānı yoķ dimekdür.

²⁶⁵⁴ velehu eyzen: ġazel İ, - HP

²⁶⁵⁵ ve bu: deyü He

Tā ebed meşhed-i mā nūkhēt-i dil ḥāhed dāşt تا ابد مشهد ما نکهت دل خواهد داشت

Ma' nā budur ki tā ebede varıncaya dek bizüm mezārıstānımız gōñül rāyiḥasın tūtmaḵ ister
zırā ki

Büy-i gül nıst ki der faşl-i ḥazān gom bāşed بوی گل نیست که در فصل خزان گم باشد

Ma' nā budur ki gül rāyiḥası degıldür faşl-i ḥazān olduğı gibi ite.²⁶⁵⁶ Ya' nı murād, mezārđan
gōñli ebede varıncaya dek rāyiḥa virdügin beyāndur.

‘Urfı ez rüz-i ezel gom şode-i kār-i ḥodest عرفی از روز ازل گم شده کار خودست

Ma' nā budur ki ‘Urfı, rüz-i ezelden kendü kārınuñ gom şodesi (HE 177^b) olmuşdur. Bu
taḳdırce

Fırşatı kũ ki be kār-i digerān gom bāşed فرصتی کو که بگار دگران گم باشد

Ma' nā budur ki xanı bir fırşat ki ğayrlerũñ kārında ite ol ancaḵ öz kārında itmişdür (İ 99^b)
dimekdür. Ya' nı murād, ‘ālem-i ezelde gom şode-i kār-i ḥod olduğın beyāndur.

Velehu Eyzen²⁶⁵⁷ (T 94^a)

(mefā' ilün / mefā' ilün / mefā' ilün / mefā' ilün)

Mekon bġānegı nāgeh derin kāret ḥaṭā ufted مکن بیگانگی ناگه درین کارت خطا افتد

Ma' nā budur ki ey maḥbũb, bġānelik itme ki nāğāh senũñ bu bġānelik kārũnda ḥaṭā itmek
vāḳı' ola zırā ki

Eger şad dil ber engizend yek dil āşınā ufted اگر صد دل بر انگیزند یک دل آشنا افتد

Ma' nā budur ki yüz dāne gōñli ḳoparacaḵ olursa ancaḵ biri āşınā düşer dimekdür. Ya' nı
murād, maḥbũbuñ bġāne olduğın beyāndur.

Revem der sāye-i naḥlĩ ki der faşl-i ḥazān ez vey روم در سایه نخلی که در فصل خزان از وی

Ma' nā (HP 343^b) budur ki bir naḥlḳad olan maḥbũbuñ sāyesine giderem ki faşl-i ḥazānda
daḫi ol naḥl-i mevzũndan

Şemerhā-yi gulüsüz-i belā der dest u pā ufted ثمرهای گلو سوز بلا در دست وریا افتد

Ma' nā budur ki belānuñ boğazı yandurıcı miveleri ol naḥlden elde vü ayakda düşe zırā ki

²⁶⁵⁶ gül: gōñül HE

²⁶⁵⁷ velehu eyzen: ğazel İ, - HP

mîve kâmil olduğı zamānda sāyesinde oturan şahşuñ eline vü ayağına düşmek ‘ādetdür. Ya‘nî murād, her sāye-i naħlde oturmaduğın beyāndur.

Dilem gāhî reh-i deyr u gehî rāh-i ħarem gerd دلم گاهی ره دیر و گهی راه حرم گرد

Ma‘nā budur ki benüm gönülüm gāhî bir deyrüñ yolını tutar ve gāhî bir ħarem-i Ka‘benüñ yolını tutar bu tağdırce

Mey-i sergeşteği dāred ħarābeş tā kocā ufted می سرگشتگی دارد خرابش تا کجا افتد²⁶⁵⁸

Ma‘nā budur ki benüm gönülüm sergeştelik şarābın tutar tā nirde ħarāb olduğı ħālde bîĥod olup düşer dimekdür. Ya‘nî murād, serencāmı ne olacağ bilmedüğın beyāndur.

Hevesnākem besî yā Rab pey-i ħāhiş lebem muğşā هوسناکم بسی یا رب پی خواهش لبم مگشا

(T 94^b) **Ma‘nā budur ki** çok hevesüm vardur ey Bārî Ĥudā, recādan öturi benüm dudadığımı açma zîrā ki

Ki dāmān-i nefes nāgāh derdest du‘ā ufted که دامان نفس ناگاه درdest دعا افتد

Ma‘nā budur ki nāgāh dāmen-i nefes dest-i du‘āya düşer bu def‘a ħalāş olmağ, duşvār olur zîrā ki benüm recām çokdur dimekdür. Ya‘nî murād, çok hevesnāk olup du‘āya meyl itmeyüp bîniyāz olduğın beyāndur.

Velehu Eyzen²⁶⁵⁹

(mefā‘ ilün / fe‘ ilātün / mefā‘ ilün / fe‘ ilün)

Nesîm-i gül talebān rû be ħiç cā nekonend نسیم گل طلبان رو بهیچ جا نکند

Ma‘nā budur ki rāyiĥa-i güli taleb iden ‘uşşāđ yüzlerini ħiç bir mekāna itmezler ki

Ki şad mu‘āmele her gāh bā şabā nekonend که صد معامله هر گاه با صبا نکند²⁶⁶⁰

Ma‘nā budur ki yüz dāne mu‘āmeleyi her gāh bād-i şabāyla (HE 178^a) itmezler, ya‘nî iderler dimekdür. Murād, gülşifat olan maĥbūbuñ ĥoş rāyiĥasın taleb iden ‘uşşāđuñ aĥvālin beyāndur.

Eger be ‘arş ber āyend şūfiyān müşkil اگر بعرش بر آیند صوفیان مشکل

Ma‘nā budur ki (HP 344^a) eger şūfiyān-i nāşāf ‘arş-i maĥabbet-i maĥbūba vāşıl olacađ

²⁶⁵⁸ می: - HE

²⁶⁵⁹ velehu eyzen: ğazel İ, - HP

²⁶⁶⁰ که: - HP

olursa müşkildür ki

Ki āstīn nefesāned u 'iṣvehā nekonend که آستین نفشاند و عشوها نکنند

Ma' nā budur ki āstīnlerin saçılır ve 'iṣveler itmezler, ya' nī iderler dimekdür. Murād, şūfiyānuñ aḥvālin beyāndur ki şūfīleruñ zuhd u vera' ı ancak vāşıl-i (T 95^a) 'arş-i maḥabbet oluncaya dekdür ve illā ba' de' l-vuşul gör ki neler iderler dimekdür.

Be bezm-i zuhdfurūşān merev ki mümkin nīst بیزم زهد فروشان مرو که ممکن نیست

Ma' nā budur ki zuhd u riyā şatanlaruñ şaқınup meclisine varma zīrā ki mümkin degildür ki

Ki himmet er bereved der demeş gedā nekonend که همت ار برود در دمش گدا نکنند

Ma' nā budur ki himmet, eger onların meclisine gidecek olursa nefesde ol himmeti gedā itmezler. Ya' nī, himmeti gedā idüp faқır iderler dimekdür. Murād, zuhdfurūşānuñ kemāl-i denā' etin beyāndur.

Zi beski teşne-i derdem be küfr mīkūşem ز بسکه تشنه دردم بکفر میکوشم

Ma' nā budur ki ziyādesiyle teşne-i derdem feemmā yine nālāyık olan a' māle sa' y idüp küşiş iderem bundan ötüri ki

Ki tā melā' ik-i raḥmet merā du' ā nekonend که تا ملائک رحمت مرادعا نکنند

Ma' nā budur ki tā ki raḥmet melekleri baña du' ā itmeyeler. Ya' nī murād, kemāl-i istiğnāsın beyāndur ki beni mağfıret iderse Ḥaқ Te' ālā ḥazretleri kemāl-i luḥfindan mağfıret itsün ve illā melā' ike du' āsıyla mağfır olmağı istemedügin beyāndur.

Velehu Eyzen²⁶⁶¹

(fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün)

Berhemenkişem ki şıdқem ta' ne ber aşhāb zed برهمن کیشم که صدقم طعنه بر اصحاب زد

Ma' nā budur ki Berehmen mezhebliyem feemmā benüm şadākatüm aşhāb üzerine ta' ne urmuşdur dimekdür. Ya' nī kemāl-i şadāqatin beyāndur ve taşavvuf ma' nāsı erbābına (T 95^b) ma' lüm.²⁶⁶²

Ṭavf-i āteşhāneem şad ḥande ber miḥrāb zed طوف آتسخانه ام صد خنده بر محراب زد

Ma' nā budur ki benüm āteşhānemüñ ṭavāfi miḥrāb üzerine yüz ḥande urdı dimekdür. Ya' nī

²⁶⁶¹ velehu eyzen: ğazel İ, - HP

²⁶⁶² ve taşavvuf ma' nāsı erbābna ma' lüm: - HE

murād, (HP 344^b) tavf-i āteşhānesinde olan hāleti beyāndur.

Merḥabā ey ‘aşq gülbāngī ki biāşüb-i to مرچبا ای عشق گلبانگی که بی آشوب تو

Ma‘nā budur ki ey ‘aşq merḥabā, hoş geldüñ bir gülbāng ur ki senüñ āşübüñ olmazsuz

‘Āfiyet hoş tekyehā ber bāliš-i sincāb zed عافیت خوش تکیها بر بالش سنجاب زد

Ma‘nā budur ki ‘āfiyet bāliš-i sincāb üzerine hoş tekyeler urdı. (HE 178^b) Ya‘nī murād, rāḥatlıqdan uşanup ‘aşkı taleb itdügin beyāndur.

‘Aşq-i yekdil şod be zaḥm-i tiğ-i yekreng şehīd عشق یک دل شد بزخم تیغ یکرنگی شهید

Ma‘nā budur ki yekdil olan ‘aşq, yekrenglik tiğiniñ zaḥmıyla şehīd oldı feemmā

Nükteperdāzḥired ber selb u ber icāb zed نکته پرداز خرد بر سلب و بر ایجاب زد

Ma‘nā budur ki nükteperdāzḥired kimesne selb üzerine ve icāb üzerine urdı dimekdür. Ya‘nī murād, yekrenglik tiğiyle ‘aşkuñ şehīd olduğına nükteperdāz ḥired olan kimesne ta‘accub idüp gāh taraf-i selbe ve gāh cānib-i icāba meyl itdügin beyāndur ve taşavvuf ma‘nāsı erbābına ma‘lüm.²⁶⁶³

Ḥızr āb-i zindegī nüşīd u ‘Urfī ḥün-i dil خضر آب زنده گی نوشید و عرفی خون دل

Ma‘nā budur ki Ḥızr, āb-i ḥayāt içdi (T 96^a) ve ‘Urfī gönül kanını nüş eyledi feemmā

İn sebū pürşu‘ le gerd u ān ḳadeh pürāb zed این سبو پر شعله گرد و آن قدح پر آب زد

Ma‘nā budur ki bu ‘Urfī, sebūsını ḥün-i dil nüş itemegle pürşu‘ le itdi ve ol Ḥızr āb-i ḥayāt nüş itmekle ḳadehini dolu şuvardı dimekdür. Ya‘nī murād, kendüyle Ḥızr’uñ nüş itdüginüñ farkını beyāndur ve taşavvuf ma‘nāsı erbābına ma‘lüm.²⁶⁶⁴

Fī Ḥarfi‘z-zāl²⁶⁶⁵

(mef‘ülü / fā‘ilātü / mefā‘ilü / fā‘ilün)

Mecnün ki ‘ıyşeş ez ğam-i Leylā şeved lezīz مجنون که عیشش از غم لیلی شود لذیذ

(İ 100^a) **Ma‘nā budur ki** Mecnün’uñ zevḳ u ‘ıyşı ki Leylā’nuñ ğamından lezīz olur. Ya‘nī murād, Mecnün’uñ ‘ıyşınıñ lezīz olmasına sebep Leylā’nuñ ğamı olduğın beyāndur.

Ḥırmān be kām-i ū çu temennā şeved lezīz حرمان بکام او چو تمنا شود لذیذ

²⁶⁶³ ve taşavvuf ma‘nāsı erbābına ma‘lüm: - HE

²⁶⁶⁴ ve taşavvuf ma‘nāsı erbābına ma‘lüm: - HE

²⁶⁶⁵ fī ḥarfi‘z-zāl: - HP

Ma'nā budur ki nāmūrād olup (HP 345^a) maḥrūm ve me'yūs olmaḡ ol Mecnūn'uñ dimāğında temennā ve recā gibi lezīz olur dimekdür. Ya'nī murād, Mecnūn'uñ nāmūrādılığdan şafāsı olduğın beyāndur.

این تلخ گریه را شکرآمیز کن بخند²⁶⁶⁶ Īn telḡgiryē rā šükūrāmīz kon be ḡand

Ma'nā budur ki ey maḥbūb, bu acı olan ağlamağı šükūrāmīz eyle ḡandeyle²⁶⁶⁷

تا گریه ام چو خنده لیلی شود لذیذ Tā giryēem u ḡande-i Leylā ševēd lezīz

Ma'nā budur ki benüm ağlamağum Leylā'nuñ gülmesi gibi lezīz ola. Ya'nī murād, ḡande-i maḥbūbda olan ḡāleti (T 96^b) beyāndur.

چون سر کنم حدیث تو با ذوق اهل حال un ser konem ḡadīš-i to bā zevḡ-i ehl-i dil

Ma'nā budur ki ey maḥbūb, unki senüñ kelāmuñi ehl-i dilüñ zevḡiyle bař eyleyem. Ya'nī, ol ḡālet üzere senüñ kelāmuñi taḡrīr eylesem.

کاری کنم که لفظ چو معنی شود لذیذ Kārī konem ki lafz u ma'nī ševēd lezīz

Ma'nā budur ki bir iř ideydüm ol ḡadīši ki taḡrīr itmedeki lafz, ma'nā gibi sāmī'e lezīz olaydı. Ya'nī murād, ḡadīš-i maḥbūbda olan ḡāleti beyāndur.

بی تربیت شمائل حسنت کمال یافت Bī terbiyet šemā'il-i ḡüsnet kemāl yāft

(HE 179^a) **Ma'nā budur ki** ey maḥbūb, senüñ šemā'il-i ḡüsñüñ terbiyetsiz kemāl buldı zīrā ki

بی آفتاب میوه طوبی شود لذیذ Bī āfitāb mīve-i Ṭūbā ševēd lezīz

Ma'nā budur ki güneřsüz řecer-i Ṭūbā'nuñ mīvesi lezīz olur zīrā 'Ādetu'l-lāh budur ki mīve cinsi, rengi māhitābdan alur ve lezzeti āfitābdan alur feemmā mīve-i řecer-i Ṭūbā bunlaruñ terbiyetine muḡtāc degildür. Ya'nī murād, šemā'il-i ḡüsñ-i maḥbūb terbiyete muḡtāc olmaduğın beyāndur.

عرفی چه خوش بود که چو بوسی کنم سؤال 'Urfī i ḡoř buved ki u būsī konem su'āl

Ma'nā budur ki ey 'Urfī, ne güzel olurdı maḥbūbdan unki bir būse recā eylesem ol zamān

²⁶⁶⁶ HE این گریه را تلخ: این تلخ گریه را

²⁶⁶⁷ šükūrāmīz: āmīz HE

مانند بوسه بر لبش آری شود لذیذ Mānend buse ber lebeş 'ārī' şevved leziz

Ma'nā budur ki maḥbūbuñ dudağı üzerine 'n'ola' (T 97^a) dime lafzı buse gibi (HP 345^b) leziz olurdu dimekdür. Ya'nı murād, mübālağa üzere buse-i maḥbūbda olan lezzeti vü te'siri beyāndur ki buse niçe leziz ise 'n'ola vireyüm' lafzı daḥi kendünün dudağı üzerine eyle leziz geldügin beyāndur.

Fī Ḥarfi'r-rā²⁶⁶⁸

(fe' ilātün / fe' ilātün / fe' ilātün / fe' ilün)

Brev ey ğam ḥaberī ez dil-i āvāre beyār برو ای غم خبری از دل آواره بیار

Ma'nā budur ki ey ğam, yūri āvāre olan gönülde bir ḥaber getür feemmā

Her çi der in sefer endühte yekbār<e> beyār هر چه در این سفر اندوخته یکبار<ه> بیار

Ma'nā budur ki her nesneyi ki bu seferinde peydā idüp kazanmış ise bir elden getür dimekdür. Ya'nı murād, dil-i āvāreden ḥaber alduğın beyāndur.

Men zi dārū-yi ecel çāre-i dil yāfteem من ز داروی اجل چاره دل یافته ام

Ma'nā budur ki ben ecel dārūsından gönül çāresin bulmuşamdur. Bu taḥdīrce

Ey Mesīḥ er buvedet bihter ezin çāre beyār ای مسیح ار بودت بهتر ازین چاره بیار

Ma'nā budur ki ey Mesīḥ-i zamāne, eger senün bundan eyü bir çāreñ varsa getür dimekdür. Ya'nı murād, dārū-yi ecelden çāre-i dil bulduğın beyāndur.

Ey ecel cān nedehed ehl-i vefā sa'y mekon ای اجل جان ندهد اهل وفا سعی مکن

Ma'nā budur ki ey ecel, sa'y u küşiş itme ki ehl-i vefā olan kimesne cān virmek ihtimāli yoḡdur.

Yā brev ruḥşat ez ān ğamze-i hūnh'āre beyār یا برو رخصت از آن غمزه خونخواره بیار

Ma'nā budur ki yūri (T 97^b) ol hūnh'ār olan ğamzedden ruḥşat getür ki ehl-i cefā olanlaruñ saña cānını teslīm ideler dimekdür. Ya'nı murād, ehl-i vefā ğamze-i maḥbūbdan ruḥşat olmadıkça cān virmedüklerin beyāndur.

Āteş-i Tūr be her moşt ḥesī nist helāl آتش طور بهر مشت خسی نیست حلال

(HE 179^b) **Ma'nā budur ki** āteş-i Tūr, her bir moşt ḥes pāyesinde olup da Mūsālık da' vāsın

²⁶⁶⁸ fī ḥarfi'r-rā: - HP

idene helâl degildür zîrâ ki

‘Aşq eger miṭalebî rev dil-i şadpâre beyâr عشق اگر میطلبی رو دل صد پاره بیار

Ma‘nâ budur ki eger ṭalib-i ‘aşq olmak murâd idersen yûri şadpâre olan göñli getir
(HP 346^a) zîrâ ki

‘Urfî bâ düst berev geh dil ü geh cân mefeşân عرفی با دوست برو گه دل و گه جان مفشان

Ma‘nâ budur ki ey ‘Urfî, maḥbûba git gâh göñlüni ve gâh cānuñı şaçma feemmâ

Cem‘ kon her çi be hiç er zed u yekpâre beyâr جمع کن هر چه بهیچ ار زد و یکباره بیار

Ma‘nâ budur ki cem‘ eyle egerçi bu cân u dil düstüñ yanında bir şey’e degmez feemmâ elden
getür bolay ki makbûle giçe dimekdür. Ya‘nî murâd, cân u dili düstuna iletdüğün beyândur.

Velehu Eyzen²⁶⁶⁹

(fe‘ ilâtün / fe‘ ilâtün / fe‘ ilâtün / fe‘ ilün)

Bâd-i dey gû varağ-i lâle u şimşâd beber باد دی گو ورق لاله و شمشاد ببر

Ma‘nâ budur ki kış faşlınuñ rûzigârına söyle lâle vü (T 98^a) şimşaduñ varağını iletsün

Her çi der ma‘raz-i bâd âmede gû bâd beber هر چه در معرض باد آمده گو باد ببر

Ma‘nâ budur ki her nesne ki ma‘raz-i rûzigârda gelmişdür söyle yine rûzigâr iletsün
dimekdür. Ya‘nî murâd, dünyānuñ ve mâfihānuñ fenāpezîr olup bâd-i fenāya varacağın
beyândur.

‘Adl-i Kistrâ çi koned bâ felek u ḡudret-i Cem عدل کسری چه کند با فلک و قدرت جم

Ma‘nâ budur ki Kistrâ’nuñ ‘adâleti ve Cem’üñ ḡuvvet u ḡudreti felekde neyler zîrâ ki

Şekve-i ü zi kesî nişneved ez yâd beber شکوه او ز کسی نشنود از یاد ببر

Ma‘nâ budur ki ol maḥbûbuñ şikâyetini bir kimseden işitmez, ḡâṭırdan ilet. Ya‘nî bunlaruñ
‘adâletin ve ḡudretin ḡâṭırdan gider, gitsün zîrâ ki ašlâ ol maḥbûbuñ şikâyetin felek bir
kimseden işitmedi. Murâd, ṭa‘ife-i ‘uşşâḡ maḥbûbdan bîşekvâ oldukların beyândur.

Sâḡiyâ duḡter-i rez muntazır-i maḡdem-i mâst ساقیا دختر رز منتظر مقدم ماست

Ma‘nâ budur ki ey sâḡî, duḡter-i rez olan bâde bezm-i maḡdemimüze muntazırdur. Bu
taḡdîrce

²⁶⁶⁹ velehu eyzen: ġazel İ, - HP

Be nişāneş be ber-i ḥācle-i dāmād beber بنشانش بیر حجله و داماد ببر

Ma' nā budur ki ol 'arūs-i duḥter-i rezi dāmāduñ ḥaclesinüñ ḥuzūrına iletüp (HP 346^b) oturur dimekdür. Ya' nī murād, duḥter-i rezi ḥaclesine da' vet itdügün beyāndur. (İ 100^b)

Ger dilet morde çī güyem çī konī mātem gīr گر دلت مرده چه گویم چکنی ماتم گیر

(T 98^b) **Ma' nā budur ki** eger senüñ gönülün morde olmuş ise ne söyleyim, ne idersen? Mātem tut

Nām-i dil ber eşer-i nāle vü feryād beber نام دل بر اثر ناله و فریاد ببر

Ma' nā budur ki nāle vü feryāduñ (HE 180^a) eşerince gönülün nāmını ilet. Ya' nī çünki mordedil olmuşsın, mātem idüp nāle vü feryād itdügün zamāñ vay gönül, vay gönül di dimekdür. Murād, mordedil olana mātem idüp nāle vü feryād itmegün ṭarīḳin beyāndur

Tā key ey dil zi men efsāne-i ḡam gūş konī تا کی ای دل زمن افسانه غم گوش کنی

Ma' nā budur ki ey gönül, niçeye dek benden bir alay efsāne-i ḡam istimā' idersen?

Şekveī piş kesī ez men-i nāşād beber شکوه پیش کسی از من ناشاد ببر

Ma' nā budur ki ben nāşāddan bir kimesnenüñ ḥuzūrına bir şikāyet ilet dimekdür. Ya' nī murād, gönüliyle olan mu' āmelesin beyāndur.

Berter ez şerm-i gunāhest bebaşşiden-i cürm برتر از شرم گناهیست بخشیدن جرم

Ma' nā budur ki cürmi bağışlamak gunāh ḥicābından ziyādedür.²⁶⁷⁰ Bu taḳdīrce

Gū merā 'afv mekon cürm-i men ez yād beber گو مرا عفو مکن جرم من از یاد ببر

Ma' nā budur ki maḥbūba söyle ki beni 'afv idüp cürmümi bağışlamasun feemmā benüm cürmümi ḥāṭırdan iletüsün dimekdür. Ya' nī murād, kemāl-i ḡayūrluḡın beyāndur.

'Urfī endīşe merencān çu to netvānī mānd عرفی اندیشه مرنجان چو تو نتوانی ماند

Ma' nā budur ki ey 'Urfī, endīşe vü efkāruñı rencide itme ki (T 99^a) dünyāda çünki sen pāyidār olup ḡalmaḡa ḡādir degilsen bārī bu taḳdīrce

Gū hemān şī' r-i ter u nām-i ter ez yād beber گو همان شعر تر و نام تر از یاد ببر

Ma' nā budur ki ter ü tāze olan eş' arı hemān durma, söyle ve öz nāmuñı ḥāṭıra ilet dimekdür. Ya' nī murād, dünyāda kendüden (HP 347^a) şoñra eş' arı, nāmını yād itmege sebeb olduḡın

²⁶⁷⁰ ḥicābından: ḥicābetden HE

beyāndur.

Velehu Eyzēn²⁶⁷¹

(mefā' ilün / fe' ilätün / mefā' ilün / fe' ilün)

Be pāy-i ḥ'āhiş-i mā müdde' ī şevēd zencīr بیای خواهش ما مدعی شود زنجیر

Ma' nā budur ki bizüm recāmuz ayağına yine öz maṭlūbımız zencīr olur dimekdür. Ya' nī murād, müdde' āsı ḥuşūle gelmedügin beyāndur zīrā ki

Be gerden-i nefes-i mā du' ā şevēd zencīr بگردن نفس ما دعا شود زنجیر

Ma' nā budur ki bizüm nefsimüzün boynına du' ā zencīr olur dimekdür. Ya' nī murād, du' āsı daḥi bīte'şīr olduğın beyāndur.

Çu ṭavḳ-i gerden-i ḳumrī diger çerā neşevēd²⁶⁷² چو طوق گردن قمری دگر چرا نشود

Ma' nā budur ki ḳumrīnün boynında olan ṭavḳ gibi ğayrı niçün olmaz?

Be bendiyān-i to ger āşinā şevēd zencīr ببندیان تو گر آشنا شود زنجیر

Ma' nā budur ki ey maḥbūb, eger senün ḳullaruñla āşinā olacaḳ olursa zencīr. Ya' nī murād, maḥbūbuñ zencīrāşinā olan bendeleri ḳumrīşifat gerden der zencīr olduğın beyāndur.

Nihed şikest be ḥalḫāl-i sāk-i Leylā rūy²⁶⁷³ نه‌د شکست بخالخال ساق لیلی روی

(T 99^b) **Ma' nā budur ki** Leylā'nuñ sākınuñ ḥalḫālına şınmaḳ yüz ḳor. Ya' nī (HE 180^b) şikest olmaḳ vāḳi' olur ne zamānda

Eger zi gerden-i Mecnūn cudā şevēd zencīr اگر ز گردن مجنون جدا شود زنجیر

Ma' nā budur ki eger Mecnūn'uñ boynından zencīr-i 'aşḳ cudā olacaḳ olursa. Ya' nī murād, mübālağa üzre 'aşḳuñ kemāl-i te'şīrin beyāndur.

Zi rūz-i şevḳ-i temāşā-yi yār pāre şevēd ز روز شوق تماشای یار پاره شود

Ma' nā budur ki maḥbūbuñ temāşası güninün şevḳinden şikest olup pāre pāre olur.

Eger be pāy-i nigāhī ḥayā şevēd zencīr اگر بیای نگاهى حیا شود زنجیر

Ma' nā budur ki eger nigāha mensūb olan ayağa şerm ü ḥayā zencīr olacaḳ olursa.²⁶⁷⁴ Ya' nī

²⁶⁷¹ velehu eyzen: ğazel İ, - HP

²⁶⁷² دگر: - HP; چو طوق: HE, T

²⁶⁷³ İ را: روی

²⁶⁷⁴ olan: - HP

murād, şevk-i cemāl maḥbūbuñ kemāl-i te'şīrin beyāndur.

رهایی از خم زنجیر عشق ممکن نیست   Rehāyī ez ḥum-i zencīr-i 'aşq mümkin nīst

Ma' nā budur ki ḥum-i zencīr-i 'aşqdan ḥalāşlıq mümkin degildir.

بسوی بوسه اگر توتیا شود زنجیر   Be sūy-i buse eger tūtiyā şevved zencīr

Ma' nā budur ki buse ṭarafına eger zencīr, tūtiyā daḥi olursa. Ya' nī, zencīr-i 'aşq tūtiyādan daḥi olursa maḥbūbuñ buse ṭarafına ol tūtiyādan olan zencīr-i (HP 347^b) 'aşquñ ḥalkasından ḥalāş olup varmaḥ mümkin olmaduḡın beyāndur.²⁶⁷⁵ Murād, mübālaḡa üzere metānet-i zencīr-i 'aşqı beyāndur ki tūtiyādan ölse daḥi (T 100^a) şikest olmaḥ muḥāldur. Bu ḡazelüñ maḡta'ı bulunmaduḡına taḥrīr olunmadı.

Velehu Eyzen²⁶⁷⁶

(mefā' ilün / fe' ilātün / mefā' ilün / fe' ilün)

اگر بکام رسی از زمانه یاد آور   Eger be kām resī ez zamāne yād āver

Ma' nā budur ki ey ḡönül veyāḥud ey ṭālib, eger murāduña vāşıl olacaḥ olursan zamānedan ḥāṭıruña getir. Ya' nī, inḡılābāt-i zamāneyi ḥāṭıruña getirüp murāduñuñ kıymetin bir ḥoşca bil dimekdür.

خمار روز و شراب شبانه یاد آور   Ḥumār-i rüz u şarāb-i şebāne yād āver

Ma' nā budur ki ol murāduñ ḥuşūli için gündüzde çekdüḡün derd-i ḥumārı ve gicede nüş itdüḡün şarāb-i belāyı cümleden ḥāṭıruña getir dimekdür. Ya' nī murād, insānuñ maḡşūdı eline āsānlıḡla girmedüḡın beyāndur.²⁶⁷⁷

شکسته بالی ازین باغ گوشه بگزین   Şikestebālī ezīn bāḡ ḡuşeī begozīn

Ma' nā budur ki ey ḡönül, çünkü pervāza mecālün yok şikestebālın bārī bu bāḡdan bir ḡuşe iḡtiyār idüp otur feemmā

چو بال و پر رسد از آشیانه یاد آور   Çu bāl u per resed ez āşiyāne yād āver

Ma' nā budur ki çünkü bāl ü perüñ kemāl bulup yetişe ol vaḡt āşiyānedan ḥāṭıra getir dimekdür. Ya' nī murād, āşiyāniye pervāz (HE 181^a) itmege isti' dād ḥāşıl olduḡı zamān

²⁶⁷⁵ ya' nī, zencīr-i 'aşq tūtiyādan daḥi olursa: - HP

²⁶⁷⁶ velehu eyzen: ḡazel İ, - HP

²⁶⁷⁷ maḡşūdı: maḡşūdını HP

āşiyāni hāṭıra getürmek lâzım olduğın beyāndur. Taşavvuf ma' nāsı erbābına ma' lum.²⁶⁷⁸

مكن كناه وكر قسمتت خراب شود مكن گناه وكر قسمتت خراب شود

(T 100^b) **Ma' nā budur ki** gunāh itme eger senüñ kısmet ü naşibüñ hārāb dağı olacağ olursa hemān

بعفو دوست گریز از بهانه یاد آور Be 'afv-i düst goriz ez bahāne yād āverd

Ma' nā budur ki maḥbūbuñ 'afvına kaç bahāneden hāṭıruña getür dimekdür zırā ihtimāldür ki bir bahāne sebeb olup seni 'afv ide. "مكن كناه دیگر" (mekon gunāh-i diğer) olduğu vađt **ma' nā budur ki** eger senüñ kısmetüñ hārāb (HP 348^a) olursa da olsun tek hemān mezālīm-i 'ibād idüp āḥır kimesnenüñ gunāhın (İ 101^a) işleme dimekdür.²⁶⁷⁹

و گر حواله بدوزخ شوی پی تسکین Ve ger ḥavāle ne düzağ şevī pey-i teskīn

Ma' nā budur ki eger rüz-i cezāda serencāmuñ düzağ-i cehennem olacağ olursa teskīn-i āteş için

ز آتش دل من یک زبانه یاد آور Zi āteş-i dil-i men yek zebāne yād āver

Ma' nā budur ki benüm gönlüm āteşinden bir zebāneyi hāṭıra getür dimekdür. Ya' nī murād, kemāl-i mübālağa üzere kendünüñ āteş-i dilinüñ pürḥarāret olduğın beyāndur ki bunuñ bir zebānesinüñ ḥarāretini hāṭıra getüren ehl-i düzağ, ayruğ ateş-i düzağa ḳā'il olup sākın olur dimekdür. Bu ğazelüñ dağı mađṭa'ı bulunmaduğından taḥrīr olunmadı.²⁶⁸⁰

Velehu Eyzen²⁶⁸¹

(mefā' ilün / fe' ilātün / mefā' ilün / fe' ilün)

همین معامله ما را بس است با زنار Hemīn mu' āmele mā rā bes est bā zunnār

Ma' nā budur ki zunnār-la bizüm hemīn bu mu' āmelemüz besdür ki

که با طبیعت ما گشته آشنا زنار Ki bā ṭabī' at-i mā geşte āşinā zunnār

(T 101^a) **Ma' nā budur ki** bizüm ṭabī' atımızla āşinā olmuşdur. Ya' nī murād, zunnār-i muḥabbetle āşinā olup mu' āmelesin beyāndur ve taşavvuf ma' nāsı erbābına ma' lüm.²⁶⁸²

²⁶⁷⁸ Bu cümle HE'de yoktur.

²⁶⁷⁹ ma' nā budur ki: - HE

²⁶⁸⁰ bulunmaduğına: bulunmaduğından HE

²⁶⁸¹ velehu eyzen: ğazel İ, - HP

²⁶⁸² ve taşavvuf ma' nāsı erbābına ma' lüm: - HE

Tamām-i ‘ömr be tesbîḥ kerdeem bâzī تمام عمر بتسبیح کرده ام بازی

Ma‘nā budur ki cümle ‘ömrümi tesbîḥle oyuncak itmişemdür.

Kocā ṭabī‘at-i ṭıflāne vu kocā zunnār کجا طبیعت طفلانه و کجا زنار

Ma‘nā budur ki uşaq ṭabī‘atı nirede ve zunnār nirede? Ya‘nī murād, zunnārla tesbîḥüñ rütbesin beyāndur.

Men u to bîhude kūşīm bâş tā kısmet من و تو بیهده کوشیم باش تا قسمت

Ma‘nā budur ki ben ve eger sen boş yere sa‘y u kūşış ideyüz ḥāzır ol ki tā kısmet-i ḳassām

Ḥaber dehed ki kirā subḥa vu kirā zunnār خیر دهد که کرا سبچه و کرا زنار

Ma‘nā budur ki ḥaber vir ki tesbîḥ kime lāyıḳdur ve zunnār kime maḥaldür? Ya‘nī murād eger subḥa vü eger zunnār “*Naḥnu ḳasemnā*”²⁶⁸³ da erbābına taḳsīm olunduḡın beyāndur.

Begü be deyr-i muḡān āy u rāygān ber bend بگو بدیر مغان آی و رایگان بر بند

Ma‘nā budur ki deyr-i muḡāna gel ve di ki rāygān (HP 348^b) baḡlasun

İmām-i mā ki be cān ḥāhed ez riyā zunnār امام ما که بجان خواهد از ریا زنار

(HE 181^b) **Ma‘nā budur ki** bizüm imāmımız ki cānla ister riyādan zunnārı. Ya‘nī, bizüm imāmımuza söyle ki riyādan firār idüp deyr-i muḡāna gelsün ve rāygān zunnārı miyānına bend itsün zırā ki bizüm imāmımız zunnārbend olmaḡı (T 101^b) cānla ister feemmā riyādan ḥavf idüp baḡlamıyor dimekdür. Murād, imāmuñ zunnārbend olduḡın beyāndur.

Gozeşt ‘ömr u zi mesti neyāftem ‘Urfī گذشت عمر و زمستی نیافتم عرفی

Ma‘nā budur ki ey ‘Urfī, ‘ömr-i nāzenīn geçdi ve serḥoşluḡumdan bulmadum ki²⁶⁸⁴

Ki subḥa būd merā dāmrāh yā zunnār که سبچه بود مرا دام ره یا زنار

Ma‘nā budur ki baña dāmrāh olan subḥa mıydı veyāḥud zunnār mıydı? Ya‘nī murād, kemāl-i mestliginden bîşu‘ūr olduḡın beyāndur ve taşavvuf ma‘nāsı erbābına ma‘lüm.²⁶⁸⁵

Velehu Eyzen²⁶⁸⁶

(mefā‘ ilün / mefā‘ ilün / mefā‘ ilün / mefā‘ ilün)

²⁶⁸³ “تَحْنُ فَسْمُنَا” (Biz taksim ettik) Zuhruf, 43/32

²⁶⁸⁴ ey ‘Urfī: - HE

²⁶⁸⁵ ve taşavvuf ma‘nāsı erbābına ma‘lüm: - HE

²⁶⁸⁶ velehu eyzen: ğazel İ, - HP

Be leb ārām gīr ey cān-i ğamgīn yek demī dīger گمگین یک دمی دیگر

Ma' nā budur ki dudağda ārām dut ey ğamgīn olan cān bir ğayrı nefes. Ya' nī ey cān-i ğamgīn, bedenden mufāraḳat itmek isteyüp dudağa gelmişsen feemmā luṭf idüp bir nefes ārām it zīrā ihtimāldür ki

Ki şāyed der ḫarīm-i sīne bifribed ğamī dīger که شاید در حریم سینه بفریبید غمی دیگر

Ma' nā budur ki şāyed ol maḫbūb, ḫarem-i sīnede bir ğayrı ğam daḫi göndere. Bu def a ey cān sen, sīnede ve lebde bulunmayınca girüye dönme lāzım gelür dimekdür. Murād, mübālağa üzere ğam-i maḫbūba iştiyāqın beyāndur.

Çu gerdem tengdil-i şerḫ-i ğamet hem bā ğamet güyem جو گردم تنگدل شرح غمت هم با غمت گویم

Ma' nā budur ki ey maḫbūb, çünki ben tengdil oluram feemmā ğarābet bundadur ki senüñ (T 102^a) metn-i ğamuñuñ şerḫini yine ğamuña söylerem zīrā ki

Ki der şer' -i maḫabbet küfr bāşed maḫremī dīger که در شرع محبت کفر باشد محرمی دیگر

Ma' nā budur ki şerī'āt-i muḫabbetde ğamdan ğayrı bir maḫrem tütmaḫ küfr olur dimekdür. Ya' nī murād, şerḫ-i ğam-i maḫbūbı yine ğam-i maḫbūba (HP 349^a) söyledügin beyāndur.

Hem ez ğam tengdil geştem hem ez şādī kirā cüyem هم از غم تنگدل گشتم هم از شادی کرا خوانم

Ma' nā budur ki hem ğamdan tengdil oldum ve hem şādılığdan oldum, bu taḫdīrce 'acabā kimi taleb ideyim ki?

Ki bunmāyed dilem rā reh be sūy-i 'ālemī dīger که بنماید دلم را ره به سوی عالمی دیگر

Ma' nā budur ki benüm gönülüne bir ğayrı 'āleme yol göstere zīrā ki bu 'ālemüñ hem ğamından ve hem şādılığından tengdil oluyorum dimekdür. Ya' nī murād, tengdil olduğım beyāndur.

Gehī gerded 'araḫnāk ez ḫayā gāhī zi mey her dem گهی گردد عرفناک از حیا گاهی ز می هر دم

Ma' nā budur ki bizüm maḫbūbımız gāhī bir (HE 182^a) olur ki kemāl-i ḫayāsından terleyüb 'araḫnāk olur ve gāhī bir olur ki ḫarāret-i bādeden terleyüb 'araḫnāk olur ḫāşıl-i kelām her dem

Gülistān-i cemāleş tāze dāred şebnemī dīger گلستان جمالش تازه دارد شبنمی دیگر

Ma' nā budur ki ol maḫbūbuñ gülistān-i cemāli bir tāze şebnem tutar dimekdür. Ya' nī murād,

maḥbūbuñ gāh meyden gāh ḥayādan ‘ araknāk olduġın beyāndur

قدم چون رنجه فرمودی ببالینم مرو یکدم

Ma‘nā budur ki ey maḥbūb, (T 102^b) çünki ben bīmāruñ bālīnine ḳademrence buyurduñuz
bārī bir dem ḳarār idüp gitmeñüz zīrā ki²⁶⁸⁷

بغایت مشرفم بر مرگ بنشین یکدمی دیگر

Ma‘nā budur ki helāk olmaġa ġāyetle yaġīn olmuşam bir ġayrı nefes daġı otur dimekdür.
Ya‘nī murād, ḥālet-i mergde maḥbūb kendü üzerinde bulunduġın beyāndur.

مکش زحمت بفرما غمزه را تا تیغ بر دارد

Ma‘nā budur ki ey maḥbūb, boş yere zaḥmet çekme ġamzeye buyur tā ki ḳılıcı ḳaldursan zīrā
ki

که زخمی دلفگاران از تو یابد مرهمی دیگر

Ma‘nā budur ki dilfigār olan ‘uṣṣāḳuñ zaḥmı senden bir ġayrı merhem bulalar dimekdür.
Ya‘nī murād, tiġ-i ġamzeden mecrūḥ olup maḥbūbdan merhem ārzūsında (HP 349^b) olduġın
beyāndur.

کفن شویم بخون دیده نی در چشمه زمزم

Ma‘nā budur ki kefeni ben ḥūn-i dīde ile yıḳaram yoḥsa çeşme-i zemzemde yıḳamazam zīrā
ki

پرستار صنم را هست عرفی زمزمی دیگر

Ma‘nā budur ki ey ‘Urfī, şanemşifat olan maḥbūbuñ bendelerinüñ bir ġayrı zemzemi vardur
dimekdür. Ya‘nī murād, kefen-i (İ 101^b) ‘uṣṣāḳı zemzem pāyesinde olan ḥūn-i dīde ile
yıḳaduġın beyāndur. (T 103^a)

Velehu Eyzēn²⁶⁸⁸

(mef‘ülü / mefā‘ilü / mefā‘ilü / fe‘ülün)

گر مرد وفايي ره بازار الم گیر

Ma‘nā budur ki ey sālik, eger merd-i vefā isen elem ü ġam bāzārınuñ yolın tūt.

²⁶⁸⁷ bālīnine: bāline T, HE

²⁶⁸⁸ velehu eyzen: ġazel İ, - T, HP

Rev pençe zi elmās kon u dāmen-i ğam gīr رو پنجه زالماس کن و دامن غم گیر

Ma‘nā budur ki yūri pençeñi elmāsdan eyle ve ba‘de ğamuñ etegin tut zīrā ki dāmen-i (HE 182^b) ğamı tutmağa her pençe kıadir olmaz belki elmāsdan pençe lāzımdur dimekdür. Ya‘nī murād, merd-i vefānuñ aḥvālin beyāndur.

Esbāb-i perişānıyet ey dil heme cem‘ est اسباب پریشانیت ای دل همه جمعست

Ma‘nā budur ki ey gönül, senüñ perişānhātır olacağ sebeblerüñ cümleden cem‘ ü ḥāzırdur. Bu tağdırece

Dāmen be miyān ber zedeī rāh-i ‘adem gīr دامن بمیان بر زده راه عدم گیر

Ma‘nā budur ki etegi belki urmuşdursın ‘ālem-i ‘ademüñ yolın tut dimekdür. Ya‘nī murād, esbāb-i perişānlığı cem‘ olduğın beyāndur.

‘Iyşī be ğam-i düst berāber netevān yāft عیشی بغم دوست برابر نتوان یافت

Ma‘nā budur ki maḥbūbuñ ğamına berāber olacak bir ‘ıyş bulmağ mümkün degıldür, eger murāduñ bulmağ ise

Rev kām-i du ‘ālem heme rā ber ser-i hem gīr رو کام دو عالم همه را بر سر هم گیر

Ma‘nā budur ki yūri iki ‘ālemüñ murādını cümleden birbirine tut. Ya‘nī murād, iki ‘ālemüñ kāmını birbirine urup tecessüs eylesek yine maḥbūbuñ ğamına mu‘ādil olacağ ‘ıyş bulunmaduğın beyāndur.

Hākister-i pervāne ṭalebkār-i Semūmest خاکستر پروانه طلبکار سمومست

Ma‘nā budur ki pervānenüñ ḥākisteri bād-i Semūmı ṭaleb idicidür bu tağdırece²⁶⁸⁹ (HP 350^a)

Ey bād-i Mesīḥā reh-i gülzār-i İrem gīr ای باد مسیحاره گلزار ارم گیر

(T 103^b) **Ma‘nā budur ki** ey ḥayātbağş olan bād-i Mesīḥā, luṭf idüp gülzār-i İrem’üñ yolın tut tā ki ol āteş-i ‘aşkıdan sūhte olanlar tāze ḥayāt bulalar dimekdür. Ya‘nī murād, bād-i Mesīḥā’yı gülzār-i İrem’e da‘vet itdüğün beyāndur.

Hān dām ber in şayd menih kīn dil-i ‘Urfīst هان دام بر این صید منه کین دل عرفیست

Ma‘nā budur ki āgāh ol, bu şikāruñ üzerine dām u duzağ kıurma ki şikār idecegüñ ‘Urfī’nüñ gönüldür.

²⁶⁸⁹ pervānenüñ ḥākisteri bād-i Semūmı: ḥayat-bağş olan HE

آخر که تو را گفت که آهوی حرم گیر Āḥir ki to rā goft ki āhū-yi ḥarem gīr

Ma' nā budur ki āḥiru'l-emr ey maḥbūb, saña kim didi ki āhū-yi ḥaremi ṭut. Ya' nī murād, göñli āhū-yi ḥarem pāyesinde 'azīz u muḥterem olduğın beyāndur.

Velehu Eyzen²⁶⁹⁰

(mefā' ilün / fe' ilātün / mefā' ilün / fe' ilün)

چگونه سوز غم او دهم بسوز دگر Çigüne sūz-i ḡam-i ū dehem be sūz-i dige

Ma' nā budur ki ol maḥbūbuñ ḡaminuñ yanmasını niçesi bir ḡayrı yanmaḡa vireyüm zīrā ki

که دل فروغ نیابد ز دلفروز دگر Ki dil furūḡ neyābed zi dilfirūz-i dige

Ma' nā budur ki göñül furūḡ bulmaz ḡayrı dilfirūz olan maḥbūbdan dimekdür. Ya' nī murād, bir maḥbūbdan ḡayrıya göñül virmedüğün beyāndur.

شراب شوقم اگر بو کنند محشریان Şarāb-i 'şevḡem eger bū konend maḥşeriyān

Ma' nā budur ki benüm şevḡüm bādesini ehl-i maḥşer (HE 183^a) eger eyleyecek olursa bu def'a²⁶⁹¹

سوال روز قیامت فتد بروز دگر Su 'āl-i rūz-i kıyāmet futed be rūz-i dige

Ma' nā budur ki rūz-i kıyāmetüñ su 'āli ḡayrı güne düşer (T 104^a) zīrā ki bir elden mest ü lāya' kıl olup su' āl u cevāba iḡtidārı olmaz dimekdür. Ya' ni murād, mübālaḡa üzere bāde-i şevḡinde olan ḡāleti beyāndur.

ز امر و نهی محبت رسوم شرع مجو Zi emr u nehy-i maḡabbet rusūm-i şer' mecū

Ma' nā budur ki muḡabbetüñ emr ü nehyinden rusūm-i şer' atı taleb itme zīrā ki²⁶⁹²

که این یجوز دگر گفت لایجوز دگر Ki in 'yecūz' dige goft 'lāyecūz' dige

Ma' nā budur ki bu diye ki cā'izdür ve ol diye ki cā'iz degıldür. Ya' nī murād, 'ālem-i maḡabbetde bu iḡtilāflar (HP 350^b) olduğın beyāndur.²⁶⁹³

بیار تربت مجنون به مشهد عرفی Beyār turbet-i Mecnūn be meşhed-i 'Urfi

Ma' nā budur ki Mecnūn'uñ türbesin 'Urfi'nüñ meşhedine getür zīrā ki²⁶⁹⁴

²⁶⁹⁰ velehu eyzen: ḡazel İ, - HP

²⁶⁹¹ ehl-i: il HE

²⁶⁹² itme: it HE

²⁶⁹³ iḡtilāflar: iḡtilāfātlar HP, T

²⁶⁹⁴ türbesin: türbesiyle HE

Ki ‘aşk nevhâtırâzî koned be sūz-i diger که عشق نوحه طرازی کند بسوز دگر

Ma‘nā budur ki ol meşhed-i ‘Urffî’de ‘aşk bir ğayrı sūziş ile nevhâtırâzlık ider ki āhîr yerlerde ol nevhâ olmak ihtimālî yoĝdur dimekdür. Ya‘nî murād, kendüyle Mecnūn’uñ rütbesin beyāndur.

Velehu Eyzen²⁶⁹⁵

(fe‘ ilātün / fe‘ ilātün / fe‘ ilātün / fe‘ ilün)

Cān-i ğamĝin mefurūş u dil-i hoşnūd meĝir جان غمگین مفروش و دل خوشنود مخر

Ma‘nā budur ki ey tālib-i ‘aşk olan kimesne, ğamnāk olan cānı şatup hoşnūd olan göñli şatun alma.

Naĝd-i himmet medih u ‘işve-i maĝşūd meĝir نقد همت مده و عشوه مقصود مخر

Ma‘nā budur ki himmet naĝdini virüp murād u maĝşūd-i ‘işvesin (T 104^b) şatun alma dimekdür. Ya‘nî murād, erbāb-i ‘aşk olanlar bu cins eşyādan fāriĝ oldukların beyāndur.

Derd-i goftār şinev ğuş be efsāne mekon درد گفتار شنو گوش بافسانه مکن

Ma‘nā budur ki goftārda olan derd ü elemi istimā‘ it kulaĝuñı efsāneye itmeye

Şu‘ le rā bey‘ kon ez āteş-i mā dūd meĝir شعله را بیع کن از آتش ما دود مخر

Ma‘nā budur ki şu‘ le pāyesinde olan derd-i goftārı bey‘ eyle feemmā bizüm efsānemüz āteşinden tütün şatun alma dimekdür. Ya‘nî murād, ehl-i ‘aşka efsāneye kulaĝ tutmaĝ lāzım olmaduĝın beyāndur.²⁶⁹⁶

Sīne-i germ nedārî meţaleb şoĝbet-i ‘aşk سینه گرم نداری مطلب صحبت عشق

Ma‘nā budur ki ey tālib, çünki pürĝarāret olan sīneye mālîk degilsen bārî ‘aşkuñ şoĝbetini tāleb itme zîrā ki

Āteşî nîst çu der micmeret ‘ūd meĝir آتشی نیست چو در مجمره ات عود مخر

Ma‘nā budur ki çünki senüñ micmereñde bir ateş yoĝdur bārî ‘ūdî şatun alma dimekdür. Ya‘nî (HE 183^b) murād, ‘ūdveş olan şoĝbet-i ‘aşka micmeremişāl olan sīne-i pürāteş lāzım olduĝın beyāndur.

²⁶⁹⁵ velehu eyzen: ĝazel İ, - HP

²⁶⁹⁶ olmaduĝın: olduĝın HE

ذکر معشوق کن و درس فلاطون مشنو Zıkr-i ma' şūḳ kon u ders-i Felāṭūn meşinev

(HP 351^a) **Ma' nā budur ki** maḥbūbuñ zıkrini eyle ve ders-i Eflāṭūnı istimā' itme

بلبل مست شو و نغمه داود مخر Bülbül-i mest şev u nağme-i Dāvud meḥir

Ma' nā budur ki bāde-i ' aşqdan mest ü lāya' kııl olan bülbül ol, nağme-i Dāvud'ı şatun alma dimekdür. Ya' nī murād, zıkr-i maḥbūb cümleden ehemmi olduğın beyāndur

عرفی از مصلحت کار فراموش مکن 'Urfī ez maşlaḥat-i kār ferāmūş mekon

Ma' nā budur ki ey 'Urfī, (T 105^a) kārūñ maşlaḥatından ferāmūş itme

مده از کف به زیان گوهر بی سود مخر Medih ez kef be ziyān gevher-i bīsūd meḥir

Ma' nā budur ki elüñden cevher-i murāduñ ziyānla urub bīfā'ide olan gevheri (İ 102^a) şatun alma dimekdür.²⁶⁹⁷ Ya' nī murād, ' āḳibet kārı endīşe itmek herkese lāzım olduğın beyāndur.

Velehu Eyzen²⁶⁹⁸

(mefā' ilün / fe' ilātün / mefā' ilün / fe' ilün)

شراب یأس بجام و سیوی ما بگذار Şarāb-i ye's be cām u sebū-yi mā begozār

Ma' nā budur ki me'yūs u maḥrūm olmaḳ şarābını bizüm cām u sebūmuza terk it. Ya' nī, bizüm cām u sebūmuza ḳoy dimekdür.

شکسته رنگی ما را بروی ما بگذار Şikesterengī-i mā rā be rüy-i mā begozār

Ma' nā budur ki ey maḥbūb, bizüm şikestereng olmaḳlığımızı yine bizüm yüzümüze koy dimekdür. Ya' nī murād, ne ḫalde olursaḳ olalum dimegi beyāndur.

اگر شراب و گر خون دل و گر الماس Eger şarāb u ger ḫūn-i dil u ger elmās

Ma' nā budur ki eger şarābdur ve eger ḫūn-i dildür ve eger rīze-i elmāsdur.

تو گوشه گیر و بکام و گلوی ما بگذار To gūşe gır u be kām u gulū-yi mā begozār

Ma' nā budur ki ey maḥbūb veyāḫud ey zāhid, sen bir gūşe ṭut ve bu mezkūr olanları bizüm dimāğımızı ve boğazımızı ḳoy dimekdür. Ya' nī murād, ḫiçbir nesneden rücū'ı olmadığın beyāndur.

²⁶⁹⁷ urub: virüp İ

²⁶⁹⁸ velehu eyzen: ğazel İ, - HP

Be kiştzār-i ġam ey eşk şad nażar dārem بکشتزار غم ای اشک صد نظر دارم

Ma' nā budur ki ġam kiştzārına ey eşk-i dāde, yüz dāne çeşm-i ümmīd tutaruz. (T 105^b) Bu taqdirce

Be zevk-i girye ki ābī be cūy-i mā begozār بذوق گریه که آبی بجوی ما بگذار

(HP 351^b) **Ma' nā budur ki** giryenüñ zevki haqqıyçün olsun bizüm ırmağımıza bir şuyı koy dimekdür. Ya' nī murād, kiştzār-i ġamuñ maşşūline ümmīdvār olduġın beyāndur.

Mekon surāġ serāsimeġān-i şevk ey Hızr مکن سراغ سراسیمه گان شوق ای خضر

Ma' nā budur ki ey vādī-i 'aşkuñ Hızr'ı menziline olan kimesne, şevk-i maşşūbdan serāsime ve gom geşte olan 'uşşākı su'āl itme zīrā ki

Ne āhenīn qademī cost u cū-yi mā begozār نه آهنین قدمی جست و جوی ما بگذار

(HE 184^a) **Ma' nā budur ki** ayaġı demürden olan degilsen bu taqdirce bizi cost u cū itmegi ferāġat idüp koy dimekdür.²⁶⁹⁹ Ya' nī, ancak ayaġı demürden olan kimesne lāzımdur ki bizi arayup bula ve ol ayaġı demürden olmayan kimesne bizi aramaġla bulmaġ ihtimāli yoqdur.²⁷⁰⁰ Ya' nī murād, mübālaġa üzere gom geşte-i şevk olduġın beyāndur.²⁷⁰¹

Zi nevhā leb netevān best girye mestān rā ز نوحه لب نتوان بست گریه مستانرا

Ma' nā budur ki giryeyi mestāneden ve nevhā vü feryād itmekden dudaġı baġlamaġ mümkin degildür imdi bu taqdirce

Teġāfulī kon u mā rā be hū-yi mā begozār تغافلای کن و ما را بخوی ما بگذار

Ma' nā budur ki ey maşşūb, teġāful eyle ve bizi yine hūyımıza koy dimekdür. Ya' nī murād, nevhāger olup giryeyi mestāne itdügün (T 106^a) beyāndur.

Nuhufteter zi to ey muştesib du cāmī hest نهفته تر ز تو ای محتسب دو جامی هست²⁷⁰²

Ma' nā budur ki ey muştesib-i şehr olan kimesne, senden gizlice iki cām vardur veyāhūd iki yerde şarāb vardur dimek ola bu taqdirce

²⁶⁹⁹ ayaġı demürden olan degilsen bu taqdirce bizi cost u cū itmegi ferāġat idüp koy dimekdür: - İ

²⁷⁰⁰ ya' nī ancak: - İ

²⁷⁰¹ ya' nī: - İ

²⁷⁰² İ نوای: تو ای

صراحی همه بشکن سیوی ما بگذار Surāḥī-i heme bişken sebū-yi mā begozār

Ma' nā budur ki cümleñ şurāḥīsın şikest eyle ve bizüm sebūmuzı koy dimekdür. Ya' nī murād, muḥtesib-i şehrle olan mu'āmelesin beyāndur ve taşavvuf ma' nāsı erbābına ma' lūm.²⁷⁰³

به بیع خاک مذلت جبین میر عرفی²⁷⁰⁴ Be bey' ḥāk-i mezellet cebīn meber 'Urfī

Ma' nā budur ki ey (HP 352^a) 'Urfī, alnuñi mezellet ḥākine bey' itmekle iletme zīrā ki

تو این معامله با آبروی ما بگذار To īn mu'āmele bā ābrū-yi mā begozār

Ma' nā budur ki sen bu mu'āmeleyi bizüm ābrūyumuza koy dimekdür. Ya' nī murād, ḥāk-i mezellete cebīnin bey' itmedügin beyāndur.

Fī Ḥarfi'z-zā²⁷⁰⁵

(fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün)

مردم و دارد جمال او دلم روشن هنوز Mordem u dāred cemāl-i ū dilem rüşen henüz

Ma' nā budur ki ben helāk oldum ve ol maḥbūbuñ cemāli henüz benüm göñlümi rüşen tıtar dimekdür.

نور می بارد ز نخل وادی ایمن هنوز Nūr mībāred zi naḥl-i vādī-i Eymen henüz

Ma' nā budur ki vādī-i Eymen'ün naḥlinden henüz nūr yağar dimekdür. Ya' nī murād, mübālağa üzere envār-i cemāl-i maḥbūbda olan te'sīrātı beyāndur ki Mūsāşıfat olan rüḥi, vādī-i Eymen'de naḥl (T 106^b) pāyesinde olan vücūdından mufāraḳat itmişken yine naḥl-i vücūdı nūr yağdurduğın beyāndur.²⁷⁰⁶

بوی پیراهن دماغ پیر کنعان میگذرد Būy-i pīrāhen dimāğ-i pīr-i Ken' ān mīgezed

Ma' nā budur ki ḥāzret-i Yūsuf'ün gömleginün rāyihası pīr-i Ken' ān olan ḥāzret-i Ya' kūb'ün dimāğımı (HE 184^b) dişleyüb te'sīr ider

ورنه باد مصر دارد بوی پیراهن هنوز Verne bād-i Mışr dāred būy-i pīrāhen henüz

Ma' nā budur ki yoksa diyār-i Mışır'ün rüzigārı henüz ol būy-i pīrāheni tıtar dimekdür. Ya' nī murād, būy-i pīrāhen-i Yūsuf yād-i Mışır'da henüz mevcūd olup istişmām itmege musta'id

²⁷⁰³ ve taşavvuf ma' nāsı erbābına ma' lūm: - HE

²⁷⁰⁴ HP میر: میر

²⁷⁰⁵ fī ḥarfi'z-zā: - HP

²⁷⁰⁶ Eymen'de: - HP

erbāb bulunmaduğın beyāndur.

Beski dūş ez dūd-i dil kāşāne rā pūr kerdeem بسکه دوش از دود دل کاشانه را پر کرده ام

Ma' nā budur ki beski gönül duĥānından ġamĥānemüzi dün gice pūr eyledüm ĥattā

Çāşt geşt u rüşenāyī nīst der golĥān henüz چاشت گشت و روشنایی نیست در گلخن هنوز

Ma' nā budur ki kuşluk vaĥtı oldı ve henüz bizüm kāşānemüzüñ penceresinde rüşenālık yoĥdur dimekdür. Ya' nī murād, mübālaġa üzere dūd-i dilinüñ keşretin beyāndur.

Der bahārān mīvezed bād-i neşāṭī dehr rā در بهاران میوزد باد نشاطی دهر را

(HP 352^b) **Ma' nā budur ki** faşl-i bahārānda neşāta mensüb olan rüzigār dünyāya eser feemmā

Yek güli zīn bād nuşkuftest der gülşen henüz یک گلی زین باد نشکفتست در گلشن هنوز

Ma' nā budur ki bu (T 107^a) bād-i neşāṭdan gülşende henüz bir gül şukufte olmamışdur dimekdür. Ya' nī murād, gülşen-i ümmīdde gül-i murādı henüz açılmaduğın beyāndur.

Ĥarf-i mesnedġāh-i Cem 'Urfī meyāver ber zebān حرف مسندگاه جم عرفی میاور بر زبان

Ma' nā budur ki Cem'ün mesnedġāhınun kelāmını ey 'Urfī, zebānuñ üzerine getürme zīrā ki

Ġer koned mestī çonīn dāned reh-i golĥān henüz Ġر کند مستی چنین داند ره گلخن هنوز

Ma' nā budur ki ol Cem eger serĥoşluġı buncılayın idecek olursa henüz golĥān yolını bilür dimekdür. Ya' nī murād, mestlik da' vāsın iden erbāb ancak reh-i golĥanı bilür ve illā tāc u taĥtuñ yolını bilmege münāsebeti olmaduğın beyāndur. Bu beyte daĥi bundan ma' kılce bir ma' nā virürlerse ne güzel.²⁷⁰⁷(İ 102^b)

Velehu Eyzen²⁷⁰⁸

(fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün)

Dīdeem pejmurde vü ĥayrān-i gülrüyem henüz دیده ام پژمرده و حیران گل رویم هنوز

Ma' nā budur ki ĥār-i cefādan benüm gözüm pejmurde olmışdur henüz gülrüyüñ ĥayrānı olmışam.

²⁷⁰⁷ Bu cümle HE'de yoktur.

²⁷⁰⁸ velehu eyzen: ġazel İ, - HP

آب فرصت رفت و مشتاق لب جویم هنوز   Āb-i firşat reft u müştâk-i leb-i cüyem henüz

Ma' nâ budur ki firşat şuyı gitdi ve henüz leb-i cüyüñ müştâkı olmuşam. Ya' nî murād, za' ĩf u pîrî vüçüdına te' şîr idüp henüz hevâ vü hevesiyle âşinâ olduğın beyândur .

شد خزان و بلبل از قول پریشان باز ماند   Şod hazân u bülbül ez kavlı-i perîşân bāz mând

Ma' nâ budur ki vaqt-i hazân oldı ve bülbül dağı bir alay perîşân kavlı (T 107^b) söylemekden gerü kaldı feemmâ

من همان دیوانه مرغ بی محل خوانم هنوز   Men hemân dîvânemurğ-i bîmaḥal ḥ'ânem henüz

Ma' nâ budur ki ben henüz ol maḥalsiz nağme iden murğ-i dîvâne(HE 185^a)yem dimekdür. Ya' nî murād, öz aḥvâl-i perîşânın beyândur. (HP 353^a)

هر قدم صد کاروان مشک در دنبال ماند   Her ḫadem şad kârvân-i muşḫ der dunbâl mând

Ma' nâ budur ki her bir ḫademe yüz dâne muşḫ kârvânı ardda ḫaldı feemmâ

من بیوی نافه در دنبال آهویم هنوز   Men be bûy-i nâfe der dunbâl-i âhüyem henüz

Ma' nâ budur ki ben henüz nâfe râyihâsı sebebiyle âhünuñ ardındayam. Ya' nî murād, kârvân-i muşḫ ayağında mevcûd olup kendüsi bûy-i nâfe ârzüsüyle âhünuñ ardına düşdüğın beyândur.²⁷⁰⁹

صد ره افکندم کمند ناله برایوان عرش   Şad reh efkendem kemend-i nâle ber eyvân-i 'arş

Ma' nâ budur ki 'arş-i maḥabbetüñ eyvânı üzerine nâle vü feryâd kemendini yüz nevbet bıraḫdum feemmâ

از اثر دوراست رنج دست و بازویم هنوز   Ez eşer dürest renc-i dest u bâzüyem henüz

Ma' nâ budur ki benüm dest ü bâzumuñ renc ü meşakḫati henüz te' şîr itmekden ırâḫdur dimekdür. Ya' nî murād, eyvân-i 'arş-i muḥabbetine nâle-i kemendi vâşıl olup bîeşer olduğın beyândur.

دوش دستم راه لب گم داشت از مستی ولی   Düş destem rāh-i leb gom dāşt ez mestî velî

Ma' nâ budur ki dün gice gâyet serḫoşlığumdan elim, ḫudağum yolını itürmişdi feemmâ ḡarâbet bundadır ki (T 108^a)

²⁷⁰⁹ kârvân-i muşḫ ayağında: kârvân ayağında muşḫ HE

آشنای شیشه می بود زانویم هنوز آشنا-yi şîşe-i mey bûd zânüyem henûz

Ma' nâ budur ki benüm kucağum henûz şarâb şîşesiyle âşinâdur dimekdür. Ya' nî murâd, mübâlağa üzere bâdeden mest u lâya' kı l olup yine şîşe-i şarâbla âşinâ olduğın beyândur.

عمرها شد کز جحیم در بهشت آورده اند Ömrhâ şod kez caħîmem der bihişt âverdeend

Ma' nâ budur ki bir niçe 'ömrdür ki caħîmden beni bihişte getürdiler feemmâ

وز غبار ظلمت عصیان سیه رویم هنوز Vez ğubar zıllmet-i 'işıyân siyehrüyem henûz

Ma' nâ budur ki günâh zıllmetinüñ ğubarından henûz siyâhrüyam dimekdür. Ya' nî murâd, mübâlağa üzere 'işıyanuñ çoqlığın beyândur.

گر دوار را در جهان عرفی نگردیدم ولی Ger devâ râ der cihân 'Urfî negerdîdem velî

Ma' nâ budur ki ey 'Urfî, egerçi cihânda aşı (HP 353^b) devâ koymayup cümlesin itdüm feemmâ ne fâ' ide ki

پیچ و تاب درد دارد هر سر مویم هنوز Pîç u tâb-i derd dâred her ser-i müyem henûz

Ma' nâ budur ki benüm her bir ser-i müyum derdüñ piç ü tâbın tatar henûz dimekdür. Ya' nî murâd, vücûdında olan derdi devâpezîr olmaduğın beyândur.

Gazel²⁷¹⁰

(mef' ülü / fâ' ilätü / mefâ' ilü / fâ' ilün)

خاشاک برق حسن بود عشق خانه سوز Hâşâk-i berç-i ħüsn buved 'aşç-i ħânesüz

Ma' nâ budur ki maħbûbuñ ħüsninüñ berçinüñ ħass (HE 185^b) u hâşâkı ev yandırıcı olan 'aşç olur dimekdür. Ya' nî murâd, mübâlağa üzere ħüsnde olan te'sîri beyândur ki hâşâkı bu mertebe olunca (T 108^b) kendüsi ne mertebe olduğın bundan kıyâs olına.²⁷¹¹

برقیست حسن شعله گداز زبانه سوز Berçîst ħüsn-i şu' legodâz-i zebânesüz

Ma' nâ budur ki ħüsn-i maħbûb bir berç-i pürħarâretdür ki şu' le-i âteşi eridicidür ve hem zebâne-i âteşi yandırıcudur dimekdür. Ya' nî murâd, mübâlağa üzere te'sîr-i âteş-i ħüsn-i maħbûbı beyândur.

²⁷¹⁰ ğazel: - HE, HP, T

²⁷¹¹ hâşâkı: hâşâk ĩ

Tā key bahānegirī vü āsūdegī kocāst تا کی بهانه گیری و آسودگی کجاست

Ma' nā budur ki ey maḥbūb, ḥattā niçeye dek bahāne tūtarsın ve rāḥatlık ne yerderdür. İmdi bu taqđırce

Nāmūs-i derd perver u şerm bahāne sūz ناموس درد پرور و شرم بهانه سوز

Ma' nā budur ki derdüñ 'ār u nāmūsın perverde eyle ve bahānenüñ ḥicābın yandur dimekdür. Ya' nī murād, 'āşıka nāmūs-i derdi perverde idüp şerm-i bahāneyi yandurmaḡ lāzım olduḡın beyāndur.

Der mezra' -i cihān mefeşān dāne-i ümīd در مزرع جهان مفشان دانه امید

Ma' nā budur ki ey gönül veyāḥud ey tālib, mezra' -i cihān-i fānīde ümīdüñ dānesin şaçma zīrā ki

Zīn deşt der gozer ki zemīnist dānesūz زین دشت در گذر که زمینست دانه سوز

Ma' nā budur ki bu cihānuñ mezra' ası olan şahrādan ferāḡat eyle zīrā ki bu bir zemīndür ki dāneyi yandurıcıdır dimekdür. Ya' nī murād, mezra' a-i cihānda bir kimesnenüñ dāne-i ümīdi ḥuşūle gelmedüḡin (HP 354^a) beyāndur.

Ber ḥarman-i zamāne zenem āteş ez fiḡān بر خرمن زمانه زخم آتش از فغان

(T 109^a) **Ma' nā budur ki** zamānenüñ ḥarmanı üzerine feryād u fiḡān itmekden āteş ururam zīrā ki

Şevḡ-i to cāngodāz-i men u men zamānesūz شوق تو جانگداز من ومن زمانه سوز

Ma' nā budur ki ey maḥbūb, senüñ şevḡuñ benüm cānumı urıcıdır ve ben cihānı yandurıcıyam dimekdür. Ya' nī murād, mübālaḡa üzere vücūdında olan āteş-i 'aşḡuñ te'şīrin beyāndur.

Goftī çī tã 'irest dil-i sīne-i düşmenet گفتی چه طائرست دل سینه دشمنت

Ma' nā budur ki ey maḥbūb sen su'āl idüp didüñ ki senüñ sīne-i düşmen olan gönülün 'acabā ne murḡ-i tã 'irdür ki?

Āteş be ḥı'ış der zede vü āşiyānesūz آتش بخویش در زده و آشیانه سوز

Ma' nā budur ki öz vücūdına āteş urmuşdur ve āşiyān yandurıcıdır.²⁷¹² Ya' nī murād, maḥbūb

²⁷¹² urmuşdur: virmüşdür HE

kendüsinden yine kendünün aḥvālin su‘āl itdügin (HE 186^a) beyāndur.

چون سیل آتش آمده ام مست اشتیاق

Ma‘nā budur ki mest-i iştıyāk olduğum hâlde âteş-i seyl gibi gelmişem ki

کز بوسهای گرم شوم آستانه سوز

Ma‘nā budur ki pürḥarâret olan bûselerden (İ 102^a) maḥbûbuñ eşigin yandırıcı olayum dimekdür. Ya‘nî murād, kemāl-i iştıyākın beyāndur ki keşret-i bûseden âsitâne-i maḥbûbını yandırıcı olmuştur.

عرفی مجو نهایت ایام دوستی

Ma‘nā budur ki ey ‘Urfî, düstlık eyyâmınıñ intihâsın taleb itme (T 109^b) zîrâ ki

دریای آتشیست محبت کرانه سوز

Ma‘nā budur ki maḥabbet, ol bir âteş deryâsıdır ki kerâne yandırıcıdır. Bu taqđırce eyyâm-i düstluğa nihâyet olmağ ihtimâli yoğdur dimekdür. Ya‘nî murād, deryâ-yi muḥabbet, kerânesüz olan âteş olduğın beyāndur.

Velehu Eyzen²⁷¹³

(fâ‘ ilâtün / fâ‘ ilâtün / fâ‘ ilâtün / fâ‘ ilün)

العطش ای عشق تلخ آبی بخاک ما بریز

Ma‘nā budur ki ey ‘aşğ, şusuzlıqdan feryād olsun bizüm (HP 354^b) vücūdumuz ḥâkine bārî olmazsa bir acı şu tök dimekdür veyâḥud²⁷¹⁴

از شرابت جرعهٔ برجان پاک ما بریز

Ma‘nā budur ki bizüm pāk olan cānımız üzerine senüñ şarābuñdan bir cur‘a tök. Ya‘nî murād, def‘-i ‘iştānlık için ‘aşğdan cur‘a-i şarāb taleb itdügin beyāndur.

باغ ناموسیم آب میوه ما تلخ بود

Ma‘nā budur ki bizler ‘ār u nāmūs bāğıyuz feemmā āb-i mîvemüz acı idi bu taqđırce

مشت خونی بر دهان خنده ناک ما بریز

Ma‘nā budur ki ey maḥbûb, bizüm ḥandenāk olan dehānımızuñ üzerine bir avuc ḡan tök tā ki

²⁷¹³ velehu eyzen: ġazel İ, - HP

²⁷¹⁴ şu tök: şuyūñ HE

bu acılık bizden zâ'îl ola dimekdür. Ya' nî murâd, âb-i mîvesi telh olduğın beyândur.

ارغوان را از حیا شد پایمال زعفران Erguvân râ ez hayâ şod pâyimâl-i za' ferân

Ma' nâ budur ki kemâl-i (T 110^a) hayâdan erguvânreng olan çehre, za' ferânşifat olan bîmârlıguñ pâyimâli oldı. Bu taqđırce ey sâkı veyâhud ey maħbûb,

شربت آسودگی از برگ تاک ما بریز Şerbet-i âsüdegî ez berg-i tāk-i mā berîz

Ma' nâ budur ki rāhatlık şerbetini bizüm üzüm çubuğumuzıñ yaprağı üzerine tōk dimekdür. Ya' nî murâd, erguvân zâr-i hayâsı pâyimâl-i za' ferân olduğın beyândur.

در رهش ما را چه می سنجی مروت را بسنج Der reheş mâ râ çi mîsencî müruvvet râ besenc

Ma' nâ budur ki maħbûbuñ yolında (HE 186^b) bizi niçün tecrübe idüp tartarsın muruvveti tart veyâhud

آبروی دشنة نازی بخاک ما بریز Âbrüy-i deşne-i nâzî be ħāk-i mā berîz

Ma' nâ budur ki nâza mensûb olan ħançerüñ âbrüyını bizüm ħākimiz üzerine dök dimekdür. Ya' nî murâd, deşne-i nâza t̄alib olduğın beyândur.

بر لب سیراب عرفی ریختی صد چشمه زهر Ber leb-i sîrâb-i 'Urfî rîĥtî şad çeşme zehr

Ma' nâ budur ki ey maħbûb, 'Urfî'nüñ sîrâb olan dudağı (HP 355^a) üzerine yüz dâne zehr çeşmesin dökdüñ. Bu taqđırce bârî olmazsa

جرعه هم در درون چاک چاک ما بریز Cur' ai hem der derün-i çāk çāk-i mā berîz

Ma' nâ budur ki bizüm çāk çāk olan derünumuzıñ üzerine daĥi bir cur' ayı tōk dimekdür. Ya' nî murâd, çāk çāk derün olduğın beyândur.

Velehu Eyzen²⁷¹⁵

(mef' ülü / fâ' ilätü / mefâ' ilü / fâ' ilün)

ای دل ز شوق آن مه نامهربان بسوز Ey dil zi şevĥ-i ân meh-i nāmihribân besüz

(T 110^b) **Ma' nâ budur ki** ey göñül, ol meh-i nāmihribân olan maħbûbuñ şevĥinden yan dimekdür.

تنها بگوشه رو و تا میتوان بسوز Tenhâ be gūşe' rev u tâ mîtevân besüz

Ma' nâ budur ki تنها bir gūşeye var tâ kâdir olduğın kadar yan dimekdür. Ya' nî murâd,

²⁷¹⁵ velehu eyzen: ġazel İ, - HE, HP

tenhāda yanmaq ‘āşıka münāsib olduġın beyāndur.

Kerdī q̄abūl-i maṣīb-i pervānegī dilā کردی قبول منصب پروانگی دلا

Ma‘nā budur ki ey gönül, çünki pervānelik maṣībın q̄abūl eyledüñ

Ĥod rā zedī be āteş-i ū ĩn zamān besüz خود را زدی بآتش او این زمان بسوز

Ma‘nā budur ki ol maḥbūbuñ āteşine kendüni urduñ, bu zamān yan dimekdür. Ya‘nī murād, pervāneşifat kendüsini āteş-i şem‘-i maḥbūba urduġın beyāndur.

Īn şu‘ le der ciger netevān biş ezīn nuhuft این شعله در جگر نتوان بیش ازین نهفت

Ma‘nā budur ki bu şu‘le-i āteş-i ‘aşkı cigerde bundan ziyāde pinhān itmek mümkin degildür.

Bu taq̄dīrce

Tā çend ĥıfz-i āh konem gū cihān besüz تا چند حفظ آه کنم گو جهان بسوز

Ma‘nā budur ki ĥattā niçeye dek āteş-i āhı derūnumda ĥıfz ideyüm söyle cihān yansun dimekdür. Ya‘nī murād, derūnında ĥıfz-i āh itdüġın beyāndur.

Na‘ şem zi kūy-i ū meber ey hemnişīn beyār نعشم زکوی او مبر ای همنشین بیار

Ma‘nā budur ki ey yārān-i hemnişīn olan kimesneler, benüm şalacamı ol maḥbūbuñ maḥallesinden iletmeñüz getürüñ

Īn moşt ustuh‘ān u der ān āsitān besüz این مشت استخوان و در آن آستان بسوز

Ma‘nā budur ki bu bir avuç kemügi bu āsitānede yandur dimekdür. Ya‘nī murād, (T 111^a) na‘ş-i vücūdın kūy-i maḥbūbda yandurduġın beyāndur.

Mestāne āmedī vü nişāndī ber āteşem مستانه آمدی و نشاندی برآتشم

Ma‘nā budur ki ey maḥbūb, (HE 187^a) mestāne olduġuñ ĥâlde geldüñ (HP 355^b) ve beni āteş üzerine oturtduñ. İmdi bu taq̄dīrce

Benşīn şikufteġī kon u tā maġz-i cān besüz بنشین شکفتگی کن و تا مغز جان بسوز

Ma‘nā budur ki ey maḥbūb, sen daĥı yanumda otur ve guşādelik eyle tā ki maġz-i cānum yansun dimekdür. Ya‘nī murād, maḥbūb mestāne olduġı ĥâlde kendünün yanına geldüġın beyāndur.

Āsūdegī mebād ki ‘ādet konī dilā آسودگی مباد که عادت کنی دلا

Ma‘nā budur ki ey gönül, olmaya ki rāḥatlıkı özge ‘ādet idesen

Zū yek nigāh vākiş u ez sād gumān besūz زو یک نگاه واکش و از صد گمان بسوز

Ma' nā budur ki ol maḥbūbdan bir nigāh çek ve yüz dāne gumāndan yan dimekdür. Ya' nī ey göñül, olmaya ki āsūdelige meyl idüp 'ādet idesen eger fil'l-vāki' bu āsūdelik gumānına düşmiş iseñ bārī ol maḥbūbuñ bir nigāhına rāst gel ki seni yüz dāne gumāndan yandurup iḥrāc itsün. Murād, mübālağa üzere nigāh-i maḥbūbda olan ḥāleti beyāndur.

عرفی بسوز داغ گلی بر جگر ولی عرفی besūz dāg-i gülī ber ciger velī

Ma' nā budur ki ey 'Urfī, bir gülşifat olan maḥbūbuñ dāg-i 'aşkıñı cigerüñ üzerine yandur feemmā

Tā kes be merhemet nefirībed nihān besūz تا کس بمرهمت نفریبید نهان بسوز

(T 111^b) **Ma' nā budur ki** pinhānce yandur tā ki kimesne seni merhemle aldamayalar dimekdür. Ya' nī murād, cigeri (İ 103^b) üzerine bir maḥbūbuñ dāg-i 'aşkıñı yandurduğın beyāndur.

Velehu Eyzen²⁷¹⁶

(mefā' ilün / fe' ilātün / mefā' ilün / fe' ilün)

Medih teselliyem ez şulḥ-i bīmedār henūz مده تسلیم از صلح بی مدار هنوز

Ma' nā budur ki ey maḥbūb, bu medārsuz olan şulḥda henūz baña tesellī-i ḥātır virme zīrā ki

Ki mīşevem befirībet ümīdvār henūz که می‌شوم بفریبیت امیدوار هنوز

Ma' nā budur ki henūz senüñ yaldamaña ümīdvār oluram ma' a-zâlik ki şulḥuñ ve cevābuñ bīmedār u bīşebāt olduğın daḥi bilürem dimekdür. Ya' nī murād, şulḥ-i maḥbūb bīmedār olduğın beyāndur

Mebād rüz-i kıyāmet be va' degāh beyā مباد روز قیامت بوعده گاه بیا

Ma' nā budur ki ey maḥbūb, olmaya ki rüz-i kıyāmetde (HP 356^a) va' degāha gelesin zīrā ki

Ki dil nişiste der āncā be intizār henūz که دل نشستہ در آنجا بانتظار هنوز

Ma' nā budur ki göñül ol va' degāh-i kıyāmetde oturup henūz intizārladur dimekdür. Ya' nī murād, va' degāh-i kıyāmetde daḥi maḥbūba muntazır olduğın beyāndur

²⁷¹⁶ velehu eyzen: ğazel İ, - T, HP

Be destbūs-i to ez zevķ cān birūn āmed بدست بوس تو از ذوق جان برون آمد

Ma' nā budur ki ey maḥbūb, senūñ dest(HE 187^b)būseñūñ zevķinden cān cesedden ṭaşra geldi

Neborde lezzet-i ĩn zaḥm-i cāñşikār henūz نبرده لذت این زخم جان شکار هنوز

Ma' nā budur ki cāñşikār olan zaḥm henūz bu lezzeti iletmemişdür ki benüm cānum senūñ (T 112^a) destbūsūñ zevķinden ṭaşra gelmemişdür dimekdür. Ya' nī murād, destbūs-i maḥbūbda olan zevķi beyāndur.²⁷¹⁷

Furū girift der u bām-i dīde rā ḥayret فروگرفت در و بام دیده را حیرت

Ma' nā budur ki der ü bām-i dīdeyi ḥayret ḳablayup tutdı. Bu taḳdīrce

Negeşte germ-i nigāhī be rūy-i yār henūz ننگشته گرم نگاهى بروى یار هنوز

Ma' nā budur ki henūz maḥbūbuñ cemāline bir germnigāh olup baḳmağa ḳādir olmamişdur zīrā ki gözini ḥayret ḳaplamuşdur dimekdür.²⁷¹⁸ Ya' nī murād, kemāl-i ḥayretinden cemāl-i maḥbūba naẓar itmedügin beyāndur.²⁷¹⁹

Ḥazān resīd gülistān-i 'ıyş rā 'Urfī خزان رسید گلستان عیش را عرفى

Ma' nā budur ki 'Urfī'nūñ 'ıyş u 'ışreti gülistānına vaḳt-i ḥazān yetişdi feemmā

Nedīde ḥurremī-i faşl-i nevbahār henūz ندیده خرمى فصل نوبهار هنوز

Ma' nā budur ki henūz ol 'Urfī, faşl-i nevbahāruñ ḥurremligin görmemişdür dimekdür. Ya' nī murād, nevbahār faşlın görmeyüḡ ḥazāna yetişdügin beyāndur.

Velehu Eyzen²⁷²⁰

(mef' ūlū / fā' ilātū / mefā' ilū / fā' ilūn)

Cān reft u sūzed ĩn dil-i nātevān henūz جان رفت و سوزد این دل ناتوان هنوز

Ma' nā budur ki cān gıtdi ve henūz bu nātevān olan ciger āteş-i 'aşḳdan yanmaḳ üzeredür.

Şod ḥāk dīde vü mujeem ḥūnefsān henūz شد خاک دیده و مژه ام خون فشان هنوز

Ma' nā budur ki göz ḥāk oldı ve henūz benüm mujgānum ḥūnefsān olmişdur dimekdür.

²⁷¹⁷ olan: - HE

²⁷¹⁸ ḳādir: - HE

²⁷¹⁹ kemāl-i: - HE

²⁷²⁰ velehu eyzen: ġazel İ, - T, HP

(HP 356^b) Ya‘nī murād, bu mertebeye geldikten (T 112^b) sonra yine hālet-i ‘aşkı beyāndur.

Ey ‘ālemī helāk-i to fāriḡ merev ki hest ای عالمی هلاک تو فارغ مرو که هست

Ma‘nā budur ki ey ol maḥbūb ki bir ‘ālemūn maḥlūḡı senūn derd-i ‘aşḡuñdan helāk olmuşdur, bu taḡdīrce sen fāriḡu’l-bāl gitme ki vardur.

Cānhā-yi zaḡmḡordeet ez pey devān henūz جانهای زخم خورده ات از پی دوان هنوز

Ma‘nā budur ki ey maḥbūb, senūn zaḡmuñı yemiş cānlar henūz arduñca yelmededüler. Ya‘nī murād, maḥbūbuñ mübālaḡa üzere ḡātil olduḡın beyāndur.

Çun mihrībān şevī ki sitemkoşte-i torā چون مهربان شوی که ستم کشته ترا

Ma‘nā budur ki ey maḥbūb, sen niçesi mihrībān olursuñ ki senūn sitemūñden koşte olan ‘uşşāḡuñ

Der zīr-i ḡāk mānde eşer z’ustuḡān henūz در زیر خاک مانده اثر ز استخوان هنوز

Ma‘nā budur ki henūz zīr-i ḡākde kemüḡinden eşer bāḡī ḡalmışdur dimekdür. Ya‘nī murād, mübālaḡa üzere maḥbūbuñ nāmihrībān olduḡın beyāndur ki zīr-i ḡākde ‘uşşāḡun kemüḡinden mādām ki eşer (HE 188^a) bāḡī ḡalduḡça mihrībān olmaḡ ihtimāli yoḡdur degil ki ‘uşşāḡun şaḡlıḡında mihrībān ola.²⁷²¹

Ḥākem be bād reft u serāsime her ṡaraf خاکم بیاد رفت و سراسیمه هر طرف

Ma‘nā budur ki benüm vüçüdüm ṡopraḡı serāsime olduḡı ḡālde rüzigārla her ṡarafa perişān olup gitdi ve bu ḡālden sonra yine

Mīcūyed ez dilem ḡam-i ‘aşḡet nişān henūz میجوید از دلم غم عشقت نشان هنوز

Ma‘nā budur ki ey maḥbūb, senūn (T 113^a) ḡam-i ‘aşḡuñ henūz benüm göñlümden nām ü nişān ister dimekdür. Ya‘nī murād, ḡāk-i vüçüdü berbād olduḡdan sonra yine ḡam-i ‘aşḡdan ḡalāş olmaduḡın beyāndur.

Ez tīr-i ḡamze-i to be ḡūn mīṡeped dilem از تیر غمزه تو بخون میطپد دلم

Ma‘nā budur ki ey maḥbūb, senūn tīr-i ḡamzeñden benüm göñlüm ḡan içinde çabalar feemmā ḡarābet bundadur ki

²⁷²¹ zīr-i ḡākde: zīr-i ‘uşşāḡ HP, zīrā ḡākde HE

Nifkende ğamze-i to be bāzū kemān henūz نيفكده غمزه تو بباز و كمان هنوز

Ma' nā (HP 357^a) budur ki henūz senūñ ğamzeñ bāzūsına kemānı daħi bıraķmamişken benüm ğönlüm tır-i ğamzeden zaħmdār olup ħūn içinde çabalar. Ya' nī murād, kemāl-i mübālaĝa üzere te' şır-i tır-i ğamze-i maħbūbı beyāndur.

Tābūt-i men revān şod u behr-i vedā' -i ū ²⁷²² تابوت من روان شد و بهر وداع او

Ma' nā budur ki benüm tābūtum revān oldı ve ol tābūtumuñ vedā' indan ötüri

Cān giryenāk mānde der ān āsitān henūz جان گريه ناک مانده در آن آستان هنوز

Ma' nā budur ki cān giryenāk olduĝı ħalde henūz ol āsitān-i maħbūbda ħaldı dimekdür. Ya' nī murād, tābūtı revān olup cānı āsitān-i maħbūbda aĝlayarak ħalduĝın beyāndur

‘Urfī egerçi ħofte be ħalvetserā-yi ħāk عرفی اگرچه خفته بخلوتسرای خاک

Ma' nā budur ki egerçi ‘Urfī’ nūñ vüçüdi ħalvetserā-yi ħākde ħofte olup ħalmışdur feemmā yine

Bended zi bīm-i ħū-yi to rāh-i fiĝān henūz بندق ز بیم خوی تو راه فغان هنوز

Ma' nā budur ki ey maħbūb, senūñ ħūyuñuñ ħavfindan henūz feryād u fiĝān (T 113^b) itmegūñ yolını baĝlar dimekdür.²⁷²³ Ya' nī murād, mübālaĝa üzre maħbūbuñ ħūyından iħtirāz itdüĝin beyāndur ki helāk olduĝdan şoñra yine ħavf idüp fiĝān itmeĝe ħādir olmuyor.

Velehu Eyzen²⁷²⁴

(fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün)

Dāĝ dāĝem kerd ye 's u t̄alib-i kāmem henūz داغ داغ کرد یأس و طالب کامم هنوز

Ma' nā budur ki me' yūs u maħrūm olmaķ benüm vüçüdümü daĝberdaĝ itdi ve henūz yine t̄alib-i murād olmışam dimekdür.

Dūzaħī der her bun-i mü dārem u ħāmem henūz دوزخی در هر بن مو دارم و خامم هنوز

(İ 104^a) **Ma' nā budur ki** vüçüdümda olan her bir müyuñ dibinde bir āteş-i dūzaħı t̄utaram ve henūz puħte olmayup (HE 188^b) ħāmum dimekdür. Ya' nī murād, mübālaĝa üzere vüçüdümda

²⁷²² T - او:

²⁷²³ HE ایقکک: itmegūñ:

²⁷²⁴ velehu eyzen: ĝazel İ, - T, HP

olan âteşi beyândur.

Şerm hünem miḥored himmet zebānem miḡezed شرم خونم میخورد همت زبّانم میگذرد

Ma' nā budur ki hicāb u ḡayā benüm ḡanumı yer ve himmet zebānumı dişler bu taḡdīrce

وز زبان خامش واندر عین ابرامم هنوز Vez zebān ḡāmūş u ender 'ayn-i ibrāmem henūz

(HP 357^b) **Ma' nā budur ki** zebāndan sükūt itmişem ve henūz 'ayn-i ibrāmūñ içindeyem dimekdür. Ya' nī murād, şerm ü ḡayā maḡbūbdan murādını ṭaleb itmege māni' olduğın beyândur.

Ābem âteş geşt u ḡākem şod be ḡākister bedel آبم آتش گشت و خاکم شد بخاکستر بدل

Ma' nā budur ki benüm eczā-yi vücūdum olan āb, âteş oldı ve ḡāküm ḡākistere mübeddel oldı feemmā²⁷²⁵

وندیرین ره کس نمیداند سرانجامم هنوز Venderin reh kes nemidāned serāncāmem henūz

(T 114^a) **Ma' nā budur ki** bu rāh-i 'aşḡ içinde işte bu ḡallere girdüm ve henūz serencāmum ne olacağıñ kimesne bilmez dimekdür. Ya' nī rāh-i 'aşḡda olan aḡvālin beyândur.

بسکه صیاد مرا هر گوشه دام و دانه ایست Beske sıyād-ı merā her ḡuşe dām u dāne'ist

Ma' nā budur ki benüm şayyādumuñ her ḡuşede çoḡ dām u dānesi vardur feemmā

دانه شد در صیدگاهم سبز و در دامم هنوز Dāne şod der şaydgāhem sebz u der dāmem henūz

Ma' nā budur ki benüm şaydgāhumda olan dāneler sebz olup çemenistāne döndi ve henūz ben şikār ümmīdiyle dām içindeyem dimekdür. Ya' nī murād, bu mertebeye geldikden şoñra yine ümmīdvār olduğın beyândur.

مو بمویم رشته زنار شد وزنا کسی Mūbemūyem rişte-i zunnār şod vez nākesī

Ma' nā budur ki benüm her bir mūyum rişte-i zunnār pāyesinde oldı ve yine nākesligümden

در خرابات مغان بدنام اسلامم هنوز Der ḡarābāt-i muḡān bednām-i İslāmem henūz

Ma' nā budur ki pīr-i muḡānuñ ḡarābātında henūz İslām töhmetiyle bednām olmuşam dimekdür. Ya' nī ḡarābāt-i muḡān, her bir mūyum rişte-i zunnār-i maḡabbet pāyesinde olmuşken yine beni riyyā üzere olan İslām'la bednām idüp Müselmān diyeler. Murād, her bir mūyı rişte-i zunnār olduğın beyândur.

²⁷²⁵ mübeddel: maḡbūl HE

Turbetem kâşâne-i zenbūr şod vez baht-i bed تربتم کاشانه زنبور شد وز بخت بد

(T 114^b) **Ma'nā budur ki** benüm mezārum kemāl-i kohnelikden zenbūruñ kâşanesi oldı feemmā bed olan bahtumuñ nuḥūsetinden²⁷²⁶

Mīnişined çuğd-i bed ber gūşe-i bāmum henüz مینشیند جغد بد بر گوشه بامم هنوز²⁷²⁷

(HP 358^a) **Ma'nā budur ki** yaramaz olan baykuş henüz benüm gūşe-i bāmum üzerinde oturur dimekdür. Ya'nī murād, kemāl-i nuḥūsetin beyāndur

Āfitāb-i hestiyem 'Urfī be zerdīrūy kerd آفتاب هستیم عرفی بزردی روی کرد

(HE 189^a) **Ma'nā budur ki** ey 'Urfī, benüm varlıgum güneşi yüzini şaruluga idüp za'if oldı feemmā

Der şeb-i yeldā-yi ğam der evvel-i şāmum henüz وز شب یلداى غم در اول شامم هنوز

Ma'nā budur ki ğamuñ uzun gicesinden henüz aḥşamuñ evvelindeyem dimekdür. Ya'nī murād, varlığı āfitābı za'if olup bīnūr olduĝın beyāndur.

Velehu Eyzen²⁷²⁸

(mefā' ilün / fe' ilātün / mefā' ilün / fe' ilün)

Negūyemet benişin der qadeh şarāb endāz نگویمت بنشین در قده شراب انداز

Ma'nā budur ki ey maḥbūb, ben saña dimezem ki otur da qadehe şarāb koy belki böyle direm ki

Kirişmei kon u yek şehri der ḥarāb endāz کرشمه کن و یک شهر در خراب انداز

Ma'nā budur ki kirişme eyle ve ol kirişme sebebiyle bir şehri ḥarāb it dimekdür. Ya'nī murād, maḥbūbuñ kirişmesinüñ aḥvālin beyāndur.

Zebān-i nāz faşih u leb-i niyāz be mihr زبان ناز فصیح و لب نیاز بمهر

Ma'nā budur ki maḥbūbuñ nāzı zebānı (T 115^a) tekellüm itmekde ğāyetle feşāhat üzre ve bizüm niyāzımız dudağı memhūr olmuş. İmdi bu taqdırce ey maḥbūb

Beyā vu tarḥ-i su'ālāt-i bicevāb endāz بیا و طرح سوالات بیجواب انداز

Ma'nā budur ki gel ve cevābsuz bir alay su'aller at meclise dimekdür. Ya'nī murād, kendüyle

²⁷²⁶ mezārum: HE مرزم

²⁷²⁷ HE جمعت بوید: جغد غم بر

²⁷²⁸ velehu eyzen: ğazel İ, - HP

maḥbūbuñ aḥvālin beyāndur.

Heme netīce-i sīrābiyest ḥāmī-i mā همه نتیجه سیرابیست خامی ما

Ma' nā budur ki nāpuḥte olup ḥām ḳalduğumuz cümle sīrāb olduğumuzun netīcesidür. İmdi bu taḳdīrce

Ḥudāy rā gozer ey baḥt ber serāb endāz خدای را گذر ای بخت بر سراب انداز

Ma' nā budur ki Allāh için olsun ey baḥt-i sīrāb, rāh-i gozārī serāba at dimekdür. Ya' nī murād, teşnelik ḫaleb itdüğün beyāndur.

Zi ḥod cudā şev u hemrāhī-i Berehmen kon ز خود جدا شو و همراهی برهن کن

Ma' nā budur ki ey gönül veyāḥud sālīk, kendü kendününden (HP 358^b) cudā ol ve yūri Berehmenlere hemrāh olup refīḳ ol.

Zi ḥod teḥī şev u rev secde ber şarāb endāz ز خود تهی شو و رو سجده بر شراب انداز

Ma' nā budur ki kendü kendününden boş ol ve yūri secde-i şarāb üzerine at dimekdür. Ya' nī murād, cezbe-i maḥbūb-i ḥaḳīḳatle mütekeyyif olup secde ḫā' ati şarābla muttaşif olan 'aşḳ-i ḥaḳīḳati at dimekdür. Taşavvuf ma' nāsı erbābına ma' lūmdur.

Geret hevāst ki bā 'aşḳ hempiyāle şevī گرت هواست که با عشق هم پیاله شوی

(T 115^b) **Ma' nā budur ki** 'aşḳla hem piyāle olmağa eger senün meylün ve hevāñ var ise

Hezār meykede ez ḥūn-i dil şarāb endāz هزار میکده از خون دل شراب انداز

Ma' nā budur ki ḥūn-i dilden olan biñ dāne meyḥāneyi ḫarāb idüp yabāna at tā ki 'aşḳla hemḳadeḫ olup bādenüş itmege isti' dāduñ ola dimekdür.²⁷²⁹ Ya' nī murād, 'aşḳla hem(HE 189^b)piyāle olmaḳ duşvār olduğün beyāndur.

Medih 'inān-i ta' alluḳ be ḥūsn-i her zerre مده عنان تعلق به حسن هر ذره

Ma' nā budur ki ta' alluḳ-i 'inān-i iḫtiyārını her vücūdı zerre pāyesinde olan şaḫşuñ eline virme

Ber ār destī vü ber dūş-i āfitāb endāz بر آر دستی و بر دوش آفتاب انداز

Ma' nā budur ki bir eli yukaru getür ve āfitābşifat olan maḥbūbuñ omuzuna at dimekdür. Ya' nī murād, her zerreşifat olan maḥbūba (İ 104^b) meyl itmedüğün beyāndur.

²⁷²⁹ olan: - HE

Ne merd-i varṭa-i baḥr-i ḥaḳīḳatī ‘Urfī نه مرد ورطه بحر حقیقتی عرفی

Ma‘nā budur ki ey ‘Urfī, sen baḥr-i ḥaḳīḳatūñ varṭasınuñ ādemi degilsen. İmdi bu taḳdīrce

Berev sefīne-i taḳlīd ber serāb endāz برو سفینه تقلید بر سراب انداز

Ma‘nā budur ki yūri taḳlīd sefīnesin serāba at dimekdür. Ya‘nī, kesr-i nefis idüp erbāb-i ḥaḳīḳatden olmaduğın beyāndur.

Fī Ḥarfī’s-sīn²⁷³⁰

(mef‘ ūlū / fā‘ ilātū / mefā‘ ilū / fā‘ ilūn)

Kevneyn mest u bāde-i nābī nedīde kes کونین مست و باده نابی ندیده کس

Ma‘nā budur ki maḥlūḳ-i kevneyn (T 116^a) mest olmuşdur feemmā bir şāf bādeyi kimesne görmemişdür.

Sīrāb her du ‘ālem u ābī nedīde kes سیراب هر دو عالم و آبی ندیده کس

(HP 359^a) **Ma‘nā budur ki** iki ‘ālemūñ erbābı, cümle sīrāb olmuşlardur feemmā bir şuyı kimesne görmemişdür. Ya‘nī murād, eger kevneynde ve eger ‘ālemeynde ḥaḳīḳat üzere bāde-i nāb u āb-i ḥuşguvār olmaduğın beyāndur.²⁷³¹ Taşavvuf ma‘nāsı erbābına ma‘lūm.

Mordend telḥkām-i cihānī vü hiç gāh مردند تلخ کام جهانی و هیچ گاه

Ma‘nā budur ki bir cihānuñ ḥalḳı telḥdimāğ olduḳları ḥālde helāk oldılar ve hiç vaḳt²⁷³²

Der cām-i ‘ışve zehr-i ‘itābī nedīde kes در جام عشوه زهر عتابی ندیده کس

Ma‘nā budur ki ‘ışve cāmında ‘itāba mensūb olan zehri kimesne görmemişdür dimekdür.²⁷³³

Ya‘nī murād, ḥalkuñ telḥkām olduḳları ḥālde helāk olduḳın beyāndur.

Maḥmūr-i nīmest firāvān būd fiğān مخمور نیم مست فراوان بود فغان

Ma‘nā budur ki nīmserḥoş olanuñ maḥmūrlıḳı çoḳ olur, feryād ü fiğān olsun ki

Kez cām-i luṭf mest-i ḥarābī nedīde kes کز جام لطف مست خرابی ندیده کس

Ma‘nā budur ki luṭf u iḥsān cāmından bir mest-i ḥarāb olan serḥoşi kimesne görmemişdür dimekdür. Ya‘nī murād, cām-i luṭfi dūnyāda kimesne görmedüḳın beyāndur.

²⁷³⁰ fī ḥarfī’s-sīn: - HP

²⁷³¹ kevneynde: - HP

²⁷³² oldılar: olurlar HE

²⁷³³ ‘ışve: aşḳ HE

دردا که طفل طالع ما یافت تربیت دردا کی ٲٲل-ی ٲالیٰ -ی mā yāft terbiyet

Ma' nā budur ki derdā ki bizūm ٲٲل-ی ٲالیٰ imūz terbiyet buldı.

در عالمی که فصل شنبابی ندیده کس در 'ālemī ki faṣl-i ṣebābī nedīde kes

(T 116^b) **Ma' nā budur ki** ol bir 'ālemde (HE 190^a) ki faṣl-i ṣebābeti ol 'ālemde kimesne görmemişdür dimekdür. Ya' nī murād, ٲٲل-ی ٲالیٰ'ı terbiyet bulduğı 'ālemūñ aḥvālin beyāndur.

در عهد جود لطف تو دست امید را در 'ahd-i cūd u luṭf-i to dest-i ümmīd rā

Ma' nā budur ki ey maḥbūb, senūñ luṭf u iḥsānuñ zamānında ümīd elini

گیرندهٔ عنان و رکابی ندیده کس²⁷³⁴ Gīrende-i 'inān u rikābī nedīde kes

Ma' nā budur ki dizgin ٲٲtucı ve bir üzengi ٲٲtucı olduđın kimesne görmemişdür dimekdür. Ya' nī murād, zamān-i maḥbūbda olan cūd u luṭfı beyāndur ki (HP 359^b) aṣlā ṣekvā idüp rikāb u 'ināna yapuṣır maḥlūm yođdur.

فریاد ازین غرور که در صید زیرکان فریاد ezīn ğurūr ki der ṣayd-i zeyrekān

Ma' nā budur ki feryād u fiğān olsun bu ğurūrdan ki zeyrek olan 'uṣṣākı ṣikār itmekde

زان ترک نیم مست شنبابی ندیده کس Zān terk nīmest-i ṣitābī nedīde kes

Ma' nā budur ki ol nīmest olan terk-i maḥbūbdan bir 'aceleyi kimesne görmemişdür dimekdür. Ya' nī murād, maḥbūbuñ bī'acele olduđın beyāndur.

موسی ندیده و نه بابر ام یک نگاه Mūsā nedīde verne be ibrām-i yek nigāh

Ma' nā budur ki ḥazret-i Mūsā görmedi yoқsa bir nigāhuñ ibrāmıyla

صد جلوه کرد حسن و حجابی ندیده کس Ṣad cilve kerd ḥüsn ü ḥicābī nedīde kes

Ma' nā budur ki ḥüsn-i maḥbūb yüz dāne cilve eyledi ve bir ḥicābı kimesne görmemişdür dimekdür. (T 117^a) Ya' nī murād, kıṣṣa-i "Erini enzur ileyke" aḥvālin beyāndur ve bu aḥvāl eger cild-i evvelde ve eger cild-i ṣānīde bir niçe mevzu'da beyān olunmuşdur ve taṣavvuf ma' nāsı erbābına ma' lūm.²⁷³⁵

²⁷³⁴ HE گزیده: گیرندهٔ

²⁷³⁵ beyāndur ve: beyān ki HE; bu aḥvāl: - HE; eger cild-i ṣānīde bir niçe mevzu'da beyān olunmuşdur: cild-i ṣānīnūñ birkaç yerlerinde zıkr olunmuşdur HE; ma' nāsı erbābına ma' lūm: ṭarafı ḥod erbābına ma' lūmdur HE

عرفی در آ بزمره مستان کزین گروه ʿUrfī der ā be zümre-i mestān kezīn gurūh

Maʿnā budur ki ey ʿUrfī, zümre-i mestāne gel ki bu gurūhdan ašlā

آلوده گناه و ثوابی ندیده کس Ālūde-i gunāh u ševābī nedīde kes

Maʿnā budur ki gunāh ve ševābuñ ālūdesi olan şahşı kimesne görmemişdür. Yaʿnī murād, zümre-i mestānuñ aḥvālin beyāndur.

Velehu Eyzen²⁷³⁶

(fāʿ ilātūn / fāʿ ilātūn / fāʿ ilātūn / fāʿ ilūn)

بزم وصلت دیدم آنجا زهر در جامست و بس Bezm-i vuşlat dīdem āncā zehr der cāmešt u bes

Maʿnā budur ki vuşlat meclisini gördüm ol meclisde cām içinde zehr var idi ancak.

می شنیدم شربت لطفی همین نامست و بس Mişinīdem şerbet-i luṭfī hemīn nāmešt u bes

Maʿnā budur ki luṭfa mensūb olan şerbeti istimāʿ itdüm ancak bir nāmı var idi ve illā kendüsin görmedüm dimekdür. Yaʿnī murād, bezm-i vuşlatuñ ve şerbet-i luṭfuñ aḥvālin beyāndur.

دانه میریزد تغافل میکن و میبین نهان Dāne mīrīzed teğāful mīkon u mībīn nihān

Maʿnā budur ki dāneyi (HP 360^a) terk ve teğāful eyle ve gizlüce gör ve gözet zīrā ki

شیوه صیادنی افکندن دامست و بس Şīve-i şayyād nī efkenden-i dāmešt u bes

Maʿnā budur ki şayyāduñ şīvesi ancak dām bırakmağ degildür (HE 190^b) dimekdür. Yaʿnī murād, şayyāda lāzım olan (T 116^b) şanāyiʿ beyāndur.

شرم دار ای مدعی بشناس گوهر از سفال Şerm dār ey müddeʿī beşnās gevher ez sifāl

Maʿnā budur ki ey müddeʿī, ḥicāb ṭut ve ḥayā eyle cevheri sifālden fark idüp añla

لب فرو بندیم اگر مقصود الزامست و بس Leb furū bendīm eger maqşūd ilzāmešt u bes

Maʿnā budur ki müddeʿīye bu cevābı didikden şoñra dudağımı aşağa bağladum zīrā ki maqşūdum ancak ilzām itmek idi dimekdür. Yaʿnī murād, müddeʿīyi ilzām itdüğün beyāndur.

جلوه و ناز از هزاران شیوه خوبی یکیست²⁷³⁷ Cilve vü nāz ez hezārān şīve-i ḥübī yekīst

Maʿnā budur ki cilve itmek ve nāz itmek biñ dāne güzellik şīvesinden birdür. Yaʿnī cilve vü

²⁷³⁶ velehu eyzen: ğazel İ, - HP

²⁷³⁷ Bu beyit ve şerhi İ'de yoktur.

nāz ve hezārān ṣīve-i ḥūbi cümleden lāzımdur ve illā mücerred

خوبی قامت نه رعنائی اندامست و بس   Ḥūbī-i kāmēt ne ra‘ nāyī-i endāmešt u bes

Ma‘nā budur ki kāmētüñ güzelligi ancağ endāmuñ ra‘ nālığıyla degildür dimekdür. Ya‘nī murād, ḥüsn-i zībānuñ mālezimisin beyāndur.

عالم مهر ومحبت را طلوع مهر نیست   Ālem-i mihr u maḥabbet rā ṭulū‘-i mihr ništ

Ma‘nā budur ki ‘ālem-i ‘aşquñ ve ‘ālem-i maḥabbetüñ ašlā ḥurşīdinüñ ṭulū‘i yoğdur zīrā ki

کس نشان ندهد ز صبح آنجا همه شامست و بس   Kes nişān nedhed zi şubḥ āncā heme şāmešt u bes

Ma‘nā budur ki ol ‘ālem-i ‘aşq u maḥabbetde kimesne şabaḥdan nişāne virmez ancağ cümle evkātı aḥşamdur dimekdür. Ya‘nī murād, ‘ālem-i ‘aşq u maḥabbetde (T 117^a) şubḥ-i rūşen mişālinde olan guşādeḥātırılık olmayup belki dā’imā şām-i zülmet mā’il gibi ğamm u guşşa olduğın beyāndur.

تا نیابی رهبری گام طلب در ره منه   Tā neyābī rehberī gām-i ṭaleb der reh menih

Ma‘nā budur ki ey sālīk, ḥatta bir rehber bulmaduğça ṭaleb kademini yola koyma zīrā ki (HP 360^b)

کز در دیر مغان تا کعبه یک گام است و بس   Kez der-i deyr-i muğān tā Ka‘be yek gāmešt u bes

(İ 105^a) **Ma‘nā budur ki** deyr-i muğānuñ ḳapusından tā Ka‘be-i maḳşūda varıncaya dek ancağ bir kademē menzildür dimekdür. Ya‘nī murād, deyr-i muğānuñ ḳapusında olan ḥāşşayı beyāndur. Taşavvuf ma‘nāsı erbābına ma‘lūm.²⁷³⁸

نه همین زاهد بصد ناموس و ننگ آغشته است   Ne hemīn zāhid be şad nāmūs u neng āğeşteest

Ma‘nā budur ki öyle degildür ki ancağ zāhid yüz dāne nāmūs u nengle ālūde olmuşdur.

آنچه ناموس بر همن نیست اسلام است و بس   Ānçi nāmūs-i Berehmen ništ İslāmešt u bes

Ma‘nā budur ki ol nesne ki Berehmen’üñ nāmūsı degildür ancağ nāmūs-i İslāmdur. Ya‘nī, ancağ zāhide maḳşūş degildür ki (HE 191^a) ṭa‘āt ve ‘ibādātuñ yüz dāne nāmūs u nengile āğişte olup beyne’n-nās zühd ü vera‘ la meşhūr-i āfāğ ola belki pīr-i ṭariḳat olan Berehmen daḥi yüz dāne nāmūs u nengle āğişte olmuşdur feemmā ancağ riyāyla ālūde olmuş İslām’uñ nāmūs u nengiyile meşhūr degildür dimekdür. Murād, Berehmen’üñ riyāyla olan İslām’da

²⁷³⁸ ma‘lūm: ḥavāle HE

‘alākası (T 117^b) olmaduđın beyāndur ve tařavvuf ma‘ nāsı erbābına m‘ lūm.

از غمت هر ذره ام صد غوطه در لذت زند Ez ğamet her zerreem şad ğavşa der lezzet zened

Ma‘ nā budur ki ey maĥbūb, senūñ ğamuñdan benūm her bir zerre-i vūcūdum lezzet baĥrine
yüz dāne ğavşa urur feemmā

Zīn şemer ne řāĥib-i lezzet hemīn kāmest u bes زین řمر نه صاحب لذت همین کامست و بس

Ma‘ nā budur ki bu ğam mīvesinden veyāĥud bu ğavşa mīvesinden lezzet řāĥbi degildir.
Ya‘ nī, lezzet almamıřdur ancāk dimāġ vardur ve illā ğayrı nesne yoġdur dimekdūr. Ya‘ nī
murād, dimāġ olup mīve-i ğamdan veyāĥud mīve-i varşadan lezzet almaduğın beyāndur.

‘Urfī encām-i ğamet ez rehrevān-i dil mecūy عرفی انجام غمت از رهروان دل مجوی

Ma‘ nā budur ki ey ‘Urfī, rehrevān-i dil olan kimesneden ğamuñuñ intihāsın su‘āl
(HP 361^a) idüp isteme zīrā ki

Ānçı der īn reh neĥāĥı yāft encāmest u bes آنچه درین ره نخواهی یافت انجامست و بس

Ma‘ nā budur ki ol nesneyi ki bu rāĥ-i ‘aşşda bulmaġa ġādir degilsen ancāk encām-i ğamdur
dimekdūr. Ya‘ nī murād, rāĥ-i ‘ařřda ġama encām olmaduđın beyāndur.

Ĥarfu‘ ř-řīn²⁷³⁹

(fe‘ ilātūn / fe‘ ilātūn / fe‘ ilātūn / fe‘ ilūn)

Dūř der řavme‘ e āmed řanem-i bādefurūř دوش در صومعه آمد صنم باده فروش

Ma‘ nā budur ki bādefurūř olan maĥbūb dūn gice řavme‘ eye geldi feemmā ne ĥāldē?²⁷⁴⁰

Cām-i mey ber kef u zunnār-i ĥamā‘il ber dūř جام می بر کف و زنار حمائل بر دوش

Ma‘ nā budur ki cām-i řarāb kefī üzerinde ve zunnār-i ĥamā‘il olduġı olduġı ĥāldē omuzı
üzerinde. Ya‘ nī murād, řanem-i bādefurūřuñ (T 118^a) řavme‘ eye ne ĥāldē geldiġin
beyāndur. Tařavvuf ma‘ nāsı erbābına ma‘ lūm.²⁷⁴¹

Heme sermāye-i sevdā-yi dil-i ĥām-i şama‘ همه سرمایه سودای دل خام طمع

Ma‘ nā budur ki řanem-i bādefurūřuñ řavme‘ eye bu ĥāl üzere gelmesi cümle ĥām-i řama‘
olan ġōñlūñ sevdāsınuñ sermāyesidūr dimekdūr ve daĥı

²⁷³⁹ fī ĥarfu‘ ř-řīn: - HP

²⁷⁴⁰ bādefurūř olan maĥbūb: bādefurūř maĥbūb olan HE

²⁷⁴¹ tařavvuf ma‘ nāsı erbābına ma‘ lūm: tařavvufi erbābına HE

Heme noqşān-i metā' -i men-i İslāmfurūş همه نقصان متاع من اسلام فروش

Ma'nā budur ki cümle ben İslāmfurūşuñ İslām'ınuñ metā'ınuñ noqşānidur. Şanem-i bādefurūş şavme'eye bu hāl üzere gelmesi dimekdür.²⁷⁴² (**HE 191^b**) Ya'nī murād, taḥqīr-i nefis idüp öz aḥvālin beyāndur.

Ġamzeeş germ'inān geşte ki bogrīz u mā goft غمزه اش گرم عنان گشته که بگریز و من گفت²⁷⁴³

Ma'nā budur ki ol şanem-i bādefurūşuñ ġamzesi germ'inān olup baña dir ki kaç tırma feemm

İşveeş tanz konān goft meyendīş u bekūş عشوه اش طنز کنان گفت میندیش و بکوش

Ma'nā budur ki işvesi tanz iderek didi ki endīşe itme ve çalış. Ya'nī murād, şanem-i bādefurūşla olan aḥvālin beyāndur.

Ġamze-i şūḥ der endāḥte bā nergis-i mest غمزه شوخ در انداخته با نرگس مست

Ma'nā budur ki ol şanem-i bādefurūş ġamze-i şūḥını mest olan nergis çeşmine atmışdur.²⁷⁴⁴

Bu def'a

Mevce-i ta'ne ber engīḥte ez çeşme-i nūş موجة طعنه برانگیخته از چشمه نوش

Ma'nā budur ki nūş çeşmesinden (**HP 361^b**) ta'ne mevcin kōparmışdur dimekdür. Ya'nī murād, bu evşāfa muttaşif olan şanem-i bādefurūş şavme'eye gelüp baña

Goft k'ey ahdşiken şavme'e bih būd zi deyr گفت کای عهد شکن صومعه به بود ز دیر

(**T 118^b**) **Ma'nā budur ki** didi ki ey āşīk-i ahdşiken, şavme'e deyrden yeg midür ki deyri kōyup şavme'eye geldüñ ve yoqsa

Nağme-i 'ūd kemī dāşt ezīn zīkr u ḥurūş نغمه عود کمی داشت ازین ذکر و خروش

Ma'nā budur ki deyrde olan 'ūduñ nağmesi bu şavme'ede olan zīkrüñ ve ḥurūşuñ nağmesinden bir noqşān yir mi var idi ki anı kōyup bu mekāna geldüñ dimekdür ve tekrār yine ol şanem-i bādefurūş didi ki

²⁷⁴² şanem-i bādefurūş: şanemfurūş HE

²⁷⁴³ "من" (men) ibaresi tüm nüshalarda "ما" (mā) şeklindedir. Mısranın şerhinde "baña", "tırma" ibarelerinden hareketle ibare "من" (men) şeklinde tamir edildi.

²⁷⁴⁴ şūḥını: şūḥı HE, şūḥın İ

Tevbe ez bāde vü ber besten-i çeşm ez ruḥ-i men توبه از باده و بر بستن چشم از رخ من

Ma'nā budur ki şarābdan tevbe itmek ve benüm cemālūme müşāhede itmekden gözi bağlamak ve daḥi

Қағ -i zunnār u ber efkenden-i seccāde be dūş قطع زنار و بر افکندن سجاده بدوش

Ma'nā budur ki zunnār-i maḥabbeti miyāndan kesmek ve seccāde-i zühd ü vera'ı omuz üstine bırakmaq. Ya'nī murād, şanem-i bādefurūş kendüye serzeniş itdiklerin beyāndur ve yine şanem-i bādefurūş dir ki

Neng bādet ki ne īmān[[[et]]] helālest u ne küfr ننگ بادت که نه ایمان[[[ت]]] حلالست و نه کفر

Ma'nā budur ki ey 'āşık, saña 'ār u nāmūs olsun ki saña ne īmān helāldür ve ne küfr helāldür ve yine dir ki

Şerm bādet ki ne mestīt be zevķest u ne hūş شرم بادت که نه مستیت بذوق است و نه هوش

Ma'nā budur ki saña ḥicāb vāқи' olsun ki ne serḥoşlıḡuñda zevķuñ vardur ve ne hūşyārlıḡuñda zevķuñ vardur dimekdür zīrā ki

Şad dil-i sūḥte ez şūmī-i efsürdedilet صد دل سوخته از شومی افسرده دلت²⁷⁴⁵

(HE 192^a) (T 120^a) **Ma'nā budur ki** ol şanem-i bādefurūş yine didi ki ey 'āşık-i bīvefā, senüñ efsurde olan göñlüñüñ şūmluḡından yüz dāne āteş-i 'aşқа yanmış olan göñli

Der ḥam-i ṭurra-i mā bāz nişāndī ez cūş در خم طره ما باز نشاندى از جوش

Ma'nā budur ki bizüm ṭurramuzuñ ḥamında girü oturtduñ (HP 362^a) (İ 105^b) cūş u ḥurūş itmekden. Ya'nī, senüñ bizümle olan mu'āmeleñe baқup cūş itmekden girü қalalar dimekdür. Tekrār yine şanem-i bādefurūş didi ki

Bārī er to şikenī 'ahd zi mā ḥod ne revāst بارى ار تو شكنى عهد زما خود نه رواست

Ma'nā budur ki ey 'āşık-i bīvefā, bārī çünki sen bizümle itdügüñ 'ahd ü peymānı şikest idiyorsun imdi bizden ṭarafa olmaq lāyık degildir.²⁷⁴⁶ Bu taқdırce

Hān begīr īn қadeh-i tevbeşiken zūd benūş هان بگير اين قدح توبه شکن زود بنوش

Ma'nā budur ki āḡāḥ ol bu tevbeşiken olan қadeḥi ṭut ve tizce nūş eyle dimekdür ve қadeḥi virdükden şoñra tekrār yine şanem-i bādefurūş didi ki ey 'āşık-i bīvefā,

²⁷⁴⁵ HP شوی: شومی

²⁷⁴⁶ idiyorsun: it yūri İ

توبه اول اگر زود شکستی رستی   Tевbe-i evvel eger zūd ŧikestī restī

Ma' nā budur ki eger evvelki tevbeyi tızce ŧikest itmiş olayduñ bu kadar serzenişden kurtulmuşduñ

ورنه خود ریشه دواندت بدل بیهده کوش   Verne ħod riŧe devāndet be dil-i bīhūde kūŧ

Ma' nā budur ki eger tevbe-i evveli ŧikest itmesek ħod riŧesini boş yere çalışıcı olan göñlüñle yıldururdu dimekdür.²⁷⁴⁷ Muħaŧŧal-i (T 120^b) kelām, ŧanem-i bādefurūŧuñ benümle mu'amelesinden ŧoñra

بگرفتیم ز وی آن جام که نوشم بادا   Begiriftem zi vey ān cām ki nūŧem bādā

Ma' nā budur ki ol ŧanem-i bādefurūŧdan ol baña virdügi cām-i tevbeŧikeni aldum ki baña nūŧ-i cān olsun. Bu def' a cāmı tıutup nūŧ itdikden ŧoñra

بگشودم لب خاموش و دل پند نیوش   Beguŧudem leb-i ħāmūŧ u dil-i pend neyūŧ

Ma' nā budur ki ħāmūŧ olan dudağumla naŧiħat qabul itmeyen göñlümi açdum dimekdür.

بعد از آن بر سر صلح آمده رفتیم بدیر   Ba' d ez ān ber ser-i ŧulħ āmede reftīm be deyr

Ma' nā budur ki bu kadar 'ıtāb u ħiṭābdan ŧoñra kendüsiyle ser-i ŧulħa gelüp ŧavme'eden yine qalkıp deyre toğrı müteveccih olup gıtdük feemmā

خنده بر زمره اسلام زنان دوشادوش²⁷⁴⁸   Ĥande ber zümre-i İslām zenān dūŧādūŧ

Ma' nā budur ki ol ŧanem-i bādefurūŧla (HP 362^b) omuz omuza qoyup zümre-i İslām'a ħandezenān olduğumuz ħālde yine deyre revāne (HE 192^b) olduq dimekdür

من صنم گوی و مریدان همه در هایاهای   Men ŧanemgūy u mürīdān heme der ħāyāħāy

Ma' nā budur ki çünki deyre geldi ki sen ŧanemgūyı olmağa baŧladum vesā'ir mürīdler ħāyāħūy dimege baŧladılar.²⁷⁴⁹

من قدح نوش و مغان نغمه زن نوشانوش   Men qadeħnūŧ u muğān nağmezen-i nūŧānūŧ

Ma' nā budur ki ben qadeħ tıutıcı oldum ve muğlar nūŧānūŧ nağmesin urucı oldılar dimekdür.²⁷⁵⁰ Ĥāŧıl-i kelām

²⁷⁴⁷ tevbe-i: - HE

²⁷⁴⁸ إ نعره: زمره

²⁷⁴⁹ geldi ki: geldūñ İ

²⁷⁵⁰ urucı: virici HE

عرفی این قصه ز خلوت نبری در بازار عرفی ین کیشا زی هالvet neberī der bāzār

Ma' nā budur ki ey 'Urfī, şanem-i bādefurūşla olan bu kışşayı hālvetten şakınup bāzāra (T 121^a) iletmeyesen zīrā ki

هان مبادا شنود محتسب شهر خموش Hān mebdā šineved muhtesib-i šehr hāmūş

Ma' nā budur ki āgāh ol, olmaya ki muhtesib-i šehr bu aḥvāli istimā' ide, hāmūş ol dimekdür. Ya' nī murād, ğazelün maṭla'ından tā maḫṭa'ına varıncaya dek şanem-i bādefurūşla olan aḥvāli beyāndur. Taşavvuf ma' nāsı erbābına ma' lūm.

Velehu Eyzen²⁷⁵¹

(mef' ulū / fā' ilātū / mefā' ilū / fā' ilūn)

درمانده ام بصحبت امید و بیم خویش Der māndem be şoḥbet-i ümmīd u bīm-i ḥ' īş

Ma' nā budur ki kendü şoḥbet-i ümmīd ü bīmümde 'āciz ü furūmānde kalmışam

گه نوحه سنج خویشم و گاهی ندیم خویش Geh nevhāsenec-i ḥ' īşem u gāhī nedīm-i ḥ' īş

Ma' nā budur ki gāh kendü nevhā vü zārumı ṭartıcıyam ve gāh yine kendü vücūdumuñ nedīm ü muşāḥibi oluram dimekdür. Ya' nī murād, bir qarār üzere durmayup perīşānaḥvāl olduğın beyāndur.

کامی که از شرف محک جود حاتمست Kāmī ki ez şeref miḥek-i cūd-i Ḥātemest

Ma' nā budur ki ol bir murād ki kemāl-i şerefinden Ḥātem'ün seḥāvetinün seng-i miḥeki pāyesindedür.

میایدم گرفت ز بخت لنیم خویش Mībāyedem girift zi baḥş-i le'īm-i ḥ' īş

Ma' nā budur ki ol faḥr-i Ḥātem olan murādı ben kendü le'īm olan baḫtumdan dutsam gerekdür. Ya' nī murād, baḫt-i le'īmde olan (HP 363^a) ḥāleti beyāndur ki Ḥātem'ün virdügi murādı bu daḫi virmege ḳādir olur dimekdür.

هوشم فدای نکهت آن گل که تا ابد Hūşem fedā-yi nūkhet-i ān gül ki tā ebed

Ma' nā budur ki benüm 'aqlum ol gülşifat olan maḥbūbuñ rāyihāsınun fedāsı (T 121^b) olsun ki tā ebede varıncaya dek

²⁷⁵¹ velehu eyzen: ğazel İ, - HP

Nām-i bihişt kerde bülend ez nesīm-i h̄'īş نام بهشت کرده بلند از نسیم خویش

Ma' nā budur ki cennetüñ nāmını kendü rāyihasından bülend itmişdür. Ya' nī bihiştüñ şöhretine sebeb, kendünün hoş rāyihası olmuşdur dimekdür. Murād, 'aqlı fedā olduğu maḥbūbuñ rāyihasında olan ḥāleti beyāndur. (HE 193^a)

Restem zi müdde' ī be ḡabūl-i ḡalaṭ velī رستم ز مدعی بقبول غلط ولی

Ma' nā budur ki cevr-i müdde' īden ḡalāş oldum bir alāy ḡalaṭ u nādorost kelāmlarını ḡabūl itmek sebebiyle feemmā

Der tābem ez şikence-i ṭab' -i selīm-i h̄'īş در تابم از شکنجه طبع سلیم خویش

Ma' nā budur ki kendü ṭab' -i selīmümün şikencesinden dā'imā ḡarāretdeyem ki niçün müdde' īnün ḡavl-i ḡalaṭın ḡabūl eyledün dimekdür. Ya' nī murād, müdde' īnün ḡavl-i ḡalaṭın ḡabūl itdüğünden kendü ṭab' -i selīminden şikencede olduğın beyāndur.

Ānkes ki bīçerāḡ der āyed be ḡalvetem آنکس که بی چراغ در آید بخلوتم

Ma' nā budur ki ol kimesne ki benüm ḡalvetḡāneme çerāḡsuz gele

Bunmāyiş-i tecellī-i Ṭūr ez ḡarīm-i h̄'īş بنمایش تجلی طور از حریم خویش

Ma' nā budur ki ol bīçerāḡ gelen şaḡşa kendü ḡareminden tecellī-i Ṭūr'ı göstereyüm dimekdür. Ya' nī murād, ḡareminde tecellī-i Ṭūr olduğın beyāndur.

Şükr-i şafā-yi sīne kunūn āştī konem شکر صفای سینه کنون آشتی کنم

Ma' nā budur ki sinemün şafāsınun şükrini iderek barışık iderem.

Der restḡīz eger beşināsem ḡanīm-i h̄'īş در رستخیز اگر بشناسم غنیم خویش

(T 122^a) **Ma' nā budur ki** eger rüz-i ḡiyāmetde kendü ḡaşmumı tanıyacak olursam dimekdür. Ya' nī murād, sīnesi ḡudūretten berī olup şāf olduğın beyāndur.

Eknūn mey-i muḡāne be 'Urfī ḡelāl şod اکنون می مغانه بعرفی حلال شد

(HP 363^b) **Ma' nā budur ki** mey-i muḡāne 'Urfī'ye işte şimdi ḡelāl oldı zīrā ki

Kez bīḡodī gozeşt reh-i müstaḡīm-i h̄'īş کز بیخودی گذاشت ره مستقیم خویش

Ma' nā budur ki bīḡod u lāya' kıll olduğından (İ 106^a) kendü rāh-i müstaḡīmın terk eyledi

dimekdür. Ya' nî murād, biḥod olduĝın beyāndur. Taşavvuf ma' nāsı erbābına ma' lūm.²⁷⁵²

Velehu Eyzen²⁷⁵³

(mefā' ilūn / mefā' ilūn / mefā' ilūn / mefā' ilūn)

Çun āmed cān be leb z'āngüne şod maḥv-i temennāyeş چون آمد جان بلب زانگونه شد محو تمنایش

Ma' nā budur ki çünkü cān dudaĝa geldi ol maḥbūbuñ temennāsı ol yüzden maḥv oldu ki

Ki tā şubḥ-i kıyāmet ber leb ez ḥayret buved cāyeş که تا صبح قیامت بر لب از حیرت بود جایش

Ma' nā budur ki tā şubḥ-i kıyāmete varıncaya dek kemāl-i ḥayretinden dudağ üzerinde olur ol cānuñ mekānı veyāḥud ol temennānuñ mekānı. Ya' nî murād, mübālaĝa üzre ḥayretzede olduĝın beyāndur.

Be çeşm-i merdumān ez za' f-i ten bunmāyem u şādem بچشم مردمان از ضعف تن بنمایم و شادم

Ma' nā budur ki ḥalkuñ gözine vücūdi za' findan gösterürem feemmā yine buña şādam ki

Ki bitābāne her cāmī tevān zed buse ber pāyeş که بی تابانه هر جامی توان زد بوسه بر پایش

Ma' nā budur ki bitāb u tāḳat olduĝum ḥalde yine ol maḥbūbuñ ayaĝına buse urmaĝa kādirem dimekdür. (T 122^b) Ya' nî murād, (HE 193^b) za' if olup yine pāy-i maḥbūba buse urmaĝa iktidārı olduĝın beyāndur.

Bepūşid ey melā' ik çeşm tā dilhā becā mānd بیوشید ای ملانک چشم تا دلها بجا ماند

Ma' nā budur ki ey tā'ife-i melā' ike, gözünüzi örtünüz tā ki gönülleriñüz yerinde bāḳī ḳala zīrā ki

Ki bāz ez çeḥre bālā mīkeşed zülf-i semensāyeş که باز از چهره بالا میکشد زلف سمن سایش

Ma' nā budur ki girü ol maḥbūb yine semensā olan zülfini cemālinden yuḳaru ḳaldurmaḳ istiyor dimekdür. Ya' nî murād, cemāl-i maḥbūbı medḥdür ki eger çeşm-i melā' ik ol cemāli görseler bilā-şübhe ta' aşşuḳ idüp gönüllerden virmek muḳarrerdür dimekdür.

Melek tā biĝamān rā rem dehed der cilvegāh-i ū ملک تا بیغمان را رم دهد در جلوه گاه او

(HP 364^a) **Ma' nā budur ki** melek tā'ifesi tā ki ol maḥbūbuñ cilvegāhında cem' olan merdum-i biĝamları ũrküdüp daĝıda.

²⁷⁵² Bu cümle HE'de yoktur.

²⁷⁵³ velehu eyzen: ĝazel İ, - HP

Reved perhizgūyān piş-i ser u qadd-i ra' nāyeş رود پر هیز گویان پیش سر و قد رعنايش

Ma' nā budur ki bu def' a ol cilvegāhdan memnū' olan bīgamlar, perhizgūyān oldukları hāldede ol maḥbūbuñ ra' nā olan serv-i qaddinūñ ḥuzūrına varurlar dimekdür. Ya' nī murād, maḥbūbuñ serv-i qadd-i ra' nāsmuñ cilvesinden olan hāleti beyāndur.

Çu yār ez behr-i cān 'Urfī qadem sāyed be bālīnem چو یار از بهر جان عرفی قدم ساید ببالینم

Ma' nā budur ki ey 'Urfī, çünki maḥbūb qademini benüm bālīnūme qoya cāndan ötürü bu def' a

Beduşvārī dehed cān tā konem germ taqāzāyeş بدشواری دهم جان تا کنم گرم تقاضایش

Ma' nā budur ki (T 123^a) ben daḥi cānumı duşvārlıgla teslīm iderem tā ki maḥbūbuñ taqāzāsını pürḥarāret ideyüm dimekdür. Ya' nī murād, maḥbūb bālını üzerine gelüp kendüsinden cān taleb itdüğün beyāndur.

Velehu Eyzen²⁷⁵⁴

(mef' ūlū / mefā' ilū / mefā' ilū / fe' ūlūn)

Ān kes ki to bāşī dem-i reften nigerāneş آنکس که تو باشی دم رفتن نگرانش

Ma' nā budur ki ol kimesne ki ey maḥbūb, cānı bedeninden mufāraḳat idüp gitdügi demde naḳar idecegi sen olasn.²⁷⁵⁵ Ya' nī, cānı çıqduğı demde senūñ cemālūne nigerān ola bu taqdirce

Bā şad heves ez dil nereved ḥasret-i cāneş با صد هوس از دل نرود حسرت جاناش²⁷⁵⁶

Ma' nā budur ki ol kimesnenūñ cānınuñ ḥasreti yüz dāne hevesile gönülünden gitmez dimekdür. Ya' nī murād, mübālağa üzere cemāl-i maḥbūba olan iştıyākı beyāndur.

Dil behr-i helāk ez to taleb kerde nigāhī دل بهر هلاک از تو طلب کرد نگاهی

Ma' nā budur ki gönül ey maḥbūb, senden bir nigāh taleb eyledi helāk olmağdan (HE 194^a) ötürü. Ya' nī cān bedenden mufāraḳat itmek istemiyor gönül senden bir (HP 364^b) nigāh taleb idiyor ki ol nigāh sebebiyle teslīm-i rüh ide feemmā biçāre gönül²⁷⁵⁷

²⁷⁵⁴ velehu eyzen: ğazel İ, - HP

²⁷⁵⁵ olasn: - HP

²⁷⁵⁶ نرودت: HP, HE, T

²⁷⁵⁷ istemiyor: istiyor HE; teslīm-i rüh ide: teslīm ide rüh HE

غافل که دهد عمر ابد لذت آنش ʿ Ğāfil ki dehed ʿ ömr-i ebed lezzet-i āneş

Maʿnā budur ki bu işden ğāfildür ki ol ʿaleb itdügi nigāhuñ ānınuñ lezzeti ve ḥalāvetinüñ kendüye ebedī olan ʿ ömri vire.²⁷⁵⁸ Yaʿ nī murād, nigāh-i maḥbūbda olan ḥāşşayı beyāndur.

آسوده شهید تو که در پرسش محشر ʿ Āsūde şehīd-i to ki der porsiş-i maḥşer

Maʿnā budur ki (T 123^b) ey maḥbūb, rüz-i maḥşerde olan suʿālden senüñ derd-i ʿ aşkuñdan şehīd olan kimesne raḥatdur zīrā ki

از حیرت حسن تو بود لال زبانهş ʿ Ez ḥayret-i ḥüsn-i to buved lāl zebāneş

Maʿnā budur ki ey maḥbūb, senüñ ḥüsnüñüñ kemāl-i ḥayretinden ol şehīdüñ zebānı lāl olup cevāb virmege iktidārı olmaz dimekdür. Yaʿ nī murād, mübālağa üzere ḥüsn-i maḥbūbda olan teʿşiri beyāndur.

خونی که طلب می‌رود از جامهٔ یوسف ʿ Hūnī ki ʿaleb mīreved ez cāme-i Yūsuf

Maʿnā budur ki ol bir ḫan ki ʿaleb gider, yaʿ nī ʿaleb olunur ḥazret-i Yūsufʿuñ cāmesinden

عشق آورد از دیدهٔ یعقوب روانش ʿ Aşq āvered ez dīde-i Yaʿ kūb-i revāneş

Maʿnā budur ki ʿ aşq, ol ʿaleb olunan ḫanı ḥazret-i Yaʿ kūbʿuñ gözinden revān idüp getürür dimekdür. Yaʿ nī murād, ʿ aşkuñ kemāl-i gayūrluğın beyāndur ve kışşa-i ḥün-i cāme-i Yūsuf ve girye-i Yaʿ kūb erbābına maʿ lūmdur ve baʿ zı nüshada عشق آورد از دیدهٔ یعقوب نشانش ʿ Aşq āvered ez dīde-i Yaʿ kūb-i nişāneş) vākiʿ olmışdur, maʿ nāsı erbābına maʿ lūm.

زان غمزه هلاکم که اجل بهر شکاری ʿ Zān ğamze helākem ki ecel behr-i şikārī

Maʿnā budur ki ol ğamzeden helāk olmışam ben ki ecel bir şikārdan ötürü

چون تیر ستاند بگذارد بکمانش ʿ Çun tīr sitāned begozāred be kemāneş

Maʿnā budur ki çünki oğ ala kemāne қоymağa mecāl virmeyüb ol ğamze eceli helāk ider (HP 365^a) dimek ola.²⁷⁵⁹ Yaʿ nī murād, kemāl-i mübālağa üzere kendüyi helāk iden ğamzenüñ cellādlığın beyāndur.²⁷⁶⁰ Veyāḥud **maʿnā böyle dimek ola ki** evvel ben helāk olduğum tīr-i ğamze-i ecel oğ gibi dutup қоymaz (T 124^a) ki kemāne vāşıl ola. Yaʿ nī ecel, bir şikār murād itdügi zamān (İ 106^b) ol tīr-i ğamzeyi kemāne қоymayup hemān böyle

²⁷⁵⁸ ānınuñ lezzeti: lezzeti ānınuñ HE

²⁷⁵⁹ mecāl: maḥāl HE

²⁷⁶⁰ beyāndur: - He

(HE 194^b) dutduğu gibi şikār mecrūh olup helāk olmağ muqarrerdür dimekdür. Murād yine ğamzeyi medhüdür.

Dirīst ki cān refte vü men germ ṭapīden دیربست که جان رفته ومن گرم طپیدن

Ma‘nā budur ki cān bedenden mufāraḳat idüp gideli çok zamān oldı feemmā ben yine ḫarāretle çabalamağdayam bu ümmīd üzere ki

Tā bāz keşed ḫasret-i nezzāre ‘ināneş تا باز کشد حسرت نظاره عنانש

Ma‘nā budur ki tā ki bu ḫālūme nazẓāre itmekde ḫasreti ol maḫbūbuñ ‘inānını girüye çeke dimekdür. Ya‘nī murād, mübālağa üzere maḫbūba iştıyāğın beyāndur.

Ferdā nekoned cān be şehīd-i sitemet şulḫ فردا نکند جان بشهید ستمت صلح

Ma‘nā budur ki yarın rüz-i kıyāmetde ey maḫbūb, senüñ sitemüñden şehīd olan ‘uşşāḳun vücūdlarıyla cān şulḫ olup ḳalblerine dāḫil olmazlar zīrā ki

Ez şūmī-i dil beski sitem reft be cāneş از شومی دل بسکه ستم رفت بجانش

Ma‘nā budur ki göñlüñ şūmlığından ol şehīdüñ cānına çok sitem ü cefā gitdi, ḫavf ider ki yine ol dünyāda çekdüğü sitemi çeke dimekdür. Ya‘nī murād, mübālağa üzere maḫbūbuñ sitemkār olduğın beyāndur.

Men ḫādim-i deyrī ki be bāziçe melā’ik من خادم دیری که ببازچه ملائک

Ma‘nā budur ki ben ol bir deyrün ḫādimiyem ki ṭā’ife-i melā’ik oynamağ sebebiyle

Cüyend rehī der dil-i Tersābeçegāneş جویند رهی در دل ترسا بچه گانش

(T 124^b) **Ma‘nā budur ki** ol ben ḫādim olduğum deyrüñ tersābeçelerinüñ göñline vāşıl olmağa bir yol ṭaleb iderler (HP 365^b) dimekdür. Ya‘nī murād, ḫādimi olduğı deyrüñ ḫāşşasın beyāndur.

Çendīn mekon ey leb suḫan ez ḫālet-i ‘Urfī چندین مکن ای لب سخن از حالت عرفی

Ma‘nā budur ki ey leb, ‘Urfī’nüñ ḫāletinden çokluğ tekellüm itme zīrā ki

Ger çehredīdār buved rāz-i nihāneş گر چهره پدیدار بود راز نهانש

Ma‘nā budur ki sen tekellüm itdikçe ol ‘Urfī’nüñ derūnında olan rāz-i nihānı dīdārında zāhir olup numāyān olur dimekdür. Ya‘nī murād, ḫāletini yād itdükce rāz-i nihānı çehresinde göründüğün beyāndur.

Velehu Eyzen²⁷⁶¹

(mefā' ilün / fe' ilātün / mefā' ilün / fe' ilün)

Felek be seh̄v nuv̄ised çu nāme-i sitemeş فلک بسهو نويسد چو نامه ستمش

Ma' nā budur ki felek çünki ol maḥbūbuñ sitem nāmesini seh̄vle yazacağ olursaSezed ki ḥūn-i şeh̄idān terāved ez ḳalemeş ²⁷⁶² سزد که خون شهيدان تراود از قلمش**Ma' nā budur ki** lāyıḳdur ki şeh̄idlerün ḳanı ol felegüñ ḳaleminden zuhūr eyleye dimekdür.Ya' nī murād, kemāl-i mübālağa üzere maḥbūbuñ (**HE 195^a**) 'uşşāḳa sitem idici olduğın beyāndur ve sitemde olan te'sh̄iri beyāndur ki nāmını taḥrīr itmekle ḳaleminden şeh̄idlerüñ ḳanı zuhūr ider dimekdür.

Kudām nāme-i bīdād rā nuvişte felek کدام نامه بيداد را نوشته فلک

Ma' nā budur ki felek ḳanḳı zūlm ü cefā nāmesini taḥrīr itdi ki?

Ki men be ḳatre-i eşkī neşosteem raḳameş که من بقطره اشکی نشسته ام رقمش

(T 125^a) Ma' nā budur ki ol nāmenüñ raḳamını ben ḳatre-i eşkümlə yayḳamadum dimekdür.²⁷⁶³ Ya' nī murād, keşret-i ḳatre-i eşkin beyāndur ki felek her ne ḳadar nāme-i bīdādi taḥrīr itdi ise ben ol nāmenüñ raḳamını yayḳayup giderdüm dimekdür.

Çigūne cevr be 'unvān-i luḫf benuv̄ised چگونه جور بعنوان لطف بنويسد

Ma' nā budur ki maḥbūbuñ cevrini 'unvān-i luḫfda niçesi yazdı.

Eger neborde felek pey be lezzet-i sitemeş اگر نبرده فلک پی بلذت ستمش

Ma' nā budur ki ol maḥbūbuñ sitem ü cevrinüñ lezzetine eger felek iz iletmeseydi. Ya' nī felek, sitem ü cevr-i maḥbūbda olan lezzete vāḳıf (**HP 366^a**) olduğından ötüri sitemi luḫf u iḥsān üslūbında taḥrīr itdi dimekdür. Murād, cevr ü sitem-i maḥbūbda olan lezzeti beyāndur.

Merā ziyāret-i deyrī be küfr şohret dād مرا زیارت دیری بکفر شهرت داد

Ma' nā budur ki bana bir deyrün ziyāreti küfrle şohret virdi ki

Ki mīrevend melā'ik be ḫā' at-i şanemeş که میروند ملائک بطاعت صنمش

Ma' nā budur ki ḫā'ife-i melā'ike ol deyrün şanemşifat olan maḥbūbınun secdesine giderler²⁷⁶¹ velehu eyzen: ḡazel İ, - HP²⁷⁶² که: - HP²⁷⁶³ yayḳamadum: yayḳadum İ

dimekdür. Ya' nî murād, ziyāret itdügi deyrün hāşşasın beyāndur. Taşavvuf ma' nāsı erbābına ma' lüm.

Be şayd-i murğ-i dilem bāzed ān şanem kez neng بصید مرغ دلم باز د آن صنم کز ننگ

Ma' nā budur ki benüm murğ-i dilümi şikār itmege nāz ider ol maḥbūb ki 'ārdan ötürü

Zi dāmgeh beremānīd tā'ir-i ḥaremeş ز دامگه برمایند طائر حرمش

Ma' nā budur ki tā'ir-i ḥaremi kendü duzağından (**T 125^b**) şikār itmege tenezzül itmeyüp ürküdür dimekdür. Ya' nî murād, maḥbūbuñ kemāl-i istiğnāsın beyāndur.

Nehişt zinde kesī rā zi ğam kunūn vaqtest نهشت زنده کسی را ز غم کنون وقتست²⁷⁶⁴

Ma' nā budur ki ol maḥbūb, ğamdan dünyāda bir kimseyi sağ qoymadı zīrā imdi ol vaqtdur ki

Ki bāz rūḥ-i şehīdān şevēd şehīd-i ğameş که باز روح شهیدان شود شهید غمش

Ma' nā budur ki şehīdlerün rūḥı girü yine ol maḥbūbuñ ğamınuñ şehīdi ola. Ya' nî murād, kemāl-i mübālağa üzere maḥbūbuñ ğamunda olan ḥāleti beyāndur.

Mebād bā' iş-i bigānegī şevēd 'Urfī مباد باعث بیگانگی شود عرفی

(**HE 195^b**) **Ma' nā budur ki** ey 'Urfī, olmaya ki bigānelige sebep ola. Bu taqdirce

Megū ki nīst merā tāb-i luḥf-i dembedemeş مگو که نیست مرا تاب لطف دمبدمش²⁷⁶⁵

Ma' nā budur ki dime ki ol maḥbūbuñ dembedem olan luḥfına benüm ṭāqatum yoqdur. Ya' nî murād, maḥbūbuñ dembedem olan luḥfına tāb getürmedügin beyāndur.

Velehu Eyzen²⁷⁶⁶

(**mef' ūlū / mefā' ilū / mefā' ilū / fe' ūlūn**)

Der dil şiken-i āfet-i çarḥest nigāheş در دل شکن آفت چرخست نگاهش

Ma' nā budur ki gönülde çarḥuñ āfetinün şikenidür (**HP 366^b**) ol maḥbūbuñ nigāḥı gūyā ki

Ṭıflī ki peder mişikened ṭarf-i külāheş طفلی که پدر میشکند طرف کلاهش

Ma' nā budur ki ol bir uşaq ki babası ol uşağın külāhınıñ ṭarafını şındurur. Ya' nî, ol peder ki evlādına iltifāt idüp oḥşaduğı vaqt niçe ki ol ṭıfluñ başında olan külāhcıgın (**T 126^a**) egüp şikest iderse kezālik ol maḥbūbuñ daḥi āfet-i çarḥ pāyesinde olan nigāḥı, bizüm ṭıfl-i

²⁷⁶⁴ HE, İ بهشت: نهشت

²⁷⁶⁵ HP دمیدش; HE: دمبدمش: دمبدمش

²⁷⁶⁶ velehu eyzen: ğazel İ, - HP

dilimizde ol şikeni or dimekdur. Murād, nigāh-i maħbūb āfet-i arħ pāyesinde olduėın (İ 107^a) beyāndur daħi bundan ma kūl bir ma nā virūrlerse ne gūzel.

acetber-i dūnyā i temettu bered ez baħt اجت بردنيا ه تمتع برد از بخت

Ma nā budur ki dūnyānuħ acetin iletici kimesne baħtdan ne temettu iletur ki

Kez ferr-i humā dūr buved tārik-i šāheş ز فرهما دور بود تارک شاهش

Ma nā budur ki ol acetber-i dūnyā olan kimesnenūħ šāhınuħ tārikinden ferr-i humā-yi sa ādet ıra ola dimekdur. Ya nī şeb u rūz, ārzū-yi devlet ũ dūnyā ũmīdiyle ıdmetinde olduėın pādīşahuħ ki başından ferr-i humā-yi sa ādet dūr olduėdan soħra bu tadīrce sen ne mertebe temettu itdūėuħ ma lūmdur dimekdur. Murād, ıdmetinde olduėı šāhuħ tārikinden ferr-i humā dūr olduėın beyāndur.

Mā leşger-i ‘aşım ki teshīr-i du ‘ālem ا لشگر عشقım که تسخیردو عالم

Ma nā budur ki biz ‘aşuħ ‘askeriyuz ki iki ‘ālemūħ teshīri

un āb furū mieked ez tiė-i sipāheş چون آب فرو ميچکد از تيغ سپاهش

Ma nā budur ki şu gibi ol ‘aşuħ sipāhınuħ kılıcından aşāėa amlar dimekdur. Ya nī murād, leşker-i ‘aşun muzaffer olduğın beyāndur.

Reh ber meh-i Ken ān fikened aclet-i buhtān ره برمه کنعان فکند خجلت بهتان

Ma nā budur ki acālet-i buhtān, yolu meh-i Ken ān olan azret-i Yūsuf‘uħ ũzerine bıraur.

Tā rū be reh-i şūkr koned miħnet-i cāheş تا رو بره شكر کند محنت چاهش

(HP 367^a) (T 126^b) **Ma nā budur ki** tā ki cāhuħ cefāsı ve miħneti ol meh-i Ken ān‘uħ yūzini şūkr itmek yolına ide. Ya nī murād, meh-i Ken ān‘a (HE 196^a) olan aclet-i buhtānı ve kışsa-i cāhı beyāndur.

Ez cevr-i felek dāė neğerded dil-i ‘uşşā از جور فلک داė نگردد دل عشاق

Ma nā budur ki felegūħ cevrinden ‘āşıuħ gūnli dāė olmaz zīrā ki

İn bāėe perverde-i berest giyāheş این باėه پرورده برقست گياهش

Ma nā budur ki bu ‘āşıuħ gūnli bāėesinden olan otlar ber-i sūzānuħ perverdesidur bu tadīrce cevr-i felekden dāė olma iħtimālī yodur dimekdur. Ya nī murād, cevr-i felekden dil-i ‘āşı dāė olmaduėın beyāndur.

شاید که بآلایش دامان[[ش]] نگیرند Şāyed ki be ālāyiş-i dāmān[[eş]] negîrend

Ma' nâ budur ki lâyiğdur ki ālāyiş-i dāmen sebebiyle dutmayalar

مستی که بدامان نگرد طرف کلاهش Mestî ki be dāmān negerd taraf-i külāheş

Ma' nâ budur ki ol bir serhoş ki dā'imā hacāletinde gözi tarafca ālūde olan dāmānına doğru nazar ide dimekdür. Ya'nî murād, gunāhına mu'terif olan kimesne mağfirete ümîdvār olduğın beyāndur.

سهلست که از ناصیه اش نور بتابد Sehlest ki ez nāşiyeeş nūr betābed

Ma' nâ budur ki eger nāşiyesinden nūr şaçacak olursa sehldür zîrâ ki

عرفی که در عشق بود ناصیه گاهش 'Urfî ki der-i 'aşk buved nāşiyegāheş

Ma' nâ budur ki 'Urfî'nün ki 'aşkuñ kapısı kendünün nāşiyegāhı ola dimekdür. Ya'nî murād, nāşiyesinden nūr zuhūr itdüğün beyāndur. (T 127^a)

Velehu Eyzen²⁷⁶⁷ (İ 107^b)

(fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün)

پا بدامن درکش ای دل در جهان ذلت مکش Pā be dāmen der keş ey dil der cihān zillet mekeş

Ma' nâ budur ki ey gönül, ayağunu etege çek cihānda mezellet çekme dimekdür.

سهو کردم بشکن و ازدامننت منت مکش Sehv kerdem bişken u ez dāmenet minnet mekeş

Ma' nâ budur ki sehv itdüm dāmenüni şikest eyle dāmenünden daği minnet çekme dimekdür.

Ya'nî murād, kemāl-i istiğnāsın beyāndur

لاف مردی میزنی در انجمن با دوست باش Lāf-i merdî mizenî der encumen bā dūst bāş

(HP 367^b) **Ma' nâ budur ki** merdānlık lāfin urursın bārî bu taqdırce saña lâzımdur ki cem'iyetde maḥbūbla olasın ve illā olmaduğdan şoñra²⁷⁶⁸

خویشتن را چون زنان در گوشه خلوت مکش Hıştēn rā çun zenān der gūşe-i ḥalvet mekeş

Ma' nâ budur ki kendüni 'avratlar gibi gūşe-i ḥalvete çekme dimekdür. Ya'nî, ḥalkdan munkaṭi' olup gūşe-i ḥalvetde karar idüp oturmağ 'avratlar kārıdur. Merdānelik oldur ki mecālisde ve mehālifde oturup yine dā'imā mu'āmeleñ maḥbūbla ola. Murād, ḥalveti

²⁷⁶⁷ velehu eyzen: ğazel İ, - HP

²⁷⁶⁸ saña lâzımdur: HE یکالاریدر

encumende itdügin beyāndur.

Ġamze rā bāzū merencān zaḥm rā žāyi⁶ mekon غمزه را بازو مرنجان زخم را ضایع مکن

Ma⁶nā budur ki ey maḥbūb, cellād-i ġamzeñüñ bāzūsın rencīde itme ve zaḥmı daḥi žāyi⁶ itme zīrā ki eger murād bu işlerden benüm helāk olmamsa (**HE 196^b**)

İnek āmed cān be leb der koştenem zaḥmet mekon اینک آمد جان بلب در کشتتم زحمت مکش

Ma⁶nā budur ki işte imdi cānum dudāğuma gelüp vāşıl oldı bu taḥdīrce beni helāk itmekde zaḥmet çekme dimekdür. Ya⁶nī (**T 127^b**) murād, cānı dudāğına geldügin beyāndur

Āsumānest ĩn ki ḥāket geşte borden dāmenet آسمانست اینکه خاکت گشته بردن دامن

Ma⁶nā budur ki ey maḥbūb, āsumāndur bu ki senüñ dāmenüñi iletmekden ötüri senüñ toprağıñ olmışdur.

Āfitābest ĩn ki nāzet mīkeşed minnet mekeş آفتابست اینکه نازت میکشد ، منت مکش

Ma⁶nā budur ki ey maḥbūb, güneşdür bu ki senüñ nāzuñ çekiyor bu taḥdīrce sen minnet çekme dimekdür. Ya⁶nī murād, maḥbūbuñ kemāl-i ḥüsnün ve kemāl-i istiğnāsın beyāndur ki āsumān bu kadar ‘uluvv şānla yolında ḥāk olmağı ḳabül idiyor ki tek maḥbūbuñ dāmeni kendüye doḳuna ve güneş bu mertebe envāriyla maḥbūbuñ cemālinüñ nāzkeşi oldugın beyāndur daḥi bundan münāsib ma⁶nā virürlerse ne güzel.²⁷⁶⁹

Şohreī der ‘āfiyet ‘Urfī ḳabūlī nīstet شهره در عافیت عرفی قبولی نیستت

Ma⁶nā budur ki ey ‘Urfī, şehir-i ‘āfiyetde meşhūr ve ma⁶rūf (**HP 368^a**) olmaḳ mücerred ‘aşḳı ḳabül itmek degildür belki

Āstīn-i ġam begīr u dāmen-i miḥnet mekeş آستین غم بگیر و دامن محنت مکش

Ma⁶nā budur ki ġamuñ yeñin tūt ve rāḥatlıkuñ etegin çekme dimekdür. Ya⁶nī murād, ‘ālem-i ‘āfiyetde meşhūr olmağıñ esbābın beyāndur.

Velehu Eyzen²⁷⁷⁰ (İ 107^b)

(mefā⁶ ĩlün / mefā⁶ ĩlün / mefā⁶ ĩlün / mefā⁶ ĩlün)

Bi-ḥamdi’l-lāh ki cān dādem be ān telḥī zi bīdādeş بحمدالله که جان دادم بآن تلخی ز بیدادش

Ma⁶nā budur ki ḥamd olsun ki maḥbūbuñ zūlm u bīdādından ol ġüne acılamagla cān virdüm

²⁷⁶⁹ daḥi bundan münāsib ma⁶nā virürlerse ne güzel: - HE

²⁷⁷⁰ velehu eyzen: ġazel İ, - HP

ki

Ki ez men lezzet-i ān tā kıyāmet mīdehed yādeş که از من لذت آن تا قیامت میدهد یادش

Ma' nā budur ki ol (T 128^a) acılığūñ lezzeti tā kıyāmete varıncaya dek maḥbūba benden haber virür. Ya' nī maḥbūb, beni dā'imā yād ider ki bīçāre 'aceb duşvārılığla cān virdi dir. Murād, telḥlikle cān virdüğün beyāndur.

Be rāheş moşt ḥākī ez vücudem mānde vü şādem براهش مشت خاکی از وجودم مانده و شادم

Ma' nā budur ki maḥbūbuñ yolında benüm vücudumdan ancak bir avuç ḥāk bākī ḳalmışdur ve yine ben buña şādam ki

Ki netvāned zi bes germī be nezdīk āmeden bādeş که نتواند ز بس گرمی بنزدیک آمدن بادش

Ma' nā budur ki ol bākī ḳalan bir avuç ḥākūñ yaqınına ziyāde pürḥarāret olduğundan rüzigār gelmege ḳādir degıldür dimekdür. Ya' nī murād, kemāl-i mübālağa üzere ḥāk-i vücūdında olan āteş-i 'aşḳı beyāndur ki ziyāde pürḥarāret olduğına (HE 197^a) rüzigār ḥavf idüp ol ḥākūñ yaqınına varmadüğün beyāndur.

Dem-i morden zi bīm-i ān dehed kāmem ki ba' d ez men دم مردن ز بیم آن دهد کامم که بعد از من

Ma' nā budur ki helāk olmaḳ deminde maḥbūb benüm murādumı ol ḥavfdan ötüri virür ki ihtimāldur ki ben helāk olduğdan şoñra

Koned nāgeh ğam-i nākāmiyem reh der dil-i şādeş کند ناگه غم ناکامیم ره در دل شادش

Ma' nā budur ki nāgāh nāmurād helāk olduğumuñ ğamuñ ol maḥbūbuñ şād olan göñline yol ide dimekdür. Ya' nī murād, maḥbūb ancak helāk olduğı demde kendinüñ murādın (HP 368^b) virdüğün beyāndur.

Nebūd ĩn tizdestihā ecel rā piş ezin 'Urfī نبود این تیز دستی ها اجل را پیش ازین عرفی

Ma' nā budur ki ey 'Urfī, ecele bundan evvel bu tizdestlikler (T 128^b) yok idi feemmā

Meger ta' līm-i turkğamze-i ū kerd ustādeş مگر تعلیم ترک غمزه او کرد استادش

Ma' nā budur ki meger ecele ol maḥbūbuñ Türk olan ğamzesinüñ ta' līmi böyle üstād eyledi dimekdür. Ya' nī turkğamze-i maḥbūb cān almaḳda mübālağa üzere tizdest olduğün beyāndur ki ḥattā ecele daḥi ol tizdestligi kendüsi ta' līm itmişdür dimekdür.

Velehu Eyzen²⁷⁷¹

(mef' ūlū / fā' ilātū / mefā' ilū / fā' ilūn)

Ez yād bordeem revîş-i mihr ü kîn-i h'îş از یاد برده ام روش مهر و کین خویش

Ma'nā budur ki kendü maḥabbetimūn ve kendü 'adāvetimūn revîş ü 'ādetin hāṭırdan iletmemişemdür.

Nisyān feşāndeem be yesār u yemīn-i h'îş نسیان فشانده ام به یسار و یمین خویش

Ma'nā budur ki kendü şağuma ve kendü şoluma ferāmūşlık şaçmışam dimekdür. Ya'nî murād, mübālağa üzere kemāl-i ḥayretin beyāndur ki öz vücūdından bîḥaber olmuşdur.

Reftem be bütşikesten u hengām-i bāzgeşt رفتم به بت شکستن و هنگام بازگشت

Ma'nā budur ki büti şikest itmege vardum ve girüye dönmeğe vaḳtinde

Bā Berhemen gozāştēm ez neng-i dīn-i h'îş با برهمین گذاشتم از ننگ دین خویش

Ma'nā budur ki Berehmene terk itdüm kendü dīnümün 'arından, ya'nî büti şikest itmege varmış idüm feemmā girüye dönecek vaḳt yine kendü dīnümün 'arından ol büti şikest itmeyüp Berehmene bağışlayup ḥālî üzere terk idüp koydum zīrā ki ma'nide ben daḥi bütperestem eger şikest idecek olaydum benüm dīnüme daḥi 'ar, lāḥıḳ olurdu dimekdür. Murād, şanemperest olduğına bütşiken olmaduğın beyāndur. Taşavvuf ma'nāsı erbābına ma'lüm.²⁷⁷² (T 129^a)

Derdā ki reft fırsat u diḥkân-i ṭıynetem دردا که رفت فرصت و دهقان طینتم

Ma'nā budur ki ḥayfā ki benüm ṭıynetüm diḥkânınıñ fırsatı gitdi ve henüz (HP 369^a)

Merdum giyā neyāft zi āb u zemīn-i h'îş مردم گیا نیافت ز آب و زمین خویش

(HE 197^b) **Ma'nā budur ki** ḥalk benüm āb u zemīnümde daḥi ot bulmamışdur dimekdür. Ya'nî “*Ed-dünyā mezra'atü'l-âḥireti*”²⁷⁷³ olmaḳ üzere diḥkân-i vücūdum za'îf u nātevān olup fırsat elden gitdi feemmā henüz giyāhsuz pāyesinde olan a'māl-i şāliḥayı ḥalk āb u zemīnümde görmemişdür dimekdür. Murād, kesr-i nefis idüp bî'amel olduğın beyāndur.

²⁷⁷¹ velehu eyzen: gazel İ, - HP

²⁷⁷² Bu cümle HE'de yoktur.

²⁷⁷³ “الدنيا مزرعة الآخرة” (Dünya ahiretin tarlasıdır.) Ali el- Kârî, *el-Esrâr*, s. 206. H.N: 205

نه بزم آسمان و یکی ذره در سماع نuh bezm-i āsumān u yekī zerre der semā‘

Ma‘nā budur ki āsumānuñ toqūz dāne meclisi ve bir zerre semā‘ da

وان هم بکام دل نفشاند آستین خویش V‘ān hem be kām-i dil nefeşānd āstīn-i h‘īş

Ma‘nā budur ki ol daḡi gōñūl murādınca kendü yeñümi şaçmadı. Ya‘nī, bu toqūz dāne felegüñ bezminde bir zerre miqdārı semā‘ itmekde daḡi benüm āstīnüm murādını şaçmadı ki ḡāḡırum ḡoş ola dimekdür. Murād, bezm-i felekde zerre qadar kām-i dil ḡāşıl olmayup raqş itmedügin beyāndur daḡi bundan ma‘külce bir ma‘nā virürlerse ne güzel.

خواهی که عیبهای تو روشن شود ترا ḡāḡı hi ki ‘aybhā-yi to rūşen şevved torā

Ma‘nā budur ki isterseñ eger senüñ ‘ayblaruñ saña ma‘lüm ola

یک دم منافقانه نشین در کمین خویش Yek dem münāfiqāne nişīn der kemīn-i h‘īş

Ma‘nā budur ki kendü kemīnünde münāfiqāne (T 129^b) bir dem otur gör ki ol zamān cemī‘ ‘ayblarun saña rūşen olup āşikār olur dimekdür zīrā ki nifaq üzere olunca herkes başlar insānuñ vücūdında olan ‘aybları söylemege feemmā herkesle ḡüsn-i mu‘āmele üzere olunca insānuñ ‘aybını setr idüp izḡār itmezler dimekdür. Ya‘nī insān, ‘aybdan ḡālī olmaduḡın beyandur

من بنده شهادتم اینک نگاشتم Men bende-i şehādetem īnek nigāştem

Ma‘nā budur ki ben şehīd olmaḡuñ bendesiyem ve ḡālā imdi yazdum.

هم بر مزار عرفی و هم در نگین خویش Hem ber mezār-i ‘Urfī vü hem der nigīn-i h‘īş

Ma‘nā budur ki ben bu şehādetüñ (HP 369^b) bendesi (İ 108^a) olmaḡı hem ‘Urfī’nüñ mezārı üzerine yazdum ve hem kendü nigīnüm üzerine yazdum dimekdür. Ya‘nī murād, bende-i şehādet olduḡın beyāndur.

Velehu Eyzen²⁷⁷⁴

(fā‘ ilātün / fā‘ ilātün / fā‘ ilātün / fā‘ ilün)

هر که از خونریز من آلوده گردد دامنش²⁷⁷⁵ Her ki ez ḡünrīz-i men ālūde gerded dāmenēş

²⁷⁷⁴ velehu eyzen: ġazel İ, - HP. Buradan sonra T nüshası “şad” harfine kadar yoktur. Bu eksik kısım “dat” harfinden sonra istinsah edilmiştir hatta “şad, dat ve tıy” harflerinin gazelleri mükerrer olarak yazılmıştır. Anlaşılan o ki müstensih, nüshasını daha önce şirazesi kaymış, cüzlerin yeri deḡişmiş bir eserden istinsah etmiştir. Bu ġazel ve şerhi T’nin 140^b – 142^a varakları arasındadır.

²⁷⁷⁵ گُردد: - ġ

Ma' nā budur ki her şol kimesnenüñ dāmeni ki benüm qānumı dōkmeklikden ālūde ola.

عذر ننگ این عمل در عهده شکر منش  Özr-i neng-i ĩn  amel der  uhde-i Őũkr-i meneş

Ma' nā budur ki bu dāmenüñ ālūde olmasınüñ (HE 198^a)  amelinüñ  özrinüñ nengi benüm  uhde<-i Őũkrü>mdedür dimekdür. Ya' nı murād, kendü qātilinüñ dāmeni  ālūde-i hūn olduđın beyāndur.

خست از اندازه بیرون میبرد دهر خسیس  Ĥisset ez endāze bĳrūn mĳbered dehr-i ĥasĳs

Ma' nā budur ki ĥasĳs olan dehr ĥisseti endāze ve kıyāsdan şaşra iletür řattā

آتشی بینم که میگردد به گرد خرمنش  ĀteŐi bĳnem ki mĳgerded be gird-i ĥarmeneŐ

Ma' nā budur ki bir āteŐi görürem ki ol dehrüñ ĥarmanınüñ eřrāfına dolanur. Ya' nı murād, dehrüñ ĥasĳs olduğın beyāndur.

گر محبت باغبان گلشن جنت شود  Ger maĥabbet bāĥbān-i gũlŐen-i cennet Şeved

Ma' nā budur ki eger muĥabbet, gũlŐen-i cennetüñ bāĥbānı olacağ olursa

پا نگیرد گلبن آسودگی در گلشنش  Pā negĳred gũlbin-i āsũdeĳi der gũlŐeneŐ

Ma' nā budur ki ol cennetüñ gũlŐeninde gũlbin-i āsũdelik ayığ tũtmađ iĥtimāli yoğdur. Ya' nı bĳmecāl olur dimekdür. Murād, mũbālaĥa ũzere maĥabbetde olan te' Őĳri beyāndur.

در محبت زنده گی را با شهادت جنگ نیست  Der maĥabbet zindeĳi rā bā Őehādet ceng nĳst

Ma' nā budur ki  ālem-i maĥabbetde zindeligũñ Őehādetle ceng ũ cidāli yoğdur zĳrā ki muĥĳb olan kimesnenüñ hem vũcũdı yoğdur ve hem muĥālefeti yoğdur feemmā bunuñ birle yine²⁷⁷⁶

دیده باید که بیند خون من در گردنش  Dĳdeĳi bāyed ki bĳned hūn-i men der gerdeneŐ

Ma' nā budur ki bir gŕz gerekdür ki gŕre benüm qānum maĥabbetüñ boynına olsun dimekdür. Ya' nı murād, maĥabbetde Őehĳd olduğın beyāndur.

وه چه صیادی که هر صیدی که زخمی از تو یافت  Veh şi Őayyādĳi ki her Őaydĳi ki zaĥmĳ ez to yāft

(HP 370^a) **Ma' nā budur ki**  acabā ey maĥbũb, sen ne şurfe Őayyādsın ki her Şayd ki senden bir zaĥm buldı, ya' nı zaĥmĥorde ola?

سر بدنبال تو دارد جان بود جان درتتش  Ser be dunbāl-i to dāred cān buved cān der teneŐ

Ma' nā budur ki tā ki ol zaĥmĥorde olan Őikāruñ vũcũdında cān vardur dā' imā başını senüñ

²⁷⁷⁶ zĳrā ki muĥĳb olan kimesnenüñ hem vũcũdı yoğdur ve hem muĥālefeti yoğdur: - HE

ardınca tutar. Bu ümîd üzere ki bir zaḥm daḥi urup kendüyi şikâr idesen. Ya' nî murâd, maḥbûb-i şikârbâzuñ zaḥmında olan hâleti beyândur.²⁷⁷⁷

‘Urfî ân terdâmenî dâred ki hengâm-i ‘azâb عرفی آن تر دامنی دارد که هنگام عذاب

Ma' nâ budur ki dâmen tutar ki ‘Urfî, ol bir terdâmendür ki ‘azâb vaḥtinde²⁷⁷⁸

آتش دوزخ بمیرد گر فشاری دامنش آتеш-i dûzah bemîred ger feşârî dâmeneş

Ma' nâ budur ki eger ol ‘Urfî’nüñ yaş olan etegini şıkacak olursan âteş-i dûzah ol çıkan şudan sönüp helâk olur dimekdür. Ya' nî murâd, mübâlağa üzere terdâmen olduḡın beyândur

Velehu Eyzen²⁷⁷⁹

(fe' ilâtün / fe' ilâtün / fe' ilâtün / fe' ilün)

Ger çeşânî be melek çâşnî-i şoḥbet-i ḥ'îş گر چشانی بملک چاشنی صحبت خویش

Ma' nâ budur ki ey maḥbûb, eger kendü (HE 198^b) şoḥbetünde olan lezzeti vü çâşnîyi melek tâ'ifesine tâturacak olursan

Câm-i mey gîred u berbâd dehed 'işmet-i ḥ'îş جام می گیرد و بر باد دهد عصمت خویش

Ma' nâ budur ki şarâb câmını tutar ve kendü 'işmetin berbâd ider dimekdür. Ya' nî murâd, şoḥbet-i maḥbûbda olan te'sîri beyândur.

Çun be ḥünrîz-i ḥodem sâḥteî teşne kunün چون بخوریز خودم ساخته تشنه کنون

Ma' nâ budur ki ey maḥbûb, çünki beni yine benüm ḥünrîzliğüme teşne düzmişürsen bârî imdi

Hem to in luḫf bekon tâ nekeşem minnet-i ḥ'îş هم تو این لطف بکن تا نکشم منت خویش

Ma' nâ budur ki yine bu ḳan dökmeḳ luḫfını sen eyle, ḥattâ ben benüm minnetüm çekmeyem dimekdür. Ya' nî murâd, öz ḥünrîzliğine teşne olduḡın beyândur.

Koşte-i nâz kocâ koşte-i şemşîr koca کشته ناز کجا کشته شمشیر کجا

Ma' nâ budur ki nâz-i maḥbûbdan helâk olan nirede (HP 370^b) ve zaḥm-i şemşîrden ḳatlı olan nirede? Bu taḳdîrce

²⁷⁷⁷ olan: - HE

²⁷⁷⁸ dâmen tutar ki ‘Urfî ol bir ter dâmendür ki ‘azâb vaḥtinde: ‘Urfî ol bir ter dâmen tutar ki dâmendür ki ‘azâb vaḥtinde HE; dâmen tutar ki: - İ

²⁷⁷⁹ velehu eyzen: ḡazel İ, - HP. Bu ḡazel ve şerhi T'nin 133^b -135^b varakları arasındadır.

Çun nenāzend şehīdān-i to ber hālet-i h̄'īṣ̄ چون ننازند شهیدان تو بر حالت خویش

Ma' nā budur ki ey maḥbūb, senūn nāzuñdan şehīd olanlar niçesi öz hāletleri üzerine nāz idüp iftiḥār itmezler dimekdür. Ya' nī murād, koṣte-i nāz ile koṣte-i ūšm̄ bir olmaduğın beyāndur.²⁷⁸⁰

Tā diğer cāy be dilhā nekoned ez ğayret تا دیگر جای بدلها نکند از غیرت

Ma' nā budur ki tā ğayrı, gönüllerde yer itmesün deyü ğayretinden

Yā Rab āgāh ūved derd-i to ez lezzet-i h̄'īṣ̄ یا رب آگاه شود درد تو از لذت خویش

Ma' nā budur ki ey Bārī Ḥudāyā ol maḥbūbuñ derd ü elemi kendü lezzetinden ḥaberdār olsun ki ayruḫ kemāl-i ğayretinden varup bir alay gönüllerde mekān ṭutmasun dimekdür. Ya' nī murād, derd-i maḥbūbda olan lezzeti beyāndur.

Men u derd-i to serāsīme behem ber zedeem من و درد تو سراسیمه بهم بر زده ام

Ma' nā budur ki ey maḥbūb, ben ve senūn derdūñ serāsīme olduğumuz ḥālde birbirimize urmuşuzdur²⁷⁸¹

Der dem-i ḥaṣr çu ser ber konem ez turbet-i h̄'īṣ̄ دردم حشر چو سر بر کنم از تربت خویش

Ma' nā budur ki rüz-i ḥaṣruñ deminde çünki baṣumı kendü türbenden yuḫaru idem. Ya' nī murād, rüz-i ḥaṣrda daḫi derd-i maḥbūbla idecek mu' āmelesin beyāndur.

Dehen-i h̄'īṣ̄ bebūsend u leb hem bemekend دهن خویش بیوسند و لب خود بمکند

Ma' nā budur ki birbirinūñ ağızın būs iderler ve birbirinūñ dudağın emeler. Ne zamānda?

Çun der āyīne bebīnend bütān ūret-i h̄'īṣ̄ چون در آینه ببینند بتان صورت خویش

Ma' nā budur ki bütṣıfat olan maḥbūblar çünki āyinede birbirinūñ ūretin temāṣā iderler. Ya' nī murād, birbirine ta' aṣṣuḫ itdüklerin beyāndur.

'Urfī ez yād-i mey-i vaṣl berem hūṣ ez ḥod عرفی از یاد می وصل برم هوش از خود

(HE 199^a) (İ 108^b) **Ma' nā budur ki** ey 'Urfī, ūrāb-i vaṣluñ yādından 'aḫlumı zāyi' idüp iletürem. Bu taḫdīrce

²⁷⁸⁰ koṣte-i nāz ile: - HP

²⁷⁸¹ birbirimize: birbirinde HP

Beske bîyār dilem teng şod ez şoĥbet-i ħ̄'îş بشکته بی یار دلم تنگ شد از صحبت خویش

Ma' nā budur ki maĥbūbsuz kendü şoĥbetüm<den dilüm> çoĥ teng oldı dimekdür. Ya' nî murād, şoĥbet-i maĥbūbı ārzū idüp mey-i vaşluñ yādından bîhūş olduĥın (**HP 371^a**) beyāndur.

Velehu Eyzen²⁷⁸²

(**mef' ūlū / fa' ilātū / mefa' ilū / fā' ilün**)

Reftem ki bişkenem be melāmet sebū-yi ħ̄'îş رفتم که بشکنم بملامت سبوی خویش

Ma' nā budur ki gitdüm ki melāmetle kendü sebūmı şikest idem.

Der rāh-i dil sebīl konem ābrū-yi ħ̄'îş در راه دل سبیل کنم آبروی خویش

Ma' nā budur ki gönül yolında kendü yüzüm şuyını sebīl ideyüm dimekdür.²⁷⁸³ Yā' nî murād, sebū-yi bādesin şikest idüp ābrūyın gönül yolında sebīl itdüĥin beyāndur.²⁷⁸⁴

Ber 'āfiyet çı nāz konem ger ber āverem بر عافیت چه ناز کنم گر بر آورم

Ma' nā budur ki rāĥatlık üzerene ne nāz iderüm eger yuĥaru getürem²⁷⁸⁵

Ĥod rā be 'ādet-i ĥam u ĥam rā necū-yi ħ̄'îş خود را بعبادت غم و غم را نجوی خویش

Ma' nā budur ki kendü ĥamuñ 'ādetine ve ĥamı kendümün ĥūyına. Ya' nî ben ve ĥam birbirimizle alışup mütteĥid olduĥdan şoñra ayruĥ gör ki ol zamān 'āfiyete ne nāz u istiĥnālar itsem gerekdür dimekdür. Murād, ĥamla mütteĥid olduĥı vaĥt rāĥatlıkā nāz ideceĥin beyāndur.

Şod 'ömrĥā ki bordeī ez ħ̄'îşten-i merā شد عمرها که برده از خویشتن مرا

Ma' nā budur ki bir niçe 'ömrler oldı ki ey maĥbūb, beni benden iletmişdürsen. Bu taĥdīrce

Bāz āverem ki sūĥtem ez ārzū-yi ħ̄'îş باز آورم که سوختم از آرزوی خویش

Ma' nā budur ki ey maĥbūb, beni yine baña getür ki kendü ārzū-yi iştıyākumdan yandum dimekdür. Ya' nî murād, maĥabbet-i maĥbūb kendüyi öz vücūdından bîĥaber itdüĥin beyāndur.

²⁷⁸² velehu eyzen: ĥazel İ, - HP. Bu ĥazel ve şerhi T'de yoktur.

²⁷⁸³ sebīl: seyl HE

²⁷⁸⁴ sebīl: seyl HE

²⁷⁸⁵ ne: - HE

خود را چنان ز عشق تو گم کرده ام که هست Hod rā çunān zi ‘aşq-i to gom kerdeem ki hest

Ma‘nā budur ki ey maḥbūb, senüñ ‘aşquñdan kendümi ancılayın itürmişem ki vardur

مشکلتر از سراغ تو ام جست و جوی خویش Müşkilter ez surāğ-i toem cust u cū-yi ḥ’iṣ

Ma‘nā budur ki baña ey maḥbūb, seni su‘āl itmekden ziyāde müşkilter <gelür> kendü vüçüdümü custucūy idüp aramağdan.²⁷⁸⁶ Ya‘nī, ben beni ancılayın gom geşte itmişemdür ki ey maḥbūb, seni su‘āl itmekden ziyāde müşkil olmışdur ben beni aramağ dimekdür. Murād, mübālağa üzere kendü kendin itürdüğün beyāndur.

تا مست گفتگوی تو گشتم ز همدمان Tā mest goftugū-yi to geştem zi hemdemān

Ma‘nā budur ki (HP 371^b) ey maḥbūb, tā ki senüñ goftugūyuññ ben **(HE 199^b)** şerḥoşı oldum bu def‘a yārānlardan

بیگانه وار میشنوم گفتگوی خویش Bīgānevār mişinevem goftugū-yi ḥ’iṣ

Ma‘nā budur ki kendü goftugūyumu bīgānevār oldıgum ḥālde istimā‘ iderem dimekdür. Ya‘nī murād, goftugū-yi maḥbūbdan mest ü lāya‘kıl olup kendü goftugūyın bīgāne gibi istimā‘ itdüğün beyāndur.

این حبس گریه عرفی از اعجاز برترست Īn ḥabs-i girye ‘Urfī ez i‘cāz berterest

Ma‘nā budur ki ey ‘Urfī, i‘cāzdan ziyādedür bu ağlamağı ḥabs idüp tütmağ zīrā ki

دریا کسی نکرده گره در گلوی خویش²⁷⁸⁷ Deryā kesī nekerde girih der gulū-yi ḥ’iṣ

Ma‘nā budur ki deryāyı bir kimesne kendü boğazında bağlamamışdur dimekdür. Ya‘nī murād deryā gibi olan giryesin boğazında ḥabs idüp ağladuğın beyāndur.

Velehu Eyzen²⁷⁸⁸

(mef‘ülü / mefā‘ilü / mefā‘ilü / fe‘ülün)

از بسکه بود جان دم رفتن نگرانش Ez beske bud jan dem رفتن nigerāneş

Ma‘nā budur ki cān bedenden mufārağat idüp gitmek deminde ol maḥbūba ol merthebe ziyādesiyle baqıcı olur ki

²⁷⁸⁶ “müşkilter” ibaresi tüm nüshalarda “müşkiller” şeklinde yazıldır. Anlam bütünlüğü açısından kelime “müşkilter” şeklinde tamir edildi.

²⁷⁸⁷ İ گریه: - HP; گره: - HP; کسی

²⁷⁸⁸ velehu eyzen: ğazel İ, - HP. Bu ğazel ve şerhi T’nin 135^b – 136^b varakları arasındadır.

Her kām ecel mīkeşed ez raḥm ‘ināneş هر گام اجل میکشد از رحم عنانش

Ma‘nā budur ki ecel, raḥmından her adımda ol cānuñ ‘inānın çeker dimekdür.²⁷⁸⁹ Ya‘nī murād, mübālağa üzere helāk olmağ deminde maḥbūba temāşā idüp bağduğın beyāndur.

Her bāht ger efsāne-i ‘aşq-i to şinīdest هر بخت گر افسانه عشق تو شنید است

Ma‘nā budur ki ey maḥbūb, her şol baht ki senüñ efsāne-i ‘aşkuñı istimā‘ itmişdür. Bu tağdırce

Der şūr-i kıyāmet buved ĩn ḥ‘āb-i girāneş در شور قیامت بود این خواب گرانش

Ma‘nā budur ki rüz-i kıyāmetüñ ğavgāsında bu efsāne-i ‘aşq ol isti‘ mā iden bahtuñ ḥ‘āb-i girānı olur ki aşlā āşüb-i kıyāmet kulağına girüp kendüyi bīdār itmek ihtimālī yoğdur dimekdür. Ya‘nī murād, mübālağa üzere efsāne-i ‘aşkuñ te‘şīrin beyāndur.

Dil mesned-i şāhīst ki şad dilber-i Ken‘ān دل مسند شاهيست که صد دلبر کنعان

Ma‘nā budur ki gönül, bir maḥbūbuñ mesnedidür ki yüz dāne dilber-i Ken‘ān

Der memleket-i ‘aşq buved dest-i nişāneş در مملکت عشق بود دست نشانش

(HP 372^a) **Ma‘nā budur ki** memleket-i ‘aşqda ol maḥbūbuñ dest-i nişānı olur, ya‘nī, ḥuddāmı olur dimekdür. Murād, mesned-i dil qarārgāhı olan maḥbūbuñ evşāfın beyān olur.²⁷⁹⁰

Zaḥmet mekeş ey Hızr ki ez bīm-i melāmet زحمت مکش ای خضر که از بیم ملامت

Ma‘nā budur ki ey Hızr, sen boş yere zaḥmet çeküp çeşme-i zülāle rehber olma zīrā ki ta‘n u melāmet ḥavfindan

Elmās nişānīd be leb-i teşnelebāneş الماس نشانید به لب تشنه لبانش

(HE 200^a) **Ma‘nā budur ki** ol maḥbūbuñ āteş-i ‘aşqından teşneleb olan ‘uşşāk dudağlarına zehr-i kätıl olan elmāsı dikmişlerdür dimekdür. Ya‘nī murād, maḥbūbuñ āteş-i ‘aşqından teşne olanlar āb-i ḥayāta meyl idüp def‘-i ḥarāret itmedüklerin beyāndur.

Der sīne-i maḥmūr vişālet netevān yāft در سینه مخمور وصال نتوان یافت

Ma‘nā budur ki ey maḥbūb, senüñ vişālūñ bādesinden mest olan maḥmūruñ sīnesinde bulmağ mümkün degıldür.

²⁷⁸⁹ raḥmından: zaḥmından He

²⁷⁹⁰ mesned: mest İ

Zahmî ki zi ħamyāze tevān best dehāneş زخمی که ز خمیازه توان بست دهانش

Ma' nā budur ki ol bir zahmî ki anuñ dehānında ħamyāzeden bağlamağ mümkindür dimekdür. Ya' nî murād, bāde-i vişālden maħmūr (İ 109^a) olan mestüñ aħvālin beyāndur.²⁷⁹¹ Me'āl-i ma' nāyı erbāb-i bādenüş fehm iderler.

Feryād ki her ġam ki resed ber der-i hestî فریاد که هر غم که رسد بر در هستی

Ma' nā budur ki feryād olsun her ġam ki varlık çapısına gelüp yitüşe ol zamān

Ġamhā-yi şehīdān-i to ġirend ' ināneş غمهای شهیدان تو گیرند عنانش

Ma' nā budur ki ey maħbūb, ol gelen ġamuñ ' inānını senüñ derdüñden şehīd olan ' uşşākuñ ġamları tutup yabāne gitmege qoymaz dimekdür. Ya' nî murād, helāk olduqdan soñra daħi yine ġamla ' alāqası olduġın beyāndur.

' Urfî leb-i ġammāz çî bendî ki buved ' aşğ عرفی لب غماز چه بندی که بود عشق

Ma' nā budur ki ey ' Urfî, ġammāz olan dudāġı niçün bend idersen ki (HP 372^b) ' aşğ olur

Rāzî ki be goften netevān kerde beyāneş رازی که بگفتن نتوان کرد بیانش

Ma' nā budur ki ol bir rāzî ki dimeklige qādir olmayasın ' aşğ ol rāzî beyān idici olur dimekdür. Ya' nî murād, rāz-i ' aşğ ħıfz olmaduġın beyāndur.

Velehu Eyzen²⁷⁹²

(fe' ilātün / mefā' ilün / fe' ilün)

Ez suħen şehd-i nāb miçekedeş از سخن شهد ناب میچکش

Ma' nā budur ki ol maħbūbuñ kelāmından şehd-i nāb tamlar.

Vez tebessüm şarāb miçekedeş وز تبسم شراب میچکش

Ma' nā budur ki tebessümünden şarāb tamlar. Ya' nî murād, evşāf-i maħbūbı beyāndur.

Her ħadışi ki porsem ez dehenet هر حدیثی که پرسم از دهند

Ma' nā budur ki şol bir ħadışi ki senüñ dehānuñdan su 'āl idem.

Ābrū ez cevāb miçekedeş آبرو از جواب میچکش

Ma' nā budur ki cevābından ābrū tamlar dimekdür. Ya' nî murād, kemāl-i ħayā vü ħicābın

²⁷⁹¹ mestüñ: senüñ HE

²⁷⁹² velehu eyzen: ġazel İ, - HP. Bu gazel ve şerhi T'nin 136^b-137^a varakları arasındadır.

beyāndur.

Mítevān goft ez ān terāvet-i ḥüsn میتوان گفت از آن طراوت حسن

Ma' nā budur ki ol terāvet-i ḥüsnden dimek mümkindür ki

Kez cebīn āfitāb mīçekedeş کز جبین آفتاب میچکدش

Ma' nā budur ki alnından güneş tamlar dimekdür. Ya' nī murād, (HE 200^b) mübālağa üzere terāvet-i ḥüsni beyāndur.

Ki zed īn nīş ber dil-i germem که زد این نیش بر دل گرمم

Ma' nā budur ki benüm pürḥarāret olan göñlüme 'acabā ḳanğı maḥbūb bu nīşi urdı ki

K'āteş ez piç u tāb mīçekedeş کاتش از پیچ و تاب میچکدش²⁷⁹³

Ma' nā budur ki zaḥm-i nīşden göñlümün piç ü tāb olup ıztırābından āteş tamlar dimekdür. Ya' nī murād, göñline zaḥm-i nīş urulduḡın beyāndur.

Āteş-i 'aşḳ neş'eī dāred آتش عشق نشئه دارد

Ma' nā budur ki 'aşḳuñ āteşi bir neş'e ve bir ḥālet dutar ki

Ki şarāb ez kebāb mīçekedeş که شراب از کباب میچکدش

Ma' nā budur ki ol āteşuñ kebābından şarāb tamlar dimekdür. Ya' nī murād, āteş-i 'aşḳuñ neş'edār olduḡın beyāndur.

Çi koned 'Urfī er nerīzed eşk چه کند عرفی ار نریزد اشک

Ma' nā budur ki 'Urfī ḳan tökmesün yā neylesün ki?

Ez ciger ḥün-i nāb mīçekedeş از جگر خون ناب میچکدش

Ma' nā budur ki cigerinden ḥün-i nāb tamlar dimekdür. Ya' nī murād, cigerinden ḥünāb tamladıḡına, (HP 373^a) ḥünrīz olduḡın beyāndur.

Velehu Eyzen²⁷⁹⁴

(mefā' ilün / fe' ilātün / mefā' ilün / fe' ilün)

Be 'ömrhā neniḥem pā birün zi ḥāne-i ḥ'īş بعمرها ننهیم پا برون ز خانه خویش

Ma' nā budur ki niçe 'ömre dek ayaḡımı kendü öz ḥānemden taşra ḳoymazam dimekdür. Bu

²⁷⁹³ HP کاش: کاتش

²⁷⁹⁴ velehu eyzen: ḡazel Ī, - HP. Bu gazel ve şerhi T'nin 137^a – 1138^a varakları arasındadır.

taqđırce

Nigāhbān-i ħodem men ber āsitāne-i ħ^ış نگاهبان خودم من بر آستانه خویش

Ma' nā budur ki kendü āsitānumda yine kendümün nigāhbānıyam dimekdür. Ya' nī murād, ħalkdan 'uzlet idüp öz ħānesinde qarār idüp oturduğın beyāndur.

Be her țarīķ ki bogzește bīte 'essüf nīst بهر طریق که بگذشته بی تأسف نیست

Ma' nā budur ki her ne țarīķe ki geçdiyse te'essüfsüz degildür. Ya' nī, benüm gönlüm her ne țarīķe varup dāĥil olduysa āĥiru'l-emr ol țarīķüñ aĥvāline vāķıf olup dāĥil olduğına te'essüf itmege başladı.²⁷⁹⁵ İmdi bu taqđırce

Be sūz u dāđ ŧev ez 'ıřret-i ŧebābe-i ħ^ış بسوز و داغ شو از عشرت شبانه خویش

Ma' nā budur ki ey göñül, yan ve kendü 'ıřret-i ŧebābuñda dāđ ol dimekdür. Ya' nī murād, öz 'ıřret-i ŧebābesinüñ āteřiyle sūzān olup özge țarīķe meyl itmedüđin beyāndur.

Der ān diyār dilem kerde ħū be bedmestī در آن دیار دلم کرده خو بید مستی

Ma' nā budur ki benüm gönlüm bedmestlige ol diyārda ħū ider ki

Ki muĥtesib koned ez şu' le tāziyāne-i ħ^ış که محتسب کند از شعله تازیانه خویش

Ma' nā budur ki ol diyārda olan (HE 201^a) muĥtesib tāziyānesin şu'le-i āteřden ide dimekdür. Ya' nī murād, her diyārda bedmest olmadüğin beyāndur.

Zi müřkilāt-i maĥabbet beyefkenem dāmī ز مشکلات محبت بیفکنم دامی

Ma' nā budur ki maĥabbetüñ müřkilātından bir dām u duzaķ bıraķayum ki

Ki murğ-i vehm besāzed be āb u dāne-i ħ^ış که مرغ وهم بسازد بآب و دانه خویش

Ma' nā budur ki murğ-i vehm u ħayālāt ol dām-i müřkilātı görüp kendü āb u dānesine düzülüp řanā' at ide dimekdür. Ya' nī murād, dām-i maĥabbetüñ duřvār olduğın beyāndur.

Nuhufte ħün-i dil ez dīde ser dehem ki mebād نهفته خون دل از دیده سر دهم که مباد

Ma' nā budur ki göñül şanını gözden gizlice aķıdup baş virürem ki (HP 373^b) mebādā

Ėam-i zamāne bored cedvelī be ħāne-i ħ^ış غم زمانه برد جدولی بخانه خویش

Ma' nā budur ki olmaya ki zamānenüñ ħamı kendü ħānesine ol ħün-i dilden bir cedvel ilete

²⁷⁹⁵ oldıysa: olursa HE

dimekdür. Ya' nî murād, bu ihtirāzdan ötürî gönül anı nı pinhānıce gözinden aduğın beyāndur.²⁷⁹⁶

Der ān mekūş ki āyed dilet be cā 'Urfī در آن مکوش که آید دلت بجا عرفی

Ma' nā budur ki aña alıřma ey 'Urfī ki senūñ murđ-i dilūñ yerine gele. Ya' nî murđ-i dilūñ yerine gelmesine sa' y itme zırā ki

Ki murđ-i řevķ neĥā ned der āřiyāne-i ĥiř که مرغ شوق نخواند در آشیانه خویش

Ma' nā budur ki řevķ murđı kendü āřiyānında bir alay nađamāt idüp oğumaz dimekdür. Ya' nî murād, gönül murđ-i řevķ olduğın beyāndur.

Velehu Eyzen²⁷⁹⁷

(mefā' ilūn / mefā' ilūn / mefā' ilūn / mefā' ilūn)

Dilī dārem ki mīcūşed zi her mū eřme-i ĥūneř دلی دارم که میجوشد ز هر مو چشمه خویش

Ma' nā budur ki ol bir gönüli dutaram ki her bir mūyından eřme-i ĥūn cūş ider

Ne ān ĥūnī ki betvān ez giristen dād bīrūneř نه آن خونی که بتوان از گریستن داد بیرونش

Ma' nā budur ki ol bir an degildür ki ađlamađla řařra virmek (İ 109^b) mümkün ola dimekdür. Ya' nî murād, her mūyında eřme-i ĥūn olduđın beyāndur.

Be efsūn mīkoned ālūde derd-i 'āfiyetbaĥšem بافسون میکند آلوده درد عافیت بخشم

Ma' nā budur ki benüm 'āfiyetbaĥş olan derdümi ol maĥbūb efsūnla <ālūde> ider ki bu tađdırece bārī

Beyā ey merg u āzādī bebaĥş ez neng-i efsūneř بیا ای مرگ و آزادی ببخش از ننگ افسونش

Ma' nā budur ki ey merg, gel ol maĥbūbuñ derd-i efsūnından baña āzādılık vir dimekdür.

Ya' nî murād, derd-i efsūndan cānına merg isteduđın beyāndur.

Zi Gülgūn key nihed minnet be dūř-i kūhken řīrīn ز گلگون کی نهد منت بدوش کوهکن شیرین

Ma' nā budur ki Ferhād'uñ omuzına Gülgūn'dan (HE 201^b) açan minnet or řīrīn

Ki sāk-i 'arř gevhher mībered ez pāy-i Gülgūneř که ساق عرش گوهر میبرد از پای گلگونش

Ma' nā budur ki 'arřuñ sākı gevhher iletür Gülgūn'uñ ayađından. Ya' nî murād, Gülgūn'uñ

²⁷⁹⁶ aduğın: aıdup HP

²⁷⁹⁷ velehu eyzen: ğazel İ, - HP. Bu ğazel ve şerhi T'nin 138^a – 139^b varakları arasındadır.

evşāfin beyāndur ve kıṣṣa-i Kūhken u Gülgūn u Şīrīn erbābına (HP 374^a) ma' lūm.

Eger der cilvegāh-i ḥüsn āyed 'aşq bīperde اگر در جلوه گاه حسن آید عشق بی پرده

Ma' nā budur ki ḥüsnüñ cilvegāhına 'aşq perdesüz gelecek olursa ol zamān

Şeved ma' lūm ber Leylā ki Leylā būd Mecnūneş شود معلوم بر لیلی، که لیلی بود مجنونش

Ma' nā budur ki Leylā'nuñ üzerine ma' lūm olurdu ki kendünün Leylā'sı kaṅğı Mecnūn idi dimekdür. Taşavvuf ma' nāsı erbābına ma' lūm.

Be tīr-i ḡamze-i nāzem ki şad cā bişkened der dil به تیر غمزه نازم که صد جا بشکند در دل

Ma' nā budur ki ol bir ḡamzenün oқыyla nāzlanup iftiḡār iderem ki yüz yerde ḡönülde şikest olur.

Be dest-i mu' ciz-i 'İsā eger ārend bīrūneş بدست معجز عیسی اگر آرند بیرونش

Ma' nā budur ki eger ḡazret-i 'İsā'nuñ mu' cizī eliyle ol oқы taşra getürececek olurlarsa yine yüz yirde ḡönülde şikest olur dimekdür. Ya' nī murād, mübālaḡa üzere tīr-i ḡamze-i maḡbūbı medḡdür.

Çunān ḡüsn-i ḡabūlī der melāmet hest 'Urfī rā چنان حسن قبولی در ملامت هست عرفی را

Ma' nā budur ki melāmetde 'Urfī'nuñ ancılayın ḡüsn-i ḡabūlī vardır ki

Ki her sā' at der āḡūş āvered bīdād-i gerdūneş که هر ساعت در آغوش آورد بیداد گردونش

Ma' nā budur ki gerdūnuñ zūlm u bīdādı her sā' at ol 'Urfī āḡūşına getürür dimekdür. Ya' nī murād, melāmetde ḡüsn-i ḡabūlī olduḡın beyāndur.

Velehu Eyzen²⁷⁹⁸

(mefā' ilün / mefā' ilün / mefā' ilün / mefā' ilün)

Çu tīr ez dil keşed kü şerbeti ez la' l-i ḡandāneş چو تیر از دل کشد کو شربتی از لعل خندانش

Ma' nā budur ki çünki ḡönüldeñ çeke oқы ol maḡbūbuñ ḡandān olan lebinden kaṅı bir şerbet ki

Ki bā hūş āyem u der sīne dozdem niş-i peykāneş که با هوش آیم و در سینه دزدن نیش پیکانش

Ma' nā budur ki ol şerbet sebebiyle 'aqla gelem ve sīnede ol maḡbūbuñ peykānınuñ zevḡını uğrulayam dimekdür. Ya' nī murād, şerbet-i la' l-i lebi maḡbūbda olan ḡāşşayı beyāndur.

²⁷⁹⁸ velehu eyzen: ḡazel İ, - HP. Bu ḡazel ve şerhi T'nin 139^a – 140^b varakları arasındadır.

Ḥarīm-i dil buved menzilgeh-i cānān velī ‘ārif حاریم دل بود منزلگه جانان ولی عارف

Ma‘nā budur ki ḥarīm-i dil, maḥbūbuñ menzilgāhı olur feemmā ‘ārif olan kimesnenüñ

دلش در کعبه و همسایه دیر است ایمانش دلهش در کعبه و همسایه دیر است ایمانش

(HP 374^b) **Ma‘nā budur ki** gönli Ka‘be’dedür ve ĩmān u i‘tiḳādı deyrün hemsāyesidür dimekdür. Taşavvuf ma‘nāsı erbābına ma‘lūm. (HE 202^a)

Be zecrī koṣte-i ān ḡamze gerdīdem ki ez ḥaclet بزجری کشته آن غمزه گردیدم که از خجلت

Ma‘nā budur ki bir zecr ü cefāyla ol ḡamzenüñ maḳtūli oldum ki ḥacāletden

Şehādetnāmeḥā şoştend der kevşer şehīdāneş شهادت نامها شستند در کوثر شهیدانش

Ma‘nā budur ki rüz-i maḥşerde ol maḥbūbuñ şehīdleri şehādetnāmeyi <kevşerde> yıḳayup maḥv iderler dimekdür.²⁷⁹⁹ Ya‘nī murād, mübālaḡa üzere zecrle koṣte olduḡın beyāndur.²⁸⁰⁰

Be gāh-i ḥ‘āb ser bā zānū-yi Ḥusrev nihed Şīrīn بگاه خواب سر با زانوی خسرو نهد شیرین

Ma‘nā budur ki egerçi ḥ‘āb vaḳtinde Ḥusrev’üñ dizine ḳor Şīrīn başını

Velīkin āstīn-i Kūhken bāşed megesrāneş ولیکن آستین کوهکن باشد مگس رانش

Ma‘nā budur ki feemmā yine Ferhād’un yenī ol Şīrīn’üñ megesrānı olur dimekdür. Ya‘nī murād, te’şīr-i ‘aşḳı beyāndur ve ḳışsa-i Ḥusrev ü Şīrīn u Ferhād erbābına ma‘lūm.

Çi minnethā ki ber ḥübān nihed der porsiş-i maḥşer چه منتها که بر خوبان نهد در پرسش محشر

Ma‘nā budur ki rüz-i maḥşerüñ su’ālinde sā’ir ḥübān üzerine ‘āşıḳları ne minnetler ḳoysalar gerek zīrā ki

Çu nāḥaḳ koṣteḡān-i ḥ‘iṣ rā bīnend ḥayrāneş چو ناحق کشتگان خویش را بینند حیرانش

Ma‘nā budur ki nāḥaḳ yire çünki kendünüñ koṣtelerini, ol maḥbūbuñ ḥayrānı göreler dimekdür. Ya‘nī murād, kendü maḥbūbını sā’ir ḥübāndan ziyāde olduḡın beyāndur.

Çi derdī dāşt ‘Urfī ez girībān çāk nākerden چه دردی داشت عرفی از گریبان چاک ناکردن

Ma‘nā budur ki yaḳasını çāk itmekden ‘Urfī’nüñ ‘acabā ne derdi var idi ki?

²⁷⁹⁹ ol: olan HE

²⁸⁰⁰ ya‘nī: - HE

Demī şad ʔaʕ ne sālīm dāşetem çāk-i girībāneş ²⁸⁰¹دمی صد طعنه سالم داشتم چاک گریبانش

Maʕ nā budur ki bir demde yüz dāne ʔaʕ ne sālīm dutdum ʕUrfīʔnūñ çāk-i girībānı. Yaʕ nī yüz ʔaʕ ne eyledüm, yine ʕUrfī çāk-i girībān itmedi maʕ a-zâlik ki (HP 375^a) çāk-i girībān itmemekden derdi yok idi dimekdür. Bu ʕibāreyi bu haķır ancak bu kadar maʕ nā virmege ķādir oldum eger erbāb-i zekāvet dađı bundan maʕ ķulce bir maʕ nā virürlerse ne güzel.²⁸⁰²

Velehu Eyzen²⁸⁰³

(feʕ ilātün / feʕ ilātün / feʕ ilātün / feʕ ilün)

Çun zi zağmem nereved ĥün ki zened ber dil-i riş ²⁸⁰⁴چون ز زخمم نرود خون که زند بر دل ریش

Maʕ nā budur ki benüm zağmumdan ķan niçesi gitmesün ki ol mağbüb yārelı olan göñül üzerine olur dimekdür ve dağı

Cunbiş-i dembedem-i ān muje niş ez pey niş ²⁸⁰⁵جنبش دمبدم آن مژه نیش از پی نیش

Maʕ nā budur ki ol mujenüñ dembedem olan cunbişi neşter ardınca neşter urur.²⁸⁰⁵ Benüm yaralı göñlüme bu tağdırce niçesi benüm zağmumdan ĥün revāne olmasun. Yaʕ nī murād, zađmdār olmaduğın beyāndur.

Mīkonendeş müte ʔeşşir meşevīd ey ađbāb ²⁸⁰⁶میکنندش متأثر مشوید ای احباب

Maʕ nā budur ki mağbübı müte ʔeşşir iderler, ey yārānlar sizler olmañuz

Hemreh-i naʕ ş-i men enguştegezān ez pes u pīş ²⁸⁰⁶همره نعش من انگشت گزان از پس و پیش

Maʕ nā budur ki (İ 110^a) pes ü pīşden enguştegezān olduđuñuz (HE 202^b) ĥalde benüm cenāzemle yoldaş olmañuz dimekdür. Yaʕ nī murād, kendünüñ helāk olduğına ʔaʕ ne-i ĥalk ķātılı olan mağbübı müte ʔeşşir itdüklerin beyāndur.

Germ-i cevr ān sitemendīş u men ez ġam sūzān ²⁸⁰⁷گرم جور آن ستم اندیش ومن از غم سوزان

Maʕ nā budur ki cevr ü cefāsi pürĥarāret olan mađbūblar ʕuşşāķa sitem itmek endīşesinde ve ben ĥod āteş-i ġamdan sūzān olmaķdayam ki

²⁸⁰¹ HE: - چاک

²⁸⁰² Bu cümle HE'de yoktur.

²⁸⁰³ velehu eyzen: ġazel İ, - HP. Bu ġazel ve şerhi T'de yoktur.

²⁸⁰⁴ HE: زخم: زخم

²⁸⁰⁵ neşter ardınca neşter: neşter neşter ardınca HP, neşter ardınca HE

²⁸⁰⁶ HP: - گزان

Ki negîred dileş ez ïn sitem biş ez biş که نگیرد دلش از ان ستم بیش از بیش

Ma' nā budur ki ol maḥbūbuñ gōñli bu ziyādeden ziyāde olan sitemden dutulmaya dimekdür.²⁸⁰⁷ Ya' nī murād, kendüye ziyāde sitem olunduğına yine maḥbūbuñ gōñli perişān olup dutulduğın beyāndur.

Germ şod sīne ki kū nişter u kū elmās گرم شد سینه که کو نیشتر و کو الماس

Ma' nā budur ki sīne pūrḥarāret oldı ki nişter ḳanı ve elmās ḳanı? Ya' nī bunlaruñ mertebesi bir degildür zīrā ki benüm sīnemde bunuñ ikisinuñ daḫi (HP 375^b) zaḫmı vardur. Bu taḫdīrce.

Çun be firdevs der āyem heme derd u heme riş چون بفردوس در آیم همه درد و همه ریش

Ma' nā budur ki Firedevs'e niçe dāḫil olayum ki cemī' vüçudum derddür ve yāredür dimekdür. Ya' nī murād, cemī' vüçudı zaḫmdār olduğın beyāndur.

Çend güyī ki beyendīş u mebīn rūy-i nikū چند گوی که ببندیش و مبین روی نکو

Ma' nā budur ki niçeye dek dırsen ki endīşe it ve güzel cemāli görme

‘Urfī ïnhā be kesī gū ki buved pīşendīş عرفی اینها بکسی گو که بود پیش اندیش

Ma' nā budur ki ey ‘Urfī, bu naşīḫatleri bir ādeme söyle ki ‘āfiyetendīş ola dimekdür. Ya' nī murād, öz nefsiñe naşīḫat itdüğün beyāndur.

Velehu Eyzen²⁸⁰⁸

(fe' ilātün / fe' ilātün / fe' ilātün / fe' ilün)

Tā key ez girye tevān men' du çeşm-i ter-i ḫ' iş تا کی از گریه توان منع دو چشم تر خویش

Ma' nā budur ki kendü iki çeşm-i terümi gıryeden niçeye dek men' itmek mümkindür?

Ba' d ez ïn mā vü ḫacālet zi naşīḫatger-i ḫ' iş بعد از این ما و خجالت ز نصیحت گر خویش

Ma' nā budur ki bundan şoñra biz ve kendü naşīḫat idicümnden ḫacālet. Ya' nī murād, kendüye naşīḫat iden şaḫşdan ḫacālet çekdüğün beyāndur.

Şeved ez germī-i dāğ-i cigerem ḫākister شود از گرمی داغ جگرم خاکستر

Ma' nā budur ki benüm cigerümüñ dāğınuñ ḫarāretinden küñ olur.

²⁸⁰⁷ ziyādeden ziyāde: ziyāde-i ziyādeden HP, HE

²⁸⁰⁸ velehu eyzen: ğazel İ, - HP. Bu ğazel ve şerhi T'nin 140^b – 142^a varakları arasındadır.

گر شب هجر ز الماس کنم بستر خویش Ger şeb-i hecr zi elmās konem bister-i h̄'īş

Ma' nā budur ki eger hicrān şebinde kendü döşegi elmāsdan idecek olursam yanup (HE 203^a) h̄ākister olur dimekdür. Ya' nī murād, cigerinde olan dāguñ mübālağa üzere harāretin beyāndur.

بسکه پروانه بود شعله طلب نزدیک است Beski pervāne buved şu' le taleb nezdīk est

Ma' nā budur ki beski pervāne āteş taleb idici olur yaqındur ki

که شود آتش و خود شعله زند در پر خویش Ki şevēd āteş u hōd şu' le zened der per-i h̄'īş

Ma' nā budur ki özi āteş olup yine kendü qanadına şu' le ura dimekdür. Ya' ni murād, pervānenüñ kemāl-i işiyāk üzere şu' le taleb olduğın beyāndur.

بر زلیخا بره عشق همین طعنه بس است Ber Züleyhā be reh-i 'aşq hemīn ṭa' ne bes est

Ma' nā budur ki 'aşkuñ (HP 376^a) yolında Züleyhā'ya ancak bu kadar ṭa' ne besdür ki

که فرو بسته لب طعنه ملامت گر خویش Ki furū beste leb-i ṭa' ne melāmetger-i h̄'īş

Ma' nā budur ki kendüye ṭa' ne iden zenān-i Mışruñ leblerini aşğa bağladı dimekdür. Ya' nī murād, rāh-i 'aşqda Züleyhā'nuñ bu işden ğayrı medhūl yeri olmaduğın beyāndur ve kışsa-i Züleyhā vü zenān-i Mışr erbābına ma' lūm.

بعد مردن ببر ای باد بجایی خاکم Ba' d morden beber ey bād be cāyī h̄ākem

Ma' nā budur ki ey rūzigār, ben helāk olduqdan soñra benüm h̄ākūmi bir mekāna ilet ki

که فشانند مصیبت زدگان بر سر خویش Ki feşānend muşībetzedegān ber ser-i h̄'īş

Ma' nā budur ki muşībetzede olan kimesneler ol h̄āki kendü başlarına saçalar dimekdür. Ya' nī murād, h̄ākinde olan h̄āleti beyāndur.

عشق در پیرهن یوسف کنعانم سوخت 'Aşq der pīrehen-i Yūsuf-i Ken' ānem sūht

Ma' nā budur ki 'aşq beni Yūsuf-i Ken' ān' uñ gömlegi āteşinde yandurdu.

زان بیعقوب دهم سرمه ز خاکستر خویش Zān be Ya' kūb dehem sürme zi h̄ākister-i h̄'īş

Ma' nā budur ki ol sebebden ötüri Ya' kūb'a kendü h̄ākisterinden sürme virürem dimekdür. Ya' nī murād, h̄ākisterinde olan te'sşiri beyāndur ve taşavvuf ma' nāsı erbābına ma' lum.²⁸⁰⁹

²⁸⁰⁹ ve taşavvuf ma' nāsı erbābına ma' lum: - HE

عرفی از ناصح اگر منفعلم باکی نیست 'Urfī ez nāṣiḥ eger munfa' ilem bākī nīst

Ma' nā budur ki ey 'Urfī, eger ben nāṣiḥden ḥicāb idüp munfa' il olacaq olursam ğam degildü zīrā ki

Ki ḥacel nīstem ez rüy-i ğam-i dilber-i ḥ'īṣ که خجل نیستم از روی غم دلبر خویش

Ma' nā budur ki kendü maḥbūbumuñ ğamınuñ cemālinden ḥacel degilem dimekdür. Ya' nī murād, ğam-i dilberden ḥacel olmaduğın beyāndur.

Ḥarfu'ş-şād²⁸¹⁰

(mefā' ilün / mefā' ilün / fe' ulün)

صنم میگوی و در بتخانه میرقص 'Şanem miğūy vü der[[-i]] büthāne mīraḫş

Ma' nā budur ki ey ṭālib olan 'āşık, lafz-i şanemi söyle vü meyḥāne [[kapusın]]da raḫş eyle ve daḥi²⁸¹¹

نوایی میزن و مستانه میرقص Nevāyī mīzen u mestāne mīraḫş

Ma' nā budur ki bir nağme-i nevā eyle (HE 203^b) vü mestāne olduğıñ ḥāldē raḫş eyle dimekdür. Ya' nī murād, (HP 376^b) ṭālibe ḳā' ide-i 'aşkı beyāndur ve taşavvuf ma' nāsī erbābına ma' lüm.²⁸¹²

عجب ذوقی بود در رقص مستی²⁸¹³ 'Aceb zevḳī buved der raḫş-i mestī

Ma' nā budur ki 'aceb zevḳ olur mestlikle raḫş itmek. Bu taḳdīrce

تو نیز ای باده در پیمانه میرقص To nīz ey bāde der peymāne mīraḫş

Ma' nā budur ki ey bāde, sen daḥi peymāne içinde raḫş eyle dimekdür. Ya' nī murād, mestāne olan raḫşuñ zevḳini (T 130^a) beyāndur.

بجان با غیر جانان در میامیز Be cān bā ğayr cānān der meyāmīz

Ma' nā budur ki ey ṭālib, cānla cānāneden ğayrısıyla ḳarışma. Ya' nī, cān ile olan mu' āmeleyi ancak cānānla eyle feemmā²⁸¹⁴

²⁸¹⁰ velehu eyzen: ğazel İ, - HP. Bu ğazel ve şerhi T'nin 141^b -142^a varakları arasında bir daha yazılmıştır.

²⁸¹¹ ḳapusında raḫş eyle: ḳapusındadır raḫş HP

²⁸¹² ḳā' ide-i 'aşkı: ḳā' ideyi HP; ve taşavvuf ma' nāsī erbābına ma' lüm: - T, - HE

²⁸¹³ HP مستی: ذوقی

²⁸¹⁴ eyle:- HE

Be ten bā 'āqil u dīvāne mīraḡṡ   بتن با عاقل و دیوانه میرقص

Ma' nā budur ki vüçüdlā 'āqil ü dīvāne eyle raḡṡ eyle dimekdür. Ya' nī murād, vüçüdü ḡayrıyla cānı maḡbūbı ile olduḡın beyāndur.

Ber eṡṡān dest ber nāmūs u ān geh   بر افشان دست بر ناموس و آن گه

Ma' nā budur ki ey göñül, nāmūs u 'ār üzerine elüñi ṡaç andan ṡoñra. Ya' nī 'ār u nāmūs ḡiç ba' de

Miyān-i maḡrem u bīḡāne mīraḡṡ   میان محرم و بیگانه میرقص

Ma' nā budur ki maḡrem ü bīḡānenüñ ortasında raḡṡ eyle dimekdür. Ya' nī murād, 'ār u nāmūsdan geçilmedikçe raḡṡ olunmaduḡın beyāndur.

Meṡev 'Urfī rehīn-i bāḡ u bülbül   مشو عرفی رهین باغ و بلبل

(İ 110^b) **Ma' nā budur ki** 'Urfī, bāḡuñ ve bülbülüñ rehīni olup giriftārı olma.

Be bāḡ-i cuḡd der vīrāne mīraḡṡ   ببانگ جغد در ویرانه میرقص

Ma' nā budur ki cuḡduñ ṡadāsiyla vīrānede raḡṡ eyle dimekdür. Ya' nī murād, bu bāḡ-i ṡürete meyl itmeyüp bāḡ-i cuḡdla raḡṡ itdüḡın beyāndur ve taṡavvuf ma' nāsı erbābına ma' lüm.

Ḥarfı' d-ḡād²⁸¹⁵

(mef' ūlū / fā' ilātū / mefā' ilū / fā' ilün)

Faṡl-i ḡülest u ṡükr-i nesīm-i bahār farz   فصل گلست و شکر نسیم بهار فرض

Ma' nā budur ki faṡl-i ḡüldür ve nesīm-i bahāruñ ṡükri farzdur.

Mey der piyāle vācib u ḡül der kenār farz   می در پیاله واجب و گل در کنار فرض

Ma' nā budur ki bu faṡl-i ḡülde ṡarāb, piyāle içinde olmaḡ vācib menzilindedür ve ḡül daḡı kenārda olmaḡ (HP 377^a) farz pāyesindedür dimekdür. Ya' nī murād, faṡl-i (T 130^b) ḡülüñ mālezimesin beyāndur.

Çendān esīr ṡod dil-i vārestegān ki geṡt   چندان اسیر شد دل و ارستگان که گشت

Ma' nā budur ki ol mertebe esīr oldı bīḡayd olmiṡ 'uṡṡāḡuñ ḡöñli ki oldı

ṡükr-i kiriṡmehā-yi to ber rūzigār farz   شکر کرشمهای تو بر روزگار فرض

Ma' nā budur ki senüñ kiriṡmelerüñüñ ṡükri, rūzigāruñ üzerine farz oldı dimekdür. Ya' nī

²⁸¹⁵ velehu eyzen: ḡazel İ, - HP. Bu ḡazel ve ṡerhi T'nin 142^a -143^b varakları arasında bir daha yazılmıştır.

murād, cemī' ʿālem maḥbūba ʿāşık oldukların beyāndur. (HE 204^a)

صیاد غمزه تو چو زه بست بر کمان Sayyād-i ğamze-i to çü zih best ber kemān

Ma' nā budur ki ey maḥbūb, çünki senüñ şayyād-i ğamzeñ zih kemān üzerine bağladı. Bu taqđırce

گردید عشق ناوک او بر شکار فرض Gerdīd ʿaşq-i nāvek-i ū ber şikār farz

Ma' nā budur ki ol kemānuñ nāvekinüñ ʿaşkı şikāruñ üzerine farz oldı dimekdür. Ya' nī murād, nāvek-i şayyād-i ğamzenüñ rütbesin beyāndur.

از بسکه قابلیت عشق تو داشتم Ez beski kâbiliyyet-i ʿaşq-i to dâstem

Ma' nā budur ki ey maḥbūb, senüñ ʿaşkuñ kâbiliyyetin ziyâdesiyle tutduğumdan

کردم عطای حسن تو بر روزگار فرض Kerdem ʿatâ-yi ḥüsn-i to ber rûzigār farz

Ma' nā budur ki ey maḥbūb, senüñ ḥüsnüñ ʿatâsını rûzigāruñ üzerine farz eyledüm dimekdür. Ya' nī murād, ziyâdesiyle kâbiliyyet-i ʿaşkı olduğın beyāndur.

سنت بود ز میکه جذب نسیم می Sünnet buved zi meykede cezb-i nesīm-i mey

Ma' nā budur ki tarīk-i ʿaşqda sünnet olur (T 131^a) meyhāneden rāyiḥa-i bāde cezb idüp istişmām itmek ve daḥi

وز درگهش بناصبه جذب غبار فرض Vez dergeheş be nāşıye cezb-i ğubār farz

Ma' nā budur ki ol meyhānenüñ dergāhından ğubārı nāşıyeyle cezb itmek farz olur dimekdür. Ya' nī murād, rütbe-i meyhāneyi beyāndur. Taşavvuf ma' nāsı erbābına ma' lüm.²⁸¹⁶

زان مانده ام ز طاعت حق کز هوای نفس Zān māndeem zi tā'at-i Ḥaḫ kez hevā-yi nefis

Ma' nā budur ki Ḥaḫ Te'ālâ ḥazretlerinüñ farz itdüğü tā'at u ʿibādetden ol sebebden ötüri qalmışam ki hevā-yi nefsdan

بر گردنم نهاده طبیعت هزار فرض Ber gerdnem nihāde ṭabī'at hezār farz

(HP 377^b) **Ma' nā budur ki** benüm gerdemüm üzerine ṭabī'at biñ dāne farz koymışdur dimekdür. Ya' nī murād, taḥkīr-i nefis idüp hevā-yi nefse tābi' olup evāmiru'l-lāha ʿadem-i imtisālin beyāndur.

²⁸¹⁶ Bu cümle HE'de yoktur.

انکار فیض شاهد و می بر فقیه فرض *İnkār-i feyż-i şāhid u mey ber faḳīh farz*

Ma' nā budur ki bādenüñ ve maḥbūbuñ feyżini inkār itmek faḳīhüñ üzerine farz dur feemmā

بر ما اطاعت صنم میگسار فرض *Ber mā iṭā' at-i şanem-i meygusār farz*

Ma' nā budur ki meygusār olan maḥbūbuñ iṭā' atı bizüm üzerimüze farz dur dimekdür. Ya' nī murād, faḳīhle kendünüñ rütbesin beyāndur.

تا کی سؤال سنت و فرض ای فقیه خیز *Tā key su'āl-i sünnet u farz ey faḳīh ḥīz*

Ma' nā budur ki ey faḳīh, ḳalḳ niçeye dek sünnetle farzuñ su'ālī?

ناز و کرشمه سنت و بوس کنار فرض *Nāz u kirişme sünnet u būs-i kenār farz*

Ma' nā (T 131^b) budur ki ṭā'ife-i (HE 204^b) 'uşşāḳa nāz u kirişme-i maḥbūbı sunnet menzilindedür ve būs-i kenār farz pāyesindedür dimekdür. Ya' nī murād, faḳīh-i pürsu'āle daḥldur ve taşavvuf ma' nāsı erbābına ma' lüm.

عرفی باهل صومعه ساغر مده که هست *'Urfī be ehl-i şavme' e sāḡar medih ki hest*

Ma' nā budur ki ey 'Urfī, ehl-i şavme' eye sāḡar virme ki vardır.

بر صوفیان باده نهان کش خمار فرض *Ber şūfiyān-i bādenihānkeş ḥumār farz*

Ma' nā budur ki nihānī bāde nüş iden şūfīler üzerine ḥumār farz dur dimekdür. Ya' nī murād ehl-i savme' enüñ aḥvālin beyāndur ve taşavvuf ma' nāsı erbābına ma' lüm.

Ḥarfı'ṭ-ṭā²⁸¹⁷

(fe' ilātün / fe' ilātün / fe' ilātün / fe' ilün)

گر بگویم ز نظر دوست نهانست غلط *Ger begüyem zi nazār dūst nihānest ḡalaṭ*

Ma' nā budur ki eger maḥbūb, nazārdan gizlödür diyecek olursam bu söz ḡalaṭdur.

ور بگویم که بهر دیده عیانست غلط *Ver begüyem ki be her dīde 'ıyānest ḡalaṭ*

Ma' nā budur ki eger maḥbūb, her gözde 'ıyāndur, görünür diyecek olursam bu söz daḥi ḡalaṭdur zīrā ki herkes görmege ḳādir degıldür dimekdür. Ya' nī murād, maḥbūbuñ aḥvālin beyāndur. Taşavvuf ma' nāsı erbābına ma' lüm.

شش جهت فیض پذیر از اثر رحمت اوست *Şeş cihet feyżpezīr ez eser-i raḥmet-i ūst*

(HP 378^a) **Ma' nā budur ki** ol maḥbūbuñ raḥmetinüñ eşerinden şeş cihet daḥi feyż ḳabül

²⁸¹⁷ ḥarfı'ṭ-ṭā': - HP. Bu gazel ve şerhi T'nin 143^b -144^b varakları arasında bir daha yazılmıştır.

idicidir. Bu taqđırce

Ver begūyem ki be sūyī nigerānest ğalaṭ وړ بگویم که بسویی نگرانست غلط

(T 132^a) **Ma' nā budur ki** eger faḳat bir ṭurfe nigerāndur dirsem bu söz ğalatdur zīrā ki maḥbūb şeş cihete nigerāndur ve feyzbaḥşdur dimekdür.²⁸¹⁸ Ya' nī murād, maḥbūb şeş cihete nigerān olduĝın beyāndur ve taşavvuf ma' nāsı erbābına ma' lūm.²⁸¹⁹

Mīkoşed zārem u aşlā gunehī nīst merā میکشد زارم و اصلا گنهی نیست مرا

Ma' nā budur ki beni zār olduĝum ḥālde helāk ider ve aşlā benüm bir gunāhum yoḳdur ve bunuñ birle

Ver begūyem ki merā dūşmen-i cānest ğalaṭ وړ بگویم که مرا دشمن جانست غلط

Ma' nā budur ki eger diyecek olursam ki maḥbūb benüm cānumuñ dūşmāndur ki beni bīgunāh helāk idiyor, bu söz daḥi ğalaṭdur zīrā ki fī'l-ḥaḳīḳa dūşmen-i cānum degildür belki dūstumdur dimekdür. Ya' nī murād, bīgunāh yire maḥbūb kendüyi helāk itdüĝın beyāndur.

Tīr-i dildüz-i şeḥīdān heme ez terkeş-i ūst تیر دلدوز شهیدان همه از ترکش اوست

Ma' nā budur ki şeḥīdlerüñ gönül delici olan oḳı cümle ol (HE 205^a) maḥbūbuñ terkeşindendür. (İ 111^a) Bu taqđırce

Ver begūyem ki ezān saḥt-i kemānest ğalaṭ وړ بگویم که ازان سخت کمانست غلط

Ma' nā budur ki eger kemānı berk olan maḥbūbdandur dirsem bu söz daḥi ğalaṭdur dimekdür. Ya' nī murād, şeḥīdānuñ dildüz olan oḳı ol maḥbūbuñ terkeşinden olduĝın beyāndur.

Coz gumān hīç nedārem be kef ez şıdḳ-i ḥaber جز گمان هیچ ندارم به کف از صدق خبر

Ma' nā budur ki şıdḳ-i ḥaberden elde gumāndan ğayrı hīçbir nesneyi (T 132^b) tutmazam.

Ver begūyem ki hemīn maḥz-i gumānest ğalaṭ وړ بگویم که همین محض گمانست غلط

Ma' nā budur ki eger diyecek olursam ki ancaḳ bu maḥz-i gumāndur daḥi ğayrı yoḳdur bu söz daḥi ğalaṭdur. Ya' nī murād, şıdḳ-i ḥaberden kefinde gumāndan ğayrı nesne olmaduĝın beyāndur. Taşavvuf (HP 378^b) ma' nāsı erbābına ma' lūm.²⁸²⁰

²⁸¹⁸ maḥbūb: - HP

²⁸¹⁹ şeş: - HP

²⁸²⁰ taşavvuf ma' nāsı erbābına ma' lūm: taşavvufi ma' lūm HE

صدق اسرار درون عقل ببران سنجد شیدک-ی اسرار-ی درون 'اقل به burhān senced

Ma' nā budur ki esrār-i derūnūn şadāqatin 'aql burhānla ve huccet ile darta. Bu sebebden

همه را آن غلط انگارد از انست غلط Heme rā ān ğalaṭ angāred ez ānest ğalaṭ

Ma' nā budur ki anuñ cümlesi ğalaṭ yazar andan ötürüdür ğalaṭ. Ya' nī murād, aqlıyla esrār-i derūn muvāfiq olmaduĝın beyāndur zīrā ki 'aql, zāhirbīndür umūr-i ğaybiyyeye muṭṭalī' degildür dimekdür. Taşavvuf ma' nāsı erbābına ma' lūm.

عرفی از بیخبرت خواند غلط نشمارى 'Urfī ez bīḡaberet ḡānd ğalaṭ nuşmārī

Ma' nā budur ki ey 'Urfī, maḡbūb seni bīḡaber olan 'uşşāqdan 'add eyledi ğalaṭ zann itmeyesen

گوهرت گر نشناسی ز چه کانست غلط Gevheret ger neşināsī zi çī kānest ğalaṭ

Ma' nā budur ki sen kendü gevher-i vücūduñı eger ne kāndan olduĝın fehm itmeyesen ğalaṭdur gerekdür ki gevher-i vücūduñ ne ma' denden olduĝın fehm idesen dimekdür. Ya' nī murād, maḡbūb kendüyi bīḡaber bildüĝın beyāndur. Taşavvuf ma' nāsı erbābına ma' lūm.

Ḥarfu'z-zā²⁸²¹

(mefā' ilūn / fe' ilātūn / mefā' ilūn / fe' ilūn)

اگر تو خنده کنی از گل و شراب چه حظ Eger to ḡande konī ez ğül u şarāb çī ḡaz

Ma' nā budur ki ey maḡbūb, eger sen bu āb u tābla ḡande idecek olursañ (T 145^a) ayruḡ gülden ve şarābdan ne ḡaz, olmaz dimekdür.

وگر تو زهر دهی تشنه را از آب چه حظ Ve ger to zehr deḡī teşne rā ez āb çī ḡaz

Ma' nā budur ki ey maḡbūb, eger sen zehr virecek olursañ teşnenüñ ayruḡ şuya iḡtiyācı olup şudān maḡzūz olmaz dimekdür. Ya' nī murād, evsāf-i maḡbūbı beyāndur ki ḡande itdüĝi vaḡt güle ve şarāba iḡtiyāc ḡoymaz teşne olan 'uşşāqa cām-i zehr virdüĝi zamān ol zehrden bir lezzet alur ki ayruḡ şuya iḡtiyāc ḡoymaz dimekdür.²⁸²² (HE 205^b)

اگر نه سایه حسن تو جویم از خورشید Eger ne sāye-i ḡüsn-i to cūyem ez ḡurşīd

Ma' nā budur ki ey maḡbūb, eger ḡurşīdden senüñ sāye-i (HP 379^a) ḡüsnüñi ṭaleb itmesem

²⁸²¹ ḡarfu'z-zā: - HP

²⁸²² alur: olur HE

Zi dūšmenī-i ūšeb u nūr-i āfitāb çī ḥaz ز دشمنی شب و نور آفتاب چه حظ

Ma' nā budur ki gicenūñ dūšmenliginden ve āfitābuñ nūrından ne ḥaz? Ya' nī murād, dūšmen-i dil olan ūšeb-i siyāhdan ve nūr-i āfitābdan sāye-i ḥūsn-i maḥbūbı taleb itdūgin beyāndur ve tašavvuf ma' nāsı erbābına ma' lūm.

Kemāl-i ḥūsn u cemāl-i nešāt der cilvest کمال حسن و جمال نشاط در جلوهست

Ma' nā budur ki kemāl-i ḥūsn u cemāl-i nešāt cilvededür.²⁸²³ Bu taḫdīrce ey maḥbūb,

Hezār sāl nuhuftenš der nikāb çī ḥaz هزار سال نهفتنش در نقاب چه حظ

Ma' nā budur ki ol kemāl-i ḥūsn u cemāl-i biñ sene nikāb içinde pinhān itmenūñ ne ḥazı vardur dimekdür. Ya' nī murād, kemāl-i ḥūsn u cemāl-i nikābda olduḡın beyāndur.

Īnān-i ĩn dil-i ūad cā ūikeūte rā begozār عنان این دل صد جا شکسته را بگذار

(T 145^b) **Ma' nā budur ki** yüz yerde ūikeūte olan göñlüñ 'inān-i iḥtiyārını ey maḥbūb terk eyle

Sitemnuvāz ūehā ez dih-i ḥarāb çī ḥaz ستم نواز شها از ده خراب چه حظ

Ma' nā budur ki ey sitemnuvāz olan maḥbūb, bu ḥarābūūfat olan göñül ḳaryesinden ne ḥaz idersen dimekdür. Ya' nī murād, göñli ḥarābe olduḡın beyāndur.

Zi āsumān talebīdem niūān-i rāḥat goft ز آسمان طلبیدم نشان راحت گفت

Ma' nā budur ki āsumāndan rāḥatlıkuñ niūānesin taleb itdüm didi ki

Eger su'āl ḡalaḫ bāūed ez cevāb çī ḥaz اگر سوال غلط باشد از جواب چه حظ

Ma' nā budur ki eger su'āl ḡalaḫ olacaḫ olursa cevābdan ne ḥaz olur, olmaz dimekdür.²⁸²⁴ Ya' nī murād, āsumāndan rāḥatlık su'ālī ḡalaḫ olduḡın beyāndur.

Telāfī-i ūeb-i ḡam mīkonem u ḥ'āb-i ūabūḫ تلافی شب غم میکنم بخواب صبح

Ma' nā budur ki ḡam gicesinūñ mükāfatın ḥ'āb-i ūabūḫla iderem.

Eger ne telḫī-i ḡam biūkened zi ḥ'āb çī ḥaz اگر نه تلخی غم بشکند ز خواب چه حظ

Ma' nā budur ki eger ol ḥ'āb-i ūabūḫ gicenūñ acılıḡın ūikeūt itmezse ḥ'ābdan ne ḥaz olmiū olur dimekdür. Ya' nī murād, ḥ'āb-i ūabūḫ telḫī-i ūebi zā'il itdūgin beyāndur. Tašavvuf

²⁸²³ cemāl-i: kemāl-i HP

²⁸²⁴ su'āl: - HE

(HP 379^b) ma' nāsı erbābına ma' lūm.

سبوی دردکشان محتسب شکست ولی Sebū-yi derdkeşān muḥtesib ſikest velī

Ma' nā budur ki derdnūş olanlarıñ sebū-yi bādesin muḥtesib-i ſehr ſikest itdi feemmā

اگر دلی نخراشد ز احتساب چه حظ Eger dilī neherāşed zi iḥtisāb çı ḥaẓ

(HE 206^a) **Ma' nā budur ki** eger ol muḥtesib bir gönli ḥerāşide itmese (T 146^a) iḥtisābdan ne ḥaẓ itmiş olur dimekdür. Ya' nī murād, muḥtesib olanıñ aḥvālin beyāndur ki dā'imā anlarıñ kārı dilherāş olmaḥdur ve illā mücerred sebūşiken olmaḥla mütesellī olmazlar dimekdür.²⁸²⁵

نشاط فارغ و اندوه عاشقست شراب Neşāṭ-i fāriḡ u endūḥ-i 'āşıķest ſarāb

Ma' nā budur ki ſarāb 'āşıķıñ hem ferāḡıdur ve hem ḡam u endūhidür bu taḡdīrce

اگر ملال نیفزاید از شراب چه حظ Eger melāl neyefzāyed ez ſarāb çı ḥaẓ

Ma' nā budur ki eger melāleti ziyāde itmezse ſarābdan ne ḥaẓ olur? Ya' nī murād, ſarāb dāfi' - i ḡam u elem iken kendüleri ḥaḡḡında melāl olduḡım beyāndur. Taşavvuf ma' nāsı erbābına ma' lūm.²⁸²⁶

مگو که گوش بواعظ نمیکند عرفی Megū ki ḡuş be vā' iz nemīkoned 'Urfī

Ma' nā budur ki dime ki 'Urfī kelām-i vā' ize ḡulaḡ ṭutmaz zīrā ki

ندیم میکهه را ز آیت عذاب چه حظ Nedīm-i meykede rā z'āyet-i 'azāb çı ḥaẓ

Ma' nā budur ki nedīm-i meyhāne olan ſaḥşuñ āyet-i 'azāb u 'iķābdan ne ḥaẓzı vardur ki kelām-i vā' ize ḡulaḡ ṭuta dimekdür. Ya' nī murād, nedīm-i (İ 111^b) meykede olduḡım beyāndur.

Ḥarfı'l-'ayn²⁸²⁷

(mef' ūlū / fā' ilātū / mefā' ilū / fā' ilün)

باز این منم بصد دل خشنود در سماع Bāz īn menem be şad dil-i ḥoşnūd der semā'

Ma' nā budur ki yine bu benüm ki yüz dāne ḥoşnūd olan gönle semā' dayum.

²⁸²⁵ olanıñ: olanlarıñ HE

²⁸²⁶ Bu cümle HE'de yoktur.

²⁸²⁷ ḥarfı'z-zā: - HP

دیوانه وش ز نغمه داود در سماع ^{٢٨٢٨} Dīvāneveş zi nağme-i Dāvūd der semāʿ

Maʿnā budur ki nağme-i Dāvūdīʿden dīvāne gibi olduğum hâlde semāʿ itmekdeyüm dimekdür. Yaʿnî murād, dil-i hoşnûdla nağme-i Dāvūdīʿden dīvāneveş semāʿ da olduğın beyāndur.

رویم بروی دلبر <و> قوال در سرود Rüyem be rüy-i dilber <u> kavvâl der surūd

(T 146^b) **Maʿnā budur ki** benüm yüzüm maḥbūbuñ cemāline muḳābil ve (HP 380^a) nāyzen daḥi serā itmekde ve daḥi

دستم بدست شاهد مقصود در سماع Destem be dest-i şāhid-i maḳşūd der semāʿ

Maʿnā budur ki benüm elüm murād u maḳşūd maḥbūbınuñ elinde olduğı hâlde raḳş idüp semāʿ itmekde dimekdür.

پرهیز ای فرشته که اینک بفرش و عرش Perhîz ey firîşte ki ĩnek be ferş ü ʿarş

Maʿnā budur ki ey taʿife-i firîşte, perhîz idüp iḥtirâz idüñ ki imdi ferşle ʿarş üzerine

افشاندم آستین می آلود در سماع²⁸²⁸ Efşāndem āstīn-i meyālūd der semāʿ

Maʿnā budur ki şarābla ālūde olan yeñümi semāʿ itmekde şaçdum perhîz idüñ ey firîşte tā ki özüñüze dokunmaya dimekdür. Taşavvuf (HE 206^b) maʿnāsı erbābına maʿlüm.

باز این چه شورش است که خونابه ریز شد Bâz ĩn çi şürîş est ki ḥünāberîz şod

Maʿnā budur ki yine bu şürîş <u> ğavġā nedür ki ḥünābe dökici oldı?

چندین هزار زخم نمک سود در سماع Çendīn hezār zaḥm-i nemeksūd der semāʿ

Maʿnā budur ki bu ḳadar biñ nemeksūd olan zaḥm semāʿ idüp raḳş itmekde. Yaʿnî murād, semāʿ itmekde zaḥm-i nemeksūdī ḥünāberîz olduğın beyāndur.

زاهد که بود زمزمه دشمن بدیر عشق Zāhid ki būd zemzeme düşmen be deyr-i ʿaşḳ

Maʿnā budur ki zāhid-i ḥuşḳ ki zemzeme ve naġāmāta düşmen idi feemmā ʿaşḳuñ deyründe

آمد بنیم زمزمه عود در سماع Āmed be nīmzemzeme-i ʿūd der semāʿ

Maʿnā budur ki ʿūduñ yarım zemzemesiyle semāʿa gelüp raḳş itmege (T 147^a) başladı dimekdür. Yaʿnî murād, deyr-i ʿaşḳuñ ʿūdında olan zemzemenüñ teşʿir-in beyāndur.

²⁸²⁸ “آلود” (ālūd) ibaresi tüm nüshlarda “آلوده” (ālūde) şeklinde yazılıdır. Vezin gereği “آلود” (ālūd) şeklinde tamir edildi.

Hengām-i mordenest tepīden be hūn besest هنگام مردنست طپیدن بخون بسست

Ma' nā budur ki helāk olmağ vaqtidür hūnda çabalamağ besdür zīrā ki

Dā'im çu biğamān netevān būd der semā' دائم چو بیغمان نتوان بود در سماع

Ma' nā budur ki biğamlar gibi 'alā'd-devām mümkün degildür ki semā' da olup rağş itmek dimekdür. Ya' nī murād, zevk (HP 380^b) u sürür dā'im olmaduğın beyāndur ve taşavvuf ma' nāsı erbābına ma' lūm.²⁸²⁹

'Urfī surūd-i bezm-i ki yād āmedeğ ki bāz عرفی سرود بزم که یاد آمدش که باز

Ma' nā budur ki 'acabā 'Urfī'nūn hātırına řanğı mağbūbuñ meclisinūn surūdı geldi ki

Ber rüy-i āteş āmede çun 'ūd der semā' بر روی آتش آمده چون עוד در سماع

Ma' nā budur ki āteşūn yüzinde tütūn gibi semā' a gelüp rağş itmege başladı dimekdür. Ya' nī murād, surūd-i bezm-i mağbūbda olan hāleti beyāndur.

Ĥarfū'l-ğayn²⁸³⁰

(mefā' ilūn / fe' ilātūn / mefā' ilūn / fe' ilūn)

Çonīn ki āmede manzūr-i ĥüsn-i řāh çerāğ چنین که آمده منظور حسن شاه چراغ

Ma' nā budur ki buncılayın ki çerāğ řāhuñ ĥüsninūn manzūrı gelmişdür. Bu tağdırce

Be nāz gū beşiken gūşe-i külāh-i çerāğ بناز گو بشکن گوشه کلاه چراغ

Ma' nā budur ki nāzla söyle ki çerāguñ külāhınuñ gūşesini şikest itsün.²⁸³¹ Ya' nī çerāğ, meclis-i řāhda sūhte olup manzūr-i ĥüsnı olduğına külāhını bir ĥoşça şikest idūn tā ki ziyāsi dağı ziyāde ola dimekdür. Murād, meclis-i (T 147^b) řāhda yanan çerāğı medğdür.

Zi nūr-i ma' rifet-i Ĥağ be řāh der suhanest ز نور معرفت حق بشاه در سخنست

Ma' nā budur ki Ĥağ Ta' ālā'nuñ ma' rifetinūn nūrından řāhla dā'imā kelām söylemede (HE 207^a)dür kim

Şabāh-i şal' at-i ĥurşīd u řāmgāh-i çerāğ صباح طلعت خورشید و شامگاه چراغ

Ma' nā budur ki ĥurşīdūn řulū'ınuñ řabāğı ve řāmgāhuñ çerāğı dimekdür.²⁸³² Ya' nī murād,

²⁸²⁹ ve: - HP

²⁸³⁰ ĥarfū'z-żā: - HP

²⁸³¹ itsün: itmesün HE

²⁸³² řāmgāhuñ: řāmgāhınuñ HE

hurşîd ü çerâğ dâ'imâ şâhla nûr-i ma' rifetu'l-lâhdan baḡş itdügin beyândur.

ز روشنی شب و روز زمانه یکسانست   Zi rûşenî şeb u rûz-i zamâne yeksânest

Ma' nâ budur ki zamânenüñ gicesi ve gündüzi rûşenâlıkda berâberdür.

Ez ân zamân ki cihân meclisest u şâh çerâğ   از آن زمان که جهان مجلس است و شاه چراغ

Ma' nâ budur ki ol zamândan beri ki cihân bir meclis pâyesindeür ve şâh çerâğ menzilindedür. Ya' nî murâd, şâhuñ 'aşrını ve zamânını medhdür ve bu aşl ğazel, zımnındaki bir kimesneyi (**HP 381^a**) medh ideler ol ğazele, ğazel-i müzeyyel dirler ve memdûhı olan Şâh Ekber'dür ki beyân ider:

Furûğ-i nâsiye-i rûzigâr Ekber Şâh   فروغ ناصیه روزگار اکبر شاه

Ma' nâ budur ki rûzigârüñ nâşiyesinüñ ziyâsı Ekber Şâh'dur ki

که برفروخت بدلها زهر نگاه چراغ   Ki ber furûht be dilhâ zi her nigâh çerâğ

Ma' nâ budur ki gönüllerden her nigâhında çerâğ ziyâlandurmışdur dimekdür. Ya' nî murâd, Şâh Ekber'i medhdür.

چراغ هستیش از نور طلعتست که هست   Çerâğ-i hestiyiş ez nûr-i tal' atest ki hest

Ma' nâ budur ki ol Şâh Ekber'ün varlığı çerâğı nûr-i tal' atdandur ki vardır

بچشم فقر چراغ و بچشم جاه چراغ²⁸³³   Be çeşm-i fakr çerâğ u be çeşm-i câh çerâğ

(**T 148^a**) **Ma' nâ budur ki** fakruñ gözine çerâğ ve câhuñ çeşmine çerâğ. Ya' nî murâd, Ekber Şâh'ı medhdür ki fakruñ ve câhuñ çeşmine çerâğ menzilindedür dimekdür.

براه معرفت حق خوداست هادی خویش   Be râh-i ma' rifet-i Haḡ ḡodest hâdî-i ḡîş

Ma' nâ budur ki ma' rifetu'l-lâh yolında kendüsi yine kendüsinüñ delîli ve hâdîsi olmışdur.

چراغ را نبرد کس به پیش راه چراغ   Çerâğ râ nebered kes be piş-i râh-i çerâğ

Ma' nâ budur ki çerâğüñ yolunuñ önüne kimesne çerâğ iletmez dimekdür. Ya' nî murâd, yine Ekber Şâh'ı medhdür ki vücûdı bir çerâğdur ki ol çerâğüñ yolına kimesne çerâğ iletmege kâdir degildür zirâ ki çerâğüñ çerâğa ihtiyâcı yokdur.

طواف انجمن شه چراغ راه دل است   Tavâf-i encumen-i şeh çerâğ-i râh-i dilest

Ma' nâ budur ki Şâh Ekber'ün meclisini tavâf itmek gönül yolunuñ çerâğıdır imdi bu taḡdırce

²⁸³³ HE بخشم: بچشم

Berā-yi ‘Urfī ezīn encumen beḥāh çerāġ برای عرفی ازین انجمن بخواه چراغ

(HE 207^b) **Ma‘nā budur ki** bu meclisden ‘Urfī’den ötürī (İ 112^a) bir çerāġ taleb eyle dimekdür.²⁸³⁴ Ya‘nī murād, Şāh Ekber’ün meclisinde olan ḥāşşeyi beyāndur.

Ḥarfı’l-fā²⁸³⁵

(müfte‘ ilün / fā‘ ilün / müfte‘ ilün / fā‘ ilün)

Bāz be meydān-i mā fevc-i belā beste şaf باز بمیدان ما فوج بلا بسته صف

Ma‘nā budur ki girüye yine bizüm meydānımuza belā vü cefā gürüḥı şaf bağlamışdur ve daḥi

Pāy-i felek der miyān resm-i amān ber ṭaraf پای فلک در میان رسم امان برطرف

(HP 381^b) **Ma‘nā budur ki** felegün ayaġı ortalıġda ve amān resmi ḥod bir ṭarafda olmışdur, aşlā amān bilmez dimekdür. Ya‘nī murād sitem ü cefāya giriftār olduğın beyāndur.

Ḥırkaşıkāfān-i şevḳ bīdef u ney der semā‘ خرقه شکافان شوق بی دف و نی درسماع

(T 148^b) **Ma‘nā budur ki** şevḳ ḥırkaşın yırtıcılar defşüz ve nāysuz semā‘ u raḳş itmekdedürler feemmā

Cübbeşeşānān-i şeyd tābī‘-i ḳānūn u def جیه فشانان شید تابع قانون و دف

Ma‘nā budur ki ḥile vü mekr cübbesin şaçanlar ḳānūnla defuñ tābī‘ i olmışlardur dimekdür.

Ya‘nī murād, erbāb-i şevḳle erbāb-i şeydün aḥvāllerin beyāndur.

Cān-i ḳadīmiştihā mānde hemān nāşinā جان قدیم اشتها مانده همان ناشنا

Ma‘nā budur ki iştihāsı ḳadīm olan cān nāşinā olduğı ḥālide hemān ḳalmışdur feemmā

Vīn <ten-i> ḥādişġidā ma‘ den-i āb u ‘alaf وین <تن> حادث غذا معدن آب و علف

Ma‘nā budur ki bu ġidāsı ḥādiş olan vücūd āb u ‘alafuñ ma‘ deni olmışdur dimekdür. Ya‘nī murād, rūhla cesedün ḳadīm u ḥādiş olduğın beyāndur ve taşavvuf ma‘ nāsı erbābına ma‘ lüm.

Çīdem u dīdem temām ābī vü rengī nedāşt چیدم و دیدم تمام آبی و رنگی نداشت

Ma‘nā budur ki düşürdüm ve gördüm tamāmen aşlā ne bir şuyı var be ne bir reng ṭutar.

Ya‘nī bīmeze vü bīḥalāvet gördüm

²⁸³⁴ bir: - İ

²⁸³⁵ ḥarfı’l-fā: - HP

Mīve-i ĩn çār bāğ gevher-i ĩn nuh şadef میوه این چار باغ گوهر این نه صدف

Ma' nā budur ki bu 'anāşır-i erba' anuñ çār bāğınuñ mīvesini ve bu şadef pāyesinde olan toköz felek gevherini dimekdür. Ya' nī murād, mīve-i 'anāşır-i erba' a fenāpezīr olup bīhālāvet olduğın beyāndur ve taşavvuf ma' nāsı erbābına ma' lūm.

Goftemeş ay xod فروش چیست متاعی تو گفت

Ma' nā (T 149^a) budur ki ol mīvesi bīāb olan bāğbān-i çār bāğa ve (HE 208^a) ol gevher-i bīreng olan felege (HP 382^a) direm ki ey xodfurūş 'acabā senūñ metā' uñ nedür, cevāb virüp didi ki²⁸³⁶

Ger behārī şebçerāğ ver befurūşī ĥazef گر بخری شبچراغ ور بفروشی خزف

Ma' nā budur ki eger alacak olursañ şebçerāğ deyü virürem ve eger şatacak olursañ ĥazef diyü aluram dimekdür. Taşavvuf ma' nāsı erbābına ma' lūm.

Bişnev u bū kon eger gūşī vü mağzīt hest بشنو و بو کن اگر گوشى و مغزیت هست

Ma' nā budur ki işit ve eyle eger qulağūñ ve beynūñ var ise

Zemzeme-i 'lev keşef' laħlaħa-i 'men 'aref' زمزمه لو كشف لخلخه من عرف²⁸³⁷

Ma' nā budur ki "lev keşef" zemzemesini istimā' itmege qulağūñ var ise laħlaħa-i "men 'aref" i şemm itmege mağzuñ var ise. Ya' nī murād, "Lev kuşife ġitā 'u mā ezdedtu yaqīnā"²⁸³⁸ buyurmuşlardur ĥazret-i 'Alī |HE⁺ kerrema'l-lāhu veche| ve ĥazret-i risālet şallāl'lāhu 'aleyhi ve sellem "Men 'arafe nefsehu faħad 'arafe rabbehu"²⁸³⁹ buyurmuşlardur ve taşavvuf ma' nāsı erbābına ma' lūm zīrā ki bu kelāmla bu ĥadīs-i şerīfūñ mażmūnını taħkīk itmek lāzım gelse bir niçe varağ olmak muqarrerdür feemmā ehline ma' lūm olduğına bināen bu ĥaķīr daħi irtikāb-i tekellūf itmedik.

'Urfī eger rehrevī dūrī-i menzil mebīn عرفى اگر رهروى دورى منزل مبین

Ma' nā budur ki ey 'Urfī, eger fī'l-ħaķīqa murādın yola gitmek ise menzilūñ ırāğ olduğına

²⁸³⁶ ve: - HE

²⁸³⁷ HE طلحة: لخلخه

²⁸³⁸ "لو كُشِفَ الْعِطَاءُ مَا أُرْدِدْتُ يَقِينًا" (Eğer perde kaldırılrsa imanım (yakînim) artmazdı.) Muhaddis-i Kummî, *Sefinetu'l-Bihâr*, C.2 s.734.

²⁸³⁹ "من عرف نفسه فقد عرف ربه" (Kim ki nefsinı bilir rabbini bilir.) M.Nasîruddîn el-Elbânî, *Silsiletu'l-ehâdisu'd -da'ife ve'l-Mevdû'a*, C.I, s. 66, H.N: 165; Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ ve Muzilu'l-İlbâs an mâ İştehera mine'l-Ehâdisi alâ Elsineti'n-Nâs*, C.II, s.343.

nazar idüp uşanma zîrâ ki hemân tevekkül olup (T 149^b)

Rev ki meded mîkoned himmet-i şâh-i Necef رو که مدد میکند همت شاه نجف

Ma' nâ budur ki yûri ki şâh-i Necef'ün himmeti saña imdâd ider dimekdür. Ya' nî murâd, rehrev olduĝın beyândur ve kaçdı hoş kendü meşrebinde olan erbâba ma' lûm, beyâna hâcet yok.

Harfu'l-kâf²⁸⁴⁰

(müstef' ilün / fe' ülün / müstef' ilün / fe' ülün)

Ĝam mîgezed leb-i men men mîmekem leb-i 'aşķ غم میگذرد لب من من میمکم لب عشق

Ma' nâ budur ki ĝam benüm dudadıĝımı dişler ve ben 'aşķuñ dudadıĝımı emerem. Bu taķdırece

Mîrem be telhî-i ĝam nâzem be meşreb-i 'aşķ میرم بتلخی غم نازم بمشرب عشق

Ma' nâ budur ki ĝamuñ acılıĝı sebebiyle helâk oluram feemmâ 'aşķuñ meşrebiyle nâzu (HP 382^b) iftihâr iderem dimekdür. Ya' nî murâd, 'aşķla ve ĝamla kendüñün mu' âmelesin beyândur.

Dânâ-yi şehr ü dih kıst k'ez ta' n-i mâ berenced دانای شهر و ده کیست کاز طعن ما برنجد

(HE 208^b) **Ma' nâ budur ki** şehrün ve köyün dânadili olanı kimdür ki bizüm ta' nemüzden rencide ola zîrâ ki

Ĝandend ber Felâṭun eṭfâl-i mekteb-i 'aşķ خدند بر فلاطون اطفال مکتب عشق

Ma' nâ budur ki 'aşķuñ mektebhânesinde olan uşaklar Felâṭun'un üzerine ĝande iderler dimekdür. Ya' nî murâd, 'aşķuñ mektebinde olan hâleti beyândur.

Dârü-yi şihḫat-i mâ der soḫbet-i ezel nîst داروی صحت مادر صحبت ازل نیست

Ma' nâ budur ki biz bîmâruñ dârü-yi şihḫati 'âlem-i ezel soḫbetinde yoķdur, bulunmaz feemmâ

Ammâ zi serdî-i 'aql zâ'il şevved teb-i 'aşķ اما ز سردی عقل زائل شود تب عشق

Ma' nâ budur ki lâkin 'aḳluñ şavıķlıĝından 'aşķuñ ısıtması zâ'il olup gider dimekdür. (T 150^a) Ya' nî murâd, 'aḳlı serd olduĝın beyândur ve taşavvuf ma' nâsı erbâbına ma' lûm.²⁸⁴¹

²⁸⁴⁰ ḫarfu'l-fâ: - HP

²⁸⁴¹ ve taşavvuf ma' nâsı erbâbına ma' lûm: - HE

Nākāmī-i men u ʿaşq perverde-i murād est ناکامی من و عشق پرورده مراد است

Maʿnā budur ki benüm ve ʿaşkuñ nāmurādlığı perverde-i murāddur bu taqđırce

Der āfitāb ğarq est şām-i men u şeb-i ʿaşq در آفتاب غرق است شام من و شب عشق

Maʿnā budur ki deryā-yi āfitābda ğarqdur benüm gicem ve ʿaşkuñ gicesi. Yaʿnī murād, aşlā gicemüz bīnūr olup siyāh olmaz. Dāʿimā baħr-i nūr-i āfitāba ğarq olduğın beyāndur ve taşavvuf maʿnāsı erbābına maʿlūm.²⁸⁴²

Der deyr ü Kaʿbe sâʿil bā küfr ü dīn muqābil در دیر و کعبه سائل با کفر و دین مقابل

Maʿnā budur ki deyrde Kaʿbeʿde sâʿil olan kimesne küfre ve dīne muqābildür. Bu taqđırce

Bā nūş u niş yekdil īnest meşreb-i ʿaşq با نوش و نیش یک دل اینست مشرب عشق

Maʿnā budur ki nūş gibi olan dīnle ve niş (İ 115^b) gibi olan küfrle ol sâʿil yekdil olur işte erbāb-i ʿaşkuñ mezhebi budur dimekdür. Yaʿnī murād, erbāb-i ʿaşkuñ mezhebin beyāndur ve taşavvuf maʿnāsı erbābına maʿlūm.²⁸⁴³ (HP 383^a)

Tā riħt hūn-i ʿUrfī ez çeşm-i ħalq gom şod تاریخ خون عرفی از چشم خلق گم شد

Maʿnā budur ki ħattâ ki ʿUrfīʿnün qanını dökdi ħalquñ gözinden pinhān olup gom oldı gūyâ ki

Zān cilvehâ to gūyî ĩn būd maṭlab-i ʿaşq زان جلوه ها تو گویی این بود مطلب عشق

Maʿnā budur ki ol ʿaşkuñ itdügi cilvelerden sen di ki ʿaşkuñ maṭlabı bu idi ki ʿUrfīʿnün qanını dökdikden şoñra ħalquñ gözinden ğâʿib ola dimekdür. Yaʿnī murād, ʿaşq kendünün qanın döküp ğâʿib olduğın beyāndur.²⁸⁴⁴

Ḥarfıʿl-kāf²⁸⁴⁵

(meʿülü / fâʿilātün / meʿülü / fâʿilātün)

Īn zaħmhâ-yi kārī ber mağz-i cān mübārek این زخمهای کاری بر مغز جان مبارک

(T 150^b) **Maʿnā budur ki** bu şedīd olan zaħmlara cānuñ mağzınuñ üzerine mübārek olsun dimekdür.²⁸⁴⁶

²⁸⁴² ve - HE

²⁸⁴³ Bu cümle HEʿde yoktur.

²⁸⁴⁴ Bu cümle HEʿde yoktur.

²⁸⁴⁵ ħarfıʿl-fâ: - HP

²⁸⁴⁶ mağzınuñ: - İ

عید شهادت ما بر دوستان مبارک ʿIyd-i şehādet-i mā ber dūstān mübārek

(HE 209^a) **Maʿnā budur ki** bizüm şehādetimüz bayramı dūstlar üzerine mübārek olsun.

Yaʿnī murād, zaḥm-i şedīdle mecrūḥ olup şehīd olduğın beyāndur.

دینم بعشوه رفت باز آمدن مبادش Dīnem be ʿiṣveī reft bāz āmeden mebādeş

Maʿnā budur ki benüm dīnüm bir maḥbūbuñ ʿiṣvesiyle gitdi yine girü dönüp gelmek kendüye naşīb olmasun ve bundan maʿādā.

ناموس هم عنان تافت بر دودمان مبارک Nāmūs-i hemʿ inān tāft ber dūdmān mübārek

Maʿnā budur ki ʿār u nāmūs daḥi bizden ʿinān-i iḥtiyārını döndürdi dūdmān üzerine bu ḥālīmüz mübārek olsun dimekdür. Yaʿnī murād, ʿiṣve sebebiyle zühd u şalāḥın berbād itdügin beyāndur.

اینک فنا ببالین افسانه گو درآمد Īnek fenā be bālīn efsāne gū der āmed

Maʿnā budur ki fenānuñ vüçüdü şimdi efsāne söyleyerek yaşduğa geldi. Bu taqḍırce

ای چشم ناغوده خواب گران مبارک Ey çeşm-i nāğunūde ḥʿāb-i girān mübārek

Maʿnā budur ki ey nāğunūde olan çeşm ḥʿāb-i girān saña mübārek olsun dimekdür. Yaʿnī murād, efsāne-i fenāyı istimāʿ idüp ḥʿāb-i girāna düşdügin beyāndur.

گویند کفر زلفی بر دین زند شیخون Güyend küfr-i zülfī ber dīn zened şebīḥūn

Maʿnā (HP 383^b) budur ki dirler ki bir zülfüñ küfri dīn üzerine şebīḥūn urur. Bu taqḍırce²⁸⁴⁷

بر گوش دین فروشان این داستان مبارک Ber gūş-i dīn furūşān īn dāsītān mübārek

Maʿnā budur ki dīn furūş olan zāhid-i (T 151^a) ḥuşklarūñ ḫulağı üzerine bu dāsītān mübārek olsun dimekdür. Yaʿnī murād, maḥbūbuñ küfr pāyesinde olan siyāḥ zülfī, dīn üzerine şebīḥūn itdügin beyāndur.

بر ما خجسته بادا دوزخ فروزی عشق Ber mā ḫuceste bādā dūzaḥfurūzī-i ʿaşḫ

Maʿnā budur ki ʿaşḫuñ dūzaḥfurūz olması bizüm üzerimize ḫuceste olsun.

طوبی و حور و کوثر بر این وآن مبارک Ṭübâ vü ḥūr u kevşer ber īn u ān mübārek

Maʿnā budur ki Ṭübâ ve ḥūr ve kevşer bunuñ ve anuñ üzerine mübārek olsun dimekdür.

Yaʿnī murād, ārzū-yi cennet itmeyüp dūzaḥfurūz olan ʿaşḫı ṭaleb itdügin beyāndur.

²⁸⁴⁷ urur: oturur HP

Āmed nesīm-i şevķī gülhā-yi derd buşkuft آمد نيسم شوقی گلہای درد بشکفت

Ma' nā budur ki şevķe mensüb olan nesīm geldi derd ü elem gülleri açıldı.

Īn nevbahār-i lezzet ber bāğ-i cān mübārek این نوبهار لذت بر باغ جان مبارک

Ma' nā budur ki bu lezzet nevbahāri cān bāğinuñ üzerine mübārek olsun dimekdür. Ya' nī murād, nesīm-i (HE 209^b) şevķ gelüp derd gülleri açıldığın beyāndur.

‘Urfī der āteş-i dil micüşī vu ħamüşī عرفی در آتش دل میجوشی و خموشی

Ma' nā budur ki ey ‘Urfī, sen gönül āteşinde cüş u ħurüş idersen ve yine bunuñ birle süküt idüp ħamüş olursın. Bu taqđırce²⁸⁴⁸

Dāğ-i nihān muĥalled ħufl-i zebān mübārek داغ نھان مخلد قفل زبان مبارک

Ma' nā budur ki nihān olan dāğ-i derūnuñ muĥalled olsun ki ve ħamüşlīğūna sebep olan ħufl-i zebānuñ mübārek olsun dimekdür. Ya' nī murād, (T 151^b) āteş-i dilde cüş idüp yine ħamüş olduğın beyāndur.

Ĥarfı'l-lām²⁸⁴⁹

(mef' ūlū / fā' ilātū / mefā' ilū / fā' ilün)

Şad mühr minihem be leb-i goftugū-yi dil صد مهر مينهم بلب گفتگوی دل

Ma' nā budur ki gönülün goftugūyinuñ dudağı üzerine yüz dāne mühr-i süküt ħoram. Bundan ötüri ki

Tā gerd-i ğam be şevķe beĥanded zi rüy-i dil تا گرد غم بشکوه بخندد ز روی دل

Ma' nā budur ki (HP 384^a) tā ki ğam tozı şevķe itmek sebebiyle gönülün yüzinden ĥande ide dimekdür. Ya' nī murād, dudağına mühr-i süküt ħoyduğın beyāndur.

Dāmān be selsebīl neyālāyed ān ki ū دامن بسلسبیل نیالاید آنکه او

Ma' nā budur ki etegini āb-i selsebīle bulaşdırmaz, ya' nī tenezzül itmez her şol kimesneye ki

Der çeşmesār-i derd koned şost u şüy-i dil در چشمه سار درد کند شست و شوی دل

Ma' nā budur ki gönülini derd ü elem çeşmesārında yıķamış ola dimekdür. Ya' nī murād, çeşme-i derdde olan ĥaleti beyāndur.

²⁸⁴⁸ olursan: idersen HE

²⁸⁴⁹ ĥarfı'l-lām: - HP

Bā şad ğam āşināst dilem dest ezo medār با صد غم آشناست دلم دست ازو مدار

Ma' nā budur ki gönüm yüz dāne ğamla āşinādur ey t̄alib-i ğam olan kimesne, gönümünden eli t̄utma, ya' nī 'alākañi kesme z̄irā ki

Tersem ki ğam 'inān-i to ğired be b̄uy-i dil ترسم که غم عنان تو گیرد بیوی دل

Ma' nā budur ki <qorqaram> gönüñ rāyihāsı sebebiyle ğam, senüñ 'inānuñi t̄uta dimekdür. Ya' nī murād, ğamla kemāl-i ittiḥādın beyāndur ki ğam kendünüñ rāyihāsın hemşoḥbeti olan şahşdan alur.

Tā çend 'ömr der ğam u endiḫe begozered تا چند عمر در غم و اندیشه بگذرد

Ma' nā budur ki ḫattā niçeye dek 'ömr ğamla endiḫede ğiçe şimdengirü

Ber dāştīm dest-i ğam ez z̄ir-i r̄uy-i dil بر داشتیم دست غم از زیر زوی دل

Ma' nā budur ki ğamuñ elini gönüñ çehresinüñ altında yukaru qaldurduq dimekdür. Ya' nī murād, (T 152^a) ğam u efkārđan 'āciz olup ğamuñ destini r̄iz-i r̄uy-i dilden qaldurduĝın beyāndur.

Bogdāḫtīm merhem u elmās r̄iḫtīm بگذاختیم مرهم و الماس ریختیم

Ma' nā budur ki merhemle elmāsı (HE 210^a) eridüp dökduk.

Ān ber cerāḫat-i ciger ĩn der gulü-yi dil آن بر جراحی جگر این در گلوی دل

Ma' nā budur ki ol merhemi cigerde olan cerāḫatüñ üzerine ve bu elmāsı gönlinüñ boĝazına. Ya' nī murād, merhemle ve elmāsıla itdüĝi mu' āmeleyi beyāndur.

'Urfī be yek du cur' a-i ḫün b̄iḫodī numūd عرفی بیک دو جرعه خون بیخودی نمود

(İ 113^a) **Ma' nā budur ki** 'Urfī bir iki cur' a-i ḫün nüş itmegle b̄iḫodlık gösterdi z̄irā ki

Hergiz neḫorde b̄ud şarāb-i sebū-yi dil هرگز نخورده بود شراب سبوی دل

(HP 385^b) **Ma' nā budur ki** herĝiz gönül şarābınuñ sebūsınuñ şarābını nüş itmemişdi dimekdür. Ya' nī murād, cur' a-i ḫün nüş idüp b̄iḫod olduĝın beyāndur.

Velehu Eyzen²⁸⁵⁰

(mef' ūlū / mefā' ilū / mefā' ilū / fe' ūlūn)

Derdem ne be efsāne vü efsün reved ez dil دردم نه بافسانه و افسون رود از دل

²⁸⁵⁰ velehu eyzen: ĝazel İ, - HP

Ma' nā budur ki ey maḥbūb, benüm derdüm gönülden efsāne ve efsūnla gitmez eger murāduñ gidermekse

صد شعبده انگیز که بیرون رود از دل²⁸⁵¹ Sad şu' bedeengiz ki birün reved ez dil

Ma' nā budur ki yüz dāne şu' bede koyar ki ol derd gönülden gide dimekdür. Ya' nī murād, gönlinüñ derdi efsāne ve efsūnla gitmedügin beyāndur.

آن به که بدل ره ندهم روز سلامت آن بih ki be dil reh nede hem rüz-i selāmet

Ma' nā budur ki selāmet güninde yeg olan budur ki gönle yol virmezem

آن ها که در آشوب شیخون رود از دل آنhā ki der ašūb-i ŧebihūn reved ez dil

Ma' nā budur ki ol nesnelere ki ŧebihūn ašūbında gönülden gider. Ya' nī, yeg olan budur ki rüz-i selāmetde ašūb-i ŧebihūn ḥāṭıra getürmek gerek zīrā ki ḥāṭır, perişān (T 152^b) olup ḥuzūra māni' olur dimekdür.

از بسکه دل سوخته ام تشنه صلح است Ez beski dil-i sūḥteem teşne-i şulḥest

Ma' nā budur ki ez beski benüm sūḥte olan gönüm şulḥuñ teşnesidür. Bu taḫdīrce

هر جور که فردا کنی اکنون رود از دل Her cevr ki ferdā koni eknün reved ez dil

Ma' nā budur ki ger cevrüni ey maḥbūb, yarın itseñ gerek gönülden imdi gider. Ya' nī, yarın idecek cevr ü cefānı bugün çekiyorum dimekdür. Bu taḫdīrce murād, maḥbūbla şulḥ olmağa teşne olduḡın beyāndur.

دیگر نکم دست زد بوالهوسان میل Diger nekonem destzed-i bül-hevesān meyl

Ma' nā budur ki ḡayru bül-heveslerüñ el urduḡı şey'e meyl itmezem

گر آرزوی ملک فریدون رود از دل²⁸⁵² Ger ārzū-yi mulk-i Ferīdün reved ez dil

Ma' nā budur ki eger gönülden Ferīdün'ün mulkinüñ ārzūsı daḡi giderse dimekdür. Ya' nī murād, bül-heveslikden ferāḡat itdügin (HE 210^b) beyāndur.

عرفی ره مجنون مرو این درد نه دردیست 'Urfi reh-i Mecnün merev in derd ne derdist

(HP 385^a) **Ma' nā budur ki** ey 'Urfi, Mecnün'ün yolına gitme zīrā ki bu derd bir derddür ki

²⁸⁵¹ Bu mısra ve ŧerhi T'de yoktur.

²⁸⁵² ملک: - HP

Kez bihude gerdiden-i hāmūn reved ez dil کز بیهده گردیدن هامون رود از دل

Ma' nā budur ki boş yere sahrāyı tolanmağdan bu derd çıkup gide, gitmez dimekdür. Ya' nī murād, derdi derd-i Mecnūn'ndan ziyāde olduğın beyānddur.

Ḥarfū'l-mīm²⁸⁵³

(mef' ūlū / fā' ilātū / mefā' ilū / fā' ilūn)

Derdā ki fāş der ğam-i cānāne sūhtīm دردا که فاش در غم جانانه سوختیم

Ma' nā budur ki maḥbūbuñ āteş-i ğam-i 'aşkından derdā ki āşikār olduğumuz (T 153^a) ḥālde yanduk.

Veş derd ü dāğ-i maḥrem ü biğāne sūhtīm وز درد و داغ محرم و بیگانه سوختیم

Ma' nā budur ki maḥremūñ ve biğānenūñ derdünden ve dāğından yanduk dimekdür. Ya' nī murād, āteş-i ğam-i 'aşqdan sūhte olduğın beyānddur.

Bā ḥūn-i şad şehīd mukābil nihādeend با خون صد شهید مقابل نهاده اند

Ma' nā budur ki yüz dāne şehīdūñ kanına muqābil koymışlardır.

'Ömrī ki mā zi āteş-i efsāne sūhtīm عمری که ما ز آتش افسانه سوختیم

Ma' nā budur ki ol bir 'ömrī ki bizler āteş-i efsānedēn yandurduk dimekdür. Ya' nī murād, 'ömrini şad ḥūn-i şehīde muqābil tutduğın beyānddur.

Gū şem' ber furūz be bezm-i ṭarab ki mā گو شم برفروز به بزم طرب که ما

Ma' nā budur ki söyle bezm-i ṭarabda şem' i ziyālandursın ki bizler

Bīrūn der zi ğayret-i pervāne sūhtīm بیرون در ز غیرت پروانه سوختیم

Ma' nā budur ki ḳapunuñ ṭaşrasında pervānenūñ ğayretinden yanduk dimekdür. Ya' nī murād, bezm-i ṭarabda şem' ūñ ziyādār olmasını ṭaleb itduğın beyānddur.

Kes rāh gom nekerd ki Ḥızr-i rehī neyāft کس راه گم نکرد که خضر رهی نیافت

Ma' nā budur ki kimesne ki yolu itürmedi ki yola mensūb olan Ḥızrī bulmadı. Ya' nī bir kimesne ki yolu itürdiyse elbetde bir Ḥızr'ı bulup kendüye delīl olup yolu gösterdi feemmā

Mā der miyān-i Ka' be vü büthāne sūhtīm ما در میان کعبه و بتخانه سوختیم

Ma' nā budur ki bizler Ka' be ile büthāne miyānından yanduk, aşlā bir (HP 385^b) hādī-i rāh

²⁸⁵³ ḥarfū'l-mīm: - HP

olacak Hızır'ı bulmaduk dimekdür. Ya' nî murād, Ka' be ile büthāne miyānında sūhte olduğın beyāndur. (T 153^b)

Zān teşne māndeīm ki ez germī-i nefes زان تشنه مانده ایم که از گرمی نفس

Ma' nā budur ki andan öturi teşne qalmışuzdur ki nefesün harāretinden

در دست خضر جرعه و پیمانہ سوختیم Der dest-i Hızır cur' a vü peymāne sūhtīm

Ma' nā budur ki Hızır' uñ elinde cur' a vü peymāneyi yandurduk dimekdür. Ya' nî (HE 211^a) murād, kemāl-i harāretin beyāndur.

Bugşāyed er zi besten-i zunnār ' uqdeet بگشاید ار ز بستن زنار عقده ات

Ma' nā budur ki zunnār bağlamaqdan eger senün ' uqde-i murāduñ açık olursa ol zamān

Dānī ki ez çi subħa-i şad dāne sūhtīm دانی که از چه سبحة صد دانه سوختیم

Ma' nā budur ki bilürsen ki bizler şad dāne olan tesbīhi neden öturi yandurduk? Ya' nî murād, zunnārbendlikde olan hāşşeyi beyāndur ve taşavvuf ma' nāsı erbābına ma' lüm.

' Urfī be ğayr-i şu' le-i dāğ-i ciger nebūd عرفی بغير شعله داغ جگر نبود

Ma' nā budur ki ey ' Urfī, cigerde olan dāğ uñ şu' lesinden ğayrı nesne degil idi.

Şem' ī ki mā be gūşe-i kaşāne sūhtīm شمعی که ما بگوشه کاشانه سوختیم

Ma' nā budur ki ol bir şem' ki bizler gūşe-i kaşānemüzde yanduk, şu' le-i dāğ-i cigerden ğayrı nesne degil idi dimekdür. Ya' nî murād, cigerinde olan dāğ uñ şu' lesin beyāndur.

Velehu Eyzen²⁸⁵⁴

(fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün)

Mifurüşem rāhat u ' aşq-i sitemger miħarem میفروشم راحت و عشق ستمگر میخرم

Ma' nā budur ki rāhatlıkı şataram ve sitemger olan ' aşkı aluram.

Midehem rüz-i hoş u āsīb-i aħter miħarem میدهم روز خوش و آسیب اختر میخرم

Ma' nā budur ki eyü günü virürem aħterüñ fitnessin şatun aluram dimekdür. Ya' nî (T 154^a) murād, rāhatlıkı virüp ' aşkı aldugın beyāndur.

²⁸⁵⁴ velehu eyzen: ğazel İ, - HP

Dehr-i merdefken be meydānem koned teklīf u men دهر مرد افکن بمیدانم کند تکلیف و من

Ma' nā budur ki merdefken olan dehr beni meydāna teklīf ider ve ben

Īn metā' uftāde ber bālā-yi bister miḥarem این متاع افتاده بر بالای بستر میخرم

(İ 113^b) **Ma' nā budur ki** bu meydāna teklīf metā' ını yaşıdık üzerine düşdügüm (HP 386^a) halde şatun aluram dimekdür. Ya' nī murād, kendü mariz olup bister ü bālīn üzerine düşdügi zamān felek kendüyi meydāna teklīf itdügin beyāndur.²⁸⁵⁵

Māyedār-i himmetem ger ḥār-i reh gerded felek مایه دار همتم گر خار ره گردد فلک

Ma' nā budur ki himmetüñ māyedāriyam eger felek baña māni' olup ḥār-i rāh olacağ olursa bu def a

Mīfurūšem pā be ḥār-i rāh şehper miḥarem میفروشم پا بخار راه شهپر میخرم²⁸⁵⁶

Ma' nā budur ki ol ḥār-i rāh olan felege ayağımı bey' idüp şehper şatun aluram tā ki ol şehper sebebiyle pervāz idüp hevā üzerinden çat' -i menāzil idem dimekdür.²⁸⁵⁷ Ya' nī murād, felek kendüye ḥār-i rāh olup ve kendüsi daḡi kemāl-i himmetinden ayağımı ol ḥāke virüp şehperiyle pervāz itdügin beyāndur.²⁸⁵⁸

Mihr bunmā vü mecū ez men ki men ĩn cins rā مهر بنما و مجو از من که من این جنس را

Ma' nā budur ki maḥabbet göster feemmā benden maḥabbet isteme zīrā ki ben bu maḥabbet cinsini

Ġāyibāne mīfurūšem der berāber miḥarem غایبانه میفروشم در برابر میخرم

Ma' nā budur ki ḡāyibānede olduğum vaqt şataram ve ḡuzūrda (HE 211^b) olduğum vaqt şatun aluram dimekdür. Ya' nī (T 154^b) murād, düstyyla izhār-i maḥabbeti ḡāyibāne itdügin beyāndur.

²⁸⁵⁵ Bu cümle HE'de yoktur.

²⁸⁵⁶ “خاک راه” (ḡāk-i rāh) şeklindedir. Evvelki mısradan hareketele ibare “خار راه” (ḡār-i rāh) şeklinde tamir edildi.

²⁸⁵⁷ “ḡār-i rāh” ibaresi tüm nüshalarda “ḡāk-i rāh” şeklinde yazılıdır. Yukarıdaki dipnota binaen “ḡār-i rāh” şeklinde tamir edildi.

²⁸⁵⁸ “ḡār-i rāh” ibaresi tüm nüshalarda “ḡāk-i rāh” şeklinde yazılıdır. Yukarıdaki dipnota binaen “ḡār-i rāh” şeklinde tamir edildi. Bu cümle HE'de yoktur.

Der maḥabbet dil ziyān rā dūst dāred verne men در محبت دل زیان را دوست دارد ورنه من

Ma' nā budur ki gönül, maḥabbet bāzārında ziyān itmegi dūst dutup sever, yoḳsa ben

Nīm nāz ez vey be şad cān belki kemter miḥarem نیم ناز از وی بصد جان بلکه کمتر میخرم

Ma' nā budur ki ol maḥbūbdan yarım nāz u şiveyi yüz cāna belki daḥi eksige şatun aluram dimekdür.²⁸⁵⁹ Ya' nī murād, maḥbūbuñ nīm nāzını yüz cāna şatun alduḡın beyāndur.

Yek nigāh u yek tebessüm ger konī sermāyeem یک نگاه و یک تبسم گر کنی سرمایه ام

Ma' nā budur ki ey maḥbūb, sermāye şāḥibi oluram eger bir nigāhla bir tebessüm idecek olursañ bu def' a keşret-i sermāyeden

Nūş u niş-i her du 'ālem rā serāser miḥarem نوش م نیش هر دو عالم را سراسر میخرم

(HP 386^b) **Ma' nā budur ki** iki 'ālemüñ başından başına nūşını ve nişini şatun aluram dimekdür. Ya' nī murād, nigāh-i maḥbūbda ve tebessüm-i maḥbūbda olan ḥāleti beyāndur.

Rüy-i bāzār-i murād imrüz 'Urfī bāmenest روی بازار مراد امروز عرفی بامنست

Ma' nā budur ki ey 'Urfī, bāzār-i murāduñ çehresi bugün benümledür zīrā ki

Dāmen-i ter mīfurūšem dīde-i ter miḥarem دامن تر میفروشم دیده تر میخرم

Ma' nā budur ki ter olan dāmeni şataram ve yaş olan gözi aluram dimekdür. Ya' nī murād, bāzār-i murād kendüye fetḥ olduḡın beyāndur ki bu aşl elem şatım idiyor.²⁸⁶⁰

Velehu Eyzen²⁸⁶¹

(mef' ūlū / fā' ilātū / mefa' ilū / fā' ilün)

Mā teşnegī be Dicle vü Ceyḥūn nemīdehīm ما تشنگی بدجله و جیحون نمیدهیم²⁸⁶²

Ma' nā budur ki bizler şusuzlḡı Dicle vü Ceyḥūn'a virmezüz. Bu taḳdīrce

Yek 'el-'aşaş' be şad ḳadeḥ-i ḥūn nemīdehīm یک العطش بصد قدح خون نمیدهیم

Ma' nā budur ki bir 'el-'aşaş' dimegi yüz dāne ḳadeḥle ṭolı ḳana (T 155^a) virmezüz dimekdür. Ya' nī murād, teşnelikten ziyādesiyle ḥoşnūd olduḡın beyāndur.

²⁸⁵⁹ yarım: nāzum HE

²⁸⁶⁰ Bu cümle HE'de yoktur. bāzār-i murād: - HE

²⁸⁶¹ velehu eyzen: ğazel İ, - HP

²⁸⁶² بدجله و : بدجله HP, HE, T

آب حیات از لب ما میچکد ولی آب حیات از لب ما میچکد ولی

Ma' nā budur ki āb-i ḥayāt bizüm lebimizden tamlar feemmā

صد چشمه زهر هست که بیرون نمیدهیم صد چشمه زهر هست که بیرون نمیدهیم

Ma' nā budur ki yüz dāne zehr çeşmesi vardur ki derūnimuzdan taşra virmezüz dimekdür.

Ya' nī murād, lebinde āb-i ḥayāt olup derūnında çeşme-i zehr olduğın beyāndur.²⁸⁶³

شد رام تازیانه تو توسن جنون شد رام تازیانه تو توسن جنون

Ma' nā budur ki ey maḥbūb, cunūn tevseni senūñ tāziyāne-i 'aşkuña rām olup muṭī' oldı. Bu taqdirce

دیگر عنان فتنه بگردون نمیدهیم دیگر عنان فتنه بگردون نمیدهیم

Ma' nā budur ki ayruḡ 'inān-i (HE 212^a) fitneyi dest-i gerdūna virmezüz dimekdür. Ya' nī

murād, tāziyāne-i 'aşḡ-i maḥbūba rām olup cunūndan ḥalāş olduğın beyāndur.

اهل زمانه را هوس آب خضر بس اهل زمانه را هوس آب خضر بس

Ma' nā budur ki ehl-i zamāneye Ḥızr'uñ āb-i ḥayātınūñ hevesi besdür.

کس را خبر ز چاشنی خون نمیدهیم کس را خبر ز چاشنی خون نمیدهیم

(HP 387^a) **Ma' nā budur ki** ḡanda olan lezzet ve çāşnīden kimesneye ḡaber ḡaber virmezüz dimekdür. Ya' nī murād, ḡūn-i 'aşḡdan olan çāşnī evvelen āb-i ḥayātından yeg olduğın beyāndur.

بیدادی از طبیعت موزون ما رسید بیدادی از طبیعت موزون ما رسید

Ma' nā budur ki mevzūn olan ṡabī' atdan bize bir zūlm yetişdi ki

کز بیم دل بقامت موزون نمیدهیم کز بیم دل بقامت موزون نمیدهیم

Ma' nā budur ki ḡavfdan göñli ḡāmet-i mevzūna virmezüz dimekdür. Ya' nī murād, ṡab'-i mevzūnda olan bīdādı beyāndur.

دیوانگیست عرفی و معموره دشمنی دیوانگیست عرفی و معموره دشمنی

(T 155^b) **Ma' nā budur ki** ey 'Urḡī, dīvānelikdür ve ma' mūre düşmenlikdür. Bu taqdirce

ویرانه را بملک فریدون نمیدهیم ویرانه را بملک فریدون نمیدهیم

Ma' nā budur ki ḡarābeyi Ferīdūn'uñ mülkine virmezler dimekdür. Ya' nī murād, dīvāneligi

²⁸⁶³ ya' nī: - HE

mülk-i Ferīdūn üzerine terciḥ itdügin beyāndur.

Velehu Eyzen²⁸⁶⁴

(mef' ūlū / fā' ilātūn / mef' ūlū / fā' ilātūn)

Gāhī muşībet-i dil gāhī melāl-i merdum گاهی مصیبت دل گاهی ملال مردم

Ma'nā budur ki gāhi olur ki gönülün muşībetin çekerüz ve gāhī bir olur ki ḥaḫūn melāletin çekerüz zīrā ki

Der 'işvehāne-i dehr īnest ḥāl-i merdum در عشوه خانه دهر اینست حال مردم

Ma'nā budur ki dehrūn 'işvehānesinde ḥalḫūn ḥālī budur dimekdür. Ya'nī murād, aḫvāl-i dehri beyāndur.

Tā ḥūn-i dil tevān ḥord ey teşne-i kerāmet تا خون دل توان خورد ای تشنه کرامت

Ma'nā budur ki ey teşne-i kerāmet olan ḫālib, tā ki gönül ḫanımı yemek mümkindür.

Nezdik leb meyāver āb-i zulāl-i merdum نزدیک لب میاور آب زلال مردم

Ma'nā budur ki ḥalḫūn āb-i zulālīni dudaḡuñuñ yaḫınına getüre dimekdür. Ya'nī murād, teşne-i kerāmet olan ḫālibi ḥūn-i dil nūş itmege terḡīb itdügin beyāndur.

Himmet zi ḥ'īştēn cūy bīBāyezīd u Şiblī همت ز خویشن جوی بی با یزید و شبلی

Ma'nā budur ki (İ 114^a) ey ḫālib, himmeti öz vücūduñdan iste (HP 387^b) Bāyezīdsiz ve Şiblīsiz

Netvān girift pervāz hergiz be bāl-i merdum نتوان گرفت پرواز هرگز بیال مردم

Ma'nā budur ki ḥalḫūn ḫanadıyla pervāz idüp uçmaḫ mümkin degildür dimekdür. (HE 212^b) Ya'nī murād, her ne ḫāleb idersen öz vücūduñda ḫāleb eyle dimegi beyāndur.

Der cilvegāh-i ma' şūḫ 'ömrem gozeşt līkin در جلوه گاه معشوق عمرم گذشت لیکن

Ma'nā budur ki (T 156^a) benüm 'ömrüm, maḫbūbuñ cilvegāhında geçdi feemmā

Geh der nezāre-i ḥ'īş geh der ḫayāl-i merdum گه در نظاره خویش گه در خیال مردم

Ma'nā budur ki gāh kendü ḫālūme nazār iderdüm ve gāh ḥalḫūn ḫayālīne nazār iderdüm dimekdür. Ya'nī murād, 'ömri cilvegāh-i maḫbūbda bu ḫāl üzere geçdügin beyāndur.

Bāng-i 'ene'l-ḫaḫ'-i mā bīḥāy u hū bülendest بانگ انالحق ما بی های و هو بلندست

²⁸⁶⁴ velehu eyzen: ġazel İ, - HP

Ma' nā budur ki bizüm 'ene'l-ḥaḳ' didügmüzüñ şayt u şadāsı hāy u hūsuz bülend olmıştur. Bu taḳdīrce

نتوان هلاک خود را کردن وبال مردم Netvān helāk-i ḥod rā kerden vebāl-i merdum

Ma' nā budur ki öz nefsimüzüñ helāk olmasını ḥalḳuñ vebāli itmek mümkin degildir dimekdür. Ya' nī murād, hāy u hūsuz 'ene'l-ḥaḳ' didügin beyāndur ve taşavvuf ma' nāsı erbābına ma' lüm.²⁸⁶⁵

هنگام عذر خواهی نادان زهر نوشتست²⁸⁶⁶ Hengām-i 'özrḥ'āhī nādān-i zehr nūşest

Ma' nā budur ki 'özr ḥ'āhlıḳ vaḳtinde nādān olan kimesne zehr nūş idicidür.

گر جام جم نداری مشکن سفال مردم Ger cām-i Cem nedārī meşken sıfāl-i merdum

Ma' nā budur ki eger cām-i Cem'i ṭutmazsan bārī ḥalḳuñ sıfālını şikest itme dimekdür. Taşavvuf ma' nāsı erbābına ma' lüm.²⁸⁶⁷

واله شدست عرفی بر نقش خامه خویش Vālih şodest 'Urfī ber naḳş-i ḥāme-i ḥ'īş

Ma' nā budur ki 'Urfī, öz ḳaleminüñ naḳşına vālih u ḥayrān olmışdur. Böyle olduḳdan sonra

تا چند فتنه گردد بر خط و خال مردم Tā çend fitne gerded ber ḥaṭ u ḥāl-i merdum

Ma' nā budur ki ḥattā niçeye dek ḥalḳuñ ḥaṭ u ḥāli üzerine fitne olsun dimekdür. Ya' nī (HP 388^a) murād, öz ḥāmesinüñ naḳşına ḥayrān olduḳın beyāndur.

Gazel²⁸⁶⁸

(fe' ilātün / fe' ilātün / fe' ilātün / fe' ilün)

مستی کو که خرد را زجنون دل شکنم²⁸⁶⁹ Mesti yī kū ki ḥired rā zi cunūn dil şikenem

Ma' nā budur ki ḳanı mestlik ki cunūndan 'aḳluñ göñlini şikest ideyüm ve daḫi

شیشها بر سر مستورئ عاقل شکنم Şişehā ber ser-i mestūrī-i 'āḳil şikenem

Ma' nā budur ki (T 156^b) şīşeleri 'āḳiluñ mestūrlıḳı başı üzerine şikest ideyüm dimekdür.

Ya' nī murād, mestlikde olan cunūnı 'aḳluñ üzerine terciḥ itdügin beyāndur.

²⁸⁶⁵ taşavvuf ma' nāsı erbābına ma' lüm: taşavvufi erbābına HE

²⁸⁶⁶ نادان - T

²⁸⁶⁷ taşavvuf ma' nāsı erbābına ma' lüm: taşavvufi ma' lüm HE

²⁸⁶⁸ Bu gazel ve şerhi HE'de yoktur. gazel: - T, HP

²⁸⁶⁹ خود: خرد

Ser-i ĥod rā zi mey-i ōḥbet-i ĥod germ konīm سر خود را زمی صحبت خود گرم کنیم

Ma' nā budur ki öz başumı yine öz ōḥbetimūñ bādesinden pūrḥarāret ideyüm de

Der dil-i 'āfiyet endiŕe-i bāṭıl ōikenem در دل عافیت اندیشه باطل شکنم

Ma' nā budur ki rāḥatlıkūñ gönlünde bir alay bāṭıl olan endiŕe vü efkārı ōikest ideyüm dimekdür. Ya' nī murād, öz bādesinden mest olup 'āfiyetden fāriğ olduğın beyāndur.

Ey edeb bāl u per-i ṭa' ne furū rīz ki men ای ادب بال و پر طعنه فرو ریز که من

Ma' nā budur ki ey edeb, ṭa' ne itmek bāl u perin aŕağa dök ki ben

Ḳadem-i kâfile nārefte be menzil ōikenem قدم قافله نارفته بمنزل شکنم

Ma' nā budur ki kârvānuñ ayağını menzil-i maḳŕūda vāŕıl olmadan ōikest ideyüm dimekdür.

Ya' nī murād, menzil-i maḳŕūda kâfile kâdemiyile gitmeyüp pervāzla gıtdüğün beyāndur.

Mevc-i deryā-yi belā mīdehed īn mījde ki mā موج دریای بلا میدهد این مژده که ما

Ma' nā budur ki belā deryāsınuñ emvācı bu mījdeyi virür ki bizler

Keŕtī-i ōabr be nezdīğī-i sâḥil ōikenem کشتی صبر بنزدیکی ساحل شکنم

Ma' nā budur ki ōabr sefīnesini sâḥile yaḳın varduğı gibi ōikest iderem dimekdür. Ya' nī murād, belā-yi 'aŕḳūñ deryāsınuñ mevcinde olan ḥāleti beyāndur ki sâḥile varduğdan ōoñra keŕtī-i ōabr gerek idi ki selāmet üzere ḥalāŕ ola feemmā mevc (HP 388^b) mījde viriyor ki sâḥile varduğı gibi ōikest iderem.

'Urfī er Sāmīrī-i 'aŕḳ dehed ruḥŕat-i mā عرفی ار سامیری عشق دهد رخصت ما

Ma' nā budur ki (T 157^a) ey 'Urfī, eger 'aŕḳūñ Sāmīrī'si bize ruḥŕat virecek olursa

Be fusūn bāl u per-i cādū-yi Bābil ōikenem بفسون بال و پر جادوی بابل شکنم

Ma' nā budur ki mekr u fusūnla cādū-yi Bābil'ūñ bāl u perin ōikest iderem dimekdür. Ya' nī murād, Sāmīrī-i 'aŕḳda olan ḥāleti beyāndur ki ruḥŕat virmek ile bizler bu iŕe kâdirüzdür dimekdür.

Velehu Eyzen²⁸⁷⁰

(mef' ūlū / fā' ilātū / mefā' ilū / fā' ilūn)

Ey sākī-i belā zi ŕarāb-i to sūḥtīm ای ساقی بلا ز شراب تو سوختیم

²⁸⁷⁰ Bu gazel ve ŕerhi HE'de yoktur. velehu eyzen: ğazel İ, - HP

Ma' nā budur ki ey bāde-i belānuñ sāk̄īsi olan şahş, senüñ şarābuñdan yandı.

با آن که آتشم ز آب تو سوختیم   Bā ān ki āteşim zi āb-i to sūhtim

Ma' nā budur ki bunuñ birle ki bizüm vüçüdümüz āteş iken yine şuyuñdan yandı dimekdir.²⁸⁷¹ Ya' nī murād, sāk̄ī-i belānuñ şarābında olan hāleti beyāndur.

در شب گذشت عمر و ندیدیم روی صبح   Der şeb gozeşt 'ömr ü nedidim rüy-i şubh

Ma' nā budur ki 'ömr gicede giçdi ve aşlā şabāhuñ yüzini görmedik. Bu taqdirce

ای بخت از گرانی خواب تو سوختیم   Ey baht ez girānī-i h'āb-i to sūhtim

Ma' nā budur ki ey baht-i bed, senüñ girānī-i h'ābuñdan yandı dimekdir. Ya' nī murād, bahtınuñ aḥvālin beyāndur.

پایت رکاب پرور و دستت عنان نواز   Pāyet rikābperver u destet 'inānuvāz

Ma' nā budur ki ey maḥbūb, senüñ ayağūñ rikābperverde idicidir ve elūñ 'inānuvāzdir. Böyle olduğdan sonra²⁸⁷²

از غیرت عنان و رکاب تو سوختیم²⁸⁷³   Ez ğayret-i 'inān u rikāb-i to sūhtim

Ma' nā budur ki senüñ 'inān u rikābınuñ ğayretinden yandı dimekdir. Ya' nī murād, 'inān u rikābın būs itmek, kendüye naşīb olmaduğın beyāndur.

از شعله محبت ما سوخت شرم یار   Ez şu'le-i maḥabbet-i mā sūht şerm-i yār

Ma' nā budur ki bizüm maḥabbetimüz şu'lesinden maḥbūbuñ şerm u ḥayāsı yandı. Bu taqdirce

ای حسن جلوه کن که نقاب تو سوختیم   Ey ḥüsn cilve kon ki niḳāb-i to sūhtim

Ma' nā budur ki ey ḥüsn-i (İ 114^b)(HP 389^a) maḥbūb, cilve it yoksa senüñ niḳābuñ yandurduğ dimekdir. Ya' nī murād, şu'le-i maḥabbetde olan te'siri beyāndur. (T 157^b)

چون داغ او برم بجحیم اهل معصیت   Çun dāğ-i ū berem be ceḥim ehl-i ma'şiyet

Ma' nā budur ki çünkü ol maḥbūbuñ dāğ-i 'aşkı dūzaḥa iletem, ol zamān dūzaḥda sāk̄in olan ehl-i dūzaḥ

²⁸⁷¹ iken yine: - HP

²⁸⁷² Bu cümle T'de yoktur.

²⁸⁷³ Bu mısra T'de yoktur.

Gūyend dūr ŧev ki zi tāb-i to sūḥtīm گویند دور شو که زتاب تو سوختیم

Ma' nā budur ki dirler ki ıraḥ ol ki senüñ ḥarāretüñden yanduk dimekdür. Ya' nī murād, dāğ-i 'aşḫda olan ḥarāreti beyāndur ki ehl-i dūzaḥ ḫāḫat getürmez.

Mā hem revāneim be ma' müre-i 'adem ما هم روانه ایم بمعمره عدم

Ma' nā budur ki 'ālem-i 'ademüñ ma' müresine bizler daḫi revāne olup gidiciyüz. Böyle

'Urfī taḥammülī zi ŧitāb-i to sūḥtīm عرفی تحملی ز شتاب تو سوختیم

Ma' nā budur ki ey 'Urfī, taḥammül it ki senüñ 'aceleñden yanduk dimekdür. Ya' nī murād, ma' müre-i 'ademe 'acele itdugin beyāndur.

Velehu Eyzen²⁸⁷⁴

(mef' ūlū / mefā' ilū / mefā' ilū / fe' ūlūn)

Bordīm zi kūyeŧ dem-i serdī vü gozeŧtīm بردیم ز کویش دم سردی و گذشتیم

Ma' nā budur ki maḥbūbuñ maḥallesinden ancaḫ bir savıḫ nefes iletüp geḫdik

Sūdīm ber ān der ruḫ-i zerdī vü gozeŧtīm سودیم برآن در رخ زردی و گذشتیم

Ma' nā budur ki ol ḫapunuñ üzerine ancaḫ bir rüy-i zerd sürüp geḫdik dimekdür. Ya' nī murād, kūy-i maḥbūbdan ve der-i maḥbūbdan bībehre olduḫın beyāndur.

Yārān besitādend ki ĩn cilvegeh-i kīst یاران بستادند که این جلوه گه کیست

Ma' nā budur ki yārānlar durdular ki bu 'acabā ḫanḫı maḥbūbuñ cilveghidür feemmā

Mā sürme giriftīm zi gerdī vü gozeŧtīm ما سرمه گرفتیم ز گردی و گذشتیم

Ma' nā budur ki ey maḥbūb, bizler ancaḫ senüñ tozuñdan sürme dutduk ve geḫdik. Ya' nī murād, ğubār-i kūy-i maḥbūbdan ancaḫ naŧıbı sürme olduḫın (T 158^a) beyāndur.

Her geḫ ki reh-i mā be yekī rāhrev uftād هر گه که ره ما بیکی راهرو افتاد

Ma' nā budur ki her vaḫt ki bizüm yolumuz (HP 389^b) bir rāhbere dūŧdiyse

Dīdīm u ḫod bīhudegerdī vü gozeŧtīm دیدیم و خود بیهده گردی و گذشتیم

Ma' nā budur ki ol rāhberi daḫi kendümüz gibi boŧ yire dolanıcı görüp geḫdik dimekdür. Ya' nī murād, kendüyi murādına vāŧıl idicek delīle rāst gelmedugin beyāndur.

²⁸⁷⁴ Bu gazel ve ŧerhi HE'de yoktur. velehu eyzen: ğazel İ, - HP

Çun bād-i şabā rūy be her cā ki nihādīm چون باد صبا روی بهر جا که نهادیم

Ma‘nā budur ki bād-i şabā gibi yüzümüzi her ne yere ki koyduksa

Çidīm ğubār-i reh-i merdī vü gozeştīm چیدیم غبار ره مردی و گذشتیم

Ma‘nā budur ki bir merdūn yolından tozını düşürüp geçdik dimekdür.²⁸⁷⁵ Ya‘nī murād, rüzigār gibi her cānibe teveccüh idüp ğubār-i rehden ğayrı nesne hāşıl itmedügin beyāndur.

Her ğah gozār-i men u ‘Urfi behem uftād هر گاه گزار من و عرفی بهم افتاد

Ma‘nā budur ki her vaqt ki benümle ‘Urfi’nün rehgozāri birbirine muşādıf düşdiyse

Dādīm behem tuhfē-i derdī vü gozeştīm دادیم بهم تحفه دردی و گذشتیم

Ma‘nā budur ki birbirimize derde mensüb olan tuhfeyi virüp geçtik. Ya‘nī murād, derdnāk olduğun beyāndur.

Velehu Eyzen²⁸⁷⁶

(mef‘ülü / mefā‘ilün / fe‘ülün)

Zindānī-i zülf-i yār-i h‘iṣīm زندانی زلف یار خویشیم

Ma‘nā budur ki öz maḥbūbımızuñ zülfünün zindānına giriftār olmışuz dimekdür.

Miḥnetzede-i diyār-i h‘iṣīm محنت زده دیار جویشیم

Ma‘nā budur ki öz şehrimizüñ miḥnetzedesi olmışızdur dimekdür.

Eyyüb neīm līk mā hem ایوب نه ایم لیک ما هم

Ma‘nā budur ki egerçi bizler derd ü belā çekmekte ḥazret-i Eyyüb pāyesinde degilüz feemmā yine bizler

Miḥnetkeş-i rüzigār-i h‘iṣīm محنت کش روزگار خویشیم

Ma‘nā budur ki (T 158^b) öz ‘aşrımızuñ derd ü miḥnet çekicisiyüz dimekdür.

Hergiz be murād-i dil nebūdīm هرگز بمراد دل نبودیم²⁸⁷⁷

Ma‘nā budur ki ašlā gönül murādına vāşıl olmaduq.

²⁸⁷⁵ “tozını” ibaresi tüm nüshalarda “yüzini” şeklinde geçmektedir Fakat “ğubār” kelimesinin karşığı olarak verilen “yüzini” kelimesi hatalıdır ve doğrusu “tozını” olmalıdır. Bu sebeple söz konusu kelime “tozını” şeklinde tamir edildi.

²⁸⁷⁶ Bu gazel ve şerhi HE’de yoktur. velehu eyzen: gazel İ, - HP

²⁸⁷⁷ HP: بمراد

عمریست که شرمسار خویشیم ٴÖmrîst ki şermsâr-i h̄'îşîm

Ma' nâ budur ki bir ٴömrdür ki kendü kendümüzden hicâb iderüz dimekdür.

عزت طلبی نه شیوه ماست ٴİzzet talebî ne şîve-i mâst

Ma' nâ budur ki ٴizzet ve rif' at (**HP 390^a**) taleb itmeklik bizüm şîvemüz degildür zirâ ki

ما دشمن اعتبار خویشیم Mâ düşmen-i i' tibâr-i h̄'îşîm

Ma' nâ budur ki bizler öz i' tibârımızuñ düşmeniyüz dimekdür.

عرفی زجنون ما خجل شد ٴUrfî zi cunûn-i mâ h̄acel şod

Ma' nâ budur ki ٴUrfî, bizüm cunûnımızdan hicâb idüp h̄acel oldı.

پنداشت باختیار خویشیم Pendâşt be ihtiyâr-i h̄'îşîm

Ma' nâ budur ki böyle zan itdi ki bu cunûn, bizüm ihtiyârımızlandur feemmâ degildür dimekdür. Murâd, maṭla' dan tâ maṭṭa' a varıncaya dek öz aḥvâlin beyândur.

Velehu Eyzen²⁸⁷⁸

(fe' ilâtün / fe' ilâtün / fe' ilâtün / fe' ilün)

چند بر بستر از آن چشم فسونساز افتم ٴCend ber bister ez ân çeşm-i fusûnsâz uftem

Ma' nâ budur ki ol fusûnsâz olan gözden niçeye dek dōşek üzerine düşeyüm?

تکیه بر بالش نشتر کنم و باز افتم Tekye ber bâliš-i neşter konem u bâz uftem

Ma' nâ budur ki bâliš-i neşter üzerine dayanayum ve girü yine düşeyüm dimekdür. Ya' nî murâd maḥbûbuñ çeşm-i fusûnsâzından bîmâr olup şâhibfirâş olduĝım beyândur.

پاسم ای شمع چه داری نیم آن پروانه Pâsem ey şem' çi dârî neyem ân pervâne

Ma' nâ budur ki ey şem', benüm hâṭırumı niçün dutarsın ben ol pervâneşifat olan ٴâşık degilem ki

که گرم بال بسوزند ز پروانه افتم Ki gerem bâl besüzend zi pervâne uftem

Ma' nâ budur ki eger âteş-i şem' den benüm ḳanadumı daḫi yandurursalar pervânedan düşeyüm, düşmezem dimekdür. Ya' nî murâd, pervâzdan (**T 159^a**) düşmedüĝin beyândur.

پای شهباز سلامت بگشایید که من Pây-i şehbâz-i selâmet beguşâyîd ki men

²⁸⁷⁸ Bu gazel ve şerhi HE'de yoktur. velehu eyzen: gazel İ, - HP

Ma'nā budur ki selāmet şehbāzınuñ ayağını açmañuz ki ben

Neyem ān murğ ki der çengel-i şehbāz uftem نیم آن مرغ که در چنگل شهباز افتم

Ma'nā budur ki ol murğ degilem ki bu bāzuñ çengālına düşeyüm dimekdür. Ya'nī murād, şehbāz-i selāmete şikār olduğın beyāndur.

Hayret ez beski 'inān-i tāb-i dilem şod tersem حیرت از بسکه عنان تاب دلم شد ترسم

Ma'nā budur ki hayret ziyādesiyle gönlümün 'inān-i ihtiyārına harāret virici oldu havf (HP 390^b) iderem ki

Ki zi encām-i reh-i 'aşk be āgāz uftem که زانجام ره عشق به آغاز افتم

Ma'nā budur ki 'aşkuñ yolunuñ intihāsından ibtidāsına düşeyüm dimekdür. Ya'nī 'aşkuñ encāmına vāşıl (İ 115^a) oluncaya dek bu kadar derd ü belā çekerem. Bu def'a, keşret-i hayretten havf iderem ki yine beni ibtidā-yi 'aşka düşere dimkedür.

'Urfī ārām mecū ez dilem ān reft ki men عرفی آرام مجو از دلم آن رفت که من

Ma'nā budur ki ey 'Urfī, benüm gönlümden imdengirü ārām u qararı taleb itme zirā ki ol gitdi ki ayruğ ben

Bāz ber tekyegeh-i 'aşk be şad nāz uftem باز بر تکیه گه عشق بصد ناز افتم

Ma'nā budur ki 'aşkuñ tekyegāhına yüz dāne nāzla düşeyüm dimekdür. Ya'nī murād, gönlinden ārām u qarār gitdüğün beyāndur.

Velehu Eyzen²⁸⁷⁹

(mef'ūlu / mefā'īlū / mefā'īlū / fe'ūlūn)

Mestem diger in biḥodī ez rüy-i ki dārem مستم دگر این بیخودی از روی که دارم

Ma'nā budur ki ben mest u hayrānam ğayrı ayruğ bu biḥodluğı kağı maḥbūbuñ yüzinden dutayum?

Dīvānegī ez ğamze-i cādū-yi ki dārem دیوانگی از غمزه جادوی که دارم

Ma'nā budur ki kağı maḥbūbuñ cādū olan ğamzesinden dīvāneligi dutayum (T 159^b) dimekdür. Ya'nī murād, mest olduğın beyāndur.

²⁸⁷⁹ Bu gazel ve şerhi HE'de yoktur. velehu eyzen: gazel İ, - HP

Ey dil zi cunūnem gile dārī ‘aceb ez to ای دل ز جنونم گله داری عجب از تو

Ma‘nā budur ki ey gönül, benüm cunūnumdan şikāyet idersen senden ‘acebdür zīrā ki

Hemsāyegī-i fitne zi pehlū-yi ki dārem همسایگی فتنه ز پهلوئی که دارم

Ma‘nā budur ki fitneyle konuşı olduğumı kimün pehlūsından dutayum dimekdür. Ya‘nī murād, öz gönli kendüsünü cunūndan ta‘accub itdüğün beyāndur.

Mest āmedeem ez ‘adem ey cem‘ begūyīd مست آمده ام از عدم ای جمع بگوئید

Ma‘nā budur ki ‘ālem-i ‘ademden mest olduğum hālde geldüm ey cemā‘ at söyleñüz ki

Dāmen zi ki der çīnem ü dil sūy-i ki dārem دامن ز که درچینم و دل سوی که دارم

Ma‘nā budur ki etegi kanğı maḥbūbdan cem‘ ideyüm gönli kanğı maḥbūb tarafına dutayum dimekdür. Ya‘nī murād, ‘ālem-i ‘ademden mest geldüğün beyāndur.

Cānem be leb āverd ü Mesīḥā nezened dem جانم بلب آورد و مسیحا نزند دم

(HP 391^a) **Ma‘nā budur ki** Mesīḥadem olan maḥbūb benüm cānumı dudaguma getürdi ve ol mordeler ihyā idici nefesini urmadı zīrā ki

Dāniste ki bihbūd zi dārū-yi ki dārem دانسته که بهبود ز داروی که دارم

Ma‘nā budur ki bilmiş idi ki şağlamağı ben kimden dutaram dimekdür. Ya‘nī murād, nefes-i Mesīḥā ile zinde olmayup dem-i maḥbūbla bihbūd olduğün beyāndur.

Ferdā ki dil ez ḥūr-i bihiştem neguşāyed فردا که دل از حور بهیستم نگشاید

Ma‘nā budur ki yarın rüz-i kıyāmetde ki benüm gönüm ḥūr-i bihiştden maḥzūz olup guşāde olmaduğdan şoñra

Dānend du ‘ālem ki ğam-i rüy-i ki dārem دانند دو عالم که غم روی که دارم

Ma‘nā budur ki ol zamānda (T 160^a) işte iki ‘ālemün maḥlūkı bilürem ki kanğı maḥbūbuñ cemālinün ğamını dutarum dimekdür. Ya‘nī murād, ḥātırı ḥūr-i bihiştle guşāde olmayup ol maḥbūbın taleb itdüğün beyāndur.

Der dīde-i men ḥüsn furū rized u ḥayret در دیده من حسن فرو ریزد و حیرت

Ma‘nā budur ki benüm gözüme ḥayālāt-i ḥüsn ve ḥayālāt-i ḥayret aşığa dökülmekdedür. Bu taqdīrce

Bāz īn ser-i şūrīde be zānū-yi ki dārem باز این سر شوریده بزانی که دارم

Ma' nā budur ki girü yine bu şūrīde olan başı kimün kucağında dutarum dimekdür. Ya' nī murād, gözine hüsle hayret müstevlī olduğın beyāndur.

عرفی طلبی جرعه مقصود و نگویی عرفی طلبی جرعه مقصود و نگویی

Ma' nā budur ki ey 'Urfī, murād u maqşūd cur' asını bir hoşca taleb idersen feemmā aşlā dimezsen ki

Kīn germrevī ez eşer-i hūy-i ki dārem کین گرم روی از اثر خوی که دارم

Ma' nā budur ki |İ⁺ der nuşa-i evvel mānde est| |HP⁺ ilh.|

Velehu Eyzēn²⁸⁸⁰

(fe' ilātūn / fe' ilātūn / fe' ilātūn / fe' ilūn)

عمر در شعر بسر برده و در باخته ام عمر در شعر بسر برده و در باخته ام

Ma' nā budur ki 'ömri vādī-i eş'ārda başa iletmişem ve oynamışam ve bundan ma'ādā

عمر در باخته را بار دگر باخته ام عمر در باخته را بار دگر باخته ام

Ma' nā budur ki bu oynanmış 'ömri bir ğayrı kerre daħi oynamışam (HP 391^b) dimekdür. Ya' nī murādı budur ki cemī' eş'arı ki altı biñ beyt idermiş dirler: Deryā-yi sefer iderken şuya ğark olmuş bu def' a tekrār yeñiden başlamış altı biñ beyt daħi söyleyüp ittiḥād-i dīvān zuhūra getürmiş işte bu beytde ve bu ğazelde ol aḥvāle işārāt (T 160^b) vardır.

العطش میزند از تشنه لبی هر مویم العطش میزند از تشنه لبی هر مویم

Ma' nā budur ki şusuzlıqdan benüm her bir müyum 'el-'aşaş' şadāsın urur zīrā ki

که قدحهای پر از خون جگر باخته ام که قدحهای پر از خون جگر باخته ام

Ma' nā budur ki hūn-i cigerden pür olmuş kadeḥleri oynamışam dimekdür. Ya' nī murād, teşne olduğın beyāndur.

شاید ار تلخ کشم ناله ز حرمان سخن شاید ار تلخ کشم ناله ز حرمان سخن

Ma' nā budur ki suḥenün hīrāmānından lāyıqdur ki acı nāle çekem zīrā ki

طوطی گرسنه ام تنگ شکر باخته ام طوطی گرسنه ام تنگ شکر باخته ام

Ma' nā budur ki aç olan tūḥiyem şekertengin oynayup zāyi' itmişem dimekdür. Ya' nī murād,

²⁸⁸⁰ Bu gazel ve şerhi HE'de yoktur. velehu eyzen: gazel İ, - HP

tūṭī-i gorosne olduġın beyāndur.

Raṣad-i ṣer'-i hüner çun neṣved maḥv ki men رصد شرع هنر چون نشود محو که من

Ma' nā budur ki hüner ve ma' ārifūn ṣer' i ve aḥkāmı maḥv olmasun ki ben

شش هزار آیت احکام هنر باخته ام شش هزار آیت احکام هنر باخته ام

Ma' nā budur ki aḥkām-i hünerūn altı biñ 'alāmeti oynayup zāyi' itmişem dimekdür. Ya' nī murād, ol deryāda zāyi' olan altı biñ beyti beyāndur.

گفته گر شد ز کفم شکر که ناگفته به جاست گفته گر شد ز کفم شکر که ناگفته به جاست

Ma' nā budur ki söylenen altı biñ beytüm eger deryāda elümden zāyi' olup gitdiyse şükr olsun ki henüz söylenmemiş ebyāt yerindedür zīrā ki ma' nīde

از دو صد گنج یکی مشت گهر باخته ام از دو صد گنج یکی مشت گهر باخته ام

Ma' nā budur ki iki yüz hāzineden bir avuç guheri zāyi' idüp oynamışam dimekdür. Ya' nī murād, (T 161^a) altı biñ beyt deryāda zāyi' oldıysa (HP 392^a) henüz derūnumda bu kadar genc-i guher vardur dimege işāretdür.

ساقی مصطبۀ نطقم و می ریخته ام ساقی مصطبۀ نطقم و می ریخته ام

Ma' nā budur ki nuṭk maṣṭabasınıñ sāķisiyem ve dā'imā bāde gibi pürkeyf olan maẓmūnātı sāmi' ūñ cām-i ḳalbine ve sāġar-i gūşına dökerem (İ 115^b) ve bundan ma' ādā

طائر باغچه قدسم و پر باخته ام طائر باغچه قدسم و پر باخته ام

Ma' nā budur ki bāġçe-i ḳudsuñ ṭā'iriyem ve per ü bāl oynayup zāyi' itmişem dimekdür. Ya' nī murād, öz rütbesin beyāndur.

صد مصیبت کده در هر سخنم مدغم بود صد مصیبت کده در هر سخنم مدغم بود

Ma' nā budur ki benüm her sözümdе yüz dāne muṣībethābe muḍġam olmışdur. Bu taḳdīrce

عرفی این ناله <که> در شام و سحر باخته ام عرفی این ناله <که> در شام و سحر باخته ام

Ma' nā budur ki ey 'Urfī, bu nāle vü feryādı ki her şām u seḥer oynayup zāyi' iderem, her sözümdе yüz muṣībetkede muḍġamdur. Ya' nī murād, nāle vü feryādında olan ḥāleti beyāndur.

Velehu Eyzen²⁸⁸¹

(fe' ilātūn / fe' ilātūn / fe' ilātūn / fe' ilūn)

Hiç ez in şeşder-i gam naş-i guşādī nezenīm هیچ ازین ششدر غم نقش گشادی نزنیم

Ma' nā budur ki ašlā bu şeşder-i gam olan dünyādan bir guşādnakş urmaduğ dimekdür.

Be kemān āmede ' anqā-yi murādī nezenīm بکمان آمده عنقای مرادی نزنیم

Ma' nā budur ki kemāna gelmişken murāda mensūb olan ' anqāyı urmağa kādīr olmaduğ dimekdür. Ya' nī murād, tāli' inden şekvādur.Çend hūd şīşe begīrīm u berizīm be hāk²⁸⁸² چند خود شیشه بگیریم و بریزیم بخاک**Ma' nā budur ki** şīşeyi niçeye dek tūtalum ve toprağa dōkelüm

Yek du cāmī zi kef-i hūrnejādī nezenīm یکدو جامی ز کف حور نژادی نزنیم

Ma' nā budur ki (T 161^b) bir hūrī nejād olan maḥbūbuñ kefinden bir iki cāmı urmağa kādīr olmaduğ dimekdür. Ya' nī murād, cām-i murādī kef-i hūrnejāddan nūş itmedügin beyāndur.

Men ezīn sū to zi ān sū to begū ey dil-i zār من ازین سو تو زآن سو تو بگو ای دل زار

Ma' nā budur ki ben bu tarafından sen ol tarafından (HP 392^b) ey dil-i zār sen söyle

Dest der dāmen-i Kisrā zede dārī nezenīm دست در دامن کسری زده داری نزنیم

Ma' nā budur ki eli Nūşirevān'un etegine urduğumuz ḥālde berdār urmaduğ dimekdür. Ya' nī murād, bir şāḥib' adāletūñ dāmenine el urup dād itmedügin beyāndur.

Ber dil-i şad varağ ez ye 's çi bebendīm girih بر دل صد ورق از یأس چه ببندیم گره

Ma' nā budur ki şad varağ olan gönlūñ üzerine me 'yūs olmağdan dūğüm bağladuğ zīrā ki

Neğuşādīm dil u fāl-i murādī nezenīm نگشادیم دل و فال مرادی نزنیم

Ma' nā budur ki göñli açmaduğ ve murāda mensūb olan fālī daḥi urmaduğ dimekdür. Ya' nī murād, fāldan me 'yūs olduğın beyāndur.

' Urfī ez merdum-i ālūde perişān şodeīm عرفی از مردم آلوده پریشان شده ایم

Ma' nā budur ki ey ' Urfī, bizler ālūde ve gunāhkār olan kimesnelerden perişān olmuşuzdur.²⁸⁸³²⁸⁸¹ Bu gazel ve şerhi HE'de yoktur. velehu eyzen: gazel I, - HP²⁸⁸² بخاک: - HP²⁸⁸³ gunāhkār: ve kenār HP

Āh-i serdīm be reh-i pākniḥādī nezenīm آه سردیم بره پاک نهادی نزنیم

Ma' nā budur ki bir serd olan āhı bir pākniḥād olan kimesnenüñ yolında urmaduḡ dimekdür. Ya' nī murād, pākniḥād olan kimesnelerle şöḡbet itmeyüp ālūdedāmen olan şahşlarla hemmeclis olduḡına perişān olduḡın beyāndur.

Velehu Eyzen²⁸⁸⁴

(fe' ilātün / fe' ilātün / fe' ilātün / fe' ilün)

Tā be key hemreh-i endiše-i bāṭıl bāšem تا بکی همره اندیشه باطل باشم

Ma' nā budur ki ḥattā niçeye dek bāṭıl olan endiše vü efgāruñ yoldaşı olayum.

Der diyār-i ṭarab āsūdeter ez dil bāšem در دیار طرب آسوده تر از دل باشم

Ma' nā budur ki diyār-i zevḡ u şafāda gönülden ziyāde rāḡat olayum dimekdür. Ya' nī murād, öz aḡvālin beyāndur.²⁸⁸⁵

Ger gozeştem zi der-i Ka' be ne ez biḡberīst گر گذشتم ز در کعبه نه از بیخبر است

(T 162^a) **Ma' nā budur ki** eger ben Ka' be ḡapısından geḡdümse biḡber olduḡumdan degildür zīrā ki

Ḥükmi-i 'aşḡest ki āşüfte şemā'il bāšem حکم عشقست که آشفته شمائل باشم

Ma' nā budur ki 'aşḡuñ muḡtezāsı ḡukmi budur ki ben āşüfte şemā'il olayum dimekdür. Ya' nī murād, āşüfte şemā'il olduḡın beyāndur. (HP 393^a)

Men ki Dārā vü Sikender 'alaf-i tiḡ-i menend من که دارا و سکندر علف تیغ منند

Ma' nā budur ki Dārā vü İskender ki benüm tiḡümün 'alafı pāyesinde olalar. Bu taḡdīrce

Sezed ān hem ki derīn ma' reke bismil bāšem سزد آن هم که درین معرکه بسمل باشم

Ma' nā budur ki bu daḡi yetişür ki ma' reke-i cengde bismil olayum dimekdür. Ya' nī murād, öz rütbesin beyāndur.

Men ki ez koşte şoden hem dilem ārām neyāft من که از کشته شدن هم دلم آرام نیافت

Ma' nā budur ki benüm gönülüm ki helāk olmaḡdan rāḡat olup ārām bulmayınca

²⁸⁸⁴ Bu gazel ve şerhi HE'de yoktur. velehu eyzen: gazel İ, - HP

²⁸⁸⁵ öz: üzere HP

Cāy ān nīst ki minnetkeş-i qātil bāšem جای آن نیست که منت کش قاتل باشم

Ma' nā budur ki anuñ yeri degildür ki qātiluñ minnetkeşi olayum dimekdür. Ya' nī murād, gönli maqtül olmağdan daği ārām bulmaduğın beyāndur.

Men ki tā mey nekeşidem çemen-i gül neşodem من که تا می نکشیدم چمن گل نشدم

Ma' nā budur ki ben ki şarāb-i ' aşkı nüş itmedikçe maḥabbetüñ güli olmadum. Bu taqđırce

Ger be mescid revem ez meykede gāfil bāšem گر بمسجد روم از میکده غافل باشم

Ma' nā budur ki eger meyhāneden mescide gidecek olursam cāhil u nādān olmış oluram dimekdür. Taşavvuf ma' nāsı erbābına ma' lūm.

' Ankebūteş be zevāyā heme zunnār tened عنكبوتش بزوايا همه ز نار تند

Ma' nā budur ki ' ankebūt dört köşesinde cümle zunnār şarar nirde?

Hānqāhī ki meniş mürşid-i kāmīl bāšem خانقاهی که منش مرشد کامل باشم

Ma' nā budur ki ol bir hānqāhda ki ben ol hānqāhda mürşid-i kāmīl olayum (T 162^b) dimekdür. Ya' nī murād, öz rütbesini beyāndur.

Dil ü dīn āfet-i āzādegī āmed ' Urfī دل و دین آفت آزادگی آمد عرفی

Ma' nā budur ki ey ' Urfī, gönül ve dīn ikisi daği āzādeligüñ āfeti gelmişdür böyle olduğda|I⁺ n şoñra|

Ber ezīn nīst ki bīmezheb u bīdil bāšem بر ازین نیست که مذهب و بیدل باشم

Ma' nā budur ki bundan a' lā yoğdur ki imdengirü bu riyāyla ālūde olan dīndārlığı terk idüp bīmezheb ü bīdil olayum dimekdür. Taşavvuf ma' nāsı erbābına ma' lūm.

Velehu Eyzen²⁸⁸⁶

(mef' ūlu / mefā' ilü / mefā' ilü / fe' ūlün)

Dil der şiken-i tırta-i dilbend şikestīm دل در شکن طره دلبنده شکستیم

(HP 393^b) **Ma' nā budur ki** gönli dilbend olan maḥbūbuñ tırrasınuñ şikeninde şındurduğ

Şad niş-i belā der dil-i ḥorsend şikestīm صد نیش بلا در دل خرسند شکستیم

Ma' nā budur ki yüz dāne niş-i belāya kāni' olan gönülde şındurduğ dimekdür. Ya' nī murād, öz aḥvālin beyāndur.

²⁸⁸⁶ Bu gazel ve şerhi HE'de yoktur. velehu eyzen: gazel İ, - HP

سودازده گی بین که دل هم نفسان را Sevdāzedegī bīn ki dil-i hemnefesān rā

(HP 393^b) **Ma‘nā budur ki** sevdāzedeligi ve dīvāneligi gör ki hemnefes olan yārānlaruñ göñlini

صد بار ز نشنیدن یک پند شکستیم Şad bār zi nişnīden-i yek pend şikestīm

Ma‘nā budur ki bir naşīḥati istimā‘ itmemekden ötüri yüz kerre şikest itdük dimekdür. Ya‘nī murād, dilşiken yārān olduğın beyāndur.²⁸⁸⁷

ما را مکن از عشق بزهر مژه نومید Mārā mekon ez ‘aşq be zehr-i muje nevmīd

Ma‘nā budur ki bizi mujesi zehrñak olan ‘aşqdan nāümīd eyleme zīrā ki

کاین توبه به امید شکرخند شکستیم Kīn tevbe be ümmīd-i şekerḥand şikestīm

Ma‘nā budur ki bu tevbeyi şekerḥand ümīdiyle şikest itdik dimekdür. Ya‘nī murād, şekerḥand ümīdiyle tevbeşiken olduğın beyāndur. (T 163^a)

از بسکه شکفتیم ز تلخ آبه کشیدن Ez beski şikiftīm zi telḥābe keşīden

Ma‘nā budur ki ez beski ta‘accub itdik acı şu çekmekden. Ya‘nī murād, bāde-i ‘aşq ola ḥattā

در کام مگس چاشنی قند شکستیم Der kām-i meges çāşnī-i ḳand şikestīm

Ma‘nā budur ki megesuñ dimāğında şekeruñ lezzetin şikest itdik dimekdür. Ya‘nī murād, nüş itdügi telḥāb, şekerden lezīz olduğın beyāndur.

میگفت بیعقوب محبت که بسی ما Mīgoft be Ya‘ḳūb maḥabbet ki besī mā

Ma‘nā budur ki maḥabbet Ya‘ḳūb’a didi ki bizler çoḳ

دلهای پدر در غم فرزند شکستیم Dilhā-yi peder der ğam-i ferzend şikestīm

Ma‘nā budur ki pederuñ göñlini ferzenduñ ğamında şikest itdik dimekdür. Ya‘nī murād, ḳışsa-i Ya‘ḳūb’ı ve aḥvāl-i Yūsuf’ı beyāndur.

دردا که ازین عهد که دل با صنمی کرد Derdā ki ezīn ‘ahd ki dil bā şanemī kerd

Ma‘nā budur ki feryād olsun ki bu ‘ahidden ki göñül bir şanemşifat olan maḥbūbla (HP 394^a) imdi feemmā

صد عهد نهانی به خداوند شکستیم Şad ‘ahd-i nihānī be Ḥudāvend şikestīm

Ma‘nā budur ki gizlice yüz dāne ‘ahdi Ḥudāvendle şikest itdik dimekdür. Ya‘nī murād,

²⁸⁸⁷ dilşiken: şiken T

hudāvendle olan ‘ahdi űikest idüp maĥbūbla olan ‘ahdi űikest itmedügin beyāndur.

Tā kām-i to ‘Urfī űemerālūde nekerded تا کام تو عرفی ثمرآلوده نگردد

Ma‘nā budur ki ey ‘Urfī ĥattā senūñ dimāguñ mīve ile ālūde olmasun deyü

Der bāġ-i űarab naĥl-i berūmend űikestīm در باġ طرب نخل برومند űکستیم

Ma‘nā budur ki zevĥ ü űafā bāġçesinde dıraĥt-i mīvedārı cümleden űındurduĥ dimekdür.

Ya‘nī murād, öz aĥvālin beyāndur.

Velehu Eyzen²⁸⁸⁸

(mefā‘ ilün / fe‘ ilātün / mefā‘ ilün / fe‘ ilün)

Ez ān bāde-i űevĥ-i to hūű-i cān dozdem²⁸⁸⁹ از آن ز باده شوق تو هوش جان دزدم

(T 163^b) **Ma‘nā budur ki** ey maĥbūb, senūñ űevĥüñ űarābıyla cānuñ ‘aĥlımı andan ötüri uġurladum ki²⁸⁹⁰

Ki lezzet-i ġamet ez kām-i ĩn u ān dozdem که لذت غمت از کام این و آن دزدم

Ma‘nā budur ki ġamuñda olan lezzeti anuñ ve bunuñ dimāġından uġurladum.²⁸⁹¹ Ya‘nī murād, maĥbūbuñ ġamında olan lezzetüñ te ‘űirin beyāndur.

To germ dānī u tersem ki çun resī ber men تو گرم دانی و ترسم که چون رسی بر من

Ma‘nā budur ki ey maĥbūb, sen esb-i nāzuñ ġāyetle tīz u ĥarāretle sürücisen ĥavf iderem ki çünki gelüp benüm üzerüme yetiűüp vāűıl olasın. Bu taĥdīrce

Çigüne űīve-i dozdi ez ān ‘inān dozdem چگونه شیوه دزدی از آن عنان دزدم

Ma‘nā budur ki uġruluk űīvesini ol tīzrev olan ‘ināndan niçesi uġurlaram dimekdür. Ya‘nī murād, mübālaġa üzere tīz‘inān olduġın beyāndur ki dozdlıĥ űīvesin ol çāpuk‘ināndan uġurlamaĥ mümkün degildür dimekdür.

Ĥoű ān viűāl ki her dem ĥalāvet-i niġehet Ĥoű ān vıűāl که هر دم ĥalvet niġhet خوش آن وصال

Ma‘nā budur ki ol viűāl ĥoűdur ki her dem senūñ niġāhuñda olan lezzeti ve ĥalāveti

Dil ez niġāh zi dil cān u men zi cān dozdem دل از نگاه ز دل جان و من ز جان دزدم

²⁸⁸⁸ Bu gazel ve űerhi HE’de yoktur. velehu eyzen: gazel İ, - HP

²⁸⁸⁹ از آن: - HP

²⁸⁹⁰ uġurladum: uġurlaram İ

²⁸⁹¹ uġurladum: uġurlaram İ

(HP 394^b) **Ma' nā budur ki** gönül, nigāhdan uğurlaya ve gönülden cān uğurlaya ve ben cāndan uğurlayam dimekdür. Ya' nī murād, nigāhda maḥbūbda olan ḥalāveti beyāndur.

Be cevr tā konem ū rā dilīr miḥāhem بجور تا کنم او را دلیر میخوام

Ma' nā budur ki cevr ü cefā itmekde ḥattā ol maḥbūbı dilīr u şeci' itdükdən şoñra isterem ki

Ki fāş giryem u pinhān eşer ez ān dozdem که فاش گریم و پنهان اثر از آن دزدم

Ma' nā (T 164^a) budur ki āşikār giryē vü feryād ideyüm ve gizlice ol giryeden eşer uğurlayam dimekdür. Ya' nī murād, giryē-i fāşda olan te'şiri uğurladüğün beyāndur.

Be cürm-i 'aşq çu ferdā bedūzaḥem fikenend بجرم عشق چو فردا بدوزخم فکنند

Ma' nā budur ki 'aşquñ cürmi sebebiyle yarın rüz-i kıyāmetde çünki dūzaḥa bıraḳalar, ol zamān

Tamām-i āteş-i dūzaḥ der ustuhān dozdem تمام آتش دوزخ در استخوان دزدم

Ma' nā budur ki dūzaḥuñ āteşi bi't-tamām cümleden kemükde uğurlaram dimekdür. Ya' nī murād, mübālağa üzere ustuhānında olan ḥaleti beyāndur ki cümle āteş-i dūzaḥı ustuhānında uğurlayup ḥıfz itmek mümkindür dimekdür.

Hoş ān ki yār be men bedgumān şevēd 'Urfī خوش آنکه یار بمن بدگمان شود عرفی

Ma' nā budur ki ey 'Urfī, ol nesne hoşdur ki maḥbūb benden ṭarafa bedgumān ola zīrā ki

Ki lezzet-i sitem ez zaḥm-i imtiḥān dozdem که لذت ستم از زخم امتحان دزدم

Ma' nā budur ki sitemüñ lezzetini imtiḥān zaḥmından uğurlayam. Ya' nī, bedgumān olduğı şüretde imtiḥān itmek için zaḥm urmaḳdan ḥālī olmaz. Bu def' a ben ol zaḥmuñ siteminde olan lezzeti uğurlaram dimekdür. Ya' nī murād, sitem-i maḥbūbda olan lezzeti beyāndur.

Velehu Eyzen²⁸⁹²

(fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün)

Her kirā düşmen şevem ber 'ayb-i ḥod maḥrem konem هر کرا دشمن شوم بر عیب خود محرم کنم

Ma' nā budur ki her şol kimesneye ki düşmen olam evvel öz 'aybum üzerine ol düşmeni muṭṭali' idüp maḥrem iderem bundan ötüri ki (HP 395^a)

²⁸⁹² Bu gazel ve şerhi HE'de yoktur. velehu eyzen: gazel İ, - HP

Tā zi bīm-i ʔaʕ ne bā ū kīnecūyī kem konem ²⁸⁹³ تا ز بيم طعنه با او كينه جویی كم كنم

Maʕnā budur ki tā ki ʔaʕ ne itmek ʔavfindan ol (T 164^b) düşmenle ʕadāvet idüp kīnecūylığı az ideyüm dimekdür. (İ 116^b) Yaʕnī murād, öz ʕaybına düşmeni bu dāʕiyyeden ötüri vākıf idüp maḥrem itdügin beyāndur.

El-vedāʕ ey dūstān u düşmenān reftem ki bāz الوداع ای دوستان و دشمنان رفتم كه باز

Maʕnā budur ki ey dūstlar, vʕey düşmenler sizüñle vedāʕ olsun zīrā ben yine gitdüm ki

Düşmenī bā şādumānī dūstī bā ğam konem دشمنی با شادمانی دوستی با غم كنم

Maʕnā budur ki şādumānılığla düşmenlik muʕāmelesin ideyüm ve ğam u enduhla dūstluğ ve āşinālık muʕāmelesin ideyüm dimekdür. Yaʕnī murād, ğamla ve şādumānılığla muʕāmeleyi beyāndur.

Terk-i ʕadet ger be yek nevbet neşāyed çend gāh ترك عادت گر بیک نوبت نشاید چند گاه

Maʕnā budur ki eger ʕadeti ve k̄anūmı bir nevbetde bilece terk itmek lāyık degilse niçe vağt olur ki?

Teşnegī rā çāre ez nazẓāre-i zemzem konem تشنگی را چاره از نظاره زمزم كنم

Maʕnā budur ki şusuzlığa çāreyi āb-i zemzeme nazẓāre itmekden iderem. Yaʕnī, ʕadet-i ʕuşşāk budur ki defʕ-i teşnelik itmeye ve ol ʕadeti bir nevbet bile terk itmek cāʕiz olmaduğdan şoñra biz dağı defʕ-i teşnelik içün āb nūş itmezüz feemmā nazẓāre itmekden yine biraz biraz ol teşnelige çāre iderüz dimekdür. Murād, āb-i zemzeme nazẓāre itmekden teşnelige çāre itdügin beyāndur ve dağı bundan maʕkūlce maʕnā virürlerse ne güzel.

Ger Felātūn rā dehem ilzām nādānem velī گر فلاطون را دهم الزام نادانم ولی

Maʕnā budur ki eger ʕakılda ve zekāvetde Eflātūn pāyesinde (T 165^a) olan kimesneleri ilzām idecek olursam yine nādānam feemmā

Kavs-i dānāyī zenem ger ʔış rā mülzim konem کوس دانایی زنم گر خویش را ملزم كنم

Maʕnā budur ki dānālık kavsin ururam eger öz nefşümü ilzām idecek olursam dimekdür. Yaʕnī (HP 395^b) murād, öz vücūdını ʕārif olan kimesne ilzām idüp kendü rütbesin fehm idüp bilmek Eflātūn'ı ilzām itmekden müvecceh olduğın beyāndur.²⁸⁹⁴

²⁸⁹³ İ كه ز:

²⁸⁹⁴ ilzām idüp: eger öz idüp T

Ez temāšā bāz mānem ger men ez eṭvār-i ḥı̄ṣ̄ Ez temāšā bāz mānem ger men ez eṭvār-i ḥı̄ṣ̄

Ma' nā budur ki temāšā itmekden girü ḳaluram eger ben öz evzā' u eṭvārumdan

Her kirā biḡāne yābem yā ḥodeṣ maḥrem konem هر کرا بیگانه یابم یا خودش محرم کنم

Ma' nā budur ki her ṣol kimesneyi ki biḡāne bulayum ve kendüme maḥrem ideyüm ol zamān ayruḳ dünyāda seyr ü temāšā itmekden girü ḳaluram zīrā ki evzā' u eṭvāruma biḡāne olan kimesne ol mertebe çoḳdur ki eger ben bunları bilüp kendüme maḥrem itmege sa'y idince ayruḳ dünyāda temāšādan ḳaluram dimekdür daḫi bundan ma' ḳülce ma' nā virürlerse ne güzel.

عرفی از گوش تأمل پنبه خست بر آر 'Urfī ez gūṣ-i te'emmül penbe-i ḥisset ber ār عرفی از گوش تأمل پنبه خست بر آر

Ma' nā budur ki ey 'Urfī, gūṣ-i te'emmülden ḥisset penbesin yuḳaru getir.

Tā be ḥiçet bīniyāz ez himmet-i Ḥātem konem تا بهیچت بی نیاز از همت حاتم کنم

Ma' nā budur ki Ḥātem'ün himmetinden ve iḥsānuñdan ḥattā seni ḥiç bir şeyle bīniyāz ideyüm tā ki Ḥātem'e iḥtiyācuñ olmaya dimekdür. Ya' nī murād, (T 165^b) gūṣ-i te'emmülden penbe-i ḥissetini ḳaldurduḡın beyāndur.

Velehu Eyzen²⁸⁹⁵

(mef' ūlū / fā' ilātū / mefā' ilū / fā' ilūn)

Men kīne rā be mihr ḥarīdār nīstem من کینه را بمهر خریدار نیستم

Ma' nā budur ki ben kīneyi maḥabbetle ṣatun alacaḳ degilem zīrā ki

Dil pīṣ-i tost līk be dil-i yār nīstem دل پیش تست لیک بدل یار نیستم

Ma' nā budur ki ey maḥbūb, gōñül senüñ ḥuzūruñda feemmā ben gōñle düst degilem dimekdür. Ya' nī murād, öz aḥvālin beyāndur.

Tā kerdeem vedā' be rāḥat resīdeem تا کرده ام وداع براحت رسیده ام

Ma' nā budur ki ḥattā ki bu ālāyiṣ-i dünyāyla vedā' eyleyüp terk itmişem, rāḥata vāṣıl olmışam zīrā ki ḥaḳīḳat üzere naḳar olacaḳ olursa

Yek menzilest rāh u girānbār nīstem یک منزلست راه و گرانبار نیستم

Ma' nā budur ki varacaḡımız 'ālem-i 'adem yolu bir menzildür ve yüküm (HP 396^a) daḫi

²⁸⁹⁵ Bu gazel ve şerhi HE'de yoktur. velehu eyzen: gazel İ, - HP

ağur degildür dimekdür. Ya' nî murād, girānbār olmaduğın beyāndur.

آغاز دوستیست عنان از ستم بگیر آغاز دوستیست عنان از ستم بگیر

Ma' nā budur ki ey maḥbūb, henūz düstlīğūñ ve āşınālīğūñ ibtidāsıdır, bu taqđırce sitem ü cefā ' inānın dutma zīrā ki

درمانده محبت بسیار نیستم Dermānde-i maḥabbet-i bisyār nīstem

Ma' nā budur ki ziyādesiyle çok olan maḥabbetüñ ' āciz qalmış degilem ki ' inān-i sitemi dutasın dimekdür. Ya' nî murād, maḥbūbla olan mu' āmeleyi beyāndur.

گویم گهی خوش آمد آسودگی بدل Güyem gehī hoş āmed āsūdegī be dil

Ma' nā budur ki gāhīce bir gönle rāḥatlıkūñ hoş āmedliğin söylerem bunuñ birle yine²⁸⁹⁶

درد ترا هنوز سزاوار نیستم Derd-i torā henūz sezāvār nīstem

Ma' nā budur ki ey maḥbūb, senüñ derdine <henūz> lāyık degilem (T 166^a) dimekdür. Ya' nî murād maḥbūbuñ derdinüñ rütbesin beyāndur.

دردم قویست لیک چنانم که گویمت Derdem qavīst līk çunānem ki güyemet

Ma' nā budur ki ey maḥbūb, benüm derdüm gāyetle ziyāde ve qavīdür feemmā ancılayın ki saña beyān idüp söylerem imdi sen daḥi

دارو مکن خراب که بیمار نیستم Dārū mekon ḥarāb ki bīmār nīstem

Ma' nā budur ki dārūyı, şifāyı ḥarāb idüp zāyi' itme ki ben ḥaste degilem dimekdür.²⁸⁹⁷ Ya' nî murād, derdi dārūyla şifāpezīr olmaduğın beyāndur.

ترک وفا بجور نه آیین دوستیست Terk-i vefā be cev̄r ne āyīn-i düstīst

Ma' nā budur ki cev̄r sebebiyle vefāyı terk itmek düstlīk ' ādeti degildür.

زین شیوه ظن مبر که خریدار نیستم Zīn şīve zan meber ki ḥarīdār nīstem

Ma' nā budur ki ey maḥbūb gumān iletme ki bu şīveyi ḥarīdār degilem belki ḥarīdāram dimekdür. Ya' nî murād, cev̄r sebebiyle vefāyı terk itmedüğün beyāndur.

در عشق روستایی و در عقل شهریم Der ' aşq rüstāyī vü der ' aql şehriyem

Ma' nā budur ki ' ālem-i ' aşqda dānişüm ve idrākum rüstāyī vü dihkānī pāyesindedür feemmā

²⁸⁹⁶ bir gönle: bir gönli İ

²⁸⁹⁷ ḥaste degilem: ḥastedilem HP; itme ki ben: itmekden HP

‘aqlıda şehriyem. (İ 117^b) Bu taqđırce

ناموس را بجهل طلبکار نیستم Nāmūs rā be cehl ṭalebkār nīstem

Ma‘nā budur ki ‘ār u nāmūsı cehl sebebiyle ṭalebkār degilem dimekdür. Nāmūsdan murād, ‘aşk ve cehlden (HP 396^b) maqşūd, ‘aql. Ya‘nī murād, ‘aşkla ‘aqluñ rütbesin beyāndur.

عرفی ز من حکایت معشوق نشنوی ‘Urfī zi men hikāyet-i ma‘şūḵ nişnevī

Ma‘nā budur ki ey ‘Urfī, ma‘şūḵuñ hikāyetini benden istimā‘ itmiyorsuñ zīrā ki

مست شراب عشقم و هشیار نیستم Mest-i şarāb-i ‘aşqem u huşyār nīstem

Ma‘nā budur ki ‘aşquñ (T 166^b) bādesinüñ mesti olmuşam ve şāhib‘aql degilem dimekdür. Ya‘nī murād, bāde-i ‘aşquñ bādesinüñ mesti olduğın beyāndur.

Velehu Eyzēn²⁸⁹⁸

(fā‘ ilātün / fā‘ ilātün / fā‘ ilātün / fā‘ ilün)

عفوت آوردم دل شرمنده را آتش زدم ‘Afvet āverdem dil-i şermende rā āteş zedem

Ma‘nā budur ki ey maḥbūb, senüñ ‘afvuñı ve iḥsānuñı getürdüm ve şermende olan gönle āteş urdum.

خط آزادی نمودم بنده را آتش زدم Ḥaṭṭ-i āzādī numūdem bende rā āteş zedem

Ma‘nā budur ki āzādlik ḥaṭṭın gösterdüm ve bendeye āteş urdum dimekdür. Ya‘nī murād, ‘afv-i maḥbūba i‘timādın olduğın beyāndur.

كاوكاو خانه کردم جنس بیقیمت نبود Kāv-kāv-i ḥāne kerdem cins-i biḳıymet numūd

Ma‘nā budur ki ḥāne-i vücūdumı ḳazım kazım eyledüm aşlā bir ḳıymetsüz cins yoḳ idi belki cümle zīḳıymet şeyler mevcūd idi. Bu taqđırce

شکر کردم گوهر ارزنده را آتش زدم Şükr kerdem gevher-i erzende rā āteş zenem

Ma‘nā budur ki bu iḥsāna şükr idüp ucuz olan gevhere āteş urdum dimekdür. Ya‘nī murād, ḥāne-i vücūdında olan cümle cevher, zīḳıymet olduğın beyāndur.

خنده را با گریه دیدم بر در رد و قبول Ḥande rā bā girye دیدem ber der-i redd u ḳabūl

Ma‘nā budur ki reddüñ ve ḳabūlüñ ḳapusı üzerinde gülmegi ve ağlamağı ikisin daḫi gördüm feemmā

²⁸⁹⁸ Bu gazel ve şerhi HE’de yoktur. velehu eyzen: gazel İ, - HP

Girye rā maḳbūl dīdem ḥande rā āteş zedem گریه را مقبول دیدم خنده را آتش زدم

Ma' nā budur ki ağlamağı maḳbūl gördüm ve gülmege āteş urdum dimekdür. Ya' nī girye, ḥandeden maḳbūl olduğın beyāndur.

Dīde ez maḳşūd bestem neş'e-i lezzet guşūd دیده از مقصود بستم نشئه لذت گشود

Ma' nā budur ki dīde-i (T 167^a) ṭama' ı ki murād u maḳşūddan bağıladum ayruḳ (HP 397^a) lezzet ü ḥalāvet neş'esi fetḥ olup açıldı bu taḳdīrce

Hānumān-i ṭālī' -i ferḥunde rā āteş zedem خانمان طالع فرخنده را آتش زدم

Ma' nā budur ki ferḥunde olan ṭālī' uñ ḥānumānına āteş urdum dimekdür. Ya' nī murād, maḳşūddan çeşm-i ümīdin beste itdüğü beyāndur.

Bāng-i 'heyhātī' zi dil ber dāştem kez germiyeş بانگ هیهاتی ز دل برداشتم کز گرمی

Ma' nā budur ki "heyhāt, heyhāt limā tū' adūne"²⁸⁹⁹ şadāsını gönülden eyle çeküp ḳaldurdum ki ol şadānuñ ḥarāretinden

Morde rā bīdār kerdem zinde rā āteş zedem مرده را بیدار کردم زنده را آتش زدم

Ma' nā budur ki mordeyi bīdār eyledüm ve zindeye āteş urdum dimekdür. Ya' nī murād, şadāsında olan ḥāleti ve te'şīri beyāndur.

Dūstān rā tā şode āyīnedār-i ḥūb u zişt دوستانرا تا شدم آینه دار خوب و زشت

Ma' nā budur ki dūstlaruñ tā ki ḥūbdan ve ziştten bir āyīnesi oldı. Ya' nī, dūstlaruñ bir āyīnesi vardur ki ḥūbı ve zişti gösterür. Bu taḳdīrce

Mübemū 'Urfī dil-i şermende rā āteş zedem موبمو عرفی شرمنده را آتش زدم

Ma' nā budur ki ey 'Urfī, şermende olan gönle mübemū āteş urdum dimekdür. Ya' nī murād, vücūdına mübemū āteş urduğın beyāndur.

Velehu Eyzen²⁹⁰⁰

(mef' ūlü / mefā' ilü / mefā' ilü / fe' ūlün)

Ez bāğ-i cihān dīde bebestim u gozeştīm از باغ جهان دیده بیستیم و گذشتیم

Ma' nā budur ki cihānuñ bāğından dīde-i ṭama' ı bağıladuḳ ve geçdik

²⁸⁹⁹ "هَيْهَاتِ هَيْهَاتِ لِمَا تُوعَدُونَ" (Heyhat, size va'dedilen şeye heyhat) Mü'minün, 23/36.

²⁹⁰⁰ velehu eyzen: gazel İ, - HP

Şāhī zi dīraḥtī neşikestīm u gozeştīm شاهی ز درختی نشکستیم و گذشتیم

Ma' nā budur ki bir dīraḥtdan bir şāhī şikest itdik ve geçdik dimekdür. (T 167^b) Ya' nī murād, bāğ-i cihāndan nevmīd olduğın beyāndur.

Dāmenkeş-i mā būd firīb-i ğam-i nāmūs دامن کش ما بود فریب غم ناموس

Ma' nā budur ki 'ār u nāmūsūñ ğamīnuñ aldamaş dā'imā bizüm etegimūzi çekicidür. Ya' nī bizi ba' zı şeyden men' iderdī feemmā ḥālā

Zīn keşmekeş-i bīhude restīm u gozeştīm زین کشمکش بیهده رستیم و گذشتیم

(HP 397^b) **Ma' nā budur ki** bu bīhūde olan keşmekeşden ḥalāş (HE 213^a) olduĝ ve geçdik dimekdür. Ya' nī murād, 'ār u nāmūs ḳaydından ḥalāş olduğın beyāndur.

Her geh ki be mā rāḫatīyān rāḫ giriftend هر گه که بما راحتیان راه گرفتند

Ma' nā budur ki her vaĝt ki erbāb-i rāḫat olan tenperverler ki bize yol dutdılar. Ya' nī, bizümle hemmeclis oldılar. Ol zamān

Laḫt-i dil-i ān ṭā'ife ḫastīm u gozeştīm لخت دل آن طائفه خستیم و گذشتیم

Ma' nā budur ki erbāb-i rāḫat olan ṭā'ifenūñ ğöñlinūñ pāresini dırmaladuĝ ve geçdik dimekdür. Ya' nī murād, erbāb-i rāḫatla olan mu'āmelesin beyāndur.

Bāyest der āteş zeden u zūd gozeşten بایست در آتش زدن و زود گذشن

Ma' nā budur ki āteşe urmak gerekdür ve daĝi eglenmeyüp tüzce ĝiçmek gerekdür.

Hod rā be dil-i sūḫte bestīm u gozeştīm خود را بدل سوخته بستیم و گذشتیم

Ma' nā budur ki kendümūzi sūḫte olan ğöñle baĝladuĝ ve geçdik dimekdür. Ya' nī murād, vücūdım ve ğöñlini birbirine bend idüp āteş-i 'aşḳa sūḫte itdüĝin beyāndur.

Goftend ki ez Ka' be gozeşten ne zi ḫūşest گفتند که از کعبه گذشتن نه ز هوش است

Ma' nā budur ki didiler ki Ka' be-i zāḫirīden geçmek ṭavr-i 'aĝldan degildür.

Goftīm ki mā merdum-i mestīm u gozeştīm گفتیم که ما مردم مستیم و گذشتیم

Ma' nā budur ki cevāb (T 168^a) virüp didik ki bizler bir alay serḫoş u lāya'ḳıl ādemlerüz ve geçdik. Ya' nī murād, mest olduğına bināen Ka' be-i zāḫirīden geçdüĝin beyāndur ve taşavvuf ma' nāsı erbābına ma' lūm.

Şad cā be kemend āmede būdīm der īn rāḫ صد جا بکمند آمده بودیم در این راه

Ma' nā budur ki bu rāh-i ḥaṭarnāk-i dūnyāda yüz yerde kemend-i ḥīle altına gelmiş idik feemmā yine

چون برق ز بند همه جستیم و گذشتیم   Çun berḳ zi bend heme cestīm u gozeštīm

Ma' nā budur ki berḳ-i ḥāṭif gibi cümlesinūñ bend-i mekrinden şıçrayup geçdik dimekdür. Ya' nī murād, bend-i mekr-i (HP 398^a) dūnyāya giriftār olmaduğın beyāndur.²⁹⁰¹

هر گاه که چشم من و عرفی بهم افتاد²⁹⁰²   Her gāh ki çeşm-i men u 'Urfī behem uftād

Ma' nā budur ki her şol vaḳt ki benüm gözümle 'Urfī'nūñ gözi birbirine muḳābil düşdiyse (İ 117^b)

در هم نگرستیم و گرسستیم و گذشتیم   Derhem nigeristīm u goristīm u gozeštīm

Ma' nā budur ki birbirimüze naẓar itdik, dağıldıḳ ve geçdik dimekdür. Ya' nī murād, öz aḥvālin beyāndur.

Velehu Eyzen²⁹⁰³

(mef' ūlū / mefā' ilū / mefā' ilū / fe' ūlūn)

کو عشق که در غمزدگی نام بر آرم   Kū 'aşḳ ki der ğamzedegī nām ber ārem

Ma' nā budur ki ḳanğı 'aşḳ ki ğamzedelikde nām u nişān yuḳaru getüre. Ya' nī, ol 'aşḳuñ ğamını çekmede nām şāḥibi olayum dimekdür.

دستی بسزای دل خود کام بر آرم   Destī be sezā-yi dil-i ḥodkām ber ārem

Ma' nā budur ki ḥodkām olan gönlūñ lāyıḳıyla bir desti yuḳaru getüreyüm dimekdür. Ya' nī murād, ṭaleb-i 'aşḳ idüp göñli ḥodkām olduğın beyāndur.

بد خوی شوم روزی و این جان غم اندیش   Bedḥūy şevem ruzī vü in cān-i ğamendīş

Ma' nā budur ki bu ğamendīş olan cāndan elbetde birgün bedḥūy oluram bu def' a (T 168^b)

از غمکده سینه بدشنام بر آرم   Ez ğamkede-i sīne be duşnām ber ārem

Ma' nā budur ki ğamḥāne-i sīneden ol cān-i ğamendīşi (HE 213^b) sögerek yuḳaru getürürem dimekdür. Ya' nī murād, cān-i ğamendīşinden bīzār olduğın beyāndur.

سررشته ز نار جهانی بکف آمد   Serrişte-i zunnār-i cihānī be kef āmed

²⁹⁰¹ Bu cümle HE'de yoktur. olmaduğın: olduğın İ

²⁹⁰² Bu beyt ve şerhi HE'de yoktur.

²⁹⁰³ velehu eyzen: gazel İ, - HP

Ma' nā budur ki cihāna mensūb olan zūnnāruñ serriştesi ele gelür ol zamān ki

Yek rişteger ez perde-i İslām ber ārem یک رشته گر از پرده اسلام بر آرم

Ma' nā budur ki eger haqīkat-i perde-i İslām'dan bir rişteyi hāşıl idüp yuḡaru getürecek olursam ol zamān serrişte-i zunnār-i cihānı ele gelüp keyfiyyet-i aḡvāle vāqıf oluram dimekdür. Taşavvuf ma' nāsı erbābına ma' lūm.

Ger rüşenī-i rāz birün efkenem ez dil گر روشنی راز برون افکنم از دل

Ma' nā budur ki eger derūnumda mestūr olan rāzuñ (HP 398^b) ve esrāruñ rüşenālıgım gönülden taşra bırakacak olursam ol zamān

Gülbāng-i 'ene'l-ḡaḡ' zi der u bām ber ārem گلبانگ انا الحق ز در و بام بر آرم

Ma' nā budur ki 'ene'l-ḡaḡ' kelāminuñ şadāsını ḡapudan ve bāmdan yuḡaru getürem dimekdür. Ya' nī murād, derūnında olan rāzuñ rüşenālıgım beyāndur.

Ez dām-i ḡam āzār meşev gū dil-i 'Urfī از دام غم آزاد مشو گو دل عرفی

Ma' nā budur ki dām-i ḡamdan āzād olma ve söyle ki 'Urfī'nüñ gönli

Āhū-yi ḡarem nīst ki ez dām ber ārem اهو ی حرم نیست که از دام بر آرم

Ma' nā budur ki ḡarem-i Ka'be'nüñ āhūsı degildür ki kendüsini dāmdan ḡalāş idüp yuḡaru getüreyüm dimekdür. Ya' nī murād, dām-i ḡamdan āzād olmamaḡı taleb itdügün beyāndur. Bu ḡazelin bir beyti daḡı var idi feemmā 'ibāreti (T 169^a) dorost olmaduḡına beyān olunmadı.

Velehu Eyzen²⁹⁰⁴

(fe' ilātün / fe' ilātün / fe' ilātün / fe' ilün)

Be leb-i dāḡ-i to mā ḡande be merhem zedeīm بلب داغ تو ما خنده بمرهم زده ایم

Ma' nā budur ki ey maḡbūb, senüñ dāḡ-i 'aşḡınuñ dudaḡıyla merhem-i şifāya ḡande urmuşuzdur.

Ṭa' n-i şādī be dil-i sūḡte ez ḡam zedeīm طعن شادی بدل سوخته از غم زده ایم

Ma' nā budur ki şādliḡ ṭa'nesini sūḡte olan gönle ḡamdan urmuşuzdur dimekdür. Ya' nī murād, leb-i dāḡla merheme ḡande urduḡım ve ol sūḡte-i ḡamdan şādliḡ ṭa'nesini urduḡım beyāndur.

²⁹⁰⁴ Bu ḡazel ve şerhi HE'de yoktur. velehu eyzen: gazel İ, - HP

Dil be rusvāyī-i mā hoş mekon ey ‘aşq ki mā دل برسوایی ما خوش مکن ای عشق که ما

Ma‘nā budur ki ey ‘aşq bizüm rüsvāylığımızla sen göñlini hoş itme zīrā ki bizler

طبل ناموس تو بر بام دو عالم زده ایم Tabl-i nāmūs-i to ber bām-i du ‘ālem zedeīm

Ma‘nā budur ki senüñ ‘ār u nāmūsın tabluñı iki ‘ālemüñ bāminuñ üzerinde urmuşuzdur dimekdür. Ya‘nī murād, ‘aşqla olan mu‘āmelesin beyāndur.

بزم مقصود مچینید کز آشوب جنون Bezm-i maqşūd meçinīd kez āşüb-i cunūn

Ma‘nā budur ki murād u maqşūd meclisini ħarāb idüp düşürmeñüz ki āşüb-i cunūndan (HP 399^a)

صد ره این بزم فروچیده و برهم زده ایم Sad reh īn bezm furū çīde vü berhem zedeīm

Ma‘nā budur ki bu bezm-i maqşūdı yüz rāh aşığa düşürüp ve birbirine urmuşuzdur dimekdür. Ya‘nī murād, āşüb-i cunūn ħavfından bezm-i maqşūdı yüz nevbet perişān idüp birbirine urduğın beyāndur.

نقد امید حریفان همه در کیسه ماست Naqd-i ümmīd-i ħerīfān heme der kīse-i māst

Ma‘nā budur ki ħerīflerüñ cümle naqd ümmīdi bizüm kīsemüzde mevcūddur bunuñ birle

وین عجبتز که غلط باخته و کم زده ایم Vīn ‘acebter ki ġalaṭ bāhte vü kem zedeīm

Ma‘nā budur ki bu ziyādesiyle ‘acīb u ġarībdür ki yine ġalaṭ oynamışuzdur ve (T 169^a) eksik urmuşuzdur dimekdür.²⁹⁰⁵ Ya‘nī murād, bu kadar sermāyeyle yüne oyında oturup ġalaṭ oynaduğın beyāndur.

برو ای غیر که ناموس کلیدش گم کرد Brev ey ġayr ki nāmūs-i kilīdeş gom kerd

Ma‘nā budur ki ey biğāne, sen yūri ġit ki ‘ār u nāmūs kilīdin itirmişdür.

قفل الماس که ما بر در مرهم زده ایم Qıfl-i elmās ki mā ber der-i merhem zedeīm

Ma‘nā budur ki qıfl-i elmāsı ki bizler merhemüñ qapusu üzerine urmuşuzdur, ‘ār u nāmūs ol qıfluñ kilīdin itirmişdür dimekdür. Ya‘nī murād, nāmūsdan ötüri vücūdında olan zaḫma merhem itdüğün beyāndur.

خامش ای غیر که هم بسته لبان میدانند Ḥāmuş ey ġayr ki hem bestelebān mīdānend

Ma‘nā budur ki ey biğāne, sen sükūt it ki yine dudağı bağılu olanlar bilürler ki

²⁹⁰⁵ urmuşuzdur: virmişüzdür T; ve eksik urmuşuzdur dimekdür: - İ

Ki berīn rişte girih behr-i çi muḥkem zedeīm که برین رشته گره بهرچه محکم زده ایم

Ma' nā budur ki bu rişte-i leb üzerine sükūt itmek düğünün neden ötüri böylece muḥkem urmuşuzdur dimekdür. Ya' nī murād, sükūt itdüğünde hikmet olduğın beyāndur.

‘Urḫī ez bāde-i ğam neş'e-i şādī meṭaleb عرفی از باده غم نشأ شادی مطلب

Ma' nā budur ki ey ‘Urḫī ğam şarābından şādlik neş'esin ṭaleb itme zīrā ki

İn ne cāmīst ki der encumen-i Cem zedeīm این نه جامیست که در انجمن جم زده ایم

Ma' nā budur ki bu (HP 399^b) bāde-i ğam ol bir cām degildür ki Cem'üñ meclisinde urmuşuzdur. Ya' nī murād, bāde-i ğamda neş'e-i şādlik olmadüğün beyāndur.

Velehu Eyzen²⁹⁰⁶

(fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün)

Bāz miḥ'āhem ki şevḫ-i dilrubā-yi hoş konem باز می خواهم که شوق دل ربایی خوش کنم

Ma' nā budur ki girü yine isterem ki bir dilrübā olan (T 170^a) maḥbūbuñ şevḫini hoş ideyüm.

Vez berā-yi çehre sūden ḫāk-i pāyī hoş konem وز برای چهره سودن خاک پای خوش کنم

Ma' nā budur ki çehreyi sürmekden ötüri bir ḫāk-i pāy hoş iderem dimekdür. Ya' nī murād, yeñiden cūş u ḫurūşa geldüğün beyāndur.

Bāz miḥ'āhem ki çun bülbül zi şevḫ-i gülrühī باز می خواهم که چون بلبل ز شوق گلرخی

Ma' nā budur ki girü yine isterem ki bülbül gibi bir gülrüh olan maḥbūbuñ şevḫinden (İ 118^a)

Ez terennümhā-yi derdefzā nevāyī hoş konem از ترنمهای درد افزا نوایی خوش کنم

Ma' nā budur ki derdefzā idici terennümātdan bir nevāyī hoş idem dimekdür. Ya' nī murād, ārzü-yi 'aşḫ gülrüh itdüğün beyāndur.

Bāz miḥ'āhem ki dil der dest u cān der āstīn باز می خواهم که دل در دست و جان در آستین

Ma' nā budur ki girü yine isterem ki gönül elde olduğü hāle ve cān āstīnde olduğü hāle

Der miyān-i dilberān uftem nevāyī hoş konem در میان دلبران افتم نوایی خوش کنم

Ma' nā budur ki maḥbūblaruñ ortasına düşüp bir nevā nağmesin hoş ideyüm dimekdür. Ya' nī

²⁹⁰⁶ Bu ğazel ve şerhi HE'de yoktur. velehu eyzen: ğazel İ, - HP

murād, ārzū-yi derūnın beyāndur.

Bāz miḥāhem ki binşīnem be rāh-i va' deī باز می خواهم که بنشینم براه عدّه

Ma' nā budur ki girü yine isterem ki bir va' denüñ yolına oturayum. Bu def' a

Hātır-i ḥod rā be her āvāz-i pāyī ḥoş konem خاطر خود را به هر آواز پایی خوش کنم

Ma' nā budur ki öz ḥātırı her bir ayağūñ āvāzıyla ḥoş ideyüm dimekdür. Ya' nī murād, va' de-i maḥbūba muntazır olup yol üzerinde oturduğın beyāndur.

Bāz miḥāhem ki rāh-i vefā yekdil şevem باز می خواهم که در راه وفا یک دل شوم

Ma' nā budur ki girü yine isterem ki vefā yolında yekdil olayum (T 170^b) zīrā ki

Tā be key her dem dil-i ḥod rā zi cāyī ḥoş konem تا بکی هر دم دل خود را از جای خوش کنم

(HP 400^a) **Ma' nā budur ki** öz gönülümü niçeye dek her dem bir yerden ḥoş ideyüm dimekdür. Ya' nī murād, vefāyla yekdil olduğın beyāndur.

Bāz miḥāhem ki ber ḥīzem zi bezm-i 'āfiyet باز می خواهم که بر خیزم از بزم عافیت

Ma' nā budur ki girüye isterem ki bezm-i 'āfiyetden ḳalḳayum da

Hem çu 'Urfī gūşe-i miḥnetserāyī ḥoş konem همچو عرفی گوشه محنت سرایی خوش کنم

Ma' nā budur ki 'Urfī gibi bir miḥnetserāyūñ gūşesini ḥoş ideyüm dimekdür. Ya' nī murād, bezm-i 'āfiyetden ḳalḳup gūşe-i miḥnetserāyda ḳarār idüp oturduğın beyāndur.

Velehu Eyzen²⁹⁰⁷

(mefā' ilün / mefā' ilün / mefā' ilün / mefā' ilün)

Dilī dārīm u mā cem' ī perişān ez ḡam-i üyīm دلی داریم و ما جمعی پریشان از غم اویم

Ma' nā budur ki bizler bir gönül dutaruz ve bir cem' , ol maḥbūbuñ ḡamından perişānuz ki

Ki mīmired berā-yi derd u mā der mātem-i üyīm که می میرد برای درد و ما در ماتم اویم

Ma' nā budur ki ol bizler ḡamından perişān olduğumuz maḥbūb derdden ötüri meretebe-i helāka gelür ve bizler yine şadākatimizden kendünün mātemindeyüz dimekdür. Ya' nī murād, maḥbūb<uñ> kendülerine itdüğü mu'āmeleyi beyāndur. Eger bu beyte bundan ma' ḳülce ma' nā virürlerse ne güzel bu 'ibārete bu ḥaḳīr ancaḳ bu ḳadar ma' nā virmege ḳādir oldum.

²⁹⁰⁷ Bu ḡazel ve şerhi HE'de yoktur. velehu eyzen: ḡazel İ, - HP

Bedīn āmīziş u ĩn maħremī ger to be dil dārī بدین آمیزش و این محرمی گر تو بدل داری

Ma' nā budur ki bu qarışmağı ve bu maħremligi eger sen gönülde dutarsan. Ya' nī cān u gönüldeb idersen bu taqđırce

Mekon bīgānegī-i ğam ki mā hem maħrem-i üyīm مکن بیگانگی غم که ما هم محرم اویم

Ma' nā budur ki ey gönül, bīgānelik (T 171^a) itme ki bizler daħi ol maħbūbuñ maħremiyüz dimekdür. Ya' nī murād, kendü daħi gönli gibi maħrem olduğın beyāndur.

Dem-i āsūdeği bā mā nesāzed derd rā nāzem دم آسوده گی با ما نسازد درد را نازم²⁹⁰⁸

Ma' nā budur ki rāhatlık deminde derd bizümle düzelmez, bu taqđırce derde nāz edüp iftiħār (HP 400^b) iderem ki

Ki ez rüz-i ezel memnūn-i ' ahd-i muħkem-i üyīm که از روز ازل ممنون عهدمحکم اویم

Ma' nā budur ki rüz-i ezelde ol ğamuñ muħkem olan ' ahdüñ memnūniyuz dimekdür. Ya' nī murād, ğamla rüz-i ezelde birbirinden mufārağat itmemek için ' ahd-i muħkem itdüğin beyāndur.

Eger bā merd-i ğam bāşım tāb ārīm ĩn ğam rā اگر با مرد غم باشیم تاب آریم این غم را

Ma' nā budur ki eger bizler erbāb-i ğam isek bu ğama tākāt getürürüz zīrā ki

Ki nāşāyestei ğend ārzūmend-i ğam-i üyīm که ناشایسته چند آرزومند غم اویم

Ma' nā budur ki bir niĉe nālāyık ol maħbūbuñ ğamınuñ ārzūmendiyüz. Gerekdür ki eger merd-i ğam isek bu ğama tākāt getürürüz dimekdür. Ya' nī murād, ārzūmend-i ğam-i maħbūb olduğın beyāndur.

Becū ferzānei ' Urfī ki ğüyed ħālet-i ' aşğet بگو فرزانه عرفی که گوید حالت عشقت

Ma' nā budur ki ey ' Urfī, bir merd-i ferzāne taleb eyle tā ki saña senüñ ' aşğınuñ ħāletini söyleye zīrā ki

Ki mā dīvānegān-i herzeğerd-i ' ālem-i üyīm که ما دیوانه گان هرزه گرد عالم اویم²⁹⁰⁹

Ma' nā budur ki bizler ol maħbūbuñ ' āleminüñ boş yire dolanicı dīvāneleriyüz dimekdür. Ya' nī murād, herzeğerd olduğın beyāndur.

²⁹⁰⁸ HP - دم

²⁹⁰⁹ HP دیوانه :دیوانه کان

Velehu Eyzen²⁹¹⁰

(mefā' ilün / fe' ilätün / mefā' ilün / fe' ilün)

Zi men nebūde fiġānī ki dūş mīkerdem ز من نبوده فغانی که دوش می کردم

(T 171^b) **Ma' nā budur ki** ol bir fiġāmı ki dün gice itdüm benden degil idi. Belki

Naşihat-i ġam-i rüy-i to ġuş mīkerdem نصیحت غم روی تو گوش می کردم

Ma' nā budur ki ey maħbūb, senüñ cemālinüñ ġamınuñ naşihatın ġuş itdüm dimekdür. Ya' nī murād, naşihat-i ġam-i rüy-i istimā' itdügin beyāndur.

Fiġān ne şive-i ehl-i dilest ey bülbül فغان نه شیوه اهل دلست ای بلبل

Ma' nā budur ki feryād u fiġān itmek ehl-i dil olanüñ şivesi degildür ey bülbül.

Veger ne men zi to efzün ħurūş mīkerdem وگر نه من ز تو افزون خروش می کردم

Ma' nā budur ki yoksa ben senden ziyāde cūş u ħurūş iderüm dimekdür. Ya' nī murād, fiġān u feryād itmek şive-i ehl-i dil olmaduġın beyāndur.

Gerem be mecma' -i efsurdegān ħadem mīreft گرم بمجمع افسردگان قدم میرفت

(HP 401^a) **Ma' nā budur ki** efsurdedil olanlaruñ mecma' ina eger benüm ħademüm gitdiyse

Be nāleī heme rā şu' lepūş mīkerdem بناله همه را شعله پوش می کردم

Ma' nā budur ki bir nāle ile cümlesini şu' lepūş iderem dimekdür. Ya' nī murād, nālesinde olan ħāleti ve te'şiri beyāndur.

Çunān ħalāvet-i la' l-i to mīsütüdem dūş چنان خلوت لعل تو میستودم دوش

Ma' nā budur ki ey maħbūb, dün gice senüñ la' l-i lebünde olan lezzeti vü ħalāveti ancılayın medħ itdüm ki

Ki niş rā müte' eşşir zi nūş mīkerdem که نیش را متاثر ز نوش می کردم

Ma' nā budur ki nişi nūşdan ziyāde müte' eşşir itdüm dimekdür. Ya' nī murād, ħalāvet-i la' l-i lebi beyāndur.

Zi dest-i muħtesib āmed be seng-i bednāmī ز دست محتسب آمد بسنگ بد نامی

Ma' nā budur ki muħtesib-i şehrüñ elinden bednāmıġ sengi geldi.²⁹¹⁰ Bu ġazel ve şerhi HE'de yoktur. velehu eyzen: ġazel İ, - HP

Sebū-yi mey ki meneş zīb-i dūş mīkerdem سبوی می که منش زیب دوش می کردم

Ma' nā budur ki sebū-yi şarābı ki ben ol sebū-yi şarābı omuzumuñ ziyneti itdüm. Dest-i muhtesibden (T 172^a) ol sebūya seng-i bednāmlıq geldi dimekdür. Ya' nī murād, sebūya seng-i bednāmlıq doqınuđın beyāndur.

Hoş ān ki goft hoşem bā şikāyetet verne خوش آنکه گفت خوشم با شکایتت ورنه

Ma' nā budur ki ol nesne hoş (T 118^b) idi ki maḥbūb didi ki ben senūñ şikāyetünle hoşam yoqsa

Zi şekveet be nigāhī ḥamūş mīkerdem ز شکوه ات بنگاهی خموش می کردم

Ma' nā budur ki ey maḥbūb, senūñ şikāyetün den bir nigāhla sūkūt iderdüm dimekdür. Ya' nī, maḥbūb ibtidāen didi ki, ben senūñ şikāyet itdügün den hoşam ol sebebden ben daḥi şekvā eyledüm ve illā böyle dimeseydi göz ucıyla bir nigāh idüp işāret itse ben ḥamūş olup şekvā itmezem dimekdür. Murād, şekvā itdüğün beyāndur.

Menem be ĩn heme terdāmenī hemān 'Urfī منم باین همه تر دامنی همان عرفی

Ma' nā budur ki bu <cümle> terdāmenligle hemān benüm ey 'Urfī ki

Ki 'ayb-i zāhid-i peşmīnepūş mīkerdem که عیب زاهد پشمینه پوش می کردم

Ma' nā budur ki peşmīnepūş (HP 401^b) olan zāhidün 'aybın iderüm dimekdür. Ya' nī murād, terdāmenlikle yine zāhid-i ḥırqapūşa ta' n itdüğün beyāndur.

Velehu Eyzen²⁹¹¹

(mef' ūlū / fā' ilātū / mefā' ilū / fā' ilün)

Der āteş āmedim u figānī nedāştım در آتش آمدیم و فعانی نداشتیم

Ma' nā budur ki āteş-i 'aşqa vücūdumuz sūhte oldı ve bir figān dutmaduq ya' nī feryād u figān itmedik dimekdür.

Būdım şem' -i şevq u zebānī nedāştım بودیم شمع شوق و زبانی نداشتیم

Ma' nā budur ki maḥbūbuñ şevqinün şem' i olduq feemmā aşlā bir zebān dutmaduq dimekdür. Ya' nī murād, serāpā şem' gibi vücūdı sūhte olduđın beyāndur.

²⁹¹¹ Bu ğazel ve şerhi HE'de yoktur. velehu eyzen: gazel İ, - HP

Şad şīve yāftīm zi ma‘ şūḳ rūz-i vaşl صد شیوه یافتیم ز معشوق روز وصل

Ma‘nā budur ki rūz-i vişâlde maḥbūbdan yüz dāne (T 172^b) şīve vü nāz bulduḳ feemmā

Vez behr-i nīmşīve beyānī nedāştīm وز بهر نیم شیوه بیانی نداشتیم

Ma‘nā budur ki bizler yarım şīveden öturi bir kelām dutmaduḳ dimekdür. Ya‘nī murād, kendüsi taleb itmezsüz maḥbūb rūz-i vişâlde yüz dāne şīve itdügin beyāndur.

Şad reh be deyr u Ka‘be ḳadem reft u hiç gāh صد ره به دیر و کعبه قدم رفت و هیچ گاه

Ma‘nā budur ki deyre ve Ka‘be’ye ayaḳ yüz nevbet gitdi feemmā hiçbir vaḳt

Destī neyāftīm u ‘inānī nedāştīm دستی نیافتیم و عنانی نداشتیم

Ma‘nā budur ki bir eli bulmaduḳ ve bir ‘inānı dutmaduḳ dimekdür. Ya‘nī murād, deyre ve Ka‘be’ye varup dest ü ‘inān şāḥibi olamaduḳın beyāndur. Taşavvuf ma‘nāsı erbābına ma‘lūm.

Dūşīne kāvkāv besī ḡuşşa kerd līk دوشینه کاو کاو بسی غصه کرد لیک

Ma‘nā budur ki dūnki kāvkāv bizlere çok ḡam u ḡuşşa eyledi feemmā

Der sīne nāşikeste fiḡānī nedāştīm در سینه ناشکسته فغانی نداشتیم

Ma‘nā budur ki sīnede nāşikeste olan bir fiḡānı dutmaduḳ dimekdür. Ya‘nī murād, taḥammül idüp fiḡān itmedügin beyāndur.

Dā’im zedīm ḡavṫa der āteş berā-yi ḥalk دائم زدیم غوطه در آتش برای خلق

Ma‘nā budur ki maḥlūkdan öturi dā’imā āteşe dalarduḳ (HP 402^a) feemmā bizüm ḥaḳḳımızda

Der hiç kes be mihr-i gumānī nedāştīm در هیچکس بمهر گمانی نداشتیم

Ma‘nā budur ki hiçbir kimesnede maḥabbetle bir gumān dutmaduḳ dimekdür. Ya‘nī murād, kendüsi ḥalkdan öturi vücūdını āteşe bıraḳup ḥalkdan mihr ü maḥabbet görmedügin beyāndur.

Meylī ne dāştīm be sevdā-yi kes velī میلی نداشتیم بسودای کس ولی

Ma‘nā budur ki kimesnenüñ <sevdāsına> (T 173^a) aşlā bir meyl dutmaduḳ feemmā

Der hiç şehr-i nezḡgirānī nedāştīm در هیچ شهر نرخ گرانی نداشتیم

Ma‘nā budur ki hiçbir şehrde bir ağır nezḡ dutmaduḳ dimekdür. Ya‘nī murād, her ḳanḡı

şehre varduğda bîkîymet olduğın beyāndur.

عرفى بتافت پنجه ما جور بخت پیر ʿUrfī betāft pençe-i mā cevri-i baht-i pīr

Maʿnā budur ki ey ʿUrfī, pīr olan bahtuñ cevri bizüm pençemüzi burdı feemmā

شکر خدا که بخت جوانى نداشتیم Şükr-i Hūdā ki baht-i civānī nedāştīm

Maʿnā budur ki Hūdā'ya şükr olsun ki hele bir baht-i civānī dutmaduğ eger bahtımız civān olaydı maʿlūm oldu ki niçemüzi şikest iderdi dimekdür. Yaʿnī murād, baht-i pīr pençesin burduğın beyāndur.

Velehu Eyzen²⁹¹²

(mefʿülü / fāʿilātü / mefāʿilü / fāʿilün)

دلرا چه میدهی که بدار الشفا بریم Dil rā çī mīdehī ki be dāruʿş-şifā berīm

Maʿnā budur ki ey maḥbūb-i kātīl, göñli niçün virürsen ki dāruʿş-şifāya iletelüm zīrā ki

این مرغ بسمل از دم تیغت کجا بریم Īn murğ-i bismil ez dem-i tīğēt kocā berīm

Maʿnā budur ki bu murğ-i bismil pāyesinde olan göñli senüñ dem-i tīğüñden nireye iletelüm dimekdür. Yaʿnī murād, tīğ-i maḥbūbdab göñli bismil olduğın beyāndur.

یاران مدد کنید که از وادی جنون Yārān meded konīd ki ez vādī-i cunūn

Maʿnā budur ki ey düstlar, imdād idüñ ki cunūn vādīsinden

دیوانه دل گرفته بدار الشفا بریم Dīvānedil girifte be dāruʿş-şifā berīm

Maʿnā budur ki dīvāne olan göñli dutup dāruʿş-şifāya iletelüm. Yaʿnī murād, yārāndan imdād taleb itdüğün beyāndur.

این مایه معصیت نه سزاوار بخشش است Īn māyemaʿşiyet ne sezāvār baḥşeş est

Maʿnā budur ki bu gunāh u maʿşiyet (HP 402^b) sermāyesi inʿām u iḥsāna (T 173^b) lāyık degildür. Bu taḫdīrce

در حشر انتظار شفاعت چرا بریم Der ḥaşr intizār-i şefāʿat çirā berīm

Maʿnā budur ki rüz-i ḥaşrde intizār-i şefāʿati niçün iletelüm dimekdür. Yaʿnī murād, maʿşiyetüñ çok olduğın beyāndur ki şefāʿatle daḥi gitmek ihtimāli yoğdur dimekdür.

²⁹¹² Bu ğazel ve şerhi HE'de yoktur. velehu eyzen: ğazel İ, - HP

İn ābrū ki şāf-i şarāb-i hacāletest این آب روکه صاف شراب خجالتست

Ma' nā budur ki bu ābrū ki şāfice hacālet şarābıdur feemmā

Şad reh be hāk rihte dīger kocā berīm صدره بخاک ریخته دیگر کجا بریم

Ma' nā budur ki yüz nevbet hāke dökilmişdür ğayrı nireye ieletelüm dimekdür. Ya' nī murād, ābrūyı şāfice şarāb-i hacālet olduĝın beyāndur.

Mā tāb-i infī'āl nedārīm cev̄r bes ما تاب انفعال نداریم جور بس

Ma' nā budur ki ey maḥbūb, bizler münfa' il olmağ t̄āqatin dutmazuz, bu tağdırce yeter cev̄r eyle zīrā ki bu keşret-i cev̄rden

Lāzım şev̄ed mebād ki nām-i vefā berīm لازم şev̄ed mebād ke nam vfa berim

Ma' nā budur ki lāzım olur ki mebādā ayruğ vefānuñ nāmını ieletelüm dimekdür. Ya' nī murād, cev̄r tamām olup ḥalāş olunca ayruğ vefānuñ iḥtimālī olduĝın beyāndur.

Himmet bebīn ke vakt-i şebīḥūn-i iḥtiyāc himt bebīn ke vakt şebihun-i ihtiyac

Ma' nā budur ki kemāl-i himmeti gör ki iḥtiyācuñ şebīḥūnı vağtinde

Ümmīdhā-yi koşte be piş-i du'ā berīm امیدهای کشته به پیش دعا بریم

Ma' nā budur ki helāk olmiş ümmīdleri du'ānuñ ḥuzūrına ieletürüz tā ki (İ 119^a) iḥyā olup vücūda gele dimekdür. Ya' nī murād, vağt-i iḥtiyācda himmeti 'ālī olduĝın beyāndur.

Tevfīk kū ki piş-i 'aḡā-yi vesīledüst توفیق کو که پیش عطای وسیله دوست

Ma' nā budur ki (T 174^a) dūstınuñ 'aḡāsına vü iḥsānına vesīle olan tevfīk ḡanı ki?

İmānşikesteī zi kemend-i riyā berīm ایمان شکسته زکمند ریا بریم

Ma' nā budur ki riyā kemendinden şikeste olan bir imānı ieletelüm dimekdür. Ya' nī murād, tevfīk ḡaleb itdüĝın beyāndur.

Bāzār-i dūst genc-i du 'ālem ḡi mīkoned بازار دوستت گنج دو عالم چه میکند

(HP 403^a) **Ma' nā budur ki** maḥbūbuñ bāzārı iki 'ālemūñ ḡazinesin neylesün. Bu tağdırce

Cehdī konīm u dest u dil-i āşinā berīm جهدی کنیم و دل آشنا بریم

Ma' nā budur ki bir cehd idelüm tā ki āşinā olan eliyle göñli ieletelüm dimekdür. Ya' nī murād, bāzār-i maḥbūbda genc-i du 'ālem müfīd olmayup āşinā olan dest ü dil müfīd olduĝın beyāndur.

عرفی غمین مشو که فلک دادش آمدست²⁹¹³ 'Urfī ġamīn meşev ki felek dādeş āmedest

Ma' nā budur ki ey 'Urfī, ġamnāk olma ki felek-i kecbāht dād qoymağa gelmişdür. Bu taqdirce

آید که هر چه برده بیک نقش وا بریم آید کی هر چی borde be yek naşş u vā berīm

Ma' nā budur ki ola ki her nesneyi ki bizden ütüp iletmişdür bir naşş da kendüsinden girü iletelüm dimekdür.²⁹¹⁴ Ya' nī murād, felegle lu' betbāzlığın beyāndur.

Velehu Eyzen²⁹¹⁵

(fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün)

گر نه خود را بیخود از سنگ جنون میساختم Ger ne ĥod rā biĥod ez seng-i cunūn mīsāhtem

Ma' nā budur ki eger seng-i cunūndan kendümi biĥod düzmeyeydüm

دوش با این درد دل تا روز چون میساختم Düş bā in derd-i dil tā rüz çun mīsāhtem

Ma' nā budur ki dün gice bu qadar gönül derdiyle tā şabāha varıncaya dek niçesi düzerdüm dimekdür. (T 174^b) Ya' nī, cunūn olduğuna bu mertebe derd-i dili duymaduğın beyāndur.

باد آن دوری که ذوقم میفزاید روز وصل Bād ān dūrī ki zevķem mīfezāyed rüz-i vaşl

Ma' nā budur ki maĥbūbdan ol ıraqlıq olsun ki vişāl güninde zevķüm ziyāde olur dimekdür. Ya' nī, ol zevķ qadar ayrılıq baña naşīb olsun dimekdür.

حسرت دل هر دم از یادت فزون میساختم Ĥasret-i dil her dem ez yādet fuzūn mīsāhtem

Ma' nā budur ki gönülün ĥasretini her dem senün yaduñdan ziyāde düzdüm dimekdür. Ya' nī murād, maĥbūbdan ıraqlıq olmada bīĥesāb zevķ olduğın beyāndur.

آه از آن حرمان که دل را از خیالات محال Āh ez ān ĥirmān ki dil rā ez ĥayālāt-i muĥāl

Ma' nā budur ki ol ĥirmāndan āh olsun ki gönle muĥāl olan ĥayālātđan

گاه میدادم تسلی گاه خون میساختم Gāh mīdādem tesellī gāh ĥūn mīsāhtem

(HP 403^b) **Ma' nā budur ki** gāh olur tesellī virürem gāh olur qan iderem dimekdür. Ya' nī murād, muĥāl olan ĥayālden gönliyle itdügi mu' āmeleyi beyāndur.

²⁹¹³ “فلک” (felek) kelimesi iki nüshada da yoktur. Fakat şerhten hareketle mısradaki eksik olan kelimenin “فلک” olduğu anlaşılmaktadır.

²⁹¹⁴ ütüp: ötüri İ

²⁹¹⁵ Bu ġazel ve şerhi HE'de yoktur. velehu eyzen: ġazel İ, - HP

Key ğam-i Ferhād u men yeksān ŧeved ger men zi dil کی غم فرهاد و من یکسان شود گر من ز دل
Ma'nā budur ki Ferhād'un ğamıyla benüm ğamum kaçan yeksān olup berāber olur ki eger
 ben gönülden

Ġam birün mīrīḡtem ŧad Bīsutün mīsāḡtem غم برون میریختم صد بیستون میساختم
Ma'nā budur ki ğamı taşraya dōkecek olursam yüz dāne kūh-i Bīsutün düzerdüm dimekdür.
 Ya'nī murād, mübālaġa üzere kūhkende olan ğamuñ çoġlıġın beyāndur.

Ger ḡaber mīdāḡtem 'Urfī zi nāsāzī-i ū گر خبر میداشتم عرفیز ناسازی او
Ma'nā budur ki ey 'Urfī, eger ol maḡbūbuñ bu mertebe (T 175^a) nāsāzlıġından ḡaberdār
 olaydum.

Key çonin ḡod rā be dest-i ğam zebün mīsāḡtem کی چنین خود را بدست غم زیون می ساختم
Ma'nā budur ki kendümi ğamuñ elinde buncılayın kaçan zebün iderdüm dimekdür. Ya'nī
 murād, maḡbūbuñ nāsāz olduġın beyāndur.

Velehu Eyzen²⁹¹⁶

(mefā' ilün / mefā' ilün / mefā' ilün / mefā' ilün)

ḡoş ān mestī ki bāşed düst pendāmüz u düşmen hem خوش آن مستی که باشد دوست پند آموز و دشمن هم
Ma'nā budur ki ol serḡoşlıġ ḡoşdur ki düst u düşmen kendüye naşīḡat öġredeler dimekdür ve
 bundan mā' adā

Melāmet zerrevār ez der derün āyed zi revzen hem ملامت ذره وار از در درون آید ز روزن هم
Ma'nā budur ki melāmet ve rusvāyılıġ, zerre gibi ḡapudan ve hem pencereden iġerü gele
 dimekdür. Ya'nī murād, mestlige ve melāmete iştīyāġı olduġın beyāndur.

Hücüm-i girye laḡtī dād bīrün ez dil-i tengem هجوم گریه لختی داد بیرون از دل تنگم
Ma'nā budur ki aġlamaġuñ ḡucümü ve ġalabesi benüm dar olan gönlümden bir parçayı
 ḡoparup taşra virdi ki

Ki cüy-i dīde āteşḡiz ḡod der pā-yi dāmen hem که جوی دیده آتش خیز شد در پای دامن هم
Ma'nā budur ki ol dil-i tengün hücüm-i giryeden taşra gelen parçasınuñ ḡarāretinden gözüñ
 ırmaġı āteşḡiz oldı pāy-i dāmende (HP 404^a) dimekdür. Ya'nī murād, mübālaġa üzere laḡt-i

²⁹¹⁶ Bu ġazel ve ŧerhi HE'de yoktur. velehu eyzen: ġazel İ, - HP

dilde olan hār-eti beyāndur.

Şeved gül hār-i reh ger hemreh-i ūyī vü ger biū او شود گل خار ره گر همره اوی و گر بی او

Ma' nā budur ki gül, hār-i rāh olur gerek ol maḥbūb ile yoldaş ol gerek olma aṣlā anuñ murāfaqatınuñ sanā fā'idesi yoqdur dimekdür. Bu taqđırce (T 175^b)

Қadem ber gül niḥī merhem be ber hemrāh u sūzen hem قدم بر گل نهی مرهم به بر همراه و سوزن هم

Ma' nā budur ki ey tālib, çünki qademüñi gül üzerine qoyasın kendüñle bile hem sūzen ve merhem götür dimekdür zīrā ki qademüñ bu merheme ve bu sūzene muḥtāc olur. Ya' nī murād, gül, hār-i rāh olduğın beyāndur

Vefā seng-i dil-i yārān niḥān bāyest ammā men وفا از سنگ دل یاران نهان بایست اما من

Ma' nā budur ki sengdil olan dūstlardan vefā gizlice gerek idi feemmā ben

Nepūşīdem ki 'aybem dūst mīdānist u dūşmen hem نپوشیدم که عییم دوست می دانست و دشمن هم

Ma' nā budur ki pūşīde itmedüm zīrā ki benüm 'aybum hem dūst bilürdi ve hem dūşmen bilürdi dimekdür. Ya' nī murād, sengdil olan yārāna vefādār olduğın beyāndur.

Mekon ihmāl der mektūb-i 'Urfī borden ey qāşid مکن اهمال در مکتوب عرفی بردن ای قاصد

Ma' nā budur ki ey qāşid, 'Urfī'nūñ mektūbını dūsta iletmekde şakınup ihmāl itme.

Velī binşin ki ḥasret nāme-i inşā konem men hem ولی بنشین که حسرت نامه اشنا کنم من هم

Ma' nā budur ki feemmā ey qāşid, biraz eglen ki ben daḥi dūsta bir ḥasretnāme inşā ideyüm dimekdür. Ya' nī murād, maḥbūba mektūb inşā itdüğün beyāndur.

Velehu Eyzen²⁹¹⁷

(mef' ūlū / fā' ilātū / mefā' ilū / fā' ilūn)

Çun zaḥm-i tāzedūḥte ez ḥūn lebālebem چون زخم تازه دوخته از خون لبالبم

Ma' nā budur ki yeñi dikilmiş zaḥm gibi qandan lebāleb olmuş dolmuşam. Bu taqđırce

Ey vāy eger be şekve şeved āşinā lebem ای وای اگر بشکوه شود آشنا لبم

Ma' nā budur ki (İ 119^b) ey vāy, eger şikāyete benüm dudāğum āşinā ola dimekdür. Ya' nī murād, (T 176^a) dudāğūñ açmağā mecālī olmaduğın beyāndur niçe şekvā itsün. (HP 404^b)

²⁹¹⁷ Bu ğazel ve şerhi HE'de yoktur. velehu eyzen: gazel İ, - HP

Bīderdī āvered heme avlı-i arab Mesī بیدردی آورد همه قول طرب مسیح

Ma' nā budur ki ey Mesī, arab u zevūn avlı ve namesi cümle bīderdlik getürür. Ya' nī, avlı-i arab def' -i melāl idüp sāmī' i bīderd ider imdi

Gāhī be hālgūy-i dil<ī> mīguṣā lebem گاهی بحال گوی دل <ی> میگشا لبم

Ma' nā budur ki gāhi bir hāl-i dili dai söyleyüp dudaımı aç dimekdür. Ya' nī murādi hāl-i dilūn avlın ve namesin ārzū itdüğün beyāndur.

Bestī lebem zi Şekve vü zev-i edeb Őināht بستی لبم ز شکوه و ذوق ادب شناخت

Ma' nā budur ki ey mabūb, benüm dudaımı Őikāyet itmekden baqladun feemmā edebūn zevını fehm idüp aladı kim

Her mūy-i men edā koned īn Őıkr bā lebem هر موی من ادا کند این Őکر با لبم

Ma' nā budur ki benüm her bir mūyum zev-i edebi fehm idüp bu dudaqla olan Őikāyeti lisān-i hāl ile yine dudaqluma edā itmege baqladı dimekdür. Ya' nī murād, dudaqlı baqlı olup vücūdında olan mūylar zebān-i hāl ile dudaqlına Őikāyeti edā itdüğün beyāndur.

Bogṣeṣt 'ömr u goft u Őinev bā to rū nedād بگذشت عمر و گفت و شنو با تو رونداد

Ma' nā budur ki ey mabūb, 'ömr gedı ve goft u Őinev saa yüz virmedi. Ya' nī, goft u Őinevimüze ruṣat virüp iltifāt itmedün dimekdür. Bu tadīrce

Ey bīnaṣīb-i gūṣem u ey bīnevā lebem ای بی نصیب گوشم و ای بی نوا لبم

Ma' nā budur ki ey benüm istimā' dan naṣıbsüz olan (T 176^b) ulaqlum ve ey benüm tekellümden bīnevā olan dudaqlum dimekdür. Ya' nī murād, mabū goft u Őunūdına iltifār itmedüğün beyāndur.

Ṣad bār leb guṣudem u ber kes nerīhtem صد بار لب گشودم و بر کس نریختم

Ma' nā budur ki dudaqlı yüz nevbet adum ve kimesnenün üzerine dökmedüm.

Hūnhā ki mevc mīzened ez sīne tā lebem خونها که موج میزند از سینه تا لبم

Ma' nā budur ki ol anları ki sīneden dudaqluma varıncaya dek mevc urdı dimekdür. Ya' nī murād, derūnında olan (HP 405^a) hūnuñ oqlıın beyāndur.

Der dil gozeşt yār u furū rīḡtem be dil در دل گذشت یار و فرو ریختم بدل

Ma' nā budur ki maḥbūb, gönülde geçdi ve yine gönle dökdüm.²⁹¹⁸

Peygāmḥā ki dāşt nihān ez şabā lebem پیغامها که داشت نهان از صبا لبم

Ma' nā budur ki benüm dudağum rüzigārdan pinhān ṭutup şaķınduđı peygāmları yine gönle dökdü dimekdür. Ya' nī murād, peygāmın pinhān itdügin beyāndur.

Leb va' de kerde būd ki gūyed ğamem be düst لب و عده کرده بود که گوید غم بدوست

Ma' nā budur ki leb va' de itmişdi ki benüm ğamumı maḥbūba söyleye ve ḥālā

Vaḡtest eger be va' de numāyed vefā lebem وقتتست اگر بوعده نماید وفا لبم

Ma' nā budur ki işte söyleyecek vaḡtdür benüm dudağum va' deye vefā getürecek olursa dimek. Ya' nī murād, lebinün kendüye va' de itdügin beyāndur.

İkrār ḡon ki sengdilem ba' d ez ān eger اقرار کن که سنگدلم بعد از آن اگر

Ma' nā budur ki ey maḥbūb, sengdil olduđunu sen (T 177^a) ikrār eyle bu ikrārdan şoñra eger ben

Leb vā konem be şekve be dendān belḡā lebem لب و اکنم بشکوه بنددان بخا لبم

Ma' nā budur ki şekve eyle dudağumı ğuşāde idecek olursam şarḡ böyle olsun ki dişüñle benüm dudağumı çeyne dimekdür. Ya' nī murād, maḥbūbuñ sengdil olduğın yine maḥbūba i' lām itdügin beyāndur.

'Urfī be turrehāt zen āteş ki cāvidān عرفی بترهات زن آتش که جاودان

Ma' nā budur ki ey 'Urfī, bu bīma' nā olan kelām-i turrehāta āteş ur ki ebedu'l-ābād

Māned goresne çesme u bāşed gedā lebem ماند گرسنه چشم و باشد گدا لبم

Ma' nā budur ki gözüm aç ḡala ve dudağum gedā ola dimekdür. Ya' nī murād, kelām-i bīma' nādan izḡār-i ' acz itdügin beyāndur.

Velehu Eyzen²⁹¹⁹

(mef' ūlū / fā' ilātū / mefā' ilū / fā' ilün)

Mā cām-i derd bā def u ney kem keşīdeim ما جام درد با دف و نی کم کشیده ایم

²⁹¹⁸ gönülde: gönlinde İ

²⁹¹⁹ Bu ğazel ve şerhi HE'de yoktur. velehu eyzen: ğazel İ, - HP

Ma' nā budur ki cām-i derdi bizler def ile ve nāy ile az nūş eyledik dimekdür feemmā

Dā'im ẓadeḥ nuhufte zi maḥrem keṣīdeīm دائم قدح نهفته ز محرم کشیده ایم

Ma' nā budur ki ẓadeḥi dā'imā maḥremden gizlice çekmişüzdür dimekdür. Ya' nī murād, def ile ve nāy ile şarābı az içdügin beyāndur.

Dāmen zi cām-i mey mekeş ey muḥtesib ki mā دامن ز جام می مکش ای محتسب که ما

(HP 405^b) **Ma' nā budur ki** ey muḥtesib, dāmen teverru' idüp şarābdan çekme ki bizler

Cām u sebū be çeşme-i zezem keṣīdeīm جام و سبوز چشمه زمزم کشیده ایم

Ma' nā budur ki cāmı ve sebūyı āb-i zezem çeşmesinde çekmişüzdür dimekdür. Ya' nī murād, cām u sebūsinuñ ẓadriñ beyāndur.

Dānisteīm telḥī-i 'ıyş-i gozeşte rā دانسته ایم تلخی عیش گذشته را

Ma' nā budur ki (T 177^b) geçen 'ıyş u 'ışretün ne mertebe telḥ olup bimezāḳ olduḡın bilmişüzdür.

Tā ḥ'ış rā be ḥalḳa-i mātem keṣīdeīm تا خویش را بحلقه ماتم کشیده ایم

Ma' nā budur ki tā ki kendümüzü mātem meclisine çekmişüzdür ol zamāndan beri geçen 'ıyşımızuñ telḥ olduḡın bilmişüzdür dimekdür. Ya' nī murād, ḥalḳa-i mātemde olan lezzeti ve ḥalāveti beyāndur.

Nāsūr geşte zaḥm u nemek rā çı mīkonīm ناسور گشته زخم و نمک را چه میکنیم

Ma' nā budur ki zaḥm-i vücūd nāsūr olmışdur ayruḳ nemeki neylesün zīrā ki

Mā intikām-i ḥ'ış zi merhem keṣīdeīm ما انتقام خویش ز مرهم کشیده ایم

Ma' nā budur ki biz öz intikāmımızu merhemden çekmişizdür. Ya' nī murād, zaḥm-i vücūdı nāsūr olup merhemle 'ilācpezīr olmaduḡın beyāndur.

Ey āsumān menāz bebīdād-i ḥod ki dūş ای آسمان مناز ببیداد خود که دوش

Ma' nā budur ki ey āsumān, öz bīdāduña çoḳlīḳ nāz itme ki dün gice

Āḥī berā-yi merdum-i 'ālem keṣīdeīm آهی برای مردم عالم کشیده ایم

Ma' nā budur ki maḥlūḳ-i 'ālemden senüñ ḥaḳḳuñda bir āḥ-i sūznāk çekmişüzdür ol senüñ ḥaḳḳuñdan gelür dimekdür. Ya' nī murād, ḥalḳdan ötüri āsumānuñ āḥ çekdügin beyāndur.

Tā dādeim şīve-i ğampīşegī qarār تا داده ایم شیوه غم پیشگی قرار

Ma' nā budur ki tā ki ğampīşelik şīvesinde qarār virmişizdür. Bu taqđırce

عرفی چها ز مردم بیغم کشیده ایم 'Urñi çihā zi merdum-i bīġam keşīdeim

Ma' nā budur ki ey 'Urñi, bīġam olan maħlūqdan ne zaħmetler çekmişizdür dimekdür. Ya' nī murād, ğampīşe olduġın beyāndur.

Velehu Eyzen²⁹²⁰

(mef' ūlü / fā' ilātü / mefa' ilü / fā' ilün)

Sāġar zi dest-i merdum āzāde çun keşīm ساغر ز دست مردم آزاده چون کشیم

(T 178^a) (HP 406^a) **Ma' nā budur ki** fāriġ <u> āzāde olan şahşuñ elinden sāġarı biz niçesi çekelüm?

لبریز گشته است ز خون باده چون کشیم²⁹²¹ Lebriz geşte est zi ħūnbāde çun keşīm

(İ 120^a) **Ma' nā budur ki** bāde-i ħūndan lebriz olmişdur, bu taqđırce biz niçesi çekelüm?

Mā rüy-i germ rā dil ü cān tuħfe kerdeim ما روی گرم را دل و جان تحفه کرده ایم

Ma' nā budur ki maħbūbuñ bizler cānımızı ve gönlimüzi tābħandıyla germ olan cemāline tuħfe idüp hediye itmişizdür. Bu taqđırce

این تحفه پیش ابروی نگشاده چون کشیم Īn tuħfe piş-i ebrū-yi nuġşāde çun keşīm

Ma' nā budur ki bu cān u dil tuħfesini kemāl-i ġazabından qaşları çatılmış olup henüz guşāde olmayan ebrū şāħibinüñ ħuzūrına niçesi çekelüm dimekdür. Ya' nī murād, maħbūbuñ ebrūsı kemāl-i ġazabdan guşāde olmaduġın beyāndur.

Mā rā buved mu' āmele bā 'ālem-i qadīm ما را بود معامله با عالم قدیم

Ma' nā budur ki bizüm mu' āmelemiz 'ālem-i qadīmle olur bu taqđırce

منت از این جهان عدم زاده چون کشیم Minnet ez Īn cihān-i 'ademzāde çun keşīm

Ma' nā budur ki bu yoqdan doġmiş cihāndan niçesi minnet çekelüm? Ya' nī murād, bu fenāpezir olan cihāndan minnetkeş olmaduġın beyāndur.

²⁹²⁰ Bu ġazel ve şerhi HE'de yoktur. velehu eyzen: ġazel İ, - HP

²⁹²¹ کشیم: - HP

ما مرد دستگیرئ کس نیستیم لیک Mā merd-i destgīrī-i kes nīstīm līk

Ma' nā budur ki bizler kimesnenüñ elin dutıcı şahş degilüz feemmā

دامن ز دست مردم آزاده چون کشیم Dāmen zi dest-i merdum-i āzāde çun keşīm

Ma' nā budur ki düşmen (T 178^b) olan şahşuñ elinden etegi niçesi çekelüm, çekmezüz dimekdür. Ya' nī murād, merdum-i uftādeye mu' ayyen olduğın beyāndur.

دلرا عنان گرفته صنم میکشد بدیر Dil rā ' inān girifte şanem mīkeşed be deyr

Ma' nā budur ki gönlüñ ' inān-i ihtiyārını dutup şanemşifat olan maḥbūb deyre çekiyor ' acabā

او را بو عطر بر سر سجاده چون کشیم O rā be va' z ber ser-i seccāde çun keşīm

Ma' nā budur ki va' zla ve naşīhatle ol (HP 406^b) göñli seccāde başı üzerine niçe<si> çekelüm dimekdür. Ya' nī murād, maḥbūb-i şanem ' inān-i dilini deyre çekdüğün beyāndur ve taşavvuf ma' nāsı erbābına ma' lüm.

بر دین پرست سجاده بت لازمست لیک Ber dīnperest secāde-i büt lāzı mest līk

Ma' nā budur ki dīnperest olan zāhid-i huşkuñ üzerine bütşifat olan maḥbūbuñ secde-i ta' zīmi lāzımdur feemmā

این نقش بر جبین دل ساده چون کشیم Īn naqş ber cebīn-i dilsāde çun keşīm

Ma' nā budur ki secde-i ta' zīm naqşını sādedil olan dīnperestüñ alnı üzerine niçesi çekelüm dimekdür. Ya' nī murād, dīnperestüñ sādedil olduğın beyāndur.

دل را نداده اند و عنانش بدست دوست Dil rā nedādeend u ' ināneş be dest-i dūst

Ma' nā budur ki göñli kime virelüm ki ol gönlüñ ' inān-i ihtiyārı maḥbūbuñ elindedür bu taqđırce

ما از کفش عنان دل داده چون کشیم Mā ez kefeş ' inān-i dildāde çun keşīm

Ma' nā budur ki virilmiş olan gönlüñ ' inānını ol maḥbūbuñ elinden bizler niçesi çekelüm dimekdür. (T 179^a) Ya' nī murād, ' inān-i dili dest-i dūstda olduğın beyāndur.

عرفی بهشت نسیه و بزم وصال نقد ' Urfī bihişt nesye vü bezm-i vişāl naqđ

Ma' nā budur ki ey ' Urfī, cennet gā'ib ve bezm-i vişāl-i maḥbūb ḥāzır. Bu taqđırce

دست از عنان دولت آزاده چون کشیم Dest ez ' inān-i devlet-i āzāde çun keşīm

Ma' nā budur ki ḥāzır ve muheyyā olan devletüñ ' inānından eli niçesi çekelüm dimekdür.

Ya' nî murād, bihişt gâ'ib ve bezm-i vişāl hâzır olduĝın beyāndur.

Velehu Eyzen²⁹²²

(mefā' ilün / fe' ilātün / mefā' ilün / fe' ilün)

Menem ki āb-i gül u reng-i lāle miṭalebem ²⁹²³ منم که آب گل و رنگ لاله میطلبم

Ma' nā budur ki benem ki āb-i güli ve reng-i lāleyi ṭaleb iderem dimekdür.

Derīn libās şarāb-i du sāle miṭalebem درین لباس شراب دو ساله میطلبم

Ma' nā budur ki bu libāsda iki yıllık şarāb ṭaleb iderem dimekdür. Ya' nî murād, āb-i gül rāyiḥasında olan şarābı ve reng-i lāle gibi olan bāde-i 'aşkı ṭaleb (HP 407^a) itdüĝin beyāndur.

Şikest-i cām-i şarābem zi seng-i tevbe velī شکست جام شرابم ز سنگ توبه ولی

Ma' nā budur ki benüm cām-i şarābum tevbe ṭaşından şikest oldı feemmā

Derīn ḥazān diyet-i ḥün lāle miṭalebem ²⁹²⁴ درین خزان دیت خون لاله میطلبم

Ma' nā budur ki bu faşl-i ḥazānda ol şikest olan cām-i şarābuñ ḳanınuñ diyetinden ötüri ben daḥi lāleyi ṭaleb iderüm dimekdür. Ya' nî murād, şikest olan cām-i şarābuñ diyetinden ötüri cām-i lāle ṭaleb itdüĝin beyāndur.

Zi bāde tevbe ḥarāmest der şerī'at-i 'aşḳ ز باده توبه حرام است در شریعت عشق

Ma' nā budur ki ṭarīḳat-i 'aşḳda bāde-i maḥabbetden tevbe itmek ḥarāmdur.

Eger ḳabül nedārī risāle miṭalebem اگر قبول ندارى رساله مى طلبم

(T 179^b) **Ma' nā budur ki** eger bu cevābı ḳabül dutmazsan şıḥḥatine risāle ṭaleb iderem dimekdür. Ya' nî murād, bāde-i maḥabbetden tevbe itmek ṭarīḳat-i 'aşḳda ḥarām olduĝın beyāndur.

Metā' -i mülk-i şehādet ki kīmyā-yi dilest متاع ملک شهادت که کیمیای دلست

Ma' nā budur ki şehādet diyārınuñ metā' ı ki gönül kimyāsıdır.

Eger du'ā nefurūşed zi nāle miṭalebem اگر دعا نفروشد ز ناله مى طلبم

Ma' nā budur ki eger ol metā', du'āya şatılmazsa nāle vü feryād itmekden ṭaleb iderem

²⁹²² Bu ĝazel ve şerhi HE'de yoktur. velehu eyzen: ĝazel İ, - HP

²⁹²³ HP آب گل و گل: آب گل

²⁹²⁴ İ چون: خون

dimekdür. Ya' nî murād, metā' -i şehādet kîmyā-yi dil olduĝın beyāndur.

چنان بوائى مستى ز خویش گم گشتم   Çunān be vādī-i mestī zi ħı̄ṣ gom geştem

Ma' nā budur ki serĥoşlık vādīsinde kendü kendümden ancılayın gom geşte olup bîhüş olmuşam ki

که لب ز باده و دست از پیاله میطلبم   Ki leb zi bāde vü dest ez piyāle mīṭalebem

Ma' nā budur ki dudığı şarābdan ṭaleb iderem ve eli piyāleden ṭaleb iderem dimekdür. Ya' nî murād, mübālaĝa üzere özinden biçāre olduĝın beyāndur.

علاج درد تو عرفی حکیم نشناسد   İlāc-i derd-i to 'Urfī ḥakīm neşnāsed

Ma' nā budur ki ey 'Urfī, senüñ vücūduñda olan derdüñ 'ilācını ḥakīm fehmi idüp bilmez zīrā ki

که من برون ز شفا این مقاله میطلبم   Ki men birün zi Şifā ĩn maḳāle mīṭalebem

(HP 407^b) **Ma' nā budur ki** bu 'ilācuñ maḳālesini ben *Ḳānūn u Şifā* nāmında olan tıb kitāblarından ṭaşra ṭaleb eylerem dimekdür. Ya' nî murād, vücūdında olan derd-i ma' nevī olup şūrī olmaduĝın beyāndur.

Velehu Eyzen²⁹²⁵ (T 180^a)

(mef' ūlū / fā' ilātū / mefā' ilū / fā' ilün)

دل کز لبت فسانه بگوشش نمیزنم   Dil kez lebet fesāne be gūşeş nemizenim

Ma' nā budur ki ey maḥbūb, senüñ la' l-i lebüñden ki gönlüñ ḳulaĝına fesāne urmazuz.²⁹²⁶ Ya' nî, urmaĝa ḳādir olmazuz dimekdür zīrā ki²⁹²⁷

مستست این ترانه بگوشش نمیزنم   Mestest ĩn terāne be gūşeş nemizenim

Ma' nā budur ki ol gönül mestdür ve bu la' l-i lebüñ ḥikāyetinüñ terānesi ol mest olan gönülün ḳulaĝına urmazuz (İ 120^b) dimekdür.²⁹²⁸ Ya' nî murād, gönlüñ mest olduĝın beyāndur.

این بس جزای طعنه زاهد که هیچگاه   ĩn bes cezā-i ṭā' ne-i zāhid ki ḥiçgāh

Ma' nā budur ki zāhid-i ḥuşkuñ ṭā' nesinüñ lāyığı bu yeter ki ḥiç bir vaḳt

²⁹²⁵ Bu ĝazel ve şerhi HE'de yoktur. velehu eyzen: ĝazel İ, - HP

²⁹²⁶ urmazuz: virmezüz İ

²⁹²⁷ urmaĝa: varmaĝa İ

²⁹²⁸ urmazuz: virmezüz İ

قوله شرابخانه بگوشش نمیزنم Kavl-i şarābhāne be gūşeş nemīzenīm

Ma' nā budur ki şarābhānenüñ kavlini ol zāhidüñ kulağına urmazuz dimekdür.²⁹²⁹ Ya' nī murād, kavli-i meyhāneden zāhidüñ maḥrūm olduđın beyāndur.

گل گوش جان گشوده و ما بلبلان باغ Gülgūş-i cān guşūde vü mā bülbülān-i bāğ

Ma' nā budur ki gülşifat olan maḥbūb cān kulağına açmışdur ve biz bāğ-i 'aşk bülbülleri aşlā

یک بانگ بلبلانه به گوشش نمیزنم Yek bāng-i bülbülāne be gūşeş nemīzenīm

Ma' nā budur ki ol gūş-i cānı guşāde iden gülüñ kulağına bir bāng-i bülbülāne urmazuz dimekdür.²⁹³⁰ Ya' nī murād, gūş-i gül istimā' itmege lāyık nağme itmedüđin beyāndur.

زاهد بنغمه گوش بیالود و ما هنوز Zāhid be nağme gūş beyālūd u mā henūz

Ma' nā budur ki zāhid nağmeyle kulağı ālūde eyledi (**T 180^b**) ve bizler henūz

از ناله تازیانه به گوشش نمیزنم Ez nāle tāziyāne be gūşeş nemīzenīm

Ma' nā budur ki nāle vü feryāddan ḥāşıl olan tāziyāneyi ol zāhidüñ kulağına urmazuz dimekdür.²⁹³¹ Ya' nī murād, bizler henūz (**HP 408^a**) tāziyāne-i nāle urmazdan evvel zāhidüñ kulağı nağmeyle ālūde oldı dimekdür.

عرفی چه عاشقست که در گریه غرق نیست 'Urfī çı 'āşıkēst ki der girye ğarq nīst

Ma' nā budur ki 'Urfī, ne 'āşıkēst ki ağlamağda ğarq degildür.

تا آه عاشقانه بگوشش نمیزنیم Tā āh-i 'āşıkāne be gūşeş nemīzenīm

Ma' nā budur ki tā ki 'āşıkāne olan āhı 'Urfī'nüñ kulağına urmazuz dimekdür.²⁹³² Ya' nī murād, 'aşğda noğşānı olduğın beyāndur.

Velehu Eyzen²⁹³³

(mef' ūlū / fā' ilātū / mēfā' ilū / fā' ilūn)

تا کی دهم بدست تماشا زمام چشم Tā key dehem be dest-i temāşā zimām-i çeşm

Ma' nā budur ki gözüñ zimām-i ihtiyārını niçeye dek seyr ü temāşānuñ eline vireyüm? Bārī

²⁹²⁹ urmazuz: virmezüz İ

²⁹³⁰ urmazuz: virmezüz İ

²⁹³¹ urmazuz: virmezüz İ

²⁹³² urmazuz: virmezüz İ

²⁹³³ Bu ğazel ve şerhi HE'de yoktur. velehu eyzen: ğazel İ, - HP

olmazsa

Fālī zenem ki girye ber āyed be nām-i çeşm ای گریه بر آید بنام چشم

Ma' nā budur ki bir fālī urayum ki gözün adına ağlamak yukarı gele dimekdir. Ya' nī murād, zimām-i çeşmi dest-i temāşāya virdüğün beyāndur.

Ey girye bīmużāyağa ez der der ā ki men ای گریه بی مضایقه از در در آ که من

Ma' nā budur ki ey ağlamak, mużāyaçasuz ve zaḥmetsiz ḳapudan çıḳagel ki ben

Her dem be ḥūn-i dil benuvīsem selām-i çeşm هر دم بخون دل بنویسم سلام چشم

Ma' nā budur ki gözün selāmını her dem gönül ḳanıyla yazardum dimekdir. Ya' nī murād, gözinden yaş yerine ḥūn-i dil cereyān itdüğün beyāndur.

Ez beski ḫayret āmed u bīgānegī fuzūd از بسکه حیرت آمد و بیگانگی فزود

Ma' nā budur ki ḫayret gālib olup geldi ve bīgānelik ziyāde oldı zīrā ki (T 181^a)

İmşeb ḫayāl-i dūst negerdīd rām-i çeşm امشب خیال دوست نگردید رام چشم

Ma' nā budur ki maḥbūbuñ ḫayālī bu gice göze rām olmadı dimekdir. Ya' nī murād, ḫayāl-i maḥbūb gözine rām olmaduğuna kendüye ḫayret gelüp bīgāne olduğün beyāndur.

Şad nevḫa hest ber leb u nisperde rāh-i gūş صد نوحه هست بر لب و نسپرده راه گوش

Ma' nā budur ki dudağ üzerinde yüz dāne nevḫa vü mātem vardur ki rāh-i gūşı henüz siperde itmemişdür.

Şad girye hest der dil u neşnīde nām-i çeşm صد گریه هست در دل و نشنیده نام چشم

(HP 408^b) **Ma' nā budur ki** gönülde yüz dāne ağlamak vardur ki göz henüz adını istimā' itmemişdür dimekdir. Ya' nī murād, nevḫası ve giryesi bīḫad olduğün beyāndur.

‘Urfī fusurde ḳun nebuved meclisem ki bāz عرفی فسرده چون نبود مجلسم که باز

Ma' nā budur ki ey ‘Urfī, benüm meclisüm niçe efsurde olmasun ki yine

Ḫālīst şīşe-i dil u ḫuşkest cām-i çeşm خالیست شیشه دل و خشک است جام چشم

Ma' nā budur ki gönül şīsesi mey-i ‘aşḳdan ḫālī ve boş ve göz cāmı eşk-i şevḳden teḫī ve ḫuşk dimekdir.²⁹³⁴ Ya' nī murād, bībāde ve bīgirye olduğün beyāndur.

²⁹³⁴ eşk-i şevḳden: eşk-i şevḳden şevḳinden T

Velehu Eyzen²⁹³⁵

(mef' ūlū / mefā' ilün / fe' ūlün)

Ez dil ğam-i ū dirīġ dārīm از دل غم او دریغ داریم

Ma' nā budur ki ol maḥbūbuñ ğamını gönülden dirīġ dutaruz.

Īn mey zi sebū dirīġ dārīm این می ز سبو دریغ داریم

Ma' nā budur ki bu mey-i ğamı sebū-yi dilden dirīġ dutaruz dimekdür.²⁹³⁶

Tā ber ser-i kūy-i ū belaġzend تابر سر کوی او بلغزند

Ma' nā budur ki tā ki ol maḥbūbuñ maḥallesinūñ başı üzerinde sürçmesün deyü

Pāy ez leb-i cū dirīġ dārīm پای از لب جو دریغ داریم

Ma' nā budur ki ayaġı ırmaġ kenārından dirīġ dutaruz dimekdür.

Ĥod çīst metā' -i dīn ki ū rā خود چیست متاع دین که او را

(T 181^b) Ma' nā budur ki metā' -i dīn ĥod ne şeydür ki ol metā' -i dīni

Ez rüy-i nikū dirīġ dārīm از روی نکو دریغ داریم

Ma' nā budur ki güzel cemāl şāhibinden dirīġ dutaruz dimekdür.

Ālem heme riş ū āble vu mā عالم همه ریش و آبله و ما

Ma' nā budur ki ālem cümle yara olmışdur ve kıbarcık olmışdur ve bizler

Yek ĥande ez ū dirīġ dārīm یک خنده از او دریغ داریم

Ma' nā budur ki bir ġülmegi ol bu şıfatlı olan ālemden dirīġ dutaruz dimekdür.Sīrāb u muḳarrerīm zān rū سیراب و مقرریم زان رو²⁹³⁷**(HE 214^a) Ma' nā budur ki** ol cemālden sīrāb ve muḳarrer olmışuzdur. Bu taġdırce yine²⁹³⁸Āb ez ser-i kū dirīġ dārīm آب از سر کو دریغ داریم²⁹³⁹**Ma' nā budur ki** ser-i kūy-i maḥbūbdan ābı dirīġ dutaruz dimekdür.²⁹³⁵ velehu eyzen: gazel Ī, - HP²⁹³⁶ dimekdür: - HE²⁹³⁷ HE ران: زان²⁹³⁸ sīrāb: serāb HE²⁹³⁹ - HP سر:

Dozdīm zi çāk-i sīne merhem دزدیم ز چاک سینه مرهم

Ma' nā budur ki çāk-i sīneden merhemi (HP 409^a) uğruladuk.

Zīn rahne refū dirīg dārīm زین رخنه رفو دریغ داریم

Ma' nā budur ki bu yarıqdan yamayı dirīg dutaruz dimekdür.²⁹⁴⁰

‘Urfī bed-i mā megū ki esrār عرفی بد ما مگو که اسرار

Ma' nā budur ki ey ‘Urfī, bizüm kemligimüzi söyleme ki bu esrār-i nihāmı

Ez bīhudegū dirīg dārīm از بیهده گو دریغ داریم

Ma' nā budur ki bīhūde söyleyen kimesneden dirīg dutaruz dimekdür.

Velehu Eyzen²⁹⁴¹

(mef' ūlū / fā' ilātū / mefā' ilū / fā' ilün)

Her çend biğamāne be mesken futādeīm هر چند بیغمانه بمسکن فتاده ایم

Ma' nā budur ki her ne kadar ğamsuz olduğumuz hālde meskene düşdükse

Zencīr-i şad kirişme be gerden futādeīm زنجیر صد کرشمه بگردن فتاده ایم

Ma' nā budur ki yüz dāne nāz u kirişmenün zencīrin boyuna bırakmışuzdur dimekdür. Ya' nī murād, biğam olduğundan (T 182^a) ötüri zencīr-i kirişmeyle muqayyed olduğın beyāndur.

Der ni' met ūftāde vü şükrī nemīkonīm در نعمت او فتاده و شکری نمیکنیم

Ma' nā budur ki ni' mete düşmişüzdür feemmā bir şükr itmeyüz. Bu taqdirce

Bes nāşukufte der gül ü gülşen futādeīm بس ناشکفته در گل و گلشن فتاده ایم

Ma' nā budur ki çok (İ 121^a) nāşukufte olduğumuz hālde gül ü gülşene düşmişüzdür dimekdür.²⁹⁴² Ya' nī murād, mukābele-i ni' metde edā-yi şükr itmedüğün beyāndur.

Hoşdil be nūr şem' -i şebistānet ez birün خوشدل بنور شمع شبستانت از برون

Ma' nā budur ki ey maḥbūb, senün şem' -i şebistānuñ öz nūryla hoşdildür, bu taqdirce taşradan

²⁹⁴⁰ yarıqdan: burmaqdan HE

²⁹⁴¹ Bu ğazel ve şerhi HE'de yoktur. velehu eyzen: ğazel İ, - HP

²⁹⁴² çok: - İ

Şebhā be ḥāk dīde be revzen futādeīm شېها بخاک دېده برون فتاده ايم

Ma'nā budur ki giceler toprağa düşmişüzdür ve gözümüzi revzene bırakmışuzdur dimekdir.²⁹⁴³ Ya'nī murād, maḥbūb öz ḥalvethānesinde kendü şem'-i şebistānınuñ nūrıyla hoşdil olup āḥir kimesnenüñ gelmesinden maḥzūz olmaduğına kendüsi bu ğamla ḥāke düşüp ve gözini revzene düşürdüğin beyāndur ve dağı bundan ma'külce bir ma'nā virürlerse ne güzel.

Gerd-i ḥarīm-i deyrem der dīdeem keşend گرد حریم دیرم و در دېده ام کشند

Ma'nā budur ki ḥarīm-i deyriñ tozu olduğuma beni tütüyā gibi göze çeker. Bundan (HP 409^b) ötüri

Tā ez kudām gūşe-i dāmen futādeīm تا از کدام گوشه دامن فتاده ايم

Ma'nā budur ki tā ki 'acabā kaṅğı dāmenüñ gūşesinden düşmişüz dimekdir. Ya'nī murād, ḥarīm-i deyriñ ğubārınuñ rütbesin beyāndur.

Ez kısmet-i ezel nekonī şekve hān ḥamūş از قسمت ازل نکنی شکوه هان خموش

(T 182^b) **Ma'nā budur ki** 'ālem-i ezelde olan kısmetinden şekvā itme āġāḥ olup ḥamūş ol zīrā ki

Mā şāḥ-i Ṭūbiyīm ki golḥan futādeīm ما شاخ طوبییم که بگلخن فتاده ايم

Ma'nā budur ki bizler dıraḥt-i Ṭūbā'nuñ şāḥıyuz feemmā güllhāna düşmişüzdür dimekdir. Ya'nī murād, şāḥ-i Ṭūbā olup golḥana düşdüđin beyāndur.

Mefken be ḥākem er şemer-i nāresem beçeş مفکن به خاکم ار ثمر نارسم بچش

Ma'nā budur ki toprağa bırakma dad eger mīve-i ḥām isem de zīrā ki

Kez şāḥ-i naḥl-i vādī-i Eymen futādeīm کز شاخ نخل وادی ایمن فتاده ايم

Ma'nā budur ki vādī-i Eymen'üñ naḥlinüñ şāḥından düşmişüzdür dimekdir. Ya'nī murād, şāḥ-i naḥl-i vādī-i Eymen olduğın beyāndur.

Der bezm-i rüz 'Urfī eger 'ıyşhā konīm در بزم روز عرفی اگر عیשה کنیم

Ma'nā budur ki ey 'Urfī, eger gündüz olan meclisde 'ıyşlar dağı idecek olursak feemmā yine

Şeb tā seḥer be ḥalḫa-i şīven futādeīm شب تا سحر به حلقة شیون فتاده ايم

²⁹⁴³ revzene: üzerine İ

Ma' nā budur ki gice tā şabāha varıncaya dek şīven ü mātem halkasına düşmezdir dimekdir.
Ya' nī murād, gündüz 'ıyş u nüşda gice mātemde olduğın beyāndur.

Velehu Eyzēn²⁹⁴⁴

(mef' ūlū / fā' ilātū / mēfā' ilū / fā' ilūn)

Tenhā ne delq-i ħod be mey-i nāb şosteīm تنها نه دلّ خود بمی ناب شسته ایم

Ma' nā budur ki mey-i şāf ile ancak yalnız kendü ħırkamuzı yıkamadık belki

Nāmūs-i yek qābile be in āb şosteīm ناموس یک قبيله باين آب شسته ایم

Ma' nā budur ki bir qābilenūn 'ār u nāmūsın (T 183^a) bu mey-i nābuñ şuyı ile yıkamışuzdur dimekdir. Ya' nī murād, ħırqa-i vücūdın mey-i nābla yıkamadüğın beyāndur.

Qısmet belāst verne meyālūde delq-i ħ'ış قسمت بلاست ورنه می آلوده دلّ خویش

Ma' nā budur ki bizlere 'ālem-i ezelde belā vü qısmet olmışdur yoksa meyālūde olduğın ħālede öz delkümi

Şad reh zi şevq-i gūşe-i mihrāb şosteīm صدره ز شوق گوشه محراب شسته ایم

(HP 410^a) **Ma' nā budur ki** gūşe-i mihrābuñ şevqinden yüz nevbet yıkamışuzdur dimekdir.
Ya' nī murād, şevq-i mihrāb-i ebrūdan ħırqa-i vücūdını yıkadüğın beyāndur.

Mā tevbedüşmenīm u qādehdüst devr nīst ما توبه دشمنيم و قدح دوست دور نيست

Ma' nā budur ki bizler tevbe itmege düşmenüz ve qādeh-i bāde daħi devr itmege düst degildir ki

Kez dil ħayāl-i şoħbet-i aşhāb şosteīm كز دل خيال صحبت اصحاب شسته ایم

Ma' nā budur ki gönülde yārānuñ şoħbetin<ün ħayālını> yıkamışuzdur dimekdir veyāħud **ma' nā böyle demek ola ki** bizler tevbe itmege düşmenüz ve qādeh-i şarāba düstuz bu taqdirce ayruq degildir ki gönülde aşhāb-i şuffānuñ şoħbetin<ün ħayālını> yıkamışuzdur. Ya' nī anlaruñ meclisinūn şevq ü maħabbeti derūnımızda yokdur zīrā ki eger olaydı tevbedüşmen ve qādehdüst olmazduk dimekdir, bu ma' nā münāsibdür.

Ez bes şukufte der dehen-i tiğ rufteīm از بس شکفته در دهن تیغ رفته ایم

Ma' nā budur ki kılıcuñ ağızında ziyādesiyle mesrūr olup şukufteħātır olduğımıza

²⁹⁴⁴ Bu ħazel ve şerhi HE'de yoktur. velehu eyzen: ħazel İ, - HP

süpürmüşüzdür. (T 183^b)

Ters-i kıyāmet ez dil-i қаşşāb şošteīm ترس قیامت از دل قصاب شسته ایم

Ma' nā budur ki rüz-i kıyāmetüñ havfını қаşşāb-i cellāduñ gönünden yıkamışuzdur dimekdür.

Ya' nī murād, dehān-i tīginde guşādehātır olduğına қаşşāb-i cellāduñ gönünden havf-i rüz-i kıyāmeti giderdügin beyāndur.²⁹⁴⁵

Hem küfr-i mā be lezzet u hem dīn-i mā be zevk هم کفر ما بلذت و هم دین ما بذوق

Ma' nā budur ki bizüm küfr ü 'işyānımız dağı lezizdür ve dīn ü diyānetimiz dağı zevklidür zīrā ki

Zunnār u subħa der şeker-i nāb şošteīm زنار و سبحة در شکر ناب شسته ایم

Ma' nā budur ki sebab-i küfr u 'işyān olan zunnārı ve bā' iş-i dīn ü diyānet olan tesbīhi şeker-i nābda yıkamışuzdur dimekdür. Ya' nī murād, küfri ve İslām'ı leziz ü pürzevk olduğın beyāndur.

Tāvān dil 'aṭā mekon ey dilşiken ki mā تاوان دل عطا مکن ای دل شکن که ما

Ma' nā budur ki ey dilşiken olan maḥbūb gönle (HP 410^b) elem u ğam ihsān itme ki bizler

Ez defter-i mu' āmele in bāb şošteīm از دفتر معامله این باب شسته ایم

Ma' nā budur ki mu' āmele defterinden bu bāb-i tāvānı yıkamışuzdur dimekdür. Ya' nī murād maḥbūbla olan mu' āmeleyi beyāndur.

'Urfī bebīn ki girye çı Tūfān numūdeest عرفی ببین که گریه چه طوفان نموده است

Ma' nā budur ki ey 'Urfī, gör ki ağlamak ne cins Tūfān göstermişdür ki

Kez çeşm-i baħt dūstī-i ḥāb şošteīm کز چشم بخت دوستی خواب شسته ایم

Ma' nā budur ki (T 184^a) baħtuñ gözinden uyķunuñ dūstluķın yıkamışuzdur dimekdür.

Ya' nī murād, keşret-i giryeden dīde-i baħtı bīdār olduğın beyāndur.

Velehu Eyzēn²⁹⁴⁶

(mefā' ilün / fe' ilātün / mefā' ilün / fe' ilün)

Nişiste ber ser-i genc u be faķr meşhūrem نشستہ بر سر گنج و بفقیر مشهورم

²⁹⁴⁵ tīginde: tīgde İ

²⁹⁴⁶ Bu ğazel ve şerhi HE'de yoktur. velehu eyzen: ğazel İ, - HP

Ma' nā budur ki ḥazīnenūn başı üzerine oturmuşam ve yine faqr u ihtiyācla meşhūram dimekdür. Ya' nī murād, faqr-i ihtiyārī şāhibi olduğın beyāndur.

Nuhufte der teh-i dāmen çerāğ u bīnūrem ²⁹⁴⁷ نهفته در ته دامن چراغ و بینورم

(İ 121^b) **Ma' nā budur ki** çerāğı etek altında pinhān itmişdür ve yine bīnūram dimekdür. Ya' nī murād, çerāğ-i zāhiriye tenezzül itmedüğün beyāndur.

Mesīḥ tā dem-i āḥir fusūn demīd u henūz مسیح تا دم آخر فسون دمید و هنوز

Ma' nā budur ki morde iḥyā itmekde Mesīḥşifat olan ḥakīm tā nefes-i āḥire varıncaya dek bir alay fusūn idüp üfürdi feemmā henūz

Be şad cerāḥat-i rüz-i noḥost rencürem بصد جراحت روز نخست رنجورم

Ma' nā budur ki rüz-i noḥostuñ yüz dāne zaḥm u cerāḥatıyla bīmār u rencürem dimekdür. Ya' nī murād, vücūdında olan cerāḥat 'ilācepeḫir olmadüğün beyāndur.

Çunān be ḥ'āhiş-i dīdār teşneem şeb-i vaşl چنان بخواهش دیدار تشنه ام شب وصل

Ma' nā budur ki şeb-i vaşlda ḥ'āhiş-i dīdār-i maḥbūbla ancılayın teşneyem ki

Ki şevḳ hem be taḳāzā nedīde der Tūrem که شوق هم به تقاضا ندیده در تورم

Ma' nā budur ki şevḳüñ vücūdı daḥi taḳāzā itmekle yine beni Tūr-i Sīnā'da görmedi (T 184^b) dimekdür. Ya' nī murād, mübālağa üzere ḥ'āhiş-i dīdārta teşne olduğın beyāndur ve aḥvāl-i (HP 411^a) Tūr ve şeb u şevḳ erbābına ma' lūmdur ve ḥuşuşan kki kışşa-i Mūsā ve Tūr bu şerḫde birinci mekānda zıkr olındı.

Gumān meber ki dilem rā tevān tesellī dād گمان میر که دلم را توان تسلی داد

Ma' nā budur ki gumān iletme ki benüm gönlüme tesellī virmek mümkin ola zīrā ki

Ki nāümīdter ez zaḥmhā-yi nāsūrem که نا امید تر از زخمهای ناسورم

Ma' nā budur ki şıḫḫat bulmaḳ ḥuşuşında nāsūr olan zaḥmdan ziyāde nāümīd olmuşam dimekdür. Ya' nī murād, göñli tesellī ḳabūl itmedüğün beyāndur.

Mekon be şūret-i dīvār nisbetem 'Urfī ²⁹⁴⁸ مکن بصورت دیوار نسبتم عرفی

Ma' nā budur ki ey 'Urfī, benüm vücūdumı dīvārda naḳş olan şūrete nisbet itme zīrā ki

²⁹⁴⁷ HP بیکندم: بینورم

²⁹⁴⁸ HP بستم: نسبتم

Ki men kitābe-i mihrāb-i beyt-i ma' mūrem که من کتابه محراب بیت معمورم

Ma'nā budur ki ben beyt-i ma' mūruñ mihrābınuñ kitābesiyem dimekdür. Ya'nī murād, öz rütbesin beyāndur.

Velehu Eyzen²⁹⁴⁹

(fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün)

Beski derd-i 'ālemī der 'aşq tenhā mīkeşem بسکه درد عالمی در عشق تنها میکشم

Ma'nā budur ki beski bir 'ālemūñ cümle derd ü elemiñi 'aşqda yaluñuz çekerem hattâ

Nāle-i imrüz rā ez za' f-i ferdā mīkeşem ناله امروز را از ضعف فردا می کشم

Ma'nā budur ki bugünkü günūñ nālesini kemāl-i za' f-dan yarın çekerem dimekdür. Ya'nī murād, mübālağa üzere derdkeşlikde za' f' olduğın beyāndur.

Hārḥār-i rāḥatem reh mīzened ey sārebān خار خار راحتم ره می زند ای ساریبان

Ma'nā budur ki ey sārebān, benüm hārḥār-i rāḥatum yol urur. Ya'nī, rehzen olup māni' olur.

(T 185^a) Bu taqdirce

Germ rān maḥmil ki nāgeh ḥārī ez pā mīkeşem گرم ران محمل که ناگه خاری از پا میکشم

Ma'nā budur ki maḥmili ḥarāretle tizce sür ki nāgāh iḥtimāldür ki ayağumdan bir ḥārī çekeym dimekdür. Ya'nī murād, pāyında olan ḥār, rehzen olduğın beyāndur.

Çun be merg-i ḥod bemīrem raḥm kon ḥünem beriz چون بمرگ خود بمیرم رحم کن خونم بریز

Ma'nā budur ki ey maḥbūb, çünki ben öz mergümle helāk olayum bārī sen raḥm idüp benüm ḫanımı dök tā ki

Kez şehīdān-i to ferdā serzenişhā mīkeşem کز شهیدان تو فردا سرزنشها میکشم

Ma'nā (HP 411^b) budur ki senūñ derd-i 'aşquñdan şehīd olanlardan yarın rüz-i ḫiyāmetde serzenişler ve tevbiḥler çekerem dimekdür. Ya'nī murād, serzeniş ḫavfindan ḫanı dökülmegi taleb itdügün beyāndur.

'Aşq rā der kef metā' i būd goftem çist goft عشق را در کف متاعی بود گفتم چیست گفت

Ma'nā budur ki 'aşquñ elinde bir metā' var idi su'āl itdüm ki nedür? Bu metā' cevāb virüp didi ki

²⁹⁴⁹ Bu ğazel ve şerhi HE'de yoktur. velehu eyzen: ğazel İ, - HP

Nîl-i bednāmîst ber rûy-i Züleyhâ mîkeşem نيل بد ناميست بر روى زليخا ميكشتم

Ma' nâ budur ki bednâmlık Nîl'idür ki Züleyhâ'nuñ yüzi üzerine çekerem dimekdür. Ya' nî murād, 'aşkla itdügün mu' âmeleyi beyândur.

Tâ merâ hestî beḡ'âhed bûd 'Urfî sāyeveş تا مرا هستی بخواد بود عرفی سایه وش

Ma' nâ budur ki ey 'Urfî , tâ ki benüm vücûdum dünyâda mevcûd <olacak>dur sāye gibi

Ḥîştēn rā ez pey-i ḡubān-i ra' nâ mîkeşem خویشن را از پی خوبان رعنا ميكشتم

Ma' nâ budur ki kendümi ra' nâ olan maḡbûblaruñ ardınca çekerem dimekdür. Ya' nî murād, helāk oluncaya dek maḡbûblardan fāriğ olmaduğın beyândur.

Velehu (T 185^b) Eyzen²⁹⁵⁰

(mef' ūlū / mefā' ilū / mefā' ilū / fe' ūlūn)

Tâ key be ḡarem teşneleb u muẓmaḡil uftem تا کی بحرم تشنه لب و مضمحل افتم

Ma' nâ budur ki ḡattâ niçeye dek teşneleb vü muẓmaḡil olduğum ḡâlde ḡareme düşem?

Kû deyr-i maḡabbet ki be deryâ-yi dil uftem کو دیر محبت که بدریای دل افتم

Ma' nâ budur ki ḡanı maḡabbetüñ deyr-i ki gōñül deryâsına düşdüm dimekdür. Ya' nî murād, deyrle ḡaremüñ rütbesin beyândur.

Kû ma' reke-i 'aşḡ ki ez bûy-i şehâdet کو معرکه عشق که از بوی شهادت

Ma' nâ budur ki sipāh-i 'aşḡuñ ma' reke-i meydānı ḡanı ki şehâdetüñ rāyiḡasından?

Bîḡod şode der luce-i ḡün mufa' il uftem بیخود شده در لجه خون متفعل افتم

Ma' nâ budur ki bîḡod ve lāya' ḡıl olduğum ḡâlde luce-i ḡūna münfa' il düşem dimekdür.

Ya' nî murād, ma' reke-i 'aşḡından rāyiḡa-i şehâdeti ḡaleb itdügün beyândur.

Mestî zi men āmûz ki çun şu' le demâdem مستی ز من آموز که چون شعله دمامم

Ma' nâ budur ki serḡoşlığı benden öğren ki şu' le gibi demâdem

Ez dāğ-i ciger ḡîzem u der ḡun-i dil uftem از داغ جگر خیزم و در خون دل افتم

Ma' nâ budur ki ciger dāğından ḡalḡaram ve gōñül çākına düşerem dimekdür. Ya' nî murād, şu' le-i (HP 412^a) şem' i mest ü lāya' ḡıle teşbîḡ itdügün beyândur.

²⁹⁵⁰ Bu ḡazel ve şerhi HE'de yoktur. velehu eyzen: ḡazel İ, - HP

Kū encumen-i urb ki t  b l gu yem    o anjmen urb ke ta bal g shayim

Ma' n  budur ki anı mab ba taarrub meclisi ki hatt  bir perv neifat ev anadın aup?

Per s hte pir men-i em' -i igil uftem    r سوخته پیرامن شم چگل افتم

Ma' n  budur ki per mi yandurdıgum h lde igil olan em' u n etrafına d em dimekd r.

Ya' n  mur d, encumen-i taarrubı aleb itd gin bey ndur. (T 186^a)

' Urf  ki gum n d t ki ez v d -i Isl m   عرفی که گمان داشت که از وادی اسلام

Ma' n  budur ki ey ' Urf , kim gum n dutardı ki v d -i Isl m'dan?

B z  yem u der secdegeh-i b t h cel uftem   باز  yim و در سجده گ  بت خجل افتم

Ma' n  budur ki gir ye geley m de b tifat olan mab bu n secdeg hında h cel d em

dimekd r.²⁹⁵¹ Ya' n  mur d, (  122^a) secde-i b tde h cel d d gin bey ndur ve taavvuf ma' n sı erb bına ma' l m.

Velehu Eyzen²⁹⁵²

(mef'  l  / f ' il t  / mef ' il  / f ' il n)

N l deem zi derd meger b ng-i b lb lem   نالیده ام ز درد مگر بانگ بلبلم

Ma' n  budur ki derd-i ' adan n le v  fery d eyled m meger b lb l ad sıyam dimekd r.

C endeem be b g meger nukhet-i g lem   جوشیده ام بباغ مگر نکھت گلم

Ma' n  budur ki b g-i ' ada c  u huru eyled m meger g l n r yiasıyam dimekd r. Ya' n  mur d, b lb l n le ve g l r yia olduğın bey ndur.

Ger ne iy metem zi i lebriz-i fitneem   گر نه یامتم ز چه لبریز فتنه ام

Ma' n  budur ki eger ben m v c dum iy met gelse neden  t ri fitnen n <leb>rizi olmuam?

Verne ned metem zi i ' ayn-i te'emm lem   ورنه ندامتتم ز چه عین تاملم

Ma' n  budur ki yosa ben m v c dum ned met degilsem neden  t ri ' ayn-i te'emm l olmuam dimekd r. Ya' n  mur d, kem l-i m b lağa  zere v c dında  l m u g m mı ve endie vu efk rı bey ndur.

²⁹⁵¹ geley m: gelem  

²⁹⁵² Bu azel ve erhi HE'de yoktur. velehu eyzen: azel  , - HP

Dil mevçîz-i derd u cebîñ şâf ez girih دل موج خیز درد و جبین صاف از گره

Ma' nâ budur ki gönül derd ü elem emvâcın kaldırıcı olmışdur ve cebîñ dañi keşret-i endîşeden şâfice düğüm olmışdur. Bu taqđırce güyâ ki

Deryâ-yi iztırâbem u küh-i taħammülem دریای اضطرابم و کوه تحمل

(T 186^b) **Ma' nâ budur ki** mevçîz-i derd olmağda iztırâb deryâsı (HP 412^b) olmağam ve cebîñ pürgirih olmağda küh-i taħammül olmağam dimekdür. Ya' nî murâd, öz aħvâlin beyândur.

Ey müdde' î bemîr ki ez tekye-i rızâ ای مدعی بمیر که از تکیه رضا

Ma' nâ budur ki ey da' vâcı olan kimesne, helâk ol ki rızâ vü şabr tekyesinde

Minnetfurûş-i dūş u kenâr-i tevekkülem منت فروش دوش و کنار توکلم

Ma' nâ budur ki tevekkülün omızına ve kucağına minnet şatıcıyuz dimekdür. Ya' nî murâd, müdde' îye dağldur bizler erbâb-i da' vâ degilüz belki tekye-i rızâda tevekküle minnetfurûş olduğın beyândur.

'Urfî ħamûşî begozînem ki der bahâr عرفی خموشی بگزینم که در بهار

Ma' nâ budur ki ey 'Urfî, ol bir ħamûşlığı ihtiyâr ideyüm ki faşl-i bahârda

Gül bînedem be bâğ u nedâned ki bülbülem گل بیندم به باغ و نداند که بلبلم

Ma' nâ budur ki gül beni göre bâğda ve bülbül olduğımı bilmeye dimekdür. Ya' nî murâd, ħamûşlık ihtiyâr itdüğün beyândur.

Velehu Eyzen²⁹⁵³

(mef' ülü / mefâ' îlü / mefâ' îlü / fe' ülün)

Zîn bezm ne ñn bâr ber âşüftem u reftem زین بزم نه این بار بر آشفتم و رفتم

Ma' nâ budur ki bu meclisden âşüfte vü perişân olup gitdüm kim hemân bu def' a degildür belki her nevbet bu meclisden âşüfte vü perişân giderem dimekdür.²⁹⁵⁴ Bu taqđırce

Key bûd ki telhî zi to nişnuftem u reftem کی بود که تلخی ز تو نشنفتم و رفتم

Ma' nâ budur ki kaçan vâķi' oldı ki ey maħbûb, senden acılık işitmedüm ve gitdüm belki

²⁹⁵³ Bu ġazel ve şerhi HE'de yoktur. velehu eyzen: ġazel İ, - HP

²⁹⁵⁴ kim hemân bu def' a degildür belki her nevbet bu meclisden âşüfte vü perişân giderem dimekdür: - İ

dā'imā senden bir alay telhceväblar istimā' idüp gitmişeyormdür dimekdür. Ya'nî murād, maḥbūbuñ bezmde (**T 187^a**) kendüyle olan mu'āmelesin beyāndur.

دارد اثر سوده الماس بچشم   Dāred eṣer-i sūde-i elmās be çeşmem

Ma'nā budur ki benüm gözüme sürmesinüñ eṣerin dutar.

گردی که بمزگان ز درت رفتم و رفتم   Gerdī ki be mujgān zi deret ruftem u reftem

Ma'nā budur ki ol bir tozı ki senüñ қапуñdan mujgān ile süpürdüm ve gitdüm dimekdür. Ya'nî murād, maḥbūbuñ қаpusın mujgānıyla süpürüp ve ol қаpunuñ tozı gözine elmās sūdesi gibi eṣer itdüğün beyāndur.

ای هم نفسان رفتن از این غمکده غم نیست   Ey hemnefesān reften ez īn ğamkede ğam nīst

Ma'nā budur ki ey hemnefes olan (**HP 413^a**) dūstlar, bu ğamḥane-i dūnyādan gitmek ğam degildür. Bu taḳdīrce

پژمرده مباشید که بشکفتم و رفتم   Pejmurde mebāšīd ki buşkuftem u reftem

Ma'nā budur ki pejmurde ve perīşān olmañuz ki ğonça-i ḥandan gibi açıldum ve gitdüm dimekdür. Ya'nî murād, cihāndan nākām gitmedüğün beyāndur.

امید که در نامه من ثبت نباشد   Ümmīd ki der nāme-i men şebt nebāşed

Ma'nā budur ki ümmīd ve recā ki benüm nāme-i himmetümde şebt u taḥrīr olmaz.

این راز که از غیر تو بنهفتم و رفتم   Īn rāz ki ez ğayr-i to bunhuftem u reftem

Ma'nā budur ki ümmīd ve recā ki bu rāzı senden ğayrısından ḥıfz idüp gitdüm dimekdür. Ya'nî murād, nāmesinde ümmīd u recā şebt olmaduğın beyāndur.

ناصرح مفسشان بر جگرم نیش و همان گیر   Nāşih mefeşān ber cigerem niş u hemān ğīr

Ma'nā budur ki ey nāşih-i zāhid, benüm cigerüm üzerine niş-i kelāmuñı şaçma hemān dut ki

کین هرزه بجان از تو پذیرفتم و رفتم   Kīn herze be cān ez to peziṛeftem u reftem

Ma'nā budur ki bu bīma'nā olan (**T 187^b**) naşihātuñi senden cānıyla қаbul idüp gitdüm. Ya'nî murād, nāşiḥe ta'arruz itdüğün beyāndur.

این تلخی جان من از آن غمزه ببینید   Īn telḫi-i cān-i men ez ān ğamze bebīnīd

Ma'nā budur ki benüm cānumuñ bu acılığın ol ğamzedden görüñüz.²⁹⁵⁵

²⁹⁵⁵ cānumuñ: - HP

Ey ehl-i muşibet suhenî goftem u reftem ای اهل مصیبت سخنی گفتم و رفتم

Ma' nā budur ki ey ehl-i muşibet u mātem olan kimesneler, bir söz didüm ve gitdüm dimekdür. Ya' nî murād, nezāketle erbāb-i muşibete ğamze-i maḥbūbuñ aḥvālin i' lām itdügin beyāndur.

‘Urfî dūr-i nāsuftē derīn baḥr besī hest عرفی در ناسفته درین بحر بسی هست

Ma' nā budur ki ey ‘Urfî, bu baḥr-i dūnyāda veyāḥud bu baḥr-i ‘aşqda delinmemiş inci ğāyetle çok vardur feemmā

Āngār ki şad durc guher suftem u reftem انگار که صد درج گهر سفتتم و رفتم

Ma' nā budur ki böyle zann it ki yüz ḥoḳḳa guheri deldüm ve gitdüm dimekdür. Ya' nî murād, dūr-i nāsuftē menziline maẓmūnāt bu baḥr-i kelāmda ğāyetle çoḳdur feemmā sen böyle kıyās it ki cümlesin edā idüp (HP 413^b) gitdik dimegi beyāndur.

Velehu Eyzen²⁹⁵⁶

(mef' ūlū / fā' ilātū / mefā' ilū / fā' ilūn)

Nişi girifte sine-i ḥod riş mikonem نیشی گرفته سینه خود ریش میکنم

Ma' nā budur ki bir nişteri dutup öz sinemi mecrūḥ iderüm zīrā ki

Tā hest firşatī edeb-i ḥiṣ mikonem تا هست فرصتی ادب خویش میکنم

Ma' nā budur ki tā ki elde bir firşat vardur kendümi te'dīb iderüm dimekdür. Ya' nî murād, nişle öz vücūdını riş itdügin beyāndur.

Nāyāb gevherist murādem u ger ne men نایاب گوهریست مرادم و گر نه من²⁹⁵⁷

(T 188^a) **Ma' nā budur ki** benüm derūnumda olan murādum bir gevherdür ki bir mekānda bulunmaḳ iḥtimālī yoḳdur ve illā eger bulunmaḳ mümkin olaydı ben

Deryūze ez tevānger u derviş mikonem دریوزه از توانگر و درویش میکنم

Ma' nā budur ki tevāngerden ve dervişden deryūze idüp ol gevher-i murādumı ele getirürdüm dimekdür. Ya' nî murād, gevher-i maḳşūdī nāyāb olduḡın beyāndur.

²⁹⁵⁶ Bu ğazel ve şerhi HE'de yoktur. velehu eyzen: ğazel İ, - HP

²⁹⁵⁷ İ تا یاب: نایاب

Manşūbe çide ‘aşk u merā piş h̄āndeest منسوبه چیده عشق و مرا پیش خوانده است

Ma‘nā budur ki ‘aşk manşūbesin cem‘ itmişdür ve beni huzūrına da‘vet itmişdür.

Men hem piyādeī be ‘abeş piş mīkonem من هم پیاده بعبت پیش میکنم

(T 122^b) **Ma‘nā budur ki** ben daḡi piyādeliḡi boş yere huzūra iderem dimekdür. Ya‘nī murād, ‘aşk manşūbesin cem‘ itdükden şoñra kendüyi huzūrına da‘vet idüp kendü daḡi ‘abeş yere piyādece huzūrına varduḡın beyāndur.

Bīhūde reftenem zi furūmāndegī bihest بیهوده رفتنم ز فروماندگی بهست

Ma‘nā budur ki boş yere seyr ü seyāhat idüp gitmegüm furūmānde vü ‘āciz olup oturmaḡdan yegdür zīrā ki

Tā Hızr nīst rehberī-i h̄iṣ mīkonem تا خضر نیست رهبرئ خویش میکنم

Ma‘nā budur ki tā ki delīl-i rāh olacaḡ Hızr olmaduḡça kendü rehberliḡümü iderem dimekdür. Ya‘nī murād, furūmānde oturmaḡdan bīhūde sefer itmek yeg olduḡın beyāndur.

Dānem ki çīst çāre vu her dem zi ıztırāb دائم که چیست چاره و هر دم ز اضطراب

Ma‘nā budur ki derūnumda olan (T 188^b) derdün çāresi ne (HP 414^a) olduḡın ben bilürem feemmā yine her dem kemāl-i ıztırābdan

Āzār-i ‘aql-i maşlaḡatendiş mīkonem آزار عقل مصلحت اندیش میکنم

Ma‘nā budur ki maşlaḡatendiş olan ‘aqluñ āzārın iderüm dimekdür. Ya‘nī murād, derdinüñ çāresin yine kendüsi bildüḡın beyāndur.

‘Urfī eger zi kāviş-i dil māndem çi bāk عرفی اگر ز کاوش دل مانده ام چه باک

Ma‘nā budur ki ey ‘Urfī, eger göñli ḡazımaḡdan ḡaldumsa ne ḡam?

Nāhun zi kār şod ḡaleb-i niş mīkonem ناخن ز کار شد طلب نیش میکنم

Ma‘nā budur ki dırnaḡ ‘amelden ḡaldıysa neşter ḡaleb iderüm dimekdür. Ya‘nī murād, göñlini neşteriyle ḡazıduḡın beyāndur.

Velehu Eyzēn²⁹⁵⁸

(mefā‘ ilün / fe‘ ilātün / mefā‘ ilün / fe‘ ilün)

Menem ki pāre-i dil der dehān-i ḡam dārem منم که پاره دل در دهان غم دارم

²⁹⁵⁸ Bu ḡazel ve şerhi HE’de yoktur. velehu eyzen: ḡazel İ, - HP

Ma' nā budur ki baña maḥşūşdur ki gōñül pāresini ğamuñ ağızında dutaram. Ya' nī, ğamuñ ağızına gōñül pāresini ıparurup virürem dimekdür.

Be zīr-i nāşiye şad dāsītān-i ğam dārem بزیر ناصیه صد داستان غم دارم

Ma' nā budur ki nāşiye altında ğamuñ yüz dāne ḥikāyetin dutaram dimekdür. Ya' nī murād, ğamla kemāl-i ülfetin beyāndur.

Dilem ki zaḥmpezīr<ī> koned nemīdānem دلم که زخم پذیر<ی> کند نمیدانم

Ma' nā budur ki benüm gōñlümün zaḥm ıabül idicegin bilmezem.

Ve gerne tīr-i nefes der kemān-i ğam dārem و گرنه تیر نفس در کمان غم دارم

Ma' nā budur ki yoksa nefes oqın ğamuñ kemānında ḥāzır dutaram dimekdür. Ya' nī murād, tīr-i nefesi kemān-i ğamda ḥāzır olup gōñline zaḥm urmağın beyāndur.

Ez ān be bey' -i ğam āyem ki der dukānçe-i 'aşq از ان به بیع غم آیم که در دکانچه عشق

Ma' nā budur ki andan öturi ğamuñ bey' gāhına gelürem ki bāzār-i 'aşkuñ dukānçesinde (T 189^a)

Hezār qāfile-i 'ışret zebān-i ğam dārem هزار قافلة عشرت زبان غم دارم

Ma' nā budur ki biñ dāne 'ıyş u 'ışret kārvanın qadar ğamuñ zebānın dutaram dimekdür. Ya' nī murād, bāzār-i 'aşkuñ dukānçesinde ğamdan zebān itdügin beyāndur.

Çi şod ki cān be ğamet dādeem be gofte-i 'aşq چه شد که جان بگمت داده ام بگفته عشق

Ma' nā budur ki ben cānı ey maḥbūb, senün ğamuña 'aşkuñ cevābıyla virmişemdür. (HP 414^b) Bu taqđırce şimdi ne oldı ki

Eger ğamet begorized ḥamān-i ğam dārem اگر گمت بگریزد خمان غم دارم

Ma' nā budur ki eger senün ğamuñ firār idecek olursa ben ğamuñ ḥamānın dutaram dimekdür. Ya' nī murād, 'aşkuñ cevābıyla ğam-i maḥbūba cān virüp ve ğam firār itdügin beyāndur ve kendünün ḥamān çekdügin beyāndur.²⁹⁵⁹

Begū be şādī-i vuşlat ki tiğ ber dāred بگو بشادی وصلت که تیغ بردارد

Ma' nā budur ki ey maḥbūb, vaşluñda olan şādumānlığa söyle ki cefā vü sitem kılıcın yukaru qaldursın zīrā ki

²⁹⁵⁹ ḥamān: ḥumār T

Ki meyl-i zemzeme-i ‘el-amān’-i ğam dārem که میل زمزمه الامان غم دارم

Ma‘nā budur ki ğamuñ havf-i tīğinden ‘el-amān’ diyüp feryād itmege mā’il olduĝın beyāndur.

Çirā ğameş nekoned ber men i‘timād ki men چرا غمش نکند بر من اعتماد که من

Ma‘nā budur ki maḥbūbuñ ğamı niçün benüm üzerüme i‘timād u i‘tiqād itmez ki ben

Sitemkeşide velī mihribān-i ğam dārem ستم کشیده ولی مهربان غم دارم

Ma‘nā budur ki sitem keşideyem feemmā (T 189^b) yine ğamuñ mihribānlıĝın dutaram dimekdür. Ya‘nī murād, mihribān-i ğam olduĝın beyāndur.

Ger ez bihişt şevd ma‘şiyet ‘inān-i tābem گر از بهشت شود معصیت عنان تابم

Ma‘nā budur ki eger cennetden benüm ‘inānumı gunāh ü ma‘şiyete döndürecek olursa

Hezār şükr ki şad büstān-i ğam dārem هزار شکر که صد بوستان غم دارم

Ma‘nā budur ki biñ şükür ki ğamuñ yüz dāne bāğ u büstānuñ dutaram. Ya‘nī murād, bihiştten redd olunduĝı vaqt büstān-i ğamda huzūr ideceĝin beyāndur.

Çigüne fehm-i ḥadīsem konend bīderdān چگونه فهم حدیثم کنند بی دردان

Ma‘nā budur ki derdsüz olan kimesneler benüm kelāmumı çigüne fehm iderler? Ya‘nī, itmezler zīrā ki (HP 415^a)

Ki ḥānezād-i melālem zebān-i ğam dārem که خانه زاد ملالم زبان غم دارم

Ma‘nā budur ki melālūñ evinde doğmuşam ve ğamuñ dilini dutaram dimekdür. Ya‘nī murād, ḥānezād-i melāl olduĝın beyāndur.

Ez ān diyār-i ‘adem şod musaḥḥarem ‘Urfī از آن دیار عدم شد مسخرم عرفی

Ma‘nā budur ki ey ‘Urfī, iqlīm-i ‘adem andan ötüri baña muṭī‘ olup musaḥḥar oldı ki

Ki şad sipāh-i belā der ‘inān-i ğam dārem که صد سپاه بلا در عنان غم دارم

Ma‘nā budur ki yüz dāne belā vü miḥnet ‘askerini <ğam> ‘inānumda dutaram dimekdür. Ya‘nī murād, belā vü ğamla kemāl-i ülfetin beyāndur.

Velehu Eyzen²⁹⁶⁰

(mefā' ilün / mefā' ilün / mefā' ilün / mefā' ilün)

چه دور است اینکه نفع از گردش گردون نمی بینم   Çi devr est in ki nef ez gerdiş-i gerdün nemibinem
(T 190^a) Ma'nā budur ki bu devr ne devrdür ki çerh-i felegün dönmesiden ašlā bir nef u
 fā'ide görmüyorum dimekdür.

غم لیلی نمی یابم دل مجنون نمی بینم   Ğam-i Leylā nemiyābem dil-i Mecnün nemibinem
Ma'nā budur ki Leylā'nuñ ğamını bulmuyorum ve Mecnün'uñ gönlünü görmüyorum
 dimekdür. Ya'nī murād, aşruñ ve zamānuñ tebdil olduğun beyāndur.

رواج بیغمیها بین که با این مردم آزاری   Revāc-i biġamihā bīn ki bā in merdumāzārī
Ma'nā budur ki ğamsuz olmağun revāclığın gör ki bu merdumāzārlıqla yine

ملامتها که میدیدم ز دهر اکنون نمی بینم   Melāmethā ki mīdīdem zi dehr eknün nemibinem
Ma'nā budur ki ol melāmetlikleri dehrden görmışdürem şimdi görmüyorum dimekdür.²⁹⁶¹
 Ya'nī murād, ğamsızlığun revāc olduğun beyāndur.

بهر گامی شهید غمزه اش زین پیش می دیدم   Be her gāmī şehīd-i ğamzeeş zīn piş mīdīdem
Ma'nā budur ki ol maħbūbuñ ğamzesinüñ şehīdini her bir adımda bundan ziyāde görürdüm
 feemmā

در این عهد استخوان زاغ در هامون نمی بینم   Der in 'ahd ustuh'ān-i zāġ der hāmūn nemibinem
(İ 123^a) Ma'nā budur ki bu 'aşrda zāğun kemügin daħi şahrāda görmüyorum dimekdür.
 Ya'nī murād, aşruñ tebdil olduğun beyāndur.

مگر راه خیال غمزه ات بر سینها بستی   Meger rāh-i ħayāl-i ğamzeet ber sīnehā bestī
Ma'nā budur ki ey (HP 415^b) maħbūb, meger 'uşşākuñ sīnesi üzerine ħayāl-i ğamzeñüñ
 yolını bağladuñ

که بر خاک شهیدان چشم های خون نمی بینم   Ki ber ħāk-i şehīdān çeşmhā-yi ħūn nemibinem
Ma'nā budur ki şehīdlerüñ toprağı üzerine kan çeşmelerini (T 190^b) görmüyorum dimekdür.
 Ya'nī murād, ħayāl-i ğamze sīne-i 'uşşāk üzerine beste olduğun beyāndur.

²⁹⁶⁰ velehu eyzen: gazel İ, - HP²⁹⁶¹ görmışdürem: görmışem İ

Nemirencem eger ƣadr-i vefā-yi men nemīdānī نمی رنجم اگر قدر وفای من نمیدانی

Ma' nā budur ki ey maḥbūb-i ƣannāz, eger benüm vefāmuñ ƣadrini bilmeyecek olursan yine senden rencīde (**HE 214^b**) olmazam zīrā ki

Ki bā īn ḥüsnet ez ḥüsnaferīn memnūn nemībīnem که با این حسنت از حسن آفرین ممنون نمی بینم

Ma' nā budur ki bu ḥüsne seni ḥüsne yaradıcı olan Mevlā'dan memnūn olur görmüyorum dimekdür. Ya' nī murād, mübālağa üzere maḥbūbuñ müštaƣı olduƣın beyāndur.

Mekon āğāz-i şulḥ engīḥten-i 'Urfī taḥammül kon مکن آغاز صلح آنگیختن عرفی تحمل کن

Ma' nā budur ki ey 'Urfī, taḥammül it şulḥ ƣoparmağa ibtidā eyleme zīrā ki

Ki reng-i āştī bā ān ruḥ-i gülgün nemībīnem که رنگ آشتی با آن رخ گلگون نمی بینم

Ma' nā budur ki maḥbūbuñ kemāl-i ğazabından ol gülgün olan çehresinde barışmaƣ rengini görmüyorum dimekdür. Ya' nī murād, maḥbūbuñ ziyādesiyle ğazūb olduƣın beyāndur.

Velehu Eyzen²⁹⁶²

(mef' ūlū / fā' ilātū / mefā' ilū / fā' ilūn)

Ez giryeḥā-yi bīḥude ser tā be pā terem از گریه های بیهده سر تا پیا ترم

Ma' nā budur ki bīḥude olan ağlamaƣlardan başdan ayağa varıncaya dek yaş içine ğarƣ olmuşam dimekdür.

Her çend biş girye konem bā şafāterem هر چند بیش گریه کنم با صفاترم

Ma' nā budur ki her ne ƣadar ki ziyāde ağlaram zevƣ u şafām daḥi ziyāde olur dimekdür. Ya' nī murād, giryeden şafāsı ziyāde olduƣın beyāndur.

Bā ān ki 'ömrḥāst ki bīğāne-i menest با آن که عمر هاست که بیگانه منست

Ma' nā budur ki bunuñ birle ki bir niçe 'ömrdür ki benüm bīğānemdür feemmā yine

Her laḥza bā kirişme-i ū āşināterem هر لحظه با کرشمه او آشناترم

Ma' nā budur ki her gün ol (**T 191^a**) maḥbūbuñ nāz u kirişmesiyle ziyāde āşinā (**HP 416^a**) olmaƣdayum.²⁹⁶³ Ya' nī murād, şüreten maḥbūbla bīğāne olup ma' nāda kirişmesiyle her gün ziyāde āşinā olduƣın beyāndur.

²⁹⁶² velehu eyzen: gazel İ, - HP

²⁹⁶³ olmaƣdayum: olmadayum HE

Rıd̄vān çigüne gūş be destān-i men koned روضان چگونه گوش بدستان من کند

Ma' nā budur ki Rıd̄vān-i cennet benüm destānuma niçesi kulağ dutup istimā' ider ki

Kez bülbülān-i gülşen-i ū hoşnevāterem کز بلبلان گلشن او خوش نواترم

Ma' nā budur ki ol Rıd̄vān' uñ gülşeninde olan bülbüllerden ziyāde hoşnevāyam dimekdür.²⁹⁶⁴

Ya' nī murād, hoşnevā olduğın beyāndur.

Ĥod rā çı sān furūşem u kes çun ĥired merā خود را چه سان فروشم و کس چون خرد مرا

Ma' nā budur ki kendümi ne güne şatayum ve ĥalk beni niçesi şatun alsun ki

Kez gevher-i ṭabī' at-i ĥod pür bahāterem کز گوهر طبیعت خود پر بهاترم

Ma' nā budur ki öz ṭabī' atumuñ gevherinden ziyāde bahā iderem ben dimekdür. Ya' nī murād, öz vücūdunuñ zīḳıymet olduğın beyāndur.²⁹⁶⁵

Netvān dem ez ḳabūl bedīn māye zed ki men نتوان دم از قبول بدین مایه زد که من

Ma' nā budur ki bu sermāyeyle yine ḳabūliyetden nefes urmağ mümkin degildür ki ben

Ez şūfiyān-i gūşenişin bāḫayāterem از صوفیان گوشه نشین با حیاترم

(HE 215^a) **Ma' nā budur ki** gūşenişin olan şūfilerden ziyāde ḫayā şāḫibiyem dimekdür. Ya' nī murād, şāḫibḫayā olduğın beyāndur.

Ey kāmbaḫş-i ġamze eger bīnevā koşī ای کام بخش غمزه اگر بینوا کشی

Ma' nā budur ki ey cellād-i ġamzesinüñ murādını virici olan maḫbūb, eger murāduñ 'āşıḳ-i bīnevāyı ḳatlıtmek ise

Evvel merā ki ez dil-i ĥod bīnevāterem اول مرا که از دل خود بی نواترم

(T 191^b) **Ma' nā budur ki** evvel beni ḳatlıtmek ki öz gönlümden ziyāde bīnevā olmışam dimekdür. Ya' nī murād, bīnevā olduğın beyāndur.²⁹⁶⁶

Bīmihri-i to dembedem efzūnter est u men بیمهری تو دمبدم افزونتر است و من

Ma' nā budur ki ey maḫbūb, senüñ bīmaḫabbet olmağın dembedem ziyādeter oluyor ve ben

²⁹⁶⁴ gülşeninde: gülşeninden HE

²⁹⁶⁵ Bu cümle HE'de yoktur.

²⁹⁶⁶ Bu cümle HE'de yoktur.

Ez mihribānī-i to maḥabbetfezāterem از مهربانی تو محبت فزاترم

Ma' nā budur ki senüñ mihribānlıgıñdan ziyāde ben maḥabbet artırıcıyam dimekdür.

(HP 416^b) Ya' nī murād, maḥbüb bīmıhr olduqça kendüsi bāmıhr olduğın beyāndur.

Bā şivehā-yi 'aşq ki sırreş kesī neyāft با شیوهای عشق که سرش کسی نیافت

Ma' nā budur ki 'aşquñ şivelerinde ki ol maḥbūbuñ esrārını bir kimesne bulmadı feemmā

az niş-i ğamze-i to be dil āşınāterem از نیش غمزه تو به دل آشناترم

Ma' nā budur ki senüñ ğamzeñüñ nişinden ziyāde gönülde ol esrār-i şiveyle ben āşınāyam dimekdür.²⁹⁶⁷ Ya' nī murād, 'aşquñ şivesinüñ sırrıyla gönülde āşınalığı niş-i ğamze-i maḥbūbdan ziyāde olduğın beyāndur.

Yek rüz ğam be şeb neresāndem ki ğam negoft یک روز غم بشب نرساندم که غم نگفت

Ma' nā budur ki ğam beni bir gün aḥşama yetiştürmedi ki ğam dimedi. Ya' nī murād, her günki aḥşama yetiştürdüğü vaqt şafāsından dirdi ki

Şad şükr k'imşeb ez heme şeb fitnezāterem صد شکر کامشب از همه شب فتنه زاترم

Ma' nā budur ki yüz şükür ki bu gice cümle gicelerden ziyāde fitne doğurıcıyam dimekdür.

Ya' nī (T 192^d) murād, her rüz u şeb fitne-i ğamla meftün olduğın beyāndur.

Ger der zamāne yār-i vefākīş dīdemī گر در زمانه یار وفا کیش دیدمی

Ma' nā budur ki eger zamānede vefā mezhebli olan düstı göreydüm

Ma' lüm-i ü şodī ki ez ü bāvefāterem معلوم او شدی که از او با وفاترم

Ma' nā budur ki ol vefā mezhebli olan düstüñ ma' lümü olurdı ki ben kendüsinden ziyāde vefādāram dimekdür.²⁹⁶⁸ Ya' nī murād, zamānede yār-i vefādār olmaduğın beyāndur.

'Urfī betāz ber eşer-i nūr dānişem عرفی بتاز بر اثر نور دانشم

Ma' nā budur ki ey 'Urfī, benüm dānişümde olan nūruñ eşerince çap ki

Kez mäh u āfitāb-i to rā reħnumāterem کز ماه و آفتاب تو را رهنماترم

Ma' nā budur ki aydan ve günden ziyāde saña yol göstericiyam dimekdür zīrā ki mäh u

²⁹⁶⁷ dimekdür: - HE

²⁹⁶⁸ olurdı ki: olur dimekdür HE

(HE 215^b) āfitāb ġurūba varur feemmā benūm nūr-i dānişūm dā'imā rūşendūr dimekdūr.²⁹⁶⁹
Ya' nī murād, nūr-i dānişin medħdūr.

Ĥarfū'n-nūn²⁹⁷⁰

(fā' ilātūn / fā' ilātūn / fā' ilātūn / fā' ilūn)

Piş bordem der ħumār-i 'aşġ-i cānān bāħten پیش بردم در قمار عشق جانان باختن

Ma'nā budur ki önce ileticiyem maħbubuñ (HP 417^a) 'aşġinuñ ħumārını oynamaġda. Ya' nī murād, tīzdestem dimekdūr.

Şad şikāfem ber dilest u yek ġirībān bāħten صد شکافم بر دل است و یک ġirībān باختن

Ma'nā budur ki bir ġirībānı oynayup dest-i ħerīfden ħalāş itmekde ġönlüm üzerinde yüz dāne şikāf vardur. Ya' nī murād, ħumār-i 'aşġ-i cānānı oynadıġım beyāndur.

Ġūy-i meydān-i vefā rā zaħm-i çevġān bişkened ġūy میدان وفا را زخم چوġان بشکند

Ma'nā budur ki vefā meydānınuñ (T 192^b) topını çevġānuñ zaħmı şikest ider.²⁹⁷¹

Ġer der ĭn meydān sipihr āyed be çevġān bāħten ġر در این میدان سپهر آید بچوġان باختن²⁹⁷²

Ma'nā budur ki eger sipihr-i (İ 123^b) ġaddār bu meydāna çevġān oynamaġ için gelecek olursa dimekdūr. Ya' nī zaħm-i çevġān, ġūy-i vefāyı şikest itmek emr-i muħāl iken sipihr çevġānbāzlık için meydāna geldükden şoñra şikest olmaġ mümkündür dimekdūr. Murād, sipihrūñ ziyāsiyla çevġānbāzlık ve ġaddārlık beyāndur.

Ber dil u cān dīde 'aşġ u çīde bāzī hūşdār بردل و جان دیده عشق و چیده بازی هوشدار

Ma'nā budur ki ġöñül üzerine ve cān üzerine ġörmüşdür 'aşġ ve oyını daħi düşürmüşdür. Ya' nī murād, 'aşġuñ ġözi cānla dildedür ve oyını daħi düşürmüşdür ki utmaġa yaġındur. İmdi bu taġdīrce

Bā ħerīf-i bişbīn mestāne netvān bāħten با ħریف پیش بین مستانه نتوان باختن

Ma'nā budur ki ziyāde ġörici olan ħerīfle serħoş olup oynamaġ mümkün degildir. Ya' nī murād, ħerīfūñ bişbīn olduġın beyāndur.

²⁹⁶⁹ varur: - HE

²⁹⁷⁰ ĥarfū'n-nūn: - HP

²⁹⁷¹ topını: toymı T

²⁹⁷² T ġر دین: ġر در این

Bīdīl u dīnem u gerne men kocā menzil kocā بیدل و دینم و گرنه من کجا منزل کجا

Ma' nā budur ki ben bīdīlem ve bīdīnem yoksa ben nirede ve menzil nirede feemmā

Ez tehīdestī dilīrem der perişān bāhten از تهی دستی دلیرم در پریشان باختن

Ma' nā budur ki perişān ve dağınık oyun oynamakda dil ve dīnden tehīdest olduğuma dilīrem ve şeci' em dimekdür. Ya' nī (T 193^a) murād, tehīdest olduğına, oyunda havfi olmaduğın (HP 417^b) beyāndur.

Bā sitemger dūstān resm-i dil-i bīzarf-i māst با ستمگر دوستان رسم دل بیطرف ماست

Ma' nā budur ki sitemger olan dūstlarıyla bizüm perdesiz olan gönlimüzüñ (HE 216^a) resmi ve 'ādeti budur ki

Düşmenī derzīden u der dūstī cān bāhten دشمنی در زیدن و در دوستی جان باختن

Ma' nā budur ki düşmenlik idevüz ve dūstlıkda cān oynayavuz dimekdür. Ya' nī murād, sitemger olan dūsta düşmenlik itdüğün ve hālāş olan dūstlık yolına cān oynadüğün beyāndur.

Neş'e-i şad sāle hīlm ez yek dorostī kem şevēd²⁹⁷³ نشأ صد ساله حلم از یک درشتی کم شود

Ma' nā budur ki yüz yıllık hīlmün neş'esi, bir gāzabdan noqşān olmaz zīrā ki

Key be yek telhī tevān şad şekeristān bāhten کی بیک تلخی توان صد شکرستان باختن

Ma' nā budur ki yüz dāne şekeristānı bir acılığla oynayup zāyi' қақан mümkündür, mümkün degildür dimekdür. Ya' nī murād, yüz yıllık hīlm bir huşūnetle gitmedüğün beyāndur.

Dest-i 'Urfī ez girībān kes cudā hergiz nedīd دست عرفی از گریبان کس جدا هرگز ندید

Ma' nā budur ki 'Urfī'nün elini hergiz yaқadan cudā olmağı kimesne görmedi. Ya' nī, dā'imā dest-i girībān olmışdı bu taқdīrce

H'āhed āhir dest der çāk-i girībān bāhten خواهد آخر دست در چاگ گریبان باختن

Ma' nā budur ki āhiru'l-emr 'Urfī'nün murādı budur ki elini çāk-i girībānında oynaya dimekdür. Ya' nī murād, elin (T 193^b) çāk-i girībānında zāyi' ideceğün beyāndur.

²⁹⁷³ İ دوغستی: درشتی

Velehu Eyzēn²⁹⁷⁴

(mefā' ilūn / mefā' ilūn / mefā' ilūn / mefā' ilūn)

Hoş ān sā' at ki mīrefī vü tākāt mīremīd ez men خوش آن ساعت که میرفتی و طاقت میرمید از من

Ma' nā budur ki ey maḥbūb, ol sā' at ne hoş sā' at idi ki sen gitdün ve benden daḥi şabr u tākāt ürküp gitdi.²⁹⁷⁵

Teğāful ez to mībārīd u ḥasret mīçekīd ez men تغافل از تو می بارید و حسرت میچکید از من

Ma' nā budur ki ey maḥbub, senden teğāful yağardı ve benden ḥasret damlardı dimekdür. Ya' nī murād, maḥbūbla geçen mu' āmelesin beyāndur.

Hoş ān müddet ki hergiz ber murād-i men nebūd ammā خوش آن مدت که هرگز بر مراد من نبود اما

Ma' nā budur ki ol müddet hoş müddet (HP 418^a) idi ki hergiz maḥbūb benüm murādum üzere olmadı feemmā

Naşīḥathā-yi bitābāne gāhī mīşinīd ez men نصیحتهای بی تابانه گاهی میشنید از من

Ma' nā budur ki bitābāne olan neşā'ihī gāhī bir benden istimā' iderdi dimekdür.²⁹⁷⁶ Ya' nī murād, maḥbūb kendüsinden gāhī bir naşīḥat istimā' itdügin beyāndur.²⁹⁷⁷

Hoş ān ' izzet ki mī ezfūd bīdādeş eger gāhī خوش آن عزت که می افزود بیدادش اگر گاهی

Ma' nā budur ki ol ' izzet hoş idi ki maḥbūbuñ bīdādın ziyāde iderdi eger gāhī bir

Ḥadīş-i şekveāmīzī be gūşeş mīresīd ez men حدیث شکوه آمیزی به گوشش میرسید از من

Ma' nā budur ki şikāyetle qarışık olan kelām benden maḥbūbuñ kulağına vāşıl olacak olursa ol zamān bīdādını daḥi ziyāde iderdi dimekdür. Ya' nī murād, maḥbūbuñ bīdādını beyāndur.²⁹⁷⁸

Zi zevk-i koştēn-i men germhūn geştī vü mīdānem ز ذوق کشتن من گرم خون گشتی و میدانم

(HE 216^b) (T 194^a) Ma' nā budur ki ey maḥbūb, benüm helāk olduḡumuñ zevkından ḡanuñ ısıcaḡ olup şafā itdūñ ve bilürem ki²⁹⁷⁹²⁹⁷⁴ velehu eyzen: gazel İ, - HP²⁹⁷⁵ sā' at ne hoş sā' at idi: - HE; ürküp: ölüp/olup HE²⁹⁷⁶ dimekdür: - HE²⁹⁷⁷ ya' nī: - HE²⁹⁷⁸ Bu cümle HE'de yoktur.²⁹⁷⁹ ısıcaḡ: şıcaḡ HE

Ki memnūnend ferdā-yi kıyāmet şad şehīd ez men که ممنونند فردای قیامت صد شهید از من

Ma'nā budur ki yarın rŭz-i kıyāmetde yüz dāne şehīd benden memnūn olmuşdurlar ki ol maḥbŭbı germḥŭn eyledŭm zīrā ki sā'ir şehīdleri katl itdügi vaḫt zevḫinden ašlā germḥŭn olmamışdı dimekdür. Ya'nī murād, kendünŭñ helākinŭñ zevḫinden maḥbŭb germḥŭn olduĝın beyāndur.

Dilā imşeb kocā bŭdī ki maḥrem bŭdem u 'Urfī دلا امشب کجا بودی که محرم بودم و عرفی

Ma'nā budur ki ey gönŭl, 'acabā bu gice nirede idŭñ ki ben 'Urfī'yle maḥrem olmuş idŭm ve 'Urfī

Çi zehrālŭd neşterhā be cāneş miḫalīd ez men چه زهرآلود نشترها به جانش می خلید از من

Ma'nā budur ki benden zehrle ālŭde olan neşterleri cānına ḫalīde itmişdür dimekdür. Ya'nī murād, öz cānına neşter-i zehrālŭd urduĝın beyāndur.²⁹⁸⁰

Velehu Eyzēn²⁹⁸¹

(fā' ilātŭn / fā' ilātŭn / fā' ilātŭn / fā' ilŭn)

Kŭ mey-i şevḫī ki dil mest-i cunŭn āyed birŭn کومى شوقى که دل مست جنون آيد برون

(HP 418^b) **Ma'nā budur ki** şevḫe mensŭb olan şarāb ḫanı ki gönŭl mest-i cunŭn olduĝı ḫālde taşra gele?

Her nigāḫ ez dīde bā şad mevc-i ḫŭn āyed birŭn هر نگاه از دیده با صد موج خون آيد برون

Ma'nā budur ki gözinden her nigāḫı yüz dāne ḫan mevc-iyle taşra gele dimekdür. Ya'nī murād, şarāb-i şevḫi ḫaleb itdüĝın beyāndur.

Ān ki şīr-i bīşe-i şabr est ez dest-i ĝamet آنکه شیر بیشه صبر است از دست غمت

Ma'nā budur ki ol kimesne ki bīşe-i şabruñ (T 194^b) arslanı pāyesisindedŭr ey maḥbŭb, senŭñ ĝamınuñ elinde

Nāçeşīde sillī-i evvel zebŭn āyed birŭn ناچشیده سیلی اول زبون آيد برون

Ma'nā budur ki bir ḫabancıyı urmazdan evvel zebŭn olduĝı ḫālde taşra gelŭr dimekdür. Ya'nī murād, dest-i ĝam-i maḥbŭbda şīr-i bīşe-i şabr olan kimesneler bile zebŭn olduĝın

²⁹⁸⁰ Bu cümle HE'de yoktur.

²⁹⁸¹ Bu gazel ve şerhi HE'de yoktur. velehu eyzen: gazel İ, - HP

beyāndur.²⁹⁸²

Nāle tā nezdīk-i leb şad cā şevēd pāmāl-i ū ناله تا نزدیک لب صد جا شود پا مال او

Ma' nā budur ki nāle vü feryād tā dudağūñ yaqınına varıncaya dek yüz yerde derd ü elemüñ pāymāli olur. Bu taqđırce

Cān bīmār ez derūn-i sīne çun āyed birūn جان بیمار از درون سینه چون آید برون

(İ 124^a) **Ma' nā budur ki** derūn-i sīneden haste olan cān 'acabā niçesi taşra gelür ki nāle yüz yerde pāmāl olur dimekdür. Ya' nī murād, derūnında olan derdüñ çoqlıgım beyāndur.

Çun reved Ferhād bā ān cezbe şāyed kiz reheş چون رود فرهاد با آن جذبه شاید کز رهش

Ma' nā budur ki Ferhād, çünki ol zevkle ve ol cezbeyle gidecek olursa lāyıqdur ki ol Ferhād' uñ yolından

Şüret-i Şirīn zi küh-i Bīsūtūn āyed birūn صورت شیرین ز کوه بیستون آید برون

Ma' nā budur ki Şirīn' uñ şüreti küh-i Bīsūtūn' dan taşra gele dimekdür. Ya' nī murād, cezbe-i 'aşq-i Ferhād' ı beyāndur ve bizüm Dīvānçe' de bu gazelin maqta' ı bulunmadıgına beyān olunmadı.

Velehu Eyzen²⁹⁸³

(mef' ūlū / fā' ilātū / mefā' ilū / fā' ilūn)

Dānī ki çīst maşlahat-i mā girīsten دانى که چيست مصلحت ما گريستن

Ma' nā budur ki bilür misen ki giryede bizüm murādımız ve maşlahatımız nedür? (HP 419^a)

Pinhān melül būden u peydā girīsten پنهان ملول بودن و پیدا گريستن

(T 195^a) **Ma' nā budur ki** pinhānca melül olmağdur ve āşikār ağlamağdur. Ya' nī murād, melāletle giryessin beyāndur.

Fāriğ meşev [[ki]] zi giryē ki bisyār-i eşkrīz فارغ مشو [[که]] ز گریه که بسیار اشک ریز

Ma' nā budur ki ağlamağdan fāriğ olma ki çoq eşk tökici kimesne vardur ki

²⁹⁸² bile: ile HP

²⁹⁸³ Bu gazel ve şerhi HE' de yoktur. velehu eyzen: gazel İ, - HP

Şad sâle girye bâht be yek tâ girîsten صد ساله گریه باخت بیگ تا گریستن

Ma'nâ budur ki yüz yıllık ağlamağı bir kerre ağlamağa oynamışdur dimekdür. Ya'nî murâd, maħalinde bir kerre girye itmemek yüz yıllık giryeyi berbâd itdüğün beyândur.

Bîderd rā naşîhat-i erbâb-i dil çi kâr بیدرد را نصیحت ارباب دل چه کار

Ma'nâ budur ki bîderd olan şaħşa erbâb-i dilüñ pend ü naşîhatinüñ kârı yokdur. Ya'nî fâ'idesi yokdur zîrâ ki

Ĥandîden âşinâ nebuved bâ girîsten خندیدن آشنا نبود با گریستن

Ma'nâ budur ki gülmeklik âşinâ olmaz ağlamağla. Ya'nî murâd, ĥandân olan bîderdlere giryân olan erbâbuñ nesâ'îhi müfîd olmaduğın beyândur.

Dâ'im be girye ġarķî vü çun nîk bingerem دائم بگریه غرقى و چون نیک بنگرم²⁹⁸⁴

Ma'nâ budur ki egeçi dâ'imâ ağlamağa ġarķ olmışsan feemmâ çunki dîde-i ĥaķîķat üzere bir ĥoşca baķacaķ olursın

Zîñ girye reh dirâz buved tâ girîsten زین گریه ره دراز بود تا گریستن

Ma'nâ budur ki bu cins ağlamağdan yol uzun olur tâ ĥaķîķat üzere ağlamağa dimekdür. Ya'nî murâd, her girye kârger olmaduğın beyândur.

Dermân-i derd-i men zi Mesîĥâ mecû ki hest درمان درد من ز مسیحا مجو که هست

Ma'nâ budur ki benüm vücûdumda olan (T 195^b) derdüñ dermânını Mesîĥâşîfat olan şabîbden şaleb itme ki vardur.

Derdem cefâ-yi yâr u medâvâ girîsten دردم جفاى یار و مداوا گریستن

Ma'nâ budur ki benüm derdüm cefâ-yi maĥbûbdur ve dermânı ağlamağdur dimekdür. Ya'nî murâd, girye derdine dermân olduğın beyândur.

Gâhî be yâd servķadî girye hem ĥoş est گاهی بیاد سرو قدی گریه هم خوش است

Ma'nâ budur ki gâhî bir servķadd (HP 419^b) maĥbûbuñ ârzûsıyla daĥi ağlamağ ĥoşdur zîrâ ki

Tâ key zi şevķ-i sidre-i Tûbâ girîsten تا کی ز شوق سدره طوبا گریستن

Ma'nâ budur ki ĥattâ niçeye dek sidrenüñ ve Tûbâ'nuñ şevķinden ağlamağ dimekdür. Ya'nî

²⁹⁸⁴ HP عرفى: غرقى

murād, servqad maḥbūbuñ yādıyla aḡlamak ḥoş olduḡın beyāndur.

‘Ömrī be giryeḥāyi heves şod be ser kunūn عمری بگریهای هوس شد ب سر کنون

Ma‘nā budur ki hevā vü heves aḡlamasınūñ sebebiyle bir ‘ömr başa gidüp ḥalāş oldı ve şimdi

‘Ömrī be tāze bāyedem ān vā girīsten عمری بتازه بایدم آن وا گریستن

Ma‘nā budur ki baña bir tāze ‘ömr lāzımdur ki ol hevā vü hevesde aḡlamak sebebiyle geçirdüḡüm ‘ömrden ötüri aḡlayayum dimekdür. Ya‘nī murād, ibtidā-yi zūhūrında ‘ömrini hevā vü hevesden ötüri aḡlamakda geçirdüḡın beyāndur.

Her kes ki hest girye be cāneş revāst līk هر کس که هست گریه به جانش رواست لیک

Ma‘nā budur ki herkes ki vardur ḥāline göre aḡlamak kendüye lāzımdur feemmā

Netvān be ‘ālemī tek ü tenhā girīsten نتوان به عالمی تک و تنها گریستن

Ma‘nā budur ki mümkün degildür ki bir maḥlūḡ-i ‘ālem için tek ü tenhā öz başuña aḡlamak dimekdür. Ya‘nī murād, herkes öz (T 196^a) ḥāline göre aḡlamak lāzım olduḡın beyāndur.

‘Urfī zi girye dest nedārī ki der firāḡ عرفی ز گریه دست نداری که در فراق

Ma‘nā budur ki ey ‘Urfī, aḡlamakdan el ḡalduram ki eyyām-i firāḡda

Derdet zi dil nemīreved illā girīsten دردت ز دل نمیروود الا گریستن

Ma‘nā budur ki senūñ derdüñ gönülünden gitmez illā aḡlamakla gider dimekdür. Ya‘nī murād, giryeden ḥālī olmaduḡın beyāndur.

Velehu Eyzēn²⁹⁸⁵

(mütefā‘ ilün / fe‘ülün / mütefā‘ ilün / fe‘ülün)

Be çı rü vü cilve āyed ḡaleb-i niyāzmendān بچه رو بجلوه آید طلب نیازمندان

Ma‘nā budur ki niyāzmend olan ‘uşşāḡuñ ḡalebi ve murādı ne yüzle cilveye gelür ki?

Ne dil-i niyāz ḡurrem ne leb-i ümīd ḡandān نه دل نیاز خرم نه لب امید خندان

Ma‘nā budur ki ne niyāzuñ gönli ḡurrem ve ne ümīdüñ dudaḡı ḡandān dimekdür. Ya‘nī murād, niyāzmendānuñ murādı ḡuşūle gelmedüḡın beyāndur.

Gile ez tehīkemendī ne revā buved hemīn bes گله از تهی کمندی نه روا بود همین بس

(HP 420^a) **Ma‘nā budur ki** kemendin boşluḡından şekvā itmek lāyıḡ olmaz hemīn bu ḡadar

²⁹⁸⁵ Bu gazel ve şerhi HE’de yoktur. velehu eyzen: gazel İ, - HP

besdür ki

Ki ğazāl-i mā neyāyed be kemend-i ercumentān که غزال ما نیاید بکمند ارجمندان

Ma' nā budur ki bizüm ğazāl-i vaḥṣī pāyesinde olan maḥbūbımız ercument olan 'uşşāquñ kemendine gelmez dimekdür. Ya' nī murād, ğazāldan boş olduğın beyāndur.

Çi koned zebūnşikārī be çonīn şikārgāhī چکند زبون شکاری بچنین شکارگاهی

Ma' nā budur ki buncılayın bir nāzuñ şikārgāhında bir zebūn şikārī neylesün ki?

Ki ḥam-i kemend bused leb-i 'anberīnkemendān که خم کمند بوسد لب عنبرین کمندان

Ma' nā budur ki bizüm maḥbūbımızuñ kemendinuñ ḥamı 'anberīn kemend olan (T 196^b) maḥbūblaruñ dudağımı būs ider, bu taḫdīrce zebūn olan şikārī neylesün dimekdür. Ya' nī murād, öz maḥbūbınuñ rütbesin beyāndur ki sâ'ir 'anberīnkemend olan dilberler bunuñ şikārī olmaḫ arzūsın itdüklerin beyāndur.

Çi gumān-i bāṭıl est īn ki buved 'azīz şaydī چه گمان باطل است این که بود عزیز صیدی

Ma' nā budur ki şayd-i 'azīz olmaḫ ümīdinde olmaḫ 'aceb gumān-i bāṭıldur zīrā ki

Ki be 'acz beste gereded be kemend-i şaydbendān که بعجز بسته گردد بکمند صیدبندان

Ma' nā budur ki şaydbend olanlaruñ kemendine 'acze beste olan şayd-i 'azīz olmaḫ gumānın (İ 124^b) dutarsa 'aceb gumān-i bāṭıldur dimekdür. Ya' nī murād, rızāsıyla beste-i kemend olmayup 'acze beste olan şayd-i 'azīz olmaduğın beyāndur.

Be kirişmeī benāzem ki zi bād-i dāmen-i ū بکرشمة بنازم که ز باد دامن او

Ma' nā budur ki ol bir kirişmeyle nāz iderem ki ol kirişmenüñ eteginüñ rüzigārından

Zede mevc-i zehr-i āfet be gulū-yi nūşhandān زده موج زهر آفت بگلوی نوشخندان

Ma' nā budur ki nūşhand olanlaruñ boğazında āfet zehrüñ mevcin urmuşdur dimekdür. Ya' nī murād, mübālağa üzere kirişmede olan te'şiri ve ḥāleti beyāndur.

Ne çunān betāz 'Urfī ki 'inān reved zi destet نه چنان بتاز عرفی که عنان رود ز دستت

(HP 420^b) **Ma' nā budur ki** ey 'Urfī, ancılayın çapma ki 'inān-i ihtiyāruñ elüñden gide

To hemīn ḥadıḡ miğūy be sebuḫ'inān semendān تو همین حدیث میگوی بسبک عنان سمندان

(T 197^a) **Ma' nā budur ki** semendi sebuḫ'inān olanlara sen hemīn bu kelāmı söyle ki ancılayın çapsunlar ki 'inān ellerinden gitmeye dimekdür. Ya' nī murād, ṭarīḫ-i 'aşḫda āheste

gitmek maqbül olduğın beyāndur.

Velehu Eyzen²⁹⁸⁶

(mef' ūlū / fā' ilātūn / mef' ūlū / fā' ilātūn)

Mīrem zi hecr u gūyem yā Rab be ḥasret-i men میرم ز هجر و گویم یا رب بحسرت من

Ma' nā budur ki maḥbūbuñ hecrinden helāk oluyorum ve direm ki yā Rabbī benüm ḥasretüm ḥaḳkıyçün olsun ki

Kez dāğ-i ū mesūzān kes rā be miḥnet-i men کز داغ او مسوزان کس را بمحنت من

Ma' nā budur ki ol maḥbūbuñ dāğından benüm miḥnetümde kimesneyi yandurma dimekdür. Ya' nī murād, hecr-i maḥbūbdan helāk olduğın beyāndur.

Hengām-i nez' īn est maḳşūd-i men ki gūyed هنگام نزع اینست مقصود من که گوید

Ma' nā budur ki ḥālet-i nez' vaḳtinde maḥbūbdan benüm murād u maḳşūdum ancaḳ budur ki diye

Çīzī eger negerded fehm ez işāret-i men چیزی اگر نگردد فهم از اشارت من

Ma' nā budur ki eger benüm işāretümnden bir nesne fehm olunmazsa ol zamān maḥbūb diye ki işte işāretden murādı böyle dimekdür deyü i' lām itdüre dimekdür. Ya' nī murād, maḥbūbdan maḳşūdı ancaḳ bu mertebe olduğın beyāndur.

Ḥoş sā' atī ki mīkerd men' em zi girye maḥrem خوش ساعتی که می کرد منع ز گریه محرم

Ma' nā budur ki ol bir sā' at, ḥoş sā' at idi ki maḥrem olduğı ḥālde maḥbūb beni ağlamaḳdan men' itdi.

Gerdeş be çīn-i ebrū bīrūn zi şoḥbet-i men گردش بچین ابرو بیرون ز صحبت من

(T 197^b) **Ma' nā budur ki** ol maḥbūb, çīn-i ebrūsiyla ağlamaḳı benüm meclisümnden ṭaşra itdi dimekdür. Ya' nī murād, kendüsin giryeden men' itdüğün beyāndur.

Ez nāvek-i to' amden duşvār mīdehem cān از ناوک تو عمدا دشوار میدهم جان

Ma' nā budur ki ey maḥbūb, senüñ nāvek-i ğamzeñden cānumı ḳaşden duşvārlıḡla virürem.²⁹⁸⁷

²⁹⁸⁶ Bu gazel ve şerhi HE'de yoktur. velehu eyzen: gazel İ, - HP

²⁹⁸⁷ virürem: ururam HP

Tā der dilet bemānd yād zevk-i şehādet-i men تا در دلت بماند یاد ذوق شهادت من

(HP 421^a) **Ma' nā budur ki** tā ki ey maḥbūb, senūñ gōñlüñde benüm şehādetümüñ zevk-i
ḳalsun dimekdür. Ya' nī murād, nāvek-i maḥbūbdan duşvārlıgla cān virdügin beyāndur.

Reftem ki behr-i şulḥeş 'aczi konem be 'Urfi رفتم که بهر صلحش عجزی کنم بعرفی

Ma' nā budur ki gitdüm ki maḥbūbla şulḥ olmaḳdan ötüri 'Urfi'ye izhār-i 'aciz eyledüm. Bu
taḳdīrce

Gū dil mekoş be ta' nem īnest tāḳat-i men گو دل مکش بطعنم اینست طاقت من

Ma' nā budur ki gōñle söyle ki beni ta'ne itmekle helāk itmesün zīrā ki ancak bu ḳadardur
benüm tāḳatüm dimekdür. Ya' nī murād, izhār-i 'aciz idüp maḥbūbla şulḥ olduḳun beyāndur.

Velehu Eyzen²⁹⁸⁸

(fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün)

Büstān pejmurde gerded ez dil-i nāşād-i men بوستان پژمرده گردد از دل ناشاد من

Ma' nā budur ki büstān-i ümmīd pejmurde vü perişān olur benüm nāşād olan gōñlümden

Yāsemen rā ḥande ber leb sūzed ez feryād-i men یاسمن را خنده بر لب سوزد از فریاد من

Ma' nā budur ki yāsemenüñ ḥandesi dudaḳ üzerinde yanar benüm feryādumdan dimekdür.

Ya' nī murād, (T 198^a) gōñlinde ve feryādında olan ḥāleti ve te'siri beyāndur.

Bāḡbān-i 'aşḳ mīḡüyed ki ḥākister şevēd باغبان عشق میگوید که خاکستر شود

Ma' nā budur ki 'aşḳuñ bāḡbānı dir ki yanup ḥākister olur.

Şāne-i bād-i şabā der ṭurra-i şimşād-i men شانه باد صبا در طره شمشاد من

Ma' nā budur ki bād-i şabānuñ şānesi benüm şimşādḳad olan maḥbūmuñ zülfinde yanup
ḥākister olur dimekdür. Ya' nī murād, ṭurra-i maḥbūbda olan ḥarāreti beyāndur ki şāne-i bād-i
şabāyı yandurup ḥākister ider dimekdür.

Goftem āyīn-i muḡān pürzevkter yā zāhidān گفتم آیین مغان پر ذوقتر یا زاهدان²⁹⁸⁹

Ma' nā budur ki ben didüm ki 'acabā pīr-i muḡānuñ 'ādeti ziyādesiyle pürzevkdür veyāḥud
zāhidler gibi

²⁹⁸⁸ Bu gazel ve şerhi HE'de yoktur. velehu eyzen: gazel İ, - HP

²⁹⁸⁹ İ این پیر: آیین

عشق گفت آیین مجنون من و فرهاد من ʿAşq goft āyīn-i Mecnūn-i men u Ferhād-i men

Maʿnā budur ki ʿaşq cevāb virüp didi ki ikisinden daḡi benüm Mecnūnʻumuñ ve benüm Ferhādʻimuñ ʿādeti yegdür dimekdür.²⁹⁹⁰ Yaʿnī murād, ʿādet-i (HP 421^b) Mecnūn u Ferhād, āyīn-i muḡān u zāhidden yeg ü pürzevḡ olduğın beyāndur.

كفر نی اسلام نی اسلام کفر آمیز نی Küfr nī İslām nī İslām-i küfrāmīz nī

Maʿnā budur ki bizüm vücūdumuzda ne maḡz-i küfr olacaḡ efʻāl vardur ve ne ḡod kemāl-i İslām olacaḡ aʻmāl vardur ve ne ḡod İslāmla ḡarışmıḡ küfr vardur. Yaʿnī murād, hiçbirinde kemāl üzere degilüz, bu taḡdīrce ʿacabā

حکمت ایزد ندانم چیست در ایجاد من Hikmet-i İzed nedānem çīst der icād-i men

Maʿnā budur ki (T 198^b) Ḥaḡ Teʻālā ḡazretinüñ ḡikmeti benüm vücūdumu icāddan ne olduğın bilmiyorum dimekdür. Yaʿnī murād, kesr-i nefis idüp şāḡibʻ işyān olduğın beyāndur.

صد بت از هر ذره بتراشی و ماند پاره Şad büt ez her zerre betrāşī vü māned pāreī

Maʿnā budur ki her bir zerresinden yüz dāne büti yonup vücūda getürürsen ve yine ol zerreden bir pāresi bāḡī ḡalur.²⁹⁹¹

گر کنی ای برهمن گلگشت کفر آباد من Ger konī ey Berhemen ḡülgeşt küfrābād-i men

Maʿnā budur ki ey Berehmen, eger benüm küfrābādumu ḡülgeşt idecek olursan dimekdür. Yaʿnī murād, mübālaḡa üzere küfrābādınüñ zerresinden olan ḡāleti beyāndur ve taşavvuf maʻnāsı erbābına maʻlüm.

عرفی از من گر ملولی سعی در خونم مکن ʿUrfī ez men ger melülī saʻy der ḡūnem mekon

Maʿnā budur ki ey ʿUrfī, eger benden melül olmışsan bāri benüm ḡanumda saʻy itme zīrā ki

سئل غم را التفاتی نیست با بنیاد من Seyl-i ḡam rā iltifātī nīst bā bunyād-i men

Maʿnā budur ki benüm vücūdumuñ bunyādıyla ḡam seylinüñ bir iltifātı vardur elbetde birḡün ol seyl anı ḡarāb ider dimekdür. Yaʿnī murād, seyl-i ḡamuñ bunyādıyla iltifātı olduğın beyāndur.

²⁹⁹⁰ ikisinden: ikisin HP, T

²⁹⁹¹ yonup: yuyup İ

Velehu Eyzen²⁹⁹²

(fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün)

Nām-i hüsnet çun berem ber āsumān āyed girān نام حسنت چون برم بر آسمان آید گران

Ma'nā budur ki ey maḥbūb, senūñ (İ 125^a) ḥüsnūñ nāmını ben āsumān üzerine niçesi iletüyüm ki ağır gelür, āsumān taḥammül (HP 422^a) itmez.

Ger be gül bādī vazed ber bāgbān āyed girān گر بگل بادی وزد بر باغبان آید گران

Ma'nā budur ki eger güle bir rūzigār esicek olursa bāgbānuñ üzerine ağır gelür dimekdür. Ya'nī murād, mübālağa üzere ḥüsn-i maḥbūbuñ 'azametini beyāndur. (T 199^a)

Şehsuvār-i ḥüsn rā sermest bāyed būd līk شهسوار حسن را سر مست باید بود لیک

Ma'nā budur ki şehsuvār-i ḥüsn olan maḥbūb gerekdür ki sermest ola feemmā

Ne çunān mestī ki der desteş 'inān āyed girān نه چنان مستی که در دستش عنان آید گران

Ma'nā budur ki ol kadar mest olmaya ki elinde 'inān-i ihtiyār ağır gele dimekdür. Ya'nī murād, şehsuvār-i ḥüsn olan maḥbūba miyānece mestlik lāzım olduğın beyāndur.

Dest ber dil mānde ez derd-i ḥiredmendī besi دست بر دل مانده از درد خردمندی بسی

Ma'nā budur ki şāhib' aql olduğı derdden ötüri eli, yüregi üzerinde çok Ʒalur.

Ān ki ber dest u dileş raḥl-i girān āyed girān آنکه بر دست و دلش رطل گران آید گران

Ma'nā budur ki ol kimesnenūñ ki eli üzerine ve göñli üzerine raḥl-i girān olan bāde-i 'aşƷ ağır gelür. Ya'nī murād, şāhib' aql u şāhibzühd olup eline bāde-i 'aşƷ almayn kimesnenūñ eli yüregi üzerinden gitmedüğün beyāndur.

Bīgunāhī bīn ki çun āyed be Ʒaşd-i koştenem بی گناهی بین که چون بدخو به قصد کشتنم

Ma'nā budur ki gunāhsızlığı gör ki çünki ol maḥbūb beni helāk itmek Ʒaşdına gele

Çun be zih bended ḥadengī ber kemān āyed girān چون بزه بندد خدنگی بر کمان آید گران

Ma'nā budur ki çünki bir oƷı kiriş üzerine bend ola ol zamān yay üzerine ağır gelür dimekdür. Ya'nī murād bīgunāh olduğuna maḥbūb kendü oƷıyla urmaƷ murād idiyor feemmā yayuñ üzerine oƷ ağır geldüğüne urmağa Ʒādir olamadüğün beyāndur, sebab bīgunāh olduğıdur.

²⁹⁹² Bu gazel ve şerhi HE'de yoktur. velehu eyzen: gazel İ, - HP

Ger metā‘-i vaşl-i Şīrīn rā bedān netvān hārīd گر متاع وصل شیرین را بدان نتوان خرید

(HP 422^b) **Ma‘nā budur ki** eger Şīrīn’üñ vaşlınuñ metā‘ımı anuñla almağ mümkin degilse
(T 199^b)

Ber dil-i Pervīz genc-i şāyegān āyed girān بر دل پرویز گنج شایگان آید گران

Ma‘nā budur ki Pervīz’üñ göñli üzerine genc-i şāyegān ağır gelür dimekdür. Ya‘nī murād, vaşl-i Şīrīn, gencle alınmağ mümkin olmaduğın beyāndur ve aḥvāl-i Şīrīn ve kışşa-i Pervīz erbābına ma‘lüm.

Terk-i dīlcüyī koned çun münfa‘ il gerdem zi luḥf ترک دلجویی کند چون منفعل گدم ز لطف

Ma‘nā budur ki maḥbūb dīlcüylığı terk ider çünki ben luḥf u iḥsāndan münfa‘ il olayum zīrā ki

Ber kerīmān şermrūy-i mīhmān āyed girān بر کریمان شرم روی میهمان آید گران

Ma‘nā budur ki kerīmū’n-nefs olan kimesnelerüñ üzerine mihmānuñ ḥicāblı olan çehresi ağır gelür dimekdür. Ya‘nī murād, kendüsi maḥbūbuñ mihmānı olup luḥfına rāst geldüğine münfa‘ il olup ba‘de maḥbūb daḥi dīlcüylığı terk itdügin beyāndur.

Der ğamī zed ğavṭa ‘Urfī k’ān ğam-i lezzetsirişt در غمی زد غوطه عرفی کان غم لذت سرشت

Ma‘nā budur ki ‘Urfī ol bir baḥr-i ğama ğavṭa urmuşdur ki ol lezzet ṭabī‘atında olan ğam

Ber dil-i yārān sebuk ber düşmenān āyed girān بر دل یاران سبک بر دشمنان آید گران

Ma‘nā budur ki ol ‘Urfī’nüñ ğavṭa urduğı ğam-i lezzetsirişt yārānuñ göñli üzerine sebuk gelür ve düşmenlerüñ göñli üzerine ağır gelür dimekdür. Ya‘nī murād, ğavṭa urduğı ğamuñ aḥvāl-in beyāndur.

Velehu Eyzen²⁹⁹³

(mefā‘īlün / mefā‘īlün / mefā‘īlün / mefā‘īlün)

Ne rü ez nāz mītābed geh-i nezzāre māh-i men نه رو از ناز می تابد گه نظاره ماه من

Ma‘nā budur ki benüm māḥşifat olan maḥbūbum nezzāre vaḳtinde kemāl-i nāzından ne cemāl-ini döndürüp ḥıfz ider.

Ne āred ez leṭāfet ‘ārīzeş ṭāb-i nigāh-i men نه آرد از لطافت عارضش تاب نگاه من

Ma‘nā budur ki ve ne ḥod ol maḥbūbuñ ‘ārızı kemāl-i leṭāfetden benüm nigāhuma

²⁹⁹³ Bu gazel ve şerhi HE’de yoktur. velehu eyzen: gazel İ, - HP

(T 200^a) t̄ākat getirür dimekdür. Ya‘nî murād, (HP 423^a) mübālağa üzere leṭāfet-i ‘arız-i maḥbūbı beyāndur.

Be fetvā-yi kesî ḥūn-i merā rīzî ki der maḥşer   بفتوای کسی خون مرا ریزی که در محشر

Ma‘nā budur ki ey maḥbūb, ol bir kimesnenüñ fetvāsıyla benüm ḳānumı tōküyorsun ki rüz-i maḥşerde

Konem ger da‘viyî ḥūn bāz ḥāhed şod guvāh-i men   کنم گر دعوی خون باز خواهد شد گواه من

Ma‘nā budur ki eger bir da‘vā idecek olursam ḳan yine girü benüm şāhidüm olur dimekdür. Ya‘nî murād, fetvā-yi ḥaşmla maḳtül olduğın beyāndur.

Merā koştî ki ḥoşḥālem bedān ḡāyet ki pendārem   مرا کشتی که خوش حالم بدان غایت که پندارم

Ma‘nā budur ki ey maḥbūb, beni tā ḥaḳ yere ḳatlı eyledüñ feemmā bu ḳatlı olduğuma bir mertebede ve bir ḡāyetde ḥoşḥālem ki ḳan iderdem ki bu ḥoşḥālligümi görüp

To ḥāhî būd ferdā-yi ḳıyāmet dādḥāh-i men   تو خواهی بود فردای قیامت دادخواه من

Ma‘nā budur ki yarın rüz-i ḳıyāmetde benüm dādḥāhum sen olasın dimekdür. Ya‘nî murād, ḳatlı olduğuna ziyādesiyle ḥoşḥāl olduğın beyāndur.

Çu nezdîk-i şumā ey koştegān-i ‘aşḳ mî āyem   چو نزدیک شما ای کشتگان عشق می آیم

Ma‘nā budur ki ey derd-i ‘aşḳdan helāk olan şēhīdler çünki ben sizüñ yaḳınuñuza gelem ol zamān

Be derd-i ḥaşret ārāyiş konīd ārāmgāh-i men   بدرد حسرت آرایش کنید آرامگاه من

Ma‘nā budur ki benüm mekānumı derdle ve ḥaşretle bir ḥoşca müzeyyen idüp ārāyiş idüñ dimekdür. Ya‘nî murād, koştegān mulḥaḳ olduğın beyāndur.

Zi ḥaşret mīrevem sūy-i to ez ḡayret nemî āyem   ز حسرت میروم سوی تو از غیرت نمی آیم

Ma‘nā budur ki ey maḥbūb, ben senüñ cemālinüñ ḥaşretinden helāk oluyorum ve yine kemāl-i ḡayūrlığından senüñ ṭarafuña gelmiyorum ki

Ki ez rüyet mebādā lezzetî yābed nigāh-i men   که از رویت مبادا لذتی یابد نگاه من

(T 200^b) **Ma‘nā budur ki** olmaya ki senüñ cemālünden benüm nigāhum yine bir lezzet bula dimekdür. Ya‘nî murād, ḥaşret-i cemālden helāk olduğın beyāndur.

Zi ‘aşq-i Kūhken-i Şīrīn be ḥod mīnāzed u Ḥusrev ز عشق کوهکن شیرین بخود می نازد و خسرو

Ma‘nā budur ki Ferhād’uñ (HP 423^b) ‘aşkından Şīrīn kendü kendüye nāz ider feemmā Ḥusrev

Bedīn hoşdil ki dāred ez ḡurūr ez ‘izz u cāh-i men بدین خوش دل که دارد از غرور از عز و جاه من

Ma‘nā budur ki Ḥusrev bunuñla hoşdil olup mütesellī olmışdur ki Şīrīn bu ḡurūrı benüm ‘izz ü cāhumdan dutar dimekdür. Ya‘nī murād, ‘aşq-i Ferhād’dan Şīrīn (İ 125^b) kendü kendüye nāz itdüğün beyāndur ve aḥvāl-i Kūhken u Şīrīn u Ḥusrev erbābına ma‘lūm.

Ber efken perde ez ḥayret çu ‘Urfī bīzebānem kon بر افکن پرده از حیرت چو عرفی بی زبانم کن

Ma‘nā budur ki ey maḥbūb, cemālūñden perdeyi yuḡaru biraḡ ‘Urfī gibi kemāl-i ḥayretten beni bīzebān eyle

Çerā bisyār mīkūşī der işbāt-i ḡunāh-i men چرا بسیار می کوشی در اثبات گناه من

Ma‘nā budur ki benüm ḡunāhumı işbāt itmekde niçün bu mertebe çok çalışup sa‘y idersen dimekdür. Ya‘nī murād, cemāl-i maḥbūbdan perdenüñ yuḡaru ḡalḡduğün temennā ştdüğün beyāndur.

Velehu Eyzen²⁹⁹⁴

(mefā‘ ilūn / mefā‘ ilūn / mefā‘ ilūn / mefā‘ ilūn)

Dilā rencī beber kez derdmendān mītevān būden دلا رنجی ببر کز دردمندان میتوان بودن

Ma‘nā budur ki ey ḡöñül, ol bir renci ilet ki derdmend olan ‘uşşākuñ zümresinden ‘add olmaḡ mümkin ola zīrā ki biri beñzer derd çekmekle ol zümre-i derdmendān olmaḡ mümkin degildür.

Mekeş gerden ki ḡāk-i serbülendān mītevān būden مکش گردن که خاک سربلندان میتوان بودن

Ma‘nā budur ki gerdenkeşlik (T 201^a) itme ki müstemendlerüñ ḡāḡipāyı olmaḡ mümkin ol dimekdür. Ya‘nī murād, renckeş olmaḡda ve ḡāḡipāy olmaḡda olan ḡāşşeyi beyāndur.

Pey-i bālānişīnī vā‘ izā mey rā mekon žāyi‘ پی بالا نشینی واعظا می را مکن ضایع

Ma‘nā budur ki ey vā‘ iz-i daḡḡāl, bālānişīn olan erbāb-i kemālūñ peyindesen, bu taḡdīrce va‘ zuñda bāde-i ‘aşkuñ ḡadrini žāyi‘ itme

²⁹⁹⁴ Bu gazel ve şerhi HE’de yoktur. velehu eyzen: gazel İ, - HP

Beyā der deyr hem şadr-i levendān mītevān būden بیا در دیر هم صدر لوندان میتوان بودن

Ma' nā budur ki ey vā' iz, deyr-i muḡāne gel ki hem zümre-i levendānuñ şadri olmağ (HP 424^a) mümkin ola dimekdür. Ya' nī murād, bālānişin olan vā' iže mey-i 'aşğı žāyi' itdüğinden ötüri ta' arruz itdüğün beyāndur.

Begūyīdem ki tā tesbīḡ ber zunnār begozīnem بگویدم که تا تسبیح بر زنار بگزینم

Ma' nā budur ki baña söyleñüz tā ki ben daḡi tesbīḡi zunnār-i 'aşğ üzerine terciḡ ideyüm.

Eger der zümre-i ṭā' atnişinān mītevān būden اگر در زمره طاعت نشینان میتوان بودن

Ma' nā budur ki eger mücerred tesbīḡgerdānlıḡıyla zümre-i ṭā' atnişinānde olmağ mümkin ola dimekdür. Ya' nī murād, mücerred tesbīḡle zümre-i ṭā' at nişinānde olmağ mümkin olmaduğın beyāndur.

Demī k'ān ḡamze şaydī rā be ḡūn ḡaltān koned dānī دمی کان غمزه صیدی را بخون غلطان کند دانی

Ma' nā budur ki bir dem ki ol ḡamze-i ḡūnh'ār bir şikārı ḡan içinde ḡaltān idecek olursa ol zamān bilürsen ki

Ki müştāḡ-i kemend-i şaydbendān mītevān būden که مشتاق کمند صید بندان می توان بودن

Ma' nā budur ki şaydbend olan maḡbūblaruñ kemendinüñ müştāḡı olmağ mümkin ola dimekdür. Ya' nī murād, maḡbūblaruñ kemendinüñ şikārı olmağda olan (T 201^b) ḡāleti beyāndur.

Eger dendān fişurden ber ciger in çāşnī dāred اگر دندان فشردن بر جگر این چاشنی دارد²⁹⁹⁵

Ma' nā budur ki eger ciger üzerine dişi sıkmağ bu lezzeti ve çāşnīyi dadacağ olursa²⁹⁹⁶

Fedā-yi lezzet-i her zaḡm-i dendān mītevān būden فدای لذت هر زخم دندان میتوان بودن

Ma' nā budur ki dendānuñ her zaḡminuñ lezzetinüñ fedāsı olmağ mümkin ola dimekdür. Ya' nī murād, zaḡm-i dendānda olan lezzeti beyāndur.

Eger ḡāhī leb-i ümmīd 'Urfī telḡ mīgerded اگر گاهی لب امید عرفی تلخ میگردد

Ma' nā budur ki ey 'Urfī, eger ḡāhice bir leb-i ümmīd telḡ olacağ olursa

²⁹⁹⁵ I فسردن: فشردن

²⁹⁹⁶ dadacağ: dutacak I

Lebeş mîçeş zi hayl-i zehrūşān mītevān būden لبش میچش ز خیل زهرنوشان میتوان بودن

Ma' nā budur ki ol ümmīdūñ dudadımı dad ki zehrnuş idenlerūñ gurūhından olmağ mümkün ola dimekdür. Ya' nī murād, leb-i ümmīdi gāhīce bir telh olup maqşūdı (HP 424^b) vücuda gelmedügin beyāndur.

Velehu Eyzen²⁹⁹⁷

(mef' ūlū / mefā' ĩlūn / mef' ūlū / mefā' ĩlūn)

Tā tiğ be kef dārī ber nefis du destī zen تا تیغ بکف داری بر نفس دو دستی زن

Ma' nā budur ki ey tālib, tā ki elūñde tiğ-i mücāhede dutarsın nefis-i emmārenūñ üzerine iki nevbet urup yāhūd iki elūñle ur dimekdür.

Tā seng be dest āyed ber şīşe-i hestī zen تا سنگ به دست آید بر شیشه هستی زن

Ma' nā budur ki tā ki elūñe bīvücüdlik daşı girecek olursa varlık şīşesiniñ üzerine ur dimekdür. Ya' nī murād, nefis-i emmāreyi tiğle urmağı ve şīşe-i varlığı sengle urmağı beyāndur.

Çun murğ-i hevā tā key ber āb u hevā cūşī چون مرغ هوا تا کی بر آب و هوا جوشی

Ma' nā budur ki murğ-i hevā gibi āb u hevā üzerine niçeye dek cūş u hūrūş idersen? (T 202^a)

Pervāneşifat hod rā ber şu' leperestī zen پروانه صفت خود را بر شعله پرستی زن

Ma' nā budur ki pervāneşifat olduğūñ hāde özūñi şu' leperestlik üzerine ur dimkedür. Ya' nī murād, tālib-i rāh-i 'aşq olana tārīk-i sülūkı beyāndur.

Endūh musallaṭ kon ber şādī-i dūn fıṭrat اندوه مسلط کن بر شادای دون فطرت

Ma' nā budur ki ğam u endūhı musallaṭ eyle aşlı ve hūlkını alçağ olan şādumālīğūñ üzerine

Şemşīr-i bülendī rā ber tārīk-i pestī zen شمشیر بلندی را بر تارک پستی زن

Ma' nā budur ki bülend mertebelik şemşīrini pestpāyelīğūñ başı üzerine ur dimekdür. Ya' nī murād, bīvücūd olmağūñ tārīkin beyāndur.

Nādīde 'adem hāmī der zen be vüçūd āteş نا دیده عدم خامی در زن بوجود آتش

Ma' nā budur ki ey tālib, 'ālem-i 'ademi görmedikçe hāmıñ imdi bu taqđırce vüçūdūña āteş urup maḥv it.

²⁹⁹⁷ Bu gazel ve şerhi HE'de yoktur. velehu eyzen: gazel İ, - HP

Çun seyr-i ‘adem kerdī bāz ā der-i hestī zen چون سیر عدم کردی باز آدر هستی زن

Ma‘nā budur ki çünkü ‘ālem-i ‘ademi seyr itdūñ ayruḡ girūye gelüp varlık ḡapusun ur dimekdür. Ya‘nī murād, evvel bu vücūdi āteş-i ‘aşḡda sūhte itmedikçe varlığa ḡadem başılmadüğün beyāndur.

Der rāh-i ḡaleb ‘Urfī bā hūş u sebuk mīrev در راه طلب عرفی با هوش و سبک میرو

(HP 425^a) **Ma‘nā budur ki** ḡaleb yolında ey ‘Urfī, ‘aḡilla sebuk git²⁹⁹⁸

Çun hūş zi pey māned der kūçe-i mestī zen چون هوش زی پی ماند در کوچۀ مستی زن

Ma‘nā budur ki çünkü ‘aḡl, rāh-i ḡalebde ayāḡdan ḡala ol zamān sen varlık kūçesinūñ üzerine ur dimekdür. Ya‘nī murād, rāh-i ḡalebde ‘aḡl ayakdan ḡalmadukça varlığda oturmak mümkün olmadüğün beyāndur.

Ḥarfu‘l-vāv²⁹⁹⁹ (T 202^b)

(mef‘ ūlū / fā‘ ilātū / mefā‘ ilū / fā‘ ilūn)

İnek resīd va‘ de ḡuşād-i nikāb kū اینک رسید و عده ḡuşād نقاب کو

Ma‘nā budur ki işte ma‘hbūbuñ bize itdūḡi va‘ de-i ru‘yet-i cemāl şimdi yetişdi, ḡuşād-i nikāb ḡanı?

Reftīm tā deriçe-i şubḡ āfitāb kū رفتیم تا دریچۀ صبح آفتاب کو

Ma‘nā budur ki tā şubḡuñ deriçesine varıncaya dek (İ 126^a) gitdik āfitāb ḡanı dimekdür. Ya‘nī murād, āfitābı görmedüğün beyāndur.

Cāmī keşīde muḡtesib u fitne mīkoned جامی کشیده محتسب و فتنه میکند

Ma‘nā budur ki şehriñ muḡtesibi bir cām-i şarāb nūş eyledi ve fitne idiyor, bu taḡdirce ol muḡtesibe³⁰⁰⁰

Gū tāziyāne-i edeb-i ihtisāb kū گو تازیانه ادب احتساب کو

Ma‘nā budur ki söyle ki ihtisābuñ ādābınuñ tāziyānesi ḡanı? Ya‘nī murād, muḡtesibūñ aḡvālin beyāndur.

²⁹⁹⁸ “sebuk” ibaresi her üç nüshada da “āheste” şeklindedir. Oysa mısradā “سبک”(sebuk) ibaresi geçmektedir ve bu kelimenin anlamı “hızlı, seri, hafif” manalarındır. Bu sebeple söz konusu kelime “sebuk” şeklinde tamir edildi.

²⁹⁹⁹ Bu gazel ve şerhi HE’de yoktur. ḡarfu‘l-vāv: - HP

³⁰⁰⁰ muḡtesibi: meclisi HP

خونم حلال بر تو ولی داور جزا Hūnem ḥelāl ber to velī Dāver-i cezā

Ma‘nā budur ki ey maḥbūb, benüm ḡanum senüñ üzerüñe ḥelāl feemmā dāver-i rüz-i cezā olan ḥazret-i Allāh

گر گویدم شهید که گشتی جواب کو Ger güyedem şehīd ki geštī cevāb kū

Ma‘nā budur ki eger baña dirse ki kimüñ şehīdi olduñ, cevāb ḡanı? Ya‘nī murād, ḡanını maḥbūba ḥelāl itdügin beyāndur.

کیفیت شباب هم از جنس کیمیاست Keyfiyyet-i şebāb hem ez cins-i kīmyāst

Ma‘nā budur ki şebāblıḡ keyfiyyeti, daḡi yine cins-i kīmyādandur feemmā

اینک شباب نشأ عهد شباب کو İnek şebāb neş‘e-i ‘ahd-i şebāb kū

Ma‘nā budur ki işte eyyām-i şebābet, neş‘e-i ‘ahd-i şebāb ḡanı? Ya‘nī murād, ‘ahd-i şebāblıḡdan neş‘e görmedügin beyāndur.

ما لب به العطش نگشاییم و تن ز نیم Mā leb be ‘el-‘aṡaş’ neḡuşāyīm u ten zenīm

(HP 425^b) (T 203^a) **Ma‘nā budur ki** bizler dudaḡı ‘el-‘aṡaş’ demekle açmazuz sükūt iderüz feemmā

آخر وجود آب ضرور است آب کو Āḡir vücūd-i āb zārūr est āb kū

Ma‘nā budur ki āḡiru’l-emr şuyuñ mevcūd olması zārūrdur, şu ḡanı? Ya‘nī murād, teşneleb olup ‘el-‘aṡaş’ didügin beyāndur.

شرمش نظاره دشمن و شوقم نگاه دوست Şermeş nezāredüşmen u şevḡem nigāhdüst

Ma‘nā budur ki maḥbūbuñ şerm ü ḡayāsı kendüye nezzāre idüp baḡmaḡa düşmendür ve benüm şevḡüm cemāl-i maḥbūba nigāh idüp baḡmaḡa düstdur. Bu taḡdīrce

دل پاره پاره شد ز کشاکش نقاب کو Dil pāre pāre şod zi keşākeş nikāb kū

Ma‘nā budur ki keşākeşden göñül pāre pāre oldı, nikāb ḡanı? Ya‘nī murād, şevḡi nigāhdüst olduḡın beyāndur.

عرفی مگو که مستی و راه عدم دراز ‘Urfī megū ki mestī vü rāh-i ‘adem dirāz

Ma‘nā budur ki ey ‘Urfī, dime ki sen serḡoşsın ve rāh-i ‘adem uzundur zīrā ki

اینک شدم سوار عنان کو ریکاب کو İnek şodem suvār ‘inān kū rikāb kū

Ma‘nā budur ki şimdi suvār oldum feemmā ‘inān ḡanı ve rikāb ḡanı? Ya‘nī murād, bī‘inān u

bīrikāb suvār olup rāh-i ‘ ademe mütevecih olduğın beyāndur.

Ḥarfū’l-hā³⁰⁰¹

(fe’ ilātūn / fe’ ilātūn / fe’ ilātūn / fe’ ilūn)

Ey ki ser tā ḳademem rā be cunūn dāšteī ای که سر تا قدمم را بجنون داشته

Ma’ nā budur ki ey ol maḥbūb ki başdan tā ayağa varıncaya dek beni cunūnda dutmuşdursın.
Ya’ nī başdan ayağa beni dīvāne ve cunūn eyledūn.

Tā merā dāšteī ḡarḳa be ḥūn dāšteī تا مرا داشته غرقه بخون داشته

Ma’ nā budur ki tā ki beni ḡarḳa dutmuşdursın ḳanda dutmuşdursın (T 203^b) dimekdür. Ya’ nī murād, maḥbūb kendüyi Mecnūn idüp ḥūn içinde ḡarḳ itdügin beyāndur.

Ser-i inşāf-i to gerdīm ki bā in heme ḥūsn سر انصاف تو گردیم که با این همه حسن

Ma’ nā budur ki ey maḥbūb, senūn inşāfınuñ başına dolanayum ki sen bu mertebe ḥūsn ü leṭāfetle

Ez dil-i men ṭama’ -i şabr u sūkūn dāšteī از دل من طمع صبر و سکون داشته

Ma’ nā (HP 426^a) budur ki yine benüm dilümden şabr u sūkūt ṭama’ in dutmuşdursın dimekdür. Ya’ nī murād, ḥūsn-i maḥbūb ḡāyetle zībā olduğına kendüsinden şabr u ḳarar ḳalmaduğın beyāndur.

Ger dilirāne betāzī be men ey çarḫ revāst گر دلیرانه بتازی بمن ای چرخ رواست

Ma’ nā budur ki ey çarḫ, benüm üzerüme eger dilirāne olduğın ḫâlde çapacaḳ olursan lāyıkḳdur zīrā ki

Tā to der ma’ rekeī ḥaşm-i zebūn dāšteī تا تو در معركة خصم زبون داشته

Ma’ nā budur ki tā ki sen ma’ reke-i meydānda olduğça dā’ imā zebūn olan ḥaşmı dutmuşdursın dimekdür. Ya’ nī murād, kendüsi ḥaşm-i ḳavī olduğın beyāndur.

Nūş kon ḥūn-i dilem tā beşināşī ey Ḥızr نوش کن خون دلم تا بشناسی ای خضر

Ma’ nā budur ki ey Ḥızr, benüm gönlüm ḳanın nūş eyle tā ki fehm idesen ki

Ki to der çeşme-i ḥayvān heme ḥūn dāšteī که تو در چشمه حیوان همه خون داشته

Ma’ nā budur ki çeşme-i ḥayvānda sen cümle ḳan dutmuşdursın dimekdür. Ya’ nī murād,

³⁰⁰¹ Bu gazel ve şerhi HE’de yaktur. ḥarfū’l-hā’: - HP

kendünün hūnı, āb-i ḥayvān gibi olduğın beyāndur.

دل[[ی]] عرفی بحر از خویش بخورشید فروش Dil[[i]]-i ‘Urfī beḥar ez ḥ’iṣ be ḥorṣīd furūṣ

Ma‘nā budur ki ‘Urfī’nün göñlini kendüsinden şatun al ve güneşe şat.

تا به بینی که چه می ارزد و چون داشتے Tā bebīnī ki çı mī erzed u çun dāṣṭeī

(T 204^a) **Ma‘nā budur ki** ḥattā göresen ki neye deger ve niçesi dutmuşdursın dimekdür.

Ya‘nī murād, göñli cevher-i zīkīymet olduğın beyāndur.

(HE 215^b) **Velehu Eyzēn**³⁰⁰²

(müfte‘ ilün / fā‘ ilün / müfte‘ ilün / fā‘ ilün)

ساغر لبریز مرگ بر کف مشتاق نه Sāgar-i lebrīz-i merg ber kef-i müştāq nih

Ma‘nā budur ki mergün lebrīz olan sāgarını müştāq-i ru‘yet olan ‘āşıkuñ eline koy dimekdür.

زمزمه آتشین بر کف عشاق نه Zemzeme-i āteşin ber kef-i ‘uşşāk nih

Ma‘nā budur ki āteşnāk olan zemzemeyi ‘uşşākuñ eline koy dimekdür. Ya‘nī murād, müştāq mergden ve ‘uşşāk zemzmeden maḥzūz olduğın beyāndur.³⁰⁰³

زهر غمت ریختم بر جگر هردوا³⁰⁰⁴ Zehr-i gamet riḥtem ber ciger-i her devā

Ma‘nā budur ki ey maḥbūb, senüñ ğamuñda olan zehri her devānuñ cigeri üzerine (HP 426^b) dökmişemdür. Bu taqđırce

دست تسلی کنون بر کف تریاق نه Dest-i tesellī kunūn ber kef-i tiryāq nih

Ma‘nā budur ki tesellī elini tiryākuñ eline koy dimekdür. Ya‘nī murād, cümle devā mesmūm olduğdan şoñra ayruq tiryāq-i fārūqa ihtiyāc qalmaduğın beyāndur.³⁰⁰⁵

حسن صنم پرده سوخت ای دل دیدار دوست Ḥüsn-i şanem perde süḥt ey dil-i دیدār-i düst

Ma‘nā budur ki ey دیدāra düst olan göñül, şanemşifat olan maḥbūbuñ āteş-i ḥüsni perdeyi yandurdı. Bu taqđırce

³⁰⁰² velehu eyzen: gazel İ, - HP

³⁰⁰³ Bu cümle HE’de yoktur.

³⁰⁰⁴ İ هردو را: هردوا

³⁰⁰⁵ Bu cümle HE’de yoktur.

ناصیه بر خاک بند حوصله بر طاق نه نāšīye ber ḥāk bend ḥavşala ber ṭāḳ nih

Ma' nā budur ki alnuñi ḥāk üzerine bağla ve ḥavşalañi ṭāḳ üzerine koy dimekdür. Ya' nī murād, cemāl-i maḥbūbdan perde ref' olduğına ayruḳ nāšīyesi ḥāk-i secdeden ḳalkmayup (**T 204^b**) bīhavşala olduğın beyāndur.³⁰⁰⁶

ای قلم شعله خیز دود دل ما بریز Ey ḳalem-i şu' leḥīz dud-i dil-i mā berīz

Ma' nā budur ki ey şu' le-i maẓmūnāt ḳaldurıcı olan ḳalem, bizüm gönlimüzün tütününi tōk gitsün. Bu def' a

آتش حسرت فروز در دل اوراق نه³⁰⁰⁷ Āteş-i ḥasretfurūz der dil-i evrāḳ nih

Ma' nā budur ki ḥasret ziyālandurıcı olan āteşi ervāḳun gönline koy dimekdür. Ya' nī murād, ḳalemle (**İ 126^b**) gönlinün mu' āmelesin beyāndur.

عرفی اگر در جگر شعله ندانی شکست 'Urfī eger der ciġer şu' le nedānī şikest

Ma' nā budur ki ey 'Urfī, eger ciġerde şu' le-i āteşi şikest itmegi bilmdyecek olursan

صد فلک از دود دل بر سر آفاق نه Sad felek ez dūd-i dil ber ser-i āfāḳ nih

Ma' nā budur ki gönül tütününde āfāḳuñ başı üzerine yüz dāne çarḥ-i felek koy dimekdür. Ya' nī murād, dūd-i āhınuñ ḥalkaları çarḥ-i felege müşābih olduğın beyāndur.³⁰⁰⁸

Velehu Eyzen³⁰⁰⁹

(mütefā' ilün / fe' ülün / mütefā' ilün / fe' ülün)

نفسی که غمزه او بصف بلا نشسته Nefesī ki ġamze-i ū be şaf-i belā nişiste

Ma' nā budur ki ol maḥbūbuñ ġamzesiyle bir nefes belā şafında uturmışdur. Bu taḳdīrce

بهوای دل مسیحا بره فنا نشسته Be hevā-yi dil Mesīḥā be reh-i fenā nişiste

(**HP 427^a**) **Ma' nā budur ki** gönül hevāsıyla Mesīḥā fenā bulmaḳ yolunda oturmuşdur dimekdür. Ya' nī murād, mübālaġa üzere ġamze-i maḥbūbı beyāndur ki Mesīḥā daḥi ḥavfindan rāh-i fenāda ḳarār itmişdür.

³⁰⁰⁶ Bu cümle HE'de yoktur.

³⁰⁰⁷ Bu mısra ve şerhi HE'de yoktur.

³⁰⁰⁸ Bu cümle HE'de yoktur.

³⁰⁰⁹ Bu gazel ve şerhi HE'de yoktur. velehu eyzen: gazel İ, - HP

Çu resî be türbet-i mâ mefeşân be nâz dâmen چو رسی بتربت ما مفشان بناز دامن

Ma' nâ budur ki ey maḥbûb, çünki bizüm türbemüze vâsıl olasin bârî nâzlâ dāmānuñ (T 205^a) saçma zîrâ ki

Ki ğubâr-i derd u ḥasret be mezâr-i mâ nişiste که غبار درد و جسرت بمزار ما نشستہ

Ma' nâ budur ki derd u ḥasret ğubârî bizüm mezârîmuza oturmışdur ihtimâldür ki dāmānuñ rûzigârından ol ğubâr kâlkup üzerine kona dimekdür. Ya' nî murâd, mezârî, ğubâr derd ü ḥasretle mālâmâl olduğın beyândur.

Şeved âşikâr ferdâ ki be râh-i va' de-i ū شود آشکار فردا که براه و عده او

Ma' nâ budur ki yarın, rûz-i kıyâmetde âşikâr olup ma' lûm olur ki ol maḥbûbuñ va' desi yolında

Zi ğam-i bihişt u dūzâḥ du cihân cudâ nişiste زغم بهشت و دوزخ دو جهان جدا نشستہ

Ma' nâ budur ki cennetüñ ve cehennmüñ ğamından iki cihānuñ maḥlûkî başka oturmışdur dimekdür. Ya' nî murâd, ârzü-yî cennet iden ve ḥavf-i dūzâḥ çeken ḥalkdan mâ' adâ râh-i va' de-i maḥbûbda kim cudâ olup başka oturduğı ma' lûm olur dimekdür.

Zi du' â çî kām cüyem ki miyân-i tengdestân زدعا چه کام جویم که میان تنگدستان

Ma' nâ budur ki du' ādan ne iş taleb idem ki tengdestlerüñ ortasında

Be hezâr nâümîdî eşer-i du' ā nişiste بهزار نا امیدى اثر دعا نشستہ

Ma' nâ budur ki ol du' ānuñ eşeri biñ dâne nâümîdlikle oturmışdur dimekdür. Ya' nî murâd, du' ādan me'yûs olduğın beyândur.

Zi reh-i vefâ der ĩn kû ki gozeşte dāmeneşân زره وفادر این کو که گذشته دامن افشان

Ma' nâ budur ki dāmāneşân olduğî hâlde vefâ yolında 'acabâ bu kûyda kim geçdi ki

Ki ğubâr-i kûçe-i mâ ber-i tütîyâ nişiste که غبار کوچہ ما بر توتیا نشستہ

Ma' nâ budur ki (T 205^b) bizüm küçemüzüñ ğubârî tütîyâ üzerine (HP 427^b) oturmışdur dimekdür. Ya' nî murâd, ğubâr-i kûçesi ol vefâ yolında dāmeneşân olduğî hâlde geçen kimesnenüñ sebebiyle tütîyâdan maḥbûl olduğın beyândur.³⁰¹⁰

³⁰¹⁰ sebebiyle: sebkîyle T,

Revem ez cihān u şādem ki be rāh tā kıyāmet روم از جهان و شادم که براه تا قیامت

Ma' nā budur ki cihāndan gidiyorum ve yine şādam ki tā rüz-i kıyāmete varıncaya dek yol üzerinde

Zi hayāl-i ğamze-i ū haşem-i belā nişest ز خیال غمزه او حشم بلا نشست

Ma' nā budur ki ol maḥbūbuñ ğamzesinüñ hayālinde belā vü cefā haşemi oturmuşdur dimekdür. Ya' nī murād, ğamze-i maḥbūbda olan te'şīri ve ḥāleti beyāndur.

To vü bezm-i 'ıyş 'Urfī men u kūçeī ki her sū تو و بزم عیش عرفی من و کوچه که هر سو

Ma' nā budur ki ey 'Urfī, sen ve bezm-i 'ıyş u 'ışret ve ben ve ol bir kūçe ki her taraf

Ser-i ḥunçekān futāde dil-i bīnevā nişiste سرخونچکان فتاده دل بینوا نشست

Ma' nā budur ki başı ḥunçekān olduğı ḥālde düşmişdür ve gönül devāsuz olduğı ḥālde oturmuşdur dimekdür. Ya' nī murād, kendü olduğı kūçenüñ aḥvālin beyāndur.

Velehu Eyzen³⁰¹¹

(fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün)

'Aşīķī dükkān-i rusvāyī be şeh'r u kū menih عاشقی دکان رسوایی بشهر و کو منه

Ma' nā budur ki ey ṭālib, eger şaḥīḥ 'aşıksan rusvāyılıķ dükkānun şehirde ve maḥallede koyma. Ya' nī şehirde ve maḥallede rūsவāyılıķ şatub izhār-i 'aşķ itme dimekdür.

Ber ser-i şemşīr nih rū ber ser-i zānū menih بر سر شمشیر نه رو بر سر زانو منه

Ma' nā budur ki yüzünü (T 206^a) şemşīr-i 'aşķuñ başı üzerine koy ve illā zānū-yi ḥayret başı üzerine koyma dimekdür. Ya' nī murād, ṭarīķ-i 'aşķı beyāndur.

'Aşķ ez bāzīçe bişnās ümmet-i Mecnūn meşev عشق از بازیچه بشناس امت مجنون مشو

Ma' nā budur ki 'aşķı sen oyundan añla Mecnūn'un ümmeti ve tābi' i olma

Ser be yād-i çeşm-i cānān der pey-i āhū menih سر بیاد چشم جانان در پی آهو منه

Ma' nā budur ki maḥbūbuñ gözünüñ yād ile başuñ āhūnuñ izinde koyma dimekdür. Ya' nī murād, hevā-yi nefis üzere olan (HP 428^a) 'aşķa, 'aşıķa daḥıldür.

Dil buved şāyeste-i derdī ki ez şad dil yekī دل بود شایسته دردی که از صد دل یکی

Ma' nā budur ki derde lāyık olan gönüldür andan şoñra her gönül degil belki yüz gönülden

³⁰¹¹ Bu gazel ve şerhi HE'de yoktur. velehu eyzen: gazel İ, - HP

biri ancak derd çekmeğe lâyıktır. Bu tağırce

تہمت درد از برای شکوہ بر ہر مو منہ Töhmet-i derd ez berā-yi ŧekvā ber her mū menih

Ma' nā budur ki ŧekvādan ötüri derdüñ töhmetini her bir müyuñ üzerine koyma ki vücūda derde lâyıktır olan ancak dildür ve illā sā'ir a'zā degildür dimektür. Ya' nī murād, her gönül derd çekmeğe lâyıktır olmaduğın beyāndır.

درد اگر آرام گیرد دستش از دامن بدار Derd eger ārām ğired desteŧ ez dāmen bedār

Ma' nā budur ki derd u ğam eger vücūda ārām idüp qarār dutacađ olursa elini dāmenüñden ayırma feemmā

عافیت گر غم شود زانوش بر زانو منہ Āfiyet ger ğam ŧeved zānuŧ ber zānū menih

Ma' nā budur ki rāhatlık eger ğam ŧüretinde dağı olursa dizini dizüñ üzerine koyma dimektür. Ya' nī murād, 'āŧıq-i ŧādıka derd u ğam 'āfiyetden (T 206^b) ziyāde enīs u mūnis olduğın beyāndır.

موبمو از درد بیدرمان لبالب شو ولی Mübemü ez derd-i bīdermān lebāleb ŧev velī

Ma' nā budur ki dermānsuz olan derdden mübemü lebāleb toptolı ol feemmā

گر بساط مرگ بستر باشدت پہلو منہ Ger bisāt-i merg bester bāŧedet pehlū menih

Ma' nā budur ki eger mergüñ bisātı saña döŧek olursa dağı ol döŧegüñ üzerine yanüñi koyma ki yine nev'en ol koymağda vücūda bir rāhatlık gelür dimektür. Ya' nī murād, dermānsuz olan derdden mübemü lebāleb pür olduğın beyāndır.

کوه الماس ار شود ذوق و تماشا در دلت Kūh-i elmās er ŧeved zevk u temāŧā der dilet

Ma' nā budur ki zevk-i temāŧā eger senüñ gönlinde (İ 127^a) elmās dađı dađı (HP 428^b) olursa. Ya' nī kūh-i elmāsuñ mertebesinde dađı olursa yine

با کسی در جلوگاه دوست عرفی رو منہ Bā kesī der cilvegāh-i düst 'Urfī rū menih

Ma' nā budur ki ey 'Urfī, mađbübuñ cilvegāhına bir kimseyle yüz koyma, ya' nī gitme dimektür. Murād, temāŧā-yi cemāl-i mağbüba yoldaŧ varmaduğın beyāndır.

(HE 216^a) Velehu Eyzen³⁰¹²

(müfte' ilün / mefā' ilün / müfte' ilün / mefā' ilün)

Hız u şarāb-i hayretem zān qad-i cilvesāz deh خیز و شراب حیرتم زان قد جلوه ساز ده

Ma' nā budur ki ey maḥbūb, qalq benüm hayretüm şarābını ol cilvesāz olan qad u qāmetūnden vir dimekdür.

Rūy be rūy-i ' işve kon dūş be dūş-i nāz deh روی بروی عشوه کن دوش بدوش ناز ده

Ma' nā budur ki yüzüni ' işvenün yüzüne eyle ve omuzuñi nāzuñ omuzuna vir dimekdür. Ya' nī murād, maḥbūb (T 207^a) cilveye qalqduğı vaqt evşāfi beyāndur.

Ey dil-i sāde goftemet nām-i vefā meber kunün ای دل ساده گفتمت نام وفا میر کنون

Ma' nā budur ki ey ḥile vü mekrden sāde olan gönül, ben ḥod saña didüm ki vefānuñ nāmını imdi iletme.³⁰¹³ Ya' nī vefāyı zikr idüp ḥāḫıra getürme feemmā

Merhem-i dāğ-i ḥ' iş rā ez nemek imtiyāz deh مرهم داغ خویش را از نمک امتیاز ده

Ma' nā budur ki öz vücūduña olan dāğuñ merhemini duzdan imtiyāz vir dimekdür. Ya' nī murād, nemek pāyesinde olan vefānuñ nāmını zikr itme dimegi beyāndur.³⁰¹⁴

Tevsen-i nāz kerde zīn ey dil-i ' āfiyetgozīn توسن ناز کرده زین ای دل عافیت گزین

Ma' nā budur ki ey rāḫatlık iḥtiyār idici gönül, maḥbūb tevsen-i nāzını eyerlemiştir.³⁰¹⁵ Bu taqdirce

Müybemüy ḥ' iş rā müjde-i turktāz deh موی به موی خویش را مزده ترکناز ده

Ma' nā budur ki öz vücūduña müybemüy yağmā vü tālān müjdesini vir dimekdür. Ya' nī murād, maḥbūbuñ tevsen-i nāzında olan aḥvāli beyāndur.

Key du ' arūs rā be hem tāb-i müşāreket buved کی دو عروس را به هم تاب مشارکت بود

Ma' nā budur ki iki ' arūsūñ birbiriyle müşāreket tāqati qaçan olur, olmaz dimekdür. Bu taqdirce

³⁰¹² velehu eyzen: gazel İ, - HP

³⁰¹³ vü: - HE; imdi: - HE

³⁰¹⁴ Bu cümle HE'de yoktur.

³⁰¹⁵ eyerlemiştir: rehber eylemiştir HE

Yā der-i merdumī bezen yā si ṭalāk-i āz deh یا در مردمی بزن یا سه طلاق از ده

Ma' nā budur ki yā ḥod merdumzādelik ḳapusın urma, ya' nī ol da' vāy (HP 429^a) itme veyāḥud ḥırş u ṭama' a üç ṭalāk vir dimekdür. Ya' nī murād, ḥırş u ṭama' la merdumzādelik birbiride cem' olmaduğın beyāndur.³⁰¹⁶

Şīve-i Sāmiri' buved neng-i kirişmehā-yi to شیوه سامری بود ننگ کرشمهای تو

(T 207^b) **Ma' nā budur ki** ey maḥbūb, senūn nāz u kirişmelerūnūn 'ār u nāmūsı bi-'aynihi Sāmiri' nūn şīvesi olur. Bu taḳdīrce

Yā be fedā-yi 'işve kon yā be zekāt-i nāz deh یا بفدای عشوه کن یا به زکات ناز ده

Ma' nā budur ki ey maḥbūb, Sāmiri' nūn şīvesinūn nengi olan kirişmeñi yāḥud 'aşḳuñ fedāsına eyle veyāḥud nāzuñ zekātını vir dimekdür. Ya' nī murād, kirişme-i maḥbūba ṭālib olduğın beyāndur.³⁰¹⁷

Yā Rab ez ān kirişmeem kāviş-i dil naşīb kon یا رب از آن کرشمه ام کاوش دل نصیب کن

Ma' nā budur ki ey Bārī Ḥudāyā, ol kirişmeden baña kāviş-i dil naşīb eyle zīrā ki

Sīne-i kebk dādeī nāḥun-i şāḥbāz deh سینه کبک داده را ناخن شاهباز ده

Ma' nā budur ki (HE 216^b) baña sīne-i kebk ḥāletın virmişdürsen bārī nāḥun-i şāḥbāz daḥi vir dimekdür.

Dem zede 'Urfī ez vefā tā zenemeş be imtiḥān دم زده عرفی از وفا تا زنمش بامتحان

Ma' nā budur ki 'Urfī vefākeşlikden dem urup lāf itmişdür ḥattā ol 'Urfī'yi imtiḥān için urmaḳdan ötüri

Deşne-i zehr dādeī zān muje-i dirāz deh دشنه زهر داده زان مزه دراز ده

Ma' nā budur ki ol uzun olan kırpikden zehirli olan ḥançer vir ki imtiḥān için 'Urfī'yi urayum zīrā ki vefādan urmuşdur dimekdür. Ya' nī murād, vefākeşlikden dem urduğın beyāndur.³⁰¹⁸

³⁰¹⁶ Bu cümle HE'de yoktur.

³⁰¹⁷ Bu cümle HE'de yoktur.

³⁰¹⁸ Bu cümle HE'de yoktur.

Ḥarfu'l-yā³⁰¹⁹

(mefā' ilün / fe' ilätün / mefā' ilün / fe' ilün)

Bahār reft u nekerdīm 'azm cā-yi hoşī بهار رفت و نکردیم عزم جای خوشی

Ma' nā budur ki faşl-i bahār gitdi ve bir hoş menzile 'azm idüp (T 208^a) gitmedik.

Berehneser beniştīm der havā-yi hoşī برهنه سر بنشستیم در هوای خوشی

Ma' nā budur ki berehneser olduğumuz hâlde bir hoş hevā-yi rüzigârda oturmaduk dimekdür.Ya' nî murād, faşl-i bahârda huzûr itmedügin (HP 429^b) beyāndur.³⁰²⁰Bahār reft u be hengāme-i nevāsencān بهار رفت و بهنگامه نواسنجان³⁰²¹**Ma' nā budur ki** bahār gitdi ve nevāsenc olan muṭriblerün hengāmesiyle

Demī zi hüş nereftīm ez nevā-yi hoşī دمی ز هوش نرفتیم از نوای خوشی

Ma' nā budur ki bir hoşnevānuñ kemāl-i te'şirinden bir nefes lāya' kıl olup 'aқldan gitdik dimekdür. Ya' nî murād, bahār gidüp bir hoşnevā istimā' itmedügin beyāndur.Bahār reft u be mestān-i giryedüst demī بهار رفت و بمستان گریه دوست دمی³⁰²²**Ma' nā budur ki** bahār gitdi ve aғlamaқla dūst olan serhoşlar ile bir nefes

Nedāştīm surūdī be hāy u hūy-i hoşī نداشتیم سرودی بهای هوی خوشی

Ma' nā budur ki bir hoş hāy u hūyla bir āvāze dutmaduk dimekdür. Ya' nî murād, bahār gidüp mestān-i giryedüstıyla hāy u hūy idüp surūd itmedügin beyāndur.³⁰²³

Bahār reft u be gülbāng-i bülbülān-i çemen بهار رفت و بگلبانگ بلبلان چمن

Ma' nā budur ki bahār gitdi ve çemenün bülbüllerinün gülbāngıyla

Piyāleī nekeşidīm der hevā-yi hoşī پیاله نکشیدیم در هوای خوشی

Ma' nā budur ki bir hoş hevāda bir piyāle şarāb nüş itmedik dimekdür.

Be turrehāt-i to 'Urfī hoşend dānāyān بترهات تو عرفی خوشند دانایان

Ma' nā budur ki ey 'Urfī, dānādil olan erbāb-i ma' ārif senün turrehātuñla hoşdurlar, ya' nî³⁰¹⁹ ḥarfu'l-yā: - HP³⁰²⁰ Bu cümle HE'de yoktur.³⁰²¹ Bu beyt ve şerhi HE'de yoktur.³⁰²² Bu mısra ve şerhi HE'de yoktur.³⁰²³ Bu cümle HE'de yoktur.

maḥzūzdurlar.³⁰²⁴ Bu taḳdīrce (T 208^b)

Nedīdeem be cihān çun to jājhāy-i hoş نديده ام بجهان چون تو ژاڅاي خوشی

Ma' nā budur ki cihānda bir sencileyin jājhāy-i hoş görmedüm dimekdür. Ya' nī murād, kesr-i nefis idüp jājhāy olduĝın beyāndur.

Velehu Eyzen³⁰²⁵

(mefā' ilün / mefā' ilün / mefā' ilün / mefā' ilün)

Eger ārāyiş ez dükkānçe-i nāmūs bistānī اگر آرایش از دکانچه ناموس بستانی

Ma' nā budur ki eger zīb ü zīneti nāmūs u 'āruñ dükkānçesinden alacaĝ olursan

Serāvīl-i tezerv u ḥulle-i ṭāvūs bistānī سراويل تذر و حله طاووس بستانی

Ma' nā budur ki tezervüñ serāvīlin ve ṭāvūsüñ ḥullesin alursan dimekdür. Ya' nī murād, 'ār u nāmūsüñ dükkānçesinüñ metā' inuñ pāklıkın ve istiḥkāmın (HP 430^a) beyāndur ki gūyā ki bir ādem şāhibnāmūs ola tezerv didikleri kuşuñ serāvīli ki ayaĝından çıkmayup dā'imā şāhibnāmūs ise bu daḫi böylece olur ve ḥulle-i (İ 127^b) ṭāvūs niçe ki 'ārızı olmayup zātī olur dimekdür. İşte 'ibārete göre bu ḥaḳīrūñ virdügi ma' nā budur ki beyān olundu feemmā eger semā' a mevḳūf ma' nāsı var ise ol başḳadur muṭā' alayla olmaz. Erbāb-i zekāvete ma' lümdur, beyāna ḥācet yoĝ.

Negīrī hiç esbāb-i terennüm der zarar ufted نگیری هیچ اسباب ترنم در ضرر افتد

Ma' nā budur ki ašlā hiç terennümāt ve zevḳ esbābını dutmayasın, eger zarūret daḫi düşecek olursa. Ya' nī, eger iḳtizā ḥasebiyle daḫi olursa esbāb-i terennüme meyl idüp ḳaldurma zirā ki (T 209^a) fī'l-ḥaḳīḳa nazar olunursa

Heme heyhāt ber dārī heme efsūs bistānī همه هیهات برداری همه افسوس بستانی

Ma' nā budur ki cümle heyhāt dimegi ḳaldurursın ve cümle efsūs u ḫayf dimegi alursın dimekdür. Ya' nī murād, dünyāda olan esbāb-i terennümüñ neticesi heyhāt u efsūs dimek olduĝın beyāndur.

Çerāĝet ez dil-i āteşperestān ger şevved rüşen چراغت از دل آتش پرستان گر شود روشن

Ma' nā budur ki ey ṭālib, senüñ çerāĝ-i murāduñ eger āteşperest olanlaruñ gönünden rüşen

³⁰²⁴ maḥzūzdurlar: maḥşūşdurlar HE

³⁰²⁵ Bu gazel ve şerhi HE'de yoktur. velehu eyzen: gazel İ, - HP

olacak olursa ol zamān

Der endāzī der āteş subḥa vü nāḳūs bistānī در اندازی در آتش سبجه و ناقوس بستانی

Ma' nā budur ki elüñde olan riyā subḥasın āteşe atasın ve nāḳūs alasın dimekdir. Ya' nī çerāğ-i maḳşūduñ ḳanğı fırḳadan rūşen olursa ol gurūhuñ tābi' i olmağı beyāndur ve taşavvuf ma' nāsı erbābına ma' lūm.

Edeb ez dest bogzārī be sevdā-yi vişāl ey dil ادب از دست بگذاری بسودای وصال ای دل

Ma' nā budur ki ey göñül, maḥbūbuñ vişāli sevdāsiyla (HP 430^b) şaḳınup şerā'it-i edebi elden ḳoymayasın belki

Be la' leş cān dehi vü z'āsītāneş būs bistānī بلعلش جان دهی و زآستانش بوس بستانی

Ma' nā budur ki ol maḥbūbuñ la' l lebine cān viresin ve eşiginden buse alasın dimekdir. Ya' nī murād, vişāl sevdāsiyla edebi terk itmek cā'iz olduğın beyāndur.

Her ān sermāye-i maḳşūd k'ān nāyābter 'Urfī هر آن سرمایه مقصود کان نایاب تر عرفی

Ma' nā budur ki ey 'Urfī, her şol murād u maḳşūd sermāyesi ki dünyāda bulunmaḳ ihtimāli (T 209^b) olmaz, ziyādesiyle nāyābdur.

Be ḥūnī ger dehendet ḳadr-i nāmaḥsūs bistānī بخونی گر دهندت قدر نامحسوس بستانی

Ma' nā budur ki eger ol nāyāb sermāye olan maḳşūdı saña bir ḳana virecek olurlarsa nāmaḥsūs olan nesnenüñ ḳadrini ve ḳıymetini almış olursın dimekdir. Ya' nī murād, nāmaḥsūs olan sermāye-i maḳşūdı bir ḳana aldüğün beyāndur.

Velehu Eyzen³⁰²⁶

(mütefā' ilün / fe' ülün / mütefā' ilün / fe' ülün)

Ne şikīb-i tevbe ez mey ne edeb-i zamān mesti نه شکیب توبه از می نه ادب زمان مستی

Ma' nā budur ki ne şarābdan tevbe itdüğümüze şabrımız vardır ve ne ḥod şerḥoşlıḳ 'āleminde edebimiz vardır ki

Ki be çin-i zülf-i sāḳī bekonem dirāzdestī که بچین زلف ساقی بکنم دراز دستی

Ma' nā budur ki sāḳinüñ çin-i zülfine dirāzdestlik (HE 217^a) itmeyeyüm dimekdir. Ya' nī murād, öz aḥvālin beyāndur.³⁰²⁷

³⁰²⁶ Bu gazel ve şerhi HE'de yoktur. velehu eyzen: gazel İ, - HP

³⁰²⁷ Bu cümle HE'de yoktur.

چه کشی ز ناز لشکر تو بگو فدای من شو Çi keşî zi nâz leşker to begû fedâ-yi men şev

Ma'nâ budur ki ey maḥbûb, kemâl-i nâzdan niçün leşker çekiyorsun eger murâduñ beni qatlıtmek ise söyle ki benüm fedâm ol zîrâ ki

Ki girân nemîfurüşed be to kes metâ' -i hestî که گران نمیفروشد بتو کس متاع هستی

Ma'nâ budur ki varlık metâ' ını saña kimesne ağır bahâyyla şatmaz dimekdür. Ya'nî murâd, varlığı metâ' ı olan cânını maḥbûba ucuz bahâyaya virdügin beyândur.³⁰²⁸

چه عقوبتست یا رب من عافیت گزین را Çi 'ukûbetest yâ Rab men-i 'âfiyetgozîñ râ

Ma'nâ budur ki ben 'âfiyetgozîne ey Bârî Ḥudâyâ 'acabâ bu ne 'uqûbetdür ve bu ne 'azâbdur ki (T 210^a)

نه گمان زود مردن نه امید تندرستی Ne gumân-i zûd-i morden ne ümîd-i tendorostî

Ma'nâ budur ki ne tîzce (HP 431^a) helâk olmaq gumânı vardur ve ne ḥod tendorostî olup şihhatpezîr olmaq ümmîdi vardur dimekdür.³⁰²⁹ Ya'nî murâd, 'uqûbete ve 'azâba giriftâr olduĝın beyândur.

همه نقد جنس ایمان بتو بر فشاندم اکنون Heme naqd cins-i îmân be to ber feşânem eknûn

Ma'nâ budur ki cins-i îmân u i'tikâduñ cümle sermâyesini şimdi senüñ üzerüne şaçaram. Bu taqdîrce³⁰³⁰

تو و ننگ آن بضاعت من و عیش تنگدستی To vü neng-i ân bizâ' at men u 'ıyş-i tengdestî

Ma'nâ budur ki ey maḥbub, sen ve ol cins îmânıñ naqdinüñ bizâ' atinüñ nengi ve ben ve tengdestlik 'ıyşî dimekdür. Ya'nî murâd, sen ol bizâ' atle şâhibsermâye ol ve ben tengdest olayum dimegi beyândur.³⁰³¹

ره طاعت تو یا رب که رود چنانکه شاید Reh-i tâ' at-i to yâ Rab ki reved çunânki şâyed

Ma'nâ budur ki lâyıq olduĝı üzere senüñ tâ' at u 'ibâdetüñ yolına ey Bârî Ḥudâyâ kim gitmege kâdirdür, kâdir degildür. zîrâ ki

³⁰²⁸ Bu cümle HE'de yoktur.

³⁰²⁹ ḥod: - HE

³⁰³⁰ şaçaram: şaçdum HE

³⁰³¹ Bu cümle HE'de yoktur.

Çu neyāyed ez Berehmen be sezā şanemperestī چو نیاید از برهن به سزا صنم پرستی

Ma' nā budur ki çünkü şanemperest olmağa lāyık olan 'ibādet ki Berehmen'den vücūdā gelmeye dimekdür. Ya' nī murād, şanem-i haqīqate olan t̄ā' atūn yolına kimesne gitmege qādir olmaduğın beyādur.³⁰³²

Gile-ī neyāmedenhā gül-i va' dehāst verne گلۀ نیامدنھا گل و عده هاست ورنه

Ma' nā budur ki maḥbūbuñ gelmemesinūñ şekvāsı itdügi va' delerūñ güli pāyesindedür yoqsa

Be hemīn hoş est 'Urfī ki to nāmeī firistī به همین خوش است عرفی که تو نامه فرستی

(T 210^b) **Ma' nā budur ki** 'Urfī bunuñla daḥi hoşdur ki ey maḥbūb sen bir nāme gönderesen dimekdür. Ya' nī murād, maḥbūbuñ gelmemesinden şekvā itdügin beyādur.

Velehu Eyzen³⁰³³

(fe' ilātūn / mefā' ilūn / fe' ilūn)

Çendem ey nāle-i seḥer bekoşī چندم ای ناله سحر بکشی

Ma' nā budur ki ey seḥer nālesi beni niçeye dek helāk idersen?

Her demem z'āteş-i diger bekoşī هر دم ز آتش دگر بکشی

Ma' nā budur ki her dem beni bir ğayrı āteşden helāk idersen dimekdür. Ya' nī murād, nāle-i seḥerīden helāk olduğın beyādur.

Der-i ĩn dūdgeh dilā derbend در این دود گه دلا دربند

(HP 431^b) **Ma' nā budur ki** bu dūđhāne olan vücūduñ qapusını ey göñül, bağla zirā ki

Çendem ez āh-i bīeşer bekoşī چندم از آه بی اثر بکشی

Ma' nā budur ki te' şirsiz olan āhdan beni niçeye dek helāk idersen dimekdür. Ya' nī murād, āh u nālesi bīeşer olduğın beyādur.

Ey ki pervānegī konī tersem ای که پروانگی کنی ترسم

Ma' nā budur ki ey ol kimesne ki pervānelik idiyorsan ḥavf iderem ki

Āteşem rā be bāl u per bekoşī آتشم را بیال و پر بکشی

Ma' nā budur ki benim vücūdumda olan āteşi bāl u perūñde (İ 128^a) olan rüzigārla berbād

³⁰³² Bu cümle HE'de yoktur. velehu eyzen: gazel İ, - HP

³⁰³³ Bu gazel ve şerhi HE'de yoktur.

idüp helāk idesen dimekdür. Ya‘nî murād, vücūdında olan āteş-i ‘aşkı beyāndur.

Nāleem seng rā begiryāned ناله ام سنگ را بگیریاند

Ma‘nā budur ki benüm nāle vü feryādum kemāl-i te’şîrinden daşı ağıladur. Bu taqđırce

Ey felek murğ-i nāmeber bekoşî ای فلک مرغ نامه بر بکشی

Ma‘nā budur ki ey felek, nāme ilelici olan murği helāk idersen dimekdür. Ya‘nî murād, nālesinde olan te’şîri beyāndur ki hevāda olan murğ-i nāmeberi yandırmağ mümkindür.

(T 211^a)

Koşti ez ğamze ehl-i ‘ālem rā کشتی از غمزه اهل عالم را

Ma‘nā budur ki ey maḥbüb, maḥlūḡ-i ‘ālemi ğamzedden helāk eyledi.

Ba‘d ez ĩn ğamze rā meger bekoşî بعد از این غمزه را مگر بکشی

Ma‘nā budur ki bundan şoñra kimesne ḡalmanı meger ğamzeyi helāk idersen dimekdür.

Ya‘nî murād, ğamze-i maḥbüb ehl-i ‘ālemi helāk itdüğün beyāndur.

Tā keyem çun çerāğ-i şām-i belā تاکیم چون چراغ شام بلا

Ma‘nā budur ki tā niçeye dek beni belā vü miḥnet aḡşamınuñ çerāğı gibi

Zindesāzî vü der seḡer bekoşî زنده سازی و در سحر بکشی

Ma‘nā budur ki diri düzesen ve seḡer vaḡtinde helāk idesen dimekdür. Ya‘nî murād, çerāğ-i şām-i belā gibi olduğün beyāndur.

Çun kesî ehl-i derd ‘Urfî rā چون کسی اهل درد عرفی را

Ma‘nā budur ki ey maḥbüb, çünki murāduñ ehl-i derdi helāk itmekdür bārî ‘Urfî’yi

Çeşm dārem ki pîşter bekoşî چشم دارم که پیشتر بکشی

Ma‘nā budur ki ümîd dutaram ki cümleden muḡaddemce helāk idesen dimekdür. Ya‘nî murād, ehl-i derdden (HP 432^a) olduğün beyāndur.

Velehu Eyzen³⁰³⁴

(mef‘ülü / mefā‘ilü / mefā‘ilü / fe‘ülün)

Tā ḡun neḡorî çāşnî-i derd nedānî تا خون نخوری چاشنی درد ندانی

Ma‘nā budur ki ey tālib, tā ki bu ḡarîḡ-i ‘aşḡda ḡan yimesen derd ü elemün çāşnîsi ne olduğün

³⁰³⁴ Bu gazel ve şerhi HE’de yoktur. velehu eyzen: gazel İ, - HP

bilmeszen.

Tā dil nedehī ān çī be men kerd nedānī تا دل ندهی آن چه بمن کرد ندانی

Ma' nā budur ki tā ki ol maḥbūba mā'il olup göñül virmeyesen ol nesneyi ki baña itmişdür bilmezsen dimekdür. Ya' nī murād, ṭarīḳ-i 'āşıklığı beyāndur.

Tā bŷy-i güli nişnevī vü kem nekonī nāz تا بوی گلی نشنوی و کم نکنی ناز

Ma' nā budur ki ey maḥbūb, bir sencileyin gülsıfat olur maḥbūbuñ rāyiḥasını istimā' itmedikçe (T 211^b) nāzı az itmez zīrā ki henūz

Āşufteḡī-i bād-i çemengerd nedānī آشتفگی باد چمن گرد ندانی

Ma' nā budur ki çemen dolancı olan rŷzigāruñ neden āşufte vü perīşān olduḡın bilmezsen dimekdür. Ya' nī murād, maḥbūb 'āşık olmadukça āşufteleruñ aḥvālin bilmedüḡın beyāndur.

Mey nŷsem u gülgŷn şevem u biḥude ḥandem می نوشم و گلگون شوم و بيهده خندم

Ma' nā budur ki şarāb nŷ iderem ve gülgŷn çehre oluram ve boş yere ḥande iderem bundan ötüri ki

Tā ez ḡam-i dŷnyā ruḥ-i men zerd nedānī³⁰³⁵ تا از غم دنیا رخ من زرد ندانی

Ma' nā budur ki tā ki ḡam-i dŷnyādan ötüri benüm çehremi şarı bilmeyesen dimekdür. Ya' nī murād, def' -i ḡam içün mey nŷ itdüḡın beyāndur.

Tā ser neşevēd ḥāk be cevlāngeh-i maḡşŷd تا سر نشود خاک به جولانگه مقصود

Ma' nā budur ki tā ki baş, murād u maḡşŷduñ cevlāngāhında ḥāk olmadukça.

Ber sürme muḡaddem şodenī gerd nedānī بر سرمه مقدم شدنی گرد ندانی

Ma' nā budur ki tozuñ sürme üzerine muḡaddem olduḡını bilmezsen dimekdür. Ya' nī murād, cān virmedikçe cānān ele girmedüḡın beyāndur.

Ey nev be cihān āmede ḡam ḥaşşa-i mā kū ای نو بجهار آمده غم حصه ما کو

Ma' nā budur ki ey cihāne yeñi gelen ḡam, bizüm ḥaşşamız ḡanı?

Şod dīr meḡer resm-i reh āverd nedānī³⁰³⁶ شد دیر مگر رسم ره آورد ندانی

Ma' nā budur ki meḡer çok oldı ki yoldan gelmegüñ 'ādetini bilmiyorsun dimekdür.

³⁰³⁵ HP - من:

³⁰³⁶ HP و بر: دیر

(HP 432^b)

Ey ān ki be derd-i dil-i ‘Urfī cigeret sūht ای آن که بدرد دل عرفی جگرت سوخت

Ma‘nā budur ki ey ol kimesne ki ‘Urfī’nūñ gōñlinde olan derd u ğama (T 212^a) cigerūñ yandı. Bu taqđırce

Ümmīd ki hāl-i dil-i bīderd nedānī امید که حال دل بی درد ندانی

Ma‘nā budur ki ümmīddür ki derdsüz olanlaruñ gōñlinūñ aḥvālını bilmeyesen dimekdür. Ya‘nī murād, derd-i diline maḥbūbuñ cigeri sūhte olduĝın beyāndur.

Velehu Eyzen³⁰³⁷

(fe‘ ilātün / mefā‘ ilün / fe‘ ilün)

Ger keṣī tīg u dūstār koṣī گر کشی تیغ و دوستار کشی

Ma‘nā budur ki eger sen kılıc çeküp dūstāruñı helāk idecek olursan

Nekoṣī çun men er hezār koṣī نکشی چون من ار هزار کشی

Ma‘nā budur ki eger biñin daḥi kıatlı idecek olursan benüm gibi dūstārı helāk itmeyesen dimekdür. Ya‘nī murād, helāk olanlarda kendüsinden ziyāde dūstār olmaduĝın beyāndur.

Āteṣem zen ki zinde gerdem bāz آتشم زن که زنده گردهم باز

Ma‘nā budur ki ey maḥbūb, benüm vücūduma āteṣ-i ‘aşq ur ki girü yine tāze ḥayāt bulup zinde olayum.

Gerçi ŧem‘ em hezār bār koṣī گرچه ŧمعم هزار بار کشی

Ma‘nā budur ki egerçi benüm ümīdüm ŧem‘ini biñ kerre söndürüp helāk idersen feemmā yine āteṣ-i ‘aşqla beni zinde idersen dimekdür. Ya‘nī murād, ŧem‘ gibi gāh zinde ve gāh morde olduĝın beyāndur.

Der kıyāmet koned güleŧşānī در قیامت کند گل افشانی

Ma‘nā budur ki rüz-i kıyāmetde güleŧşānlık ider.

Bülbülī rā ki der bahār koṣī بلبلی را که در بهار کشی

Ma‘nā budur ki bir bülbül-i nāmurādı ki faṣl-i bahārda helāk idersen dimekdür. Ya‘nī murād, bahārda ḥasret ile maḥtül olan bülbül, rüz-i kıyāmetde güleŧşān olduĝın beyāndur.

³⁰³⁷ Bu gazel ve ŧerhi HE’de yoktur. velehu eyzen: gazel İ, - HP

منت قتلّم ار کنی قسمت   Minnet-i kıtlem er koni kısmet

Ma‘nā budur ki (T 212^b) ey maḥbūb, benüm kıtlümüñ minnetin eger kısmet idecek olursan.

Ba‘zı nuşhada “ار کنی قیمت” (er koni kıymet) vāki‘ olmuşdur ma‘nāsi ma‘lūm.

دو جهان را به زیر بار کشتی   Du cihān rā be zīr bār koşī

Ma‘nā budur ki iki cihānı daḥi ol kısmet olan minnetüñ yūkinüñ (**HP 433^a**) altında helāk idersen dimekdür. Ya‘nī murād, kıtlı olduḡunun minneti mübālaḡa üzere çok olduḡın beyāndur.

تا کی از عشوه نیم مستانرا   Tā key ez ‘ışve nīmestān rā

Ma‘nā budur ki ey maḥbūb, tā niçeye dek nīmest olan ‘uşşāḡuñ, kemāl-i ‘ışveñden

بشکنی جام و در خمار کشتی   Bişkeni cām u der ḡumār koşī

Ma‘nā budur ki cām-i bādelerin şikest idüp kendülerin ḡumyāze-i ḡumārda helāk idersen dimekdür. Ya‘nī murād, ‘ışve-i maḥbūbda cāmları şikest olup ḡumārda helāk olduḡların beyāndur.

ترسم ای عشق مهربان که مرا   Tersem ey ‘aşḡ-i mihrībān ki merā

(İ 128^b) **Ma‘nā budur ki** ey mihrībān şüretinde olan ‘aşḡ-i ḡunrīz, ḡavf iderem ki

سر به زانوی غمگسار کشتی   Ser be zānū-yi ḡamḡusār koşī

Ma‘nā budur ki ser be zānū-yi ḡamḡusār olduḡum ḡālde helāk idersen dimekdür. Ya‘nī murād, ‘aşḡdan ḡavf itdüḡin beyāndur.

بتماشا طلب ترحم را   Be temāşā taleb tarahḡum rā

Ma‘nā budur ki merḡameti temāşāya da‘vet eyle

عرفی خویش را چو زار کشتی   ‘Urfi-i ḡi‘iş rā çu zār koşī

Ma‘nā budur ki ey maḥbūb, çünki öz ‘Urfi-i biçāreñi zār u zebūn olduḡı ḡālde helāk idiyorsun bārī meḡameti tarahḡumu temāşāya da‘vet eyle gelsünler ‘Urfi’nüñ ḡālini görsünler dimekdür. Ya‘nī murād, maḥbūb kendüyi (**T 213^a**) zār u zebūn olduḡı ḡālde helāk itdüḡin beyāndur.

Velehu Eyzen³⁰³⁸

(mef' ūlū / mefā' ilū / mefā' ilū / fe' ūlūn)

Ey şayd-i ğam ' işvenumāyī ki to bāşī ای صید غم عشوه نمایی که تو باشی

Ma' nā budur ki ey ol şayd-i ğam olan giriftāre ki ' işvenumā sen olasın. Bu taqđırce

Bīmār be ūmīd-i devāyī ki to bāşī بیمار بامید دوایی که تو باشی

Ma' nā budur ki bīmārdur ol kimesne ki anuñ devāsınuñ ūmīdi sen olasın dimekdür. Ya' nī murād, her ol kimesne ki maħbūb kendünuñ derdine dermān olmaħ ūmīdinde ola işte ol kimesne dā'imā ħaste vü bīmār olduĝın beyāndur zīrā ki maħbūblar, ' uşşākuñ derdine devā olmaħ iħtimālī yoħdur dimekdür.

Raħmī be kesān ger nekoned ' ayb begīrend رحمی بکسان گر نکند عیب بگیرند

Ma' nā (HP 433^b) budur ki ey maħbūb, eger kimesnelere bir raħm itmeyecek olursan ' ayb tutmazlar zīrā ki

Ġāretzedede-i mihr u vefāyī ki to bāşī غارت زده مهر و وفایی که تو باشی

Ma' nā budur ki bir mihr u vefānuñ ĝāretzedesi ki sen olasın dimekdür. Ya' nī murād, maħbūb ĝāretzedede-i mihr olup kimesneye raħm itmedüĝın beyāndur.

Merdum heme cūyend neşāţ u ţarab u ' ıyş مردم همه جویند نشاط و طرب و عیش

Ma' nā budur ki maħlūk cümleden dünyāda neşāţ u ţarab u ' ıyş u ' ışret taleb iderler feemmā

Men fitne vü āşūb belāyī ki to bāşī من فتنه و آشوب بلایی که تو باشی

Ma' nā budur ki ben fitne vü āşūb ve ol belāyī ki sen olasın işte ben bunları taleb iderem dimekdür. Ya' nī murād, maħlūk zevħ taleb idüp kendüsi maħbūbuñ fitne vü āşūb u belāsın (T 213^b) taleb itdüĝın beyāndur.

Ey baħt zi şāhī be gedāyī neresīdīm ای بخت ز شاهای بگدایی نرسیدیم

Ma' nā budur ki ey baħt-i bed, şāhlıĝdan gedālĝa yetişdüm.

Der sāye-i meymūn-i humāyī ki to bāşī در سایه میمون همایی که تو باشی

Ma' nā budur ki ol mübārek olan humānuñ sāyesinde ki sen olasın ey baħt-i bed, şāhlıĝdan gedālĝa yetişdüm dimekdür. Ya' nī murād, baħtından şekvādur.

³⁰³⁸ Bu gazel ve şerhi HE'de yoktur. velehu eyzen: gazel İ, - HP

از بسکه ملانک بتماشای تو جمعدن Ez beski melā`ik be temāšā-yi to cem`end

**Ma`nā budur ki** ey maḥbūb, temāšāna ṭā`ife-i melā`ik cem` olmuşlardır. Bu taḫdīrce

اندیشه ننگجد بسراییی که تو باشی Endīše negonced be serāyī ki to bāšī

**Ma`nā budur ki** ey maḥbūb, ol bir serāy-i dilde ki sen mevcūd olasıñ endīše vü efkār ol sarāya şıǵmaz dimekdür. Ya`nī murād, maḥbūb olduǵı dilde endīše vü efkār şıǵmaduǵın beyāndur.

خورشید بگرد سر هر ذره بگردد Hurşīd be gird-i ser-i her zerre begerded

Ma`nā budur ki güneş, her bir zerrēnūñ başıñuñ eṭrāfına dolanur.

آنجا که خیال تو و جاییی که تو باشی Āncā ki ḥayāl-i to vü cāyī ki to bāšī

**Ma`nā budur ki** ol mekānda ki senūñ ḥayālūñ ola ve ol yerde ki sen sākin olasıñ ol mekānlarda ḥurşīd her zerrēnūñ başına dolanur (HP 434<sup>a</sup>) dimekdür. Ya`nī murād, maḥbūbuñ olduǵı mekānuñ ve ḥayālīnūñ olduǵı mekānuñ şerefiyyetin beyāndur.

عرفی چه کند گر بضیافت بردش وصل `Urfī çı koned ger be ziyāfet boredeş vaşl

**Ma`nā budur ki** `Urfī neylesün eger maḥbūbuñ vaşlı kendüyi ziyāfete ileticek olursa

با نعمت دیدار گدایییی که تو باشی³⁰³⁹ Bā ni` met-i dīdār gedāyī ki to bāšī

**Ma`nā budur ki** (T 214<sup>a</sup>) dīdārūñ ni` metinden bir gedāy ki sen olasıñ. Ya`nī murād, maḥbūbuñ dīdārīnuñ ni` metinūñ gedāsı olduǵın beyāndur.

Velehu Eyzen³⁰⁴⁰

(müstef` ilün / müstef` ilün / müstef` ilün / müstef` ilün)

بشتاب در راه طلب بگذر زهر آسودنی Bişṭāb der rāh-i ṭaleb bogzer zi her āsūdenī

**Ma`nā budur ki** ṭaleb yolında `acele üzere ol her rāḥatlık olan nesneden fārīḡ olup terk eyle zīrā ki

این ره که بی پایان خوشست ارزد قدم فرسودنی Īn reh ki bīpāyān ḥoşest erzed ḫadem fersūdenī

**Ma`nā budur ki** bu rāh-i ṭaleb ki bīpāyān olduǵı ḥāldē ḥoşdur ḫademi fersūde itmege deger dimekdür. Ya`nī murād, rāh-i ṭalebūñ bīpāyān olduǵun, ḥoş olduǵın beyāndur.

³⁰³⁹ Bu mısra ve şerhi İ`de yoktur.

³⁰⁴⁰ Bu gazel ve şerhi HE`de yoktur. velehu eyzen: gazel İ, - HP

Taḥṣīl-i derd-i dūstī ān sū terset ez bīṣ u kem تحصیل درد دوستی آن سو ترست از بیش و کم

Ma' nā budur ki dūstlīk derdinūn taḥṣīlī bīṣ ü kemden ziyāde efzūndur. Bu taḫdīrce

Dest ez ṭaleb kūteh mekon tā mümkinet efzūdenī دست از طلب کوته مکن تا ممکنت افزودنی

Ma' nā budur ki ṭalebden elūni kūteh itme tā ki ziyāde itmek mümkindür dimekdür. Ya' nī murād, taḥṣīl-i derd-i dūstī çok olduğın beyāndur.

Key ni' met-i dīdār-i ü mīgonced eender ḥavṣala کی نعمت دیدار او می گنجد اندر حوصله

Ma' nā budur ki ol maḥbūbuñ dīdārīnuñ ni' meti ḥavṣalaya kaçan şıgar, şıgmaz dimekdür. Bu taḫdīrce

Mūsâ kocâ dāgem koned ez dest u leb ālūdenī موسی کجا داغم کند از دست و لب آلودنی

Ma' nā budur ki eliyle dudağı ālūde itmekden ḥazret-i Mūsâ beni nirede dāğ ider, idemez dimekdür. Ya' nī murād, ru'yet-i dīdār ni' meti her gönle şıgmaduğın beyāndur ve aḥvāl-i Mūsâ ve kışşası erbābına ma' lūmdur.

Her şūḫ k'āmed der cihān bogzāşt çendīn resm-i nev هر شوخ کامد در جهان بگذاشت چندین رسم نو

(T 214^b) **Ma' nā budur ki** her bir şūḫ maḥbūb ki cihāna geldi bir tāze 'ādet koydı (HP 434^b) feemmā

Kū ez to der 'ālem bemān ber dūstān baḫşūdenī کواز تو در عالم بمان بر دوستان بخشودنی

Ma' nā budur ki senden bu 'ālemde 'ādet-i dūstlar üzerine bağışlamak ḫalsun dimekdür. Ya' nī murād, cihāna gelen maḥbūblaruñ her biri bir tāze resm ḫoyup kendünūn maḥbūbı daḫi dūstlar üzerine bağışlamak ḫoyduğın beyāndur.

Endīşe nī efsūs nī 'Urfī çī bīderdīst īn اندیشه نی افسوس نی عرفی چه بیدردیست این

Ma' nā budur ki endīşe vü efkār yok ve efsūs u ḫayf itmek yok ey 'Urfī, bu ne derdsizlikdür ki idiyorsun dimekdür.

Geh ser be zānū māndenī geh dest ber hem sūdenī گه سر بزانو ماندنی گه دست بر هم سودنی

Ma' nā budur ki gāḫ baş dizde olmaḫ ve gāḫ eli birbirine sürmek. Ya' nī murād, 'āşıḫa bunlar lāzımdur dimegi beyāndur.

Velehu Eyzen³⁰⁴¹

(mefā' ilün / mefā' ilün / mefā' ilün / mefā' ilün)

Gumān dārem ki in derd u taḥammül mīkoned kāri گمان دارم که این درد و تحمل میکند کاری

(İ 129^b) **Ma' nā budur ki** gumān dutaram ki bu derd ü taḥammül bir iş ider.³⁰⁴² Bu taḥdīrce

Begū bā gül ki istiḡnā-yi bülbül mīkoned kāri بگو با گل که استغناى بلبل میکند کاری

Ma' nā budur ki güle söyle ki bülbülün istiḡnāsı tehī degildir, lāzım bir iş ider dimekdir.

Ya' nī, murād, derd ü taḥammülün neticesi olduḡın beyāndur.

Be şulḡ-i dil çı küşī şabr kon ger yār bāz āyed بصلح دل چه کوشى صبر کن گر يار باز آيد

Ma' nā budur ki ey gönül, şulḡa (HE 217^b) niçün çalışup sa'y idersen şabr it eger maḥbüb girü dönüp gelecek olursa

Ġam-i firşat meḡor gāhī ta'allul mīkoned kāri غم فرصت مخور گاهى تعلل میکند کاری

(T 215^a) **Ma' nā budur ki** ġam-i firşatı yime ki gāhī bir olur ki ta'allul daḡı bir iş ider dimekdir. Ya' nī murād, şulḡa sa'y itdüḡın beyāndur.

Dil-i dānā-yi şeḡr-i mā be küfr āḡir tesellī şod دل دانای شهر ما به کفر آخر تسلى شد

Ma' nā budur ki bizüm şeḡrimüzün dānālarınuñ gönli āḡiru'l-emr küfrle mütesellī oldu ki

Ki bāver dāşt hergiz k'an tezelzül mīkoned kāri که باور داشت هرگز کان تزلزل میکند کاری

Ma' nā budur ki hergiz anı inandılar ki tezelzül lāzım bir iş ider dimekdir. Bu beyt, mebniyyi 'ala'l-ḡikāye olmaḡ vardır zīrā ki ma'nā-yi 'ibāretden bir ḡoşça vāzıḡ ma'nā fehm olunmuyor tekellüfātıyla olan (HP 435^a) ma'nā bu ḡaḡirün yanında çendān maḡbül degildir.³⁰⁴³

Be hestīperverān ey dil metā' -i nīstī bunmāy بهستى پروران ای دل متاع نیستى بنماى

Ma' nā budur ki ey gönül, varlık perverde idenlere yokluk metā' ını göster görsünler zīrā ki

Ki bā bīhimmetān-i 'arz-i taḥammül mīkoned kāri که با بيهمتان عرض تحمل میکند کاری

Ma' nā budur ki himmetsüz olan kimesnelere 'arz-i taḥammülāt itmek lāzım anları ḡayrete³⁰⁴¹ Bu gazel ve şerhi HE'de yoktur. velehu eyzen: gazel İ, - HP³⁰⁴² gumān dutaram ki: - HE³⁰⁴³ vardır: gerekdir HE

getürür bir iş ider dimekdür.³⁰⁴⁴ Ya' nî murād, tenperverde olup varlık şāhibi olanlar bîhimmet olduğın beyāndur.³⁰⁴⁵

Dil-i bülbül be her bādī hezārān rāz mīfehmed دل بلبل بهر بادی هزاران راز میفهمد

Ma' nā budur ki bülbülün gönli her bir bād-i gülşenden niçe biñ rāz fehm ider. Bu taqđırce

نه پنداری که ناز و عشوه گل میکند کاری نه پنداری که ناز و عشوه گل میکند کاری

Ma' nā budur ki eyle zan itmeyesen ki gülün nāz u ' işvesi bir iş ider dimekdür.³⁰⁴⁶ Ya' nî murād, bülbülün rāzdān olduğın beyāndur. (T 215^b)

Eger ber mihr efzāyī ğurūr efzāyed ey serkeş اگر بر مهر افزایی غرور افزایش ای سرکش

Ma' nā budur ki eger maḥabbet üzere ziyāde olacağ olursan ol serkeş olan maḥbüb ğurūrı ziyāde ider. Bu taqđırce³⁰⁴⁷

Teğāful kon ki bā ' Urfī teğāful mīkoned kārī تعافل کن که با عرفی تعافل میکند کاری

Ma' nā budur ki teğāful it ki ' Urfī'yle teğāful lāzım bir iş ider

dimekdür. Ya' nî murād, maḥbūbla olan

mu' āmelesin beyāndur.³⁰⁴⁸

م م

م

[HE⁺ E'ş-şerḥu Dīvānçe-i ' Urfī bi ' avni'l-lâhi'l-meliki'l-vahhâb ' an yedi'l-faḳîr Muşţafâ bin Muḥammed ğafera'l-lâhu lehumâ. Fî-yevmi's-şelâsî min Rebi' u'l-evvel sene ḥamse ve şemânî ve mi'eteyn ve elf <1285>|

[T⁺ El-ḥamduli'l-lâhi Te'âlâ Dīvānçe-i ' Urfī temâm oldı. Fî-1135|

[HP⁺ Fî 3 Şabân 1159|

[İ⁺ Temmetü'l-kitâb bi-' avni'l-lâhi el-Melikü'l-Vehhâb ' an-yedi'l-' abdu'l-faḳîr es-Seyyid

Yaḥyâ İbrâhîm. Li-sene şemâni ' oşr u mi'e vü elf, fî-şehri Zi'l-Hicce-i Şerîf <1118>|

³⁰⁴⁴ anları: elleri İ

³⁰⁴⁵ bîhimmet: himmet HE

³⁰⁴⁶ dimekdür: degildür HE

³⁰⁴⁷ maḥbüb: dilber HE

³⁰⁴⁸ mu' āmelesin: mu' āmelât-i faḥşını HE

SONUÇ

Yaptığımız bu araştırma ve incelemeler sonucunda ulaşılan sonuçlar şöyledir:

1. Şerhlerin, sadece bir metnin sırlarını, ince dikkatler gerektiren ifadelerini, içinde barındırdığı nükteleri yine o dilde veya bir başka lisanda açıklayan, tafsil eden ve bir kitabın ibaresini kelimesi kelimesine açıp izah eden eserler olmadığı görülmüştür. Bugün tam manasıyla tercüme diyebileceğimiz pek çok eser, eskiler tarafından şerh olarak isimlendirilmekteydi. Şerhleri metin etrafında yapılan her türlü “açma, anlama, açıklama, kapalılıkları ve metnin problemlerini giderme, tahlil, düzenleme, itiraz, tenkit, tashih, ifadeleri daha vasıflı hale getirme, bölümlendirme, dönemle irtibatlandırma, tamamlama” çalışmaları olarak tanımlamak şerhlerin mahiyetine daha uygun olacaktır.

2. Şu ana kadar tespit edebildiğimiz kadarıyla Türk edebiyatında Urffî-i Şîrazî'nin şiirlerini şerh etmiş 25 şârih bulunmaktadır. Bunlar: Tellizade Vehbî, Neşafî, Adnî Dede, Abdurrahman Abdî, Sahaf Ahmed Rüşdî, Rodosîzade Muhammed, Himmetzade Abdî, İsmail Hakkı Bursevî, Arpaeminizade Sâmi Efendi, Neylî, Ömer Nüzhet, Müstakimzade Süleyman Saadeddin, Yanyalı Süleyman, Trabzonî Murtaza, Sâdık Efendi Etbâ'ından bir zât, Nev'izade Ataî, İsmetî, Şeyhulislam Minkarîzade, Nâbî, Etmekçizade Nazîrî, Ebu Saîd, Mansurî Emîn Efendi, Bolu Müftüsü. Ayrıca biyografik kaynaklarda Ahmed Sabih ve Hakim Seyyid Mehmed'in de Urffî'nin kasidelerine şerhler yazdıkları kayıtlıdır fakat şu an için hangi eserlerin onlara ait oldukları tespit edilememiştir. Bunların dışında şerh mecmualarında mevcut 5 ayrı şerhin de müellifi tespit edilememiştir. Böylece toplamda Urffî'nin şiirleri 32 farklı şârih tarafından şerh edilmiştir. Bu da Mesnevî'den sonra şiirleri üzerine en çok şerh yazılan Fars şairinin Urffî-i Şîrazî olduğunu göstermektedir.

3. XVII. yü yıldan sonra Urffî-i Şîrazî'nin Türk edebiyatına tesir etmeye başladığı ve takip eden yüzyıllarda bu tesirin arttığı; pek çok şairin Urffî'nin isminden hareketle çeşitli imajlar oluşturduğu; kendisini Anadolu'nun Urffî'si addettiği görülmüştür. Hatta şunu belirtmek gerekir ki Urffî-i Şîrazî, ülkesinde görmediği ilgi ve alakayı Osmanlı'da görmüş ve onun eserleri üzerine kafa yoranların Urffîdân yahut Urffîşinâs olarak anıldığı gözlemlenmiştir.

4. Şârih Tellizade Vehbî'nin *Urffî Divanı Şerhi* okuyucunun rahatça yanında taşıyabilmesi için iki cilt olarak yazılmıştır.

5. Yine şerhte tasavvufun kâl ilmi olmadığı ileri sürülerek şerh boyunca beyitlerin tasavvufî manaları verilmemiş; başlangıçta yazımına oldukça ayrıntılı bir şekilde başlanan şerh, daha sonra okuyucuyu usandırmaması gayesiyle daha muhtasar bir hale dönüştürülmüştür. Hatta ikinci ciltten sonra şerh, tercüme hüviyetindedir.

6.XVII. yüzyılda Urfî-i Şirazî hakkında Anadolu'da ciddi bir Kızılbaşlılık iddiası gündeme gelmiştir. Bu haksız kötü imajın Urfî'yi şerh edenlerin sayısını artırmada etkili olduğu kanaatindeyiz. Neredeyse bütün şârihler, Urfî'nin zahiri şeriate aykırı olan şiirlerini şerh etmişlerdir. Tellizade'nin yazdığı bu şerhin bir yönü de iddia edilenin aksine onun Rafizi yahut Kızılbaş olmadığını ortaya koymaktır.

KAYNAKÇA

Kitaplar, Tezler, Makaleler

- Abdulkadir İbn-i Mülük Şah, *Müntehabâtu't-Tevârih I-IV*, (Çev. Sir Wolseley Haig), Delhi 1986.
- Abdülkadiroğlu, Abdülkerim (Haz.), *İsmail Belîğ, Nuhbetü'l-Âsâr li-Zeyli Zübdeti'l Eş'âr*, Ankara 1985.
- Ahterî Mustafa Karahisarî, *Ahterî-i Kebîr I- III*, Matbaa-i Amire, İstanbul 1310.
- Akar, Metin, *Su Kasidesi Şerhi*, TDVY, Ankara 1994.
- Akbayır, Nuri (Haz.), *Mehmed Süreyya, Sicill-i Osmânî I-VI*, Tarih Vakfı Yurdu Yayınları, İstanbul 1996.
- Akkaya, Hüseyin, *Nevres-i Kadîm and his Turkish Divan (Nevres-i Kadîm ve Türkçe Divanı)*, Harward Universty, 1996.
- Akkuş, Metin, *Nef'i Divanı*, Akçağ Yay., Ankara 1993.
- Allame Şibli Numanî, *Şi'ri'l-Acem yâ Târîh-i Şu'arâ vü Edebiyât-i İrân*, Tahran 1363.
- Arslan, Mehmet, *Antepli Aynî Divanı*, Kitabevi Yay., İstanbul 2004.
- Aydın, Abdullah, *Hanyalı Nûrî Osman ve Divanı*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi SBE, Ankara 2009.
- Aydüz, Davut, *Tefsir Tarihi, Çeşitleri ve Konulu Tefsir*, Işık Yay., İstanbul 2004.
- Ayhan, Emrah, *Nakşî Divanı*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisasn Tezi), Marmara Üniversitesi TAE, İstanbul 2000.
- Babacan, İsrafil, *Klasik Türk Şiirinin Son Baharı Sebki Hindi*, Akçağ Yay., Ankara 2012.
- Baltacı, Halil, *Ahmed Neylî Efendi ve Fazlu'l-Vehbî Adlı Eseri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi SBE, İstanbul 2000.
- Bayram, Ömer, *Himmetzade Abdî ve Gencîne-i İ'câz İsimli Mesnevîsi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Fatih Üniversitesi, İstanbul 2000.

- Baysun, Cavid (Haz.), Ahmet Cevdet Paşa, *Tezakir, 40-Tetimme*, TTK Yayınları, Ankara 1995.
- Bilgin, Azmi, *Nigârî Divanı*, İstanbul 2004.
- Bilgin, Emrah, *Devhâtü'l-Meşâyih ve Zeylleri (İnceleme- Tenkitli Metin-Dizin)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi SBE, Erzurum 2016.
- Bilkan, Ali Fuat, "Sebk-i Hindî", *DİA*, İstanbul 2009, XXXVI/253-255.
- _____, *Nâbî Divan'ı I-II*, MEB Yay., İstanbul 1997.
- Birişik, Abdülhamit, "Tefsir", *DİA*, C.XL, İstanbul 2011, s.281-290.
- Browne, Edward G., *A Literary History of Persia I-IV*, Cambridge 1959.
- Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri I-III*, İstanbul 1333.
- Cerrahoğlu, İsmail, *Kur'ân Tefsirinin Doğuşu ve Buna Hız Veren Âmiller*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1968.
- Cersel, Fatih, *Mehmed Şâkir Gâlib Efendi Dîvânı*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi SBE, Sakarya 2009.
- Ceylan, Ömür, *Tasavvufî Şiir Şerhleri*, Kitabevi, İstanbul 2000.
- _____, *Böyle Buyurdu Süfî*, Kapı Yay., İstanbul 2005.
- Coşkun, Muhammed, *Bereketzade İsmâil Hakkı'nın Envâr-ı Kur'ân Tefsiri ve Diğer Tefsir Yazıları*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi SBE Enstitüsü, Sakarya 2008.
- Coşkunyürek, Arzu, *Fâik Ömer Efendi: Hayatı, Edebî Şahsiyeti, Eserleri ve Dîvânı'nın Tenkidli Metni*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Muğla Üniversitesi SBE, Muğla, 2007.
- Cunbur, Müjgan, "Abdî Paşa", *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*, AKMY, Ankara 2002.
- Çaldak, S., Yoldaş, K. (Haz.), *Neşâtî, Şerh-i Müşkilât-i Bazı Ebyât-ı 'Urfî*, Kubbealtı Yay., Malatya 2000.

- Çaldak, Süleyman, “‘Urfî-dânlar Arasında ‘Urfî’nin Bir Beytinde Geçen ‘Abes’ Kelimesi Üzerine Tartışamalar”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.15, S.1, Elazığ 2005, 71-84.
- Daniş, Hüseyin, “‘Urfî’”, *Yolların Sesi*, 26, İstanbul 1935, 478.
- Darıcık, Murat, *Nâzif Divanı*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Cumhuriyet Üniversitesi SBE, Sivas 2006.
- Demirci, Muhsin, *Tefsir Tarihi ve Usulü*, (ed. Bahattin Dartma), Anadolu Üniversitesi, Eskişehir 2013.
- Demirel, Şener, *17. Yüzyıl Şairlerinden Şehrî (Malatyalı Ali Çelebi) Hayatı, Sanatı, Divanının Tenkitli Metni ve Tahlili*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Fırat Üniversitesi SBE, Elazığ 1999.
- Derdiyok, Çetin, *Hâlet Efendi Divançesi (İnceleme-Metin-Tıpkıbasım)*, Karahan Kitabevi, Adana 2005.
- Derin, Fahri Çetin, *Abdurrahman Abdî Paşa Vekayi-nâmesi*, Çamlıca Yay., İstanbul 2009.
- Dummelow, John R., *A Commentary on the Holy Bible*, The Micmillian Company, New York 1909.
- Durmuş, İsmail, “Muhtasar”, *DİA*, 2006, XXXI/57-59.
- Duru, Necip Fazıl, “Şiraz’dan Hindistan’a Örfî’nin Sergüzeşti ve Klasik Türk Şiirinde Örfî-i Şirazî”, *bilig*, 26, Ankara 2003, ss.117-145.
- Düzlü, Özlem, *Dîvânçe-i Vak’a-nüvîs Ahmed Lütfî*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi SBE, Sakarya 2008.
- Ece, Selami, *Hüsnüne Aşk Olsun* (2.baskı), Eser Yayıncılık, Erzurum 2017.
- Ekici, Hatice, *Sahhaf Rüşdi ve Divanı’nın Tenkitli Metni*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Balıkesir Üniversitesi SBE, Balıkesir 2006.
- El-Ensârî, Muhammet Veliyyu’l-Hak, *Külliyât-i Urfî-i Şîrâzî I-III*, İntişarat-i Dânişgâh-i Tahrân, 1378.
- Erdem, Sadık, *Neylî ve Dîvân’ı*, AKMY, Ankara 2005.

_____, *Subhi-zade Azîz ve Dîvân'ı*, Fakülte Kit., Isparta 2001.

Es-Seyyid Rıza, *Tezkire-i Rızâ*, İkdâm Matbası, Desaadet 1316.

Göre, Zehra, *Adnî Receb Dede, Hayatı ve Eserleri*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi SBE, Konya 2004.

Güfta, Hüseyin, *Erzurumlu Şair Hâzık*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2001.

Güleç, İsmail, *Türk Edebiyatında Mesnevi Tercüme ve Şerhleri*, Pan Yayıncılık, İstanbul 2008.

_____, “Dağılmış İncileri Toplamaya Yardım Etmek: Şerh Tasnifi Meselesine Küçük Bir Katkı”, *III. Klasik Türk Edebiyatı Sempozyumu (Prof. Dr. Cem Dilçin Adına)*, 13 Şubat 2009, Kayseri -Bildiriler-, 4/6 (Prof. Dr. Cem Dilçin Adına - Şerh/Annotation), ss. 174-193.

Gülşen, Ekrem, “19.Yüzyılda Bir Osmanlı Valisi: Giritli Sırrı Paşa ve Tefsir Anlayışı”, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.XII, S.22, 2010/2, s.161-188.

Hamami, Erdal, *Râmî Dîvânı*, KTBY, Ankara 2001.

Harman, Ömer Faruk, “Yahûdilik”, *DİA*, 2013, XLIII/197-201.

Hüseyin Kâzım Kadrî, *Türk Lügati*, Maarif Matbaası, İstanbul 1943.

İnce, Adnan, *Mîrzâ-zade Mehmed Sâlim, Dîvân*, Ankara 1994.

İpekten, Haluk, *Nâilî-i Kadîm Hayatı ve Edebî Kişiliği*, Atatürk Üniv. Edb. Fak. Yay., Ankara 1998.

_____, *Nâilî-i Kadîm Hayatı ve Edebî Kişiliği*, AÜEFY Ankara 1973.

_____, *Nâilî Dîvânı*, Akçağ Yay., Ankara 1990.

İtil, Abidin, *Sanskrit Kılavuzu*, Ankara 1963.

Kalkışım, Muhsin, *Şeyh Gâlib Dîvânı*, Akçağ Yay., Ankara 1994.

Kaplan, Mahmut (Haz.), *Neşâtî Divanı*, Akademi Kitabevi, İzmir 1996.

_____, *Hayriyye-i Nâbî*, AKMY, Ankara 1995, 258.

Kara, İsmail, *İlim Bilmez Tarih Hatırlamaz: Şerh ve Haşiye Meselesine Dair Birkaç Not*, (2.bs.), Dergâh Yay., İstanbul 2013.

- Karabey, T., Atalay, M., *Neşâtî: Şerh-i Bazı Kasâid-i 'Urfî*, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yay. Erzurum 1999.
- Karahan, Leylâ, Gürsoy, Ülkü (Haz.), *Tâhir Ken'ân, Kavâid-i Lisân-ı Türkî*, TDK Yay., Ankara 2004
- Karakaş, Mahmut, *Bir Mutasavvıf Şair Ömer Nüzhet ve Eserleri*, Şanlıurfa Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yay. 2012.
- Karaköse, Saadet, *Said Giray Divanı*, Denizli 2001.
- Karatay, Fehmi Edhem, *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmaları Kataloğu I-II*, İstanbul 1961.
- Karatürk, Mehmet, *Zâik Divanı*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Selçuk Üniversitesi SBE, Konya 2009.
- Karlıağa, Bekir, "Grek Düşüncesinin İslâm Dünyasına Girişi ve Yol Açtığı Yeni Fikrî Eğilimler", *İslâm, Gelenek ve Yenileşme*, İSAM Yayınları, İstanbul 1996.
- Katip Çelebi, *Keşfü'z-Zunûn an Esâmii'l-Kütübi ve'l-Funûn*, (Çev. Rüştü Balcı), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2016.
- Kavukçu, Fatma Zehra, *Râmî Divânı*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Uludağ Üniversitesi SBE, Bursa 2000.
- Kılıç, Atabey, *Ahmed Neylî Divanı*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ege Üniversitesi SBE, İzmir 1994.
- _____, "Dağılmış İncileri Toplamak: Şerh Tasnifi Denemesi", *Prof. Dr. Abdülkadir Karahan Anısına I. Uluslararası Klasik Edebiyat Sempozyumu Kitabı*, 12-13 Nisan 2007, İBB, İstanbul 2008, ss. 363-369.
- Kılıç, Filiz, *XVII. Yüzyıl Tezkirelerinde Şair ve Eser Üzerine Değerlendirmeler*, Akçağ Yay., Ankara 1998.
- Kortantamer, Tunca "Teori Zemîninde Metin Şerhi Meselesi", *Ege Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, VIII, İzmir 1994, 1-10.
- Köprülü, Fuat, *Dîvan Edebiyatı Antolojisi*, İstanbul 1934.

- Kurtuluş, Rıza, “Örf-i Şîrâzî”, *DİA*, İstanbul 2007, XXXIV/96-97.
- Kutlar, Fatma Sabiha, *Arpaemîni-zade Sâmî Dîvânı: Tenkitli Metin-İnceleme-Özel Adlar Dizini I-II*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi SBE, Ankara 1996.
- _____, *Arpaemîni-zade Mustafa Sâmî, Dîvân*, Ankara 2004.
- Losensky, P. E., “Urfî”, *The Encyclopaedia of Islam I-XIII*, Leiden 2000, X/892.
- Macit, Muhsin, *Nedîm Dîvânı*. Akçağ Yay., Ankara 1997.
- Mehmed Bahâeddin, *Yeni Türkçe Lügat*, Akçağ Yay., Ankara 1997.
- Mengi, Mine, *Dîvân Şiiri Yazıları*, Akçağ Yay., Ankara 2000.
- Mermer, Ahmet, *Mezâkî: Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanının Tenkidli Metni*, AKMY, Ankara 1994.
- Mısır Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu (1870-1980) I-IV*, Mısır 1990.
- Mutçalı, Serdar, *Arapça-Türkçe Sözlük*, Dağarcık Yayınları, 1995.
- Namlı, Ali, *İsmâil Hakkı Bursevî (Hayatı, Eserleri, Tarikat Anlayışı)*, İnsan Yay., İstanbul 2001.
- Nefisî, Said, *Tarih-i Nazm u Nesr der İran u der Zeban-i Farisî*, trhsz.
- Özcan, Nuri “Abdî, Himmetzade”, *DİA*, 1988, I/74.
- Ocak, Fatma Tulga, “Nefî ve Eski Türk Edebiyatındaki Yeri”, *Ölümünün Üçyüzelli Yılında Nefî*, AKMY, Ankara 1991, 16-35.
- _____, “XVII. Yüzyılın İlk Yarısında Divan Edebiyatı ve Sebk-i Hindi, *Türkler*, Ankara 2002, 11/733-741.
- _____, “XVII. Yüzyıl Şâiri Nefî ve Kaside”, *Türkbilig*, 3, 2002, 63-82.
- Okumuş, Ömer, "Hind Üslûbu (Sebk-i Hindî)", *Fen-Edebiyat Bilimleri Araştırma Dergisi*, 17, Erzurum 1989, 107-117.
- Ördek, Şerife, *Nâbî'nin Farsça Divançesi (İnceleme-Türkçeye Çeviri - Tenkitli Metin)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Nevşehir Üniversitesi SBE, Nevşehir 2012.

- Özdingiş, Vicdan, *Sabîh Hayatı, Eserleri, Edebi Kişiliği ve Divanının Tenkidli Metni*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi SBE, Konya 1998.
- Özgül, M. Kayahan, *Leskofçalı Galip Hayatı ve Eserleri*, KTBY, Ankara 1987.
- Özkan, Nevzat (Haz.), *Ahmet Cevdet Paşa, Medhal-i Kavâ'id*, TDK Yay., Ankara 2000.
- _____, *Ahmet Cevdet Paşa-Fuat Paşa, Kavâ'id-i Osmâniyye*, TDK Yay., Ankara 2000.
- Parlatır, İsmail, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Yargı Yayınevi, Ankara 2009.
- Poyraz, Yakup, *Seyyid Mehmed Efendi (Hâkim) Yaşamı, Edebî Kişiliği ve Dîvânı Üzerinde Bir Araştırma (İnceleme-Metin)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi SBE, Samsun 2008.
- Sâ'dî-i Şîrâzî, *Bostân*, Ahter Matbası, 1305.
- _____, *Gülistân*, İstanbul 1302.
- Sağol, Gülden vd. (Haz.) *Ahmet Cevat Emre, Türkçe Sarf ve Nahiv Eski Lisân-ı Osmânî Sarf ve Nahiv*, TDK Yay., Ankara 2004.
- Saraç, M. Ali Yekta, "Şerhler", *Türk Edebiyatı Tarihi*, KTBY, İstanbul 2006.
- Scimmel, Annamaria, "Orfî", *Dictionary of Oriental Literatures*, Jiri Becka (Ed.), London, trhs, TARLAN, Ali Nihad, *İran Edebiyatı*, İstanbul 1944.
- Shafi, Mohammed, "Örfî", *İslam Ansiklopedisi I-XII*, MEB Yayınları, İstanbul 1964, IX/481-482.
- Süleyman Nazif, "İran Edebiyatının Edebiyatımıza Tesiri", *Edebiyat-ı Umumiyye Mecmuası*, 9 Mart 1918, 111/28-58.
- _____, "İran Edebiyatının Edebiyatımıza Tesiri", *Edebiyat-ı Umumiyye Mecmuası*, 16 Mart 1918, 111/59-28.
- Şafak, Rızazade, *Tarih-i Edebiyat-i İran*, trhsz.
- Şahinoğlu, M. Nazif, *Farsça Grameri Sarf ve Nahiv*, Kitabevi, İstanbul 1997.
- Şanlı, İsmet, "Molla Cami'nin Yusuf u Züleyha'sının Bilinmeyen İki Türkçe Şerhi", *Turkish Studies International Periodical For the Languages Literature and History of Turkish or Turkic*, 5/1 Winter 2010, 1328-1345.

- Şaş, Ali Kemal, *Esad Efendi Divan'ının Yeni Harflere Çevirisi ve İçerisindeki Çekimli Fiillerin Yapı Bakımından İncelenmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), KATÜ SBE, Trabzon 2009.
- Şemseddin Sâmî, *Kamus-i Türkî*, Alfa Yayınları, İstanbul 1998.
- _____, *Kamusu'l-A'lam I-VI*, İstanbul 1306.
- Şensoy, Sedat, "Ta'likât", *DİA*, 2010, XXXIX/508-510.
- Tanrıbuyurdu, Gülçin, *Eşref Paşa Dîvânı*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kocaeli Üniversitesi SBE, Kocaeli 2006.
- Tarlan, Ali Nihad, *Edebiyat Meseleleri*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1981.
- Taş, Hakan, *Vahyî Divanı ve İncelenmesi*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi SBE, İstanbul 2004.
- Toker, Halil, "Sebk-i Hindi (Hind Üslubu)", *İlmi Araştırmalar*, 2, İstanbul 1996, 141-150.
- Toprak, Sengül, *Neşati'nin Şerh-i Kasa'id-i Örfî'si*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ege Üniversitesi SBE, İzmir 1998.
- Topuzoğlu, Tevfik Rüştü, "Haşiye", *DİA*, 1997, XVI/419-422.
- Tuğluk, İbrahim Halil, *Abbas Vesîm Efendi; Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği Divanı'nın Tenkitli Metni ve İncelemesi*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi SBE, Ankara 2007.
- Tulum, Mertol, *17. Yüzyıl Türkçesi ve Söz Dağarcığı*, TDK Yay., Ankara 2011.
- Turan, Lokman, *Yenişehirli Avni Bey Divanı'nın Tahlili Encümen-i Şuara ve Batı Tesirinde Gelişen Türk Edebiyatına Geçiş*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi SBE, Erzurum 1998.
- Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, Dergah Yayınları, İstanbul 1990.
- Uçman, Abdullah (Haz.), *Eşrefoğlu Rûmî, Müzekki'n-Nüfus*, İnsan Yayınları, İstanbul 1996.

- Ulucan, Mehmet, *Muvakkit-zade Mehmed Pertev-Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri, Divanı'nın Tenkitli Metni ve Tahlili*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Fırat Üniversitesi SBE, Elazığ 2005.
- Ülken, Hilmi Ziya, *Uyanış Devrinde Tercümelerin Rolü*, Ülken Yayınları, İstanbul 1997.
- Ün, Cumhuriyet, *Kilisli Mustafa Rûhî Efendi'nin Rûhu'ş-Şurûh'u*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Trakya Üniversitesi SBE, Edirne 2007.
- Üzgör, Tahir, *Fehîm-i Kadîm, Hayatı, Sanatı, Dîvân'ı ve Metninin Bugünkü Türkçesi*, AKM Yayınları, Ankara 1991.
- Vassâf, Osmanzade Hüseyin, *Sefîne-i Evliyâ I-V*, Kitabevi, İstanbul 2011.
- Vaux, B. Carra de, "Tefsir", *İA*, C.XII/1, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1979, s.117-118.
- Whitehead, Alfred North, *Process and Reality*, Free Press, New York 1979.
- Yenikale, Ahmet, *Sünbülzade Vehbî Divanı*, (E-Kitap), Kültür Turizm Bakanlığı Kültür Eserleri, 2012.
- _____, *Ahmet Nâmî Divanı ve İncelemesi*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi SBE, İstanbul 2002.
- Yıldırım, Ali, "Rodosî-zade'nin Kaside-i Nev-rûziyye Şerhi", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.9, S.1, Elazığ 1999, 217-239.
- Yılmaz, Ozan (Haz.), *Gülîstan Şerhi*, Çamlıca Yayınları, İstanbul 2012.
- _____, *16. Yüzyıl Şârihlerinden Sûdî-i Bosnevî ve Şerh-i Gülîstan'ı (İnceleme-Tenkitli Metin)*, Marmara Üniversitesi TAE, İstanbul 2008.
- _____, "Klasik Şerh Edebiyatı Literatürü", *TALİD*, 5, 9, 2007, 271-304.
- _____, *Urfî'nin Kasidelerine Yapılan Türkçe Şerhler*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gaziantep Üniversitesi SBE, Gaziantep 2004.
- Yılmaz, Kâşif, *Güftî ve Teşrifâtü 'ş-suarâsı*, AKMY, Ankara 2001.

Yazma Eserler

Ahmed Hulusî Rizeli, *Terceme-i Sergüzeştname-i Urfî-i Şîrâzî*, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu 2071.

Arpaeminizade Sâmî Efendi, *Dîvân ve Mensur Eserler*, Süleymaniye Kütüphanesi Yahya Tevfik Bölümü 300.

Derviş Ömer Nüzhet, *Zübdetü'l-İlhâm*, İstanbul Ünivetsitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY 3001; Millet Kütüphanesi Ali Emiri Edebiyat 210; Millet Kütüphanesi Ali Emiri Şeriyeye 111; Süleymaniye Kütüphanesi Hafid Efendi 370; Süleymaniye Kütüphanesi İzmirli 3491 ve 3496; Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Harem Köşkü Bölümü 816.

Nefî, *Dîvân-ı Farisî*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Bölümü TY 3064.

Neşatî, *Şerh-i Müşkilât-ı Ba'z-ı Ebyât-ı Urfî*, Süleymaniye Kütüphanesi Lala İsmail 521; Süleymaniye Kütüphanesi Nafiz Paşa 1446; İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY 3655; Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu FB 45;

Sahaf Ahmed Rüşdî Efendi, *Şerh-i Divan-i Urfî-i Şirazî*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY 3501.

Tellizade Vehbî, *Şerh-i Divan-i Urfî*, Süleymaniye Kütüphanesi Hafid Efendi 369; Süleymaniye Kütüphanesi Tercüman Bölümü 102;

Vakanüvis Abdurrahman Abdî Efendi, *Şerh-i Divan-i Urfî*, Süleymaniye Kütüphanesi Mahmud Efendi 3287; Süleymaniye Kütüphanesi Hamidiye 1155.

____, *Mecmu'a*, Ankara Üniversitesi DTCF Kütüphanesi Üniversite A 301.

____, *Mecmu'a*, Bursa İnebey Kütüphanesi Yazma Eser Kütüphanesi Genel 745.

____, *Mecmu'a*, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Kütüphanesi Şevket Rado Yazmaları 534.

____, *Mecmu'a*, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Kütüphanesi Şevket Rado Yazmaları 263.

____, *Mecmu'a*, İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı YZ 430 K.

____, *Mecmu'a*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY 3059.

- ____, *Mecmu'a*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY 3064.
- ____, *Mecmu'a*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY 3074.
- ____, *Mecmu'a*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY 3636.
- ____, *Mecmu'a*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY 3912.
- ____, *Mecmu'a*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY 957.
- ____, *Mecmu'a*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY 9724.
- ____, *Mecmu'a*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY 3636.
- ____, *Mecmu'a*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY 3064.
- ____, *Mecmu'a*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY 3059.
- ____, *Mecmu'a*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY 3074.
- ____, *Mecmu'a*, Millet Kütüphanesi Ali Emiri Farsça 374.
- ____, *Mecmu'a*, Milli Kütüphanesi Yazmalar Koleksiyonu A 4168.
- ____, *Mecmu'a*, Süleymaniye Kütüphanesi Aşir Efendi 428.
- ____, *Mecmu'a*, Süleymaniye Kütüphanesi Halet Efendi 179.
- ____, *Mecmu'a*, Süleymaniye Kütüphanesi Halet Efendi 180.
- ____, *Mecmu'a*, Süleymaniye Kütüphanesi Halet Efendi 727.
- ____, *Mecmu'a*, Süleymaniye Kütüphanesi Hüsnü Paşa 685.
- ____, *Mecmu'a*, Süleymaniye Kütüphanesi Lala İsmail 518.
- ____, *Mecmu'a*, Süleymaniye Kütüphanesi Lala İsmail 519.
- ____, *Mecmu'a*, Süleymaniye Kütüphanesi Lala İsmail 520.
- ____, *Mecmu'a*, Süleymaniye Kütüphanesi Lala İsmail 728.
- ____, *Mecmu'a*, Süleymaniye Kütüphanesi Lala İsmail 731.
- ____, *Mecmu'a*, Süleymaniye Kütüphanesi Nafiz Paşa 1514.
- ____, *Mecmu'a*, Süleymaniye Kütüphanesi Tercüman 42.
- ____, *Mecmu'a*, Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi 1698.

- ____, *Mecmu'a*, Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi 2792.
- ____, *Mecmu'a*, Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi 3330.
- ____, *Mecmu'a*, Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi 3410.
- ____, *Mecmu'a*, Süleymaniye Kütüphanesi Halet Efendi 727.
- ____, *Mecmu'a*, Süleymaniye Kütüphanesi Hamidiye 1466.
- ____, *Mecmu'a*, Süleymaniye Kütüphanesi Hüsnü Paşa 658.
- ____, *Mecmu'a*, Süleymaniye Kütüphanesi Hüsnü Paşa Bölümü 685.
- ____, *Mecmu'a*, Süleymaniye Kütüphanesi Reşid Efendi 737.
- ____, *Mecmu'a*, Süleymaniye Kütüphanesi Reşid Efendi 813.
- ____, *Mecmu'a*, Süleymaniye Kütüphanesi Şehid Ali Paşa 1356.
- ____, *Mecmu'a*, Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar 4332.
- ____, *Mecmu'a*, Topkapı Sarayı Kütüphanesi R.1906.
- ____, *Mecmu'a*, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi E.H. 1602.
- ____, *Mecmu'a*, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Y 4404.
- ____, *Mecmu'a*, Türk Dil Kurumu El Yazması ve Nadir Eserler Kütüphanesi A66.
- ____, *Mecmu'a*, Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi Yazma Eserleri 193.
- ____, *Mecmu'a-i Nefise ve Bazı Ebyat u Kasîde*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY 3912.
- ____, *Mecmu'a-i Şerh-i Ba'zı Kasâid-i Urfî*, Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi Bölümü 3410.
- ____, *Mecmu'a-i Şerh-i Ba'zı Kasâid-i Urfî*, Süleymaniye Kütüphanesi Reşid Efendi 812.
- ____, *Mecmua*, Süleymaniye Kütüphanesi Lala İsmail 729.
- ____, *Şerh-i Kasîde-i Urfî*, Süleymaniye Kütüphanesi Hamidiye Bölümü 1154.

Elektronik Kaynaklar

Vankulu Mehmet Efendi, *Lügat-i Vankulu*, (<http://www.kamus.yek.gov.tr/>) (E.T.:18.02.2017)

Mütercim Âsım Efendi, *El-Okyanûsu'l-Basît fî-Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhît*, (<http://www.kamus.yek.gov.tr/>) (E.T.:18.02.2017).

Ali Ekber Dihuda, *Lugatnâme* (<http://www.parsi.wiki/fa/wiki/topicdetail/8525da34ef7249a2bd8e27ef520b62db>) (E.T.:18.02.2017).

F. J. Steingass, *A Comprehensive Persian-English Dictionary*, (<http://dsal.srv02.uchicago.edu/cgi-bin/philologic/search3advanced?dbname=steingass&query=%D8%B4%D8%B1%D8%AD&matchtype=exact&display=utf8>) (E.T.:18.02.2017).

<http://kubbealtiligati.com/index.aspx>(E.T.:18.02.2017).

<http://ganjoor.net/orfi/ghazalor/>(E.T.:18.02.2017).

<http://www.nosokhan.com/library/Part/0TF>(E.T.:18.02.2017).

<http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/>(E.T.:18.02.2017).

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Mehmet Akif GÖZİTOK
Doğum Yeri ve Tarihi	Erzurum, 28.01.1989
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Lisanüstü Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce, Farsça
İş Deneyimi	
Çalıştığı Kurumlar	Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Araştırma Görevlisi (2013-2014) Erzurum Teknik Üniversitesi/Araştırma Görevlisi (2014-halen)
İletişim	
E-Posta Adresi	makif.gozitok@erzurum.edu.tr makifgozitok@gmail.com